ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΛΑΜΙΕΩΝ
ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

ΦΘΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

3ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΘΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
(Ιστορία - Αρχαιολογία - Λαογραφία)

4, 5 & 6 Νοεμβρίου 2005

ΛΑΜΙΑ 2007

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΛΑΜΙΕΩΝ
ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

ΦΘΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

3ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΘΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(Ιστορία - Αρχαιολογία - Λαογραφία)

4, 5 και 6 Νοεμβρίου 2003

ΛΑΜΙΑ 2007

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου:

Πρόεδρος: **Κοτρωνιάς Γεώργιος,** *Δήμαρχος Λαμιέων*
Αντιπρόεδρος: **Ριζάκης Μιλτιάδης**, *Αντιπρόσωπος ΤΕΔΚ Φθιώτιδας*
Γραμματέας: **Καραναστάσης Αναστάσιος**, *μέλος του Δ.Σ. του Π.Κ. Σταυρού*
Ταμίας: **Στεργίου Αουκία**, *υπάλληλος Δήμου Λαμιέων*
Μέλη: **Μακρής Ιωάννης, Κυροδήμος Ηρακλής** και **Γαλάνης Χρίστος**

Διοικητικό Συμβούλιο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού:

Πρόεδρος: **Κοτρωνιάς Γεώργιος,** *Δήμαρχος Λαμιέων*
Αντιπρόεδρος: **Κυροδήμος Ηρακλής**, *Πρόεδρος Τ.Σ. Δ.Δ. Σταυρού, δημ. σύμβουλος*
Μέλη: **Παλιαλέξης Ηλίας**, *Δημοτικός Σύμβουλος*, **Γαλάνης Χρίστος, Καραναστάσης Αναστάσιος** και **Σακκάς Γεώργιος**

Σύνθεση εξωφύλλου: **Μπάμπης Τσέλος**

Επιμέλεια έκδοσης: **Ιωάννης Μακρής**, Κύπρου 89, 35100 Λαμία - Τηλ.: 22310 32709
Αναστάσιος Καραναστάσης, Διάκου 26, 35100 Λαμία - Τηλ.: 22310 21959

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 5
Σύντομο ιστορικό του συνεδρίου 6
Χαιρετισμοί - προσφωνήσεις - κήρυξη εργασιών συνεδρίου 9

1η συνεδρίαση
Παπακωνσταντίνου Μαρία – Φωτεινή *«Τα αποτελέσματα των ανασκαφών ΙΔ΄ Εφ. Π. & Κ. Αρχαιοτήτων στην περιοχή του Δ.Δ. Σταυρού»* 18
Παπαπαναγιώτου Τριαντάφυλλος *«Η Μυκηναϊκή Άγναντη Λοκρίδας»* 27
Δελόπουλος Γεώργιος *«Νέα στοιχεία για την Υπάτη της Φραγκοκρατίας»* 42
Γεωργίου Ευαγγελία *«Νομισματικές μαρτυρίες από την πόλη της Λαμίας»* 53
Πανταζής Παναγιώτης *«Η μάχη του Σπερχειού»* 65
Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις 93

2η Συνεδρίαση
Φρούσσου Ελένη *«Εισηγμένες τεχνικές και υλικά κατά τη Μυκηναϊκή Περίοδο στη Φθιώτιδα»* 110
Σακκάς Δημήτριος *«Η Μυκηναϊκή εποχή στην κοιλάδα του Σπερχειού επί τη βάσει της κεραμικής»* 113
Βλαχάκη Μαρία *«Ο Θησαυρός των Λιβανατών Λοκρίδας»* 130
Παπασταθοπούλου Αριστέα *«Κατάλοιπα Ρωμαϊκής αγροικίας – θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου Φθιώτιδας»* 143
Μπάτσος Νικόλαος *«Παλαιοχώρι Μαρτίνου ή Βουμελιτέα»* 154
Σελέκος Πέτρος *«Προβιομηχανικά – Υδροκίνητα εργαστήρια της Λάρυμνας»* 168
Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 178

3η Συνεδρίαση
Ζαμπεθάνης Βάιος *«Η αξιολόγηση των εκπ/κών της Φθιώτιδας στη 10ετία του 1960. Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση»* 186
Κουτσολέλος Δημήτριος *«Μνήμη Ιωάννη Γ. Βορτσέλα (1841 – 1913). Μία προσέγγιση της ζωής και του έργου του»* 194
Γαλλής Κώστας *«Τα «Λαμιακά» του 1918. Ένα αντιπειθαρχικό κίνημα της φρουράς της Λαμίας και οι συνέπειές του»* 205
Σπανός Βασίλειος *«Υπομνήματα Επισκόπου του Θαυμακού (1659 – 1857)»* 219
Σπανός Κωνσταντίνος *«Πέντε υπομνήματα εκλογής επισκόπου Ζητουνίου (Μάρτιος 1647 – 29.10.1698)»* 234
Σταυρόπουλος Γεώργιος *«Η άνθηση της ασημουργίας στη Λαμία. (Τέλη 19ου – αρχές 20ού αι.)»* 242
Χούπας Σωτήριος *«Θεατρικά εργαστήρια και θεατρικές ομάδες: Μέσα εκπ/σης & επικοινωνίας στη Λαμία (1978 - 2005)* 256
Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 264

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

4η Συνεδρίαση
Κονάνου Παναγιώτα *«Φθιώτες και άλλοι Στερεοελλαδίτες ήρωες του 1821»* 268
Δελημπούρας Χρήστος *«Οι υπέρ Ελευθερίας αγώνες της Επαρχίας Δομοκού»* 273
Λέλης Γεώργιος *«Πρακτικά οροθετικής γραμμής (1832) του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους. Προσκήνιο – Παρασκήνιο»* 282
Μπρέκης Σπύρος *«Το γεωκτησιακό καθεστώς στη Φθιώτιδα, όπως αυτό διαμορφώθηκε την πρώτη 20ετία του ελεύθερου βίου»* 341
Καραγεώργος Νικόλαος *«Τοπογραφικός προσδιορισμός των αρχαίων πόλεων Φθίας και Ελλάδας της επικράτειας του Πηλέα και του Αχιλλέα»* 350
Κυροδήμος Ηρακλής *«Απαν' χορός Πελασγίας»* 360
Λάζου Βασιλική *«Η συγκρότηση και η δράση της Εθνοφυλακής από την Απελευθέρωση ως τον Σεπτέμβρη του 1945. Η περίπτωση της Λαμίας»* 376
Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 394

5η Συνεδρίαση
Δακορώνια Φανουρία *«Η Λαμία πριν τη Λαμία»* 414
Γιαλούρη Άννα *«Οι πύργοι της Φθιώτιδας»* 424
Ζήσης Ιωάννης *«ΜΥΣΩΝ ο Οιταίος ή Μαλιεύς, η σχέση του με την εποχή του και το διαχρονικό του μήνυμα»* 440
Χριστόπουλος Ευθύμιος *«Η παλαίστρα στη Λαμία από τον 4ο – 3ο π.Χ. αιώνα»* 451
Καλαντζή – Σμπυράκη Αικατερίνη *«Η παρουσία της Υπάτης στην Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή»* 459
Νάτσιου Βαρβάρα *«Το μοναστήρι της Αντίνιτσας – Λαμίας ως χώρος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων 1856 – 1881»* 463
Καλοδήμος Θωμάς *«Η Φθιώτιδα στα χρόνια της ληστοκρατίας»* 468
Δαβανέλλος Νίκος *«Η Δημοτική Αγορά της Λαμίας (1935 – 2005)»* 527
Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις 536

Το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας θα πραγματοποιηθεί στις 9, 10 & 11 Νοεμβρίου 2007

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού και η ΤΕΔΚ Ν. Φθιώτιδας, παραδίδοντας τα Πρακτικά του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας αισθάνονται ιδιαίτερη ικανοποίηση διότι εκπληρώνουν την υποχρέωσή τους να ολοκληρώσουν μια εργασία που άρχισε με την πραγματοποίηση του συνεδρίου στις 4, 5 και 6 Νοεμβρίου 2005.

Είναι γεγονός ότι η έκδοση των πρακτικών καθυστέρησε, η καθυστέρηση όμως αυτή οφείλεται σε λόγους ανεξαρτήτους της θέλησής μας.

Τα πρακτικά περιλαμβάνουν σε πλήρη ανάπτυξη τις ανακοινώσεις των εισηγητών, που εξ αιτίας του περιορισμένου χρόνου παρουσιάστηκαν στο συνέδριο περιληπτικά.

Με την έκδοση και των πρακτικών του 3ου Συνεδρίου Φ. Ι. όπως και αυτών του 1ου και του 2ου Συνεδρίων, πιστεύουμε ότι δίνουμε τη δυνατότητα σε όσους επιθυμούν να προσεγγίσουν την ιστορία της Φθιώτιδας, να έχουν στη διάθεσή τους αρκετά στοιχεία για μια σοβαρή και υπεύθυνη μελέτη.

Επειδή πιστεύουμε ότι η γνώση της τοπικής Ιστορίας βοηθάει στη μελέτη και γνώση τόσο της Εθνικής όσο και της Παγκόσμιας Ιστορίας παραδίδουμε τα πρακτικά του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, προχωρώντας και στη διοργάνωση του 4ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας στις 9, 10 και 11 Νοεμβρίου 2007.

Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού Λαμίας
Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Φθιώτιδας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ 3ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΘΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Το 3ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, πραγματοποιήθηκε στο Συνεδριακό Κέντρο του Κάστρου Λαμίας στις 4, 5 και 6 Νοεμβρίου 2005.

Για τη διοργάνωση του συνεδρίου αυτού, συστάθηκε Οργανωτική Επιτροπή από το Νοέμβριο του 2004, η οποία εξέδωσε ανακοίνωση – προκήρυξη προς κάθε ενδιαφερόμενο, η οποία δημοσιεύθηκε στο περιοδικό του Πνευματικού Κέντρου «ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ» και ανακοινώθηκε από τα τοπικά ΜΜΕ καθώς και από το διαδίκτυο.

Υπήρξε αξιόλογη ανταπόκριση εκ μέρους των ενδιαφερομένων, ο δε αριθμός των εισηγητών έφθασε τους 33.

Το Συνέδριο διοργάνωσε το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού και η Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων (ΤΕΔΚ) Ν. Φθιώτιδας από την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού.

Τό πρόγραμμα του συνεδρίου είχε ως εξής:

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2005

17:30 – 18:00 Προσέλευση Συνέδρων

1η Συνεδρίαση (Προεδρείο: Σαγιάς Γεώργιος – Καραναστάσης Αναστ.)

18:00 – 18:30 Έναρξη εργασιών συνεδρίου – Χαιρετισμοί

18:30 - 18.45 **Παπακωνσταντίνου Μαρία – Φωτεινή**
«Τα αποτελέσματα των ανασκαφών ΙΔ' Εφ. Π. & Κ. Αρχαιοτήτων στην περιοχή του Δ.Δ. Σταυρού»

18:45 – 19:00 **Παπαπαναγιώτου Τριαντάφυλλος**
«Η Μυκηναϊκή Άγναντη Λοκρίδας»

18:00 – 19:15 **Δελόπουλος Γεώργιος**
«Νέα στοιχεία για την Υπάτη της Φραγκοκρατίας»

19:15 – 19:30 **Γεωργίου Ευαγγελία**
«Νομισματικές μαρτυρίες από την πόλη της Λαμίας»

19:30 – 19:45 **Πανταζής Παναγιώτης**
«Η μάχη του Σπερχειού»

19:45 – 20:30 Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις

ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2005

2η Συνεδρίαση (Προεδρείο: Παλιαλέξης Ηλίας – Τσέλος Μπάμπης)

09:00 – 09:15 **Φρούσσου Ελένη**
«Εισηγμένες τεχνικές και υλικά κατά τη Μυκηναϊκή Περίοδο στη Φθιώτιδα»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

09:15 – 09:30 **Σακκάς Δημήτριος**
«Η Μυκηναϊκή εποχή στην κοιλάδα του Σπερχειού επί τη βάσει της κεραμικής»
09:30 – 09:45 **Βλαχάκη Μαρία**
«Ο Θησαυρός των Λιβανατών Λοκρίδας»
09:45 – 10:00 **Παπασταθοπούλου Αριστέα**
«Κατάλοιπα Ρωμαϊκής αγροικίας – θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου Φθιώτιδας»
10:00 – 10:15 **Μπάτσος Νικόλαος**
«Παλαιοχώρι Μαρτίνου ή Βουμελιτέα»
10:15 – 10:30 **Σελέκος Πέτρος**
«Προβιομηχανικά – Υδροκίνητα εργαστήρια της Λάρυμνας»
10:30 – 11:00 Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις

3η Συνεδρίαση (Προεδρείο: Νάτσιος Δημήτριος – Γαλάνης Χρίστος)

11:30 – 11:45 **Ζαμπεθάνης Βάιος**
«Η αξιολόγηση των εκπ/κών της Φθιώτιδας στη 10ετία του 1960. Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση»
11:45 – 12:00 **Κουτσολέλος Δημήτριος**
«Μνήμη Ιωάννη Γ. Βορτσέλα (1841 – 1913). Μία προσέγγιση της ζωής και του έργου του
12:00 – 12:15 **Γαλλής Κώστας**
«Τα «Λαμιακά» του 1918. Ένα αντιπειθαρχικό κίνημα της φρουράς της Λαμίας και οι συνέπειές του»
12:15 – 12:30 **Σπανός Βασίλειος**
«Υπομνήματα Επισκόπου του Θαυμακού (1659 – 1857)»
12:30 – 12:45 **Σπανός Κωνσταντίνος**
«Πέντε υπομνήματα εκλογής επισκόπου Ζητουνίου (Μάρτιος 1647 – 29.10.1698)»
12:45 – 13:00 **Σταυρόπουλος Γεώργιος**
«Η άνθηση της ασημουργίας στη Λαμία. (Τέλη 19ου – αρχές 20ού αι.)»
13:00 - 13.15 **Χούπας Σωτήριος** «Θεατρικά εργαστήρια και θεατρικές ομάδες: Μέσα εκπ/σης & επικοινωνίας στη Λαμία (1978 - 2005)
13:00 – 14:00 Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις

4η Συνεδρίαση (Προεδρείο: Τσέλος Μπάμπης – Μακρής Γιάννης)

17:30 – 17:45 **Κονάνου Παναγιώτα**
«Φθιώτες και άλλοι Στερεοελλαδίτες ήρωες του 1821»
17:45 – 18:00 **Δελημπούρας Χρήστος**
«Οι υπέρ Ελευθερίας αγώνες της Επαρχίας Δομοκού»
18:00 – 18:15 **Αέλης Γεώργιος**
«Πρακτικά οροθετικής γραμμής (1832) του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους. Προσκήνιο – Παρασκήνιο»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

18:15 – 18:30 **Μπρέκης Σπύρος**
«Το γεωκτησιακό καθεστώς στη Φθιώτιδα, όπως αυτό διαμορφώθηκε την πρώτη 20ετία του ελεύθερου βίου»

18:30 – 18:45 **Καραγεώργος Νικόλαος**
«Τοπογραφικός προσδιορισμός των αρχαίων πόλεων Φθίας και Ελλάδας της επικράτειας του Πηλέα και του Αχιλλέα»

18:45 – 19:00 **Κυροδήμος Ηρακλής**
«Απαν' χορός Πελασγίας»

19:00 – 19:15 **Λάζου Βασιλική**
«Η συγκρότηση και η δράση της Εθνοφυλακής από την Απελευθέρωση ως τον Σεπτέμβρη του 1945. Η περίπτωση της Λαμίας»

19:15 – 20:00 Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις

ΚΥΡΙΑΚΗ 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2005

5η Συνεδρίαση (Προεδρείο: Καραναστάσης Άναστ. – Μακρής Γιάννης)

10:30 – 10:45 **Δακορώνια Φανουρία**
«Η Λαμία πριν τη Λαμία»

10:45 – 11:00 **Γιαλούρη Άννα**
«Οι πύργοι της Φθιώτιδας»

11:00 – 11:15 **Ζήσης Ιωάννης**
«ΜΥΣΩΝ ο Οιταίος ή Μαλιεύς, η σχέση του με την εποχή του και το διαχρονικό του μήνυμα

11:15 – 11:30 **Χριστόπουλος Ευθύμιος**
«Η παλαίστρα στη Λαμία από τον 4ο – 3ο π.Χ. αιώνα»

11:30 1 11:45 **Καλαντζή – Σμπυράκη Αικατερίνη**
«Η παρουσία της Υπάτης στην Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή»

11:45 – 12:00 **Νάτσιου Βαρβάρα**
«Το μοναστήρι της Αντίνιτσας – Λαμίας ως χώρος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων 1856 – 1881»

12:00 – 12:15 **Καλοδήμος Θωμάς**
«Η Φθιώτιδα στα χρόνια της ληστοκρατίας»

12:15 - 12:30 **Δαβανέλλος Νίκος**
«Η Δημοτική Αγορά της Λαμίας (1935 – 2005)»

12:30 – 13:15 Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις

13:15 – 13:45 Κριτική του συνεδρίου – συμπεράσματα

13:45 – 14:00 Λήξη συνεδρίου

14:00 – 14:30 Ξενάγηση των συνέδρων στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Κάστρου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στην εναρκτήρια συνεδρίαση παρέστησαν εκπρόσωποι των εκκλησιαστικών, πολιτικών, στρατιωτικών και εκπαιδευτικών αρχών του τόπου.

Ο Υφυπουργός Υγείας κ. Αθανάσιος Γιαννόπουλος, ο Γενικός Γραμματέας Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος κ. Κων/νος Έξαρχος και ο Νομάρχης Φθιώτιδας κ. Αθανάσιος Χειμάρας που απουσίαζαν εκτός Λαμίας λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων έστειλαν μηνύματα χαιρετισμού στο Συνέδριο.

Ο Βουλευτής Φθιώτιδος κ. Νικόλαος Σταυρογιάννης ευρισκόμενος κατά την έναρξη του συνεδρίου εκτός Λαμίας παρευρέθη και απηύθυνε χαιρετισμό τη δεύτερη ημέρα του συνεδρίου.

Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής καλωσόρισε τους επίσημους προσκεκλημένους, τους εισηγητές και τους συνέδρους η κ. Στέλλα Κουνούκλα – Παλιαλέξη.

Την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου κήρυξε ο Γενικός Γραμματέας Εκπαίδευσης Ενηλίκων του ΥΠΕΠΘ κ. Κων. Τσαμαδιάς.

Τη λήξη των εργασιών του συνεδρίου κήρυξε ο Δήμαρχος Λαμιέων, Πρόεδρος του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού και Πρόεδρος της ΤΕΔΚ Ν. Φθιώτιδας κ. Γεώργιος Κοτρωνιάς.

Το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας ορίσθηκε για τις 9, 10 και 11 Νοεμβρίου 2007.

Χαιρετισμοί - Προσφωνήσεις - Κήρυξη εργασιών συνεδρίου

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη, εκπρόσωπος της Ο.Ε.: Πανοσιολογιώτατε, Κύριε Γενικέ Γραμματέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, κύριε Βουλευτά, κύριε Δήμαρχε Λαμιέων και Πρόεδρε της ΤΕΔΚ Νομού Φθιώτιδος, κύριοι Αντιδήμαρχοι, κύριε Περιφερειακέ Διευθυντά Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Στερεάς Ελλάδος, κύριε Αντιπρόεδρε ΔΥΠΕ Στερεάς Ελλάδος, κύριοι Νομαρχιακοί και Δημοτικοί Σύμβουλοι, κύριοι Σχολικοί Σύμβουλοι, κύριοι Προϊστάμενοι Γραφείων Εκπαίδευσης Νομού Φθιώτιδος, κυρίες και κύριοι εισηγητές, κυρίες και κύριοι Σύνεδροι, καλησπέρα σας.

Είναι ιδιαίτερη χαρά να σας καλωσορίζουμε στο 3ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, που διοργάνωσαν και πραγματοποιούν το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού του Δήμου Λαμιέων, με την ΤΕΔΚ Νομού Φθιώτιδος. Το Συνέδριο τελεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού. Λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων δεν μπορούν να βρίσκονται μαζί μας ο Υφυπουργός Υγείας κ. Αθανάσιος Γιαννόπουλος, ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος κ. Κων/νος Έξαρχος και ο Νομάρχης Φθιώτιδος κ. Αθανάσιος Χειμάρας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στα μηνύματά τους χαιρετίζουν τις εργασίες του Συνεδρίου και αναφέρουν τα εξής: *«Σας ευχαριστώ για την πρόσκληση σας να παραστώ στο 3ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, που θα πραγματοποιηθεί στο Συνεδριακό Κέντρο Κάστρου Λαμίας. Λυπάμαι ειλικρινά που ανειλημμένες υποχρεώσεις καθιστούν την παρουσία μου αδύνατη. Εύχομαι κάθε επιτυχία στο συνέδριο σας. Με εκτίμηση, Κων/νος Έξαρχος, Γενικός Γραμματέας Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος».*

«Αγαπητοί Φίλοι, πήρα την πρόσκληση σας και σας ευχαριστώ πολύ. Λυπάμαι όμως που δεν μπορώ να ανταποκριθώ σ' αυτή γιατί οι πολιτικές μου υποχρεώσεις με αναγκάζουν το Σαββατοκύριακο αυτό να βρίσκομαι εκτός Φθιώτιδας. Μαζί με τις ευχές μου για την επιτυχία του συνεδρίου σας, θέλω να σας διαβιβάζω και τα συγχαρητήριά μου για τη συνέχιση της προσπάθειάς σας, για την αναζήτηση και καταγραφή της ιστορίας της Ερειβόλου Φθίας. Πράγμα τόσο σημαντικό όχι μόνο για την τοπική ιστορία αλλά και για την ευρύτερη ιστορική γνώση. Φιλικά, ο Υφυπουργός Υγείας Αθανάσιος Γιαννόπουλος».

«Κύριοι Σύνεδροι, με περισσή λύπη λόγω της παρουσίας μου στη Διεθνή Έκθεση «FILOXENIA 2005 Θεσσαλονίκης» δεν δύναμαι να παρευρεθώ στο σημαντικό συνέδριο σας, να επικοινωνήσω μαζί σας και να ανταλλάξουμε σκέψεις και προτάσεις πάνω στη διαχρονική ιστορική πορεία του τόπου μας. Αν κρίνω από την επιτυχία που σημείωσε το προηγούμενο συνέδριο σας, οφείλω να ομολογήσω ότι και τούτο θα σημειώσει απόλυτη επιτυχία και τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν μέσα από τις εισηγήσεις των καταξιωμένων εισηγητών, θα είναι ωφέλιμα για τον τόπο μας.

Επιθυμώ να συγχαρώ θερμά όλους τους συντελεστές της οργάνωσης του συνεδρίου αυτού και να ευχηθώ επιτυχία των επιδιωκόμενων στόχων. Με χαιρετισμούς, ο Νομάρχης Φθιώτιδος Αθανάσιος Χειμάρρας».

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Ξεκινώντας τη διαδικασία και προκειμένου να καταστεί δυνατή η τήρηση του χρονοδιαγράμματος του συνεδρίου, ώστε να δοθεί ο προβλεπόμενος χρόνος στους εισηγητές να αναπτύξουν τα θεματά τους, παρακαλούμε οι χαιρετισμοί να μην υπερβούν τα τρία λεπτά. Σύμφωνα με το πρόγραμμα, καλούμε τον Πανοσιολογιώτατο εκπρόσωπο του Μητροπολίτη Φθιώτιδος κ.κ. Νικολάου, να έρθει στο βήμα.

Εκπρόσωπος Μητροπολίτη Φθιώτιδος: Εκφράζοντας τα συναισθήματα και τις ευχές του Σεβασμιότατου Μητροπολίτη μας κ. Νικολάου, ο οποίος λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων δεν μπόρεσε να παραστεί στο σημερινό πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό συνέδριο για τη Φθιώτιδα, θέλουμε να εκφράσουμε τις ευχές μας για την ευόδωση των σκοπών και των στόχων που το συνέδριο αυτό έθεσε και οι διοργανωτές του, και παράλληλα να δώσουμε τα θερμά μας συγχαρητήρια στους διοργανωτές,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Άποψη της αίθουσας κατά την τελετή έναρξης των εργασιών του συνεδρίου

με την ευχή και την προτροπή ότι σύντομα θα επαναληφθούν και άλλα τέτοια ενδιαφέροντα ιστορικά συνέδρια, ούτως ώστε να προάγεται τόσο η ιστορική γνώση, η οποία βοηθάει και ωφελεί πολύ τον τόπο της Φθιώτιδας και την Ελλάδα μας γενικότερα. Τα θερμά μας συγχαρητήρια.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον Βουλευτή Φθιώτιδος κ. Ηλία Καλλιώρα να έρθει στο βήμα.

Η.Καλλιώρας, βουλευτής Φθιώτιδας Ν.Δ.: Φίλες και φίλοι, καλησπέρα. Πάντα νιώθω ιδιαίτερη χαρά, πρέπει να σας πω, όταν συμπολίτες μου, όταν οι Φθιώτες, όταν γενικά οι άνθρωποι ασχολούνται οι ίδιοι με τον εαυτό τους. Με άλλα λόγια, ασχολούμαστε με την ιστορία μας, ασχολούμαστε δηλαδή με αυτό που είμαστε. Γιατί, όταν οι άνθρωποι καταλάβουν πολύ καλά τι σημαίνει ιστορία, δηλαδή τι σημαίνει πολιτισμός, τι σημαίνει βάθος χρόνου σε αυτά τα οποία μας ταυτοποιούν με το σήμερα, αυτό μας δίνει δύο όπλα.

Το ένα είναι αυτό της αυτογνωσίας, όχι ως φυσικό μέγεθος, δηλαδή φυσικό πρόσωπο, αλλά ως σύνολα, εκεί που πάσχει η κοινωνία μας. Και είναι ιερό πράγμα να ξέρουμε ποιοι είμαστε, όχι εμείς για τον εαυτό μας, αλλά για όλους μας. Το δεύτερο είναι – επειδή πολλοί λένε ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται, είναι και έτσι, εγώ τότε ως δάσκαλος το έβλεπα λίγο διαφορετικά στο χώρο των διεθνών οικονομικών σχέσεων, κομμάτια της ιστορίας επαναλαμβάνονται, όχι η ιστορία – σ' αυτό λοιπόν τον τομέα,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τον δεύτερο, βρίσκω και περισσότερο δέλεαρ γι' αυτό που κάνετε. Τι εννοώ ως επικεφαλίδα: Όταν γνωρίζουμε το σήμερα και το χθες, βαδίζουμε σταθερά στο αύριο, που είναι αύριο το πρωί και στις μέρες που έρχονται.

Και επειδή η κοινωνία δυστυχώς – θα το πω κι αυτό – όσο περνάνε τα χρόνια θα έχουμε ίσως περισσότερα ψυχολογικά προβλήματα, γιατί ναι μεν μπορεί να έχουμε περισσότερο ψωμί, λείπουν όμως αυτά τα οποία είναι άυλα. Έτσι λοιπόν, με πολύ σεβασμό και πολλή αγάπη και πολλή εσωτερική καλή διάθεση, βλέπω την προσπάθειά σας μέσα σ' αυτό το τριήμερο, να βγάλετε τον κοχλασμό αυτόν που χρειάζεται, τον κοινωνικό, για να δούμε και να μετρηθούμε ποιοι είμαστε και πού πάμε.

Διότι η κοινωνία, δυστυχώς, γίνεται χυλός, γίνεται λαπάς, χάνει την αξία της. Ανησυχώ βαθύτατα. Έτσι λοιπόν, χαίρομαι βαθύτατα, διπλά, επειδή η προσπάθεια σας είναι να πάμε προς την άλλη κατεύθυνση. Συγχαρητήρια στο Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, στην Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων, στον κ. Δήμαρχο, εύχομαι επιτυχία στο συνέδριο και σε ό,τι αφορά το Σταυρό γενικότερα και εσάς, με τις μικρές μου δυνάμεις προσπάθησα να κάνω κάτι από το Υπουργείο Πολιτισμού. Καλή επιτυχία σε όλα.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Καλώ τον Περιφερειακό Διευθυντή Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Στερεάς Ελλάδος να έρθει στο βήμα.

Βάιος Ζαμπεθάνης, Περιφερειακός Δ/ντής Α/βμιας & Β/θμιας Εκπ/σης Στερεάς Ελλάδος: Πανοσιολογιώτατε εκπρόσωπε του Σεβασμιοτάτου, κύριε Γενικέ Γραμματέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, κύριε Βουλευτά, κύριε Δήμαρχε, κύριοι Αντιδήμαρχοι, κύριε Αντιπρόεδρε ΔΥΠΕ, Αγαπητοί συνάδελφοι εκπαιδευτικοί, φίλοι και φίλες,

Θέλω να μοιραστώ μαζί σας τρεις σκέψεις. Η ιστορία ξεκίνησε ως λαογραφία και ως τοπική ιστορία. Χρειάστηκε μία περίοδος 25 αιώνων, για να επωαστεί η ιδέα της τοπικής ιστορίας. Δεύτερη σκέψη: Η Φθιωτική ιστορία, έτσι όπως αποτυπώνεται, καταγράφεται και προβάλλεται μέσα από το συνέδριο που γίνεται, θα έχει τη δυνατότητα ελπίζω, στο 4ο συνέδριο, να γίνουν θεματικές ενότητες, που σημαίνει ότι θα υπάρχουν πολύ περισσότερες εισηγήσεις, έτσι ώστε να αναδυθούν και να αναδειχθούν όλες οι πτυχές της δημιουργικής πορείας αυτού του τόπου. Τρίτη σκέψη, είμαστε λίγοι, άλλωστε στις πνευματικές εκδηλώσεις πάντοτε οι άνθρωποι είναι λίγοι, αλλά η δύναμη του πνεύματος είναι σημαντική. Ας κρατήσουμε αυτή τη δύναμη και ας βοηθήσουμε να είμαστε περισσότεροι. Να είστε καλά.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Παρακαλώ τον Πρόεδρο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, Δήμαρχο Λαμιέων και Πρόεδρο της ΤΕΔΚ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Νομού Φθιώτιδος, να έρθει στο βήμα.

Γεώργιος Κοτρωνιάς, Δήμαρχος Λαμιέων: Πανοσιολογιώτατε, κύριε Γενικέ Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, κύριε Βουλευτά, κύριε Αντιπρόεδρε της ΔΥΜΕ (πρώην ΠΕΣΥΠ),κύριε Περιφερειακέ Διευθυντά της Εκπαίδευσης, κυρίες και κύριοι, φίλες και φίλοι,

Η ιστορία και η λαϊκή παράδοση πρέπει να αποτελούν τα δύο στέρεα βάθρα πάνω στα οποία θα πρέπει να στηρίξουμε την πορεία του έθνους μας, κατά τη διαδρομή του μέσα στο ομιχλώδες πλέον διεθνές περιβάλλον. Αυτή την εδραία πεποίθησή μας αρχίσαμε να υλοποιούμε με το 1ο, το 2001 και το 2ο το 2003 συνέδριο της Φθιωτικής Ιστορίας. Ένα συνέδριο για το οποίο σήμερα μπορούμε να είμαστε ικανοποιημένοι, γιατί πλέον αποτελεί έναν πολιτιστικό θεσμό για τον τόπο μας. Έναν θεσμό που αγκαλιάστηκε από τους ανθρώπους του πνεύματος, οι οποίοι είναι εδώ παρόντες ως ομιλητές, έναν θεσμό που αγκαλιάστηκε πλέον από ολόκληρη την Τ.Α. αφού πέρα από το Δήμο Λαμιέων και το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, τέθηκε το συνέδριο υπό την αιγίδα της ΤΕΔΚ του Νομού Φθιώτιδας.

Κυρίες και κύριοι, φωτίζοντας άγνωστες πτυχές της τοπικής ιστορίας και της λαογραφίας μας, πιστεύουμε ότι εμπλουτίζουμε τις βιβλιοθήκες αλλά κυρίως το μυαλό μας, με γνώσεις απαραίτητες και χρήσιμες για το μέλλον αυτού του τόπου και πιστεύουμε ότι αφήνουμε κάτι στις μελλοντικές γενιές αυτού του ηρωικού και ένδοξου τόπου.

Αφού ευχαριστήσω τους πρωτεργάτες και τους εμπνευστές της ιδέας,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δηλαδή τους κατοίκους του Σταυρού που απαρτίζουν το Συμβούλιο του Πνευματικού Κέντρου, αφού ευχαριστήσω όλους τους Συναδέλφους Δημάρχους, γιατί αγκάλιασαν το συνέδριό μας αυτό, αφού ευχαριστήσω όλους τους πνευματικούς ανθρώπους που με τις εισηγήσεις τους δίνουν κύρος στο συνέδριό μας αυτό και βέβαια και το Υπουργείο Πολιτισμού για την συμπαράσταση του, επιτρέψτε μου να καλέσω τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, το συμπολίτη μας, το φίλο μας, τον συνεργάτη μας, τον Ντίνο τον Τσαμαδιά, να κηρύξει την έναρξη του Συνεδρίου μας.

Κ. Τσαμαδιάς, Γενικός Γραμματέας Εκπ/σης Ενηλίκων: Κυρίες και κύριοι, κατ' αρχήν θέλω να συγχαρώ τους φορείς οργάνωσης του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας και να τους ευχαριστήσω για την πρόσκληση που μας απηύθυναν. Η σταθερά επαναλαμβανόμενη πρωτοβουλία τους, η οποία αποκτά τα χαρακτηριστικά θεσμού για την περιοχή, τους τιμά ιδιαίτερα.

Κυρίες και κύριοι, γνωρίζουμε ότι η ιστορία είναι συνέχεια, είναι ενότητα ανάμεσα στους ανθρώπους, είναι σύνδεσμος πνευματικός και ανθρώπινος μέσα στο παρελθόν και στο παρόν, στο χώρο και στο χρόνο, σφραγίζοντας την ιδιαιτερότητα και το μέγεθος της παρουσίας ενός λαού.

Συνείδηση της ιστορίας σημαίνει συνείδηση της ταυτότητας ενός λαού, ή καλύτερα συνείδηση της ταυτότητάς τους έχουν οι λαοί, εφόσον έχουν συνείδηση της ιστορίας τους.

Έχει λεχθεί ότι η ιστορική γνώση διασφαλίζει τη συνέχεια και ενότητα της παρουσίας ενός λαού μέσα στο χρόνο. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στη σύγχρονη πραγματικότητα της παγκοσμιότητας, της διευρυμένης Ε.Ε. και της ελληνικής πολυπολιτισμικής κοινωνίας, όπου το ζήτημα της ενότητας και της διαφοράς ανάμεσα στους λαούς, προβάλλει επιτακτικά. Η ζωή ενός λαού δεν είναι δυνατή διαχρονικά, χωρίς ένα σύνολο ιδανικών και αντιλήψεων, χωρίς κάποιες κοινές αναφορές και μνήμες, για πράξεις και έργα δεμένα με τον τόπο και το χρόνο. Που συνθέτουν την κληρονομιά, την παράδοση, την παιδεία, την ιστορία και τον πολιτισμό του.

Τα έργα, η πολιτισμική δημιουργία των λαών που πολλές φορές ξεπερνούν τα γεωγραφικά όρια, γίνονται πολύτιμη κληρονομιά της ανθρωπότητας. Μέσα από τη διαλεκτική σχέση κριτικής αποδοχής ή απόρριψης στοιχείων του παρελθόντος από το παρόν, συνθέτουμε το νέο, ανακτούμε εμπειρίες, αξίες, ποιότητα ζωής.

Αγαπητές και αγαπητοί συμπατριώτες, εμείς οι Φθιωτείς με την μακραίωνη, αδιάλειπτη και πάντα ενεργό συμμετοχή μας στο ιστορικό γίγνεσθαι, με μία κληρονομιά που ξεπερνά κατά πολύ τα στενά όρια της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

περιοχής μας, οφείλουμε να γνωρίσουμε, να κάνουμε κτήμα μας, να αγαπήσουμε θα έλεγα, την ιστορία μας. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να διακρίνουμε μέσα στην ιστορική πορεία τη δική μας ταυτότητα στο παρόν, τη δική μας οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική θέση. Μόνο έτσι θα κάνουμε ελεύθερα, συνειδητά, χωρίς προκαταλήψεις, τις δικές μας επιλογές, θα σχεδιάσουμε και θα οικοδομήσουμε το μέλλον μας.

Η γνώση της ιστορίας του τόπου μας, θα μας οδηγήσει στη συνειδητή και ενεργό συμμετοχή στο σύγχρονο γίγνεσθαι, για την οικοδόμηση ενός ειρηνικού και δημοκρατικού μέλλοντος, με ανάπτυξη και κοινωνική δικαιοσύνη.

Κυρίες και κύριοι, με αισθήματα αναγνώρισης, εκτίμησης και εμπιστοσύνης προς τους οργανωτές, εκ μέρους της Κυβερνήσεως, κηρύσσω την έναρξη των εργασιών του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας. Σας ευχαριστώ πολύ.

Στέλλα Κουνούκλα-Παλιαλέξη: Ξεκινώντας λοιπόν, καλώ τον Αντιδήμαρχο Λαμέων τον κ. Γεώργιο Σαγιά και τον Γραμματέα της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου, μέλος του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, κ. Τάσο Καραναστάση, να προεδρεύσουν της πρώτης συνεδρίασης.

Κοπέλες του Σταυρού με παραδοσιακές ενδυμασίες κατά την υποδοχή των συνέδρων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Σαγιάς Γεώργιος – Καραναστάσης Αναστάσιος

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Παπακωνσταντίνου Μαρία – Φωτεινή
«Τα αποτελέσματα των ανασκαφών ΙΔ' Εφ. Π. & Κ. Αρχαιοτήτων στην περιοχή του Δ.Δ. Σταυρού»

Παπαναγιώτου Τριαντάφυλλος
«Η Μυκηναϊκή Άγναντη Λοκρίδας»

Δελόπουλος Γεώργιος
«Νέα στοιχεία για την Υπάτη της Φραγκοκρατίας»

Γεωργίου Ευαγγελία
«Νομισματικές μαρτυρίες από την πόλη της Λαμίας»

Πανταζής Παναγιώτης
«Η μάχη του Σπερχειού»

Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις
επί των εισηγήσεων της 1ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Μαρία - Φωτεινή Παπακωνσταντίνου
Αρχαιολόγος, Δ/ντρια ΙΔ΄ Εφορίας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων

ΘΕΜΑ

Τα αποτελέσματα των ανασκαφών της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στην περιοχή του Σταυρού

Η κοιλάδα του Σπερχειού, σταυροδρόμι στο κέντρο του ελλαδικού χώρου, παρείχε όλες τις προϋποθέσεις για την εγκατάσταση και διαβίωση του ανθρώπου κατά την αρχαιότητα. Τα βουνά που την περιβάλλουν από τις τρεις πλευρές δεν εμπόδισαν τις επαφές με τις άλλες περιοχές τις Ελλάδας. Αντίθετα, τα φυσικά περάσματά τους λειτούργησαν ως δίαυλοι επικοινωνίας για τη διακίνηση ανθρώπων, αγαθών, πολιτιστικών ρευμάτων και ιδεών. Στις παρυφές των δύο ορεινών όγκων της Όθρυος και της Οίτης, κατά μήκος του ποταμού και στα εύφορα εδάφη της, από το μυχό του Μαλιακού κόλπου μέχρι τις ανατολικές απολήξεις του Τυμφρηστού, αναπτύχθηκαν, από τους νεολιθικούς χρόνους μέχρι την ύστερη αρχαιότητα, πολυάριθμοι οικισμοί. Τα ίχνη των οικισμών αυτών αποτελούν αντικείμενο της

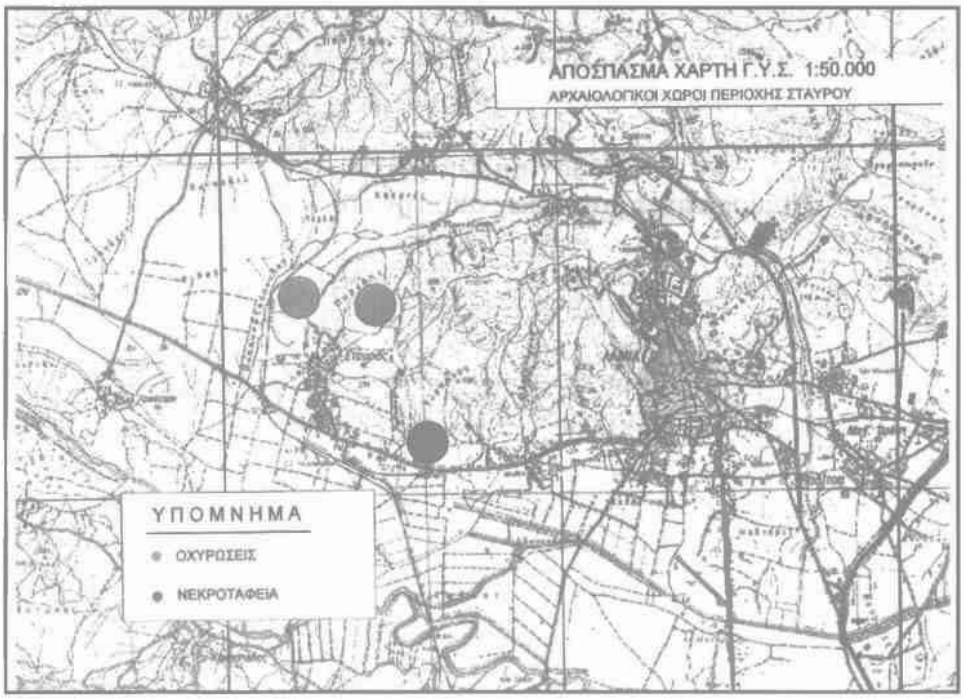

Εικ. 1. Αποσπασμα χάρτη Γ.Υ.Σ. 1:50.000. Αρχαιολογικοί χώροι περιοχής Σταυρού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σύγχρονης αρχαιολογικής έρευνας, με σκοπό την ανασύνθεση της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της κοιλάδας στο πέρασμα των αιώνων[1].

Η ευρύτερη περιοχή του σημερινού Δημοτικού Διαμερίσματος Σταυρού βρίσκεται περίπου στο μέσον της κοιλάδας του Σπερχειού και καταλαμβάνει το δυτικότερο άκρο της νότιας απόληξης της Οθρυος που ξεκινά από τη Λαμία[2] **(εικ. 1)**. Τα αρχαιότερα ίχνη ζωής στην περιοχή βρίσκονται στα ΒΔ του χωριού στη θέση ''Παράβολο''[3], όπου έχει εντοπισθεί οικισμός της Μέσης Νεολιθικής Εποχής (5η χιλιετία π.Χ.), σύγχρονος του πολύ μεγαλύτερου και μακροβιότερου γειτονικού οικισμού του Παλαιόμυλου Λιανοκλαδίου[4].

Στα ΒΔ επίσης του χωριού, στην περιοχή ''Καστράκι'', σώζονταν μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα λείψανα αρχαίας οχύρωσης. Πρόκειται για ένα χαμηλό οροπέδιο κυκλικού σχήματος σε εξαιρετικά στρατηγική θέση, εφ' όσον προεξέχει του ορεινού όγκου και ελέγχει ολόκληρο το δυτικό τμήμα της κοιλάδας **(εικ. 1)**. Σύμφωνα με το Γάλλο αρχαιολόγο και μελετητή Yves Bequignon[5], η οχύρωση αυτή, όπως και μια ακόμα βορειότερα, κοντά στο σημερινό χωριό Λυγαριά, προορίζονταν για την άμυνα της Λαμίας από Δ και δεν φαίνεται να σχετίζονταν με σημαντικές οικιστικές εγκαταστάσεις. Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι ο Τίτος Λίβιος, περιγράφοντας την πορεία του ρωμαίου ύπατου Μάνιου Ακίλιου από το Δομοκό στην κοιλάδα του Σπερχειού το 191 π.Χ. προκειμένου να κατευθυνθεί στην Υπάτη δια της μικρής κοιλάδας μεταξύ Αγριλιάς - Λυγαριάς και Σταυρού, δεν αναφέρει καμία αρχαία πόλη. Φαίνεται ότι αποτελούσαν μικρές κώμες, τις οποίες τόσο ο Bequignon όσο και ο Stahlin[6] επιχειρούν να ταυτίσουν, βάσει της λατινικής

1. Y. Bequignon, La vallee du Spercheios, Paris 1937. F. Dakoronia, Spercheios valley and the adjacent area in Late Bronze Age and Early Iron Age, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου ''Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και Προοπτικές'', Λυών 1990 (Αθήνα 1994), τόμ. Α΄, σ. 233 κ.έ. Φ. Δακορώνια, Ιστορική και αρχαιολογική ανασκόπηση της κοιλάδας του Σπερχειού: Η κοιλάδα του Σπερχειού κατά τους προϊστορικούς χρόνους, Πρακτικά ημερίδας ΣΠΕΡΧΕΙΟΣ 2000+, Λαμία 1995, σ. 33-39. Μ. – Φ. Παπακωνσταντίνου, Ιστορική και αρχαιολογική ανασκόπηση της κοιλάδας του Σπερχειού: Η κοιλάδα του Σπερχειού από τους αρχαϊκούς στους ρωμαϊκούς χρόνους, Πρακτικά ημερίδας ΣΠΕΡΧΕΙΟΣ 2000+, Λαμία 1995, σ. 40-49. Μ. – Φ. Παπακωνσταντίνου, Αρχαιολογικά ευρήματα από την κοιλάδα του Σπερχειού, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Ρούμελης, Λαμία 2001 (Αθήνα 2004), σ. 337-346. Δ. Σακκάς, Η Μυκηναϊκή εποχή στην κοιλάδα του Σπερχειού επί τη βάσει της κεραμικής (σε αυτό τον τόμο).

2. A. Philippson, E. Kirsten, Die Griechischen Landschaften, τόμ. 1, σ. 235.

3. Θ. Τσουκνίδας, Μπεκή Φθιώτιδας, θέση ''Παράβολο''. Ένας οικισμός της 5ης χιλιετίας, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Φθιωτικών Ερευνών, Υπάτη 1990 (Λαμία 1993), σ. 15 κ. ε.

4. A.J.B. Wace & M.S. Thompson, Prehistoric Thessaly, Cambridge 1912, σ. 171-192. Γ. Χουρμουζιάδης, ΑΔ 29 (1973-74), Χρονικά, σ. 517 κ. ε.

5. Ό.π., σ. 279 κ.έ.

6. Fr. Stahlin, Η αρχαία Θεσσαλία. Γ. Παπασωτηρίου και Α Θανοπούλου (μτφ.), Φιλολογικός, Ιστορικός, Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, Κείμενα και Μελέτες 13,, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 367.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

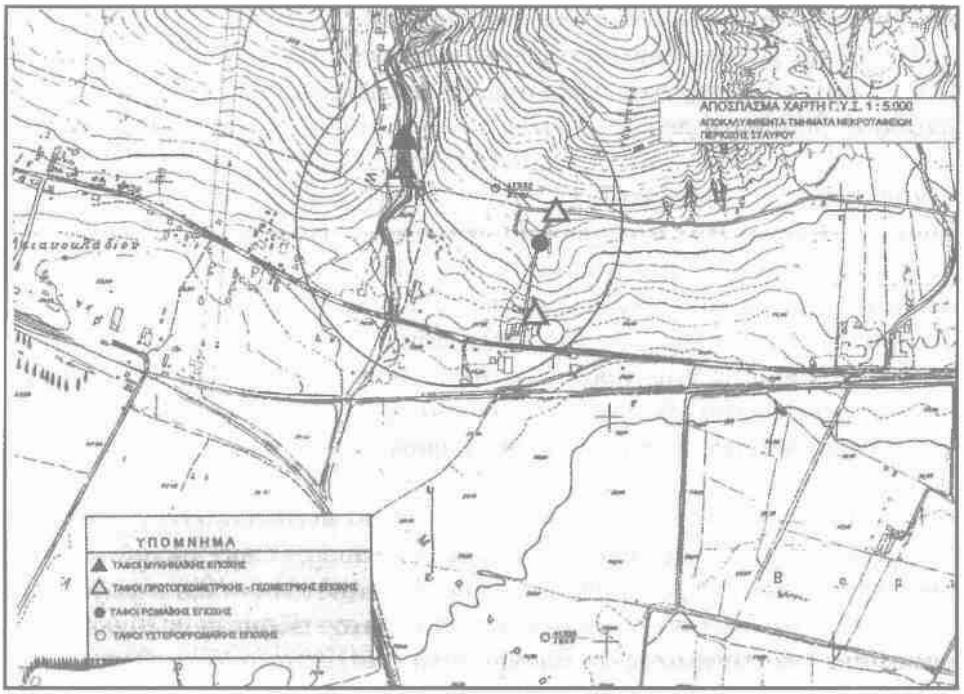

Εικ. 2. Αποσπασμα χάρτη Γ.Υ.Σ. 1:5.000.
Αποκαλυφθέντα τμήματα νεκροταφείων περιοχής Σταυρού

επιγραφής[7] που ορίζει τα όρια μεταξύ Λαμιέων και Υπαταίων με το αρχαίο τοπωνύμιο Σίδη. Σύμφωνα με τον Bequignon μάλιστα, τίποτα δεν εμποδίζει την ταύτιση του οχυρού στο Καστράκι με τη Σίδη[8]. Το οχυρό αυτό, κατά τον ίδιο, φαίνεται να κατασκευάστηκε στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 4ου αι. και από τον 2ο αι. π.Χ. αρχίζει να εγκαταλείπεται και σιγά να ερειπώνεται. Η άφθονη καλής ποιότητας κεραμική που βρίσκεται διάσπαρτη στο ύψωμα, με μεγάλη αναλογία μελαμβαφών οστράκων, τα τμήματα πίθων και τα θραύσματα κεραμίδων στέγης, επιβεβαιώνουν τον οικιστικό χαρακτήρα της θέσης και τη χρονολόγηση του Bequignon, συγχρόνως όμως αποτελούν κίνητρο για τη διενέργεια μιας ανασκαφής, η οποία θα δώσει απαντήσεις στο ζήτημα της ταύτισης και του χαρακτήρα της εγκατάστασης.

Αρχαιολογικές ενδείξεις αναφέρονται σε άλλα σημεία, κυρίως στα Β του χωριού και στις βόρειες υπώρειες του υψώματος ''Πυργάκι'', το οποίο

7. Ι. Βορτσέλας, Φθιώτις, η προς νότον της Οθρυος, Εν Αθήναις 1907, σ. 211 κ.έ.

8. Σύμφωνα με πρόσφατα ανασκαφικά στοιχεία (2007), είναι πιθανό, τα οικοδομικά κατάλοιπα τα οποία αποκαλύπτονται στην ανασκαφή που διεξάγεται στο πλαίσιο κατασκευής της υποδομής της Νέας Σιδηροδρομικής Γραμμής Υψηλών Ταχυτήτων από Σ.Σ. Λιανοκλαδίου μέχρι Σ.Σ. Δομοκού, στη θέση "Παλιοχώρια" Δ.Δ. Λυγαριάς του Δήμου Λαμιέων, να ταυτίζονται με την αρχαία Σίδη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σύμφωνα με κάποιες αναφορές ήταν επίσης σχυρωμένο για τον έλεγχο της πεδινής διαβάσεως Αγριλιάς-Λυγαριάς–Σταυρού, ΒΔ της Λαμίας.

Εικ. 3. Μυκηναϊκό νεκροταφείο. Ο δρόμος και η είσοδος λαξευτού θαλαμωτού τάφου.

Οι ανασκαφές της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων την τελευταία τριακονταετία έφεραν στο φως τμήματα των νεκροταφείων άγνωστων μέχρι σήμερα οικισμών, οι οποίοι θα πρέπει να αναπτύχθηκαν γύρω από το ύψωμα ''Τύμπανος'', στα Α του σημερινού χωριού **(εικ. 1-2)**. Τα νεκροταφεία, σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, εκτείνονται τουλάχιστον από το Μπικιόρεμα μέχρι λίγο μετά το ανατολικό όριο του Δημοτικού Διαμερίσματος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σποραδικά τάφοι έχουν αποκαλυφθεί και σε άλλα σημεία στην περιοχή των Καλυβίων και στα ΄Ανω Ρεβένια, οι οποίοι υποδηλώνουν την ταφική χρήση του χώρου των νοτίων απολήξεων της ΄Οθρυος μέχρι τη Λαμία, χωρίς να μπορούν προς το παρόν να ενταχθούν σε κάποιο οργανωμένο νεκροταφείο.

Εικ. 4. Μυκηναϊκό νεκροταφείο. Αλάβαστρο.

Η αποκάλυψη των νεκροταφείων στη θέση ''Τύμπανος΄΄ σχετίζεται με την εκτέλεση δημόσιων έργων και με την οικοδομική δραστηριότητα στην περιοχή, ενώ οι τάφοι στο Μπικιόρεμα[9] (Βαγιανόρεμα) ήρθαν στο φως λόγω της δραστηριότητας των αρχαιοκαπήλων. Η ταφική χρήση του χώρου αυτού είναι αξιοσημείωτα μακρόχρονη καθώς ξεκινά από τους μυκηναϊκούς χρόνους (ΥΕ ΙΙΙΑ εποχή, 1400 π.Χ.) και φθάνει μέχρι τους υστερορρωμαϊκούς - παλαιοχριστιανικούς χρόνους (5ος-6ος αι. μ.Χ.).

Στο Μπικιόρεμα[10] ανασκάφτηκαν 11 θαλαμωτοί τάφοι λαξευμένοι στις δύο πλαγιές του ρέματος. Οι μνημειωδέστεροι από αυτούς **(εικ. 3)**,

9. Σχετικά με την ονομασία του ρέματος βλ. Ι. Μακρής, Σταυρός (Μπεκή) Φθιώτιδας. Η ιστορία του, Λαμία 1998, σ. 74, υποσημ. 4.

10. Φ. Δακορώνια, ΑΔ 33 (1978) , Χρονικά, σ. 136. F. Dakoronia,, ό. π. (υποσημ. 1), σ. 235 κ. έ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εικ. 5. Γεωμετρικό νεκροταφείο. Λαξευτός θαλαμωτός τάφος με τα κτερίσματα και τα οστά στη θέση τους.

Εικ. 6. Υστεροροωμαϊκό – παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο. Κεραμοσκεπης καλυβίτης τάφος.

ελλειψοειδούς ή ορθογώνιας κάτοψης με επιμήκεις δρόμους, ανήκουν στους μυκηναϊκούς χρόνους. Οι μικρότεροι με ελλειψοειδούς κάτοψης θάλαμο και μικρό ή καθόλου δρόμο αποτελούν εκφυλισμένη μορφή του ίδιου τύπου και χρονολογούνται στους πρωτογεωμετρικούς χρόνους (β΄ μισό 11ου-10ος αι. π.Χ.), με χρήση σε κάποιες περιπτώσεις μέχρι την αρχαϊκή εποχή (7ος-6ος αι. π.Χ.). Τα μυκηναϊκά κτερίσματα συνίστανται σε αγγεία **(εικ. 4)**, κοσμήματα, σφονδύλια, σφραγιδόλιθους, χάνδρες και ένα ειδώλιο τύπου Ψ. Το σημαντικότερο όμως εύρημα αποτελεί ένα μοναδικό για τον τύπο χρυσό διάδημα, ένδειξη κοινωνικής διαστρωμάτωσης των κατοίκων της περιοχής, το οποίο εκτίθεται σε περίοπτη θέση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Λαμίας. Στα πρωτογεωμετρικά κτερίσματα περιλαμβάνονται κυρίως στην πλειονότητά τους αγγεία και λιγότερα χάλκινα κοσμήματα, όπως περόνες και μια πόρπη με εγχάραγκτη διακόσμηση.

Οι εκσκαπτικές εργασίες για την κατασκευή του νέου αγωγού ύδρευσης στάθηκαν αφορμή για την αποκάλυψη τεσσάρων ακόμη τάφων, τριών θαλαμωτών και ενός κιβωτιόσχημου, του πρωτογεωμετρικού νεκροταφείου[11]. Οι νεκροί ήταν τοποθετημένοι σε συνεσταλμένη στάση και πλούσια κτερισμένοι με αγγεία μιας ποικιλίας αντιπροσωπευτικών σχημάτων της εποχής **(εικ. 5)**.

Πλούσιο κεραμικό σύνολο πρωτογεωμετρικής περιόδου προήλθε επίσης από δύο εκφυλισμένους θαλαμωτούς τάφους και τρία ακανόνιστα

11. Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 57 (2002), Χρονικά, Έργο ύδρευσης ΔΕΥΑΛ, τροφοδοτικός αγωγός Σταυρού (υπό έκδοση).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λαξεύματα στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Κλειτσάκη [12].

Σε τρία συνεχόμενα οικόπεδα[13] με πρόσοψη στην οδό προς το Καρπενήσι αποκαλύφθηκαν εκτεταμένα τμήματα του υστερορρωμαϊκού-παλαιοχριστιανικού νεκροταφείου . Οι τάφοι ήταν ορθογώνια ή ελλειψοειδή ορύγματα λαξευμένα στο σχιστολιθικό βράχο της περιοχής με ή χωρίς περιχείλωμα με προσανατολισμό Α-Δ. Στο εσωτερικό πολλών από αυτά είχαν κατασκευασθεί κεραμοσκεπείς καλυβίτες τάφοι **(εικ. 6)**. Οι περισσότεροι περιείχαν νεκρούς τοποθετημένους εκτάδην με το κρανίο προς τα Δ. Ήταν όλοι ακτέριστοι, εκτός από έναν που περιείχε ταφή μικρού κοριτσιού με δύο ασημένια ενώτια[14] **(εικ. 7)**.

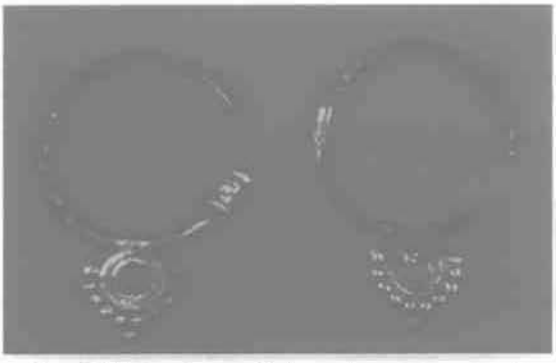

Εικ. 7. Υστερορρωμαϊκό – παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο. Ζεύγος ασημένιων ενωτίων

Εικ. 8. Κλασικό νεκροταφείο. Μελανόμορφη λήκυθος, μόνωτη μελαμβαφής φιάλη, μελαμβαφής αλατιέρα.

Αυτό το εύρημα, σε συνδυασμό με τον τρόπο κατασκευής των τάφων και την απουσία κτερισμάτων, που συνάδει με την ένδεια που σημειώνεται στον ελλαδικό χώρο κατά την περίοδο της σλαβικής εισβολής, επιτρέπουν την τοποθέτηση της χρήσης του νεκροταφείου στον 5ο – 6ο αι. μ.Χ. Μεταξύ των τάφων του υστερορρωμαϊκού-παλαιοχριστιανικού νεκροταφείου ερευνήθηκαν δύο τάφοι κλασικής εποχής με κτερίσματα μια μελανόμορφη λήκυθο και μια μελαμβαφή αλατιέρα ο ένας[15], και μια μόνωτη μελαμβαφή φιάλη ο άλλος[16] **(εικ. 8)**. Σε γειτονικό προς αυτά

12. Μ. – Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 47 (1992), Χρονικά, σ. 186. Αικ. Σταμούδη, ΑΔ 51 (1996), Χρονικά, σ. 314 κ. ε.

13. Φ. Δακορώνια, ΑΔ 47 (1992), Χρονικά, οικ. Γ. Κρεμενιώτη, σ. 185 κ. ε. Μ. – Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 55 (1999), Χρονικά, οικ. Ν. Παπανάγνου (υπό έκδοση). Μ. – Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 58 (2002), Χρονικά, οικ. Ν. Κουνούκλα (υπό έκδοση).

14. Ό.π. (υποσημ. 13), οικ. Ν. Κουνούκλα, τάφος XVI.

15. Ό. π. (υποσημ. 13), οικ. Ν. Παπανάγνου, τάφος ΙΙ,

16. Ό..π. (υποσημ. 13), οικ. Γ. Κρεμενιώτη, τάφος ΙΙ, σ. 185.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εικ. 9. Ρωμαϊκό νεκροταφείο. Πρόχοι.

Εικ. 10. Γεωμετρικό νεκροταφείο. Τριφυλλόσχημες οινοχόες.

λάξευμα, το οποίο δεν είναι βέβαιο αν αποτελούσε τάφο, βρέθηκε ένα χάλκινο περίαπτο σχήματος ροδιού αρχαϊκών χρόνων (7ος-6ος αι. π.Χ.), ενός τύπου που βρίσκεται συνήθως στη Θεσσαλία[17].

Βορειότερα, σε μικρή απόσταση από τους πρωτογεωμετρικούς τάφους που αποκαλύφθηκαν στην τάφρο του αγωγού, ήρθαν στο φως δύο τάφοι (ορθογώνιοι λάκκοι με περιχείλωμα) ύστερων ελληνιστικών - ρωμαϊκών χρόνων [18] (**εικ. 9**).

Συνολικά ανασκάφτηκαν τέσσερις τάφοι μυκηναϊκής εποχής, είκοσι πρωτογεωμετρικής εποχής, δύο κλασικής εποχής, δύο ρωμαϊκής εποχής και ενενήντα υστερορρωμαϊκών – παλαιοχριστιανικών χρόνων. Η σημασία των μυκηναϊκών τάφων έγκειται στο γεγονός ότι αποτέλεσαν το πρώτο και το πλουσιότερο μέχρι στιγμής εύρημα της εποχής αυτής στην κοιλάδα. Οι πρωτογεωμετρικοί τάφοι απέδωσαν μεγάλο αριθμό πήλινων αγγείων που συγκροτούν ένα αξιόλογο σύνολο προς μελέτη και σύγκριση με τα υπόλοιπα ανάλογα ευρήματα από την περιοχή και όχι μόνο. Σημειώνεται η περιορισμένη σχετικά με άλλες γεωμετρικές θέσεις παρουσία μετάλλινων κτερισμάτων καθώς και η απουσία –πλην ενός παραδείγματος - κιβωτιόσχημων τάφων. Οι πολυάριθμοι υστερορρωμαϊκοί-παλαιοχριστιανικοί τάφοι, με τις ακτέριστες στη συντριπτική πλειονότητά τους ταφές, πλουτίζουν τις γνώσεις μας σε ότι αφορά τη μελέτη των ταφικών εθίμων και σηματοδοτούν το μεγαλύτερο ανασκαφέν νεκροταφείο αυτής της εποχής στην κοιλάδα και την ευρύτερη περιοχή της.

Λόγω του όγκου και της ποικιλίας του πρωτογεωμετρικού υλικού και

17. Ό. π. (υποσημ. 16).

18. Μ. – Φ. Παπακωνσταντίνου, ΑΔ 58 (2002), Χρονικά, Δ.Δ. Σταυρού, θέση ''Τύμπανος'' (υπό έκδοση).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

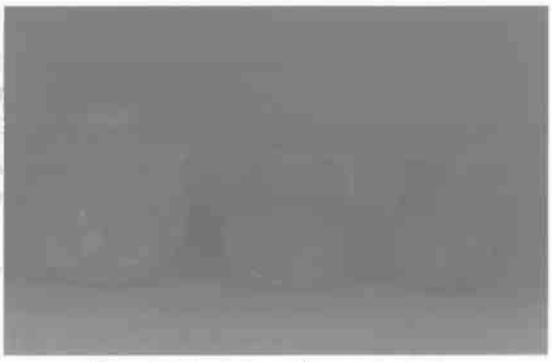

Εικ. 11. Γεωμετρικό νεκροταφείο. Χειροποίητα αγγεία

συγκεκριμένα της κεραμικής, θα επιχειρήσουμε μια πρώτη προσέγγισή του. Τα χαρακτηριστικά του κεραμικού συνόλου που απέδωσε το πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο στον ''Τύμπανο'' παραπέμπουν στον θεσσαλοευβοϊκό κύκλο και συνάδουν με την μέχρι σήμερα εικόνα από το σύγχρονο δημοσιευμένο υλικό από άλλες περιοχές της κοιλάδας, όπως η Λαμία[19], η Ταράτσα[20] και η Στυλίδα[21]. Η τριφυλλόσχημη οινοχόη **(εικ. 10)** παραμένει ένα από τα δημοφιλέστερα σχήματα, ενώ ο αμφορίσκος, το μόνωτο κύπελλο, ο σκυφοειδής κρατήρας και ο σκύφος αντιπροσωπεύονται με 1-2 παραδείγματα. Υπογραμμίζεται η παρουσία δύο τυπικών θεσσαλικών σχημάτων σπάνιων στην κοιλάδα, της οπισθότμητης πρόχου και του σκύφου με τις κάθετα ανυψωμένες λαβές. Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού χρονολογείται στην υπο-πρωτογεωμετρική εποχή (9ος - α΄ μισό 8ου αι. π.Χ.). Στις περισσότερες περιπτώσεις αμελές θαμπό μελανό γάνωμα καλύπτει ολόκληρη την επιφάνεια του αγγείου. Μια μικρή σχετικά ομάδα φέρει γραπτή διακόσμηση, όπως ομόκεντρα ημικύκλια και άλλα γεωμετρικά σχήματα διατεταγμένα σε μετώπες. Τα λοιπά λιγοστά παραδείγματα φέρουν τυπικά υστερογεωμετρικά διακοσμητικά θέματα που μαρτυρούν, εκτός άλλων, το ευρύτερο άνοιγμα της περιοχής σε έμμεσες ή άμεσες επιρροές, πέραν των ορίων του γεωγραφικού χώρου στον οποίο ανήκει. Αξιοσημείωτη είναι η κατηγορία των χειροποίητων οικιακών σκευών, όπως είναι οι χυτροειδείς αμφορείς **(εικ. 11)**, κατασκευασμένοι με την Lederware ή Burnished Ware τεχνική, συνηθισμένη στην Κεντρική Ελλάδα

19. Φ. Δακορώνια, Το έργο της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων από το 1990 έως το 1998. Πρακτικά 1ης Επιστημονικής Συνάντησης ''Το ΄Εργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της'' (1990-1998), Βόλος 1998, (Βόλος 2000), σ. 14.

20. Αικ. Σταμούδη, Ταράτσα – Αγία Παρασκευή. Ένα πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο σε προάστιο της σύγχρονης Λαμίας. Πρακτικά 1ης Επιστημονικής Συνάντησης ''Το ΄Εργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της'' (1990-1998), Βόλος 1998 (Βόλος 2000), σ. 39 κ. ε.

21. F. Dakoronia, ό. π. (υποσημ. 1), σ. 233 κ. ε.

22. Αικ. Σταμούδη, ό. π. (υποσημ. 12) σ. 315, υποσημ. 15.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κατά την πρώιμη εποχή του Σιδήρου[22].

Το νεκροταφείο στον Τύμπανο χρησιμοποιείται από τους μυκηναϊκούς έως του υστεροορρωμαϊκούς χρόνους με έμφαση, από τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία, στην πρωτογεωμετρική και υστεροορρωμαϊκή εποχή. Η διαχρονική χρήση του μαρτυρεί και τη συνεχή κατοίκηση του χώρου. Η παντελής όμως σχεδόν απουσία ενδείξεων για ταφές κατά την ύστερη κλασική και την ελληνιστική περίοδο, αν δεν οφείλεται στην αποσπασματική διερεύνηση του χώρου ή στη μετατόπιση του νεκροταφείου σε άλλη θέση, ενισχύει την άποψη [23] για το συνοικισμό των κατοίκων της περιοχής, μαζί με άλλους από ανάλογους σύγχρονους οικισμούς γύρω από τη σημαντικότερη γειτονική οχυρή θέση, το Κάστρο της Λαμίας, για να δημιουργήσουν στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. την πρωτεύουσα του κράτους των Μαλιέων, τη Λαμία.

23. Φ. Δακορώνια, ό. π. (υποσημ. 19).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Τριαντάφυλλος Δ. Παπαναγιώτου
φιλόλογος, συγγραφέας
τ. διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Λαμίας
ειδ. Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ε.τ.

ΘΕΜΑ
Η Μυκηναϊκή Άγναντη Λοκρίδος

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Πριν από σαράντα πέντε και πλέον χρόνια έγραφα στον τοπικό Τύπο για τα «Άγραφα» της Λοκρίδος, δηλαδή για το χωριό μου, την Άγναντη. Κι αυτό γιατί οι τότε κρατικές υπηρεσίες ελάχιστα ενδιαφέρονταν για τα προβλήματά της και οι πολιτικοί μετά βίας καταδεχόντουσαν, ακόμα και προεκλογικά, να την επισκεφθούν. Την είχαν στ' άγραφα..., παρά το γεγονός ότι ζούσαν εκεί εξακόσιοι μόνιμοι κάτοικοι*. **(Φωτ. 2, 3, 4, 5)**

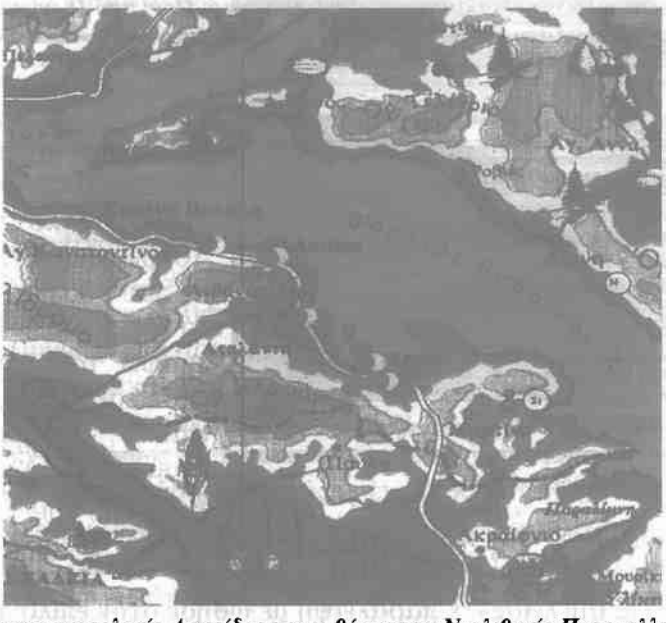

Φωτ. 1 Χάρτης της ανατολικής Λοκρίδας με τις θέσεις των Νεολιθικής Πρωτοελλαδικής, Μεσοελλαδικής και Υστεροελλαδικής (Μυκηναϊκής) εποχών. Δεν σημειώνεται όμως η Άγναντη, στην κτηματική περιφέρεια της οποίας (θέση «Καστρί – Ταχταλί») έχουν ευρεθεί λείψανα οικισμού Πρωτελλαδικής, Μεσοελλαδικής και Μυκηναϊκής εποχών και η θέση αυτή έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος.

* Σήμερα έχουν απομείνει λιγότεροι από τριακόσιοι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

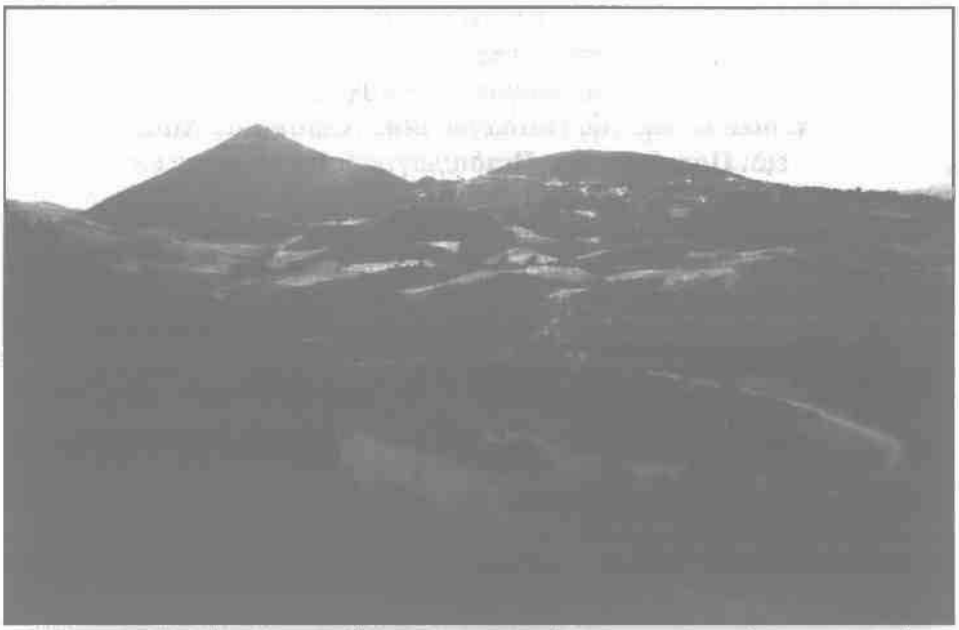

Φωτ. 2. Πριν φτάσουμε στην Άγναντη. Αριστερά (ΝΑ) η «πυραμίδα» του προφήτη Ηλία και δεξιά ο λόφος «Μαλικουρα», όπου το χωριό. Πριν από 18 χρόνια οι πευκιάδες ίσκιωναν τον τόπο. Σήμερα, μετά την πυρκαγιά του 1988, «κρανίου τόπος».

Φωτ. 3. Άποψη της Άγναντης από τη νότια κορυφή του χωριού, με πανοραμική θέα προς το βόρειο Ευβοϊκό Κόλπο.

Δεν φανταζόμουνα όμως ότι ήταν ποτέ δυνατόν να μην είναι σημειωμένη η Άγναντη σε σύγχρονο αρχαιολογικό χάρτη της Λοκρίδος, (**Φωτ.1**) τη στιγμή που ολόκληρο μυκηναϊκό νεκροταφείο είχε ανασκαφεί το 1969 και είχε αποδώσει αξιόλογα μυκηναϊκά ευρήματα που κοσμούν το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών και έχουν καταχωρισθεί στα «*Χρονικά*» του Αρχαιολογικού Δελτίου, πριν από τόσα χρόνια.

Αυτή η «εξ αμελείας»** παράλειψη με ώθησε στην επιλογή της σημερινής εισήγησης με θέμα: «*Η Μυκηναϊκή Άγναντη Λοκρίδος*».

** Απατώντας η αρχαιολόγος Φανουρία Δακορώνια, μετά την ανάγνωση της εισηγήσεως, υποστήριξε ότι η Άγναντη ανήκε στη σφαίρα επιρροής των Φακέων και γι' αυτό δεν σημειώνονται στο χάρτη οι Μηκηναϊκοί τάφοι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΑΓΝΑΝΤΗ ΑΟΚΡΙΔΟΣ

Ερώτηση καθηγητή και απάντηση...

Στην επί πτυχίω εξέταση του μαθήματος της Προϊστορικής Αρχαιολογίας, το 1958, ρωτήθηκα από τον αείμνηστο καθηγητή και ακαδημαϊκό Σπυρίδωνα Μαρινάτο, μεταξύ των άλλων, και πού υπάρχουν μυκηναϊκά μνημεία. Μετά την ορθή και εμπεριστατωμένη απάντησή μου ο καθηγητής με ξαναρώτησε: *«Και πού αλλού;»* Κι εγώ είπα: *«Πιθανόν και στο χωριό μου»*. Ο Μαρινάτος χαμογέλασε ικανοποιημένος ...

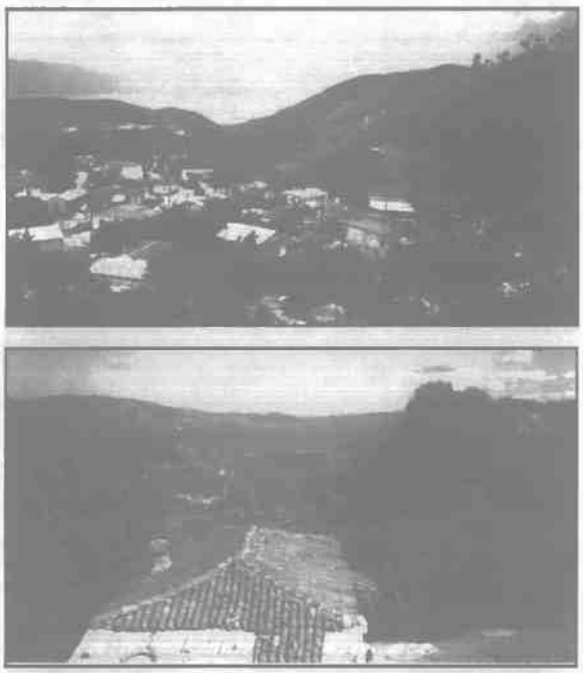

Φωτ. 4 - 4α. Λίγα μέτρα δυτικότερα από το σπίτι αυτό, δυτικά του χωριού, το οικόπεδο «Σουσώνη», όπου το μυκηναϊκό νεκροταφείο. Στο βάθος τα «Γιάλτρα», η «Αιδηψός», ο «Παγασητικός».

2. Γιατί αυτή η απάντηση...

Η απάντησή μου δεν ήταν τυχαία. Ένα χρόνο πριν, το Φλεβάρη του 1957, είχε παραδοθεί και τοποθετηθεί στο μικρό Αρχαιολογικό Μουσείο του Παν/μίου Αθηνών, τεμαχισμένο στα δύο, μυκηναϊκό ξίφος του 1450 π.Χ.. Το είχε βρει αιγοβοσκός στη θέση «Αϊ - Ηλιάς» της «Πλιέσιας», απέναντι και πολύ κοντά από το μοναδικό σε έκταση, βατότητα και ομορφιά δρυοδάσος, το δεντριά όπως το λέμε οι ντόπιοι, της Μπόκλωνας. Ήταν σχεδόν ολόκληρο, όταν βρέθηκε. Αυτός κι ένας άλλος φίλος του το έσπασαν στη μέση, για να ιδούν αν ήταν χρυσό. Το ένα απ' αυτά τα δύο κομμάτια μού το έφερε ο γιδοβοσκός Χρήστος Παπαδημητρίου να το ιδώ. Παρατήρησα ότι στη ράχη του έφερε τη μυκηναϊκή σπείρα και κατάλαβα ότι είχε επιστημονικό ενδιαφέρον. Το ζήτησα και του είπα ότι θα το παραδώσω στον καθηγητή, που ήταν ο πλέον αρμόδιος να αποφανθεί γι' αυτό, και του υποσχέθηκα ότι θα αποζημιωθεί.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

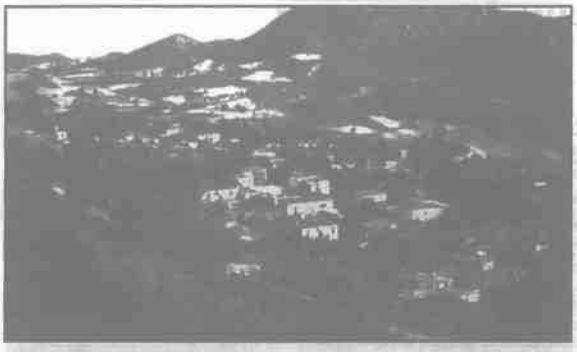

Φωτ. 5. Άποψη της Άγναντης από το ΝΔ. Στο βάθος ο «Σπαρτιάς», μία απ' τους δύο κορυφές της «Κνημίδας», όπου η φρυκτωρία, το «χτήριο».

Φωτ. 6 - 6α Ανηφορίζοντας προς τον «Άϊ – Ηλιά». Φωτογραφία από απόσταση.

3. Οι καθηγητές αποφαίνονται...

Πράγματι, όταν το είδαν οι καθηγητές Μαρινάτος και Κοντολέων, αποφάνθηκαν ότι πρόκειται για μυκηναϊκό ξίφος του 1450 π.Χ. και μου είπαν ότι, για να δοθεί αποζημίωση, έπρεπε να παραδοθεί και το άλλο κομμάτι. Επιστρέφοντας στο χωριό μου έπεισα το Χρήστο Παπαδημητρίου να μου το παραδώσει.

4. Επιτόπια εξέταση...

Πρώτη μου φροντίδα ήταν να επισκεφθώ τον τόπο ανεύρεσης, ώστε να μπορώ να περιγράψω την περιοχή και να ενημερώσω του καθηγητή και τοπογραφικά. (**Φωτ. 6, 7, 8**). Με ένα σκαρίφημα της θέσεως, που είχε τα χαρακτηριστικά οχύρωσης, και με ένα επεξηγηματικό υπόμνημα παρέδωσα και το δεύτερο κομμάτι του ξίφους, το οποίο ο καθηγητής τοποθέτησε στο μικρό Αρχαιολογικό Μουσείο της Φιλοσοφικής Σχολής. Ένα χρόνο αργότερα ο Χρήστος Παπαδημητρίου αποζημιώθηκε με το ποσό των 1000 δραχμών. Ειρήσθω εν παρόδω ότι ο μισθός του πρωτοδιοριζομένου δασκάλου ήταν τότε 1400 δραχμές.

5. Στο βιβλίο μου γράφω...

Για το εύρημα αυτό γράφω στο βιβλίο μου «Ιστορία και Μνημεία Φθιώτιδος» (**Φωτ.9**) τα ακόλουθα: «Εσχάτως απεδείχθη ότι η περιοχή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αγναντης έχει ιστορίαν μακρότατην. Τούτο μαρτυρούν τα σωζόμενα μνημεία και ευρήματα, τα οποία είναι η ασφαλεστέρα πηγή δια την μελέτην του παρελθόντος ενός τόπου. Από τη πλευράς, λοιπόν, αυτής η γη της Άγναντης ηυτύχησε να προσφέρη ξίφος Μυκηναϊκής Εποχής (1450 π.Χ.), με ωραιοτάτην επί της ράχεώς του σπείραν, εις δε τον χώρον ανευρέσεώς του διατηρούνται εκδήλως ίχνη οχυρώσεων, κτισμένων διά λογάδων λίθων (ξηρολιθιάς) κατά ζώνας, μέχρι της κορυφής του αποκρήμνου λόφου, όπου το ερειπωμένον εξωκκλήσιον ¨Προφήτης Ηλίας¨. Τας βασιμους ελπίδας, τας οποίας εδημιούργησε το εύρημα τούτο, επηλήθευσε προσφάτως (1969) η αρχαιολογική σκαπάνη».[1]

Φωτ. 7. Περάσαμε τη χαράδρα, «τ'ς Νύφ'ς του Μπήδμα», και φτάσαμε κάτω απ' τον «Αϊ – Ηλιά». Στη συστάδα των δένδρων βρέθηκε το μυκηναϊκό ξίφος του 1450 π.Χ.

Φωτ. 8. Πιο κοντά στον Αϊ – Ηλιά. Η κορυφή αριστερά, όπου το ξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία, και η όλη μορφή του εδάφους κάλλιστα θα μπορούσε να ήταν μια μυκηναϊκή ακρόπολη!

6. Επαλήθευση...

Από τους πρώτους μήνες, μετά την ανάληψη των καθηκόντων τού εκτάκτου επιμελητή αρχαιοτήτων (1965), παραιτηθέντος του ακαμάτου συναδέλφου Χρήστου Καραθανάση από τη θέση αυτή [2], έβαλα ως στόχο την επιβεβαίωση της βάσιμης υποψίας μου ότι στη θέση «Κριθαριά», νοτιοδυτικά της Άγναντης, (**Φωτ.10**) ο λαξευμένος στο επικλινές έδαφος του οικοπέδου Σουσώνη μεγάλος λάκκος, μέσα στον οποίο και έξω από τον οποίο παίζαμε τα παιδαρέλια του χωριού, ήταν συλημένος μυκηναϊκός τάφος. (**Φωτ. 11-12**) Κάλεσα, λοιπόν, το φίλο προϊστάμενο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Θηβών, στην οποία, αρχαιολογικώς, υπαγόταν ο Νομός Φθιώτιδος, και μαζί επισκεφτήκαμε, μεταξύ των άλλων, και τα χωριά Άγιο Κων/νο και Άγναντη. Ο εξαίρετος αρχαιολόγος Νικόλας Φαράκλας, που πολύ αργότερα έγινε καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. 9.

λής του Πανεπιστημίου Κρήτης, κατά την επίσκεψή μας στη θέση «Κριθαριά», κατέστησε την πιθανότητα ύπαρξης μυκηναϊκού τάφου βεβαιότητα! Κατέληξε μάλιστα στο συμπέρασμα ότι ο συλημένος αυτός μυκηναϊκός τάφος είναι ένας από ολόκληρη συστάδα ασύλητων μυκηναϊκών τάφων που υπήρχαν εκεί. [3-4]

7. Μέτρα προστασίας...

Πρώτη μου φροντίδα ήταν η προστασία του χώρου από τη μανία των αρχαιοκαπήλων, που λυμαίνονταν ολόκληρη την περιφέρεια της Άγναντης. Γι' αυτό και με το 10/30-8-1966 έγγραφό μου προς τον Αστυνομικό Σταθμό Αγίου Κων/νου ενημέρωσα τον αστυνόμο σχετικώς και τον παρακάλεσα να προστατεύσει την περιοχή. Το ανωτέρω έγγραφο κοινοποίησα στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Θηβών, στο Νομάρχη Φθιώτιδος και στην Υποδ/ση Χωροφυλακής Αταλάντης.

8. Ζητείται πίστωση...

Ακολούθησαν τα δίσεκτα χρόνια και ο Νικόλας Φαράκλας απηλλάγη των καθηκόντων του. Τον διεδέχθη άλλος προϊστάμενος στην Εφορεία Αρχ/των Θηβών, ο Θεόδωρος Σπυρόπουλος, του οποίου το ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες της Άγναντης προκάλεσα*.[5] Έπρεπε με κάθε θυσία να ερευνηθεί ο χώρος, όπου ο συλημένος μυκηναϊκός τάφος. Για να γίνει όμως αυτή η ανασκαφή χρειαζόταν πίστωση, που θα εχορηγείτο μόνον, αν οι τάφοι κινδύνευαν να συληθούν από αρχαιοκάπηλους. Τέτοιος κίνδυνος ήταν βέβαια υπαρκτός, αλλά έπρεπε να πεισθεί το αρμόδιο Υπουργείο Πολιτισμού. Με επείγουσα, λοιπόν, αναφορά μου και αλλεπάλληλα

*. Ο Θεόδωρος Σπυρόπουλος γράφει: «Ο φιλάρχαιος ζηλωτής κ. Τριαντ. Παπαναγιώτου είχε την επαινετήν πρωτοβουλίαν δια την έρευναν του πρώτου νεκροταφείου το οποίο ευρίσκεται εις την ιδιαιτέραν του πατρίδα».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τηλεφωνήματα, για απόπειρα αρχαιοκαπήλων να συλήσουν τους τάφους, πείστηκαν και οι αρμόδιοι του υπουργείου**.

9. Η ανασκαφή αρχίζει...

Εκδίδεται η 1173/19-8-69 διαταγή της Εφορείας Αρχαιοτήτων Θηβών και, βάσει αυτής, ο πεπειραμένος φύλακας αρχαιοτήτων Αθανάσιος Χατζηνικολής ανεβαίνει στην Άγναντη (20-8-69) και αρχίζει με εργάτες τις ανασκαφές. Παρών σε καθημερινή σχεδόν βάση ο προϊστάμενος της Εφορείας Θεόδωρος Σπυρόπουλος και περιοδικώς ο ομιλών.

10. Η απήχηση του αποτελέσματος...

Ο τοπικός τύπος, μεταξύ των άλλων, έγραψε: «Παλαιός μυκηναϊκός τάφος κατεστραμμένος, στη θέση «Κριθαριά» της Άγναντης, απετέλεσε αφορμήν να αναφέρη σχετικώς στην Εφορεία Αρχ/των Θηβών ο Έκτακτος Επιμελητής Αρχαιοτήτων Τριαντ. Δ. Παπαναγιώτου και ο προϊστάμενος αυτής Θ. Σπυρόπουλος να ζητήσει ανάλογον πίστωσιν...από την περασμένην Τετάρτην (22-8-69) συνερ-

Φωτ. 10. Η θέση «Κριθαριά», οικόπεδο «Σουσώνη, όπου το μυκηναϊκό νεκροταφείο. Κάτω από το στέγαστρο είναι ανεσκαμμένος μυκηναϊκός τάφος, που χρησιμοποιείται, δυστυχώς, για χοιροστάσιο (γουρουνοκουμασο).

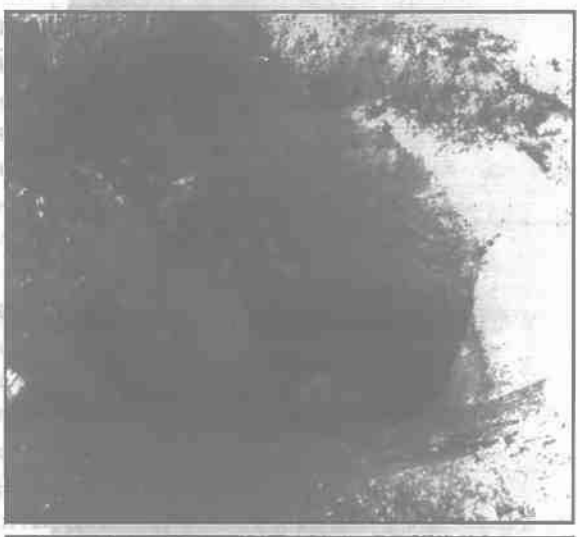

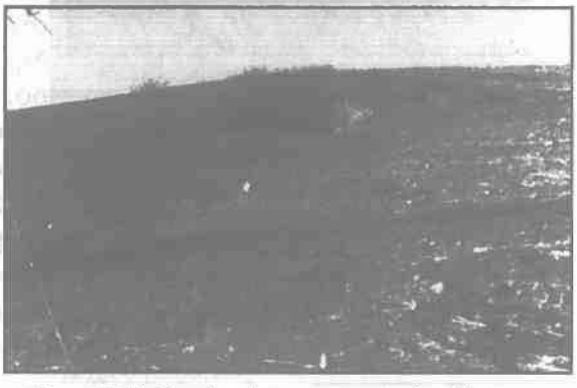

Φωτ. 11-12 Ο συλημένος μυκηναϊκός τάφος που οδήγησε στην ανασκαφή των υπολοίπων πέντε.

**. Το λίγο «αλατοπίπερο», δηλ. η υπερβολή, ωφέλησε...

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

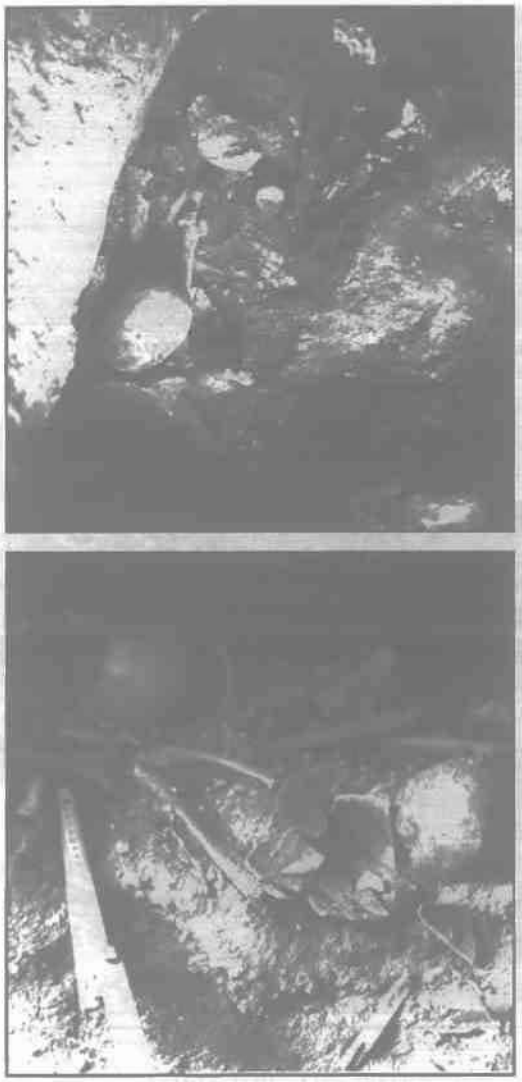

Φωτ. 13 - 14. Εσωτερικό των ταφων με τα οστά των νεκρών και τα ευρήματα, όπως βρέθηκαν, κατά χώραν.

γείον της Εφορείας ανέσκαψε μυκηναϊκόν τάφον του 13ου π.Χ. αιώνος, όστις παρουσιάζει αξιόλογα πήλινα και χάλκινα ευρήματα, προχωρεί δε και στην ανασκαφή ετέρων τάφων τής αυτής περίπου εποχής...»[6] **(Φωτ. 13, 14, 15, 16)**

11. Αναγκαία παρέκβαση...

Άς μου επιτρέψουν οι παρόντες ειδικοί να αναφερθώ χάριν των μη ειδικών στα γνωρίσματα των τάφων της περιόδου των μυκηναϊκών χρόνων †. Οι Έλληνες της Μυκηναϊκής Εποχής διαλέγουν χαμηλούς λόφους και ανοίγουν τους τάφους τους στο πέτρωμα, το οποίο πρέπει να είναι μαλακό, ώστε να λαξεύεται εύκολα. Πρέπει επίσης να μην είναι σαθρό αλλά συμπαγές, για να αντέχει και να μην πέφτει.

Στο μυκηναϊκό τάφο διακρίνομε τρία μέρη: το δρόμο, το θυραίο άνοιγμα και το θάλαμο. Το μήκος του δρόμου ποικίλλει ανάλογα με τη θέση του τάφου στην πλαγιά του λόφου, να είναι δηλαδή μικρότερο ή μεγαλύτερο. Η κλίση του μικρότερη ή μεγαλύτερη προς το θάλαμο του τάφου. Στην περίπτωση των μυκηναϊκών τάφων της Άγναντης οι δρόμοι είναι επικλινείς. Αλλά τι είναι ο δρόμος; Πρόκειται για όρυγμα λαξευμένο, μια σούδα δηλαδή που αρχίζει από ελάχιστο βάθος και όσο προχωρεί προς τη θύρα του θαλάμου γίνεται βαθύτερο που ξεπερνάει το ύψος του θυραίου ανοίγματος. Τα τοιχώματα μπορεί να είναι κατακόρυφα ή να συγκλίνουν προς την κορυ-

†. Όπως αυτά περιγράφονται από τον ανασκαφέα Θεόδωρο Σπυρόπουλο, τη Φανουρία Δακορώνια και τον αείμνηστο Χρήστο Τούντα, καθηγητή του Παν/μίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φή τους. Στο τέρμα του δρόμου διαμορφώνεται πρόχειρη είσοδος, την οποία, μετά την ταφή, έκλειναν με ξηρολιθιά. (**Φωτ. 17**)

Ο χώρος ταφής, δηλ. ο θάλαμος, είναι μικρό ή μεγαλύτερο κοίλο, σχήματος στρογγυλής καλύβας ή τετραπλεύρου δωματίου, λαξευμένο υπογείως στο μαλακό πέτρωμα. Υπάρχουν και θαλαμωτοί τάφοι κτιστοί, χωσμένοι στο έδαφος και σκεπασμένοι με χώμα. Το σχήμα των θαλάμων, τετράπλευρο ή στρογγυλό, μμείται την κατοικία των προϊστορικών ανθρώπων, από τα τέλη της Νεολιθικής Εποχής και εφεξής.[7]

Εκτός από τους θαλαμοειδείς, που περιέγραψα, έχουμε και τους θολωτούς μυκηναϊκούς τάφους. Ενδεικτικώς αναφέρω τον θολωτό τάφο – Θησαυρό του Ατρέως στις Μυκήνες και τον θολωτό τάφο – Θησαυρό του Μινύου στον Ορχομενό**.

Φωτ. 15. Ένας απ' τους πέντε μυκηναϊκούς τάφους, που βρέθηκε ασύλητος. Βλέπουμε το δρόμο, την είσοδο φραγμένη με ξηρολιθία.

Φωτ. 16. Άλλος τάφος. Διακρίνεται ο δρόμος, η κλεισμένη είσοδος και η οροφή του τάφου ανοιγμένη.

12. Μυκηναϊκών τάφων περιγραφή...

Ευτυχώς οι τάφοι της Άγναντης βρέθηκαν ασύλητοι. Είναι όλοι θαλαμοειδείς, λαξευμένοι υπογείως στο μαλακό πέτρωμα. Οι δρόμοι είναι επικλινείς, οι θάλαμοι ποικίλλουν από του ελλειψοειδούς προς το

** Θολωτοί τάφοι δεν έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα, παρά τις εκτεταμένες ανασκαφές σε μυκηναϊκούς τάφους που έγιναν από τη 1Δ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασσικών Αρχαιοτήτων Λαμίας (Φανουρία Δακορώνια, Μάνη Παπακωνσταντίνου κ.ά)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

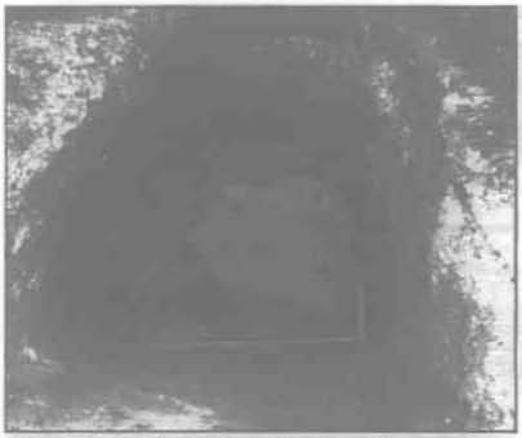

Φωτ. 17. Άλλος τάφος. Η κλεισμένη είσοδος με μεγάλες πέτρες.

Φωτ. 18. Αγγείο πρωτογεωμετρικών χρόνων εντός του θαλάμου του τάφου.

Φωτ. 19. Ταφή νεκρού σε οκλάζουσα θέση εντός του θαλάμου.

τραπεζοειδές σχήμα, οι διαστάσεις τους γενικώς μικρές. Του μεγαλυτέρου τάφου ο δρόμος έχει μήκος 3,45, ενώ ο θάλαμος έχει διαστάσεις 2,20 x 1,88 και ύψος 1,32 μ. Μέσα σ' αυτούς τους πέντε τάφους έχουν ενεργηθεί διαδοχικές ταφές. Δέκα κρανία βρέθηκαν σε έναν απ' αυτούς, ενώ γενικά όλοι τους έδωσαν αρίστης διατηρήσεως οστά και κυρίως κρανία, τα οποία - λόγω της τέλειας διατηρήσεώς τους – θα χρησιμοποιηθούν για ανθρωπολογικές παρατηρήσεις[8]. Τα οστά έχουν - κατά κανόνα – συλλεγεί και συσσωρευτεί στη Β πλευρά ή μυχό του θαλάμου, μεταξύ δε αυτών βρέθηκαν και κτερίσματα των νεκρών. Καθώς παραμέριζαν τα οστά προηγουμένου νεκρού, για να αδειάσει ο χώρος για την ταφή επόμενου νεκρού, μάζευαν και τα κτερίσματα που τον συνόδευαν. **(Φωτ. 18-19)**

13. Τα κτερίσματα...

Το σχήμα των τάφων και τα έθιμα ταφής είναι γνησίως μυκηναϊκά. Τα ευρήματα των τάφων καλύπτουν την περίοδο από την ΥΕ ΙΙΙ Α χρόνων μέχρι και των υπομυκηναϊκών – πρωτογεωμετρικών, δηλαδή από το 1300 π.Χ. μέχρι το 1000 π. Χ.

Στους τάφους βρέθηκαν περισσότεροι από δέκα ψευδόστομοι αμφορίσκοι, αλάβαστρα (= αγγεία από λευκό ημιδιαφανή λίθο, που χρησίμευαν ως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μυροδοχεία), πυξίδα (=αγγείο όπως το κλειδοπίνακο) και τρίωτος (=με τρία αυτάκια) αμφορίσκος. Επίσης ένας ακέραιος κρατήρας με γραπτό διάκοσμο και με δύο ζεύγη μαστοειδών προεξοχών επί του ώμου (ΥΕ ΙΙΙΒ – Γ χρόνων), και ένας δίωτος αμφορέας των υπομυκηναϊκών – πρωτογεωμετρικών χρόνων με γραπτό διάκοσμο από ομόκεντρους κύκλους επί του ώμου. (**Φωτ. 20**)

Φωτ. 20. Αγγείο, δίωτος αμφορέας των υπομυκηναϊκών – πρωτογεωμετρικών χρόνων, με γραπτό διάκοσμο από ομόκεντρους κύκλους επί του ώμου.

Τα άλλα επίσης ευρήματα περιλαμβάνουν τέσσερις ακέραιες περόνες, τοξωτή πόρπη ακεραία, χάλκινα και σιδερένια δαχτυλίδια, δύο χάλκινους σφηκωτήρες και τέλος ένα απλό χρυσό δαχτυλίδι[9]. Άς σημειωθεί ότι το χρυσό δαχτυλίδι είναι το μοναδικό χρυσό εύρημα σε μυκηναϊκούς τάφους της Λοκρίδας[10].

14. Αξιολόγηση των τάφων – πρώτα συμπεράσματα

(α) Μέχρι το 1957, δηλ. το έτος ανεύρεσης του μυκηναϊκού ξίφους, που προαναφέραμε, και μέχρι το Άύγουστο του 1969 που ανεσκάφησαν οι μυκηναϊκοί τάφοι στην Άγναντη*, το πρώτο μυκηναϊκό εύρημα στη Φθιώτιδα ήταν ένας κιβωτιόσχωμος τάφος στις Βαρδάτες. Τον ερεύνησε ο καθηγητής Μαρινάτος το 1939, όταν έκανε τις ανασκαφές στον τύμβο των Θερμοπυλών. Ο Κώστας Συριόπουλος στο βιβλίο του «Η Προϊστορία της Στερεάς Ελλάδος» αναφέρει (σ. 111) ότι ο τάφος αυτός περιείχε κεραμική και μικρά ευρήματα[11-12]. Φαίνεται ότι οι αρχαιοκάπηλοι είχαν «δουλέψει» ενωρίτερα από τον Μαρινάτο και άφησαν στον τάφο υπόλοιπα…

(β) Το μυκηναϊκό ξίφος του 1450 π.Χ. στοιχειοθέτησε την πιθανότητα ύπαρξης μυκηναϊκών μνημείων και στην περιοχή της Άγναντης. Οι μυκηναϊκοί τάφοι της Άγναντης κατέστησαν την πιθανότητα αυτή βεβαιότητα. Ο αρχαιολόγος Θεόδωρος Σπυρόπουλος, που, όπως αναφέρθηκε, ενήργησε την ανασκαφή τού μυκηναϊκού αυτού νεκροταφείου, γράφει: *«…η μερική ανασκαφή έδωκε λίαν αξιόλογα ευρήματα, τα οποία ερχό-*

*. Λίγο αργότερα ο ίδιος αρχαιολόγος Θ.Σ. ανέσκαψε τμήμα εκτεταμένου υπομυκηναϊκού νεκροταφείου στην Αμφίκλεια στη θέση «Σκοτείνιανη» ή «Καλτσά Πλαγιά».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μενα δια πρώτην φοράν εις φως, θα αποτελέσουν σημαντικήν συμβολήν διά την γνώσιν της ιστορίας της περιοχής και της καθ' όλου επεκτάσεως του μυκηναϊκού πολιτισμού προς την περιοχήν αυτήν γενικότερον...». Και συνεχίζει: *«Προστίθεται διά πρώτην φοράν ένα εξόχου σημασίας κεφάλαιον εις την σπουδήν του βίου και του πολιτισμού των μυκηναϊκών και των υπομυκηναϊκών χρόνων εις μίαν περιοχήν, η οποία μέχρι σήμερον ουδέν στοιχείον εποικισμού των χρόνων τούτων και των αμέσως επομένων είχε παράσχει»*[13] .

(γ) Το μυκηναϊκό νεκροταφείο στη θέση «Κριθαριά» προϋπέθετε και την ύπαρξη μικρού οικισμού στην περιοχή, στον οποίο κατοικούσαν μονίμως Αχαιοί – Έλληνες. Ο αρχαιολόγος Θ. Σπυρόπουλος ομιλεί περί μερικής ανασκαφής του νεκροταφείου και δεν αποκλείει να υπάρχουν σε κοντινή τοποθεσία και άλλοι τάφοι[14]. Αν, λοιπόν, ευρεθεί και άλλη συστάδα τάφων, τότε σίγουρα οι κάτοικοι δεν ήταν ολιγάριθμοι. Πιστεύω πως μια επιφανειακή έρευνα σε μικρή ακτίνα 500 – 1000 μ. θα αποδώσει και στον εντοπισμό τού οικισμού. Στη θέση «Αϊ – Γιάννης», δυτικότερα της «Κριθαριάς», όπου υπήρχε παλαιά εκκλησία και κατάλοιπα κτηρίων, μπορεί να βρεθούν και άλλοι τάφοι και οικισμός των μυκηναϊκών χρόνων. Ιδού κι άλλο πεδίον δόξης λαμπρόν για τις δραστήριες αρχαιολόγους της Εφορείας μας!...

(δ) Η συνεχής χρήση του νεκροταφείου αυτού από το 1300 – 1000 π.Χ., δηλ. επί 300 συναπτά έτη, μαρτυρεί ότι η ζωή των ανθρώπων της περιόδου αυτής υπήρξε αδιατάρακτη. Η αναστάτωση που ακολούθησε μετά τον Τρωικό Πόλεμο στα μεγάλα μυκηναϊκά κέντρα φαίνεται να άφησε τους λιγοστούς κατοίκους, γεωργούς και κτηνοτρόφους, της δύσβαστης και ορεινής Άγναντης ήσυχους και άθικτους. Ο Σπυρόπουλος γράφει σχετικώς: *«Οι ολιγάριθμοι κάτοικοι της απομάκρου λοκρικής κώμης συνεχίζουν αδιατάρακτον τον πέντα βίον των, μακράν από τας πολυκυμάντους και ενίοτε δραματικάς τύχας των σημαντικών ελλαδικών πολιτιστικών κέντρων. Ως εκ τούτου διαφυλάσσουν εαυτούς και τα πολιτιστικά των στοιχεία ασφαλή και αδιάκοπα, εντός βεβαίως των πλαισίων της πολιτιστικής επιδόσεως των κατοίκων του κεντρικού κορμού του ελλαδικού χώρου»*[15].

(ε) Η καλή, εξάλλου, ποιότητα των κεραμικών και των άλλων ευρημάτων, που προαναφέρθηκαν, οδηγεί το Σπυρόπουλο στο ασφαλές συμπέρασμα ότι οι ορεσίβιοι κάτοικοι *«της δυσπροσίτου (αυτής) φωλέας των ορέων της Κνημίδος επορίζοντο τα της οικοσκευής και τα προσωπικά των αντικείμενα εκ περισσότερον προδευμένων και εξειλιγμένων κέντρων, ως συμβαίνει άλλωστε και σήμερον εις αναλόγους περιπτώσεις»*[16].

(στ) Η αρχαιολογική σκαπάνη της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. 21. Η προθήκη στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών, εντός της οποίας εκτίθενται τα κεραμικά ευρήματα των μυκηναϊκών τάφων της Άγναντης. Ήρθε η ώρα του επαναπατρισμού.

Κλασσικών Αρχαιοτήτων, που έχει ερευνήσει πλήθος μυκηναϊκών νεκροταφείων και οικισμών στη Λοκρίδα και έχει αποδείξει ότι η Ανατολική Λοκρίδα (Οπούντια & Επικνημίδια) κατοικείται από τη Νεολιθική ακόμα εποχή, αποκάλυψε και ύπαρξη μυκηναϊκού κλιβάνου στη θέση «Κύνος», στο επίνειο των Οπουντίων Λοκρών. Η γνωστή σε όλους μας αρχαιολόγος Φανουρία Δακορώνια, που επί σειράν ετών ενήργησε ανασκαφές στον Κύνο, γράφει: *«...στην Ανατολική Λοκρίδα, στον "Κύνο", έχει βρεθεί ο μοναδικός μυκηναϊκός κλίβανος σε ολόκληρο το Νομό Φθιώτιδος, η παρουσία του οποίου και οι αναλύσεις των πηλών με τη μέθοδο της ενεργοποίησης νετρονίων, αποδεικνύουν τη λειτουργία στην περιοχή κεραμικών εργαστηρίων...»*[17]. Να, λοιπόν, από πού πιθανότατα εποριζοντο τα της οικοσκευής και τα προσωπικά τους πήλινα αντικείμενα οι Αχαιοί «της δυσπροσίτου (αυτής) φωλέας των ορέων της Κνημίδος», δηλαδή της Αγναντης. Εκτός, βέβαια, και η αρχαιολογική σκαπάνη αποκαλύψει μελλοντικώς πλησιέστερο εργαστήρι...

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Η περαιτέρω μελέτη των μυκηναϊκών τάφων της Αγναντης και των εντός αυτών ευρημάτων, καθώς και η εξαγωγή ασφαλεστέρων συμπερασμάτων, είναι έργο του ενεργήσαντος τις ανασκαφές οτρηρού αρχαιολόγου και επικούρου καθηγητή Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Θεοδώρου Σπυρόπουλου.

Ο επαναπατρισμός των μυκηναϊκών ευρημάτων της Αγναντης (**Φωτ. 21**) και της Αμφίκλειας σε ένα από τα Αρχαιολογικά Μουσεία Αταλάντης ή Λαμίας, η έρευνα της θέσεως «Αϊ – Ηλιάς», όπου βρέθηκε το μυκηναϊκό ξίφος του 1450 π.Χ., και η αναζήτηση μυκηναϊκού οικισμού και άλλων μυκηναϊκών τάφων εναπόκειται στο δραστήριο επιστημονικό προσωπικό της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

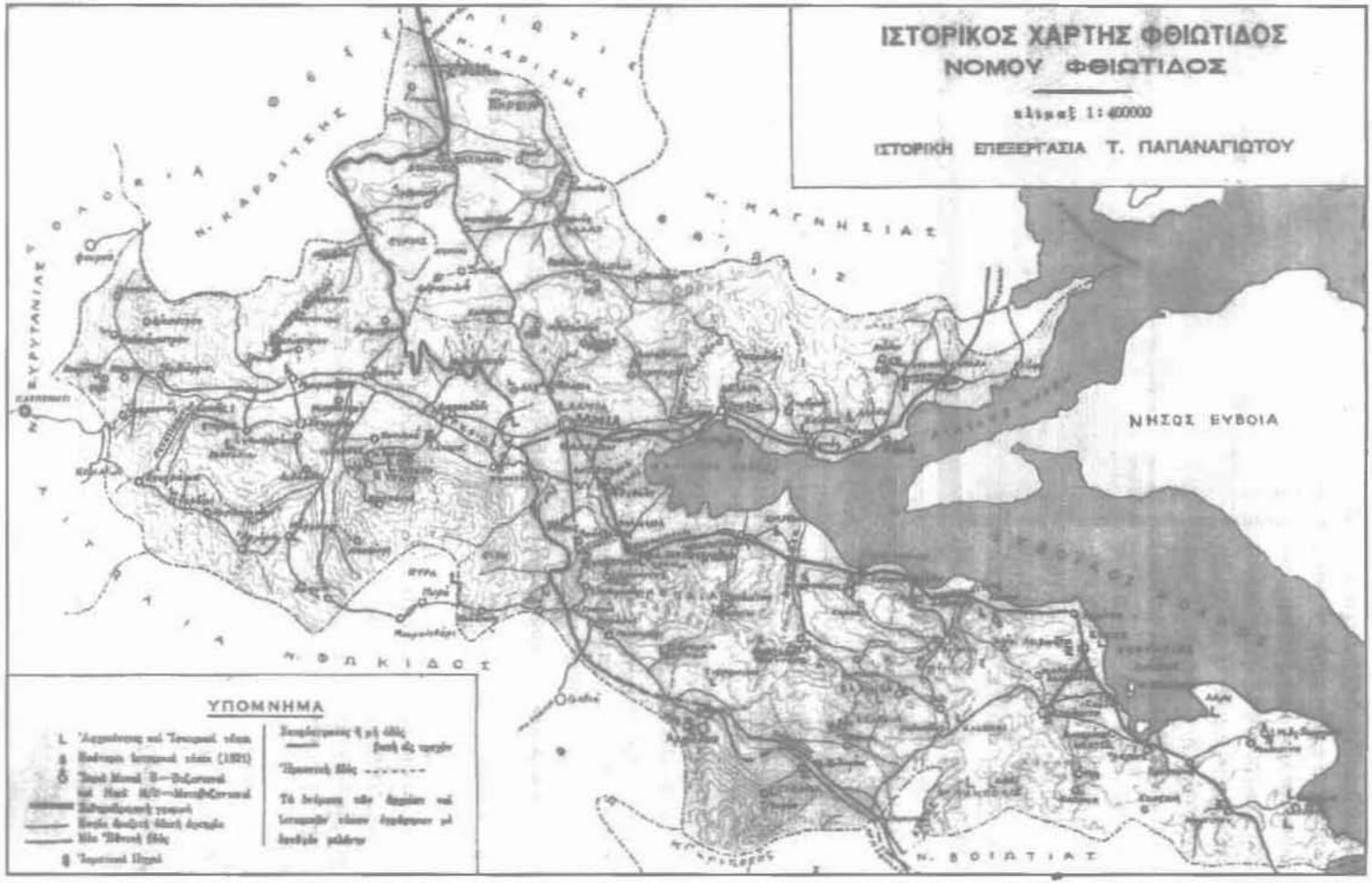

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Είμαι στη διάθεση τους να περπατήσω μαζί τους χώρους που προανέφερα και να βοηθήσω στο μέτρο των δυνάμεών μου, όπως έπραξα στο διάστημα 1965 - 1971 και όπως συνέχισα να πράττω και μετά την εκ νέου ανάληψη – το Νοέμβρη του 1974 – των καθηκόντων του εκτάκτου Επιμελητή Αρχαιοτήτων, συνεχίζοντας (α)τον εμπλουτισμό του πυρήνα του προσδοκωμένου τότε να ιδρυθεί Αρχαιολογικού Μουσείου, δηλαδή της Αρχαιολογικής Συλλογής Λαμίας, (β) την προβολή της ανάγκης ιδρύσεως Αρχαιολογικού Μουσείου, ιδρυθέντος και λειτουργούντος ήδη, και (γ) την προστασία των αρχαιοτήτων και μνημείων όχι μόνων της Λαμίας αλλά και ολοκλήρου του Νομού Φθιώτιδας.

Αν και κατά πόσον έχει αναγνωρισθεί αυτή η ανιδιοτελής και όχι άνευ δυσκολιών προσφορά μου, το γνωρίζουν εκείνοι που βοηθήθηκαν.

Βιβλιογραφία

1. Παπαναγιώτου, Τριαντ.«Ιστορία και Μνημεία Φθιώτιδος», Λαμία, σ. 285 – 286.

2. Θεοχάρη, Δημ. «Αρχαιότητα και Μνημεία Θεσσαλίας», Αθήναι, 1968, σ. 241. Αναγνωρίζοντας την προσφορά του Χ. Καραθανάση γράφει: «Ευχαριστίας οφείλομεν και προς τον έκτακτον Επιμελητήν Αρχαιοτητων Λαμίας, βοηθόν Γυμνασιάρχην, χάρις εις τον ζήλον του οποίου η Συλλογή μεγάλως επλουτίσθη κατά τα τελευταία έτη».

3. Παπαναγιώτου, Τριαντ. «Έκθεση πεπραγμένων ... κατά τα έτη 1966 & 1967», σ.1, παρ. ΙΙ και έγγραφο 10/30-8-1966 προς το Αστυνομικό Σταθμό Αγίου Κων/νου.

4. Εφημερίδα «Η ΠΡΟΟΔΟΣ», αριθ. Φύλλου 805, 17-9-1996.

5. Παπαναγιώτου, Τριαντ. Έγγραφο «προς τον κ. Έφορον Αρχ/των Θηβών», αριθ. 21/7-6-69, με θέμα: «Αποκάλυψις αρχαίου τάφου».

6. Εφημερίδες: «Λαμιακός Τύπος» 29-8-1969 και «Εθνικός Αγών», 31-8-1969.

7. Τσούντα Χρήστου: «Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης», Αθήνα, 1957, σ.40.

8. Εφημερίς «Ακρόπολις», αριθ. Φύλλου 12935 της 15ης Οκτωβρίου 1969. Ανακοίνωση επίσημη της Εφορείας Αρχ/των Θηβών.

9. Σπυροπούλου , Θεοδώρου: «Αρχαιολογικό Δελτίο 25 (1970), χρονικά, σ. 235 κ.ε., όπου γίνεται περιγραφή των τάφων και ευρημάτων και επιχειρείται μια πρώτη αξιολόγηση.

10. Διακορώνια, Φανουρίας «Λοκρίδα, Ιστορία & Πολιτισμός», σ. 39, «Δεν υπάρχουν καθόλου χρυσά κοσμήματα» στους ανασκαφέντες μέχρι σήμερα μηκυναϊκούς τάφους της Λοκρίδας, ενώ «τα χάλκινα ευρήματα δεν ξεπερνούν τη δεκάδα...». Έκδοση κτήματος Χατζημιχάλη.

11. Συριοπούλου, Κων., «Η προϊστορία της Στερεάς Ελλάδος», ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 1968, σ. 111.

12. Συριόπουλος, Κων.: Όπου ανωτέρω. Αναφέρει λεπτομερώς όλες τις θέσεις της Νεολιθικής Εποχής (6000 - 2800 / 2700 π.Χ.), της Πρωτοελλαδικής (2804 / 2700 - 2000 / 1900 π.Χ.), της Μεσοελλαδικής Εποχής (1600 – 1100 π.Χ.), δηλ. της Μυκηναϊκής Εποχής, στη Φθιώτιδα και στη Λοκρίδα.

13. Σπυροπούλου, Θεοδ., όπου ανωτέρω, σ. 235 κ.ε.

14. Σπυροπούλου, Θεοδ., : όπου ανωτέρω, σ. 236.

15-16. Σπυρόπουλου, Θεοδ.,: Χειρόγραφο κείμενο αξιολόγησης των τάφων και της εξ αυτής συναγωγής σχετικών συμπερασμάτων.

17. Διακορώνια, Φανουρίας, «Πρακτικά Β' Διεθνούς Διεπιστημονικού Συμποσίου με θέμα: Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου, Λαμία, 1999 : Εισήγηση «...Ανατολική Λοκρίδα και ΒΑ Φωκίδα, Ομοιότητες και Διαφορές», σ. 341.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γιώργος Δελόπουλος
γλωσσολόγος

ΘΕΜΑ
Φραγκικά τοπωνύμια της περιοχής Υπάτης

Μια από τις πιο σημαντικές περίοδους της τοπικής ιστορίας είναι και η εποχή της Φραγκοκρατίας. Και μάλλον είναι και η σπουδαιότερη, με την έννοια ότι ποτέ άλλοτε η περιοχή, με πρωτεύουσα την Υπάτη, δεν έπαιξε σημαντικότερο ιστορικά ρόλο από ό,τι στην εποχή αυτή, δηλαδή στο 13ο και 14ο αιώνα. Όμως, γι' αυτή την εποχή για την οποία πολλά έχουν γραφτεί, δεν έχει βρεθεί ακόμα κανένα τοπωνύμιο σα γλωσσικό κατάλοιπο, σαν απομεινάρι που να θυμίζει και να μαρτυρεί χειροπιαστά την εδώ μακροχρόνια παρουσία των Φράγκων πρώτα και ιδίως των Καταλανών στη συνέχεια, μέχρι και τα τέλη περίπου του 14ου αιώνα, όσο αφορά την Υπάτη. Στο γνωστό και βασικό βιβλίο του Ι. Βορτσέλα για τη Φθιώτιδα δεν αναφέρεται το παραμικρό σχετικό γλωσσικό στοιχείο[1]. Και σε πιο πρόσφατες δημοσιεύσεις βεβαιώνεται ότι στην περιοχή «δεν υπάρχει ίχνος από την περίοδο αυτή»[2].

Αλλά το ίδιο ισχύει και για όλη τη γειτονική περιοχή της Βοιωτίας· και δικαιολογημένα: «Οι Φράγκοι ένεκα της βραχυχρονίου παρουσίας των εις την περιοχήν δεν αφήκαν αξιοσημείωτον τοπωνυμικήν μαρτυρίαν. Δύο μόνον τοπωνύμια εις την επαρχίαν Λεβαδείας, τα *Φραγκοκκλήσια* 23 και *Φραγκοκκλησά* 34, και εν της επαρχίας Θηβών, *Φραγκοπαναγιά* 24, αποτελούν την ανάμνησιν της Φραγκικής κατακτήσεως της περιοχής»[3]. Και καλά είναι να τονιστεί ότι και αυτά τα ελάχιστα ίχνη δεν είναι φράγκικα· λειτουργούν μεν και σαν αναμνηστικά της εποχής εκείνης με τη σημασία τους αλλά πλάστηκαν από ελληνικά στόματα και είναι τοπωνύμια ελληνικά.

Πρέπει να πούμε όμως ότι, γενικά, και παρά την εντύπωση που συνήθως επικρατεί, είναι αρκετά τα διάφορα στοιχεία που δεν έχουν ακόμα μελετηθεί. Και, επομένως, μπορούμε βάσιμα να ελπίζουμε ότι υπάρχουν ακόμα κάμποσα να βρούμε, να αποκαλύψουμε και να μάθουμε για τα

1. Να σημειωθεί ότι και στην εκτεταμένη εργασία του O. Markl (βλ. βιβλιογραφία στο τέλος) για τα φράγκικα τοπωνύμια στην Ελλάδα δεν επισημαίνεται κανένα από τα τοπωνύμια που μελετάμε εδώ.

2. Κοτσίλης Κ., *Φθ. Χρον*. 1986, 211.

3. Βαγιακάκος 990. Όσο για μη γλωσσικού χαρακτήρα καταλανικά κατάλοιπα, μπορεί να γίνεται λόγος μόνο για κάποιους πύργους και φρούρια από την Αττική ως τη Θεσσαλία: «Les seuls vestiges evoquant le passage des Catalans sur le sol grec sont les tours et les forteresses qui s'echelonnent de l'Attique a la Thessalie» (Mitsou -Talon 488).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μέρη τούτα. Για πολλά τοπωνύμια δεν έχει γίνει συστηματικό ψάξιμο και δεν έχουμε ακόμα οδηγηθεί σε κάποιο συμπέρασμα που να δείχνει αρκετά καλά θεμελιωμένο ώστε να γίνεται γενικότερα αποδεκτό. Ισχύει μάλιστα αυτό και για ονόματα μεγάλων και πολύ γνωστών οικισμών, με σημαντική γεωγραφική θέση. Η αλήθεια είναι πως η έρευνα προς την κατεύθυνση αυτή δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση, καθώς πρόκειται για μια περιοχή με μακραίωνη ιστορία και με παρουσία και συνύπαρξη πολλών και διάφορων λαών κατά καιρούς. Ιδιαίτερα σύνθετη και πολύπλοκη από την άποψη αυτή είναι η εποχή της Φραγκοκρατίας[4].

Τα στοιχεία που αφορούν την περίπτωσή μας πρέπει να αναζητηθούν στις «φράγκικες» γλώσσες της εποχής των σταυροφοριών. Η καταλανική γλώσσα είναι κι αυτή ένα γαλλο-ρομανικό ιδίωμα, ένας κλάδος, μια μορφή της προβηγκιανής γλώσσας, που εξευγένισαν οι τροβαδούροι της εποχής εκείνης. Και δεν ήταν ακόμα σημαντικές οι διαφοροποιήσεις της καταλανικής από την προβηγκιανή αλλά και από την ιταλική, τη γαλλική και τις άλλες γλώσσες που προήλθαν από τη ρομανική κοινή. Την εποχή του ερχομού των Καταλανών στην Ελλάδα η καταλανική γλώσσα βρισκόταν στη φάση της διαμόρφωσής της σαν ξεχωριστού κλάδου της προβηγκιανής που μιλιόταν στη νότια Γαλλία, δυτικά της Προβηγκίας[5].

Τα ενδεχόμενα γλωσσικά απομεινάρια που μας ενδιαφέρουν θα πρέπει να αναζητηθούν μέσα απ' αυτές τις ρομανικές, τις «φράγκικες» γλώσσες. Αλλά, ας προσπαθήσουμε να πιάσουμε τα πράγματα με κάποια σειρά.

Μεξιάτες

Ξεκινώντας από την Υπάτη (και τα Λουτρά της) και κατηφορίζοντας στο δρόμο με κατεύθυνση προς την Αθήνα, ο πρώτος οικισμός που συνα-

4. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι *Φράγκους* ονομάζουμε, από τα βυζαντινά χρόνια ήδη, όχι μόνο τους κάτοικους της Γαλατίας (όπου είχαν εγκατασταθεί οι *Franci* τον 3ο αι. μ. Χ.) αλλά τους λαούς της δυτικής Ευρώπης γενικά, που ήταν πολλοί και διάφοροι. Και *Φραγκοκρατία* είναι η περίοδος που ελληνικές περιοχές κατέχονταν από Δυτικοευρωπαίους ηγεμόνες: Γάλλους, Καταλανούς, Ισπανούς, Ιταλούς (Βενετούς, Γενοβέζους, Σικελούς...) κλπ. (13ος-16ος αι.).

5. Η καταλανική διαμορφώθηκε στα ανατολικά Πυρηναία, στο γαλλικό Ρουσιγιόν και στην παλαιά Κομητεία της Βαρκελώνης· μιλήθηκε και στις Βαλεαρίδες νήσους. Ήταν σαν γεωγραφική προέκταση της προβηγκιανής με την οποία ήταν πολύ συγγενική και από την οποία διαφοροποιήθηκε αργότερα, για πολιτικούς κύρια λόγους και από ισπανικές επιδράσεις. Το 1137, με την ενοποίηση της Αραγωνίας και της Κομητείας της Βαρκελώνης, η καταλανική γίνεται επίσημη γλώσσα της αραγωνικής μοναρχίας και διαδίδεται πλατιά στη Σικελία, στη Νάπολη και στη Σαρδηνία (Bourciez 288). Το πρώτο μεγάλο πεζό κείμενο στα καταλανικά ήταν ακριβώς το Χρονικό (Cronaca) που έγραψε ο Ραμόν Μουντάνερ (Ramon Muntaner) που είχε ακολουθήσει την καταλανική Εταιρεία στην Ανατολή και που, μετά την επιστροφή του, αφηγείται τα της εκστρατείας μέχρι την κατάκτηση της Αττικής.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ντάμε είναι οι Μεξιάτες. Χωριό της Φθιώτιδας «μεταξύ των προπόδων της Οίτης και του ρού του Σπερχειού» (ΜΕΕ). Βρίσκεται γραμμένο και *Μεξιάταις* ή *Μυξιάταις* (ΜΕΕ), *Μεξάτες* (*Υπ.* 7, 63). Οι ντόπιοι λένε *στις Μιξιάτες* και συχνά *στη Μιξιάτα*, ενικός. Δε μπορεί να ειπωθεί με απόλυτη βεβαιότητα, αν το αρχικό τοπωνύμιο ήταν στον ενικό ή στον πληθυντικό, αλλά μάλλον ο ενικός είναι πιθανότερος, όπως δείχνει η παραδοσιακότερη χρήση από τους ντόπιους (Δελ., Τοπων. σε ενικό/πληθ. 197-198). Στο *Μιξ-*, το *ι* μπορεί και να είναι στην πραγματικότητα ένα *ε* που, άτονο, προφέρεται *ι* όπως σε όλα τα βορειοελλαδικά ιδιώματα.

Η κατάληξη *-άτα* είναι διαδομένη σε πολλές ρομανικές γλώσσες και μας είναι πολύ γνωστή από ιταλικές λέξεις που πέρασαν στα ελληνικά: *σαλάτα*, *σερενάτα*, *σονάτα* κ. ά. Με την πρώτη κιόλας ματιά, το στοιχείο αυτό πρέπει να στρέψει την προσοχή μας και τη διερεύνηση προς την κατεύθυνση των ρομανικών γλωσσών: ιταλική, γαλλική, ισπανική κλπ.

Το θέμα *Μεξ-* (ή *Μιξ-*) παρουσιάζει ενδιαφέρον. Προς την πλευρά της αρωμουνικής (της βλαχικής γλώσσας) η έρευνα δε δείχνει τίποτα. Μας οδηγεί όμως στην ιταλική, και στα παράγωγα ενός ρήματος *mischiare* και λαϊκό *meschiare* "ανακατεύω, σμίγω, αναμιγνύω". Και στην καταλανική υπάρχει επίθετο *mesclat* "ανακατεμένος, ανάμικτος" και άλλες λέξεις από την ίδια ρίζα. Στην ιταλική έχουμε τα παράγωγα, *mischatura* "μίξη, ανακάτεμα", επίρρημα *mischiatamente* "ανάκατα, ανάμικτα" κλπ. Και *meschere* "χύνω, αδειάζω κλπ". Το εντυπωσιακό είναι ότι συναντιούνται συχνά τέτοια παράγωγα σαν υδρωνύμια στην Ιταλία, για βρύσες και ποτάμια: *Mischia* θηλ., *Meschio* αρσ., *Mesce* θηλ. πληθ., πράγμα που Ιταλός γλωσσολόγος ερμηνεύει από το γεγονός ότι στις τοποθεσίες αυτές «σμίγουν, ανακατεύονται» πολλά νερά μαζί, «περισσότερα ρεύματα νερού σε ένα»[6].

Αλλά, ακριβώς, όπως ξέρουν πολύ καλά όσοι γνωρίζουν την περιοχή, το κύριο χαρακτηριστικό του χωριού *Μεξιάτες* είναι τα πολλά νερά του, οι πολλές πηγές που αναβλύζουν σε πολλά μέρη και αποτελούν μάλιστα και πρόβλημα για την καλλιέργεια γιατί δημιουργούν πολλά βαρκά, βάλτους μέσα στα χωράφια. Και μάλιστα ολόκληρο ποτάμι πηγάζει απ' αυτό το χωριό, που, αμέσως παρακάτω, σμίγει με το Σπερχειό. Απ' αυτό λοιπόν το χαρακτηριστικό του θα πρέπει να πήρε το μέρος εκείνη την εποχή το όνομά του, με την αρχική μορφή **Meschiata* ή **Mischiata*. Θα έπρεπε να προφερθεί αρχικά από τους ελληνόφωνους κάτι σαν [Μιστσιάτα], με το

6. Αξίζει να παραθέσουμε αυτούσια τη διατύπωση: «Dal fatto del "mescolarsi" di piu corsi d'acqua in uno solo, si spiegano nomi come: *Mischia*, fontanile di Abbiategr., il *flumen Miscle* di Bonvesin; *Le Mesce*, pr. Ventimiglia; *Meschio*, il fiume di Vittorio Ven. ..." (Oliv., στη λ. *mescere*).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ιταλικό *-σκι-/-στσι-* παχύ, ιδιαίτερα ουρανισκοφωνημένο, αλλά το σύμπλεγμα *σ + τσ* (παχύ) δε μπορούσαν να το αρθρώσουν οι ελληνόφωνοι και αποδόθηκε σαν *-ξ(ι)-*. Έχουμε έτσι το τελικό *Μεξιάτα* η *Μιξιάτα*. Αρχικά το όνομα θα δήλωνε μάλλον το σημείο όπου το ποτάμι συναντά το Σπερχειό και θα σήμαινε κάτι σαν "*Σμίξη". Μετά, ταιριάζει να έγινε όνομα του ίδιου αυτού του παραπόταμου. Αργότερα, καθώς η σημασία της λέξης δε γινόταν πια αντιληπτή, το τοπωνύμιο όριζε την τοποθεσία συνολικά και, με την ανάπτυξη του οικισμού σ' αυτή τη θέση, φυσικό ήταν να καλύψει κι αυτόν.

Το τοπωνύμιο ανήκει, λοιπόν, στην εποχή της Φραγκοκρατίας.

Κομποτάδες

Το επόμενο χωριό στο δρόμο μας, ανάμεσα στους πρόποδες της Οίτης και το ρού του Σπερχειού, είναι οι *Κομποτάδες*. Σε διοικητικό κείμενο του 1836 αναγράφεται σαν *Κομποτάκι*[7], αλλά ασφαλώς πρόκειται για λαθεμένη γραφή (φαινόμενο όχι σπάνιο), αφού μάλιστα λίγο μετά εμφανίζεται σε Βασιλική Απόφαση της 7-11-1840 σαν *Κομποτάδες* και στη συνέχεια συστηματικά με αυτό μόνο το όνομα, αλλά και στον ενικό *Κομποτάδα* σε διάφορα κείμενα (Τσεκ., στη σελ. 15). Αυτός ο ενικός, *στην Κομποτάδα*, σώζεται και στην προφορική χρήση, φαίνεται μάλιστα ότι οι παλιότεροι τον χρησιμοποιούσαν πιο συχνά, όπως και τη *Μεξιάτα*, και θα πρέπει να είναι η αρχική μορφή του τοπωνύμου (Δελ., Τοπων. σε ενικό/πληθ. 197-198, όπου και σχολιασμός της αβάσιμης υπόθεσης για προέλευση από ένα επώνυμο *Κομπότης*). Και εδώ η κατάληξη *-άδα* παραπέμπει κατά πρώτο λόγο στις ρομανικές γλώσσες, όπως θα δούμε παρακάτω.

Το θέμα *Κομποτ-* το βρίσκουμε λ.χ. στο γαλλικό *compote*, που είναι η ίδια λέξη με το ιταλικό *composta* (που έδωσε και το ελληνικό *κομπόστα*). Αργά στο μεσαίωνα, το *s-* μπροστά από σύμφωνα έπεφτε, σε ορισμένα ρομανικά ιδιώματα, ιδιαίτερα στα γαλλικά της βόρειας Γαλλίας όπου έσβησε από τα τέλη του 11ου αι. (ενώ στη γραφή εξακολουθούσε να εμφανίζεται). Στο Νότο διατηρήθηκε όλον το μεσαίωνα (Bourciez 308) και μαρτυρείται γαλλ. *composte* τον 13ο αι. Η λέξη αρχικά περιέχει την έννοια πραγμάτων που είναι βαλμένα μαζί, σημαίνει δηλαδή κάτι σαν "σύνθετη", "σύνθεση", "συσσώρευση" (λατινικό *composita*, από το ρήμα *componere* "βάζω μαζί")[8].

7. *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, ΦΕΚ 80/28-12-1836.

8. Στα ισπανικά (τα καστιλλιάνικα) η αντίστοιχη λέξη ξεμακραίνει με τη μορφή *compuesta*, και δεν αφορά την περίπτωση μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σχετικά είναι τα τοπωνύμια:

Κομποστέλα 1, *Compostela*, πόλη της ΒΔ Ισπανίας «πάνω σε μεμονωμένο λόφο στους ΝΔ πρόποδες του Μόντε Πεδρόσο» (Nouveau dict.). Λόγω του διάσημου μοναστηριού που χτίστηκε εκεί, το νεότερο όνομα της πόλης είναι *Santiago de Compostela* (Encicl.), αλλά το αρχικό όνομά της ήταν απλά *Compostela* (Encicl.). Και επισημαίνουμε φυσικά το χτυπητό γεωμορφολογικό χαρακτηριστικό του "μεμονωμένου λόφου", στον οποίο φαίνεται καθαρά ότι δόθηκε αρχικά το όνομα. Έτσι βέβαια εξηγείται και το νόημα του υποκοριστικού επιθέματος *-ela*, αφού πρόκειται για μικρότερο ύψωμα στους πρόποδες μεγαλύτερου βουνού. Το όνομα δηλαδή δείχνει να δηλώνει "βουναλάκι, λοφίσκο, υψωματάκι".

Κομποστέλα 2, *Compostela*, πόλη του Μεξικού, που για την τοποθεσία της δεν έχουμε στοιχεία, αλλά ξέρουμε ότι είναι κτηνοτροφική πόλη και το όνομα αυτό της δόθηκε από τους Ισπανούς (Nouveau dict.).

Περνώντας σε περιοχή γλωσσικά διαφορετική, βρίσκουμε, χωρίς το *-σ-*:

Κομποτέλι, *(Pointe de) Compotelli*, «βουνοκορφή της Κορσικής..., δεσπόζει στην αριστερή όχθη του ρέματος Οργκόνε» (Dict. geogr.).

Και η απλή μορφή, χωρίς κανένα επίθεμα:

Κομπότ, χωριό της Γαλλίας, στη Σαβοία και σε υψόμετρο 715 μ. «πάνω από τη δεξιά όχθη του Σεράν», *Compote* (Dict. geogr.), αλλά *Compote* (*La Grande Encyclopedie*).

Αλλά και στην Ελλάδα βρίσκουμε:

Κομπότι 1, «κοινότητα της επαρχίας Άρτας... σε υψόμετρο 90 μ. ...χτισμένο κοντά στον Αμβρακικό, ΝΑ από την Άρτα πάνω σε γραφικούς λόφους» (Κόσμος). «Πλησίον της σημερινής κωμοπόλεως σώζονται τα ερείπια του παλαιού *Κομπότι*» (ΜΕΕ). 'Αρα η κωμόπολη είναι σίγουρα παλιά, μεσαιωνική.

Κομπότι 2, «χωρίον της επαρχίας Βονίτσης και Ξηρομέρου του νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας... Κείται προς Δ. της κωμοπόλεως Κατούνας κατά την έξοδον της μεταξύ των ορέων Βούμιστος και Υψηλή Κορυφή κοιλάδος» (ΜΕΕ). 'Εχουμε υπόψη και επώνυμο *Κομποτιάτης* για καταγόμενους απ' αυτό το *Κομπότι*.

Κομπότι 3, τοπωνύμιο στο χωριό Τριπύλα της Τριφυλίας, που έχει καταγραφεί και με τη μορφή *Κομπότη* (του) και ο Δ. Γεωργακάς το συσχετίζει με επώνυμο *Κομπότης* (Georgakas 161). Αλλά το επώνυμο *Κομπότης* δε μας φαίνεται να μπορεί να ερμηνευθεί, λαβαίνοντας υπόψη τις πιθανές γλώσσες προέλευσης στο χώρο τούτο, παρά μόνο σαν προερχόμενο και αυτό από το τοπωνύμιο *Κομπότι*, όπως έχουν σχηματιστεί τα *Γαρδίκης* από το *Γαρδίκι*, *Κυριακοχώρης* από το *Κυριακοχώρι* Φθιώτιδας (Υπάτη 6, 33), *Λιδορίκης* από το *Λιδορίκι* (Στερεά Ελλάς 237, 11 στήλη 3), *Φτέρης* από τη *Φτέρη* (Υπάτη 6, 33), *Φραγκίστας* από τη *Φρα-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γκίστα Ευρυτανίας (Φθ. Χρον. 1983, 178). κλπ., και όχι το τοπωνύμιο από το ανεξήγητο αλλιώς επώνυμο.

Βρίσκουμε λοιπόν κάμποσα τοπωνύμια με τη ρίζα *Κομποστ-* ή *Κομποτ-*. Και βλέπουμε, σε όλες τις περιπτώσεις για τις οποίες έχουμε γεωμορφολογικά δεδομένα, την παρουσία υψώματος, λόφου, έννοια που φαίνεται ότι εμπεριέχεται στη ρομανική λέξη που μας απασχολεί. Αλλά για να έρθουμε και στην *Κομποτάδα* της Φθιώτιδας, το κύριο εδαφομορφολογικό χαρακτηριστικό της είναι οι λοφίσκοι πάνω στους οποίους είναι χτισμένο το χωριό.

Το επίθεμα *-άδα* παρουσιάζει μια κατάληξη χαρακτηριστική των ρομανικών γλωσσών. Είναι το ίδιο το επίθεμα *-άτα* που είδαμε στη *Μεξι-άτα*, όπως αυτό εξελίχθηκε σε ορισμένες ρομανικές γλώσσες και διάλεκτους (με χαλάρωση του *t* σε *d* και αυτού σε *δ* στα ελληνικά)· και στα ελληνικά είναι πολύ γνωστή από τις βενετικές (και όχι ιταλικές) λέξεις που πέρασαν στα ελληνικά: *καντάδα*, *μαντινάδα*, *βαρκάδα*, *αράδα* και άλλες. Μάλιστα το επίθεμα έχει χρησιμοποιηθεί και για παραγωγή και μερικών λέξεων στα ελληνικά, όπως *φασολάδα*, *φεγγαράδα*, *στρωματσάδα* κ.ά.

Και στα ελληνικά όπου έχει περάσει το επίθεμα *–άδα* διατηρεί γενικά τη σημασία μια κάποιας ποσότητας ή αφθονίας, όπως στη *φασολάδα*, στη *μακαρονάδα* "πολλά φασόλια, μακαρόνια μαζί"· αλλά και στη *φεγγαράδα* "άπλετο φως του φεγγαριού", *λιακάδα* "πολύς ήλιος", *γενιάδα* "πολλά γένια" κλπ.

Επομένως, το θέμα *κομποτ-* με την κατάληξη *-άδα*, παράγουν μια λέξη που σήμαινε όχι απλά "λόφος, ύψωμα", αλλά "συγκρότημα λόφων, λοφίσκοι, ομάδα υψωμάτων", αυτό δηλαδή ακριβώς που αποτελεί το χτυπητό χαρακτηριστικό των *Κομποτάδων*.

Κι αυτό λοιπόν το τοπωνύμιο χρονολογείται από την εποχή της Φραγκοκρατίας, και από την ίδια εποχή θα πρέπει να χρονολογούνται και τα τοπωνύμια με τη μορφή *Κομπότι*.

Κωσταλέξι

Το αμέσως παραπέρα χωριό μετά τις Κομποτάδες είναι το *Κωσταλέξι*, χτισμένο ανηφορικά και σύρριζα στους πρόποδες της Οίτης.

Η μορφή της λέξης, πολύ φυσικά και αναπόφευκτα, προκαλεί μια συγκεκριμένη παρετυμολογική ερμηνεία, γι' αυτό και η γραφή του *Κωστα-* με ωμέγα. Η εκδοχή ότι το *Κωσταλέξι* προέρχεται από τα ονόματα δυο αδερφιών, ενός *Κώστα* και ενός *Αλέξη* (όπως πιθανολογείται από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τους κάτοικους του χωριού και όχι μόνο...) ασφαλώς δεν ευσταθεί[9].

Η συνένωση των δυο ονομάτων δυο αδερφιών σε ένα, με απλή παράθεση, είναι τελείως αφύσικη.

Ούτε και το ουδέτερο γένος του ονόματος εξηγείται έτσι. Γιατί, πάντως, είναι απόλυτα βέβαιο και μαρτυρημένο από όλες τις προφορικές και παλιές γραπτές πηγές ότι *το Κωσταλέξι* ήταν από παλιά ουδέτερο. Και, ασφαλώς, το να αλλάξει γένος ένα τοπωνύμιο είναι κάτι που συμβαίνει, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις και για ορισμένους λόγους, ιδιαίτερα μάλιστα όταν πρόκειται για λέξη που δεν κατανοείται η σημασία της (είτε γιατί είναι λέξη ξενόγλωσση είτε γιατί είναι απαρχαιωμένη, λόγια κλπ.). Για παράδειγμα, κάποια περιοχή στη φθιωτική πεδιάδα ανήκε φαίνεται σε κάποιον Τούρκο με το διαδεδομένο τούρκικο όνομα *Χαλίλ*. Δημιουργήθηκε έτσι το τοπωνύμιο στου Χαλίλ, που φυσικά προφερόταν *στ' Χαλίλ* και που σιγά σιγά, καθώς ξεχνιόταν η σημασία του προσωπωνύμιου, άρχισε να γίνεται αισθητό σαν *στη Χαλίλη*, θηλυκό, από αναλογική επίδραση των πολλών άλλων γειτονικών χωριών με θηλυκό όνομα (πρόκειται για το χωριό που έχει μετονομασθεί σε Μεσοποταμία). Αν όμως πρόκειταν για τοπωνύμιο από ένα απλό και ξεκάθαρο ελληνικό όνομα, όπως *στου Γιάννη* ή *στου Κώστα* ή *στου Παπανικολάου*, πώς θα μπορούσε να γίνει το ίδιο από το όνομα του Κώστα και του Αλέξη;

Πολλά θα μπορούσε να λεχθούν για το πόσο αφύσικο θα ήταν ένα τοπωνύμιο, ένα όνομα πόλης ή χωριού, που να προέρχεται από τα βαφτιστικά ονόματα δυο προσώπων (ας πούμε **Στου Νίκου Γιάννη*) και μάλιστα σε απλή παράθεση, χωρίς καν ένα συνδετικό *και*. Ούτε έχουμε συναντήσει κάτι τέτοιο, ούτε μπορούμε να φανταστούμε ότι θα ήταν ποτέ δυνατό να υπάρξει κάποιος σχηματισμός αυτού του τύπου.

Στο νου μας έρχεται η θρυλική περίπτωση του Ρωμύλου και του Ρέμου, των δυο αδερφιών που έπρεπε να δώσουν ένα όνομα στην πόλη της Ρώμης. Πώς δε διανοήθηκαν αλήθεια την απλή λύση, του να βάλουν μαζί και τα δυο ονόματά τους, ώστε να τακτοποιηθεί ωραία ωραία η φιλονεικία, χωρίς ν' αδερφοσκοτωθούνε (οπότε και δόθηκε στην πόλη το όνομα του Ρωμύλου και μόνο); Πολύ γνωστή είναι και η μυθική διένεξη ανάμεσα στην Αθηνά και τον Ποσειδώνα για το ποιος θα δώσει το όνομά του στην πόλη της Αθήνας. Χρειάστηκε να διαγωνιστούν προσφέροντας στους Αθηναίους η Αθηνά την ελιά και ο Ποσειδώνας το άλογο, για να προκριθεί η Αθηνά. Ούτε εκεί σκέφτηκαν αυτού του είδους τη «σύνθετη ονομασία». Φαίνεται δηλαδή ότι το βάφτισμα ενός οικισμού με δυο μαζί ονόματα προσώπων δε συμβαίνει ούτε στα παραμύθια.

9. Είχαμε διατυπώσει παλιότερα και κάποια άλλη εκδοχή για την προέλευση του τοπωνύμιου, εκδοχή που μετά τα νέα δεδομένα μας φαίνεται λιγότερο πιθανή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η ερμηνεία που έχει δοθεί στο τοπωνύμιο *Κωσταλέξι*, όπως εξάλλου και η γραφή με ωμέγα (κατά το Κώστας), οφείλονται στη γνωστή και φυσική λαϊκή τάση να δίνεται ένα νόημα σε λέξεις, και ιδίως σε τοπωνύμια, που δε φαίνεται να σημαίνουν τίποτα με τη μορφή που έχουν. Και έτσι, είτε συνειδητά είτε υποσυνείδητα, συσχετίζεται μια λέξη με μια άλλη που της "μοιάζει", χωρίς να έχει πραγματική συγγένεια μ' αυτήν. Αυτού του είδους η *παρετυμολογία*, η απλοϊκή και λαθεμένη ετυμολογία, είναι φαινόμενο πολύ γνωστό στη γλωσσολογία και με το όνομα *λαϊκή ετυμολογία*. Πολλές φορές μάλιστα, αυθόρμητα προκαλούνται και κάποιες μικροτροποποιήσεις, φωνητικές ή και μορφολογικές, ώστε η λέξη να πάρει μορφή που να έχει συγκεκριμένο νόημα. Μπροστά στο ακατανόητο είναι ισχυρή η τάση και η ανάγκη για *εκλογίκευση*.

Στην περίπτωσή μας η παραμόρφωση ολοκληρώθηκε και... επίσημα, ακολουθώντας αυτή την τάση, με την αυθαίρετη μετατροπή του ονόματος σε αρσενικό, *ο Κωσταλέξης*, όπως το θέλουν τώρα οι διοικητικές αρχές, ίσως επειδή έτσι φάνηκε "λογικότερο" στους αρμόδιους. Οπότε, θα μπορούσαμε να μιλάμε και για *επίσημη παρετυμολογία*. Παρόλα αυτά, ενώ η επίσημη μετονομασία έχει γίνει από το 1940, *το Κωσταλέξι* εξακολουθεί γενικά να λέγεται, συχνά και να γράφεται, ουδέτερο.

Το θέμα *Κοστα-* αντιστοιχεί σε μια πολύ διαδομένη και πασίγνωστη λέξη των ρομανικών γλωσσών. Από τη λατινική λέξη *costa* "πλαγιά" και "ακτή" προέρχονται αντίστοιχες λέξεις στις διάφορες ρομανικές γλώσσες και πάρα πολλά τοπωνύμια, όπως:

Costa, οικισμός στην Κορσική, *Coste* στη νότια Γαλλία και *Côte* στη βόρεια, όνομα πολλών οικισμών, συχνά ακολουθούμενο από επίθετο ή άλλον προσδιορισμό (Dauzat, etym.). *Costa Brava*, ακτή της Καταλωνίας· *Costa del Sol*, παράκτια περιοχή της Ισπανίας· *Costa Rica*, κράτος στην Κεντρική Αμερική· και πάρα πολλά άλλα τοπωνύμια ανά τον κόσμο. Και στην Ελλάδα έχουμε την *Κόστα*, ακτή και οικισμό στην Αργολίδα, απέναντι από τις Σπέτσες.

Στο θέμα *–λέξι*, δεύτερο συνθετικό, βλέπουμε το ιταλικό *lecci* πληθυντικό του *leccio* "πουρνάρι". Η προφορά είναι [lettchi], δηλ [λέτσι] με *τσ* παχύ. Και το ελλ. *ξ* είναι μια αναμενόμενη απόδοση του παχιού *τσ* της ιταλικής (το φαινόμενο το συναντήσαμε και στις *Μεξιάτες*).

Οπότε το *Κωσταλέξι* παραπέμπει σε ένα **Costa a lecci* "πουρναροπλαγιά, πλαγιά με τα πουρνάρια". Η συντακτική αυτή δομή με χρήση της πρόθεσης *a* είναι κανονική και συστηματική σε ρομανικές γλώσσες, του τύπου όπου λ.χ. το "ιστιοφόρο" λέγεται στα ιταλικά *nave a vela*, και στα γαλλικά *bateau a voiles* (πλοίο με πανιά). Όσο για τη μορφή της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τοποθεσίας, ανταποκρίνεται τέλεια στο όνομα, με την πλαγιά να ανηφορίζει από το σημερινό χωριό προς την Οίτη και με τα πουρνάρια σαν το χαρακτηριστικότερο ενδημικό φυτό στο μέρος αυτό.

Φραντζή

Ο δρόμος από την Υπάτη προς την Αθήνα, ασφαλώς δε διάβαινε το ποτάμι του Σπερχειού για να πάει στη Λαμία και να ξαναδιαβεί το ποτάμι παρακάτω για να γυρίσει πίσω. Ο Σπερχειός ήταν από πάντα πολύ άγριος το χειμώνα, η Λαμία δεν ήταν η μεγάλη πόλη που είναι σήμερα και γέφυρες σαν αυτές που ξέρουμε δεν υπήρχαν στο μεσαίωνα (κι ας μην ξεχνάμε ότι και από τις σύγχρονες αυτές γέφυρές του, πέντε γκρέμισε ταυτόχρονα σε μια πρόσφατη θεομηνία, το Γενάρη του 1997!). Ο δρόμος λοιπόν συνεχιζόταν κανονικά ανάμεσα στους πρόποδες της Οίτης και την κοίτη του Σπερχειού. Και, μετά το Κωσταλέξι, οδηγούσε στο σημερινό χωριό *Φραντζή*.

Το τοπωνύμιο προέρχεται φανερά από όνομα κάποιου προσώπου που λεγόταν *Φραντζής*. Το όνομα αυτό σημαίνει "*Φράγκος*", αλλά όχι στην ελληνική γλώσσα. Το ελληνικό αντίστοιχο είναι βέβαια το *Φράγκος*, που χρησιμοποιούνταν συστηματικά σαν εθνικό όνομα από τα βυζαντινά χρόνια[10] (ενώ το *Φραντζής* όχι, από όσο ξέρουμε· εμφανίζεται μόνο σαν επώνυμο)[11]. Η μορφή *Φραντζής* προέρχεται οπωσδήποτε από κάποια ρομανική γλώσσα, όπου θα προφέρονταν **Φραντσές*, παλαιογαλλ. *Franceis*, προβηγκιανό *Frances*, ισπανικό *Frances*, πορτογαλλικό *Francez*, ιταλικό *Francese* κλπ. (αποκλείεται βέβαια προέλευση από τα αρωμουνικά *Frîncu*, *Frengu*, *Frîngu*). Φυσικά, υπάρχει πάντα και η πιθανότητα κάποιος μ' αυτό το όνομα να ήρθε από αλλού και να εγκαταστάθηκε εδώ σε μεταγενέστερη εποχή. 'Ομως θα μπορούσε να θεωρηθεί πιο πιθανό να υπήρξε κάποιος Φράγκος που είχε κάποτε στην κυριότητα του αυτό το μέρος, είτε φέουδο ήταν τότε, είτε οικισμός, είτε και τα δυο ταυτόχρονα. Και αυτόν το Φράγκο, άλλοι κάτοικοι της περιοχής, που μιλούσαν «φράγκικα», τον έλεγαν **Φραντσές*· για τους ελληνόφωνους *Φραντζής*. Και, βέβαια, αυτή η εκδοχή ενισχύεται περισσότερο τώρα που ξέρουμε ότι και άλλα τοπωνύμια γειτονικών οικισμών και στον ίδιο οδικό άξονα έχουν διασωθεί από κείνη την εποχή.

10. Οι Βυζαντινοί μιλούσαν για *«Φράγκικα»* ρούχα (κύρια από την Ιταλία) και υπήρχαν κι αυτοί που ντυνόντουσαν, σύμφωνα με ένα ποίημα, «από παννάκια της *Φραγκιάς* από τα πλεά της φίνα» (Κουκ. Β ΙΙ 7). Ο αρχηγός των Σταυροφόρων αναφέρεται σαν ο «Ρήγας της *Φραγκίας*» (Κουκ. Γ'.274). Ενώ με το θέμα *φραντζ-* εμφανίζεται κάπου ο όρος *φραντζιασμένη* με τη σημασία "άρρωστη από αφροδίσιο νόσημα" (Κουκ. Β ΙΙ 148).

11. Υπάρχει μάλιστα και γνωστός Βυζαντινός χρονικογράφος του 15ου αι. Γεώργιος *Φραντζής*. Ας σημειωθεί πάντως ότι στη ΜΕΕ δεν αναφέρεται άλλο τοπωνύμιο με τη μορφή *Φραντζή* ή άλλη παραπλήσια.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

'Οσο για το όνομα με την ελληνική μορφή ***Φράγκος***, αξίζει να επισημάνουμε ευκαιριακά ότι σώζεται σήμερα σαν οικογενειακό όνομα στην Υπάτη. Επώνυμο *Φράγκος* βρίσκουμε τον περασμένο αιώνα και στις Μεξιάτες (Φθ. Χρον. 1986, 16). Και στο κοντινό χωριό Λαδικού συναντάμε τοπωνύμιο *η Αγκορτσιά του Φράγκου* (Λαδικού, 4, 22). Αναφέρεται και Λαμιώτης αγωνιστής του '21 *Δ. Φράγκος* (ή Μπόμπας) (Φθ. Χρον. 1983, 76). Δεν αποκλείεται το όνομα να ξεκίνησε με τη σημασία "καθολικός". Πάντα βέβαια υπάρχει η πιθανότητα κάποιος απ' αυτούς να έχει μετεγκατασταθεί εδώ στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, προερχόμενος από άλλη περιοχή της Ελλάδας (λ.χ. εμφανίζεται και αγωνιστής του '21 στους κατάλογους του Μήτσου Κοντογιάννη, περιοχής Υπάτης, Απόστολος *Φράγκος* από Λευκάδα). Θα μπορούσαμε πάντως να υποθέσουμε ότι, και απ' αυτά τα ονόματα, ίσως κάποια χρονολογούνται από τότε, σαν ονόματα ντόπιων κατοίκων. Και να τα έχουμε και αυτά στα υπόψη, σαν πιθανές γλωσσικές μαρτυρίες από τη Φραγκοκρατία, από μια σημαντική εποχή για την περιοχή τούτη, που όμως μόλις τώρα αρχίζουμε να βρίσκουμε κάποια τέτοια ίχνη της.

Ας σημειώσουμε τέλος ότι τα φράγκικα αυτά ονόματα των τωρινών χωριών δηλώνουν ότι οι αντίστοιχες τοποθεσίες ήταν ιδιαίτερα σημαντικές στην εποχή εκείνη. Οπωσδήποτε βρισκόντουσαν πάνω στο δρόμο που οδηγούσε από την Υπάτη (σπουδαία τότε πόλη και συμπρωτεύουσα του Καταλανικού κράτους για ένα διάστημα) προς την Αθήνα και θα ήταν και τότε κατοικημένοι κατά κάποιον τρόπο χώροι, πιθανότατα μάλιστα φρουρούμενες θέσεις για προστασία του δρόμου αυτού.

Ταυτόχρονα, αυτά τα δεδομένα, μας υποδείχνουν και έναν δρόμο για παραπέρα έρευνες.

Βιβλιογραφία

Βαγιακάκος Δ., Παρατηρήσεις επί του συγχρόνου τοπωνυμικού της Βοιωτίας, *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνέδριου Βοιωτικών Σπουδών* (Θήβα, Σεπτ. 1996), τόμος Α', τεύχος β', 957-1001.

Bourciez: Bourciez Edouard, *Elements de linguistique romane*, 3e ed., Librairie Klincksieck, Paris 1930.

Dauzat etym.: Dauzat A.-Rostaing Ch., *Dictionnaire etymologique des noms de lieux en France*, Paris 1963.

Δελ., Τοπων. σε ενικό/πληθ.: Δελόπουλος Γ., Τοπωνύμια της Φθιώτιδας σε ενικό/πληθυντικό· διαχρονικότητα ενός φαινόμενου και σήμερα ζωντανού, *Πρακτικά Α' Συνέδριου Φθιωτικών Ερευνών* (Λουτρά Υπάτης, Απρ. 1990), Λαμία 1993, σελ. 195-212.

Δελ., Τρία τοπων.: Δελόπουλος Γ., Τρία τοπωνύμια της Φραγκοκρατίας στη Φθιώτιδα, περ. *Νεχωρίτικα Νέα* (έκδ. Σύλλογου Νεοχωριτών Υπάτης), 15 (1987), 32-34.

Diccionari de la llengua catalana, Enciclopedia Catalana S.A., Barcelona 1983.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Dict. geogr.: *Dictionnaire geographique et administratif de la France*, Paris 1892.
Encicl.: *Enciclopedia Italiana*.
Georgakas: Georgacas D. - McDonald W., *Place-names of Southwest Peloponnesus*, Athens 1967.
Κόσμος: *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Κόσμος*, Θεσσαλονίκη 1978.
Κουκ.: Κουκουλές Φ. *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*, τόμοι Α' (1948) – ΣΤ' (1957), Αθήνα.
Λαδικού: Περιοδικό *Λαδικού*.
La Grande Encyclopedie.
Markl: Markl Otto, *Ortsnamen Griechenlands in «frankischer» Zeit*, Wien 1965.
ΜΕΕ, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσού*.
Mitsou-Talon Genevieve, Les Catalans en Beotie au XIVe siecle, *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνέδριου Βοιωτικών Σπουδών* (Θήβα, Σεπτ. 1996), τόμος Α', τεύχος α', 481-489.
Nouveau dict.: *Nouveau dictionnaire de geographie universelle*, Paris (1895?).
Oliv.: Olivieri D., *Dizionario Etimologico Italiano*, Milano 1953.
Υπ.: Περιοδικό *Υπάτη* (1979 κ.π.).
Στερεά Ελλάς: Περιοδικό *Στερεά Ελλάς*.
Τσεκ.: Τσεκούρα-Κατσαρού Γ., *Ιστορία των Κομποτάδων Φθιώτιδος*, Αθήνα 1982.
Φθ. Χρον.: Περιοδικό *Φθιωτικά Χρονικά* (ετήσιο, 1980 κ.π.).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Ευαγγελία Γεωργίου
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
*Νομισματικές μαρτυρίες από την πόλη της Λαμίας: Μια πρώτη προσέγγιση**

Η θέση της Λαμίας[1], πρωτεύουσα του έθνους των Μαλιέων, εντοπίζεται στην κοιλάδα του Σπερχειού, στο σημείο, που σχηματίζεται ανάμεσα στο λόφο του Κάστρου, ανατολικά, και στον λόφο του Αγίου Λουκά, δυτικά, ακριβώς κάτω από την σύγχρονη πόλη. Η εξαιρετικά σημαντική γεωγραφική θέση της πόλης, δικαίως επέτρεψε τον χαρακτηρισμό της από τον Γερμανό φιλόλογο και αρχαιολόγο Friedrich Stahlin [2] ως «*κλειδί για την Κεντρική Ελλάδα*», αλλά και δικαιολογεί τις ενδιαφέρουσες περιγραφές των περιηγητών[3].

Χάρη στις σωστικές ανασκαφές που διενεργούνται τα τελευταία χρόνια[4], άρχισε να αποκαλύπτεται σταδιακά το «πρόσωπο» της αρχαίας Λαμίας, η οποία όμως παραμένει ακόμα, πολύ καλά, κρυμμένη κάτω από τον πολεοδομικό ιστό της ομώνυμης σύγχρονης πόλης. Αρχιτεκτονικά (δημόσια κτήρια, νεκροταφεία, τμήματα της οχύρωσης) και κινητά ευρήματα (θραύσματα αγγείων, κοσμήματα, εργαλεία, ειδώλια και ψήγματα χρυσού) συνθέτουν την εικόνα του καθημερινού βίου της πόλης, η οποία

* Η εργασία αυτή αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση των νομισμάτων που βρέθηκαν ανασκαφικά στην Λαμία. Αναλυτικός κατάλογος των νομισμάτων θα παρουσιαστεί στη διδακτορική μου διατριβή με θέμα: «*Η νομισματοκοπία και η ιστορία της Λαμίας και του έθνους των Μαλιέων*», η οποία εκπονείται από την γράφουσα στο Τμήμα Αρχαίας Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, υπό την επίβλεψη της Καθηγήτριας Αρχαίας Ιστορίας, κ. Κ. Λιάμπη. Η επεξεργασία των φωτογραφιών έγινε από την γραφίστρια κ. Χρ. Λάββα, την οποία ευχαριστώ θερμά.

1. M.H. Hansen – Th.H. Nielsen, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Οξφόρδη 2004, 712–713, αρ. 431: Lamia. Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, *Το Κάστρο της Λαμίας*, (ΥΠΠΟ/ΤΑΠ), Αθήνα 1994, 6. Τρ. Παπαναγιώτου, *Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδος*, Αθήνα 1971, 73. F. Stahlin, *Das Hellenische Thessalien*, Αμστερνταμ 19672, 212–216. *RE* XII 1, 1924, λ. Lamia (F. Stahlin) στ. 553.

2. F. Stahlin, «Λαμία 1920/21», (Μετάφραση Α. Καρανάσιου), *ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 24*, 2003, 84.

3. Ν. Δαβανέλλος – Γ. Σταυρόπολουλος, *Λαμία. Μέ τή γραφίδα των περιηγητῶν (1159–1940)*, Λαμία 2005, 13–174.

4. Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, «Αρχαιολογικά ευρήματα από την κοιλάδα του Σπερχειού», εις *Α΄ Διεθνές Συνέδριο Ρούμελης, Λαμία 14–17 Σεπτεμβρίου 2001, Για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη*, Λαμία 2001, 340-342. Φ. Δακορώνια, «Το έργο της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων από το 1990 έως το 1998», εις *1η Επιστημονική Συνάντηση. Το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990–1998)*, Βόλος 2000, 19.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

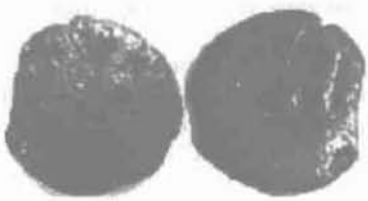

13.

14.

15.

Πίνακας Ι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Κατάλογος Νομισμάτων του Πίνακος Ι

Λαμία, οβολός: α΄μισό 4ου αι. π.Χ.
1. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4183 11οο 0.54γρ 10μμ Πιν. Ι, 1
BMC (Thessaly to Aetolia) 22, αρ. 5, πιν. ΙΙΙ, 14 (ποικιλία).

Λαμία, χαλκό: β΄μισό 4ου αι. π.Χ.
2. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4559 – 1.68γρ 12μμ Πιν. Ι, 2
BMC (Thessaly to Aetolia) 35, αρ.3, πιν. VII, 6 (ποικιλία).

Τανάγρα, οβολός: α΄μισό 4ου αι. π.Χ.
3. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν4180 7οο 0.62γρ 9μμ Πιν. Ι, 3
BMC (Central Greece) 63, αρ. 45, πιν. Χ, 7 (ποικιλία).

Κραννώνα, χαλκό: α΄μισό 4ου αι. π.Χ.
4. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4560 – 4.93γρ 18μμ Πιν. Ι, 4
BMC (Thessaly to Aetolia) 17, αρ.7, πιν. ΙΙ, 14 (ποικιλία).

Πέλιννα, χαλκό: α΄μισό 4ου αι. π.Χ.
5. Λαμία, Αρ.Ευρετ. Ν 4794 – 1.98γρ 15μμ Πιν. Ι, 5
Rogers 1932, 141, αρ. 430, εικ. 234 (ποικιλία).

Κάσσανδρος (316–297 π.Χ.), χαλκό: 306/305–297 π.Χ.
6. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4573 12οο 4.91γρ 16μμ Πιν. 1, 6
SNG München 10./11., 997–1012 (ποικιλία).

Αντίγονος Γονατάς (276–239 π.Χ.), χαλκό: 271/70–239 π.Χ.
7. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν3718 4οο 6.39γρ 17μμ Πιν. Ι, 7
SNG München 10./11., 1090–1113 (ποικιλία).

Σκοτούσσα, χαλκό: 300–190π.Χ.
8. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4007 11οο 7.57γρ 20μμ Πιν. Ι, 8
BMC (Thessaly to Aetolia) 49, αρ. 4, πιν. XXXI, 8 (ποικιλία).

Λυσιμάχεια, χαλκό: 309–220 π.Χ.
9. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4791 – 14.32γρ 27μμ Πιν. Ι, 9
BMC (Thrace) 195, αρ. 1. *SNG Cop.* 899.

Φίλιππος Ε' (222/221–179 π.Χ.), χαλκό: 211–197 π.Χ.
10. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4005 3οο 3.50γρ 18μμ Πιν. Ι, 10
SNG München 10./11., 1152–1153 (ποικιλία).

Θεσσαλικό Κοινό, χαλκό: 196 π.Χ. –1ος αι. π.Χ.)
11. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4804 12οο 8.36γρ 20μμ Πιν. Ι, 11
BMC (Thessaly to Aetolia) 5, αρ. 49-60 (ποικιλία).

Θεσσαλικό Κοινό, χαλκό: 196 π.Χ. –1ος αι. π.Χ.)
12. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4792 11οο 6.21γρ 17μμ Πιν. Ι, 12
BMC (Thessaly to Aetolia) 5, αρ. 62-63 (ποικιλία).

Ρωμαϊκό Ασσάριο, χαλκό: 155 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης
13. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4013 – 18.77γρ 28μμ Πιν. Ι, 13
M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Λονδίνο 1974, 246, αρ. 200/2, πιν.XXXI, αρ. 200/2 (ποικιλία).

Αντίοχος Η' (121–96 π.Χ.), χαλκό: Νομισματοκοπείο Αντιόχειας
14. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 6036 10οο 5.93γρ 17μμ Πιν. 1, 14
BMC (The Seleucid Kings of Syria) 90, αρ. 29, πιν. XXIV, 6 (ποικιλία).

Αδριανός (117–138 μ.Χ.), χαλκό: Κοινό Θεσσαλών
15. Λαμία, Αρ. Ευρετ. Ν 4793 3οο 6.20γρ 20μμ Πιν. Ι, 15
BMC (Thessaly to Aetolia) 7, αρ. 77, πιν. Ι, 12 (ποικιλία).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στο πολιτικό γίγνεσθαι της περιοχής. Στα πολύ σημαντικά αυτά ευρήματα συμπεριλαμβάνεται και ένας ικανός αριθμός ανασκαφικών νομισμάτων, που παρέχουν μαρτυρίες για τις χρηματικές δοσοληψίες και για την εσωτερική λειτουργεία της αγοράς της Λαμίας.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να γίνει μια πρώτη συνοπτική παρουσίαση ενός μέρους των νομισμάτων, που ήρθαν στο φως από τις σωστικές ανασκαφές στην σύγχρονη πόλη. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες και την βαθειά μου ευγνωμοσύνη στην Δρ. Φανουρία Δακορώνια, Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων Λαμίας και στην Δρ. Μαρία–Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Προϊσταμένη της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, για την τιμή που μου έκαναν, παραχωρώντας μου αυτό το σημαντικό ανασκαφικό νομισματικό υλικό, προκειμένου να το συμπεριλάβω στην διδακτορική μου διατριβή και να μελετηθεί συνολικά σε σχέση με την υπόλοιπα ιστορικά στοιχεία. Βαθύτατες και ειλικρινείς ευχαριστίες οφείλω και στην Καθηγήτρια Αρχαίας Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κ. Κατερίνη Λιάμπη για την ενθάρρυνση και την σημαντική βοήθεια, που μου προσέφερε κατά την διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας.

Τα ανασκαφικά νομίσματα που παρουσιάζονται προέρχονται από τμήμα του νεκροταφείου[5] και από κτιριακά συγκροτήματα, που ανεσκάφησαν στο νότιο τμήμα της πόλης. Έως τώρα και με βάση το υλικό που εξετάσαμε, τα περισσότερα νομίσματα είναι χάλκινα με εξαίρεση έναν οβολό της Λάρισας, δυο οβολούς της Λαμίας, έναν οβολό της Τανάγρας και δυο των Οπουντιών Λοκρών. Τα νομίσματα παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό φθοράς, λόγω της μακράς τους κυκλοφορίας, και κυρίως λόγω της διάβρωσης που υπέστησαν στο έδαφος. Τα νομίσματα αυτά καλύπτουν μια περίοδο, η οποία εκτείνεται χρονικά από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. έως και τους Βυζαντινούς χρόνους.

Στην πρώτη περίοδο, η οποία συμπίπτει με το δεύτερο μισό του 5ου προχριστιανικού αιώνα, ανήκει μια αργυρή υποδιαίρεση, που αποδίδεται στο νομισματοκοπείο της Λάρισας. Πρόκειται για έναν οβολό, ο οποίος χρονολογείται στα μέσα του 5ου αι. π.Χ.[6] Το νόμισμα είναι αρκετά φθαρμένο και προέρχεται από τάφο, που αποκαλύφθηκε στο νοτιοανατολικό νεκροταφείο.[7] Η παρουσία του έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι επιτρέπει να

5. Μ.–Φ. Παπακωνσταντίνου, «Ελληνιστική κεραμεική από τη Λαμία», εις *Πρακτικά Δ΄ Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμεική, Μυτιλήνη, Μάρτιος 1994*, Αθήνα 1997, 50–58 (στο εξής: Παπακωνσταντίνου 1997).

6. Mc Clean 4600 (Λάρισα, πρίν το 450 π.Χ.).

7. *ΑΔ* 47 (1992) Χρονικά, 181–182 (Μ.–Φ. Παπακωνσταντίνου).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

διατυπωθεί η σκέψη για την ύπαρξη της πόλης[8] στην πρώιμη αυτή φάση.

Η δεύτερη περίοδος κυκλοφορίας της πόλης εντοπίζεται από τις αρχές και μέχρι το τρίτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ., με την έναρξη του Λαμιακού Πολέμου (323–322 π.Χ.). Η πόλη θέτει σε λειτουργεία το νομισματοκοπείο της εκδίδοντας αργυρά και χαλκά νομίσματα[9]. Από τις εκδόσεις της έχουν εντοπιστεί, ανασκαφικά, αργυρά νομίσματα και χαλκά κέρματα (Πιν. I, 1–2,).

Εκτός όμως από τα προϊόντα του εν λόγω νομισματοκοπείου, οι ξένες κοπές, αργυρές και χαλκές, είναι αυτές που χαρακτηρίζουν την συγκεκριμένη περίοδο. Ειδικότερα, έχουν βρεθεί ένας αργυρός οβολός του νομισματοκοπείου της Τανάγρας (Πιν. I, 3), καθώς και οβολοί του γειτονικού έθνους των Λοκρών. Πολυάριθμες και αναμενόμενες, είναι οι χαλκές εκδόσεις των νομισματοκοπείων της Θεσσαλίας[10]. Από τα σπουδαιότερα δείγματα είναι το χαλκό νόμισμα της Λαρίσης[11], αρκετά εφθαρμένο λόγω της μακράς κυκλοφορίας του, ωστόσο με ισχυρή αγοραστική δύναμη[12]. Ακολουθούν μια χαλκή έκδοση της Κραννώνας[13] (Πιν. I, 4), η οποία φέρει στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή του Ποσειδώνος και στην οπίσθια έναν ιππέα, καθώς και χαλκά κέρματα των γειτονικών πόλεων, Μελιταίας[14] και Πέλλινας[15] (Πιν. I, 5) αποδεικνύοντας ότι η πόλη είχε εμπορικές συναλλαγές με την περιοχή της Θεσσαλίας. Στην ίδια χρονική περίοδο κυκλοφορούν και χαλκά νομίσματα των γειτονικών Φωκέων[16], του Βοιωτικού Κοινού[17], αλλά και του νομισματοκοπείου της Ευβοϊκής Ιστιαίας[18].

8. Η ακριβής ίδρυση της Λαμίας δεν είναι γνωστή, βλ. *ΑΔ* 19 (1964) Χρονικά, 243 (υποσημ. 7) (Δ. Θεοχάρης). Y. Bequignon, *La vallé du Spercheios des origines au IVe s., Etudes d' archeologie et de topographie*, Παρίσι 1937, 277. *RE* XII 1, 1924, λ. Lamia (F. Stahlin) στ. 553–554. Για την συνεχή κατοίκηση του χώρου, βλ. Φ. Δακορώνια, «Λαμιακά Ι», *ΑΑΑ* 15, 2, 1982, 261.

9. Ε. Γεωργίου, «Το νομισματοκοπείο της Λαμίας», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο Θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ' Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαΐου 2001*, Αθήνα 2004, 160–165, πιν. 1, 4–11 και πιν. 2, 12–16 (στο εξής: Γεωργίου 2004).

10. Th. Martin, *Sovereignty and Coinage in Classical Greece*, Princeton 1985, 46 (στο εξής: Martin 1985).

11. *ΑΔ* 36 (1981) Χρονικά, 204–206 (Α. Ωνάσογλου). E. Rogers, The Copper Coinage of Thessaly, Λονδίνο 1932, 94–95, αρ.282, εικ. 136 (στο εξής: Rogers 1932).

12. C.C. Lorber, «A Hoard of Facing Head Larissa Drahms», *SNR* 79, 2000, 7–15. Martin 1985, 39–53. Th. Martin, «The Chronology of the Fourth–Century B.C. Facing–Head Silver Coinage of Larissa», *ANSMN* 28, 1983, 33.

13. Οδός Λεωσθένους 12 (μέσα σε τοίχο). Rogers 1932, 68, αρ.179–185, εικ. 76.

14. *ΑΔ* 36 (1981) Χρονικά, 204–206 (Α. Ωνάσογλου). Rogers 1932, 130, αρ. 396.

15. *ΑΔ* 50 (1995) Χρονικά, 323 (Φ. Δακορώνια). Rogers 1932, 141, αρ. 430, εικ. 234.

16. *ΑΔ* 47 (1992) Χρονικά, 181–182 (Μ.–Φ. Παπακωνσταντίνου). *BMC (Central Greece)* 20, αρ. 76 (371–357 π.Χ.).

17. *SNG Cop*. 180–181.

18. *ΑΔ* 50 (1995) Χρονικά, 323 (Φ. Δακορώνια). *BMC (Central Greece)* 126, αρ. 10.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η κατάκτηση της Θεσσαλίας από τον Φίλιππο Β΄[19], απόρροια της ανάμειξής του στα γεγονότα του Γ΄ Ιερού Πολέμου (356–346 π.Χ.), και συγκεκριμένα στην κοιλάδα του Σπερχειού, μαρτυρείται από την παρουσία ενός τετραδράχμου του Μακεδόνα βασιλιά. Η εύρυθμη λειτουργία της πόλης καθόλου δεν φαίνεται να επηρρεάζεται από την εμφάνιση του Μακεδόνα βασιλιά, καθώς συναλλάσσεται με όλα τα σύγχρονα σημαντικά εμπορικά κέντρα. Μάλιστα, γνωρίζουμε από τις πηγές, οτι τα σύνορα της Μαλίδας επεκτάθηκαν το 342 π.Χ. από τον Φίλιππο Β΄ με την προσάρτηση του Εχίνου της Αχαϊας Φθιώτιδας[20].

Η επόμενη περίοδος νομισματικής κυκλοφορίας στην πόλη χαρακτηρίζεται από τις αντιπαραθέσεις των διαδόχων του θρόνου του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο Λαμιακός πόλεμος[21], ο οποίος έληξε οριστικά με την Μάχη της Κραννώνας (322 π.Χ.) είχε σοβαρό αντίκτυπο στην εξέλιξη των θεσσαλικών πόλεων[22]. Η αγορά της Λαμίας, ωστόσο, φαίνεται ότι λειτουργεί κανονικά[23]. Από αυτήν την περίοδο ήρθαν στο φως πολυπληθή χαλκά νομίσματα των Μακεδόνων βασιλέων. Νομίσματα του βασιλέως Κασσάνδρου[24] (316–297 π.Χ.) χωρίς (Πιν. Ι, 6), αλλά και με τον βασιλικό τίτλο, χαλκές κοπές του Δημητρίου Πολιορκητού[25] (306/305–283 π.Χ.), αλλά και του Αντιγόνου Γονατά[26] (276–239 π.Χ.) (Πιν. Ι, 7), μας ενημερώνουν για την νομισματική οικονομία στην πόλη αυτήν την περίοδο[27]. Τα βασιλικά αυτά νομίσματα εναρμονίζονται πλήρως με την πολεμική

19. Μπ. Ιντζεσίλογλου, «Η Θεσσαλία κατά την Ελληνιστική εποχή. Το ιστορικό πλαίσιο», εις *Ελληνιστική Κεραμεική από τη Θεσσαλία*, Αθήνα 2000, 11. (στο εξής: Ιντζεσίλογλου 2000).

20. Δημ. ΙΧ, 34. Μ.–Φ. Παπακωνσταντίνου, «ΕΧΙΝΟΣ: Ιστορικό περίγραμμα, μνημειακή τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα μιας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος», εις *ΦΘΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, Λαμία 3–4 Νοεμβρίου 2001*, Λαμία 2002, 26.

21. Ε. Μικρογιαννάκης, «Λαμιακός Πόλεμος και Αριστοτέλης», εις *Α΄ Διεθνές Συνέδριο Ρούμελης, Λαμία 14-17 Σεπτεμβρίου 2001, Για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη*, Λαμία 2001, 177–179.

22. Ιντζεσίλογλου 2000, 12. N.G.L. Hammond, *A History of Greece to 322 B.C.*, Οξφόρδη 19672, 645–649.

23. Γεωργίου 2004, 166–167, πιν. 2, 19–20.

24. Chr. Valassiadis, «A contribution to Cassander's bronze coinage», εις *XIII International Numismatic Congress Madrid 2003, Proceedings I: In memoriam C. Arfaro Asins (εκδ. C. Alfaro, C.Marcos, P. Otero)*, Μαδρίτη 2005, 405–413, πιν. 1.

25. K. Liampi, Der makedonische Schild, Βόννη 1998, 105-107, αρ. Μ 16, πιν. 23, αρ. Μ16α.

26. *SNG München 10/11*., 1090–1113.

27. K. Liampi, «The circulation of bronze Macedonian royal coins in Thessaly», εις *From the Parts to the Whole, vol. 1, Acta of the 13th International Bronze Congress, held at Cambridge, Massachussets, 28 May – 1June1996 (εκδ. C.C.Mattusch, A. Brauer, S.E. Knudsen)*, Portsmouth, Rhode Island 2000, 221–225.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δραστηριότητα των Μακεδόνων στην Κεντρική Ελλάδα αυτήν την εποχή[28].

Παράλληλα με την διακίνηση του βασιλικού νομίσματος, απαντώνται και μεμονωμένα χαλκά κέρματα της Χαλκίδος[29], της Κορίνθου[30], της Αίγινας[31], της Λάρισας[32], της Σκοτούσσας[33], της Φαλάννης[34], αλλά και της Λάρισας Κρεμαστής[35].

Επίσης, μια από τις πιο ευτυχείς ανακαλύψεις της έρευνας μας αποτελεί το χαλκό νόμισμα[36] (Πιν. Ι, 8) το οποίο φέρει στην εμπρόσθια όψη κεφαλή Ηρακλέους να φορεί λεοντή προς δεξιά και στην οπίσθια την επιγραφή ΣΚΟΤΟΥΣΣΑΙΩΝ και το ρόπαλο του ήρωα. Το νόμισμα είναι μια σπανιότατη κοπή της πόλης. Η εύρεση του στην λαμιακή γη δικαιώνει τον Rogers[37], ο οποίος υπερασπίστηκε την απόδοση των νομισμάτων αυτών στην θεσσαλική πόλη και όχι στην ομώνυμη μακεδονική Σκοτούσσα.

Έκπληξη προκαλεί η εύρεση ενός χαλκού νομίσματος που αποδίδεται στο νομισματοκοπείο της Λυσιμάχειας[38] της Θράκης (Πιν. Ι, 9). Το εύρημα αυτό μπορεί να έφτασε στην πόλη της Λαμίας, είτε μέσω των εμπορικών σχέσεων, είτε με κάποιο στράτευμα, το οποίο συνδεόταν με τον Θράκα βασιλιά Λυσίμαχο και στενό συνεργάτη του Κασσάνδρου, ή ακόμη και με έναν απλό επισκέπτη.

28. Ιντζεσίλογλου 2000, 12. Ειδικότερα για την παρουσία των Μακεδόνων στην κοιλάδα του Σπερχειού, βλ. Π. Μπούγια, «Οι κτιστοί, καμαροσκεπείς τάφοι της κοιλάδας του Σπερχειού», εις *Φθιωτική Ιστορία. Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Ιστορία–Αρχαιολογία–Λαογραφία), 20–21 Σεπτεμβρίου 2003*, Λαμία 2005, 12–25. *ΑΔ* 50 (1995) Χρονικά, 322–323 (Φ. Δακορώνια). Φ. Δακορώνια, «"Μακεδονικού Τύπου" τάφοι στην κοιλάδα του Σπερχειού», εις *ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ IV, 4ο Διεθνές Συμπόσιο για την Αρχαία Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 21–25 Σεπτεμβρίου 1983*, Θεσσαλονίκη 1986, 147-157.

29. O. Picard, *Chalcis et la Confederation Eubeene. Etude de Numismatique et d' Histoire (IV-Ier siecle)*, Παρίσι 1979, 70–77, αρ. 31–41.

30. *BMC (Corinth)*, 54, αρ. 440 (ποικιλία).

31. *BMC (Attica–Megaris–Aegina)*, 143, αρ. 213–214 (ποικιλία).

32. K. Liampi, «Demetrios Poliorketes, Larissa und Pharsalos. Ein Schatzfund von Bronzenmünzen aus Thessalien: zur Chronologie einiger Larisaischer Münzerien des 3. Jhs. v. Chr.», εις *JUBILAEUS V: In honorem Prof. Dr. Margaritae Tacheva*, Σόφια 2002, 232–241, πιν. 1–2.

33. Παπακωνσταντίνου 1997, 56 (υποσημ. 64). Rogers 1932, 174, αρ. 549, εικ. 305.

34. Κ. Παπαευαγγέλου–Γκενάκου, «Ζητήματα μετρολογίας θεσσαλικών χαλκών νομισμάτων: η περίπτωση της Φάλαννας», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ' Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαϊου 2001*, Αθήνα 2004, 42–43, πιν. 2, αρ. 23.

35. Rogers 1932, 103, αρ. 313, εικ. 156. C. Heyman, «Achille–Alexandre, sur les monnaies de Larissa Cremaste en Thessalie», εις *Studia Hellenistica 16, Antidorum W. Peremans Sexagenario Ab Alumnis Oblatum*, Louvain–La Neuve 1968, 115–125, πιν. I–II.

36. Παπακωνσταντίνου 1997, 56 (υποσημ. 64). Rogers 1932, 174, αρ. 549, εικ. 305.

37. Rogers 1932, 174.

38. *SNG Cop*. 899.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στη συνέχεια αρχίζει μια νέα περίοδος κατά την οποία η τύχη των περιοχών της Κεντρικής Ελλάδος ορίζεται από τους Αιτωλούς, που εμφανίζονται δυναμικά στο πολιτικό και διπλωματικό προσκήνιο. Οι Αιτωλοί παρουσιάζονται στην κοιλάδα του Σπερχειού ήδη από τα τέλη του 4ου αι. π.Χ. και χρησιμοποιούν τον χώρο αυτό ως θέατρο των επιχειρήσεων τους μέχρι και το πρώτο μισό του 2ου αι. π.Χ. Η Λαμία διεισδύει στους κόλπους της Αιτωλικής Συμπολιτείας περίπου στα μέσα του 3ου αι. π.Χ., σύμφωνα με την σύγχρονη έρευνα[39]. Το γεγονός αυτό εξηγεί την αθρόα εύρεση χαλκών[40] εκδόσεων της Αιτωλικής δύναμης στη γη της Λαμίας[41].

Σε αντίθεση με τους αριθμούς των νομισμάτων της Αιτωλικής Συμπολιτείας, το Ακαρνανικό Κοινό[42], ο άλλος σύγχρονος ομοσπονδιακός σχηματισμός, αντιπροσωπεύεται από ένα και μόνο νόμισμα. Η παρουσία ενός νομίσματος του Ακαρνανικού Κοινού σε μια ταφή του 3ου αι. π.Χ. επιβεβαιώνει την αναχρονολόγηση των νομισμάτων του Κοινού[43]. Αποδείξεις για αυτό το συμπέρασμα αποτελούν η ισχυρή φθορά του νομίσματος, όσο και η καλά χρονολογημένη κεραμική[44] που συνόδευε την ταφή.

Η περίοδος αυτή κλείνει την αυλαία της με ένα χαλκό νόμισμα (Πιν. Ι, 10) του βασιλιά Φιλίππου Ε΄[45] (222/221–179 π.Χ.). Πιθανώς, ανήκε σε κάποιο στρατιώτη του Μακεδονικού στρατού, ο οποίος συμμετείχε στις αναμετρήσεις με τους Αιτωλούς και τους Ρωμαίους[46].

39 J. Scholten, *The Politics of Plunder*, Berkeley–Los Angeles–London 2000, 250 (υποσημ. 36). Π. Μπούγια, «Lamian honours for Opountian judges in the middle of the third century B.C.», *QT* 32, 2003, 143–152, πιν. I–II.

40. K. Liampi, «About the Chronology of the Bronze Coinages of the Aetolian Koinon and its Members with the Types of a Spearhead and a Jawbone», *ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ* 9 (1995–96), 1998, 83–109, πιν.1.

41. Δ.Ι. Τσαγκάρη, «Η Θεσσαλία στη σφαίρα επιρροής του Κοινού των Αιτωλών. Κυκλοφορία αιτωλικών νομισμάτων στην περιοχή», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο Θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαϊου 2001*, Αθήνα 2004, 224–231.

42. Παπακωνσταντίνου 1997, 54 (υποσημ. 39). *SNG Cop*. 423–424.

43. Η σύγχρονη έρευνα θεωρεί ότι τα χάλκινα νομίσματα του Ακαρνανικού Κοινού εκδόθηκαν στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. και συνδέονται με τις σχέσεις που συνήψε η Ακαρνανία με τον Πύρρο το 294 π.Χ., βλ. Κ. Λιάμπη, «Ζητήματα χρονολόγησης των νομισματικών εκδόσεων του Ακαρνανικού Κοινού», εις *Β΄ Διεθνές Ιστορικό και Αρχαιολογικό Συνέδριο Αιτωλο–Ακαρνανίας, Αγρίνιο 29–31 Μαρτίου 2003* (ανακοίνωση).

44. Μ.–Φ. Παπακωνσταντίνου, « «Μακεδονικού» τύπου αμφορείς από το νοτιοανατολικό νεκροταφείο της Λαμίας», εις *Ελληνιστική Κεραμική από τη Θεσσαλία*, Αθήνα 2000, 197, εικ. 3β: Αμφορέας Κ 8123.

45. Παπακωνσταντίνου 1997, 56 (υποσημ. 63). A. Mamroth, «Die Bronzemünzen des Konigs Philippos V. von Makedonien», *ZfN* 42, 1935, 230–231, αρ. 11.

46. Ιντζεσίλογλου 2000, 12–13. N.G.L. Hammond – F.W. Walbank, *A History of Macedonia, vol. III: 336–167 B.C.*, Οξφόρδη 1988, 426–428.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μετά τη μάχη στις Κυνός Κεφαλές (197 π.Χ) και την ήττα του Φιλίππου Ε΄ από τους Ρωμαίους, ο έλεγχος της περιοχής περνά στα χέρια των Ρωμαίων[47]. Η Λαμία την περίοδο αυτή αποτελεί για μια ακόμα φορά το επίκεντρο των πολεμικών αναμετρήσεων μεταξύ των Αιτωλών και των Ρωμαίων. Στην πόλη κυκλοφορούν κοπές του Θεσσαλικού Κοινού[48] (Πιν. Ι, 11–12), της Αιτωλικής Συμπολιτείας, ενώ σιγά-σιγά εμφανίζονται και ρωμαϊκά νομίσματα. Απόδειξη αυτού αποτελεί η εύρεση ενός ασσαρίου[49] (Πιν. Ι, 13), το οποίο αποδεικνύει την διείσδυση[50] του ρωμαϊκού στοιχείου στο Θεσσαλικό χώρο.

Ενδιαφέρουσα είναι η εύρεση ενός χαλκού νομίσματος (Πιν. Ι, 14) του Σελευκίδη βασιλιά, Αντίοχου Η΄ (121–96 π.Χ.)[51]. Το νόμισμα πιθανώς έφτασε ως εδώ είτε μέσω της εμπορικής οδού, είτε μέσω κάποιου απλού ταξιδιώτη.

Μια μεγάλη καταστροφή όμως έρχεται να στιγματίσει οριστικά τη ζωή της πόλης. Το 190 π.Χ. ο Ρωμαίος Ύπατος, Μάνιος Ακίλιος Γλαβρίωνας λεηλάτησε ανηλεώς την σύμμαχο των Αιτωλών, Λαμία. Οι ανασκαφείς[52] υποστηρίζουν ότι η πόλη πιθανώς δεν συνήλθε ποτέ, καθώς με βάση τα αρχαιολογικά τεκμήρια αποδεικνύεται ότι τα οικοδομικά λείψανα των χρόνων που ακολούθησαν μετά την δήωσή της είναι πενιχρά.

Με βάση το συγκεκριμένο ανασκαφικό υλικό, οι επόμενες νομισματικές μαρτυρίες που έχουμε στη διάθεσή μας είναι ελάχιστες. Από την εποχή αυτή παραδίδονται, ένα χαλκό νόμισμα, που αποδίδεται στον αυτοκράτορα Τραϊανό[53] (98–117 μ.Χ.) από το νομισματοκοπείο της Ρώμης, και μια κοπή του Θεσσαλικού Κοινού στο όνομα του αυτοκράτο-

47. Ιντζεσίλογλου 2000, 14. N.G.L. Hammond – F.W. Walbank, ό.π., 432–443.

48. D. Klose, «Zur Chronologie der thessalischen Koinonpragungen im 2. und 1.Jh.v. Chr.», εις: *Stephanos Nomismatikos. Edith Schonert–Geiss zum 65. Geburstag (Επιμ.U. Peter)*, Βερολίνο 1998, 333–350.

49. Παπακωνσταντίνου 1997, 54 (υποσημ. 40). M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Λονδίνο 1974, 246, αρ. 200/2, πιν.XXXI, αρ. 200/2 (Νομισματοκοπείο Ρώμης, 155 π.Χ.).

50. Αντίστοιχο νόμισμα εντοπίστηκε στις Φερές και στην Αργιθέα επιβεβαιώνοντας την σταδιακή διείσδυση του ρωμαϊκού στοιχείου στο θεσσαλικό χώρο και στους Αθαμάνες ήδη κατά τον 2ο αι. π.Χ., βλ. Αργ. Δουλγέρη–Ιντζεσίλογλου – Α. Μουστάκα, «Συμβολή στη μελέτη της νομισματικής κυκλοφορίας στην πόλη των Φερών κατά την ελληνιστική εποχή», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο Θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαϊου 2001*, Αθήνα 2004, 493, αρ. Α1, πιν. 2, Α1 και 507. Λ.Π. Χατζηαγγελάκης, «Η νομισματική κυκλοφορία στην Αργιθέα του νομού Καρδίτσας», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο Θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαϊου 2001*, Αθήνα 2004, 527–528.

51. *SNG Cop*. 392–393.

52. *ΑΔ* 52 (1997) Χρονικά, 428 (Π. Μπούγια). *ΑΔ* 48 (1993) Χρονικά, 201–203 (Μ.–Φ. Παπακωνσταντίνου). *ΑΔ* 40 (1985) Χρονικά, 155–157 (Μ. Παπακωνσταντίνου–Κατσούνη).

53. *CRE III* (Nerva to Hadrian), 150, αρ. 726, πιν. 25, αρ. 10 (Νομισματοκοπείο Ρώμης).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ρος Αδριανού[54] (117–138 μ.Χ.) (Πιν. Ι, 15). Τα στοιχεία αυτά, που γνωρίζουμε μέχρι στιγμής, δεν επιτρέπουν την συναγωγή κάποιου ασφαλούς συμπεράσματος για την νομισματική διακίνηση στην αγορά της Λαμίας κατά τους δημοκρατικούς και αυτοκρατορικούς χρόνους.

Η ζωή στην πόλη όμως δεν σταματά εδώ. Αντίθετα συνεχίζεται και στους Βυζαντινούς χρόνους, αλλά και στην διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως αποδεικνύεται από τα νομισματικά ευρήματα, φανερώνοντας την συνεχή κατοίκηση του χώρου.

Μέ αυτό το δείγμα των νομισμάτων που έχουμε στη διάθεσή μας, μας δόθηκε η δυνατότητα να σκιαγραφήσουμε σύντομα την λειτουργία της αγοράς της αρχαίας πόλης και να αναγνωρίσουμε ορισμένες περιόδους κυκλοφορίας.

Η πρώτη περίοδος νομισματικής κυκλοφορίας της πόλης, αποδεικνύει την ύπαρξη χρηματικής διακίνησης στην αρχαία πόλη ήδη από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. Το στοιχείο αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη πόλης, αλλά και την συστηματοποίηση της οικονομίας. Η ένδειξη αυτή σε συνδυασμό με τις πρώιμες κοπές που αποδίδονται από κοινού στην Λαμία και στην Τραχίνα[55], μας οδηγούν σε μια ελκυστική σκέψη ότι η πόλη υπήρχε ήδη από την εκείνη εποχή.

Στις επόμενες νομισματικές περιόδους συγκεντρώνεται ο κύριος νομισματικός όγκος. Η ίδια η πόλη προβαίνει στην έκδοση δικών της νομισμάτων, αργυρών και χαλκών, ωστόσο η συντριπτική πλειονότητα των νομισμάτων προέρχονται από ξένα νομισματοκοπεία. Από την ποικιλία των νομισματικών τύπων, που απαντώνται, αποδεικνύεται ότι η πόλη έχει αναπτύξει μια σπουδαία σε σημασία και σε διάρκεια, οικονομική σχέση με τις πόλεις της Θεσσαλίας, της Κεντρικής Ελλάδος και της Εύβοιας.

Αναμενόμενο ήταν να εισαχθούν στην αγορά της Μακεδονικά βασιλικά νομίσματα, τα οποία κυκλοφορούσαν συγχρόνως με κοπές αυτόνομων ελληνικών πόλεων. Αυτό ήταν φυσικό, αφού, όπως έχει υποστηριχθεί από την σύγχρονη έρευνα[56], η παρουσία των βασιλικών χαλκών στην θεσσαλική αγορά δεν κάλυψε και προφανώς δεν προεβλέπετο να καλύψει τις τοπικές ανάγκες, ούτε όμως παραγκώνισε το επιχώριο νόμισμα. Αυτό συνέβαινε γιατί τα βασιλικά νομίσματα απευθύνονταν κατ' αρχήν

54. Rogers 1932, 39–40, αρ. 90–91, εικ. 30–31. Για την πολιτική του αυτοκράτορα Αδριανού, βλ. M.T. Boatwright, *Hadrian and the cities of the Roman Empire*, Princeton 2000, 84 (υποσημ. 4).

55. Γεωργίου 2004, 158–160, πιν.1, αρ.1–2.

56. K. Liampi, «The circulation of bronze Macedonian royal coins in Thessaly», εις *From the Parts to the Whole, vol. 1, Acta of the 13th International Bronze Congress, held at Cambridge, Massachussets, 28 May –1 June 1996 (εκδ. C.C.Mattusch, A. Brauer, S.E. Knudsen)*, Portsmouth, Rhode Island 2000, 221–225.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

στο Μακεδονικό στρατό, που βρισκόταν εκεί ή περνούσε από την Θεσσαλία, όπως υποστηρίχθηκε, και στην συνέχεια διοχετεύονταν στο εμπόριο. Ταυτόχρονα, οι Θεσσαλικές πόλεις συνέχισαν την δική τους νομισματική δραστηριότητα περιστασιακά, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εσωτερικής αγοράς και της δυνατότητας εξεύρεσης μετάλλου.

Εξίσου αναμενόμενη, κατά την πέμπτη περίοδο, ήταν και η εύρεση χαλκών κερμάτων του Αιτωλικού Κοινού, που καθόρισε την πορεία της πόλης.

Στις επόμενες περιόδους αποτυπώνεται ο οικονομικός μαρασμός που χαρακτηρίζει την διεθνή πολιτική σκηνή και την σταδιακή διείσδυση των νομισματικών προϊόντων της νέας δύναμης, της Ρώμης. Η πόλη συνεχίζει έστω και υποτονικά[57] να συναλλάσσεται και κατά την διάρκεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Παρόμοια εικόνα κυκλοφορίας παρατηρείται και στο επίνειο της Λαμίας, τα Φάλαρα, τα οποία ταυτίζονται με την σημερινή πόλη της Στυλίδας[58], όπως αποδεικνύεται από ένα «θησαυρό» που δημοσιεύτηκε πρόσφατα[59]. Στην γειτονική πόλη Άλο[60] παρατηρείται η ίδια εικόνα, ενώ δεν διαφοροποιείται η νομισματική κυκλοφορία στις Φερές[61], στο Κιέριο[62] και στην Αθαμανική Αργιθέα[63], όπως αποδεικνύουν τα νομισματικά δεδομένα.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα εργασία μέσα από την οποία προσπαθήσαμε εν συντομία να αποκρυπτογραφήσουμε ορισμένα από τα νομισματικά ευρήματα, που έφεραν στο φως οι ανασκαφές της πόλης, καθίσταται σαφές ότι η αρχαία πόλη αποτελούσε ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο, το οποίο συνέβαλε στην διεξαγωγή και στην διευκόλυνση του τοπικού εμπορίου.

Η Λαμία, ως φύλακας, λόγω της στρατηγικής γεωγραφικής θέσης που κατείχε, στο πέρασμα προς την ενδοχώρα της Θεσσαλίας και της Κεντρικής Ελλάδας, αλλά και λόγω του ρόλου που διαδραμάτισε, διαμόρφωσε

57. Α.Δ. Ριζάκης, «Οικονομία και οικονομικές δραστηριότητες των ελληνικών πόλεων από την Πύδνα έως το Άκτιον», εις *Πρακτικά ΣΤ΄ Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμεική, Βόλος 17–23 Απριλίου 2000*, Αθήνα 2004, 17–28.

58. F. Dakoronia, «Elemente der Haus–und Stadtplanung von Stylis im 4. Jh.v. Chr.», *AA* 106, 1991, 75–88.

59. Π. Μπούγια, «Νομισματικός «θησαυρός» από την Στυλίδα (Στυλίς/1991)», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο Θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαΐου 2001*, Αθήνα 2004, 341–364.

60. H. Reinders Reinders, «Coinage and Coin Circulation in New Alos», εις *ΟΒΟΛΟΣ 7. Το νόμισμα στο Θεσσαλικό χώρο, Πρακτικά συνεδρίου της Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 24–27 Μαΐου 2001*, Αθήνα 2004, 185–206.

61. Αργ. Δουλγέρη–Ιντζεσίλογλου – Α. Μουστάκα, ό.π., 491–514

62. Ελ. Νικολάου – Βασ. Καραχρήστος – Γρ. Στουρνάρας, ό.π., 479–490.

63. Λ.Π. Χατζηαγγελάκης, ό.π., 515–540.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ένα χαρακτήρα απαράμιλλης γοητείας, ο οποίος σήμερα κερδίζει ολοένα και περισσότερο την προσοχή των ερευνητών.

Συντομογραφίες

I. Περιοδικών

AA	*Archaologischer Anzeiger.*
AAA	*Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών.*
ΑΔ	*Αρχαιολογικόν Δελτίον.*
ANSMN	*American Numismatic Society Museum Notes.*
QT	*Quaderni Ticinesi di Numismatica e Antichita Classiche.*
RE	*Pauly–Wissowa, Realencyclopadie der classischen Altertumswissenschaft.*
SNR	*Schweizerische Numismatische Rundschau (Revue Suisse de Numismatique).*
ZfN	*Zeitschrift für Numismatik*

II. Νομισματικών Συλλογών και Καταλόγων

BMC	*British Museum Catalogue.*
BMC (Central Greece)	
B.V.	Head, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Central Greece: Locris, Phocis, Boetia and Euboea*, Λονδίνο 1884.
BMC (Corinth and Colonies)	
B.V.	Head, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Corinth and Colonies*, Λονδίνο 1889.
BMC (The Seleucid Kings of Syria)	
	P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: The Seleucid Kings of Syria*, Λονδίνο 1878.
BMC (Thessaly to Aetolia)	
	P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Thessaly to Aetolia*, Λονδίνο 1883.
BMC (Thrace)	B.V. Head – P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Thrace*, Λονδίνο 1877.
CRE III	H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum III: Nerva to Hadrian*, Λονδίνο 1936.
McClean	S.W. Grose, *Fitzwilliam Museum. Catalogue of the McClean Collection of Greek Coins, II: The Greek Mainland, The Aegean Islands, Crete*, Cambridge 1926.
SNG Cop.	SNG The Royal Collection of Coins and Medals. *Danish National Museum. Parts 6–7 Thrace. Odessus – Sestus. Islands, Kings and Dynasts*, Copenhagen1943.
SNG Cop.	*SNG The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Part 12. Epirus-Acarnania*, Copenhagen 1943.
SNG Cop.	*SNG The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Part 35. Syria. Seleucid Kings*, Copenhagen 1959.
SNG München	*SNG Deutschland 10/11. Staatliche Münzsammlung München. Makedonien: Konige Nr. 1–1228*, Μόναχο 2001.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Παναγιώτης Πανταζής
Αντιστράτηγος ε.α. - συγγραφέας

ΘΕΜΑ
Η μάχη του Σπερχειού μεταξύ Βυζαντινών και Βουλγαρικών στρατευμάτων (997 μ.Χ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γύρω από την Μαιώτιδα Λίμνη, δηλαδή τη σημερινή Αζοφική Θάλασσα, η οποία είναι βόρεια από τη Μαύρη Θάλασσα, υπήρχε, παλιά, ένα Ουνογουροβουλγαρικό κράτος (βλέπε φωτογραφία **Νο 1**).

Φωτ. Νο 1: Οι Βούλγαροι στα Βαλκάνια.

Κατά τα μέσα του 7ου αιώνα ήλθαν, από ανατολικά, οι Χαζάροι και υποδούλωσαν ένα μέρος από τους Ουνογουροβουλγάρους. Οι υπόλοιποι, με διάφορους αρχηγούς, μετακινήθηκαν δυτικά. Ένας από αυτούς τους αρχηγούς, ο Ασπαρούχ, πέρασε τους ποταμούς «Δάναστρι» (το σημερινό Δνείπερο) και «Δάναπρι» (το σημερινό Δνείστερο) και εγκαταστάθηκε στο βόρειο μέρος του Δέλτα του ποταμού Δούναβη. Αυτοί ήταν οι γνωστοί μας Βούλγαροι. Το τελευταίο αυτό έγινε, όταν Αυτοκράτορας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του Βυζαντίου ήταν **ο Κωνσταντίνος Δ΄ (668 – 685).**

Από εκεί, οι Βούλγαροι, έκαναν επιδρομές στις γειτονικές Βυζαντινές περιοχές.

Ύστερα από μία αποτυχημένη εκστρατεία εναντίον τους, από τον Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Δ΄, το **680 μ.Χ.**, οι Βούλγαροι πέρασαν το Δούναβη και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή γύρω από τη Βάρνα.[1]

Ο Αυτοκράτορας προσπάθησε να τους εκδιώξει, αλλά δεν το πέτυχε και έτσι, το **681 μ. Χ.**, έκλεισε ειρήνη μαζί τους, αφού, μάλιστα, θα τους πλήρωνε και ετήσιο φόρο!!!!.

Οι Βούλγαροι, στα εδάφη που εγκαταστάθηκαν, πνίγηκαν μέσα στο σλαβικό πλήθος, που ήταν εγκατεστημένο εκεί από πριν. Με τον τρόπο αυτό έχουμε το πρώτο σλαβοβουλγαρικό κράτος μέσα στο Βυζαντινό κράτος. Από τότε άρχισε ένας άγριος, αδυσώπητος και χωρίς έλεος αγώνας μεταξύ Βυζαντινών και Βουλγάρων, ο οποίος συνεχίζεται και μέχρι σήμερα..

Τη μεγαλύτερή του δύναμη απόκτησε, το νέο κράτος των Βουλγάρων, όταν Τσάρος των ήταν ο Συμεών, ο οποίος βασίλευσε από το **890** μέχρι το **927 μ. Χ.** Ο Συμεών οραματίζονταν **«την αγία ρωμαϊκή αυτοκρατορία του βουλγαρικού έθνους με έδρα την Κωνσταντινούπολη».** Αυτό θυμίζει **«Την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους».** Το όραμα αυτό, του Συμεών, προκάλεσε την έκρηξη φοβερών πολέμων με τεράστιες απώλειες και καταστροφές και από τις δύο πλευρές. Το **927** απεβίωσε ο Συμεών, χωρίς να ιδεί το όνειρό του πραγματοποιούμενο.

Το **971**, όταν Αυτοκράτορας του Βυζαντίου ήταν ο Ιωάννης Τσιμισκής, καταλύθηκε το βουλγαρικό κράτος και προσαρτήθηκε στην Αυτοκρατορία του Βυζαντίου.

Το **976** Τσάρος των Βουλγάρων έγινε, πραξικοπηματικά, ο Σαμουήλ. Το όνειρό του ήταν μικρότερης εμβέλειας από αυτό του Συμεών. Αυτός ονειρεύονταν την **«ανασύσταση του βουλγαρικού κράτους και την επέ-**

1. Το ιστορικό της αποτυχίας της εκστρατείας έχει ως εξής:

Το **680 μ.Χ.** , Ο Αυτοκράτορας, πέρασε, με πολύ στρατό, το Δούναβη και προσπάθησε να παρασύρει τους Βουλγάρους, να δώσουν μάχη. Οι Βούλγαροι, όμως, το απέφευγαν αυτό και παρέμεναν κρυμμένοι στα κρησφύγετά τους, που ήταν μέσα στα βαλτοτόπια του Δούναβη. Το γεγονός αυτό είχε σαν συνέπεια τη μείωση του ηθικού του Βυζαντινού Στρατού, διότι κυνηγούσαν, μέσα στους βάλτους, έναν εχθρό, χωρίς να μπορούν να τον αντικρίσουν και, ο οποίος, είχε τη δυνατότητα να τους επιτεθεί, όπου και όποτε ήθελε. Επάνω στο κρίσιμο αυτό σημείο αρρώστησε ο Αυτοκράτορας και μετέβη στη Μεσημβρία. Διαδόθηκε όμως η φήμη ότι, ο Αυτοκράτορας, δείλιασε και γι' αυτό έφυγε προς τα οπίσω. Τότε, ο Στρατός, νόμισε ότι εγκαταλείφθηκε από τον Αυτοκράτορα και άρχισε να υποχωρεί. Στην αρχή η υποχώρηση εξελίσσονταν κανονικά, σε λίγο, όμως, μετατράπηκε σε άτακτη φυγή, χωρίς οι Βούλγαροι να το έχουν αντιληφθεί. Όταν κατάλαβαν περί τίνος πρόκειται, επέπεσαν εναντίον του Βυζαντινού Στρατού και, κυνηγώντας τον, διάβηκαν το Δούναβη και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή γύρω από τη Βάρνα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κτασή του προς τη Θεσσαλονίκη και την κεντρική και νότια Ελλάδα».

Αποτέλεσμα αυτού του ονείρου ήταν να εκραγεί ένας νέος μακροχρόνιος, αδυσώπητος, σκληρός και ανελέητος βυζαντινοβουλγαρικός πόλεμος.

Τον ίδιο χρόνο, δηλαδή το **976**, γίνεται Αυτοκράτορας του Βυζαντίου ο Βασίλειος Β΄, ο οποίος έθεσε, σαν κυρία επιδίωξή του, την παντελή εξάλειψη του βουλγαρικού κινδύνου.

Από τον ανωτέρω πόλεμο νικητής βγήκε ο Βασίλειος. Το **1018** παραδόθηκαν οι Βούλγαροι στον Αυτοκράτορα Βασίλειο και, έτσι, έσβησε και το νέο βουλγαρικό κράτος.[2]

Ένα σημαντικό επεισόδιο, του ανωτέρω πολέμου, ήταν και η **ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ**, την οποία θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια.[3]

ΤΑ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΚΥΠΤΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ

α. Τα δεδομένα:

Το 995, ο Βασίλειος, διακόπτει τις επιχειρήσεις κατά των Βουλγάρων και αναχωρεί, εσπευσμένα, για τη Συρία, προκειμένου να αντιμετώπιση προβλήματα ασφαλείας των ανατολικών συνόρων της Αυτοκρατορίας.[4]

Αυτή την απασχόληση του Βυζαντινού Στρατού, στα ανατολικά της Αυτοκρατορίας, την εκμεταλλεύθηκε, ο Σαμουήλ, για την αναδιοργάνωση του στρατού του και, το **996**,[5] επιτίθεται κατά της Θεσσαλονίκης (βλέπε φωτογραφία **No 2**).

Φωτ. No 2: Δρομολόγιο εισβολής του Σαμουήλ στη νότια Ελλάδα.

Αντιλαμβανόμενος, όμως, ότι δεν δύναται να

2. Ο Σαμουήλ πέθανε το 1014 από αποπληξία. Τούτο έγινε μετά από δύο ημέρες, απ' όταν είδε τους 15.000 τυφλούς στρατιώτες, που του έστειλε ο Βασίλειος μετά τη μάχη του Κλειδίου.

3. Τα γεγονότα της «Μάχης του Σπερχειού» έχουν γραφεί από τον βυζαντινό χρονογράφο Ιωάννη Σκυλίτζη, η χρονογραφία του οποίου περιλαμβάνει τα γεγονότα από το 811 έως το 1079 μ. Χ. Από αυτόν τα έχουν πάρει οι λοιποί ιστορικοί.

4. Το 994 αιγυπτιακά στρατεύματα πολιορκούσαν το Χαλέπι, το οποίο ήταν βυζαντι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. Νο 3: Δρομολόγιο κινήσεως Νικηφόρου Ουρανού προς την κοιλάδα του Σπερχειού

καταλάβει την οχυρά πόλη, στρέφεται προς νοτιοδυσμάς, διαβαίνει τα Τέμπη και, δια της Θεσσαλίας, Βοιωτίας και Αττικής, εισδύει στην Πελοπόννησο λεηλατών και καταστρέφων τα πάντα.

Κατά του Σαμουήλ εστάλη, υπό του Βασιλείου, ο Στρατηγός Μάγιστρος[6] Νικηφόρος Ουρανός, ο οποίος (βλέπε φωτογραφία **Νο 3**), από τη Θεσσαλονίκη έφθασε στη Λάρισσα και, αφού άφησε εκεί τις αποσκευές του, διέσχισε, δια συντόνων πορειών, την πεδιάδα των Φαρσάλων, διάβηκε τον Απιδανό ποταμό (τον σημερινό Φαρσαλιώτη) και στρατοπέδευσε παρά την όχθη του πλημμυρισμένου Σπερχειού.

Στην αντίπερα όχθη ήταν στρατοπεδευμένος ο Σαμουήλ,[7] ο οποίος,

---

νό προτεκτοράτο. Ο Εμίρης του Χαλεπίου ζήτησε τη βοήθεια του Αυτοκράτορα. Προ του ενδεχομένου να κινδυνεύσει η Αντιόχεια, μετά την πτώση του Χαλεπίου, αποφάσισε, ο Βασίλειος, να σπεύσει σε βοήθεια. Κατόπιν τούτου διέκοψε τις επιχειρήσεις κατά των Βουλγάρων και τοποθέτησε, στη Θεσσαλονίκη, τον Μάγιστρο Γρηγόριο Ταρωνίτη, Στρατηγό του Θέματος της Θεσσαλονίκης, με ισχυρές δυνάμεις, δια να δύναται να αποκρούσει τις βουλγαρικές επιδρομές. Μετά ταύτα επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί, αμέσως, ξεκίνησε για τη Συρία. Με ταχύτατη πορεία διέσχισε την αυτοκρατορία, από τη δύση προς την ανατολή, εντός 26 ημερών και, στα τέλη του Απριλίου του 995, παρουσιάσθηκε, αιφνιδιαστικά, στην περιοχή του Χαλεπίου. Οι πολιορκητές, κατάπληκτοι από την εμφάνιση των Βυζαντινών στρατευμάτων, έλυσαν αμέσως την πολιορκία. Εντός έξι μηνών είχε διευθετηθεί η κατάσταση στα ανατολικά σύνορα. Το φθινόπωρο του 995 αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη και **την 1η Ιανουαρίου του 996 τον βρίσκουμε να έχει επιστρέψει σ' αυτή.**

5. Δεν αναφέρεται, στις ιστορικές πηγές, η ακριβής ημερομηνία επιθέσεως κατά της Θεσσαλονίκης. Ο χρόνος της επιθέσεως αναφέρεται, σ' αυτές, ως εξής: «Κατά τη διάρκεια της εις Βασιλεύουσαν παραμονής του Βασιλείου.....». **Άρα, η επίθεση του Σαμουήλ, άρχισε μετά την 1ην Ιανουαρίου του 996, ημερομηνία κατά την οποία, ο Αυτοκράτορας, επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη.** Κατά την επίθεση αυτή φονεύθηκε ο Ταρωνίτης και συνελήφθη αιχμάλωτος ο γιος του Ασώτιος.

6. Μάγιστρος ήταν αξίωμα απονεμόμενο από τους Βυζαντινούς. Αρχικά απονέμονταν σε στρατιωτικούς, ενώ, βραδύτερα, σε αυλικούς και ανωτάτους πολιτικούς υπαλλήλους. Το αξίωμα το απένειμε ο ίδιος ο Αυτοκράτορας σε ειδική τελετή.

7. Αυτό σημαίνει ότι, ο Σαμουήλ, έφθασε πρώτος στην κοιλάδα του Σπερχειού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

επιστρέφοντας, εύρε και αυτός το Σπερχειό πλημμυρισμένο και, ως εκ τούτου, αναγκάσθηκε να διακόψει την πορεία του. Οι Βούλγαροι έσυραν, μαζί τους, τεράστιο όγκο λαφύρων και πολλούς αιχμαλώτους. Ο Σαμουήλ πείσθηκε ότι, ο πλημμυρισμένος ποταμός, είναι ανυπέρβλητο εμπόδιο για τους Βυζαντινούς και, ως εκ τούτου, χαλάρωσε τα μέτρα φρουρήσεως και ασφαλείας του στρατοπέδου του.

Ο Ουρανός, όμως, βρήκε πόρο και, αφού διαπεραίωσε το στρατό του στην αντίπερα όχθη του Σπερχειού, επιτέθηκε, αιφνιδιαστικά, κατά του βουλγαρικού στρατού. Ο αιφνιδιασμός επέτυχε πλήρως και, οι Βούλγαροι, υπέστησαν τρομερές απώλειες. Όλοι οι Βυζαντινοί αιχμάλωτοι απελευθερώθηκαν και όλα τα λάφυρα έπεσαν στα χέρια του Νικηφόρου Ουρανού.

Αυτά είναι, **όλα κι όλα**, τα ιστορικά στοιχεία τα οποία μας παρέχονται και τα οποία τα έλαβα από το βιβλίο του Ιωάννη Καραγιαννόπουλου **«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ».**

β. Τα ερωτήματα:

Από την ανάλυση των όσων γράφονται, ανωτέρω, προκύπτουν τα ακόλουθα ερωτήματα:

α. Ποιο ήταν το δρομολόγιο επιστροφής του Σαμουήλ;

β. Σε ποια περιοχή στρατοπέδευσε;

γ. Που ήταν ο πόρος που βρήκε ο Νικηφόρος Ουρανός;

δ. Ποιο ήταν το σχέδιο επιθέσεως του Νικηφόρου Ουρανού και πως άρχισε και πως εξελίχθηκε η μάχη;

Σ' αυτά τα ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απάντηση στο υπόλοιπο μέρος της παρούσης διατριβής.

Τούτο θα επιτευχθεί:

α. Με την περαιτέρω στρατιωτική ανάλυση των, ως ανωτέρω, παρεχομένων πληροφοριών για τους Βουλγάρους και τους Βυζαντινούς.

β. Με τη στρατιωτική ανάλυση του εδάφους και των καιρικών συνθηκών, την εποχή της Μάχης και την εκτίμηση του βαθμού επιδράσεως, αυτών, επί του προσδιορισμού της περιοχής στην οποία έγινε η Μάχη και στον τρόπο διεξαγωγής της.

γ. Με τη συγκέντρωση και ανάλυση των παρεχομένων πληροφοριών, από την παράδοση των κατοίκων της περιοχής, οι οποίες θα συμβάλουν στον εντοπισμό της περιοχής, όπου διεξήχθη η Μάχη του Σπερχειού.

ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΤΕΘΕΝΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

α. Η ανάλυση της σημασίας της λέξεως «πλημμυρισμένος»:

Όταν λέμε ότι, ο Σπερχειός, ήταν **«πλημμυρισμένος»,** εννοούμε ότι εισέρευσαν στην κοίτη του, ένεκα των πολλών ομβρίων υδάτων, ποσότητες νερού πέραν εκείνων που ήταν δυνατό να χωρέσει αυτή. Το πλεονά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ζον νερό ξεχείλιζε και χύνονταν έξω από την κοίτη.

Σαν φυσικό και αναπότρεπτο επακόλουθο αυτής της καταστάσεως είναι να κατακλυσθεί, η κοιλάδα του Σπερχειού, από τα νερά που ξεχειλίζουν. Στο χωριό μου, το Κωσταλέξι, όταν λέμε τη φράση **«βγήκι του ποντά μ'» (βγήκε το ποτάμι = ξεχείλισε το ποτάμι)**, εννοούμε, κατ' ευθείαν, ότι, ο κάμπος, κατακλύσθηκε με νερό.

Ο βαθμός κατακλυσμού της κοιλάδας είναι ανάλογος με την ποσότητα του νερού που έχει ξεχειλίσει από το ποτάμι.

Άρα, όταν έγινε η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ, δεν είχαμε, μόνο, τον πλημμυρισμένο Σπερχειό, αλλά και την κατακλυσμένη κοιλάδα του.

Φωτ. No 4: Διαδικασία κατακλυσμού της κοιλάδας του Σπερχειού.

β. Διαδικασία κατακλυσμού της κοιλάδας του Σπερχειού και οι επιπτώσεις, του κατακλυσμού της, στην επιλογή του χώρου στρατοπεδεύσεως των Βουλγάρων: (1). Η διαδικασία (βλέπε φωτογραφία **No 4).**

Σε κάθε περίπτωση ισχυρής βροχοπτώσεως, το Μπικιόρεμμα, κατέβαζε πολύ νερό, με αποτέλεσμα να πλημμυρίζει. Τα νερά του, όμως, εκτρέπονταν (και εκτρέπονται), αποκλειστικά και μόνο, προς νοτιοανατολάς, όπως δείχνουν και τα βέλη της φωτογραφίας, τα οποία ξεκινούν από το Μπικιόρεμμα. Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό, θα το δούμε στη συνέχεια.

Ο Σπερχειός πλημμύριζε και αυτός ταυτόχρονα με το Μπικιόρεμμα. Η ιδιαιτερότητα της πλημμύρας του Σπερχειού είναι ότι, τα νερά του που ξεχείλιζαν, εκτρέπονταν (και εκτρέπονται) αποκλειστικά και μόνο προς βορράν της κοίτης του. Τούτο απεικονίζεται με τα βέλη της φωτογραφίας, τα οποία ξεκινούν από το Σπερχειό. Το φαινόμενο αυτό συμβαίνει διότι, η κλήση των κατερχομένων βορείων αντερεισμάτων της Οίτης, τελειώνει, ακριβώς, στη νότια όχθη του ποταμού.

Από τα ανωτέρω καταφαίνεται ότι, ο κατακλυσμός της κοιλάδας του Σπερχειού, ήταν η συνισταμένη των πλημυρών του ίδιου του Σπερχειού και του Μπικιορέμματος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η περιοχή της κοιλάδας του Σπερχειού που κατακλύζονταν[8], με την ανωτέρω διαδικασία, είναι ανατολικά του Μπικιορέμματος και βορείως του Σπερχειού ποταμού. Φθάνει, δε, μέχρι νότια του Σιδηροδρομικού Σταθμού Λιανοκλαδίου, του χωριού Καλύβια και της Λαμίας, καθώς και μέχρι το χωριό Κόμμα και ακόμη ανατολικότερα.

Στην περίπτωση αυτή, νοτίως μεν του Σπερχειού, έχουμε τη δυνατότητα να πλησιάσουμε τον ποταμό μέχρι την όχθη του, βορείως, όμως, έχουμε τη δυνατότητα να τον πλησιάσουμε, μέχρις εκεί που μας επιτρέπουν τα νερά, τα οποία κατέκλυσαν τον κοιλάδα του.

Στην ανωτέρω διαδικασία οφείλονταν και ο κατακλυσμός της κοιλάδας του Σπερχειού, όταν έγινε η ομώνυμη Μάχη, γιατί και τότε υπήρχαν οι ίδιες εδαφολογικές συνθήκες.

(2). Οι επιπτώσεις:

Η περιοχή της κοιλάδας του Σπερχειού, η οποία δέχονταν τα περισσότερα νερά, από τις ως ανωτέρω πλημμύρες, είναι η κειμένη ανατολικά του Μπικιορέμματος.

Άρα, ο Σαμουήλ, έπρεπε να στρατοπεδεύσει νότια του Σπερχειού, ανατολικά του Μπικιορέμματος και απέναντι από την κατακλυσμένη περιοχή, για να εκμεταλλευθεί την από βορρά ασφάλεια, που του παρείχε αυτή. Μόνο αυτή η θαλασσοπλημμύρα της ανωτέρω περιοχής ήταν ικανή να εμφυσήσει, στο Σαμουήλ, το αίσθημα της ασφαλείας από βορρά, τόσο πολύ μάλιστα, ώστε να τον παρασύρει στη χαλάρωση των μέτρων ασφαλείας του στρατοπέδου του, όπως μας το παραδίδει η ιστορία.

γ. Η θέση της παραλίας της κοιλάδας του Σπερχειού, όταν έγινε η ομώνυμη μάχη και οι επιπτώσεις από το γεγονός αυτό.

(1). Η θέση: (βλέπε φωτογραφία **No 5**):

Στην φωτογραφία αυτή φαίνονται:

Η αρχαία παραλία του Μαλιακού Κόλπου, **το 480 π. Χ.**, ήτοι πριν **1500** χρόνια από τη Μάχη του Σπερχειού και σημερινή παραλία του.[10]

---

8. Γράφω «κατακλύζονταν», διότι, με τα τελευταία αντιπλημμυρικά έργα (Εκβάθυνση της κοίτης του Σπερχειού, κατασκευή της διώρυγας κατά μήκος της κοιλάδας του Σπερχειού και διοχέτευση, μέσα σ' αυτή, των νερών του Μπικιορέμματος), έχει αλλοιωθεί σημαντικά η ανωτέρω διαδικασία.

9. Η φωτογραφία έχει ληφθεί από το βιβλίο «ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΤΛΑΣ» του Κωνσταντίνου Κοντορλή/1967.

10. Για το ίδιο θέμα, ο Βορτσέλας, γράφει, στο βιβλίο του «φθιώτις» του 1907, ότι ο ποταμός: «....εισέβαλεν, επί των Περσικών πολέμων, εις τον Μαλιακόν κόλπον, όστις, τότε, εισεχώρει μέχρι του χωρίου Κόμμα και ολίγον έτι δυτικώτερον αυτού.....». Στα συμπεράσματα αυτά, κατά το Βορτσέλα, κατέληξε ο Αγγλος περιηγητής Ληκ, ο οποίος στηρίχθηκε σε περιγραφή της κοιλάδας του Σπερχειού από τον Ηρόδωτο. Έκαμε μάλιστα, ο Ληκ, επιτόπια μελέτη της περιοχής. Με το **«ολίγον έτι δυτικότερον»** από το Κόμμα, το οποίο αναφέρει ανωτέρω ο Βορτσέλας, φθάνουμε, λίγο – πολύ, στην αρχαία παραλία του Σπερχειού, όπως φαίνεται στη φωτογραφία **No 5.**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. No 5: Η Αρχαία και η σημερινή παραλία του Μαλιακού Κόλπου.[9]

Οι ποταμοί Ασωπός, Μέλας (τα σημερινά Μαυρονέρια) και Δύρας (ο σημερινός Γοργοπόταμος) οι οποίοι, στην αρχαιότητα, χύνονταν απ' ευθείας στη θάλασσα, ενώ, τώρα, είναι παραπόταμοι του Σπερχειού και ο Σπερχειός ποταμός.

Από το χάρτη της φωτογραφίας διαπιστώνεται, με βάση την κλίμακα στην οποία είναι σχεδιασμένος, ότι, οι προσχώσεις των ανωτέρω ποταμών και ιδίως του Σπερχειού, μετακίνησαν την παραλία του Μαλιακού Κόλπου, προς ανατολάς, κατά **11 χιλιόμετρα** περίπου, ήτοι κατά **2.200** μέτρα, περίπου, ανά **500** χρόνια. Άρα, το **997 μ. Χ.**, ήτοι **1500,** περίπου, χρόνια μετά το **480 π.Χ.**,δηλαδή τρεις φορές τα **500** χρόνια, θα πρέπει να μετακινήθηκε η παραλία του Μαλιακού Κόλπου, προς ανατολάς, κατά **6.500** μέτρα περίπου.[11] Θα ήταν, δηλαδή, δυτικά, περίπου, της σημερινής **Ανθήλης**.

Ακόμη, δυτικά και νότια από την ούτως, σε γενικές γραμμές, προσδιοριζόμενη παραλία του Μαλιακού κόλπου το **997 μ. Χ.**, θα υπήρχαν **εκτεταμένα βαλτοτόπια**, τα οποία θα περιόριζαν, ακόμη περισσότερο, την κοιλάδα του Σπερχειού.

Βέβαια ο υπολογισμός, για την τοποθέτηση της ακτής του Μαλιακού Κόλπου δυτικά της Ανθήλης, είναι πολύ απλουστευμένος, γιατί, κατά τα αρχικά στάδια όταν η κοιλάδα ήταν στενότερη, η ταχύτητα προσχώσεων

11. Για το θέμα αυτό, ο Βορτσέλας, γράφει: «Κατά ταύτα η παραλία του Μαλιακού Κόλπου, από των Περσικών Πολέμων μέχρι τούδε, μετετοπίσθη εξ χιλιόμετρα και πλέον προς ανατολάς». Τούτο συμφωνεί με τους δικούς μας υπολογισμούς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

θα ήταν πιο γρήγορη, ενώ, όσο η κοιλάδα φάρδαινε, η ταχύτητα προσχώσεων θα ήταν πιο αργή. Τα εκτεταμένα βαλτοτόπια, όμως, πριν από την ακτή καλύπτουν επαρκώς τις επιπτώσεις όπως διατυπώνονται στην επόμενη παράγραφο.

(2). Οι επιπτώσεις:

Ως εκ τούτου εκτιμάται ότι ήταν αδύνατο να υπάρχει, το 997 μ. Χ., οδός, η οποία θα συνέδεε τη δυτική έξοδο των Θερμοπυλών, σε ευθεία γραμμή, με το Ζητούνι. Κατόπιν τούτου, ο Σαμουήλ, έπρεπε να αναζητήσει άλλο δρομολόγιο, δυτικότερα, για να διαβεί το Σπερχειό και να φθάσει στην πόλη αυτή.

δ. Δρομολόγιο το οποίο ακολούθησε, ο Σαμουήλ, κατά την επιστροφή του (βλέπε φωτογραφία **No 6**)**:**

(1). Τα δεδομένα:

Το ιππικό του Σαμουήλ, οι χιλιάδες αιχμάλωτοι και ο τεράστιος όγκος λαφύρων, συνέθεταν μία φάλαγγα βαρείας συνθέσεως και μεγάλου μήκους.

Να σημειώσουμε ακόμη, ότι τόσο τα υλικά μάχης του στρατεύματος, όσο και τα λάφυρα, θα μεταφέρονταν με τροχοφόρα οχήματα, δηλαδή κάρα και αραμπάδες.

Μία τέτοια φάλαγγα απαιτούσε δρομολόγιο πεδινό και ομαλό, το οποίο, παρά τα ανωτέρω δεδομένα, να επιτρέπει την ταχεία κίνηση. Τούτο, εξ άλλου, πρέπει να ήταν και η βασική επιδίωξη του Σαμουήλ.

Τέτοιο δρομολόγιο ήταν ένα και μοναδικό, αυτό το οποίο, από Αταλάντη, Ελάτη και Σκάρφεια, διέρχονταν μέσω των Θερμοπυλών (βλέπε φωτογραφία **No 6**):

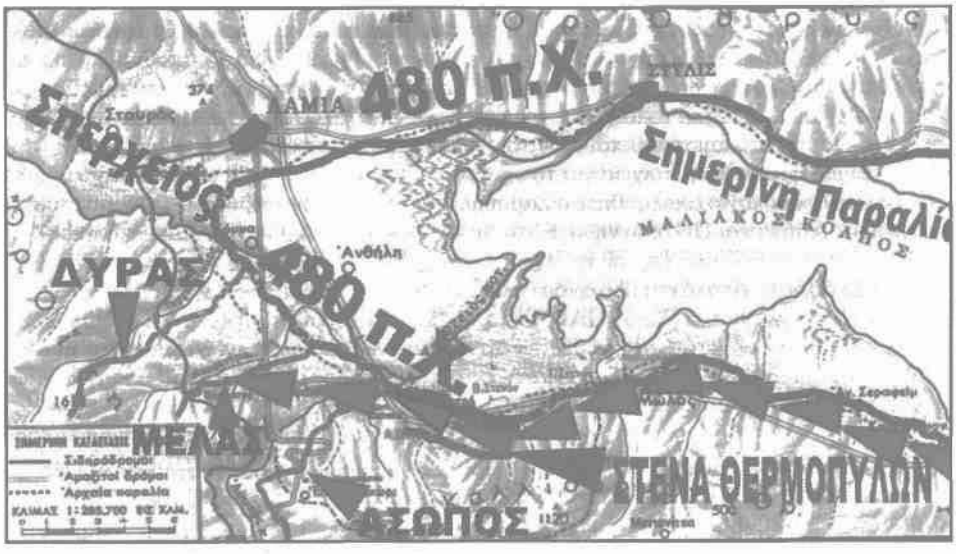

Φωτ. No 6: Το αρχαίο δρομολόγιο από Ελάτεια και Σκάρφεια διαμέσου των Θερμοπυλών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. No 7: Ο αρχαίος ρωμαϊκός στρατιωτικός δρόμος.

Το δρομολόγιο αυτό (Βλέπε φωτογραφία **No 7**) ήταν μέρος του ρωμαϊκού στρατιωτικού δρόμου, ο οποίος, από Λάρισσα – Κρανώνα – Φάλαρα[12] – Θερμοπύλες – Σκάρφεια - Ελάτεια και Αταλάντη, έφθανε στις Πλαταιές και, από εκεί, στην Αθήνα και στην Κόρινθο.[13]

Τον ίδιο δρόμο, βεβαίως, θα τον διατήρησαν και θα τον χρησιμοποιούσαν και οι Βυζαντινοί.

Αυτόν το δρόμο, επίσης, θα χρησιμοποιούσα και οι διάφοροι βάρβαροι τόσο για την εισβολή τους στην κυρίως Ελλάδα, όσο και για την επιστροφή τους.

Από τη δυτική έξοδο των στενών ο αρχαίος δρόμος, την εποχή των

12. Φάλαρα: Αρχαία παράλια πόλη. Η θέση της ήταν, ενδεχομένως, στη θέση του σημερινού χωριού Αυλάκι. Άλλοι την ταυτίζουν με τη θέση της σημερινής Στυλίδας. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι δεν αναφέρεται η Λαμία. Φάλαρα, στην αρχαιότητα, έλεγαν τα μεταλλικά κοσμήματα, τα οποία τοποθετούσαν στην περικεφαλαία. Σήμερα, με τη λέξη αυτή, εννοούμε τα κοσμήματα που τοποθετούνται στην προμετωπίδα των αλόγων ή του χαλινού.

13. Συμπληρωματικά στοιχεία για το δρομολόγιο αυτό παρέχονται ως κατωτέρω:

Το ίδιο δρομολόγιο ακολούθησε ο Σαμουήλ και κατά την αντίστροφη έννοια, όταν κατέβαινε προς Αθήνα και Πελοπόννησο. Είναι αυτονόητο ότι, τότε, για να μεταβεί κάποιος από τη Θεσσαλία στη Βοιωτία, έπρεπε να περάσει, **υποχρεωτικά**, δια μέσου των Θερμοπυλών και εκείθεν Σκάρφεια, Αταλάντη (Λοκρίδα) κλπ.

Να τι γράφει και το λεξικό **«ΗΛΙΟΣ»**, στη λέξη **«Θερμοπύλαι»** για το ανωτέρω δρομολόγιο: **«Κατά την αρχαιότητα και μετ' αυτήν, επί αιώνας μακρούς, αι Θερμοπύλαι ήσαν η μόνη βατή δίοδος εκείνης, η οποία έφερεν εκ της Φθιώτιδος εις την Λοκρίδα και, γενικώτερον, από της Στεραιάς εις την Θεσσαλίαν».**

Ο Νικηφόρος Ουρανός, κατερχόμενος προς την κοιλάδα του Σπερχειού, χρησιμοποίησε το δρομολόγιο Λάρισσα – Φάρσαλα – Θαυμακός (Δομοκός) – Ζητούνι. Τούτο το έπραξε, βεβαίως, διότι εκτίμησε ότι, επί του δρομολογίου αυτού, θα ήταν δυνατό να συναντήσει, επιστρέφοντα, το Σαμουήλ.

Τέλος όταν, το φθινόπωρο του 1018, ο Αυτοκράτορας Βασίλειος έφθασε στο Ζητούνι, επισκεπτόμενος τα διάφορα πεδία των μαχών, καταπλάγηκε από τη θέα των σωρών των,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

περσικών πολέμων (Βλέπε φωτογραφία **No 8**), ακολουθούσε την ακόλουθη χάραξη: Έβαινε νοτίως του Ασωπού και, περνώντας τον ποταμό αυτόν, έφθανε στην αρχαία πόλη Ηράκλεια.[14] Στη συνέχεια περνούσε τους ποταμούς Μέλα και Δύρα και έφθανε στην αρχαία πόλη Αντικύρα. Η Αντικύρα, κατά το λεξικό **«ΗΛΙΟΣ»**, ήταν «πόλις των Οιταίων παρά τας εκβολάς του Σπερχειού, εν τη οποία Αθηνάδης ο Τραχίνιος, επίτηδες κατελθών, εφόνευσε τον Εφιάλτην, επικηρυχθέντα υπό των είς Πυλαίαν[15]

Φωτ. No 8: Το αρχαίο δρομολόγιο από τη δυτική έξοδο των στενών μέχρι τη Λαμία (Ζητούνι)

λευκανθέντων από το χρόνο, οστών των Βουλγάρων στρατιωτών, που έπεσαν κατά τη μάχη του Σπερχειού, Εθαύμασε, όμως, και το υπερμέγεθες τείχος, το οποίο, ο Αρμένιος Ρουπένιος, είχε αναγείρει στο μέσο του στενού των Θερμοπυλών, **για να φράξει στους Βουλγάρους τη δίοδο από την οποία, αυτοί, πραγματοποιούσαν τις επιδρομές τους κατά των θεμάτων της κυρίως Ελλάδος.** Το τείχος αυτό έλαβε την ονομασία «σκέλος» δηλαδή «μακρόν τείχος». Αρα διά μέσου των Θερμοπυλών εισέβαλαν και αποχωρούσαν οι Βούλγαροι. Αν το έκαμαν αυτό από αλλού, θα κατασκεύαζαν εκεί το «τείχος» και όχι στις Θερμοπύλες.

14. Η Ηράκλεια κτίσθηκε το 426 π.Χ. από τους Σπαρτιάτες, επί των ερειπίων της καταστραφείσης, από τους Οιταίους, αρχαιότατης πόλεως Τραχίνας. Η Τραχίς ήταν Πρωτεύουσα της Τραχινίας. Ήταν κτισμένη «στις υπώρειες βραχώδους λόφου, τας Τραχινίας πέτρας». Η συγκεκριμένη θέση της ήταν εκεί που είναι το σημερινό χωριό Ανω Βαρδάτες. Οι Τραχίνιες πέτρες είναι τα μεγάλα βράχια που φαίνονται νότια και νοτιοδυτικά του χωριού Ανω Βαρδάτες, μέσα από τα οποία διέρχεται η σιδηροδρομική γραμμή. Εκεί, μάλιστα, υπάρχει και σιδηροδρομικός σταθμός με την ονομασία Τραχίς. Η θέση της σημερινής Ηράκλειας είναι πολύ μακριά από τη θέση της αρχαίας Ηράκλειας.

15. Πυλαία εκαλείτο η σύνοδος των Αμφικτιόνων, η οποία ελάμβανε χώρα παρά το ναό της Δήμητρας στις Θερμοπύλες, οι οποίες εκαλούντο και, απλώς, Πύλαι. Ακριβέστερα η σύνοδος γίνονταν στην πόλη της Ανθήλης, στην οποία ήταν και ο ναός της Δήμητρας. Η Ανθήλη ήταν πόλισμα (μικρή πόλη), η οποία βρίσκονταν «παρά την συμβολήν» του ποταμίσκου «Φοίνικος εις τον Ασωπόν και την εκβολήν του δευτέρου (εις την θάλασσαν)». Η ακριβής θέση της Ανθήλης είναι ακαθόριστη λόγω των προσχώσεων, οι οποίες μετέβαλαν την τοπογραφία της περιοχής. Από την Ανθήλη άρχιζε η δυτική είσοδος των στενών των Θερμοπυλών. Το σημερινό χωριό, Ανθήλη, δεν έχει καμία σχέση με την αρχαία Ανθήλη. Και βέβαια, όταν ακούμε τη λέξη Θερμοπύλαι, δεν μπορεί παρά να έλθει στο μυαλό μας η πασίγνωστη Μάχη των Θερμοπυλών του 480 π. Χ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

συνελθόντων Αμφικτιόνων των άλλως Πυλαγορών[16]».

Από την Αντικύρα, ο δρόμος, έκαμπτε προς ανατολάς διέρχονταν, σε ένα σημείο εκεί, το Σπερχειό και, δια μέσου της κοιλάδας του, έφθανε στη Λαμία (Ζητούνι). **Είναι προφανές ότι, το σημείο διελεύσεως του ποταμού, ήταν στη θέση της σημερινής γέφυρας της «Σανίδας», όπου είναι και το στενότερο σημείο του στην περιοχή αυτή. . Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπήρχε γέφυρα, την οποία θα είχαν κατασκευάσει οι Ρωμαίοι και την οποία θα διατηρούσαν και θα χρησιμοποιούσαν και οι Βυζαντινοί.**

Από την Αντικύρα, τέλος, ένας δευτερεύον δρόμος διακλαδίζονταν προς τα δυτικά και περνούσε από εκεί που είναι τα σημερινά χωριά Κωσταλέξι, Κομποτάδες, Μεξιάτες κλπ.

Είναι αξιοσημείωτο και πολύ χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο σημερινός δρόμος Θερμοπύλες – Γοργοπόταμος – Φραντζόμυλος – Λαμία, είναι χαραγμένος επάνω στα χνάρια του αρχαίου δρόμου.

(2). Οι επιπτώσεις:

Η εκτίμησή μου είναι ότι ο ίδιος (ο αρχαίος) δρόμος θα χρησιμοποιούνταν και την εποχή της Μάχης του Σπερχειού και αυτόν το δρόμο ήταν υποχρεωμένος να ακολουθήσει και ο Σαμουήλ, ανερχόμενος προς το βορρά, φθάνοντας, υποχρεωτικά, μέχρι την Αντικύρα.

ε. Χώρο τον οποίο επέλεξε, ο Σαμουήλ, για να στρατοπεδεύσει λόγω του πλημμυρισμένου Σπερχειού και της κατακλυσμένης κοιλάδας του:

Το ότι οι Βούλγαροι στρατοπέδευσαν νότια του πλημμυρισμένου Σπερχειού είναι δεδομένο. Το ζητούμενο είναι η ακριβής θέση του χώρου αυτού.

Η πληροφορία, περί πλημμυρισμένου Σπερχειού και κατακλυσμού της κοιλάδας του, θα καταθορύβησε το Σαμουήλ, διότι του ανέτρεπε το πρόγραμμα κινήσεώς του και τον εξέθετε στον κίνδυνο αφίξεως Βυζαντινών στρατευμάτων.

Το γεγονός τούτο ήταν πολύ σοβαρό και επέβαλλε την ανάγκη προσωπικής αναγνωρίσεως από τον ίδιο.

Το καταλληλότερο παρατηρητήριο θα του το είχαν βρει, ασφαλώς, τα εμπρός ευρισκόμενα τμήματα ιππικού της εμπροσθοφυλακής του.

Ας δούμε, τώρα, ποιο πρέπει να ήταν αυτό το καταλληλότερο παρατηρητήριο (βλέπε φωτογραφία **No 9**).

Ερευνώντας, κάποιος, για ένα τέτοιο παρατηρητήριο, ανερχόμενος τα υψώματα του χωριού Φραντζί, όπως, χωρίς αμφιβολία, θα έπραξε και ο Σαμουήλ, τον οδηγεί, το ίδιο το έδαφος, στο ύψωμα **ΜΑΡΑΘΟΣ.** Το ύψωμα αυτό είναι το μοναδικό το οποίο παρέχει παρατήρηση, επί της

16. Πυλαγόροι έκαλούντο «Οι τρεις αντιπρόσωποι εκάστης των συμμετεχουσών του Αμφικτιονικού Συνεδρίου Πόλεων. Εκαλούντο, εις επιγραφάς, και Αγορατροί».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κοιλάδας του Σπερχειού, καθ' όλο το μήκος και το πλάτος της, όπως δείχνουν και τα βέλη της φωτογραφίας.

Επισημαίνεται ότι, στο δυτικό μέρος του υψώματος, υπάρχουν ίχνη ενός πανάρχαιου οικοδομήματος. Στην επόμενη φωτογραφία, **No 10**, φαίνονται ορισμένα κεραμικά από το οικοδόμημα αυτό.

Κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για κάποιο οχυρωμένο παρατηρητήριο των Οιταίων, οι οποίοι, από τη θέση αυτή, κατόπτευαν το Σπερχειό, για να μην, τυχόν, περάσουν, οι Μαλιείς, νοτίως αυτού. Καλύτερα, το ύψωμα **ΜΑΡΑΘΟΣ**, φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία **No 11**.

Επισημαίνεται, ιδιαίτερα, η δυνατότητα παρατηρήσεως, από το ύψωμα αυτό, επί της νοτίως του Σπερχειού περιοχής και μέχρι τους πρόποδές του. Η παρατήρηση αυτή μόνο από το ύψωμα **ΜΑΡΑΘΟΣ** είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί.

Η θαλασσοπλημμύρα της κοιλάδας του Σπερχειού, την οποία θα

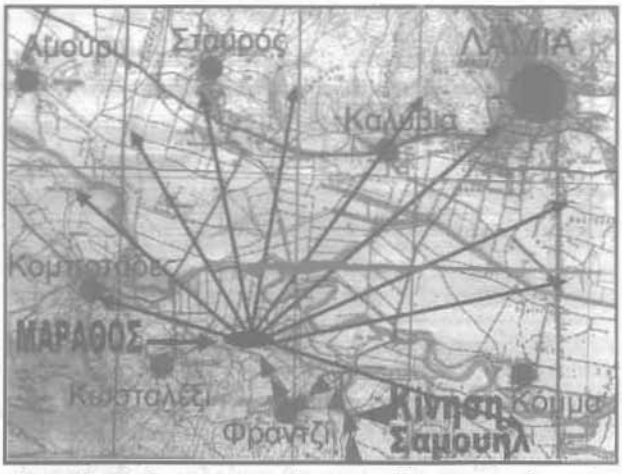

Φωτ. No 9: Διαγραμματική αναπαράσταση της δυνατότητας παρατηρήσεως από το ύψωμα **ΜΑΡΑΘΟΣ**

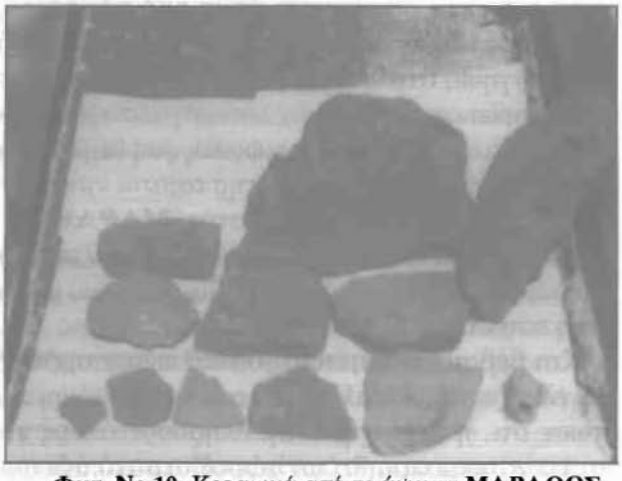

Φωτ. No 10: Κεραμικά από το ύψωμα **ΜΑΡΑΘΟΣ.**

Φωτ. No 11: Το ύψωμα **ΜΑΡΑΘΟΣ** ως παρατηρητήριο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. No 12: Η κατακλυσμένη κοιλάδα του Σπερχειού και η κατάλληλη περιοχή για στρατοπέδευση.

είδε ο Σαμουήλ, από το ανωτέρω ύψωμα, φαίνεται στην επόμενη φωτογραφία **No 12**.

Αυτή η εικόνα που αντίκρισε, ασφαλώς τον έπεισε περί του αδυνάτου της συνεχίσεως της πορείας, διότι και να διάβαινε τον ποταμό, στη γέφυρα που ήταν στη θέση της σημερινής γέφυρας της σανίδας, ήταν αδύνατη η περαιτέρω κίνηση λόγω του ότι, η κοιλάδα, ήταν κατακλυσμένη από νερό. Αυτή η εικόνα ήταν εκείνη, η οποία δημούργησε, στο Σαμουήλ, το αίσθημα της ασφαλείας, το οποίο προαναφέρθηκε.

Φαίνεται καθαρά, στη φωτογραφία, ότι, ο Σπερχειός, πλημμυρίζει μόνο προς το βορρά της κοίτης του.

Βορειοδυτικά του υψώματος **ΜΑΡΑΘΟΣ** εκτείνεται μία περιοχή εκτάσεως **2** ½, περίπου, τετραγωνικών χιλιομέτρων.

Ασφαλώς, η περιοχή αυτή, θα επέσυρε, με την πρώτη ματιά, την προσοχή του Σαμουήλ.

Και βέβαια, ο Σαμουήλ, θα εξέπεμψε ομάδες ιππέων, για αναγνώριση και έλεγχο της καταλληλότητας της υπ' όψη περιοχής. Τελικά θα διαπίστωσε ότι, η περιοχή αυτή, πληρούσε όλους τους απαραίτητους όρους, για να χρησιμοποιηθεί ως χώρος στρατοπεδεύσεως και, ιδιαιτέρως, **ήταν ασφαλής από βορρά και εγγύς του δρομολογίου επιστροφής.**[17]

Κατόπιν όλων των ανωτέρω εκτιμώ ότι, ο Σαμουήλ, επέλεξε, ως χώρο στρατοπεδεύσεως, τον προσδιορισθέντα, ως ανωτέρω, χώρο βορειοδυτικά του υψώματος ΜΑΡΑΘΟΣ και δεν είχε κανέναν, απολύτως, λόγο, να συνεχίσει τις έρευνες, για την εξεύρεση άλλου καταλληλότερου.

---

17. Επί πλέον, η περιοχή αυτή: Είχε μεγάλη έκταση και, συνεπώς, μπορούσε να χωρέσει, άνετα, ολόκληρο το βουλγαρικό στράτευμα. Το έδαφος της ήταν επικλινές και δεν κρατούσε νερά και, επί πλέον, ήταν χαλικώδες λόγω των επαχωματώσεων του Ξεριά, ο οποίος τη διέσχιζε (και τη διασχίζει) από νότου προς βορράν. Είχε δυνατότητα ύδρευσης από το νερό του Ξεριά. Τέλος, λόγω της συνεκτικότητας του εδάφους, επέτρεπε, σε έκτακτη περίπτωση, τη δράση τόσο των πεζοπόρων τμημάτων του στρατού, όσο και του ιππικού και, τούτο, αν λάβουμε υπ' όψη, ότι μόλις είχε τελειώσει η νεροποντή, η οποία προκάλεσε το πλημμύρισμα του Σπερχειού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Επισημαίνονται, εδώ, τα εξής:

Το βασικότερο στοιχείο, το οποίο μας οδηγεί στην επιλογή της θέσης του χώρου στρατοπεδεύσεως, είναι **ο προσδιορισμός του δρομολογίου επιστροφής.** Στην προηγούμενη ανάλυση επελέγη, σαν τέτοιο, το αρχαίο δρομολόγιο **Στενά Θερμοπυλών – Ηράκλεια – Αντικύρα – Ζητούνι.**

Είναι αυτονόητο, από στρατιωτικής απόψεως, ότι όσο πλησιέστερα, προς το ανωτέρω δρομολόγιο, είναι ο χώρος στρατοπεδεύσεως, τόσο το καλύτερο, γιατί δεν θα καταβληθεί πολύς κόπος σε πορεία και δεν θα καταναλωθεί πολύς χρόνος για την κίνηση και επανείσοδο των στρατευμάτων σ' αυτό.

Δυτικότερα από τον επιλεγέντα χώρο υπάρχουν και άλλοι κατάλληλοι χώροι για στρατοπέδευση. Σύμφωνα, όμως, με τα προηγούμενα η επιλογή ενός από αυτούς τους χώρους είναι τελείως άσκοπη και επιζήμια.

Ακόμη, δυτικά του χωριού Κομποτάδες, η κοιλάδα του Σπερχειού στενεύει και το νερό είναι λιγότερο. Τα δύο αυτά στοιχεία θα μείωναν, σταδιακά και όσο προς τα δυτικά θα εκινείτο ο Σαμουήλ, το αίσθημα ασφαλείας του, από την εμφάνιση της εικόνας της πλημμύρας. Τούτο θα είχε σαν αποτέλεσμα, στην περίπτωση επιλογής εκεί χώρου στρατοπεδεύσεως, όχι τη χαλάρωση, αλλά την αύξηση των μέτρων ασφαλείας του. Το γεγονός τούτο είναι αντίθετο προς την ιστορική επιταγή, η οποία θέλει χαλάρωση και όχι αύξηση των μέτρων ασφαλείας. Θα πρέπει να δεχθούμε, δε, ότι, μέσα στα μέτρα ασφαλείας του Σαμουήλ, θα συμπεριλαμβάνονταν και η επισταμένη αναγνώριση του Σπερχειού, για την ανακάλυψη τυχόν πόρων διαβάσεώς του τους οποίους και θα έκλεινε. Στην περίπτωση αυτή, αν γίνονταν μάχη, θα είχε γραφεί διαφορετικά.

Στη συνέχεια, βέβαια, υπάρχουν και άλλα στοιχεία, τα οποία συνηγορούν υπέρ του επιλεγέντος χώρου στρατοπεδεύσεως.

στ. Η διάβαση του Σπερχειού όταν ο ίδιος είναι πλημμυρισμένος και η κοιλάδα του κατακλυσμένη:

Ο Καραγιαννόπουλος, στο βιβλίου **«Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ»,** αναφέρει ότι, ο Νικηφόρος Ουρανός, παρά την πλημμύρα του Σπερχειού και τον κατακλυσμό της κοιλάδας του, **«...ευρών πόρον, διεπεραίωσε τον στρατόν του και επετέθη, αιφνιδιαστικά, κατά του βουλγαρικού στρατού».** Δημιουργείται συνεπώς το εύλογο ερώτημα, που ήταν αυτός ο **«πόρος»** και πως έγινε η **«διαπεραίωση»** αυτή (βλέπε φωτογραφία **No 13**):

Ανατολικά από το χωριό Αμούρι υπάρχει μία μικρή χαράδρα, η οποία, κατερχόμενη από βορρά προς νότο, καταλήγει στο Σπερχειό.
Ανατολικότερα από αυτή τη χαράδρα υπάρχει μία άλλη, η οποία φέρει την ονομασία Μπακιόρεμμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. Νο 13: Ο πόρος

Μεταξύ των δύο αυτών χαραδρών περικλείεται ένα χαμηλό αντέρεισμα, το οποίο, κατερχόμενο από βορρά προς νότο, καταλήγει στο Σπερχειό.

Η παρουσία του αντερείσματος αυτού επενεργεί, επί της πλημμύρας του Σπερχειού και του Μπικιορέμματος, καθώς και του κατακλυσμού της κοιλάδας του ποταμού, ως εξής:

Το νερό του Σπερχειού που ξεχειλίζει νότια του χωριού Αμούρι, όπως φαίνεται και από τα σημειούμενα, εκεί, βέλη, κινούμενο προς ανατολάς, προσκρούει επί του αντερείσματος και, μη δυνάμενο να το υπερβεί, κάμπτει προς το νότο και χύνεται στο Σπερχειό. Με τον τρόπο αυτό έχουμε τον κατακλυσμό του κάμπου νοτιοανατολικά του Αμουρίου.

Το νερό που ξεχειλίζει από το Μπικιόρεμμα εμποδίζεται, από το ίδιο αντέρεισμα, να χυθεί προς τα δυτικά και χύνεται, αποκλειστικά και μόνο, προς Ανατολάς. Το νερό αυτό, ενισχύεται και από αυτό που ξεχειλίζει από το Σπερχειό. Οι διαδικασίες αυτές, όπως αναφέρεται και στην ενότητα της διαδικασίας κατακλυσμού της κοιλάδας του Σπερχειού, έχουν σαν αποτέλεσμα να κατακλυσθεί η κοιλάδα ανατολικά του Μπικιορέμματος.

Κατά συνέπεια, παρά την πλημμύρα του Σπερχειού και του Μπικιορέμματος και τον κατακλυσμό του κάμπου, το αντέρεισμα που προαναφέραμε, **μένει ακάλυπτο από το νερό.**

Δυτικά του χωριού Κομποτάδες κατέρχεται ένα άλλο χαμηλό αντέρεισμα, το οποίο καταλήγει επί της νότιας όχθης του Σπερχειού. Τελευταία απόληξη αυτού είναι το ύψωμα **Αϊ Λιάς**, το οποίο βρίσκεται απέναντι, ακριβώς, από το σημείο στο οποίο καταλήγει, στο Σπερχειό, το προηγούμενο αντέρεισμα που αναφέρθηκε.

Στο σημείο συναντήσεως των δύο αντερεισμάτων στενεύει πολύ ο ποταμός. Σ' αυτό, ακριβώς, το σημείο λειτουργούσε, μέχρι το 1925 όταν κατασκευάσθηκε η οδική γέφυρα του Κωσταλεξίου, ένα πορθμείο.

Στην επόμενη φωτογραφία, **Νο 14**, βλέπουμε το στενό σημείο του Σπερχειού, όπου λειτουργούσε το Πορθμείο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

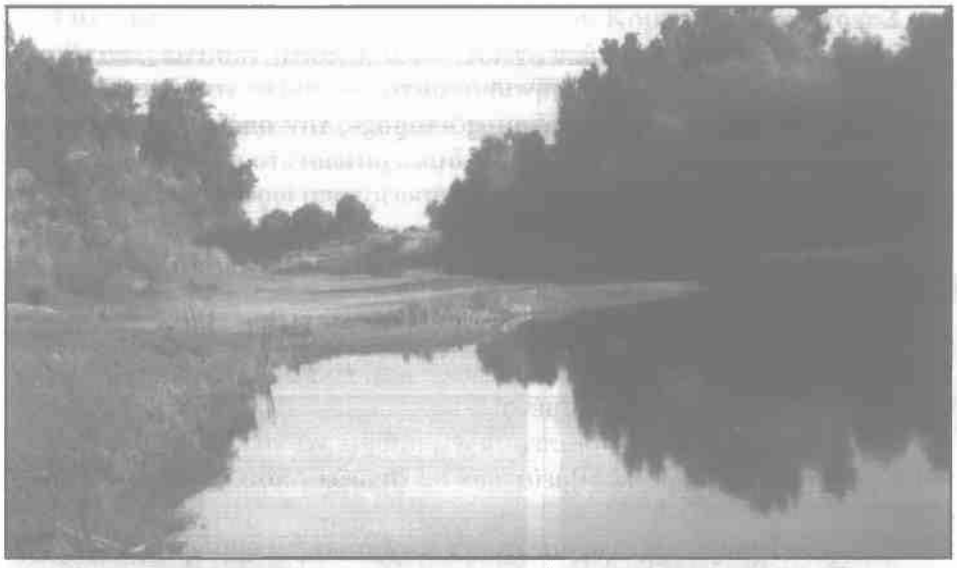

Φωτ. Νο 14: Το στενό σημείο όπου λειτουργούσε το πορθμείο.

Το αριστερό μέρος του είναι η τελευταία απόληξη, στο Σπερχειό, του υψώματος **Αϊ Λιάς** και, το δεξιό, η τελευταία απόληξη του απέναντι αντερείσματος.

Από το ανωτέρω πορθμείο γίνονταν η διαπεραίωση κατοίκων και ζώων, από τη μία όχθη του Σπερχειού στην άλλη, έστω και αν, ο ποταμός, ήταν πλημμυρισμένος και, η κοιλάδα, κατακλυσμένη με τον εξής τρόπο.

α. Από το νότο προς το βορρά (βλέπε φωτογραφία **Νο 13**):

Κινούνταν, οι κάτοικοι και τα ζώα, επί του δυτικά του χωριού Κομποτάδες κατερχομένου αντερείσματος (βλέπε βέλη βορειοδυτικά των Κομποτάδων) και έφθαναν στο σημείο, στο οποίο λειτουργούσε το πορθμείο.

Γίνονταν η διαπεραίωση με τη βοήθεια του πορθμείου. Εκείθεν, η κίνηση, μέχρι το δρόμο Λιανοκλάδι – Λαμία, γίνονταν επί του απέναντι αντερείσματος, το οποίο, όπως προαναφέραμε, δεν καλύπτονταν από τα νερά.

β. Από βορρά προς νότο:

Η διαπεραίωση γίνονταν με την αντίθετη, ακριβώς, διαδικασία.

Η εκτίμησή μου είναι ότι, το ανωτέρω σημείο - λόγω της μοναδικότητάς του - θα χρησιμοποιούνταν, κατά τον ίδιο τρόπο, από την αρχαιότητα.

Κατά συνέπεια η ίδια χρήση του θα γίνονταν και το 997 μ. Χ., όταν έγινε η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ, διότι και τότε επικρατούσαν οι ίδιες εδαφολογικές συνθήκες, στο σημείο αυτό, και οι αυτές ανάγκες επικοινωνίας μεταξύ του βορείου και του νοτίου μέρους της κοιλάδας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του Σπερχειού.

Κατά τον Βορτσέλα,[18] ο Σπερχειός, άλλαξε κοίτη, πιθανώς, κατά τον 4ο αιώνα π. Χ.. Έκτοτε ρέει στην ίδια κοίτη.

Αυτός, λοιπόν, ήταν ο περίφημος «πόρος», τον οποίο ανακάλυψε ο Νικηφόρος Ουρανός και, από αυτόν, διαπεραίωσε, το στρατό του, νότια του Σπερχειού.

Να σημειώσουμε, εδώ, τα εξής:

Όταν αναφέρουμε τη λέξη «πόρος» δεν εννοούμε τους καλοκαιρινούς πόρους από τους οποίους είναι δυνατό να περάσουμε ένα ποτάμι με τα πόδια ή καβάλα σε υποζύγια. Οι πόροι αυτοί, το χειμώνα και την άνοιξη, είναι άχρηστοι, γιατί, το νερό είναι πολύ και, το ποτάμι, μπορεί να είναι κατεβασμένο ή και πλημμυρισμένο.

Στην περίπτωση αυτή η διαπεραίωση μπορεί να γίνει, όταν δεν υπάρχουν γέφυρες, μόνο με πορθμεία και σε σημεία όπου, το ποτάμι, είναι στενό.

Ακόμη να έχουμε υπ' όψη μας ότι, σε περίπτωση πλημμύρας του ποταμού και κατακλυσμού του εκατέρωθεν του πορθμείου κάμπου, πρέπει αφ' ενός μεν να υπάρχει εδαφική πρόσβαση, παρά την πλημμύρα, για την προσέγγιση του πορθμείου, αφ' ετέρου δε να υπάρχει έδαφος μη καλυπτόμενο από νερά για την κίνηση πέραν του πορθμείου, μετά τη διαπεραίωση του ποταμού.

Δεν γνωρίζω αν, σε ορισμένα σημεία του Σπερχειού δυτικά του πορθμείου του Αϊ Λιά, το έδαφος είναι κατάλληλο και αποδεικνύεται, ιστορικά, ότι λειτουργούσε ή θα ήταν δυνατό να λειτουργήσει κάποιο ή κάποια πορθμεία εκεί. Αλλά και να υπήρχαν, δεν θα τα χρησιμοποιούσε ο Νικηφόρος Ουρανός για τον ακόλουθο λόγο: Στην προκειμένη περίπτωση επιβάλλονταν, στρατιωτικά, να χρησιμοποιηθεί το πορθμείο, το οποίο ήταν όσο το δυνατό πλησιέστερα προς τον εχθρικό στόχο, δηλαδή το χώρο όπου ήταν στρατοπεδευμένοι οι Βούλγαροι. Με τον τρόπο αυτό θα απαιτείτο λίγος χρόνος για την επίθεση, γεγονός που ελαχιστοποιούσε τις πιθανότητες αποκαλύψεως της επιθέσεως, από το εχθρό και, τα επιτιθέμενα τμήματα, δεν θα καταπονούνταν υπερβολικά και θα ήταν ακμαία κατά την κρούση με τον εχθρό.

Να αναφερθεί ένα παράδειγμα: Αν υπήρχε ένα πορθμείο, π.χ., στην περιοχή νοτίως του χωριού Λιανοκλάδι, θα μεγάλωνε η απόσταση, που θα έπρεπε να διανύσουν τα επιτιθέμενα τμήματα, κατά 15 χιλιόμετρα περίπου. Για την κάλυψη αυτής της αποστάσεως θα χρειάζονταν επί πλέον χρόνος πορείας 4ων ωρών περίπου, αν η πορεία γίνονταν ημέρα, ενώ, αν γίνονταν νύχτα, ο χρόνος θα ήταν πολύ μεγαλύτερος.

18. φθιώτις / 1907

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Όλες τις πληροφορίες, για τον πόρο στον Κομποταδίτικο Αϊ Λιά, τις έλαβα από τον κ. Κασούμη Κωσταντίνο του Νικολάου (γυναικάδελφος μου) και από τον αείμνηστο Αθανάσιο Τριανταφύλλου, κάτοικοι και οι δύο του χωριού Κομποτάδες. Επειδή οι πληροφορίες των ήταν καίριες για την επίλυση του προβλήματος της διαβάσεως του Σπερχειού από το Νικηφόρο Ουρανό, θεωρώ υποχρέωσή μου να τοποθετήσω, εδώ, τις φωτογραφίες των. Τους βλέπουμε στην επόμενη διπλή φωτογραφία **No 15**.

Κωνσταντίνος Κασούμης Αθαν. Τριανταφύλλου

Φωτ. No 15: Ο κ. Κωνσταντίνος Κασούμης και ο αείμνηστος Αθανάσιος Τριανταφύλλου.

Ο Τριανταφύλλου γεννήθηκε το 1905 και, το 2003 που μου έδωσε τις σχετικές με το πορθμείο πληροφορίες, ήταν 97 ετών. Με διαβεβαίωσε ότι πέρασε και αυτός, πολλές φορές, από το πορθμείο, ενώ ο Σπερχειός ήταν πλημμυρισμένος και, η κοιλάδα του, κατακλυσμένη. Με πληροφόρησε, μάλιστα, ότι πολλοί Κομποταδίτες, που είχαν χωράφια απέναντι από το ποτάμι, περνούσαν το πορθμείο με τα βόδια τους το πρωί και, το βράδυ, επέστρεφαν, πάλι με τα βόδια τους, στο χωριό. Ο μπαρμπα Θανάσης πέθανε το 2003.

Ο Κώστας ο Κασούμης μου έδωσε την πρώτη νύξη περί λειτουργίας πορθμείου στον Αϊ Λιά και, με το αγροτικό του αυτοκίνητο, με περιέφερε στην τοποθεσία για προσωπική αναγνώριση.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

α. Πληροφορίες για τους αντιπάλους (βλέπε φωτογραφία **No 16**):

(1). Οι Βούλγαροι:

Κατά την ανάπτυξη του θέματος, του σχετικού με το Χώρο που επέλεξε ο Σαμουήλ για να στρατοπεδεύσει, σε προηγούμενη ενότητα, φέραμε τους Βουλγάρους, αφού κινήθηκαν επί του αρχαίου δρόμου, όπως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. Νο 16: Πληροφορίες για τους αντιπάλους.

προσδιορίσθηκε ανωτέρω, να είναι στρατοπεδευμένοι στην περιοχή δυτικά του υψώματος **ΜΑΡΑΘΟΣ.**

Κατά τον Καραγιαννόπουλο, ο Σαμουήλ, «**Πεπεισμένος ότι ο πλημμυρισμένος ποταμός ήτο ανυπέρβλητον εμπόδιον διά τους Βυζαντινούς είχε χαλαρώσει τα μέτρα φρουρήσεως και ασφαλείας του στρατοπέδου του».**

Η πλημμύρα του Σπερχειού και ο κατακλυσμός της κοιλάδας του ήταν η μόνη πληροφορία, την οποία είχε στη διάθεσή του ο Σαμουήλ. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι υπήρχε παντελής έλλειψη πληροφοριών από τον εντόπιο πληθυσμό, ο οποίος, μόλις αντιλήφθηκε την προσέγγιση των Βουλγάρων, θα έσπευσε να εξαφανισθεί, για να γλιτώσει τη σφαγή και την αιχμαλωσία.

Το τρωτό σημείο του Σαμουήλ ήταν το αριστερό του πλευρό. Δεν εκτίμησε, ότι είναι δυνατό να λειτουργεί, με τις επικρατούσες συνθήκες, κάποιο πορθμείο δυτικότερα, εκεί όπου ο ποταμός στένευε και το νερό ήταν λιγότερο. Άκόμη θα μπορούσε να υπάρχει, προς την κατεύθυνση αυτή, και κάποια γέφυρα.

Άρα του διέφυγε η δυσμενέστερη, γι' αυτόν, εχθρική δυνατότητα, δηλαδή να διαβεί ο εχθρός το Σπερχειό, από την κατεύθυνση αυτή, και να επιτεθεί, αιφνιδιαστικά, κατά του αριστερού του πλευρού. Αν είχε συλλάβει αυτή την εχθρική δυνατότητα, το πρώτο που θα έπραττε, θα ήταν η κατάληψη, με ισχυρά τμήματα, των, ανατολικά των Κομποτάδων, αντερεισμάτων και η αποστολή, σε βάθος, περιπόλων ιππικού για την αναγνώριση των δυνατοτήτων διαβάσεως του ποταμού από βορρά προς νότο. Με το τελευταίο, αυτό, θα ανακάλυπτε και την ύπαρξη του πορθμείου στον **Αϊ Αιά**. Τίποτε όμως, από αυτά, δεν έπραξε και αυτό ήταν το θανάσιμο λάθος του.[19]

19. Να σημειώσουμε εδώ ότι, ο Σαμουήλ, έδιδε υπερβολική εμπιστοσύνη στα πλημμυρισμένα ποτάμια. Να τι γράφει ο Καραγιαννόπουλος για ένα παρόμοιο πάθημά του το 1004, ήτοι επτά χρόνια μετά τη Μάχη του Σπερχειού: **«Προ των Σκοπίων και επί της εντεύθεν όχθης του ποταμού»,** δηλαδή του Αξιού, **«εύρε»,** ο Αυτοκράτορας Βασίλειος, **«κατεσκηνωμένον αμερίμνως τον, εν τω μεταξύ, επιστρέψαντα Σαμουήλ, όστις, εμπι-**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Να επισημάνουμε, εδώ, ότι, οι Βούλγαροι, είχαν τη δυνατότητα να πλησιάσουν, το Σπερχειό, μέχρι την όχθη του, ενώ, οι Βυζαντινοί, μέχρις εκεί που το επέτρεπαν τα νερά του κατακλυσμένου κάμπου. **Άρα δεν υπήρχε οπτική επαφή μεταξύ των αντιπάλων στρατών.**

(2). Οι Βυζαντινοί:

Και βέβαια, Νικηφόρος Ουρανός, κάπου θα στρατοπέδευσε, προκειμένου να συγκεντρώσει πληροφορίες για τον εχθρό και το έδαφος. Το πιθανότερο είναι να στρατοπέδευσε, ευρέως, δυτικά του χωριού Καλύβια.

Στο χωριό Σταυρός διατηρείται ένας θρύλος, σύμφωνα με τον οποίο, ο Νικηφόρος Ουρανός, είχε εγκαταστήσει το Στρατηγείο του βόρεια του χωριού στη θέση **ΒΑΗΣΙΔΙΆ**, η οποία είναι πίσω (βόρεια) από το ύψωμα **ΚΟΦΙΝΑΣ**. Το ύψωμα **ΚΟΦΙΝΑΣ** έχει υψόμετρο **227** μέτρα και είναι ένα εξαίρετο παρατηρητήριο τόσο προς το μη καλυπτόμενο με νερό αντέρεισμα, νότια του Σταυρού, όσο και προς το απέναντι αντέρεισμα, το οποίο, από Κομποτάδες, φθάνει στο ύψωμα Αϊ Λιάς. Επίσης έχει γενική παρατήρηση σε όλη την περιοχή ανατολικά των Κομποτάδων και μέχρι της τοποθεσίας που ήταν στρατοπεδευμένοι οι Βούλγαροι.

Θα πρέπει να δεχθούμε, επίσης, ότι, ο Νικηφόρος Ουρανός, μόλις αποκρυστάλλωσε το σχέδιο επιθέσεώς του, θα διέταξε την προώθηση των στρατευμάτων του προς το πορθμείο, από το οποίο θα γίνονταν η διαπεραίωση του ποταμού, προς κέρδος χρόνου.

Ο Ουρανός είχε πληροφορηθεί, προφανώς, ότι, ο Σαμουήλ, ανερχόμενος πλησίαζε προς την κοιλάδα του Σπερχειού, γι' αυτό έσπευσε, με σύντονη πορεία, να την καταλάβει πρώτος. Παρά ταύτα, όμως, πρώτος έφθασε ο Σαμουήλ, αλλά, ο πλημμυρισμένος Σπερχειός, βοήθησε τον Ουρανό, με το να αναγκάσει, το Σαμουήλ, να διακόψει την πορεία του και να στρατοπεδεύσει νοτίως αυτού.

Το πρώτο μέλημα του Ουρανού, μόλις έφθασε στην κοιλάδα του Σπερχειού, ήταν να συγκεντρώσει πληροφορίες για τους Βουλγάρους και το έδαφος. Είναι προφανές ότι δεν είχε δυσχέρειες στο θέμα αυτό, διότι όλοι οι κάτοικοι, από αμφότερες τις πλευρές του Σπερχειού, θα προσέτρεξαν, οικειοθελώς και με πολύ μεγάλη προθυμία, να του παράσχουν όσες πληροφορίες είχαν ή μπορούσαν να συγκεντρώσουν περί εχθρού και εδάφους. Αυτοί, ασφαλώς, θα του υπέδειξαν και τη θέση του λειτουργούντος πορθμείου στον **Αϊ Αιά** και αυτοί θα τον ενημέρωσαν για τη

στευόμενος εις τον πλημμυρισμένον ποταμόν, ουδέν μέτρον ασφαλείας είχε λάβει. Ο Βασίλειος επωφελήθη την αβελτηρίαν του αντιπάλου του και, κατωρθώσας να διαπεραιώσει τον στρατόν του εις την άλλην όχθην, επετέθη εναντίον του αιφνιδιαστικώς. Ο Σαμουήλ καταπλαγείς ετράπη εις φυγήν μετά μεγάλων απωλειών». Δεν είχε παραδειγματισθεί από το φοβερό πάθημά του στο Σπερχειό!!!

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

θέση του στρατοπέδου των Βουλγάρων και την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν. Οι δραστηριότεροι, από τους κατοίκους αυτούς, θα χρησιμοποιήθηκαν ως οδηγοί τόσο κατά τη διάρκεια των αναγνωρίσεων, όσο και για να οδηγήσουν, τα στρατεύματα επιθέσεως, εναντίον του εχθρού.

Από τη στιγμή που, ο Ουρανός, πληροφορήθηκε την ύπαρξη του πορθμείου, θα επιλήφθηκε, αμέσως, των εργασιών συντηρήσεώς του και επαυξήσεως των δυνατοτήτων διαπεραιώσεως προσωπικού, δια των γεφυροποιών που, οπωσδήποτε, θα έφερε μαζί του.

Η αιφνιδιαστική επίθεση κατά των Βουλγάρων και η απόλυτη επιτυχία του αιφνιδιασμού σημαίνουν ότι, ο Ουρανός, κινήθηκε και επιτέθηκε κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Ως κατεύθυνση επιθέσεως, κατά του στρατοπέδου των Βουλγάρων, δεν ήταν δυνατό, παρά να επιλέξει την από νότου προς βορρά τοιαύτη, ώστε, οι Βούλγαροι, να εγκλωβισθούν μεταξύ των επιτιθεμένων και του πλημμυρισμένου ποταμού και να μην έχουν καμία οδό διαφυγής.

Φωτ. No 17: Η κατεύθυνση κινήσεως και επιθέσεως του Νικηφόρου Ουρανού κατά του στρατοπέδου των Βουλγάρων

β. Η επίθεση:

Ας επιχειρήσουμε, τώρα, να συνθέσουμε τον τρόπο με το οποίο, ο Νικηφόρος Ουρανός, πραγματοποίησε την επίθεσή του εναντίον των Βουλγάρων (βλέπε φωτογραφία **No 17**).

Την κατεύθυνση κινήσεως του Ουρανού, προς το στρατόπεδο των Βουλγάρων, μας την υπαγορεύουν τρία αδιαμφισβήτητα δεδομένα, τα οποία φαίνονται στην ανωτέρω φωτογραφία και είναι τα ακόλουθα: Ο περίπου χώρος στρατοπεδεύσεως των Βυζαντινών, δυτικά των Καλυβίων, η θέση του πορθμείου του Αϊ Λια και ο χώρος στρατοπεδεύσεως των Βουλγάρων, δυτικά του υψώματος **ΜΑΡΑΘΟΣ**. Αν ενώσουμε τα τρία αυτά σημεία, έχουμε, αμέσως, την κατεύθυνση επάνω στην οποία κινήθηκαν τα Βυζαντινά στρατεύματα, για να προσεγγίσουν το στρατόπεδο των βουλγάρων (Τα μεγάλα βέλη στη φωτογραφία).

Ας δούμε τώρα πως υλοποιήθηκε το σχέδιο επιθέσεως του Νικηφόρου Ουρανού (Βλέπε φωτογραφία **No 18**).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τον κατάλληλο χρόνο θα άρχισε η κίνηση των Βυζαντινών από το στρατόπεδό των μέχρι το Πορθμείο.

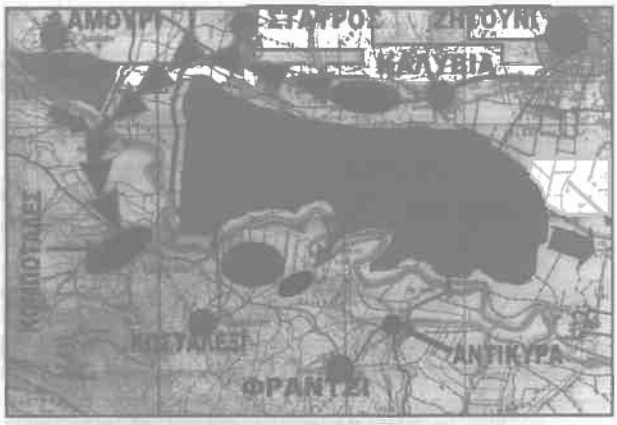

Φωτ. Νο 18: Κίνηση των Βυζαντινών στρατευμάτων προς την τοποθεσία του χωριού Κομποτάδες

Εκεί αρχίζει, έγκαιρα, η διαπεραίωση και τα στρατεύματα κινούνται, ταχύτατα, στη θέση του σημερινού χωριού **Κομποτάδες** (δεν υπήρχε τότε). Η θέση αυτή πρέπει να ήταν ο Χώρος Λήψεως Σχηματισμών Μάχης. Εκεί, δηλαδή, θα έλαβαν την τελική διάταξη μάχης, τα τμήματα τα οποία θα συμμετείχαν στην επίθεση. Το πιθανότερο είναι να είχε προαποστείλει, ο Νικηφόρος Ουρανός, ισχυρά τμήματα, τα οποία θα είχαν καταλάβει τα ανατολικά των Κομποτάδων υψώματα, για την κάλυψη των εργασιών αναβαθμίσεως του πορθμείο, την κίνηση των στρατευμάτων και τη λήψη, από αυτά, των σχηματισμού επιθέσεως.

Τα επιτιθέμενα τμήματα έχουν ξεκινήσει, έγκαιρα, από την περιοχή του χωριού Κομποτάδες (βλέπε φωτογραφία **Νο 19**).

Ανεξάρτητα από το αν, μέχρι τώρα, η κίνηση έγινε μέρα ή νύχτα, η εκτίμησή μου είναι ότι, από εδώ και πέρα, η κίνηση έγινε νύχτα και αθόρυβα, προκειμένου να αιφνιδιασθεί ο εχθρός. Εντόπιοι κάτοικοι, γνωρίζοντες άριστα το έδαφος, θα οδηγούσαν τα επιτιθέμενα τμήματα. Λίγο πριν από το Πρώτο Φως, τα τμήματα επιθέσεως, θα είχαν φθάσει στη Γραμμή Εφόδου.

Με το Πρώτο Φως και με κατάλληλο συνθηματικό γίνεται ταυτόχρονη έφοδος όλων των τμημάτων.

Οι Βούλγαροι αιφνιδιάζονται και πανικόβλητοι, όσοι γλιτώνουν την αρχική σφαγή, τρέπονται, αλλόφρονες, προς την κατεύθυνση του Σπερχειού.

Φωτ. Νο 19: Νυκτερινή επίθεση των Βυζαντινών κατά του στρατοπέδου των Βουλγάρων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. No 20: Η καταδίωξη των Βουλγάρων.

Φωτ. No 21: Διολίσθηση των Βουλγάρων μέσα στη χερσόνησο του **ΚΑΨΑΜΜΟΥ.**

Φωτ. No 22: Εγκλωβισμός των Βουλγάρων μέσα στη χερσόνησο του **ΚΑΨΑΜΜΟΥ.**

Μετά την κατάληψη ολοκλήρου του βουλγαρικού στρατοπέδου ήταν εύλογο να αρχίσει απηνής καταδίωξη των Βουλγάρων που έφευγαν (βλέπε φωτογραφία **No 20**).

Οι Βούλγαροι, καταδιωκόμενοι, διολισθαίνουν μέσα σε μία μικρή χερσόνησο, που δημιουργείται από μία κουλούρα του Σπερχειού, που υπάρχει εκεί και η οποία φέρει την ονομασία **ΚΑΨΑΜΜΟΣ** (Βλέπε φωτογρ. **No 21**).

Ο Νικηφόρος Ουρανός κλείνει την είσοδο της Χερσονήσου (Βλέπε φωτογραφία **No 22**)

και, οι επιζήσαντες Βούλγαροι, κυκλώνονται. Από δυσμάς, βόρεια και ανατολάς είναι ο αδιάβατος Σπερχειός και, από το νότο, τα βυζαντινά στρατεύματα. Επακόλουθο: Η παράδοση και η ολοκλήρωση της νίκης, αλλά και η σφαγή.

Η στενή, αυτή, χερσόνησος φαίνεται καλύτερα στην επόμενη φωτογραφία. **No 23**.

Η είσοδος της χερσονήσου φαίνεται στην επόμενη διαφάνεια **No 24.**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

α. Τα «Βουλγάρικα»:

Μετά από **25 χρόνια**, ο Αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄. ο Βουλγαροκτόνος, «Διερχόμενος», κατά τον Καραγιαννόπουλο, «διά του Ζητουνίου είδε σωζόμενα ακόμη, λευκανθέντα από τον χρόνον, **τα οστά των Βουλγάρων στρατιωτών**, που είχον φονευθεί εις την μακρυνήν φθιωτικήν γην κατά την μάχην του Σπερχειού». **Άρα η ύπαρξη των οστών των Βουλγάρων στρατιωτών είναι δεδομένη.**

Φωτ. No 23: Η χερσόνησος του **ΚΑΨΑΜΜΟΥ**

Φωτ. No 24: Η είσοδος της χερσονήσου του **ΚΑΨΑΜΜΟΥ.**

Κατά σύμπτωση, η Κωσταλεξιώτικη παράδοση, έχε διατηρήσει, στο βορειοανατολικό άκρο της ανωτέρω μικρής χερσονήσου, ένα τοπωνύμιο με την ονομασία **«ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ»** (Βλέπε φωτογραφία **No 22**).

Εκτιμώ ότι, αυτά **«τα λευκανθέντα οστά των Βουλγάρων»,** ο τοπικός πληθυσμός τα είχε ονομάσει **«τα βουλγάρικα οστά».** Η φράση αυτή, για λόγους συντομίας, απέβαλλε τη λέξη **«οστά»** και διατήρησε μόνο τη λέξη **«βουλγάρικα».** Η ύπαρξη των **«οστών»** υπενοείτο, αφού όλοι γνώριζαν ότι περί αυτών πρόκειται. Εξ άλλου, τα οστά, καταχώσθηκαν, με τον καιρό, από την λάσπη του Σπερχειού και εξαφανίσθηκαν. Με την παρέλευση του χρόνου, η λέξη **«βουλγάρικα»,** παρέμεινε σαν ονομασία τοπωνυμίου και τα **«οστά»** λησμονήθηκαν τελείως. Αρα, το τοπωνύμιο **«βουλγάρικα»,** μας δηλώνει που ήταν τα **«οστά»** των Βουλγάρων στρατιωτών, που φονεύθηκαν κατά τη Μάχη του Σπερχειού και τα οποία είδε ο Αυτοκράτορας Βασίλειος. Παρατηρούμε, εδώ, ότι, η παράδοση και τα ιστορικά στοιχεία, συναντώνται και αλληλοσυμπληρώνονται στο τοπωνύμιο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. Νο 25: Το «Παλιοφραντζί» και το πεδίο της Μαχης του Σπερχειού.

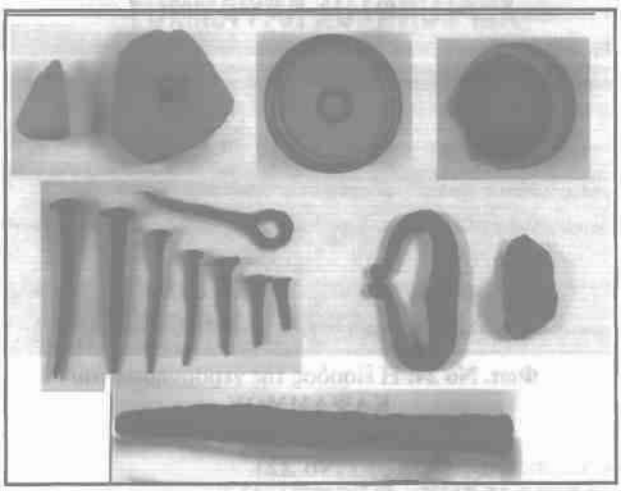

Φωτ. Νο 26: Ευρήματα από τον ερειπώνα του «Παλιοφραντζί».

«ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ» και μας υποδεικνύουν την περιοχή, στην οποία συνέβη το τελευταίο και δραματικότερο γεγονός της Μάχης αυτής.

Αυτός ήταν ο λόγος, που συνετέλεσε, στο να οδηγήσω, τους τραπέντες σε φυγή Βουλγάρους, μέσα στο στενό χώρο της αναφερθείσης χερσονήσου του **ΚΑΨΑΜΜΟΥ**.

Όπως γίνεται αντιληπτό, αυτό το τοπωνύμιο, μας επιβεβαιώνει, όσον αφορά τον προσδιορισμό της θέσεως, στην οποία στρατοπέδευσαν οι Βούλγαροι.

β. Το «Παλιοφραντζί» (βλέπε φωτογραφία **Νο 25**)**:**

Στο χωριό Φραντζί έχει διατηρηθεί ένας θρύλος, ο οποίος έχει ως εξής**: «Ο Νικηφόρος Ουρανός είχε μαζί του έναν γραμματικό, που τον έλεγαν Φραντζή. Μετά το τέλος της μάχης ανέθεσε, σ' αυτόν, τη συγγραφή του χρονικού της. Ο Ουρανός έμεινε κατενθουσιασμένος και, για να τον ανταμείψει, του χάρισε ένα μεγάλο κομμάτι γης. Ο Φραντζής έκτισε, μέσα στο κομμάτι αυτό, έναν οικισμό, στον οποίο έδωσε το όνομα «Φραντζί».**

Ένας εκτεταμένος ερειπώνας και διάφορα ευρήματα αποδεικνύουν την ύπαρξη του οικισμού αυτού. Στην επόμενη φωτογραφία, **Νο 26**, βλέπουμε μερικά ευρήματα από τον ερειπώνα.

Όρισμένα, από τα ανωτέρω ευρήματα, είναι του 4ου π.Χ. αιώνος,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

όπως οι αγνύθες στο επάνω αριστερό μέρος της φωτογραφίας. Αυτό σημαίνει ότι, ο Φραντζής, ανήγειρε τον οικισμό του επί προϋπάρχοντος αρχαίου οικισμού.

Μεταγενέστερα και σε άγνωστο χρόνο δημιουργήθηκε το σημερινό χωριό **Φραντζί** και, προς αντιδιαστολή των ονομασιών, η θέση του παλιού οικισμού, ονομάσθηκε **Παλιοφραντζί.**

Από το χάρτη της φωτογραφίας **No 23** διαπιστώνεται η μεγάλη γειτνίαση του παλιού οικισμού Φραντζί, δηλαδή τα σημερινά ερείπια **Παλιοφραντζί**, με το πεδίο διεξαγωγής της Μάχης.

Ως εκ τούτου εκτιμώ ότι, μέσα στην εδαφική περιοχή που ο Ουρανός παρεχώρησε στον Φραντζή, θα περιλαμβάνονταν, τιμής ένεκεν, και το πεδίο αυτό της Μάχης. Από την άποψη αυτή έχουμε ένα ακόμη στοιχείο, το οποίο ισχυροποιεί τη θέση μας, ότι, η Μάχη του Σπερχειού, **έλαβε χώρα στην τοποθεσία που περιγράψαμε προηγουμένως.**

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

α. Τα αποτελέσματα:

Οι Βούλγαροι υπέστησαν τρομερές απώλειες. Ο ίδιος ο Σαμουήλ και ο γιος του Ρωμανός τραυματίσθηκαν. Διασώθηκαν προσποιούμενοι τους νεκρούς και, διαφυγόντες, κατόρθωσαν, δια των ορέων της Αιτωλίας και της Πίνδου, να φθάσουν στη Βουλγαρία.

Αν λάβουμε υπ' όψη ότι ο διεξαγόμενος πόλεμος ήταν ανελέητος και τους **15.000** τυφλούς στρατιώτες που έστειλε, στο Σαμουήλ, ο Αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄, μετά τη μάχη του Κλειδίου, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι όλοι οι αιχμάλωτοι εσφάγησαν.

Κυκλοφορεί μία άποψη ότι, μέρος του στρατού του Σαμουήλ, εγκαταστάθηκε στην περιοχή του χωριού Βογομίλον ή Μπουγουμίλ ή Μπουγ'μίλ (κατά το Ρουμελιώτικο γλωσσικό ιδίωμα), το σημερινό Αργυροχώρι. Τούτο ελέγχεται ως ανακριβές για τους εξής λόγους:

Όπως αναφέρουμε και ανωτέρω η αιχμαλωσία των Βουλγάρων ήταν γενική και, προφανώς, η σφαγή των αιχμαλώτων καθολική. Είναι αδύνατο να γλίτωσαν, κάποιοι, την αιχμαλωσία και να εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του χωριού αυτού, τόσο κοντά στο πεδίο της μάχης. Επίσης φαίνεται απίθανο να άφησε, ο Νικηφόρος Ουρανός, να εγκατασταθούν Βούλγαροι, στο ανωτέρω χωριό και μάλιστα δίπλα σε ένα τόσο ευαίσθητο σημείο του δρόμου εισβολής των Βουλγάρων στην κυρίως Ελλάδα και Πελοπόννησο, δηλαδή τα Στενά των Θερμοπυλών. Ακόμη και από καμία ιστορική πηγή δεν αναφέρεται κάτι τέτοιο.

Το όνομα του χωριό προέρχεται από τους Βογομίλους, οι οποίοι ήταν Χριστιανική αίρεση και η οποία άρχισε από τους Βουλγάρους. Η ονομασία Βογόμιλοι προέρχεται από το σλαβικό βογ (μπόγκ) = θεός και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

«μιλούι» = ελέησον και, κατ' άλλους από το μπογκ και ¨μίλε» = φίλος ήτοι θεοφιλής.

Ο βογομιλισμός παρουσιάστηκε επί Αυτοκράτορος Αλεξίου Κομνηνού, ο οποίος βασίλευσε από το 1081 μέχρι το 1118 μ. Χ. Η μάχη του Σπερχειού, όμως, έγινε το 997 μ. Χ. Αρα δεν είναι δυνατό οι Βογομίλοι να εγκαταστάθηκαν στο Βογομίλον το 997, αφού, τότε, δεν είχαν εμφανισθεί αυτοί.

Ο βογομιλισμός, από θρησκευτική αίρεση, μετατράπηκε σε κοινωνικό κίνημα των ταπεινών και καταπεζομένων εναντίον της κρατούσης τάξεως και, βεβαίως, της εκκλησιαστικής. Υπό την έννοια αυτή επεκτάθηκε και πέραν των ορίων του βουλγαρικού κράτους και σ' αυτή τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Οι Βογομίλοι προκάλεσαν πολλά προβλήματα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ένεκα του οποίου υπέστησαν πολλές διώξεις. Πιθανώς, όπως γράφει και ο Βορτσέλας, κάποια διωκόμενη ομάδα από αυτούς να ήλθε και να εγκαταστάθηκε στην περιοχή του χωριού Βογομίλο.

Με τη νίκη του αυτή, ο Ουρανός, απήλλαξε την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησο από το βουλγαρικό κίνδυνο και, λόγω των μεγάλων απωλειών, μείωσε, σημαντικά, τη δύναμη αντιστάσεως των Βουλγάρων στις συνεχείς επιθέσεις του Βασιλείου.

Κατά συνέπεια, η νίκη του Σπερχειού, **«δύναται να λογισθεί»**, όπως γράφει και ο αείμνηστος Βορτσέλας, **«ως εν των μάλλον αξιομνημονευτων γεγονότων της πατρίου ημών ιστορίας, ο δε αοίδιμος Νικηφόρος ως είς των σωτήρων του Ελληνισμού».**

β. Τα συμπεράσματα:

Ύστερα από την, ως ανωτέρω, διεξοδική επεξεργασία των υφισταμένων ιστορικών πληροφοριών για τη Μάχη του Σπερχειού, την ανάλυση των, σχετικών με αυτή, πληροφοριών περί εδάφους και των καιρικών συνθηκών, καθώς και την ανάλυση των παρεχομένων από την παράδοση στοιχείων μπορούμε να επαναδιατυπώσουμε, συνοπτικά, τις απαντήσεις στα αρχικώς τεθέντα ερωτήματα:

(1). Ο Σαμουήλ, επιστρέφων προς το βορρά, χρησιμοποίησε το δρομολόγιο: Αταλάντη – Σκάρφεια – Στενά των Θερμοπυλών – Ηράκλεια – Αντικύρα.

(2). Ο Σαμουήλ στρατοπέδευσε δυτικά του υψώματος Μάραθος.

(3). Ο Νικηφόρος Ουρανός διαπεραίωσε το στρατό του, νότια του Σπερχειού, από τη θέση λειτουργίας του πορθμείου του Αϊ Αια.

(4). Ο Νικηφόρος Ουρανός επιτέθηκε κατά των Βουλγάρων στην κατεύθυνση: Πιθανός χώρος στρατοπεδεύσεώς του (ευρέως δυτικά του χωριού Καλύβια) – πορθμείο του Αϊ Αια – σημερινό χωριό Κομποτάδες – στρατόπεδο Βουλγάρων. Η επίθεση κατά του στρατοπέδου έγινε από νότου προς βορράν και, οι πανικόβλητοι Βούλγαροι, εγκλωβίστηκαν στη μικρή χερσόνησο του ΚΑΨΑΜΜΟΥ, όπου και παραδόθηκαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις επί των εισηγήσεων της 1ης Συνεδρίασης

Σημείωση: Τα κείμενα των ερωτήσεων - απαντήσεων - απόψεων προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση των πρακτικών. Τα όποια κενά υπάρχουν οφείλονται κυρίως σε μη ενεργοποίηση του μικροφώνου.

Αν. Καραναστάσης, πρόεδρος: Κυρίες και κύριοι, ευχαριστούμε όλους όσοι είχατε την ευγενή καλοσύνη να παρευρεθείτε σήμερα και να παρακολουθήσετε τις αξιολογότατες εισηγήσεις των σημερινών εισηγητών. Επειδή βρισκόμαστε στο στάδιο των ερωτήσεων, θα παρακαλέσουμε αν υπάρχουν ερωτήσεις ή απόψεις, να είναι συγκεκριμένες, σύντομες και σαφείς. Αν υπάρχει οποιαδήποτε ερώτηση επί όλων των εισηγήσεων το Προεδρείο είναι στη διάθεσή σας. Θα παρακαλέσουμε τους συνέδρους να έχουν την υπομονή, να δοθούν οι απαντήσεις στις ερωτήσεις που θα υποβληθούν, να κατατεθούν οι απόψεις και να κλείσουμε την σημερινή συνεδρίαση.

Φανουρία Δακορώνια: Κάποιες παρατηρήσεις ήθελα να κάνω. Στην τελευταία εισήγηση, η οποία ήταν πραγματικά γοητευτική, ήθελα μόνο να παρατηρήσω ότι τα ευρήματα που έδειξε ο κύριος της κεραμεικής, είναι του 4ου π.χ. αι., δεν έχουν καμία σχέση με τη μάχη του Σπερχειού, τα ευρήματα που δείξατε.

Μετά, μία άλλη παρατήρηση για τον κ. Παπαναγιώτου. Επειδή παραπονεθήκατε ότι δεν σημείωσα στο βιβλίο μου στην Ανατολική Λοκρίδα, την Άγναντη, αν προσέξατε δεν έχουμε σημειώσει ούτε το Γολέμι ούτε το Ζέλι, διότι και οι έρευνες οι επιφανειακές, αλλά και οι προσωπικές μου έρευνες –ξέρετε ότι 25 χρόνια ασχολούμαι με την περιοχή – έχουν αποδείξει ότι η Άγναντη δεν ανήκει στη Λοκρίδα, πέφτει στο διάδρομο των Φωκέων. Και τα φαινόμενα όπως τα περιγράφει τουλάχιστον ο Σπυρόπουλος και ο Σάχρμάιερ που είδε το υλικό, είναι ταυτόσημα και τα έθιμα ταφής και τα αγγεία, τα κτερίσματα, με εκείνα της Φωκίδας. Και ας μου επιτραπεί να έχω κάποια γνώμη, δεδομένου ότι έχω περί τα 15. Το ένα είναι αυτό.

Το δεύτερο, η συνεσταλμένη ταφή που είπατε, είναι γεγονός ότι δεν εξαρτάται από το χώρο. Γιατί έχουμε συνεσταλμένες ταφές μέσα σε θαλαμωτούς τάφους μεγάλους, οι οποίοι έχουν απεριόριστο χώρο. Φαίνεται όμως, αυτή είναι η προσωπική μου άποψη, είπαμε, μετά από 25ετή έρευνα στη βιβλιογραφία, ότι στην περιοχή είναι ένα είδος εθίμου πλέον. Διότι, ενώ η εκτεταμένη ταφή, ίσια, στις άλλες περιοχές των μυκηναϊκών κέντρων έχει ήδη επικρατήσει, εδώ διαχρονικά από τη Μέση Εποχή του Χαλκού μέχρι ακόμα και τους αρχαϊκούς χρόνους, οι ενταφιασμοί γίνονται συνεσταλμένοι. Πράγμα που σημαίνει ότι πλέον ήταν έθιμο. Είναι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ένα τοπικό έθιμο, πόθεν, αυτό δεν μπορώ να το πω.

Αν. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε την κα Δακορώνια. Κάποιος άλλος; Ερώτηση, άποψη;

Παν. Πανταζής: Ευχαριστώ την κα Δακορώνια. Εγώ βέβαια έχω βρει και άλλα ευρήματα εκεί, όποιος και να πάει και να ψάξει τα βρίσκει, είναι στην επιφάνεια. Δεν ήξερα, δεν είμαι αρχαιολόγος και δεν ήξερα ότι αυτά είναι προ Χριστού, εν πάση περιπτώσει όμως έχω και άλλα, τα οποία μάλλον είναι της Βυζαντινής εποχής. Σημαίνει ότι ο Φραντζής έκτισε έναν οικισμό εκεί που προϋπήρχε άλλος παλιός. Όλα αυτά τα ευρήματα όμως τα αναφέρω στη ΙΔ' Εφορεία η οποία και βέβαια θα τα αξιολογήσει και θα μου πει ακριβώς περί τίνος πρόκειται. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Πέτρος Κουνούκλας: Ως προς την εισήγηση του κ. Παπαναγιώτου, θα ήθελα απλά να αναφέρω ότι ακούγοντας για το χρυσό δακτυλίδι, το οποίο ευρέθη στο θαλαμοειδή τάφο της Άγναντης, ανάλογα ευρήματα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης, επομένως δεν είναι το μοναδικό εύρημα το οποίο εντοπίζεται στην περιοχή, απλά ένα μικρό σχόλιο.

Και ένα δεύτερο, ως προς την εισήγηση του κ. Δελόπουλου. Θα ήθελα απλά να ρωτήσω κάτι για ένα τοπωνύμιο ή για αρκετά τοπωνύμια που υπάρχουν στην περιοχή της ανατολικής Λοκρίδος, υπάρχει το τοπωνύμιο Αρσαλί. Βέβαια, δεν βλέπω τον κ. Δελόπουλο, υπάρχει το τοπωνύμιο Αρσαλί. Πολλοί μελετητές το ερμηνεύουν ως τοπωνύμιο προερχόμενο από την οθωμανική περίοδο. Σε αρκετές όμως βόλτες που έχουμε κάνει στην περιοχή, έχουμε εντοπίσει ερείπια ναών, εκκλησιών βυζαντινών. Ήθελα να σας ρωτήσω αν υπάρχει πιθανότητα να προέρχεται από τη λέξη Αγία Ιερουσαλήμ.

Γ. Δελόπουλος: Ναι, ναι, να σας απαντήσω ευθέως ότι οπωσδήποτε από εκεί προέρχεται, γιατί έχουμε υπόψη μας και άλλες όπου η μορφή Αρσαλί είναι από το Ιερουσαλήμ. Αλλά τώρα αυτό να μας οδηγήσει σε χρονολόγηση ακριβή και να πούμε ότι είναι οπωσδήποτε από τη Φραγκοκρατία, θέλει πάρα πολύ ψάξιμο, περαιτέρω ψάξιμο.

Πέτρος Κουνούκλας: Μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για μία μελλοντική μελέτη.

Γ. Δελόπουλος: Ασφαλώς, αλλά το ότι προέρχεται από το Αγία Ιερουσαλήμ μπορεί να θεωρηθεί βέβαιο.

Πέτρος Κουνούκλας: Μεξιάτες, ανακατώματα κλπ. Μήπως έχει σχέση και με το ρήμα μείγνυμι;

Γ. Δελόπουλος: Το ελληνικό; Έ, όχι, πολύ μακριά. Αυτό είναι από λατινική ρίζα σχετική, δεν μπορεί να προέρχεται από ελληνική λέξη, αν αυτό υπονοείτε. Δεν μπορεί, δεν θα είχε αυτή την υφή, Μεξιάτες.

Τριαντ. Παπαναγιώτου: Κατ' αρχήν, να ευχαριστήσω την κα Δακο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ρώνια για την παρέμβαση της. Αναμφισβητήτως υπηρετεί τόσα χρόνια, ασκεί αυτό το επάγγελμα, έχει ασχοληθεί και φυσικά θα έχει ασφαλώς εγκυρότερη γνώμη από μένα. Θα ήθελα όμως να πω ότι όλος αυτός ο χώρος αποτελούσε την Λοκρίδα και απλώς οι Φωκείς διέσχιζαν τη ζώνη αυτή από Ελάτεια ...

Αλλαγή πλευράς κασέτας Νο 2 από α΄σε β΄όψη – Μικρό κενό

Τριαντ. Παπαναγιώτου: (συνεχίζει)...είδα ότι μιλάει για τη διαφορά μεταξύ Λοκρίδος και Φωκίδος, όσον αφορά τα νεκροταφεία. Και εκεί λεει ότι εις μεν τους Φωκικούς τάφους βρέθηκαν χρυσά, εις δε τους Λοκρικούς όχι. Τώρα, αν αυτό το δαχτυλίδι μας το χάρισαν οι Φωκείς, πρέπει να τους ευγνωμονούμε.

Όσο για την οκλάζουσα ταφή, εγώ άφησα – και μάλιστα είπα εις αυτά θα μας απαντήσει η κα Δακορώνια.

Αν. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε. Ο κ. Σπανός έχει το λόγο.

Κ. Σπανός: Για τον κ. Δελόπουλο θέλω να πω δυο λόγια. Στην πρόθεση της Ρεντίνας το 1640, το χωριό εμφανίζεται στον πληθυντικό Μεξιάτες, όχι Μεξιάτα. Θυμίζω ότι στη Θεσσαλία έχουμε τους Πινακάτες και τους Ταγιάτες και στη Βόρεια Ήπειρο τους Πουλιαράτες. Επίσης, στις προθέσεις των μεντόρων και του ΔΕΣΥΚΠ που έχω εκδώσει κατά καιρούς, έχω βρει σε βλαχόφωνους οικισμούς της Θεσσαλίας το βαφτιστικό ο Μέξιας και το γυναικείο η Μέξω. Το Μέξιας το έχω συναντήσει, θα δείτε στα πρακτικά του 2ου Συνεδρίου και στη Μακρυράχη, στην πρώην Καΐτσα. Λένε λοιπόν οι γλωσσολόγοι, ότι τα τοπωνύμια με κατάληξη –ατες δηλώνουν τον πληθυντικό αριθμό και επομένως μήπως ο Μέξιας στον πληθυντικό μας δίνει το τοπωνύμιο Μεξιάτες, συνήθως είναι βορειοηπειρωτικό, βλάχικο, αρβανίτικο τοπωνύμιο.

Οι Κομποτάδες εμφανίζονται στον πληθυντικό στην ίδια πρόθεση της Ρεντίνας το 1640. Θυμίζω στον κ. Δελόπουλο ότι στη Θεσσαλία έχουμε τα τοπωνύμια Κουμάδες, Ζαρχανάδες, Γιωργανάδες, Μανταρογκιοτάδες και Καμινάδες και εδώ πάλι είναι ο πληθυντικός αυτών των τοπωνυμίων. Βέβαια, δεν θέλω να μειώσω την ανακοίνωση του κ. Δελόπουλου, απλώς λεω δυο πράγματα που γνωρίζω από τις έρευνές μου. Ευχαριστώ.

Αν. Καραναστάσης: Παρακαλώ τους κυρίους εισηγητές να περιμένουν λίγο. Άλλη μία ερώτηση να δεχθούμε.

Γ. Δελόπουλος: Ενδιαφέρουσα η παρατήρηση, αλλά γιατί δεν μας λέτε και ένα από την περιοχή ετούτη; Αν ψάξουμε και αλλού, θα βρούμε την κατάληξη αυτή –ατες και –αδες σε άλλες χρήσεις, με άλλες σημασίες ενδεχομένως. Στην περιοχή Φθιώτιδας και Στερεάς δηλαδή, πιστεύετε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

έχουμε άλλα τέτοια τοπωνύμια σε –ατες που να σημαίνουν κάτι τέτοιο, σαν αυτό που λέτε; Έχω υπόψη μου φυσικά ότι αλλού είναι αυτό, και μάλιστα στα Επτάνησα και ιδίως στην Κεφαλονιά συνηθίζεται πάρα πολύ το –ατα, το ουδέτερο, τα Γιαννάτα, τα Κωστάτα, που είναι τα κτήματα δηλαδή αυτού. Αλλά κάθε περιοχή έχει τα χαρακτηριστικά της.

Εδώ, στην Κεντρική Ελλάδα, δεν συνηθίζεται τέτοιο πράγμα. Εγώ δεν έχω υπόψη μου κανένα τοπωνύμιο με τέτοια κατάληξη, που να έχει αυτή τη σημασία, γι' αυτό.

Παν. Πανταζής: ***σ.σ. Ο κ. Πανταζής έκανε μία σύντομη τοποθέτηση επί της εισήγησης του κ. Δελόπουλου κατά τη διάρκεια του συνεδρίου και επιφυλάχτηκε να μας στείλει ολοκληρωμένη την τοποθέτηση του αργότερα. Είναι αυτή που ακολουθεί:***

Ο κ. Δελόπουλος ανέφερε στην εισήγησή του ότι, οι ονομασίες των χωριών Μεξιάτες, Κομποτάδες, Κωσταλέξι και Φραντζί είναι φράγκικης προελεύσεως.

Να δηλώσω, εκ προοιμίου, ότι σέβομαι τις απόψεις του κ. Δελόπουλου, αλλά είμαι υποχρεωμένος να προβάλλω και τις δικές μου θέσεις, οι οποίες, εν πολλοίς, είναι διαφορετικές. Τούτο ισχύει για τα χωριά Κομποτάδες, Κωσταλέξι και Φραντζί. Για το χωριό Μεξιάτες δεν διαθέτω στοιχεία.

Οι θέσεις μου έχουν ως κατωτέρω:

Για το χωριό Κωσταλέξι:

Ο Κωσταλεξιώτικος θρύλος και η αυθεντικότητά του:

Στο χωριό Κωσταλέξι διατηρείται και μεταδίδεται, από γενιά σε γενιά, ένας θρύλος, ο οποίος λέγει τα εξής: **«Υπήρχε, παλιά, ένα χωριό στους πρόποδες της Οίτης.[1] Έγινε, κάποτε, ένας μεγάλος σεισμός, ένεκα του οποίου κατέπεσαν, από το βουνό, πολλά βράχια και χώματα, τα οποία καταπλάκωσαν το χωριό αυτό. Από τους κατοίκους του έζησαν μόνο δύο, ένας Κώστας και ένας Αλέξης. Αυτοί οι δύο έκτισαν τα πρώτα σπίτια, στη θέση του σημερινού χωριού, το οποίο, από τα ονόματά τους, του έδωσαν το όνομα Κωσταλέξι».**

Ο κ. Δελόπουλος θεωρεί ότι, η προέλευση της ονομασίας Κωσταλέξι από τα ονόματα Κώστας και Αλέξης, «παθανολογείται από τους κατοίκους του χωριού» και, συνεπώς, «δεν ευσταθεί». Αυτός, ασφαλώς, είναι και ο λόγος που τον αγνοεί παντελώς.

Η απόρριψη ενός θρύλου είναι πολύ σοβαρή υπόθεση. Τούτο είναι δυνατό να γίνει μόνο μετά από εξονυχιστική και εμπεριστατωμένη έρευνα. Τέτοια έρευνα δεν πραγματοποίησε ο κ. Δελόπουλος και συνεπώς, ο τρόπος απορρίψεώς του, είναι αντιδεοντολογικός.

Για την αυθεντικότητα του θρύλου έχω πραγματοποιήσει εξονυχιστική έρευνα, με βάση την οποία συνέγραψα ένα βιβλίο με τον τίτλο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

«ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ – ΘΡΥΛΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ». Το βιβλίο αυτό το συμπλήρωσα πρόσφατα, ύστερα από νέα δεδομένα που προέκυψαν. Από το πλήθος των πραγματικών και αδιάσειστων στοιχείων που συγκεντρώθηκαν, από την ανωτέρω έρευνα, αποδεικνύεται ότι, ο θρύλος, απηχεί, στο σύνολό του, πραγματικά γεγονότα. Δεν επιτρέπει ο χώρος για την παράθεση, εδώ, όλων των στοιχείων αυτών. Θα αναφέρω μόνο τα εξής:

Ο σεισμός έγινε, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, μετά το 1224[2] και πριν το 1461 μ.Χ.[3] Είναι δυνατό να αλλάξει το ανωτέρω χρονικό περιθώριο, ανάλογα με την αξιολόγηση ορισμένων ευρημάτων τα οποία βρέθηκαν πρόσφατα και τα οποία θα παραδοθούν στη ΙΔ΄ Εφορία Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων για ταυτοποίηση.

Το «Παλιό χωριό» υπήρξε στην πραγματικότητα. Τούτο αποδεικνύεται από το γεγονός ότι, εκτός των άλλων, εντοπίσθηκε και το νεκροταφείο του, το οποίο, κατά πάσα πιθανότητα, ήταν εκτάσεως τριών στρεμμάτων και συνεπώς, το «χωριό», ήταν μάλλον πόλη ή, τουλάχιστον, πόλισμα.

Και αφού ο θρύλος είναι ακριβής κατά τα δύο τρίτα (σεισμός και «Παλιό Χωριό»), είναι αυτονόητο ότι δύναται να θεωρηθεί, κατά τεκμήριο, ότι είναι ακριβής και για το υπόλοιπο ένα τρίτο, που αφορά την ονομασία του νέου χωριού.

Κατά συνέπεια, ο θρύλος, είναι μία αυθεντική και πραγματική ιστορία η οποία διατηρείται αυτούσια και μεταδίδεται, από γενιά σε γενιά, με τη μορφή του προφορικού λόγου και όχι του γραπτού. Ως εκ τούτου δεν δύναται να αγνοηθεί και να απορριφθεί.

Η συνένωση των δύο ονομάτων, Κώστας και Αλέξης, σε ένα με απλή παράθεση:

Κατ' αρχήν να διευκρινισθεί ότι, ο αυθεντικός θρύλος, δεν αναφέρει ότι, οι δύο διασωθέντες, ήταν αδέλφια. Αναφέρει ότι διασώθηκαν δύο κάτοικοι. Ο κ. Βασίλης Αλεξίου,[4] ιστορικός του χωριού μας, γράφει, στο βιβλίο του **«ΤΟ ΚΩΣΤΑΛΕΞΙ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ»/1986 - σελίδα 10**, τα εξής: «...μετά το σεισμό και την καταστροφή του χωριού,[5] σώθηκαν **δύο κάτοικοι**, ο **Κώστας** και ο **Αλέξης**, έτσι, χτίζοντας το νέο χωριό, το ονόμασαν **Κωσταλέξι».**

Δεν έχω γλωσσολογικές γνώσεις και, ως εκ τούτου, απευθύνθηκα, ύστερα από υπόδειξη, στον κ. Βαγιακάκο Δικαίο, ο οποίος είναι Φιλόλογος, Επίτιμος Γενικός Διευθυντής του Κέντρου Συντάξεως της Νέας Ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών, Πρόεδρος της Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών, Γραμματέας του Συλλόγου για την Διάδοση Ωφελίμων Βιβλίων και Γλωσσολόγος **εξειδικευμένος στα τοπωνύμια.**[6]

Ο κ. Βαγιακάκος μου είπε τα εξής: Οι δύο διασωθέντες πρέπει να ήταν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πατέρας και γιός και το μεν όνομα Κώστας πρέπει να ήταν το μικρό όνομα του πατέρα και το Αλέξης το όνομα του γιου. Σ' αυτή την περίπτωση, τα μικρά ονόματα, συνδέονται, το ένα με το άλλο, με απόλυτο φυσικό τρόπο και αποτελούν ένα **ενιαίο και αδιαίρετο** όνομα. Κατόπιν τούτου, η ονομασία «Κωσταλέξι», σημαίνει, κατά τον κ. Βαγιακάκο, ο Αλέξης (γιος) του Κώστα (πατέρας) (το ουδέτερο της ονομασίας θα το δούμε στη συνέχεια).

Συγκέντρωσα πολλά τέτοια, σύνθετα και ενιαία, ονόματα από Ρουμελιώτικα χωριά. Θα αναφέρω ελάχιστα:

Από το χωριό **Χωμήργιανη:** Ζουουγιώργους (Ζωογιώργος) = Ο Γιώργος του Ζώη = Γεώργιος Μπενίσης του Ζώη.

Από το χωριό **Καστανιά:** Γιουργόιαννους (Γεωργόγιαννος) = Ο Γιάννης του Γιώργου = Ιωάννης Λέλλης του Γεωργίου.

Από το χωριό **Νεοχώριο** (γενέτειρα του κ. Δελόπουλου)**:** Δρουσουμήτρους (Δροσομήτρος) = Ο Μήτρος του Δρόσου = Δημήτριος Κεφαλάς του Δρόσου, Σταυρουκώτσιους (Σταυροκώτσιος) = Ο Κώστας του Σταύρου = Κωνσταντίνος Γεωργουσόπουλος του Σταύρου.

Ακόμη και στο χωριό Κρόγγοι, της περιοχής των Αγίων Σαράντα της Βορείου Ηπείρου, υπάρχει κάτοικος, που τον ονομάζουν **Κωσταλέξη** και τη γυναίκα του **Κωσταλέξινα**. Εκεί πρόκειται για τον **Κώστα του Αλέξη**. Στο ίδιο χωριό υπάρχουν και άλλα σύνθετα ονόματα της ίδιας μορφής.

Κατόπιν των ανωτέρω είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι, τα ονόματα Κώστας και Αλέξης, είναι δυνατό να τεθούν, το ένα μετά το άλλο, **με απλή παράθεση** και να αποτελέσουν το **ενιαίο** όνομα **Κωσταλέξης**. Τούτο δε γίνεται κατά τρόπο απόλυτα **«φυσικό»**. Με αυτό τον τρόπο αποδεικνύεται ότι, η ονομασία **Κωσταλέξι,** δεν είναι «λαθεμένη ετυμολογία», η σημασία της κατανοείται πλήρως και εξηγείται γιατί, το **«Κω»** της ονομασίας, γράφεται με **«ω»** και όχι με **«ο»**.

Όσον αφορά στο Ρωμύλο με το Ρέμο, καθώς και στον Ποσειδώνα με την Αθηνά δεν είχαμε την περίπτωση πατέρα και γιου, γι' αυτό και δυσκόλεψαν τα πράγματα.

Μετατροπή του αρσενικού, ο Κωσταλέξης, σε ουδέτερο, το Κωσταλέξι:

Και για το θέμα αυτό απευθύνθηκα στον κ. Βαγιακάκο, ο οποίος με ενημέρωσε ως εξής:

Υπάρχει γενικός γλωσσολογικός κανόνας, ο οποίος ισχύει από την εποχή του Βυζαντίου, σύμφωνα με τον οποίο, η γενική των ονομασιών των τοπωνυμίων που προέρχονται από το όνομα ιδρυτού ή κτήτορα, μετατρέπεται σε ουδέτερο.

Ο κανόνας αυτός διαμορφώθηκε με την ακόλουθη διαδικασία:

Στην αρχή έλεγαν: Πάμε στο χωριό, π.χ., **ο Μαυρομάτης.**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μετά έλεγαν: Πάμε στο χωριό **του Μαυρομάτη (γενική).**

Τέλος κατέληξαν να λένε: Πάμε στο χωριό **το Μαυρομάτι.**

Στην τελευταία περίπτωση η ουδέτερη λέξη, **το χωριό**, παράσυρε και την επόμενη γενική της ονομασίας, **του Μαυρομάτη**, και την έκαμε και αυτή ουδέτερο, **το Μαυρομάτι.**

Σήμερα, βέβαια, δεν χρειάζεται να ακολουθηθεί η διαδικασία αυτή, αλλά, οι ονομασίες των τοπωνυμίων της ανωτέρω περιπτώσεως, δίδονται απ' ευθείας στο ουδέτερο γένος.

Με βάση τον ανωτέρω κανόνα μετατρέπεται και το αρσενικό **Κωσταλέξης** σε ουδέτερο **Κωσταλέξι**.

Αναφέρουμε μερικές ονομασίες χωριών, που σχηματίσθηκαν με τον ανωτέρω γλωσσολογικό κανόνα: Μαυρομάτι, Ίσαρι, Μουζάκι, Λυκούδι, Βλαχογιάννι, Καζνέσι, Φλωρέσι, Μπραχάμι.

Αλλά έχουμε και τη μαρτυρία του Δημητρίου Γρηγορίου. Καμπούρογλου, ο οποίος, σε μία επιστολή του προς το φίλο του Κ. Γ. Κατσίμπαλη, η οποία δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Εστία» στις 28 Ιουνίου 1898, έγραφε τα εξής: «.... Όπως και το κτήμα του Τατόη έγινε **το Τατόϊ**, το κτήμα του Ρέντη έγινε **το Ρέντι**....».[7] Επομένως δεν έχουμε μόνο το γλωσσολογικό κανόνα του κ. Βαγιακάκου, σχετικά με τη μετατροπή του αρσενικού σε ουδέτερο, αλλά και τη μαρτυρία του Καμπούρογλου,

Συνεπώς, πέραν πάσης αμφιβολίας, το ουδέτερο γένος της ονομασίας **το Κωσταλέξι** όχι μόνο «δεν εξηγείται», αλλά «εξηγείται» με θαυμάσιο τρόπο.

Η «σύνθετη ονομασία» του χωριού που, κατά τον κ. Δελόπουλο, «ούτε έχουμε συναντήσει κάτι τέτοιο, ούτε μπορούμε να φαντασθούμε, ότι ήταν ποτέ δυνατό να υπάρξει», εξηγείται από το γεγονός της μοναδικότητας του περιστατικού του θρύλου. Τέτοιο σύνθετο περιστατικό, σαν αυτό που μας ιστορεί ο θρύλος, δεν έχει συμβεί πουθενά αλλού και, η περίπτωσή του, είναι μοναδική. Εφ' όσον, λοιπόν, έχουμε σύνθετο περιστατικό, είναι φυσικό και λογικό να έχουμε και «σύνθετη» ονομασία.

Η σλαβική προέλευση της ονομασίας Κωσταλέξι:

Ο κ. Δελόπουλος γράφει, στην υποσημείωση 9 της εισηγήσεώς του: «Είχαμε διατυπώσει παλιότερα και κάποια άλλη εκδοχή για την προέλευση του τοπωνυμίου, εκδοχή που, μετά τα νέα δεδομένα, μας φαίνεται λιγότερο πιθανή»[8]. Δεν μας αποκαλύπτει, όμως, ποια ήταν η συγκεκριμένη αυτή εκδοχή.

Το 1985, ο κ. Δελόπουλος, έστειλε στην αδελφότητα Κωσταλεξιωτών μία επιστολή, η οποία δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα **«Κωσταλεξιώτικα Νέα».** Η επιστολή αυτή ανέφερε τα ίδια με αυτά που αναλύθηκαν ανωτέρω και, επί πλέον, τα εξής: «Μία πιο προσεκτική έρευνα μας οδηγεί στη σκέψη ότι η πραγματική μορφή – που κρύβεται πίσω από αυτή τη μικρή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και όχι απροσδόκητη παραφθορά[9] – θα πρέπει να είναι ένα αρχικό κοστελέτσι, σλαβικό, ουδετέρου γένους, που σήμαινε «πυργάκι», υποκοριστικό μαρτυρουμένης σλαβωνικής λέξης κοστέλι «πύργος».

Για το θέμα αυτό πραγματοποίησα επισταμένη έρευνα, την οποία, βέβαια, δεν είναι δυνατό να την αναφέρω, εδώ, με λεπτομέρειες, γι' αυτό θα είμαι πολύ συνοπτικός:

Αποδεικνύεται ότι, στην περιοχή του «Παλιού Χωριού», υπήρξε συνεχής και έντονη η παρουσία Ελλήνων κατοίκων από την αρχαιότητα. Τούτο σημαίνει ότι δεν ήταν δυνατό, να πλησιάσουν και να εγκατασταθούν σλάβοι στην περιοχή αυτή, οι οποίοι να είδαν κάποιο πύργο και, αφού δεν γνώριζαν Ελληνικά, να τον ονόμασαν «κοστέλι» και το χωριό, που υποτίθεται ότι ίδρυσαν «κοστελέτσι».

Η ύπαρξη του «πύργου» είναι αμφιλεγόμενη. Κανένα στοιχείο δεν υπάρχει, που να αφήνει, έστω και την παραμικρή ένδειξη, περί υπάρξεως, αλλά και της αναγκαιότητας υπάρξεως, κάποιου «πύργου» στην περιοχή.

Από τα 150 τοπωνύμια, της περιοχής Κωσταλέξίου, μόνο τα τρία είναι σλαβικής προελεύσεως, τα «βάλτος», «ζιρέλι» και «σβάρνα».[10] Από αυτά, τα δύο πρώτα, είναι μακριά από το Κωσταλέξι. Το τρίτο είναι πλησίον του καταστραφέντος «Παλιού Χωριού» (ένα χιλιόμετρο μακριά από το σημερινό χωριό). Αυτό το στοιχείο είναι πάρα πολύ ισχνό για να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα, ότι εγκαταστάθηκαν Σλάβοι στην περιοχή. Αντίθετα υπάρχουν, στην περιοχή του παλιού χωριού, πλήθος τοπωνυμίων Ελληνικής προέλευσης, τα οποία δημιουργήθηκαν μετά τον καταστροφικό σεισμό («χαλάσματα», «στεφάνι», «πλάκες», «κοκκινόβραχος» κλπ). Αυτό σημαίνει ότι, την εποχή του σεισμού, δεν υπήρχαν σλάβοι στην περιοχή.

Πριν 2-3 χρόνια μου συνεστήθη, από φίλο μου, κάποιος κ. Ντελόπουλος Γεώργιος, Σλαβολόγος, ο οποίος όχι μόνο υπερθεμάτισε υπέρ των απόψεων του κ. Δελόπουλου, αλλά με διαβεβαίωσε, μάλιστα, ότι υπάρχει, στην Πολωνία, χωριό με την ονομασία Κοσταλέξι.

Κατόπιν τούτου απευθύνθηκα, με επιστολή μου, στην Μορφωτική Ακόλουθο της Πολωνικής Πρεσβείας, την Κα Justina Slowik (Ιουστίνα Σλόβικ), την οποία, αφού την ενημέρωσα για τις απόψεις Δελόπουλου και Ντελόπουλου, της ζήτησα να με πληροφορήσει, αν, στην Πολωνία, υπάρχει χωριό, το οποίο να το ονομάζουν Κοσταλέξι ή Κοστελέτσι.

Η Κα Σλόβικ, με την από 13 Ιουλίου 2005 επιστολή της, με πληροφόρησε ως εξής:

«Δεν υπάρχει, στην Πολωνία, πόλη ή χωριό με ονομασία που μοιάζει με το Κωσταλέξι».

«Η λέξη στην οποία αναφέρεστε[11] στα πολωνικά είναι «kasztel» (κάστελ) και σημαίνει «μικρό οχυρό».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

«Σήμερα, ως **επίθετο** «kasztelanski» (καστελάνσκι), υπάρχει στις ονομασίες κάποιων προϊόντων, όπως μπίρα, λικέρ, σαλάμι ή σε κάποιες τοπικές γιορτές, με σκοπό να τους προσθέσει ίχνος αρχοντιάς και παράδοσης».

«Η προέλευση της λέξης[12] είναι, όμως, λατινική από το «castellum».

Μου δημιουργείται η εντύπωση ότι, ο κ. Δελόπουλος, ελληνοποίησε το «kasztel» (κάστελ) (= μικρό οχυρό) σε κοστέλι και το επίθετο «kasztelanski» (καστελάνσκι) σε «κοστελέτσι».

Στην περίπτωση αυτή:

Το «kasztel» (κάστελ - κοστέλι) ισοδυναμεί με το δικό μας καστέλι και καστέλο (= μικρό κάστρο), το οποίο προέρχεται από το Βυζαντινό καστέλ(λ)ιον, αυτό από το ιταλικό castello, και, αυτό, από το λατινικό castellum, το οποίο είναι υποκοριστικό του λατινικού castrum (κάστρο).[13]

Η λέξη «kasztelanski» (καστελάνσκι – κοστελέτσι) δεν μπορεί να είναι υποκοριστικό του «kasztel» (κάστελ – κοστέλι) και να σημαίνει πυργάκι, γιατί είναι επίθετο με διαφορετική έννοια.

Εν πάση περιπτώσει το συμπέρασμα είναι ότι, οι λέξεις **«κοστέλι»** και **«κοστελέτσι»**, δεν υπάρχουν στο Πολωνικό λεξιλόγιο και, αντ' αυτών, υπάρχουν οι λέξεις **kasztel (κάστελ)** και **kasztelanski (καστελάνσκι)**, οι οποίες, όμως, είναι **λατινικής και όχι σλαβικής** προελεύσεως.

Άρα δεν υπάρχει και η παραμικρή πιθανότητα, η ονομασία Κωσταλέξι, να είναι σλαβικής προελεύσεως.

Τελικό συμπέρασμα: Παραμένει αναλλοίωτο το γεγονός ότι, η ονομασία **Κωσταλέξι**, προέρχεται από τα ονόματα **Κώστας και Αλέξης.**

Φράγκικη Προέλευση της ονομασίας Κωσταλέξι:

Κατ' αρχήν παραμένει η αυθεντικότητα του θρύλου, όπως την αναπτύξαμε ανωτέρω και η οποία θα συνεκτιμηθεί με τις απόψεις του κ. Δελόπουλου.

Στο λεξικό των Τεγόπουλου – Φυτράκη, βρίσκουμε τη λέξη «κόστα», η οποία σημαίνει «ακτή» και προέρχεται από την ιταλική λέξη costa. Στο **«ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ», του Γ. Μπαμπινιώτη**, βρίσκουμε την ίδια λέξη, η οποία σημαίνει «το μέρος της ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα» και προέρχεται από την ιταλική λέξη «costa» και, αυτή, από τη λατινική λέξη «costa». Στο λεξικό του Μπαμπινιώτη βρίσκουμε και την ονομασία Κόστα Ρίκα, η οποία προέρχεται από το Ισπανικό «Costa Rica», που σημαίνει «πλούσια ακτή». Αλλά και τα «Costa Brava» και «Costa del Soto», τα οποία αναφέρει ο κ. Δελόποπουλος, αναφέρονται σε ακτή. Όλα αυτά μου δημιουργούν την αίσθηση, ότι, το «costa», δεν σημαίνει, αμιγώς, «πλαγιά», αλλά πλαγιά που είναι δίπλα στη θάλασσα και το Κωσταλέξι είναι, μεν, κτισμένο σε πλαγιά, αλλά δεν είναι δίπλα στη θάλασσα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πριν από 7 χρόνια απευθύνθηκα, με επιστολή μου, στον Δημοσιογράφο και Γλωσσολόγο κ Βαρδιάμπαση Νικόλαο, με την οποία, αφού τον ενημέρωνα για την άποψη του κ. Δελόπουλου περί σλαβικής προέλευσης της ονομασίας «Κωσταλέξι» (επιστολή του 1985), τον παρακάλεσα να μου δώσει τη δική του άποψη. Ο κ. Βαρδιάμπασης μου έστειλε την, από 30 Οκτωβρίου 1998, επιστολή του, της οποίας, τα βασικά σημεία, είναι τα ακόλουθα:.

Στο «costo», ο κ Βαρδιάμπασης, δίδει τη σημασία του συνίσταμε σταθερώς (στέκω καλά). Αυτό το στηρίζει στη λατινική λέξη «costans» (= ευσταθής, σταθερός, βέβαιος), το λατινικό επίρρημα «costanter» (= ευσταθώς, σταθερώς, εμμόνως) και στη λατινική λέξη «Constantia» (= η ευστάθεια, η σταθερότητα). Αυτό το «costo», κατά τον κ. Βαρδιάμπαση, πρέπει να ήταν κάποιος πύργος (ίχνη του οποίου δεν υπάρχουν τώρα, αλλά μπορεί να βρεθούν μελλοντικά), ο οποίος χρειαζόταν προστασία.

Σαν δεύτερο συνθετικό της ονομασίας λαμβάνει τη λέξη «αλέξι», για την οποία μας πληροφορεί, με πλήθος στοιχεία, ότι μαρτυρείται, ως ουδέτερο, από το 2ο αι. π.Χ. και σημαίνει «το κατάλληλο ή ικανό να απομακρύνει κάτι τι». Αυτό το «αλέξι» ήταν εκείνο που αναλάμβανε να προστατεύσει τον πύργο.

Επομένως έχουμε «costo (costa)» + «αλέξι» = Κωσταλέξι. Με τον τρόπο αυτό επιλύεται τόσο το ουδέτερο της ονομασίας, όσο και η γραφή της με ωμέγα.

Αλλά και κανένα φράγκικο τοπωνύμιο δεν υπάρχει στην περιοχή του Κωσταλεξίου. Από τη διερεύνηση του ετύμου των λέξεων των ονομασιών των 150 τοπωνυμίων της περιοχής Κωσταλεξίου προέκυψαν 9 λέξεις **λατινικής** προελεύσεως. Οι λέξεις αυτές είναι οι ακόλουθες: Άσπρο (από τη λατιν. λ. asper), Κουμούλες (από τη λατιν. λ. cumulus), Κάμπος (από τη λατιν. λ. campus), Καναλάκης (από τη λατιν. λ. canalis), Μπούφος (από τη λατιν. λ. bufus), Λούκα (από τη λατιν. λ. Lucas), Λωρίδες (από τη λατιν. λ. lorum), , Σκαμνί (από τη λατιν. λ. scamnum) και Σκαλί (από τη λατιν. λ. skala). Όλες αυτές οι λέξεις δεν είναι φράγκικες, αλλά προέρχονται από τη ρωμαϊκή κληρονομιά της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αρα, στην περιοχή του Κωσταλεξίου, δεν είχαμε φράγκικο εποικισμό.

Για το περί «πουρναροπλαγιάς», του κ. Δελόπουλου, έχω να πω τούτο: Μεγάλος αριθμός χωριών, μέσα στη φραγκοκρατούμενη περιοχή, ήταν κτισμένα σε πουρναροπλαγιές (ακόμη και οι Κομποτάδες και το Φραντζί). Με βάση αυτό έπρεπε να έχουμε πολλά χωριά με την ονομασία «Κωσταλέξι» (πουρναροπλαγιά). Αλλά έχουμε μόνο ένα. Αρα, η άποψη της προελεύσεως της ονομασίας Κωσταλέξι από το φράγκικο «costa a lecci», είναι πολύ παράδοξη και περίεργη.

Σε τελική ανάλυση: Από το ένα μέρος έχουμε την πραγματική ιστορία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του θρύλου (ο οποίος, κατά τον κ. Βαρδιάμπαση, είναι «costo») και, από την άλλη, την αβέβαιη άποψη του κ. Δελόπουλου. Η εκτίμηση μου είναι ότι πρέπει να επιλέξουμε την πρώτη. Αρα παραμένει η άποψη της προελεύσεως της ονομασίας **Κωσταλέξι** από τα ονόματα **Κώστας** και **Αλέξης.**

Για το χωριό Φραντζί:

Στην εισήγηση μου, για τη **«ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ»**, παρουσίασα το θρύλο που διασώζεται, στους κατοίκους του χωριού Φραντζί, σχετικά με την προέλευση της ονομασίας του.

Ο θρύλος αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα, τα οποία έχουν συμβεί και συγκεκριμένα: Η μάχη του Σπερχειού έγινε, ο Νικηφόρος Ουρανός υπήρξε, στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία υπήρχαν μεγάλες οικογένειες με το επώνυμο Φραντζής και, επομένως, δεν είναι παράδοξο, κάποιος γόνος αυτών, να ήταν Γραμματέας του Νικηφόρου Ουρανού και, τέλος, ο οικισμός που έκτισε ο Φραντζής υπήρξε και διασώζονται τα ερείπιά του. Κατά συνέπεια, ο θρύλος, συγκεντρώνει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις, για να θεωρηθεί ότι είναι απόλυτα αυθεντικός και αξιόπιστος.

Τέλος θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, η ονομασία του χωριού, δεν είναι **«Φραντζή»**, αλλά ουδέτερο, **«Φραντζί»** και τούτο διότι, ακολουθώντας τον γλωσσολογικό κανόνα Βαγιακάκου, ο Φραντζής ήταν **κτήτορας** του παλιού χωριού **«Φραντζί»**.[14] Στην έκθεση εγκαταστάσεως του οπλαρχηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη, σαν τσιφλικά στο χωριό Φραντζί, του 1836, αναφέρεται «Εν τη περιφερεία του χωρίου Φραντσίου…..».[15] Ασφαλώς υπάρχουν και άλλα παλαιά έγγραφα που αναφέρουν το χωριό ως Φραντζί. Οι πιο παλιοί Φραντζιώτες και Κωσταλεξώτες, όταν ανέβαιναν τον ανήφορο, από τον Φραντζόμηλο πηγαίνοντας στα χωριά τους, συναντούσαν, στη διασταύρωση προς το Γοργοπόταμο, μία πινακίδα που έγραφε, φαρδιά – πλατιά, **«Φραντζί»**. Τώρα δεν υπάρχει η πινακίδα αυτή. Έπεσε και η ονομασία του χωριού αυτού θύμα της αλόγιστης αποφάσεως της Νομαρχίας Φθιώτιδος, το 1940, για τη μετονομασία των χωριών Φραντζί και Κωσταλέξι σε Φραντζής και Κωσταλέξης αντίστοιχα.

Ο κ. Δελόπουλος όχι μόνο αγνοεί την αυθεντικότητα του θρύλου, αλλά δεν κάνει ούτε και την παραμικρή αναφορά σ' αυτόν. Η σωστή ενέργεια θα ήταν να συνεξετάσει και τις δύο περιπτώσεις (θρύλος και φράγκικη προέλευση της ονομασίας) και, με επιχειρήματα, να αποδείξει το αβάσιμο της μίας και το βάσιμο της άλλης.

Προσωπικά θεωρώ, σαν αναμφισβήτητο, το γεγονός της προελεύσεως της ονομασίας του χωριού από τον κτήτορα Φραντζή, όπως αναφέρεται στον πραγματικό και αυθεντικό φρανζιώτικο θρύλο.

Το αν, το όνομα Φραντζής, είναι «ρομανικής» προελεύσεως δεν έχει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

καμία απολύτως σημασία. Σημασία έχει το γεγονός, ότι δεν είναι «φράγκικης» προελεύσεως της εποχής της «φραγκοκρατίας» στην Ελλάδα.

Για το χωριό Κομποτάδες:

Γενικά:

Κατ' αρχήν να σημειώσουμε ότι η ιστορική και κανονική ονομασία του χωριού είναι **«Κομποτάδες»** και όχι **«Κομποτάδα»**. Ο Τούρκος περιηγητής Εβρέν Τσελεμπή το αναφέρει, το 1640, ως «Κομποτάδες».[16] Στο βιβλίο «Φθιώτις», του Ιωάννου Βορτσέλα, αναφέρεται ότι, το 1821, οι οπλαρχηγοί Διάκος, Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης «..οι μετά την κατά το Πατρατζίκι αποτυχίαν, υποχωρήσαντες εις Κομποτάδες...». Στο ίδιο βιβλίο υπάρχει πίνακας με τα χωριά του Δήμου Ηρακλειωτών, στον οποίο, το χωριό, αναφέρεται με την ονομασία Κομποτάδες. Το 1856, ένας αριθμός κατοίκων, αγόρασαν ορισμένη περιοχή του χωριού από την οικογένεια του τσιφλικά Τσακανίκα. Στο υπ' αριθμ. 6690 συμβόλαιο αγοραπωλησίας το χωριό αναφέρεται, κατ' επανάληψη, με την ονομασία Κομποτάδες. Άρα είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι, η παλιά και ιστορική ονομασία του χωριού, είναι **«Κομποτάδες».**

Παλιότερα, από λίγους κατοίκους του χωριού ή άλλους εκτός αυτού, αναφέρονταν, σε πολύ ελάχιστες περιπτώσεις και η ονομασία «Κομποτάδα». Αυτό γίνονταν από άγνοια της πραγματικής ονομασίας του χωριού. Σε κανένα κείμενο δεν αναφέρεται η ονομασία αυτή.[17] Κατά συνέπεια, η ονομασία «Κομποτάδα», είναι παρετυμολογία της ονομασίας «Κομποτάδες».

Επομένως, η διερεύνηση της προελεύσεως της ονομασίας του χωριού, πρέπει να γίνει με βάση την κανονική ονομασία «Κομποτάδες» και όχι την παρετυμολογική ονομασία «Κομποτάδα». Ο κ. Δελόπουλος χρησιμοποίησε την ονομασία «Κομποτάδα» γεγονός που, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι η ορθή αντιμετώπιση του θέματος.

Πέραν των ανωτέρω σημειώνω και τα ακόλουθα:

Σε πλείστα όσα λεξικά[18] αναφέρονται και οι ακόλουθες ελληνικές λέξεις:

Κόμπος (= καυχησιά). Η λέξη είναι αρχαία ελληνική και η αρχική της ονομασία ήταν «θόρυβος», «καύχηση». Πιθανόν να είναι ονοματοποιημένη λέξη όπως η λέξη βόμβος. Από τη λέξη αυτή προέρχονται οι λέξεις κομπάζω, κομπασμός, κομπαστής κλπ.

Η παρόμοια λέξη κόμπος η οποία προέρχεται από τη μεταγενέστερη Ελληνική λέξη «κόμβος». Η λέξη αυτή είναι αγνώστου ετύμου και πιθανόν να συνδέεται με τη σημασία ξένων λέξεων. Για τη λέξη αυτή μέτρησα δέκα κανονικές ονομασίες και έξι μεταφορικές. Σημειώνω μόνο δύο κανονικές: «ο τόπος ένθα διασταυρώνονται οροσειραί» και «ο τόπος ένθα διασταυρώνονται πολλαί οδοί».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Από τις λέξεις αυτές προέρχονται και οι λέξεις κομβίον, κομπώνω, κουμπώνω, κομβικός, κομποσχοίνι, κομπογιαν(ν)ίτης, κομπορρήμων, κομπολόγι, κομπόδεμα (πουγγί), κομπάζω, κομπόδεμα από θεραπευτικά βότανα κλπ.

Κατόπιν τούτου μπορούμε να δεχθούμε ότι, η ονομασία «Κομπότι» (της Αρτας), πιθανόν να προέρχεται από τη λέξη «κόμβος» (κόμπος) και να σημαίνει και τις δύο σημειωθείσες, ανωτέρω, σημασίες της λέξεως αυτής (ορεινός κόμβος, οδικός κόμβος). Το Κομπότι και κόμβος ορεινός είναι και οδικός κόμβος ήταν. Αυτός ήταν και ο λόγος, για τον οποίο, κατά τον αγώνα της παλιγγενεσίας, έγιναν εκεί σκληρές μάχες, μεταξύ τουρκικών και ελληνικών δυνάμεων, για το έλεγχο του.

Η προέλευση την ονομασίας «Κομπότι» από το επώνυμο Κομπότης δεν είναι καθόλου «αβάσιμη». Αν, ο Κομπότης, ήταν υπαρκτό πρόσωπο και, ταυτόχρονα, ιδρυτής ή κτήτορας, τότε δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι, η ονομασία, δυνατόν να προέρχεται από αυτόν τον Κομπότη.

Τέλος, η μορφολογία του εδάφους του χωριού, δεν δίδει, καθόλου, την αίσθηση της ομάδος λόφων. Ένα αντέρεισμα υπάρχει στο δυτικό μέρος και ένας λόφος στο νότιο, στη βόρεια πλαγιά του οποίου είναι κτισμένα σπίτια. Όσο για το ύψωμα της εκκλησίας είναι μία μικρή εδαφική κατάπτωση η οποία δεν είναι δυνατό να χαρακτηρισθεί ως λόφος.

Η προέλευση της ονομασίας «Κομποτάδες»:

Υπάρχουν οι ακόλουθες εκδοχές:

Στο χωριό υπάρχει ένας θρύλος, σύμφωνα με τον οποίο, οι πρώτοι κάτοικοι που εγκαταστάθηκαν στο χωριό, προέρχονταν από το Κομπότι της Αρτας. Εκ του γεγονότος τούτου, η ονομασία «Κομποτάδες», σημαίνει τους εκ Κομποτίου καταγομένους. Δεν αναφέρεται πότε, γιατί και πως έγινε αυτός ο εποικισμός. Τούτο ενισχύεται από το γεγονός ότι, ορισμένα επώνυμα κατοίκων των Κομποτάδων (Γκούμας, Τζίμας, Οικονόμου, Κασούμης κλπ), έχει επιβεβαιωθεί ότι υπήρχαν και υπάρχουν ακόμη και στο Κομπότι. Η ονομασία «Κομποτάκι», η αναφερόμενη στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Φ.Ε.Κ. 80/28-12-1836,[19] δεν είναι δυνατό να απορριφθεί αβασάνιστα, ως «λαθεμένη γραφή», τόσο λόγω των όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω, όσο και από το γεγονός ότι, η λέξη, είναι και υποκοριστικό της λέξης Κομπότι (Κομποτάκι = μικρό Κομπότι).

Αν λάβουμε υπ' όψη τη λέξη «κόμπος» (= καυχησιά), από την οποία προέρχεται και οι λέξεις κομπάζω (= μιλώ με υπερηφάνεια για τον εαυτό μου, χωρίς να διαθέτω την ανάλογη αξία), κομπορρήμων (= αυτός που εκφράζεται με υπερηφάνεια για τον εαυτό του, που καυχάται) κλπ., τότε μπορούμε να διατυπώσουμε την εκδοχή ότι, η ονομασία Κομποτάδες, πιθανόν να σημαίνει τους κομπάζοντες, τους καυχησιάριδες (κομποτάς = ο κομπάζων, ο καυχησιάρης και κομποτάδες = οι κομπάζοντες, οι καυ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

χησιάριδες). Ίσως λοιπόν, οι κάτοικοι του χωριού αυτού, να ήταν, παλιά, επιρρεπείς στην καυχησιολογία και στον κομπασμό και, από το γεγονός αυτό, να τους «κόλλησαν» το παρατσούκλι «κομποτάδες», το οποίο, με τον καιρό, έγινε η ονομασία του χωριού. Ακόμη και σήμερα διακρίνεται η καυχησιολογική διάθεση των Κομποταδιτών, αν λάβουμε υπ' όψη ότι προβάλλουν, με μεγάλη αυταρέσκεια, την έκφραση **«Κομποταδίτικος γαμπρός»**,[20] με το οποίο θέλουν να πουν ότι, οι γαμπροί από το χωριό αυτό, είναι οι καλύτεροι από τους γαμπρούς όλων των άλλων χωριών!!! Ας μην ξεχνάμε ότι έχουμε και τα φαφλατάς – φαφλατάδες, κερατάς – κερατάδες. Να μην ξεχνάμε, ακόμη, ότι έχουμε και τους πληθυντικούς των λέξεων που σημαίνουν επάγγελμα, όπως γαλατάς – γαλατάδες, καρεκλάς – καρεκλάδες, αβγουλάς – αυγουλάδες, νερουλάς – νερουλάδες, κομπολογάς – κομπολογάδες κλπ.

Αν, τέλος, λάβουμε τη λέξη κομπόδεμα (πουγγί), η οποία προέρχεται από τη λέξη κόμβος, τότε είναι δυνατό να θεωρήσουμε, ότι, η ονομασία «Κομποτάδες», σημαίνει αυτούς που φροντίζουν να δημιουργούν και έχουν, πάντοτε, κομπόδεμα.

1. Ένα χιλιόμετρο, περίπου, νότια του σημερινού χωριού.

2. Έχει βρεθεί νόμισμα του Δεσποτάτου της Ηπείρου με χρονολογία κοπής από 1224 μέχρι το 1230. Το νόμισμα κόπηκε στο νομισματοκοπείο της Θεσσαλονίκης μετά την κατάληψή της, το 1222, από το Δεσπότη της Ηπείρου Θεόδωρο Κομνηνό και την κατάλυση του ομωνύμου λογγοβαρδικού βασιλείου. Αυτό σημαίνει ότι, το 1224, υπήρχε το «Παλιό Χωριό», αν λάβουμε υπ' όψη ότι, μετά το σεισμό, έπαψε κάθε είδος ζωής εκεί.

3. Πληροφορία από τουρκική αρχειακή πηγή.

4. Την αυθεντικότητα του κ. Αλεξίου την επικαλείται, ο κ Δελόπουλος, σε επιστολή του του έτους 1985.

5. Εννοεί του «Παλιού Χωριού».

6. Ο κ. Δελόπουλος, παλιότερα, ήταν συνεργάτης του κ. Βαγιακάκου.

7. Δημ. Καμπούρογλου (1852 – 1942): Λογοτέχνης και ιστοριοδίφης. Το κύριο μέρος του έργου του είναι αφιερωμένο σε εθνολογικές και ιστορικές μελέτες. Συγκέντρωσε πολύτιμο όγκο ανεκδότων και άλλων στοιχείων υλικού, σχετικού με την αθηναϊκή ζωή του μεσαίωνα και της τουρκοκρατίας. Ένεκα τούτου έλαβε τον τίτλο του ιστορικού της ελληνικής πρωτεύουσας.

8. Αρα ισχύει ακόμη, η ανωτέρω εκδοχή, έστω και με μικρότερες πιθανότητες.

9. Εννοεί τη μετατροπή του «Κωσταλέξης» σε «Κωσταλέξι».

10. Την έρευνα την πραγματοποίησα καθ' υπόδειξη του κ. Βαγιακάκου.

11. Εννοεί το «κοστέλι»

12. Εννοεί της «kasztel».

13. **«ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ»** των Τεγόπουλου – Φυτράκη.

14. Είναι απορίας άξιο γιατί, ο κ. Δελόπουλος, αποφεύγει, συστηματικά, το γλωσσολογικό κανόνα του κ. Βαγιακάκου.

15. Την διαθέτω ύστερα από ευγενική προσφορά της Φιλολόγου κας Αφροδίτης Θεοδώρου.

16. Αρχείο κ. Αθανασίου Σιούτα, Δασκάλου, από Κομποτάδες.

17. Στο βιβλίο **«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΠΟΤΑΔΩΝ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ»**, του 1982, του Γεωργίου Τσεκούρα – Κατσαρού (σελ. 15) δεν αναφέρεται η ονομασία **«Κομποτάδα»**,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

όπως σημειώνει ο κ. Δελόπουλος στην εισήγηση του, ούτε και σε κανένα άλλο σημείο του ίδιου βιβλίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ο τίτλος του βιβλίου, αναφέρει **«ΤΩΝ ΚΟΜΠΟΤΑΔΩΝ»** (πληθυντικός) και όχι της **«ΚΟΜΠΟΤΑΔΑΣ» (Ενικός).**

18. «ΝΕΟΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΝ – ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ» του Δημ. Δημητράκου, «ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ», «ΑΝΤΙΛΕΞΙΚΟΝ» του Βοσταντζόγλου, ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα», «ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ», του Γ. Μπαμπινιώτη, «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ» των Τεγόπουλου – Φυτράκη.

19. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΠΟΤΑΔΩΝ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ», του 1982, του Γεωργ. Τσεκούρα- Κατσαρού.

20. «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΠΟΤΑΔΩΝ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ», του 1982, του Γεωργίου Τσεκούρα – Κατσαρού

Αν. Καραναστάσης: Επειδή τη σημερινή συνεδρίαση παρακολούθησαν και αρκετοί κάτοικοι του Σταυρού, η κα Παπακωνσταντίνου το είπε στην αρχή για το Μπικιόρεμμα και το Βαγιονόρεμα. Έχει γίνει στους χάρτες τόσο της Γ.Υ.Σ. όσο και σ' αυτούς του εμπορίου κάπιο λάθος. Για τους κατοίκους του Σταυρού ανέκαθεν Μπεκιόρεμα είναι το δυτικό ρέμα του Σταυρού, Βα(γ)ιονόρεμα ή Παπακυριτσόπουλου είναι το ανατολικό ρέμα στη θέση Καναπίτσα. Αυτά για τα Πρακτικά του Συνεδρίου, την ιστορική αλήθεια και για την παράδοση του χωριού μας.

Κλείνοντας τη σημερινή μας συνεδρίαση, ευχαριστούμε θερμά όλους σας που την παρακολουθήσατε και σας περιμένουμε αύριο τόσο στην πρωϊνή όσο και στην απογευματινή συνεδρίαση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

2η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Παλιαλέξης Ηλίας – Τσέλος Μπάμπης

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Φρούσσου Ελένη
«Εισηγμένες τεχνικές και υλικά
κατά τη Μυκηναϊκή Περίοδο στη Φθιώτιδα»

Σακκάς Δημήτριος
«Η Μυκηναϊκή εποχή στην κοιλάδα του Σπερχειού
επί τη βάσει της κεραμικής»

Βλαχάκη Μαρία
«Ο Θησαυρός των Λιβανατών Λοκρίδας»

Παπασταθοπούλου Αριστέα
«Κατάλοιπα Ρωμαϊκής αγροικίας – θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου Φθιώτιδας»

Μπάτσος Νικόλαος
«Παλαιοχώρι Μαρτίνου ή Βουμελιτέα»

Σελέκος Πέτρος
«Προβιομηχανικά – Υδροκίνητα εργαστήρια της Λάρυμνας»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 2ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Ελένη Φρούσσου
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μυκηναϊκής μικροτεχνίας στη Φθιώτιδα

Το εμπόριο, η βιοτεχνία και οι τέχνες γνώρισαν ιδιαίτερη άνθηση κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο (1650-1050 π.Χ. περίπου). Ήδη από την αρχή της περιόδου αυτής, με τη μορφή ανταλλαγής δώρων μεταξύ ανθρώπων της ανώτερης κοινωνικής τάξης έφθασαν από περιοχές της Εγγύς Ανατολής, όπου είχε σημειωθεί ήδη μεγάλη ανάπτυξη των τεχνών και των τεχνικών κατεργασίας μεγάλης ποικιλίας πρώτων υλών, στο χερσαίο νότιο ελλαδικό χώρο, όπου κατ' εξοχήν αναπτύχθηκε ο μυκηναϊκός πολιτισμός, πρώτες ύλες και τεχνικές άγνωστες μέχρι εκείνη τη στιγμή στην περιοχή αυτή.

Στη διάρκεια της Μυκηναϊκής περιόδου και, μάλιστα, κατά την περίοδο της ακμής των ανακτορικών κέντρων (περίοδος εξάπλωσης της «μυκηναϊκής κοινής»), με τη μεγάλη ανάπτυξη που γνώρισε το εμπόριο και την ευμάρεια που φαίνεται ότι απολάμβανε πλέον μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, όχι μόνο συνεχίσθηκε η εισαγωγή πρώτων υλών που δεν υπήρχαν στον ελλαδικό χώρο αλλά συγχρόνως κατακτήθηκε και αναπτύχθηκε και η τεχνογνωσία για την κατεργασία τους.

Οι πρώτες ύλες που έφθασαν στον ελλαδικό χώρο κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο είναι πολλές και χαρακτηριστικές για την περίοδο αυτή, με την έννοια ότι οι περισσότερες από αυτές απουσιάζουν ή τουλάχιστον δεν εμφανίζονται με την ίδια συχνότητα πριν ή μετά από τη Μυκηναϊκή περίοδο. Πρόκειται κυρίως για πολύτιμα και ημιπολύτιμα μέταλλα, όπως ο χρυσός, ο άργυρος και ο ήλεκτρος (κράμα χρυσού και αργύρου), για ημιπολύτιμους λίθους και άλλα πετρώματα, όπως ο αμέθυστος, ο σάρδιος (κορναλίνης), ο λαζουρίτης (lapis lazuli), η ορεία κρύσταλλος, το ηλεκτρο (κεχριμπάρι), ο όνυχας, το αλάβαστρο, ο βασάλτης, για πρώτες ύλες ζωικής προέλευσης, όπως το ελεφαντοστό, τα οστά ιπποπόταμου, τα αυγά στρουθοκαμήλου, αλλά και τεχνητά κατασκευασμένες πρώτες ύλες, όπως το γυαλί, η φαγεντιανή, η κύανος. Κατά τη διάρκεια της επικράτησης της «μυκηναϊκής κοινής» η ποικιλία των εισηγμένων πρώτων υλών περιορίζεται, σε σχέση με την αρχή της περιόδου (περίοδος των «Ταφικών Κύκλων» των Μυκηνών, ιδίως του «Ταφικού Κύκλου Α»). Αντίθετα, η ποσότητα των χρησιμοποιούμενων πρώτων υλών αυξάνεται και τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αντικείμενα, τα οποία κατασκευάζονται από αυτές, παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερη διάδοση στον χερσαίο ελλαδικό και αιγαιακό χώρο.

Τις περισσότερες από τις εισηγμένες πρώτες ύλες τις κατεργάζονται Μυκηναίοι τεχνίτες ή, ενδεχομένως, και ξένοι τεχνίτες που ζουν στα μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα και προσδίδουν στα τελικά αντικείμενα τα χαρακτηριστικά της μυκηναϊκής τεχνοτροπίας και των μυκηναϊκών καλλιτεχνικών προτύπων. Έτσι, είναι συνήθως σχετικά εύκολη η διάκριση μεταξύ των εισηγμένων αντικειμένων μικροτεχνίας και αυτών που προέρχονται από τα μυκηναϊκά εργαστήρια.

Κατά τη διάρκεια της ακμής των μυκηναϊκών ανακτόρων, το μεγαλύτερο μέρος των αντικειμένων μικροτεχνίας φαίνεται ότι παραγόταν στα μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα. Αντίθετα, προς το τέλος της περιόδου, με την παρακμή και διάλυση των ανακτορικών κέντρων, σε ορισμένες περιοχές του μυκηναϊκού κόσμου αναπτύχθηκαν τοπικά εργαστήρια, ενώ φαίνεται ότι υπήρχαν και πλανόδιοι τεχνίτες, οι οποίες ασκούσαν την τέχνη τους από περιοχή σε περιοχή. Οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται στη μικροτεχνία κατά την τελευταία αυτή περίοδο είναι ελάχιστες, κυρίως ο τάλκης (στεατίτης) και το γυαλί.

Αξίζει να παρατηρηθεί ότι δεν έφθασαν όλα τα είδη πρώτων υλών και τα προϊόντα μικροτεχνίας που προέκυψαν από την κατεργασία τους με την ίδια ποσότητα και ποιότητα σε όλες τις περιοχές, στις οποίες αναπτύχθηκε ή διαδόθηκε ο μυκηναϊκός πολιτισμός. Έτσι, υπάρχουν περιοχές όπου τα προϊόντα μικροτεχνίας από εισηγμένες πρώτες ύλες εμφανίζονται σε αφθονία, και πρόκειται κυρίως για τις περιοχές των μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων, και άλλες, με λιγότερα έως ελάχιστα ανάλογα ευρήματα. Σ' αυτήν την περίπτωση πρόκειται για τις περιοχές που δέχθηκαν την επίδραση του μυκηναϊκού πολιτισμού άλλοτε εντονότερα και άλλοτε πιο ισχνά αλλά δεν βρίσκονταν στην άμεση σφαίρα επιρροής των μυκηναϊκών ανακτόρων. Αν και κατ' εξοχήν διαγνωστικό στοιχείο της μυκηναϊκής επιρροής σε μία τέτοια περιοχή είναι η παρουσία μυκηναϊκής κεραμικής, η ποσότητα και η ποιότητά της, η εύρεση αντικειμένων της μυκηναϊκής μικροτεχνίας, η συχνότητα της εμφάνισής τους, η ποικιλία και η ποιότητά τους είναι δυνατόν να χρησιμεύσουν επίσης ως διαγνωστικό στοιχείο για το μέγεθος της επιρροής που άσκησε στην περιοχή αυτή ο μυκηναϊκός πολιτισμός και την έκταση της συμμετοχής της περιοχής σ' αυτόν.

Η περιοχή της Φθιώτιδας αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των όσων προαναφέρονται. Συγκεκριμένα, δεν παρατηρείται σε όλη την έκτασή της με την ίδια ποσότητα και ποιότητα η παρουσία αντικειμένων μυκηναϊκής μικροτεχνίας. Στην περιοχή της Λοκρίδας ο αριθμός τους και η συχνότητα εμφάνισής τους είναι πολύ μεγαλύτερα απ' ό,τι στη βόρεια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φθιώτιδα. Ακόμη, το είδος των αντικειμένων μικροτεχνίας που έχουν έως σήμερα εντοπισθεί στην περιοχή αυτή αποδεικνύει, μεταξύ άλλων, την συστηματική επαφή με τα μυκηναϊκά κέντρα και αργότερα, προς το τέλος της περιόδου, την ανάπτυξη σχέσεων με ορισμένες από τις πιο δραστήριες περιοχές της περιφέρειας του πρώην μυκηναϊκού κόσμου και την πιθανή δημιουργία τοπικών εργαστηρίων παραγωγής αντικειμένων μικροτεχνίας. Μία ειδικότερη μελέτη των αντικειμένων μικροτεχνίας που εντοπίζονται στην περιοχή της Φθιώτιδας σε όλη τη διάρκεια της Μυκηναϊκής περιόδου επιτρέπει να διαπιστωθούν οι επιτόπιες προτιμήσεις και εκφάνσεις της και να συζητηθεί το ζήτημα της ενδεχόμενης παρουσίας εξειδικευμένων εργαστηρίων ή τεχνιτών στην περιοχή της Λοκρίδας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δημήτρης Ν. Σακκάς
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
Η Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην κοιλάδα του Σπερχειού επί τη βάσει της κεραμικής

Εισαγωγή

Με την παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται μια κριτική θεώρηση των μέχρι σήμερα αρχαιολογικών προσεγγίσεων και δεδομένων για την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην κοιλάδα του Σπερχειού. Η Ύστερη Εποχή του Χαλκού ή Υστεροελλαδική Εποχή (εφεξής ΥΕ) για την ηπειρωτική Ελλάδα, γνωστή και ως Μυκηναϊκή Εποχή, καλύπτει το β΄ ήμισυ της δεύτερης χιλιετίας π.Χ[1]. Η κοιλάδα του Σπερχειού αποτελεί έναν σαφώς ορισμένο χώρο, ο οποίος περιβάλλεται από ορεινούς όγκους βόρεια, δυτικά και νότια και βρέχεται από τη θάλασσα στα ανατολικά. Η θέση και η γεωμορφολογία του χώρου προσδιόρισαν αντίστοιχα τα δύο κύρια χαρακτηριστικά της κοιλάδας, η οποία αφενός αποτελεί κομβικό σημείο στις από βορρά προς νότο χερσαίες επικοινωνίες και, αφετέρου συνιστά μια γεωγραφική ενότητα.

Η τελευταία παρατήρηση αποτελεί θεμελιώδη παραδοχή στην παρούσα μελέτη, όπου η κοιλάδα εξετάζεται ως μία γεωγραφική ενότητα. Με βάση αυτή την παραδοχή, η ανακοίνωση αναπτύσσεται σε τρεις ενότητες. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται συνοπτικά η προϊστορική αρχαιολογία της κοιλάδας του Σπερχειού και δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στις αντίστοιχες προσεγγίσεις για τον χαρακτήρα της περιοχής στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Ακολουθεί η συζήτηση δημοσιευμένων συνόλων κεραμικής της Ύστερης Εποχής του Χαλκού από την κοιλάδα με βάση τους άξονες

1 Χρονολόγηση: συμβατικές περίοδοι και απόλυτες χρονολογήσεις (κατά Shelmerdine 2001: 332, table 1):

	Υψηλή Χρονολόγηση	Χαμηλή Χρονολόγηση
ΥΕ Ι	1680 - 1600/1580 π.Χ	1600 - 1510/1500 π.Χ.
ΥΕ ΙΙΑ	1600/1580 - 1520/1480 π.Χ.	1510/1500 - 1440 π.Χ.
ΥΕ ΙΙΒ	1520/1480 - 1445/1415 π.Χ.	1440 - 1390 π.Χ.
ΥΕ ΙΙΙΑ1	1445/1415 π.Χ. – 1390/1370 π.Χ.	1390 - 1370/1360 π.Χ.
ΥΕ ΙΙΙΑ2	1390/1370 – 1340/1330 π.Χ.	1370/1360 - 1340/1330 π.Χ.
ΥΕ ΙΙΙΒ	1340/1330 – 1190/1180 π.Χ.	1340/1330 – 1185/1180 π.Χ.
ΥΕ ΙΙΙΓ	1190/1180 – 1065/1060 π.Χ.	1185/1180 - 1065 π.Χ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

παραγωγής, διακίνησης και κατανάλωσης κεραμικής. Στο τρίτο μέρος επιχειρείται η αντιπαραβολή των στοιχείων που προέκυψαν από την προηγούμενη συζήτηση προς τα υπόλοιπα δεδομένα, ενώ παράλληλα διατυπώνονται και ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τον χαρακτήρα της κοιλάδας του Σπερχειού στην Ύστερη εποχή του Χαλκού.

Η προϊστορική αρχαιολογία της κοιλάδας του Σπερχειού

Η ιστορία της προϊστορικής αρχαιολογίας στην κοιλάδα του Σπερχειού ξεκινά αμέσως μετά την δημοσίευση του πρώτου συνθετικού έργου για το χώρο και τη Φθιώτιδα, γενικότερα, του βιβλίου του Ιωάννη Βορτσέλα *Φθιώτις, η προς νότον της Όθρυος* (1907). Διακρίνονται δύο κύριες φάσεις αρχαιολογικής δραστηριότητας, με βάση τις οποίες διατυπώθηκαν και οι αντίστοιχες προτάσεις σχετικά με το χαρακτήρα της περιοχής κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

Η πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τη δραστηριότητα της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής, η οποία εκδηλώνεται σε δύο στάδια. Αρχικά, στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του προηγούμενου αιώνα, οι Alan J. B. Wace και Maurice Thomson ερεύνησαν ανασκαφικά τον προϊστορικό οικισμό στη θέση Λιανοκλάδι: Παλαιόμυλος (1909. 1912: 171-192), όπου, ωστόσο, δεν εντοπίστηκαν κατάλοιπα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Μεταπολεμικά, οι R. Hope-Simpson και J.F. Lazenby πραγματοποίησαν επιφανειακές έρευνες και περισυλλογές υλικού από διάφορες θέσεις στην κοιλάδα (1959), ορισμένες από τις οποίες επιχείρησαν να ταυτίσουν με τις πόλεις των Μυρμιδόνων από τον *Νηών Κατάλογο* της Ιλιάδας του Ομήρου (Κομνηνού-Κακριδή: 82-83.). Ανάμεσα στις δύο έρευνες και προς τα τέλη της δεκαετίας του 1930, ο Σπυρίδων Μαρινάτος ανασκάπτει το πρώτο μυκηναϊκό εύρημα από την κοιλάδα, έναν κιβωτιόσχημο τάφο στις Βαρδάτες (Marinatos 1940: 334. Lemerle 1939).

Των σποραδικών ερευνών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας κατά την δεκαετία του 1960, πραγματοποιούμενων είτε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Βόλου και τον Δημήτριο Ρήγα Θεοχάρη (1966), είτε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Θηβών και τον Θεόδωρο Σπυρόπουλο (1972), ακολούθησε η ίδρυση της τοπικής Εφορείας Αρχαιοτήτων με έδρα τη Λαμία, το 1973, της οποίας αρχικά προϊστάμενος διετέλεσε ο μετέπειτα καθηγητής Γεώργιος Χουρμουζιάδης. Αν και πραγματοποιήθηκαν δοκιμαστικές ανασκαφές, στο Κάστρο της Λαμίας, τα Πλατάνια της Αγίας Παρασκευής (Χουρμουζιάδης 1979), και το Λιανοκλάδι (Ιωαννίδου 1973), αλλά και επιφανειακές έρευνες στο δυτικό τμήμα της κοιλάδας, η απουσία σχετικών δημοσιεύσεων δεν επέτρεψε την ανάλογη αξιοποίηση των σχετικών δεδομένων. Η τοπική Εφορεία επαναλειτουργεί από το 1977 έως σήμερα, με προϊσταμένους τους κκ. Φανουρία Δακορώνια, Πάντο Πάντο, Νίνα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Κυπαρίσση-Αποστολίκα και την κ. Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου. Στο διάστημα αυτό σωστικές ανασκαφές έφεραν στο φως προϊστορικά κατάλοιπα σε διάφορες θέσεις στην κοιλάδα. Η επαναλειτουργία της τοπικής Εφορείας συνέπεσε με τη διεξαγωγή της πρώτης και μοναδικής έως σήμερα οργανωμένης και συστηματικής έρευνας επιφανείας (The Phokis-Doris Expedition), εκτεταμένου αν και όχι εντατικού χαρακτήρα, η οποία συμπεριέλαβε και το νοτιότερο, μικρό τμήμα της κοιλάδας (Kase *et al*. 1991).

Η αρχαιολογική έρευνα και, κυρίως, τα δεδομένα και τα πορίσματα, τα οποία αυτή παράγει, διαμόρφωσαν σε μεγάλο βαθμό την υπάρχουσα γνώση σχετικά με την προϊστορία της κοιλάδας του Σπερχειού και την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, ειδικότερα. Σχετικά με την τελευταία, τρεις διαφορετικές και μάλλον αντικρουόμενες απόψεις έχουν διατυπωθεί.

Η πρώτη προσέγγιση διατυπώθηκε από τον Vincent Desborough (1964: 126-7) και δύναται να χαρακτηριστεί 'μινιμαλιστική', καθώς αποδίδει περιφερειακό χαρακτήρα στην κοιλάδα σε σχέση με τον υπόλοιπο 'μυκηναϊκό' κόσμο. Η συγκεκριμένη προσέγγιση, βασίστηκε στα περιορισμένα, τότε, αρχαιολογικά στοιχεία, με συνέπεια την ελλιπή κατανόηση του χώρο. Αμφισβητήθηκε σύντομα μετά τη διατύπωση της (Θεοχάρης 1966: 242), και σήμερα θεωρείται ξεπερασμένη (Dakoronia 1991: 70).

Οι δύο άλλες προσεγγίσεις αντιτίθενται στην προηγούμενη, παρουσιάζουν, ωστόσο, και μία ουσιώδη διαφορά μεταξύ τους. Από τη μία πλευρά, οι R. Hope-Simpson και J. F. Lazenby, βασισμένοι στα ευρήματα των επιφανειακών ερευνών που διεξήγαγαν, υποστήριξαν την πολιτική ενότητα και τον κεντρικό χαρακτήρα της κοιλάδας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Εφορμόμενοι από το φθίνον ρομαντικό πνεύμα των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, οι δύο ερευνητές προχώρησαν στην ταύτιση μίας σειράς θέσεων από τη σημερινή Πελασγία μέχρι και την Ηράκλεια με τις πόλεις των Μυρμιδόνων, της επικράτειας δηλ. του Πηλέα και του Αχιλλέα (Hope-Simpson & Lazenby 1959. 1970: 127-131). Από την άλλη πλευρά, η Φ. Δακορώνια δεν συντάχθηκε με την άποψη των τελευταίων σε ότι αφορά τον ρόλο της κοιλάδας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Βασισμένη στα ευρήματα από την δράση της τοπικής Εφορείας, αντιμετώπισε την κοιλάδα σαν μία γεωγραφική ενότητα και διέγνωσε τον 'επαρχιακό ρόλο' του συγκεκριμένου χώρου κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού (Δακορώνια 1999: 184).

Ουσιαστικά, όλες οι παραπάνω προσεγγίσεις, αν και φαινομενικά αντιτίθενται η μία στην άλλη, ανήκουν στο παραδοσιακό ρεύμα της αρχαιολογίας, ενώ δύνανται να χαρακτηριστούν και 'υποθετικό-συμπερασματικές', καθώς προηγείται η υπόθεση, τα δεδομένα γίνονται αντι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κείμενο διαχείρισης ανάλογα με την υπόθεση και ακολουθεί το επιθυμητό συμπέρασμα.

Αντίθετα, η παρούσα προσέγγιση διαφοροποιείται από τις δύο προηγούμενες στο συγκεκριμένο σημείο, καθώς δεν προϋπάρχει, εδώ, μια υπόθεση, η οποία αναζητά την επιβεβαίωση της στο αντίστοιχο υλικό από την κοιλάδα. Μάλλον επιχειρείται μια ανάγνωση του σχετικού υλικού, σε μια απόπειρα να μετατραπούν τα αρχαιολογικά στοιχεία σε ιστορικές πληροφορίες. Αφήνοντας στην άκρη τις φιλολογικές πηγές, την ταύτιση ή όχι της κοιλάδας με κάποια από τις επικράτειες που αναφέρει ο Όμηρος στον *Νηών Κατάλογο*, επιχειρείται μια καθαρά αρχαιολογική προσέγγιση στο ζήτημα της μυκηναϊκής εποχής στην κοιλάδα του Σπερχειού. Ξεκινώντας με την συζήτηση της παραγωγής και κατανάλωσης κεραμικής, εξετάζεται εάν οι μεταβολές στις συγκεκριμένες πρακτικές οριοθετούν χρονικές ενότητες και συνδέονται με ευρύτερες κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες αναπαράγονται και αναπαράγουν οι ίδιες κοινωνικές δομές (Knappett 2002: 169-171, όπου και βιβλιογραφία). Κατ' αυτόν τον τρόπο αναζητείται η ταυτότητα και η πορεία των κατοίκων της κοιλάδας του Σπερχειού στο β΄ μισό της δεύτερης χιλιετίας π.Χ.

Θέσεις και σύνολα κεραμικής

Από τις έρευνες που αναφέρθηκαν προηγουμένως έχουν προκύψει και αναφέρονται στη βιβλιογραφία είκοσι περίπου θέσεις[2] της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στην κοιλάδα του Σπερχειού, οι περισσότερες από τις οποίες είναι πλημμελώς ερευνημένες και δημοσιευμένες.

Εξαίρεση αποτελούν πέντε θέσεις, οι οποίες έχουν αποδώσει ισάριθμα σύνολα κεραμικής, λιγότερο ή περισσότερο συστηματικά δημοσιευμένα. Τα σύνολα αυτά περιλαμβάνουν την κεραμική τριών κιβωτιόσχημων

2 **Πελασγία: Λάρισσα Κρεμαστή** (Hope Simpson & Lazenby 1959: 102, 104. Hope Simpson & Dickinson 1979: 266, G83), **Ράχες: Φούρνοι** (Hope-Simpson & Dickinson 1979, 266, G82. Παπακωνσταντίνου 1995. 1997: 127), **Αχινός** (πέραν των Hope-Simpson & Lazenby 1959, 102, 105. Hope-Simpson & Dickinson 1979: 265, G79. Παπακωνσταντίνου 2002, βλ. ακολούθως), **Λιμογάρδι: Ναρθάκιον** (Μπούγια 2004: 398), **Αγία Παρασκευή: Πλατάνια** (Hope-Simpson & Lazenby 1959: 102-103, 105. Hope-Simpson & Dickinson 1979: 265, G 79. Χουρμουζιάδης 1973-4: 518), **Λαμία: Κάστρο** (Χουρμουζιάδης 1973-4: 320), **Λαμία: Γυμνάσιο Αρρένων** (; Παπαναγιώτου 1971: 62 εικ.2), **Λαμία: Ταράτσα** (βλ. ακολούθως), **Λαμία: Βαλόγουρνα** (Δακορώνια 1998: 139), **Σταυρός: Μπικιόρεμα** (βλ. ακολούθως), **Μελιταία: Αβαριτσόρεμα** (Hope Simpson & Dickinson 1979: 293-4, H62), **Ξυνιάδα: Νησί Κορομηλιάς** (Δακορώνια 1997: 220-4, εικ. 8-11. 2000α), **Στίρφακα: Καλαντζίνα** (Hope Simpson & Dickinson 1979: 295, J3), **Αρχάνι** (βλ. ακολούθως), **Μοναστήρι** (Wallace 1991: 46-7), **Ηράκλεια** (Hope-Simpson & Lazenby 1959: 103. Hope-Simpson & Dickinson 1979: 264, G76), **Ραχίτα** (Hope-Simpson & Dickinson 1979: 264, G77. Wallace 1991: 48) και η αντίστοιχη ταφική θέση στις **Βαρδάτες** (βλ. ακολούθως), **Δύο Βουνά: Δέμα** (Kase & Wilkie 1984: 112, εικ. 68: c, d. Cherf 1991), **Παύλιανη** (Δακορώνια 1987β: 193, πν. 68β).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τάφων από την Ταράτσα, ένός κιβωτιόσχημου από τον Αχινό, ενός νεκροταφείου με έντεκα θαλαμοειδείς τάφους από το Μπικιόρεμα, ενός κτιστού κιβωτιόσχημου τάφου από τις Βαρδάτες, και, τέλος, ενός θαλαμοειδούς τάφου από το Αρχάνι. Τα συγκεκριμένα σύνολα καλύπτουν το διάστημα από την ΥΕ Ι έως την ΥΕ ΙΙΙ Γ: ύστερη φάση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δύνανται να θεωρηθούν ενδεικτικά για την παραγωγή, τη διακίνηση και την κατανάλωση υστεροελλαδικής κεραμικής στην κοιλάδα του Σπερχειού καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου, αν και το γεγονός ότι πρόκειται αποκλειστικά για ευρήματα προερχόμενα από τάφους δεν επιτρέπει μια ευρύτερη θεώρηση του ζητήματος.

Ειδικότερα, δύο από τα προαναφερθέντα σύνολα, από την Ταράτσα και τον Αχινό, ανάγονται στην πρώιμη μυκηναϊκή περίοδο. Οι τρεις κιβωτιόσχημοι τάφοι από την Ταράτσα χρονολογούνται στην ΥΕ Ι περίοδο, και ο όμοιου τύπου τάφος από τον Αχινό, στην ΥΕ ΙΙΒ φάση. Και οι τέσσερις τάφοι από τις δύο θέσεις απέδωσαν ιδιαίτερα μικρά σύνολα κεραμικής, από ένα έως τρία αγγεία σε κάθε περίπτωση, τα οποία έχουν ένα κοινό σημείο. Τα αγγεία από την Ταράτσα, τρία μόνωτα αλαβαστροειδή, αναπαράγουν μεσοελλαδικούς τύπους, όπως υποστηρίζεται αναλυτικά από τη Σταμούδη (2002: 41-3. 2003: 263-4, εικ. 3-4) και το ίδιο ισχύει και για ένα από τα τρία αγγεία, από τον τάφο στον Αχινό (Δακορώνια 1997α. 1997β: 211-4, εικ. 1-3). Πρόκειται για έναν κύαθο με κάθετη λαβή στο χείλος, ένα τυπικό μεσοελλαδικό σχήμα με σποραδικές επιβιώσεις στην πρώιμη μυκηναϊκή περίοδο[3], μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και το αγγείο από τον Αχινό.

Αν και ιδιαίτερα περιορισμένα, και χωρίς την δυνατότητα αντιπαραβολής τους προς κάποιο οικιστικό σύνολο, τα ευρήματα από τις δύο θέσεις οδηγούν σε τρεις σημαντικές διαπιστώσεις. Αφενός, αναδεικνύεται η απουσία της πρώιμης μυκηναϊκής ως τεχνοτροπικά ορισμένης φάσης στην κοιλάδα του Σπερχειού. Αφετέρου, αποδεικνύεται η συνέ-

3 Ένας ακόμη κύαθος με κάθετη (καλαθόσχημη) λαβή στο χείλος βρέθηκε σε έναν τάφο της πρώιμης μυκηναϊκής στο Σέσκλο από τον Τσούντα (1908: 151, εικ. 61). Ο Τσούντας αναφέρει ένα ακόμη παράλληλο από τη Στειριά της Αττικής, η χρονολόγηση του οποίου έχει, ωστόσο, αναθεωρηθεί (πρόκειται για μεσοελλαδικό και όχι υστεροελλαδικό αγγείο, βλ. Ιακωβίδης 1968: 186). Ένα άλλο παράδειγμα από ταφικό σύνολο προέρχεται από την Αθήνα, διακοσμείται με τρέχουσα σπείρα και ανάγεται στην ΥΕ Ι (Mountjoy 1995: 5).

Τα δύο άλλα αγγεία από τον τάφο στον Αχινό χρονολογούνται στην ΥΕ ΙΙ. Πρόκειται για ένα τρίωτο αλάβαστρο (FS 83) διακοσμημένο με διαγραμμισμένη θηλιά (FM 63), το οποίο χρονολογείται κυρίως στην ΥΕ ΙΙΑ φάση (Mountjoy 1998: 29), και μία σφαιρική πεπιεσμένη πρόχου (FS 87) διακοσμημένη με τρέχουσα σπείρα (FM 46: 29), η οποία, βάσει της ελαφρώς λοξά τοποθετημένης λαβής, χρονολογείται και η ίδια χρονολογεί το σύνολο στην ΥΕ ΙΙΒ φάση (Mountjoy 1998: 47).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

χεια της μεσοελλαδικής παράδοσης στην παραγωγή κεραμικής, τουλάχιστον μέχρι τα τέλη της ΥΕ ΙΙΒ φάσης. Και, κατά τρίτον, η συνέχεια των μεσοελλαδικών στοιχείων διαπιστώνεται και στην κατανάλωση κεραμικής, όπως υποδεικνύει η απόθεση λίγων αγγείων στους τάφους που αναφέρθηκαν προηγουμένως (Δακορώνια 2000β: 36). Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι τα τρία αυτά στοιχεία δεν συνιστούν τοπική ιδιαιτερότητα για την κοιλάδα του Σπερχειού, αλλά μία παράδοση, η οποία επιχωριάζει και σε άλλες περιοχές, όπως στην γειτονική Θεσσαλία, όπου απαντά σε οικιστικά (Θεοχάρης 1956: 125. Αδρύμη-Σισμάνη 1994: 27) και τάφικά σύνολα (Αδρύμη-Σισμάνη 1999: 139, 141).

Πίνακας 1: Ποσοτική κατανομή των σχημάτων των αγγείων από το Μπικιόρεμα (δεδομένα από Δακορώνια 1985. Dakoronia 1991: 181).

Αμιγές 'μυκηναϊκό' κεραμικό υλικό εμφανίζεται για πρώτη φορά στην κοιλάδα από την ΥΕ ΙΙΙΑ φάση, όπως έχει ορθά διαπιστώσει η Όλγα Κυριαζή (2002) και υποστηρίζεται και εδώ. Στην περίοδο αυτή τοποθετείται το επόμενο χρονολογικά εύρημα, το νεκροταφείο στο Μπικιόρεμα, το οποίο απέδωσε το σημαντικότερο, μέχρι σήμερα, σύνολο μυκηναϊκής κεραμικής, αποτελούμενο από 40 και πλέον αγγεία (Δακορώνια 1985. 1988α. 1988β. 1990: 41, εικ. 1-2. Dakoronia 1991: 70-1, fig. 7: 2, pl. 7: 1-4. 1994: 235-6 fig. 11 Δακορώνια & Μπούγια 1999: 29-30). Αν και το υλικό από το νεκροταφείο δεν έχει δημοσιευθεί πλήρως, οι υπάρχουσες πληροφορίες καθιστούν σαφή το 'μυκηναϊκό' χαρακτήρα των ευρημάτων. Ειδικότερα, τα σχήματα των αγγείων (τρίωτο αλάβαστρο[4], ψευδόστομος

4 Το μόνο δημοσιευμένο αγγείο είναι ένα τρίωτο αλάβαστρο (FS 84) διακοσμημένο με σπείρα με διπλό αναδιπλούμενο στέλεχος (FM 49:1, βλ. Δακορώνια 1988α), στο οποίο αναγνωρίζονται θεσσαλικά στοιχεία ως προς το πεπλατυσμένο σχήμα του αγγείου, το διακοσμητικό θέμα [Mountjoy 1999: 813], αλλά και το λευκό αλείφωμα (Δακορώνια 1988α).

Το αρτόσχημο ή σφαιρικό αλάβαστρο αναδεικνύεται στο δημοφιλέστερο σχήμα της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αμφορέας, τρίωτος πιθαμφορίσκος, πρόχους, σταμνίσκος, φλασκί, κύπελλο, κύλικα, πίνακας 1) και η διακόσμηση τους, αποδεικνύουν ότι τα στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν την παραγωγή της σύγχρονης υστεροελλαδικής κεραμικής έχουν αφομοιωθεί και αναπαράγονται στην κοιλάδα του Σπερχειού, καθώς τα αγγεία αποδίδονται σε τοπικό εργαστήριο (Dakoronia 1991: 71).

Η χρήση του νεκροταφείου στο Μπικιόρεμα συνεχίζεται μέχρι την ΥΕ ΙΙΙΓ, οπότε και χρονολογείται το επόμενο εύρημα, ο κτιστός κιβωτιόσχημος τάφος από τις Βαρδάτες. (Marinatos 1940: 334. Lemerle 1939). Ο τάφος περιείχε δώδεκα αγγεία (σφαιρικό[5], κυλινδρικό και τριποδικό[6] αλάβαστρο, πρόχους, σταμνίσκος, φλασκί), τα οποία ανάγονται στην ΥΕ ΙΙΙΓ: πρώιμη φάση (Mountjoy 1999: 813-5, fig. 324). Το ομοιογενές αυτό σύνο-

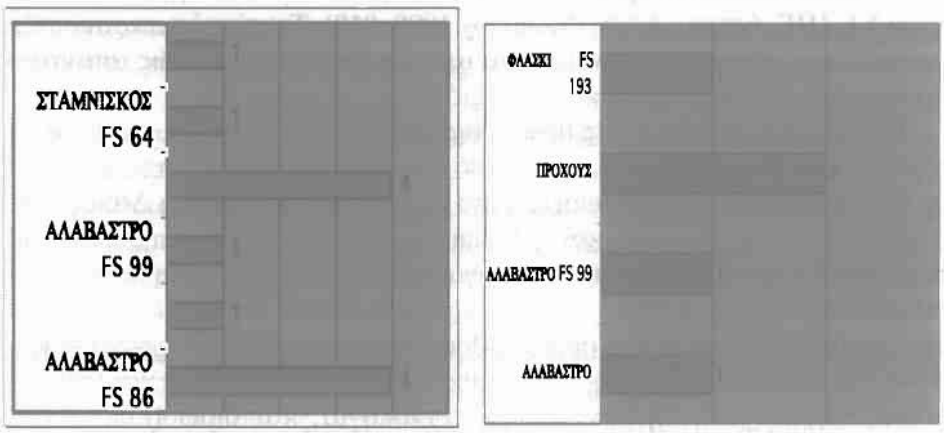

Πίνακας 2: Ποσοτική κατανομή των σχημάτων των αγγείων από τις Βαρδάτες (αριστερά δεδομένα από Mountjoy 1999: 813-5) και το Αρχάνι (δεξιά δεδομένα από Παπακωνσταντίνου 1989: 180).

κοιλάδας, όπως καθίσταται σαφές τόσο από το νεκροταφείο στο Μπικιόρεμα (πίνακας 1), όσο και από το επόμενο εύρημα, τον τάφο στις Βαρδάτες (βλ. πίνακα 2: αριστερά, και την υποσημείωση 5). Και το συγκεκριμένο στοιχείο συνδέει την κοιλάδα με τη Θεσσαλία, όπου επίσης επικρατεί το σφαιρικό αλάβαστρο, όπως στο εκτεταμένο νεκροταφείο της Νέας Ιωνίας (Θεοχάρης & Θεοχάρη 1970: 198-203. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1991: 52).

5 Το σφαιρικό ή αρτόσχημο αλάβαστρο (FS 86), είναι σπάνιο στην ΥΕ ΙΙΙΓ: πρώιμη (Mountjoy 1998: 146, εικ. 172). Λίγα παραδείγματα αναφέρονται από την Περατή - ο τύπος 'Α' του Ιακωβίδη αναφέρεται στο FS 85, πλησίον του FS 86, (1970: 207-9), και ελάχιστα περισσότερα από την Αχαΐα, όπου δίδονται και άλλα παράλληλα από την Αττική, τη Χαλκίδα, και την Κεφαλονιά (Papadopoulos 1979: 86). Η ύπαρξη τεσσάρων τέτοιων αγγείων της ΥΕΙΙΙΓ: πρώιμης σε ένα μόνον τάφο είναι ενδεικτική για την απήχηση του σχήματος στην κοιλάδα του Σπερχειού, όταν αυτό έχει εκλείψει από τις κεντρικές περιοχές.

Το αλάβαστρο FS 86 φαίνεται να συνδέεται με το αλάβαστρο ή άωτο πιθάριο, το οποίο επιβιώνει και κατά την Πρωτογεωμετρική στο Μπικιόρεμα. Η Δακορώνια έχει υπο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λο, σε ότι αφορά τη χρονολόγηση και την παραγωγή των αγγείων, παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με το εν μέρει σύγχρονο προς αυτό σύνολο από το Μπικιόρεμα. Ουσιαστικά, απαντούν αρκετοί κοινοί τύποι αγγείων (σφαιρικό και κυλινδρικό αλάβαστρο, πρόχους, σταμνίσκος) και παρουσιάζεται σχετική συνάφεια στον αριθμό των αγγείων από τον κάθε τύπο που αποτίθεται (πίνακας 2: αριστερά). Επομένως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ανάμεσα στα δύο ευρήματα διαγράφονται ομοιότητες στην απόθεση, άρα και την κατανάλωση κεραμικής.

Τα ίδια στοιχεία απαντούν και στην κεραμική από τον θαλαμοειδή τάφο στο Αρχάνι (Παπακωνσταντίνου 1989: 180, πιν. 75β. Dakoronia 1991: 72, pl. 7: 10. 1994: 236, fig. 12). Ο τάφος στο Αρχάνι απέδωσε ένα μικρό σύνολο αγγείων αποτελούμενο από δύο αλάβαστρα, το ένα από τα οποία τριποδικό, δύο πρόχους και ένα φλασκί, το οποίο χρονολογείται στην ΥΕ ΙΙΙΓ: ύστερη φάση (Mountjoy 1999: 818). Το σύνολο παρουσιάζει σαφείς ομοιότητες με το αντίστοιχο από τις Βαρδάτες, καθώς απαντούν κοινοί τύποι αγγείων (πίνακας 2: δεξιά).

Τα στοιχεία από τις τρεις θέσεις της ύστερης μυκηναϊκής, αν και αποσπασματικά δημοσιευμένα, εκτός από τον τάφο στις Βαρδάτες, οδηγούν σε δύο σημαντικές διαπιστώσεις. Από τη μία πλευρά, τόσο η Δακορώνια (Dakoronia 1991: 71), όσο και η Mountjoy (1999: 813) υποστηρίζουν την παραγωγή κεραμικής από τοπικά εργαστήρια, παρατήρηση η οποία είναι πιθανότατα ορθή, χρήζει, ωστόσο, εργαστηριακής επιβεβαίωσης, όπως έχει συμβεί για γειτονικές θέσεις (Mommsen *et al.* 2001). Τα εργαστήρια αυτά έχουν υιοθετήσει πλήρως το μυκηναϊκό σχηματολόγιο και θεματολόγιο, πιθανόν και την αντίστοιχη τεχνολογία, και διαφοροποιούνται έντονα στους συγκεκριμένους τομείς από την προηγούμενη περίοδο.

στηρίξει ότι τα πρωτογεωμετρικά αλάβαστρα ή άωτα πιθάρια από τη Βοιωτία και την Λοκρίδα κατάγονται πιθανόν από το άωτο σφαιρικό πιθάριο της κοιλάδας – εάν ο όρος 'mycenaean handless jar' αναφέρεται στο FS 77 (Dakoronia 1994: 237). Ωστόσο, εάν η καταγωγή του πρωτογεωμετρικού αλαβάστρου αποδοθεί τελικά στην κοιλάδα του Σπερχειού, είναι λογικότερο να αναζητηθεί στο αλάβαστρο FS 86, σχήμα αγαπητό στην κοιλάδα και κατά την ΥΕΙΙΙΓ1, παρά στο άωτο σφαιρικό πιθάριο FS 77, σχήμα εμφανιζόμενο κυρίως στην ΥΕ ΙΙΙΑ1 (Mountjoy 1998: 62).

6 Το τριποδικό αλάβαστρο (FS 99) εμφανίζεται στην ΥΕ ΙΙΙΓ: πρώιμη (Mountjoy 1998: 147) και έχει σημαντική διάδοση στον ηπειρωτικό και τον νησιωτικό χώρο (Βλαχόπουλος 1995: 328). Δύο στοιχεία, πέραν της άμεσης εμφάνισης του σχήματος στην κοιλάδα, πρέπει να τονιστούν ιδιαίτερα σε σχέση με το αλάβαστρο από τις Βαρδάτες. Από τη μία πλευρά, η ύπαρξη δύο αποφύσεων στον ώμο του αγγείου, σε συνδυασμό και με το διακοσμητικό θέμα (κυματοειδείς γραμμές-FM 59), συνδέουν το αγγείο με τον σταμνίσκο από τον ίδιο τάφο και συνηγορούν στην απόδοση αμφότερων των αγγείων στο ίδιο εργαστήριο (Mountjoy 1999: 813). Από την άλλη πλευρά, οι ιδιόμορφες 'καλαθόσχημες' λαβές του αλαβάστρου είναι πιθανό να ανάγονται σε κρητικά πρότυπα, καθώς τέτοια στοιχεία εμφανίζονται κατά την ΥΕ ΙΙΙΓ: πρώιμη στον ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο (Rutter 2003).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πέραν τούτου, τα εργαστήρια φαίνεται να διαμορφώνουν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα, όπως υποδεικνύει η εμμονή στην παραγωγή σχημάτων που εκλείπουν από κεντρικές περιοχές, αλλά και η άμεση υιοθέτηση νέων σχημάτων - βλ. υποσημειώσεις 5 & 6. Από την άλλη πλευρά, παράλληλα με την ομοιογένεια στην παραγωγή, παρατηρούνται ομοιότητες και στην κατανάλωση κεραμικής. Το τελευταίο στοιχείο αντικατοπτρίζεται τόσο στην απόθεση κοινών τύπων αγγείων στους τάφους που αναφέρθηκαν προηγουμένως, όσο και στην αριθμητική σχέση των αγγείων που αποτίθενται σε τάφους διαφορετικών θέσεων.

Ουσιαστικά, τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν την επικράτηση καθαρά 'μυκηναϊκών' στοιχείων στην παραγωγή και την κατανάλωση – απόθεση κεραμικής, αλλά και την ύπαρξη τοπικών ιδιαιτεροτήτων στην κοιλάδα του Σπερχειού από την ΥΕ ΙΙΙΑ1 φάση και εξής. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η συγκεκριμένη περίοδος διαφοροποιείται από την προηγούμενη σε ότι αφορά τις υπό συζήτηση πρακτικές.

Η Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην κοιλάδα του Σπερχειού

Έχοντας συζητήσει την δημοσιευμένη υστεροελλαδική κεραμική από την κοιλάδα του Σπερχειού επιχειρείται, μία σύνθεση των δεδομένων. Η θεώρηση πραγματοποιείται στον άξονα χρονικών ενοτήτων, με παράλληλη αναφορά στα χαρακτηριστικά κάθε περιόδου.

Τρεις ευρύτερες χρονικές ενότητες διαπιστώθηκαν από την εξέταση της κεραμικής. Η πρώτη ταυτίζεται με την πρώιμη μυκηναϊκή εποχή, τις ΥΕ Ι και ΙΙ περιόδους. Υποστηρίχθηκε ότι κατά την περίοδο αυτή η παραγωγή κεραμικής χαρακτηρίζεται από την συνέχεια μεσοελλαδικών στοιχείων. Το ίδιο ισχύει και για την κατανάλωση κεραμικής, όπως υποδεικνύει η απόθεση λίγων αγγείων στους τάφους. Το τελευταίο στοιχείο σχετίζεται με τις ταφικές πρακτικές της πρώιμης μυκηναϊκής, οι οποίες αποτελούν συνέχεια των αντίστοιχων μεσοελλαδικών στην κοιλάδα του Σπερχειού. Αυτό τουλάχιστον υποδεικνύει τόσο η απόθεση λίγων αγγείων στους τάφους, όσο και η χρήση κιβωτιόσχημων τάφων για ατομικές ταφές, όπως έχει άλλωστε ήδη παρατηρήσει η Δακορώνια (2000γ: 36) [7].

7 Τα στοιχεία αυτά αναπαράγουν, ουσιαστικά, την εικόνα από τους προγενέστερους τύμβους στα Μάρμαρα, στην ενδοχώρα της κοιλάδας (Δακορώνια 1987α. Maran 1988) και είναι σε συμφωνία με τους ταφικούς κύκλους ή τύμβους της Ανδρώνος, στην θέση Γλύφα: Φανός (Παπακωνσταντίνου 1999. Papakonstantinou 1999). Και στις δύο θέσεις απαντούν κιβωτιόχημοι τάφοι, στους οποίους αποτίθενται λίγα κτερίσματα, στην πλειονότητά τους αγγεία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τα στοιχεία αυτά δεν οφείλονται στην υστέρηση των κατοίκων της κοιλάδας κατά την πρώιμη μυκηναϊκή, ούτε δύνανται να χαρακτηρίσουν τους εν λόγω τάφους 'φτωχούς' (*contra* Δακορώνια 2000γ: 36), αλλά συνδέονται άμεσα με την συνέχεια των μεσοελλαδικών ταφικών πρακτικών στον υπό συζήτηση χώρο και τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Οι τελευταίες παρατηρήσεις, ξεκινώντας από τις πρακτικές της παραγωγής και της κατανάλωσης κεραμικής, συνεχίζοντας στις ταφικές πρακτικές, οι οποίες έχουν σαφείς κοινωνικές προεκτάσεις, και με την επιφύλαξη για την έλλειψη στοιχείων από οικισμούς, θεωρούνται εδώ ενδεικτικές για την αδιάκοπη συνέχεια στην πρώιμη μυκηναϊκή των θεμελιωδών μεσοελλαδικών δομών. Υποστηρίζεται, κατά συνέπεια, ότι, με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία, η πρώιμη μυκηναϊκή απουσιάζει από την κοιλάδα ως σαφώς ορισμένη αρχαιολογικά περίοδος. Παράλληλα, ότι απουσιάζουν οι καινοτομίες και οι μεταβολές, τις οποίες σηματοδοτεί η περίοδος για άλλες περιοχές στη νότια Ελλάδα, όπως η Αίγινα, η Αργολίδα, και η Μεσσηνία. Στη θέση αυτών φαίνεται να συνεχίζονται οι μεσοελλλαδικές κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες αναπαράγονται, αλλά και οι ίδιες παράγουν τις αντίστοιχες κοινωνικές δομές.

Η δεύτερη χρονική ενότητα ταυτίζεται με την ύστερη μυκηναϊκή και περιλαμβάνει τις ΥΕ ΙΙΙΑ - Β περιόδους και την ΙΙΙΓ: πρώιμη φάση. Αναφέρθηκε προηγουμένως ότι κατά την περίοδο αυτή εμφανίζονται αμιγώς 'μυκηναϊκά' στοιχεία στην παραγωγή και την κατανάλωση κεραμικής. Τα τελευταία συνοδεύονται από την παράλληλη εισαγωγή στην κοιλάδα του Σπερχειού του κατεξοχήν 'μυκηναϊκού' τύπου τάφων, του θαλαμοειδούς, όπως καθίσταται σαφές από το νεκροταφείο στο Μπακιόρεμα και τους μεταγενέστερους τάφους στις Βαρδάτες και το Αρχάνι (*contra* Δακορώνια & Μπούγια 1999: 25). Η εισαγωγή της χρήσης θαλαμοειδών τάφων σηματοδοτεί, με τη σειρά της, το πέρασμα από τους ατομικούς στους ομαδικούς τάφους, μία πραγματική καινοτομία για την κοιλάδα, η οποία συνεπάγεται την υιοθέτηση νέων ταφικών πρακτικών[8]. Παράλληλα, παρατηρείται ανακατανομή των οικιστικών θέσεων (Δακορώνια 1999: 181), με την εγκατάλειψη ορισμένων από αυτές, όπως η Βαλόγουρ-

8 Η χρήση των ομαδικών τάφων επιβεβαιώνεται και από τον τάφο στις Βαρδάτες, ο οποίος χωρίς να είναι λαξευτός θαλαμοειδής περιέλαβε περισσότερες από μία ταφές. Ο συγκεκριμένος τάφος ανήκει σε έναν όχι ιδιαίτερα συχνό τύπο, αυτόν του κτιστού κιβωτιόσχημου ή κτιστού θαλαμοειδούς (Papadimitriou 2001) και αποδεικνύει ότι σε θέσεις όπου η ίδρυση θαλαμοειδών δεν ήταν δυνατή, πιθανόν εξαιτίας της γεωμορφολογίας, η πρακτική ομαδικών ταφών εξυπηρετούνταν από διαφορετικούς τύπους τάφων. Κτιστοί κιβωτιόσχημοι τάφοι σε διάφορες παραλλαγές απαντούν στον Μεδεώνα της Φωκίδας (Müller 1999), θέση με την οποία η κοιλάδα του Σπερχειού είχε επιβεβαιωμένες σχέσεις και επαφές (Onasoglou 1989: 130, n 4 fig. 5a-b, και υποσημείωση 9, ακολούθως)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

να (Δακορώνια 1998. 2000β: 14), και την ίδρυση νέων σε σχέση όχι μόνον με τα παράλια και τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, αλλά και με τον έλεγχο ορεινών περασμάτων. Οι θέσεις αυτές περιλαμβάνουν το νεκροταφείο και την αντίστοιχη οικιστική θέση στο Μπικιόρεμα, το Δέμα στα Δύο Βουνά (Kase & Wilkie 1984: 12), τις Βαρδάτες (Marinatos 1940: 334. Lemerle 1939) και μία σειρά από άλλες, πιθανόν σύγχρονες θέσεις.

Οι μεταβολές που παρατηρούνται τόσο στην παραγωγή και την κατανάλωση κεραμικής, όσο και στις ταφικές πρακτικές, αλλά και η αύξηση των οικιστικών θέσεων σε συνδυασμό με τη διαφορετική κατανομή τους στο χώρο, θεωρούνται ενδεικτικές, εδώ, για την ύπαρξη μιας *δομικής μεταβολής*. Η τελευταία ανιχνεύεται μέσα από την υιοθέτηση του 'μυκηναϊκού' υλικού πολιτισμού και, κυρίως, μέσα από την εμφάνιση και την επικράτηση νέων κοινωνικών πρακτικών, οι οποίες αναπαράγονται και αναπαράγουν νέες κοινωνικές δομές. Δεν είναι γνωστό κάτω από ποιες συνθήκες πραγματοποιήθηκε ο 'εκμυκηναϊσμός' της κοιλάδας του Σπερχειού. Ένα από τα πλέον πρόσφατα ερμηνευτικά σχήματα προτείνει ότι συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες μέσω των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων των κατοίκων μιας περιοχής με ένα ανακτορικό κέντρο οδήγησαν στην συγκεκριμένη διαδικασία (Davis και Bennet 1999: 114-5). Ανακτορικά κέντρα εμφανίζονται νότια της κοιλάδας από τον 14ο αιώνα π. Χ., ωστόσο οι ιστορικές συνθήκες και οι μεταξύ τους σχέσεις παραμένουν άγνωστες, όπως άλλωστε και οι μηχανισμοί μέσω των οποίων πραγματοποιήθηκε ο 'εκμυκηναϊσμος' του υπό συζήτηση χώρου.

Η τρίτη χρονική ενότητα, δυσδιάκριτη στην κεραμική και περισσότερο ορατή μέσα από το σύστημα κατοίκησης, τοποθετείται χρονολογικά στην ΥΕ ΙΙΙΓ: ύστερη και την υπομυκηναϊκή περίοδο. Την εποχή αυτή ιδρύονται νέες θέσεις στην ενδοχώρα (Δακορώνια 1999: 181), όπως στο Αρχάνι και την Παύλιανη (*eadem* 1987β: 188-9, πιν. 68β). Η ίδρυση νέων οικισμών στην ενδοχώρα υποδεικνύει μεταβολή στο σύστημα κατοίκησης και είναι σε συμφωνία με τα δεδομένα από άλλες περιοχές του αιγιακού χώρου.

Η 'ανάγνωση' της ιστορικής διαδρομής της κοιλάδας του Σπερχειού κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, ολοκληρώνει, ουσιαστικά, την παρούσα πραγμάτευση, η οποία κινήθηκε μακριά από την πρόσφατη συζήτηση για τον χαρακτήρα του συγκεκριμένου χώρου. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η πλέον πρόσφατη πρόταση υποστηρίζει ότι η περιοχή ταυτίζεται, πιθανόν, με μια μυκηναϊκή 'επαρχία' (Δακορώνια 1999: 184). Ωστόσο η συγκεκριμένη προσέγγιση δημιουργεί ερωτηματικά, τόσο σε σχέση με την θέση μιας επαρχίας στο μυκηναϊκό κοινωνικό – πολιτικό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ανακτορικό σύστημα, όσο και με το ίδιο το περιεχόμενο του όρου. Σε κάθε περίπτωση, η πρόταση είναι ντετερμινιστική και επιφυλάσσει έναν όλως παθητικό ρόλο για τους 'μυκηναίους' κατοίκους της κοιλάδας. Η παρούσα συζήτηση έως και αυτό το σημείο αναδεικνύει την απουσία επαρκών στοιχείων σχετικών με τον χαρακτήρα της κοιλάδας. Από τη μία πλευρά, η έλλειψη δεδομένων τα οποία θα επέτρεπαν την ταύτιση της υπό συζήτηση περιοχής με ένα 'μυκηναϊκό κέντρο' δεν δικαιολογεί την χρήση του αντίστοιχου όρου. Από την άλλη πλευρά, η αδυναμία απόδοσης της κοιλάδας[9] ως περιφέρειας σε κάποιο από τα προς βορρά και νότο ανακτορικά κέντρα[10] αφήνει όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά. Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν την αδυναμία διατύπωσης μιας σαφούς πρότασης για τη φυσιογνωμία και τον ρόλο της κοιλάδας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού. θεωρείται, ως εκ τούτου, προτιμότερη η διαπίστωση της συγκεκριμένης αδυναμίας από τη διατύπωση άλλων προτάσεων.

Συμπεράσματα

Στις προηγούμενες ενότητες επιχειρήθηκε να καλυφθεί ο διττός στόχος της ανακοίνωσης, αναφορικά τόσο με τη θεώρηση παλαιότερων ερευνών και προσεγγίσεων για την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην κοιλάδα του Σπερχειού, όσο και με τη διατύπωση μιας εναλλακτικής πρότασης για το ίδιο θέμα.

Με βάση τους δύο αυτούς άξονες πραγματοποιήθηκε μια σύντομη επισκόπηση της προϊστορικής αρχαιολογίας της κοιλάδας και δόθηκε έμφαση στη θεώρηση παλαιών και νέων προσεγγίσεων για την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην ίδια πάντα περιοχή. Υποστηρίχθηκε ότι οι εν λόγω προσεγγίσεις, στην πλειονότητά τους, προβάλλουν ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις στο αντίστοιχο αρχαιολογικό υλικό. Από την άλλη πλευρά, η παρούσα πρόταση ξεκίνησε με τη συζήτηση των δημοσιευμένων συνόλων κεραμικής και κινήθηκε με βάση τους άξονες παραγωγής και κατανάλω-

9 Το μόνο στοιχείο που θα επέτρεπε την απόδοση της κοιλάδας ως περιφέρειας σε κάποιο από τα προς νότο κέντρα αποτελεί η ανακάλυψη μιας 'οδού' από το Phokis-Doris Expedition, η οποία συνέδεε τον Μαλιακό με τον κόλπο της Κρίσσας (Kase 1973. Wallace & Kase 1980. Kase *et. al.* 1991). Ωστόσο, η χρονολόγηση της συγκεκριμένης 'οδού' στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού έχει αμφισβητηθεί (Jansen 1995: 28), και θεωρείται, πλέον, ότι κατά την περίοδο αυτή λειτουργούσε ως απλό πέρασμα (*idem* 29)

10 Η πρόσφατη ανακάλυψη ενός νέου μυκηναϊκού ανακτορικού κέντρου στο Διμήνι της Μαγνησίας (Αδρύμη-Σισμάνη 2004) θέτει τη συζήτηση για την κοιλάδα του Σπερχειού σε νέα βάση. Στο Διμήνι βρέθηκαν δύο επιγραφές στη Γραμμική Β (*eadem*: 83-4 εικ. 5, 93 εικ. 17 & 18,), οι οποίες, χωρίς να συνιστούν τμήμα αρχείου, αποδεικνύουν ότι η γλώσσα και η γραφή του μυκηναϊκού ανακτορικού συστήματος ήταν σε χρήση μέχρι και σε αυτή την περιοχή. Το νέο εύρημα, σε συνδυασμό με την ύπαρξη δύο μειζόνων μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων νότια της κοιλάδας, της Θήβας και του Ορχομενού, δημιουργεί μία νέα εικόνα για την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην σημερινή κεντρική Ελλάδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σης κεραμικής. Η συγκεκριμένη προσέγγιση επέτρεψε την διάκριση χρονικών ενοτήτων, οι οποίες σηματοδοτούνται από μεταβολές στις συγκεκριμένες πρακτικές. Υποστηρίχθηκε ότι οι συγκεκριμένες ενότητες δεν αφορούν μόνον την κεραμική, αλλά και ευρύτερες κοινωνικές πρακτικές, οι οποίες αναπαράγουν και οι ίδιες αναπαράγονται μέσα από κοινωνικές δομές. Η πρώτη περίοδος ταυτίζεται με την πρώιμη μυκηναϊκή και χαρακτηρίζεται από την συνέχεια των μεσοελλαδικών στοιχείων στην κεραμική και τις κοινωνικές πρακτικές, η δεύτερη με την μέση και ύστερη μυκηναϊκή, οπότε και υιοθετείται ο 'μυκηναϊκός' υλικός πολιτισμός και οι αντίστοιχες πρακτικές, και η τρίτη, με την ύστατη μυκηναϊκή, διακρινόμενη μέσα από πιθανή μεταβολή στο σύστημα κατοίκησης.

Τα διαθέσιμα δεδομένα, αναφορικά με τις έρευνες πεδίου και το δημοσιευμένο υλικό, δεν επιτρέπουν μία λεπτομερέστερη κατανόηση του χώρου και είναι αδύνατον να διατυπωθούν προτάσεις για τον χαρακτήρα του χώρου, επί του παρόντος. Σε κάθε περίπτωση, η ποικιλία που διαγράφεται στον οριζόντιο – χωρικό – και τον κάθετο - χρονικό – άξονα, καθιστούν ατυχή την μονοδιάστατη αντιμετώπιση της κοιλάδας, και επιβάλουν τη χρήση περισσότερο ευέλικτων σχημάτων. Σε αυτή την κατεύθυνση, θα ήταν χρήσιμο η έρευνα να προσανατολιστεί προς τρία σημεία: την εντατική επιφανειακή έρευνα περιοχών της κοιλάδας, την ανασκαφική έρευνα τμήματος από μία, τουλάχιστον, οικιστική θέση, αλλά και την τελική δημοσίευση του ήδη υπάρχοντος υλικού. Παλαιά και νέα δεδομένα υπό το φως κατάλληλων θεωρητικών εργαλείων δύνανται να συμβάλουν σε μια καλύτερη κατανόηση της κοιλάδας του Σπερχειού στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Καθηγητή Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Θ. Παπαδόπουλο για διορθώσεις σε μία πολύ πιο πρώιμη και διαφορετική εκδοχή του παρόντος, στη Δρα Φ. Δακορώνια, Επίτιμη Έφορο Αρχαιοτήτων, για τις παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου, στην κ. Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Προϊσταμένη της ΙΔ΄ Ε.Π.Κ.Α. για την θερμή υποδοχή του παρόντος, και, κυρίως για τις διορθώσεις στο κείμενο, και στην Δρα Π. Μπούγια για την ενημέρωση σχετικά με τα νέα ευρήματα από το Λιμογάρδι (2004). Οι απόψεις που εκφράζονται, οι παραλήψεις και τα λάθη βαρύνουν αποκλειστικά τον γράφοντα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Αδρύμη-Σισμάνη, Β. 1994: Η μυκηναϊκή πόλη στο Διμήνι: Νεότερα δεδομένα για την αρχαία Ιωλκό. Στο Ν. Κολιού (επιμέλεια έκδοσης), *Νεότερα δεδομένα των ερευνών για την αρχαία Ιωλκό*, Βόλος: Δήμος Βόλου: Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών Τεκμηρίωσης Αρχείων, 17-45.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αδρύμη–Σισμάνη, Β.1999: Μυκηναϊκός κεραμικός κλίβανος στο Διμήνι. Στο *Η περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Λαμία: Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, 131 – 142.

Αδρύμη-Σισμάνη, Β. 2004: Μυκηναϊκή Ιωλκός. *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών* XXXII-XXXIV, 1999-2001 (2004), 71-100.

Βλαχόπουλος, Α. 1995: Η Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδος στη Νάξο. Τα ταφικά σύνολα και οι συσχετισμοί τους με το Αιγαίο. Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Βορτσέλας, Ιωαν. 1973 (1907): *Φθιώτις, η προς Νότον της Όθρυος*, Αθήνα: Κασταλία.

Cherf, W. J. 1991: Dhema. Στο Kase *et al.* 1991, 56-9.

Δακορώνια, Φ.1985: Ανασκαφικές Εργασίες: Σταυρός, Μπακιόρεμα. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 33, 1978 (1985), Β΄ 1, Χρονικά, 136 – 137.

Δακορώνια, Φ, 1987α: *Μάρμαρα. Τα Υπομυκηναϊκά νεκροταφεία των τύμβων*, Αθήνα: Εκδόσεις Γκόνη.

Δακορώνια, Φ. 1987β: Ανασκαφικές εργασίες: Παύλιανη. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 34, 1979 (1987), Β΄ 1, Χρονικά, 188-189.

Δακορώνια, Φ. 1988α: Λήμμα 70: Τρίωτο Αλάβαστρο. Στο Δημακοπούλου 1988, 133.

Δακορώνια, Φ. 1988β: Λήμμα 232: Αιχμή Δόρατος. Στο Δημακοπούλου 1988, 238.

Δακορώνια, Φ. 1990: Ο Αχιλλέας και η κοιλάδα του Σπερχειού. *Αρχαιολογία* 34, 40-3.

Δακορώνια, Φ. 1997α: Μυκηναϊκά ευρήματα από την Αχαΐα Φθιώτιδα. Στο Β. Κοντονάτσιος (επιμέλεια έκδοσης) *Αχαιοφθιωτικά Β'*, Αλμυρός: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Αλμυρού, 209 – 224.

Δακορώνια, Φ. 1997β: Ανασκαφικές Εργασίες: Αχινός, αγρός Κ. Σουλιώτη. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 47, 1992 (1997) Β΄ 1, Χρονικά, 190 – 191.

Δακορώνια, Φ. 1998: Ανασκαφικές Εργασίες: Λαμία, οικόπεδο Φ. Σφυρή. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 48, 1993 (1998), Β΄ 1, Χρονικά, 199.

Δακορώνια, Φ. 1999: Νομός Φθιώτιδας: μέρος του Μυκηναϊκού Κόσμου ή της Περιφέρειάς του; Στο *Η περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Λαμία: Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, 181-186.

Δακορώνια, Φ. 2000α: Παραδόσεις Αρχαίων. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 50, 1995 (2000), Β΄ 1, 348-350.

Δακορώνια, Φ. 2000β: Το έργο της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων από το 1990 έως το 1998. Στο: *Το έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και στην ευρύτερη περιοχή της (1990-1998)*, Βόλος: Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 13–21.

Δακορώνια, Φ. 2000γ: Οι πρώιμες φάσεις της ΥΕ περιόδου στο νομό Φθιώτιδος. Στο: *Το έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και στην ευρύτερη περιοχή της (1990-1998)*, Βόλος: Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 35-37.

Dakoronia, F. 1991: Late Helladic III, Submycenaean and Protogeometric finds in the Spercheios valley. Στο Kase *et al.* 1991, 70-3.

Dakoronia, F. 1994: Spercheios valley and the adjacent area in Late Bronze Age and Early Iron Age. Στο *Θεσσαλία: δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990, αποτελέσματα και προοπτικές*, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, 233-242.

Δακορώνια, Φ. και Π. Μπούγια 1999: *Τον καιρό των Μυκηναίων στη Φθιώτιδα* (Πρόγραμμα Μελίνα - Ο κόσμος της αρχαιότητας. Εκπαιδευτικός φάκελλος: Η μυκηναϊκή συλλογή του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας), Λαμία: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων - Υπουργείο Πολιτισμού.

Δακορώνια, Φ. και Π. Μπούγια (επιμέλεια έκδοσης) 2002: *Ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία: αρχαιολογικά ευρήματα από τις ανασκαφές στη Φθιώτιδα κατά μήκος της Νέας Εθνικής Οδού και του Αγωγού Φυσικού Αερίου*, Λαμία: Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Davis, J. L. και J. Bennet 1999: Making Mycenaeans: Warfare, territorial expansion and representations of the Other in the pylian kingdom. Στο R. Laffineur, (επιμέλεια έκδοσης) *Polemos: le Contexte Guerrier en Egée a l'Age du Bronze*, (*Aegaeum* 19) Universite de Liege,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

University of Texas at Austin, 105-119.

Desborough, V. R. d' A. 1964: *The last Mycenaeans and their successors: An archaeological survey, C. 1200 – C. 1000 B.C.*, Oxford: Clarendon Press.

Δημακοπούλου, Κ. (επιμέλεια έκδοσης) 1988: *Ο Μυκηναϊκός Κόσμος: Πέντε Αιώνες Πρώιμου Ελληνικού Πολιτισμού 1600-1100 π. Χ.*, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού–Ελληνικό Τμήμα ICOM, 133.

Hope-Simpson, R. και O. T. P . K. Dickinson 1979: *A Gazetteer of Aegean Civilization in the Bronze Age*. Vol. I*: The Mainland and Islands* (*Studies in Mediterranean Archaeology* LII), Goteborg: Paul Åstroms Forlag.

Hope-Simpson R. και J. F. Lazenby 1959: The Kingdom of Peleus and Achilles. *Antiquity* 33, 102-105.

Hope-Simpson R. και J. F. Lazenby 1970: *The Catalogue of the ships in Homer's Iliad*, Oxford: Clarendon Press.

Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1961: Ανασκαφαί εν Ιωλκό. *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας* 1956 (1961), 119-130.

Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1966: Αρχαιότητες και μνημεία Θεσσαλίας: Α΄ Μουσεία και Συλλογαί, 3. Αρχαιολογική Συλλογή Λαμίας. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 19, 1964 (1966), Β΄ 2, Χρονικά, 241-3.

Θεοχάρης, Δ. Ρ. και Μ. Θεοχάρη 1970: Εκ του νεκροταφείου της Ιωλκού. *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών* III, 198-203.

Ιακωβίδης, Σ. 1968: Η μεσοελλαδική προχοϊσκη της Στειριάς. *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών* I, 184-189.

Ιακωβίδης, Σ. 1970: *Περατή, το Νεκροταφείο*, Α΄, Β΄, Γ΄ (*Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* Αρ. 67), Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.

Ιωαννίδου, Αλ. 1973: Εκ Λιανοκλαδίου Φθιώτιδος. *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ' Αθηνών* VI, 395-401.

Jansen, A. 1994: Stations along the roads in the area of Mycenae: An analysis of the Mycenaean road system and its relation to the Mycenaean state. Ph. D. dissertation, University of Pensylvania.

Kase, E. W. 1973: Mycenaean roads in Phocis. *American Journal of Archaeology* 77, 74-77.

Kase, E. W. και N. C. Wilkie 1984: The Phokis–Doris Expedition. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 32, 1977 (1984), Β΄1, Χρονικά, 110–113.

Kase, E. W., G. J. Szemler, N. C. Wilkie & P. W. Wallace (επιμέλεια έκδοσης), 1991: *The Great Isthmus corridor route: explorations of the Phokis-Doris expedition*, Volume I, Dubuque: Kendall/Hunt Publishing company.

Knappett, C. 2002: Mind the gap: between pots and politics in Minoan studies. Στο Y. Hamilakis (επιμέλεια έκδοσης), *Labyinth revisited: rethinking 'Minoan' archaeology*, Oxford: Oxbow Books, 167-188.

Κομνηνού-Κακριδή, Ολ.: *Ομήρου Ιλιάς* (*αρχαίο κείμενο, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια*). Στο Ε. Π. Παπανούτσος (επιμέλεια έκδοσης) *Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς*, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Ι. Ν. Ζαχαρόπουλου.

Kyriazi, O. 2002: The first stages of the Mycenaean period in the region of Phthiotis (περίληψη). Στο *8th European Association of Archaeologists Annual Meeting, 24-29 September 2002, Abstracts book*, Thessaloniki: Hellenic Ministry of Culture, Aristotle University of Thessaloniki, 112-113.

Lemerle, P. 1939: Chronique de fouilles et decouvertes archeologiques en Grece en 1939: Thermopyles. *Bulletin de Correspondance Hellenique* LXIII 1939 (1941), 309-310.

Maran, J. 1988: Zur Zeitstellung der Grabhügel von Marmara (Mittelgriechenland), *Archaologisches Korrespondenzblatt* 18, 341-355.

Marinatos, S. 1940: Forschungen in Thermopylai. Στο M. Wegner (επιμέλεια έκδοσης) *Bericht über den VI. Internationalen Kongress fur Archaologie*, Berlin: De Gruyter, 333-341.

Mommsen, H., A. Hein, D. Ittameier, J. Maran και Ph. Dakoronia 2001: New mycenaean pottery production centres from the eastern part of central Greece obtained by Neutron Activation Analysis. Στο Ιωάν. Μπασσιάκος, Ελ. Αλούπη, & Γ. Φακορέλλης (επιμέλεια έκδοσης) *Αρχαιομετρικές Μελέτες για την Ελληνική Προϊστορία και Αρχαιότητα*, Αθήνα: Ελληνι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κή Αρχαιομετρική Εταιρεία, Εταιρεία Μεσσηνιακών Αρχαιολογικών Μελετών, 343-354.

Mountjoy P. 1995: *Mycenaean Athens* (*Studies in Mediterranean Archaeology Pocket Book* 127), Jonsered.

Mountjoy P. 1998: *Μυκηναϊκή Γραπτή Κεραμική* (μετάφραση Δ. Γ. Γόντικα), Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.

Mountjoy P. 1999: *Regional Mycenaean Pottery*, Vols 1, 2, Rahden/Westf: M. Leidorf & Deutsches Archaologisches Institut.

Μπάτζιου-Ευσταθίου Α. 1991: Μυκηναϊκά από τη Νέα Ιωνία Βόλου. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 40, 1985 (1991), Α΄, Μελέτες, 17-70.

Μπούγια, Π. 2004: Λιμογάρδι: Αρχαιολογικός χώρος Ναρθακίου. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 53, 1998 (2004), Β΄ 2, Χρονικά, 397-400.

Müller, S. 1999: Ιδιομορφίες στην ταφική αρχιτεκτονική του Μεδεώνα Φωκίδας. Στο *Η περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Λαμία: Υπουργείο Πολιτισμού & ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, 223-234.

Onassoglou A. 1989: Nouveaux cachets myceniens de Phthiotide, de Locride de l'Est et de Phocide. Στο T. Hackens και G. Moucharte (επιμέλεια έκδοσης) *Technology and Analysis of Ancient Gemstones* (*PACT* 23), Strasbourg: Council of Europe, 125-145.

Papadimitriou, N. 2001: *Built Chamber Tombs of Middle and Late Bronze Age Date in Mainland Greece and the Islands* (*British Archaeological Reports-International Series* 925), Oxford: Archaeopress.

Papadopoulos, A. 1979: *Mycenean Achaea* (*Studies in Mediterranean Archaeology* LV), Goteborg: Paul Åstroms Forlag.

Παπακωνσταντίνου, Μ.-Φ. 1989: Ανασκαφικές Εργασίες: Αρχάνι, οικόπεδο Β. Ξαρχόπουλου, *Αρχαιολογικό Δελτίο* 38 1983 (1989), Β΄ 1, Χρονικά, 180.

Παπακωνσταντίνου, Μ.-Φ. 1995: Ανασκαφικές Εργασίες: Ράχες, θέση Φούρνοι. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 44 1989 (1995), Β΄ 1, Χρονικά, 169-170.

Παπακωνσταντίνου, Μ.-Φ. 1997: Τεφρά μνύεια αγγεία από τον Αχινό. Στο Β. Κοντονάτσιος (επιμέλεια έκδοσης), *Αχαιοφθιωτικά Β'*, Αλμυρός: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Αλμυρού, 125-142.

Παπακωνσταντίνου, Μ.-Φ. 1999: Ο ταφικός κύκλος Α της Αντρώνας. Πρώτη παρουσίαση. Στο *Η περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Λαμία: ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, 171-180.

Παπακωνσταντίνου, Μ.-Φ. 2002: ΕΧΙΝΟΣ: Ιστορικό περίγραμμα, μνημειακή τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα μιας αρχαίας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος. Στο Ιωάν. Μακρής (επιμέλεια έκδοσης), *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας*, Λαμία, 25-34.

Papaconstantinou, M.-F. 1999: The Grave circle B of Antron. Preliminary report. Στο P. P. Betancourt, V. Karageorghis, R. Laffineur και W.-D. Niemeier (επιμέλεια έκδοσης), *Meletemata* (*Aegaeum* 20), 625-630.

Παπαναγιώτου, Τ. 1971: *Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδος*, Αθήνα: Δήμος Λαμέων.

Rutter, J. B. 2003: The nature and potential significance of Minoan features in the earliest Late Helladic IIIC ceramic assemblages of the central and southern Greek mainland. Στο S. Deger–Jalkotzy και M. Zavadil (επιμέλεια έκδοσης), *LH IIIC Chronology and Synchronisms*, Wien: Verlag Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 193-216.

Shelmerdine, C. W. 2001: Review of Aegean prehistory VI: The Palatial Bronze Age of the southern and central Greek Mainland. Στο T. Cullen (επιμέλεια έκδοσης), *Aegean Prehistory: A Review* (*American Journal of Archaeology Supplement* 1), Boston: Archaeological Institute of America, 329-377.

Σπυρόπουλος, Θ. 1972: Περιοδείαι: Βαρδάτατες Λαμίας, Αυλάκι, Μελιταία, Πελασγία, Στύρφακα, Παναγιά. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 25, 1970 (1972), Β΄ 1, Χρονικά, 243-5.

Σταμούδη, Αικ. 2002: Οι ανασκαφές στον Αγωγό Φυσικού Αερίου-Εργα Δ.Ε.Π.Α.: Λαμία-θέση 'Ταράτσα', 214ο χλμ. Στο Δακορώνια & Μπούγια 2002, 41-3.

Σταμούδη, Αικ. 2003: Ταράτσα: Αγία Παρασκευή. Ενιαία πολιτισμική προσέγγιση μέσα από μία αποσπασματική ματιά σε μια προϊστορική θέση της περιοχής της Λαμίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στο Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικα και Μ. Παπακωνσταντίνου (επιμέλεια έκδοσης), *Η περιφέρεια του μυκηναϊκού κόσμου: Β΄ Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο*, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, 263-279.

Τσούντας Χ. 1908: *Αι Προϊστορικαί Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου* (*Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* Αρ. 14), Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.

Wace, A. J. B. και M. S. Thomson 1909: Early Civilization in North Greece: Preliminary report on excavations in 1909. *University of Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology* II, 149-158.

Wace, A. J. B. και M. S. Thomson 1912: *Prehistoric Thessaly, Being an account of recent excavations and explorations in North-Eastern Greece from lake Kopais to the borders of Macedonia*, Cambridge: Cambridge University Press.

Wallace, P. 1991: Description of Sites. Στο Kase *et al.* 1991, 46-55.

Wallace, P. και E. Kase 1980: The route of the Dorian Invasion. *Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών* XI, 1978 (1980), 102-107.

Χουρμουζιάδης Γ. 1979: Ανασκαφικές Έρευνες: Πλατάνια, Κάστρο Λαμίας. *Αρχαιολογικό Δελτίο* 29 1973-1974 (1979), Β΄ 2, Χρονικά, 518–520.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Μαρία Βλαχάκη
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
Ο «θησαυρός» των Λιβανατών

Ονομισματικός «θησαυρός» με τη συμβατική ονομασία «θησαυρός Λιβανατών» αποκαλύφθηκε το 1970[1], κατά την ανασκαφική έρευνα οικοδομήματος στην περιοχή του αιγιαλού και στη θέση «Παζαράκι»[2] («Τσελεπάκ»[3]), 5χλμ νότια από την πόλη των Λιβανατών. Στη θέση αυτή έχουν ανασκαφεί λείψανα ρωμαϊκών επαύλεων (Villae rusticae) από την ΙΔ΄ ΕΠΚΑ[4]. Επίσης, δεν απέχει πολύ από τον Κύνο, όπου υπάρχει βεβαιωμένη κατοίκηση από τα προϊστορικά χρόνια[5] και όπου πιθανολογείται οικισμός της παλαιοχριστιανικής περιόδου[6].

εικ.1

εικ.2

Το οικοδόμημα που χωροταξικά εντάσσεται ο «θησαυρός», ήταν κατασκευασμένο από αργολιθοδομή μέγιστου σωζόμενου ύψους 0,80μ., με σποραδική χρήση κεραμίδων και συνδετικό ασβεστοκονίαμα. Τρία μεγάλα αποθηκευτικά αγγεία – πιθάρια **(εικ.1)** και ένα κτιστό φρέαρ στον ίδιο χώρο **(εικ.2)**, προσδιορίζουν το λειτουργικό ρόλο του κτιρίου ως αποθηκευτικό. Πολλά θραύσματα αγγείων τα οποία συλλέχθηκαν από το εσωτερικό των πιθαριών και τμήμα αγωγού που καταλήγει στο στόμιο του φρέατος συνηγορούν στη χρήση του κτηρίου για την αποθήκευση και διάθεση προϊόντος υγρής μορφής[7]. Σε ένα τέταρτο πιθάρι σπασμένο κατά το ήμισυ, βρέθηκε ο «θησαυρός». Αποτελείται συνολικά από 1089 νομίσματα. Από αυτά τα 284 γλίστρησαν έξω από το αγγείο και σκόρπησαν πάνω στο δάπεδο.

Όλα τα νομίσματα είναι χάλκινα και σώζουν την πράσινη πατίνα τους. Από τα 1085[8], τα 958 έγινε κατορθωτό να ταυτιστούν. Τα 116 νομίσματα είναι τελείως φθαρμένα, ενώ 11 σώζονται σε θραύσματα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ο «θησαυρός» καλύπτει χρονικά την περίοδο από το α΄ μισό του 4ου έως το β΄ μισό του 6ου αιώνα μ.Χ.. Τα πρωϊμότερα νομίσματα αποτελούν οι μεταθανάτιες κοπές του Μ. Κωνσταντίνου, και τα οψιμότερα δύο 20νούμια του Ιουστίνου Β΄.

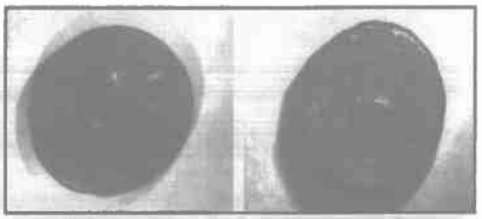

εικ.3

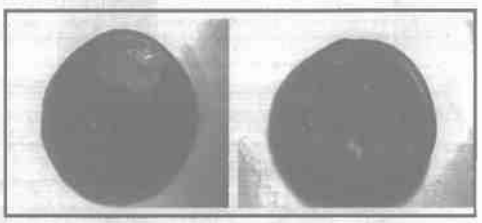

εικ.4

Ξεχωριστή κατηγορία αποτελούν εννέα (9) νομίσματα των προχριστιανικών χρόνων.

Εύκολα αναγνωρίζεται λόγω της πολύ καλής διατήρησης: **α**) ένα νόμισμα του αυτοκράτορα της Μακεδονίας Αντίγονου Γονατά (277-239 π.Χ.)[9]. Στον εμπροσθότυπο εικονίζεται κεφαλή Αθηνάς με κορινθιακό κράνος, στραμμένη προς τα δεξιά. Στον οπισθότυπο ο Πάνας με τρόπαιο (**εικ.3**).

Και **β**) 3 νομίσματα των Οπουντίων Λοκρών (196-146 π.Χ)[10]. Στον εμπροσθότυπο εικονίζεται κεφαλή της Αθηνάς με την επιγραφή ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ. Στον οπισθότυπο ένα τσαμπί σταφυλιού συμβολίζει την ενασχόληση των κατοίκων με την αμπελουργία και την οινοποιϊα (**εικ.4**).

Η ένταξή τους στο περιεχόμενο του «θησαυρού» είναι δυνατή και μπορεί να ερμηνευθεί: α) ως σύμπτωση, φαινόμενο συχνό για τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ.[11]. Ο κάτοχος του «θησαυρού» ή κάποιος από τους πληρωτές του, αφού τα μάζεψαν, τα πρόσθεσαν από σύμπτωση ή τυχαία στη συλλογή. β) Πολύ πιθανόν όλα τα πρώιμα νομίσματα να χρησιμοποιούνται πλέον με βάση το βάρος τους ως μέταλλα και όχι με βάση την αρχική τους διατίμηση[12]. Επισημαίνουμε ότι οι κοπές του Αντίγονου Γονατά (277-239 π.Χ.) απαντώνται σε «θησαυ-

	5					
		1				
		11				
		8				
		17				
			260	26	26	259
			106	25	21	101
			58			
ΣΥΝΟΛΟ	5	37	444	51	47	360

πίνακας Α

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

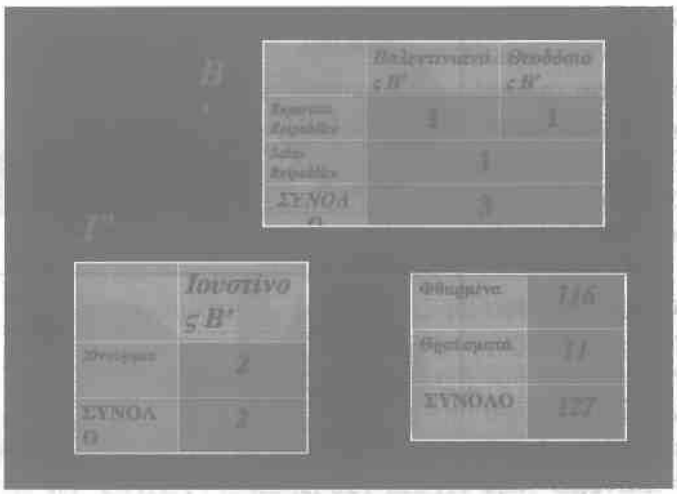

	Βαλεντινιανού Β'	Θεοδόσιος Β'
Εκκλησία Επιφάνεια	1	1
Δόξα Επιφάνεια	1	
ΣΥΝΟΛΟ Ω	3	

	Ιουστίνο Β'
Ανεπίγρ.	2
ΣΥΝΟΛΟ Ω	2

Φθαρμένα	116
Θρεύσματα	11
ΣΥΝΟΛΟ	127

πίνακας Β' - Γ'

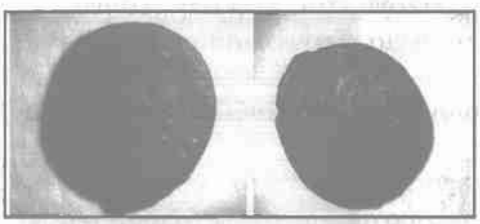

εικ.5

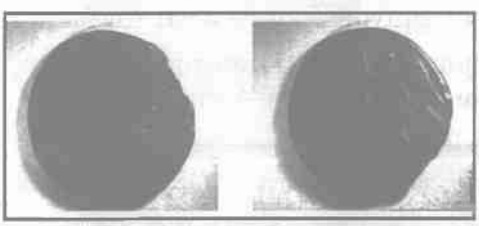

εικ.6

ρούς» της Μακεδονίας έως και το β΄ τέταρτο του 2ου αι. π.Χ.

Στους πίνακες δίνεται η ποσοτική κατανομή των διαφόρων νομισματικών τύπων που περιέχει ο «θησαυρός». (**πίν. Α, Β, Γ**). Η εποχή που καλύπτει χρονικά, μπορεί να υποδιαιρεθεί στις εξής περιόδους:

Α΄ περίοδος: 337-361μ.Χ. Περιλαμβάνει σε μικρό ποσοστό μεταθανάτιες κοπές του Μ. Κωνσταντίνου (337 μ.Χ. κ.ε.), κοπές των Διαδόχων του[13], ενώ πλεονάζουν, χαρακτηρίζοντας τον θησαυρό», οι νομισματικοί τύποι FEL. TEMP. REPARATIO (591), και SPES REIPUBLICE (253). Τα τελευταία ανάγονται στη μετα-μεταρρύθμιση των χάλκινων νομισμάτων εποχή (346-361 μ.Χ).

1) Αναλυτικότερα, οι μεταθανάτιες κοπές του Μ. Κωνσταντίνου περιλαμβάνουν τους εξής τύπους:

α. 1 ΑΕ 4. Εμπροσθότυπος: (DV. CONSTANTI)NVS PT . AVGG. Ο Μ. Κωνσταντίνος σε προφίλ προς τα δεξιά. Φοράει πέπλο. Οπισθότυπος: (VN . MR .). Ο αυτοκράτορας ολόσωμος, στραμμένος προς τα δεξιά. Φοράει πέπλο[14]. **(εικ.5).**

β. 1 ΑΕ 4. Εμπροσθότυπος: Χωρίς επιγραφή. Ο αυτοκράτορας σε προφίλ προς τα δεξιά. Οπισθότυπος: Ο αυτοκράτορας οδηγεί τέθριππο. Επάνω, το χέρι του Θεού[15]. Στο έξεργο SMNT.

γ. 2 ΑΕ 4. Εμπροσθότυπος: CONSTANTINOPOLIS. Η Κωνσταντινούπολη προσωποποιημένη σε προφίλ προς τα αριστερά. Φοράει μανδύα και κρατάει αυτοκρατορικό σκήπτρο. Οπισθότυπος: Χωρίς επιγραφή. Νίκη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

στραμμένη προς τ' αριστερά. Φέρει το δεξί πόδι πάνω σε ακρόπρωο, κρατάει σκήπτρο και ακουμπάει σε ασπίδα [16]. **(εικ.6).**

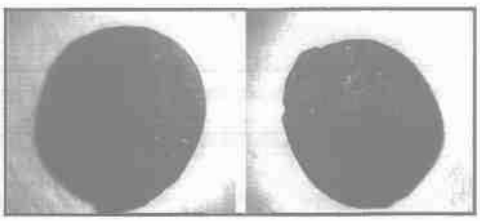

εικ.7

δ. 1 AE 3/4. Εμπροσθότυπος: VRSB ROMA. Η Ρώμη σε προφίλ προς τα αριστερά. Φοράει περικεφαλαία και αυτοκρατορικό μανδύα. Οπισθότυπος: Χωρίς επιγραφή. Η λύκαινα θηλάζει το Ρωμύλο και το Ρέμο[17]. **(εικ.7).**

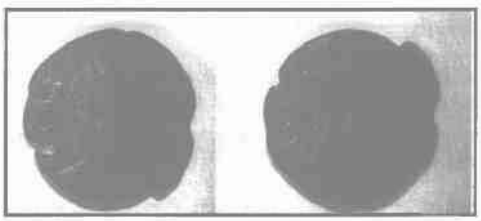

εικ.8

2) Τα νομίσματα των Διαδόχων του Μ. Κωνσταντίνου, οι οποίοι εικονίζονται σε προφίλ προς τα δεξιά, στον οπισθότυπο παρουσιάζουν τα εξής θέματα:

α. (VICTORIA AVGVSTORVM)[18]. Νίκη σε κίνηση προς τ' αριστερά. Με το δεξί χέρι κρατάει στέφανο. **(εικ.8).**

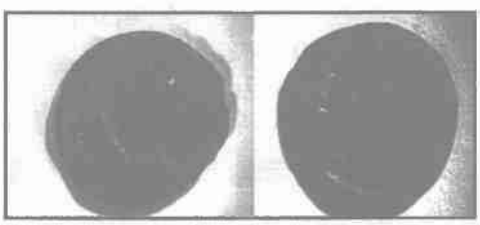

εικ.9

β. GLORIA EXERCITVS[19] : (δόξα στρατεύματος). Δύο στρατιώτες όρθιοι, γύρω από ένα λάβαρο. Στο έξεργο SMK(M). **(εικ.9).**

γ. (VICTORIAE DD. AVGG. Q. NN.). Δύο Νίκες αντωπές[20]. **(εικ.10)**

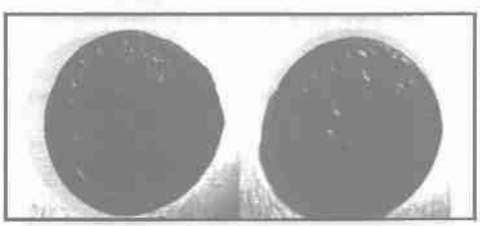

εικ.10

δ. Η επιγραφή VOT. / XX. / MVLT. / XXX. [21] (Vota Multa: πολλές ευχές) σε τέσσερεις στίχους μέσα σε στεφάνι. **(εικ.11).**

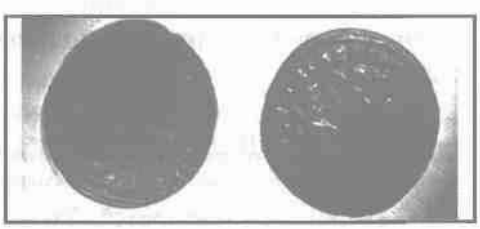

εικ.11

3) Το διάστημα μετά τη μεταρρύθμιση των χάλκινων νομισμάτων (346-361 μ.Χ.) αντιπροσωπεύεται από δύο νομισματικούς τύπους:

α. FEL. TEMP. REPARATIO (591), όπου στρατιώτης λογχίζει πεσμένο ιππέα. **(εικ.12).** Η επιγραφή, αποτελεί την συγκεκομένη απόδοση του «felix temporum reparatio» ή «felicium temporum reparatio». Εκφράζει την ευτυχή απόδοση της εποχής ή την απόδοση των ευτυχισμένων χρόνων που προηγήθηκαν. Το τελευταίο είναι το πιο πιθανό. Τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

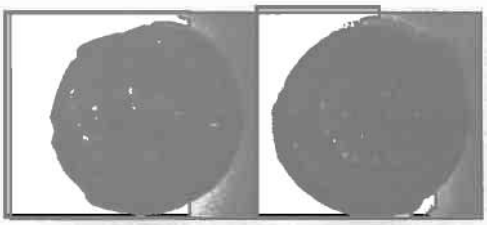

εικ.12

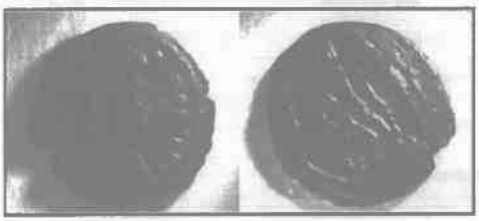

εικ.13

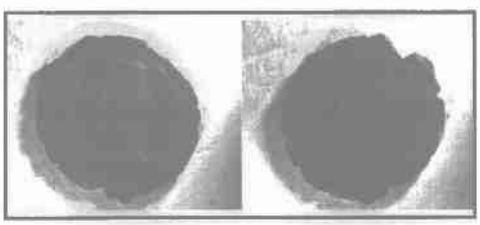

εικ.14

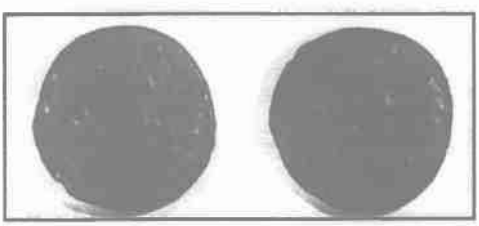

εικ.15

νομίσματα του τύπου χρονολογούνται στην β΄ περίοδο της μεταρρύθμισης επί Κωνστάντιου Β΄ (354-361μ.Χ.) και επί Κωνστάντιου Γάλλου (351-354). Ενώ συμπεριλαμβάνονται και κοπές του Ιουλιανού Β΄ (360-363)[22].

β. SPES REIPVBLICE (253) στον οποίο ο αυτοκράτορας κρατάει στο δεξί χέρι σφαίρα και στο αριστερό δόρυ. (**εικ.13**). Χρονολογούνται μεταξύ 354-363, και αποδίδονται στον Κωνστάντιο Β΄ (β΄ περίοδος μεταρρύθμισης 354-361) και στον Ιουλιανό (360-363)[23]. Εκφράζουν την ελπίδα για δημοκρατία.

Πιθανόν, αντικατοπτρίζουν την προσπάθεια του Κωνστάντιου για δίκαιη και ορθή εσωτερική πολιτική, στα πρότυπα της Ρώμης και της ρωμαϊκής συγκλήτου, καθώς και τις μεταρρυθμίσεις του Ιουλιανού, με τις οποίες προσπάθησε να εκδημοκρατίσει τους αστικούς θεσμούς και την αστική ζωή γενικότερα[24].

Τα δεκατέσσερα χρόνια που μεσολαβούν μέχρι τη Β΄ περίοδο χαρακτηρίζονται από την απειλή των Γότθων για διείσδυση στη Βαλκανική[25]. Έτσι η αναπόληση των καλών ημερών εκφράζεται με τη συνέχιση της κυκλοφορίας των νομισμάτων τύπου FEL. TEMP. REPARATIO.

Β΄ περίοδος: 375-395μ.Χ. Αντιπροσωπεύεται από νομίσματα των αυτοκρατόρων Βαλεντινιανού Β΄ (375-392) και Μ. Θεοδόσιου (379-395), οι οποίοι αγωνίστηκαν για τη διαφύλαξη των συνόρων και τη ρύθμιση της κοινωνικής ισορροπίας[26]. Στους νομισματικούς τύπους εξακολουθεί να μνημονεύεται η αξία της δημοκρατίας:

α) SALVS REIPVBLICE[27] - Νίκη στραμένη προς τα δεξιά μεταφέροντας τρόπαιο και σέρνοντας αιχμάλωτο (1) (**εικ.14**).

και **β**) REPARATIO REIPVBLICE[28] - Στραμένος ο αυτοκράτορας προς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αριστερά υψώνει γονατισμένη γυναίκα (2) (**εικ.15**).

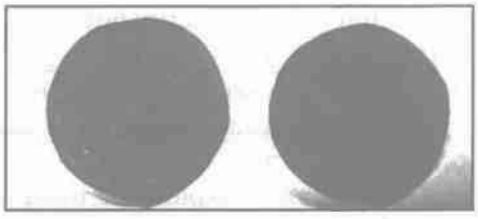

εικ.16

Γ΄ περίοδος: 572/3μ.Χ. Περιλαμβάνει δύο εικοσανούμμια του Ιουστίνου Β΄ και της συζύγου του Σοφίας (565-578). Παριστάνονται ένθρονοι. Φέρουν φωτοστέφανο και διάδημα. Ο αυτοκράτορας κρατάει στο δεξί χέρι σταυροφόρο σφαίρα και η αυτοκράτειρα σταυροφόρο σκήπτρο. (**εικ.16**). Αποδίδονται στο 8ο έτος της βασιλείας τους (572/3μ.Χ.) και στο νομισματοκοπείο της Θεσσαλονίκης (TES) [29].

Τα νομίσματα του Ιουστίνου Β΄ αποτελούν ένα terminus postquem για την χρονολογία απόκρυψης του «θησαυρού».

Σύμφωνα με τον πίνακα, οι κοπές του Κωνστάντιου Β΄ (444 νομίσματα) υπερτερούν και αντιπροσωπεύουν το 46% του συνόλου των νομισμάτων. Το ποσοστό αυτό θεωρείται μεταβλητό με δυνατότητα να αυξηθεί, αν αποδοθούν στα χρόνια της βασιλείας του τα περισσότερα από τα 366 νομίσματα αδιαγνώστου αυτοκράτορα. Σε μικρότερη αναλογία εμφανίζονται οι κοπές του Μ. Κωνσταντίνου (5), Κωνστάντιου Γάλλου (51) και Ιουλιανού (47). Ελάχιστες του Θεοδόσιου και Βαλεντινιανού, αλλά και του Ιουστίνου Β΄.

Οι αναμνηστικές κοπές του Μ. Κωνσταντίνου αποδίδονται στο νομισματοκοπείο της Κωνσταντινούπολης. Ενώ, αρκετά νομίσματα του β΄ μισού του 4ου αι μ. Χ. στο νομισματοκοπείο της Κυζίκου και της Αντιόχειας, ενισχύοντας τη γενικότερη διαπίστωση για υπεροχή των ανατολικών νομισματοκοπείων και κυρίως της περιοχής της Προποντίδας, έναντι του γνωστού επίσης νομισματοκοπείου της Θεσσαλονίκης[30]. Σε πολλά νομίσματα το νομισματοκοπείο παραμένει αδιάγνωστο.

Η διατήρηση όλων των νομισμάτων είναι πολύ μέτρια έως καλή. Η φθορά που παρουσιάζουν οφείλεται στη μεγάλη διάρκειας κυκλοφορία και στη συχνότητα της χρήσης τους. Το ίδιο ισχύει και για την μέτρια κατάσταση διατήρησης των εικοσανούμιων, τα οποία ως μικρή νομισματική υποδιαίρεση ήταν ιδιαίτερα εύχρηστα[31].

Αξιοσημείωτη είναι η παντελής απουσία νομισμάτων του 5ου αι. μ.Χ. και νομισμάτων του Ιουστινιανού. Οι εχθρικές επιδρομές και λεηλασίες στον 5ο και 6ο αι., επηρέασαν την οικονομία και την κυκλοφορία του νομίσματος[32]. Οι επιδρομές των Ούνων (γύρω στο 539μ.Χ.), και ο σεισμός του 551[33] αποτέλεσαν τροχοπέδη στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι διεκόπη κάθε οικονομική δραστηριότηται[34].

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό νομισμάτων του «θησαυρού», αποδεικνύουν συναλλαγές με βάση την εκχρηματισμένη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

οικονομία στο β΄ μισό του 6ου αι., εποχή συγκέντρωσης του «θησαυρού». Στο αποθηκευτικό κτήριο θα αναπτύσσονταν αγοραστικές και εμπορικές συναλλαγές, τα κέρδη των οποίων αποτελούσε ο «θησαυρός». Εξάλλου η θέση του κτηρίου στον αιγιαλό διευκολύνει την προσέλευση εμπόρων από παράλιες πόλεις ή τη γειτονική Εύβοια με πλοιάρια[35].

Οι ακτές της Λοκρίδας με το λιμάνι των Λιβανατών, αν και δεν συμπεριλαμβάνονται στους γνωστούς εμπορικούς δρόμους, διευκόλυναν τις εμπορικές δραστηριότητες. Επισημαίνουμε ότι στις περιόδους των πολεμικών επιχειρήσεων, οι χερσαίοι δρόμοι ήταν κλειστοί. Αντίθετα, οι θαλάσσιοι παρέμεναν ελεύθεροι, κυρίως μετά την εκκαθάρισή τους από την απειλή των πειρατών (επί Ιουστινιανού) [36].

Η παρουσία νομισμάτων του 4ου αι. μ.Χ μαζί με νομίσματα του Ιουστίνου Β΄, δηλώνουν την ποικιλομορφία της νομισματικής κυκλοφορίας στον 6ο αι. μ.Χ. Φαίνεται ότι νομίσματα του 4ου αι.μ.Χ. και συγκεκριμένα νομίσματα της προ και μετα – μεταρρύθμισης του Κωνσταντίου Β΄, εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται στον ύστερο 6ο αι. μ.Χ. με νέες χαμηλές αξίες, βασισμένες το πιθανότερο στο βάρος τους σε σχέση με τα τρέχοντα νομισματικά μέτρα. Μ' αυτόν τον τρόπο καλύπτονταν οι ανάγκες για μικρές νομισματικές υποδιαιρέσεις και αποφεύγονταν τα περιττά έξοδα. Δεν είμαστε σε θέση να κρίνουμε εάν αυτό οφείλεται σε αδιαφορία ή συνειδητή πολιτική των εκάστοτε αυτοκρατόρων[37]. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δηλώνουν εμπορική και οικονομική δραστηριότητα περιορισμένης δυναμικής που κάλυπταν τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Η ίδια συλλογιστική ισχύει και για τον 5ο αιώνα, τον οποίο χαρακτηρίζει ο μικρός αριθμός νομισμάτων, ανίκανος να αντιμετωπίσει τις τοπικές εμπορικές απαιτήσεις[38].

Στο ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται ο «θησαυρός» συνυπάρχουν και η παλαιοχριστιανική βασιλική των Δαφνουσίων και οι γειτονικές πόλεις Θήβα και Αθήνα.

Συγκεκριμένα, η περίοδος απόκρυψης του «θησαυρού» συμφωνεί με την καταστροφή της βασιλικής και του Κτίσματος Α, στη θέση «Αγία Αικατερίνη» Αρκίτσας, 575/6 μ.Χ. κ.ε., σύμφωνα με το οψιμότερο νόμισμα του Ιουστίνου Β΄(ένα εικοσανούμμιο του 11ου έτους της βασιλείας του)[39]. Η ύπαρξη ενός εντυπωσιακού εκκλησιαστικού κτίσματος, όπως είναι η βασιλική, επιβεβαιώνει το οικονομικό υπόβαθρο στην περιοχή[40].

Προς το παρόν, δεν έχουν εντοπιστεί άλλοι «θησαυροί» από την πόλη των Λιβανατών και την ευρύτερη περιοχή, οι οποίοι να καλύπτουν ακριβώς την ίδια περίοδο. Εντούτοις, ένας «θησαυρός» χάλκινων νομισμάτων από τη Θήβα, με κοπές του 6ου αι. μ.Χ. (των αυτοκρατόρων Αναστάσιου, Ιουστίνου Α΄, Ιουστινιανού Α΄ και Ιουστίνου Β΄) έχει ως terminus postquem για την χρονολογία απόκρυψής του ένα εικοσανούμμιο του Ιου-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

στίνου Β΄ (του 11ου έτους της βασιλείας του, 575/6μ.Χ.) [41].

Ενώ, όσον αφορά στις χάλκινες κοπές του 4ου αι. μ.Χ. αποτελούν το κατεξοχήν περιεχόμενο δύο «θησαυρών» του Αρχαιολογικού Μουσείου της Αταλάντης. Ο πρώτος αποτελείται από επτά νομίσματα συνολικά: κοπές Αιτωλών, ασσάρια Γαλερίου, Κωνσταντίνου Α΄ ή Κωνσταντίου Β΄. Ο δεύτερος «θησαυρός» περιέχει δέκα νομίσματα, ως εξής: μία κοπή Οπουντίων Λοκρών, ασσάρια Κωνσταντίου Β΄, Ιουλιανού του Αποστάτου και ορισμένα φθαρμένα[42].

Μεμονωμένο εύρημα αποτελεί ο χρυσός σόλιδος του Ιουστίνου Β΄, από τον Κύνο των Λιβανατών[43]. Αποδίδεται στο νομισματοκοπείο της Κωνσταντινούπολης και έχει χρονολογία κοπής 565-578μ.Χ.[44], «πλησιάζοντας» την περίοδο απόκρυψης των παραπάνω «θησαυρών», δεδομένου ότι τα εικοσανούμμια του Ιουστίνου Β΄ είναι νομίσματα αρκετά κυκλοφορημένα[45].

Η αιτία που προκάλεσε την καταστροφή της βασιλικής των Δαφνουσίων και του οικισμού στον Κύνο, την απόκρυψη των δύο «θησαυρών», των Λιβανατών και των Θηβών είναι κοινή. Οφείλεται σε συγκεκριμένο ιστορικό-πολιτικό γεγονός, το οποίο συνέβει μετά το 575/6μ.Χ..

Κατά την περίοδο αυτή, βόρειοι λαοί εισέβαλαν στην Ελλάδα με κατεύθυνση προς τα νότια, λεηλατούσαν και κατέστρεφαν[46]. Έτσι και ο κάτοχος του θησαυρού που τον απέκρυψε, έπεσε θύμα εχθρικής επιδρομής και ποτέ δεν επέστρεψε να τον αναζητήσει.

Η αρχαιολογική έρευνα έχει επιβεβαιώσει την παρουσία βόρειων βαρβαρικών φύλων κυρίως όσον αφορά στην Αγορά και άλλες θέσεις της Αθήνας και της Πελοποννήσου[47]. Ο M. Metcalf αναλύοντας αρκετούς «θησαυρούς»[48] προσδιορίζει επακριβώς τις επιδρομές ως σλαβικές υπό την καθοδήγηση των Αβάρων, οι οποίοι συχνά στις πηγές αναφέρονται ως Σλάβοι ή Αβαροι[49]. Προτείνει το έτος 582/3 επί βασιλείας Τιβερίου (578-582) ή Μαυρίκιου (582-602) ως την πιο πιθανή χρονολογία των επιδρομών και της απόκρυψης γνωστών «θησαυρών»[50].

Ενδεικτικά, αναφέρουμε τον εντοπισμό ενός «θησαυρού» 341 χάλκινων νομισμάτων στο εσωτερικό δύο μεταλλικών αγγείων κατά μήκος της Παναθηναϊκής Οδού, η απόκρυψη του οποίου έχει άμεση σχέση με τις καταστροφές γύρω στα 580 μ.Χ. κτιρίων της Αγοράς. Τα ανασκαφικά δεδομένα αποδεικνύουν πως ο «θησαυρός» κάηκε[51]. Η τυχαία απώλεια «θησαυρού» από τις Κεχρεές της Πελοποννήσου αποδίδεται επίσης σε πυρκαγιά, κατά την ίδια περίοδο. Ένα σαραντανούμμιο του Ιουστίνου Β΄ (575/6μ.Χ.) αποτελεί το terminus post quem για τη συγκέντρωση του «θησαυρού»[52].

Στην ιστορικό κ. Αννα Αβραμέα[53] και στην μελέτη της για την Πελοπόννησο από τον 4ο μέχρι τον 8ο αι.μ.Χ. οφείλεται η ενίσχυση και ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εμπλουτισμός των επιχειρημάτων για την παρουσία των Σλάβων στον ελλαδικό χώρο κατά τη δεκαετία του 580. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους δύο «θησαυρούς» από την Κόρινθο επί βασιλείας Ιουστίνου Β΄, με χρονολογία απόκρυψης στην περίοδο της καθόδου των αβαροσλάβων, σύμφωνα με τις οψιμότερες κοπές τους μεταξύ 565 και 578μ.Χ.[54].

Με την ταξινόμηση των 43 νομισματικών «θησαυρών» σε τρεις κατηγορίες από την κ. Αννα Αβραμέα, διαχωρίζονται οι «θησαυροί», η χρονολογία απόκρυψης των οποίων πλησιάζει την περίοδο των επιδρομών των Αβάρων και Σλάβων, σύμφωνα με τα κείμενα του Μαίνανδρου, του Ιωάννη της Εφέσου και του Μιχαήλ Σύριου[55], αλλά και τα θαύματα του Αγίου Δημητρίου (II, 1. 179)[56].

Ποια όμως ήταν η εικόνα της ζωής μετά τις επιδρομές; Τα νομίσματα που αποκαλύφθηκαν στα πλαίσια των αρχαιολογικών ανασκαφών στην Κόρινθο, χρονολογούνται από τα τέλη του 7ου μέχρι και τον 8ο αιώνα, αποδεικνύοντας πως η πόλη δεν εγκαταλείφθηκε. Για παράδειγμα, στις ανασκαφές της Αγοράς, ΝΑ της πόλης, βρέθηκαν νομίσματα του Ιουστίνου Β΄, Τιβέριου Β΄, Μαυρίκιου, Φωκά, Ηράκλειου, Κώνσταντος Β΄ και Κωνστάντιου Ε΄, ενώ «θησαυροί» αποδίδονται στους χρόνους 615/16, 616/17 και 618/19. Το ίδιο ισχύει και για «θησαυρούς» στις ακτές και τα νησιά της Ελλάδας και της Μ. Ασίας, στην Αθήνα, Χαλκίδα, Νέα Αγχίαλο και Θάσο[57].

Η έρευνα στα μεμονωμένα νομίσματα απέδειξε ότι η νομισματική κυκλοφορία των χρόνων 586/7, 587/8 και 588/9 δεν μειώνεται σε σύγκριση με τα υπόλοιπα χρόνια. Αντίθετα κατά τη διάρκεια της κρίσης και ακριβώς το 587/8, σύμφωνα με το Χρονικό της Μονεμβασίας, η κυκλοφορία αυξήθηκε. Η απουσία «θησαυρών» κατά το διάστημα 584/5 – 609 με παράλληλη κυκλοφορία μεμονωμένων νομισμάτων δείχνουν τη συνέχιση της ζωής[58]. Οι καταστροφές που προκλήθηκαν από τα σλαβικά φύλα πιθανόν, να ήταν περιστασιακές και μικρής κλίμακας, χωρίς να προκαλέσουν κατάλυση της διοικητικής οργάνωσης. Ενώ, η οικονομία με πολλές δυσκολίες διατηρούνταν σε μέτριο επίπεδο σε όλο τον 6ο αι.[59]. Μέσα στο πλαίσιο της γενικευμένης οικονομικής παρακμής, των επιδημιών, των καταστροφικών σεισμών και της ανασφάλειας που καλλιέργησαν οι εχθρικές επιδρομές του τέλους του 6ου αιώνα[60] εντάσσεται η ζωή του κατόχου του «θησαυρού» των Λιβανατών.

Συνοψίζοντας, ο «θησαυρός» των Λιβανατών αποτελεί σύνολο νομισμάτων τρέχουσας κυκλοφορίας. Δείχνει τη διάρκεια της χρήσης παλαιότερων νομισματικών τύπων, σε μια περίοδο επιβαρυμένη οικονομικά και ασταθή πολιτικά[61]. Απεικονίζει τη νομισματική κυκλοφορία της εποχής και φανερώνει την ανάπτυξη μιας τοπικής αγοράς στον προκάτοχο οικισμό των σημερινών Λιβανατών[62].

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ευχαριστώ την προϊσταμένη της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κ. Ασπασία Ντίνα για τις διευκολύνσεις που μου παρείχε κατά τη διάρκεια της μελέτης του υλικού. Ευχαριστώ ιδιαίτερα, την κ. Στέλλα Κατακούτα, αρχαιολόγο της ΙΕ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, για τις πολύτιμες συμβουλές της κατά την προετοιμασία της ανακοίνωσης. Επίσης, την κ. Βασιλική Συθιακάκη, αρχαιολόγο της 7ης ΕΒΑ, για την παραχώρηση προς μελέτη του «θησαυρού».

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΑΑ	Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών
ΑΔ	Αρχαιολογικό Δελτίο
ΑΕ	Αρχαιολογική Εφημερίς
ANSMN	American Numismatic Society, Museum Notes
BCH	Bulletin de Correspondance Hellenique
BS	Balkan Studies
DOC	Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Washington D.C., 1966-1999
Hesperia	Hesperia, Journal of the American School of Classical Studies at Athens
IEE	Ιστορία Ελληνικού Έθνους
JRS	The Journal of Roman Studies.
MIB	Moneta Imperii Byzantini
SNG	Sylloge Nummorum Graecorum, Thessaly - Illyricum, Copenhagen 1943.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Υποσημειώσεις:

1. Η ανασκαφή διεξήχθη από την Θ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και υπό την επίβλεψη του τότε Εφόρου της κ. Θεόδωρου Σπυρόπουλου. Ο ανασκαφέας δημοσιεύει τα αποτελέσματα της έρευνας του στο ΑΔ 25(1970), Β1 (Χρονικά), σ. 240. Το 2000 ο «θησαυρός» περιήλθε στην κατοχή της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, με την ευκαιρία της συγκέντρωσης του διασκορπισθέντος υλικού αρμοδιότητάς της και με σκοπό να συμπεριληφθεί στα εκθέματα του Βυζαντινού Μουσείου Φθιώτιδας στην Υπάτη.

2. Την πληροφορία οφείλω στην κ. Φανουρία Δακορώνια, επίτιμη έφορο Αρχαιοτήτων Λαμίας.

3. Τρ. Παπαναγιώτου, Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδας, Αθήναι 1971, σ. 256.

4. Φ. Δακορώνια, «Ανατολική Λοκρίδα – Η ιστορία της μέσα από τα μνημεία και τις αρχαιολογικές έρευνες», Λοκρίδα – Ιστορία και Πολιτισμός, εκδ. «Κτήμα Χατζημιχάλη», σ. 80, σημ. 212.

5. Δακορώνια, ό.π., σ. 40-47.

6. Β. Συθιακάκη, «Παλαιοχριστιανική, Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Λοκρίδα», Λοκρίδα – Ιστορία και Πολιτισμός, εκδ. «Κτήμα Χατζημιχάλη», σ. 119.

7. Ο Σπυρόπουλος στα Χρονικά του ΑΔ (ό.π.) αναφέρει το λάδι ως το προϊόν υγρής μορφής. Την ίδια άποψη ενστερνίζεται ο Τρ. Παπαναγιώτου, σ. 256. Θεωρώ πιθανή την εκδοχή αυτή. Σήμερα, η περιοχή της Λοκρίδας διαθέτει εκτάσεις με ελαιόδεντρα και παράγει κατεξοχήν λάδι.

8. Τέσσερα νομίσματα της περιόδου των Κομνηνών και συγκεκριμένα δύο του Αλέξιου Α΄ (1092 κ.ε.) και δύο του Μανουήλ Β΄ (1143-1180 ή 1160-1167), δεν παρουσιάζονται στην παρούσα ανακοίνωση. Η μεγάλη χρονική απόσταση από το έτος απόκρυψης του «θησαυρού» καθιστά αδύνατη την άμεση σχέση τους με αυτόν. Πιθανότατα, αποτελούν παρείσφρηση από τα ανώτερα στρώματα της επίχωσης.

9. H. Gaebler, Die Antiken Münzen von Makedonia und Paionia, Berlin 1935, πιν. XXXIV, σ. 54.

10. SNG, Cop. 1943 αρ. 77. Δακορώνια, ό.π., 69, φωτ. 16.

11. Β. Πέννα, «Θησαυρός χάλκινων υστερορωμαϊκών νομισμάτων από νεκροταφείο της Αθήνας», Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συμποσίου (Αθήνα 1988): Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, Αθήνα 1989, σ. 262, σημ. 5. Σχετικά βλ. O. Picard, Tresors et Circulation monetaire a Thasos du IVe au VII siecle apres J.-C., Thasiaca (BCH, supplement V, 1979, σ. 427, σημ. 12.

12. J. H. Kroll, G. C. Miles, St. G. Miller, An early Byzantine and a late Turkish hoard, Hesperia 42, 1973, σ. 303, σημ.10. Το ίδιο ισχύει σε «θησαυρούς» με νούμμα του 5ου και 6ου αι. Στο δεύτερο μισό του 5ου αι.: «θησαυρός» από την Κόρινθο περιείχε χάλκινα νομίσματα του Φιλίππου Β΄, της κλασικής Αθήνας και της Κορίνθου, «θησαυρός» από τη Δαλματία περιείχε χάλκινα νομίσματα από την ελληνιστική Κέα, Χίο και Ερυθρές. «Θησαυρός» από το Βόλο περιελάμβανε νόμισμα του Φιλίππου Β΄, «θησαυρός» του 6ου αι. από τα Ίσθμια περιείχε χάλκινο νόμισμα των ελληνιστικών χρόνων από την Κόρινθο και «θησαυρός» της Κορίνθου περιείχε χάλκινο Αθηναϊκό νόμισμα.

13. Μετά το θάνατο του Μ. Κωνσταντίνου το κράτος διανεμήθηκε μεταξύ των τριών παιδιών του Κωνσταντίνου Β΄, Κωνστάντιου Β΄, Κώνσταντος και των δύο ανεψιών του Ιουλιανού και Κωνστάντιου Γάλλου. Βλ. Π. Αθανασιάδη – Fowden, «Ο μέγας αιών (324-395)», ΙΕΕ, τ. Ζ΄, Αθήνα 1980, σ. 43. Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, Ιστορία Βυζαντινού Κράτους, τ. Α΄ , Θεσσαλονίκη 1987, σ. 123-124.

14. D. R. Sear, Roman Coins and their values, London 1981, 3788, σ. 316.

15. Ό.π., 3789, σ. 316.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

16. Ό.π., 3790, σ. 316.
17. Ό.π., 3794, σ. 316.
18. Ό.π., 3890, σ. 326.
19. Ό.π., 3716, σ. 311, 3855 και 3861, σ. 322, 3898, σ. 326 και 3952, σ. 331.
20. Ό.π., 3871, σ. 323 και 3899, σ. 326.
21. Ό.π., 3864, σ. 323 και 3900, σ. 326.
22. Ό.π., 3910, σ. 327, 3954, σ. 331 και 3963, σ. 332.
23. Ό.π., 3911, σ. 327 και 3964, σ. 332.
24. Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, Ιστορία Βυζαντινού Κράτους, τ. Α΄ , Θεσσαλονίκη 1987, σ.149 και σ. 163-164 αντίστοιχα.
25. Ό.π., σ.170-173.
26. Ό.π., σ.167-192.
27. D. R. Sear, Roman Coins and their values, London 1981, 4067, σ. 340 και 4088, σ. 341.
28. Ό.π., 4083, σ. 341 και 4062, σ. 327 αντίστοιχα.
29. MIB, II, 70α.. Συλλογή Ηλία Καντά, Βυζαντινά Νομίσματα, Αθήνα 2000, 4.90, σ.52.
30. Β. Πέννα, «Θησαυρός χάλκινων υστερορωμαϊκών νομισμάτων από νεκροταφείο της Αθήνας», Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συμποσίου (Αθήνα 1988): Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, Αθήνα 1989, σ. 267.α
31. Β. Πέννα, «Θησαυρός» νομισμάτων 6ου αι. μ.Χ. από την περιοχή των Θηβών, ΑΕ 1979, σ. 200-201.
32. Όπως συμβαίνει σε ανάλογα νομισματικά σύνολα. Βλ. Β. Πέννα, «Θησαυρός χάλκινων υστερορωμαϊκών νομισμάτων από νεκροταφείο της Αθήνας», Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συμποσίου (Αθήνα 1988): Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, Αθήνα 1989. Ιδιαίτερα, σ. 269-270. Επίσης, Μ. Κρίκου – Γαλάνη, «Εύρημα Κορίνθου μικρών χαλκών υποδιαιρέσεων του Ε΄ και ΣΤ΄ αι. μ.Χ.», ΑΔ 28 (1973), Μελέται,σ. 138-158.
33. Β. Συθιακάκη - Κριτσιμάλλη, «Παλαιοχριστιανική, Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Λοκρίδα», Λοκρίδα – Ιστορία και Πολιτισμός, Λοκρίδα, εκδ. «Κτήμα Χατζημιχάλη» σ. 115-116. Για το κλίμα της εποχής βλ. Προκόπιος, De bello gothico, II,4 και VIII, 25, 16 αντίστοιχα, έκδ. Haury J. – Wirth G., De bellis II., Leipzig 1963.
34. Ν. Σβορώνος, «Οικονομία - Κοινωνία», ΙΕΕ, τ. Ζ΄, Αθήνα 1980, σ. 293.
35. Β. Πέννα, ό.π., σ. 270, σημ. 24.
36. Ν. Σβορώνος, ό.π., σ. 295.
37. R. Hohlfelder, «A small deposit of bronze coins from Kenchreai», Hesperia 39, 1970, σ. 72 και σημ. 14 και J. H. Kroll, G. C. Miles and St. G. Miller, «An early Byzantine and a late Turkish hoard», Hesperia 42, 1973, σ. 303, σημ. 9. Ο «θησαυρός» από τη Ζάχα της Αρκαδίας , δημοσιευμένος από τους H. L. Adelson και G. L. Kustas («A Sixth Century Hoard of Minimi from the Western Peloponese», ANSMN XI, 1964, σ. 159-205) περιέχει μικρές υποδιαιρέσεις του ύστερου 4ου και πρώιμου 5ου αι. που παρέμειναν σε κυκλοφορία για 150 με 200 χρόνια.
45. Β. Πέννα, «Θησαυρός» νομισμάτων 6ου αι. μ.Χ. από την περιοχή των Θηβών, ΑΕ 1979, σ. 202, σημ. 1. Για τη χρονολογία απόκρυψης άλλων «θησαυρών» βλ. D. M. Metcalf, «The Slavonic Threat to Greece, ca. 580: Some Evidence from Athens», Hesperia, 31, 1962, σημ. 5, σ. 146.
46. R. Hohlfelder, «A small deposit of bronze coins from Kenchreai», Hesperia 39, 1970, σ.71.
47. Για «θησαυρούς» από την Αθήνα και την Πελοπόννησο : J. H. Kroll, G. C. Miles and St. G. Miller, «An early Byzantine and a late Turkish hoard», Hesperia 42, 1973, σ. 302, σημ. 8 και 9. Β. Πέννα, ό.π., σ. 201, σημ. 2. Αναφέρω ενδεικτικά τον «θησαυρό» Πριολίθου Καλαβρύτων (Μ. Α. Οικονομίδου, Βυζαντινό εύρημα Πριολίθου Καλαβρύτων, ΑΑΑ XII, 1979, 63-71) .

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

48. Metcalf, ό.π., σ. 134-157. Στο άρθρο αυτό παρουσιάζονται 4 νομισματικοί «θησαυροί» που βρέθηκαν στις ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς. Kroll, Miles and Miller, ό.π., σ. 301-309, κυρίως σ. 301, σημ. 2. T. Leslie Shear, «The Athenian Agora: Excavations of 1971» και «The Athenian Agora: Excavations of 1970», Hesperia 40, 1971, σ. 121-179 και σ. 269-270 αντίστοιχα. Πλήρης αναφορά στο H. A. Thompson, «Athenian Twilight A.D. 267 - 600» , JRS., XLIX, 1959, σ. 70, σημ. 48. Η παρουσία των βαρβάρων, Σλάβων ή Αβάρων, στην Κόρινθο το 580, αναφέρεται από τον R. L. Scranton, Mediaeval Architecture in the Central Area of Corinth, Corinth, XVI, Princeton 1957, σ. 8 και 27 και τον G. R. Davidson, «The Avar Invasion of Corinth», Hesperia, VI, 1937, σ. 227-240. Ο τελευταίος στο The Minor Obzects, Princeton 1952, σ. 5, σημ. 8, προβληματίζεται γύρω από την ταυτότητα των εισβολέων και τη χρονολόγηση των επιδρομών τους.

49. Kroll, Miles and Miller, ό.π. σ. 301, σημ. 2 και 3 και σ. 302, σημ. 7. Πέννα, ό.π., σ. 203, σημ. 2. Για την κάθοδο των Σλάβων στην Ελλάδα βλ. Metcalf, ό.π., σ. 134-157, σημ. 5. Επίσης P. Charanis, «Observations on the History of Greece during the Early Middle Ages», BS 11, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 1-23, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία και R. Hohlfelder, «Barbarian Incursions into Central Greece in the Late Sixth Century A.D.» New Evidence from Kenchreai, proceeding of XIVth International Congress of Byzantine Studies, Bucharest 1971. Ostrogorsky, Geschichte des Byzantinischen Staates, München 1963, σ. 78 και σημ. 3.

50. Metcalf, ό.π., σ. 144-147. Του ίδιου, Osteotheke hoard, AE 1971, σ. 11, πίν. 6. Miller, ό.π., σ. 302, σημ. 7.

51. Kroll, Miles and Miller, ό.π., σ. 302.

52. R. Hohlfelder, «A small deposit of bronze coins from Kenchreai», Hesperia 39, 1970σ. 68-70.

53. A. Avramea, Le Peloponnese du IVe au VIIIe siecle changements et persistances, Universite de Paris I – Pantheon - Sorbonne 1997. Όσον αφορά στις νομισματικές μαρτυρίες βλ. σ. 72 - 80.

54. Ό.π., σ. 72.

55. Ό.π., σ. 78.

56. Ό.π., σ. 75.

57. Ό.π., σ. 73-75.

58. Ό.π., σ. 79.

59. Ν. Σβορώνος, «Οικονομία-Κοινωνία», ΙΕΕ, τ. Ζ΄, Αθήνα 1980, σ. 287.

60. Β. Συθιακάκη - Κριτσιμάλλη, «Κτηριακά λείψανα στα ΝΔ της βασιλικής των Δαφνουσίων: πρώτη παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανασκαφικής έρευνας», 1η Επιστημονική Συνάντηση, «Το Αρχαιολογικό έργο στη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα», Βόλος 2003 (πρακτικά υπό έκδοση).

61. Οβολός 7, «Το νόμισμα στο Θεσσαλικό Χώρο», Πρακτικά Συνεδρίου Γ΄ Επιστημονικής Συνάντησης, Αθήνα 2004, σ. 79.

62. Σύνταγμα Βυζαντινών «Θησαυρών» του Νομισματικού Μουσείου, Αθήνα 2002, σ. 11.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ

Αριστέα Παπασταθοπούλου
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ

Κατάλοιπα Ρωμαϊκής αγροικίας στη θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου Φθιώτιδας

Κατά το διάστημα 2000-2001, με αφορμή την κατασκευή από τον ΕΡΓΟΣΕ τμήματος της νέας σιδηροδρομικής γραμμής υψηλών ταχυτήτων στην κεντρική Φθιώτιδα, στην κτηματική περιφέρεια Ρεγγινίου εντοπίσθηκαν και ανασκάφηκαν από την ΙΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων αρχαία οικιστικά κατάλοιπα, τα πρωιμότερα από τα οποία χρονολογούνται στην Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο, ενώ τα αμέσως επόμενα στους ιστορικούς χρόνους. Η θέση όπου πραγματοποιήθηκε η ανασκαφική έρευνα βρίσκεται περίπου 7 χλμ. στα ΒΔ των Καμένων Βούρλων, στην αριστερή πλευρά της Εθνικής οδού Αθηνών-Λαμίας, στα χαμηλά πρανή υψώματος με την ονομασία Τρίλοφο, που εντοπίζεται στα Β του ποταμού Βοάγριου. Πολύ κοντά στη θέση της ανασκαφής καταλήγει σήμερα το ένα άκρο της μεγάλης γέφυρας της σιδηροδρομικής γραμμής, που περνά επάνω από την Εθνική οδό.

Με βάση τις επιφανειακές ενδείξεις της κεραμεικής η ανασκαφική έρευνα επικεντρώθηκε σε δύο διαφορετικά σημεία του υψώματος (**Εικ. 1**). Στο τμήμα από το οποίο διέρχεται η σιδηροδρομική γραμμή πραγματοποιήθηκε μεγάλης έκτασης ανασκαφική έρευνα στο πλαίσιο ενός εκτε-

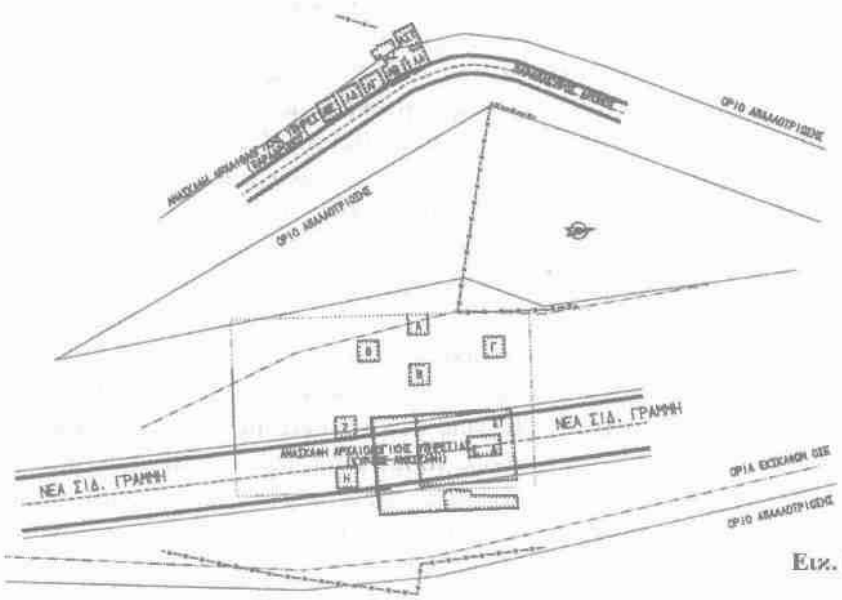

Εικ. 1

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εικ. 2

ταμένου ανασκαφικού καννάβου. Από τις επιφανειακές επιχώσεις στο χώρο αυτό συλλέχθηκε φθαρμένη κεραμεική ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων κυρίως, ενώ από το βάθος των 0.50-0.60 μ. και έως αυτό των 3.77 μ. περίπου εντοπίσθηκαν επιχώσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής περιόδου, οι οποίες εδράζονταν σε ποτάμιες αποθέσεις[1].

Σε υψηλότερο σημείο του πρανούς του υψώματος, στην πλευρά παράπλευρου προς τη σιδηροδρομική γραμμή δρόμου, πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα μικρότερης έκτασης και διάρκειας. Στο συγκεκριμένο χώρο σχηματίσθηκαν επτά δοκιμαστικές τομές, από τις οποίες οι πέντε κατά μήκος ενός ενιαίου άξονα με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ και οι δύο άλλες στα ΒΔ των προαναφερόμενων και παράλληλα προς αυτές. Στο χώρο των τεσσάρων πρώτων τομών από ΒΔ εντοπίσθηκαν τα κατάλοιπα κτίσματος των ρωμαϊκών χρόνων (**Εικ. 2**). Συγκεκριμένα, ήρθαν στο φως κατάλοιπα δύο παράλληλων τοίχων που είχαν κατεύθυνση Β-Ν και απείχαν μεταξύ τους 3.75 μ. περίπου. Από τους δύο τοίχους ο ένας, ο ανατολικός, σωζόταν σε μήκος 7.60 μ. περίπου και ο παράλληλός του, στα Δ, σε μήκος 2.10 μ. Και από τους δύο τοίχους σώζονταν μόνο τα λίθινα θεμέλια, ενώ η ανωδομή ήταν πιθανώς κατασκευασμένη από πλίνθους ή - λιγότερο πιθανό - από ξύλινο σκελετό και επίχρισμα πηλού και δεν σώθηκε. Τα σωζόμενα θεμέλια ήταν κατασκευασμένα αμελώς, από αργούς λίθους μεσαίου και σχετικά μικρού μεγέθους σε δύο ή τρεις σειρές κατά πλάτος και σε δύο περίπου σειρές καθ' ύψος. Ωστόσο, στον πρώτο τοίχο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

είχαν ενσωματωθεί εν είδει σπολίων τμήματα μεγαλύτερων ορθογώνιων δόμων από πωρόλιθο, όπως και τμήματα κεραμίδων και χρηστικά αντικείμενα, από τα οποία βρέθηκαν κατά χώραν μία αγνύθα και τμήμα μυλόλιθου. Η ενσωμάτωση στο θεμέλιο του τοίχου αυτού των λαξευμένων ορθογώνιων δόμων και των χρηστικών αντικειμένων υποδεικνύει την ύπαρξη στον ίδιο ή σε γειτνιάζοντα χώρο μιας πρωιμότερης οικοδομικής φάσης, από την οποία προήλθαν τα υλικά αυτά. Παράλληλα, τόσο στο χώρο μεταξύ των δύο τοίχων, όσο και στο χώρο στα Α και ΒΑ του ανατολικού τοίχου εντοπίσθηκε στρώμα καταστροφής από θραυσμένες κεραμίδες στέγης, ενώ κάτω από το στρώμα αυτό βρέθηκαν και ορισμένες πήλινες πλάκες δαπέδου. Από τους ίδιους χώρους συλλέχθηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους τόσο η κεραμεική, όσο και τα λοιπά κινητά ευρήματα που προήλθαν από την ανασκαφική έρευνα στο σημείο αυτό του υψώματος. Ακόμη, στα Α του ανατολικού τοίχου, στο ΒΑ σωζόμενο τμήμα του και πολύ κοντά σ' αυτόν βρέθηκε τμήμα αποθηκευτικού πίθου, ενώ σε μικρή απόσταση από αυτόν εντοπίσθηκαν και θραύσματα άλλων πίθων με την ίδια χρήση.

Στο χώρο γύρω από τους δύο τοίχους και στις υπόλοιπες τομές η ανασκαφική έρευνα προχώρησε σε αρκετό βάθος, χωρίς να αποκαλύψει οικοδομικά λείψανα σύγχρονα ή παλαιότερα από αυτά των δύο τοίχων. Μάλιστα, διαπιστώθηκε ότι οι δύο τοίχοι εδράζονταν απ' ευθείας επάνω σε ποτάμιες αποθέσεις. Για το λόγο αυτό οι πωρόλιθοι και τα χρηστικά αντικείμενα που βρέθηκαν ενσωματωμένα στον ανατολικό τοίχο προήλθαν από το χώρο κτίσματος, το οποίο πιθανότερα βρισκόταν στον περιβάλλοντα χώρο και όχι στην ίδια ακριβώς θέση με το κτίσμα στο οποίο ανήκαν οι δύο τοίχοι. Αλλωστε, κατά τη διάρκεια αυτοψίας σε υψηλότερο σημείο του ίδιου υψώματος εντοπίσθηκαν διάσπαρτα θραύσματα κεραμίδων, στοιχείο που αποδεικνύει ότι ο περιβάλλων χώρος ήταν επίσης κατοικημένος. Από την άλλη πλευρά, η μη άμεση γειτνίαση του συγκεκριμένου κτίσματος με άλλο σύγχρονό του υποδεικνύει ότι πιθανώς αυτό ήταν αγροικία ή βρισκόταν στις παρυφές ενός οικισμού Ρωμαϊκής ή και πρωιμότερης ιστορικής περιόδου.

Οι δύο τοίχοι που βρέθηκαν κατά χώραν προσδιορίζουν τα όρια ενός εσωτερικού χώρου του κτίσματος, όπως αποδεικνύει το στρώμα καταστροφής από κεραμίδες στέγης που βρέθηκε στο χώρο αυτό, ενώ είναι αρκετά πιθανό ο χώρος στα Α του ανατολικού τοίχου να ήταν επίσης εσωτερικός, αφού και σ' αυτόν εντοπίσθηκαν στρώμα καταστροφής με κεραμίδες στέγης, όπως και τα τμήματα των πίθων. Είναι δυνατόν το κτίσμα να είχε προσανατολισμό Α-Δ, με σειρά διαδοχικών δωματίων σύμφωνα με τον άξονα αυτόν, αν και το σχετικά μεγάλο σωζόμενο μήκος του ανατολικού τοίχου υποδεικνύει μάλλον το αντίθετο, δηλαδή προσανατο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

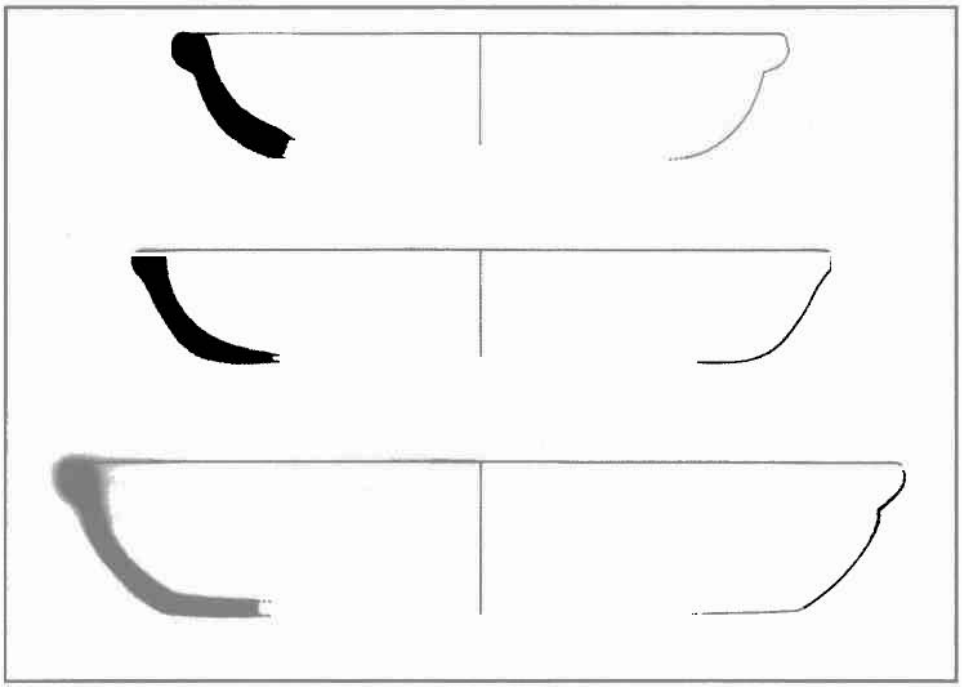

Εικ. 3α-δ

λισμό του κτίσματος από Β προς Ν. Σε κάθε περίπτωση, όποιος και αν ήταν ο προσανατολισμός του κτίσματος, φαίνεται ότι αυτό περιελάμβανε δύο τουλάχιστον δωμάτια.

Τα κινητά ευρήματα που εντοπίσθηκαν στο σωζόμενο τμήμα του κτίσματος δείχνουν ότι στο τμήμα αυτό υπήρχαν κυρίως αποθηκευτικοί χώροι, όπως και χώροι που χρησιμοποιούνταν για καθημερινές αγροτικές εργασίες. Εκτός από τον πίθο που βρέθηκε στη θέση του και τα τμήματα πίθων που συλλέχθηκαν γύρω απ' αυτόν, αυτή η χρήση του χώρου επιβεβαιώνεται επίσης από τον μεγάλο αριθμό οστράκων χρηστικής κεραμεικής που βρέθηκαν σ' αυτόν, όπως και από τα άλλα κινητά ευρήματα.

Η κεραμεική είναι στην πλειοψηφία της ακόσμητη. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετά λεπτότεχνα ή σχετικά λεπτής κατασκευής αγγεία που φέρουν στιλπνή ερυθρή και σπανιότερα μελανή βαφή στην επιφάνεια ή σε τμήμα της επιφάνειας. Εκτός από την κεραμεική, υπάρχουν ορισμένα όστρακα πήλινων λύχνων κατασκευασμένων με τη χρήση μήτρας, τα οποία φέρουν ανάγλυφη διακόσμηση.

Στη συντριπτική πλειοψηφία τους τα αγγεία με στιλπνή ερυθρή βαφή[2] είναι πινάκια. Παράλληλα, όλα τα πινάκια που βρέθηκαν στο χώρο της ανασκαφής είναι ερυθροβαφή, κατασκευασμένα από πηλό της ίδιας ποιότητας, που δεν περιέχει εμφανείς προσμίξεις, είναι συμπαγής, αρκετά σκληρά ψημένος, χρώματος Munsell 7.5YR 6/6 reddish yellow. Ο συνηθέ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

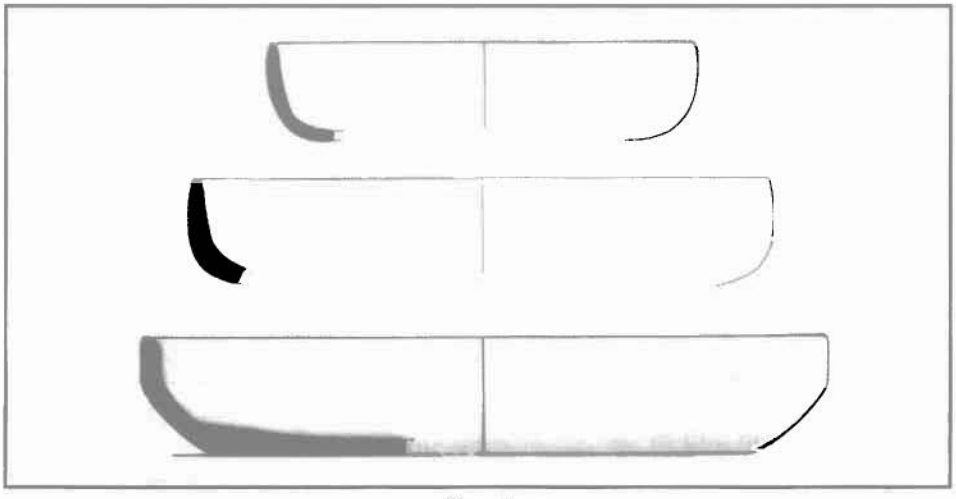

Εικ. 4α-γ

στερος τύπος τους έχει σχετικά χονδρά τοιχώματα, επίπεδη βάση και βραχύ χείλος, το οποίο είναι επίπεδο στην ανώτερη επιφάνεια ή επικλινές προς τα μέσα, σχηματίζει γωνία στην ένωση της επιφάνειας αυτής με την εσωτερική επιφάνεια, εξέχει και είναι στρογγυλεμένο ή σχεδόν τετραγωνισμένο εξωτερικά (**Εικ. 3α-δ**). Σε αρκετές περιπτώσεις πινακίων αυτού του τύπου, το χείλος διακρίνεται από το σώμα του αγγείου εξωτερικά με λεπτή αλλά έντονη οριζόντια εσοχή. Τόσο αυτός ο τύπος πινακίου, όσο και οι λιγότερο συνήθεις από το χώρο της ανασκαφής παρουσιάζουν σε αρκετές περιπτώσεις σχετικά μεγάλη διάμετρο και διαστάσεις. Ορισμένα πινάκια, επίσης, φέρουν ερυθρή βαφή μόνο έως το μέσον του σώματος στην εξωτερική επιφάνεια, ενώ το κατώτερο μέρος της επιφάνειας αυτής είναι άβαφο.

Ένας ακόμη τύπος πινακίου που εμφανίζεται στο υλικό της ανασκαφής με αρκετά παραδείγματα έχει σχεδόν κάθετα, αβαθή τοιχώματα, που λεπταίνουν στην άκρη του χείλους (**Εικ. 4α-β**). Τον τύπο αυτό προσεγγίζει τυπολογικά ένας τύπος αρθρωτού πινακίου, που παρουσιάζει ελαφρά τροπίδωση στο μέσον του σώματος, ενώ το χείλος είναι σχεδόν κάθετα τοποθετημένο στο σώμα και στρογγυλεμένο στην άκρη (**Εικ. 4γ**). Η βάση των πινακίων των δύο αυτών τύπων, από τα οποία είναι δυνατόν να αποκατασταθεί σε πλήρη μορφή μόνο ένα παράδειγμα του δεύτερου, είναι επίπεδη ή κατά πλειοψηφία επίπεδη, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα που σώζουν και τμήμα της βάσης. Στους δύο αυτούς τύπους ανήκουν πινάκια με σχετικά μικρή και μεσαία διάμετρο και λεπτά έως σχετικά λεπτά τοιχώματα. Ο τύπος τους παρουσιάζει σχετική ομοιότητα με το σχήμα 4 του Hayes, το οποίο αναφέρεται ως ύστερο σχήμα και τοποθετείται στον 3ο αι. μ.Χ.[3].

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

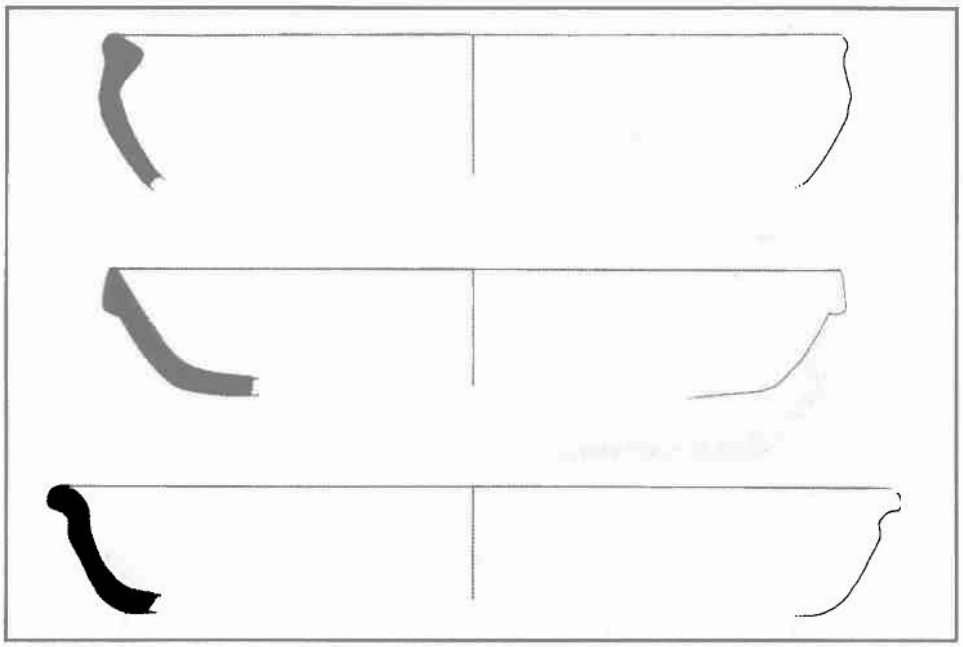

Εικ. 5α-γ

Με μεμονωμένα παραδείγματα εμφανίζονται τρεις ακόμη τύποι μεγάλων σε διάμετρο ερυθροβαφών πινακίων, με σχετικά χονδρά τοιχώματα, οι δύο τουλάχιστον από τους οποίους παρουσιάζουν επίπεδη βάση (**Εικ. 5α-γ**). Ποιοτικά παρουσιάζουν τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά με τα πινάκια των προαναφερόμενων τύπων. Έτσι, παρά τις διαστάσεις τους δεν ταυτίζονται με μαγειρικά σκεύη, όπως τα ταψιά, τα οποία κατασκευάζονταν από χονδροειδή πηλό και δεν έφεραν βαφή στην επιφάνεια. Ο τύπος τους διαφοροποιείται κυρίως ως προς το σχήμα του χείλους. Από αυτούς είναι κυρίως γνωστός ο τύπος με το τριγωνικό, γωνιώδες στην άκρη χείλος, η εξωτερική πλευρά του οποίου ομοιάζει με πλατειά οριζόντια ταινία (**Εικ. 5β**). Πρόκειται για έναν τύπο συνήθη στη ρωμαϊκή κεραμεική, ο οποίος φαίνεται ότι ήταν ιδιαιτέρως αγαπητός στην περιοχή της Λοκρίδας και ειδικότερα της Αταλάντης κατά τον 1ο αι. μ.Χ.[4]. Ο τύπος αυτός εξακολούθησε να χρησιμοποιείται και μετά τον 1ο αι. μ.Χ., ενώ σταδιακά αυξάνεται το εξωτερικό, διακεκριμένο τμήμα του χείλους.

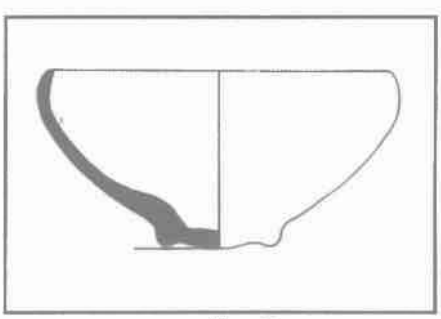

Εικ. 6

Εκτός από τα πινάκια, στο κεραμεικό υλικό από το χώρο του ρωμαϊκού κτίσματος περιέχονται και άλλα ανοιχτά σχήματα αγγείων. Ανάμεσά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τους περιλαμβάνονται μελαμβαφής φιαλίσκη **(Εικ. 6)** και μελαμβαφή κύπελλα με λεπτά τοιχώματα, μεταξύ των οποίων ο συνηθέστερος τύπος έχει βαθύ ημισφαιρικό σώμα και στραμμένο έντονα προς τα έξω χείλος **(Εικ. 7α-β).** Η βαφή που έχει χρησιμοποιηθεί για τα αγγεία αυτά είναι σκούρα καστανομέλανη, σχετικά αραιή. Υπάρχουν ακόμη μεγάλα άβαφα ανοιχτά αγγεία, όπως λεκάνες **(Εικ. 8α-β)** και κρατήρες. Επίσης,

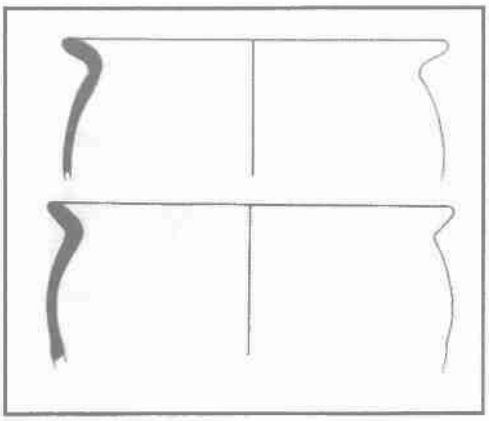

Εικ. 7α-β

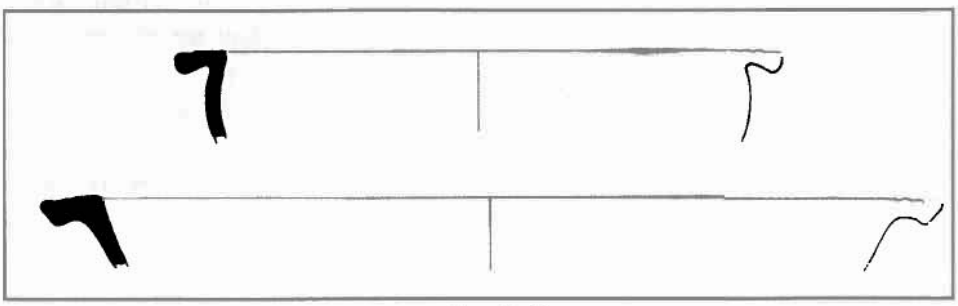

Εικ. 8α-β

τμήματα μαγειρικών σκευών και αρκετά πώματα, ακέραια ή σε θραύσματα, που κάλυπταν μαγειρικά σκεύη και διάφορους τύπους χρηστικών αγγείων, ιδίως κλειστών. Τα περισσότερα από τα πώματα αυτά έχουν σχετικά μικρή και σπανιότερα μέτρια διάμετρο, σε κάθε περίπτωση όχι μεγαλύτερη των 0.18-0.20 μ.

Τα περισσότερα όστρακα κλειστών αγγείων δεν προέρχονται από χαρακτηριστικά τμήματα των αγγείων αυτών. Έτσι, λίγα είναι τα κλειστά σχήματα που αναγνωρίζονται. Ανάμεσά τους διακρίνεται τμήμα από τον ώμο και τον λαιμό πιθαμφορέα, ο οποίος φέρει στην επιφάνειά του ίχνη αραιής καστανομέλανης βαφής **(Εικ. 9)**. Ο τύπος του, με τις λαβές

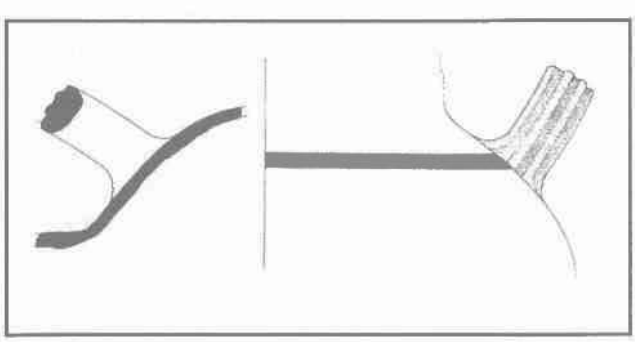

Εικ. 9

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

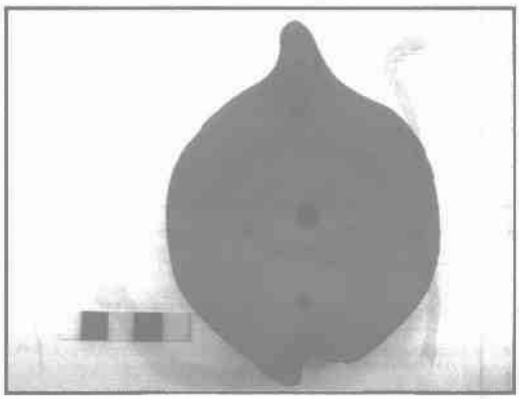

Εικ. 10

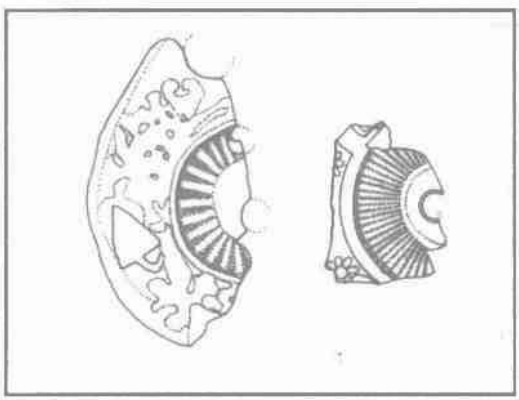

Εικ. 11α-β

τοποθετημένες επί του ώμου με κλίση προς τα επάνω, τον ευρύ και πιθανώς σχετικά βραχύ λαιμό και την καστανομέλανη βαφή στον ώμο - δεν διακρίνεται συγκεκριμένη διακόσμηση στο σωζόμενο τμήμα του, αν και δεν αποκλείεται αρχικά να υπήρχε κάποια υποτυπώδης διακόσμηση - παραπέμπει σε έναν συγκεκριμένο τύπο πιθαμφορέα από την περιοχή της Λοκρίδας, ο οποίος αντιστοιχεί στον τύπο 3 της τυπολογικής κατάταξης των αποθηκευτικών αγγείων από την Λοκρίδα της L. Raselli-Nydegger, χρονολογείται από την ίδια στον 1ο αι. μ.Χ. και φαίνεται ότι ανήκει στην εξελικτική αλυσίδα μιας σειράς τύπων ψευδοϋδριών, στάμνων και αποθηκευτικών αγγείων που κατασκευάζονται αποκλειστικά στην περιοχή αυτή[5]. Το τμήμα πιθαμφορέα που εξετάζουμε εδώ κατά πάσα πιθανότητα είναι μεταγενέστερο του 1ου αι. μ.Χ., αφού η ασφαλέστερα χρονολογήσιμη κεραμεική από την ανασκαφή δεν είναι πρωιμότερη του ύστερου 2ου αι. μ.Χ.

Εκτός από την κεραμεική, από το χώρο του ρωμαϊκού κτίσματος συλλέχθηκαν επίσης ένας σχεδόν ακέραιος λύχνος - ελλείπει τμήμα του μυκτήρα - και τμήματα τεσσάρων ακόμη λύχνων. Στο κέντρο της ανώτερης επιφάνειας του ακέραιου λύχνου, σε μετάλλιο στον κοίλο χώρο περί την μικρή και έκκεντρα σχηματισμένη οπή πληρώσεως, υπάρχει ανάγλυφη παράσταση με λιοντάρι που επιτίθεται και σπαράσσει όρθιο ελάφι (**Εικ. 10**). Στο περιχείλωμα του λύχνου υπάρχει ανάγλυφη φυτική διακόσμηση, η οποία σχηματίζεται από τρέχουσα άκανθο που κατά διαστήματα απολήγει σε κύκλο που περικλείει ροζέτα. Ο τύπος του λύχνου, όπως και τα θέματα της διακόσμησης στην ανώτερη επιφάνειά του, τον χρονολογούν στο α΄ μισό έως και τα μέσα του 3ου αι. μ.Χ. τουλάχιστον[6].

Μεταξύ των τμημάτων λύχνων περιέχονται δύο όστρακα κορινθιακών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λύχνων με τη χαρακτηριστική διακόσμηση από ακτινωτά σχηματισμένες ραβδώσεις στην κοιλότητα της οπής πληρώσεως, η οποία περιβάλλεται από αποσπασματικά σωζόμενη ανάγλυφη φυτική διακόσμηση (**Εικ. 11α-β**). Σύμφωνα με την ανάγλυφη διακόσμηση ροζετών και φύλλων και καρπών αμπέλου, που υπάρχει αντίστοιχα στο περιχείλωμα των δύο θραυσμάτων των λύχνων, αυτά χρονολογούνται στο τέλος του 2ου και στον πρώιμο 3ο αι. μ.Χ., ενώ οι ροζέτες κατεβάζουν την χρονολόγηση του πρώτου θραύσματος έως και μετά τα μέσα του 3ου αι. μ.Χ.[7].

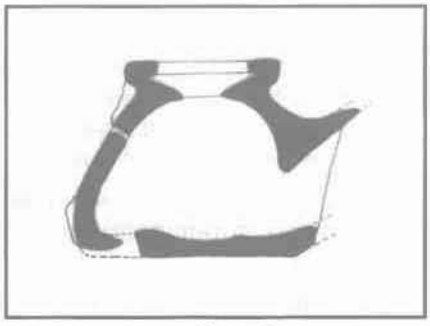

Εικ. 12

Υπάρχει ακόμη τμήμα ενός διαφορετικού τύπου λύχνου, που είναι ελλιπής κατά τον μυκτήρα και την λαβή (**Εικ. 12**). Ο μυκτήρας είχε σχεδόν σωληνοειδές σχήμα και ήταν στραμμένος έντονα προς τα επάνω. Η βάση του λύχνου είναι επίπεδη και το περιχείλωμα της οπής πληρώσεως διακεκριμένο, γωνιώδες και έντονα στραμμένο προς τα μέσα στο ανώτερο τμήμα, έτσι ώστε στο τμήμα αυτό σχηματίζεται ένας ξεχωριστός χώρος σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα του λύχνου. Αυτός ο τύπος λύχνου έχει μακρά παράδοση, που ξεκινά τουλάχιστον από το α΄ μισό του 2ου αι. π.Χ.[8]. Ωστόσο, με τη μορφή που εμφανίζεται εδώ είναι αρκετά μεταγενέστερος και είναι δυνατόν να χρονολογηθεί τουλάχιστον από τον 1ο αι. μ.Χ.[9]. Στην περίπτωση του λύχνου που εξετάζουμε εδώ, ακολουθώντας τα λοιπά ανασκαφικά δεδομένα υποθέτουμε μία ακόμη μεταγενέστερη χρονολόγηση.

Γενικά, τόσο το συγκεκριμένο τμήμα λύχνου, όσο και ορισμένα από τα όστρακα για τα οποία γίνεται λόγος πιο πάνω είναι δύσκολο από μόνα τους να χρονολογηθούν με απόλυτη ακρίβεια και υποθέτουμε μία χρονολόγηση ανάλογη με αυτή της υπόλοιπης κεραμεικής της ανασκαφής. Ωστόσο, η πιθανότητα ένα μέρος της κεραμεικής της ανασκαφής να είναι σχετικά πρωιμότερο από την υπόλοιπη και αυτό να έχει μετατοπισθεί με τη διάβρωση του εδάφους από ανώτερο σημείο του υψώματος ή και να μην απομακρύνθηκε από τη θέση του μετά από πλήρη ισοπέδωση ενός προϋπάρχοντος κτίσματος, κατάλοιπα του οποίου δεν εντοπίσθηκαν στο χώρο της ανασκαφής, δεν είναι δυνατόν να αποκλεισθεί εντελώς.

Εν κατακλείδι, ο κύριος όγκος της κεραμεικής της ανασκαφής επιτρέπει τον προσδιορισμό της περιόδου χρήσης του κτίσματος που αποκαλύφθηκε στο διάστημα από τον ύστερο 2ο αι. μ.Χ. έως και μετά τα μέσα του 3ου αι. μ.Χ. Τη χρονολόγηση που προκύπτει από την κεραμεική επιβε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

βαιώνει και στην πραγματικότητα διευρύνει χρονικά προς τα κάτω η εύρεση δύο χάλκινων νομισμάτων στο χώρο του κτίσματος. Από αυτά το ένα είναι αρκετά φθαρμένο και στάθηκε δύσκολο να ταυτισθεί, αν και ασφαλώς ανήκει στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορική περίοδο. Το άλλο είναι κοπής αυτοκράτορα Αυρηλιανού (270-275 μ.Χ.) και φέρει στον εμπροσθότυπο την ακτινοστεφανωμένη κεφαλή του αυτοκράτορα και στον οπισθότυπο προσωποποίηση του στρατιωτικού πνεύματος, που κρατά λάβαρο. Η χρονολόγηση του νομίσματος επεκτείνει τη διάρκεια χρήσης του κτίσματος έως και το γ΄ τέταρτο του 3ου αι. μ.Χ.

Στο χώρο του κτίσματος βρέθηκαν επίσης αντικείμενα οικιακής χρήσης, κυρίως τμήματα λίθινων τριβείων, υφαντικά βάρη, σιδερένια και χάλκινα εργαλεία, εγχειρίδια και άλλα μεταλλικά αντικείμενα (π.χ., χάλκινο κοχλιάριο). Ξεχωριστό αντικείμενο είναι ένας μικρός χάλκινος κώδωνας. Παρόμοια αντικείμενα ήταν σε χρήση ήδη από αρκετούς αιώνες πριν, στην ελληνική αρχαιότητα, και μεταξύ άλλων έφεραν την ονομασία «γνωρίσματα». Στους ρωμαϊκούς χρόνους ονομάζονταν crepitacula και crepundia από το λατινικό ρήμα crepare (παράγω ήχο, κάνω φασαρία). Χρησιμοποιούνταν ως παιχνίδια, όπως οι σημερινές κουδουνίστρες, αλλά πιθανώς είχαν και άλλες χρήσεις[10]. Έτσι, η ταύτιση του συγκεκριμένου ευρήματος με παιδικό παιχνίδι δεν είναι απολύτως ασφαλής.

Τέλος, εκτός από τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης, βρέθηκαν επίσης υλικά δομής, κυρίως σιδερένια καρφιά και μεταλλικοί σύνδεσμοι, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν προφανώς για τη συναρμογή των επιμέρους αρχιτεκτονικών μελών του κτίσματος.

Ο εντοπισμός μιας αγροικίας των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων στην περιοχή της Κεντρικής Φθιώτιδας έχει ξεχωριστή σημασία, επειδή είναι η πρώτη φορά που εντοπίζεται ένα τέτοιο κτίσμα στην περιοχή και επειδή η περίοδος στην οποία αυτό τοποθετείται δεν έχει μελετεθεί αρκετά στην περιοχή μας. Οι σχετικές δημοσιεύσεις είναι ελάχιστες - σε μιάδύο από αυτές που αφορούν στην περιοχή της Αταλάντης και των Λειβανατών αναφερόμαστε με υποσημειώσεις σε άλλα σημεία του παρόντος άρθρου - και, κατά συνέπεια, όσα γνωρίζουμε γι' αυτήν είναι λίγα. Η εύρεση του κτίσματος επέτρεψε να μελετήσουμε και να παρουσιάσουμε εδώ ένα κλειστό ανασκαφικό σύνολο της συγκεκριμένης περιόδου.

Υποσημειώσεις:

1 Για εκτενέστερη παρουσίαση της ανασκαφής στο συγκεκριμένο ανασκαφικό χώρο, Ε. Φρούσσου, «Ανασκαφική έρευνα στη θέση Τρίλοφο Ρεγγινίου Φθιώτιδας: Τα αποτελέσματα - Τα προβλήματα», στο: *Αρχαιολογικές Έρευνες και Μεγάλα Έργα. Αρχαιολογική Συνάντηση Εργασίας, Πρόγραμμα/Περιλήψεις, Επταπύργιο Θεσσαλονίκης 18-20 Σεπτεμβρίου 2003*, σ. 167-169 και λεύκωμα από την ίδια Συνάντηση, σ. 46. Επίσης, Ε. Φρούσσου, «Κατάλοιπα ανθρώπινης παρουσίας της Αρχαιότερης Νεολιθικής στο Τρίλοφο Ρεγγινίου Φθιώτιδας», στο: *1ο Συνέδριο για το Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στερεάς Ελλάδας (1ο ΑΕΘΣΕ), Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, Βόλος 27/2-2/3/2003, Βόλος 2006, Τόμος ΙΙ, σελ. 641-656.

2 Για τη χρήση του όρου στη θέση αυτού της terra sigillata, J.W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London 1972, σ. 13.

3 J.W. Hayes, ό.π., σ. 321-322, εικ. 64. Παρόμοιο σχήμα χείλους παρατηρείται και σε πινάκιο της ύστερης Çantarli κατηγορίας από την Κόρινθο, το οποίο τοποθετείται στο α΄ μισό του 3ου αι. μ.Χ., K.W. Slane, Corinth XVIII, Part II, *The Sanctuary of Demeter and Kore. The Roman Pottery and Lamps*, Princeton, New Jersey 1990, σ. 52-54, εικ. 8.105.

4 L. Raselli-Nydegger, Die Ausgrabungen auf dem Grundstück Xirojiannis in Atalante. Ein Beitrag zur spatklassischen und romischen Siedlungskeramik, *Atenische Mitteilungen 111*, 1996, σ. 271, εικ. 13.171-175.

5 L. Raselli-Nydegger, Die fruhromische, bemalte Haushaltware der Ostlokris, *Rei Cretariae Romanae Favtorum Acta 38*, 2003, σ. 253, εικ. 2.3, 6.3.

6 H.S. Robinson, *The Athenian Agora V. Pottery of the Roman Period*, Princeton, New Jersey 1959, σ. 73, 75, πίν. 45.L12-13. Επίσης, J. Perlzweig, *The Athenian Agora VII. Lamps of the Roman Period, First to Seventh Century after Christ*, Princeton, New Jersey 1961, σ. 109-110, πίν. 15.637, σ. 115, πίν. 16.726, σ. 116-117, πίν. 17.750, σ. 126, πίν. 12.883, και λύχνος στο εσώφυλλο του τόμου.

7 J. Perlzweig, ό.π., σ. 94, πίν. 8.271-272 και σ. 122, πίν. 18.811, πίν. 51.8.

8 R.H. Howland, *The Athenian Agora IV. Greek Lamps and their Survivals*, Princeton, New Jersey 1958, σ. 121, πίν. 19.504.

9 Ένας παρόμοιος αλλά λιγότερο εξελιγμένος τύπος λύχνου είναι γνωστός από την Πύλο και χρονολογείται με ασφάλεια μεταξύ του τέλους του 1ου αι. π.Χ. και των αρχών του 1ου αι. μ.Χ. (Ν. Καλτσάς, Από τα ελληνιστικά νεκροταφεία της Πύλου, *Αρχαιολογικόν Δελτίον 38* [1983], Μελέτες, σ. 50-51, σχ. 16.1757).

10 M. Fitta, *Giochi e giocattoli nell' antichita*, Milano 1997, σ. 51, εικ. 73.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Νίκος Μπάτσος
ιστορικός ερευνητής

ΘΕΜΑ
Παλιοχώρι Μαρτίνου ή Βουμελιτέα

Το Παλιοχώρι ή Βουμελιτέα είναι μια ξεχασμένη αρχαία πόλη της ανατολικής ή Εώας ή Οπουντίας Λοκρίδας και φυσικά και της Φθιώτιδας, βρίσκεται 500 μ. Ν.Α. του Μαρτίνου και δίπλα και ανατολικά στο σημερινό νεκροταφείο του Μαρτίνου το οποίο ήταν και νεκροταφείο της αρχαίας πόλης. Αυτό το μαρτυρούν οι διάσπαρτοι τάφοι που έχουν βρεθεί διαχρονικά μέσα και γύρω από το νεκροταφείο.

Τρεις χιλιάδες χρόνια και σήμερα ακόμη οι νεκροί θάβονται στον ίδιο χώρο. Μία βόλτα στον Αϊ – Γεώργη στο παλιοχώρι του Μαρτίνου όπως λέγεται από το ομώνυμο εκκλησάκι το οποίο έχει κτισθεί επάνω σε αρχαίο ναό, πιθανόν του Διονύσου, μπορεί να πείσει τον επισκέπτη ότι εδώ ήταν το κέντρο πόλεως.

Ήταν μια ηλιόλουστη αλκυονίδα ημέρα του Γενάρη του 1997 όταν έκανα ένα περίπατο στον Αϊ – Γεώργη στο Παλιοχώρη του Μαρτίνου όπου τοποθετείται η θέση της αρχαίας Βουμελιτέας. Καθώς περπατούσα έπεσα επάνω σε κάποια λίθινα, ογκώδη αρχαία αντικείμενα σκορπισμένα στα σύνορα μεταξύ των χωραφιών, ενώ ο λόφος στο μεγαλύτερο κομμάτι του είναι ελαιώνας και καλλιεργείται εντατικά, τα λίθινα αυτά αντικείμενα είναι μικρής υλικής αξίας αλλά μεγάλης για την ιστορική κληρονομιά του Μαρτίνου και της Φθιώτιδας.

Συγκεκριμένα τα κατάσπαρτα κεραμικά στο έδαφος του λόφου, οι λινοί (στίφτες σταφυλιών), οι μυλόπετρες (που συνέθλιβαν το ελαιόκαρπο και το σιτάρι), οι δόμοι (που μαρτυρούν την ύπαρξη μεγάλων κτιρίων με κίονες), τα μεγάλα διπλά κυκλώπεια, πολυγωνικά τείχη που τμήμα τους σώζεται στην ανατολική πλευρά του λόφου δείχνουν την ισχύ και τη δύναμη της πόλεως.

Εκτός όμως από τα παραπάνω είχε αναπτύξει και κάποιον πολιτισμό και είχε αξιόλογη θέση μεταξύ των άλλων λοκρικών και βοιωτικών πόλεων ενώ συνόρευε και με τη Βοιωτία. Αυτό μας το μαρτυρούν τέσσερα αρχαία κείμενα από το μαντείο των Δελφών. Το πρώτο αναφέρεται σε κάποια «Γιορτή των Βασιλείων» (221 – 216 π.Χ.) στη γιορτή αυτή συμμετείχαν αντιπρόσωποι από τις πόλεις Ανθηδόνα, Ακραίφνιο, Λάρυμνα, Πλαταιαί, Κώπαι και Βουμελιτέα που συμμετείχε με δύο αντιπροσώπους τον Πολυκλείδη του Μανσίπου και τον Ηβασισθένη του Φιλάγρου.

Το δεύτερο κείμενο (86 – 85 π.Χ.) του μαντείου των Δελφών μνημο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

νεύει δυο αθλητές από τη Βουμελιτέα το Λεύκο του Θοινίδου και τον Πολυκλείδα του Αγωνίου που έλαβαν μέρος σε αγώνες προς τιμή του πτώου Απόλλωνος και συμμετείχαν και άλλες πόλεις όπως Θήβα, Αργος, Θεσπιές, Αντιόχεια, Τάραντας, Μυρίνη, Κώπαι, Ορχομενός.

Ένα τρίτο κείμενο που βρέθηκε στον ορθοστάτη του θησαυρού των Θηβαίων στους Δελφούς αναφέρεται σε κάποια έριδα που υπήρχε μεταξύ Βουμελιτέας και Αλών, δηλαδή τα εδάφη της σημερινής Μαλεσίνας στα σύνορα με το Μαρτίνο, η έριδα αυτή διαιωνίζεται μέχρι σήμερα και στα χρόνια των παππούδων μας γίνονταν ομηρικές μάχες και σπάνια Μαρτιναίος παντρευόταν Μαλαισιναία και το αντίθετο βέβαια σήμερα τίποτε δεν έχουμε να χωρίσουμε με τη γειτονική Μαλεσίνα. Στο αρχαίο κείμενο του θησαυρού των Θηβαίων δεν αναφέρεται ποια ήταν τα χωράφια της έριδος για να έρθουν όπως μας λέει το κείμενο Θηβαίοι δικαστές και να οριοθετήσουν τα σύνορα μεταξύ Βουμελιτέας και Αλών (που ήταν η σημερινή πόλη στον Θεολόγο της Μαλεσίνας), πιθανές αιτίες είναι ρητίνη ή η ξυλεία από το πευκοδάσος της χερσονήσου της αετόλυμας (σημερινής Πευκιάς) ή το κυνήγι των ελαφιών που όπως λέγεται κυνηγούσε και ο βασιλιάς Οπούντιος.

Οι δικαστές ξεκίνησαν από την θάλασσα και αναβαινόντων όπως μας λέει το κείμενο απεφάνθησαν ότι από την κορυφογραμμή της Πευκιάς και δεξιά ορίζονται τα εδάφη των Αλών (ενώ δεν υπήρχε τότε η Μαλεσίνα) και αριστερά της Βουμελιτέας. Μας λέει ακριβώς το κείμενο «ΕΡΗ Αλέων, τα δε ευώνυμα Βουμελιταίων», είναι τα σύνορα μεταξύ Μαρτίνου και Μαλεσίνας σήμερα. Διαβάζοντας το αρχαίο κείμενο συγκλίνουμε στο ότι η θέση της αρχαίας Βουμελιτέας βρίσκεται στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου, ενώ μας τονίζει ότι βρίσκεται στην αρχή της Λοκρίδας και στα σύνορα με τη Βοιωτία, και σήμερα ακόμη όταν αφήνεις πίσω σου τον Κωπαϊδικό κάμπο και ανεβαίνεις τον ορεινό όγκο και περνάς την αερογέφυρα του Μαρτίνου περνάς τις πύλες για την Φθιώτιδα.

Την θέση της αρχαίας Βουμελιτέας στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου τοποθετεί και ο Αγγλος ερευνητής OLFATHER που επισκέφτηκε την περιοχή το 1916.

Ο Ιεροκλής βυζαντινός ιστορικός και γεωγράφος 6ος αιώνας μ. Χ. μας αναφέρει ότι η Βουμελιτέα αναφέρεται με το όνομά της μέχρι τα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, το δε όνομά της το πήρε από τα πολλά μελίσσια που είχε η περιοχή δηλαδή από των βόμβο των μελισσών εξ ου και Βουμελιτέα. Σήμερα στο δημαρχείο του Μαρτίνου είναι αναρτημένο βραβείο μελιού της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης.

Στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου εκτός από τα λίθινα αντικείμενα που αναφέραμε, από τα κεραμικά, από την τρομερή οχύρωση με διπλά πολυγωνικά τείχη και τα κτίσματα της αρχαιολογικής υπηρεσίας από παλαιό-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τερες ανασκαφές έχουν βρεθεί δυο κόκκινα αγάλματα επάνω σε επιτύμβιες στήλες τα οποία σήμερα κοσμούν την αίθουσα των γλυπτών στο μουσείο της Θήβας.

Στο πρώτο άγαλμα με αριθμό 242 γράφει η πινακίδα του μουσείου: Τμήμα επιτύμβιας στήλης από το Παλιοχώρι του Μαρτίνου μπροστά σε δωρικό κιονίσκο που κλείνει την παράσταση από δεξιά εικονίζεται στο πλάι και σε έκτυπο ανάγλυφο, νέος που σκύβει ελαφρά το κεφάλι φοράει πέτασο και χλαμύδα που στερεώνεται στο δεξιό του ώμο με πόρπη και αφήνει γυμνό ένα μέρος του κορμού. Στο δεξί χέρι κρατούσε πουλί από τις φτερούγες του και στο αριστερό ίσως δόρυ. Αξιόλογο βοιωτικό έργο με ιωνική επίδραση αρχές 4ου αιώνα π.Χ. πωρόλιθος με κόκκινο επίστρωμα από το χρώμα του χώματος που σκέπαζε τη στήλη στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου.

Στο δεύτερο κόκκινο άγαλμα με αριθμό 243 γράφει η πινακίδα: Το κάτω τμήμα επιτύμβιας στήλης από το Παλιοχώρι του Μαρτίνου. Εικονίζεται ανδρική μορφή ντυμένη με ιμάτιο που καλύπτει μόνο το κάτω μέρος του σώματος κάθεται σε οκλαδία δίφρο που τα πόδια του μιμούνται σκέλη κατσίκας. Με το δεξί χέρι που μόνο η άκρη σώζεται χαϊδεύει μικρό ελάφι που σηκώνει τα μπροστινά του πόδια σκιρτώντας από χαρά. Χαριτωμένο έργο βοιωτικού εργαστηρίου των μέσων του 5ου αιώνα π.Χ. Μάρμαρο λευκό με καθολικό κόκκινο επίστρωμα από το χρώμα του χώματος που το σκέπαζε στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου.

Εκτός από τα κόκκινα αγάλματα στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου έχουν βρεθεί μελανόμορφοι σκύφοι, κύλικες και αμφορείς με ωραιότατες παραστάσεις, ένας εξ αυτών παριστάνει τον Αχιλλέα να παίζει αστραγάλους με τον Πάτροκλο.

Οι Οπούντιοι Λοκροί πολέμησαν πάντα στο πλευρό των άλλων Φθιωτικών πόλεων, αλλά και όταν η πατρίδα κινδύνευσε από τους Πέρσες στις Θερμοπύλες συμμετείχαν με 1000 άνδρες κατά τον Ηρόδοτο (7, 203) και με 6000 άνδρες κατά τον Παυσανία, στη δε θαλάσσια αντίσταση με 7 ολόμαυρες πεντηκοντόρου (Ηρόδοτος 8, 1). Αλλά και στους τρωικούς πολέμους όπως μας λέει ο Ομηρος οι Οπούντιοι συμμετείχαν υπό την αρχηγία του δασύτριχου και ταχύποδα Αίαντα του Λοκρού του υιού του Οϊλέα και κάτω από την ίδια πολεμική ιαχή «Φθία» πολεμούσαν οι Οπούντιοι και οι Μυρμιδόνες του Αχιλλέα που σήμαινε την γη από όπου κατάγονταν εξ ου και Φθιώτιδα και εκ γενεάς Δευκαλίωνος και Πύρρας. Αναφωνούσαν τη λέξη «Φθία» κατά την ώρα της επίθεσης όπως αναφωνούσαν οι πατεράδες μας την λέξη αέρα κατά των Ιταλών στο Αλβανικό μέτωπο. Την αρχαία Φθία κατοικούσαν οι Αινιάνες, οι Δόλοπες και οι Οπούντιοι Λοκροί.

Τώρα θα δούμε ένα άλλο κεφάλαιο που αναφέρεται στις μεγάλες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

βιβλικές καταστροφές που κατέστειλαν τον πολιτισμό και την ανάπτυξη στην αρχαία πόλη στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου όπου τοποθετείται η αρχαία Βουμελιτέα.

• Μεγάλος σεισμός το καλοκαίρι του 426 π.Χ. όπως μας λέει ο Θουκυδίδης όπου παλιρροϊκό κύμα (ή τσουνάμι όπως λέμε σήμερα) κατέκλυσε την Καλίαρο πεδιάδα (την πεδιάδα κάτω από την σημερινή Αταλάντη) όπου όταν τα νερά τραβήχτηκαν προς την θάλασσα έμειναν τα ψάρια στα χωράφια. Καταστροφές υπέστησαν οι πόλεις Σκάρφεια, Θρόνιο, Κύνος, Καλίαρος, Οπούς, Αλαί, Βουμελιτέα, Λάρυμνα, με σύνολο 3000 νεκρούς, το δε νησί Αταλάντη εσχίσθει στα δυο.

• Ένας άλλος σεισμός το 107 μ.Χ. κατέστρεψε όλες τις πόλεις της ανατολικής Λοκρίδας, φυσικά και τη Βουμελιτέα καθώς και τη μητρόπολη των Οπουντίων τον Οπούντα όπως μας λέει ο Ελευθερουδάκης.

• Αλλος μεγάλος σεισμός στις 8/4/1894 που κατέστρεψε ότι ερείπια είχαν μείνει όρθια από την αρχαία πόλη αλλά και το σημερινό Μαρτίνο ενώ δυο οικίες έμειναν μόνο όρθιες. Η εφημερίδα Εστία αναφέρει για το χρονικό του σεισμού στο Μαρτίνο ενώ δυο οικίες έμειναν μόνο όρθιες. Η εφημερίδα Εστία αναφέρει για το χρονικό του σεισμού στο Μαρτίνο ότι ο κονιορτός σε ετύφλωνε, η δόνηση έκανε τους ανθρώπους να κυλίονται εις το έδαφος, η δε βοή ήταν σαν 100 τηλεβόλων.

Βέβαια σεισμοί έγιναν πολλοί στην περιοχή μας αλλά βιβλικοί σεισμοί που αποδίδονται στο κοιμούμενο σημερινό ρήγμα της Αταλάντης είναι λίγοι. Οι σημερινοί σεισμολόγοι τοποθετούν τον τελευταίο σεισμό του 1894 στα 8 Ρίχτερ, και περιμένουμε τον τέταρτο κατά σειρά τουλάχιστον από όσα ξέρουμε, αλλά έχουν περάσει μόνο 111 χρόνια ενώ η ιστορία μας διδάσκει ότι ο ένας σεισμός από τον άλλο απέχει 500 και 1000 χρόνια. Το ρήγμα της Αταλάντης περνά από το κέντρο της αρχαίας πόλης στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου και καταλήγει στα Σκορπονέρια της Βοιωτίας. Οι σεισμοί ήταν πιθανόν και η αιτία μετακόμισης της Βουμελιτέας στο σημερινό Μαρτίνο.

• Αλλη καταστροφή είναι οι μεγάλες τετραγωνισμένες και λαξευμένες πέτρες από τα ερείπια της αρχαίας Βουμελιτέας κουβαλήθηκαν με ημίονους και κάρα για να κτισθεί το σημερινό Μαρτίνο μετά το σεισμό του 1884.

• Αλλη καταστροφή είναι η πώληση των αρχαίων αντικειμένων από αρχαιοκάπηλους σε ξένα μουσεία και ιδιωτικές συλλογές. Θυμόμαστε από μικρά παιδιά να διηγούνται ιστορίες για χρυσά στεφάνια, για διαδήματα, για μια αεροστεγή λάρνακα που αντίκρισαν το νεκρό λίγο προτού διαλυθεί από την επαφή με το οξυγόνο της ατμόσφαιρας, για αμφορείς μυκηναϊκής περιόδου και άλλα πολλά. Ίσως παλιά και η φτώχεια ήταν εκείνη που έκανε πολλούς να ψάχνουν για ένα θησαυρό, πουλώντας έτσι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

την ιστορία του τόπου μας έναντι πινακίου φακής.

Συγκεντρώνοντας όλα αυτά μετά από μια εφτάχρονη έρευνα με ερασιτεχνική κάμερα έφτιαξα ένα dvd με τίτλο Παλιοχώρι Μαρτίνου το οποίο έχω στη διάθεση της επιστημονικής επιτροπής του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, αν και αρχικά είχε δημιουργηθεί το dvd για να ενημερωθούν οι κάτοικοι της περιοχής για την τοπική τους ιστορία και για να εκλείψει η μάστιγα της αρχαιοκαπηλίας.

Τελειώνοντας την ομιλία μου σήμερα μέσω του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας θα ήθελα να ευαισθητοποιήσω όλους τους αρμόδιους που μπορούν να βοηθήσουν για να γίνουν ανασκαφές στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου και να έρθει στο φως η αρχαία Βουμελιτέα. Η πόλη που αναφέρουν τα αρχαία κείμενα των Δελφών και των αρχαίων συγγραφέων, η πόλη που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις άλλες πόλεις της Λοκρίδας και της Φθιώτιδας, η πόλη που με τα δυο κόκκινα αγάλματα κοσμεί την αίθουσα του μουσείου της Θήβας.

Φέρνοντας στο φως τις αρχαίες πόλεις και την ιστορία τους μπορούμε να διατηρήσουμε την καταγωγή μας και να αμυνθούμε ενάντια στο δρεπάνι του χρόνου σε αυτή την πολυκοσμική και πολυεθνική κοινωνία που ζούμε.

Σας ευχαριστώ

Παράρτημα

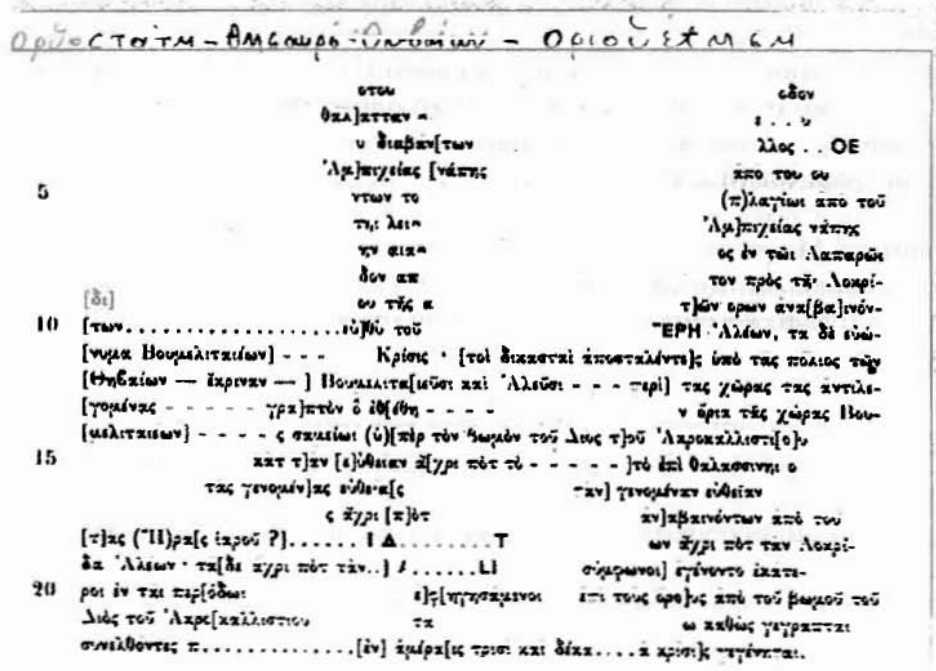

Πλατὴ Βασιλείων

221-216 π.χ.

1. .....λα[ς] Δ.....ο[υ]
.....ιπτε.....
.... Θωπί[α]υ ....
...στος Φιλαξίνου
5 ...ωνος Χαίτωνος
[Πρωτ]έως Πρωτέου
[Αν]ους Κρίτωνος
[Δί]ος Ἡρακλείδου
[Ζ]ωΐλος Ἑρμαίου
10 Ἀνθηδόνιοι
[Δ]ημήτριος Ἀριστοδήμου
[Ἑρμ]οκράτης Ἑρμογένου
ῥαβδοφόροι
..άτων Νίκωνος

11 [Ἀκ]αλλάνιος Παραμόνο[υ]
Ἀμφισσεῖς
[Χ]αίτων Θεομνήστου
Πραξ[τίλ]ης Ἀθηνοδώρου
[Α]ντίθεος Καφισσιέως
20 ῥαβδοφόροι
[Θ]εόμνηστος Χαίτωνος
[Ἀ]ναξαρχος Χαίτωνος
Βουμελιταιεῖς
Παλυμλε[ίδη]ς Μνασίππου
25 ῥαβδοφόροι
[Ἡ]βασιθέντης Φιλάγρου
— Δαρυμνεῖς
[Α]ὐκων Ταμάρχου
Πυθόνικος Ξεναινέτου
30 ῥαβδοφόροι
[Ἀ]μφιλλῆς Ἐκπέδωνος
Κιρραῖοι
[Κ]ηφισίας Δημητρίου
Νικόδαμος [Θε]οφίλου
35 ῥαβδοφόροι
[Ε]ὔμηλος Νίκωνος
[Ἀ]ρίστων Ἀντιγένο[υς]
Πλαταιε[ῖς]
[Αὐ]τανδρ[ος .....]
40 ...β.....

Αγιωνες - Πτωον

86-85 π.χ.

2. Κατασταται ἄρχοντες,
Λίτυμμιος τοῦ Παλυξέ-
νου ἀγωνοθετοῦντος τῶν
Πτωίων τῶν πεντετηρικῶν,
Ἱπποκλείδης τοῦ Διονυσίου
ἱππεύσαντος, Νικαινὸς
τοῦ Φιλαξένου ποιησαμένου
τὰς οἴδε ἵππων·
Σαλπιστής· ἐπίου.
Στρατίας Μελανθίου Θετταλὸς ἀπὸ Κι-
Κτρυξ·
Γλαυκίας Σωσανδρου Θηβαῖος.
Ῥαψῳδός·
Ἀρχίας Σωτηρίδου Θηβαῖος.
Ποιητής·
Μελανιππος Μολοσσοῦ Θηβαῖος.
Αὐλητής·
Ἐργίας Ἐργέου Ἀντιγυεὺς ἀπὸ Δίφνης.
Αὐλῳδός·
[Ῥόδιππος Ῥοδίππου Ἀργεῖος.
Κιθαριστής·
Ματρων Ἀπολλωνίου Λιολεὺς ἀπὸ Μυσίης.
Κιθαρ[ῳ]δός·
Ἡρακλείδης Ἡρακλ]είου Τεγεα[τ]ης[.]
Πόλεις αἱ συνέθυσαν·
Θηβαίων· ἄρχοντες οἱ ἐπ<ι>τὰς θυσίας.
Θεσπιέων· Ἀνδρων Ἀνδρώνος.
— Ὀργομενίων·
Μνησίθεος Ἐπαινετωνδου, Νικοστρατος
Εὐθυδικου. Λεπρεατων· Ἐπαίνετος
Ἀριστοκλέους, Κηφισοδωρος Μνησιμαχου.
Κωπαίων· Ἐπιτερπίδας Τιμοστράτου,
Γλαυκίας Ἀπολλωνίου.
Βουμελιτέων· Λευκας Θοινίου,
Παλυκλείδας Δνωνίου.
Καὶ παρεσχεν ἐπιμελη[θ]ε[ν]τα τῆς
ἀγωνοθεσίας εὐσχημως χω-
λίας ἐνκαυσιας ἐβδομήκον-
τα ἑπτὰ καὶ ἀπὸ τῶν κυκα-
[ο]ι—ων ἐλαβεν πεντακοσ[ι]-
ας καὶ ἀνήλωσεν ταῦτα εἰ[ς]
τὴν εὐουσιν τοῦ θεοῦ τοῦ π[ρὸ]
τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ
τὴν μετάθεσιν τοῦ τείχου τοῦ
λιθίνου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

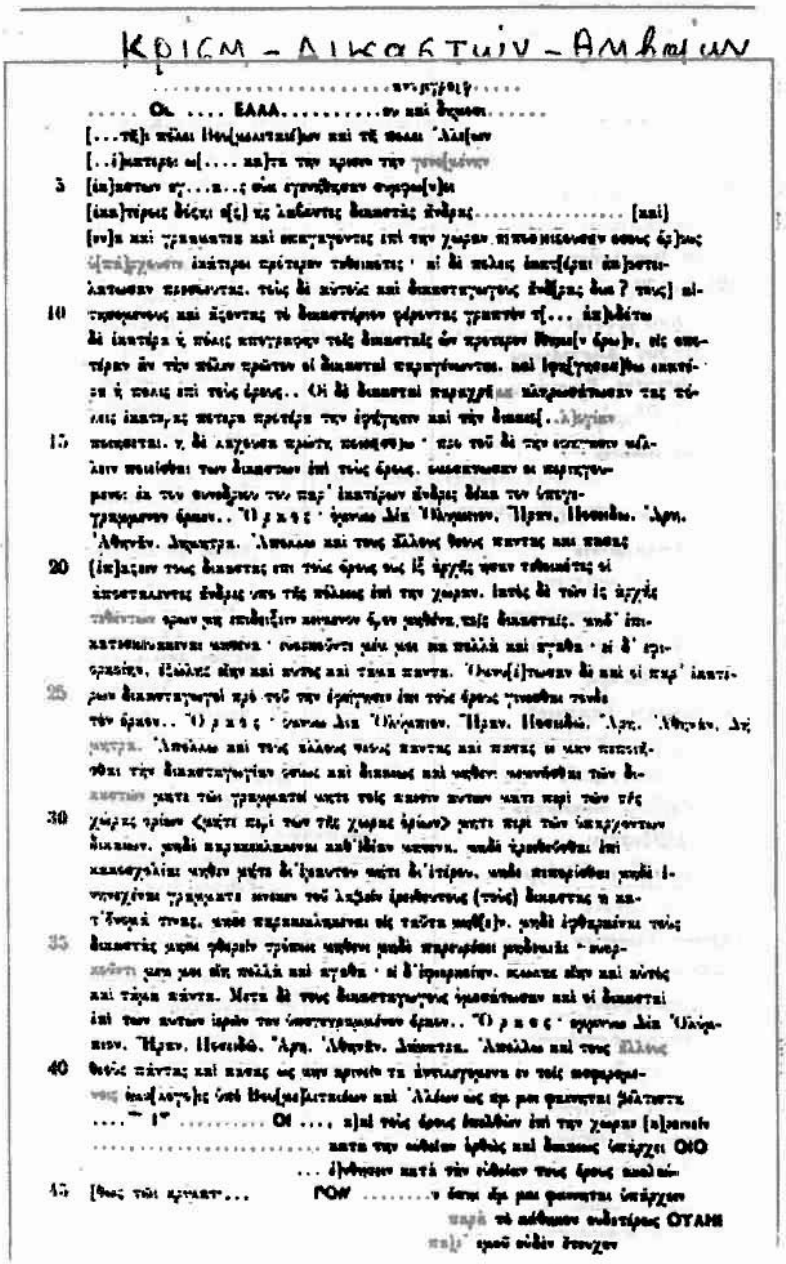

ΚΡΙΣΜ - ΔΙΚΑΣΤΩΝ - ΑΜΦΙΩΝ

.....ανιχνεύ.....
..... Ος .... ΕΑΛΑ.....ον και ὄχυρον.....
[...τε]ι πόλει Πυ[λαιτικ]ῶν καὶ τῇ πολει Λιλ[αιων
[..ί]κατιρι α[.... κα]τα τὴν κρίσιν τὴν γινο[μένην
5 [ἐπ]ασιων ε[...α..ς οἷσι ἐγενήθησαν ἀφορμ[ὴ]
[ἐκα]τέρως δίζει α[ς] τε λαβόντες δικασταὶς ἄνδρες..... [καὶ]
[ν]α καὶ γράμματα καὶ ἀκεχγόντες ἐπὶ τὴν χωρὶν πιπο[ιεῖσθαι οὕτως ἐχ]ως
ἐ[πάλχωσιν ἑκάτερι πρότερον τεθειμέν]ους· αἱ δὲ πόλις ἑκατ[έρει ἐπ]ιστει-
λάτωσαν πρεσβεύτας. τοὺς δὲ κύντος καὶ δικαστεχγοὺς ἄνδρας δυο? τους] αἱ-
10 τεομένους καὶ ἄγοντας τὸ δικαστήριον φέροντας χρηστὸν τ[... ἐπ]ιδέτω
δὲ ἑκατέρα ἡ πόλις κατχγορὸν τοὺς δικαστὰς ὃν πρότερον ὄμνυ[ν ὅρκ]ον, οἷς ὀμο-
τέρον ἂν τὴν πόλιν πρῶτον οἱ δικασταὶ παρχγίνωνται. καὶ ἰφε[χγέσθω ἑκατέ-
ρα ἡ πολις ἐπὶ τοὺς ὅρους.. Οἱ δὲ δικασταὶ παρχγίνεσθαι πληρωθέντων τῶν τό-
λεις ἑκατέρας πέντε πρότερα τὴν ἐφέτιον καὶ τὴν δικασ[..λ]ρίαν
15 ποιησάτω. ν δὲ λειχγόντα πρώτα ποιησάτω· πρὸ τοῦ δὲ τὴν ἐσχάτην ἡμέ-
λειν ποιείσθαι τῶν δικαστῶν ἐπὶ τοὺς ὅρους. ἐπιλεκτόσθων οἱ παρίσχυν-
ρεύσι· ἐκ τῶν ἐνεδρίων τῶν παρ' ἑκατέρων ἀνδρῶν δέκα τῶν ὑπερχ-
γραμμένων ὅρκων.. Ὀ μ ν ύ ς· ἰγὼ μὰ Δία Πύθιον. Ἥρην. Ποσειδᾶ. Ἄρη.
Ἀθηνᾶν. Δημήτρα. Ἄπολλω καὶ τοὺς πάλους θεοὺς πάντας καὶ πάσας
20 [ἐπ]αίσιον τοὺς δικαστὰς ἐπὶ τοὺς ὅρους τοὺς ἐξ ἀρχῆς ὧνπερ τεθειμένους οἱ
ἐπιστάλαντες ἄνδρες ὑπὲρ τῆς πόλιος ἐπὶ τὴν χωρὶν. ἰστὺς δὲ τῶν ἐξ ἀρχῆς
τεθέντων ὅρων μὴ ἐπιδείξειν μηδένα ὅρον μηδένα τοῖς δικασταῖς. κατὰ ἐπι-
κατσκευὴν μηδένα· ἐπιστρόφους μέν μοι καὶ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ· αἰ δ' ἐφι-
ρκίοις, ἐπίλοιπος εἶην καὶ γένος καὶ τὰ μὲν πάντα. Ὀμνυ[έ]τωσαν δὲ καὶ οἱ παρ' ἑκατε-
25 ρων δικαστεχγοὶ πρὸ τοῦ τὴν ἐφέτιον ἐπὶ τοὺς ὅρους γενέσθαι τοὺς
τῶν ὅρων.. Ὀ μ ν ύ ς· ὀμνυω Δία Πύθιον. Ἥρην. Ποσειδᾶ. Ἄρη. Ἀθηνᾶν. Δη
μήτρα. Ἄπολλω καὶ τοὺς πάλους θεοὺς πάντας καὶ πάσας· ἢ μὴν ποιεῖ-
σθαι τὴν δικαστεχγίαν ὡσὰν καὶ δίκαιον καὶ μηδὲν νοσφίσεσθαι τῶν δι-
καστῶν μήτε τῶν χρημάτων μήτε τοὺς πάσσον ἀντων μήτε παρὰ τῶν τῆς
30 χώρις τρίτων <μήτε παρὰ τῶν τῆς χώρις ὁρίων> μήτε παρὰ τῶν ὑπαρχόντων
δίκαιον. μηδὲ παρκπλήσασθαι καθ' ἡδονὴν ἕνεκεν. μηδὲ ἐμπόσεσθαι ἐπὶ
κακοσχολίαι μήθεν μήτε δι' ἐχθρὸν μήτε δι' ἐτέρον. μηδὲ συμφέρεσθαι μηδὲ ἰ-
νυσχίνειν χρήματα ἕνεκεν τοῦ λαβεῖν ἐρεθέντους (τοὺς) δικαστὰς ἢ κα-
τ' ἄνοιαι τινας. μηδὲ παρκπλήσασθαι ὡς ταῦτα ποιῆ[σ]ν. μηδὲ ἐφεδρεύειν τοὺς
35 δικαστὰς μηδὲ φθορὰν τρόπου μήθεν μηδὲ παρεφόδοι μηδενὶ τρόπ· συμ-
φέρεσθαι μηδὲ μοι εἶη πολλὰ καὶ ἀγαθὰ· αἰ δ' ἐφιορκοίην. κἀκεῖνος εἶην καὶ γένος
καὶ τὰ μὲν πάντα. Μετὰ δὲ τοὺς δικαστεχγοὺς ὀμοσάτωσαν καὶ οἱ δικασταὶ
ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὁρκίων τῶν ὑποτεταγμένων ὅρκων.. Ὀ μ ν ύ ς· ὀμνυω Δία Πύθι-
πιον. Ἥρην. Ποσειδᾶ. Ἄρη. Ἀθηνᾶν. Δήμητρα. Ἄπολλω καὶ τοὺς πάλους
40 θεοὺς πάντας καὶ πάσας ὡς μὴν ἀριστὰ τὰ ἀντιλεγόμενα ἐν τοῖς παρεφορέ-
νοις ἐκ[λογ]ὰς ὑπὸ Πυ[λαι]τικῶν καὶ Λιλαίων ὡς ἐμ μοι φαίνεται βέλτιστα
....ᵐ ι" ..... Οι .... κ]αὶ τοὺς ὅρους ἐκείθεν ἐπὶ τὴν χωρὶν [κ]ρατεῖν
..... κατὰ τὴν αὐθεῖσαν ἐφὸς καὶ δικαίως ὑπάρχει ΟΙΟ
... ἐ]θέσιον κατὰ τὸν αὐθεῖσαν τοὺς ὅρους καθεσ-
45 [θως τῶι κρινατ... ΡΟΝ .....ν ὅσα ἐμ μοι φαίνεται ὑπάρχειν
παρὰ τὸ αὐθέσιον αὐθετέρως ΟΥΑΝΗ
περὶ οὐδὲν ἄλλο ἐγνωκεν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

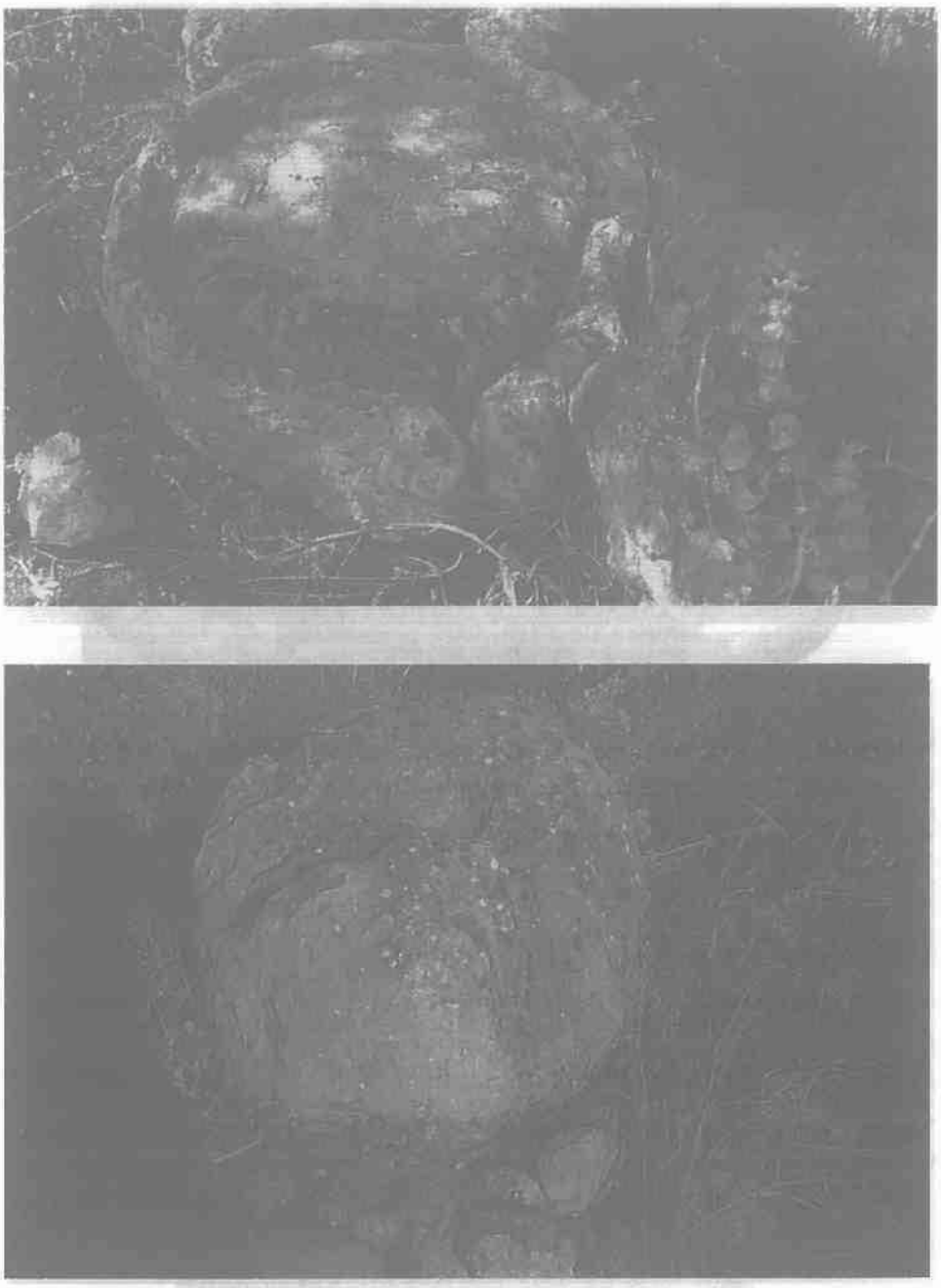

Παλιοχώρι Μαρτίνου: Ληνοί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μαρτίνο. Μελανόμορφος σκύφος, κύλικα-σκύφος και κύλικα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

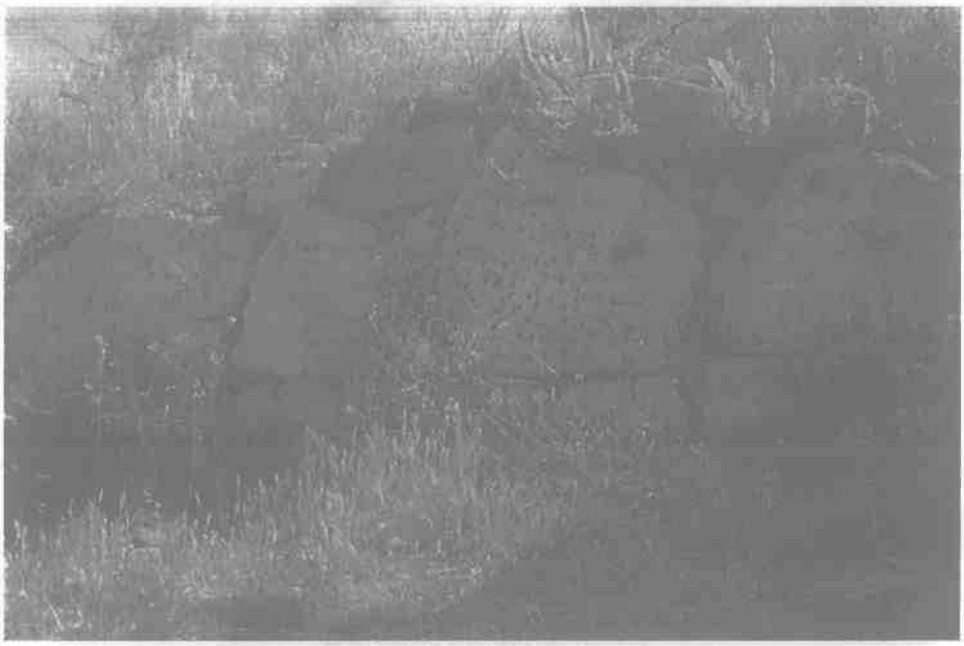

Παλιοχώρι Μαρτίνου: Διπλά πολυγωνικά τείχη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αρ. αγάλματος: 242

Επιτύμβια στήλη νέου με χλαμύδα.

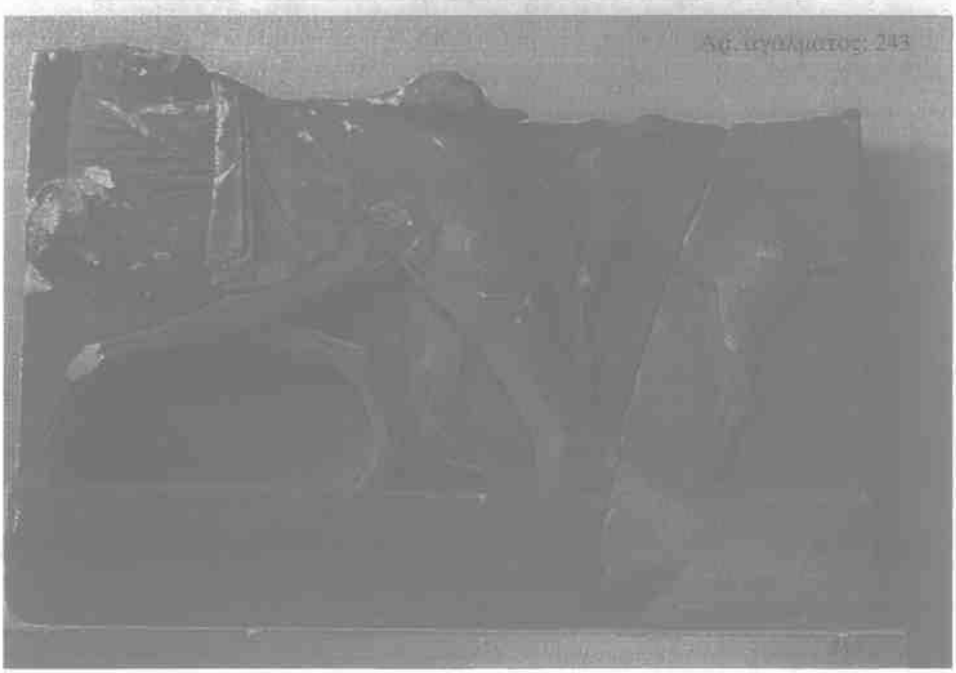

Αρ. αγάλματος: 243

Κάτω μέρος επιτύμβια στήλης. Ανδρική μορφή χαϊδεύει μικρό ελάφι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σπόνδυλος από αρχαίο κίονα.

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου που κτίστηκε πάνω σε ναό του Διονύσου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Λόφος του Παλιοχωριού του Μαρτίνου.
Κάτω διακρίνονται θραύσματα αρχαίων αντικειμένων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

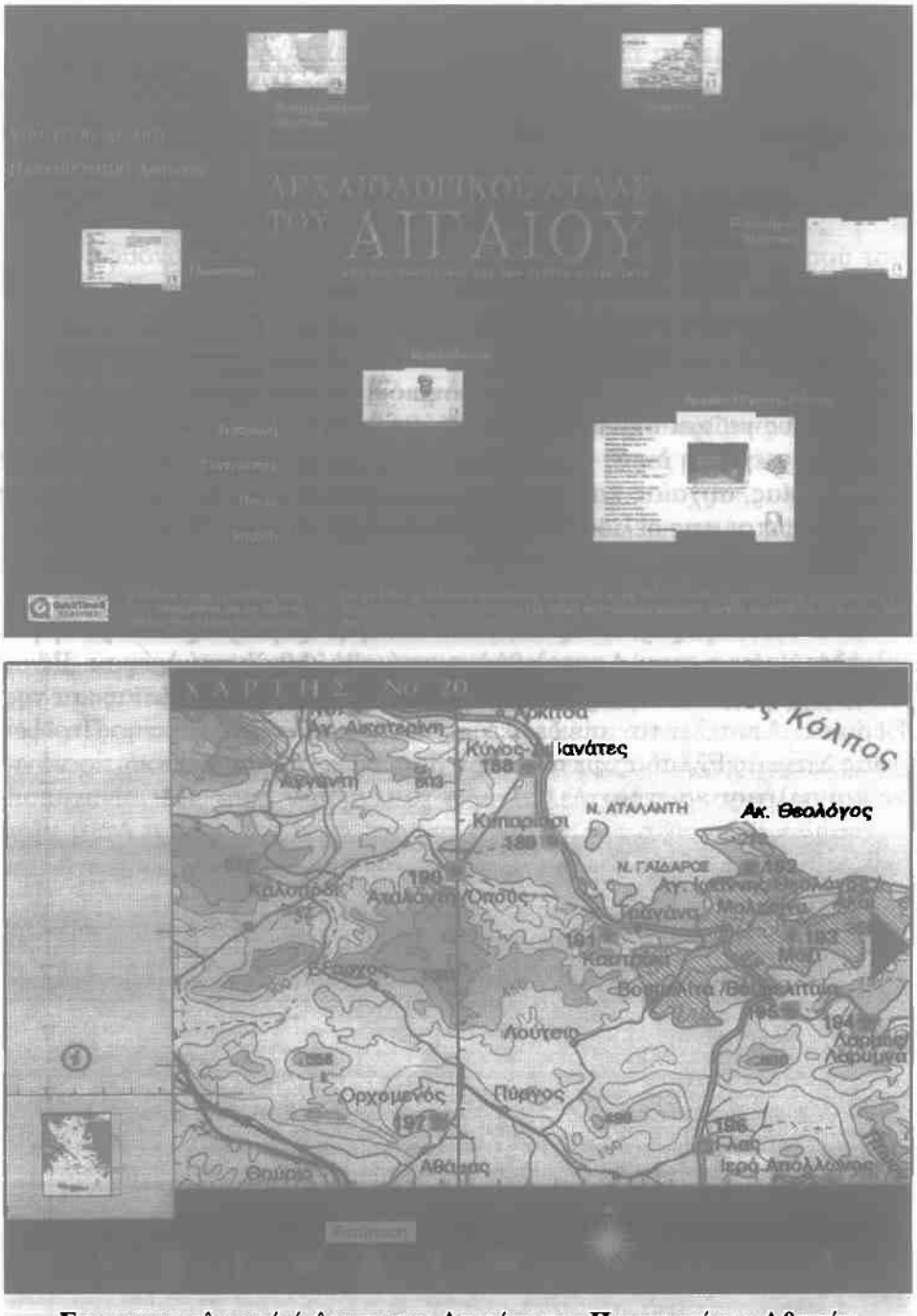

Στον αρχαιολογικό άτλαντα του Αιγαίου του Πανεπιστήμιο Αθηνών η αρχαία Βουμελιταία τοποθετείτε δίπλα στο Μαρτίνο με σταυρό και με τον αριθμό 195.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Πέτρος Σελέκος
χειριστής - προγραμματιστής Η/Υ

ΘΕΜΑ

Προβιομηχανικά - Υδροκινητά εργαστήρια στο φαράγγι της Λάρυμνας

Η Φθιωτική γη, η ηρωοτόκος και καλλίνικος Φθιώτιδα πάντα είχε διακεκριμένη θέση στα έδρανα της ιστορίας του έθνους μας. Γη της λεβεντιάς την αποκάλεσαν, που δημιούργησε ανθρώπους ατίθασους, ελεύθερους μα και δημιουργικούς. Κάθε γωνιά της στο κάμπο και στα ψηλώματα έχει τη δικής της, ξεχωριστή παρουσία στο πλουμιστό υφάδι της ιστορίας, αρχαίας και νεώτερης. Αλλωστε ο ιστορικός πλούτος που καταγράφεται στις σελίδες των πρακτικών του 1ου και 2ου «Συνεδρίων Φθιωτικής Ιστορίας» και οι εργασίες του 3ου , φέτος το 2005, αποτελούν αδιάψευστη μαρτυρία αυτής της ιδιαιτερότητας.

Ένα τέτοιο μέρος, ιστορικό, είναι και η Λάρυμνα· θρονιασμένη για χιλιάδες χρόνια στην Ανατολική εσχατιά του Φθιωτικού χώρου. Είναι πύλη που οδηγεί από τη γη της Φθιώτιδας, στη γη της Βοιωτίας και της Εύβοιας. Αποτελεί τον συνδετικό κρίκο των τριών Νομών της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, με ιδιαίτερη βαρύτητα στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο.

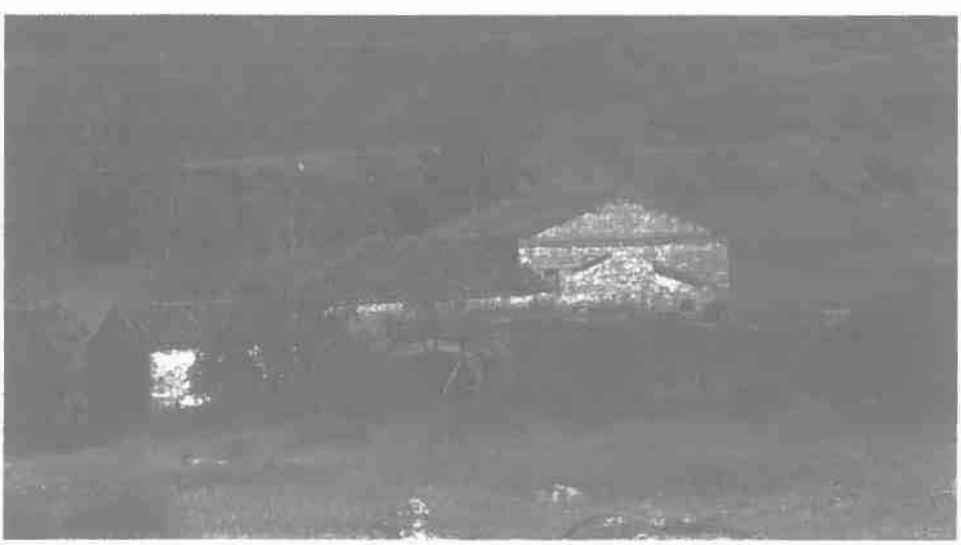

Ο Νερόμυλος του Δάρρα (1880) στη θέση «κάτω Λάρυμναις»
(φωτο. αρχείο: Π. Σελέκος)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σ' αυτόν τον τόπο, που σήμερα είναι παγκόσμια γνωστός από τη Μεταλλουργική Βιομηχανία ΛΑΡΚΟ, άνθησε κατά τη περίοδο του 19ου και 20ου αιώνα ένας προ-βιομηχανικός πολιτισμός με κινητήρια δύναμη το νερό, ο οποίος συνδέθηκε άρρηκτα με την οικονομία της περιοχής (Λοκρίδας και Βοιωτίας). Αυτόν τον προ-βιομηχανικό πολιτισμό των υδροκίνητων εργαστηρίων της Λάρυμνας, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε.....

Με άφθονο νερό τροφοδοτούν οι ορεινοί όγκοι του Παρνασσού τον Βοιωτικό Κηφισσό. Κι' αυτός με τη σειρά του αφού διασχίσει το πλούσιο Κωπαϊδικό πεδίο, ένα μέρος του παίρνει υπόγεια διαδρομή προς τα Βορειοανατολικά και εκβάλλει στο φαράγγι της Λάρυμνας.

Το φαράγγι, είναι ένα φυσικό άνοιγμα στη Νότια πλευρά του σύγχρονου οικισμού (απέχει περίπου 2 km από το χωριό), που ορίζεται στα Ανατολικά από το λόφο Παζαράκι και στο Δυτικό μέρος από τα ριζώματα του βουνού Σουβλίκι (408μ.).

Σ' αυτή τη βαθύσκιωτη ρεματιά, τη γεμάτη ιτιές, λυγαριές, μυρτιές και πυκροδάφνες κυλάει κελαηδιστά το ανάβλυσμα του Κεφαλόβρυσου, για να χυθεί φιδωτά στη κοιλάδα των περιβολιών και να ενωθεί στη συνέχεια με τα νερά του Βόρειου Ευβοϊκού κόλπου.

Με το νερό του Κεφαλόβρυσου ο άνθρωπος πότισε τις καλλιέργειες και τα κοπάδια του. Με τα αγγεία το μετέφερε για οικιακή χρήση σε παλιότερες εποχές μέσα στους οικισμούς και με τα σύγχρονα υδραγωγεία το διοχέτευσε απευθείας μέσα στις κοινότητες και το χρησιμοποιεί στη βιομηχανία. Με τους νερόμυλους εκμεταλλεύτηκε την ορμή του. Και ήταν αυτό η αιτία, το νερό, που το φαράγγι της Λάρυμνας τον παλιό καιρό έγινε ξακουστός «Μυλότοπος» και πέρασε στην ιστορία, έφτασε ως τις μέρες μας να λέγεται το τοπωνύμιο, «στους μύλους»!

Σήμερα, στον 21ο αιώνα, τον αιώνα του μεταβιομηχανικού πολιτισμού, οι υδρόμυλοι «...μετά των παραρτημάτων τους και παρακολουθημάτων τους μετά των ανέκαθεν πέριξ αυτών υφισταμένων ανεγνωρισμένων περιοχών τους και τα μυλαύλακα», όπως αναφέρουν παλιά έγγραφα, στέκουν σιωπηλοί, κριμένοι μέσα στη πυκνή βλάστηση, έρημοι, με μοναδική συντροφιά τα μελωδικά τιτιβίσματα των πουλιών και το θρόισμα του ανέμου, ξεχασμένοι από πολλούς, άγνωστοι για τους περισσότερους, αποσιωπώντας μνήμες και μαρτυρίες.....

Η σημερινή μας αναφορά στους «Μύλους της Λάρυμνας», βασίστηκε πάνω σε γραπτές πηγές και σε μαρτυρίες παλιών μυλωνάδων. Είναι μια προσπάθεια για την ανάδειξη της ιστορίας τους και τη συμβολή τους στην οικονομία της περιοχής μας, που σηματοδοτεί βεβαίως μια ολόκληρη περίοδο, αυτή, του προ-βιομηχανικού πολιτισμού.

Ας την παρακολουθήσουμε:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η πρώτη αναφορά για νερόμυλους στη Λάρυμνα γίνεται από τον Άγγλο περιηγητή Λίκ (William Martin Leake, 1777-1860). Ο Λίκ που επισκέφτηκε την περιοχή και πέρασε από το φαράγγι λίγα χρόνια πριν το ξέσπασμα της Ελληνικής επανάστασης, γύρω στα 1802 με 1805, αναφέρει στις σημειώσεις του πως υπήρχαν στο χώρο αυτό οι «Μύλοι του ΛΑΡΜΕΣ» οι οποίοι όπως γράφει, γύριζαν με το νερό που προερχόταν από το ποτάμι του κεφαλόβρυσου, μέσω ενός καναλιού. Μας λέει επίσης ο Λίκ, πως σε πολύ ξηρά καλοκαίρια ο ποταμός σταματούσε τελείως, οπότε οι μύλοι τροφοδοτούνταν ανεπαρκώς από μια πηγή. Στους μύλους μάλιστα αναφέρει ότι τον φιλοξένησαν κιόλας κι ότι είχε Χριστουγεννιάτικο δείπνο, (ήταν 25 του Δεκέμβρη όταν επισκέφτηκε τη Λάρυμνα), για να επιστρέψει ύστερα στο χωριό Κόκκινο της Βοιωτίας.

Η συνοπτική περιγραφή του Αγγλου περιηγητή για τους νερόμυλους, που ως φαίνεται του έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση γι' αυτό άλλωστε και τους κατέγραψε, είναι σημαντική για τη Λάρυμνα. Γιατί φανερώνει πρώτον, τη δυναμική εκμετάλλευση του υδάτινου πλούτου που γινόταν από υδροκίνητα εργαστήρια μεταποίησης αγροτικών προϊόντων και δεύτερον, υποδηλώνει έντονη οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα στο χώρο (λόγω βεβαίως της λειτουργίας των μύλων) τη περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Οι μύλοι αυτοί όπως μας πληροφορούν κώδικες του 19ου αιώνα καθώς και έγγραφα του 20ου ήταν μοναστηριακοί. Ο ένας ήταν ιδιοκτησίας του μοναστηριού της Πελαγίας (είχε την έδρα του στο Ακραίφνιο Βοιωτίας) και βρισκόταν στη θέση του σημερινού μύλου του Καριοφύλλη και ο άλλος, του μοναστηριού του Αγ. Γεωργίου Μαλεσίνας και βρισκόταν στη θέση που είναι -σήμερα- ο «Μεσακός Μύλος»· απέναντι ακριβώς από τον Βυζαντινό Ναό του Αγ. Νικολάου (12ος αι.).

Τα υδροκίνητα αυτά εργαστήρια χτισμένα σε επιλεγμένες θέσεις μέσα στη ρεματιά, χρησιμοποιούσαν τον παλιό καιρό το σύστημα της οριζόντιας φτερωτής «ελληνικού» τύπου, όπως δείχνουν κατάλοιπα της κτιριακής υποδομή τους, για να θέσουν σε κίνηση το σπαστήρα για το άλεσμα του καρπού. Η δυνατότητα τους βέβαια να λειτουργούν όλο το χρόνο, σε αντίθεση με άλλους μύλους στη περιοχή που λειτουργούσαν μόνο εποχικά τα έκανε να θεωρούνται μετόχια με ιδιαίτερη αξία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Οι μύλοι θα εξυπηρετούσαν τότε, κατά πρώτον, τις ανάγκες των μοναστηριών που πρέπει να ήταν μεγάλες. Αφού ως γνωστόν τα δυο αυτά μοναστήρια κατά τον 17ο αιώνα και το καιρό της Ελληνικής επανάστασης βρίσκονταν σε άνθηση. Είχαν δε στη δύναμή τους μεγάλο αριθμό μοναχών και τεράστια περιουσία στην ιδιοκτησία τους, όπου έβρισκαν αποκούμπι χιλιάδες κάτοικοι των γύρω χωριών. Ασφαλώς θα εξυπηρε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ο Νερόμυλος του Καριοφύλλη (1938) στο φαράγγι της Λάρυμνας (αρχείο οικογένειας Βασ. Κολένδρου)

τούσαν και τις ανάγκες των Τούρκων γαιοκτημόνων και αξιωματούχων της περιοχής, καθώς και τον αγροτικό πληθυσμό στο βασικό είδος της διατροφής και επιβίωσής του, το αλεύρι.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, πως η ονομασία της τοποθεσίας «Παζαράκι», η οποία βρίσκεται ακριβώς πάνω από το φαράγγι και στεφανώνει τους μύλους, ως λέξη δηλώνει εμποροπανήγυρι, δηλαδή, διαπραγμάτευση εμπορεύματος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Αυτό ίσως να μην είναι και τόσο τυχαίο αλλά να έχει άμεση σχέση με την πολύβουη κοινωνία των νερόμυλων, που σίγουρα θύμιζε παζάρι και λαϊκό πανηγύρι.

Μετά την απελευθέρωση, οι Βαυαροί το 1833, με διάταγμα έκλεισαν πάνω από 400 μοναστήρια σ' όλη την ελεύθερη Ελλάδα, αφ' ενός μεν για να επιτύχουν τη δυτικοποίηση του Ελληνικού λαού, αποκόπτοντάς τον από τις ρίζες της Ρωμαίικης παράδοσης, αφ' ετέρου δε επειδή εφοβούντο τους μοναχούς για τον πολιτικό ρόλο που μπορούσαν να διαδραματίσουν. Τα μοναστήρια, Πελαγίας και Αγ. Γεωργίου τότε, κρίθηκαν διατηρητέα και συνέχισαν το πνευματικό και κοινωνικό τους έργο στη περιοχή, διατηρώντας ταυτόχρονα σημαντικό μέρος της περιουσία τους. Έγγραφα του 1837 με απογραφικά στοιχεία των μοναστηριών μας πληροφορούν, πως η Μονή της Πελαγίας είχε μετόχι στη Λάρυμνα «ένα σπίτι και νερόμυλο», και του Αγ. Γεωργίου είχε μετόχι «ένα μύλο και νεροτριβειό».

Οπως βλέπουμε, στα χρόνια της απελευθέρωσης, οι μύλοι εξακολου-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

θούν να βρίσκονται στην ιδιοκτησία των μοναστηριών. Η λειτουργία τους γινόταν από ιδιώτες μυλωνάδες που τους νοίκιαζαν από τα μοναστήρια με διμερής συμφωνίες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πληροφορία για την ύπαρξη στο χώρο, υδροκίνητου εργαστηρίου επεξεργασίας μάλλινων υφασμάτων, το λεγόμενο «νεροτριβειό».

Στα χρόνια που ακολουθούν, οι δυο νερόμυλοι συνεχίζουν να είναι κέντρα οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Το 1840 συμπεριλαμβάνονται στη δύναμη του διευρυμένου Δήμου Λάρυμνας με την ονομασία «Μύλοι Λάρμας». Έκτοτε, η ονομασία αυτή θα σφραγίσει και επίσημα πλέον τα υδροκίνητα εργαστήρια.

Τα χρόνια περνούν, κυλούν, σαν το νερό του Κεφαλόβρυσου. Η ζωή στη περιοχή είναι δύσκολη, οι άνθρωποι όμως είναι κι αυτοί σκληροί και επιμένουν, προσπαθούν να επιβιώσουν παρά τις δυσκολίες που υπάρχουν. Η οικονομία του Δήμου Λάρυμνας, καθώς και του γειτονικού, Δήμου Ακραιφνίου, στηρίζεται κατά βάσει στη γεωργία και τη κτηνοτροφία. Ο αγροτικός πληθυσμός εκμεταλλεύεται κάθε κομμάτι γης, ακόμα και τα πιο δυσπρόσιτα μέρη, που μπορούν να του αποδώσουν καρπούς. Ο τόπος βγάζει κυρίως στάρι, κριθάρι, καλαμπόκι και σίκαλη, εξασφαλίζοντας στο πληθυσμό την πολύτιμη πρώτη ύλη για τη παρασκευή του ψωμιού. Οι κάτοικοι των γύρω χωριών, από το Μαρτίνο, τη Μαλεσίνα, το Προσκυνά, το Παύλο, το Λούτσι, το Ακραίφνιο, το Κόκκινο, τη Τοπόλια (σημερινό Κάστρο), καθώς επίσης και άλλα χωριά του Βοιωτικού κάμπου, έρχονται στους μύλους της Λάρυμνας για ν' αλέσουν τα προϊόντα τους. Συνήθως, μαζί με το «φόρτωμα» του σταριού κουβαλούν στα ζώα και τα ρούχα τους, για να τα πλύνουν στα καθαρά νερά της ρεματιάς ή για να τα επεξεργαστούν οι μυλωνάδες, κυρίως τα μάλλινα στα μαντάνια και στις ντριστέλες που διέθεταν οι μύλοι.

Το 1880 στη τοποθεσία «κάτω Λάρυμναις», καταμεσής στη καταπράσινη κοιλάδα των περιβολιών, κάποιος ονόματι Δάρρας, θα φτιάξει ένα νέο νερόμυλο. Είναι ο σημερινός μύλος του Δάρρα (κοντά στο γήπεδο του χωριού). Πρόκειται για ένα πετρόκτιστο διώροφο οικοδόμημα περιτριγυρισμένο από βοηθητικούς χώρους. Αν κρίνουμε από την κτιριακή υποδομή του και από τα υδραυλικά έργα που έχουν κατασκευασθεί, θα πρέπει να υποθέσουμε πως το κόστος της επένδυσης για τον «επιχειρηματία» εκείνο τον καιρό, πρέπει να ήταν πολύ μεγάλο. Η τροφοδοσία του μύλου με νερό γινόταν από μυλαύλακο, μήκους περίπου 800 μέτρων. Το μυλαύλακο ξεκινούσε ψηλά από το φαράγγι, διέσχιζε τη Δυτική πλευρά της κοιλάδας και κατέληγε στη φτερωτή. Η λειτουργία και αυτού του μύλου γινόταν με το σύστημα της οριζόντιας φτερωτής και ο αλεστικός μηχανισμός του αποτελούνταν από ένα ζευγάρι μυλόπετρες (μονόφθαλμος). Την ίδια περίπου περίοδο, γύρω στο 1899 όπως αναφέρουν πληρο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φορίες, επί ηγούμενου Αβέρκιου Καρύδη, εγκαταστάθηκε (προφανώς με δαπάνες του μοναστηριού), νέος μηχανισμός αλέσεως στο μύλο της Πελαγίας.

Οι δυο αυτές εξελίξεις, δηλαδή η κατασκευή του νέου νερόμυλου και ο εκσυγχρονισμός του παλιού, μας οδηγούν στα εξής συμπεράσματα: Πρώτον, ότι, ο όγκος παραγωγής των δημητριακών είχε σημειώσει σημαντική αύξηση στη περιοχή και αυτή η αύξηση της παραγωγής των σιτηρών είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την αύξηση των αναγκών της αλευροποιίας. Δεύτερον, ότι, όλα τα γύρω χωριά από τη Λοκρίδα και τη Βοιωτία έφερναν την παραγωγή τους για να την αλέσουν στους μύλους της Λάρυμνας. Ένας άλλος επίσης λόγος που πιθανόν να σχετίζεται με τη δυναμική παρουσία των δυο αυτών εργαστηρίων, πρέπει να ήταν και τα έργα αποξήρανσης της λίμνης Κωπαΐδας που πραγματοποιούνταν εκείνη την περίοδο, από τη «Γαλλική εταιρεία Κωπαΐδος» και που είχαν ως στόχο τη δημιουργία 240.000 στρεμμάτων καλλιεργήσιμης γης. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, πως τα έργα της Κωπαΐδας που είχαν ξεκινήσει από το 1867, παρά τα προβλήματα που παρουσιάσθηκαν στη πορεία αυτού του εγχειρήματος για την αποξήρανση της λίμνης, είναι ίσως η μόνη ουσιαστική άμεση επένδυση που πραγματοποιήθηκε στον Ελληνικό αγροτικό χώρο κατά το 19ο αιώνα.

Ωστόσο, η οικονομική και κατ' επέκταση κοινωνική δραστηριότητα στη Λάρυμνα, στα χρόνια του 19ου αιώνα και μέχρι τα μέσα του 20ου, παρά τις ομολογουμένως δύσκολες συνθήκες ζωής που επικρατούσαν, δεν περιοριζόταν μόνο στα υδροκίνητα εργαστήρια παραγωγής αλευριού ή στην επεξεργασία των μάλλινων υφασμάτων του σπιτιού και της φορεσιάς που γίνονταν στις νεροτριβές. Σημαντική θέση στην οικονομία του τόπου είχε η κτηνοτροφία. Εδώ πρέπει να τονίσουμε πως στις πηγές του Κεφαλόβρυσου και στα κανάλια των μύλων ξεδιψούσαν χιλιάδες γιδοπρόβατα. Κυρίαρχο επίσης ρόλο από το 1870 στην οικονομική και κοινωνική ζωή του ντόπιου πληθυσμού, θα έχουν τα μεταλλεία σιδηρονικελίου. Ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα παρατηρείται μια αναπτυξιακή ώθηση, συνδεδεμένη κατά κύριο λόγο με την εκμετάλλευση των μεταλλείων. Θα δημιουργηθούν τρία κέντρα εκμετάλλευσης, η Λάρυμνα, η Τσούκα και το Λούτσι. Ταυτόχρονα σημαντικός αριθμός εργατικού δυναμικού από διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας, κυρίως την Εύβοια αλλά και τη Μήλο, έρχεται στη περιοχή για να εργαστεί στα μεταλλεία. Αυτή η εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού στα γύρω χωριά και ταυτόχρονα την αύξηση των αναγκών στα είδη πρώτης ανάγκης, κυρίως στο ψωμί!

Στο γύρισμα του αιώνα, εκεί γύρω στο 1900, ή και λίγο παλιότερα σύμφωνα με μαρτυρίες, κάποιος ονόματι Δημήτριος Λέκκας εγκατάλειψε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τον ανεμόμυλο που είχε στο Μαρτίνο και έχτισε στο φαράγγι ένα νέο νερόμυλο. Για τη λειτουργία αυτού του μύλου (που είναι ο τέταρτος στη Λάρυμνα), και για τον μυλωνά που τον έφτιαξε δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα. Οι ισχνές μάλλον πληροφορίες που έχουν φτάσει ως τις μέρες μας από στόμα σε στόμα λένε: «πως το εργαστήριο αυτό είχε εξοπλιστεί με μηχανήματα για τη παραγωγή ποιοτικού αλευριού για τη μακαρονοποιία. Οι υδραυλικές εγκαταστάσεις όμως που είχαν κατασκευασθεί για να τροφοδοτούν το μύλο με νερό, δε βοηθούσαν στη σωστή λειτουργία των μηχανισμών με αποτέλεσμα, η απόδοση του μύλου να μην ήταν η επιθυμητή». Έτσι, το υδροκίνητο αυτό εργαστήριο σταμάτησε τη λειτουργία του σχετικά πολύ νωρίς. Πιθανόν να λειτούργησε μέχρι το 1915.

Η περίοδος του μεσοπολέμου και τα κατοπινά βεβαίως χρόνια του 20ου αιώνα που ακολούθησαν, χαρακτηρίζονται ως εποχή ακμής για τους νερόμυλους της Λάρυμνας. Λειτούργησαν τότε και οι τέσσερις μύλοι ταυτόχρονα, ιδίως τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα, ενώ αρκετοί ήταν οι Λαρυμναίοι που δούλεψαν τα χρόνια εκείνα ως μυλωνάδες, ή ως εργάτες στα υδροκίνητα αυτά εργαστήρια. Στο μεσοπόλεμο επίσης γίνονται μεγάλες αλλαγές στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των μύλων καθώς επίσης και στον τρόπο λειτουργίας τους.

Στη δεκαετία του '30, ο «εμποροβιομήχανος» Βασίλειος Δάρρας θα συνδέσει το όνομά του με δυο από τους νερόμυλους της Λάρυμνας. Συγκεκριμένα, θα αγοράσει το 1932 από τους μέχρι τότε κληρονόμους, τον λεγόμενο μύλο του Δάρρα στη θέση «κάτω Λάρυμναις», θα τον ανακαινίσει και θα τον εξοπλίσει με καινούργια μηχανήματα Ελληνικής κατασκευής. Θα προσθέσει επίσης στο εργαστήριο και δεύτερο αλεστικό μηχανισμό (διόφθαλμος), που θα λειτουργεί έκτοτε με το σύστημα της κάθετης (σιδερένιας) φτερωτής «Ρωμαϊκού» τύπου. Το 1937 ο ίδιος επιχειρηματίας ύστερα από πλειοδοτική δημοπρασία που πραγματοποίησε ο Ο.Δ.Ε.Π. (οργανισμός διοικήσεως της εκκλησιαστικής περιουσίας), βάσει σχετικού νόμου «περί εκποιήσεως μοναστηριακής περιουσίας», θα αγοράσει από το μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου Μαλεσίνας τον «Μεσακό Μύλο» και θα τον ανακαινίσει κι αυτόν, χωρίς όμως να αλλάξει το σύστημα λειτουργίας του. Ο «Μεσακός Μύλος» θα εξακολουθήσει να λειτουργεί μέχρι το τέλος με το σύστημα της οριζόντιας φτερωτής.

Την ίδια χρονιά εκποιείται και ο μύλος της Πελαγίας. Αυτόν τον μύλο θα τον αγοράσουν: ο Επαμεινώνδας Καριοφύλλης (παλιός μυλωνάς) και ο Νικόλαος Κωνσταντάκης. Το 1938, οι δυο συνέταιροι θα κατασκευάσουν πλάι στο παλιό μοναστηριακό νερόμυλο ένα καινούριο αλεστικό εργαστήριο, που θα λειτουργεί με το σύστημα της κάθετης (σιδερένιας) φτερωτής.

Πριν προλάβουν όμως καλά-καλά οι καινούργιες φτερωτές να γυρίσουν τις μυλόπετρες και ν' αλέσουν τους καρπούς, θα τις προλάβει ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αλεστικός μηχανισμός (σπαστήρας) στο μύλο του Καριοφύλλη (φωτο. αρχείο: Π. Σελέκος)

πόλεμος! Κοντά, έρχεται και η κατοχή, χρόνια δύσκολα! Οι μύλοι θα λειτουργήσουν αυτή τη τραγική περίοδο δυναμικά και πολλοί άνθρωποι θα καταφύγουν σ' αυτούς, για να εξασφαλίσουν την πρώτη ύλη για το ψωμί τους. Ειδικά από το 1942 κι έπειτα, όταν με απόφαση των αρχών Κατοχής δεσμεύτηκε το πετρέλαιο και απαγορεύτηκε η κυκλοφορία του σε όλη την Ελληνική επικράτεια με αποτέλεσμα, να σταματήσουν οι πετρελαιοκίνητοι μύλοι που υπήρχαν στη περιοχή, όπως την Αταλάντη, τη Λειβαδιά, το Ακραίφνιο, τη Θήβα. Τότε, οι μύλοι τις Λάρυμνας στάθηκαν σωτήριοι για ολόκληρη την Ανατολική Λοκρίδα και τη Βοιωτία. Οι άνθρωποι έφταναν «καραβάνια» με τη παραγωγή τους φορτωμένη στα ζώα απ' όλα τα γύρω χωριά, όπως, από το Μαρτίνο, τη Μαλεσίνα, την Αταλάντη, τη Λιβανάτα, το Ακραίφνιο, το Κόκκινο, το Λούτσι, το Παύλο, το Κάστρο, τη Θήβα, τον Ορχομενό, τα Βάγια, το Μαυρομάτι, τις Ερυθρές, για να αλέσουν τα γεννήματά τους στους μύλους της Λάρυμνας. Υπήρξαν μάλιστα περιπτώσεις ανθρώπων εκείνη την περίοδο, «που ήρθαν ακόμα κι από την Αθήνα για ν' αλέσουν το στάρι τους στη Λάρυμνα».

Στη δεκαετία του '50, οι τρεις μύλοι συνεχίζουν να δουλεύουν δυναμικά αλέθοντας τα σιτηρά της περιοχής, καθώς επίσης και τους καρπούς που προορίζονταν για ζωοτροφές όπως, κουκιά, ρεβίθια, βρόμη, ρόβι, λαθούρι και βίγκο. Η παραγωγή τους θα φτάσει στις 300 οκάδες την ώρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Οι μυλωνάδες δούλευαν νυχθημερόν για να εξυπηρετήσουν τον κόσμο. Παράλληλα δούλευαν και τα υδροκίνητα συστήματα επεξεργασίας των μάλλινων υφασμάτων, τις ντριστέλες και τα μαντάνια. Ως αμοιβή για το άλεσμα έπαιρναν το αλεστικό δικαίωμα ή αξάι όπως το έλεγαν, που ήταν το 4% σε στάρι. Σε ορισμένες περιπτώσεις, «κυρίως από πελάτες με μικρή παραγωγή», η αμοιβή του μυλωνά γινόταν είτε με άλλο είδος, είτε δινόταν σε χρήμα, ύστερα από σχετική συμφωνία. Για τη κατεργασία των υφασμάτων στα μαντάνια, η αμοιβή ήταν 1,50 δραχμή την πήχη.

Το μεγαλύτερο μέρος από το δικαίωμα οι μυλωνάδες το εμπορευματοποιούσαν στο μύλο, και με τα έσοδα από την πώληση συντηρούσαν τις οικογένειές τους και τα εργαστήρια.

Τα χρόνια όμως που ακολούθησαν μετά τον πόλεμο αποτέλεσαν την απαρχή μεγάλων μεταβολών στη χώρα. Οι ανάγκες των ανθρώπων συνεχώς αυξάνονται. Η τεχνολογία εξελίσσεται και αρχίζει δυναμικά πλέον η εκμηχάνιση των καλλιεργειών με την εμφάνιση του τρακτέρ και των άλλων γεωργικών μηχανημάτων. Ανάλογη υπήρξε η εξελικτική πορεία και ως προς την αλευροποίηση των σιτηρών. Αυτές οι αλλαγές όπως ήταν φυσικό επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό και τους νερόμυλους της Λάρυμνας.

Με την έναρξη της λειτουργίας των σύγχρονων κυλινδρόμυλων σε κωμοπόλεις και χωριά, όπως: την Αταλάντη, την Αλίαρτο, τη Λειβαδιά, το Παύλο, ο ρόλος των νερόμυλων της Λάρυμνας αποδυναμώνει. Έτσι λοιπόν, σιγά-σιγά οι μυλόπετρες έπαψαν να γυρίζουν. Το 1957 σταμάτησε τη λειτουργία του ο «Μεσακός Μύλος», έχει ήδη αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση. Μετά από λίγο χρονικό διάστημα θα σταματήσει να δουλεύει και ο λεγόμενος μύλος του Δάρρα, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του '70, σταμάτησε και ο μύλος του Καριοφύλλη, τελευταίος, για να κλείσει την αυλαία στην υπεραιωνόβια ιστορία των υδροκίνητων εργαστηρίων της Λάρυμνας.

Οι μύλοι, που αποτελούσαν σημείο αναφοράς για τη Λάρυμνα, για δυο τουλάχιστον αιώνες απ' όσο γνωρίζουμε, θα βυθιστούν στη σιωπή. Το τραγούδι της φτερωτής και ο ρυθμικός χτύπος απ' τα μαντάνια δε θα ξανακουστούν στο φαράγγι. Οι κτιριακές εγκαταστάσεις των εργαστηρίων θα αλλάξουν χέρια και θα εγκαταλειφθούν στην ερημιά, έχοντας μοναδική συντροφιά το νερό του Κεφαλόβρυσου που συνεχίζει αδιάκοπα να κατρακυλά στη ρεματιά, με κάποιο παράπονο θα' λεγα. Γιατί εδώ και χρόνια η νεοελληνική αδιαφορία άφησε να σβήσει ένα μεγάλο κεφάλαιο της προ-βιομηχανικής ιστορίας του τόπου μας.

Σήμερα πια τα ερειπωμένα κελύφη των μύλων και τα λιγοστά εξαρτήματα από τους χειροποίητους μηχανισμούς τους, καλά κρυμμένα κάτω από την υδροχαρή βλάστηση, δείχνουν να αντιστέκονται πεισματικά στη φθορά του χρόνου και στην ανθρώπινη αδιαφορία! Ίσως, γιατί θέλουν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αυτά, μόνα τους, να θυμίζουν στον επισκέπτη του φαραγγιού την παρουσία ενός ολόκληρου κόσμου του μόχθου, για την καθημερινή στοιχειώδη επιβίωσή του, που σηματοδοτεί βεβαίως μια ολόκληρη περίοδο, αυτή, του προ-βιομηχανικού πολιτισμού. Η γνώση του οποίου μας είναι πολλαπλά χρήσιμη και διδακτική στο σύγχρονο μεταβιομηχανικό περιβάλλον που βιώνουμε.

Σας ευχαριστώ πολύ!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1) Γεώργιου Κ. Μίχα: "Το Μαρτίνο", Λούτσι 1978
2) Ευάγγελου Π. Λέκκου: "Πανόραμα 20 Αιώνων Χριστιανισμού", Α.Δ. 2000
3) ΕΦΗΜΕΡΙΣ "Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ", 1905
4) "Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας)", έκδοση της Μονής, 1995
5) Κώστα Β. Καραστάθη: "Το Βυζαντινό Μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου Μαλεσίνας και η Ιστορία της περιοχής", 1987
6) "Κωπαΐδα - Μια περιήγηση στο χώρο και το χρόνο", συλλογικό έργο, 1999
7) "Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική", Επτα Ημέρες - Καθημερινή, τόμος ΛΔ' 2001
8) Πέτρος Ν. Σελέκος: "Λάρυμνα 1800-2000, Ιστορ. αναδρομή 200 χρόνων", 2000

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Η έρευνα έχει βασισθεί σε ντοκουμέντα και σε μαρτυρίες ανθρώπων που είχαν άμεση σχέση με τους Μύλους της Λάρυμνας, (είτε ως ιδιοκτήτες μύλων, είτε ως εργάτες-μυλωνάδες, είτε ως πελάτες). Τα στοιχεία εκείνα συνέβαλλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Τους ανθρώπους που με βοήθησαν και μοιράστηκαν μαζί μου την αγωνία της έρευνας τους καταγράφω με αλφαβητική σειρά.

- Βέργος Δημήτριος του Αθανασίου
- Βέργου Μαργαρίτα του Δημητρίου, (κόρη ιδιοκτήτη μύλου)
- Δάρρας Αθανάσιος του Βασιλείου, (ιδιοκτήτης μύλου)
- Δάρρας Ελευθέριος του Βασιλείου, (ιδιοκτήτης μύλου)
- Δάρρας Νικόλαος, (παλιός μυλωνάς)
- Καβάλας Κωνσταντίνος του Αθανασίου, (παντοπώλης)
- Καραϊσκος Κωνσταντίνος του Δημητρίου
- Κολένδρος Βασίλειος, (παλιός μυλωνάς)
- Κολένδρου Γεωργία του Βασιλείου, (κόρη ιδιοκτήτη μύλου)
- Λέκκας Γεώργιος του Ιωάννη
- Λέκκας Δημήτριος του Κωνσταντίνου, (γιός μυλωνά)
- Λέκκα Παρασκευή του Αναστασίου, (σύζυγος μυλωνά)
- Λουκά Αναστασία του Ανδρέα, (σύζυγος μυλωνά)
- Μαστροκωστόπουλος Χριστόφορος, (χτίστης)
- Παπασταμέλος Γεώργιος του Αθανασίου, (ιδιοκτήτης αλωνιστικής μηχανής)
- Σελέκος Νικόλαος του Πέτρου
- Σελέκου Κωνσταντία του Νικολάου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις επί των εισηγήσεων της 2ης Συνεδρίασης

Σημείωση: Τα κείμενα των ερωτήσεων - απαντήσεων - απόψεων προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση των πρακτικών. Τα όποια κενά υπάρχουν οφείλονται κυρίως σε μη ενεργοποίηση του μικροφώνου.

Ηλ. Παλιαλέξης, πρόεδρος: Σύμφωνα με το πρόγραμμα, θα δοθεί χρόνος για ερωτήσεις, απαντήσεις και απόψεις. Παρακαλώ αν υπάρχουν ερωτήσεις από το κοινό.

Φανουρία Δακορώνια: Για την κα Βλαχάκη. Κατ' αρχήν ο Κύνος δεν είναι κοντά. Ο θησαυρός αυτός, απ' ό,τι ξέρω, έχει βρεθεί στη θέση Τσελεπάκ, το κτίριο δεν είναι ρωμαϊκό, είναι βυζαντινό. Στη σειρά εκείνη στην παραλία ολόκληρη, έχουν βρεθεί, είναι αυτό που θα λέγαμε οι βίλες ρούστικες, είναι συγκροτήματα. Επίσης, ο Κύνος δεν είναι καθόλου κοντά, είναι πάνω από 6 χλμ. δηλαδή δεν μπορεί να το εντάξετε ότι ανήκει στον Κύνο. Ο Κύνος τελευταία ανακαλύψαμε το λιμάνι, σας το λεω έτσι, πληροφοριακά, για το εμπόριο που είπατε, με τις λιμενικές του εγκαταστάσεις, και δυστυχώς δεν είναι εδώ ο Συνάδελφος ο κ. Κουνούκλας να σας πει τις λεπτομέρειες. Και επίσης, σχετικά με αυτής της εποχής ευρήματα, έχουμε επάνω στον Κύνο έναν πύργο. Μάλιστα, νομίζω ότι θα τον ανακοινώσει η κα Γιαλούρη. Έναν πύργο με έναν περίβολο, αυτό είναι το ένα, σχετικά με την ανακοίνωση σας.

Δεν ξέρω αν μπορώ να προχωρήσω για τις επόμενες ανακοινώσεις. Για την ανακοίνωση του κ. Σακκά, μερικά πράγματα τα είπαμε σχετικά με την υστεροελλαδική Ι, μερικοί δεν θα καταλαβαίνουν τι λέμε. Συγνώμη αλλά είναι λίγο εξειδικευμένο. Κατ' αρχήν σας ευχαριστώ πάρα πολύ, γιατί αν και δεν έχω πεθάνει ακόμα, συνεχώς αναφέρομαι. Αυτό μου δίνει ικανοποίηση.

Για τους θαλαμοειδείς που είπατε και τους αναφέρετε σαν δείγμα μιας νέας εποχής, ότι σηματοδοτούν νέα ένθεμα και τέτοια, να σας θυμίσω ότι οι θαλαμοειδείς – υπάρχει μία ολόκληρη βιβλιογραφία – δεν εμφανίζονται τον 14ο αι. είναι πολύ-πολύ παλιότεροι και η προτίμηση θαλαμοειδών ή κιβωτιόσχημων σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να απηχεί ο κιβωτιόσχημος παράδοση μεσοελλαδική, αλλά όπως λεει και ο Ιακωβίδης, που είναι η πιο έγκυρη γνώμη, η επιλογή θαλαμοειδούς ή κιβωτιόσχημου τάφου στη μυκηναϊκή εποχή, κυρίως εξαρτάται όχι τόσο από θέμα εθίμου, όσο από θέμα εδάφους. Π.χ. στην Πρώαινα όπου δεν υπάρχει βράχος μαλακός να διανοίξουν θαλαμοειδή, συνεχίζουν να έχουν κιβωτιόσχημους. Το ένα είναι αυτό, ο θαλαμοειδής δεν σηματοδοτεί καινούργια αλλαγή, ούτε για την κοιλάδα.

Δημ. Σακκάς: παρεμβαίνει εκτός μικροφώνου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φανουρία Δακορώνια: Ναι, αλλά, συγνώμη, εμφανίζεται τον 14ο αλλά δεν ξέρουμε, δεν έχουμε ανασκάψει πολύ και από την άλλη μεριά, την ίδια εποχή που είναι οι Βαρδάτες, είναι κιβωτιόσχημος των Βαρδατών, δίδυμος κιβωτιόσχημος. Εν πάση περιπτώσει, βλέπετε ότι στην ίδια εποχή συνυπάρχουν και οι δύο, η Βαρδάτα δεν έχει το έδαφος εκείνο ενδεχομένως που θα μπορούσε να έχει κιβωτιόσχημο.

Έπειτα, στην υπομυκηναϊκή εποχή που λέτε για τις μεταβολές επίσης δεν είναι μεταβολές. Διότι έχουμε και εδώ και κάτω στη Φωκίδα, εξακολουθούν μέχρι την προχωρημένη γεωμετρική εποχή να ανοίγουν θαλαμοειδείς τάφους. Επομένως, δεν έχουμε αλλαγή. Η αλλαγή είναι με την επανεμφάνιση και την καθιέρωση των κιβωτιόσχημων.

Ηλ. Παλιαλέξης: Αν θέλετε κ. Σακκά, στο μικρόφωνο για να ακούγεται και για να υπάρχει και ο αντίλογος.

Φανουρία Δακορώνια: Αυτά στο διάλειμμα γιατί είναι εξειδικευμένα. Επίσης, σχετικά με το θέμα της Βουμελιτέας, είναι μία παρατήρηση – κακία θα την πω, έχω επίγνωση του πράγματος-. Όπως εγώ αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να μιλήσω για εγχειρήσεις ανοιχτής καρδιάς, δεν μπορεί να ταυτίζουμε θέσεις με σκέτα πέντε όστρακα κλπ.

Το θέμα της Βουμελιτέας έχει απασχολήσει πραγματικά τους αρχαιολόγους και δεν έχει επιλυθεί ακόμα, ώστε να ξεκινήσουμε να συζητάμε. Δηλαδή, ερχόμαστε, αναπτύσσουμε θέσεις, χωρίς να έχουμε τις εξειδικευμένες γνώσεις. Ευχαριστώ.

Αλλαγή πλευράς κασέτας Νο 3 από α΄σε β΄όψη – Μικρό κενό

Μ. Βλαχάκη: ... θα ήθελα να πω ότι η ανασκαφή του κτιρίου έγινε το 1970, πολύ παλιά. Δεν έχω πολλά στοιχεία για την ανασκαφή, μόνο στο Αρχαιολογικό Δελτίο κατάφερα να βρω λεπτομέρειες και για τη χρονολόγηση του κτιρίου βασίστηκα μόνο στα νομίσματα.

Ίσως το κτίριο χτίστηκε την εποχή του Ιουστίνου Β, ίσως όμως υπήρχε και από τον 4ο αιώνα.

Φανουρία Δακορώνια: Αν πάτε να το δείτε, μερικά πράγματα που είπατε, πήγατε, κάνατε αυτοψία;

Μ. Βλαχάκη: Όχι, μόνο στο Αρχαιολογικό Δελτίο. Εγώ τουλάχιστον έτσι υπέθεσα.

Φανουρία Δακορώνια: Μόνο τον τρόπο δομής να δείτε, θα καταλάβετε ότι είναι βυζαντινό.

Μ. Βλαχάκη: Οπότε εντάξει, καταλήγουμε εκεί, απλώς θα μπορούσα, αν στηριχτώ μόνο στο θησαυρό, θα μπορούσε να έχει μία χρήση σε όλη τη διάρκεια αυτή. Απλώς βασίστηκα και στην Βασιλική των Δαφνουσίων, που έχει δύο κατασκευαστικές φάσεις, μία στον 4ο και μία στον 6ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αιώνα και το συνδύασα έτσι, ότι θα μπορούσε και αυτό να παρουσιάζει το ίδιο φαινόμενο. Ευχαριστώ πολύ.

Φανουρία Δακορώνια: παρεμβαίνει εκτός μικροφώνου

Ηλ. Παλιαλέξης: Με συγχωρείτε αλλά όταν γίνεται διάλογος δεν γράφεται στα πρακτικά.

Τριαντ. Παπαναγιώτου: παρεμβαίνει εκτός μικροφώνου... Για το θησαυρό που γίνεται λόγος, Τσελεπάκ παραλία, έτσι λέγεται, βρέθηκε από τυχαία ανασκαφή και μας το ανέφερε ένας αγροφύλακας τότε, από τη Λιβανάτα. Και είχα πάει εγώ επί τόπου μαζί με τον κ. Σπυρόπουλο και πήραμε το θησαυρό. Τίποτε άλλο. Δεν τον πήραμε σπίτι μας δηλαδή, μη νομίσετε.

Ηλ. Παλιαλέξης: Ευχαριστούμε κ. Παπαναγιώτου.

Ν. Μπάτσος:Ο θησαυρός αυτός βρέθηκε στο χώρο της σημερινής παραλίας στις Λιβανάτες.

Τριαντ. Παπαναγιώτου: Λέγεται Τσελεπάκ παραλία, έτσι λέγεται το τοπωνύμιο, αυτό ξέρω.

Ηλ. Παλιαλέξης: Δεν νομίζω ότι έχει νόημα ο διάλογος.

Ν. Μπάτσος: Ήθελα να μιλήσω λίγο για την πόλη της Βουμελιτέας. Αν προσέξατε, στο τέλος του κειμένου μου, ζητάω ανασκαφές για να τεκμηριωθεί αυτή. Δεν τοποθέτησα τη Βουμελιτέα. Αλλά όλα τα ιστορικά κείμενα, δεν ξέρω αν τα έδειξε ο φακός, συγκλίνουν σ' αυτή τη θέση. Και όσοι γνωρίζουν καλά το μέρος και έχουν γεννηθεί εκεί, νομίζω ότι συγκλίνουν καλύτερα, βλέπουν καλύτερα ότι το μέρος είναι αυτό ακριβώς εκεί. Δεν υπάρχει κάποια άλλη πόλη που να διεκδικεί τη θέση για τη Βουμελιτέα. Δεν το τεκμηρίωσα δηλαδή.

Φανουρία Δακορώνια: Μπορώ να απαντήσω; Εγώ δεν έχω την ευτυχία να γεννηθώ στη Φθιώτιδα, αλλά έχω την ευτυχία να τη σκάψω και έχω σκάψει στο Μαρτίνο. Και έχουμε σκάψει εκεί, στο παλιό νεκροταφείο που λέτε, ένα λουτρό, αρχαίο λουτρό. Αλλά υπάρχει και άλλη μία υποψήφια θέση.

Ν. Μπάτσος: Το 1957;

Φανουρία Δακορώνια: Όχι, όχι. Αν ανοίξετε το Αρχαιολογικό Δελτίο θα δείτε. Υπάρχει λοιπόν και άλλη ανασκαφή μετά, στη θέση Μοναχού ή Μαναχού και υπάρχει και μία άλλη υποψήφια θέση, η οποία είναι στην Τσούκα, από το πάνω μέρος. Και για εκείνην συζητιέται ότι είναι. Και μάλιστα, η Κατσονοπούλου, η οποία έχει κάνει διδακτορική διατριβή πάνω σ' αυτές τις θέσεις, για την Κόρσια και για τη Βουμελιτέα, αναφέρει ότι ενδέχεται να είναι εκεί η Βουμελιτέα.

Ν. Μπάτσος: Η κα Κατσονοπούλου την τοποθετεί στο Παλιοχώρι του Μαρτίνου.

Φανουρία Δακορώνια: Παλιοχώρι μήπως εννοεί, γιατί Παλιοχώρι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λέγεται και εκείνη η θέση επάνω, στη θέση Μοναχού.

Ν. Μπάτσος: Νεκροταφείο, όχι με ευρήματα πόλεως και δόμους.

Φανουρία Δακορώνια: Και όμως έχει, εγώ τα έχω δει και τα έχω φωτογραφήσει, έχει και κτίσματα, έχει και τείχος και έχει γίνει μικρή ανασκαφή, καθαρισμός. Άμα ανοίξετε, μετά το 79 τα Αρχαιολογικά Δελτία, θα δείτε όλες τις ανασκαφές που έχουν γίνει στην περιοχή. Αλλά εν πάση περιπτώσει, επειδή τονίστηκε ιδιαίτερα η Βουμελιτέα και την τοποθετείτε εκεί στο Παλιοχώρι, θα έπρεπε να είμαστε λίγο πιο προσεκτικοί.

Ν. Μπάτσος: Είμαστε προσεκτικοί, γι' αυτό και στο τέλος ζητάω ανασκαφές.

Φανουρία Δακορώνια: Όπως επίσης, λίγο προσεκτικοί θα έπρεπε να είμαστε και ως προς το θέμα της ορολογίας. Από χθες μέχρι σήμερα, πάρα πολύ χρησιμοποιείται η λέξη «Κυκλώπεια τείχη». Δεν είναι Κυκλώπεια τείχη.

Ν. Μπάτσος: Πολυγωνικά.

Φανουρία Δακορώνια: Καλύτερα να μη τα χρησιμοποιούμε. Κυκλώπεια τείχη λέμε τα Μυκηναϊκά. Διότι αμέσως, όταν πείτε Κυκλώπεια αναφέρεστε στη μυκηναϊκή εποχή και είναι πολύ δύσκολο να πούμε ότι αυτά είναι μυκηναϊκά, εφόσον δεν έχουμε άλλα στοιχεία.

Ν. Μπάτσος: Διπλά, πολυγωνικά τείχη.

Ηλ. Παλιαλέξης: Νομίζω ότι κάποιες λεπτομέρειες μπορούν να συζητηθούν στο διάλειμμα. Σας γνωρίζω ότι έχουμε ξεφύγει πολύ από το πρόγραμμα, θα κάνουμε και ένα διάλειμμα, θα είναι μικρό το διάλειμμα.

Γ. Δελόπουλος: Μία ερώτηση διευκρινιστική για τον κ. Σακκά. Κύριε Σακκά, επανειλημμένα αναφέρετε τον όρο υιοθέτηση μυκηναϊκών κοινωνικών πρακτικών. Μου φαίνεται λιγάκι αφηρημένο και ιδίως για μας, τους μη αρχαιολόγους. Θα ήθελα να παρακαλέσω να γίνετε λιγάκι συγκεκριμένος, γιατί πραγματικά ενδιαφέρομαι να καταλάβω, ποιες είναι οι κοινωνικές πρακτικές που κρύβονται πίσω απ' αυτά τα πτωχά, βέβαια, στοιχεία που βρίσκουμε στις ανασκαφές αυτές. Ευχαριστώ.

Δημ. Σακκάς: Με τον όρο κοινωνικές πρακτικές, αναφέρομαι στα ταφικά έθιμα, όπως είναι η μετάβαση, αυτό που έθιξε και η κα Δακορώνια πριν, η μετάβαση από το έθιμο της ατομικής ταφής στις ομαδικές ταφές. Δείχνει μία εντελώς διαφορετική αντίληψη και κοινωνική πρακτική για την αντιμετώπιση του θανάτου.

Γ. Δελόπουλος: παρεμβαίνει εκτός μικροφώνου ...Δεν είναι λίγο πράγμα όμως...

Δημ. Σακκάς: Ναι, αλλά όταν ένα έθιμο συνεχίζεται πέντε αιώνες και ξαφνικά φαίνεται να μεταβάλλεται, είναι κάτι που σημειώνεται, όταν έχει κανείς έναν τόσο μικρό όγκο υλικού, είναι εντυπωσιακό να το βλέπει.

Ιων. Μακρής: Εγώ δεν θέλω να υποβάλλω ερώτημα, θέλω να πω μία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γενικότερη σκέψη. Πρώτα-πρώτα, έχουμε τη χαρά να είναι μεταξύ μας και η κα Δακορώνια, που με την γνώση της, την πείρα της κλπ., μπορεί να προσφέρει πολλά στη διεξαγωγή αυτού του συνεδρίου. Όμως, με την τελευταία θέση περί Βουμελιτέας, θα ήθελα να πω ότι δεν ξέρω τίποτα για τη θέση αυτή. Όμως, κα Δακορώνια, ας μην είμαστε και τελείως απορριπτικοί, απέναντι στις εισηγήσεις της μορφής αυτής.

Εσείς ως αρχαιολόγοι, οφείλετε να τεκμηριώνετε απόλυτα κάτι που λέτε, το καταλαβαίνω από τη δική σας την πλευρά. Αλλά από την πλευρά ενός απλού ερευνητή, δεν είναι και υποχρεωμένος να έχει αδιάσειστα στοιχεία.

Φανουρία Δακορώνια: Για να μη ταλαιπωρήσουμε το Συνέδριο, στο διάλειμμα θα σας πω τι έχω υποφέρει εγώ προσωπικά και η Αρχαιολογική Υπηρεσία ολόκληρη.

Ηλ. Παλιαλέξης: Νομίζω ότι είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν μπορεί να λυθεί.

Φανουρία Δακορώνια: Κοιτάξτε να δείτε, δεν έχω τίποτα και είναι πραγματικά συγκινητικό και όσοι με ξέρουν στην 25ετή διαδρομή μου εδώ μέσα στη Φθιώτιδα, ξέρουν ότι όλα αυτά τα επικροτώ και τα ενθαρρύνω. Αλλά από το να διατυπώνουμε θεωρίες, μέχρι το να συγκεντρώνουμε κάποια στοιχεία, χρήσιμα, πιστέψτε με, πάρα πολύ χρήσιμα, και να τα παρουσιάζουμε με μία, αν θέλετε να το πω λίγη σεμνότητα, αυτό είναι χρήσιμο. Απλώς, εκείνο το οποίο εμένα με ενοχλεί και ενοχλεί πάρα πολλούς άλλους συναδέλφους, είναι αυτή η τάση του να βγάζουμε δόγματα, θεωρίες, χωρίς να έχουμε την εξειδικευμένη γνώση, μ' αυτή την έννοια.

Και ξέρω πολύ καλά ότι έχω ταλαιπωρηθεί και εγώ και οι Συνάδελφοι, και μπορώ να σας πω ανέκδοτα ολόκληρα, τα οποία όμως, τι γίνεται, στις τοπικές κοινωνίες όπου ο τάδε, ο βήτα, ο γάμα, έχουν οπωσδήποτε την αξία τους και τη συμβολή τους και την εκτίμηση, όταν βγει και πει «ξέρετε, εδώ είναι η Βουμελιτέα», δημιουργείται μία μυθολογία η οποία εκ των υστέρων κάνει κακό. Καταλάβατε; Έχω παραδείγματα να σας πω μετά, πάρα πολλά.

Ιων. Μακρής: Εγώ περισσότερο αναφέρθηκα σ' αυτό, από φόβο μήπως αποθαρρυνθούν όσοι στο μέλλον θέλουν να ασχοληθούν με την έρευνα. Δηλαδή δεν είναι μόνο οι αρχαιολόγοι που μπορούν να ασχολούνται με την έρευνα.

Φανουρία Δακορώνια: Όχι, όχι. Αλλά το να συγκεντρώσει το υλικό και να πει κύριοι, ελάτε, εγώ περπάτησα και βρήκα αυτά. Ελάτε να τα δείτε, αυτό είναι χρήσιμο. Θεάρεστο έργο. Αλλά το να βγαίνουμε δογματικά και να λέμε «εδώ έφαγε ο Αχιλλέας» ή «εκεί ο Πάτροκλος»...

Ιων. Μακρής: Κύριε Πρόεδρε, μία κουβέντα ακόμη.

Ηλ. Παλιαλέξης: Κύριε Μακρή, έχουμε ξεφύγει πολύ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ιων. Μακρής: Το ξέρω πολύ καλά, έχω κι εγώ την ίδια αγωνία με σας, όμως ήθελα να τονίσω, ακούσαμε πάρα πολύ ωραίες εισηγήσεις, ανάπτυξη θεμάτων ενδιαφερόντων. Σήμερα 4 θέματα είχαν αναφορά στη Λοκρίδα. Αναπτύχθηκαν μάλιστα και από Λοκρούς, από καταγόμενους δηλαδή από την περιοχή. Θέλω να τονίσω ότι πρέπει όσοι βρισκόμαστε εδώ, να φροντίσει ο καθένας να μεταφέρει στις τοπικές κοινωνίες, είτε στη Λοκρίδα, είτε αλλού, το τι γίνεται στο Συνέδριο και να πιέσει μ' αυτό τον τρόπο τις Δημοτικές Αρχές. Γιατί βλέπω απουσία των Δημοτικών Αρχών. Θα περίμενα εγώ τουλάχιστον από τη Λοκρίδα σήμερα, να έχουν ενοικιάσει πούλμαν και να τα έχουν διαθέσει στη διάθεση του κοινού, για να έρθει όποιος επιθυμεί να παρακολουθήσει το Συνέδριο, μια και τα θέματα αυτά ενδιαφέρουν τη Λοκρίδα. Το ίδιο ισχύει και για τις άλλες περιοχές.

Ευχαριστώ και συγνώμη για την καθυστέρηση.

Ηλ. Παλιαλέξης: Συγνώμη, επειδή πιστεύω ότι εδώ ανακοινώσεις γίνονται, αυτές θα αξιολογηθούν ή αξιολογούνται και θα δούμε. Κύριε Δήμαρχε, παρακαλώ.

Μιλτ. Ριζάκης: Θα ήθελα να εκφράσω μία απορία. Η δυτική Φθιώτιδα είναι σχεδόν το 1/3 του νομού Φθιώτιδος, με ιστορία μακρόχρονη από την εποχή του Αχιλλέα, δεδομένου ότι όπως ξέρουμε ο Πηλέας πήγε στις πηγές του Σπερχειού ποταμού και έκανε θυσία για να γυρίσει ο γιος του και να μη σκοτωθεί και να μην επαληθεύσει το μαντείο των Δελφών. Η Αρχαία Μακρακώμη, η αρχαία Σπέρχεια, δυστυχώς στο συνέδριο αυτό δεν συμπεριλαμβάνεται αυτή η περιοχή και υπάρχει ένα κενό μεγάλο. Θα θέλαμε να ρωτήσουμε γιατί αυτό το κενό και γιατί δεν υπήρξε μία έκθεση πάνω στο θέμα αυτό της ιστορίας του χώρου της Δυτικής Φθιώτιδας. Ευχαριστώ.

Ηλ. Παλιαλέξης: Κύριε Δήμαρχε, έχει γίνει ανακοίνωση του Συνεδρίου. Όσοι είχαν εργασία, θέλανε να κάνουν ανακοίνωση, εν πάση περιπτώσει να παρουσιάσουν το θέμα τους, το παρουσιάζουν. Προφανώς από την περιοχή της Δυτικής Φθιώτιδας δεν υπήρξε ανάλογο ενδιαφέρον.

Το διάλειμμα από μισή ώρα θα το κάνουμε ένα τέταρτο για να μπορέσουμε να είμαστε συνεπείς στο πρόγραμμά μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

3η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Νάτσιος Δημήτριος – Γαλάνης Χρίστος

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Ζαμπεθάνης Βάιος
«Η αξιολόγηση των εκπ/κών της Φθιώτιδας στη 10ετία του 1960.
Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση».

Κουτσολέλος Δημήτριος
«Μνήμη Ιωάννη Γ. Βορτσέλα (1841 – 1913).
Μία προσέγγιση της ζωής και του έργου του.

Γαλλής Κώστας
«Τα «Λαμιακά» του 1918. Ένα αντιπειθαρχικό κίνημα της φρουράς
της Λαμίας και οι συνέπειές του».

Σπανός Βασίλειος
«Υπομνήματα Επισκόπου του Θαυμακού (1659 – 1857)».

Σπανός Κωνσταντίνος
«Πέντε υπομνήματα εκλογής επισκόπου Ζητουνίου
(Μάρτιος 1647 – 29.10.1698)».

Σταυρόπουλος Γεώργιος
«Η άνθηση της ασημουργίας στη Λαμία.
(Τέλη 19ου – αρχές 20ου αι.)».

Σωτήριος Χούπας
«Θεατρικά Εργαστήρια και θεατρικές ομάδες:
Μέσα Εκπ/σης & Επικοινωνίας στη Λαμία (1978 - 2005).

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 3ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δρ. Βάιος Ζαμπεθάνης
Περιφερειακός Διευθυντής Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Στερεάς Ελλάδας

ΘΕΜΑ

Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της Φθιώτιδας στην 10 ετία του 1960 Σύγχρονη και διαχρονική προσέγγιση

Η τοπική ιστορία δεν περιορίζεται μόνο στην καταγραφή στοιχείων που αναφέρονται στα επαγγέλματα, τους πόρους, την οικονομική ζωή, τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις, το λαογραφικό υλικό και τα ιστορικά γεγονότα τοπικής εμβέλειας. Είναι δυνατό να επεκταθεί και σε άλλους τομείς της ανθρώπινης δράσης και της κοινωνικής ζωής. Η εκπαίδευση είναι ο τομέας, ο οποίος μπορεί να καταστεί αντικείμενο εστιασμού και ιστορικής μελέτης.

Η χώρα μας είναι η μοναδική, ίσως, περίπτωση στην παγκόσμια ιστορία που δεν έχει σταθερό πλαίσιο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και του έργου τους. Θεωρώ ότι είναι σημαντικό να αναζητήσουμε το υπόστρωμα πάνω στο οποίο πακτώθηκε η αντίληψη πως η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών υπήρξε προϊόν αναχρονιστικής προσέγγισης ή αυθαίρετης κι ατεκμηρίωτης συμπεριφοράς. Θα επιχειρήσω, στον ελάχιστο χρόνο, να προσεγγίσω την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της Φθιώτιδας κατά τη δεκαετία του '60-70.Ειδικότερα από το σχολικό έτος 1958-1959.

Για το λόγο αυτό μελέτησα τα στοιχεία: 118 εκθέσεων επιθεώρησης του σχολικού έτους 1958-1959, 169 εκθέσεων του έτους 1968-1969 και 175 εκθέσεων του έτους 1969-1970.

Παράλληλα, θα σας διαβάσω ενδεικτικά αποσπάσματα 16 εκθέσεων, που επιτρέπουν την προσέγγιση της διδακτικής μεθοδολογίας των δασκάλων κατά τα έτη 1958-1959, 1968-1969 και 1969-1970 και την αντίστοιχη βαθμολόγηση/ αξιολόγηση της.

Οι εκθέσεις είχαν ένα κοινό χαρακτηριστικό, δεν υπερέβαιναν τις δύο σελίδες και η αποτίμηση της ποιότητας και της διδακτικής επάρκειας δεν υπερέβαινε σε κάθε αντικείμενο κρίσης τις πέντε ή έξι το πολύ λέξεις.

Η πρώτη παρατήρηση που προκύπτει είναι πως υπήρχε διάθεση για μια γενικόλογη αξιολόγηση της προσωπικότητας του κάθε έργου. Αυτή, όμως, προέκυπτε από την περιγραφή η οποία και εκείνη ήταν γενικόλογη, αλλά όμως προσπαθούσε με κάθε τρόπο να αιτιολογήσει τον τελικό χαρακτηρισμό.

Η δεύτερη παρατήρηση που προκύπτει αφορά στους επιθεωρητές οι οποίοι είχαν τραγικά δύσκολο έργο, όταν επρόκειτο να αποτιμήσουν τη συμπεριφορά. Για το λόγο αυτό, οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούσαν περιορίστηκαν στο «εξαιρετικός», «αξιοπρεπής», «κάθετα αξιοπρεπής».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός/ λίαν ικανός**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός/ άρτιος
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι δραστήριος/ επωφελής
2. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανή/ λίαν ικανή έως αρτία**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανή έως αρτία/ αρτία
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιά
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμττεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι επωφελής
3. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός / άρτιος**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός/ άρτιος
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμττεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι επωφελής
4. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός/ λίαν ικανός έως άρτιος**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός έως άρτιος/ άρτιος
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι επωφελής
5. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός/ λίαν ικανός έως άρτιος**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός/ άρτιος
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι δραστήριος/επωφελής
6. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανή/λίαν ικανή**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανή/ αρτία
Διοικητική δεξιότης:	Είναι δεξιά/ λίαν δεξιά
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά:	Είναι αξιοπρεπής/ εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι δραστήρια/ επωφελής
7. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανή/ λίαν ικανή**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανή/ λίαν ικανή
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιά
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Συμπεριφορά: Είναι αξιοπρεπής/ εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι δραστήρια/ επωφελής

8. Γενική και ειδική μόρφωσις: **Είναι ικανή/ λίαν ικανή**
Διδακτική ικανότης: Είναι ικανή/ αρτία
Διοικητική δεξιότης: Είναι λίαν δεξιά
Ευσυνειδησία: Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά: Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι εργατική/ λίαν δραστήρια

9. Γενική και ειδική μόρφωσις: **Είναι ικανή/λίαν ικανή**
Διδακτική ικανότης: Είναι ικανή/ λίαν ικανή έως αρτία
Διοικητική δεξιότης: Είναι λίαν δεξιά
Ευσυνειδησία: Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά: Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι εργατική/λίαν δραστήρια

10. Γενική και ειδική μόρφωσις: **Είναι ικανός/ λίαν ικανός**
Διδακτική ικανότης: Είναι ικανός/ λίαν ικανός έως άρτιος
Διοικητική δεξιότης: Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία: Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά: Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι δραστήριος/επωφελής

11. Γενική και ειδική μόρφωσις: **Είναι ικανός/λίαν ικανός**
Διδακτική ικανότης: Είναι ικανός/ λίαν ικανός
Διοικητική δεξιότης: Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία: Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά: Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι δραστήριος/λίαν δραστήριος

12.Γενική και ειδική μόρφωσις: **Είναι ικανός/ λίαν ικανός**
Διδακτική ικανότης: Είναι ικανός/ λίαν ικανός έως άρτιος
Διοικητική δεξιότης: Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία: Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμττεριφορά: Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι δραστήριος/ επωφελής

13. Γενική και ειδική μόρφωσις: **Είναι ικανός/ λίαν ικανός**
Διδακτική ικανότης: Είναι ικανός έως άρτιος/ λίαν ικανός
Διοικητική δεξιότης: Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία: Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά: Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις: Είναι δραστήριος/ επωφελής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

14. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός/ λίαν ικανός
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμττεριφορά:	Είναι αξιοπρεπής/ εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι δραστήριος/ λίαν δραστήριος

15. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός/ άρτιος**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός/ άρτιος
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι επωφελής

16. Γενική και ειδική μόρφωσις:	**Είναι ικανός/ άρτιος**
Διδακτική ικανότης:	Είναι ικανός έως άρτιος/ άρτιος
Διοικητική δεξιότης:	Είναι λίαν δεξιός
Ευσυνειδησία:	Είναι λίαν ευσυνείδητος
Συμπεριφορά:	Είναι εξαίρετος
Κοινωνική δράσις:	Είναι επωφελής

Επίσης, θα παραθέσω ενδεικτικά αξιολογικής κρίσης από τις εκθέσεις 7 εκπαιδευτικών οι οποίοι στη δεκαετία του '80 διατέλεσαν στελέχη της εκπαίδευσης.

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΣ έως ΑΡΤΙΟΣ, διδακτικώς ΑΡΤΙΟΣ, διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΕΞΑΙΡΕΤΟΣ και ΕΠΩΦΕΛΗΣ την δράσιν. Βαθμός: (24,75).-

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΣ έως ΑΡΤΙΟΣ, διδακτικώς ΛΙΑΝ ΚΑΛΟΣ ΕΩΣ ΑΡΤΙΟΣ, διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΛΙΑΝ ΑΞΙΟΠΡΕΠΗΣ και ΛΙΑΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΣ την δράσιν. Βαθμός: (24,00).-

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΣ, διδακτικώς ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΣ , διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΕΞΑΙΡΕΤΟΣ και ΕΠΩΦΕΛΗΣ την δράσιν. Βαθμός: (24,00).-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΑΡΤΙΟΣ, διδακτικώς ΑΡΤΙΟΣ, διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΕΞΑΙΡΕΤΟΣ και ΕΠΩΦΕΛΗΣ την δράσιν. Βαθμός: (25,00).-

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΙΚΑΝΟΣ, διδακτικώς ΙΚΑΝΟΣ, διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΛΙΑΝ ΑΞΙΟΠΡΕΠΗΣ και ΛΙΑΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΣ την δράσιν. Βαθμός: (22,50).-

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΣ έως ΑΡΤΙΟΣ, διδακτικώς ΑΡΤΙΟΣ, διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΕΞΑΙΡΕΤΟΣ και ΕΠΩΦΕΛΗΣ την δράσιν. Βαθμός: (24,75).-

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΣ, διδακτικώς ΕΩΣ ΑΡΤΙΟΣ, διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΛΙΑΝ ΑΞΙΟΠΡΕΠΗΣ και ΛΙΑΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΣ την δράσιν. Βαθμός: (23,75).-

Συμπέρασμα: κρίνεται όθεν ούτος: Επιστημονικώς ΙΚΑΝΟΣ, διδακτικώς ΙΚΑΝΟΣ , διοικητικώς ΛΙΑΝ ΔΕΞΙΟΣ, ως προς την εκτέλεσιν των καθηκόντων του ΛΙΑΝ ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ, την συμπεριφοράν ΛΙΑΝ ΑΞΙΟΠΡΕΠΗΣ και ΛΙΑΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΣ την δράσιν. Βαθμός: (22,50).-

Από τις εκθέσεις των δύο τελευταίων ετών θα σας παρουσιάσω στατιστικά στοιχεία, τους δείκτες κεντρικής τάσης: Μέσο όρο. Δεσπόζουσα/ επικρατούσα τιμή. Διάμεσο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

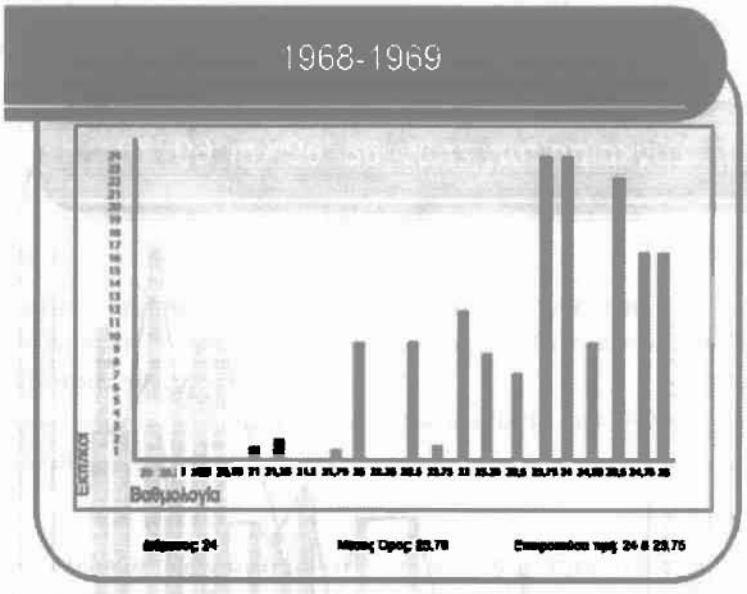

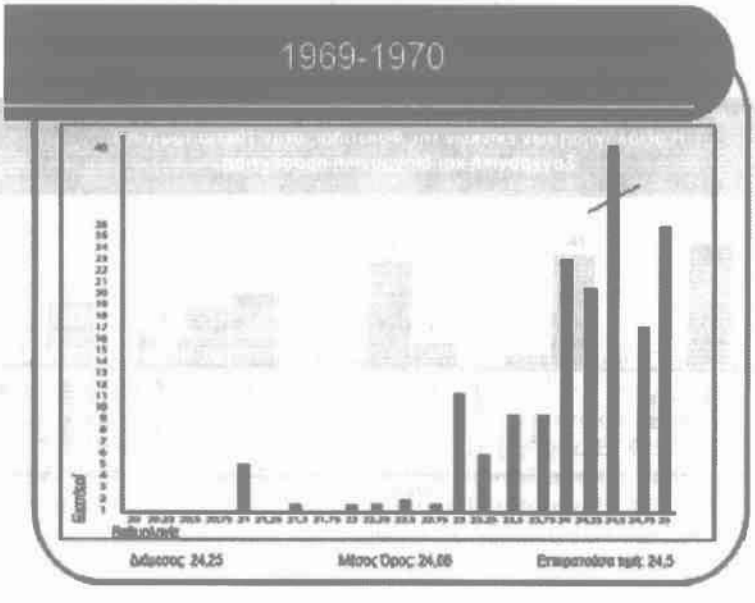

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

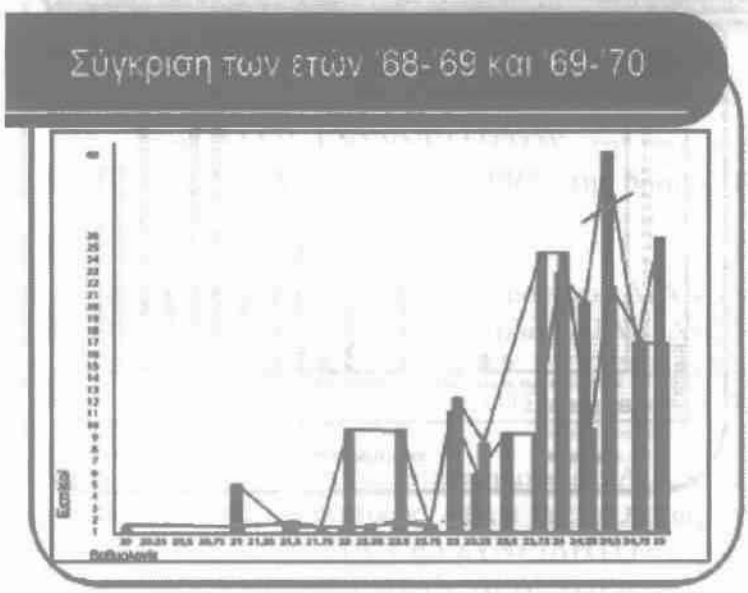

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σημαντικό είναι το γεγονός της προφορικής δήλωσης δύο μαθητριών και ενός μαθητή, οι οποίοι σήμερα, μετά την παρέλευση 46 περίπου χρόνων, με λαγαρό βλέμμα αξιολογούν/ κρίνουν το δάσκαλο τους.

«Ήταν καλός δάσκαλος, αλλά έδερνε». «Κρατούσε βέργα, αν και ήταν καλός δάσκαλος». «Έδερνε με πολύ μεγάλη βέργα... Ήταν καλός δάσκαλος».

Θεώρησα χρέος μου, επειδή διέθετα τα στοιχεία αυτά, να σας παρουσιάσω σήμερα αυτό το σύντομο πόνημα. Ένας πολιτικός που έζησε έδρασε και σημάδεψε με τη ζωή και το έργο του τον περασμένο αιώνα διατύπωσε τη βαθυστόχαστη σκέψη: «Η Ιστορία μας διδάσκει ότι δε μας διδάσκει τίποτε».

ΣΤΟ κατώφλι της νέας χιλιετίας, ας μάθουμε να διδασκόμαστε απ' όλα και κυρίως από τα λάθη μας.

Η ανακοίνωση μου αφιερώνεται στη μνήμη των:

• Βασιλείου Στ. Παπαστεφάνου, Γενικού Επιθεωρητού Δημοτικής Εκπαίδευσης

• Κωνσταντίνιυ Αθαν. Πολύζου, Επιθεωρητού Δημοτικής Εκπαίδευσης,

ως ελάχιστο δείγμα σεβασμού στο έργου τους.

Σας ευχαριστώ

Βιβλιογραφία:

1. Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων, Σχολικού Έτους 1958-1959. Β΄ Περιφέρειας Φθιώτιδας.

2. Βιβλίον Εκθέσεων Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδακτικού Προσωπικού, Σχολικού Έτους 1968-1969, τόμοι δύο (2). Εκπαιδευτική Περιφέρεια Β΄ Φθιώτιδας.

3. Βιβλίον Εκθέσεων Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδακτικού Προσωπικού, Σχολικού Έτους 1969-1974, τόμοι δύο (2). Εκπαιδευτική Περιφέρεια Β΄ Φθιώτιδας.

4. Χέλμουντ Βεκ. Αξιολόγηση και βαθμολογία, τέταρτη έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1989.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δημήτριος Κ. Κουτσολέλος
Επίτιμος Επόπτης Δημοτικής Εκπ/σεως

ΘΕΜΑ

Μνήμη Ιωάννη Γ. Βορτσέλα (1841-1913)
Μια προσέγγιση της ζωής και του έργου του

«Ανδρών έργω γενομένων αγαθών, έργω και δηλούσθαι τας τιμάς.» ΠΕΡΙΚΛΗΣ

«Αν τα παρεληλυθότα μνημονεύης, άμεινον περί των μελλόντων βουλεύσει.» ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

Α΄

Συμπληρώνονται εφέτος 164 χρόνια από τη γέννηση και 92 από τον θάνατο του αείμνηστου ΙΩΑΝΝΗ Γ. ΒΟΡΤΣΕΛΑ, μας εξέχουσας και ρωμαλέας μορφής των Ελληνικών Γραμμάτων.

Όσο παρέρχεται ο χρόνος, τιμούμε, όλο και περισσότερο συνειδητά, ολόψυχα και ομόψυχα, την ιερή μνήμη του και την ύψιστη προσφορά του. Είναι, νομίζω, αρκετό το διάστημα που πέρασε από τότε για να επιχειρήσουμε μια προσέγγιση στο πνεύμα του, να αξιολογήσουμε το έργο του και να προσαρμόσουμε την πορεία μας στο δικό του παράδειγμα.

Είναι δύσκολο εγχείρημα η αποτίμηση της προσωπικότητάς του. Η εισήγηση μου δεν αποτελεί ούτε πλήρη, ούτε συνολική σκιαγραφία του έξοχου Φθιώτη πνευματικού ηγέτη. Είναι μια ελάχιστη προσφορά φόρου τιμής, σεβασμού και ευγνωμοσύνης στη μνήμη του πατριδολάτρη και ακούραστου εργάτη του ελληνικού πνεύματος.

Β΄

Η Φθιώτιδα, όπως είναι γνωστό, εκτός απ' την πλουσιότατη θρησκευτική, πνευματική και καλλιτεχνική εισφορά της, από την αρχαιότητα, που προκάλεσε και προκαλεί, στη διαδρομή του χρόνου, τον παγκόσμιο θαυμασμό για την τελείωση του απαράμιλλου ελληνικού πολιτισμού, έδωσε την ευρύχωρη κοιλάδα της για τη διεξαγωγή τιτάνιων αγώνων και τη συγκρότηση κοσμοϊστορικών μαχών, οι οποίες έσωσαν την τιμή της πατρίδας μας, εξασφάλισαν την ελεύθερη ζωή των Ελλήνων και μπορούν να περιληφθούν στις τιμιότερες και αγιότερες θυσίες της ανθρωπότητας. Υπήρξε η καρδιά και η Ακρόπολη τη Ρούμελης, *«μήτηρ θεών και θνητών»*. Οι Θερμοπύλες, ο Σπερχειός, η Αλαμάνα, τα Βασιλικά και ο Γοργοπόταμος μας ιστορούν τρόπαια θριάμβου και κεφάλαια ανθρωπιάς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εκφράζουν μια τέλεια στιγμή και μια πλήρωση. Μια τίμια ζωή και έναν άξιο θάνατο. Μια αποθέωση και μια αθάνατη μνήμη.

«Η Φθιώτιδα είναι–σημειώνει ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος-*ένα τοπίο τρισυπόστατο: αισθηματικό, δραματικό και ηρωικό. Οι θάλασσες και τα ακρογιάλια της είναι το αίσθημα, οι Θερμοπύλες, τα ψηλά βουνά και τα μεγάλα ποτάμια της είναι το ηρωικό εκείνο πρόσωπο, που όνομα άλλο δεν έχει, παρά τούτο μονάχα: Λεβεντιά!»* Απλωμένη στο κέντρο της χώρας, ανάμεσα σ' αγέρωχα βουνά με γόνιμους κάμπους, με την προστασία των μαρτύρων και των ηρώων της, πλημμυρισμένη από φως, γαλήνη και φωτεινούς στοχασμούς, πόσα έχει να μας διηγηθεί απ' τα περασμένα: τα δίσεχτα χρόνια, τους οργισμένους καιρούς και τις λαμπρές δόξες! Απολησμονημένη μέσα στα βάθη των αιώνων, με τους αρχαίους ανθρώπους, με τα βαθύριζα και πολύκλαδα δέντρα και τα πυκνά συνταρακτικά γεγονότα, πλημμυρισμένη από στεναγμούς, αγωνίες και αγώνες και καταπληγωμένη από βάρβαρους λαούς, που πάτησαν την ιερή γή της, προβάλλει σήμερα περήφανη και θαυμαστή, ζωντανή και δημιουργική, ωραία και ιδανική. Αυτήν την αγιοτόκο, ηρωοτόκο και «εριβώλακα Φθία» παρουσίασε, πριν από 98 χρόνια, στο περισπούδαστο και έξοχο έργο του, κατά τρόπο υποδειγματικό και άρτιο, ο αείμνηστος Ιωάννης Γ. Βορτσέλας, πρώτος Φθιώτης ιστοριογράφος, που αναδείχτηκε μια εξέχουσα και ρωμαλέα μορφή των Ελληνικών Γραμμάτων.

Γ'

Προερχόμενος από πολυμελή και φτωχική οικογένεια, κατατρεγμένη από τους Τούρκους, γεννήθηκε στο χωριό Παλιόκαστρο-Τυμφρηστού, το έτος 1841. Ο πατέρας του, Γεώργιος Βορτσέλας, πέθανε πρόωρα, αφήνοντας τέσσερα αγόρια και μια θυγατέρα. Έχουν περάσει είκοσι χρόνια από το μεγαλείο του Εικοσιένα και την υπέρτατη θυσία του Διάκου, νέου Διγενή και ημίθεου, στο δαφνοσπαρμένο τόπο της Αλαμάνας, σύμβολο του χρέους και της Πατρίδας, άριστο δίδαγμα για τις ελληνικές γενιές. Η Φθιώτιδα, όπως και ολόκληρη η Ελλάδα, αναδυόταν μέσα από μια θάλασσα αιμάτων και στεναγμών, πόνων και δακρύων, θλίψεων και δοκιμασιών μιας μακρόχρονης και πικρής δουλείας. Η ψυχή των Φθιωτών είναι ακόμη ματωμένη. Δεν έχει απομείνει τίποτα όρθιο, εκτός από τις στήλες τους καπνού, επάνω από το ολοκαύτωμα και τα αποκαιδια. Έμειναν κλεισμένοι μέσα στο γκρεμισμένο και άπαρτο κάστρο της καρδιάς τους. Επάνω από τα ιερά χαλάσματα, άρχισαν να ξαναφυτεύουν τα καμένα δάση της ελιάς και της δάφνης και να σηκώνουν, κάτω απ' τον αρχαίο ουρανό μας, πέτρα με πέτρα, τα γκρεμισμένα καλύβια τους.

Με πολλές στερήσεις και τη φροντίδα των αδελφών του, τελείωσε το Γυμνάσιο Λαμίας που τον βράβευσε για το ήθος και την επιμέλειά του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

(Εφημ. Λαμίας «Φθιώτις», φ. 40, 24.12.1860). Πήρε, στη συνέχεια, το πτυχίο του φιλόλογου καθηγητή από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Προικισμένος με αγαθή μνήμη, με κρίση εξαίρετη και ακαταπόνητη επιμέλεια, έθρεψε, με πλουσιότατη πνευματική τροφή, τη διψασμένη για μάθηση αγνή ψυχή του. Μελετώντας, σπουδάζοντας και πάντοτε αριστεύοντας, ξάστερο μυαλό, σαν τους ορίζοντες των βουνών της γενέτειράς του, διατήρησε, σε όλη τη ζωή του, το ορεινό ήθος της αυστηρής παραδόσεως και της ακατάβλητης αγωνιστικότητας.

Ως Καθηγητής και Γυμνασιάρχης στη Λαμία, στην Άμφισσα και στην Αθήνα, ενέπνευσε την ψυχή των μαθητών του και των εκπαιδευτικών λειτουργών και αντίκρυσε με στοργή, εμελέτησε με πίστη τα εκπαιδευτικά προβλήματα και συνέβαλε, με όλες τις δυνάμεις του, στην ορθή λύση τους. Το Νοέμβριο του 1889, διορίστηκε Καθηγητής των Ελληνικών στο Σχολείο των Βιομηχανικών Τεχνών (το σημερινό Πολυτεχνείο), όπου δίδαξε μέχρι το Δεκέμβριο του 1890. Λίγο πριν, (7.8.1889), είχε διορισθεί μέλος Επιτροπής *«προς δοκιμασίαν επί προβιβασμώ βοηθών Ελληνικών Σχολείων και Ελληνοδιδασκάλων»* (Φ.Ε.Κ. 202/8.8.1889 τ. Α΄). Ως συνταξιούχος, διορίστηκε Γραμματέας του Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών και στη συνέχεια, για πολλά χρόνια, Τμηματάρχης Εκκλησιαστικών στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Αργότερα, τοποθετήθηκε Βασιλικός Επίτροπος της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Για την όλη πολυσήμαντη και πολύτιμη προσφορά του, τιμήθηκε από την Πολιτεία με το Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος. Πέθανε στην Αθήνα, το έτος 1913, σε ηλικία 72 χρόνων και τάφηκε στο Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών. Το σπίτι του, Αγίου Κωνσταντίνου 3, άφησε στα άρρενα παιδιά των τριών αδελφών του, που είχαν μοχθήσει για να τον σπουδάσουν. Μέρος της περιουσίας του άφησε στην Εκκλησία και στο Σχολείο του χωριού του. Τη βιβλιοθήκη του με τους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, δώρισε στο Γυμνάσιο Λαμίας, που, δυστυχώς, κάηκε, με άλλα πολλά βιβλία, το 1941, από Γερμανική βόμβα.

Δ΄

Ο Ιωάννης Γ. Βορτσέλας, γαλουχημένος με το πνεύμα του πόνου και το φως της Φθιωτικής γης, με τη ζωτικότητα της όρθιας ψυχής και της δημιουργικής παρουσίας, υπήρξε μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα, ένας αληθινός και άρτιος άνθρωπος, μια φλογερή ρουμελιώτικη ψυχή, ακαταπόνητος και σοφός παιδαγωγός, έντιμος και γενναίος, βαθύς γνώστης της ελληνικής πραγματικότητας και οξυδερκής παρατηρητής των κοινωνικών εξελίξεων. Η πνευματική ακτινοβολία και η γνήσια ρωμαλεότητά του, το υψηλό υπόδειγμα ήθους, ευθύνης και αρετής, η ευπρέπεια και η ελληνική ορθοφροσύνη αποτελούν τη ζωντανή σκέψη και τον παλλόμενο λόγο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Προερχόταν από τη γενιά των ηρωϊκών ανθρώπων, που η πορεία τους είναι επική και δραματική με μοναδικό γέρας την απόλυτη συνέπεια στο επάμονο χρέος. Η ζωή του ολόκληρη υπήρξε ένας συνεχής μόχθος ψυχικής αυτοτελείωσης. Μοιάζει με φωτεινό μετέωρο, που έλαμψε και άφησε βαθειά τα φωτεινά του ίχνη. Βαθύτατα θρησκευτική είναι η ουσία και το νόημα των εθνικών και ηθικών αγώνων του, που έκαμε με τόλμη, πίστη και παρρησία. Ανηφορικός και τραχύς υπήρξε ο δρόμος του. Τον εβάδισε με συνέπεια, αποστολική διάθεση και την ιερή φλόγα του μύστη. Διακρίθηκε για την ευρύτητα του πνεύματος, τη μεθοδικότητα, την έρευνα και την ακατάβλητη, μέχρι τέλους της ζωής του, εργατικότητά του. Αντιπροσωπεύει έναν ολόκληρο, γενναίο και υπέροχο κόσμο και ακτινοβολεί ένα εσωτερικό φως, που δημιουργεί ευφρόσυνο αναρρίγημα. Ολόκληρη η ζωή του αναλώθηκε στην ακάματη και ευγενική δραστηριότητά του για μια καλύτερη παιδεία, πλουσιότερη πνευματική ζωή και ωραιότερη Φθιώτιδα, Ρούμελη και Πατρίδα. Σώμα του και αίμα του η αγάπη στην ιστορική Φθιώτιδα και στην αιώνια Ελλάδα μας.

Ε΄

Το έτος 1907, σε ηλικία 66 χρόνων, μέσα στη φωτιά του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908), μοναδικού στην ιστορία του Ελληνισμού γεγονότος, γράφει και εκδίδει, κατά τρόπο υποδειγματικό και άρτιο, το περισπούδαστο και μνημειώδες βιβλίο του με τίτλο: *«ΦΘΙΩΤΙΣ, η προς νότον της Όθρυος, ήτοι: απάνθισμα ιστορικών και γεωγραφικών ειδήσεων από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς»* (Αθήνα, 1907, σελ. 518), αφιερωμένο στον γυναικάδελφό του Ανάργυρο Σιμόπουλο από την Άμφισσα, τότε Υπουργό των Οικονομικών. Τυπώθηκε, σε λίγα αντίτυπα, με προεγγραφές και εισφορές συνδρομητών. Φυσικό ήταν να εξαντληθεί πολύ γρήγορα και, συνεπώς, παρέμεινε άγνωστο, χωρίς να εκπληρώσει τον προορισμό του, όπως επιθυμούσε ο δημιουργός του.

Το έργο περιέχει χωρογραφικό πίνακα και διαιρείται σε τρία μέρη:

Α΄ Στη Φυσική Γεωγραφία της Φθιώτιδας, που περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, στα οποία εξετάζονται: τα γεωγραφικά όρια, ο Μαλιακός κόλπος, οι οροστοιχίες, ο Σπερχειός και οι παραπόταμοί του, οι θεομηνίες (κατακλυσμός-σεισμοί), ο μεταλλικός πλούτος, τα ιαματικά νερά, τα φυτικά προϊόντα και ο ζωϊκός πλούτος της περιοχής.

Β΄ Στην Ιστορία της Φθιώτιδας «και της άλλης Θεσσαλίας, καθόσον αναφέρεται προς αυτήν», από τους αρχαιότατους χρόνους μέχρι το 1833. Περιέχει δώδεκα κεφάλαια με λεπτομερειακή εξέταση των γεγονότων.

Και Γ΄ Στη Φθιώτιδα ελεύθερη από την Τουρική τυραννία, που περιέχει δύο κεφάλαια. Στο πρώτο, εξετάζονται η διοικητική διαίρεση, η εκκλησιστική διοίκηση και ο σχηματισμός των Δήμων. Στο δεύτερο, εξε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τάζεται η σύγχρονη κατάσταση της Φθιώτιδας, ως τις αρχές, δηλαδή, του περασμένου αιώνα.

Στο τέλος ακολουθεί «Επίμετρον», στο οποίο αναφέρονται *«γλωσσικά τινά εν Φθιώτιδι λείψανα βαρβαρικών επιδρομών»* (σλαβικά, αλβανικά και ρουμανικά). Ο συγγραφέας παραθέτει πλουσιότατη σχετική βιβλιογραφία, ελληνική και ξένη. Με βαθειά συναίσθηση του χρέους του, τονίζει χαρακτηριστικά στον πρόλογό του: *«Καίτοι δε καλώς γιγνώσκω το του Ξενοφώντος (Απομν. 11, 8,5) «χαλεπόν ούτω ποιήσαι, ώστε μηδέν αμαρτείν, χαλεπόν δε και αναμαρτήτως τι ποιήσαι μη αγνώμονι κριτή περιτυχείν», δεν εδίστασα, όμως να προβώ εις την εκτύπωσιν του έργου, το μεν φρονών, κατά τον αυτόν συγγραφέα, ότι «ου παν ράδιον εστίν ευρείν έργον, εφ' ω ουκ αν τις αιτίαν έχοι», το δε πεποιθώς, ότι, υπό των επαϊόντων, καταδειχθήσονται τα, τυχόν, ημαρτημένα ή ελλιπώς έχοντα, ότε το κέρδος έσται μέγα, διότι το βιβλίον δύναται, εν προσεχεί μέλλοντι να εκδοθή επηνωρθωμένον και ως οίον τε πληρέστερον»* (σελ. γ΄, δ΄).

Ύστερα από την παράθεση της διαδρομής της ιστορικής Φθίας, γράφει στην εισαγωγή του: *«Ότε δε, θεία συνάρσει, δια του πρωτοκόλλου της 10/22 Νοεμβρίου 1832, ανεγνωρίσθη υπό των Δυνάμεων, το Βασίλειον της Ελλάδος, ανεγνωρίσθη δε και υπό του Σουλτάνου, τότε η υπό της Ν. Όθρυος παραχωρηθείσα τη Ελλάδι, χώρα, η αποτελέσασα το Ελληνικόν Βασίλειον, δια νόμου της 3/15 Απριλίου 1833, διηρέθη εις δέκα Νομούς, ων της Λοκρίδος και της Φωκίδος διηρείτο εις τέσσαρας επαρχίας, την της Φθιώτιδος, της Λοκρίδος, της Παρνασσίδος και της Δωρίδος, η δε επαρχία της Φθιώτιδος συνεστάθη εκ των, επί Τουρκοκρατίας, επαρχιών Ζητουνίου και Πατρατσικίου, πρωτεύουσαν έχουσα το Ζητούνιον (Λαμία)»* (σελ. 8). Αναφερόμενος στο θρυλικό και δοξασμένο ποτάμι, τον Σπερχειό, με το οποίο η ρουμελιώτικη ψυχή έχει, στη διαδρομή του χρόνου, συνδεθεί, σημειώνει: *«Επί Φραγκοκρατίας ωνομάζετο ο ποταμός Ελλάδα.... Το όνομα τούτο, Ελλάς, Ελλάδα, εν παραδόξω περιπλανήσει, από μικρών αρχών ορμώμενον και κατ' ολίγον την λαμπηδόνα της δόξης αυτού εις ευρυτάτην έκτασιν χώρας εκτείναν, εν τοις χρόνοις ζοφεράς βαρβαρότητος και φοβερών καταιγίδων, ότε εκινδύνευσε αύτη να καταποντισθή, εστηρίχθη, ούτως ειπείν, εις την τελευταίαν ταύτην και απροσδόκητον μαρτυρίαν, την δηλούσαν, ότι αι χώραι αύται ήσαν ποτε το κύριον λίκνον των Ελλήνων. Μετά δε της νέας εξεγέρσεως του Έθνους, εξηγέρθησαν και πάλιν τα αρχαία ονόματα Ελλάς και Σπερχειός και έλαβον την προσήκουσαν αυτώ θέσιν. Ως δε αι Θερμοπύλαι αναμιμνήσκουσιν ημάς τον Λεωνίδαν, ούτω και ο Σπερχειός αναμιμνήσκει ημάς τον Νικηφόρον Ουρανόν, όστις ανεδείχθη είς των σωτήρων του Ελληνισμού, κατατροπώσας, επί των οχθών του ποταμού τούτου, τω 995 μ.Χ., τον Βασιλέα των Βουλγάρων Σαμουήλ, ως εν τω οικείω τόπω ρηθήσεται.*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αναμιμνήσκει έτι ημάς τους νέους Εθνομάρτυρας Ησαΐαν, των Σαλώνων Αρχιερέα και τον Αθανάσιον Διάκον, στήσαντας αυτόθι, τω 1821, αθάνατα μνημεία ηρωισμού και μαρτυρίου.» (σελ. 26) Και εύλογα ερωτά: «Πότε άραγε όμοιον τω Αθανασίω Διάκω μνημείον ανεγερθήσεται εις αίδιον μνήμην του, τω 995 μ.Χ., κατά κράτος, επί των οχθών του Σπερχειού, κατατροπώσαντος τους Βουλγάρους, Νικηφόρου Ουρανού και δια της νίκης αυτού γενομένου σωτήρος του Ελληνισμού» (σελ. 408)

Στο σημείο αυτό, παρέχεται η ευκαιρία να τονισθεί, ότι η ανέγερση επιβλητικού Παμφθιωτικού Ιστορικού Μνημείου και Μουσείου στην εθνική οδό Θερμοπυλών-Αλαμάνας, είναι δικαιότατο αίτημα του Φθιωτικού λαού. Είναι εκπλήρωση ιερού και εθνικού χρέους σε ανάμνηση περίλαμπρων μαχών: Θερμοπυλών (480 π.Χ.), Σπερχειού (995μ.Χ.), Βασιλικών (1821), Αλαμάνας (1824) και Γοργοποτάμου (1942). Θα εκπροσωπούν όλες τις ιστορικές περιόδους, θα συμπυκνώνουν όλα τα ιστορικά γεγονότα της Φθιώτιδας και θα διαιωνίζουν το υψηλό νόημα των αγώνων του Έθνους για την απόκτηση και διατήρηση της πολυπόθητης ελευθερίας του.

Πλημμυρισμένος από απέραντη συγκίνηση για την υπέρτατη θυσία του Διάκου στην Αλαμάνα, Διγενή και ημίθεου του Εικοσιένα, μάρτυρα της θρησκείας και ήρωα της πατρίδας, ο Ι. Βορτσέλας υπογραμμίζει: *«Ο πρόωρος και σκληρός θάνατος του Διάκου ετραυμάτισε καιρίως τα σπλάγχνα της Ελλάδος, άπαντες οι Έλληνες βαρυαλγώς επένθησαν την στέρησιν του ενδόξου αρχηγού της Λεβαδείας και η δημοτική ποίησις, πιστός διερμηνεύς της εθνικής ευγνωμοσύνης, εξύμνησε τον ηρωϊσμόν του Διάκου, δια διαφόρων ασμάτων, καθ' όλην σχεδόν την Ελλάδα, αδομένων εν τοις κυκλικοίς χοροίς και ταις πανηγύρεσι μέχρι σήμερον.»* (σελ. 408). Εξυμνώντας την αντίσταση του λαού μας και πιστεύοντας στη μελλοντική ανύψωσή του, γράφει: *«Κατά ταύτα, αι τεσσαράκοντα περίπου επιδρομαί των βαρβάρων και ο Παπισμός, όστις έθεσεν εις ενέργειαν τας πολλάς σταυροφορίας, ων κυριώτατος σκοπός ήτο η εξασθένησις του Βυζαντινού Κράτους, προς επέκτασιν της παπικής δυνάμεως και αι, επί δισχίλια έτη, δοκιμασίαι των Ελλήνων δεν ηδυνήθησαν να εξοντώσωσι το εθνικόν αυτών αίσθημα και να επισκοτίσωσι τας ενδόξους παραδόσεις του Ελληνισμού, εξ' ων είθε να αντλή νέον ενθουσιασμόν και νέας δυνάμεις προς νέαν ζωήν και νέα έργα.»* (σελ. 454)

ΣΤ'

Όλα τα κείμενα του βιβλίου, προϊόντα αγάπης και στοχασμού, πίστεως και ευαισθησίας, υψηλής αυτογνωσίας και ευθύνης, καρποί έγκυρου μόχθου και δυνατών συγκινήσεων, αποστάζουν πνευματικό άρωμα και κρατούν μια διαύγεια και μια λάμψη, πολύτιμες αρετές για την κυριαρχία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του λόγου. Γραμμένα με μεστό στοχασμό, πυκνότητα και απόλυτη πληρότητα, νουθετούν, διδάσκουν και κατευθύνουν το Λαό μας, του οποίου η ιστορική μνήμη είναι θησαυρός αιματηρός, περηφάνεια και ευθύνη.

Το εξαίρετο και λαμπρό, πολύτροπο και πολυδύναμο αυτό έργο, απόλυτα τεκμηριωμένο, αποτελεί συμπυκνωμένο πνευματικό θησαυρό, που έχει ταξινομηθεί με σοβαρότητα και ήθος, με αξιοζήλευτη ερευνητική υπομονή και αταλάντευτη πίστη, με ικανή πρωτοτυπία και αξιέπαινη αυτοσυνειδησία, με ιστορική συνέπεια και μοναδική υπευθυνότητα. Διακρίνεται για το βάρος, το βάθος, το εύρος, την πλήρη ενημερότητα, την επιτυχή εκλογή της ύλης και τη συστηματική διάρθρωση. Είναι καρπός αυστηρής επιστημονικής και εθνικής προσφοράς και έχει πλουτίσει την ελληνική βιβλιογραφία.Η έκδοση χαιρετίστηκε με ευμενείς κριτικές από δικούς μας και ξένους επιστήμονες. Το «Δελτίον της Χριστιανικής και Αρχαιολογικής Εταιρείας γράφει: *«Μακρού χρόνου ενδελεχής μελέτη, τιμώσα τον συγγραφέα. Εάν οι νεώτεροι λάβωσι υπόδειγμα το ακάματον του συγγραφέως και την αγάπην του προς την Ιστορίαν της ιδίας Πατρίδος, η Ελλάς έχει ταχέως την μεγάλην αυτής Ιστορίαν, τέως άγνωστον εν ταις λεπτομερείαις αυτής»* (1908, τόμος 8, σελ. 91). *«Παρέχει ημίν περισπούδαστον συγγραφήν περί Φθιώτιδος-σημειώνει ο Εμμ. Γαλάνης, ανάμεσα στα άλλα-ην εξετάζει ου μόνον τοπογραφικώς, αλλά και υπό μυθολογικήν και ιστορικήν έποψιν, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τούδε, παρουσιάζων ημίν πλήρη εικόνα και της σημερινής καταστάσεως...Εν τέλει, οφείλομεν τω μεν συγγραφει να συγχαρώμεν επί τω αρίστω αυτώ έργω, τους δε Δήμους να προτρέψωμεν, όπως έλθωσιν αρωγοί εις σύγγραμμα, όπερ διαλευκάνει, τόσον εξόχως, την ιστορίαν των και παρέχει αρίστην συμβολήν εις την μελέτην ενός ενδόξου μέρους της καθόλου Ελληνικής χώρας.»* (Εφημ. «Σκρίπ», Αθήνα, 17.9.1907, σελ. 3). Οι καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών: Ν. Βέης, Κ. Άμαντος, Μ. Βολονάκης, Γ. Κόλλιας κά. εκτιμούσαν πολύ τη «Φθιώτιδα» και τη θεωρούσαν πολύτιμη.

«Η «Φθιώτις»-γράφει ο συγγενής και συγχωριανός του, άξιος παιδαγωγός και εμπνευσμένος λογοτέχνης και συγγραφέας Απόστολος Ζορμπάς-στάθηκε η πλουσιότερη πνευματική τροφή στα παιδικά μας χρόνια, μας πότισε με την αγάπη και την περηφάνεια για τον τόπο μας και μας εμφύσησε το σεβασμό στο σοφό πρόγονό μας και το χρέος να ακολουθήσουμε τα βήματά του.»

Ο έξοχος λογοτέχνης, εκδότης και συγγραφέας Χαρίλαος Μηχιώτης, από το Νεοχώρι-Τυμφρηστού, που αναστήλωσε το έργο του Ιωάννη Βορτσέλα, εκδίδοντάς το, με φωτογραφική ανατύπωση του αρχετύπου (1973, Εκδοτικός οίκος «Κασταλία»), ανάμεσα στα άλλα, γράφει: *«Όταν εκδόθηκε, το 1907, ήταν ο πρώτος και θεμέλιος λίθος για τη μελέτη και την*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

προβολή αυτής της ιστορικής γωνιάς του ελληνικού χώρου, που υπήρξε προαιώνια εθνική κοιτίδα, μήτρα του Ελληνισμού και μεγάλο, μοναδικό σταυροδρόμι στη μακρόχρονη ελληνική ιστορική πορεία. Τόπος, με τέτοια ιστορικά προσόντα, η Φθιώτιδα δέχτηκε, για πρώτη φορά, με το ομώνυμο βιβλίο, τις φεγγοβόλες δέσμες από πνευματικές αχτίδες, που φώτισαν, για πρώτη φορά, την ιστορική της φυσιογνωμία. Καρπός υποδειγματικά, ευσυνείδητης προσπάθειας, με τη σφραγίδα της ειλικρίνειας στις προθέσεις, με φανερό τον χαρακτήρα της ακαταπόνητης έρευνας και της αυστηρής προσήλωσης στην επιστημονική μέθοδο επεξεργασίας του υλικού, το βιβλίο αυτό στάθηκε ο πρώτος δάσκαλος, που συνειδητοποίησε σ' έναν κύκλο στενό, τότε, γραμματισμένων Φθιωτών τη φυσιογνωμία της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Η αρχιτεκτονική του είναι θαυμαστή...Δεν απομονώνει, δεν αφηγείται ξερά και αποσματικά, τα ιστορικά γεγονότα, που διαδραματίστηκαν στο Φθιωτικό χώρο. Δημιουργεί το πλαίσιο, υφαίνει τον περίγυρο, απλώνει τον πλατύ καμβά της Ελληνικής Ιστορίας και επάνω σ' αυτόν εξιστορεί ανάγλυφα τα γεγονότα αυτά-γεγονότα, που είναι συνέχεια ή συνέπεια ή αιτία άλλων γεγονότων του ευρύτερου Ελληνικού χώρου.»

«Το έργο του Βορτσέλα-γράφει ο ακαταπόνητος Ευρυτάνας ιστοριοδίφης Πάνος Ι. Βασιλείου-είναι ζωντανό παράδειγμα μόχθου και αξιομίμητο δίδαγμα τρόπου συνθετικής κατάρτισης μιας εργασίας, που, έστω και αργά, δεν έπεσε σε χέρια αγνώμονος κριτού.» Ο λογοτέχνης και συγγραφέας Θεόκτιστος Λαϊνάς υπογραμμίζει: *«Γέννημα και θρέμμα του τόπου μας, δαδούχος και πρωτοπόρος της πνευματικής κινήσεως, ανορθωτής και στυλοβάτης της ιστορικής παραδόσεως σ' όλες τις στιγμές του βίου του. Αγάπησε τα πατρογονικά του χώματα, όσο κανείς άλλος...Η «Φθιώτις» του Ιωάννη Βορτσέλα είναι καρπός μόχθου και αγάπης, προσφορά στην περιοχή μας. Στην πρώτη θέση της βιβλιοθήκης κάθε Φθιώτη πρέπει να βρίσκεται το βιβλίο αυτό. Γιατί η ιστορία του ανθρώπου αρχίζει από τον τόπο της καταγωγής του. Και γνωρίζουμε, ότι οι ρίζες δεν παύουν να τροφοδοτούν τον άνθρωπο σε όλες τις στιγμές της ζωής του.»* Αξιόλογες κριτικές εδημοσίευσαν και δύο Γερμανοί: Ο Karl Dietrich στην «Berliner Philologische Wochenschrift» στο φύλλο της 30ης Μαρτίου 1909, σελ. 371-372 και ο G. Waretnberg στο περιοδικό «Wochenschrift fur Klassische Philologie», φύλλο της 18ης Δεκεμβρίου 1907, σελ. 1391-1932.

Ζ'

Ο Ιωάννης Γ. Βορτσέλας έζησε στον ιδανικό κόσμο του ηρωϊκού ήθους, της αρετής και της ομορφιάς. Με το έξοχο έργο του, αναδεικνύεται συστηματικός και ενιαίος, μεθοδικός και γόνιμος συγγραφέας. Ένας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κουρσάρος του πνεύματος, πανευαίσθητος, ενοραματικός, ακαταπόνητος και ανεξάντλητος, υπεύθυνος, δημιουργικός, αγωνιών και άγρυπνος, βαραίνει στη μοίρα της Φθιώτιδας και του Έθνους.

Η συγγραφική δράση του συνδυάζει την εμβρίθεια και την έξαρση, τη συνεχή έρευνα και την πολυμέρεια, τη συνθετική σύλληψη και την ενότητα. Στοχαστής και δημιουργικός, μας ταξιδεύει μέσα από παλιά χειρόγραφα, ξεχασμένα κείμενα και πολλές μαρτυρίες, αναστηλώνοντας τόπους, μορφές και γεγονότα. Φωτίζει σκιές, ερμηνεύει, συνθέτει και ανασυνθέτει, ερευνώντας με υπομονή και πίστη το Φθιωτικό παρελθόν, με τον πόθο στην καρδιά να δει τον τόπο του να προκόβει και να ανυψώνεται. Εκφράζει το στοχασμό του και διατυπώνει τον λόγο του με παρρησία, με νου και καρδιά, ενσαρκώνοντας τον οίστρο του πνεύματος.

Η΄

Η ανάμνηση του σοφού προγόνου μας φέρνει συγκίνηση στις ψυχές των Φθιωτών, που ενθυμούνται με ιδιαίτερα αισθήματα ευγνωμοσύνης. Αποτίουμε φόρο τιμής, θαυμασμού και σεβασμού στο όνομα της ευγενικής αυτής φυσιογνωμίας. Παραμένει, στη διαδρομή του χρόνου, μια παιδαγωγούσα και ιδανική μορφή, η γρηγορούσα συνείδηση, ο πρωτοπόρος και ο άξονας για υψηλές ανατάσεις της ψυχής και του πνεύματος. «*Πλέονες εξ ασκήσεως αγαθοί γίγνονται ή εκ φύσεως*», έγραψε ο Δημόκριτος. Γι' αυτόν ισχύουν, ασφαλώς και τα δύο. Υπήρξε άξιος της Παιδείας και του Έθνους. Ετίμησε τη Φθιώτιδα, τη Ρούμελη και την Ελλάδα.

Ο μελετητής της πολύμορφης δράσεώς του και του εξαίρετου έργου του δεν μπορεί να αγνοήσει τα βιώσιμα και θετικά στοιχεία τους: Τούς αγώνες του για την πνευματική ανύψωση της Φθιώτιδας. Τις προσπάθειές του για την προβολή της ιστορικής φυσιογνωμίας, για πρώτη φορά, του δοξασμένου Φθιωτικού χώρου. Το λαμπρό βιβλίο του, που χάρη στην αντικειμενικότητά του και στην αυστηρή προσήλωσή του στον επιστημονικό τρόπο αξιολογήσεως των γεγονότων, παρέχει άριστες πληροφοριακές πηγές για κάθε ερευνητή της Φθιωτικής Ιστορίας.

Χρέος μας είναι να κλείσουμε μέσα στις ψυχές μας τον απαράμιλλο ερμηνευτή των Φθιωτικών παλμών, ανατάσεων και οραματισμών. Να κρατήσουμε, με σεβασμό και ευγνωμοσύνη, τη βαρειά και μεγάλη πνευματική κληρονομιά του, για να αναπαύεται ο νους μας και να ευφραίνεται η καρδιά μας. Να συμπληρώσουμε «*τα τυχόν ημαρτημένα ή ελλιπώς έχοντα*», κατά την προτροπή του εμπνευσμένου δημιουργού. Στη γενέτειρά του, το Παλόκαστρο, με πρωτοβουλία των απογόνων του και τη συμβολή της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος και του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, τιμήθηκε, το έτος 1975, ο Ιωάννης Γ. Βορτσέλας. Στην πρόσοψη της κεντρικής εκκλησίας εντοιχίσθηκε μαρμάρινη πλάκα, στην οποία αναγράφονται, με χρυσά γράμματα, τα παρακάτω:

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ι. Γ. ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ
1841-1913
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ-ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ
ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΙΜΗΜΕΝΟΣ ΜΕ ΜΕΓΑΛΟΣΤΑΥΡΟΝ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΦΘΙΩΤΙΣ»

Ο Δήμος Λαμιέων τον ετίμησε, δίνοντας το όνομά του σε κεντρικό δρόμο στο Παγκράτι, δίπλα στη σιδηροδρομική γραμμή. Οι Φθιωτικοί Συλλογοι επραγματοποίησαν, τον ίδιο χρόνο, ανάλογες εκδηλώσεις.

Αναγκαία είναι η επανέκδοση του βιβλίου του, με συμπλήρωση των γεγονότων από το έτος 1896 μέχρι σήμερα και, ιδιαίτερα, των χρόνων 1940-1950, από συνεργείο ειδικών επιστημόνων, κατά τομείς και με κατάλληλη εικονογράφηση.

Πρέπει να εκλείψει η δυσάρεστη διαπίστωση, ότι μερικοί σημερινοί συγγραφείς-ευτυχώς λίγοι- ασχολούμενοι με την τοπική μας ιστορία, ενώ αντλούν πολύτιμα στοιχεία από το έργο του, αποφεύγουν την μνημόνευσή του στη σχετική βιβλιογραφία τους.

Ο Σύλλογος Φθιωτών οφείλει να οργανώσει και να πραγματοποιήσει φιλολογικό μνημόσυνο και οι αρμόδιοι φορείς να φροντίσουν να στηθεί η προτομή του στη γενέτειρά του και στη Λαμία. Η φωτογραφία του να αναρτηθεί στο μεγαλόπρεπο Πνευματικό Κέντρο Ρουμελιωτών και στα γραφεία όλων των Ρουμελιώτικων σωματείων.

Θ΄

Επάνω από τα θέματα του προγράμματος του Συνεδρίου μας, υπάρχει μια ημερήσια διάταξη, μία, επάνω από το χρόνο, επιταγή, που έχουν καταρτίσει η ιστορική αναγκαιότητα και το συμφέρον του τόπου μας. Προϋπόθεση όλων είναι μία και θεμελιώδης: Να κρατήσουμε άχραντη τη Φθιώτιδα. Και χρέος υπέρτατο: Να υποτάξουμε και να εναρμονίσουμε τα θέματά μας, τις σκέψεις μας, τις βουλήσεις μας, ολόκληρη τη ζωή μας στο βασικό αυτό αίτημα.

Η Φθιώτιδα, στολίδι και κορώνα της Πατρίδας μας, είναι ένας ιερός πνευματικός χώρος, ανερεύνητος ακόμη και μια πλούσια πηγή εμπνεύσεων για τα Γράμματά μας. Πόσο αίμα και πόση δόξα, πόση θλίψη και πόσος ιδρώτας, πόσες καταιγίδες και πόσοι χαλασμοί, πόσοι μόχθοι και πόσες ιαχές θριάμβων! Ένας ακατάπαυστος αγώνας, που κρατεί σε συναγερμό τον περήφανο Φθιωτικό Λαό, για να διαφυλάξει αμόλυντα τα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πατρογονικά του χώματα. Πρέπει να αφυπνισθούν όλες οι λανθάνουσες πνευματικές δυνάμεις του τόπου μας, για να αποδώσουν όσα ο πατριωτισμός και το καθήκον υπαγορεύουν. Είναι φως και χρέος. Φως στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον. Χρέος στις αιώνιες αξίες του ανθρώπου και της ζωής. Όλοι οι πνευματικοί άνθρωποι, *«της πένας οι αντρειωμένοι»* και οι κοινωνικά καταξιωμένοι, σημαιοφόροι και κήρυκες της Ρουμελιώτικης Ιδέας καλούνται στην πρώτη γραμμή. Οφείλουν να προσφέρουν μόχθο και μελάνη, πίστη και δημιουργική πνοή, αναδημιουργία και ενατένιση για την προβολή των πολύτιμων Φθιωτικών θησαυρών. Όλος ο βυθισμένος στη νάρκη πνευματικός πλούτος του παρελθόντος και της ζωής του παρόντος πρέπει να έλθει στο φως, με πρόγραμμα και συντονισμό και να αξιοποιηθεί. Ο Ευαγγελικός λόγος: *«Συναγάγετε τα περισσεύσαντα κλάσματα, ίνα μη τι απόλλυται»*, επαναλαμβανόμενος από τον συγγραφέα μας, ισχύει πάντοτε. Το μέλλον και η προκοπή της Φθιώτιδας δεν θα ολοκληρωθούν, αν δεν πραγματοποιηθεί η πνευματική αναγέννησή της. Χρειάζεται να ενδοσκοπηθεί η λαϊκή ψυχή από τον λαογράφο, τον ιστορικό και τον λογοτέχνη. Η εκπλήρωση των ιδανικών της Φθιώτιδας είναι ιστορική αναγκαιότητα. Απ' αυτή θα προέλθουν οι πρωτοπόροι και οι νικητές, εκείνοι που θα μετριάσουν την ύλη και θα εμπνεύσουν την πανάγια παρουσία του πνεύματος.

Οι νέοι και οι νέες της Φθιώτιδας ενσαρκώνουν την αγάπη, την ελευθερία, και τα ανθρώπινα ιδανικά, που πλαστουργούν τις νέες μορφές της ζωής και εγγράφουν ασφαλή υποθήκη για ένα καλύτερο μέλλον. Φλογίζονται από την απαρασάλευτη πίστη προς τις αιώνιες, εθνικές και πνευματικές αρετές του Λαού μας, από τον οποίο προέρχονται και στην υπηρεσία του οποίου προσφέρονται ν' αγωνισθούν.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ μας δείχνει τον αληθινό δρόμο, που οφείλουμε να ακολουθήσουμε, πιστοί στους στίχους του ποιητή μας:

«Εμπρός των έργων των τρανών πάντ' ανοιχτοί 'ναι οι δρόμοι.»

Άνω Καλαμάκι, 30 Ιουνίου 2005

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Κώστας Δ. Γαλλής
ιστορικός - ερευνητής

ΘΕΜΑ
Τα Λαμιακά του 1918. Ένα αντιπειθαρχικό κίνημα της φρουράς Λαμίας και οι συνέπειες του

Η Ελλάδα ύστερα από τους Βαλκανικούς πολέμους 1912-13 φυσικό ήταν να θέλει να περάσει μια μακρά, κατά το δυνατόν, περίοδο ειρήνης. Όμως ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος της δημιούργησε οξύτατο πρόβλημα. Και το πρόβλημα αυτό ήταν ότι εκδηλώθηκαν, στην εξωτερική της πολιτική δύο αντίρροπες τάσεις: Η πρώτη, που την εκπροσωπούσε ο Ελευθ. Βενιζέλος, ήταν υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο και στο πλευρό της Αντάντ (Αγγλίας, Γαλλίας) με την πεποίθηση ότι η νίκη θα ήταν υπέρ αυτής και με την ελπίδα ότι θα εξασφάλιζε έτσι τα εθνικά δίκαιά της. Η δεύτερη ήταν υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας την εκπροσωπούσε δε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος. Έτσι οι δύο αντίρροπες αυτές τάσεις δημιούργησαν δύο αντίστοιχες πολιτικές παρατάξεις. Των Βενιζελικών και των αντιβενιζελικών δηλαδή των Βασιλικών. Το πολιτικό κλίμα που δημιουργήθηκε ήταν βαρύ και η Ελλάδα οδηγήθηκε στο Διχασμό που για 20 χρόνια ταλάνισε το Έθνος με κορύφωση την Μικρασιατική καταστροφή. Τον Αύγουστο του 1916 ξέσπασε πολιτικοστρατιωτικό κίνημα στη Θεσσαλονίκη δηλαδή το κίνημα της «Εθνικής Αμυνας». Ο Βενιζέλος πήγε κατόπιν αυτού στη Θεσσαλονίκη, με τους συνεργάτες του και στις 26 Σεπτεμβρίου σχημάτισε εκεί προσωρινή Κυβέρνηση.

Η «Επιτροπή Εθνικής Αμύνης» και η προσωρινή Κυβέρνηση πίστευαν ότι σοβαροί εθνικοί λόγοι επέβαλαν να συμμετάσχουν το ταχύτερο ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις στον πόλεμο κατά της Γερμανίας κ.λ.π. και δη στο μέτωπο της Μακεδονίας.

Η ελληνική συμμετοχή στον πόλεμο άρχισε, με πολύ μικρές δυνάμεις, το Σεπτέμβριο 1916. Βαθμιαία αυτές αυξήθηκαν και έφθασαν τελικά τις 11 μεραρχίες.

Στη συνέχεια μεσολάβησαν χρονολογικώς τα εξής γεγονότα:

Στις 2 Ιουνίου 1917 έγινε άρση του αποκλεισμού που μας είχαν επιβάλει οι Αγγλογάλλοι.

Στις 4 Ιουνίου καταρτίσθηκαν δύο κατάλογοι με διάφορα πρόσωπα τα οποία είχαν χαρακτηριστεί ως γερμανόφιλα.

Μεταξύ αυτών στον πρώτο κατάλογο συμπεριλαμβάνονταν ο Δ. Γούναρης πρώην Πρωθυπουργός, ο Ιωάννης Μεταξάς, ο Ιων Δραγούμης, ο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σπ. Μερκούρης κ.ά. Αυτοί εκτοπίστηκαν στην Κορσική. Οι του δευτέρου καταλόγου στον οποίο συμπεριλαμβάνονταν οι Στέφανος Σκουλούδης και Σπύρος Λάμπρου πρώην πρωθυπουργοί, έξι πρώην υπουργοί κ.ά. τέθηκαν υπό επιτήρηση.

Στις 7 Ιουνίου επέστρεψε στην Αθήνα ο Βενιζέλος.

Στις 11 Ιουνίου εκθρονίστηκε και ανεχώρησε για την Ελβετία ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και την επομένη ορκίστηκε βασιλιάς ο γιός του Αλέξανδρος.

Στις 13 Ιουνίου διορίσθηκε νέα Κυβέρνηση Βενιζέλου του ενιαίου πλέον κράτους.

Πρώτη ενέργεια της νέας Κυβερνήσεως Βενιζέλου ήταν και επισήμως πλέον, η κήρυξη του πολέμου εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων, Γερμανοβουλγάρων κ.λ.π. αν και αυτό είχε γίνει με σχετική πράξη της προσωρινής κυβερνήσεως από τις 10 Νοεμβρίου του 1916. Όμως με την κήρυξη του πολέμου θα έπρεπε η Ελλάδα να θέσει στη διάθεση της Αντάντ το σύνολο του εμψύχου πολεμικού δυναμικού της. Τότε μόνο θα μπορούσε να διεκδικήσει ικανό μερίδιο από τους καρπούς της συμμαχικής νίκης. Έτσι λοιπόν η Κυβέρνηση κήρυξε γενική επιστράτευση η οποία, για διαφόρους λόγους, πραγματοποιήθηκε σε διαδοχικές φάσεις κατά περιοχές μέχρι τον Μάιο του 1918. Οι καταγόμενοι από τον νομό Φθιώτιδας (Αξ/κοί, ανθυπασπιστές και οπλίτες) που ακολουθούσαν τις κλάσεις από 1911 μέχρι 1914 έπρεπε να παρουσιαστούν από 2ας μέχρι 5ης Φεβρουαρίου 1918 σύμφωνα με το Βασιλικό Διάταγμα από 9 Ιανουαρίου 1918.

Πώς έγινε το αντιπειθαρχικό κίνημα της φρουράς Λαμίας

Η Λαμία, από χρόνια, ήταν έδρα του 2ου Πεζικού Συντάγματος το οποίο υπαγόταν στο Α΄ Σώμα Στρατού. Οι άνδρες του Συντάγματος προέρχονταν από τις γειτονικές περιοχές (Ευρυτανία, Δωρίδα, Παρνασσίδα, Λοκρίδα κ.λ.π.).

Την 19ην Ιανουαρίου 1918 το Σύνταγμα έκανε από το πρωί μια άσκηση πορείας προς την κατεύθυνση του Δομοκού. Μετά την άσκηση αυτή και νωρίς το απόγευμα δόθηκε στους στρατιώτες άδεια εξόδου μέχρι τις 8 το βράδυ. Οι στρατιώτες ανέβηκαν στην πόλη της Λαμίας και πολλοί απ' αυτούς διασκέδασαν στις ταβέρνες της όπου φυσικά κατανάλωσαν και ικανή ποσότητα κρασιού. Επιστρέφοντες στους στρατώνες τους, κεφάτοι όπως ήταν, τραγουδούσαν το τραγούδι «του αητού ο γιός» μπήκαν στους θαλάμους τους από όπου πήραν τα όπλα τους με τα φυσίγγια και βγήκαν από τους στρατώνες με κατεύθυνση το κέντρο της Λαμίας ομαδικά και ασύντακτα ενώ τραγουδούσαν το ίδιο τραγούδι καθώς και το ο «Βασιλιάς μας πάλι θα ζώση το σπαθί» και πυροβολούσαν άσκοπα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Από τους πυροβολισμούς ίσως, υπέστησαν ζημιές τα ηλεκτροφόρα σύρματα της ηλεκτρικής εταιρείας με αποτέλεσμα η Λαμία να βυθιστεί στο σκοτάδι. Σε κάποιο σημείο της οδού Καρπενησίου βρέθηκε ένας υπολοχαγός, ο Ιωάννης Γεωργαντόπουλος, ο οποίος προσπάθησε να τους πείσει να επιστρέψουν στους θαλάμους τους αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Σε άλλο σημείο, κοντά στο Δικαστικό μέγαρο, βρέθηκε και δεύτερος αξιωματικός, ο υπολοχαγός Μιχ. Λαμπαδιάρης ο οποίος κι αυτός φαίνεται, προσπάθησε να τους νουθετήσει και να επιστρέψουν στους στρατώνες τους αλλά μάταια. Οι στασιαστές διέσχισαν την πλατεία Πάρκου, μετά και την πλατεία Λαού και έφθασαν στην πλατεία Ελευθερίας όπου ήταν τα γραφεία της Διοικήσεως της 11ης Μεραρχίας. Απέναντι αυτών ήταν τα γραφεία της Διοικήσεως Χωροφυλακής. Στην πλατεία αυτή συγκεντρωμένοι όπως ήταν, τραγουδούσαν τα ίδια τραγούδια με συνοδεία της σάλπιγγας του σαλπιγκτή Ν. Πέπα, από το Μαρτίνο και μετά τις 10 μ.μ. έφυγαν με κατεύθυνση προς τα χωριά τους χωρίς να αποπειραθούν να καταλύσουν κάποια αρχή, ή να επιχειρήσουν να κακοποιήσουν συναδέλφους τους αντιθέτων φρονημάτων ή να προβούν σε λεηλασίες και καταστροφές.

Αυτά έγιναν σε αδρές γραμμές στη Λαμία το βράδυ της 19ης Ιανουαρίου του 1918. Παρακάτω από το επίσημον ανακοινωθέν της Κυβερνήσεως και από δηλώσεις του Πρωθυπουργού Βενιζέλου και άλλων θα προστεθούν και άλλα στοιχεία.

Πώς αντέδρασεν ο Βενιζέλος και η Κυβέρνησή του

Μετά την αποχώρηση των στασιαστών ο διοικητής της χωροφυλακής μοίραρχος Τσάκωνας έσπευσε με μοτοσυκλέτα στο σιδηροδρομικό σταθμό Μπράλλου και ανήγγειλε στους εκεί ευρισκομένους Γάλλους τα διατρέξαντα. Οι Γάλλοι ακολούθως με τηλεγραφήματά τους αναφέρθηκαν στον στρατηγό Bordeaux που πριν από 15 μέρες είχε διοριστεί Γενικός Επιθεωρητής του Στρατού (πριν ήταν Αρχηγός της Γαλλικής Αποστολής) και εκείνος στον Πρωθυπουργό. Ο Βενιζέλος καταταράχτηκε εκάλεσε αμέσως στο γραφείο του τον Διοικητή του Α΄ Σώματος Στρατού Λεων. Παρασκευόπουλο και του έδωσε εντολή να κάνει το παν για να επιτύχει η επιστράτευση. Έτσι διατάχτηκε δύναμη από ένα τάγμα Κρητών του στρατού της Εθνικής Αμύνης να πάει στη Λαμία με αποστολή 1ον) την επιβολή της τάξεως 2ον) τη δίωξη και σύλληψη των λιποτακτών και 3ον) τη σύσταση Εκτάκτου Στρατοδικείου προκειμένου να τιμωρηθούν οι πρωταίτιοι παραδειγματικώς με τουφεκισμό. Στις 21 Ιανουαρίου η Κυβέρνηση Βενιζέλου εξέδωσε το παρακάτω επίσημο ανακοινωθέν:

Την 9 ½ νυκτερινήν ώραν της προχθές Παρασκευής μέγα μέρος των ανδρών του Πεζικού Συντάγματος Λαμίας και 68 άνδρες εκ της Μοίρας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του Πυροβολικού λαβόντες τα όπλα και διαπάσαντες φυσίγγια εκ των αποθηκών διεσπάρησαν ανά την πόλιν πυροβολούντες και εκφέροντες στασιαστικάς κραυγάς.

Ουδείς αξιωματικός μετέσχε του κινήματος.

Συνεπεία των ληφθέντων επιτοπίως μέτρων η τάξις αποκατεστάθη εντελώς μεγάλου μέρους των στασιαστών επανελθόντων εις τους στρατώνας και καταθεσάντων τα όπλα πριν ή καταφθάση η στρατιωτική δύναμις, ήτις απεστάλη εξ Αθηνών και Λαρίσης και ήτις καταφθάσασα εις Λαμίαν περί την 4ην μ.μ. της χθες, ετέθη αμέσως εις καταδίωξιν των υπολοίπων στασιαστών ανά τα περίχωρα όπου είχον καταφύγει και όπου ήρχισεν η σύλληψίς των.

Διενεργείται δραστηρίως η ανάκρισις. Πιστεύεται δε ότι μέχρι της εσπέρας της σήμερον θα είνε δυνατόν να συνέλθη το Στρατοδικείον προς εκδίκασιν των πρωταιτίων.

Η τηλεγραφική συγκοινωνία ήτις είχε κοπή υπό των στασιαστών αποκατεστάθη εντός της χθες, σήμερον δε την πρωίαν ανεχώρησε το τακτικόν επιβατικόν τραίνον εξ Αθηνών δια Λαμίαν – Λιανοκλάδι.

Παρά την άμεσον καταστολήν του στασιαστικού κινήματος, η Κυβέρνησις απεφάσισε χθες το εσπέρας εν υπουργικώ συμβουλίω την λήψιν όλων εκείνων των μέτρων, όσα ενδεικνύουν αι περιστάσεις προς ματαίωσιν και εν ανάγκη κατάπνιξιν όλων εκείνων των ενεργειών, αίτινες καταβάλλονται δια να παρεμβληθούν προσκόμματα εις την αρξαμένην επιστράτευσιν και παραδοθή η Ελλάς δεσμία μέχρι τέλους εις τους εχθρούς αυτής.

Η επαγρύπνησις της Κυβερνήσεως στηριζομένης εις την μεγάλην πλειοψηφίαν του έθνους εγγυάται ότι πάσα επανάληψις ομοίας εγκληματικής αποπείρας είνε καταδεδικασμένη εις καταστολήν εξ ίσου άμεσον και εξ ίσου τελεσφόρον.

Ο Πρωθυπουργός Βενιζέλος έκανε κι' αυτός την επομένη μακρές δηλώσεις το κείμενο των οποίων παρατίθεται:

Το στασιαστικόν κίνημα της Λαμίας, αποδειξαν ότι ευρισκόμεθα ενώπιον παρεσκευασμένης αντιδράσεως κατά της επιτυχίας της επιστρατεύσεως, επέβαλεν εις την Κυβέρνησιν την λήψιν διαφόρων μέτρων προς ματαίωσιν και εν ανάγκη κατάπνιξιν πάσης αντιδράσεως.

»Αλλά τα κυβερνητικά μέτρα δεν ηδύναντο να στραφώσι μόνον εις αναζήτησιν των υλικώς υπευθύνων της στάσεως. Τούτους θα ανεύρη η στρατιωτική δικαιοσύνη και καμμία αμφιβολία δεν υπάρχει ότι αύτη θα επιτελέση το έργον της μετά της απαιτουμένης αυστηρότητος και άνευ αργοπορίας.

»Υπάρχουν όμως πλην των υλικώς και αμέσως υπευθύνων, και οι ηθικοί υπεύθυνοι. Υπάρχει δυστυχώς μέρος του παλαιού πολιτικού κόσμου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

της Ελλάδος, το οποίον, και αφού η Ελλάς ολόκληρος από τόσον μηνών ευρίσκεται εις πόλεμον προς την Βουλγαρίαν, έχει τόσον ημβλημένον το ηθικόν και εθνικόν αίσθημα, ώστε να εύχεται εκ του πολέμου τούτου νικήτρια να εξέλθη η Βουλγαρία και ηττημένη η Ελλάς. Και ο πόθος ούτος ο ανόσιος ρυθμίζει πάσαν σκέψιν και πάντα λόγον και πάσαν ενέργειαν αυτού.

Κατά του μέρους τούτου του παλαιού πολιτικού κόσμου της Ελλάδος, συμμαχούντος προς τους εξωτερικούς εχθρούς, καθ' ών διεξάγομεν τον πόλεμον, επιβάλλεται η λήψις όλων των αναγκαίων μέτρων, όπως παύσουν ούτοι να δηλητηριάζουν τον εθνικόν οργανισμόν, επί τη ελπίδι να καταστήσουν αυτόν ανίκανον, όπως εξέλθη θριαμβεύων εκ του πολέμου.

»Εν εκ των μέτρων, ων η λήψις επεβάλλετο άμεσος, ήτο ο εκτοπισμός των πολιτικών τούτων προσώπων. Και διότι εφρόνει η Κυβέρνησις ότι το μέτρον τούτο έπρεπε να ληφθεί άνευ τινός αναβολής, δια τούτο προεκάλεσε το Διάταγμα, δι' ου κηρύσσεται η λήξις της Συνόδου της Βουλής, όπως μη χαθούν τρεις ή τέσσερες ημέραι, όσαι θα απητούντο άλλως, εάν η Σύνοδος της Βουλής διήρκει, δια να ληφθή η αναγκαία άδεια πριν γίνουν αι εκτοπίσεις.

»Εννοείται ότι η κήρυξις της λήξεως της Συνόδου της Βουλής κάθε άλλο σημαίνει παρά προσπάθειαν της Κυβερνήσεως να υπεκφύγη τον κυβερνητικόν έλεγχον. Η Βουλή πρόκειται να κληθή αμέσως δια νέου Διατάγματος εις νέαν Σύνοδον, ης η έναρξις δεν θα βραδύνη πέραν των 15 ημερών και ενώπιον της Εθνικής Αντιπροσωπείας θα αναλάβη η Κυβέρνησις ακεραίας τας ευθύνας της.

»Αλλά πρέπει να νοηθή καλώς, ότι τα γεγονότα της Λαμίας πείθουν την Κυβέρνησιν, ότι επιβάλλεται μεταβολή ριζική εις την τέως στάσιν αυτής, απέναντι των αντιπάλων της. Έχει καθήκον και είνε αποφασισμένη να σεβασθή πάσαν αντιπολίτευσιν στρεφομένην κατά της εσωτερικής πολιτικής της, ή και κατ' αυτής της εξωτερικής, εφόσον πρόκειται να επικριθώσι τα μέτρα και αι ενέργειαι αυτής, ως μη άγουσαι τυχόν εις τον επιδιωκόμενον σκοπόν, όστις είναι το να εξέλθη η Ελλάς νικήτρια εκ του πολέμου, και εφόσον πρόκειται να υποστηριχθή ότι άλλη τις Κυβέρνησις δύναται τελεσφορώτερον να διεξαγάγη τον αναληφθέντα αγώνα.

»Αλλ' εφόσον εν τη εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της, υπέρ της οποίας έχει την συνείδησιν ότι έχει σύμφωνον την μεγάλην πλειοψηφίαν του Έθνους, ευρεθή ενώπιον εσωτερικών αντιδράσεων, δι' ων επιδιώκεται αφ' ενός μεν να καταστή ανίκανος η Ελλάς να νικήση, αφ' ετέρου δε να διευκολυνθή η νίκη των κληρονομικών αυτής εχθρών, επί τη τερατώδει ελπίδι ότι τοιαύτη εθνική της Ελλάδος καταστροφή δύναται να αγάγη εις παλινόρθωσιν του εκπτώτου Βασιλέως, είνε ανάγκη να κηρυχθή ότι η Κυβέρνησις των Φιλελευθέρων είνε αποφασισμένη εφόσον απο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λαμβάνει της εμπιστοσύνης των νομίμων εξουσιών της χώρας, να κατασυντρίψη πάσαν τοιαύτη αντίδρασιν».

Την ίδια μέρα ο Διοικητής του Α΄ Σώματος Στρατού Λ. Παρασκευόπουλος εξέδωσε την παρακάτω ανακοίνωση:

«Κατόπιν εξηκριβωμένων ενεργειών, τεινουσών εις την διάσπασιν της εθνικής ενότητος και την εθνικήν καταστροφήν δια της δημιουργίας εν ταις παρούσαις στιγμαίς στασιαστικών κινημάτων, και προς αποσόβησιν πάσης τοιαύτης εν μέλλοντι ενεργείας, εν συνεχεία των ληφθέντων γενικών μέτρων, συνελήφθησαν και απηλάθησαν κατόπιν διαταγής της Κυβερνήσεως οι

Θεόδ. Υψηλάντης, πρώην σταυλάρχης του εκπτώτου.
Σπυρίδων Λάμπρος, πρώην πρωθυπουργός.
Ευγένιος Ζαλοκώστας, πρώην υπουργός των Εξωτερικών.
Γεώργιος Μπαλτατζής, πρώην υπουργός.
Νικόλ. Τριανταφυλλάκος, πρώην υπουργός.
Παναγιώτης Τσαλδάρης, πρώην υπουργός.
Ιωάννης Χατζόπουλος, απόστρατος συνταγματάρχης, πρώην υπουργός.
Ιωάννης Ράλλης, υιός του πρώην πρωθυπουργού.
Γεώργιος Αναστασόπουλος, δικηγόρος πρώην βουλευτής Αττικής.

Επίσης συνελήφθη ο απόστρατος αντιστράτηγος Κ. Κουμουνδούρος δια τους αυτούς λόγους, ο οποίος όμως, κατόπιν επισήμως βεβαιωθείσης ασθενείας, θα παραμείνη κρατούμενος και νοσηλευόμενος εν τη οικία του. Ως και ο Στέφανος Σκουλούδης, όστις, λόγω της προβεβηκυίας ηλικίας του, μένει κρατούμενος εν τη οικία του, επιτραπείσης της επικοινωνίας μεθ' ωρισμένων προσώπων».

Αθήναι τη 22 Ιανουαρίου 1918
Το Α΄ Σώμα Στρατού
Λεων. Ι. Παρασκευόπουλος

Ο Λ. Παρασκευόπουλος στη συνέχεια επισκέφθηκε τη Λαμία, για μερικές μέρες και σε συγκέντρωση όλης της δυνάμεως της φρουράς μίλησε και απευθυνόμενος πρώτα προς τους αξιωματικούς είτε τα εξής σκληρά λόγια σε αυστηρότατο ύφος:

«Θα επεθύμουν κύριοι, πριν έλθω εδώ να μετέβαινον εις το νεκροταφείον και να έχυνα ολίγα δάκρυα επί των τάφων σας, διότι μη δυνηθέντες να προλάβητε την αντιπειθαρχικήν ταύτην πράξιν την προς στάσιν πλησιάζουσαν των στρατιωτών σας, και συναισθανθέντες το μέγεθος του σφάλματος σας και τα ολέθρια αποτελέσματα εις τας παρούσας περιστάσεις, θα είχατε αυτοκτονήσει δια την ανεπάρκειάν σας προς παρεμπόδισιν του κινήματος αυτού. Μη πράξαντες τούτο είσθε ανάξιοι να φέρετε την στολήν Έλληνος αξιωματικού»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Διέταξε δε τον επικεφαλής αρχαιότερον αξιωματικό να θέσει όλους τους αξιωματικούς σε περιορισμό και να προφυλακίσει μερικούς τα ονόματα των οποίων του εγνώρισε. Αμέσως μετά στρεφόμενος προς τους παρατεταγμένους οπλίτες του Συντάγματος και με επίσης αυστηρότατο ύφος είπε σ' αυτούς μεταξύ των άλλων:

Κυττάξατέ με καλά, έχω την δύναμιν να εφαρμόσω εφ' υμών τον δεκατισμόν, δηλαδή να πάρω από κάθε λόχον 10% και να τους τουφεκίσω χωρίς εξέτασιν, χωρίς ενέργειαν ανακρίσεως. Την δύναμιν ταύτην την λαμβάνω εκ του υπερτεσαρακονταετούς παρελθόντος μου, κατά το οποίον πάσα μου σκέψις, πάσα μου πράξις υπηρέτησε την Πατρίδα, και πάντοτε εξετέλεσα το καθήκον μου. Δεν είναι, όμως μόνον η ηθική αυτή δύναμις που με κάμνει πανίσχυρον κατά τη στιγμήν ταύτην. Έχω μαζύ μου το δίκαιον και τα συμφέροντα της Πατρίδος, ένα τάγμα Στρατού και πάρα πίσω ένα Σύνταγμα, μίαν Μεραρχίαν, ώστε να δύναμαι να επιβληθώ εις όλους οιοιδήποτε και αν είναι. Αλλ' όλα αυτά μου είναι περιττά διότι βλέπω εις όλων τα πρόσωπα ζωγραφιμένην την θλίψιν και μετάνοιαν. Είναι σαν να μου λέτε ότι εκάμαμεν ένα ανόητον σφάλμα δια της πράξεώς μας εκείνης και είμεθα έτοιμοι να θυσιάσωμεν την ζωήν μας υπέρ της αγαπητής Πατρίδας.

Ο Βενιζέλος τηλεγράφησε στον Παρασκευόπουλο ως εξής: «*Σας σφίγγω το χέρι δια τα ωραία λόγια τα οποία απηυθύνατε προς τον εν Λαμία Στρατόν*»

Τη Λαμία επισκέφθηκε και ο Βασιλιάς Αλέξανδρος, στις 24 Ιανουαρίου, πηγαίνοντας στο μέτωπο ύστερα από επίμονη παράκληση του Βενιζέλου ο οποίος του το εξήτησε σε επίσκεψή του στα ανάκτορα. Ο προσωπικός φίλος του Αλεξάνδρου Χρ. Ζαλοκώστας περιγράφει το διάλογο Βασιλιά – Βενιζέλου ως εξής:

«- Τι τρέχει κ. Πρόεδρε, ρωτά ανήσυχος ο Αλέξανδρος.

Επαναστάτησε η Στερεά. Αυτή τη στιγμή χτυπιόμαστε στη Λαμία και στη Χαλκίδα.

Εναντίον τίνος επαναστάτησε;

Τίνος άλλου; Της πατρίδας. Είναι πολύ ταπεινά τα ελατήρια του κινήματος. Η αντιπολίτευσι φοβάται ότι θα διπλασιάσω την Ελάδα και θέλει να με ρίξη δια της βίας.

Είναι σοβαρή η κατάστασι;

Αρκετά.

Υπάρχει κίνδυνος να επικρατήσουν οι επαναστάτες;

Όχι βέβαια. Αλλιώς δεν θα με βλέπατε εδώ. Θα έτρεχα μόνος μου να επιβάλω την τάξι... Παντού επικράτησε ο στρατός. Όσο να ξημερώση θα έχη καταπνιγή το κίνημα. Δεν με ανησυχεί αυτό.

Τι σας ανησυχεί, λοιπόν;

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ο αντίκτυπος που θα έχη η επανάσταση στο στρατό. Σκοπός της Αντιπολιτεύσεως είναι να διαλύση το στρατό, να αντιδράση στην επιστράτευσι. Καταλαβαίνετε τώρα, Μεγαλειότατε, το μέγεθος του εγκλήματος. Οι αντίπαλοί μου ζουν με πάθος, το προσωπικό πάθος που τους τυφλώνει. Δε λογαριάζουν τι θα απογίνη η Ελλάς αν διαλυθή ο στρατός...

Έχετε αποδείξεις ότι το κίνημα το γνώριζε η Αντιπολίτευση;

Έχω και θα τιμωρήσω παραδειγματικά όχι μόνο τους στασιαστές, αλλά και τους ηθικούς αυτουργούς...

Τι ζητάτε από εμένα;

Είναι ανάγκη να σώσουμε τον τόπο. Είναι ανάγκη να με βοηθήσετε, Μεγαλειότατε.

Σε τι; Τι ζητάτε από εμένα;

Πρώτον να εγκρίνετε τα ριζικά μέτρα που θα λάβω, όπως τη λογοκρισία, την αναβολή των εργασιών της Βουλής, τουφεκισμό των πρωταιτίων. Δεύτερον να πάτε μόνος σας στις επαρχίες και στο μέτωπο να συγκρατήσετε το μίσος. Σεις έχετε επιρροή στη μερίδα του λαού που με εχθρεύεται. Πείσατε τους να πειθαρχήσουν τουλάχιστον στο να τελειώση ο πόλεμος.

Φαντάζεσθε ότι θα με υπακούσουν;

Ναι, είσθε ο γυιός του Κωνσταντίνου τους».

Και συνεχίζει πιο κάτω ο Ζαλοκώστας δίνοντας το λόγο στο Βενιζέλο:

«Η Κυβέρνησή μου, λέει, πολεμά δίπλα σε μεγάλους συμμάχους για ιερούς σκοπούς. Οποιος της φέρει εμπόδια κάνει προδοσία. Είναι νεκροθάφτες της Ελλάδος εκείνοι που θα με αναγκάσουν να μάχωμαι εναντίον δύο πυρών των εξωτερικών εχθρών και των εσωτερικών αντιστάσεων. Μα θα τους νικήσω όλους. Και προσθέτει ο Ζαλοκώστας:

«...Είναι αποφασισμένος να σπάση απόψε κάθε δεσμό με τον Αλέξανδρο, αν του αντισταθή.

Έχω την απαίτησι, Μεγαλειότατε, να μου απαντήσετε αν είστε μαζί μου, ή με τους επαναστατημένους βασιλικούς.

Συμφωνώ μαζί σας ότι τον πόλεμο, αφού τον αρχίσαμε, πρέπει να τον συνεχίσουμε με όλα τα μέσα. Είμαι διατεθειμένος να βοηθήσω την προσπάθειά σας. Θα πάω στο μέτωπο και τις επαρχίες.

Ο Αλέξανδρος στη Λαμία αφού επιθεώρησε το 2ο Σύνταγμα κ.λ.π. απηύθυνε προς τους αξιωματικούς και τους οπλίτες την ακόλουθη προσφώνηση:

«Αξιωματικοί και οπλίται,

Είμαι βαθύτατα τεθλιμμένος από το τελευταίον στασιαστικόν κίνημα, το οποίον υπήρξεν απολύτως ολέθριον και εις το οποίον φαίνεται ότι δυστυχώς έλαβον μέρος και τινες αξιωματικοί. Συνιστώ εις πάντας υμάς να αφοσιωθήτε εις το παρόν καθεστώς το οποίον έχετε υποχρέωσιν ν' αναγνωρίσετε δεδομένου ότι Εγώ ο Βασιλεύς σας και αρχηγός του Στρα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τού το έχω αναγνωρίσει. Η Ελλάς, η Πατρίς σας, οφείλει να εκτελέση το καθήκον της και να βοηθήση τας Προστάτιδας Δυνάμεις εν τω μεγάλω αγωνί των και να πολεμήση μετ' αυτών δια τον μέγαν τελικόν σκοπόν.

Προδότης δεν είνε μόνον εκείνος ο οποίος παρεμβάλλει προσκόμματα εις τον αγώνα αυτών, αλλά προδότης είνε επίσης και όστις απλώς συλλαμβάνει την ιδέαν να στασιάση. Οφείλετε πάντες να υποταχθήτε εις τα διαταγάς της Κυβερνήσεως, ήτις απολαύει της απολύτου Μου εμπιστοσύνης.

Ζήτω το Έθνος»

Τη Βασιλική προσφώνηση εκάλυψαν ζητωκραυγές των στρατευμάτων και του συγκεντρωμένου πλήθους.

Τη Λαμία επισκέφθηκε και ο Γενικός Επιθεωρητής του στρατού Γάλλος στρατηγός Μπορντώ ο οποίος επιθεώρησε το 2ο σύνταγμα και την ορειβατική μοίρα και μίλησε προς τους αξιωματικούς στους οποίους είπε, μεταξύ άλλων, ότι πρέπει να ντρέπονται όταν μπαίνουν στη Λαμία και ατενίζουν το άγαλμα του Αθανασίου Διάκου.

Επίσης και ο Ιωάννης Τσιριμώκος, τότε Υπουργός της Δικαιοσύνης, πήγε στη Λαμία και μίλησε προς τους συμπολίτες του με σκληρές εκφράσεις για τους στασιαστές και τους ηθικούς αυτουργούς. Είπε μεταξύ πολλών άλλων ο Τσιριμώκος:

Είμαι συντετριμμένος εκ του αίσχους το οποίον προ τινων ημερών διεπράχθη εις τη πόλιν μας και του οποίου αι απαίσιοι συνέπειαι εξεδηλώθησαν εις Θήβας κατά τρόπον έτι οδυνηρότατον. Αφρονες ή απάτριδες ήσαν οι επιχειρήσαντες να ατιμάσουν την πατρίδα, να ρίψωσιν αυτήν εις τον αλληλοσπαραγμόν και να την κατασήσωσιν ανίκανον να αμυνθή κατά των εξωτερικών εχθρών. Απάτριδες δούλοι, όργανα των εχθρών μας και των συμμάχων των διευθύνουσιν αναντιρρήτως τους μισθωτούς δούλους, οι οποίοι επεχείρησαν να παρασύρωσιν εις άτιμον εκδήλωσιν, αντιπατριωτικήν, την στρατευθείσαν νεότητα του διαμερίσματος τούτου προς εκπλήρωσιν του υψίστου προς την πατρίδα καθήκοντος. .....

Η Κυβέρνησις των Φιλελευθέρων ακολουθούσα τας αρχάς της έτεινε την χείρα προς πάντας χάριν της σωτηρίας της πατρίδος. Συνεχώρησεν και εκάλυψεν τα πάντα δια του πέπλου της λήθης μη φανταζομένη ποτέ ότι εναντίον της πατρίδος ήθελεν αποτολμηθή παρόμοιον του προχθεσινού έγκλημα.....

Ουδέποτε επίστευεν ότι θα υπήρχον Έλληνες Βούλγαροι, οι οποίοι θα εστερούντο του στοιχειώδους πατριωτισμού, μη λησμονούντες τα μίση των, τα πάθη των, τας διαιρέσεις των, θα έφθανον να εγείρωσι την χείρα εναντίον της ιδίας αυτών πατρίδος.

Ο Γεώργιος Πλατής πολιτικός κι αυτός της Φθιώτιδας δεν ήταν ακριβής όταν στο βιβλίο του «ΛΑΜΙΑ» έγραφε ότι... «Η εν τη Κυβερνήσει παρουσία τότε του βουλευτού Φθιώτιδος και υπουργού Δικαιοσύνης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αειμνήστου Ι. Τσιριμώκου ως και του αειμνήστου Ν. Ξηρού βουλευτού Φθιώτιδος, δεν κατέστησαν δυνατήν την ματαίωσιν της εκτελέσεως». Άλλη ενέργεια της Κυβερνήσεως των Φιλελευθέρων ήταν και η εκτόπιση αρκετών αντιβενιζελικών έγκριτων πολιτών της Λαμίας, Στυλίδας, Δομοκού κ.λ.π. όπως από τη Λαμία οι Ν. Βελέντζας, Αθαν. Γραμματίκας δικηγόροι, Σταύρος Χαραλαμπόπουλος επιχειρηματίας, Καρακαντάς κτηματίας, Γιαννούκος έμπορος, Χρηστάκης και Ι. Χονδρόπουλος υποδηματοποιοί, Γ. Παγουρτζής, Χρ. Γαλάνης, Αθαν. Κασβίκης κ.λ.π. Από το Δομοκό οι Φώτιος Γουλής έμπορος, Αριστ. Γρηγορίου γιατρός, Ντούλας Γαλάνης και Κ. Καρατζάς φαρμακοποιός. Από την Ομβριακή οι Αντώνιος Παπαποστόλου και Δημ. Δούμας, από Αταλάντη Σταύρος Βελλόπουλος. Αυτοί, θύματα των πολιτικών φρονημάτων τους, υποβάλλονταν σε καταναγκαστικά έργα (σπάσιμο σκύρων κ.λ.π.).

Οι δίκες των στασιαστών στο Έκτακτο Στρατοδικείο της Λαμίας

Εκτός απ την ανταρσία της Λαμίας είχαμε στη συνέχεια, εκείνες τις μέρες και άλλη στάση στην ανατολική Λοκρίδα. Με συμμετοχή λίγων στρατιωτών του 2ου Συντάγματος που δεν επέστρεψαν στους στρατώνες αλλά έφυγαν για τα χωριά τους, ένας αριθμός πολιτών, μερικών εκατοντάδων, άλλων ενόπλων και άλλων όχι από τα χωριά Μαρτίνο και Παύλο, με επικεφαλής και σαλπαγκτές βάδιζαν κατά της Αταλάντης. Τη στάση αυτή κατέστειλε δύναμη ενός λόχου του στρατού της Αμύνης υπό τον λοχαγό Π. Καλομενόπουλο. Και οι υπαίτιοι αυτής της στάσης δικάστηκαν στο στρατοδικείο της Λαμίας.

Το στρατοδικείο συστήθηκε στις 22 Ιανουαρίου και το ίδιο βράδυ άρχισε η πρώτη δίκη με κατηγορουμένους τους λοχίες Νικ. Αρχανιώτη από τη Σπερχειάδα, Γεώργ. Γιαννακόπουλο από την Ελάτεια Λοκρίδας και Στέργιο Ξηρομερίτη από την Αμφίκλεια και τους στρατιώτες Ευάγ. Βέλλιο και Γ. Διμαρόπουλο. Σύμφωνα με την απόφαση του στρατοδικείου που εκδόθηκε το απόγευμα της 23ης Ιανουαρίου καταδικάστηκαν εις θάνατον οι λοχίες Ν. Αρχανιώτης και Γ. Γιαννακόπουλος και όπως ανακοίνωσε το Υπουργείο Στρατιωτικών, «αποδειχθείσης της ενοχής αυτών, ως ανηκόντων εις τους αρχηγούς της στάσεως». Οι υπόλοιποι τρεις αθωώθηκαν. Η εκτέλεση της αποφάσεως αναβλήθηκε κατά μία μέρα λόγω της παρουσίας του Βασιλιά στη Λαμία. Αυτή έγινε στις 25 Ιανουαρίου στη θέση Ταράτσα με εκτελεστές άνδρες της διμοιρίας των δύο καταδίκων. Ο Νικ. Αρχανιώτης απευθυνόμενος στους συναδέλφους του εκτελεστές τους είπε δείχνοντας το μέρος της καρδιάς του: «Εδώ να με χτυπήσετε, βρε παιδιά. Με σκοτώνουνε γιατί αγάπησα τον γενναίον και ένδοξον Βασιλέα μας...»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στη δευτέρα δίκη κατηγορούμενος ήταν ο υπολοχαγός Μιχ. Λαμπαδιάρης ο οποίος καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός έτους και καθαίρεση από του βαθμού του και τούτο γιατί το Δικαστήριο πείστηκε ότι ο κατηγορούμενος επέδειξε μόνον αμέλειαν στην εκτέλεση του καθήκοντος του για πρόληψη του κινήματος. Η καθαίρεση έγινε στις 31 Ιανουαρίου.

Η τρίτη δίκη άρχισε στις 30 Ιανουαρίου. Κατηγορούμενοι ο επιλοχίας Γεώργιος Παρασκεβιώτης από τον Άγιο Κωνσταντίνο Λοκρίδας και ο δεκανέας Γεώργιος Παπαδογιώργος από τη Λαμία.

Η κατηγορία τους ήταν «επί συνεργεία εις στάσιν και διαρπαγή ειδών του Δημοσίου». Και στους δύο το στρατοδικείο επέβαλε την ποινή του θανάτου. Η εκτέλεσή τους έγινε την 1η Φεβρουαρίου. Μετά την τρίτη δίκη επρόκειτο να γίνουν άλλες δύο οι οποίες όμως συγχωνεύθηκαν ύστερα από πρόταση του Βασιλικού Επιτρόπου.

Στη δίκη αυτή κατηγορούμενοι ήταν πολλοί Λοκροί πολίτες αλλά και στρατιώτες στασιαστές του Μαρτίνου και μεταξύ αυτών και οι δεκανέας Νέστορας Θεοδώρου, ο σαλπιγκτής Ν. Πέπας και ο στρατευόμενος Αθ. Καβάλας. Η απόφαση εκδόθηκε το βράδυ της 6ης Φεβρουαρίου. Με αυτή επιβλήθηκε η ποινή του θανάτου στους τρεις παραπάνω (Θεοδώρου, Πέπα και Καβάλλα), σε ισόβια δεσμά σε δύο πολίτες, σε 8ετή ειρκτή σε δύο πολίτες, σε εξαετή ειρκτή σε 5 πολίτες, σε τριετή φυλάκιση σε εννέα πολίτες. Σε 3ετή επίσης φυλάκιση σε όλους τους στρατιώτες με αναστολή της ποινής μέχρι της λήξεως της επιστρατεύσεως. Οι υπόλοιποι 16 πολίτες αθωώθηκαν. Την επομένη, δηλαδή στις 7 Φεβρουαρίου, εκτελέστηκαν οι τρεις καταδικασθέντες εις θάνατον.

Την ίδια περίοδο έγιναν κινήματα στρατιωτικών και πολιτών στη Θήβα, Δαύλεια κ.λ.π. ερυτέρας εκτάσεως με θύματα και πολλές εκτελέσεις ύστερα από αποφάσεις του εκτάκτου στρατοδικείου της Θήβας. Όμως αυτά είναι εκτός του δικού μου θέματος.

Άλλες πληροφορίες, κρίσεις και επικρίσεις για το κίνημα, τις καταδίκες και τις εκτελέσεις

Ο αείμνηστος Κώστας Αρχανιώτης, αδελφός του εκτελεσθέντος Νικολάου Αρχανιώτη, δικηγόρος Αθηνών και αργότερα συμβολαιογράφος στη Λαμία, από τους εκλεκτούς Φθιώτες, ερεύνησε, από προσωπικό ενδιαφέρον, σε βάθος, το θέμα του κινήματος της Λαμίας και της καταδίκης του αδελφού του και σε συζήτηση που είχαμε, πριν από πολλά χρόνια, υποστήριξε ότι ο αδελφός του όχι μόνο δεν ήταν από τους πρωταιτίους του κινήματος αλλά ούτε καν πήρε μέρος σ' αυτό. Μάλιστα την κρίσιμη ώρα διασκέδαζε με άλλους πολίτες σε ταβέρνα της Λαμίας και έφυγε από τη διασκέδασή του λόγω της διακοπής του ηλεκτρικού ρεύματος. Στη συνέχεια συναντήθηκε με 2-3 αξιωματικούς από τους οποίους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πήρε και εκτέλεσε διάφορες εντολές όπως να συνοδεύσει τη σύζυγο του αξιωματικού Μάρκου σε ασφαλές μέρος κ.λ.π. Υποστήριξε, ακόμα ο Κ. Αρχανιώτης ότι η απόφαση για την καταδίκη του αδελφού του ήταν απόφαση σκοπιμότητας για εκφοβισμό των στρατευσίμων της περιοχής της Δυτικής Φθιώτιδας προκειμένου να επιτύχει και στην περιοχή εκείνη η επιστράτευση δεδομένου ότι ο Αρχανιώτης κατάγονταν από την περιφέρεια της Σπερχειάδας και επί πλέον ήταν φανατικός βασιλικός καθώς και η οικογένειά του.

Σε ενημερωτική επιστολή φίλου των εξοριστων αντιβενιζελικών στην Κορσική αναφέρθηκαν και τα παρακάτω:

.....

Πολλοί εκ των απειθησάντων στρατιωτών επανήλθον και εκ της γενομένης ανταρσίας ουδείς Βενιζελικός έπαθε ή οπωσδήποτε εκακοποιήθη. Αλλ' η Κυβέρνησις εδίψα αίμα και το αίμα αυτό έχυσε δια της μεθόδου των εκτάκτων στρατοδικείων.

Την 24 Ιανουαρίου η Κυβέρνησις συνέστησεν εν Λαμία έκτακτον στρατοδικείον υπό πρόεδρον αξιωματικόν τινα της αμύνης, του οποίου το όνομα ενθύμιζε την παλαίμαχον τραγικόν ηθοποιόν της Ζακύνθου Δ. Ταδουλάμην, συνεκροτείτο δε το στρατοδικείον κατά τοιούτον τρόπον, ώστε προς την γνώμην του προέδρου ουδέν των μελών του δύναται να έχη αντίρρησιν.

Το στρατοδικείον τούτο φαίνεται, ότι είχε την εντολήν να τρομοκρατήση δι' αθρόων τουφεκισμών, διότι τους δύο πρώτους δυστυχείς αξιωματικούς Αρχανιώτην και Γιαννακόπουλον, τους οποίους εφόνευσαν αγρίως, τους εφόνευσαν όχι ως στασιαστάς, αλλά διότι δεν προέλαβον την στάσιν και διότι δεν αντετάχθησαν κατά των στασιασάντων στρατιωτών.

Ο εις εξ αυτών μάλιστα, ο Νικ. Αρχανιώτης, εντελώς αθώος πάσης ανταρσίας, κατεδικάσθη να δολοφονηθή, διότι ήτο βασιλόφρων, και διότι εις το δωμάτιόν του ευρέθησαν εικόνες του Βασιλέως Κωνσταντίνου και ποιήματα αφιερωμένα εις αυτόν.

Εις την Λαμίαν είχε φροντίση η Κυβέρνησις και έστειλε αμέσως Κρήτας και Χωροφύλακας και στρατιώτας.

.....

Αλλά και ο τρόπος του τουφεκισμού αυτών είνε θηριώδης. Ο Νικόλαος Αρχανιώτης και ο Γεώργιος Γιαννακόπουλος ήσαν τα δύο πρώτα φανερά θύματα του Βενιζέλου, δια της οδού του εκτάκτου στρατοδικείου.

Δια τον τουφεκισμόν των δύο πρώτων θυμάτων διέταξαν άνδρας της δημοιρίας των δύο καταδίκων υπαξιωματικών και τους υπέβαλαν εις το μαρτύριον αυτό να φονεύσουν τους αγαπημένους των υπαξιωματικούς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δια να μη απειθήσουν δε οι δυστυχείς στρατιώται, έταξαν όπισθεν των διπλασίους Κρήτας στρατιώτας με πλήρη τον οπλισμόν, ετοίμους κατ' αυτών. Τοιουτοτρόπως τους ηνάγκασαν να γίνουν φονείς των ιδίων φίλων και συστρατιωτών.

Αμφότεροι οι αδίκως φονευόμενοι υπαξιωματικοί αντιμετώπισαν μετά θαυμαστής ψυχραιμίας και γενναιότητος τον θάνατον.

.....

Το 1921 ο Ταξιάρχης Αρχανιώτης πατέρας του τουφεκισθέντος Νικολάου ο οποίος τότε είχε άλλους τρεις γιούς στο στρατό με αναφορά του προς την Συνέλευση ζητούσε να επεκταθεί το ευεργέτημα του νόμου 425 ώστε να μεταφερθούν τα τρία παιδιά του στην β΄ σειρά εφεδρείας. Με αφορμή αυτή την αναφορά έγινε ευρεία συζήτηση στη Συνέλευση στις 9/4/1921 μεταξύ των πληρεξουσίων Δ. Χατζίσκου, Ι. Κούσουλα, Ι. Παπαλουκά, Αθ. Ευταξία, Α. Παπαθανασίου, Ν. Κρίτσα κ.ά.

Οι πληρεξούσιοι μεταξύ των άλλων είπαν: Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ... ο τουφεκισμός εγένετο δια λόγους απλώς σκοπιμότητος χωρίς να υπάρξη ουδεμία απόδειξις.....

Δεν υπήρχεν ο τυφεκισθείς Αρχανιώτης ούτε καν εις τον στρατόν μας, εδόθη από εδώ η διαταγή να τους τουφεκίσουν μόνον και μόνον δια να τρομοκρατήσουν τον κόσμον. Οφείλω να σας είπω ότι ο τυφεκισθείς κατά την εσπέραν, καθ' ην εγένετο το παιδαριώδες εκείνο κίνημα, εξετέλει επιθεώρησιν και ευρίσκετο εντός της πόλεως, μετά δε την επιθεώρησιν εκοιμήθη εις τον στρατώνα εκείνον, ο οποίος δεν είχε μετάσχει του κινήματος και ενώ υπήρχον αυταί αι αποδείξεις, ενώ έσπευσε να ειδοποιήση την οικογένειαν του Συνταγματάρχου δια να μη κακοποιηθεί από τους στρατιώτας εν τούτοις ετυφεκίσθη ως αρχηγός και οδηγός, διότι κατά την κειμένην νομοθεσίαν ούτως έπρεπε να γείνη. Ο δ' έτερος τυφεκισθείς Γιαννακόπουλος την εσπέραν εκείνην εκοιμάτο εντός της πόλεως και όταν έγινε το κίνημα ειδοποιήθη και εφύλαξε τον Μέραρχον την εσπέραν εκείνην, και όμως ετυφεκίσθη και εκείνος ως αρχηγός και οδηγός μόνον και μόνον διότι είχεν αντιβενιζελικά φρονήματα.

Ι. ΠΑΠΑΛΟΥΚΑΣ .....

Δια το κίνημα τούτο δεν κατηγορήθησαν οι στρατιώται, οι οποίοι διέπραξαν αδικήματα αλλ' οι πολιτευόμενοι του νομού, οι ανήκοντες εις το κόμμα των Φιλελευθέρων ώρισαν τας κεφαλάς, αι οποίαι θα επίπτον από εκάστην επαρχίαν, αι κεφαλαί δε αύται εξελέγησαν από τους μάλλον αθωοτέρους, οι οποίοι όμως ήσαν προσωπικοί εχθροί του τότε υπουργού της Δικαιοσύνης κ. Τσιριμώκου. Και αι κεφαλαί έπεσαν, κατεδικάσθησαν τα παιδιά αυτά εις θάνατον και παριστάμεθα ως μάρτυρες εις τα στρατοδικεία, τα οποία τους κατεδίκαζον χωρίς τίποτε να αποδεικνύηται και ετυφεκίσθησαν εις την Ταράτσαν ενώπιον όλου του κόσμου. Πρώτος ετυ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φεκίσθη ο Αρχανιώτης, ένας πανύψηλος νέος άριστος, ο οποίος ως επιλοχίας είχεν επιδείξει τα ανδρικά του αισθήματα κατά τους πολέμους του 1912 και 1913 και ο οποίος ουδέν άλλο έπραξε παρά ότι ήτο προσωπικός εχθρός του Τσιριμώκου, καταγόμενος εκ της ιδιαιτέρας αυτού επαρχίας. Έτερος τυφεκισθείς είναι ο Παπαδογιώργος εχθρός και αυτός του Τσιριμώκου, κατά την δίκην του οποίου ήμην παρών και δεν απεδείχθη τίποτε εκ της διαδικασίας, ούτε δι' αυτόν ούτε δια τον επίσης καταδικασθέντα Γιαννακόπουλον. Τοιαύται ήσαν αι καταδικαστικαί αποφάσεις και δια τους άλλους. ..... Αν τα άλλα στρατοδικεία κατεδίκασαν αυστηρώς, το της Λαμίας δύναμαι να βεβαιώσω εξ ιδίας αντιλήψεως ότι κατεδίκασεν τελείως αδίκως και εν γνώσει μάλιστα της αθωότητος των καταδικαζομένων. Αναφέρω μάλιστα ότι ο αρχηγός κινήματος δεν κατεδικάσθη εις θάνατον, διότι επλήρωσε 20.000 δρχ. δεν ειξεύρω που, και ο άνθρωπος αυτός ζητεί μετά την πρώτην Νοεμβρίου να καταγγείλη εκείνους, οι οποίοι του επήραν τας 20.000 δραχμάς. Ο αρχηγός δεν κατεδικάσθη εις θάνατον και κατεδικάσθησαν οι στρατιώται του κινήματος. Τοιαύται ήσαν αι αποφάσεις του Στρατοδικείου. Βεβαίως όλοι αδίκως κατεδικάσθησαν, αλλ' εις την Λαμίαν κατεδικάσθησαν κατά τρόπον τρομακτικόν..... Ι. ΠΑΠΑΛΟΥΚΑΣ Ο Αρχανιώτης αυτός, ο πατήρ ενός των τουφεκισθέντων κατ' αυτόν τον τρόπον, έχει τρία παιδιά τώρα εις τον στρατόν, το ένα της κλάσεως 1916, το άλλο του 1918 και το άλλο του 1920. Και τι ζητεί παρ' ημών; Ζητεί το ευεργέτημα, το οποίον παρέχει ο νόμος εις εκείνους, οι οποίοι έχουσιν αδελφόν φονευθέντα εν πολέμω ή εκ μολυσματικών νόσων, εν από τα παιδιά αυτού να τεθή εις τη δευτέραν σειράν εφεδρείας, αφ' ου τόσον αδίκως εφονεύθη το άλλο..... Α. ΕΥΤΑΞΙΑΣ. Κύριε Πρόεδρε, τα όργια, τα οποία εγένοντο εις τον νομόν Φθιώτιδος και ιδιαιτέρως εις την επαρχίαν Λαμίας είναι απερίγραπτα. Ουδαμού αλλαχού της Ελλάδος έλαβον χώραν τοιαύτα όργια. Είχομεν ου μόνον τυφεκισμούς, αλλά και εμπρησμούς αναμιμνήσκοντας τα όργια του Αλή Πασά, όλοι δε οι παθόντες μά την αναμένουσι μέχρι της στιγμής οιανδήποτε αποζημίωσιν εκ μέρους της πολιτείας, και όλοι αυτοί, κύριοι, είναι εκείνοι προς τους οποίους προσεφέρθη η πρώην Κυβέρνησις να τους αφήση ελευθέρους υπό τον όρον να μεταβάλωσιν τα πολιτικά αυτών φρονήματα και απέκρουσαν μετά γενναιότητος τούτο, αποδεχόμενον μόνον παρά της Κυβερνήσεως εκείνης, η οποία θα ανετεπροσώπευε τα πολιτικά αυτών φρονήματα ικανοποίησιν. Και όμως μέχρι της σήμερον δεν κατωρθώθη εις τους δυστυχείς αυτούς να δοθή καμμία αποζημίωσις.

Ο παριστάμενος κ. Γιάννης Γαλανός μάς είπε, πριν από λίγο, εδώ ότι η μητέρα του είδε από κάποια απόσταση τις εκτελέσεις των καταδικασθέντων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Βασίλης Κ. Σπανός
διδάκτωρ νεότερης ιστορίας

ΘΕΜΑ

Υπομνήματα εκλογής και πληροφορίες για επισκόπους του Θαυμακού (Μάιος 1659 – 22 Δεκεμβρίου 1857)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Η σύνταξη του επισκοπικού καταλόγου μιας εκκλησιαστικής επαρχίας είναι μία υπόθεση αρκετά δύσκολη, η οποία απαιτεί, εκτός από υπομονή και μεθοδικότητα, ενίοτε και τύχη, αφού πληροφορίες για τους επισκόπους / μητροπολίτες μιας πόλης βρίσκονται, ορισμένες φορές, και σε φαινομενικά άσχετες πηγές. Η καλύτερη και αμεσότερη πηγή, το υπόμνημα εκλογής κάθε επισκόπου, το οποίο συνέτασσαν και υπέγραφαν, αμέσως μετά την εκλογή του, οι εκλέκτορες αρχιερείς δεν είναι πάντα προσιτό.

Ένα μεγάλο μέρος αυτών των υπομνημάτων έχει σωθεί χάρη στην καταχώριση αντιγράφων τους σε χειρόγραφους κώδικες επισκοπών / μητροπόλεων και μονών. Κάθε φορά, που, ακόμη και στα πλαίσια άλλης έρευνάς μας, εντοπίζουμε κάποια, θεωρούμε υποχρέωσή μας να τα κάνουμε γνωστά στο κοινό, συμβάλλοντας, κατά το δυνατόν, στην συμπλήρωση ή και διόρθωση των υπαρχόντων επισκοπικών καταλόγων.

Στην παρούσα ανακοίνωση, θα παρουσιάσουμε υπομνήματα εκλογής επισκόπων του Θαυμακού, καθώς και κάποιες πληροφορίες, για ορισμένους από αυτούς, που εντοπίσαμε στον Κώδικα 1472 της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας, άλλοτε Κώδικα της Μητρόπολης της Λάρισας[1] αντίγραφο του οποίου, σε μορφή φιλμ, έχουμε στην κατοχή μας. Πρόκειται για 13 έγγραφα, της περιόδου Μάιος 1659 – 22 Δεκεμβρίου 1857.

Η αναφερόμενη, για πρώτη φορά, στα Τακτικά του 10ου αιώνα ως υπάρχουσα από την εποχή του Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού (886 – 912) Επισκοπή του Θαυμακού, με έδρα τον σημερινό Δομοκό, ήταν μία από τις υποκείμενες στην Μητρόπολη της Λάρισας επισκοπές του θεσσαλικού χώρου, μέχρι τον Ιανουάριο του 1920, όταν, στα πλαίσια της γενικότερης αναδιάρθρωσης στα της εκκλησιαστικής διοίκησης, καταργήθηκε και το μεγαλύτερο μέρος της υπήχθη στην Μητρόπολη της Φθιώτιδας και το

1. Για τον Κώδικα 1472 της Ε.Β.Ε., με καταγραφές από το 1600 και εξής, βλ. Βαγγέλης Σκουβαράς, «Ο Κώδικας της Μητρόπολης Λαρίσης του 1600», *Πανθεσσαλικά Γράμματα* 35-36-37 (Λάρισα 1979) 482 – 488 · Γεώργιος Ντρογκούλης, «Η Λάρισα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέσα από τον Κώδικα 1472 της Ε.Β.Ε.», *Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών* (Λάρισα 1997)146 – 161.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

υπόλοιπο στην Θεσσαλιώτιδας και Φεναριοφερσάλων.[2] Ενίοτε, τον τίτλο του επισκόπου Θαυμακού φέρει βοηθός επίσκοπος του Αθηνών.[3] Κάθε φορά, λοιπόν, που ο θρόνος της χήρευε, μία επιτροπή αποτελούμενη από αρχιερείς υπαγομένων στην Μητρόπολη της Λάρισας επισκοπών, μετά από εντολή του μητροπολίτη, προέβαινε στην εκλογή νέου επισκόπου, διαδικασία, η οποία, βέβαια, ακολουθούνταν για όλες τις επισκοπές.

Όπως συμβαίνει με τους καταλόγους όλων, σχεδόν, των επισκοπών, και αυτοί του Θαυμακού επιδέχονται διορθώσεις – συμπληρώσεις.[4] Χωρίς να υποστηρίζουμε ότι, με την συμβολή μας, θα φέρουμε μεγάλες αλλαγές, ελπίζουμε ότι θα συμβάλουμε κι εμείς, κατά το δυνατόν, στην όσο το δυνατόν πληρέστερη μορφή του επισκοπικού καταλόγου της Επισκοπής του Θαυμακού, για την συγκεκριμένη περίοδο.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Συμεών** (Μάιος 1659).[5]

Επειδή η Επισκοπή του Θαυμακού έμεινε απροστάτευτη, λόγω του θανάτου του επισκόπου Γαβριήλ,[6] ο οποίος συνέβη πριν από λίγο, προσταγή του Λαρίσης Διονυσίου,[7] συγκεντρώθηκαν τον Μάιο του 1659, στην Μονή της Πέτρας,[8] τρεις επίσκοποι, οι οποίοι εξέλεξαν τον ιερομόναχο Συμεών,[9] ο οποίος είχε συνυποψηφίους τον παπα – Άνθιμο και τον παπα – Αντώνιο. Το έγγραφο υπογράφεται από τον Τρίκκης Δανιήλ, τον

2. Βλ. Fr. Hild – Joh. Koder – Κώστας Σπανός – Δημ. Αγραφιώτης (μετάφ. από τα γερμανικά Γ. Παρασκευάς), «Η Θεσσαλία. Οικισμοί – τοπωνύμια – μοναστήρια – ναοί», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 12 (Λάρισα 1987) 47 – 48 · Εμμανουήλ Ι. Κωνσταντινίδης, «Θαυμακού Επισκοπή», *Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 6(Αθήναι 1965) 123 – 124 · ο ίδιος, *Συμβολαί εις την έρευναν της ιστορίας των εν Ελλάδι Επισκοπών*, Αθήναι 1969, 39 · Θ. Κ. Καρατζάς, *Ιστορία Επαρχίας Δομοκού*, Αθήναι 1962, 51 - 53· Βασίλειος Γ. Ατέσης, *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος, απ' αρχής μέχρι σήμερον*, ανατύπωσις εκ του *Εκκλησιαστικού Φάρου*, Αθήναι 1975,279.

3. Βλ. Θ. Κ. Καρατζάς, *ό.π.*, σ. 56.

4. Επισκοπικούς καταλόγους του Θαυμακού βλ. στα εξής: Ν. Ι. Γιαννόπουλος, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας», *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός*, 10(Αθήναι 1914)294 – 296 · ο ίδιος, «Επισκοπικοί κατάλογοι Θεσσαλίας» (Διορθώσεις και προσθήκαι), *Θεολογία*, 13(Αθήναι 1935)28 - 29 · Βασίλειος Α. Μυστακίδης, «Επισκοπικοί Κατάλογοι», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, ΙΒ΄ (Αθήναι 1936)174 · Εμ. Κωνσταντινίδης, «Θαυμακού Επισκοπή», *ό.π.*, σ. 124 · ο ίδιος, *Συμβολαί ..., σ.* 38 – 40 · Θ. Κ. Καρατζάς, *ό.π.*, 54 – 57 · Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 279 – 280.

5. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 153β.

6. Για τον Γαβριήλ, οι επισκοπικοί κατάλογοι αναφέρουν μόνο το έτος 1659 ή ότι απεβίωσε το 1659. Τώρα, μαθαίνουμε ότι απεβίωσε πριν από τον Μάιο του 1659.

7. Πρόκειται για τον Διονύσιο Γ΄ Βαρδαλή (1652 – 1662).

8. Η Μονή της Πέτρας βρίσκεται κοντά στο Καταφύγι της Καρδίτσας.

9. Πρόκειται για τον Συμεών Β΄, ο οποίος αρχιεράτευσε μέχρι το 1663. Από το υπόμνημα, μαθαίνουμε ότι εξελέγη τον μήνα Μάιο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ραδοβισδίου, του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, και τον Γαρδικίου Σωφρόνιο.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Ανθίμου** (1683).[10]

Λόγω μετάθεσης του επισκόπου Παλατίου[11] στην Αρχιεπισκοπή της Λιτίτζης,[12] τέσσερις επίσκοποι, ο Δημητριάδος Ιωαννίκιος, ο Σταγών Δανιήλ, ο Ζητουνίου Μελέτιος και κάποιος του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, συγκεντρώθηκαν, προσταγή και αδεία του Λαρίσης Μακαρίου,[13] στον ναό του πρωτομάρτυρα Στεφάνου, στα Τρίκαλα, και εξέλεξαν τον ιερομόναχο Άνθιμο.[14] Συνυποψήφιοί του ήταν οι ιερομόναχοι Ιωνάς και Διονύσιος.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Διονυσίου** (21 Οκτωβρίου 1727).[15]

Λόγω θανάτου του επισκόπου Ζωσιμά,[16] ο Ζητουνίου Ανθιμος, ο Γαρδικίου Παγκράτιος και κάποιος πρώην Γαρδικίου, προσταγή και αδεία του Λαρίσης Γαβριήλ,[17] συνήλθαν στον ναό του Τιμίου Προδρόμου, στον Τύρναβο, και εξέλεξαν τον ιερομόναχο Διονύσιο,[18] ο οποίος είχε συνυποψηφίους τούς ιερομονάχους Γαβριήλ και Θεοδόσιο.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Κυρίλλου** (14 Οκτωβρίου 1773).[19]

Λόγω της παραίτησης του επισκόπου Σεραφείμ, ο οποίος παραιτήθηκε[20] *«οικιοθελώς και αβιάστως, ως άντικρυ* [δηλαδή σε άλλο φύλλο του κώδικα] *φαίνεται»*, ο Γαρδικίου Ανανίας, έχων και την γνώμη του Τρίκκης

10. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 24β.

11. Για τον Παλάτιο, αναφέρεται μόνον ότι το 1683 μετατέθηκε στην Αρχιεπισκοπή της Λίτίτζης.

12. Η διαλυμένη Αρχιεπισκοπή (άλλοτε επισκοπή, μητρόπολη) της Λιτίτζης βρισκόταν στην Θράκη και υπαγόταν στην Μητρόπολη της Φιλιππουπόλεως. Βλ. Ιωάννης Αναστασίου, «Βιβλιογραφία των Επισκοπικών Καταλόγων του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως και της Εκκλησίας της Ελλάδος», *Επιστημονική Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Α. Π. Θεσσαλονίκης*, 22, παράρτημα 25, 231 – 232.

13. Πρόκειται για τον Μακάριο Α΄ τον Χίο (1680 – 1688).

14. Για τον Ανθιμο, οι κατάλογοι αναφέρουν μόνον ότι αρχιεράτευσε κατά το 1683 – 1686, οπότε παραιτήθηκε.

15. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 51β.

16. Για τον Ζωσιμά Β΄, οι κατάλογοι αναφέρουν μόνον ότι αρχιεράτευσε κατά το διάστημα 1717 – 1727. Από το υπόμνημα εκλογής του Διονυσίου, μαθαίνουμε ότι απεβίωσε πριν από τον Οκτώβριο του 1727.

17. Πρόκειται για τον Γαβριήλ Α΄ (1722 – 1732).

18. Στους καταλόγους, αναφέρεται, για τον Διονύσιο, μόνον ότι ανήλθε στον θρόνο το 1727. Χάρη στο υπόμνημα, γνωρίζουμε την ακριβή ημερομηνία της εκλογής του.

19. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 68 α.

20. Ο Σεραφείμ Β΄ αρχιεράτευσε κατά το 1763 – 1773, σύμφωνα με τους επισκοπικούς καταλόγους. Διορθωτέοι οι Β. Μυστακίδης και Θ. Καρατζάς, οι οποίοι αναφέρουν το διάστημα 1763 – 1767. Κατά τον Β. Ατέση, το 1780, εφησύχαζε στην Μονή της Παναγίας στην Σκόπελο. Χάρη στο υπόμνημα εκλογής του Κυρίλλου, συμπεραίνουμε ότι παραιτήθηκε τον Οκτώβριο του 1773, μάλλον στις 14, αφού η παραίτηση του νυν και η εκλογή του διαδόχου του γινόταν, συνήθως, ταυτόχρονα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αμβροσίου, και δύο ακόμη επίσκοποι με δυσανάγνωστες υπογραφές, συγκεντρώθηκαν, προτροπή και αδεία του Λαρίσης Μελετίου,[21] στον ναό της Θεοτόκου του Ζάρκου, και εξέλεξαν τον ιερομόναχο Κύριλλο, πρωτοσύγκελο της Επισκοπής του Θαυμακού.[22] Συνυποψήφιοί του ήταν οι ιερομόναχοι Ματθαίος και Αγάπιος.

• **Παραίτηση του επισκόπου Ραδοβισδίου[23] Ευγενίου**, ώστε να μετατεθεί στην Θαυμακού (5 Απριλίου 1777).[24]

Προτροπή του Λαρίσης Μελετίου,[25] ο Ευγένιος παραιτείται, οικιοθελώς και αβιάστως, ώστε να εκλεγεί επίσκοπος του Θαυμακού, θέση που εχήρευε, λόγω του θανάτου του Κυρίλλου. Αποποιείται κάθε δικαιώματος του στην Ραδοβισδίου, στην οποία, άλλωστε, κατά τα λεγόμενά του, θα τοποθετήσει ο Λαρίσης όποιον κρίνει άξιον.

• **Υπόμνημα εκλογής του πρώην Ραδοβισδίου Ευγενίου** (5 Απριλίου 1777).[26]

Μετά την, καθ' υπόδειξη του Λαρίσης Μελετίου, παραίτηση του Ευγενίου, ο Γαρδικίου Ανανίας και ένας ακόμη επίσκοπος, που είχε και την σύμφωνη γνώμη του Τρίκκης Αμβροσίου, συγκεντρώθηκαν, με την άδεια του Μελετίου, στον ναό της Θεοτόκου, στον οικισμό Ζάρκο της Επισκοπής του Γαρδικίου, και προέβησαν στην εκλογή του Ευγενίου.[27] Συνυποψήφιοί του, τύποις, βέβαια, ήταν οι ιερομόναχοι Νεκτάριος και Χρύσανθος.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Αθανασίου** (22 Ιουλίου 1802).[28] Καθώς ο Θαυμακού Ιάκωβος είχε αποβιώσει,[29] μετά από μακρόχρονη ασθένεια, προτροπή και αδεία του Λαρίσης Διονυσίου,[30] συναθροίσθη-

21. Πρόκειται για τον Μελέτιο Γ΄ (1768 ; - 1791).

22. Ο Κύριλλος αρχιεράτευσε έως το 1777, σύμφωνα με τους επισκοπικούς καταλόγους.

23. Η Επισκοπή του Ραδοβισδίου είναι μία από τις επισκοπές, οι οποίες υπάγονταν στην Μητρόπολη της Λάρισας. Μετά την διάλυσή της, στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης της εκκλησιαστικής διοίκησης, οι υπαγόμενοι σε αυτήν οικισμοί υπήχθησαν στις Μητροπόλεις Θεσσαλιώτιδας (με έδρα την Καρδίτσα) και Άρτας. Για βιβλιογραφικά της, βλ. Ιω. Αναστασίου, *ό.π.*, σ. 312.

24. Βλ. *Κώδικας της E.B.E. 1472*, φ.68β.

25. Βλ. ανωτέρω, σημ. 21.

26. Βλ. *Κώδικας της E.B.E. 1472*, φ. 69α.

27. Τον Ευγένιο, οι περισσότεροι από αυτούς που συνέταξαν επισκοπικούς καταλόγους του Θαυμακού, τον μνημονεύουν κατά το 1777, χωρίς να γνωρίζουν το τέλος της αρχιερατίας του. Ο Ατέσης αναφέρει ότι κατείχε τον θρόνο του Θαυμακού έως το 1783, οπότε μετατέθηκε στην Μητρόπολη των Νέων Πατρών [Υπάτης]. Τώρα, μαθαίνουμε την ακριβή ημερομηνία παραίτησής του από την Ραδοβισδίου και εκλογής του στην Θαυμακού.

28. Βλ. *Κώδικας της E.B.E. 1472*, φ. 102 α.

29. Για τον Ιάκωβο Β΄, οι επισκοπικοί κατάλογοι αναφέρουν ότι αρχιεράτευσε κατά το 1784 – 1802. Διορθωτέος ο Θ. Καρατζάς, ο οποίος ορίζει ως τέλος της αρχιερατίας του το 1788. Χάρη στο υπόμνημα εκλογής του Αθανασίου, γνωρίζουμε ότι απεβίωσε πριν από τις 22 Ιουλίου 1802.

30. Πρόκειται για τον Διονύσιο Ζ΄ τον Καλλιάρχη (1793 – 1804). Βλ. Βασίλης Κ. Σπανός, «Προσθήκες και διορθώσεις στον επισκοπικό κατάλογο της Λάρισας», 1799 – 1870, *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 41(Λάρισα 2002)148, 159.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

καν, στον ναό του Προδρόμου, στον Τύρναβο, οι επίσκοποι Ανανίας του Γαρδικίου, και δύο ακόμη, εκ των οποίων διαβάζεται η υπογραφή μόνο του ενός (Παρθένιος), και εξέλεξαν τον Αθανάσιο, έως τότε πρωτοσύγκελο της Επισκοπής του Θαυμακού.[31] Συνυποψήφιοι του ήταν ο ιερομόναχος Γαβριήλ και ο πνευματικός Ματθαίος.

• **Ομολογία του επισκόπου Αθανασίου** (22 Ιουλίου 1802).[32]

Ο νεοεκλεγείς Αθανάσιος ευχαριστεί τον επιδείξαντα πατρική και ευεργετική διάθεση Λαρίσης Διονύσιο, ο οποίος τον έκρινε άξιο να προβιβασθεί σε επίσκοπο και να καταλάβει τον χηρεύοντα θρόνο του Θαυμακού, καθώς και τους αρχιερείς, οι οποίοι, έχοντας την ίδια γνώμη με τον μητροπολίτη, τον εξέλεξαν και υπόσχεται να ζήσει ειρηνικώς, να ποιμάνει θεοφιλώς και να φανεί ευάρεστος.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Κυρίλλου** (11 Απριλίου 1820).[33] Λόγω της παραίτησης του επισκόπου Ζαχαρία, ο οποίος παραιτήθηκε[34] *«οικιοθελώς και αβιάστως, ως άντικρυ* [δηλαδή σε άλλο φύλλο του κώδικα] *φαίνεται»*, ο πρώην Θαυμακού Ζαχαρίας και ένας επίσκοπος του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, προτροπή και αδεία του Λαρίσης Κυρίλλου,[35] προέβησαν στην εκλογή νέου επισκόπου στον ναό του Αγίου Αχιλλίου της Λάρισας. Εκλέχθηκε ο ιερομόναχος Κύριλλος,[36] ο οποίος είχε συνυποψηφίους τους Διονύσιο και Μελέτιο.

---

31. Για τον Αθανάσιο, οι κατάλογοι αναφέρουν μόνον ότι ανήλθε στον θρόνο το 1802. Κάποιοι, με επιφύλαξη, αναφέρουν, ως τέλος της αρχιερατίας του, το έτος 1815. Χάρη στο υπόμνημα, μαθαίνουμε την ακριβή ημερομηνία της εκλογής του.

32. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 102 β.

33. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 109 α.

34. Ο Ζαχαρίας Β΄ μνημονεύεται στους καταλόγους κατά το διάστημα 1815 – 1820 ή μόνον το 1815. Τώρα, μαθαίνουμε ότι στις 11 Απριλίου 1820 εξελέγη ο διάδοχός του. Επομένως, ο Ζαχαρίας, ο οποίος συμμετείχε στην εκλογή του, παραιτήθηκε, μάλλον, την ίδια ημέρα, κάτι συνηθισμένο.

35. Πρόκειται για τον Κύριλλο Βογάσαρη (1819 – 1820).

36. Ο Κύριλλος Γ΄, κατά τον Β. Ατέση, και Β΄ κατά τους άλλους, που συνέταξαν επισκοπικούς καταλόγους του Θαυμακού, αρχιεράτευσε κατά το 1820 – 1854. Μόνον ο Θ. Καρατζάς τον μνημονεύει κατά το 1848 – 1854. Χάρη στο υπόμνημα, μαθαίνουμε την ακριβή ημερομηνία της ανάρρησής του στον θρόνο, αλλά για το τέλος της αρχιερατίας του, έχουμε επιφυλάξεις, αφού τον Οκτώβριο του 1821 επίσκοπος του Θαυμακού είναι ο Αρσένιος, την παραίτηση του οποίου παρουσιάζουμε στην συνέχεια. Προφανώς, η αρχιερατία του διήρκεσε πολύ λιγότερο, αφού ο διάδοχός του παραιτήθηκε, ήδη, 18 μήνες μετά την εκλογή του Κυρίλλου. Επειδή στο υπόμνημα εκλογής του Νικηφόρου, το οποίο, επίσης, θα παρουσιάσουμε, αναφέρεται ότι αυτός διαδέχθηκε τον αποβιώσαντα Κύριλλο, θεωρούμε ότι υπάρχει και τέταρτος επίσκοπος με το όνομα Κύριλλος, εκτός και αν ο Κύριλλος Γ΄ παραιτήθηκε ή απομακρύνθηκε για κάποιον λόγο, τον διαδέχθηκε ο μη μνημονευόμενος στους επισκοπικούς καταλόγους Αρσένιος, ο οποίος επίσης παραιτήθηκε, για να επανέλθει ο προκάτοχός του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

• **Παραίτηση του επισκόπου Αρσενίου** (Οκτώβριος 1821).[37]

Λόγω μεγάλης ασθένειας, ο Αρσένιος του Θαυμακού,[38] μη δυνάμενος να ασκήσει τα καθήκοντά του, και όχι για κάποιον άλλον λόγο, υποβάλλει οικειοθελώς την παραίτησή του στον μητροπολίτη της Λάρισας Παρθένιο,[39] ώστε αυτός να προβεί στην εκλογή άλλου.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Νικηφόρου** (Μάρτιος 1854).[40] Λόγω του θανάτου του επισκόπου Κυρίλλου[41] και της χηρείας της Επισκοπής του Θαυμακού, στον ναό του Αγίου Γεωργίου του Πατριαρχείου, στην Κωνσταντινούπολη, εξελέγη νέος επίσκοπος του Θαυμακού ο πρωτοσύγκελλος του μακαριστού πρώην Ηρακλείας Διονυσίου,[42] ο ιερομόναχος Νικηφόρος.[43] Συνυποψήφιοι του δεν μνημονεύονται.

• **Συνοδική επιστολή για τον προσδιορισμό της εισφοράς του επισκόπου του Θαυμακού Νικηφόρου**, του Οικ. Πατριάρχη Κυρίλλου[44] (5Φεβρουαρίου 1857).[45]

Επειδή, από την εποχή της εκλογής του Νικηφόρου, δεν είχε προσδιορισθεί η οφειλόμενη εισφορά του, με αποτέλεσμα η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία να στερείται ένα δίκαιο έσοδο, η Πατριαρχική Σύνοδος αποφάσισε να την ορίσει σε 4.000 γρόσια. Εξ αυτών τα μισά, δηλαδή οι 2.000 γρόσια, πρέπει να καταβληθούν στο ταμείο του Οικ. Πατριαρχείου εντός τριετίας, αρχίζοντας με την άμεση καταβολή του ενός τρίτου, ενώ τα άλλα δύο τρίτα θα καταβληθούν, εντόκως, εντός δύο ετών. Από τα άλλα

37. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 37 α.

38. Ο Αρσένιος δεν μνημονεύεται σε κανέναν επισκοπικό κατάλογο του Θαυμακού, καθώς η αρχιερατία του Κυρίλλου Γ΄ επεκτείνεται έως το 1854.

39. Σύμφωνα με τον επισκοπικό κατάλογο της Μητρόπολης της Λάρισας (Βλ. Βασ. Σπανός, *ό.π.*, σ. 154, 160), μητροπολίτης της Λάρισας, κατά το διάστημα 20 Ιουνίου 1821 – Νοέμβριος 182, ήταν ο Κύριλλος Β΄ ο Τρικκαίος. Επειδή φαντάζει απίθανο ο επίσκοπος του Ραδοβισδίου να μην γνώριζε το όνομα του προϊσταμένου του μητροπολίτη της Λάρισας, παρά την σχετική αναταραχή, που επικρατούσε την περίοδο αυτή, πιστεύουμε ότι πρόκειται για λάθος του αντιγραφέα, αυτού, δηλαδή, ο οποίος αντέγραψε την παραίτηση του Αρσενίου στον Κώδικα της Μητρόπολης της Λάρισας.

40. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ.184 β.

41. Όπως αναφέραμε και πριν, ο εν λόγω Κύριλλος είτε είναι ο Κύριλλος Γ΄, ο οποίος, για κάποιον λόγο, αντικαταστάθηκε από τον Αρσένιο, είτε είναι κάποιος συνονόματος του, ο Κύριλλος Δ΄.

42. Πρόκειται για τον Διονύσιο Β΄ (Ιούλιος 1830 – Ιούλιος 1848). Βλ. Βασ, Θ. Σταυρίδης, *Επισκοπική Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Θεσσαλονίκη 1996, 85.

43. Ο Νικηφόρος ο Ρινότμητος αρχιεράτευσε, κατά τους καταλόγους, το διάστημα 1854 – 1857. Διορθωτέος ο Θ. Καρατζάς, ο οποίος τον τοποθετεί στο διάστημα 1854–1867. Χάρη στο υπόμνημα, γνωρίζουμε τον μήνα της εκλογής του, ενώ χάρη στο επόμενο έγγραφο, με το οποίο προσδιορίζεται το ύψος της εισφοράς του στην Εκκλησία, γνωρίζουμε ότι εξελέγη στις 10 Μαρτίου, αφού αυτή υπολογίζεται από αυτήν την ημερομηνία.

44. Πρόκειται για τον Κύριλλο Ζ΄ (1855 – 1860). Βλ. Μανουήλ Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, Αθήναι 1996², 620 – 621.

45. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 190α, 190β.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μισά (2.000 γρόσια), τα 1.000 θα αποδοθούν στον προϊστάμενό του μητροπολίτη της Λάρισας, ενώ ανά 500 θα πιστωθούν στο «*αυλικό χρέος*» της Επισκοπής του Θαυμακού και της Μητρόπολης της Λάρισας, δηλαδή στις οφειλές προς την κεντρική εξουσία. Το έγγραφο υπογράφεται από τον πατριάρχη και 11 συνοδικούς αρχιερείς.

• **Υπόμνημα εκλογής του επισκόπου Χρυσάνθου** (22 Δεκεμβρίου 1857).[46]

Λόγω του θανάτου του Νικηφόρου, ο Σταγών Θεόφιλος και κάποιος του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, εξέλεξαν, στην μητρόπολη, ως επίσκοπο του Θαυμακού τον Χρύσανθο,[47] ο οποίος ήταν βοηθός του θανόντος Ανανία της Λάρισας, ως επί ψιλώ ονόματι επίσκοπος της Διοκλείας.[48]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνολικά, παρουσιάσαμε 13 έγγραφα. Από αυτά, τα εννέα είναι υπομνήματα εκλογής επισκόπων, το ένα είναι η ομολογία πίστεως ενός εκ των εκλεγέντων, τα δύο είναι οι παραιτήσεις δύο επισκόπων και το ένα αφορά στον προσδιορισμό της εισφοράς ενός επισκόπου. Από την μελέτη των ανωτέρω, στα οποία υπάρχουν πληροφορίες και για άλλους, πλην των εκλεγέντων, προκύπτουν κάποια στοιχεία, με τα οποία συμπληρώνεται και διορθώνεται ο υπάρχων επισκοπικός κατάλογος. Γίνεται γνωστός ένας μη αναφερόμενος επίσκοπος, ο Αρσένιος, διορθώνεται η περίοδος της αρχιερατίας του Κυρίλλου του Γ΄, εάν δεν υπάρχει και Κύριλλος Δ΄, ενώ ορίζονται με περισσότερη ακρίβεια τα όρια της αρχιερατίας, ο χρόνος εκλογής, παραίτησης ή και θανάτου άλλων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει, όμως, η μελέτη των υπομνημάτων εκλογής, αφού αποκαλύπτονται πολλές λεπτομέρειες για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε η Εκκλησία. Μαθαίνουμε τον λόγο που προκαλεί την εκλογή του νέου επισκόπου, λόγο που δεν είναι πάντα ο θάνατος του προκατόχου, αλλά και η παραίτηση αυτού. Η παραίτηση είναι αποτέλεσμα

46. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, φ. 194 α.

47. Για τον Χρύσανθο, οι κατάλογοι αναφέρουν ότι αρχιεράτευσε κατά το διάστημα 1857 – 1867. Διορθωτέος ο Θ. Καρατζάς, ο οποίος τον τοποθετεί στο διάστημα 1867–1878. Χάρη στο υπόμνημα, μαθαίνουμε την ακριβή ημερομηνία της εκλογής του, αλλά και ότι ο προκάτοχος του Νικηφόρος απεβίωσε πριν από τις 22 Δεκεμβρίου 1857. Όσον αφορά τον θάνατό του, από το φ. 197 α του *Κώδικα της Ε.Β.Ε. 1472*, πληροφορούμαστε ότι απεβίωσε στις 28 Ιουνίου 1867.

48. Ο Χρύσανθος, ως πρωτοσύγγελος του μητροπολίτη της Λάρισας, χειροτονήθηκε «*επί ψιλώ ονόματι της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης επισκοπής Διοκλείας*», στις 23 Ιουνίου 1850, στον Άγιο Αχίλλιο της Λάρισας. Βλ. *Κώδικας της Ε.Β.Ε. 1472*, 176β– 177α, 177β – 178α, 179α, 180α, 181α. Η Διόκλεια ήταν πόλη της Φρυγίας, στην Μ. Ασία. Υπήρξε έδρα επισκοπής υπό την Μητρόπολη της Λαοδικείας. Βλ. *Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 4 (Αθήναι 1964) 1246.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ασθενείας και αδυναμίας ασκήσεως των καθηκόντων, αλλά και προϋπόθεση για την εκλογή του συγκεκριμένου σε άλλη θέση, η οποία βρισκόταν υψηλότερα στην επισκοπική ιεραρχία, όταν αυτός την επεδίωκε ή όταν ο μητροπολίτης, ή ακόμη και ο πατριάρχης, έκριναν την μετάθεση αναγκαία. Βέβαια, οι λόγοι της παραίτησης δεν μνημονεύονται πάντα, αλλά ο παραιτούμενος έγραφε ότι αυτή γινόταν οικειοθελώς και αβιάστως.

Μόλις χήρευε μία θέση, ο προϊστάμενος μητροπολίτης έδιδε εντολή σε κάποιους από τους επισκόπους, οι οποίοι αποτελούσαν την τοπική σύνοδο, και αυτοί συγκεντρώνονταν στον ναό ενός οικισμού, μιας από τις υπαγόμενες στην Μητρόπολη της Λάρισας επισκοπές, και προέβαιναν στην εκλογή του νέου επισκόπου. Μόνο μία φορά η εκλογή έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη, με εντολή του οικ. πατριάρχη. Εκεί, διεξαγόταν ψηφοφορία, και ο επίσκοπος επιλεγόταν από ένα τριπρόσωπο υποψηφίων. Όμως, μπορούμε να πούμε ότι ο νέος επίσκοπος είχε επιλεγεί πριν από την διεξαγωγή της ψηφοφορίας και ότι η κατάρτιση του τριπροσώπου ήταν τυπική, όχι ουσιαστική. Ο Ευγένιος παραιτείται από την Ραδοβισδίου, καθ' υπόδειξη του Λαρίσης και την ίδια μέρα γίνεται η εκλογή του στην Θαυμακού. Ο Αθανάσιος ευχαριστεί τον Λαρίσης, ο οποίος είχε την άποψη ότι έπρεπε να εκλεγεί επίσκοπος, αλλά και τους επισκόπους που τον εξέλεξαν, για το ότι είχαν την ίδια άποψη με τον μητροπολίτη. Ο παραιτηθείς Ζαχαρίας συμμετέχει στην εκλογή του διαδόχου του Κυρίλλου, οπότε υποθέτουμε ότι παραιτήθηκε προκειμένου να εκλεγεί ο συγκεκριμένος.

Όσον αφορά την προέλευση των εκλεγέντων, οι περισσότεροι προέρχονταν από την Θαυμακού ή γειτονική επισκοπή. Μία φορά μόνο εκλέγεται κάποιος, ο οποίος προέρχεται από επισκοπή υπαγόμενη στο Οικ. Πατριαρχείο. Τέλος, από το έγγραφο με το οποίο προσδιορίζεται η εισφορά του Νικηφόρου, αποκτούμε μία άποψη για τις οικονομικής φύσεως σχέσεις, οι οποίες συνέδεαν τους τοπικούς αρχιερείς με τον προϊστάμενό τους μητροπολίτη, αλλά και με τον οικ. πατριάρχη.

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Ακολούθως, εκδίδουμε τα παρουσιαζόμενα έγγραφα, ώστε να είναι προσιτά στους μελετητές της τοπικής ιστορίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΣΥΜΕΩΝ (Μάιος 1659)

«+ Ἐπειδή τῆς ἁγιοτάτ(ης), Ἐπισκοπ(ῆς), Θαυμάκου, ἀπρωστατεύτου, μεινάσ(ης) / αὐτῆς τοῦ οἰκοισε, ἀρχήερατεβωτῶς, Γαβριήήλ προ ὁληγῶν/ τελευτήσαντως, τουτοῦ χαρήν, ἡμεῖς ἡ καθευρεθέντες / ἀρχηερεῖς, ἐνταῦθα, πρωσταγη τοῦ πανιερωτάτου μ(ητ)ρ(οπ)ωλήτου / Λαρίσης κυρ(ίου) Διόνήσήου, εἰς ἐλθώντες, ἐν τώ πᾶνσεπτω / ναῶ τῆς ὑπεραγί(ας) θ(εοτό)κου τοῦ μω(να)στήρηου τού ἐπω(νο)μαζωμένοῦ / Πέτρας, ἐπηήσαμεν, ψήφους κανω(νι)κοῦς περη τού μέλόντῶς / ἀναθέξαστε, τήν ἐποισκοπήν ταῦτην, ἐν πρῶτης, μεν / εθεμεθα, τόν ὁσηότατον, ἐν ἱερωμω(νὰ)χης κυρ Σήμεῶν / δεύτερον δέ τόν π(α)π(ᾶ) κῦρ Ἀνθήμόν κ(αί) τρητόν τόν π(α)π(ᾶ), κῦρ /Ἀντώνηον, αιτώς αχνθ ἐν μηνί Μαίου.

+ ὁ Τρίκκης Δανιήλ
+ ὁ ραδοβισδίου (;) [____]
+ ὁ Γαρδικίου Σωφρόνιος

ΠΗΓΗ: Κώδ. 1472 της Ε.Β.Ε., φ. 153r

2. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΙΜΟΥ (1683)

«+ Ἐπειδή τής ἁγιωτάτης, Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἀπροστατεύτου μεινάσης / γνησίου ἀρχιερέως, διά τό μετατεθήναι τόν ἐν αὐτῃ ἀρχιερατεύσαντα / ἐν Κωνσταντίνου πόλει κῦρ Παλάτιον εἰς τήν Ἀρχιεπισκοπήν Λιτίτζης, ἡμεῖς, οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς οἱ ὑποκείμενοι τῳ θρόνῳ τῆς ἁγιωτάτης / Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης, προσαγῆ κ(αί) ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου, κ(αί) λογιωτάτου / ἡμῶν αὐθεντός κ(αί) δεσπότου μ(ητ)ροπολίτου τής ἁγιωτάτου Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης / κυρίου κυρίου Μακαρίου, ὑπερτίμου κ(αί) ἐξάρχου δευτέρας Θετταλί(ας) κ(αί) / πάσης Ἑλλάδος, κ(αί) διελθόντες ἐν τῳ πανσέπτω ναῳ τῆς ἐν Τρίκη / μ(ητ)ροπόλεως τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος κ(αί) ἀρχιδιακόνου Στεφάνου, κ(αί) ψήφους / κανονικούς κ(αί) λογίμους ποιήσαντες εἰς ἐκλογήν ἀξίου ποιμένος / τοῦ θρόνου ἐκείνου, ἐθέμεθα πρῶτον τόν ὁσιώτατον ἐν ἱερομ(ονάχοις) / κῦρ Ἄνθιμον, κ(αί) $\beta^{ον}$, τόν ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Ἰωνάν, /κ(αί) $\gamma^{ον}$ τόν ὁσιώτατον κῦρ Διονύσιον, ὅθεν εἰς ἔνδειξιν κατεστρώθη / ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ κώδικι, ἐν ἔτει αχπγ^{ω}.

+ ὁ Δημητριάδος Ἰωαννίκιος
+ ὁ Ζητουνίου Μελέτιος
+ ὁ Σταγῶν Δανιήλ
+ ὁ [____ ____]

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε. κώδ. 1472, φ. 24α

3. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ (21.10.1727)

Ἐπειδή τῆς ἁγιωτάτης, Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἀπροστατεύτου μεινάσης, ἅτε τοῦ ἐν αὐτῃ / ἀρχιερατεύοντος κύρ Ζωσιμᾶ πρός κύριον ἐκδημήσαντος, ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἐπίσκο:/ποι οἱ ὑποκείμενοι τῷ θρόνῳ τῆς ἁγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσ(ης), προσταγῇ γάρ κ(αί) ἀδεία τοῦ πανιε:/ρωτάτου καί λογιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου, καί δεσπότου μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου, καί ἐξάρχου δευτέρ(ας) Θετταλίας καί πάσης Ἑλλάδος κυρίου κυρίου / Γαβριήλ, συνεισελθόντες ἐν τῳ πανσέπτῳ ναῳ του τιμίου ἐνδοξου προφήτου Προδρόμου / καί βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῳ ὄντι ἐν τῇ πολιτεία Τυρνάβου, κ(αί) ψήφους κανονικάς, καί νομίμους / ἐκθέντες, πρῶτον μεν ἐθέμεθα τόν ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Διονύσιον / καί δεύτερον τόν ἐν ἱερομονάχοις κύρ Γαβριήλ καί γ^{ον} τόν ἐν ἱερομονάχοις κὺρ / Θεοδόσιον. ὅθεν εἰς ἐνδειξιν κατεστρώθη καί τό παρόν ὑπόμνημα ἐν τῳ ἱερῳ τούτῳ κώ:/δικι: αψκζ΄: Ὀκτωβρίου :κα΄. –

+ ὁ Ζητουνίου Ἄνθιμος + ὁ Γαρδικίου Παγκράτιος
+ ὁ πρώην Γαρδικίου [___]

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κῶδ. 1472, φ. 51β

4. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ Α΄ (14.10.1773)

+ Ἐπειδή της ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἀπροστατεύτου μεινάσης, ἅτε δή τοῦ ἐν αὐτη ἀρχιερατεύοντος / κύρ Σεραφείμ οἰκειοθελώς, καί ἀβιάστως παραιτησαμένου, ὡς ἀντικρυ φαίνεται, ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες / ἀρχιερεῖς, προτροπῇ, καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου, καί λογιωτάτου ἡμῶν δεσπότου μητροπολίτου της ἁγιωτάτης / Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης, ὑπερτίμου, κ(αί) ἐξάρχου δευτέρας Θετταλίας, καί πάσης Ἑλλάδος, κυρίου κυρίου Μελε:/τίου, συνεισελθόντες ἐν τῳ πανσέπτῳ ναῳ της ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμών Θεοτόκου, τοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει / Ζάρκου της ἁγιωτάτης Ἐπισκοπης Γαρδικίου, καί ψήφους κανονικάς κατά τήν ἐκκλησιαστικήν ποιήσαντες / ὑπωτύπωσιν, ἐθέμεθα πρῶτον τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Κύριλλον καί πρωτοσύγ:/γελον Θαυμακοῦ, καί δεύτερον τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Ματθαῖον, καί τρίτον τόν πανοσιώτατον ἑν ἱε:/ρομονάχοις κύρ Ἀγάπιον. ὅθεν κατεστρώθη καί τό παρόν ὑπόμνημα ἐν τωδε τῳ ἱερῳ κώ:/δικι της ἁγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσης: αψογ^{ω}, Ὀκτωβρίου ιδ^{η} : -

+ ὁ [____] ὁ [____]
+ ὁ Γαρδικίου Ἀνανίας ἔχων καί τήν γνώμην τοῦ ἁγιου Τρίκκης κύρ Ἀμβροσίου.

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, Κῶδ. 1472, φ. 68α

5. Η ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΡΑΔΟΒΙΣΔΙΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΥ (5.4.1777)

α) Η παραίτηση

+ τοῦ μακαρίτου πρώην Θαυμακοῦ ἐπισκόπου κύρ Κυρίλλου πρός κύριον ἐκδη:/μήσαντος κ(αί) της ἐπισκοπῆς ἐκείνης χηρευούσης κ(α)τ(ά) τό παρόν ἀρχιερέως γνησίου, ἐ:/ζητήθην ἐγώ παρά τοῦ πανιερωτάτου, κ(αί) σεβασμιωτάτου μοι δεσπότου κ(αί) γέροντος μητροπο:/λίτου κ(υρίο)υ κ(υρίο)υ Μελετίου ἵνα μετατεθῶ εἰς τήν Ἐπισκοπήν Θαυμακοῦ, κ(αί) δή ὑπήκου:/σα, κ(αί) ἐδέχθην τήν κρίσιν ταύτην της πανιερότητός του [___ ___] νά μετατεθῶ / εἰς τήν Ἐπισκοπήν Θαυμακοῦ. Διά τοῦτο δηλοποιῶ, ὅτι ἀπό της σήμερον πα:/ραίτησιν ποιῶ της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἁγιωτάης Ἐπισκοπης Ῥαδοβισδίου οἰκειοθελῶς, κ(αί) ἀβιάστως, κ(αί) εἰς / τό ἔξης δέν ἔχω πλέον καμμίαν δεσποτείαν, ἤ κυριότητα εἰς τήν Ἐπισκοπήν Ῥαδο:/βισδίου ἐγώ, ἀλλά, εἶναι ἡ ἐξουσία πᾶσα κ(αί) ἡ κυριότης εἰς τήν πανιερότητά του, διά νά χειροτονήση ἐπίσκοπον Ῥαδοβισδίου ἐκεῖνον ὁπου κρίνει ἄξιον ἡ πανιερό:/της του. τοίνυν εἰς ἔνδειξιν τῆς οἰκειοθελους ταύτης παραιτήσεως ἐγένετο κ(αί) ἡ παρουσα ἰδιοχειροϋπόγραφος παραίτησίς μου, ἥτις κ(αι) κατεστρώθη ἐν τῷ παρόν:/τι ἱερῷ κώδικι τῆς ἁγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσ(ης) κ(αί) κατησφαλίσθη τῇ τα:/πεινῇ μου ἰδιοχείρῳ ὑπογραφῇ. αψοζ^{ω}, Ἀπριλλίου ε^{η}

+ ὁ ταπεινός επίσκοπος Ῥαδοβισδίου Εὐγένιος τήν ἐκούσιόν μου ταύτην παραί:/τησιν οἰκεία χειρί ὑπογράφων κατασφαλίζομαι.

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 68β

β) Το υπόμνημα εκλογής

Ἐπειδή τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἀρχιερατικῆς προστασί(ας) δίχα μεινάσης / ἅτε τοῦ ἐν αὐτη ἀρχιερατεύοντος κυρ Κυρίλλου τό ζήν ἐκμετρήσαντος, φροντίδα κατε:/βάλλετο ὁ πανιερώτατος, κ(αί) λογιώτατος ἡμῶν αὐθέντης, κ(αί) δεσπότης, μ(ητ)ροπολίτης τῆς ἁ:/γιωτάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης κ(ύριο)ς κ(υριο)ς Μελέτιος ἀντ' ἐκείνου ἄλλον ποιμένα ἀ:/ποκαταστῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ λογικῷ τοῦ Χ(ριστο)ῦ ποιμνίω, κ(αί) δή τῇ ἀδεία αὐτοῦ ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, συνεισελθόντες ἐν τῷ πανσέ:/πτῳ ναῷ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει Ζάρ:/κου τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, κ(αί) ψήφους κανονικάς κατά τήν / ἐκκλησιαστικήν ποιήσαντες ὑποτύπωσιν, ἐθέμεθα πρώτον μέν τόν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον / πρώην Ῥαδοβιζδίου κυρ Εὐγένιον, δεύτερον δε τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερο:/μονάχοις κύρ Νεκτάριον, κ(αί) τρίτον τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονά:/χοις κυρ Χρύσανθον. ὅθεν εἰς ἔνδειξιν κατεστρώθη κ(αί) τό παρόν ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι.

αψοζ^{ω}, Ἀπριλλίου ε:

+ ὁ Γαρδικίου Ἀνανίας

+ ὁ [___ ___] ἔχων κ(αί) τήν γνώμην τοῦ συναδελφοῦ ἡμῶν ἁγίου Τρίκκης Ἀμβροσίου.

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 69α

6. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΑΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ (22.7.1802)

α) Το υπόμνημα εκλογής

Τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ, χηρευσάσης ἤδη, κ(αί) ἀπροστατεύτου μεινάσης ἀπό ἀρχιερέως κανονικου, ἅτε δή τοῦ ἐν αὐτη / ἀρχιερατεύοντος κυρίου Ἰακώβου, πολυχρονίω ἀσθενεία κατατριχωθέντος, / φυσικῷ θανάτῳ πρός κύριον ἐκδημήσαντος, ὁ πανιερώτατος, κ(αί) θεο:/πρόβλητος μητροπολίτης Λαρίσσης, ὑπέρτιμος κ(αί) ἔξαρχος δευτέρας Θετταλίας / κ(αί) πάσης Ἑλλάδος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κύριος κύριος Διονύσιος φροντίδα ἀνελάβετο τοῦ ἁ:/ποκαταστῆσα τόν ἐν αὐτῃ ἀξίως διοικήσοντα τό τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξον ποί:/μνιον, κ(αί) κανονικῶς ἀρχιερατεύσοντα καί δή συναθροισθέντες τῇ ἀδεία / καί προτροπῇ της αὐτοῦ πανιερότητος ἐν τῳ πανσέπτῳ κ(αί) ἱερῷ ναῳ τοῦ / τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου, κ(αί) βαπτιστοῦ Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει / Τυρνάβου, κ(αί) ψήφους κανονικάς κατά τῆν ἐκκλησιαστικήν διατύπωσιν ποιη:/σάμενοι, ἐθέμεθα πρῶτον μέν τόν πανοσιολογιώτατον πρωτοσύγκελλον / της ἐπαρχίας ταύτης Θαυμακοῦ κύρ Ἀθανάσιον, δεύτερον δέ, τόν / πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρ Γαβριήλ κ(αί) τρίτον τόν πανοσιώ/τατον πνευματικόν κύρ Ματθαῖον ὧν καί τά ὀνόματα κατεγράφη / ἐν τῳ κώδηκι της ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσσης, ἐπί τῳ σώζεσθε / εἰς μνημόσυνον, κ(αί) πίστωσιν. αωβ^{ω}, Ἰουλίου κβ^{α}.

+ ὁ [____] Παρθένιος
+ ὁ Γαρδικίου Ἀνανίας
+ ὁ [____ ____] κ(αί) ἐπίτροπος

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 102α

β) Η ομολογία

Τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Θαυμακοῦ τοῦ κ(αί) σεβασμίου μοι ἁγίου γέροντος κυρίου Ἰακώβου / πρός Κ(ύριο)ν ἐκδημήσαντος, ἐπειδῆ ὁ πανιερώτατος κ(αί) θεοπρόβλητος μητροπολίτης της ἁγιωτάτης / Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης, ὑπέρτιμος κ(αί) ἔξαρχος δευτέρας Θετταλίας, κ(αι) πάσης Ἑλλάδος, κ(αί) κυριάρ:/χης της ἐπαρχίας ταύτης Θαυμακοῦ κ(ύριο)ς κ(ύριο)ς Διονύσιος ἔκρινεν εὔλογον νά προβιβάσῃ εἰς / αὐτόν τόν θρόνον της ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἐμέ τόν ταπεινόν, κ(αί) εὐτελῆ δοῦλον / αὐτοῦ, τόν κ(αί) διάκονον, κ(αί) ὑπηρέτην, κ(αί) πρωτοσύγκελλον χρηματίσαντα τοῦ προεκδημή:/σαντος γέροντός μου ἁγίου Θαυμακοῦ κυρίου Ἰακώβου, πρῶτον μέν εὐχαριστῶ μεγάλως / τῇ θεοδοξάστῳ αὐτοῦ πανιερότητι, δι' ἣν ἔδειξε περί ἐμέ εὐεργητικήν κ(αί) πατρικήν διάθεσιν, / δεύτερον δέ εὐχαριστῶ τοῖς ἁγίοις ἀρχιερεῦσι τοῖς εἰς τοῦτο συνευδοκήσασι, κ(αί) ὁ ἅγιος θεός / νά μέ ἀξιώσῃ διά τῶν εὐπροσδέκτων εὐχῶν τῆς αὐτοῦ πανιερότητος, κ(αί) τῶν ἁγί(ων) ἀρχιερέων / νά ζήσω εἰρηνικῶς, νά ποιμάνω θεοφιλῶς, κ(αί) νά φανῶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς εὐάρεστος / ἐνώπιόν του. αωβ^{ω} : Ἰουλίου: κβ^{α}

Ὁ Θαυμακοῦ Ἀθανάσιος
ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 102β

7. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ Β΄ (11.4.1820)

Ἐπειδή τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ δίχα ἀρχιερατικῆς προστασίας μεινάσης, ἅτε δή / τοῦ ἐν αὐτῃ ἀρχιερατεύοντος κυρί(ου) Ζαχαρία εἰκειοθελῶς καί ἀβιάστ(ως) παραιτησαμένου, ὡς ἀντικρυ / φαίνεται, ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, προτροπῇ καί ἀδεία τοῦ πανιερωτάτου καί σεβασμι:/ωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καί δεσπότου μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κυρίου / κυρίου Κυρίλλου, συνεισελθόντες ἐν τῷ πανσέπτω ναῷ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Ἀχιλλείου τῆς / θεοσώστου Μητροπόλεως Λαρίσσης, εἰς ἐκλογήν ἁρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεξομένου τούς οἴακας / τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, καί ψήφους κανονικάς κατά τήν ἐκκλησιαστικήν ποιήσαντες διατύπω:/σιν, ἐθέμεθα πρῶτον τόν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κύρι(ον) Κύριλλον, δεύτερον δέ / τόν ὁσιώτατον κύρι(ον) Διονύσιον, καί τρίτον τόν κύρι(ον) Μελέτιον. ὅθεν καί κατεστρώ:/θη τό παρόν ὑπόμνημα, ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Λαρίσσης. αωκ^{ω} Ἀπριλίου ια^{η}

+ὁ [___ ___] + ὁ πρώην Θαυμακοῦ Ζαχαρίας

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 109α

8 . Η ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ (Οκτώβριος 1821)

ἡ ταπεινώτης ἡμῶν δηλοποιεῖ πῶς ἔστονας καί νά εὑρίσκομαι / εἰς μεγάλην ἀσθένειαν, καί μή δυνάμενος κυβερνῆσε τόν θρό:/νον τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ, καί ὄχι ἀπό ἄλλον τινά / τρόπον, ἤ ἐκ τινος βίας ἀλλά οἰκιοθελῶς ποιῶ παραίτησιν τήν ἐ:/παρχίαν μου πρός τόν πανιερώτατον μ(ητ)ροπολίτην ἡμῶν αὐ:/θέντην καί δεσπότην ἅγιον Λαρίσσης κύριον κύρ Παρθένιον / διά νά χειροτονήση ἄλλον ἀντ' ἐμοῦ. ὅθεν εἰς ἐνδειξιν ἐ:/γράφθη τό παρόν οἰκιοθελῶς γράμμα, καί τίθεται ἐν τῷ / κόνδικι τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Λαρίσσης. ἐν ἔτει αωκα / ἐν μηνί Ὀκτωβρίου.

πρῶην Θαυμακοῦ Ἀρσένιος
οἰκία χειρί ὑπέγραψα

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 37α

9. ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ (Μάρτιος 1854) ΚΑΙ Η ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ (6.2.1857)

α) Το υπόμνημα εκλογής

Τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἀρχιερατικῆς προστασίας / δίχα μεινάσης, ἅτε δέ τοῦ ἐν αὐτη ἀρχιερατεύοντος κυροῦ / Κυρίλλου ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξη γενομένου, κατά περίστασιν / ψήφων κανονικῶν γενομένων ἐν τῷ ἐν Κωνστ:/πόλει παν/σέπτω ναῷ τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου / κατά τά Πατριαρχεῖα προκέκριται καί προεξελέγη τῶν ἄλλων / ὁ πανοσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κύρ Νικηφόρος, πρωτοσύγκελ/λος τοῦ μακαρίτου γέροντος πρώην Ἡρακλείας κ: Διονυ/σίου, νόμμος καί κανονικός ἀρχιερεύς τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς / Θαυμακοῦ: διό καί κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ κώδικι εἰς ἔνδειξιν / διηνεκῆ.

αωνδ^{ω} κατά μήνα Μάρτιον.

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 184β

β) Η συνοδική επιστολή

Κύριλλος ἐλέω θεοῦ [ἀρχιεπίσκοπος νέας Ῥώμης καί οἰκουμενικός πατριάρχης] Θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Θαυμακοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητέ / ἡμῶν ἀδελφέ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

καί συλλειτουργέ κύρ(ιε) Νικηφόρε, χάρις εἴη σου τῇ / θεοφιλίᾳ καί εἰρήνη παρά θεοῦ. ἐπειδή ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς ἐν /τῇ ἐπισκοπῇ ταύτη ἀποκαταστάσεώς σου τό ποσόν τῆς φιλοτιμίας / σου ἔμεινεν ἄχρι τοῦδε ἀπροσδιώριστον, καί ὑστερεῖται τοῦ δι/καίου τούτου τό κοινόν τῆς καθ' ἡμάς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης / Ἐκκλησίας ἐσχάτως ἤδη κατά πρόνοιαν ἐκκλησιαστικήν προσκλη/θέντων τῶν τιμιωτάτων τοῦ κοινοῦ ἐπιτρόπων καί σκέψεως / συνοδικῶς γενομένης περί τοῦ ἀντικειμένου τούτου κοινῇ γνώμη / προσδιορισθεῖσα ἡ περί ἧς ὁ λόγος φιλοτιμία τῆς φιλοτιμίας σου / διά γρ(όσια) τέσσαρας χιλ(ιάδες) Νο 4000 : ἐξ ὧν τά ἀναλογίσαντα ἡμίση / γρ(όσια) δύω χιλιάδες εἰς τό κοινόν καταμετρηθῆσονται εἰς τό τα/μεῖον αὐτοῦ εἰς τριετίαν κατά τῆν ἔννοιαν τοῦ συνοδικοῦ γράμμα/τος, ἤτοι τό μέν ἕν τριτημόριον ἐκ τοῦ παραυτίκα, τά δέ λοι/πά δύω εἰς διετίαν μετά τοῦ τόκου πρός γρ(όσια) ἑξήκοντα / Νο 60 εἰς τό πουγγίον τόν χρόνον, τά δέ λοιπά ἡμίση δύω χιλιάδ(ες) / διανεμηθήσονται ὡς ἐξῆς: ἤτοι τῳ κυριάρχη σου ἁγίῳ Λαρίσσης / λόγῳ κυριαρχικοῦ δικαιώματος γρ(όσια) χίλια ἐκπεσοῦντος δέ καί / ἀπό τῶν αὐλικῶν χρεῶν τῆς τε μητροπόλεως καί τῆς ἐπισκοπῆς σου / ταύτης ἀνά γρ(όσια) πεντακόσια ὁμοῦ γρ(όσια) χίλια καί ταῦτα μέν περί / τῆς διαιτήσεως τῶν γρ(οσίων) 4 χιλ(ιάδων) : γράφοντες δέ διά τῆς παρούσης / ὑμετέρας πατριαρχικῆς καί συνοδικῆς ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα / αὐτη ὅπως γνωρίση και ἡ θεοφιλία σου τόν προδιορισμόν τῆς / φιλοτιμίας σου κατά τόν ἀνωτέρω τρόπον φροντίσης τῆν τούτων / ἐξώφλησιν ἐγκαίρως ἐπί τοῦ παρόντος δέ θέλει φροντίσης διά / νά ἐξαποστείλης πρός τόν ἔνθερμον ἔφυρόν σου σεβ(ασμῶτατον) γέρ(οντα) ἅγιον / Ἡρακλείας κύρ(ιον) Πανάρετον ἐν Χριστῷ συναδελφόν ἡμῶν λίαν ἀ/γαπητόν τῆν $\alpha^{\alpha\nu}$, $\beta^{\alpha\nu}$ καί $\gamma^{\imath\nu}$ καταβολήν τοῦ εἰς τό κοινόν / ἀναλογήσαντος ποσοῦ τῶν γρ(οσίων) δύω χιλιάδων Νο 2000. ἔτι δέ / καί τόν τόκον αὐτῶν ἐτῶν δύο τοῦ 55: καί 56: δῆλον ὅτι / ἀπό 1854 Μαρ(τίου): 10: ἕως 1856: Μαρ(τίου): 10: τοῦ προσεχοῦς μηνός / γρ(όσια) 480: συμποσούμενα κεφάλαιον καί τόκοι γρ(όσια) 2.480. / παρ' οὗ ἐλήφθησαν σῶα καταμετρησθέντα εἰς τό ταμεῖον τοῦ κοινοῦ / συγχρόνως δέ θέλει ἐξαποστείλης καί τό ἀναλογοῦν αὐτῷ ποσόν εἰς / ἔκπτωσιν ἀπό τοῦ αὐλικοῦ χρέους σου μίαν ἰσόποσον αὐλικήν / ὁμολογίαν γρ(οσίων) 500 μετά τῶν ἀνωτέρω χρεῶν σου, καί // ταῦτα πάντα πρός γνῶσιν σου, ἐφ' ᾧ καί περιμένομεν ὅσον οὔπω / ἀποτελεσματικῶς που ἀπαίτησιν ἡ δέ τοῦ θ(ε)οῦ χάρις εἴη μετά / τῆς θεοφιλίας σου: αωνζ: φευρουαρίου: S ′:

ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Ἐφέσου Παΐσιος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Ἡρακλείας Πανάρετος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Κυζίκου Ἰωακείμ ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Νικοδημίας Διονύσιος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Χαλκηδόνος Γεράσιμος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Δέρκων Γεράσιμος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Ἀμασίας Σωφρόνιος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Πρόεδρος Διδυμοτείχου Μελέτιος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Ἰκονίου Νεόφυτος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Χίου Γρηγόριος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός
ὁ Σαμακοβίου Μεθόδιος ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 190α – 190β

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

10) ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ (22.12.1857)

Τῆς ἁγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ ἀρχιερατικῆς προστασίας / δίχα μεινάσης, ἅτε δέ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κυρίου / Νικηφόρου ἐν μακαρία τῇ λήξει γενομένου, ψήφων κανονικῶν / γενομένων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μητροπόλει προκέκριται κ(αί) προεξελέγη τῶν ἄλλων ὁ ἐπί ὑψηλῷ ὀνόματι τυγχάνων θεοφιλέστατος ἐ/πίσκοπος ἅγιος Διοκλείας κυρ Χρύσανθος, τοῦ μακαρίτου Λα/ρίσης κυρίου Ἀνανίου, νόμμος κ(αί) κανονικός ἀρχι/ερεύς τῆς αυτῆς Ἐπισκοπῆς Θαυμακοῦ. διό κ(αί) κατεστρώθη ἐν τῷδε τῳ κώ/δικι εἰς ἔνδειξιν διηνεκῆ.

αωνζ^{ω} Δεκεμβρίου κβ^{α}

ὁ Σταγῶν Θεόφιλος + ὁ [___ ___]

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 194α

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Κώστας Σπανός
συνταξιούχος εκπαιδευτικός – ιστορικός
Εκδότης Θεσσαλικού Ημερολογίου

ΘΕΜΑ

Πέντε υπομνήματα εκλογής Επισκόπων του Ζητουνίου
(Μάρτιος 1647 – 29.10.1698)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Είναι γνωστό πως οι επισκοπικοί κατάλογοι έχουν πολλά κενά και λάθη στον προσδιορισμό του χρόνου αρχιερατίας των επισκόπων. Αιτία αυτών είναι η μη έκδοση των σωζόμενων, τουλάχιστον, υπομνημάτων εκλογής των επισκόπων, τα οποία αποτελούν έγκυρες πηγές πληροφοριών. Στην προσπάθειά μας να αποκαταστήσουμε κάποια από τα λάθη αυτά, έχουμε προβεί, κατά καιρούς στην έκδοση υπομνημάτων εκλογής επισκόπων του θεσσαλικού χώρου[1], από τον κώδικα της Μητρόπολης της Λάρισας, τον γνωστό ως κώδικα 1472 της ΕΒΕ. Στον κώδικα αυτό είναι καταχωρισμένα πολλά υπομνήματα εκλογής επισκόπων της μεγάλης μητροπολιτικής επαρχίας της Λάρισας στην οποία, σημειωτέον, ανήκε και η Επισκοπή του Ζητουνίου.

Στην παρούσα ανακοίνωσή μας, θα παρουσιάσουμε πέντε υπομνήματα εκλογής ισάριθμων επισκόπων του Ζητουνίου, του δεύτερου μισού του 17ου αιώνα, για την ακρίβεια της περιόδου Μάρτιος 1647 – 29.10.1698, από τον ως άνω κώδικα. Πρόκειται για τα υπομνήματα εκλογής των επισκόπων Γρηγορίου, Νεοφύτου, Μελετίου, Ιερεμία και Φιλοθέου.

1) ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Β΄(-.3.1647)

Στους επισκοπικούς καταλόγους αναφέρεται ως Γρηγόριος Β[2]. Τον Μάρτιο του 1647 διαδέχθηκε τον προκάτοχό του Ιωάσαφ[3], ο οποίος

1. Βλ. Κώστας Σπανός: α) «Τα υπομνήματα εκλογής των επισκόπων του Γαρδικίου Ανθίμου (1674) και Φιλοθέου (1686)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 25 (Λάρισα 1994) 155 – 160. β) «Τα υπομνήματα εκλογής έξι επισκόπων του Γαρδικίου (1707 – 1860)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 26 (1994) 209 – 221. γ) «Τα υπομνήματα εκλογής τριών επισκόπων της Δημητριάδας (1651 – 1688)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 35 (1999) 225 – 236.

2. Ο Γρηγόριος Α΄ αναφέρεται το 879. Βλ. Βασίλειος Γ. Ατέσης, *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον*, εν Αθήναις 1975, 273.

3. Ένας Ιωάσαφ, αρχικώς, ήταν επίσκοπος του Θαυμακού. Στις 26.6.1619 εκλέχθηκε επίσκοπος του Ζητουνίου. Καθαιρέθηκε, επειδή είχε προξενήσει μεγάλη ζημιά στην Εκκλησία. Τον Ιούνιο του 1622 απαλλάχθηκε, προσωρινώς, της καθαίρεσης και επανήλθε στον θρόνο του. Να είναι άραγε ο ίδιος επίσκοπος, ο οποίος παραιτήθηκε το 1647 και τον διαδέχθηκε ο Γρηγόριος Β΄ ή πρόκειται για άλλον συνώνυμο του; Βλ. Μ. Ν. Βαπόρης (μετ. Σταμάτης Σπανός), «Ένα συνοδικό γράμμα για την Επισκοπή του Ζητουνίου και Πτελεού του 1617», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 35 (1999) 6 – 7. Ο Βασίλειος Γ. Ατέσης (*ό.π.*, σ. 273) αναφέρει ότι ο Ιωάσαφ το 1648 ήταν υποψήφιος για την Επισκοπή του Ραδοβισδίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

«οικεία γνώμη και θελήσει αβιάστω παραιτήσατο» του θρόνου της Επισκοπής του Ζητουνίου. Μετά την παραίτηση του Ιωάσαφ, με την προτροπή του «πανιερωτάτου και λογιωτάτου» μητροπολίτη της Λάρισας Παϊσίου[4], συγκεντρώθηκαν στον μητροπολιτικό ναό του Αγ. Αχιλλίου, στη Λάρισα, τέσσερις επίσκοποι της μητροπολιτικής επαρχίας της Λάρισας, ο Γερμανός της Ελασσόνας, ο Συμεών των Σταγών, ο Γρηγόριος της Δημητριάδας και ο Σωφρόνιος του Γαρδικίου, τον Μάρτιο του 1647, και κατάρτισαν τον κατάλογο των τριών υποψηφίων. Πρώτον τοποθέτησαν τον ιερομόναχο Γρηγόριο, ο οποίος και εκλέχθηκε. Ο Γρηγόριος εποίμανε την Επισκοπή του Ζητουνίου μέχρι τις πρώτες μέρες του Απριλίου 1659, οπότε απεβίωσε, όπως αναφέρεται στο υπόμνημα εκλογής του διαδόχου του. Το 1651, συνεπέγραψε με άλλους το υπόμνημα εκλογής του επισκόπου της Δημητριάδας Τιμοθέου[5].

Το υπόμνημα εκλογής[6] του Γρηγορίου Β΄

«+ Επηδή της αγιωτάτ(ης) επισκοπής Ζητουνίου αμυρούς(ης) ων γνη/σίου αρχιερέος ως του αρχιερατεύοντος κυρ Ιωάσαφ / οικεία γνώμ(η) κ(αί) θελήση αβιάστω παραιτήσατο / αυτήν κατά την άντικρην αυτού παραίτησιν / ο πανιερώτ(α)τ(ος) κ(αί) λογιώτ(α)τ(ος) ημών αυθέντ(ης) κ(αί) δεσπότ(ης) μ(ητ)ροπολίτ(ης) / Λαρίς(ης) κ(ύριο)ς Παΐσιος ως χρέος έχουσα απαραίτητον / τάς εαυτού επισκοπάς τηρείν κ(αί) επιμελείσθαι προς/τάξη δε αυτού του πανερωτ(ά)του ημείς οι καθευρεθέντες / αρχιερείς πρωτροπή αυτού συναθροισθέντες εν / τω πανσέπτω ναώ του εν αγίοις π(ατ)ρ(ός) ημών Αχιλλείου αρχιεπισκόπου Λαρίσ(ης) εν τη αυτή αγία μ(ητ)ροπόλει / εποιήσαμεν ψήφους κανονικούς κ(αί) πρώτον μεν / εθέμεθα τον οσιώτ(α)τ(ον) εν ιερομονάχοις παπ(ά) κυρ Γρηγόριον / δεύτερον τον παπ(ά) κυρ Ιωσήφ κ(αί) τρίτον τον παπ(ά) Ραφαήλ. Έτι σ(ωτη)ρίω / αχμζ$^{\omega}$ εν μηνί Μαρτίω ινδ(ικτιώνος). ιε$^{\eta\varsigma}$

+ ο Ελασσώνος Γερμανός
+ ο Σταγών Συμεών
+ ο Δημητριάδος Γρηγόριος
+ ο Γαρδικίου Σωφρόνιος»

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 167α

4. Ο Παΐσιος υπήρξε μητροπολίτης της Λάρισας την περίοδο 1645 – 1652. Στην συνέχεια εκλέχθηκε Οικ. Πατριάρχης. Βλ. Βασίλειος Γ. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 137.

5. Βλ. Κώστας Σπανός, «Τα υπομνήματα εκλογής τριών επισκόπων της Δημητριάδας...», *ό.π.*, σ. 227.

6. Στην έκδοση των υπομνημάτων διατηρούμε την ορθογραφία του πρωτοτύπου, αλλά κεφαλαιογραφούμε το αρχικό γράμμα των κύριων ονομάτων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

2) ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄ (7.4.1659)[7]

Ο Γρηγόριος Β' παρέμεινε στον θρόνο της Επισκοπής του Ζητουνίου μέχρι τις πρώτες μέρες του Απριλίου του έτους 1659, όπως προαναφέραμε. Πέθανε πριν από τις 7.4.1659. Για την πλήρωση του κενού, «προστάξει του πανιερωτάτου» μητροπολίτη της Λάρισας Διονυσίου[8], συγκεντρώθηκαν στον ναό του Ιωάννη Προδρόμου του Τυρνάβου τρεις επίσκοποι της μητροπολιτικής επαρχίας της Λάρισας, ο Δανιήλ των Σταγών, ο Σωφρόνιος του Γαρδικίου και ο Συμεών του Θαυμακού και κατάρτισαν τον κατάλογο των τριών υποψηφίων. Πρώτον τοποθέτησαν τον ιερομόναχο και πνευματικό Νεόφυτο, ο οποίος και εκλέχθηκε ως διάδοχος του Γρηγορίου Β΄, στις 7.4.1659.

Ο Νεόφυτος εποίμανε την Επισκοπή του Ζητουνίου για 15 χρόνια. Στις 17.7.1662 αφιέρωσε κάτι στη Μονή της Ρεντίνας και έγραψε τα ονόματα των γονέων του: Ιωάννη ιερέα και Γερμανής μοναχής[9]. Στις 16.3.1674 υπέβαλε την παραίτησή του από τον επισκοπικό θρόνο (όχι όμως και από την αρχιεροσύνη του, όπως έγραψε) στον μητροπολίτη της Λάρισας Ιάκωβο[10], για να εκλεγεί ο διάδοχος του. Στην ιδιόγραφη παραίτησή του, με τα αρκετά ορθογραφικά λάθη, ανέφερε τους λόγους για τους οποίους παραιτήθηκε: «διά το αχαμνόν βάρος του γερατός μου, και τας πολλάς (..) ασθενείας (...) και διά τας ανωμαλίας και δυστυχίας του νυν ακαταστάτου ετούτου καιρού και των ανυποφόρων χρεών», έγραψε ότι δεν μπορούσε να «κυβερνήσει» τον θρόνο του και γι' αυτό παραιτήθηκε.

Το υπόμνημα εκλογής του Νεοφύτου Β΄

«+ Επειδή της αγιωτάτης Επισκοπής Ζητουνίου απροστατεύτου μεινάσης, άτε του εκείσε / αρχιερατεύοντος Γρηγορίου προ ολίγου τελευτήσαντος, τούτου χάριν ημείς οι κα/θευρεθέντες αρχιερείς ενταύθα, προστάξει του πανιερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου / Λαρίσσης Διονυσίου, εισελθόντες εν των πανσέπτω ναώ του τιμίου Προδρόμου, εν τη πολιτεία Τυρ-

7. Ο Νεόφυτος αυτός είναι ο Β΄, διότι αναφέρεται και άλλος ο οποίος παραιτήθηκε στις 29.6.1619 και τον οποίο αγνοεί ο Βασίλειος Γ. Ατέσης (*ό.π.*, σ. 273). Ο Νεόφυτος Α΄ αναφέρεται ως Ζητουνίου και Πτελεού. Παραιτήθηκε «λόγω ποδαλγίας και χρεών». Βλ. Μ. Ν. Βαπόρης, *ό.π.*, σ. 5 Α. Παπαδόπουλος – Κεραμεύς, *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη*, Πετρούπολη 1891, τ. 4, 10.

8. Πρόκειται για τον Διονύσιο Γ΄ Βαρδαλή (1652 – 1662), ο οποίος, στη συνέχεια, εκλέχθηκε Οικ. Πατριάρχης (1662 – 1665). Βλ. Βασίλειος Γ. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 137.

9. Βλ. Κώστας Σπανός: α) «Οι Καρδιτσιώτικοι οικισμοί στην πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας, 1640 ci – 19ος αι.», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 25 (1994) 130. β) «Τα ονόματα των Λαμιέων στην πρόθεση της Μονής της Ρεντίνας, 1640 – 1660», *Φθιωτικά Χρονικά*, 17 (Λαμία 1997) 87.

10. Πρόκειται για τον Ιάκωβο Α΄ (1671 – 1679), ο οποίος, στη συνέχεια, εκλέχθηκε Οικ. Πατριάρχης (1679 – 1682, 1685 – 1686, 1687 – 1688). Βλ. Βασίλειος Γ. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 137.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

νάβου, εποιήσαμεν ψήφους κανονικάς, περί του / μέλλοντος αναδέξασθαι την επισκοπή ταύτην, εν αις πρώτον μεν ε/θέμεθα τον οσιώτατον εν ιερομονάχοις και πν(ευματ)ικοίς κύρ Νεόφυτον, / δεύτερον δε τον παπά κύρ Φιλάρετον κ(αί) τρίτον τον παπ(ά) κύρ Γαυριήλ, ό/θεν εις ασφάλειαν εγράφησαν κ(αι) τα ονόματα αυτών, εν των παρόντι κώ/δικι εν έτι σ(ωτη)ρίω αχνθ εν μηνί Απριλλ(ίω) ζ[η].

+ ο Σταγών Δανιήλ
+ ο Γαρδικίου Σωφρόνιος
+ ο Θαυμακού Σιμήων»

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 6α [11]

Η παραίτηση του Νεοφύτου Β΄ (16.3.1674)

«+ Επειδή διά το αχαμνόν βάρος του γερατός μου, κ(αί) τάς πολλάς / κ(αί) πιανά (;) μου ασθενείας, ας καθεκάστην ημέραν ευρίσκομαι / και διά τάς ανομαλί(ας) κ(αί) δυστυχί(ας) του νυν ακαταστάτου ετούτου / καιρού κ(αί) των ανυποφώρ(ων) χρε(ών) μη δυνάμενος υποφέρειν κ(αί) κυβερνάν τον θρόνον της αγιωτάτης Επισκοπής Ζητουνίου / μη βιαζόμενος παρά τινος η αναγκαζόμενος βιαστικώ τρόπω. / αλλά εικειωθελός κ(αί) βιαστώς ποιώ παραίτησιν του θρόνου μου κ(αί) ουχί της αρχιερωσύνης μου, εχέτω άδειαν ο πανιερό/τατος κ(αί) λογιώτατος, ημών αυθέντης κ(αί) δεσπότης μ(ητ)ροπο/λίτης Λαρίσσης, κύρ Ιάκωβος να χειροτωνήση αντεμού / έτερον αρχιερέα νόμιμον εν αυτή τη αγιωτάτη επισκοπή, / διό κ(αί) επεδώθη η παρούσα μου παραίτησις εις τάς αγί(ας) αυτού / χείρας, κ(αί) κατεστρώθη εν τω κώδικη της αγιωτάτης

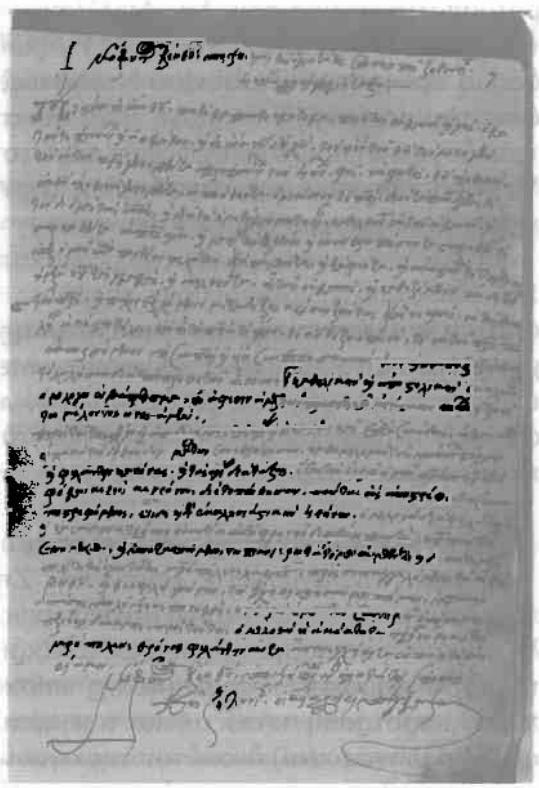

Το φ7α του κώδικα 1472 της Ε.Β.Ε. με την ομολογία της πίστεως του επισκόπου του Ζητουνίου Νεοφύτου Β΄(7-4-1659).

11. Στο φ. 7α του κώδικα είναι καταχωρισμένη η ομολογία της πίστης του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης, εις ένδειξιν κ(αί) ασφάλειαν. [αχοδ']¹² μηνός Ματρίω 16 / ιν(δικτιών)ος ΙΒ΄.

+ ο ταπεινός επίσκοπος Ζητουνίου
Νεόφυτος, ειδία χειρί»

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 19β.

3) ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ (16.3.1674)

Μετά την παραίτηση του Νεοφύτου, για τους λόγους τους οποίους εξέθεσε, την οποία υπέβαλε αυτοπροσώπως στον μητροπολίτη της Λάρισας Ιάκωβο, ο θρόνος της Επισκοπής του Ζητουνίου ήταν κενός. Την ίδια, μάλλον, ημέρα (16.3.1674), «προτροπή και αδεία του πανειρωτάτου και λογιωτάτου» μητροπολίτη της Λάρισας, συγκεντρώθηκαν στον μητροπολιτικό ναό του Αγ. Αχιλλίου, στη Λάρισα, τέσσερις επίσκοποι της μητροπολιτικής επαρχίας της Λάρισας, ο Διονύσιος της Δημητριάδας, ο πρώην του Ζητουνίου Νεόφυτος, ο Ανθιμος του Γαρδικίου και ένας του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, και κατάρτισαν τον κατάλογο των τριών υποψηφίων. Πρώτον τοποθέτησαν τον ιερομόναχο Μελέτιο, εφημέριο της Μητρόπολης της Λάρισας, ο οποίος και εκλέχθηκε ως διάδοχος του Νεοφύτου.

Ο Μελέτιος εποίμανε την Επισκοπή του Ζητουνίου μέχρι της 19.1.1689, οπότε καθαιρέθηκε «νομίμως και κανονικώς» επειδή υπήρξε απειθής και αποστάτης του Οικ. Πατριαρχείου και του προϊσταμένου του μητροπολίτη της Λάρισας. Ο «κακο – Μελέτιος», όπως αποκαλείται στο υπόμνημα εκλογής του διαδόχου του, προφανώς δεν υπήρξε συνεπής στις οικονομικές υποχρεώσεις του προς την Μητρόπολη της Λάρισας και προς το Οικ. Πατριαρχείο και γι' αυτό καθαιρέθηκε.

Το υπόμνημα εκλογής του Μελετίου

«Επειδή της αγιωτάτης Επισκοπής Ζητουνίου άνευ προστάτου, ένα/πομεινάσης, άτε του εν αυτή αρχιερατεύοντος κύρ Νεοφύτου / οικειοθελή παρετίση ποιησαμένου, καθώς αντίκρης φένετ(αι) / ημείς οι της αγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλ(εως) Λαρίσσης επίσκοποι, οι καθευ/ρεθέντες εις το παρόν, προτροπή κ(αί) αδεία του πανιερωτ(άτου) κ(αί) λο/γιωτάτου ημών αυθεντός κ(αί) δεσπότου της αγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλ(εως) / Λαρίσσης¹³ εισήλθωμεν εν τω ναώ του εν αγίοις π(ατ)ρ(ός) ημών Αχιλίου /

12. Η χρονολογία αχοδ΄ (1674) δεν είναι γραμμένη. Εννοείται, όμως, αφού την ίδια χρονολογία έγινε η εκλογή του διαδόχου του Μελετίου, όπως φαίνεται στο υπόμνημα εκλογής του.

13. Την περίοδο 1671 – 1679 μητροπολίτης της Λάρισας ήταν ο Ιάκωβος Α΄. Βλ. παραπάνω την σημείωση 10.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αρχιεπισκόπου Λαρίσσης του θαυματουργού, της αυτής μ(ητ)ροπόλ(εως) / κ(αί) ψήφους κανονικούς ποιησαμένους πρότον μέν εθέμεθα τον / οσιώτατον εν ιερομονάχοις κ(αί) εφημέριον της αυτής μ(ητ)ροπόλ(εως) / Μελέτιον, δεύτερον τον ιερομόναχον κύρ Άνθιμον. όθεν εις την περί τούτου δήλωσιν εγρά/φη κ(αί) το παρόν υπόμνημα εν τώδε τω ιερώ κόνδικι της μ(ητ)ρο/πόλ(εως) ταύτης, - εν έτει αχοδ΄ – Μαρτίω, ιν(δικτιών)ος ΙΒας.

+ ο ταπεινός επίσκοπος Δημητριάδος Διονύσιος.
+ ο ταπεινός επίσκοπος πρώην Ζητουνίου Νεόφυτος.
+ ο Γαρδικίου Ανθιμος
+ ο [- -]»
ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 21α[14].

4) ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΑ (19.1.1689)

Μετά την καθαίρεση του Μελετίου, στις 19.1.1689, την ίδια μέρα, «προτροπή και αδεία» του μητροπολίτη της Λάρισας Παρθενίου[15], συγκεντρώθηκαν στον μητροπολιτικό ναό του Αγ. Αχιλλίου, στη Λάρισα, δύο επίσκοποι της μητροπολιτικής επαρχίας της Λάρισας, ο Ιωάσαφ του Θαυμακού και ένας του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, και κατάρτισαν τον κατάλογο των τριών υποψηφίων. Πρώτον τοποθέτησαν τον «οσιώτατον παπά κύρ Ιερεμία», ο οποίος και εκλέχθηκε ως διάδοχος του Μελετίου.

Ο Ιερεμίας, το 1690, συνυπέγραψε με άλλους στο υπόμνημα εκλογής του επισκόπου του Θαυμακού Αρσενίου[16]. Αυτός εποίμανε την Επισκοπή του Ζητουνίου μέχρι τις 20 Ιουνίου 1692, οπότε παραιτήθηκε, επειδή δεν μπορούσε «κυβερνήσαι του θρόνου» εξαιτίας της ακαταστασίας και των ανωμαλιών του καιρού του. Δύο χρόνια αργότερα, το 1694, συνυπέγραψε με άλλους, ως πρώην Ζητουνίου, το υπόμνημα εκλογής του επισκόπου του Θαυμακού Σεραφείμ[17].

Το υπόμνημα του Ιερεμία

«+ Επειδή της αγιωτάτης Επισκοπής Ζητουνίου, απροστατεύτου μη/νάσης ως καθηρηθέντος νομήμως κ(αί) κανωνικώς, του προ χρη/ματήσαντος εν αυτή επισκόπου κακο – Μελετίου, απειθούς κ(αί)

14. Στο φ. 21β του κώδικα είναι καταχωρισμένη η ομολογία της πίστης του.

15. Ο Παρθένιος εκλέχθηκε μητροπολίτης της Λάρισας το 1688. Την περίοδο 1700 – 1718 εκθρονιζόταν και αποκαθίστατο στο θρόνο εναλλάξ με τον Διονύσιο Ε΄. Βλ. Σπ. Δ. Κοντογιάννης, *Επισκοπικοί κατάλογοι. προσθήκαι και διορθώσεις (...)*, Αθήναι 1986, 184.

16. Βλ. Δημ. Γ. Καλούσιος, «Ο κώδικας της Τρίκκης: 1688 – 1857 (Ε.Β.Ε. 1471)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 48 (2005) 15.

17. Βλ. Δημ. Γ. Καλούσιος, *ό.π.*, σ. 17.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

α/ποστάτου φανέντος της τε Μεγάλης Εκκλησίας, κ(αί) του πανιερωτάτου / ημ(ών) γέροντος κ(αί) δεσπότου, μ(ητ)ροπολίτου της αγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλε/ως Λαρίσσης υπερτήμου κ(αί) εξάρχου δευτέρας Θετταλίας κ(αί) πάσης / Ελλάδος κυρίου κυρίου Παρθενίου[18], ου τη προτροπή κ(αί) αδεία / ημείς οι παρευρεθέντες επίσκοποι, συνελθώντες εν τη Λαρίσσω εις τ(ήν) / μ(ητ)ρόπολιν εν τω ναώ του αγίου Αχιλλείου, ψίφους εποιησάμεθα κανω/νικούς επί ευρέσει αρμοδίου κ(αί) αξίου προσόπου, ένεκεν της αγιω/τάτης Επισκοπής ταύτης Ζητουνίου, εθέμεθα πρώτον τον οσιώτατον / παπ(ά) κύρ Ιερεμία κ(αί) δεύτερον τον οσιώτατον παπ(ά) κύρ Διονύσιον κ(αί) τρήτον τον / παπ(ά) κύρ Συμεών. κ(αί) εις ένδειξιν εγράφη το παρόν υπόμνημα εν τω / παρόντι κόνδικι εν έτει αχπθ΄, Ιαννουαρίω, ιθ΄.

+ ο Θαυμακού Ιωάσαφ + ο [- -]»

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 31α[19].

Η παραίτηση του Ιερεμία (20.6.1692)

«+ Επειδή με ταις ακαταστασίαις και ανομαλίαις του νυν ετούτο καιρού / μη δυνάμενος κυβερνήσαι του θρόνου της αγιωτάτης Επισκοπής Ζητουνίου / μη εκ τινός βί(ας) ή ανάγκης αλλά οικειωθελώς και αβιάστως ποιώ / παραίτησιν του αυτού θρόνου. Και όχι την αρχιερωσύνην μου, την οποί(αν) / παραίτησιν έδωσα τω εντιμωτάτω αγίω πρωτοπαπά παπα – Φίλου, ίνα / χειροτονηθή εις τον αυτόν θρόνον της αυτής επισκοπής. όθεν εις ένδειξιν / έδωσα το παρόν οικειώχειρον γράμμα εις ασφάλει(αν). αχβ΄ Ιουνίου Κ΄.

+ ο πρώην Ζητουνίου Ιερεμί(ας) οικειωχειρώς υπέγραψα».

ΠΗΓΗ: ΕΒΕ, κώδ. 1472, φ. 33β.

5) Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΦΙΛΟΘΕΟΣ Β΄ (20.6.1692 – 25(;).10.1698)

Όπως έγραψε ο Ιερεμίας, παραιτήθηκε υπέρ του πρωτοπαπά της Επισκοπής, προφανώς, του Ζητουνίου Φίλου. Ο Φίλος αυτός είναι ο ιερομόναχος Φιλόθεος, ο οποίος πρέπει να εκλέχθηκε, ως διάδοχος του Ιερεμία, στις 20.6.1692. Το υπόμνημα εκλογής του δεν σώζεται στον κώδικα 1472 της Ε.Β.Ε. Σώζεται, όμως, η ομολογία του, στο φ. 34α: «Φιλόθεος ελέω θ(εο)ύ υποψήφηος της αγιωτάτης επισκοπής Ζητουνί(ου) οικεία χειρί προέταξα». Μολονότι η ομολογία του είναι αχρονολόγητη είμαστε βέβαιοι ότι συντάχθηκε την ημέρα της εκλογής του, δηλαδή στις 20.6.1692. Ο Φιλόθεος εποίμανε την Επισκοπή του Ζητουνίου μέχρι τα μέσα, περίπου,

18. Βλ. παραπάνω την σημείωση 15.

19. Στο φ. 31β του κώδικα είναι καταχωρισμένη η ομολογία της πίστης του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του Οκτωβρίου 1698. Πέθανε μερικές μέρες πριν από τις 29.10.1698, οπότε εκλέχθηκε ο διάδοχος και συνώνυμός του Φιλόθεος Γ΄.

6) ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ Γ΄ (29.10.1698)

Μετά τον θάνατο του Φιλοθέου Β΄, ο επισκοπικός θρόνος του Ζητουνίου έμεινε κενός. Για τον λόγο αυτό, «προσταγή και αδεία» του μητροπολίτη της Λάρισας Παρθενίου[20], τέσσερις επίσκοποι της μητροπολιτικής επαρχίας της Λάρισας, ο Αρσένιος των Σταγών, ο πρώην Ζητουνίου Μελέτιος[21], ο πρώην Θαυμακού Αρσένιος και ένας του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη, συνήλθαν στον μητροπολιτικό ναό του Αγ. Αχιλλίου, στη Λάρισα, και κατάρτισαν τον κατάλογο των τριών υποψηφίων. Πρώτον τοποθέτησαν τον «παπά κύρ Φιλόθεον», ο οποίος και εκλέχθηκε, στις 29.10.1698.

Το υπόμνημα εκλογής του Φιλοθέου Γ'

«+ Επειδή της αγιωτάτης Επισκοπής Ζητουνίου δίχα γνησίου αρχ[ιερ]έως μεινάσης, ως του εν αυτή / αρχιερατεύσαντος Φιλοθέου, το ζην καταλιπόντος, κ(αί) το κοινόν του θανάτου / χρέος προ ημερών αποπληρώσαντος, ημείς οι παρευρεθέντες επίσκοποι, οι / υποκείμενοι τω θρόνω της αγιωτάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσσης, προσταγή, κ(αί) / αδεία του πανιερωτάτου ημών αυθεντός κ(αί) δεσπότου μ(ητ)ροπολίτου της αγιω/τάτης Μ(ητ)ροπόλεως Λαρίσης, υπερτίμου κ(αί) εξάρχου δευτέρας Θετταλίας κ(αί) πάσης Ελλάδος κύριου κυρίου Παρθενίου, εισελθόντες εν τω πανσέπτω ναώ / του εν αγίοις πατρός ημών Αχιλλείου, αρχιεπισκόπου Λαρίσσης, ψήφους κανονικούς και νομίμους εποιήσαμεν εις εκλογήν αξίου κ(αί) αρμοδίου / ποιμένος του θρόνου εκείνου, κ(αί) πρώτον εθέμεθα τον παπά κύρ Φιλό/θεον κ(αί) δεύτερον παπά κύρ Σαμουήλ κ(αί) τρίτον παπά κύρ Ιωακείμ, ούτινος / μετά τούτων ονόματα εγράφη εν τω παρόντι κώδικι εις ένδειξιν αχη$^{\omega}$ / Οκτωβρίου κθ΄.

+ ο Σταγών Αρσένιος + ο [- -]
+ ο πρώην Ζητουνίου Μελέτιος + ο πρώην Θαυμακού Αρσένιος»

ΠΗΓΗ: Ε.Β.Ε., κώδ. 1472, φ. 37β[22].

20. Βλ. παραπάνω την σημείωση 15.

21. Ο Μελέτιος είχε εκλεγεί στις 16 Μαρτίου 1674 και καθαιρέθηκε στις 19.1.1689. Βλ. παραπάνω το υπ' αρ. 3 υπόμνημα εκλογής του.

22. Στο φ. 38β του κώδικα είναι καταχωρισμένη η ομολογία της πίστης του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γεώργιος Σταυρόπουλος
δάσκαλος ιστοριοδίφης

ΘΕΜΑ
Η άνθηση της ασημουργίας στη Λαμία
(τέλη 19ου - αρχές 20ου αιώνα)

1.1. Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Σύμφωνα με μιαν άποψη, Νεοελληνική Λαϊκή ή Παραδοσιακή Τέχνη ονομάζεται η τέχνη που γεννήθηκε, άνθησε και άρχισε να παρακμάζει ανάμεσα στα τέλη του 17ου και τα μέσα του 19ου αιώνα[1], χρονικό διάστημα κατά το οποίο δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξή της. Αυτές οφείλονταν, κυρίως, στη μεταστροφή της οθωμανικής πολιτικής απέναντι στους υπόδουλους χριστιανικούς λαούς και στις εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις που καθιερώθηκαν, από τα μέσα του 17ου αιώνα, με πρωτοβουλία των μελών της μεγάλης βεζυρικής οικογένειας των Κιουπρουλήδων, που τότε κυριαρχούσαν στην ανώτατη κρατική οθωμανική μηχανή. Οι Κιουπρουλήδες, πρώην χριστιανοί, φέρθηκαν με κατανόηση στους παλιούς ομοθρήσκους τους και στα 50 χρόνια της κυριαρχίας τους κατόρθωσαν, με σειρά ριζοσπαστικών μέτρων, να αλλάξουν τις συνθήκες διαβίωσης των χριστιανικών πληθυσμών, μεταξύ των οποίων δεσπόζουσα θέση είχε ο ελληνικός. Αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων αυτών (και όχι μόνο) ήταν η ανάπτυξη της οικονομίας, η αναβίωση της ελληνικής παιδείας, καθώς και η αναζωπύρωση των καλλιτεχνικών ανησυχιών που εκφράστηκαν μέσα από τη δημοτική ποίηση και τη λαϊκή τέχνη γενικότερα[2].

1.2. Η ΑΡΓΥΡΟΧΡΥΣΟΧΟΪΑ

Ένας από τους τομείς της Λαϊκής Τέχνης που αναπτύχθηκε, τότε, ήταν κι αυτός της αργυροχρυσοχοΐας. Αυτή άνθησε και διαδόθηκε στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο που έδρασε ο Ελληνισμός, ιδιαίτερα, από το 17ο έως το 19ο αιώνα. Στις αστικές περιοχές ή την επαρχία οι χρυσικοί ή ασημουργοί δημούργησαν σπουδαία κέντρα επεξεργασίας του ασημιού, συνεχίζοντας τη βυζαντινή παράδοση με δεξιοτεχνία και αφομοιωτική δύναμη και επιτυγχάνοντας βαλκανική και ευρωπαϊκή ακτινοβολία[3].

1. Μπαδιεριτάκη-Γουήλ Άννα-Ιωάννα: **Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη**, *Μουσείο Μπενάκη*, Αθήνα 1996, σ. 4
2. ό.π. , σ.5-7
3. Σταμέλος Δημήτρης: **Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη**, GUTENBERG, Αθήνα 1993 (έκδοση Τρίτη), σ. 1

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η αργυροχρυσοχοΐα ανήκει στην περιοχή της εργαστηριακής τέχνης και ασκήθηκε είτε σε μόνιμες εγκαταστάσεις είτε από πλανόδιους χρυσικούς που ταξίδευαν από τόπο σε τόπο με το κασελάκι, τα υλικά και τα σύνεργά τους. Τα εργαστήρια κατασκεύαζαν ποικιλία έργων, σύμφωνα, μεν, με τις υποδείξεις του παραγγελιοδότη, αλλά και ακολουθώντας τις προδιαγραφές που διαμόρφωνε και έθετε η καλλιτεχνική και εθιμική παράδοση του τόπου. Τα έργα αυτά έφεραν έκδηλη την ελληνική σφραγίδα και διοχετεύονταν στις διάφορες αγορές και τα πανηγύρια, ταξιδεύοντας σε μεγάλη ακτίνα:

1. από τη Βαλκανική και τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες ως τη Μικρά Ασία, και την Αίγυπτο, από τη μια, και

2. την Αυστρία και Ιταλία, από την άλλη[4].

Οι αργυροχρυσοχόοι, όπως στα βυζαντινά χρόνια, έτσι και κατά την Τουρκοκρατία, είχαν οργανωθεί σε συντεχνίες. Ονομάζονταν χρυσικοί, μολονότι δούλευαν, συνήθως, το ασήμι, καθαρό (λαγάρα) για τα καλύτερα έργα και νοθευμένο με κράμα χαλκού και ορείχαλκου (αγιάρι) για τα πιο δεύτερα. Οι πατροπαράδοτες τεχνικές με τις οποίες επεξεργάζονταν το ασήμι ήταν:

η εγχάρακτη ή σκαλιστή
η σφυρήλατη
η έκτυπη
η χυτή
η συρματερή
η διάτρητη ή ξεγυριστή
τα σμάλτα και
το σαβάτι ή νιέλο,

που αποτελεί κράμα μετάλλων όπως ασήμι, χαλκός, μολύβι, θειάφι. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν **πολύχρωμοι λίθοι**- πολύτιμοι, ημιπολύτιμοι, σκληροί (αχάτης, κορναλίνη)- γυάλινοι και σεντέφι[5].

Τα κυριότερα είδη που κατασκεύαζαν οι χρυσικοί αφορούσαν:

κοσμήματα *(κεφαλής, λαιμού, κορμού, μέσης, ράχης)*
όπλα *(παλάσκες, τάσια, πιστόλες, γιαταγάνια, μαχαίρια)*
εκκλησιαστικά είδη και σκεύη
άλλα είδη όπως ταμπακιέρες, καλαμάρια κ.λπ.

ενώ στο θεματολόγιο των παραστάσεών τους επικρατούσαν

4. Συνοδινού Κατέ, ***Η τέχνη του ασημιού και του χρυσού στα νεότερα ελληνικά χρόνια***, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1996, σ.4

5. ό.π. , σ. 4-5

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

θρησκευτικές και μυθολογικές παραστάσεις
επιγραφές
ρόδακες
ζώα και ιδιαίτερα πουλιά
λουλούδια και ανθόκλαδα
καράβια και γοργόνες
μορφές ανθρώπων και αγίων και
σύμβολα που υποκρύπτουν εθνικούς οραματισμούς, όπως δικέφαλοι αετοί κ.α.

Συχνά ο διάκοσμος συμπληρωνόταν με νομίσματα, ενώ οι παραστάσεις, εκτός από διακοσμητικό χαρακτήρα, χρησιμοποιούνταν και ως αποτρεπτικά του κακού, ευδαιμονικά, γονιμικά και συμβολικά μέσα.[6] Τα λουλούδια συμβόλιζαν την αισιόδοξη διάθεση με την οποία έβλεπαν τη ζωή, τα αντικριστά πουλιά το νιόπαντρο ζευγάρι, ενώ ο δικέφαλος αετός τον πόθο για ελευθερία. Με το σταυρό και τα άλλα χριστιανικά σύμβολα ζητούσαν την προστασία του Θεού και με τα καράβια εκδήλωναν τη νοσταλγία για τους ξενιτεμένους και την ευχή για γρήγορη επιστροφή[7].

2.1. ΛΑΜΙΑ- ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Η σημασία της Λαμίας ήταν πάντοτε μεγάλη γιατί, λόγω της θέσης της, είχε τον «έλεγχο» των οδικών αξόνων, οι οποίοι οδηγούσαν από τη Βόρεια Ελλάδα (Ήπειρο, Μακεδονία, Θεσσαλία) και Ευρυτανία στη Νότια και αντίστροφα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ύπαρξη των κοντινών λιμανιών Αγίας Μαρίνας και Στυλίδας, οδήγησε σε κάποια ανάπτυξη το εμπόριο σιτηρών, καπνού, βαμβακιού, αλατιού και τη βιοτεχνική δραστηριότητα, προεπαναστατικά.

Για την προεπαναστατική Λαμία (Ζητούνι), δυστυχώς, έχουμε λίγες πληροφορίες, οι οποίες προέρχονται, κυρίως, από κείμενα περιηγητών, η πλειονότητα των οποίων εντοπίζεται χρονικά από τις αρχές του 19ου αιώνα και μετά. Τα κείμενα αυτά, όμως, δεν αναφέρονται, πάντα, με λεπτομέρειες στην οικονομική ζωή της πόλης και σχεδόν καθόλου δεν μας φωτίζουν για τον τρόπο οργάνωσης των διαφόρων επαγγελματικών ομάδων του Ζητουνίου.

Από αυτά μαθαίνουμε ότι η πόλη της Λαμίας ήταν γεμάτη μικρομάγαζα, εμπορικά και βιοτεχνίες, της εποχής εκείνης, τα οποία ,σύμφωνα με τον Εβλιά Τσελεμπί ήταν 200[8], γύρω στο 1669, ενώ ο Clarke, ανεβάζει τον

6. ό. π. , σ. 6

7. Καρβουνάκη- Βαπεράκη Μαρία: **Νεοελληνικά κοσμήματα, στολίδια μιας άλλης εποχής**, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα χ.χ., σ. 12

8. Δαβανέλλου Νίκου –Σταυρόπουλου Γιώργου: **Λαμία: με τη γραφίδα των περιηγητών (1159-1940)**. ΟΙΩΝΟΣ, Λαμία 2005, σ. 16

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αριθμό τους στα 1000 (!) το 1801[9]. Ακόμα κι αν αυτός ο υπολογισμός του Άγγλου περιηγητή θεωρηθεί υπερβολικός, σίγουρα μεγάλος θα ήταν ο αριθμός τους, γεγονός που συνεχίζεται και κατά τη μετεπαναστατική περίοδο.

Τα στοιχεία που σηματοδοτούν την πορεία της Λαμίας και της ευρύτερης περιοχής της, κατά την περίοδο αυτή, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. η ύπαρξη πολλών τσιφλικιών και εθνικών (κρατικών) κτημάτων,
2. ο συνοριακός της χαρακτήρας,
3. το πρόβλημα της ληστείας, σε έντονο βαθμό κατά διαστήματα και
4. ο μεγάλος αριθμός προσφύγων και μεταναστών από όλες τις περιοχές του αλύτρωτου ή παροικιακού ελληνισμού, κυρίως, όμως, από Θεσσαλία, Ήπειρο και Μακεδονία. Η πόλη συνεχίζει να είναι καταφύγιο προσφύγων ολόκληρο το 19ο αιώνα εξαιτίας, κυρίως, των διαφόρων επαναστατικών κινημάτων για την απελευθέρωση των υπόδουλων περιοχών (1854, 1879), και κατά τις περιόδους έντασης στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας ή εμπλοκής της σε διαμάχες με τη Ρωσία[10].

Οι πρόσφυγες αυτοί, προερχόμενοι από κέντρα με βιοτεχνική ακμή και παράδοση και με ανεπτυγμένο το συντεχνιακό πνεύμα, εμπλουτίζουν τις ήδη υπάρχουσες βιοτεχνίες ή προσφέρουν κάποια νέα ειδικότητα. Άλλωστε η σταδιακή ανάπτυξη της πόλης (παρότι έγινε με αργούς ρυθμούς), η συνεχής αύξηση του πληθυσμού της και η ύπαρξη πολλών στρατιωτικών μονάδων[11], ευνόησαν τη διατήρηση των παραδοσιακών επαγγελμάτων, τη δημιουργία νέων και την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων σε αυτά.

Παράλληλα με τους εγκατεστημένους στην πόλη τεχνίτες, κάποιες άλλες επαγγελματικές ομάδες κινούνται και σε επίπεδο πλανόδιας συντροφιας (ανθρακείς, υλοτόμοι, κτίστες κ.α.) και προσφέρουν τις υπηρεσίες τους όχι μόνο στη Λαμία, αλλά στη Φθιώτιδα γενικότερα. Μερικά από τα κέντρα[12] τα οποία τροφοδότησαν την περιοχή μας με έμπειρους τεχνίτες ή πλανόδιους μαστόρους ήταν: *η Κορυτσά, η Σιάτιστα, η Φλώρινα, η Νάουσα, η Νέβεσκα, η Καστοριά, η Κόνιτσα, το Ζαγόρι, το Ζουπά-*

9. ό. π. , σ. 24

10. Πολλά στοιχεία για τους πρόσφυγες περιέχονται στην εισήγηση του Γ. Τουσίμη: **Εγκατάσταση και επαγγελματικές παραδοσιακές επιδόσεις Δυτικομακεδόνων στη Φθιώτιδα στις αρχές του αιώνα μας**, στο Α' Συνέδριο Φθιωτικών Ερευνών. Λουτρά Υπάτης 27-29 /4/1990. (βλέπε Πρακτικά Συνεδρίου, έκδοση Κοινότητας Λουτρών Υπάτης, Λαμία 1993, σ.249-267)

11. Η ύπαρξη πολλών στρατιωτικών μονάδων οφείλεται στο ότι η Λαμία ήταν παραμεθόρια περιοχή, ως το 1881.

12. Μπορεί να μην προέρχονταν όλοι από την πόλη ή την κωμόπολη-κέντρο αλλά από την ευρύτερη περιοχή της, δήλωναν όμως ως τόπο καταγωγής ή προέλευσης το όνομα του κέντρου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

νι, η Γιανοβένη, η Σλίμνιτζα, το Νεστράμι, η Χρούπιστα, η Πολένα, η Κατράνιτζα, η Δάρδα, η περιοχή του Ασπροποτάμου κ.α.[13]

2.2. ΛΑΜΙΑ- ΟΙ ΧΡΥΣΙΚΟΙ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥΣ

Όπως προαναφέραμε, ελάχιστες είναι οι πληροφορίες για τις επαγγελματικές ομάδες που δρούσαν στη Λαμία πριν την επανάσταση. Ειδικότερα για την ομάδα των χρυσικών και την τέχνη τους δεν γνωρίζουμε τίποτα. Για τις πρώτες μετεπαναστατικές δεκαετίες υπάρχουν πληροφορίες, όμως όχι τόσο σημαντικές ώστε να μας δώσουν την ευκαιρία μιας ικανοποιητικής ανασύνθεσης της κατάστασης αυτού του επαγγελματικού κλάδου. Μόνη πηγή πληροφοριών είναι, προς το παρόν, τα αρχεία των συμβολαιογράφων. Από αυτά μαθαίνουμε ότι το 1836 δρούσε στη Λαμία ο **Γιάννος Γεωργίου** καταγόμενος από τον Τύρναβο. Ως Γιάννος Γεωργίου αναφέρεται στα συμβόλαια στα οποία συμμετέχει, υπογράφει όμως ως Γεώργης Χρυσικός[14], ενώ την επόμενη χρονιά, το 1837, συναντάμε την ύπαρξη ενός άλλου, του **Μήτρου Χρυσικού**[15]. Την ίδια χρονιά, ανιχνεύουμε και το όνομα του **Ευσταθίου Κωνσταντίνου Τσουκαλά ή Γουριώτη**[16], με καταγωγή από τη Γούρα της Όθρυος. Η δράση του στη Λαμία υπήρξε πολύχρονη, τουλάχιστο έως το 1875[17] και πολυποίκιλη. Τη δεκαετία που ακολουθεί έχουμε εντοπίσει μόνο ένα όνομα, αυτό του **Μιχάλη Δήμου** στα 1844[18].

Τις επόμενες δεκαετίες οι πληροφορίες πυκνώνουν. Κυριαρχεί το όνομα του **Γεώργιου Δ. Κατσαμπίκη ή Μαρκαίου**[19]. Αυτός φαίνεται να είχε σχέση με το Ξηροχώρι Εύβοιας αλλά να προέρχεται από το Δήμο Θερμοπυλών, από τον οποίο μεταφέρει, το 1852, τα δημοτικά του δικαιώματα στο Δήμο Λαμιέων[20]. Εκτός από την τέχνη του χρυσικού, ασχολήθηκε και με άλλες οικονομικές δραστηριότητες και όταν πέθανε, το 1860

13. Σταυρόπουλου Γιώργου: **Στοιχεία για τη μαθητεία στα επαγγέλματα- Λαμία: 2ο μισό του 19ου αιώνα**, περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, τ.26, Λαμία 2005, σ. 72-73

14. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Περραιβού, αρ. συμβ. 143/2-11-1836

15. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Περραιβού, αρ. συμβ. 391/1837

16. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: Βιβλία Υποθηκών Δήμου Λαμιέων, αρ.1, σελ. 116

17. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Κων. Μαυρίκα, αρ. συμβ.12059/1875

18. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Αγγελινίδη, αρ. συμβ. 244/2-11-1844

19. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Πέτρου, αρ. συμβ. 1719/1845

20. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: Βιβλία Πρωτοκόλλου Δήμου Λαμιέων, αρ. πρωτ. 1107/1852

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και σε ηλικία 75 χρόνων, πρέπει να άφησε, στα 3 αγόρια του, μια ικανοποιητική περιουσία. Από τα παιδιά του ο **Σιδέρης Γ. Κατσαμπίκης ή Μαρκίδης**, γεννημένος το 1839, συνεχίζει το επάγγελμα του πατέρα του, παράλληλα, όμως, αναφέρεται και ως κτηματίας. Την ίδια αυτή δεκαετία 1850-60 αλλά και την επόμενη, αναφέρονται και τα ονόματα των **Γεώργιου Ιωάννου Πιπερίγκου**, γεννημένου το 1805 και **Γεώργιου Ιωάννου Πελτέκη**. Μια σημαντική όμως προσωπικότητα στον κλάδο αυτό ήταν ο **Κωνσταντίνος Ναουμίδης**[21]. Αυτός, εκτός από χρυσικός, ήταν και γλύπτης. Καταγόταν από τη Μακεδονία και προερχόταν από το μακεδονικό, προσφυγικό οικισμό Νέα Πέλλα της Αταλάντης[22]. Η δράση του στη Λαμία πρέπει να ήταν σημαντική, ενώ, κατά το έτος 1859, έργα του είχαν παρουσιαστεί στην Έκθεση των Ολυμπίων, στην Αθήνα[23]. Με τη διπλή ιδιότητά του διακρίθηκε, ιδιαίτερα, στην κατασκευή δαχτυλιδιών με σκαλίσματα από πολύτιμους ή ημιπολύτιμους λίθους.

2.3. ΟΙ ΝΕΒΕΣΚΙΩΤΕΣ ΧΡΥΣΙΚΟΙ

Από το 1860 και μετά στη Λαμία αρχίζουν να εμφανίζονται χρυσικοί που προέρχονταν από τη **Νέβεσκα** της Μακεδονίας, το σημερινό Νυμ-

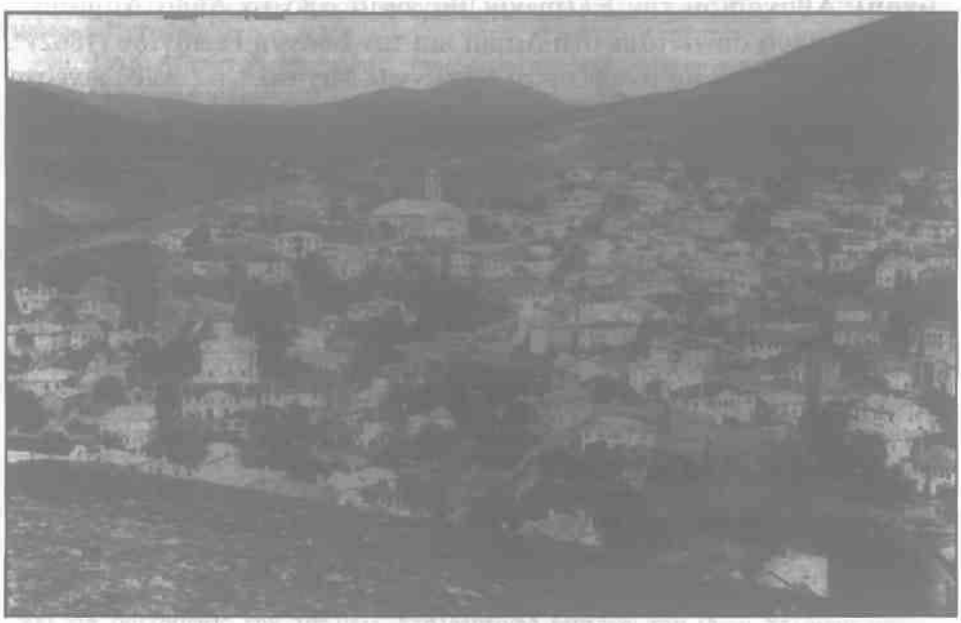

Νυμφαίο. Γενική άποψη του οικισμού το 1930. (αρχείο Στέλιου Νούσιου).

21. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Χατζίσκου, αρ. συμβ. 2922/1854
22. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: Βιβλία Πρωτοκόλλου Δήμου Λαμιέων, αρ. πρωτ. 1258 και 1516/1870
23. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Δυοβουνιώτη, αρ. συμβ. 2384/1859

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φαίο Φλώρινας. Σημειώνουμε τον τόπο καταγωγής τους γιατί, μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, θα τροφοδοτήσει τη Λαμία με πλήθος τέτοιων τεχνιτών.

Η Νέβεσκα αρχίζει να δημιουργείται στα μέσα του 14ου αιώνα, όταν, στο όρος Βίτσι, εγκαταστάθηκαν οι Μακεδόνες που ζούσαν στη γειτονική λίμνη Ζάζαρη. Αργότερα προστέθηκαν πολλοί Βλάχοι νομάδες ποιμένες της Βόρειας Μακεδονίας, οι οποίοι βάφτισαν το χωριό τους Νιβεάστα. Το όνομα του χωριού έγινε Νέβεσκα, ύστερα από Αλβανικές επιδράσεις και μετονομάσθηκε σε Νυμφαίο το 1928. Από τα τέλη του 17ου αιώνα στο χωριό εγκαθίστανται Βλάχοι αργυροχρυσοχόοι, από τις ερημωμένες από τους Τούρκους βλάχικες μητροπόλεις Μοσχόπολη και Νικολίτσα και για τρεις αιώνες καθιστούν τη Νέβεσκα ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα αργυροχρυσοχοΐας στα Βαλκάνια Οι Νεβεσκιώτες ταξίδευαν και πουλούσαν τα ασημικά τους σε όλη την Ευρώπη και τη Ρωσία, άνοιγαν, μάλιστα και μαγαζιά στο εξωτερικό. Αργότερα πολλοί θα ασχοληθούν με το εμπόριο καπνού και βαμβακιού και θα αποκτήσουν μεγάλες περιουσίες[24].

Η πρώτη παρουσία Νεβεσκιώτη χρυσικού στη Λαμία, σύμφωνα, πάντα, με τη, μέχρι σήμερα, έρευνα, αναφέρεται στο 1860. Τότε ζητά ο **Μιχαήλ Αθανασίου** την Ελληνική Ιθαγένεια από το Δήμο Λαμιέων[25]. Λίγο αργότερα συναντάμε στη Λαμία και τον **Ιωάννη Γεωργίου** (1862)[26]. Την επόμενη δεκαετία αναφέρεται ο **Ιωάννης Μιχαήλ**[27], ο οποίος κινείται μεταξύ Λαμίας, Μενεδενίτσας και Αταλάντης. Ο αριθμός των Νεβεσκιωτών όμως πυκνώνει από το 1879 και μετά. Όπως αναφέρει ο ερευνητής Γ. Τουσίμης[28], την περίοδο εκείνη, ξεσπά ένα μεταναστευτικό ρεύμα Μακεδόνων προς διάφορες περιοχές. Αυτό οφείλεται στο κλίμα τρομοκρατίας, αναρχίας και αβεβαιότητας που επικράτησε μετά τη λήξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1877-78). Μεσολάβησαν βέβαια και τα γεγονότα της ελληνικής εισβολής του 1878-1879 κι έτσι το κλίμα χειροτέρευσε. Το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα έφερε πολλούς Μακεδόνες και στη Φθιώτιδα και ανάμεσά τους και άλλους Νεβεσκιώτες χρυσικούς. Από τότε και μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα η ομάδα των Νεβεσκιωτών πυκνώνει και

24. Ζαρκάδα- Πιστιόλη Χριστίνας: **Το Νυμφαίο της Φλώρινας**, περ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, τ. και **Το Νυμφαίο: αρχοντική κοινότητα**, εφ, ΤΑ ΝΕΑ, φ. 26-7-2005

25. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: Βιβλία Πρωτοκόλλου Δήμου Λαμιέων, αρ. πρωτ. 2445/1860

26. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Σκαβέντζου, αρ. συμβ. 1619/1862

27. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Τουρτούρη, αρ. συμβ. 4184/1872

28. Τουσίμης Γεώργιος: **Εγκατάσταση και επαγγελματικές παραδοσιακές επιδόσεις Δυτικομακεδόνων στη Φθιώτιδα στις αρχές του αιώνα μας (20ου)**, Α΄ Συνέδριο Φθιωτικών Ερευνών, Λουτρά Υπάτης 27-29 Απριλίου 1990, Πρακτικά, σ. 249 - 276

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σύμφωνα με τα, μέχρι τώρα, στοιχεία σχηματίζονται οι εξής οικογενειακές υποομάδες:

α) οικογένεια Τσίρλα ή Τσίρλη:

Ιωάννης Μιχαήλ Τσίρλα[29] και Κωνσταντίνος Μιχαήλ Τσίρλης[30] (γιος, μάλλον, του προηγούμενου, παρά το ίδιο πατρώνυμο)

β) οικογένεια Μπιτσόλα:

Αντώνιος Στεργίου Μπιτσόλας[31], Στέργιος Αντωνίου Μπιτσόλας[32] και Δημήτριος Αντωνίου Μπιτσόλας

γ) οικογένεια Ζουρκόπουλου:

Μιχαήλ Αθανασίου Ζουρκόπουλος[33], Αθανάσιος Ζουρκόπουλος[34] (γιος του Μιχαήλ), Δημήτριος Αθανασίου Ζουρκόπουλος[35] (ή Μπιτσόλας- θετός γιος του προηγουμένου) και Κωνσταντίνος Ζουρκόπουλος[36].

δ) οικογένεια Σερδάρη:

Στέργιος Αθ. Σερδάρης[37] και Δημήτριος Σ. Σερδάρης ή Στεργίου[38]

Στην ομάδα των Νεβεσκιωτών συμμετέχουν και οι:

Κωνσταντίνος Μιχαήλ Τζιρόπουλος[39]· Γεώργιος Δόδης (1859-1909)[40],

---

29. Πρόκειται, μάλλον, για τον Ιωάννη Μιχαήλ που προαναφέρθηκε. Για αυτόν βλέπε και: Κ. Γαλλή: **Εκλογικός Κατάλογος του Δήμου Λαμιέων του 1879**, α/α 1251, Αθήνα 1984 και Γ. Τουσίμης, ό.π., σ.260

30. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Γρεβενίτη, αρ. συμβ. 16792/1892 (προικοσύμφωνο)

31. α. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Πετσοπούλη, αρ. συμβ. 2422/1879 - β .Κ. Γαλλής: ό.π., α/α 858 - γ. Γ. Τουσίμης, ό.π., σ. 255

32. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: Μητρώο Συλλόγου Τεχνοεργατών Λαμίας αρ.291. Στο Μητρώο φέρεται εγγραφείς το 1900 και διαγραφείς το 1902 λόγω μη πληρωμής χρεών. Τον συναντάμε και στο Δομοκό.

33. Ίσως είναι το ίδιο πρόσωπο με τον Μιχαήλ Αθανασίου που προαναφέραμε.

34. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Ρέντσου, αρ. συμβ. 1959/1895 και Γ.Τουσίμης: ό.π., σ.256. Απεβίωσε στις 22-9-1910, 55 ετών.

35. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Ρέντσου, αρ. συμβ. 8280/1900 και Γ.Τουσίμης: ό.π., σ.255. Στο Μητρώο Συλλόγου Τεχνοεργατών Λαμίας και στη μερίδα του Αθ.Ζουρκόπουλου, αναφέρεται: Διαγράφεται λόγω θανάτου, με απόφαση της 2-10-1910 και εγγράφεται ο θετός του γιος και κληρονόμος Δημ. Μπατζόλας ή Ζουρκόπουλος.

36. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Κοντομήτρου, αρ. συμβ. 5917/1906

37. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Κων. Μαυρίκα, αρ. συμβ. 4722/1869 και Κ.Γαλλής: ό.π., α/α 1189

38. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Ζέρβα, αρ. συμβ. 9470/1899 και Μητρώο Συλλόγου Τεχνοεργατών Λαμίας: α/α 202. Εκεί φέρεται εγγραφείς την 1-8-1900 και διαγραφείς την 5-4-1903. Στο Μητρώο Θηλέων του ίδιου Σλλόγου υπάρχει εγγεγραμμένη και η κόρη του Βασιλική (α/α1).

39. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Γρεβενίτη, αρ. συμβ. 16156/1891 και Μητρώο Σ.Τ.Λ.: α/α 215

40. Βιβλίο Αποβιώσεων Δήμου Λαμιέων 1909: Πράξη 158. Ο επίσης χρυσοχόος, Γ.Χιάμπος δηλώνει το θάνατο του Γ.Δόδη, χρυσοχόου (19-12-1909). Το επίθετο Δόδης συναντάται στο Νυμφαίο (βλ. Ζαρκάδα- Πιστιόλη Χριστίνας: ό.π.)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εργαλεία του Π. Κροντηρά

Θεόδωρος Μεντερλής ή Μπεντερλής[41], **Δημήτριος Κουπέγκος**[42] **και Γεώργιος Δ. Χιάμπος**[43].

Κάποιοι από αυτούς δεν περιορίστηκαν στην εξάσκηση της τέχνης τους αλλά ασχολήθηκαν και με τα κοινά. Πρωτοστάτησαν στην ίδρυση δύο, κυρίως, συλλόγων: του **«Φιλανθρωπικού Συλλόγου των εν Φθιώτιδι Μακεδόνων»** και του **«Συλλόγου Τεχνοεργατών Λαμίας»** (επιβίωση-μετεξέλιξη του οποίου αποτελεί σήμερα η Συνεταιριστική Τράπεζα Λαμίας). Η δράση τους, μέσω των συλλόγων αυτών, υπήρξε, κυρίως, θετική και όσον αφορά τη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών στη Λαμία και βεβαίως σε σχέση με την πατρίδα τους τη Μακεδονία. Π.χ. είχαν αναλάβει τη συντήρηση των σχολείων των κοινοτήτων Μπελκαμένης (σημερινής Δροσοπηγής, που βρίσκεται δίπλα στο Νυμφαίο- Νέβεσκα) και Ζελόβου (σημερινό Ανταρτικό Φλώρινας)[44]. Δεν απέφυγαν όμως και αρνητικές ενέργειες, όπως παραγοντισμό και υποκίνηση διώξεων εναντίον φιλοπρόοδων εκπαιδευτικών της εποχής. Πρωταγωνιστικό ρόλο στους δύο αυτούς συλλόγους έπαιζαν οι Αθανάσιος και Δημήτριος Ζουρκόπουλος και ο Δ. Σερδάρης.

41. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: συμβολαιογραφικό αρχείο Ρέντσου, αρ. συμβ. 7601/1900 (προικοσύμφωνο) και Μητρώο Σ.Τ.Λ. :α/α 252, όπου φέρεται εγγραφείς την 1-8-1900.

42. ΓΑΚ-Αρχεία Ν.Φθιώτιδας: Βιβλία Πρωτοκόλλου Δήμου Λαμιέων, α.π.1796/1906 με το οποίο καλείται να δώσει τον όρκο του Έλληνα Πολίτη.

Γ. Τουσίμης: ό.π. , σ.256 και Μητρώο Σ.Τ.Λ.: α/α 87, με ημερομηνία εγγραφής 1-8-1900.

43. Τουσίμης: ό.π. , σ.256 και Μητρώο Σ.Τ.Λ.: α/α 531, με ημερομηνία εγγραφής 30-1-1904.

44. Γ. Τουσίμης, ό.π. , σ.252 και 264-267

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τον Ιούνιο του 1901 οκτώ από τους παραπάνω συνέστησαν ένα είδος συνεταιρισμού, με τα εξής χαρακτηριστικά, όπως αναφέρονται στο συμβόλαιο που συνετάγη από το Συμβολαιογράφο Χαράλαμπο Ζέρβα:

«συνιστώσι και καταρτίζωσι μεταξύ των Μετοχικήν εταιρίαν προς ενέργειαν των κατωτέρω επιχειρήσεων διά κοινόν αυτών όφελος [...]

η διάρκεια ... ορίζεται σε 16 μήνας...

είς εκ των συμβαλλομένων θέλει διορισθή υπό της πλειοψηφίας των λοιπών Ταμίας της εταιρίας

έκαστος των συμβαλλομένων θέλει εργάζεται εν τω καταστήματί του, εν ονόματι και διά λογαριασμόν του, πληρώνων εξ ιδίων του το ενοίκιον, μισθούς υπηρετών και όλα τα λοιπά εν γένει έξοδα

έκαστος [..] οφείλει να έχει εν τω μαγαζίω του κατειργασμένα τα εξής είδη, ήτοι: κοστέκια, κόπτσας, κομποθηλιάς, καρφίτσας, γιορδάνια, σκουλαρίκια, δακτυλίδια, βεργιέτας και ζώνας, άπαντα αργυρά και όλων των ποιοτήτων και αναστημάτων (μεγεθών)

τας τιμάς της πωλήσεως εκάστου των ειδών, των χαρακτηριζομένων ως εταιρικών, αργυρών τε και χρυσών, θα κανονίση η εταιρία δια πλειονοψηφίας [...] και ουδείς επιτρέπεται να πωλή, ένεκα οιουδήποτε λόγου, είδη εις μικροτέραν τιμήν της κανονισθησομένης

εκκλησιαστικά σκεύη και ό,τι άλλον χρυσούν ή αργυρούν κόσμημα, ως και πάσαι αι επισκευαί και διορθώσεις, δεν συμπεριλαμβάνονται εις την προκειμένην συμφωνίαν

μόνον τη αποφάσει της πλειονοψηφίας των εταίρων δύναται τις να επιχειρήση περιοδείαν, εκτός της πόλεως μας, προς πώλησιν ειδών της τέχνης των διά λογαριασμόν της εταιρίας. Ότε θα λαμβάνη παρά τη εταιρία τα οδοιπορικά, μόνον, έξοδα, των λοιπών εξόδων βαρυνόντων αυτόν ατομικώς [...][45]»

2.4. ΑΛΛΟΙ ΧΡΥΣΙΚΟΙ

Εκτός, όμως, από τους Μακεδόνες χρυσικούς, τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και τις πρώτες του 20ου έδρασαν και οι εξής : ο **Χαράλαμπος Σκιαδαρέσης** (1875)[46], ο **Νικόλαος Κοψιδάς**[47], ο **Αθανάσιος Γ. Μακραντωνόπουλος**[48] και ο **Κυριάκος Ιω. Λακόπουλος ή Λιακόπουλος**, ο οποίος, μάλιστα, το 1889 βραβεύτηκε στη Διεθνή Έκθεση των

45. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Χαρ. Ζέρβα: συμβόλαιο αρ.13940/6-6-1901

46. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος: συμβόλαιο αρ.6144/1875

47. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Κων. Μαυρίκα: συμβόλαιο αρ.12063/1875 και Κ.Γαλλή: ό.π. , α/α 441

48. Κ.Γαλλή: όπ., α/α 846

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Παρισίων με έπαινο «δι' αργυράν εικόνα»[49]. Τα χρόνια αυτά δραστηριοποιείται και ο **Πέτρος Τσουκαλάς**[50], γιος του Ευστάθιου Τσουκαλά ή Γουριώτη, που προαναφέραμε. Φαίνεται όμως να μην ασκεί μόνο ή πάντα αυτό το επάγγελμα, αφού αναφέρεται και ως βυρσοδέψης. Το έτος 1882 συναντούμε και τον, εκ Πατρών, έμπορο **Δρακόπουλο**, ο οποίος καταχωρίζει και διαφήμιση, σε τοπική εφημερίδα, γνωστοποιώντας ότι ανοίγει χρυσοχοείο στην οδό Ρήγα Φεραίου[51].

Στις αρχές του 20ου αιώνα συναντάμε τα ονόματα των: **Κωνσταντίνου Α. Μακραντώνη**[52], **Βασιλείου Πέτρου Τζανετίδη**[53], **Γεωργίου Ν. Λαδόπουλου**[54] και **Παναγιώτη Β. Κροντηρά**[55]. Απόγονοι των δύο τελευταίων διατηρούν και σήμερα κοσμηματοπωλεία στη Λαμία, συνεχίζοντας, κατά κάποιον τρόπο, την παράδοση των προγόνων τους. Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να κάνουμε στον Παν. Κροντηρά, γιατί προερχόταν από ένα άλλο μεγάλο κέντρο της νεοελληνικής αργυροχρυσοχοϊας, τη Στεμνίτσα της Αρκαδίας[56]. Έδρασε από τις αρχές του 20ου αιώνα στην περιοχή μας σε συνεργασία με έναν άλλο γνωστό, στους ερευνητές, τεχνίτη και έμπορο του κλάδου, τον **Αθανάσιο Μαρτίνο**.

Η έντονη δράση, σχετικά, μεγάλου αριθμού χρυσικών στη Λαμία έδωσε το όνομα (τοπωνύμιο) **Χρυσοχοεία ή Χρυσοχοΐτικα**[57], σε μια περιοχή του κέντρου της, την εποχή εκείνη. Την εντοπίζουμε από το, σημερινό, πεζοδρομημένο τμήμα της οδού Καραϊσκάκη έως την Πλατεία Πάρκου. Το τοπωνύμιο αυτό έπαψε να χρησιμοποιείται στη μεταπολεμική Λαμία (ίσως και πιο πριν).

3. ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥΣ

Λίγα έργα των χρυσικών, που έδρασαν στη Λαμία, μας είναι γνωστά. Πολλά έχουν καταστραφεί ή μεταποιηθεί και άλλα δε φέρουν κανένα

49. Φ.Ε.Κ. 1889, σελ. 1826

50. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Κων. Μαυρίκα: συμβόλαιο αρ.11828/1874

51. Εφημερίδα ΦΘΙΩΤΙΣ: φ.28-10-1882 και εφημ. ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ: φ.9-3-1971 (επιμέλεια Δημ.Θ.Νάτσιος)

52. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Ζέρβα: συμβόλαιο αρ.21850 και 21851/1907 και Βιβλίο Μητρώου Τ.Ε.Β.Ε Λαμίας, αρ.23/1939

53. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Κονιαβίτη: συμβόλαιο αρ. 780/1916

54. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Βιβλίο Μητρώου Τ.Ε.Β.Ε. Λαμίας: αρ. 4/1939

55. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Ζέρβα: συμβόλαιο αρ. 18141/1904

56. Στη Λαμία συναντάμε, το 1862, έναν άλλο χρυσοχόο από τη Στεμνίτσα, τον Ιωάννη Χήνη, ο οποίος δε θα πρέπει να είχε μόνιμη παρουσία στη Λαμία (συμβόλαιο 980/1862 του Σκαβέντζου).

57. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Φθιώτιδος- Συμβολαιογραφικό Αρχείο Δ. Γρεβενίτη: συμβόλαιο αρ.17370/1892

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

στοιχείο που να μας βεβαιώνει την προέλευσή τους. Αυτό βέβαια είναι ένα γενικότερο πρόβλημα της νεοελληνικής αργυροχρυσοχοΐας. Υπάρχουν, ευτυχώς όμως και εξαιρέσεις. Πρόκειται για λίγα έργα που έχουν διασωθεί σε μουσεία ή ιδιωτικές συλλογές. Αυτά μας δείχνουν ότι το καλλιτεχνικό επίπεδο των χρυσικών της Λαμίας ήταν υψηλό και δικαιώνει την άποψη της **Κατερίνας Κορρέ**, που γράφει, ότι: «Η πόλη αυτή υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραγωγής αργυροχοϊκών που διοχετεύονταν σε όλη τη Ρούμελη.» Και συμπληρώνει: «Άλλωστε η Λαμία αναδείχτηκε σε πασίγνωστο τόπο παραγωγής ποικίλων εξαρτημάτων της φορεσιάς και φημίστηκε σαν έδρα ραφτάδων που κατασκεύαζαν φουστανέλες για όλη τη Ρούμελη[58]».

Η ίδια παρουσίασε, σε εργασία της, δύο τέτοια λαμιώτικα έργα: ένα κιουστέκι από τη συλλογή Γκούτη και ένα θηκάρι πάλας από το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης.

Και τα δύο έργα έχουν δουλευτεί με τη σαβατλίδικη τεχνική. Όπως προαναφέραμε το σαβάτι αποτελεί κράμα από μολύβι, ασήμι, χαλκό και κερί του θειαφιού, σε ποικίλες αναλογίες για την επίτευξη χρωματικών διαβαθμίσεων. Με την τεχνική αυτή οι χρυσικοί μπορούσαν να ζωγραφίζουν με μέταλλα πάνω σε μέταλλα, και αντί για πινέλο και χρώματα, χρησιμοποιούσαν το σαβάτι. Το χαμηλό κόστος του σαβατιού τούς οδήγησε στην ευρεία χρησιμοποίησή του, αντί του πανάκριβου σμάλτου. Ο τεχνίτης, αρχικά, χάραζε το σχέδιο σε ασημένιο έλασμα. Η χάραξη γινόταν βαθύτερη εκεί όπου θα τοποθετούσαν το σαβάτι και η επιφάνεια ανώμαλη για να δέσει το μίγμα με την πλάκα. Μετά άπλωναν με τη σπάτουλα το σαβάτι πάνω στην ασημένια πλάκα που θερμαινόταν. Όταν αυτή κρύωνε, γυαλιζόταν με ειδικό όργανο, το μασκαλά[59].

Η πάλα έχει μήκος 93 εκ. και πλάτος 7.

Στην όψη Α υπάρχουν 7 μετωπικές παραστάσεις:

πολεμιστής που έχει βγαλμένο το σπαθί από το θηκάρι

πολεμιστής που κρατά πάλα.

φυτικό κόσμημα

παράσταση Αθηνάς με οριζόντια επιγραφή ΕΝ ΛΑΜΙΑ και κατακόρυφη ΔΙΑ ΧΙΡΟΣΤΟΥΚ: ΧΡΙΣΤΟ

παράσταση Αη-Γιώργη με επιγραφή ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

πολεμιστής που κρατάει ανθρώπινο κεφάλι με επιγραφή Ο ΔΙΑΚΟΣ

ανθοφόρο αγγείο

58. Κορρέ Κατερίνας: **Νεοελληνικά Αργυροχοϊκά Εργαστήρια - Ο Νεβεσκιώτης τεχνίτης της Λαμίας**, περ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, τ. 9/1983., σ. 88

59. ό.π., σ. 84

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στην όψη Β υπάρχουν άλλες 7:

Λουλούδια και κλαδιά

Αρειμάνιος πολεμιστής με πλήρη πολεμική εξάρτηση

δικέφαλος αετός στο σώμα του οποίου διαγράφεται ανθρώπινο κεφάλι, πλαισιωμένος με δυο σημαίες

καθιστή ανδρική μορφή με ευρωπαϊκά ρούχα με επιγραφή ΚΟ: ΜΙ: ΝΕΒΕΣΚΑΛΙ

πολεμιστής έφιππος που κραδαίνει πάλα

πολεμιστής που κρατάει ανθρώπινο κεφάλι και σημαία

λουλούδια με κλαδιά και πουλιά

Το κιουστέκι έχει μήκος 51 εκ., διάμετρο κυκλικού τμήματος 12,5 εκ και βάρος 485 γρ.

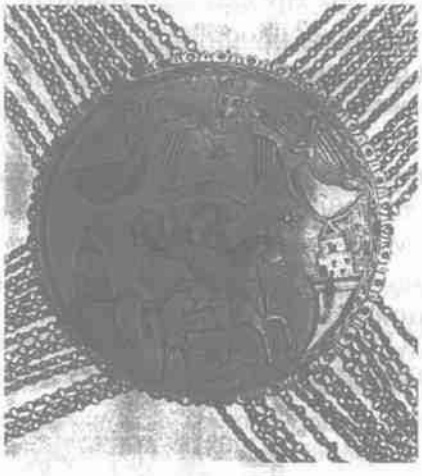

Στο κεντρικό στέλεχος του υπάρχει παράσταση έφιππου Αη-Γιώργη που καταβάλλει το δράκοντα. Τον άγιο πλαισιώνουν δεξιά και αριστερά, πάνω σε ψηλές βάσεις – προμαχώνες, πυργόσχημα οικοδομήματα που επιστέφονται με σταυρό. Πιο πάνω δυο άγγελοι, με τεράστια ανοιχτά φτερά κρατούν βασιλικό θυρεό με ελληνική σημαία στεφανωμένη με κορώνα.

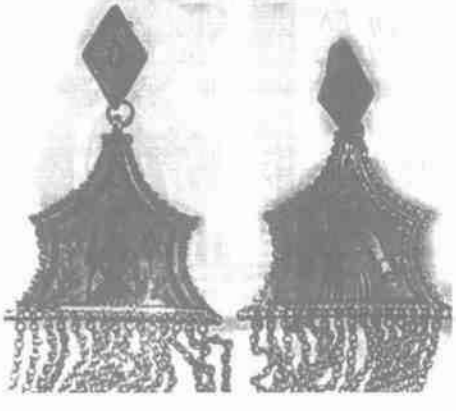

Στο πάνω αριστερό έλασμα εικονίζεται γυναικεία μορφή με κράνος (Αθηνά).

Στο πάνω δεξιά έλασμα αρειμάνιος πολεμιστής που κρατάει από τα μαλλιά κομμένο κεφάλι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

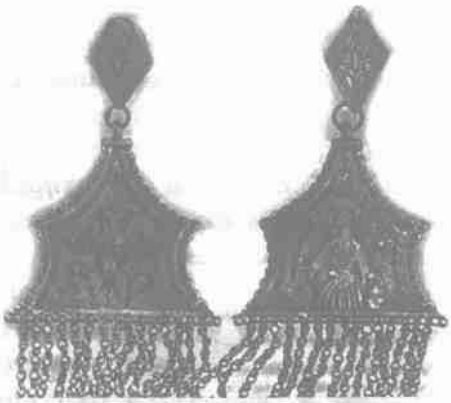

Στο έλασμα κάτω δεξιά δικέφαλος αετός.

Στο έλασμα κάτω αριστερά μουστακοφόρος πολεμιστής που κραδαίνει γυμνό σπαθί και κρατά κομμένο κεφάλι.

Τα κοινά θέματα και ο ομοιότροπος χειρισμός στην εκτέλεση των επιμέρους λεπτομερειών οδηγούν στο συμπέρασμα ότι προέρχονται από το ίδιο λαμιώτικο εργαστήριο και μάλιστα Νεβεσκιώτη χρυσικού.

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η επέκταση των ορίων του ελληνικού κράτους, κατά τη δεκαετία 1912-1922, οι αλλαγές στον τρόπο παραγωγής αργυρών και χρυσών κοσμημάτων και αντικειμένων και γενικότερα η εξέλιξη του τρόπου ζωής στον Ελλαδικό χώρο επηρέασαν έντονα και την τέχνη αυτή και τη διαφοροποίησαν σε σχέση με τη μορφή που είχε κατά το παρελθόν. Τα τελευταία χρόνια, όμως, παρατηρούμε μιαν, εκ νέου, άνθηση της αργυροχοϊκής τέχνης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εποχής, σε μικρότερο βαθμό, βέβαια, από αυτόν της περιόδου της ακμής. Η εξέλιξη αυτή είναι ενθαρρυντική και θα πρέπει, ο καθένας με τον τρόπο του, να βοηθήσουμε στηρίζοντάς την.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Σωτήριος Χούπας
υπεύθυνος πολιτιστικής εκπαίδευσης Φθιώτιδας

ΘΕΜΑ

Θεατρικά εργαστήρια και θεατρικές ομάδες:
Μέσα εκπαίδευσης και επικοινωνίας στη Λαμία (1978-2005)

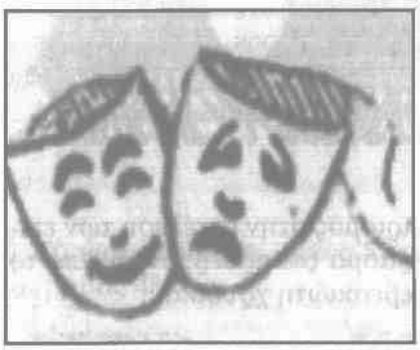

*****Θεατρικό Εργαστήρι Λαμίας «Αριστοφάνης», Θέατρο Σκιών Λαμίας, Θεατρικές Ομάδες, ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ Ρούμελης Θεατρικό Εργαστήρι-Θεατρικού Παιχνιδιού Θεατρικό Πνευματ. Κέν. Σταυρού, παραστατικά σχολεία εκπαίδευσης και μέσα επικοινωνίας από το 1978-2005.**

Το Θέατρο ήταν παλιά ο ελεύθερος λαός, ήταν το καρναβάλι, η γιορτή που τραγουδούσε στον ελεύθερο αέρα. Ο λαός ήταν ο δημιουργός και ο αποδέκτης της θεατρικής παράστασης που μπορούσε να μετουσιωθεί σε διθυραμβικό άσμα. Ήταν μια γιορτή που όλα μπορούσαν να πάρουν ελεύθερα μέρος σ` αυτήν. Κι` ήρθε η αριστοκρατία και εφήρμοσε διακρίσεις.

Ορισμένα άτομα θα ανέβαιναν πάνω στη σκηνή και αυτά μόνο θα μπορούσαν να παίξουν (αυτά ήταν τα ταλέντα;...)...τα άλλα θα έμεναν καθισμένα παθητικά να παρατηρούν αυτά που γίνονταν, αυτοί θα ήταν οι θεατές, η μάζα, ο λαός.

Στη συνέχεια όμως άρχισαν να ξεχωρίζουν και τους ίδιους τους ηθοποιούς α΄, β΄ κατηγορίας κ.λ.π. Ήθελε να μεταβάλλει το λαό «θεατή» σε παθητικό άτομο του θεατρικού φαινομένου.

Ο θεατής δεν θα πρέπει να εξουσιοδοτεί με τίποτα το θεατρικό πρόσωπο. Αντίθετα ο ίδιος πρέπει να αναλαμβάνει, το βασικό ρόλο του ηθοποιού, να μεταμορφώνει τη θεατρική πράξη, να δοκιμάζει λύσεις, να σκέπτεται αλλαγές. Με λίγα λόγια να παίζει αγνά και να εξασκείται για την πραγματική δράση. Ο απελευθερωμένος θεατής, ξαναβρίσκοντας την ανθρώπινη υπόστασή του ρίχνεται στη δράση. Λίγη σημασία έχει αν είναι φανταστική, το σημαντικό είναι πως είναι δράση.

Όλα αυτά τα χρόνια (1978-2005) στην Λαμία - στην ευρύτερη περιοχή, μέσα από την πολύχρονη συμμετοχή μας (ηθοποιός- δάσκαλος Θεάτρου-Υπεύθυνος Πολιτιστικής Εκπαίδευσης τις Θεατρικές διαδικασίες, του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ–των Θεατρικών Ομάδων-Θεατρικών Εργαστηρίων –Σεμιναρίων –Θεατρικών Μαθητικών Αγώνων.. προσπαθήσαμε να διαμορφωθούμε – να διαμορφώσουμε καλούς θεατές, χαρακτήρες ηθοποιών μέσα από την φιλοσοφία του Θεάτρου προς την σωστή κατεύθυνση.

Διερευνώντας πειραματιζόμενοι με τα άτομα κ΄ τις ομάδες που είχαμε την τιμή κ΄ την χαρά να επικοινωνήσουμε για 27 χρόνια καταλήξαμε σε χρήσιμες παρατηρήσεις: * Το Θέατρο ήταν και είναι το ποιο αποτελεσματικό εργαλείο (σαν παραστατική τέχνη) εκπαίδευσης (της Ελληνικής γλώσσας, των Μαθηματικών, …της ίδιας της ζωής).

Ένα εργαλείο που βοήθησε πολλούς μαθητές των Θεατρικών Ομάδων, Θεατρικών Εργαστηρίων να ανακαλύψουν μέρος του κριμένου θησαυρού τους, εντυπωσιακό, παραστατικό, αληθινό, αγνό μέσον επικοινωνίας. (το Θέατρο προς την σωστή κατεύθυνση, το καλώς εννοούμενο Θέατρο, όχι το θέατρο της πασαρέλας κ΄ όχι ασφαλώς το θέατρο για το οποίο ομιλούν οι πολιτικοί).

***Κάθε βράδυ φεύγαμε από την πρόβα δάσκαλοι και μαθητές …με αέρα για την ζωή…ξαναγεννημένοι…χαρούμενοι…με πλούσιους εσωτερικούς κόσμους…(γράφουμε σε πρόγραμμα για παράσταση του «Αριστοφάνη».)

Τα Θεατρικά Εργαστήρια (Θεατρικό Πειραματικό Εργαστήρι Λαμίας«Αριστοφάνης», Θ.Ε. του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ) και οι διάφορες Θεατρικές Ομάδες που λειτούργησαν στην περιοχή μας είχαν τον χαρακτήρα των βιωματικών εργαστηρίων). Τα μέλη των ομάδων που έζησα προσπάθησαν να εφαρμόσουν στην πράξη «επι σκηνής», τη θεωρία.

***Ορισμένες από τις ασκήσεις που δουλέψαμε ήταν:**

το σώμα και ο φυσικός κόσμος : Σ' αυτό το εργαστήρι ξαναδημιουργούσαμε τις κινήσεις των στοιχείων (νερό, φωτιά, πηλός, μέταλλο …) για να καταλάβουμε, να νιώσουμε τις παρορμήσεις, τις αντιδράσεις και τις κινήσεις του ανθρωπίνου σώματος. σε πολλά διαφορετικά επίπεδα σωματικής έντασης …

θέατρο προ του λόγου, εν χορό, σώματι : Ανοίξαμε έναν κόσμο πιο ευρύ. Η δόνηση της σάρκας μετείχε στην υψηλή ουσία του πνεύματος.

Η κίνηση, καθημερινή πηγή θεατρικής έμπνευσης: Ασκήσεις – παιχνίδια (χαιρετισμοί, τρέξε όπως αυτός, μπές, στο σώμα του άλλου, αναδρομή στη μέρα μου, διαβάζαμε «κινητικά» **μέρος από τα κείμενα.**

Συναισθήματα και διαβαθμίσεις συναισθημάτων: οργή, θυμός, ...χαρά (πολύ μικρή χαρά, μικρή χαρά, χαρά, μεγαλύτερη χαρά, μεγάλη χαρά, πολύ μεγάλη χαρά,…μέσα από τα βάθη της καρδιάς μας).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στήσιμο σκηνών βοηθητικές στην πράξη :Παρακολουθούσαν οι συμμετέχοντες δοκιμές σκηνών και έπαιρναν μέρος πειραματικά με επαναλήψεις, επαναλήψεις...αναλύσεις, βελτιώσεις...υποκριτικές σημειώσεις...

Ασκηθήκαμε στον καθαρό λόγο : Ορθοφωνία...

***Διερευνήσαμε τον καθοριστικό ρόλο του Θεατή** και συνειδητοποιήσαμε ότι το κοινό μιας παράστασης είναι αναπόσπαστος όρος της θεατρικής επικοινωνίας στην πράξη.

***Δώσαμε την ευκαιρία (σε μαθητές, φοιτητές, εργάτες, επιστήμονες):** Να γνωρίσουν τις ξεχωριστές ικανότητες τους, στο να εκφράζονται, να συγκινούνται, να επιλέγουν, να κάνουν γόνιμη κρητική στον εαυτό τους και στους άλλους...

***Ανακαλύψαμε πολλά ταλέντα:** Άλλα το χρησιμοποίησαν στις σπουδές τους, άλλα στη δουλειά τους, άλλα το έκαναν επάγγελμα (ηθοποιοί, σκηνογράφοι, σκηνοθέτες,...),άλλοι πάλι και τα δύο...

***

επιλέξαμε ...Θέατρο ...για τα παιδιά, γιατί στην παιδική ηλικία δημιουργείται ο αυριανός (σωστός) πολίτης, ο αυριανός (σωστός) θεατής.

επιλέξαμε ...Θεατρικά έργα... για μεγάλους...(κωμωδίες,. .) που θεωρήσαμε ότι θα τους προκαλέσουμε το ενδιαφέρον και θα τους κάνουμε ποιο χαρούμενους...

αντιμετωπίσαμε ...τα παιδιά σαν προσωπικότητες με εξυπνάδα, κρίση, ευαισθησία και φαντασία ...

πιστέψαμε και πιστεύουμε ποια...στο καλό θέατρο σε κάθε του μορφή. Στο θέατρο που φτάνει κοντά στον κόσμο, όχι μόνο στο κέντρο της Αθήνας αλλά και στην περιφέρεια. Στο θέατρο που ανεβάζει το θεατή στη σκηνή, στηρίζεται στις αντιδράσεις του, γλεντάει μαζί του, του μιλάει για να του πεί κάτι.

*** **Παρά κάτω θα αναφέρω τα Θεατρικά Εργαστήρια, τις Θεατρικές Ομάδες που το κάθε ένα έχει γράψει την δική του Ιστορία (ενδεικτικές θεατρικές παραστάσεις που δούλεψαν και έπαιξαν). Που είναι ασφαλώς αντικείμενο παρά πέρα έρευνας –και αξιολόγησης από την εκπαιδευτική κοινότητα.**

ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ ΛΑΜΙΑΣ (του Μιχάλη Χαντζάκη)

(1978) ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ Νεολαία Βράχας

Έργα: **«οι ένοχοι»** του Σαμουηλίδη (27 Αυγούστου 1984 Πολιτιστικό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αύγουστο ερασιτεχνικής δημιουργίας), (1981) **«εκείνος και εκείνος»** (χυμός φρούτων...) του Μουρσελά, (1985) **«μπαλάντα για έναν ταπεινό»** του Ηλία Κατσαβού, **«εσωτερικές** ειδήσεις» του Μάριου Ποντίκα,...¨ «οι φασουλίδες του κατσιπόρα» Φ.Γκαρθία Λόρκα...

Συνέδρια : (....)Ε.Μ.Π. Συμμετέχει ενεργά με εισήγησή του (στο Θέατρο) στο συνέδριο της Πανελλήνιας Πολιτιστική Κίνησης (Π.Π.Κ). Παίρνει μέρος στις συναντήσεις με την Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη και προωθεί το θέατρο ... στην εκπαίδευση.

Θεατρική Ομάδα: Κ. Καρακώστας, Μ. Γαλάνη, Σ. Χούπας,Γ.Χαλιάσο, Γ.Γαλάνης, Κ.Χούπας, Β.Τσιρώνη, Δ.Μάγκας, Κων.Τσιρώνη, Βασ.Κορέντζελος, Ε.Τσούτσικα, Θ.Αναγνώστου, Κ.Γεωργακοπούλου,Μ. Κορέντζελου, Π. Μπουραζάς, Σ.Τσιρώνης,

(1982) Ν. Ε. Λ. Ε ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Σεμινάρια:(Στο Θεολόγο Λοκρίδας), (Κέντρο Νεότητας Λαμία), (Λεβέντη Αγ.Κωνσταντίνου)

Θεατρικά :

***(1985) ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΚΗ ΣΚΗΝΗ ΔΗ. ΠΕ. ΘΕ ΡΟΥΜΕΛΗΣ**

Έργα: «Τα όπλα του Αχιλλέα», «οι Γερμανοί ξανάρχονται», Αλ.Σακελλάριου.

Διδασκαλία-Σκηνοθεσία: Ελπιδοφόρος Γκότσης, Ερμηνεία ρόλων:Ν.Κενάς,Σ.Χούπας, Δ.Τζινέρης, Β.Χορταριάς, Αθ.Συναχερής, Μ.Καπνιά, Κ.Καραπατής, Σ.Μάγκας, Π.Νάτσιου, Θ.Αλεξίου, ...).

«Μικροί φαρισαίοι» Δ.Ψαθά.

Διδασκαλία –Σκηνοθεσία: Άρης Τσιούνης. Μουσική Επιμέλεια: Δ.Τσούτσικας.

Ερμηνεία ρόλων: Μ.Καπνιά, Κ.Καραπατής, Σωτ.Χούπας, Ν.Κτενάς, Αννέτα Ρίζου,

Σ.Μάγκας, Σ.Τσιρώνης, Δ.Τζινιέρης, Αρ.Φούντα, Εύη Μπαχλαβά, Ι.Μπέκου, Ε.Ντούνα.

«ψηλά τα χέρια» Δ.Γιαννουκάκη. **«το φυντανάκι»**του Π.Χόρν, **«μιας πεντάρας νιάτα»** Γιαλαμά-Πρετεντέρη

«το τάβλι» του Κεχαϊδη, **«Αιθουανία»** του Τζέιμς Μπάρυ, **«Ξύπνα Βασίλη»** του Δ.Ψαθά, **«Πολυγαμία»** του Γ.Ξ ενόπουλου, **«Ζώρζ» Ντα-ντέν** τουΜολιέρου

«Εκκλησιάζουσες» του Αριστοφάνη, **«την άλλη Κυριακή»** Σπ.Ππαδογιώργου, **«φωνάζει ο κλέφτης»** του Δ.Ψαθά.

Η Σκηνοθεσία των έργων Σύγχρονου Δράματος έγινε από τους:

Ελπιδοφόρο Γκότση, Άρη Τσιούνη, Γρηγ.Αθανασίου,Κωστή.Κούκιο Αθανάσιο Μιχαηλίδη, Περικλή. Τσαμαντάνη, Εύα Βάρσου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η Σκηνοθεσία του Αρχαίου Δράματος έγινε από τους: Μιχαηλίδη Αθανάσιο.

Υπεύθυνος σκηνής:Ο Βασίλης. Ευσταθίου, με βοηθούς τους Ηρακλ.Σκαρμούτσο Ι. Καστάνη. **Φωτισμοί: Γ. Καλτσάς. Κοστούμια: Κίτσα Δρόσου.**

Οργάνωση Παραγωγής -Γραμματεία: Σούλη Αδάμ.

Καλλιτεχνικοί Διευθυντές: Ι.Ν,Ελπιδοφόρος. Γ,...

***** (1981) ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ...ΖΗΣΗ ΦΥΚΑ**

Θεατρικά Έργα: «οφιάκας» του Σιμιντζή. «το τάβλι» του Κεχαϊδη. Παίζουν:

Γ.Κουτλής, Βασίλης.Καρβούνης. ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ;Ζήσης.Φύκας.

1982 «Η Βέρα» Ηθοποιοί:Ζ.Φύκας,Β.Καρβούνης,Γ.Κ.ουτλής.

1985 Δούλεψε «τους φασουλήδες του Κατσιπόρα»(στην οποία είχα και εγώ τον ρόλο του ΔΟΝ ΚΡΙΣΤΟΜΠΙΤΑ) η οποία δεν παίχτηκε αν και εξεραιτικά έτοιμη παράσταση για τεχνικούς λόγους...

1987 «δάφνες και πικροδάφνες» του Κεχαϊδη.

Ηθοποιοί: Ζ. Φύκας, Β. Καρβούνης, Κ. Θεοδωσίου, Κ. Καρανάσιος. σκηνοθεσία:...

1992 «οι εκτελεστές» του Σκούρτη.(Ζ. Φύκας, Κ. Καρανάσιος, Γ. Κουτλής)

1997 «το πανιγήρι» του Κεχαϊδη. έπαιξαν ομάδα σπουδαστών των Τ.Ε.Ι.

*** ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΜΑΘΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΛΑΜΙΑΣ**

έργα:(1993) «Εσωτερικές ειδήσεις» σε σύγχρονη διασκευή.(Περιβ/κή Δ/ΣΗ Β/ΘΜΙΑΣ 1^{Ο} Τ.Ε.Λ)

Διδασκαλία-σκηνοθεσία:Σ.Χούπας,σκηνικά:ΜπΤσέλο,Μαθητές- ηθοποιοί (19) :Γ. Δάμπασης, Σωτ.Τσιρώνης, Σταθ.Τσιγάνης, Σπ.Μπουρούνης, Α.Αγγελή,..

ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΛΑΜΙΑΣ «Αριστοφάνης»

(Σ.Χούπας, Μπ.Τσέλος, Ν.Μπλάνη, Απ. Καραναστάσης, Αθ. Παπαθέου, Σ. Τσιρώνης) ****έργα:** «τα τρία δώρα»της Ζ. Βαλάση σε διασκευή για το θέατρο Σωτ. Χούπας.

παίχτηκε από δύο θεατρικά σχήματα :

(α) (1994). Σκηνοθεσία (Σωτ. Χούπας).Σκηνικά :Μπάμπης Τσέλος, χορογραφία:Μαρ.Καπνιά.

Ηθοποιοί : Αυγερινός Σουλόπουλος,Μαρ. Καπνιά, Κατερ. Σωτηρίου,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ευφ.Πατακιά, Β. Μπακόλα, Σταθ. Τσιγάνης, Μ.Μάλιου, Σωτ. Τσιρώνης, Σπ. Μπουρούνης,

(β)(1996)Μουσική επιμέλεια :Α.Σουλόπουλος, μουσικά κομάτια:Χρ.Φαναρίτης.

Ηθοποιοί: Σ.Τσιρώνης Ανδρ.Αναγνώστου, Α.Πανοπούλου, Χαρ. Χειρόπουλος, Ιουλ Γκίκα, Λαμπρινή Καραγιώργου, Δ.Μάγκας, Μ.Κουτρούμπα,.

(γ) **«ο θάνατο σου η ζωή σου»** του Αλέκου Σακελάριου (Πολιτιστικό Μνημόσυνο στην

Κική Καπράνου-Θ.Τσέλο) (1998).

Σκηνοθεσία:Σ.Χούπας.Σκηνογραφία-πίνακας σκηνικού: Μ.Τσέλος

Ερμηνεία ρόλων-ηθοποιοί:

Σωτ.Τσιρώνης, Δ. Τζινιέρης, Σπύρος. Κουδουνάς, Σαμπιχά Σαρή,Στάθης Τσιγάνης, Λίτσα.Τσίκνα, Ε.Αποστόλου, Ι.Μπράτσης, Μ.Κουτρούμπα, Πελαγία.Τσιάρα, Γ.Γόνης, Ι.Μπέκου, Λαμπρινή Καραγεώργου,

(δ) **«ο νευρικός κύριος»,** «η,

Σκηνοθεσία:Σωτ.Χούπας. Σκηνογραφία-πίνακες ζωγραφικής: Μπάμπης Τσέλος.

Ερμηνεία ρόλων-ηθοποιοί: :Σ.Τσιρώνης,Κ.Κουτσαμπασόπουλος,Γ.Γόνης,Στάθης.Τσιγάνης,Λαμπρινή.Καραγεώργου,Παρασκευή.Γόνη,Ουρανία.Βούλγαρη,Ευάγγελος.Φούντας,Κ.Καλατζής.

«Η αυλή των θαυμάτων» του Ιάκωβου Καμπανέλλη Συνεργασία Κ.Νεότητας του Δήμου Λαμίας.

Σκηνοθεσία: Ι.Κατράνης. **Μουσική:** Δ.Τσούτσικας. **Ερμηνία ρόλων: Νταίζη Παχή, Γ.Γόνης, Ν. Παπαγεωργίου,Σ.Χούπας, Α.Γώγου, Δ.Σπανού, Β. Τσιλιγγίρη, Σ. Τσιγάνης, Κ. Κουτσαμπασόπουλος, Π.Τόλια, Σ. Τσιρώνης, Α.Τσούμας, Δ.Γεωργίου, Σ.Ψαρράς, Λ.Καραγεώργου, Κ.Καλαντζής.**

*** ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Τ.Ε.Ι ΛΑΜΙΑΣ**

(το Τ.Ε.Ι Λαμίας ήταν και είναι για την περιοχή …πυρήνας πολιτιστικής –κοινωνικής ζωής, όπως βέβαια και το Πανεπιστήμιο …) δημιουργήθηκαν εξαιρετικές προσεγγίσεις:

έργα: «το παραμύθι χωρίς όνομα» του Ιάκωβου Καμπανέλλη, «Ερωτόκριτος» απόσπασμα του Βιτσέντζου Κορνάρου, «Η αυλή των θαυμάτων» αποσπάσματα παρουσίασαν το 2002 σε εκδήλωση για το θέατρο στην εκπαίδευση μπροστά στον Ιάκωβο Καμπανέλλη –Κ. Γεωργουσόπουλο (Μύρη), (σκηνοθετική επιμέλεια: Σωτ.Χούπας. έπεξαν: Κων. Κου-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τσαμπασόπουλος, Κων.Καλατζής, ΣίμοςΨαρράς,Σ.Χούπας, Σ. Τσιρώνης)

*** ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΤΕΧΝΗΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ**

(Δημιουργήθηκε το 1993). Υπεύθυνη: Ε.Κατσαρή.

Θεατρικά δρώμενα: Αγέλαστη πολιτεία, καλικάντζαροι, εισβολέας, στο οδοντιατρείο, μουσικοκινητικά παιχνίδια, τσίρκο φαντασίας, η αυλαία των θαυμάτων, το αστέρι της αγάπης, ο κύκλος του νερού, η τσάντα και το τσαντάκι, τοόνειρο ...

*** ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ**

Έργα: **«Ο Νευρικός κύριος», «η γαλάζια χελώνα»** του Δ.Ψαθά.(26-2-2000 εκδηλώσεις για το καρναβάλη Λαμίας)

Σκηνοθεσία: Σωτ. Χούπας. Σκηνικά: Μπάμπης Τσέλος.

Ερμηνεία ρόλων - Ηθοποιοί: Ευγενία Δημητροπούλου, Δημοσθένης Χούπας, Σωτ.Τσιρώνης, Ανδρέας Αναγνώστου, Αμαλία Δημητροπούλου, Δ.Ζάρδας, Αγγελική Τσιακμάκη.

«τα τρία δώρα» της Ζωής Βαλάση, Σκηνοθεσία-διδασκαλία:Σ.Χούπας,Σ.Τσιρώνης. Σκηνικά: Μπάμπης Τσέλος. Χορογραφία:Ιουλία Γκίκα.

Ερμηνεία ρόλων (μαθητές Δημοτικού-Γυμνασίου):Μυρτώ Γαλάνη,Ιουλία Γαλάνη, Μάγδα Κορεντζέλου, Ηλιάνα.Ζιαγκουβά, Ρίτα Αγγέλου, Χριστίνα Κυροδήμου, Μιχάλης Αγγέλου, Δήμητρα.Ράντη, Π.Καραμέρης, Αλεξάνδρα Καραμέρη.

«Ο ξυλοκόπος και το δάσος» του Μ.Χατζάκη.

Διδασκαλία-σκηνοθεσία: Σ.Χούπας-Σ.Τσιρώνης. **Σκηνικά**: Μπάμπης Τσέλος. Χορογραφία: Ι.Γκίκα.

Ερμηνεία ρόλων:Π.Καραμέρης, Μυρτώ Γαλάνη, Α.Καραμέρη, Μάγδα Κορέντζελου, Ιουλία Γαλάνη, Κ. Μπακαλώνης, Ηλιάνα Ζαγκοβά, Δ. Ράντη, Μ. Αγγέλου, Ρ. Αγγέλου, Κέλυ Τσούτσικα Κ. Γαλάνη, Δ. Τσούτσικας, Β. Τσούτσικα, Α. Ζιαγκοβά.

«Η Λυσιστράτη» του Τ.Αποστολίδη, χορικά:Ι.Σερδάρης.

Σκηνοθεσία-διδασκαλία: Σ. Τσιρώνης - Σ. Χούπας. **Σκηνικά:** Μπάμπης Τσέλος.

Ερμηνεία ρόλων: Μάγδα Κορέντζελου, Ιωάννα Μάγκα, Ι. Γαλάνη, Ηρώ Τσέλου, Α. Καραμέρη, Π. Καραμέρης Γεωργίου

***ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛ/ΓΟΥ ΑΜΦΙΘΕΑΣ**

έργα: **«Ο εαυτούλης μου»** του Ψαθά, **«ποιος είναι ο παπάς»,** του Φιλίπ Κίνγκ. Ηθοποιοί: Στ. Τσιγάνης, Οδυσσέας Γκοτζαμάνης, Λαμπρινή Καραγιώργου, Γ. Γόνης, Σωτ. Τσιρώνης, Β. Γόνη, Σ. Παύλου

***ΘΕΑΤΡΙΚΟΙ ΜΑΘΗΤΙΚΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ - ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τα τελευταία χρόνια έχουν πολλαπλασιαστεί οι θεατρικές παραστάσεις στα σχολεία Είναι ένα γεγονός αδιαμφισβήτητα θετικό. Αποκαλύπτει μια πραγματικότητα αληθηνής δίψας για γνωριμία κι έκφραση των μαθητών μέσα από το θέατρο που κάνει επατακτική την ανάγκη συστηματικής εισαγωγής της θεατρικής παιδείας στα σχολεία.

2003 (16,17,18 Απριλίου) ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΛΑΜΙΑΣ Μήνυμα Ειρήνης-Παιδαγ. χαρακτήρας (Οργανωτική: Αθ.Μιχελής, Σωτ.Χούπας, Ι. Σερδάρης. Κρητική: Άρης Τσιούνης, Δ. Ρήτας, Σταμ. Κυπραίος.) έργα: «Μήδεια»του Μπόστ, «ένα καλύτερο μέλλον» του Ε.Τριβιζά, «Ο ξυλοκόπος και το δάσος» του Μιχ.Χαντζάκη, «γειτονιά η Ευρώνωση», «τα τρια δώρα» της Ζ. Βαλάση σε διασκευή για θέατρο του Σωτ.Χούπα, «Ελένη»του Ευριπίδη...

2005 (12,13,14,15Απριλίου) Δ. Θ. ΛΑΜΙΑΣ (Οργανωτική: Β. Ζαμπεθάνης- Περ.Δ.Δ.Ε., Αθ.Μιχελής Δ.Δ.Ε., Σωτ. Χούπας Υπ.Π.Ε., Σοφία Μόσχου, Ιουλία Γκίκα. Κρητική: Αθ. Μιχαηλίδης, Χαρ.Τσέλος)

έργα: «Ο Διάκος» τουΙ. Γιαννέλη «Χορόδραμα», «τα τέσσερα πόδια του τραπεζιού» Ι.Καμπανέλλη «να ζεί το Μεσολόγγι» Β. Ρώτα, «Η μικρούλα η φελάχα Γιουλαλαμ» Ν.Περελή, «Η Λυσιστράτη» Τ. Αποστολίδη - χορικά: Ι. Σερδάρη, «οι προστάτες» Ευθυμιάδη, «το παραμύθι χωρίς όνομα» Ι. Καμπανέλλη, «Ο πλούτος» Τ. Αποστολίδη - χορικά: Ι. Σερδάρη, «προίκα μου αγαπημένη» Δ.Ψαθά, «Η θαυμαστή μπαλωματού» Φ. Γκαρθία Λόρκα, «ο μικρός πρίγκιπας» Σαιντ Εξπερυ, «αφιέρωμα στο Μεσολόγγι» χορόδραμα: Ι. Γκίκα, «Ο αχόρταγος» Δ.Ψαθά, «Εξετάσεις...τάσεις...φάσεις» Β. Αναστασιάδη, «Ο καραγκιόζης γραμματικός» Θ. Σπυρόπουλου, «το σπίτι της Μπερνάντα Άλμπα» Θ. Γκαρθία Λόρκα.

ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Επαγγελματική σκηνή

Έργα: 1984. «Η στρίγγλα που έγινε αρνάκι» Σαίξπηρ.

Σκηνοθεσία: Χαρά Κανδρεβιώτου Σκηνικά:Ν.Πολίτης.

Ηθοποιοί: Κ.Καρακώστας, Σ.Χούπας, Σ. Πουγκακιώτου, Γ.Τσαλαφούτης, Ι. Παπαδόπουλος.

Αλλα έργα...Η ΑΥΛΗ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΤΩΝ Ι.Καμπανέλλη, ΔΕΝ ΠΛΗΡΩΝΩ...δεν πληρώνω, Η ΛΟΚΑΝΤΙΕΡΑ Κ.ΓΚΟΛΤΟΝΙ, ΤΟ ΧΡΥΣΟ ΚΛΕΙΔΙ, ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ του Μ. ΚΟΡΡΕ, ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΣΚΙΑΧΤΡΟΥ, Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ του Ξενόπουλου, ΤΟ ΣΑΚΑΚΙ ΠΟΥ ΒΕΛΑΖΕΙ, Παρ' ολίγον επιθεώρησις του Κ. Μουρσελά –Μ. Ποντίκα, ο φίλος μου ο ΛΕΥΤΕΡΑΚΗΣ, Α. Σακελλάριου, ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΑ ΤΟΥΡΑΝΤΩ, ΣΚΗΝΕΣ ΠΑΘΟΥΣ (από τον Σοφοκλή στον Σαίξπηρ), ΟΙ ΝΤΑΝΤΑΔΕΣ Γ Σκούρτης, Ο Μάγος του οζ, Ο ΔΙΓΕΝΗΣ κι ο ΔΡΑΚΟΝΤΑΣ του Μ ιχάλη Χατζάκη, Ο αθλητής κι ο τζίτζικας Π.Μέντη, Ο Κουρέας της ΣΕΒΙΛΛΗΣ, ΘΑΝΑΣΑΚΗΣ ο πολιτευόμενος (Α Σακελλάριου-Χ.Γιαννακόπουλου), ΓΙΑΤΡΟΣ ΜΕ ΤΟ ΣΤΑΝΙΟ, Εγώ κ'το κουνέλι, Με Δύναμη Από Την Κηφισιά Δ.Κεχαΐδη, Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα Χ.Καλαβρούζου, Ο ΛΕΠΡΕΝΤΗΣ Μ.Χουρμούζη, Δωδέκατη νύχτα Σαίξπηρ...

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις επί των εισηγήσεων της 3ης Συνεδρίασης

Σημείωση: Τα κείμενα των ερωτήσεων - απαντήσεων - απόψεων προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση των πρακτικών. Τα όποια κενά υπάρχουν οφείλονται κυρίως σε μη ενεργοποίηση του μικροφώνου.

Δ. Νάτσιος, πρόεδρος: Από την έναρξη της συνεδρίασής μας μάς τιμά με την παρουσία του ο βουλευτής Φθιώτιδας Ν.Δ. κ. Ν. Σταυρογιάννης, τον οποίο καλώ στο βήμα για ένα σύντομο χαιρετισμό.

Νικ. Σταυρογιάννης: Κύριε Πρόεδρε, Κυρίες και κύριοι

Είναι μεγάλη η χαρά μου που βρίσκομαι σήμερα κοντά σας, εδώ στο Συνεδριακό Κέντρο του Κάστρου, για να παρακολουθήσω κάποιες από τις εισηγήσεις του συνεδρίου σας.

Κατ' αρχάς θέλω να συγχαρώ τους διοργανωτές του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας.

Η οργάνωση αυτού του συνεδρίου δίνει το ερέθισμα σε όλους μας να μελετήσουμε την ιστορία του τόπου μας, ιστορία που χάνεται στο βάθος του χρόνου και το μύθο, να ερευνήσουμε γεγονότα, καταστάσεις και να αξιολογήσουμε τα αποτελέσματά τους και την επίδραση που είχαν στην πορεία του τόπου μας.

Η έκδοση μάλιστα των πρακτικών των συνεδρίων αυτών, πλουτίζει τη βιβλιοθήκη μας με αξιόλογη βιβλιογραφία και δίνει το ερέθισμα στους ερευνητές να προσφεύγουν σ' αυτά για να αντλήσουν πληροφορίες.

Η σχέση μας με τη πνευματική μας κληρονομιά πρέπει να είναι σχέση ζωής και προόδου, γιατί πιστεύουμε ότι ο άνθρωπος αν ξεκόψει από τις ρίζες του, απομακρύνεται και από την ιστορία του, και χωρίς γνώση της ιστορίας του χάνεται στο άπειρο του χρόνου.

Η ιστορία θα λέγαμε είναι ένα φως στα χέρια του παρόντος που φωτίζει και καθοδηγεί το μέλλον.

Με τα λίγα αυτά λόγια χαιρετίζω το 3ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας που διοργανώνει το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού του Δήμου Λαμιών και η Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Φιώτιδας.

Εύχομαι επιτυχία και θα είμαι πάντα στη διάθεσή σας για κάθε δυνατή βοήθεια στο μέλλον για τη διοργάνωση τέτοιων δραστηριοτήτων όπως έπραξα και τώρα με παρέμβαση μου στο Υπουργείο Πολιτισμού για την χρηματοδότηση του Συνεδρίου. Ευχαριστώ

Δ. Νάτσιος: Ευχαριστούμε τον κ. Σταυρογιάννη για τα καλά του λόγια. Ευχαριστούμε επίσης όλους του εισηγητές για τις επιστημονικά άρτιες ανακοινώσεις του. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω τον κ. Κουτσολέλο για τα καλά του λόγια και για το μνημόσυνο που έκανε για τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ιωάννη Γεωργίου Βορτσέλα. Ο Δήμος Λαμιέων προ ετών, ετίμησε τη μνήμη του, αφιερώνοντας μία οδό στο όνομά του. Με τη διαφορά όμως ότι τώρα τελευταία λένε σωστά τη λέξη, λέγανε Βορτσελά, όλες οι εκφωνήτριες που καλούσα ταξί, Βορτσελά. Έπειτα από δημοσιεύματα, τελικά προφέραμε το όνομά του τουλάχιστον σωστά, Βορτσέλα.

Αλλά όμως, θα είναι το πιο καλό μνημόσυνο, αν γίνει μία αποδελτίωση του έργου του, ένας ευρετηριασμός, αυτό θα είναι το πιο καλό μνημόσυνο στη μνήμη του Βορτσέλα, τον οποίο όλοι τον συμβουλευόμαστε, μηδενός εξαιρουμένου. Και μάλιστα μερικοί μεταφέρουν και αντιγράφουν, κλέπτοντας τα δικά του. Για μας είναι το Ευαγγέλιο, για όσους τουλάχιστον ταλαιπωρούν τους τυπογράφους και ασχολούνται με την τοπική ιστορία. Θα είναι αυτό το πιο καλό μνημόσυνο.

Πριν συνεχίσουμε τις ανακοινώσεις, ο κ. Δήμαρχος εξέφρασε μία επιθυμία να κάνει μία δήλωση. Κύριε Δήμαρχε, στο βήμα.

Γ. Κοτρωνιάς, δήμαρχος Λαμιέων: Κύριε Πρόεδρε, ευχαριστώ. Ζητώ συγνώμη για την παρεμβολή, αλλά ακούγοντας τον κ. Κουτσολέλο, θεωρώ υποχρέωσή μου να σας ανακοινώσω κάτι το οποίο αν μας ακούει ο Βορτσέλας από εκεί που είναι, πιστεύω ότι εν μέρει θα ικανοποιήσει τα οράματά του και τις επιδιώξεις του.

Ο Δήμος Λαμιέων υπέβαλε μία πρόταση στο Περιφερειακό Πρόγραμμα της Καινοτομίας για τη δημιουργία καινοτομικού Μουσείου Θερμοπυλών, ή αλλιώς, όπως το λέμε Ιστορικού Κέντρου Θερμοπυλών. Πρόκειται για μία μελέτη η οποία έχει ολοκληρωθεί, έχει έναν προϋπολογισμό 2 εκατ. ευρώ. Θα χρηματοδοτηθεί από την Ε.Ε. Έγινε σε απόλυτη συνεργασία με την ΙΔ' Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων και ευχαριστώ ιδιαίτερα την Προϊσταμένη, την κα Μάνη – Παπακωνσταντίνου. Έγινε σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού και πιστεύουμε ότι αυτό το κτίριο, επιφανείας 800 τ.μ. που θα γίνει στο κάτω μέρος της Εθνικής Οδού, δίπλα από το άγαλμα του Λεωνίδα, θα βρει στέγη η ιστορία της περιοχής και θα κάνουμε ένα σημαντικό βήμα για να αξιοποιήσουμε και όλο το χώρο, τον οποίο – θέλω να με πιστέψετε – η αξιοποίηση του χώρου αυτού είναι ένα όνειρο μου, ένα όραμά μου.

Και δεν είναι τυχαίο ότι ο Δήμος Λαμιέων με το συμπόσιο για τις Αμφικτυονίες, με την έκδοση του βιβλίου του συμπολίτη μας, του Θύμιου του Χριστόπουλου «Αμφικτυονίες», το οποίο θα πάει πλέον σε όλους τους Ευρωβουλευτές, και με την Αμφικτυονία των Στερεοελλαδιτών, την οποία προσπαθούμε να συμπήξουμε με άλλους παράγοντες της Στερεάς Ελλάδας, πιστεύουμε ότι μ' αυτό τον τρόπο θα αναδείξουμε την περιοχή και θα αρχίσουμε αυτό που 2.500 χρόνια δεν έγινε, εμείς να το προχωρήσουμε και να το κάνουμε πραγματικότητα.

Θα μου επιτρέψετε αύριο να κάνω και άλλες δύο σημαντικές, πιστεύω,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ανακοινώσεις, αφού συνεργαστούμε και με το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, πάντα βασισμένες οι ανακοινώσεις σ' αυτά που ακούστηκαν προηγουμένως και που ακούγονται εδώ, στο συνέδριο μας, το οποίο είναι πολύ σημαντικό πιστεύω. Ευχαριστώ.

Δ. Νάτσιος: Θα ήταν παράλειψη αν δεν έλεγα κάτι. Επειδή δεν κάνει καμία αναφορά στην Λοκρίδα ο Βορτσέλας, έχει συνεχίσει το έργο του ο σεβαστός κ. Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου, με τη μελέτη του «Ιστορία και Μνημεία της Φθιώτιδας». Συνεχίζει το έργο του Βορτσέλα για τη Λοκρίδα.

Αλλαγή κασέτας - μικρό κενό.

Γ. Δελόπουλος: Με αυτή την ευκαιρία θέλω και εγώ να τονίσω τη σημασία που θα είχε μία επανέκδοση του έργου του Βορτσέλα, αλλά κάπως υπομνηματισμένη, κάπως συμπληρωμένη. Είναι πολύ σημαντικό αυτό το έργο, αλλά λέω ξαναδουλεμένο κάπως.

Δ. Νάτσιος: Το έργο επανεξεδόθη προ ετών από τον Μηχιώτη. Τώρα άλλη γνώμη προσωπικά εξέφρασα, να γίνει μία ευρετηρίαση, όπως είναι άλλα έργα, με τα ευρετήρια.

Γ. Δελόπουλος: Συν αυτό, αλλά και κάποια υπομνήματα.

Δ. Νάτσιος: Μακάρι να εξευρεθεί ομάδα εργασίας και τα χρήματα. Ευχαριστούμε που μας ακούσατε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

4η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Τσέλος Μπάμπης – Μακρής Γιάννης

Κονάνου Παναγιώτα
«Φθιώτες και άλλοι Στερεοελλαδίτες ήρωες του 1821»

Δελημπούρας Χρήστος
«Οι υπέρ Ελευθερίας αγώνες της Επαρχίας Δομοκού»

Λέλης Γεώργιος
«Πρακτικά οροθετικής γραμμής (1832) του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους. Προσκήνιο – Παρασκήνιο».

Μπρέκης Σπύρος
«Το γεωκτησιακό καθεστώς στη Φθιώτιδα,
όπως αυτό διαμορφώθηκε την πρώτη 20ετία του ελεύθερου βίου».

Καραγεώργος Νικόλαος
«Τοπογραφικός προσδιορισμός των αρχαίων πόλεων Φθίας και Ελλάδας της επικράτειας του Πηλέα και του Αχιλλέα».

Κυροδήμος Ηρακλής
«Απαν' χορός Πελασγίας».

Λάζου Βασιλική
«Η συγκρότηση και η δράση της Εθνοφυλακής από την Απελευθέρωση ως τον Σεπτέμβρη του 1945. Η περίπτωση της Λαμίας».

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 4ης Συνεδρίασης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Παναγιώτα Κονάνου
ιστορικός - εθνολόγος

ΘΕΜΑ
Φθιώτες και άλλοι Στερεοελλαδίτες ήρωες του 1821

Η Ρούμελη αποτελεί για τους ιστορικούς σημείο αναφοράς σε συζητήσεις που αφορούν την ελληνική επανάσταση καθώς αυτή είναι που οδηγούσε τους έλληνες στα χνάρια της εθνικής και γόνιμης οδού.

Οι πρόγονοί μας μας κληροδότησαν πέρα από δόξα, τιμή και περηφάνια, μνημεία θριάμβου στο Χάνι της Γραβιάς, στην Αλαμάνα, στην Αράχωβα, στο Μεσολόγγι και στον Σπερχειό. Για πρώτη φορά η ύλη δε φτάνει να ξεπεράσει σε αξία τα κεφάλαια της ανθρωπιάς.

Σφιχτά αγκαλιασμένοι οι ιεροί αγωνιστές της εθνεγερσίας του 1821 έδωσαν τιτάνιους αγώνες για την τιμή και την ανεξαρτησία της Ελλάδας, την κοινωνικοπολιτική απελευθέρωση του χιλιοβασανισμένου λαού της που κώλυε ο ακατάλληλος ταγός τους. Η εθνική μνήμη όλων μας συντηρείται λόγω της ύπαρξης της ιστορίας καθώς μέσω αυτής αποκτούμε εθνική συνείδηση και ευθύνη.

Η ανθρωπότητα θαύμασε το μεγαλείο της ψυχής των ελλήνων ηρώων και εμείς ως Φθιώτες το λιγότερο που μπορούμε να κάνουμε είναι να αναφερθούμε σε μερικές από αυτές τις προσωπικότητες του τόπου μας και ολόκληρης της Στερεάς Ελλάδας, που ίσως στο ευρύτερο κοινό να μην είναι τόσο γνωστοί όσο κάποιοι οπλαρχηγοί όπως ο Δυοβουνιώτης, ο Διάκος, ο Γκούρας, ο Πανουργίας και ο Ανδρούτσος.

Επειδή όμως ο χρόνος μας περιορίζει, επέλεξα να αναφερθώ στους αγωνιστές που υπήρξαν τα πρωτοπαλίκαρα των γνωστότερων οπλαρχηγών όπως οι προαναφερθέντες. Οι κάτωθι αγωνιστές μαθήτευσαν δίπλα στους δασκάλους της τέχνης του πολέμου και έμαθαν πως μόνο η ισχύς εν τη ενώσει θα έφερνε την ελευθερία στην Ελλάδα.

Έτσι λοιπόν λόγω της κοινής μας καταγωγής θα αρχίσω με τον Νικόλαο Τερτίπη και αναφανδόν ως Μπεκιώτισσα θα του πλέξω το εγκώμιο για τα ανδραγαθήματά του στο έπος της θυσίας.

Ο **Τερτίπης Νικόλαος** ήταν αγωνιστής από το χωριό Μπεκή (Σταυρός). Έλαβε μέρος στην επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Αγωνίστηκε στα σώματα διαφόρων οπλαρχηγών, όπως του Μαυροβουνιώτη 1824-1826 και του Γεωργίου Σκουρτανιώτη και Ιωάννη Κλίμακα 1826-1828. Στις 28 Μαρτίου το 1832 πήρε το βαθμό του εικοσιπένταρχου. Η επιτροπή εκδουλεύσεων όμως τον κατάταξε απλό στρατιώτη. Φαίνεται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πως πέθανε πριν το 1859 γιατί το χρόνο αυτό αναφέρεται σε συμβόλαιο, Αικατερίνη χήρα Νικολάου Τερτίπη.

Ο **Ζητουνιάτης Ιωάννης** ήταν αγωνιστής από τη Λαμία και εργαζόταν ως έμπορος στη Λιβαδειά κατά την προεπαναστατική περίοδο. Όταν άρχισε ο Αγώνας ακολούθησε τον Διάκο και τον Ανδρούτσο, αργότερα δε και άλλους καπεταναίους ως μπουλουξής. Πήρε μέρος σε πολλές μάχες μέχρι το τέλος. Μετά την επανάσταση από την επιτροπή εκδουλεύσεων κατατάχτηκε στους αξιωματικούς Ε΄ τάξεως.

Ο **Δρακάς Νικόλαος** ήταν ένας ακόμη αγωνιστής από τη Λαμία και σκοτώθηκε στη μάχη του Ανάλατου το 1827.

Ένας ακόμη αγωνιστής του 1821 ήταν και ο **Σωτήριος Δρίτσας** γιος του παπαθανάση Δρίτσα και πατέρας του Ιωάννη Δρίτσα από την Λαμία, εγκατεστημένος στην Αθήνα. Σκοτώθηκε το 1826 πολεμώντας κατά του Μουχτάρμπεη Κιαφαζέζη.

Ο **Ζουλούμης Αναγνώστης** καταγόταν από την Υπάτη και υπηρέτησε ως καπετάνιος στο σώμα του Μήτσου Κοντογιάννη και έλαβε χώρα σε πολλές μάχες. Πολέμησε επίσης και στο πολιορκημένο Μεσολλόγγι. Σκοτώθηκε μετά την έξοδο στη Ναυπακτία από Τούρκους καβαλλαραίους του Καφαζέζη που πήγαιναν για την Ανατολική Ελλάδα.

Ο **Θάνος Γεώργιος** ήταν αγωνιστής από την Υπάτη και πήρε μέρος στον αγώνα υπό τον Αθανάσιο Διάκο και ύστερα με άλλους καπεταναίους. Στα Βασιλικά πληγώθηκε σοβαρά. Χρημάτισε κατοπινά γραμματικός του Μήτσου Κοντογιάννη και Νάσου Φωτομάρα. Η επιτροπή εκδουλεύσεων τον κατέταξε στους αξιωματικούς. Πέθανε δημόσιος υπάλληλος το 1845. Ο γιος του Δημήτριος που ονομάστηκε Θανόπουλος πολέμησε και αυτός καθ' όλη τη διάρκεια του αγώνα.

Ο **Ζαχαράκης** καταγόταν από την Αταλάντη και έδρασε τον καιρό του Αλή πασά. Υπηρετούσε στα σώματα του Αλή όταν ήταν δερβεντζής της Ρούμελης αλλά του έφυγε. Τον πρόδωσε ένας παπάς και τον συνέλαβαν οι άνθρωποι του Αλή και τον πήγανε στα Γιάννενα. Ο τύραννος όμως του έδωσε χάρη με την ελπίδα ότι θα καθίσει ήσυχα. Επιστρέφοντας όμως ο Ζαχαράκης στον τόπο του, σκότωσε τον παπά και την οικογένειά του. Έστειλε ο Αλή τον Γιουσούφ Αράπη εναντίον του αλλά επειδή δεν κατάφερε τίποτα έστειλε τον Μπεκήρ Τζογαδούρ και αυτός σούβλισε τον Ζαχαράκη.

Ο **Ζήσης Αθανάσιος** ήταν ένας αγωνιστής από την Λοκρίδα. Πήρε μέρος στην επανάσταση, από την αρχή ως το τέλος, ακολουθώντας τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, ύστερα το Γκούρα και τον Καραϊσκάκη. Σκοτώθηκε αργότερα σε μία συμπλοκή κατά την πολυαρχία.

Ο **Ζώτος Αναστάσιος** αγωνιστής από το χωρίο Ξυλίκοι Λοκρίδας. Ακολουθούσε προεπαναστατικά τον Ανδρούτσο και όταν κηρύχτηκε η

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

επανάσταση, τον Γκούρα και τους άλλους καπεταναίους. Πολέμησε από την αρχή μέχρι το τέλος του αγώνα και πήρε μέρος στις πιο πολλές μάχες της Ανατολικής Ελλάδας.

Ο **Διδασκάλου Αναγνώστης** ήταν αγωνιστής από το Καρπενήσι. Παρά την προχωρημένη του ηλικία, πήρε μέρος στην επανάσταση σχηματίζοντας με τα δικά του έξοδα μικρό σώμα στρατιωτών. Τραυματίστηκε σε μία συμπλοκή που έγινε κοντά στον Προυσσό και σε ένα μήνα πέθανε από το τραύμα στο Αιτωλικό. Ο Αναγνώστης άφησε πίσω του άξιους συνεχιστές του έργου του, τους γιους του Γεώργιο και Παναγιώτη, στους οποίους κληροδότησε την ανδρεία και την αγωνιστικότητα.

Ο **Κωνσταντίνος Βελής** γεννήθηκε στο Κεράσοβο Ευρυτανίας το 1770 και το πραγματικό του όνομα ήταν Στεργιόπουλος. Υπήρξε ονομαστός αρματολός του τόπου. Στη αρχή θήτευσε στην αυλή του Αλή πασά στα Γιάννενα και διορίστηκε από τον Χουρσίτ βοεβόδας στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία και στις 10 του Μάη το 1821 μαζί με τον Κώστα Στουρνάρα κήρυξε την επανάσταση στο Κεράσοβο. Αρνήθηκε να αποκαλύψει τα μυστικά του αγώνα και πέθανε πάνω στα βασανιστήρια το 1821. Ο γιος του Γεώργιος, μεγαλέμπορος στην Αρτα παράτησε την περιουσία του και διαδέχτηκε τον πατέρα του στον αγώνα κατά των Τούρκων.

Οι **Γιολδασαίοι** ήταν οικογένεια διαπρεπών αγωνιστών από το Καρπενήσι που διακρίθηκαν ως αρματολοί και οπλαρχηγοί. Σπουδαιότεροι ήταν : ο Γιαννάκης Γιολδάσης που με τα στρατιωτικά του τμήματα πήρε μέρος σε πολλές μάχες στη Ρούμελη κι εξόντωσε τον Αλβανό ληστή Σελήμ Μπεκιάρη. Πολύ γνωστός ακόμα ήταν ο Ζαχαρίας Γιολδάσης που ήταν επικεφαλής Ευρυτάνων και αγωνίστηκε κάτω από τις διαταγές του Καραϊσκάκη, του Τζαβέλα και του Ράγκου.

Μία πολύ σημαντική οικογένεια που πρόσφερε στην ανάπτυξη της πνευματικής ιστορίας από την προεπαναστατική περίοδο ως την λήξη της επανάστασης ήταν η οικογένεια των Αινιάνων. Γεννήτορας και πρόδρομος αυτής υπήρξε ο **Ζαχαρίας Αινιάν.** Τα βήματά του θα ακολουθήσουν οι γιοι του Γεώργιος, Χριστόδουλος και Δημήτριος. Το πνευματικό τους έργο υπήρξε αρωγός για να εξελιχθούν ως προσωπικότητες οι Έλληνες του μεταπελευθερωτικού κράτους. Το αρχικό όνομα του Ζαχαρία Αινιάν ήταν Αναγνώστης ή Αναγνώστης Οικονόμου και αυτό ίσως προκύπτει από το ιερατικό του αξίωμα. Γεννήθηκε στο 1760 στο Μαυρίλο Τυμφρηστού και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη. Εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Υπάτη όπου και πέθανε το 1857 σε ηλικία 97 ετών.

Ο **Κοντοσόπουλος Αντώνης ή Γεράντωνος** γεννήθηκε στην Αρτονίδα Δωρίδας. Ήταν ξάδερφος και πρωτοπαλίκαρο του Διάκου, ο οποίος τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

έστειλε να ξεσηκώσει τη Λοκρίδα. Πολέμησε στο Χάνι της Γραβιάς στο Πατρατζίκι, ανδραγάθησε στα Βασιλικά όπου και λαβώθηκε. Διακρίθηκε στα Σάλωνα, στην Νευρόπολη και στις εκστρατείες του Καραϊσκάκη. Έφτασε στο βαθμό του αντισυνταγματάρχη και πέθανε στα Σάλωνα το 1867.

Ο **Θεοχαρόπουλος Αθανάσιος**[1] ήταν από τη Λιβαδειά. Ακολούθησε τον Νικηταρά τα πρώτα χρόνια και πήρε μέρος σε πολλές μάχες. Αργότερα στην Πελοπόννησο προσχώρησε στους κυβερνητικούς και πήρε μέρος στην καταδίωξη των ανταρτών. Σκοτώθηκε πολεμώντας κατά των Αραπάδων, το 1825 στο Ναυαρίνο.

Ο **Θεοδώρου Ανδρέας** ήταν από τη Θήβα. Γεννήθηκε το 1800 και ακολούθησε το 1821 τον Ζαχαρίτσα και αργότερα άλλους αρχηγούς. Το 1825 κατατάχτηκε στο ταχτικό του Φαβιέρου. Το 1826 έγινε υπολοχαγός και το 1827 λοχαγός. Πήρε μέρος σε πολλές μάχες, στο Χαϊδάρι, στην Κάρυστο, ανέβηκε στην Ακρόπολη και πήγε στην Χίο. Μετά την επανάσταση από την Επιτροπή Εκδουλεύσεων κατατάχτηκε στους ταγματάρχες. Πέθανε το 1847 στην Πάτρα.

Ο **Δήμας Ιωάννης** ήταν αγωνιστής από την Αθήνα. Υπηρέτησε στον Ανδρούτσο και αργότερα κλείστηκε στην πολιορκημένη Ακρόπολη με τον Γκούρα. Βγαίνοντας από το κάστρο με αποστολή προς τον Καραϊσκάκη πιάστηκε από τους εχθρούς και αφού βασανίστηκε ανελέητα, τον κρέμασαν τελικά έξω από τον Αγιο Δημήτριο τον Λουμπαρδιάρη για να τον βλέπουν οι πολιορκημένοι Έλληνες.

Ο **Δημητράντος ή Γιαννέλος (Δημήτριος Ιωαννίδης)** ήταν αγωνιστής από το Αγρίνιο. Πολέμησε στη δυτική Ελλάδα και επανειλημμένα πληγώθηκε. Στον εμφύλιο πόλεμο κατέβηκε στην Πελοπόννησο και πήρε μέρος στην καταδίωξη των «ανταρτών»[2]. Ύστερα γύρισε στο Μεσολόγγι και πήρε μέρος στην έξοδο. Σκοτώθηκε το 1828 στην προσπάθεια που έγινε για την ανακατάληψη του Μεσολογγίου.

Ο **Γιαννάκης Σουλτάνης** ήταν ένας Ρουμελιώτης οπλαρχηγός που καταγόταν από την Αιτωλοακαρνανία και έδρασε κυρίως στη Στερεά Ελλάδα. Μπήκε στον Αγώνα από τους πρώτους και έδωσε τη ζωή του

1: Αραπάδες έλεγαν οι Έλληνες κατά την επανάσταση τους Αιγυπτιους που ήρθαν με το Μπραϊμη και προξένησαν μεγάλες καταστροφές στην επαναστατημένη Ελλάδα. Το « Αραπάδες» είναι παραφθορά του ονόματος Αραβες που δηλώνει τη φυλετική καταγωγή των Αιγυπτίων και πολλών άλλων λαών της Β. Αφρικής και της Ασίας. Υβριστικά οι Έλληνες τους έλεγαν και στραβαραπάδες.

2: Αντάρτες κατά την ελληνική επανάσταση ονομάστηκαν κυρίως ο Κολοκοτρώνης, ο Νικηταράς και άλλοι, από την κυβέρνηση Κουντουριώτη το 1824 και 1825 επειδή δεν την αναγνώριζαν ως νόμμη κυβέρνηση, καθώς και δεν ήταν. Με τις εγγλέζικες λίρες όμως του δανείου νίκησε τους αντιπάλους της «αντάρτες» που δεν είχαν ούτε λίρες, ούτε όρεξη να χύνουν αδερφικό αίμα, κι έτσι νομμοποιήθηκε η Κουντουριώτικη φατριά και οι αντάρτες είτε κλείστηκαν στη φυλακή, στην Ύδρα, είτε αυτοεξορίστηκαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πολεμώντας με απαράμιλλο εγωισμό. Αδερφό τον αποκαλούσε ο Καραϊσκάκης σε γράμμα που έστειλε από το στρατόπεδο της Αράχωβας προς τους προκρίτους των Σπετσών[3]. Στο Μεσολόγγι το 1825 είχε διοριστεί πολιτάρχης (αξίωμα αντίστοιχο προς εκείνο του αστυνόμου), είχε διακριθεί στις μάχες της δεύτερης πολιορκίας και είχε τραυματιστεί στις 17 Φεβρουαρίου 1826. Όταν οι Σουλιώτες έθεσαν θέμα αρχηγίας και πρότειναν να συσταθεί μία τριμελής επιτροπή για την εκστρατεία της Ρούμελης, τότε ο Σουλτάνης έσκισε το χαρτί με τα ονόματα της επιτροπής που του έδωσαν να υπογράψει, φανερώνοντας αυτόν τον υπέροχο χαρακτήρα του παλικαριού που φώλιαζε μέσα του. Σκοτώθηκε όμως στη μάχη της Αράχωβας το Νοέμβριο του 1826 και ολόκληρο το στράτευμα έκλαψε τον άξιο αγωνιστή.

Κλείνοντας θα ήθελα να επισημάνω πως τελικά η ελληνική ψυχή ήταν αυτή που νίκησε τον τερατώδη αριθμό του αντιπάλου. Ήταν χρέος μας λοιπόν να εξετάσουμε με αντικειμενικότητα τον τρόπο δράσης τους και να δούμε πόσο επηρέαζε η προσωπικότητά τους και η ζωή τους γενικότερα τον τρόπο με τον οποίο συνέδραμαν στην επανάσταση. **Ποτέ τόσοι λίγοι άνθρωποι όπως οι Έλληνες δεν κατάφεραν τόσα πολλά.**

3: «Εις τα γράμματα τα οποία μου εγράφετε δεν σας αποκρίθηκα, αφού επολεμούσαμεν 22 ημέρας εις Δόμβραιναν και εσκοτώσαμεν αρκετούς εχθρούς, εσκοτώθη δε και ο αδελφός μας Γιαννάκης Σουλτάνης» (Δίον Κόκκινου Η Ελληνική Επανάσταση τ. 5ος. σελ. 544. 6η έκδοση «ΜΕΛΙΣΣΑ»).

Αυθεντικές πληροφορίες για τη δράση του ήρωα αντλούμε από τη Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος «Ο αείμνηστος ούτος ήρως. γέννημα της κατά την Ακαρνανίαν επαρχίας Βονίτσης. ελάμπρυνε την πατρίδα δι' ανδραγαθιών

Επολέμησεν κατ' αρχάς γενναίως εις την μερκήν του πατρίδα Βόνιτσαν μετά του στρατηγού Τζόγκα και εις μίαν κρίσιμον μάχην προχωρήσας ο Σουλτάνης κατά των εχθρών, υπό του συνήθους εις αυτόν ανενδότου ενθουσιασμού φερόμενος, ευρέθη περικυκλωμένος, μετά του αδελφού του, παρά των εχθρικών ιππέων εις πεδιάδα, και κατέφυγον εις εν δένδρον δια να προφυλαχθώσιν. Φονεύει τρεις ο Σουλτάνης και διασώζονται και οι δύο αδελφοί...

»Δεν έδειξαν ολιγωτέραν ανδρείαν και εις μίαν πλησίον του Αχελώου μάχην, ότε έλαβε βαρείαν πληγήν εις την χείρα και υπεχρεώθη να μείνη πολύν καιρόν αργός Αλλά ιατρεύθη, τέλος, η χειρ εκείνη, ήτις έμελλε να στείλη πολλούς εχθρούς εις τον Αδην, και μετά πολλάς άλλος μάχας εισήλθεν ο Σουλτάνης και εις Μεσολόγγιον» (Γενική Εφημερίς της Ελλάδος. 27 Νοεμβρίου 1826)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Χρήστος Δελημπούρας
σχολικός σύμβουλος Π.Ε.

ΘΕΜΑ
Οι υπέρ Ελευθερίας αγώνες της Επαρχίας Δομοκού

Χρήσιμη είναι μια αναδρομή στα περασμένα. Περιέχει τη δυνατότητα για την απαραίτητη σύγκριση με το παρόν, την επιβαλλόμενη εκτίμηση του πολύτιμου αγαθού της ελευθερίας και την αισιόδοξη ενατένιση του μέλλοντος.

Όσο περισσότερη ευλάβεια αφιερώνουμε στο παρελθόν, με τόσο περισσότερη αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη αντικρίζουμε το μέλλον.

Η Θεσσαλία, όπως είναι γνωστό, στην οποία ανήκε και η επαρχία-περιφέρεια Δομοκού από τους ομηρικούς ήδη χρόνους, έμεινε σκλαβωμένη στους Τούρκους επί πεντακόσια-500-περίπου χρόνια, ήτοι από 1393 ως το 1881.

Είναι απαραίτητο, βέβαια, να υπενθυμίσουμε εδώ, ότι από το 1378 μέχρι το 1393 οι περιφέρειες Δομοκού και Φαρσάλων ήταν στην κατοχή-επικράτεια των Σέρβων. Γι' αυτό η υποδούλωση της δεν άρχισε στις 29 Μαϊου 1453, ημέρα πτώσης της Κωνσταντινούπολης, πρωτεύουσας του Βυζαντίου, αλλά το 1393, όταν για πρώτη φορά οι Τούρκοι του Βαγιαζήτ Α΄ πάτησαν τα χώματα της περιοχής μας.

Κατά το 1393 είχαν συγκεντρωθεί γύρω από το Δομοκό στρατεύματα του Δούκα των Αθηνών Γόδωνα Ντελαρός και του γιου του Σαίντ-Ομέρ, με σκοπό να καταλάβουν το Δομοκό, εκδιώκοντας τους Σέρβους και ύστερα να προχωρήσουν προς την Ήπειρο. Όμως, ο σουλτάνος Βαγιαζήτ Α΄, με τη συνοδεία και ενός ασήμαντου ηγεμονίσκου ονόματι Θεόδωρος κατέλαβε τα Φάρσαλα και το Δομοκό και επικράτησε στην περιοχή απομακρύνοντας και το Σέρβο διοικητή Στέφανο Δούκα Χλαπηνό, αντιπρόσωπο του « βασιλιά των Μετεώρων Ιωσήφ », ο οποίος κατευθύνθηκε προς τα μέρη της Ναυπλίας.

Σημαντικό όμως, ρόλο στη συντριβή του Ελληνισμού στη Θεσσαλία έπαιξε ο Χασάν Μπαμπά. Επίσης, πρέπει ν' αναφερθεί ότι λίγα χρόνια πριν, το 1386, είχαν καταλάβει οι Τούρκοι τον Πλαταμώνα και το Κίτρος.

Ο Βαγιαζήτ Α΄ γρήγορα αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Θεσσαλία και να στραφεί κατά του Τιμούρ-Λαν ή Ταμερλάνου.

Στα τέλη του 14ου αιώνα η αυτοκρατορία του Τσέγκις-Χαν, που είχε διαλυθεί μετά το θάνατό του, ξαναβρήκε τη δύναμή της με την ηγεσία του Τιμούρ-Λαν (= Τιμούρ ο κουτσός) ή Ταμερλάνου, όπως είναι πιο γνωστός. Ο νέος ηγέτης άπλωσε την κυριαρχία του στη Νότιο Ρωσία, στις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ινδίες, Μεσοποταμία, Συρία καταστρέφοντας τα πάντα. Μετά τη Συρία οι ορδές των Μογγόλων εισέβαλαν στη Μικρά Ασία.

Ο Βαγιαζήτ Α΄ προχώρησε να τον αντιμετωπίσει με μεγάλες δυνάμεις. Η τρομερή για την αγριότητά της μάχη έγινε κοντά στην Άγκυρα (1402) και τελείωσε με πανωλεθρία των Τούρκων. Ο Βαγιαζήτ Α΄ πιάστηκε αιχμάλωτος και πέθανε στην αιχμαλωσία. Ο Ταμερλάνος δεν προχώρησε δυτικότερα, γιατί ήταν ανάγκη να εκστρατεύσει στην Κίνα. Πέθανε όμως κατά την πορεία και το απέραντο κράτος του διαλύθηκε. Η καταστροφή των Τούρκων έδωσε στο Βυζάντιο μισό ακόμα αιώνα ζωής. Ήταν όμως τόσο μεγάλη η εξάντληση του κράτους, ώστε ούτε και τη Θεσσαλονίκη, που την είχαν ξαναπάρει, μπόρεσαν να κρατήσουν.

Το 1430 η πόλη έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Γρηγορότερα, όμως, το 1425, ανακαταλαμβάνεται η Θεσσαλία από τον Τούρκο στρατάρχη Τουραχάν Βέη και η περιοχή εποικίζεται από τους Τούρκους Κονιάρους (καταγόμενους δηλαδή από το Ικόνιο), στους οποίους οφείλονται και τα τοπωνύμια Άμαρλάρ, Ασλανάρ, Τσουφλάρ κ.τ.λ.

Η έναρξη ,λοιπόν, της Τουρκοκρατίας στην περιοχή μας το 1393 και το τέλος της το 1881, είχε ως αποτέλεσμα η Θεσσαλία και ένα μικρό τμήμα της Άρτας, ύστερα από πολύμηνες διαπραγματεύσεις με την Υψηλή Πύλη, προσαρτήθηκαν στο ελληνικό κράτος μόλις τον Απρίλιο του 1881.

Στις 6 Ιουλίου 1827, υπογράφεται η συνθήκη του Λονδίνου. Ουσιαστικά επαναλαμβάνεται το πρωτόκολλο της Πετρούπολης (23-3/4-4-1826) που ήταν το πρώτο διπλωματικό έγγραφο που αναγνώριζε πολιτική ύπαρξη και ονομασία στην Ελλάδα. Σημαντικό το μυστικό ΄΄συμπληρωματικό΄΄ άρθρο, που καθόριζε τα μέσα εξαναγκασμού των μερών για συμμόρφωση με τους όρους της συνθήκης. Ακολουθούν και άλλα πρωτόκολλα του Λονδίνου (1828-29-1830-32), που ρύθμιζαν τα σύνορα του ελληνικού κράτους. Οριστική γραμμή ορίζεται Παγασητικός – Άμβρακικός κόλπος.

Δυστυχώς η Θεσσαλία, όπως και η περιφέρεια Δομοκού μαζί με τις βορειότερες ελληνικές επαρχίες-περιφέρειες παρέμειναν έξω από τα όρια του ελληνικού κράτους. Κατά το μακρύ αυτό διάστημα των -500- περίπου χρόνων η περιοχή μας έμεινε κάτω από το βαρύτατο οθωμανικό ζυγό. Στο διάστημα αυτό έγιναν πολλές απελευθερωτικές προσπάθειες, μερικές από τις οποίες ήταν αξιόλογες στον υπόδουλο ελλαδικό χώρο και ιδιαίτερα στη Θεσσαλία και τη Ρούμελη με τους ανάλογους αντίκτυπους και στην περιφέρεια Δομοκού.

Θα παρουσιάσουμε πολύ περιληπτικά τους απελευθερωτικούς αγώνες στην περιφέρεια-επαρχία Δομοκού από το 1821 ως το 1881.

1.Ο απελευθερωτικός αγώνας το 1821

Πριν αρχίσουμε την περιγραφή των απελευθερωτικών αγώνων της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

επαρχίας-περιφέρειας Δομοκού, καλό είναι να υπενθυμίσουμε τις παλαιότερες προσπάθειες του επισκόπου Τρίκκης Διονυσίου Φιλοσόφου, του Γεωργίου Παπάζολη, του Θεοδώρου Ορλώφ, του Λάμπρου Κατσώνη και του Ανδρίτσου, πατέρα του Ανδρούτσου, του παπαθύμιου Βλαχάβα και του Νικοτσάρα, του Ρήγα Βελεστινλή, των διαφόρων κλεφταρματωλών των Αγράφων και της Όθρης.

Η ιστορική παράδοση του ελληνικού έθνους, η πνευματική και οικονομική άνοδος του παροικιακού και του υπόδουλου ελληνισμού κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας, η διάδοση των φιλελεύθερων ιδεών της εποχής, η οργανωτική προετοιμασία από τη Φιλική Εταιρεία και οι ετοιμοπόλεμες δυνάμεις των κλεφτών και των αρματολών, υπήρξαν τα θεμέλια, πάνω στα οποία στηρίχτηκε η επανάσταση του 1821. Ο αγώνας δεν ήταν εύκολος, η Οθωμανική αυτοκρατορία, παρά τα συμπτώματα παρακμής, διατηρούσε ακόμη τη δύναμή της και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, συνασπισμένες στην Ιερή Συμμαχία, ήταν αποφασισμένες να καταπνίξουν κάθε επαναστατικό κίνημα, που θα απειλούσε την ευρωπαϊκή ισορροπία.

Παρά τις δυσμενείς εξωτερικές συνθήκες, το σάλπισμα της ελευθερίας βρήκε τους Έλληνες συσπειρωμένους για την αποτίναξη του ζυγού. Κάτω από τη σημαία της επανάστασης ενώθηκαν προύχοντες και αγρότες, κλεφταρματολοί και καπεταναίοι, εξέχουσες μορφές της διασποράς και οι εκκλησιαστικοί άντρες με την απόφαση να ανακτήσει το έθνος « την πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν », όπως τονιζόταν στη λακωνική διακήρυξη της Πρώτης Εθνικής Συνέλευσης, τον Ιανουάριο του 1822.

Την προπαρασκευή των κατοίκων της περιοχής είχαν αναλάβει διάφοροι κλεφταρματολοί, φιλικοί, κληρικοί και μοναχοί των μοναστηριών (Άντινίτσης, Ξενιάς, Ομβριακής κ.τ.λ.) και άλλοι ανυπότακτοι και ένοπλοι που κατέβαιναν από τα γειτονικά Άγραφα.

Η επαρχία-περιφέρεια Δομοκού μέχρι τις παραμονές της επανάστασης του 1821 βρισκόταν κάτω από την εξουσία του Αλή Πασά των Ιωαννίνων και μετά το θάνατό του, περιήλθε στα χέρια του Ομέρ Βρυώνη και του Μαχμούτ πασά Δράμαλη, γνωστών από το ρόλο που έπαιξαν στον εθνικό μας αγώνα.

Η πόλη του Δομοκού ήταν έδρα Τούρκου πασά και υπήρχε σ' αυτόν πάντα ισχυρή φρουρά. Η πόλη χτισμένη σε μια από τις θεαματικότερες κορυφές της Όθρης, στη θέση της αρχαίας πόλης του Θαυμακού, απ' όπου κατοπτεύετε πανοραμικά ο απέραντος θεσσαλικός κάμπος -θάλασσα ακύμαντη- μέχρι τα θεσσαλικά Άγραφα και τον Κόζιακα, απολησμονημένη, μέσα στα βάθη των αιώνων, με τους αρχαίους ανθρώπους, τα βαθύρριζα και πολύκλαδα δέντρα και τα πυκνά συνταρακτικά ιστορικά

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γεγονότα καταπληγωμένη από βαρβάρους λαούς και πλημμυρισμένη από αγώνες και φως, γαλήνη και ωραίους στοχασμούς, πόσα έχει να μας διηγηθεί από τα περασμένα: τα δύσκολα χρόνια, τους οργισμένους καιρούς και τις λαμπρές δόξες. Κι επάνω της, κορώνα και στολίδι, το θρυλικό κάστρο της, αναδυόμενο μέσ' από τους πόνους και τα δάκρυα.

«Πανώριο το αγνάντεμα στου Δομοκού το κάστρο, χωρίς αντάρα στην ψυχή και γύρω με ηλιοφώς», υμνεί ο άξιος παιδαγωγός κι εμπνευσμένος συγγραφέας αλησμόνητος Αθ. Ζορμπάς.

Κατά την εποχή της επανάστασης του 1821, το συντονισμό του αγώνα είχαν οι δύο διακεκριμένοι Φαναριώτες, ο Κων.Θ.Καρατζάς και ο Θεόδ. Νέγρης.

Γενικός υπεύθυνος όμως της Φιλικής Εταιρείας ήταν ο Χριστόφορος Περραιβός.

Επίσημος οπλαρχηγός στην επαρχία Ζητουνίου με επιρροή στην επαρχία Δομοκού ήταν ο Δυοβουνιώτης, όπου και κήρυξε την επανάσταση στις 13 Απριλίου 1821. Οι κάτοικοι των γύρω χωριών σύμφωνα με τις πληροφορίες του Πουκεβίλλ, ήταν φόρου υποτελείς στον πασά Λαρίσης και είχαν το δικαίωμα να φέρουν όπλα, προκειμένου να φυλάσσονται από τους πολλούς ληστές που διέτρεχαν την περιοχή. Μια εγκύκλιος του ιερού κλήρου της περιοχής κατά την έκρηξη του αγώνα του 1821 καλούσε τους κατοίκους σε επανάσταση κατά των Τούρκων, η οποία βρήκε ανταπόκριση μεταξύ των κατοίκων. Πολλοί απ' αυτούς προσέτρεξαν να πλαισιώσουν τους διάφορους οπλαρχηγούς και καπεταναίους που εμφανίστηκαν. Αλλοι μετέφεραν πληροφορίες και άλλοι εξυπηρετούσαν με άλλους τρόπους τον αγώνα.

Από έγγραφα του Αρχείου των Αγωνιστών, διαπιστώνεται ότι πολλοί κάτοικοι της περιοχής πλαισίωσαν ως ένοπλοι όχι μόνο τους Κοντογιανναίους, αλλά και τον Αθανάσιο Διάκο, τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και τον αρχιστράτηγο της Ρούμελης Γεώργιο Καραϊσκάκη και συμμετείχαν στο θρίαμβο της Αράχωβας και στους αγώνες της Ακρόπολης μαζί με άλλους Ρουμελιώτες.

Μεγαλύτερη όμως ακτινοβολία στους κατοίκους της περιοχής είχε ο Μήτσος Κοντογιάννης, οπλαρχηγός της Υπάτης. Ακόμη και οι καπεταναίοι του Αλμυρού Βελέντζας, Μπασδέκης, Γριζάνος κ. ά. προσέλκυσαν πολλούς κατοίκους της γειτονικής κυρίως πλευράς.

Βέβαια, ο Χουρσίτ πασάς που πολιορκούσε τότε τον Αλή Πασά στα Ιωάννινα, έστειλε εναντίον των επαναστατών -8000- πεζούς και -800- ιππείς με αρχηγούς τον Κιοσέ Μεχμέτ και τον Ομέρ Βρυώνη, για να καταπνίξουν την επανάσταση. Οι οπλαρχηγοί Δυοβουνιώτης, Πανουργιάς και Κοντογιάννης προσπάθησαν να παρεμποδίσουν το πέρασμα των Τούρκων προς τη Νότια Ελλάδα, στήνοντας καρτέρι στο χωριό Καλαμά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κι (Δερβέν Φούρκας), οι οποίοι όμως αναγκάστηκαν μπροστά στο μεγάλο όγκο των Τούρκων να υποχωρήσουν προς την Οίτη.

Μια άλλη, κάπως γνωστή, μάχη έγινε κοντά στο χωριό Μακρυρράχη (Καΐτσα) τον Ιούλιο του 1821, στην οποία έλαβαν μέρος πολλοί κάτοικοι του χωριού (γνωστοί από τα Αρχεία τους) και εκδίωξαν τους Κονιάρους. Η ελευθερία δεν ήρθε όμως και οι αγώνες έπρεπε να συνεχιστούν.

Οι κάτοικοι της επαρχίας-περιφέρειας Δομοκού, γεωργοί και κτηνοτρόφοι, πιστοί και ευσυνείδητοι, σεμνοί αγωνιστές της ζωής και της ελευθερίας, καταδικάστηκαν να συνεχίσουν τη ζωή της δουλείας, έτοιμοι πάντα για νέες εξορμήσεις. Στα μαύρα και πολυτάραχα χρόνια της σκλαβιάς, η ψυχή τους πλημμυρισμένη απ' το θείο κρασί της πίστης, αδιάφορη στις δοκιμασίες, έμεινε αδούλωτη και ολοφώτεινη. Ιδανικοί και πονεμένοι, γενναίοι και περήφανοι, κράτησαν σταθερή τη δάδα της τραγικής πορείας τους μέσα στο χρόνο.

2. Ο απελευθερωτικός αγώνας το 1854

Ο νέος απελευθερωτικός αγώνας του 1854 ξεκίνησε στις αρχές του έτους και είχε διάρκεια τεσσάρων -4- μηνών. Διοργανώθηκε ουσιαστικά από το βασιλιά Όθωνα με επιτελείς και πρωτεργάτες τους ζώντες ακόμη αγωνιστές του 1821. Οι στρατιωτικοί ηγέτες του 1821, Κίτσος Τζαβέλας, Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, Ευάγγελος Κοντογιάννης, Θεόδωρος Ζιάκας, Παπακώστας Τζαμάλας, Νικόλαος Φιλάρετος κ.ά., με τη δραστήρια και φλογερή συμμετοχή του Σπύρου Καραϊσκάκη, ανθυπολοχαγού και γιου του στρατάρχη της Ρούμελης Γεωργίου Καραϊσκάκη, του επιλοχία Νικ. Λεωτσάκου και των γενναίων οπλαρχηγών της Θεσσαλίας: Καταραχιά, Ζητουνιάτη, Φαρμάκη, Βελέντζα, Καραούλη και άλλων εξόρμησαν, με τα επαναστατικά τμήματά τους, για την απόκτηση της ελευθερίας.

Στις 16 Φεβρουαρίου 1854, ο οπλαρχηγός Γεώργιος Καταραχιάς εισέβαλε από το παραμεθόριο χωριό Ασβέστης στο τουρκικό έδαφος, έδιωξε την αλβανική φρουρά από 17 άντρες που υπήρχε στο χωριό Μακρυρράχη (Καΐτσα) και κατέβηκε στο θεσσαλικό κάμπο. Άλλοι οπλαρχηγοί κατέλαβαν χωριά του Δομοκού κι έφθασαν στις θεσσαλικές περιοχές (Δρανίστα, Σμόκοβο, Ανάβρα κ.ά.), όπου ύψωσαν την επαναστατική σημαία και προκάλεσαν ρίγη συγκίνησης και ενθουσιασμού στον υπόδουλο λαό.

Στις 19 Φεβρουαρίου 1854 έγινε σφοδρή μάχη στη Φιλιαδόνα (Χιλιαδού) μεταξύ των από-400-άντρες τμημάτων των οπλαρχηγών Θ. Δυοβουνιώτη, Ι. Καραχάλιου, και Π. Διστομίτη και της από-30-40-αλβανικής φρουράς και 70-Τούρκους στρατιώτες, τμήματος που προσέτρεξε σε βοήθεια.

Οι Τούρκοι ηττήθηκαν και αποσύρθηκαν προς τα Φάρσαλα αφήνο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ντας πίσω-15-νεκρούς συντρόφους. Οι ίδιοι επαναστάτες συμπαραστατούμενοι και από πολλούς κατοίκους συνήψαν νέα μάχη στη θέση «Σάββα Βρύση», κοντά στο Νεοχώρι Δομοκού εναντίον άλλων Τουρκαλβανών που έρχονταν από τον Αλμυρό.

Ο Ηπειρώτης Κώτσιος Καλλουτζής με τους άντρες του κατέλαβε το χωριό Παλαμάς Δομοκού και σ' αυτό λίγο αργότερα συγκρότησε ο Ευάγγελος Χορμόβας, το από-300-περίπου Βορειοηπειρώτες «Σώμα Δήμου Λιούλια ». Οι αγωνιστές Αναγνώστης Ζητουνιάτης και Ευθύμιος Τσιμίδης κατέλαβαν την Ανάβρα (Γούρα) στις 19 Φεβρουαρίου και στη συνέχεια 21 Φεβρουαρίου τη Σκοπιά (Ταμπακλί), τη Μαντασιά και τη Σχισμάδα (Καραχασάνι). Ακόμη, κατέλαβαν στις 12 Μαρτίου τη Μελιταία (Αβαρίτσα) και τις Καρυές (Αλήφακα).

Οι Τούρκοι βλέποντας τον κίνδυνο που προερχόταν από τους επαναστάτες, οχυρώνονται στο Δομοκό, την Ομβριακή, τα Φάρσαλα, τον Αλμυρό, τη Λάρισα κ.ά. Στο Δομοκό μάλιστα κατέφθασε και ο δερβέναγας Σουλεϊμάν μπέης Φράσαρης με πολλούς Τουρκαλβανούς και 400 νιζάμηδες από τον Αλμυρό.

Τελειώνουμε τον αγώνα εκείνον παρουσιάζοντας περιληπτικά τη μάχη στο Δομοκό και στο Θαυμακό (Σκάρμιτσα).

Ο Ευάγγελος Κοντογιάννης με 500 άντρες, ο Λεωνίδας Τράκας με 300 άντρες, ο Σιάφακας με 350 άντρες, ο Ευάγγελος Μπαλατσός και άλλοι ανάγκασαν τους Τούρκους της Ομβριακής ν' αποσυρθούν στο Δομοκό.

Οι ίδιοι πολιόρκησαν το Δομοκό στις 28 Μαρτίου, μέσα στον οποίο ήταν 1.800 Τουρκαλβανοί με 600 τουρκικές οικογένειες και λίγες χριστιανικές.

Η προσέλευση στη συνέχεια των αντρών του Καλαμάρα-Τσουκαλά, του Ιωάννη Φαρμάκη με 200 άντρες από τη Ναύπακτο, του Γιουρούκου με 300 άντρες από την Κόρινθο, του Πλαστήρα και του Κασβίκη με Ευρυτάνες και άλλων ενίσχυσε τους πολιορκητές επαναστάτες.

Στις 10 Απριλίου, Μεγάλο Σάββατο, με αφορμή την αρπαγή μερικών προβάτων στο Πουρνάρι έγινε επτάωρη μάχη κοντά στο Δομοκό χωρίς όμως αποτέλεσμα, λόγω έλλειψης γενικότερου στρατηγικού σχεδίου και κακού συντονισμού των επαναστατικών δυνάμεων.

Στις 13 Απριλίου κατέφθασαν 1.000 επαναστάτες με αρχηγό το συνταγματάρχη Παπακώστα Τζαμάλα από τον Αλμυρό για ενίσχυση.

Στις 14 Απριλίου όμως εμφανίστηκαν, ερχόμενα από την Καρδίτσα, τουρκικά στρατεύματα από 4.200 άντρες, με ιππείς, άτακτα σώματα και με -4- κανόνια κατευθυνόμενα προς το Θαυμακό

(Σκάρμιτσα) με αρχηγό το Ζεϊνέλ πασά και το Νουρεντίν πασά. Στο Θαυμακό (Σκάρμιτσα) ήταν οχυρωμένος ο Ευάγγελος Μ. Κοντογιάννης με 1.000 άντρες. Εκεί έλαβε χώρα άμεση σύγκρουση και έγινε φονική

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μάχη που κράτησε μέχρι αργά το βράδυ. Οι Τούρκοι έκαναν τρεις επιθέσεις

(γιουρούσια), έριξαν -530- βολές πυροβολικού, αλλά στο τέλος δεν κατόρθωσαν να κάμψουν τους ηρωικούς άντρες του Κοντογιάννη και αφήνοντας -250- 300- άντρες τους νεκρούς αποσύρθηκαν για την επόμενη μέρα. Στη μάχη αυτή σκοτώθηκαν και 200 Έλληνες, μεταξύ τους ο λοχαγός Ι. Βαϊρακτάρης, ο Ντούζος, ο Παπαγγέλης, δυο αδελφοί Μασουρόπουλοι και τρία εξαδέλφια από τη Ναύπακτο.

Τη νύχτα εκείνη όμως ο Ευάγγελος Κοντογιάννης, αναμετρώντας τις δυνάμεις του, βλέποντας την έλλειψη εφοδίων και την κόπωση των αντρών του, την εγκατάλειψη της πολιορκίας του Δομοκού από τους άλλους επαναστάτες προς την ανατολική και νότια πλευρά της πόλης και επί πλέον τον κίνδυνο εγκλωβισμού του, αναγκάστηκε να διατάξει υποχώρηση των αντρών του προς τα δυτικά εγκαταλείποντας κατ' ανάγκη το ένδοξο πεδίο της μάχης. Αυτή ήταν η τελευταία μάχη στην περιοχή. Η κατοχή του Πειραιά από τους Αγγλογάλλους και τα άλλα πολιτικά-διπλωματικά γεγονότα προκάλεσαν την καταστολή του αγώνα του 1854. Η αγγλογαλλική κατοχή συνεχίστηκε ως το 1857, ενώ ο πόλεμος είχε λήξει με τη συνθήκη ειρήνης του Παρισιού (Μάρτιος 1856). Ο απελευθερωτικός κι αυτός αγώνας δυστυχώς, δε δικαιώθηκε και η δουλεία συνεχίστηκε.

3.Ο απελευθερωτικός αγώνας τα έτη 1866-1869

Με την ευκαιρία της έκρηξης της Κρητικής επανάστασης, το 1866, οι υπόδουλοι Θεσσαλοί, Ηπειρώτες και Μακεδόνες άρπαξαν και πάλι τα όπλα στα χέρια τους για την πολυπόθητη ελευθερία τους.

Ο Επαμεινώνδας Δεληγεώργης, ως υπουργός Εξωτερικών σε συνεννόηση και με το βασιλιά Γεώργιο Α΄ ασφαλώς, πρότειναν οργάνωση επανάστασης και προς τις παραπάνω περιοχές, όπου διατηρούνταν επαναστατικές εστίες για ΄΄παθανό και προς τα εκεί κέρδος΄΄.

Κυρίως, όμως, ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος με το νεαρό τότε υπουργό Εξωτερικών Χαρίλαο Τρικούπη υπέθαλψαν εντατικότερη επαναστατική δραστηριότητα. Περιοριζόμαστε σε γεγονότα της περιοχής.

Ο Ζήσης Σωτηρίου, ένας λαμπρός πατριώτης, με τριάντα-30-ενόπλους συμπολεμιστές του, επιχειρεί να εισβάλει στις ΄΄κούλιες΄΄ των συνόρων, για να βοηθήσει τον απελευθερωτικό αγώνα της περιοχής Δομοκού, χωρίς να επιτύχει δυστυχώς η προσπάθειά του. Προέκυψε, μάλιστα, διπλωματικό ζήτημα για την ελληνική κυβέρνηση, με την κατηγορία ότι βοηθάει κι ενθαρρύνει τις επαναστάσεις.

Την άνοιξη του 1866 εκδηλώθηκε επαναστατική δραστηριότητα κυρίως γύρω από την Ανάβρα (Γούρα). Ένας σημαντικός οπλαρχηγός

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αναδείχτηκε τότε εκεί, ο Κυριάκος Καραμπάσης, με μερικές εκατοντάδες ενόπλους, αλλά και άλλοι, με συνέπεια να εντείνεται ο επαναστατικός αγώνας. Πολλές μάχες έγιναν υπό μορφή κλεφτοπολέμου καθ' όλο το 1866 και στις αρχές του 1867 σε διάφορες τοποθεσίες, όπως στη Φιλιαδόνα, στους Κωφούς, στην Ανάβρα, στη Μελιταία, στο Μακρολείβαδο, στον Παλαμά κ.ά. Κυρίως στον Παλαμά έγινε σφοδρή μάχη, που κράτησε 5-7 ώρες, όπου διακρίθηκαν οι οπλαρχηγοί Κυρ. Καραμπάσης, Καλαμάρας και Βουλγαράκης. Στη μάχη σκοτώθηκαν-40-Τούρκοι και μόνο-2-Έλληνες. Το δυσμενές όμως για την Ελλάδα και τότε ευρωπαϊκό πολιτικό κλίμα υπαγόρευε την κατάπαυση και εκείνου του απελευθερωτικού αγώνα. Η Ελλάδα υποχρεωνόταν να αποφύγει κάθε ενέργεια που θα ενίσχυε προσπάθειες επανάστασης στις κτήσεις του σουλτάνου. Η κυβέρνηση, καθώς η χώρα δεν ήταν προετοιμασμένη στρατιωτικά, αναγκάστηκε να συμμορφωθεί και τα επαναστατικά κινήματα τερματίστηκαν με την ικανοποίηση των αξιώσεων της Υψηλής Πύλης.

4.Ο απελευθερωτικός αγώνας τα έτη 1876-1878

Ήταν ο τελευταίος απελευθερωτικός αγώνας στην περιοχή Δομοκού, που υπαγόρευσαν οι συγκυρίες της εποχής εκείνης.

Τα αντάρτικα σώματα της ελεύθερης και υπόδουλης πατρίδας κινήθηκαν, με καλύτερη, αυτή τη φορά, προετοιμασία, αρτιότερη οργάνωση και προσεκτικότερο συντονισμό ενεργειών, ώστε ν' αποφευχθούν οι αποτυχίες του παρελθόντος. Μεγάλη επαναστατική δραστηριότητα παρουσίασαν τα λεγόμενα καπετανάτα. Σημαντικό ήταν το καπετανάτο στο Νεοχώρι και στην Ανάβρα (Γούρα) που διοικούνταν: 1) από τον ιερέα του Νεοχωρίου Παπαδημήτρη Κανάκη, 2) το Βασίλη Κόκκινο από την Ομβριακή, 3) το Δημήτρη Αβαρτσιώτη ή Γουρνά από τη Μελιταία, και με γραμματέα το Δημήτρη Μάμμο από το Δομοκό. Ο ρόλος της τριμελούς επαναστατικής επιτροπής ήταν πολιτικός και στρατιωτικός, αλλά και συγχρόνως και συντονιστικός.

Έγιναν σπουδαίες μάχες στη θέση "Στενά Λιθάρια" έξω από το Δομοκό, την Ομβριακή και αλλού, απ' όπου εξεδιώχθηκαν οι Τούρκοι.

Ο οπλαρχηγός Φούντας, έβαλε φωτιά στο χωριό Πασαλί, κοντά στην Αγόριανη. Ένα επαναστατικό σώμα όμως εγκλωβίστηκε από τους Τούρκους, στη Βαρδαλή και οι ηρωικοί εκείνοι άντρες μη βρίσκοντας άλλον τρόπο διαφυγής, αντί να παραδοθούν, προτίμησαν να σκοτωθούν πολεμώντας.

Η δραστηριότητα εκείνη των επαναστατικών σωμάτων στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία σε συνδυασμό και μ' εκείνη του τακτικού στρατού με αρχηγό το Σκαρλάτο Σούτσο, που εισέβαλε στη Θεσσαλία στις 21 Ιανουαρίου 1878, ασφαλώς προκάλεσε το ευνοϊκό υπέρ της Ελλάδας και των υποδούλων κλίμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στο ιστορικό χωριό Παλαμάς Δομοκού, πραγματοποιήθηκε στις 7 Μαρτίου 1878, μεγάλη σύναξη επαναστατών-πολεμιστών στο χώρο της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου. Ύψωσαν την ελληνική σημαία, ορκίστηκαν με σύνθημα: '' Ελευθερία ή θάνατος'', κήρυξαν την επανάσταση εναντίον των Τούρκων, όρισαν επταμελή επαναστατική επιτροπή και συνέταξαν προκήρυξη προς τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, εκλέγοντας Προσωρινή Διοίκηση της επαρχίας Δομοκού.

Η Πολιτεία για να τιμήσει, έστω και αργά, με τη συνεργασία των τοπικών συλλόγων κι άλλων παραγόντων, ως εκπλήρωση εθνικού χρέους, προέβη στην ανέγερση ανάλογου και αντάξιου προς την ηρωϊκή πράξη, μνημείου στον ιστορικό αυτό χώρο, που φωτίζει και διαιωνίζει το υψηλό νόημα των αγώνων του έθνους για την κατάκτηση και τη διατήρηση της ελευθερίας του.

Το ευνοϊκό υπέρ της Ελλάδας και των υποδούλων κλίμα υλοποιήθηκε με τη σύγκληση συνεδρίου στο Βερολίνο των Μεγάλων Δυνάμεων υπό τον καγκελάριο Βίσμαρκ τον Ιούνιο του 1878.

Το Συνέδριο του Βερολίνου (1878), ανέτρεψε τις ρυθμίσεις που προβλέπονταν στη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (Φεβρουάριος 1878), και περιόρισε τα σύνορα της Βουλγαρίας. Δυστυχώς η Μακεδονία, η Θράκη και η Ήπειρος παρέμειναν στην Τουρκία.

Η Θεσσαλία, (συνεπώς και η επαρχία Δομοκού) και ένα μικρό τμήμα της Αρτας, ύστερα από πολύμηνες διαπραγματεύσεις με την Υψηλή Πύλη, προσαρτήθηκαν στο ελληνικό κράτος μόλις τον Απρίλιο του 1881 (απελευθέρωση Δομοκού: 8η Αυγούστου 1881).

Οι απελευθερωτικοί εκείνοι αγώνες όλων των εποχών αποτέλεσαν τους χρυσούς κρίκους της αλυσίδας για την άρση του βαρύτατου οθωμανικού ζυγού της δουλείας 500 περίπου ετών και την απόκτηση της ατίμητης πολιτικής ελευθερίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.Απ. Βακαλοπούλου, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη 1961 τ.Α΄.
2.Χριστόφ. Περραιβού, Ελληνική Επανάστασις, Αθήνα 1956 τ. Α΄.
3.Γενική Εφημερίδα της Ελλάδας 3/1/1831
4.Θεόδ. Κ. Καρατζά, Ιστορία της Επαρχίας Δομοκού, Αθήνα 1962
5.Πρακτικά Συνεδρίου, Ιστορία και Πολιτισμός της Επαρχίας Δομοκού, Δομοκός 1997
6.Γενικά Αρχεία του Κράτους
7.Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια
8.Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν ΗΛΙΟΥ
9.Ι. Βορτσέλα, Φθιώτις, Αθήνα 1907
10.Λεξικό Ελευθερουδάκη, Αθήνα 1926
11.Εγκυκλοπαίδεια Επιστήμη και Ζωή
12.Λαογραφικά της Επαρχίας Δομοκού
13.Ν. Γεωργιάδη, Θεσσαλία
14.Τα Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Γεώργιος Κ. Θ.Λέλης
ιστοριοδίφησυγγραφέας

ΘΕΜΑ
Πρακτικά οροθετικής γραμμής (1832) του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους. Προσκήνιο Παρασκήνιο

Κυρίες και Κύριοι Σύνεδροι.

Θέλω και από τη θέση αυτή να ευχαριστήσω τα Προεδρεία του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού και της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Φθιώτιδας, για την τιμητική πρόσκληση συμμετοχής μου, ως εισηγητή, στο 3ο Συνεδριο Φθιωτικής Ιστορίας, και παράλληλα να εξάρω τη συνεργασία η οποία εγγυάται τη συνέχιση παρόμοιων συνεδρίων, έρευνα και καταγραφή του ιστορικού παρελθόντος του τοπου μας.

Εισαγωγικό σημείωμα.

Μετά τον εφτάχρονο αγώνα μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, με ανεξακρίβωτες μέχρι και των ημερών μας ανθρώπινων απωλειών και οικονομικών επιπτώσεων, η διεθνής κοινότητα άρχισε δειλάδειλά να αφυπνίζεται και να γίνεται πλέον πασηφανές στις τότε Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία) ότι πρέπει να βρεθεί λύση στο ελληνικό ζήτημα και να δοθεί, έστω και, υπό «**ορισμένους όρους**», ανεξαρτησία σ' ένα κομμάτι της ελληνικής επικράτειας.

Η προσπάθειες αυτές αναπτέρωσαν το ηθικό των επαναστατημένων Ελλήνων και με μια σειρά μέτρων, ενεργειών και αποφάσεων στράφηκαν προς τον Ιωάννη Καποδίστρια, ως τον ποιο ενδεδειγμένο Έλληνα πολιτικό, στις δύσκολες εκείνες στιγμές του ελληνισμού.

Στις 3/15 Απριλίου 1827 η Συνέλευση της Τροιζήνος με το ΣΤ ψήφισμα εξέλεξε για επτά χρόνια, Κυβερνήτη της Ελλάδας τον Ιωάννη Καποδίστρια[1]. Ταυτόχρονα με το ίδιο ψήφισμα διόρισε και τριμελή αντικυβερνητική «**αντί του Κυβερνήτη**» επιτροπή μέχρι την άφιξή του, τους Γ. Μαυρομιχάλη, Ι. Νάκο και Ι. Μιλαΐτη ή Μακρή.

Τα προηγηθέντα της έναρξης των εργασιών οριοθέτησης.

Στις 6 Ιουλίου 1827 υπογράφτηκε στο Λονδίνο μεταξύ Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας «***Συνθήκη χάριν τής ειρηνοποιήσεως τής Ελλάδος***», με το αιτιολογικό «*...θεωρήσασαι τήν άνάγκην τοῦ νά ἐπαθέσουν τέλος εἰς τόν αἱμοσταγῆ ἀγώνα, ὅστις, παραδίδων τάς ἑλληνικάς ἐπαρχίας καί τάς*

1. Αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο στις 6 Ιανουαρίου, στην Αίγινα 11 και ανέλαβε τα καθήκοντά του στις 23 Ιανουαρίου 1828.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους εἰς ὅλας τάς ἀταξίας τῆς ἀναρχίας, προξενεῖ καθ' ἡμέραν νέα ἐμπόδια εἰς τό ἐμπόριον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν, καί δίδει ἐφορμήν εἰς πειρατικάς πράξεις, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον προξενουν μεγίστας ζημίας εἰς τους ὑπηκόους τῶν συμφωνουσῶν Ὑψηλῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ἀπαιτοῦν ἐνταυτῷ ἐκ μέρους αὐτῶν μέτρα πολυέξοδα ἐπαγρυπνήσεως καί καταδιώξεως...» και συνεχίζει επειδή ο Βασιλιάς της ΑγγλίαςΙρλανδίας και ο Βασιλιάς της Γαλλίας Ναβάρρας *«..ελαβον πρός τούτοις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων τήν θερμήν πρόσκλησιν νά μεσολαβῆσωσι παρά τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ, καί ἐπιθυμοῦσαι, καθώς καί ἡ Α. Μ. Αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσσιῶν, νά στήσουν τήν χύσην τοῦ αἵματος καί νά ἐμποδίσουν τά δεινά παντός εἴδους, τά ὁποῖα εἰμποροῦν νά προέλθουν ἀπό τήν ἐξακολούθησιν τοιαύτης στάσεως των πραγμάτων. Ἀπεφάσισαν νά ἑνώσουν τάς προσπαθείας των, καί νά ρυθμίσουν τήν σύμπραξίν των δι' ἐπισήμου συνθήκης, ἐπί τῷ σκοπῷ νά εἰρηνεύσουν τά διαμαχόμενα μέρη διά συμβιβασμού, ὁποιον ἀπαιτοῦν ἡ φιλανθρωπία καί τό συμφέρον τῆς ἡσυχίας τῆς Εὐρώπης.»*.

Το Β' άρθρο της εν λόγω συνθήκης προέβλεπε. *«....Οἱ Ἕλληνες θέλουν γνωρίζει τήν ὑπεροχῆν τοῦ Σουλτάνου ὡς ὑπερέχοντος κυρίου (Suzerain), καί κατά συνέπειαν θέλουν πληρώνει εἰς τό Ὀθωμανικόν Κράτος ἐτήσιον φόρον, τοῦ ὁποίου τό ποσόν θέλει διορισθῆ ἅπαξ διά παντός διά κοινῆς συγκαταθέσεως. Θέλουν κυβερνῶνται ἀπό ἀρχάς, τάς ὁποίας αὐτοί οἱ ἴδιοι θέλουν ἐκλέγει καί διορίζει, ἀλλ' εἰς τόν διορισμόν αὐτῶν ἡ Πύλη θέλει ἐχει προσδιωρισμένην τινά ψῆφον.*

Διά νά κατορθωθῆ ἐντελής διαχώρησις μεταξύ τῶν ἀτόμων τῶν δύο εθνῶν καί διά νά προληφθῆ πᾶσα σύγκρουσις, συνέπεια ἄφευκτος τόσον πολυχρονίου πάλης, οἱ Ἕλληνες θέλουν λάβει ὑπό τήν κυριότητά των τάς ἐπί τῆς Στερεᾶς καί τῶν Ἑλληνικῶν νήσων κειμένας τουρκικάς ἰδιοκτησίας, μέ συμφωνίαν νά ἀποζημιώσουν τούς πρώην ἰδιοκτήτας ἤ δι' ἐτησί ου τινός ποσότητος, ἥτις θέλει προστεθῆ εἰς τόν πληρωθησόμενον φόρον εἰς τήν Πύλην, ἤ δι' ἄλλης τινός συμφωνίας τῆς αὐτῆς φύσεως». Και το Γ'. *«Τά μερικώτερα τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου, καθώς καί τά ὅρια ἐπί τῆς Στερεᾶς, καί τά ὀνόματα τῶν νήσων τοῦ Αρχιπελάγους, εἰς τάς ὁποίας θέλει προσαρμοσθῆ ὁ συμβιβασμός, θέλουν ἀποφασισθῆ εἰς ἐπομένην διαπραγμάτευσιν μεταξύ τῶν ὑψηλῶν Δυνάμεων καί τῶν δύο ἀναφερομένων μερῶν».*

Εγένετο ἐν Λονδίνῳ τήν 6 Ἰουλίου, ἔτει σωτηρίῳ 1827.

(Τ. Σ.) ΔΥΔΛΕΫ, ΠΟΛΙΑΑΓΚ, ΛΙΕΒΕΝ

Για την πραγματοποίηση των ως άνω αποφάσεων διώρησαν πληρεξούσιους: Η Αγγλία τον υποκόμητα Δύδλεϋ, Ιωάννη Ουιλλιέλμον, η Γαλλία τον πρίγκιπα Ιούλιον κόμητα Πολιγνάκ και η Ρωσία το στρατηγό και πρίγκιπα του Λιέβεν,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Με το πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου 1829 προβλεπόταν: Ότι οι πρέσβεις της Αγγλίας καί Γαλλίας *«...άμα φθάσουν είς Κωνσταντινούπολιν, θέλουν ἔμβη είς διαπραγμάτευσιν μέ τήν Ὀθωμανικήν Κυβέρνησιν, ἐξ ὀνόματος τῶν τριῶν Αὐλῶν, αι ὁποῖαι ὑπέγραψαν τήν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1827, περί τῆς μελλούσης εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος κατά τάς ἀκολούθους βάσεις».*

Οροθεσία τῆς Στερεᾶς καί τῶν Νήσων.

«Θέλει προταθῆ είς τήν Πύλην, ή ὁροθεσία τῆς Στερεᾶς νά ἀρχίζῃ ἀπό τήν εἴσοδον τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου, καί διαπερῶσα τήν κορυφήν τῆς Ὄθρυος νά ἐξακολουθῆ κατ' εὐθεῖαν γραμμήν μέχρι τῆς πρός Ἀνατολάς κορυφῆς τῶν Ἀγράφων, ἥτις ἑνώνει τό ὄρος τοῦτο μετά τοῦ Πίνδου. Ἐκ τῆς ἀκρωρείας ταύτης ή οροθετική γραμμή νά καταβαίνη είς τήν κοιλάδα τοῦ Ἀσπροποτάμου πρός τό μεσημβρινόν μέρος τοῦ Λεοντίου, τό ὁποῖον θέλει μείνει είς τήν Τουρκίαν, καί, διαπερῶσα τήν ἄλυσον τοῦ Μακρυνόρους, νά περιλαμβάνη είς τό Ἑλληνικόν Κράτος τό στενόν τοῦ Μακρυνόρους, τό ὁποιον ἄρχεται ἀπό τήν πεδιάδα τῆς Ἄρτης, καί νά τελειώνῃ εἰς τόν Ἀμβρακικόν κόλπον. Ὅλαι αἱ πρός μεσημβρίαν τῆς γραμμῆς ταύτης κείμεναι ἐπαρχίαι θέλουν συμπεριληφθῆ είς τό νεοσύστατον Ἑλληνικόν Κράτος.

Αἱ παρακείμεναι είς τήν Πελοπόννησον νῆσοι, ή Εὔβοια καί αἱ κοινώς καλούμεναι Κυκλάδες, θέλουν ἀποτελεῖ ὡσαύτως μέρος τούτου τοῦ Κράτους.

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1829 έγινε στο χωριό Υψηλάντη (Πέτρα) Βοιωτίας η τελευταία μάχη μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων και την επόμενη υπογράφτηκε, μεταξύ του Δημ.Υψηλάντη και των Οσμάν αγά Οτζά και Ασάν Μουχουρδάρη, συνθήκη η οποία μεταξύ των άλλων προέβλεπε.

6. Νά λάβωσι πλησίον των τάς εὑρισκομένας φυλακάς των είς τήν πόλιν τῆς Λεβαδίας, είς τό Χάνι του Κατοίκου[2], τό Τουρκοχώρι[3] καί τήν Φοντάναν[4] δηλονότι νά ἀδειάσουν ἐντελῶς ὅλας αὐτάς τάς θέσεις των, καί είς τήν Μπουδονίτσαν μέχρι Θερμοπυλῶν καί τῆς Ἀλαμάνας νά ἀφῆσωσι μόνην τήν εὑρισκομένην είς αὐτάς φρουράν, χωρίς νά κάμωσι προσθήκην καμμίαν.

Με τη σύμβαση τα σύνορα του νέου Ελληνικού Κράτους ακολουθούσαν τη γραμμή Σπερχειός, Γοργοπόταμος, Δυο Βουνά, Μαυρολιθάρι....

Κατά τη διάρκεια συζήτησης και σύνταξης του ***«Πρωτοκόλλου τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν γενομένης συνδιαλέξεως τῆς 22 Ἰανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830»***, οι πληρεξούσιοι της Γαλλίας και

2. Η θέση του μου είναι άγνωστη.

3. Τουρκοχώρι. Ήταν στην περιοχή της Ελάτειας.

4. Φοντάνα. Ονομασία που δόθηκε το 1914 στην κοινότητα Μοδίου και η οποία ακυρώθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αγγλίας «Ἀρξαμένης τῆς συνδιαλέξεως... παριστάνουσι εἰς τόν πληρεξούσιον τῆς Α. Α. Μ. (Ρωσίας) τήν ἔφεσιν τοῦ νά μάθωσιν, ὁποίαν πρόσοψιν βλέπει τό 10 ἄρθρον τῆς ἐν Ἀδριανοπόλει προσφάτως ὑπογραφείσης εἰρήνης μεταξύ τῆς Ρωσσίας καί τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἄρθρον, τό ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τάς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος».

Το άρθρο 2 έγραφε «...ἡ διοριστική γραμμή τῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος, ἀρξαμένη ἀπό τάς ἐκβολάς τοῦ Ἀσπροποτάμου, θέλει ἀνατρέξει τόν ποταμόν αὐτόν ἕως κατέναντι τῆς λίμνης τοῦ Ἀγγελοκάστρου, καί διασχίσασα τόσον αὐτήν τήν λίμνην, ὅσον καί τάς τοῦ Βραχοχωρίου καί τῆς Σαυροβίτσας, θέλει καταλήξει εἰς τό ὄρος Ἀρτοτίνα, ἐξ οὗ θέλει ἀκολουθῆσει τήν κορυφήν τοῦ ὄρους Ἄξου, τήν κοιλάδα τῆς Κοτούρης, καί τήν κορυφήν τοῦ ὄρους Οἴτης ἕως τόν κόλπον Ζητουνίου, εἰς τόν ὁποῖον θέλει καταντήσει πρός τάς ἐκβολάς τοῦ Σπερχειοῦ.

Ὅλαι αἱ χῶραι καί τόποι κείμενοι πρός μεσημβρίαν αὐτῆς τῆς γραμμῆς, τήν ὁποίαν τό συμβούλιον ἐχάραξεν ἐπί τοῦ ἐνταῦθα ὑπό στοιχεῖον Σ.... συναπτομένου γεωγραφικοῦ πίνακος, θέλουν ἀνήκει εἰς τήν Ἑλλάδα. ὅλαι δέ αἱ χῶραι καί τόποι, οἱ πρός ἄρκτον κείμενοι τῆς αὐτῆς γραμμῆς, θέλουν ἐξακολουθῆ ν' ἀποτελῶσι μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Θέλουν ἀνῆκει ὡσαύτως εἰς τήν Ἑλλάδα ἡ νῆσος Εὔβοια ολόκληρος, οἱ Δαιμονόνησοι, ἡ νῆσος Σκῦρος, καί αἱ νῆσοι, αἱ ἐγνωρισμέναι τό ἀρχαῖον ὑπό τό ὄνομα Κυκλάδες, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, κείμεναι μεταξύ τοῦ 36 καί 39 βαθμοῦ πλάτους βορείου, καί τοῦ 26 βαθμοῦ μῆκους ἀνατολικοῦ τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς Γρενβίσχης.[5]

Σημαντικότατες και καθοριστικές ήταν και οι προσπάθειες του Ιωάννη Καποδίστρια, για την ένταξη, εντός των ορίων του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτος και των τότε επαρχιών Ζητουνίου (Λαμίας), Πατρατζικίου (Υπάτης) και Καλλιδρόμης (Καρπενησίου), όπως και τελικά έγινε.

Το όλο υλικό καταχωριζόταν ως ακολούθως:

1832
Ἡ περί ὁρσθεσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους συμφωνία τῆς Κων/λεως. 4/1.

1832
Ἐκθέσεις τοῦ Στρατηγοῦ Στάϊκου Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματείαν καί σχετικόν ὑπόμνημα αὐτῆς (3 Σεπτ. 1832). 4/1β.

5. Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος. Σπ. Μαρκεζίνη. Έκδοση ΠΑΠΥΡΟΣ, Αθήνα 1966 σ.σ. 337-370.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1832

Πρακτικά συνεδριάσεων οροθετικῆς Ἐπιτροπῆς):

συν/χης Baker (Αγγλίας).

» Scallon (Ρώσος)

άντ/χης Barthelemy (Γάλλος)

Xussein Bey (Τούρκος)

στρατηγός Στάϊκος Γιαννάκης (Ἕλλην). 4/1γ.

Αλληλογραφια αφορώσα τα της οροθεσίας.

1832

Ἀνεπίσημον

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν
Γραμματεία τῆς Ἑλ.(ηνικῆς). Κυβερνῆσεως
Οἱ Ἀντιπρέσβεις
Δώκιν
Ρουάν
Ρούημαν
Ἐν Ναυπλίῳ τήν 31/19 Ἰουλίου 1832

Κύριε!

Ἡ πρός τους ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβεις τῶν Συμμάχων Αὐλῶν διαπραγμάτευσις, περί τῆς ὁροθεσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἔλαβε κατ' εὐτυχίαν πέρας. θέλομεν λάβει τήν τιμήν νά κοινοποιήσωμεν τά ἀποτελέσμά της πρός τήν Κυβέρνησιν, ἀφοῦ λάβη αὕτη καί τό ἐπίσημον κῦρος ἀπό τάς Αὐλάς μας. Ἐλάβομεν ἐν τοσούτῳ τῆν παραγγελίαν νά σας κοινωποιήσωμεν, ἀνεπισήμως[6], τό πρῶτον καί τρίτον ἐκ τῶν ἄρθρων τῆς Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης πράξεως, τά ὁποῖα διαλαμβάνουσιν εἰδικῶς τά συμφωνηθέντα ὅρια διά τῆν Ἑλλάδα, καί τόν τρόπον καθόν θέλει ἐνεργηθῆ ἡ ὁροθέτησίς των

Θέλετε παρατηρήσει, Κύριε, ὅτι ἑνας ἀξιωματικός Ἕλλην καθώς καί ἑνας ἀξιωματικός Τοῦρκος, δύνανται νά παρευρεθῶσιν εἰς τά ἔργα τῶν ὁροθετῶν τῶν συμμάχων Αὐλῶν καί ἐπιθυμητόν εἶναι τοῦ νά ἐκλεχθῆ ὁ ἀξιωματικός οὗτος ὅσον δυνατόν ταχύτερον.

Δέχθητι Κύριοι

Ἄρθρον α[ον]. Καθόσον ἀφορᾷ τήν ὁροθεσίαν ἀνατολικῶς, τό ἔσχατον σημεῖον τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν δύο Ἐπικρατειῶν, τίθεται εἰς τήν ἐκβολήν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ ὁ ὁποῖος τρέχει πλησίον τοῦ χωρίου τῆς Γραδίτσης[7].

6. Υπάρχει και άλλο έγγραφο με το χαρακτηρισμό **Ανεπίσημον και ελάχιστες διαφορές.**

7 . Γραδίτσης. Παλαιός οικισμός στην περιοχή της Σούρπης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἐκεῖθεν ἀρχόμενον τό σύνορον, ἀναβαίνει τόν ποταμόν τοῦτον μέχρι τῆς πηγῆς του· ἐκεῖθεν φθάνει εἰς τόν ζυγόν τῆς Γούρας, ἀφίνον εἰς τήν Ἑλλάδα τήν δίοδον τοῦ Χλομοῦ, φθάνει μόνον νά μήν κεῖται ἡ δίοδος αὐτη πέραν τῆς κορυφῆς τοῦ ζυγοῦ τούτου. Τό σύνορον ἐκεῖθεν θέλει ἀκολουθεῖ πρός δυσμάς τήν κορυφήν τοῦ ἰδίου ζυγοῦ καθόλην του τήν ἔκτασιν καί ἐξαιρέτως κατά τήν ἄκραν τοῦ Βαρυμπόβου[8] διά νά φθάσῃ εἰς τήν κορυφήν, ἡ ὁποία ὑπό τῷ ὀνόματι Βελοῦχι, συνδέει τούς τρεῖς μεγάλους ζυγους, τῶν βουνῶν. Ἀπ' αὐτήν τήν ἄκραν, ἡ γραμμή, ἀκολουθοῦσα ὅσον εἶναι δυνατόν, τάς ἐπιφανεστέρας θέσεις, θέλει ἐκτείνεται διά τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀσπροποτάμου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης, καί θέλει ἀποτερματίζεται εἰς τόν κόλπον τοῦτον μεταξύ Κόπρενας καί Μενιδίου, κατά τοιοῦτον ὅμως πάντοτε τρόπον, ὥστε τό γεφύρι τῆς Τατάρηνας, τό στενόν καί ἡ Κούλια τοῦ Μακρυνόρος νά ἐμπεριέχονται ἐντός τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, τό δέ γεφύρι τοῦ Κόρακος καί αἱ ἁλικαί τῆς Κόπρενας, νά μένουν εἰς τήν Ὀθωμανικήν Πόρταν[9]. Τοιουτοτρόπως ἡ ὄχθη τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης, ἡ πρός ἄρκτον καί δυσμάς τοῦ σημείου κατά τό ὁποῖον ἡ ὁροθεσία τελευτᾶ πίπτουσα εἰς τά νερά, θέλει μένει εἰς τήν Ὀθωμανικήν Αὐτοκρατορίαν·· ἡ δέ ὄχθη τοῦ κόλπου· ἡ πρός μεσημβρίαν καί ἀνατολάς τῆς γραμμῆς· ταύτης· ἀνήκει εἰς τό Ἑλληνικόν Κράτος, ἐξαιρουμένου τοῦ φρουρίου τῆς Πούντας, τό ὁποῖον θέλει παύσει καί εἰς τό ἑξῆς νά ἀνήκη εἰς τήν Πόρταν μέ ἔκτασιν, οὔτε μικροτέραν μισῆς οὔτε μακροτέραν μιας ὥρας.

Μολοντοῦτο οἱ Ἀντιπρόσωποι τῶν Αὐλῶν περί πολλοῦ ποιούμενοι τάς πρός αὐτούς κοινωθείσας εὐχάς ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου, ὡς πρός τό μέρος τῆς Ἐπαρχίας τοῦ Ζητουνίου, τό κείμενον εἰς τήν ἀριστεράν τοῦ Σπερχειοῦ, ἐστερξαν τό νά ἀνατεθῇ τό περί τούτου εἰς τό ἐν Λονδίνῳ Συμβούλιον ἐπί ρητῇ συμφωνία τοῦ νά μή προκύψη ἐντεῦθεν καμμιά βραδύτης διά τήν ἀπόφασιν καί ἐκτέλεσιν τῶν συνεπειῶν τοῦ συμβιβασμοῦ, ἀποκατέστη ὅθεν ἀναγκαῖον νά προβλέψωσι τήν ἐνδεχομένην περίστασιν, καθ' ἣν τό τεμμάχιον τοῦτο τῆς περιφερείας τοῦ Ζητουνίου[10], ἤθελε μείνει εἰς τό Ὀθωμανικόν Κράτος. Κατ' αὐτήν τήν περίστασιν, τό σύνορον Ἀνατολικῶς, ἄρχεται ἀπό τάς ἐκβολάς τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, καί ἀναβαίνει τήν ἀριστεράν ὄχθην τοῦ σημείου καθ' ὃ ἐνόνονται αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ζητουνίου καί Πατρατζικίου[11]. Ἐκεῖθεν τό σύνορον φθάνει τήν κορυφήν τοῦ Ζυγοῦ τῆς Γούρας, ἀκολουθοῦν τήν κοινήν ὁροθεσίαν τῶν δύο τούτων Ἐπαρχιῶν καί τήν εὐθυτέραν γραμμήν, ἄν ἡ κοινῆ αὕτη ὁροθεσία, δέν ἐκτείνεται ἕως εἰς τήν κορυφήν τοῦ Ζυγοῦ τῆς Γούρας.

8 . Μάλλον πρόκειται περί της Βαρυμπόπης, σημερινής Μακρακώμης.
9 . Κυβέρνηση.
10 . Λαμίας.
11 . Υπάτη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τό σύνορον θέλει τρέχει ἀκολούθως καθόν τρόπον ἐπροσημειώθη, διά νά καταντήσῃ εἰς τόν κόλπον τῆς Ἄρτας.

Ἄρθρον Γ'. *Οἱ ὁροθέται τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλουν ἀρχίσει ἀμέσως, νά ὁρίσωσι τήν γραμμήν τήν ἀποφασισθεῖσαν σήμερον. Ἕνας ἐπίτροπος θέλει διορισθῆ ἀπό τήν Ὑψηλήν Πόρταν διά νά συμμεθέξῃ τῶν ἐργασιῶν τῆς ὁροθεσίας. Σημειωτέον, ὅτι καμμιά ἀργοπορία εἰς τήν ἐργασίαν ταύτην δέν δύναται νά προέλθη, οὔτε ἀπό τήν ἀπουσίαν τοῦ ἑνός ἤ τῶν δύο ἐκ τῶν Ἐπιτρόπων, οὔτε ἀπό καμμίαν ἄλλην αἰτίαν. Ἕνας Ἐπίτροπος διωρισμένος ἀπό τήν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν ἠμπορεῖ νά συμμεθέξῃ τῶν ἰδίων ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νά τελειώσιν εἰς τό διάστημα ἓξ μηνῶν ἀπό τῆς σήμερον· ὁσάκις ἤθελαν διαφανῶσιν οἱ Ἐπίτροποι, ἡ διαφορά ἀποφασίζεται δικαίως κατά πλειοψηφίαν.*

*

Πρός τόν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματέαν
τῆς Ἑλ.(ληνικῆς) Κυβερνήσεως
Οἱ ἀντιπρέβσεις
Δώκινς
Ρουάν
Ρούημαν
Τήν 31 Ἰουλίου 1832

Κύριε,

Ἡ Ὀθωμ.(ανικῆ) Πόρτα, διαρκούσης τῆς περί τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος διαπραγματεύσεως, παρέστησιν ὅτι πολύς ἀριθμός Ἑλλήνων ἐδούλευσεν τόν Μεχμέτ Ἀλῆ, καί ὅτι ἤ πρός αὐτόν συνδρομῆ των καί μάλιστα ἡ κατά θάλασσαν, ἦτο ἀπρεπῆς, καί ὅτι ἤλπιζεν εἰς τήν μεσολάβησιν τῶν Πληρεξουσίων τῆς Συμμαχίας, διά νά κατορθωθῆ εἰς τήν πατρίδα ἐπάνοδός των

Ἡ Ἑλ.(ληνική) Κυβέρνησις θέλει αἰσθανθῆ ἀναμφιβόλως ὅτι καθ' ἣν στιγμήν ἡ Πόρτα δίδει πάνδημον δεῖγμα τιμῆς τήν ὁποίαν ποσάκις εἰς τάς Συμ.(μαχικάς) δυνάμεις καί τῆς εἰλικρινοῦς της διαθέσεως τοῦ νά

προσαρμοσθῆ εἰς τούς εὐνοϊκούς σκοπούς των διά τήν στερέωσιν τῆς Ἑλ λάδος, οἱ ὑπήκουοι τοῦ νέου Κράτους δέν πρέπει νά διακρίνωνται εἰς τάς τάξεις τῶν ἐχθρῶν της.

Κατά τήν πρόσκλησίν μας ταύτην, ἡ Κυβέρνησις, Κύριε, θέλει εὐαρεστηθῆ νά μεταχειρισθῆ τά ἑτοιμότερα καί προσφυέστερα μέσα, διά νά προσκαλέση τούς Ἕλληνας τούς στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντας τόν Μεχμέτ Ἀλῆ

Δέχθητι κλπ.[12]

12. Το κείμενο αυτό υπάρχει και στη γαλλική γλώσσα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

36
Ὁδηγίαι πρός τόν Ἰ. Στάϊκον[13]

Ὁδηγίαι τῆς Ἑλ.(ληνικῆς) Κυβερνήσεως πρός τόν στ.(ρατηγόν) Ἰω.(άννην) Στάϊκον τοῦ ἕως τῆς στρατιωτικῆς ὁροθεσίας τοῦ κράτους Ἐπίτροπόν της.
4/1

36

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 7 Αὐγούστου 1832

Αἱ ὑψηλαί αὐλαί κατόρθωσαν εὐτυχῶς τό μέγα ἔργον τό ὁποῖον, διακοινώνη καί οἰκία πρός τήν Ἑλλάδα κινουμένης, ἀπεδέχθησαν ὡς πρός τήν Ὁροθεσίαν τοῦ νέου Κράτους. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ οἱ πρό καιροῦ διορισθέντες ὁροθέται ἐπίτροποι τῆς Συμμαχίας καί διατρίβοντες εἰς τήν Ἑλλάδα, οἱ Συνταγματάρχαι Κύριοι Βάκερ, Βαρθολομαῖος καί Σκαλών ἀναχωροῦν εἰς ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν των.

Συνακολουθεῖ τούς ὁροθέτας τούτους καί ὁ παρά τῆς Ὑψ.[ηλῆς] Πόρτας διορισθείς Χουσεΐμπαση καί ἐπειδή ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις ὀφείλει νά συμμεθέξῃ καί ἡ ἰδία τῶν σημαντικῶν τούτων ἐργασιῶν, σέ διώρισε διά τοῦ σημερινοῦ διατάγματος ἐπιτροπόν της διά νά συνδιάγῃς καί συμπράττῃς μετά τῶν ἀνωτέρω, ἀκολουθῶν τάς κατωτέρω ὁδηγίας.

Σέ ἐμπεριλείεται ἀντίγραφον τοῦ πρώτου καί τρίτου ἄρθρου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης ἐσχάτως Πράξεως μεταξύ τῆς Συμμαχίας καί τῆς Ὑψ.(ηλῆς) Πόρτας. Τά ἄρθρα ταῦτα ἔχουσι δύο καί μόνον ἀντικείμενα. Τό μέν πρῶτον ἀφορᾷ ὅλως διόλου τήν ὁροθετικήν γραμμήν ἕως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τό δέ τά καθῆκοντα τῶν ὁροθετῶν. Ὁ κύριος σκοπός τῆς ὁροθεσίας ταύτης εἶναι ἡ ὅπου ἐνδέχεται ἀσφαλεστέρα διαχώρησις τῶν δύο ἐπικρατειῶν·· καί ἐπ' αὐτῷ τῳ σκοπῷ ὁδηγῆθησαν ἀπό τούς φραγμούς τούς ὁποίους ἡ φύσις ἔθεσε κατά τό μᾶλλον ἤ ἦτον ἐπί τῆς γραμμῆς ταύτης.

Αἱ ἐργασίαι τῶν ὁροθετῶν θέλουν ἀρχίσει ἀπό τό δυτικόν μέρος τῆς γραμμῆς, καί ἐκεῖθεν θέλουν προχωρεῖ ἕως νά καταστῶσιν ἀνατολικῶς ὡς τά ἔσχατα σημεῖα τῆς Γραμμῆς τά ὁποῖα ἐτέθησαν εἰς τό πρῶτον ἄρθρον τῆς προδηλωθείσης πράξεως. Τό ἴδιον ἄρθρον σέ διδάσκει ὅτι δύο εἶναι τά σημεῖα ἀνατολικῶς. Τό μέν ἐμπεριλαμβάνει, τό δέ δέν ἐμπεριλαμβάνει εἰς τό νέον Κράτος τήν ἐπαρχίαν τοῦ Ζητουνίου εἰς τήν ἀριστεράν ὄχθην τοῦ Σπερχειοῦ. Ἡ ἀμφισβητῆσιμος αὐτη ὑπόθεσις ἀνετέθη εἰς τό ἐν Λονδίνῳ Συμβούλιον. Αὐτά τά αἴτια ὑπαγόρευσαν τήν ἀνάγκην τοῦ νά ἀρχίσῃ ἡ ὁροθετική γραμμή ἀπό τό δυτικόν μέρος ἐν τοσούτῳ μᾶς γνωστοποιεῖται καί ἡ Ὑψ.(ψηλοτάτη) ἀπόφασις τῆς συμμαχίας περί τοῦ

13. Τα κείμενα που γράφονται με έντονους- μαύρους χαρακτήρες και είναι εντός περιγράμματος,σκίασης, αποτελούν το εξωτερικό περιεχόμενο του εξωφύλλου των σχετικών εγγράφων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ώς ἀνωτέρω ἀμφισβητουμένου μέρους τήν ὁποίαν ἐν καιρῷ θέλει σπεύσει ἡ Κυβέρνησις νά σέ κοινοποιήσῃ πρός ὁδηγίαν σου.

Τό τρίτον ἄρθρον περιγράφει τά καθήκοντα, ὡς αἴρεται, τῶν ὁροθετῶν, καί τῆν μετοχήν τά ὁποια εἰς τάς ὁροθετικάς ἐργασίας θέλει ἔχει ὁ ἐπίτροπος τῆς Ἑλ. Κυβερνῆσεως. Βλέπεις ἐξ'αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, ὅτι ἡ...[14] πάντοτε νικᾶ.

Ἡ Ἑλ.(ληνική) Κυβέρνησις εἶναι εὔελπις ὅτι καί...[15] τό ἕως τῆς γραμμῆς ταύτης, καί ἡ στρατιωτική σου ἐμπειρία θέλουν συντείνουν μεγάλως εἰς ὅσα καλά μέλλουν ἐπί τῆς ὁροθετικῆς ταύτης γραμμῆς νά προκύψωσι εἰς τό Νέον Κράτος. Εἰς δέ τό προκείμενον τοῦτο ελκύουν ὅλην τήν ἰδιαιτέραν προσοχήν σου. Αἱ πρός τούς συναδέλφους σου παρατηρήσεις σου δύναται μεγάλως νά συντελέσωσιν εἰς τό ποθούμενον.

Κατά τήν εἰκοστήν τοῦ παρόντος μηνός ὅλοι οἱ ὁροθέται θέλουν εὑρεθῆ εἰς τήν Πρέβεζαν. Κατ' ἐκείνην τήν ἐποχήν ὀφείλεις καί ὁ ἴδιος νά εὑρεθῆς ἐκεῖ. Τά σημεῖα τά εἰς τήν διάκρισιν τῆς ὁροθετικῆς Γραμμῆς θέλουν εἶναι, κατά τήν γνώμην τῶν ὁροθετῶν τῆς Συμμαχίας, πέτρινοι πυραμίδες, ἡ κατασκευή τῶν ὁποίων ἀνῆκει εἰς μόνους τούς ὁροθέτας τῆς Ἑλ. Κυβερνήσεως καί τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας.

Διά νά ἐργάζονται ἐν ἡσυχία καί ἀσφαλεία οἱ ὁροθέται ἀνάγκην ἔχουσιν ἀπό φρουράν συγκειμένην ἀπό ἀνδρείους καί ἀξίους καί ἐμπείρους, ἡ ὁποία χρεωστεῖ νά παρακολουθῆ τούς ὁροθέτας καθ' ὅσον διάστημα διαρκοῦσιν αἱ ἐργασίαι των. Ἡ Κυβέρνησις χρεωστοῦσα νά προμηθεύσῃ τήν φρουράν ταύτην, ἀναθέτει ὅλην τήν φροντίδα τοῦ σχηματισμοῦ της, τῆς διευθύνσεώς της καί τῆς ἐξοικονομήσεώς της πρός τήν γεναιότητά σου, νονίζει δέ ὅτι ἀρκεῖ νά σύγκειται ἀπό 40 ἕως 50 στρατιώτας. Ἄν ὅμως ἡ χρεία τό καλέσῃ δύνασαι διά τῆς γνωμοδοτήσεως καί τῶν συναδέλφων σου, νά αὐξήσῃς τόν ἀριθμόν τοῦτον, καθώς ἡ περίστασις καί ἡ κοινή γνώμη σας ἤθελον ὑπαγορεύσουν. Τούς στρατιώτας τούτους, διά νά εἶναι πρόθυμοι εἰς τά ἔργα των, καί νά μή φέρνῃ καμμίαν ἐνόχλησιν εἰς τούς ἐγκατοίκους θέλει φροντίσει νά τούς προμηθεύῃς ἐξ ἰδίων σου· τήν συνήθη τροφήν καί τό σιτερέσιον καί ἡ Κυβέρνησις θέλει σοι ἀ ποδώσει τά διά ταῦτα ἐξοδά σου οἱ δέ μισθοί των θέλουν πληρωθῆ μετά ταῦτα. Ὁποίου εἴδος συνδρομήν ἤ εὐκολία εἰς τά ἔργα των, ἤθελον στερεθῆ εἰς ἀνάγκην οἱ ὁροθέται νά ἐπιθυμήσωσι, θέλεις φροντίζεις πάντοτε νά τούς χορηγεῖται. Ἐν αὐτῷ τούτῳ εφοδιάζεσαι καί μέ τήν ἐσώκλειστον ἐγκύκλιον πρός ὅλας τάς Ἐπιτοπείους Ἀρχάς.

Εἰς εὐκολίαν τῶν σχέσεῶν σου μέ τούς ὁροθέτας εἰς τήν εὐτυχεστέραν ἀποπεράτωσιν τοῦ σκοποῦ, ἡ Κυβέρνησις σέ διώρισεν Σύμβουλον τόν Κύριον Λάτρην. Ὁ χαρακτήρ καί ἡ ἱκανότητης τοῦ πολίτου τούτο πείθω-

14. Μία λέξη δυσανάγνωστη.
15. Δύο δυσανάγνωστες λέξεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σι τήν Κυβέρνησιν, ὅτι θέλουν σέ τόν ἀποδείξει ὠφέλιμον εἰς τάς ἐργασίας σου καί ἔτι μᾶλλον ὠφέλιμον διά τόν εὐρωπαϊσμόν του. Ἡ ἀξιότης του διά τάς περί τάς τοιαύτας διαπραγματεύσεις ὠφελίμους δύναται νά ἀπο καταστήση καί τάς συμβολάς του διά τό ἐπιστημονικόν μέρος τῶν ἐργασιῶν σύν καί τήν στρατιωτικήν ἐπαγνώσεων τῆς οροθετικῆς γραμμῆς σέ δίδει καί σύμβολον... Κύριον Γιόκμους. Ἡ ἐπί τῶν στρατιωτικῶν Γραμ. [ματεία] θέλει τόν ἐφοδιάσει μέ τάς ἀναλόγους ὁδηγίας, καί ὁποῖαι θέλουν σέ γνωστοποιηθῆ.

Μηνιαῖος σου μισθός προσδιορίζεται εἰς χίλια γρόσια.

Θέλει...[16] μέ τήν Γραμματείαν τῶν ἐξωτερικῶν, θέλει δώσει πρός αὐτόν ἐπιμελῶς πᾶσαν πληροφορίαν, τί θέλει ...[17] ἐκτός τῶν ὁδηγιῶν σου.

Ἀντίγραφον τῶν ὁδηγιῶν τούτων δύνασαι νά δώσης καί εἰς οὔτινα ἐκ τῶν Συναδέλφων σου ὁροθετῶν ἤθελε σύ ζητήση.

Ἐγκρίνονται
Ὁ Πρόεδρος
γεώργιος κουντουριώτης
ἀνδρέας ζαΐμης
Κ. μπότζαρις
Α. Μεταξάς
Α. πλαπούτας

296
Πολιτικάς καί Στρατιωτικάς Ἀρχάς κατά τήν Στερεάν Ἑλλάδα

296 *4/ 1*

Πρός τάς κατά τήν Στερεάν Ἑλλάδα
Πολιτικάς καί Στρατιωτικάς Αρχάς

8 Αὐγούστου.

Κατά τήν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφεῖσα ἐσχάτως στήριξιν, οἱ εἰς τήν ὁροθεσίαν τοῦ Ἑλ. Κράτους ἀπεσταλμένοι τῆς συμμαχίας καί τῆς Ὀθωμ.(ανικῆς) Αὐλῆς παρακολουθούμενη καί ἀπό τόν ὁποῖον ἐπί τούτῳ διώρισεν ἡ Ἑλλην. Κυβέρνησις, τόν στρατ.[ηγόν] Γιαννάκη Στάϊκον, ἀπε φάσισεν καί εἰς ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν των.

Ἐπειδή εἰς τήν εὐχερεστέραν ἐκτέλεσιν αὐτῶν καί εἰς τήν ἀσφάλειαν καί κίνησιν τῶν ὁροθετῶν ἐνδέχεται νά γενῆ ἀναγκαία ἡ ἀπό μέρους σας συνδρομή, προσκαλεῖσθε νά τήν χορηγήσετε προθύμως εἰς αὐτούς ὁποίαν καί ὁσάκις ἤθελον σᾶς τήν ζητήσουν.

16 . Μία λέξη δυσανάγνωστη.
17 . Δύο λέξησεις δυσανάγνωστες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἡ Κυβέρν.(ησις) στηριζομένη εἰς τόν ζῆλον σας, δέν ἀμφιβάλλει ὅτι θέλετ.ε τῆ συνδράμετε τόσῳ μᾶλλον προθύμως, καθόσον ἐκ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν ἐργασιῶν των, θέλουν πηγάσει καλά πολλοῦ λόγου ἄξια διά τήν Ἑλλάδα.

*

297

Στάϊκον Γιαννάκην

Η ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματεία[18]

Πρός τόν

Στρατηγόν Κύριον Γιαννάκην Στάϊκον[19]

297 .....[20]

Σπεύδω εὐχαρίστως νά σᾶς διευθύνω ἀντίγραφα τοῦ ὑπ' ἀρ. 35 διατάγματος, δι 'οὐ ἡ Κυβέρνησις σᾶς διώρισεν Ἐπίτροπον της εἰς τήν προκειμένην ὁροθεσίαν καί τῶν ὁδηγιῶν μέ τάς ὁποίας ἔκρινεν εὔλογον νά σᾶς ἐφοδιάση .

Ὁ ἔνθερμος ζῆλος μέ τόν ὁποῖον ὑπερασπίσθητε τόσα ἔτη τά συμφέροντα τῆς πατρίδος σας, πείθει ἀπό τοῦδε τήν Κυβέρνησιν καί διά τόν ὁποῖον θέλετε προθυμηθῆ καί ἔδει ὅτι θά καταβάλετε ὡς καί ἐν ταῖς πράξεσιν τῶν ὁποιων καί ἐπιφορτίζεσθε ἐργασιῶν.

*

298

Λάρην Ικ[21]**.**

298 *4/1*

Πρός

Τόν Κύριον Λάτρην.

Σᾶς διευθύνω εὐχαρίστως διάταγμα, δι' οὐ διορίζεσαι σύμβουλος τοῦ Στ.[ρατηγοῦ] Ἰω. Στάϊκου, ὀνομασθέντος παρά τῆς Κυβερνήσ.[εως] Ἐπιτρόπου εἰς τήν προκειμένην ὁροθετικήν γραμμήν. Προσθέτω καί

18 . Η τότε Γραμματεία αντιστοιχούσε με το σημερινό Υπουργείο.

19. Ο Γιαννάκης Στάικος καταγόταν από το Αγρίνιο. Οπλαρχηγός προ της Επανάστασης του 1821 και αγωνιστής καθ' όλη τη διάρκεια αυτής. Μετά την ανεξαρτησία της Ελλάδας παρέμεινε στο στρατό και έφθασε μέχρι το βαθμό του υποστρατήγου. Διετέλεσε υπουργός των Στρατιωτικών το 1849 και Γερουσιαστής. Απεβίωσε το 1867.

20. Δυσανάγνωστη ημερομηνία.

21. Ικέσιος. Αγωνιστής και δημοσιογράφος. Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1799 από πατέρα Κρητικό. Σπούδασε υπό τον Κούμαν και Οικονόμον. Η έκρηξη της Επανάστασης τον βρήκε στη Μασσαλία, οπότε ήρθε στην Ελλάδα και αγωνίστηκε για την απελευθέρωση της. Χρημάτησε σύμβουλος του Μιαούλη και συνόδευσε τον Τομπάζη στη Κρήτη και το Φαβιέρο στη Χίο. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας διωρίστηκε διοικητής της Θήρας, Μήλου και Σίφνου και στη συνέχεια της Λακωνίας. Από το 1843 επεδόθηκε στη δημοσιογραφία, εκδίδοντας την εφημερίδα «**Παναρμόνιον**». Μετά το 1862 εξελέγη πληρεξούσιος της εν Σμύρνη ελληνικής κοινότητας. Απεβίωσε στη Σμύρνη το 1881.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἀπόσπασμα τοῦ πρός αὐτόν οδηγιῶν τό ὁποῖον ἄφορα τά καθήκοντα.

Αἱ παρελθοῦσαι πρός τήν πατρίδα ἐκδουλεύσεις σου εἶναι πρός τήν Κυβέρνησιν ἀποχρῶσα ἐγγυησις καί περί τῶν προκειμένων.

*

366 **Διοικητική Ἐπιτροπή**
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Ἀρ. 300

Πρός τήν Διοικητικήν Ἐπιτροπήν

Ὁ κύριος Ι. Λάτρης διορισθείς Σύμβουλος τοῦ ὁροθέτου, δέν δύναται νά ἀναχωρήσῃ ἄνευ τινός χρηματικῆς χορηγίας.

Ὁ ὑποφαινόμενος εἶναι γνώμης νά τοῦ δοθῶσι, εἰς λογαριασμόν μισθῶν του γρόσια χίλια διακόσια ἀρ. 1200.

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 11 Αὐγούστου 1832
Ὁ Γραμματεύς
Τ. Σ. Σ. Τρικούπης

Ἐγκρίνεται νά ἐνεργηθῇ
ἀπό τήν Γραμ.(ματεία) τῆς Οἰκονομίας
Ὁ Πρόεδρος
γεώργιος κουντουργιώτης
ανδρέας ζαΐμης
Κ. μπότζαρις
Α. Μεταξάς
Δ. Πλαπούτας

Ἔναρξη των οροθετικών εργασιών.

Proles verbal de la premiere
Seance de la commission
Demarcatrice 31 Aout. 1832
Le 12 Septembre

..... 31 Αὐγούστου/
12 Σεπτεμβρίου 1832[22]

Οἱ Κύριοι συνταγματάρχαι Πάκερ Σκαλόν καί Βαρθελεμύ ἐπίτροποι ὁροθέται τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων, καί οἱ Κοι Χουσεΐν πεΐς ἀπό μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας καί στρατηγός Στάϊκος ἀπό μέρος τῆς

22. Χρησιμοποιούνται δύο ημερομηνίες, γιατί στην Ευρώπη το νέο ημερολόγιο εφαρμόστηκε το 1582 και στην Ελλάδα το 1924.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως συνῆλθον δεκάτην ὥραν πρός τῆς μεσημβρίας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ προξένου τῆς Α.(ὐτοῦ) Β.(ασιλικῆς) Μ.(εγαλειότητος) ἐκεῖ ἀφ' οὑ διεκοίνωσαν ἀμοιβαίως τά ἐφοδιαστικά ἔγγραφα των, οἱ Ἐπίτροποι ἔκαμον ἔναρξιν μιας προσωρινῆς ὁροθεσίας διαγραφούσης τήν εἰς τήν Ὑψηλήν Πόρταν συνθήκην ἔκτασιν γῆς ἐκεῖθεν τοῦ φρουρίου τῆς Πούντας. Ἡ ἐργασία αὕτη ἔγινεν ἐπί μιας χάρτας παριστώσης ἀκριβῶς τόν τόπον, καί μετά μακράν συζήτησιν, τήν ὁποίαν ἐκίνησαν οἱ Κοι Ἐπίτροποι Ἕλλην καί Ὀθωμανός τό ὅριον ἀπολῆφθέν εἰς τό μέσον ἑνός μεγάλου ἕλους τό ὁποιον διατέμνη τήν χερσόνησον ἀπό τό Β. Β. Α. εἰς τό Ν. Ν. Α. προσδιωρίσθη ὡς ἕπεται ἐπί τοῦ χωρίου κατά τό Β. Β. Α. εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἀκτῖνος δύο μιλλίων ἀπό τοῦ φρουρίου τῆς Πούντας, καί κατά τό Ν. Ν. Α. 3 μιλλίων καί 1/2 ἀπεφασίσθη εφεξῆς νά μεταβῇ ἡ ὁροθετική Ἐπιτροπή ἐπί τοῦ τόπου διά νά ἀποφασίσῃ ὁριστικῶς τήν θέσιν τῶν ὁρίων.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κατά τρίτην ὥραν μετά μεσημβρίαν μεταβᾶσα ἡ Ἐπιτροπή ἐπί τοῦ τόπου, καί κατιδοῦσα τό χωρίον ἐντελῶς ὅμοιον μέ τό διαγραφόμενον ἐπί τῆς χάρτας ἥτις εἶχε παρατηρηθῇ εἰς τήν συζήτησιν, ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς τά σημεῖα ἐπί τῶν ὁποιων ἔμελλον νά τεθῶσι τά ὅρια

Les Commissioners de L' alliance
Le colonel Scalon
L+ Col Barthelemy
Baker L+ Col.

*

408
4/1
Ὁροθέτης τῆς Κυβερνῆσεως

Πρός τήν Σ:(εβαστήν) Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας κλπ.

Διορισμένος ὑπό τῆς Κυβερνήσεως εἰς τήν προκειμένην τοῦ κράτους Ὁροθεσίαν μετά τοῦ Κυρίου Ἰ. Λάτρη ἀνεχώρησα ἐκ Ναυπλίου τήν 13 τοῦ παρόντος, καί μέ τήν δυνατήν σπουδήν ὁδιπορῶν καί ἑτοιμάσας τῆν φρουράν ἡ ὁποία κατά τάς οδηγίας μου μέλλει νά συνοδεύσῃ τήν Ὁροθετικῆν Ἐπιτροπήν, ἦλθον τήν 27 εἰς Βόνιτζαν. Οἱ δύω ὁροθέται Γάλλος καί Ἄγγλος ἀκόμη δέν εἶχον φθάσῃ, εἰς Πρέβεζαν. Ὁ Κύριος Λάτρης ἐπῆγε τότε μόνος εἰς Πρέβεζαν νά ὁμιλῆσῃ ἐκ μέρος μου μέ τόν Συνταγματάρχην Κύριον Βάκερον. Ἐν τ' αὐτῳ ἐφθασαν καί οἱ λοίποντες δύω συνάδελφοι, καί οὕτω τήν κα[23] ἐσυνήχθῃ ὅλη ἡ Ἐπιτροπή εἰς Πρέβεζαν.

Αὐθημερόν ἔγεινεν ἡ πρώτη Συνεδράσις εἰς τήν οἰκίαν τοῦ Ἄγγλου

23. 31η.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Προξένου Κυρίου Μάγιερου· κατὰ πρῶτον ἐζητήθησαν νά παρρουσιασθοῦν εἰς τήν Ἐπιτροπήν τά ἔγγραφα τοῦ Διορισμοῦ καί τῶν ἐπισήμων ὁδηγιῶν, τά ὁποῖα ἕκαστον μέλος ἔχει ἀπό τῆν Κυβέρνησίν του. Τούτου γενομένου μολονότι ἐδυσκολεύθη ολίγον ὁ Ὀθωμανός νά τό κάμῃ, κατ' ἄγνοιαν, ὡς φαίνεται, τῆς τάξεως, ἤρχησεν ἡ ομιλία περί τοῦ ἀκτίου. Ὁ Χουσεΐμπεης ἐπρόβαλεν ὡς ὅριον μικράν τινά σειράν βουνῶν κειμένων ἐπέκεινα τῆς μιᾶς ὥρας, ὡς ἀναγκαίαν εἰς τήν ἀσφάλειαν καί ἡσυχίαν τῶν ἐν ἀκτίῳ. Ἡμεῖς ἐπαρατηρήσαμεν, ὅτι τό φρούριον τοῦ ἀκτίου ἦτον δίκαιον νά κρεμνισθῇ ὅτι ἄν μένη εἰς τήν Τουρκίαν χάριν τῆς Πρεβέζης, δέν εἶναι εὔλογον τουλάχιστον νά δωθῇ εἰς τῆν περιφέρειάν του περισσοτερα γῆ ἀπ' ὅσην ἡ φύσις τοῦ τόπου καί ἡ οροθετική πρᾶξις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγχωρεῖ. Ἐγνωμοδοτήσαμεν λοιπόν νά μείνουν ὡς ὅριον δύο λιμνοθάλασσαι, καί ἡ μεταξύ αὐτῶν γραμμή περιλαμβάνουσα μόνον τῆν τελευταίαν τοῦ ἀκτίου χερσόνησον, καθώς φαίνεται εἰς τό σχέδιον. Ἡ πλειοψηφία τῆς Ἐπιτροπης ἀποδεχομένη τρία μίλια εἰς τήν ὥραν, καί λογαριάζουσα τό διάστημα κατ' ευθείαν γραμμήν ἀπό τό τεῖχος ἔφθασαν καί ἐδιώρησααν ὡς ὅρια δύω λιμνοθαλάσσας τόν χειμῶνα συγκοινωνούσας, ἀπό τάς ὁποίας ἡ μέν βόρρηση ἀπέχει ὡς 2: μίλια τοῦ Φρουρίου ἡ ἄλλη περί τόν Νότον περίπου 3: μίλια. Ἐζητήσαμεν κἀν τήν κυριότητα ολοκλήρου τοῦ τόπου τῶν λιμνοθαλασσῶν. Αὐτό τό ζῆτημα εἶχε κάμει καί ὁ Χουσεΐμπεης· ὥστε ἀπεφάσισεν ἡ πλειοψηφεία νά μοιρασθοῦν εἰς τήν μέσην ἀμφότεραι αἱ λιμνοθάλασσαι. Ἡ ἀπόφασις μετά τήν ἐπιτόπιον αὐτοψίαν ἐκτελέσθη καί τά τρία σημεῖα ἐβάλθησαν: ἐπί τήν ὁποίαν θέλουν κτισθῇ αἱ πυραμίδες.

Σήμερον ἀναχωροῦμεν ἐντεῦθεν δι' ἄρταν διά τοῦ Κόλπου. Καθ' ὁδόν θέλομεν ἀποφασίσει περί τῶν ἐν αὐτῷ νησιδίων Εἰς τήν ἄρταν ἡ Ἐπιτροπή θέλει προμηθευθῇ ἀπό πολλά ἀναγκαῖα διά τήν πολύπονον ὁδιπορείαν μας.

Τά χωρογραφικά σχέδια ἄνευ τῶν ὁποίων, εἶναι δύσκολον νά γνωρίση ἡ Κυβέρνησις ἐπ' ἀκριβῶς τήν ὁροθεσίαν καί τάς προσπαθείας μας, δανειζόμεθα μέχρι τοῦ νῦν ἀπό τούς συναδέλφους μας, διά νά τά διευθύνομεν εἰς τήν Κυβέρνησιν, καί νά μή προσφεύγωμεν εἰς κόπους ξένους καί μετά ἐν καιρῷ τῶν σκέψεῶν μας. Ἦτον οὐσιωδῶς ἀναγκαῖον νά ἔχωμεν μαζύ μας τόν ἐπιστήμονα τῆς χωρογραφίας, ὁποῖος ἦτον ὁ Κύριος Γιόκομση.

Ἐν Πρεβέζῃ τήν 3: Σεπτεμβρίου 1832
Ὁ Ἐπίτροπος τῆς Κυβερνήσεως εἰς τήν ὁροθεσίαν κτλ.
γιανακης Σταϊκος

*

Σήμερον τῇ 5/17 σεπτεμβρίου 1832 δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας πρό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μεσηβρία: ἡ Ὀροθετικὴ Ἐπιτροπὴ συνῆλθεν δευτέραν φοράν ἤδη καί ἐξελέξατο τόπον συνεδριάσεως τήν οἰκίαν τοῦ Αὐλικοῦ Προξένου, τήν ὁποίαν κατέχει ὁ Κος Ἐπίτροπος ὁροθέτης συνταγματάρχης Βάκερ.

Εἰργάσθησαν εἰς τά περί διανομῆς τῶν νῆσων καί νησιδίων τοῦ Κόλπου Ἄρτης.

Ἡ συζήτησις ἀρξαμένη καί στηριζομένη παρά τῶν Κων Ἐπιτρόπων τοῦ τε Ὀθωμανοῦ καί Ἕλληνος παρετάθη περισσότερον τῶν δύο ὡρῶν, καί ἐτελείωσε διά τῆς διανομῆς ὡς ἕπεται.

Δηλονότι

Αἱ νῆσοι λεγόμεναι Γαϊδαρονῆσι καί Κορακονῆσι ἀνευρεθεῖσαι ἐπί τοῦ τόπου ὡς γειτνιάζουσε μᾶλλον εἰς τήν γῆν τήν μένουσαν εἰς τήν Ὀθωμανικήν Πόρταν θέλουν εἶναι αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως· αἱ δέ νῆσοι Κέφαλον, Γουβαλονήσια καί ἄλλα προσημειωμένα εἰς αὐτάς τάς κειμένας πρός τά νοτιώτερα, θέλουν ἦναι τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ δύο διαφερόμενοι Ἐπίτροποι ἐπειδή ἔδωκαν τήν συγκατάθεσίν των εἰς αὐτήν τήν διανομῆν ὑπεγράφημεν ὅλοι.

Ἐν Ἄρτη τῇ 5/17 σεπτεμβρίου 1832.

Commissaires de L' alliance
Le Colonel de Scalon
Le ..... Col. Barthelemy
Baker Le Col.
Hussein Beys Commissaire poyr La Porte
T. Staicos Commissaire Grec

Η δεύτερη σελίδα της Βης συνεδρίασης.

409

Ὀροθέτης τῆς Κυβερνήσεως

ἀρ. 8

Πρός τήν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερικῶν κλπ.

Εἰς τάς 3: τοῦ παρόντος διά τοῦ ὑπ' ἀρ. 5[24] ἀναφέραμεν εἰς τήν Γραμματείαν ὅσων ἐπράξαμεν περί τοῦ Ἄκτίου ἐνωθέντες εἰς Πρέβεζαν μέ τούς λοιπούς Ὀροθέτας. Τήν αὐτήν ἡμέραν ἤλθομεν εἰς Σαλαχῶραν διά νά μεταβῶμεν εἰς ἄρταν, ἀφοῦ ἐν παρόδω ἐπαρατηρήσαμεν τό κορακονήσιον (κείμενον εἰς τό βάθος τοῦ κόλπου) τό νησίον αὐτό καί ἐξ κρατούμενον εἰς τούς Ἕλληνας· καλλιεργημένον ἀπό αὐτούς. Ἔχει πολλά προτερρήματα, καί ἡ θέσις του ἤθελε συμβάλει βέβαια εἰς τήν ὑπεράσπησιν περί τοῦ Ἑλληνικοῦ ὁρίου κατά τό μακρυνόρος. Τήν 5 ἔγεινεν εἰς ἄρταν β'. συνεδρίασις περί τῶν νησίων τοῦ κόλπου. ἡ

24. Δε βρέθηκε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

συνεδρίασις ἔγεινε εἰς τό ἐνταῦθα ἀγγλικόν προξενεῖον, ὅπου ἐκατοικοῦσαν ὁ Συνταγματάρχης Βάκερος. Ὁ Ὀθωμανός ἐρωτηθείς ἐζήτησεν ὅλα σχεδόν τά νησία μέ δικαιοτέρους λόγους ἔκαμα καί γώ ἐπιμόνως τό αὐτό ζήτημα. Οἱ ὁροθέται τῆς Ὑψηλῆς Συμμαχίας ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου, τό μέν κορακονῆσι καί Γαδουρονῆσι (κείμενον πλησίον τῆς χερσονήσου Πρεβέζης) νά μείνουν εἰς τήν Τουρκίαν· αἱ δέ βουβάλαι καί Κεφάλος εἰς ἡμᾶς. Ἀί βουβάλαι εἰναι τέσσερα ἤ πέντε νησίδια ἐν τῷ μέσῳ περί τοῦ Κόλπου τά ὁποῖα μέ τήν πρός ἄλληλα θέσιν των ἀποτελοῦν ἄραγμα, ὅπου ἐστάλη καιρόν χειμῶνος ὁ Ἑλληνικός Στολίσκος· ὁ δέ κέφαλος εἶναι πρός τήν ἀρχήν τοῦ κόλπου καί ἐχει νερόν.

Εἰς πᾶσαν συνεδρίασιν συντάσσεται ὑπό τῶν Ὁροθετῶν τῆς Συμμαχίας ἔκθεσι περιέχουσα ἐν συνόψει τά κυριότερα τῆς Συνεδριάσεως, εἰς αὐτήν ὑπογραφόμεθα καί ἡμεῖς καί μᾶς δίδεται ἀντίγραφον. Εἰς τήν ἔκθσιν τῆς πρώτης συνεδριάσεως, ὁ Ὀθωμανός Ὁροθέτης μή εὐχαριστουμενος εἰς τήν ὁροθεσίαν τοῦ ἀκτίου, δέν ἠθέλησε νά ὑπογραφῆ ἐφρονοῦσα καί γώ εἰς τήν β: νά κάμω τό αὐτό τόσῳ μᾶλλον εὐλογότερον, ὅσῳ ἤ ὅτι τό κορακονῆσι, δέν ἀναφέρεται παντάπασι εἰς τήν πρᾶξιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐνέδοσα ἐπί τέλους καί τάς παρατηρήσεις τῶν Κυρίων ὁροθετῶν. Ὁ Ὀθωμανός ὁροθέτης ἐζήτησεν τήν ἐπιούσαν ἄλλην συνεδρίασιν, ἐπρότεινε νά ἐπικυρωθοῦν τό κορακονῆσι μετά διαφόρων ἰχθυοτροφείων, τά ὁποια μέχρι τοῦ λούρου κρατοῦν οἱ Ἕλληνες. Τοιαύτας ὁδηγίας ἐπισυμφωνούσας μέ τήν Ὁροθετικήν Πρᾶξιν δέν ἠδύνατο νά ἔχουν οἱ Κύριοι ὁροθέται, καί ἡ πρότασις δέν ἔγεινε δεκτή.

Δι' ὅσον μέρος τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς ἔχωμεν ν' ἀποφασίσωμεν, φροντίζουν πρῶτον οἱ Κύριοι Ὁροθέται νά λαμβάνουν διά τῶν ἀξιωματικῶν ἀκριβῆ σχέδια τοῦ τόπου περί τοῦ ὁποιου θέλει γείνη ἡ σκέψις. Τήν 5 ἐστάλθησαν ἀπ' ἐδῶ οἱ ἀξιωματικοί τῶν Ὁροθετῶν διά νά σχεδιάσουν τόν μεταξύ κόπρενας καί κορακογεφύρας, μενιδίου καί Τατάρνας τόπον, ἐπί τούτῳ οἱ μέν ἐδιορίσθησαν ἀπό Κόπρενα ἕως Κοράκου οἱ δέ ἀπό μενίδι ἕως Τατάρηνα.[25] *Ἐπειδή καί ὁ δρόμος οὗτος ὁ δεύτερος διαβαίνει ἀπό τήν ἄκραν τοῦ βάλτου, ὁ ὁποῖος κάτα τήν ὁροθετικήν πρᾶξιν θέλει μείνει ὁλόκληρος εἰς τούς Ἕλληνας, ἐπροτείναμεν νά πιάσουν ἄλλον δρόμον βορεινότερον καί τοῦτο ἔγεινε.*

Ἐν Ἄρτῃ τήν 7 7βρίου[26] *1832*[27]

Ὁ ἐπίτροπος τῆς Ἑλλ.(ηνικῆς) Κυβερνήσεως

25 . Τατάρνας

26 . Γραφή του μήνα Σεπτεμβρίου.

27. Υπάρχει και άλλο έγγραφο που φέρει εξωτερικά την ένδειξη **513 Στάϊκος Γιαννάκης, Διοικ.(ητικός) Επίτρ.(οπος) 578 και ημερομηνία την 10 7βρίου 1832 Άρτα. (Αντίγραφον).**

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εἰς τήν ὁροθεσίαν κλπ.
γιανάκης Σταϊκος[28]

*

Αντίγραφον ***3 Seance***

Εἰς τό Σκάνωμα του Κομποτοῦ
2 Ὀκτωβρίου/20 Σεπτεμβρίου 1832

Ἡ Ὁροθετική Ἐπιτροπή συνῆλθε τρίτη ἤδη φοράν ὑπό τήν σκηνήν του Κου Συνταγματάρχου Βάκερ. Εἰργάσθη περί τήν διεύθυνσιν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς ἀρχομένη πρός δυσμάς ἐπί τοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ Κόλπου τῆς Ἀρτης μεταξύ Κόπρενας καί Μενιδίου.

Ἡ ἔποψις τοῦ χωρίου καί τά τοπογραφικά ἔγγραφα ὅσα μᾶς καθυπεβλήθησαν παρά τῶν προαποσταλέντων Ἀξιωματικῶν ἐπί σκοπῷ τοῦ νά διαγράψωσι τάς θέσεις Κόπρενας, Μενιδίου, καί τῶν Γκαυρῶν Ταταρίνας καί Κορακονήσι μᾶς ἐνήγαγον εἰς τήν ἐκλογήν τῆς ἐπομένης Γραμμῆς.

Δηλονότι

Ἀρχόμενοι ἀφ' ἑνός μετρίου στενοῦ (ἐπί τοῦ αἰγιαλοῦ) φέροντος εἰς Μενίδι (αον ὅριον) τά ἀκολουθόντα τήν ὑπωρείαν τῶν λόφων μέχρι τῆς εἰσόδου εἰς τό στενόν τοῦ Μακρυνόρους (βον ὅριον). Τέμνοσαι αὐτήν δι' εὐθείας γραμμῆς κατ' αὐτό τό σημεῖον, διά νά καταλάβωμεν αὖθις τάς ὑπωρειας (3ον ὅριον) πορευόμενοι κατά μῆκος αὐτῶν τῶν ὑπωρειῶν μέχρι τοῦ ρύακος ὀνομαζομένου Πούτζα (4ον ὅριον) ἀναπλεόντας ἕπεται τόν ρύακα μέχρι στενοῦ τινος αὐλῶνος σχηματισθέντος δύο ὑψηλῶν ὀρέων (5ον ὅριον) διαβαίνοντας αὐτόν κατά τοῦτο τό σημεῖον διά νά καταλάβωμεν χαράδραν ἀποτερματιζομένην εἰς τόν ποταμόν Κομβοτίου (6ον, 7ον & 8ον ὅριον).

Ἡ Γραμμή αὐτη καταλείπει εἰς μέν τῆν Ὀθωμανικῆν Πόρταν ὅλας τάς ἁλυκάς τῆς Κόπρενας, καί ὁλόκληρον τήν πεδιάδα μέχρι τῆς ὑπωρείας, εἰς δέ τούς Ἕλληνας δίδει ταυτοχρόνως ὅλα τά στενά τοῦ Μακρυνόρος κατά τό αον ἄρθρον τῆς ἐν Κωνσταντινοπόλει συμβάσεως.

Τα παρά τῶν ἐπί τούτω σταλέντων Κων Ἀξιωματικῶν σχέδια καταντήσαμεν εἰς τόν ποταμόν τοῦ Κομποτίου οὕτω δέ ἐξασφαλίζεται ἡ θέσις τοῦ Στριμονάρι, λωρίς τῆς ὁποιας τό στενόν τοῦ Μακρυνόρος κυκλοῦται κατά τό δεξιόν πλευρόν.

Ἐν τῷ Σκανώματι τοῦ Κομποτίου
2 ὀκτωβρίου/20 σεπτεμβρίου 1832
D Le Scalon colonel
Barthelemy S+ colonel
Baker St. colonel

28. Υπάρχει και άλλο έγγραφο που εξωτερικά φέρει τήν ένδειξη « **513 Στάϊκος Γιαννάκης Διοικητικός Επίτροπος 578** » φέρει ημερομηνία 10 7βρίου 1832 Άρτα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἐπίτροποι τῆς Συμμαχίας
Commissaires de L' alliance
Hussein Bey
γιανάκης Στάϊκος
*

Ἀντίγραφον

4η Συνεδρίασις Σκηνώματι

Οἱ Κύριοι Μέλη τῆς Οροθετικῆς Ἐπιτροπῆς συνελθντες εἰς τὴν σκηνήν τοῦ Κυρίου Συνταγματάρχου Σκαλόν τῇ 11 Οκτωβρίου 1832[29] ἐξηκολούθησαν τάς ὁροθετικάς ἐργασίας των.

Ἀπεφασίσθη ἡ Γραμμή ἥτις ἀπετερματίσθη κατά τόν ποταμόν Κομβώτι νά ἀνατρέξῃ τόν ποταμόν αὐτόν μέχρι τῆς πηγῆς τοῦ κυριώτερου κλάδου του (9ον καί 10ον ὅριον) καί νά ἀνέλθη εἰς τὴν ἀκρώρειαν τοῦ ὄρους Χελώνας.

Ἐκεῖθεν συμπορευθησομένη μέ τήν κορυφήν αὐτῆς τῆς σειρᾶς μέχρι τῆς ἄκρης Πλατοβοῦνι (11ον ὅριον) καταβαίνει παρακολουθοῦσα τὴν κλίσιν τῶν ὑδάτων μέχρι τοῦ λόφου ράχι (12 ὅριον) διά νά ἀναβῇ αὐθις εἰς τὴν κορυφήν τοῦ λύκο Γιώργη ἐπί τοῦ Γάβροβο (13ον ὅριον) καί νά ἀκολουθήση τήν χαράδραν στούς καπνούς μέχρι τοῦ Ἀσπροποτάμου.

Ἐν τοῦ Σκηνώματι τοῦ Ζουμεροῦ
τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1832
29 Σεπτεμβρίου
Commissaires de l' alliansce
Barthelemy L+ Col.. A de Scalon Baker S+ Col.
Commissaire Turc Commissaire Grec
Γαινάκης Στάϊκος
*

514
Στάϊκος Γιαννάλης
Διοικ. Επιτ. 578

Ἀρ. 9 *4/1*

Πρός τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερικῶν κλπ.

Διά τοῦ ὑπ' ἀρ. 8 ἐπληροφορήσαμεν τήν Κυβέρνησιν τά μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πραχθέντα εἰς Ἄρταν. Ἀφοῦ οἱ σταλέντες ἀξιωματικοί, διέγραψαν μέ πολύν κόπον τόν μεταξύ Κόπρενας καί Μηνιδίου, Κόρακος καί Τατάρηνας τόπον, ἀνεχώρησαν ἀπό Ἄρταν τὴν 19: καί ἤλθαμεν εἰς Κομπώτον. Αὐθημερόν οἱ Ὁροθέται μόνοι ἐκατέβημεν εἰς τό Μηνίδη, καί ἐπαρατηρήσαμεν ὅλον ἐκεῖνο τό μέρος. Τήν ἐπιούσαν ὑπό τήν συνοδείαν Ἄγγλου Ὁροθέτου εἰς Κομπῶτι, ἔγεινεν ἡ τρίτη συνεδρίασις. Ἡμεῖς ἐζητήσαμεν ὡς φυσικότερον ὅριον τόν

29 . Ημερομηνία νέου Ημερολογίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ξυροπόταμον, τό ὁποῖον ἤθελεν περιλάβει ἐντός τῆς Ἑλλάδος τήν Κόπρεναν μέ τάς ἁλικάς, τό Κομπῶτι, τήν κωμόπολιν τῆς Σκωληκαριᾶς μέχρι τῶν βουνῶν τῶν ὑπεράνω τοῦ Μακρυνόρους. Ἡ ἐπιτροπή, ὡς ἀσύμφορον μέ τήν πρᾶξιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δέν ἐδέχθη τήν πρότασί μας. Ὁ Ὀθωμανός ὁροθέτης ἀναφέρων πάντοτε ὡς ἐπιχείρημα τάς Συνεδριάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τάς ὁποίας παρευρίσκετο καί αὐτός, καί καθώς ἀγαπᾶ ὡς βεβαιώνει, αἱ ἐκεῖ γενόμεναι ἀποφάσεις, διαφέρουν ἀπό τήν ἔνοιαν τῆς ὁροθετικῆς πράξεως. Ἔκαμεν καί εἰς αὐτήν τήν περίστασιν παραδόξους προτάσεις καί περί τάς φιλονικείας ἐζήτησε νά τεθῇ ὡς ὅριον ἁπλῶς ἡ γραμμή διαβαίνουσα ἀπό τό Μηνίδι κατ' εὐθείαν εἰς τήν Τατάρηναν. Ἐθεωρήθησαν ἐκ νέου, καί παρεβλήθησαν αἱ ὁδηγίαι τῶν ὁροθετῶν τῆς Συμμαχίας μέ τάς τοῦ Χουσεΐμπεη. Αἱ ὁδηγίαι τούτου περιέχονται εἰς τό αὐτό ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ του, ἄλλ' ἡ ἔννοια των εἶναι ἀπαράλλακτως ἡ αὐτή μέ τάς ἰδικάς μας. Οἱ Κύριοι ὁροθέται τῆς Συμμαχίας ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου ἐπί τοῦ γενομένου σχεδίου ὑπό τῶν αξιωματικῶν τό ἀκόλουθον ὅριον, καθώς φαίνεται εἰς τό σχέδιον, καί εἰς τήν ἔκθεσιν τῆς Συνεδριάσεως. Ἡ γραμμή ἄρχεται ἀπό τό Μηνίδι, περιλαμβάνει ἐντός τά πλησίον βουνά τά ὁποῖα ἐκτείνονται κατά μήκος πρός τήν πλησίον Κόπρενα. Ἀπό τήν ἄκραν τοῦ βουνοῦ τούτου, ἡ γραμμή μεταβαίνει εἰς ἄλλο βουνόν βορρεινότερον, περιλαμβάνουσα ἐντός τῆς Ἑλλάδος ὀλίγην πεδιάδα, ἀπ' ἐκεῖ περιστρέφουσα πρός τό βόρρειον ἀφίνει ἐντός διάφορα ἄλλα καί κοντοβούνια, ἔπειται ἔρχεται εἰς δύο χειμάρρους ...[30] *ἀπό τούς ὁποίους ὁ μέν πρῶτος λέγεται Δούπιζα, ὁ δεύτερος ἀπέχων ὀλίγον ἀπό τό πρῶτον Πλατός. Ὁ δεύτερος οὗτος χείμαρρος περνᾶ πλησίον τοῦ Κωμποτίου, καί ἀφίνει εἰς τούς Ἕλληνας κάμποσα καλύβια Κομπωτιανά πλησίον τῶν ὁποίων ἐκαταλύσαμεν οἱ ἴδιοι ἐπί τῆς Ἑλληνικῆς ὄχθης· μέχρι τούτου ἀπε φασίσθη εἰς τήν περί ἧς ὁ λόγος Συνεδρίασιν ἡ προσδιορισθεῖσα γραμμή περιλαμβάνει ἐντός τό Δρυμονάρι καί Συγγενά Μοναστήροστενα ἀναγκαία εἰς τήν φύλαξιν τοῦ Μακρυνόρους, καί τό Μαυροχῶρι μετ' ἱκανοῦ τόπου ἐκ τῆς Σουμερούς, ἀπό τήν Ἐπαρχίαν Ἄρτης. Ὁ Ὀθωμανός ὁροθέτης μή δεχόμενος τήν ἀποφασισθεῖσα ταύτην γραμμήν, ἀνεχώρησεν ἀπό τήν Συνδρίασιν πριν τελειώσει, οὐδέ ἠθέλησε νά ὑπογραφῇ ἐπεται εἰς τήν ἔκθεσιν τῆς Συνεδριάσεως. Τήν 22: ἤλθαμεν ἀπό Κομπῶτι εἰς Σκουληκαριάν, καθ' ὁδόν ἐπαρατηρήσαμεν τό Ὑψηλόν ὄρος τῆς Χελώνας, τό ὁποῖον κεῖται μεταξύ τῶν Ἐπαρχιῶν Βάλτου καί Ἀρτας. Μετά διαφόρους ἄλλας παρατηρήσεις γενομένας ἀπό τήν Σκωληκαριάν, ἀναχωρήσαμεν ἐκεῖθεν τήν 25, καί ἤλθαμεν εἰς τήν ὄχθην τοῦ Ἀσπροποτάμου. Ἀφοῦ ἔγειναν ἄλλαι νέαι παρατηρήσεις μέ πολύν προσοχήν εἰς τά ἔμπροσθεν καί*

30. Μία λέξη δυσανάγνωστη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ὀπισθεν, ἔγεινεν χθες τῆν 29: καί τετάρτη Συνεδρίασις εἰς τήν ὁποίαν ἀπεφασίσθη τό ἀκόλουθον ὅριον. Ἡ οροθετική γραμμή ἐξακολουθοῦσα τόν χείμαρρον Πλατόν μέχρι τῆς πηγῆς του κυριωτέρου κλάδου του, καί ἀνέρχεται εἰς τήν ἀκρώρεια τοῦ ὄρους Χελώνας. Ἐντεῦθεν συμπαρεκτεινομένη μέ τήν κορυφήν αὐτῆς τής σειρᾶς μέχρι τῆς ἄκρας Πλατοβοῦνι, καταβαίνει παρακολουθοῦσα τήν κλίσιν τῶν ὑδάτων μέχρι του λόφου ράχι μέ γραικόπουλουν ἀναβαίνει αὖθις εἰς τήν κορυφήν τοῦ Λυκογιώργιν ἐπί τοῦ Γάβρογο, καί ἀκολουθεῖ τήν χαράδραν στούς Καπνούς εἰς τήν ὄχθην τοῦ Ἀσπροποτάμου. Εἶναι ἀναγκαῖον νά πληροφορήσω τήν Κυβέρνησιν ὅτι, ἀπροσδοκήτως ὁ Ὀθωμανός ὁροθέτης, μας ἐβεβαίωσε πρό ἡμερῶν, ὅτι δέν ἐχει καμμίαν ἄδειαν ἀπό τήν Κυβέρνησίν του νά κάμη τό ἥμισι τῶν ἥμισι τῶν ἐξόδων εἰς τάς Πυραμίδας τῆς ὁροθεσίας καθώς εἶναι σημειωμένον εἰς τάς ὁδηγίας μου. Αὐτά τά ἔξοδα ἐννοεῖ, ὅτι πρέπει νά γίνονται, κατά τό τουρκικόν σύστημα, ἀπό τάς πλησίον τῆς οροθετικῆς γραμμῆς Ἐπαρχίας ἐν ἤδη ἀγγαρίας, μέ τοιοῦτον τρόπον ἀναμφιβόλως ποτέ δέν εἶναι δυνατόν νά κτισθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι Πυραμίδες. Οἱ Κύριοι οροθέται τῆς Συμμαχίας φρονοῦν ὅτι εἰς τοιαύτην περίστασιν συμφέρει εἰς τήν Ἑλλάδα νά ἀναδεχθῇ μόνη ὅλον τό περί οὗ ὁ λόγος ἔξοδον. Ἐπρόσθεσαν ὅτι δύναται ἡ Ἑλλάς νά κρατηση τό ἀνάλογον τῆς Τουρκίας ἀπό τόν μεταξύ αὐτῆς καί τῆς Πόρτας μέλλοντα λογαριασμόν. Μέ παρακίνησαν ἐπομένως νά ἐνεργήσω κατά τοῦτο τά δέοντα. ὥστε νά μη μείνη ἀτελές τό οὐσιῶδες ἔργον τῶν Πυραμίδων. Γράφω εἰς τόν Ἔκτακτον Διοικητήν τῆς Δυτ.(ικῆς) Ἑλλάδος, νά δώση εἰς τούς Διοικητάς τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων τάς ἀναγκαίας Διαταγάς καί τά μέσα, διά τήν σύστασιν τῶν Πυραμίδων τῆς γραμμῆς τῆς ὁροθεσίας, διότι εἰς τάς περιστάσεις καί τούς τόπους ὁπού εὑρισκόμεθα καί διαβαίνωμεν, εἶναι σχεδόν ἀδύνατον νά κάμωμεν ἄλλο περισσότερον εἰμή τό νά θέττομεν τά σημεῖα συνιστάμενα εἰς χονδρά ξύλα, ἐπί τῶν ὁποιων θέλουν κτισθεῖ καί Πυραμίδες. Παρακαλεῖται ἡ Κυβέρνησις νά δώση περί αὐτού τούτου ὅσον τάχιον εἰς τόν Ἔκτακτον Διοικ.[ητήν] τῆς Δυτ.[ικῆς] Ἑλλάδος τάς ἀναγκαίας Διαταγάς διά νά μήν ἀργοπορῆ τό ἔργον. Αἱ αὐται Διαταγαί εἶναι χρεία νά δοθοῦν καί εἰς τούς Διοικητάς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τήν οροθετικήν γραμμήν οἷον Πατρατζικίου[31] *κλπ.*

Σουμεροῦ α[ην] *Ὀκτωβρίου 1832*[32]

Ὁ
Ἐπίτροπος τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως
εἰς τήν ὁροθεσίαν κτλ.
γιανάκης Σταϊκος

Ἀντίγραφον

31 . Ονομασία της Υπάτης κατά την Τουρκοκρατία.
32 . Ημερομηνία παλαιού ημερολογίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Rroces verbal de la
5 Seance de la Commissio Demarccatrice
Le 23/11 Octomre 1832
Ἔκθεσις τῆς 5ης Συνεδριάσεως της Ὁροθετικῆς Ἐπατροπῆς
τῇ 23/11 Ὀκτωβρίου 1832

Ἀντίγραφον
5 Συνεδρίασις
Ἐν τῳ Σκηνώματι τοῦ Πετάλλου
τῇ 23/11 8βρίου[33]1832[34]

Οἱ Κύριοι Ἐπίτροποι συνιστῶντες τήν Ὁροθετικήν Ἐπιτροπήν (ἐξαιρουμένου τοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας ἀπόντος πρό δώδεκα ἡμερων διά λόγους τοῦ ἁρμοδίου) συνῆλθον ὑπό τήν σκηνῆν τοῦ Κου Ἀντισυνταγματάρχου Πάκερ.

Ἀπεφάσισαν εἰς αὐτήν τῆν Συνεδρίασιν θεωρήσαντες μετά τῆς ἀκριβεστέρας προσοχῆς τόν τόπον ὄντας τούς ἐγνώριζαν ἀπό τοῦ Ἀσπροποτάμου τήν εφεξῆς ὁροθεσίαν.

Ἐκ τοῦ σημείου ὅπου τό ρεῦμα στούς καπνούς πίπτει εἰς τόν Ἀσπροπόταμον, ἠκολούθησαν αὐτόν τόν ποταμόν, διαβαίνοντες ὑπό τήν κρημνισμένην γέφυραν στις τριχαῖς διά νά φθάσουν εἰς τήν ἐκβολήν τοῦ ποταμοῦ Πλατανιά (15 ὅριον) ἀναπλέοντας μέχρι τῆς κυριωτέρας πηγῆς, ἔφθασαν ἐπί τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Ζουρνάτου (16ον καί 17ον Ὅριον). Ἐξ αὐτοῦ τοῦ σημείου ἀκολουθῶντας τόν ζυγόν ἦλθον εφεξῆς ἀπό τοῦ Ἀὐχένος Ἀφωρισμένη (18ον ὅριον) διά νά καταλάβουν τήν κορυφήν τοῦ ὄρους Πέντε Πύργοι (19ον ὅριον) καί νά συνκλίσωσι τήν γραμμήν ταύτην, ἀκολουθώντας πάντοτε τήν κλίσιν τῶν ὑδάτων μέχρι τοῦ αὐχένος τρία σύνορα (20 ὅριον).

Ἡ Γραμμή τήν ὁποίαν ἀκολουθοῦν ἀπό τῆς ἐκβολῆς τοῦ Πλατανιά μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Ζουρνάτου ορίζει ἐπί τοῦ παρόντος τά Τμήματα Λεοντίτου; μέχρι τῆς Μεγαλόβρυσης. Ἡ δέ ἀπό τοῦ Ζουρνάτου εἰς τά Τρία Σύνορα, ορίζει τά Τμήματα τοῦ Πετρίλλου καί Τρουβάτου κατά τήν τοιαύτην διεύθυνσιν ἠκολούθησαν πρός τούτοις εἰς τήν διατῆρησιν τῶς ὑδάτων τά ὁποία πίπτουν εἰς τόν Ἀσπροπόταμον πλησίον τῆς Γεφύρας τῆς Ταταρίνας.

Ἐν Πετρίλλω τῇ 23/11 Ὀκτωβρίου 1832.

Commission de L' alliance
Ἐπίτροποι τῆς Συμμαχίας

Le colonel de Scalon Le S+ Col. Barthelemy – Baker S+ Col.

Commissaire Turc — *Ἐπίτροπος Ὀθωμανός*
Commissaire Grec — *Ἐπίτροπος Ἕλλην*
Γιανάκης Στάϊκος

33 . Γραφή του μήνα Οκτωβρίου.
34. Γράφεται πρώτα η μερομηνία του νέου ημερολογίου και στη συνέχεια του παλαιού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

*

Rroces verbal de la
6 Seance de la Commissio Demarccatrice
Ἔκθεσις της 6ης Συνεδριάσεως
της ὁροθετικης Ἐπιτροπης
τῇ 26/14 Ὀκτωβρίου 1832
Γιαννάκη Στάϊκο

Ἀντίγραφον

6 Συνεδρίασις

Οἱ κύριοι Ἐπίτροποι Ὁροθέται τῶν νέων ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους συνῆλθον ἐν Πατρούλλα ὑπό τήν σκηνήν τοῦ Κου Ὑποσυνταγματάρχου Πάκερ.

Κατά τάς γενομένας ἐρεύνας εἰς τήν ὁποίαν δέν συμμετέσχεν ὁ Ἐπίτροπος τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας, ἀπεφάσισαν τά ἑξῆς.

Ἀπό τῶν Τριῶν Συνόρων παρακολουθοῦντα πάντοτε τήν διάκρισιν τῶν ὑδάτων ἐφθασαν εἰς τόν αὐχένα τοῦ Σταυροῦ τῆς Πασταριᾶς (21 ὅριον) ἐντεῦθεν ἀνάβησαν εἰς τήν κορυφῆν τοῦ Πουτζικάκη (22 ὅριον) διά νά καταβῶσιν εἰς τό ἄντρον τῆς Σπηλιᾶς Καμακίας, ὅθεν ἀναβρύει ἡ κυριωτέρα πηγή τοῦ ποταμοῦ τῆς Καρίτζας τόν ὁποῖον ἠκολούθησαν μέχρι τῆς ἐκβολῆς του εἰς τόν ποταμόν τῆς Μάτζηρης ἤ Μίγδοβης (23 ὅριον). Ἐξελέξαντο τήν ὁροθεσίαν ταύτην ὡς ἀκριβῶς ὑπαγορευομένην παρά τῆς φύσεως τῶν τόπων, καί ὡς ἐκπληροῦσαν καθ'' ὅλα τόν σκοπόν τῆς ἀσφαλείας καί εἰς τά δύω Κράτη.

Ἐν τῇ Σκανώματι τῆς Πετρούλλας
τῇ 26/14 8βρίου 1832.[35]

Commission de L' alliance

Barthelemy S+Colonel Le colonel Scalon Baker le colonel

Commissaire Turc — *Commissaire Grec*
Ἐπίτροπος Ὀθωμανός — *Ἐπίτροπος Ἕλλην*
Γιανάκης Στάϊκος

*

478
Στάϊκος Γιαν. ὁροθέτης ἑλλην
ἀπάντησις ἀρ. 534

Ἀρ. 12.

Πρός τήν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερικῶν κλπ.

Ἀπό προλαβόν ὑπ' ἀρ. 9 ἐκ Σουμεροῦ ἡ Κυβέρνησις ἐπληροφορήθη τήν ἀποφασισθεῖσαν εἰς 2: Συνεδριάσεις ὁροθεσίαν ἀπό Μενιδίου μέχρι τοῦ Ἀσπροποτάμου.

35. Κι εδώ γράφεται πρώτα η ημερομηνία του νέου ημερολογίου και συνέχεια του παλαιού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τήν αην τοῦ παρόντος ἀναχωρήσαμεν ἀπό τήν Σουμεροῦ· ἐπλησιάσαμεν εἰς τήν γέφυραν τοῦ Κόρακος, καί μετά διάφορα καταλύματα ἐστάθημεν ἱκανάς εἰς Πετρίλον, κρατημένοι ἀπό κακοκαιρίας. Ἐκεῖθεν μέ πολλάς δυσκολίας καί ταλαιπωρίας, ἐπροχωρήσαμεν διά τῆς Πεζούλας καί Νουρομπόλεως εἰς τήν σειράν τοῦ Ὄρθρους, εἰς τοῦ ὁποιου τήν ὑπώρειαν εὑρισκόμεθα σήμερον.

Εἰς τό μεταξύ Ἀσπροποτάμου καί Ὄρθρους κεῖται ἡ Ἐπαρχία των Ἀγράφων· εἰς αὐτήν εἶναι καί αἱ δύο γέφυραι Κόρακος καί Τατάρηνας. Ὁ Ὀθωμανός ὁροθέτης ἐχων ἀπό τήν Κυβέρνησιν του μυστικήν ὁδηγία (πρᾶγμα παράδοξον καί φύσει ἀκατόρθωτον) νά μήν παραχωρήσῃ εἰς τούς Ἕλληνας οὐδέ σπιθαμήν ἀπό τήν ἐπαρχίαν ταύτην·. Μέ πρόφασιν εὔσχημον ἀπό τούς τελευταίους κόπους ἐλλειψε καί τάς Συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιτροπή ὅμως ἐξακολουθοῦσα μέ ὅλας τάς δυσκολίας τοῦ καιροῦ καί τοῦ τόπου τάς τοπογραφικάς παρατηρήσεις, ἐθησε τέλος πάντων εἰς τρεῖς Συνεδριάσεις καί τά μεταξύ Ἀσπροποτάμου καί Ὄρθρους ὅρια. Ὁ τόπος οὗτος εἶναι πολύ ἀνώμαλος καί ἀσούδητος. Ἐδυνήθη ὅμως ἡ Ἐπιτροπή νά εὕρῃ τό φυσικώτερον καί επιτηδειότερον εἰς ἀμφότερα τά κράτη Ὅριον. Ἡ γραμμή διαβαίνουσα τόν Ἀσπροπόταμον ἀπό τοῦ Καπιούς Ὡς ἐρρέθη προλαβόντως τέσσαρες ὥρας ἀπό τήν γέφυραν τοῦ Κόρακος, κατεβαίνει τόν ποταμόν ἕως ὅτου εὑρίσκει τῆν χαλασμένην γέφυραν Τριχανῆ, καί ἐμβαίνουσα ἐκεῖθεν εἰς τόν ποταμόν Πλατανιᾶ ἀναβαίνει εἰς τήν Κυρίαν πηγήν του. Ἐκεῖθεν ἐρχεται εἰς τήν κορυφήν τοῦ ὄρους Ζουρνάτου καί ἐπί τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ περνᾶ τόν αὐχένα τῆς Ἀφωρισμένης ἀναβαίνει τό ὄρος Πέντε Πυργους καί ἐξακολουθεῖ τήν σειράν ταύτην κατά τήν κλίσιν τῶν ὑδάτων μέχρι τοῦ αὐχένος τῶν Τριῶν Συνόρων. Ἀπό τά τρία Σύνορα προχωροῦσα πάντοτε κατά τόν μερισμόν τῶν ὑδάτων, ἡ γραμμή φθάνει εἰς τόν λεγόμενον Σταυρόν τῆς Πασταριᾶς, ἀναβαίνει ἐπειτα εἰς τό βουνόν Μπουζικάκη ἀφίνουσα εἰς τήν Τουρκίαν τά ὑψηλά ὄρη τῶν Ἀγράφων Καβάλαν καί Καράβαν. Ἐκεῖθεν καταβαίνει εἰς τήν λεγόμενην σπηλιάν τοῦ Καμακιᾶ, ὅπου εἶναι ἡ Κυριωτέρα πηγῆς τοῦ ποταμοῦ Καρίτζας, τόν ὁποῖον ἡ γραμμή ἀκολουθεῖ μέχρι τῆς ἐκβολῆς του εἰς τόν Μεγάλον ποταμόν τῆς Μίγδοβας, ὁ ὁποῖος χύνεται κατά τόν νότον τῆς Τατάρηνας εἰς τόν Ἀχελῶον. Ἀπό τάς ἐκβολάς τῆς Καρίτζας ἡ γραμμή καταβαίνει ολίγον τῆν Μίγδοβαν ἕως ὅτου εὑρίσκει τόν ρύακα τῆς Μούχας, ἀναβαίνει μέχρι τῆς πηγῆς του καί ἐκεῖθεν εἰς τό ὄρος Ἴταμον, προχωρεῖ ἀπό τοῦ Ζυγοῦ τούτου εἰς τό λεγόμενον Γρεβενοδιάσελον ἐκεῖθεν διέρχεται τό Καπροβοῦνι, ἀναβαίνει εἰς τό ὄρος Βουλγάραν, καί διά τοῦ Ζυγοῦ αὐτῆς φθάνει εἰς τῆν βρύσιν τοῦ Ζαχαράκη, τόν ἀληθινόν δεσμόν ὅπου συνάπτονται οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τό Πρωτόκολλον τρεις Μεγάλοι Ζυγοί, Πίνδου, Ὄρθρους, καί Οἴτης. Ἡ ὁροθεσία αὕτη ἀφίνει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εντός τῆς Ἑλλάδος τό Βελοῦχι ἀν καί ἀναφερόμενον εἰς τήν πρᾶξιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρίς νά τό πλησιάσῃ παντάπασιν, καί νά τό μεταχειρισθῇ ὡς ὅριον διότι ἐπαρατηρήθη ἐπιτοπίως ὅτι δέν εἰναι τό Βελοῦχι ὁ δεσμός τῶν τριῶν ζυγῶν καθώς ἀναφέρει τό πρωτόκολον, ἀλλά ἡ εἰρημένη Βρύση τοῦ Ζαχαράκη τρεῖς ὥρας πρός τό βόρρειον τοῦ Βελουχίου, πλησίον εἰς τήν ὁποίαν ἐτέθη καί τό ὁροθετικόν Σημεῖον, εἰς αὐτήν ἔρχεται καί ὁ ζυγός τοῦ Βελουχίου ὡς καί οἱ ἄλλοι μεμονωμένοι.

Ἡ ὁροθεσία μας οὕτω ἀφοῦ ἐφθάσαμεν εἰς τόν Ὄρθρυον εἰναι ἐν τῳ τελειοῦσθαι. Ἐγώ τότε ἐπιστρέφω εἰς Βραχῶρι. Παρακαλῶ τήν Κυβέρνησιν νά Διατάξῃ μετά τῆν παραλαβήν τῆς παρούσης ἄνευ ἀναβολῆς τόν ἀναγκαῖον πόρον διά τήν πληρωμήν τῶν μισθῶν μου, καί ἄλλων ἐξόδων τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, καί τοῦ μισθοῦ τῆς φρουρᾶς, τήν ὁποίαν ἐσύνθησα ἐξ' ἀρχῆς μέ τήν ἀτομικήν μου προπληρωμῆν εἰς τό ἥμισι τῶν μισθῶν των, καί τήν ὑπόσχεσίν μου εἰς τό τέλος τῆς ὁροθεσίας διά νά τούς ἀποπληρώσω. Ὁ λογαριασμός ὅλος εἶναι καταστρωμένος ἐντάξει, τό ὁποῖον μετά τό τέλος τῆς ὁροθεσίας θέλει τόν διευθύνω εἰς τήν Κυβέρνησιν διά νά μοῦ δωθοῦσιν τά εἰρημένα ἔξοδα καί μισθοί.

Ἡ Κυβέρνησις, εἶναι χρεία, δι' ὅσα μέρη κρατούμενα ὑπό τῶν Τούρκων, ἔμειναν εἰς τήν Ἑλλάδα κατά τῆν ὁροθεσίαν, κρατῶνται δέ εἰσέτι ὑπό αὐτῶν καί ἐνοχλοῦνται οὐκ ὀλίγον, ὁποῖα εἶναι τά Ἄγραφα καί ἄλλα μέρη, νά λάβῃ κάποιαν πρόνοιαν περί αὐτῶν, καί διά τῆν ἀσφάλειαν ὅλης τῆς ὁροθετικῆς Γραμμῆς.

Ἐκ τοῦ Ροβολιάρι Νέων Πατρῶν 24 8βρίου 1832
Ὁ Ἐπίτροπος τῆς Ἑλλ.(ηνικῆς) Κυβερνῆσεως εἰς τῆν Ὁροθεσίαν.
γιανάκης στάϊκος.

*

Rroces verbal de la
7 Seance de la Commission Demarccatrice
Le 2 Novembre 1832
Ἔκθεσις τῆς 7ης Συνεδριάσεως τῆς ὁροθετικης Ἐπιτροπῆς
τῆν 2 Νοεμβρίου 1832

Ἀντίγραφον

7 Συνεδρίασις

Οἱ Κύριοι μέλη συνιστῶντα τήν ἐπί τῆς Ὁροθεσίας του νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐπιτροπήν συνῆλθον κατά τό χωρίον Φουρνᾶ τῇ 2 Νοεμβρίου 1832 εἰς τό οἴκημα τοῦ Κυρίου Ὑποσυνταγματάρχου Βαρθελεμύ.

Εἰς τῆν συνεδρίασιν ταύτην ἀπεφασίσθη ὥστε ἡ ὁροθετική γραμμή ἥτις εἶχε γείνη ἐπί τῆς ἐκβολῆς τοῦ ρεύματος τῆς Καρίτζας εἰς τήν Μίγδοβα (ἤ Μάντζηρι) ἀφ' οὐ καταβῇ τόν ποταμόν αὐτόν μέχρι τῆς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἐκβολῆς του ρεύματος Μούκρη (24ον ὅριον) νά ἀνατρέξη μέχρι τῆς κυριωτέρας πηγῆς του διά νά καταλάβη τήν ἄκραν του Ἰτάμου ὄρους (26ον & 27ον ὅριον) τό ὁποῖον κεῖται εἰς τήν καθ' αὐτό σειράν τοῦ Πίνδου.

Ἐντεῦθεν ἡ γραμμή συμπαρευρισκομένη μέ τήν σειράν αὐτήν τοῦ ὄρους...[36] εἰς τά ὄρη Καπροβοῦνι (28ον ὅριον) Τρικούκια (29ον ὅριον) Σταυροβουλγάρα (30ον ὅριον) Βουλγάρα (31ον ὅριον) Βανίτζα (32ον ὅριον) καί τέλος εἰς τό ὄρος Πέρα Πιτακοράχι (33ον).

Ἐλθόντες εἰς τό σημεῖον Περαπιτακοράχι ἀναβάλομεν εἰς ἄλλην Συνεδρίασιν τήν ἐπί τά πρόσω συνέχειαν τῆς Οροθετικῆς γραμμῆς, ἀναλογισθέντων πράγμα δύσφαλτον πρίν ἐξετάσωμεν προσεκτικότερον τόν τόπον.

Ἐν τῇ Κώμῃ Φουρνᾶ
τῇ 2 Νομβρίου 1832. (Νέο ημερολόγιο)
Commissaires de L' Alliance
Ἐπίτροποι τῆς Συμμαχίας

Baker L+ Col	*le colonel de Scalon*	*Barthelemy S+ Colonel*
	Commissaire Turc	*Commissaire Grec*
	Ἐπίτροπος Ὀθωμανός	*Ἐπίτροπος Ἕλλην*
		Γιανάκης Στάϊκος

*

Rroces verbal
de la 8 Seance de la Commission Demarccatrice
Le 9 Novembre/ 28 Octomre 1832
Ἔκθεσις
τῆς 8ης Συνεδριάσεως τῆς Οροθετικῆς Ἐπιτροπῆς
τῇ 9 Νοεμβρίου 1832

Ἀντίγραφον
8 Συνεδρίασις.

Συνελόντες τήν 9 Νοεμβρίου[37] 1832 εἰς τό οἴκημα τοῦ Συνταγματάρχου Κυρίου Σκαλόν, Οἱ Κύριοι μέλη τῆς ἐπί τῆς ὁροθεσίας τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους Ἐπιτροπῆς, ἀπεφάσισαν τά ἀκόλουθα.

Εἰς τήν τελευταίαν Συνεδρίασιν, σκέψις εἶχεν ἐπιστήσῃ τήν προσοχήν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἀναφέρεται εἰς τάς οδηγίας της ὅτι ἔπρεπε νά καταλάβη διά τῆς σειρᾶς τῆς Ὄρθρυος τήν κορυφήν ἥτις ὑπό τῳ ονόματι Βελοῦχι συνδέει τάς τρεῖς μεγάλας σειράς τῶν ὀρέων τοῦ τόπου.

Κατά τάς γενομένας ἐρεύνας καί τήν ὄψιν τοῦ τόπου ἐγνώσθη ὅτι ὁ μόνος σύνδεσμος τῶν τριῶν σειρῶν δέν εὑρίσκετο εἰς τό ὄρος Βελοῦχι,

36. Μία δυσανάγνωστη λέξη.
37. Παλαιό ημερολόγιο 28 Οκτωβρίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἀλλ' εἰς τό σημεῖον καλούμενον Βρύση τοῦ Ζαχαράκη, ὅπου διέρχονται ἀκριβῶς τά ὕδατα ὅσα κατέρχονται εἰς τάς κοιλάδας τῶν αὐχένων του, τοῦ Σπερχειοῦ, καί εἰς τήν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας, ἀπέχουν 4 ὥρας κατά Β. Α. ἀπό τό Βελοῦχι.

Ἐδεῆθη λοιπόν νά σταθῶσι κατ' αὐτό τό σημεῖον διά νά καταλάβωσι τήν σειράν τῆς Ὄρθρυος, διότι ἄν ἤθελαν προχωρῆση ἕως εἰς τό Βελοῦχι, ἤθελαν ἀναγκασθῆ νά ὀπισθοδρομήσωσι διά νά φθάσουν εἰς αὐτῆν τήν σειράν.

Κατά συνέπειαν αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως, κατέβησαν ἀπό τήν Πέρα πιτακοράχι ἐπί τοῦ αὐχένος τῆς Βρύσης τοῦ Ζαχαράκη, καί ἐξηκολούθησαν τήν ὁροθεσίαν ἀκολουθοῦντες τήν διαίρεσιν τῶν ὑδάτων ἐπί τῶν σημείων.

Ζουρπικο
Βάρκο ζαμάρα
Λάβρο
Βάρκο
Βουρδάρι
Κουρβουμια
Ἅγιο Ἠλία
Σαμαλο φθίλα
Μαργαρίτας χωράφι
Τρία Δέντρα
Πασκαμάμπρο
Καριάμπα
Ἀνημόμυλο
Ἀλπότριβας ράχι
Ἀσβέστη
Ἀλατρόριζο
Τρίστρατο
Κουρτουνόραχι
Δραμπούλα
Λουκά τό ίσωμα
Καράμπα
Συκιά
Μουχλούκα
Μεγάλο ἴσωμα
Νύφης τό μνῆμα
Δερβέν Καρυά
Μηλιά
Καλαμάκι ράχι
Ἅγιο Γιώργη Καλαμάκι
Δερβένι Φούρκα
Μαύρα Λιλάρια
Παναγία τοῦ Βουνί
Παλιόκαστρο Κακοβοῦνι
Σταυροδρόμι
Στι πατράλι λάκα
Ἔξινο μιλιά
Ἅγιο Ἠλίας
Σρίβο
Κοραφο μάνδρα
Ἐξινογαλόραχι
Παλαιόκαστρο Νεοχωρίτικο
Σάβρα
Κοβαλιώττη
Τουρκόστρατα
Πετρωτά
Κατζικόβλιχα
Ἀλπόχοτρον
Πιταχῶρι
Ὑψηλόραχι
Ὅμοίως (ὕψωμα)
Ὁμοίως (ζυγόν)
Ὁμοίως (δάσος)
Ὁμοίως (δάσος)
Ὁμοίως (δάσος)
Λουτζακόραχι
Λιβάδια θρησκιώτικα
Μνήματα
Ἅγιος Ἠλίας Ἀπάνω

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἐν Γούρα τῇ 9 Νοεμβρίου /28 Ὀκτωβρίου 1832
Commissaires de L' Alliance
Ἐπίτροποι τῆς Συμμαχίας

Baker L+ Colonel
Commissaire Turc
Ἐπίτροπος Ὀθωμανός

Le Colonel de Scalon

Barthelemy
Commissaire Grec
Ἐπίτροπος Ἕλλην
Γιανάκης Στάϊκος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΓΡΑΜΑΤΕΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ
ΚΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
Τμῆμα Ἀ
Ἀριθ. 2436

Πρός τόν Γεναιότατον Ταγματάρχην
Τσάτσον Θέου

Ἡ Κυβέρνησις διά τοῦ ὑπ' ἀρίθ. 113 διατάγματος της εὑηρεστήθη νά σέ διορίσῃ ἀρχηγόν τῆς Πολιτικῆς φρουρᾶς κατά τήν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων· ἤτοι τό μέρος αὐτῆς τό ἐμπεριλαμβανόμενον ἐντός τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων.

Προσκαλούμενος νά μεταβῇς ὅσον τάχιον ὅπου τά νέα ταῦτα χρέη σου σᾶς προσκαλοῦσι διατάττεσαι νά παραλάβῃς ὑπό τῆν ὁδηγίαν σου τούς ἀξιωματικούς Γ. Βελῆν, Κ. Γαλήν, καί Ι. Φραγκίστα, τό ὅλον τῆς ὑπό τήν ὁδηγίαν σου Πολιτοφρουρᾶς θέλει σύγκεισθαι συμπεριλαμβανομένων τῆς ἀπολύτως ἀναγκαίων ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικών καί στρατιωτῶν ἀπό ἄτομα 250 ἔργον σου θέλει εἶσθαι νά ἐξασφαλίζῃς δι'αὐτῆς τήν ἡσυχίαν, τήν ζωῆν, τῆν τιμῆν, καί τήν ἰδιοκτησίαν τῶν πολιτῶν ἐκείνου τοῦ μέρους τῶν ἀγράφων, τό ὁποῖον κατά τήν ἐσχάτως παρά τῶν ὁροθετῶν τῆς ὑψηλῆς συμμαχίας διαγραφεῖσαν γραμμήν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἀλλ' εἰς τήν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου τούτου τίποτε δέν θέλει διατάττει ἤ ἐπιχειρίζεσαι ἄνευ προϋπαρχούσης εἰδήσεως, συγκαταθέσεως, ἤ διαταγῆς τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τήν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν Διοικητοῦ τῶν Ἀγράφων· μέ ἄλλους λόγους πρέπει νά μή χάσης εἰς οὐδεμάιν περίστασιν ἀπό τάς ὄψεις σου, ὅτι ἡ συνιστῶσα τήν πολιτοφρουράν στρατιωτικῆ δύναμις δέν πρέπει νά ἐνεργῇ εἰμή μέ τήν γνώμην καί τήν σύμπραξιν τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως, καί τῶν ἀμέσων ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ὁποῖοι εἰναι οἱ Δημογέροντες. Δέν θέλεις ἀνακατωθῆ οὔτε συγχωρήσει εἰς τούς ὑπό σέ νά ἀνακατοθῶσιν εἰς τά τοῦ ἐσωτερικοῦ Πολιτικοῦ διοργανισμοῦ καί εἰς τάς εἰσπράξεις τῶν Ἐθν. δικαιωμάτων, τά ὁποῖα εἶναι ἔργα τῶν ἐπί τούτω διορισμένων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πολιτικῶν καί Οἰκονομικῶν ἀρχῶν. Ἐκ συμφώνου μέ τόν Διοικητήν καί τούς γενικούς Δημογέροντας θέλεις φροντίσει νά προσδιορισθῇ ὁ τρόπος καί τό μέσον, δι' οὗ θέλουν ἐξοικονομεῖσθε προσωρινῶς τό ψωμί καί τά σιτηρέσια της Πολιτοφρουρᾶς ἐπιτοπίως, καί τοῦτο προσωρινῶς, ἕως δηλ.(αδή) ἡ Κυβέρνησις νά διαθέσῃ συστηματικώτερον τά τῶν μερῶν, καί νά δυνηθῇ ν' ἀπαντήσῃ ἀπ' εὐθείας τάς ἀνάγκας της Φρουρᾶς. Ἐν τοσούτῳ τόσον εἰς αὐτήν τήν περίστασιν, καθώς καί πάντοτε μή λυσμονήσῃς ὅτι ἡ φρουρά διά νά ἐκπληρώσῃ τόν σκοπόν πρός ὅν διορίζεται πρέπει ν' ἀπέχῃ ἀπό ἀταξίας καί καταχρήσεις, διά νά ἠμπορῇ νά ἐμποδίζῃ τους ἄλλους ἀπό τοῦ νά τάς κάμνῃ καί νά γίνεται ἀληθής τοῦ Πολίτου ὑπερασπίστρια. Θέλει δέ προσέτι ἐπισύρει τήν τελείαν ἄγρυπνον προσοχήν σου ἡ ἰδιαιτέρα στάσις εἰς τήν ὁποίαν ὑπάγει νά ἐμβῃ αὐτός ὁ τόπος μετά τήν διαχώρησιν τῶν συνόρων. Καθ' αὐτήν ἡ σχέσις μεταξύ τῶν κατοίκων τοῦ ἑνός καί τοῦ ἄλλου κράτους μένει ἀκόμη κατά πολλούς λόγους ἀμφίβολος καί ἀκανόνιστος. Ἐντεῦθεν εἶνα ἐπόμενον νά προκύπτουν ἐριδες, κατάχρήσεις ἑκατέρωθεν τόσον ὡς πρός τήν καλήν τάξιν, καθώς καί ὡς πρός τήν ἀσφάλειαν.

Κακοποιοί ἄνθρωποι δέν εἶναι δύσκολον, ἀπό τάς περιστάσεις νά εἰσβάλωσι ἔνοπλοι ἤ νά εἰσχωρῶσι ληστρικῶς καί κρυφίως, διά νά φέρωσιν συγκρούσεις, διά νά λεηλατῶσι, καί νά πράττωσιν ἀλληλοδιαδόχως τήν ἡσυχίαν ἑκατέρωθεν τῶν μερῶν. Ὅλη σου λοιπόν ἡ προσπάθεια πρέπει ἕως τό νά μή συγχωρῇς ὄχι μόνον νά μή μαθαίνουν τά τοιαῦτα οἱ μεθ' ἡμῶν συσσωματωθέντες ἀγραφιῶται, ἀλλά καί εἰς τό νά μήν τά πράττουν κατά τῶν γειτόνων εἴτε χριστιανῶν εἴτε Τούρκων. Ἐκπληρῶν μέ ἀκρίβειαν τό μέρος τοῦτο τῶν χρεῶν σου, καί μεταχειριζόμενος εἰς τάς πρός τούς γείτονας σχέσεις καί ἀνταποκρίσεις ὁποιας δήποτε τούς γλυκεῖς καί ὑποχρεωτικούς τρόπους, θέλεις συγχρόνως εὑρεθῇ ἐκπληρῶν καί ἓν ἄλλο χρέος, τό ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις θεωρεῖ πολλοῦ ἄξιον καί κατά συνέπειαν τό συσταίνει κατ' ἐξαίρετον τρόπον εἰς τήν προσοχήν σου. Τοῦτο δέ εἶναι τό νά μή δωθῇ ἐκ μέρους της Πολιτικῆς φρουρᾶς, καί τῶν κατοίκων τῶν ὁποίων αὐτή θέλει ὑπερασπίζεθαι τήν ἡσυχίαν καί ἀσφάλειαν, οὐδεμία αἰτια δυσαρεσκειῶν καί παραπόνων εἰς τάς γειτονικάς τουρκικάς ἀρχάς.

Περιοριζόμεθα ἐπί τοῦ παρόντος εἰς τόσα μόνον, ἀφίνοντες τά λοιπά εἰς τήν κρίσιν σου, τόν πατριωτισμόν σου, καί τήν πεῖραν τῶν πραγμάτων, τά ὁποῖα θέλει λάβῃ εἰς τόν τόπον, καί προσκαλῶμεν νά ἀναφέρεσαι εἰς ἡμᾶς ὁσάκις ἡ χρεία ἤθελεν τό καλέσει διά τοῦ Διοικητοῦ, ὑπό τάς ὁδηγίας τοῦ ὁποίου, πάλιν δέ τό ἐπαναλαμβάνομεν, ὑπάγεσαι.

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 3 Νοεμβρίου 1832

Ὁ Γραμματεύ
Κ. Ζωγράφος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἴσον τῳ πρωτοτύπῳ
τήν αὐτήν ἡμερομηνία
(Τ. Σ.) Ὁ Γραμματεύς
Κ. Ζωγράφος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ
ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
Τμῆμα Β.
Ἀριθ. 2438

481

Στρατιωτικῶν Γραμματεία
Ἀπάντησις ἀρ. 542
(ἀρ. 24362438)
Πρός τήν ἐπί των ἐξωτερικῶν Γραμματείαν
Γραμ. Στρατ. είς Ναύπλιον

Πρός τήν Γραμματείαν των Ἐξωτερικῶν

Δεν ἐνομίσαμεν περιττόν νά σας κοινοποιήσωμεν διά του ἐσωκλείστου ἀντιγράφου, τάς οποίας σήμερον ἐδώσαμεν οδηγίας είς τόν νεοδιορισθέντα Αρχηγόν της Πολιτοφρουρᾶς των Ἑλληνικῶν Ἀγράφων. Μένει δέ είς ὑμᾶς νά κρίνετε ἀν καί ποίαν πρέπει νά κάμητε χρῆσιν της κοινοποιήσεως ταύτης.

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 3 Νοεμβρίου 1832
Ὁ Γραμματεύς
Κ. Ζωγράφος
Τ. Σ. (Αυγοειδής έχουσα στο κέντρο την Αθηνά με δόρυ και γύρω
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Rroces verbal de la
9 Seance de la Commission Demarccatrice
Le 18/6 Novembre 1832
Ἔκθεσις
της 9ης Συνεδριάσεως της Ὁροθετικης Ἐπιτροπης
τη 18/6 Νοεμβρίου 1832

9η συνεδρίασις

Οἱ Κύριοι μέλη συνιστῶντα τήν ἐπί της όροθεσίας του νέου Ἑλληνικού Κράτους Ἐπιτροπήν συνῆλθον τῃ 18 Νοεμβρίου είς τό οἴκημα τῶν τριῶν Ἐπιτρόπων της Συμμαχίας.

Είς τήν τελευταίαν Συνδερίασιν ἐπειδή αἱ ληφθεῖσαι πληροφορίας προήγαγον ἀμφιβολίαν περί της αληθοῦς θέσεως διά κώμην Γραδίτζας,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

καί τάς διόδους τοῦ Χλωμοῦ, οἱ Κύριοι Ἐπίτροποι ἀπεφάσισαν νά ἀναβάλωσι τάς ἐργασίας των καί νά μεταβῶσι ἐπί τοῦ τόπου.

Ἐλθόντες εἰς τό Γαρδίκι (Πελασγία) ἐβεβαιώθημεν ἐκ νέων πληροφοριῶν ὅτι κώμη ὀνομαζομένη Γραδίτζα δέν ὑπῆρχε, ἀλλ' ὅτι ὥρας τινας μακράν, ἀπό τό Γαρδίκι εὑρίσκονται τά ἐρείπια κώμης Γρανιτζῆς, πλησίον τῆς ὁποίας ρέει μικρός ποταμός ἀπαλείπων ὄπισθεν· τήν δίοδο τοῦ Χλωμοῦ, κειμένην κατά τήν ἀπό Γαρδίκι εἰς Γρανιτζήν ὁδόν.

Ὁ Κύριος Ἐπίτροπος τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας ἐξελάμβανε τήν κώμην Γαρδίκι ὡς σεσημειωμένην εἰς τάς ὁδηγίας του καί ἐζητῆθη νά ληφθῆ ὡς ὅριον τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους μικρά χαράδρα κειμένη κάτωθεν αὐτῆς τῆς κώμης, καί γινομένη ἀφανῆς εἰς τήν πεδιάδα.

Ἀλλ' ὑπερακριβής ἐρευνα τοῦ τόπου καί αἱ ὁδηγίαι αἱ ὁποῖαι ρητῶς λέγουν τό νά μένη εἰς τήν Ἑλλάδα ἡ δίοδος τοῦ Χλωμοῦ, δέν ἐπέτρεπον νά σταθῶσι εἰς αὐτό τό σημεῖον ὅπου μήτε πρός τοῖς ἄλλοις αἱ θέσεις τῆς συνθήκης ἐκπληροῦται, μήτε τά ἀπαιτούμενα εἰς ἁρμοδίαν ὁροθεσίαν.

Ἐπομένως οἱ Κύριοι Ἐπίτροποι τῶν τριῶν δυνάμεων, μετά τῶν ὁποίων ἠνώθη. Ὁ Κύριος Ἐπίτροπος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐξέλεγξατο τήν γραμμήν ἥτις διέρχεται πλησίον τῆς Γρανιτζῆς. αον. Ὡς ἐκπληροῦσαν τάς οδηγίας. βον. Ὡς συμπεριλαμβάνουσαν τήν δίοδον τοῦ Χλωμοῦ, καί συνιστῶσαν προσφοροτέραν ὁροθεσίαν. γον. διά τήν ἀναλογίαν τῶν ὀνομάτων. Δι' ὅλους αὐτούς τούς λόγους ἀπεφασίσθη ὅτι τό ἔσχατον πρός ἀνατολάς σημεῖον σημεῖον ἤθελε ληφθῆ εἰς τήν ἐκβολήν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ ρέοντος ἓν τέταρτον ὥρας μακράν τῆς Γρανιτζῆς, καί ἀνατρέξη μέχρι τῆς πηγῆς του εἰς τήν σειράν τῆς Ὄρθρυος.

Ὅθεν ἐπαναλαμβάνοντες τήν ὁροθεσίαν εἰς ὅ σημεῖον τήν εἶχαν ἀφήση ἐπί τοῦ Ἁγίου Ἠλία τῆς Γούρης, ἦλθον εἰς τό Γεροβοῦνι (94ον ὅριον) κατέβησαν εἰς τήν πηγήν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ τῆς Σταμοδρούλας (95ον) ὅριον καί κατευθύνθησαν εἰς τήν ἐκβολήν τοῦ ἰδίου ποταμοῦ ὅστις κάτω τῆς Γρανιτζῆς ὀνομάζεται Σουρπιώτικο (96ον) ὅριον.

Οἱ Κύριοι ἐπίτροποι οἱ ἐπί τῆς ὁροθεσίας ἤθελαν καί δυνηθῶσι νά ὑποδείξωσι ἀφ' ἑνός τῶν γεωμετρικῶν πινάκων τήν ὁροθετικήν γραμμήν τήν ὁποίαν διαγράψαμεν, ἀλλ' οἱ πίνακες ελλείπουν τόσην πολύν ἀκρίβειαν, ὥστε τά περισσότερα ἀφ' ὅσα σημειοῦσιν ὀνόματα δέν εὑρίσκονται ἐπί τοῦ τόπου, καί εἶναι δυνατόν ἀκολουθῶν τάς αὐτάς νά διερευνηση τόν τόπον.

Μόνον λοιπόν ἐπί τοῦ νέου πίνακος τόν ὁποῖον πρέπει νά συνταχθῆ διά τήν νέαν ὁροθεσίαν, δύναται νά συλλάβη τήν ἴδιαν ἀκριβῆ ἐπί τούτων.

Ἐν Ζητουνίῳ τῇ 18/6 Νοεμβρίου 1832.

Commissaires de L' alliance
Ἐπίτροποι τῆς Συμμαχίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Baker St. Colonel *A le Colonel de Scalon* *Barthelemy. L+. Colonel*
Commissaire Turc *Commissaire Grec.*
Ἐπίτροπος Ὀθωμανός *Ἐπίτροπος Ἕλλην*
Γιανάκης Στάϊκος

*

Τήν 6 ; 9βρίου 1832

542 *4/1*

Στρατιωτικῶν Γραμμ.)ατεία)

Πρός τήν ἐπί τῶν Στρατ.(ικῶν) Γραμ.(ματείαν)

Σπεύδω νά ἀπαντήσω εἰς τήν πρός ἐμέ ὑπ' ἀρίθ. 2438 κοινοποίησίν σας, καί νά ἐλκύσω τῆν προσοχήν σας εἰς ὅσας παρατηρήσεις μή ὑπηγόρευσεν ἡ σπουδαιότης τῆς ἐν αὐτῆ διαλαμβανομένης ὕλης.

Προσηκούντως νά λάβη ἡ Κυβέρ.(νησις) πραγματικήν καί δικαιοματικήν κατοχήν του μέρους τῶν Ἀγράφων τό ὁποῖον κατά τήν ἤδη διαγραφομένην ὁροθεσίαν ἑνόνεται μέ τό Ἑλλην.(ικόν) Κράτος.

Ἡ βάσις ἐπί τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ κατοχή αὕτη εἶναι, ἄν δέν λανθάνωμεν, τό τελευταῖον γράμμα τοῦ ὁροθέτου μας Στρ.(ατηγοῦ) Γιαννάκη Στάϊκου, ὁ δέ σκοπός κατά τήν ἔννοιαν τοῦ ἰδίου γράμματος εἶναι τό νά προφυλάξῃ ἡ Ἑλλην.(ική) Κυβέρνησις τούς κατοίκους τοῦ νεοαποκτηθέντος αὐτοῦ μέρους ἀπό ἐνδεχομένους πειρασμούς ἐκ μέρους τῶν ἐκεῖ Ὀθωμανικῶν Ἀρχῶν.

Ὅσον τό κατ' ἐμέ νομίζω, ὅτι μόνο τό γράμμα τοῦ ὁροθέτου μας, οὔτε ἀρκεῖ, οὔτε δύναται νά μᾶς ἐγγυηθῆ τήν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος τούτου. Ἡ προκειμένη ὁροθετική γραμμή δέν ἐτελείωσεν διόλου. Ἀναφοράς κοινάς περί ὅσων ἐπράχθησαν ἀπό τούς ὁροθέτας εἰσέτι δέν ἐστάλησαν. Αἱ συμμαχικαί Αὐλαί δέν εἰδοποιήθησαν, μάλιστα ὁ Ἐπίτροπος τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας καθόσας πληροφορίας ἔχομεν, φαίνεται, ὅτι ἐδυσκολεύθη νά ὑπογράφῃ τά πρακτικά τῶν συναδέλφων του τά περί αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου. Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι τά λαμβανόμενα ἤδη μέτρα περί τῆς ἀποστολῆς διοικητοῦ καί Ἀρχηγοῦ τῆς Πολιτικῆς φρουρᾶς τῶν Ἑλληνικῶν Ἀγραφων, εἶναι ἄν ὄχι ἄλλο, τουλάχιστον πρόωρα. Εἶναι πιθανόν νά ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐκεῖ Ὀθωμανική Ἀρχή θέλει παραχωρήσει τήν ἐξουσίαν εἰς τῆν Ἑλλην.(ικήν) Ἀρχήν ἄν δέν διαταχθῆ ρητῶς ἀπό τήν Πόρταν; τί θέλει συμβη ὅθεν ἐκ τῆς ἐκεῖ ἐμφανίσεως καί τῆς Ἑλλην.(ικῆς) Ἀρχῆς; ἤ σύγκρουσης μεταξύ τῶν δύο Ἀρχῶν, τό ὁποῖον ἐφείλομεν καί διά πολιτικούς λόγους καί διά τά συμφέροντα τῶν ἐγκατοίκων ἐκείνων νά ἀποφύγωμεν, ἤ ὑποχώρησις τῆς Ἑλλην.(ικῆς) Ἀρχῆς, τό ὁποῖον καί αὐτό ἀντίκειται εἰς τοῦς Ἔθνους μας τήν ἀξιοπρέπειαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὄχι μόνο ὁ σκοπός τῆς ἀποστολῆς, ὁ ἀφορῶν τήν προστασίαν τῶν ἐγκατοίκων ἐκείνων δέν ἐπιτυγχάνεται, ἀλλά ἠμποροῦν νά προκύψωσι καί νέα δυστυχήματα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αυτά έκρινα χρέος μας νά σας τά γνωστοποιήσω διά νά λάβετε έντευθεν άφορμήν είς τινας σκέψεις περί του προκειμένου τούτου.

Άρ. 13

Πρός τήν Γραμματείαν των Έξωτερικών είς Ναύπλιον

515

'Ο έπίτροπος τής έλλ.(ηνικής) Κυβερνήσεως

είς τήν όροθεσίαν Στάϊκος Γιαννάκη

578

Διοικ.(κός) Επίτρ.(οπος) *4/ 1*

Άρ. 13

Πρός τήν Γραμματείαν των Έξωτερικών κλπ.

Έτελειώσαμεν ήδη ευτυχώς καί τήν Όροθεσίαν τού Όρθρους, ή όποια έφθασεν εντός τού Κόλπου τού Βώλου· Έως ότου νά γείνουν αί περί τούτου Συνεδριάσεις καί έκθέσεις, τάς οποίας θέλει λάβει μετ' ολίγον ή Κυβέρνησις όμού μέ τάς προλαβούσας θέλει δώσει είς τήν Κυβέρνησιν πάσαν πληροφορίαν ό Κύριος Λάτρης περί τής παρελθούσης όροθεσίας, έρχόμενος μέ Αγγλικόν πολεμικόν πλοίον, διά νά μήν ταλαιπωρηθή άκολούθως, καθό πάσχων είσέτι άπό τήν άσθένειάν του·. Χρεωστώ νά όμολογήσω είς τήν Κυβέρνησιν ότι, καί έξ' αρχής, καί έπειτα καθ' όσον ή κατάστασις τής υγείας του έσυγχωρούσαν έδούλευσεν είς τήν ουσιώδη, ταύτην υπηρεσίαν προθύμως καί ευστόχως γενόμενος ώφέλιμος κατά πάντα τρόπον.

Θέλομεν διατρίψει ικανάς έντεύθα ήμέρας, έως ότου οί άξιωματικοί οί διωρισμένοι είς τήν διαγραφήν τής όροθεσίας Όρθρους, φέρουν τά σχέδια τής προσδιωρισμένης γραμμής, έπί τών οποίων θέλουν γείνει αί Συνεδριάσεις καί έκθέσεις, μολονότι πάσα σκέψις και φιλονικεία περί όρίων έτελεύτησεν.

Χθές ελήφθησαν, τό υπ' άρ. 534 τής Γραμματείας όμού μέ τά έσώκλειστα τά οποία ένεχειρίσθησαν. Αυτά περιείχον όμοίως τήν άποδοχήν παρά τού έν Λονδίνω Συμβουλίου τής ύψηλοτέρας γραμμής, ή όποια περιλαμβάνει εντός τής Ελλάδος τό Ζητούνι. Η Επιτροπή καί άνευ τούτου έφρονούσε νά περιορισθή είς ταύτην τήν μόνην, καί νά μήν ένεργήση τήν δευτέραν χωρίς ρητήν όδηγίαν έκ Λονδίνου.

Έγκλείοντας κατά τήν ζήτησίν σας καί άντίγραφα τών υπ'άρ. 8 καί 9 άναφορών μου άπό Άρταν καί Σουμερού.

Έν τή Ζητούνι τήν 7 9βρίου 1832

"Ο Επίτροπος τής Έλλ. Κυβερνήσεως
είς τήν Όροθεσίαν κλπ.
γιανάκης στάϊκος

*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

516
Στάϊκος Γιαννάκης
Διοικ.(ητική) Ἐπίτρ.(οπή) 578
Οἰκ.(ονομική) 584

Ἀρ. 14 *4/ 1*

Πρός τήν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερικῶν κλπ.

Διά της ὑπ' ἀρ. 12 ἀναφορᾶς μου ἐκ του Ροβολιάρι Ν. Πατρῶν[38]*, καθώς καί διά της ὑπ' ἀρ. 13 μέ τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπεριεκλειομένων μου ὑπ' ἀρ. 8 καί 9 τῶν ἀπό Ἄρταν καί Σουμεροῦ ἀναφορῶν μου, ἐπληροφορήθη ἡ Κυβέρνησις ὅσα ἐπράχθησαν περί της ὁροθεσίας Βελουχίου καί της λεγομένης Βρύσις τοῦ Ζαχαράκη. Τό μέρος της συναφείας τῶν τριῶν μεγάλων ζυγῶν. Τήν 25 τοῦ παρελθόντος*[39] *ἀναχωρήσαμεν ἀπό τοῦ ροβολιάρι καί επί της ἐκτάσεως τοῦ ζυγοῦ Ὄρθρυος ἀκολουθοῦσα πάντοτε ἡ γραμμή τήν διάκρισιν τῶν ὑδάτων μετά διάφορα καταλύματα ἐφθάσαμεν εις τόν Ζυγόν της Γούρας ὅπου ἡ θέσις ὀνομάζεται ἅγιος Ἠλίας. Ἐκεῖ μετά διαφόρους ἐπιτοπίως παρατηρήσεις μας εὑρήκαμεν καί εις τό Πρωτόκολλον σημειωμένον Βαρύμποβον κοινῶς ὀνομαζόμενον Μπούπουια (τό ὁποῖον κατά τήν ὁροθετικήν γραμμήν ἔμεινεν εις τήν Ὀθωμανική Πόρταν). Ἡ ἐπιτροπή ἐστοχάσθη εὐλογώτερον ὡς καί ἠκολούθησεν, νά ἀπέλθῃ εἰς ἐξέτασιν της εἰς τό Προτόκολλον σημειωμένης Γραδίτζας, καί διά τοῦ ποταμοῦ αὐτῆς νά ἀνέλθῃ εἰς τόν ἅγιον ἡλίαν ὅπου εἶχε μείνει τό τελευταῖον σημεῖον. Οὕτω λοιπόν ἀναχωρήσαντες ἐκεῖθεν, ἐμετέβημεν εἰς χωρίον Γαρδίκι*[40] *ἐκ τῆς Ἐπαρχίας Ζητουνίου. Ὁ Ὀθωμανός ὁροθέτης ἐπρόβαλεν εἰς τούς Κυρίους Ἐπιτρόπους ὡς ὅριον, ἓν μικρόν ρεῦμα κείμενον πλησίον τοῦ ἰδίου χωρίου καί ὅτι αὐτό εἶναι ἡ Γραδίτζα.Ἐμεῖς ἐζητήσαμεν, ὡς φυσικώτερον ὅριον (ὅπερ καί ἐγένετο) τόν μικρόν ποταμόν ὅστις ρέει πλησίον τοῦ παλαιοῦ χωρίου Γρανίτζα. Ἡ ἐπιτροπή ἐξετάσασα ἐπιτοπί ως τάς θέσεις τοῦ τόπου, ὅρισεν ὅτι ὁ ποταμός οὗτος ἤθελε ἀφίσει ἐντός τῆς Ἑλλάδος τήν διόδον τοῦ Χλωμοῦ, καί οὕτω αὐθημερόν ἐτέθησαν τά σημεῖα τῆς ὁροθεσίας, ἀπό τάς ἐκβολάς του πρός τήν θάλασσαν τό σύνορον ἀναβαίνει μέχρι της πηγῆς του εἰς τοῦ Σαματῆρα, διά νά ἀνέλθῃ εἰς τό Γερακοβοῦνι καί νά φθάσῃ εἰς τόν ἅγιον Ἠλίαν ὅπου τό τελευταῖον σημεῖον εἶχε μείνῃ. Καθ' αὐτήν τήν ἀποφασισθεῖσαν γραμμήν τῆς ὁροθεσίας, ὁ Χλωμός ολόκληρος, καί ἐξ χωρία ἐκ τοῦ τμῆματος Ἀλμυροῦ μέ τό ἓν μέρος τοῦ Κόλπου τοῦ Βώλου μένουν εἰς τήν Ἑλλάδα. Ἡ συνεδρίασις περί τούτου ἔγεινεν εἰς τό Πτελιόν (χωρίον τοῦ Ἀλμυροῦ) ἐκεῖ ὁ Χουσεΐμπεης ἔκαμεν μεγάλας φιλονικείας μέ διαφόρους*

38 . *Βυζαντινή ονομασία της Υπάτης.*
39 . Οκτώβριος μήνας.
40 . Πελασγία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

προτάσεις, ήγωνίσθη τόσον ὥστε, νομίζω, περισσότερον ἀπό τήν ὥρα ἡν μέλλει νά ἀναχωρήση ἡ ψυχή ἀπό του Σώματος, ματαίως ὅμως ἐκοπίασεν. Τίποτας δέν ἐδυνήθη νά κατορθώση καί δυσαρεστημένος προτύτερα ἀπό ἡμᾶς ἀναχώρησεν εἰς Ζητούνιον, καθώς καί ἀπό Ζητούνιον μέ ὅλους τούς μπέϊδες καί ἀγάδες τοῦ αὐτοῦ εἰς Λάρισσαν. Οὐδέ ἠθέλησεν εἰς τάς ἐκθέσεις τῶν Συνδριάσεων νά ὑπογραφῆ. Ἐπί τούτῳ δύναμαι νά βεβαιώσω τήν Κυβέρνησιν, ὅτι ἡ Ἑλλάς χαίρεται σήμερον διά τήν ἔκτασιν καί ἀσφάλειαν τῶν ὁρίων της.

Ἐγκλείω καί ἀντίγραφα τῶν Ἐκθέσεων, τά ὁποῖα μᾶς ἐδίδοντο κατά καιρόν ἀπό τούς κυρίους Ὁροθέτας εἰς πᾶσαν γενομένην Συνεδρίασιν, ἀπό τά ὁποια θέλει γνωρίσει ἐπ' ἐπακριβές ἡ Κυβέρνησις τά σημεῖα τῆς ὁροθεσίας, καί εἶμαι εὔλπις ὅτι θέλει μείνει εὐχαριστημένη ὡς κατ' εὐτυχίαν τεθέντα.

Ἓν τῶν χρεῶν μου νομίζω νά πληροφορῆσω τήν Κυβέρνησιν, δι' ὅσα μέρη κρατούμενα ὑπό τῶν Τούρκων, κατά τήν ὁροθεσίαν ἔμειναν εἰς τήν Ἑλλάδα, καί εξόχως ἡ ἐπαρχία αὕτη τοῦ Ζητουνίου ἡ ὁποία ἐνοχλεῖται οὐκ ολίγον ἀπό αὐτούς μέ τό νά ζητοῦν ἀπό τούς ἐγκατοίκους γρόσια, ὀνομαζόμενα παλαιά Μπόρτζια, περισσότερα τῶν τριακοσίων χιλιάδων. Οἱ ἐγκάτοικοι φοβούμενοι τούς Τούρκους τόσον δι' αὐτά τά χρήματα (επειδή καί δέν δύναται διά νά τά δώσουν) καθώς καί δι' ἄλλα, τό ἀνήγγελαν εἰς ἐμέ, καθώς καί οἱ Τοῦρκοι ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἐγώ δέ τούς ἐσυβούλευσα, τόσον τό ἕν μέρος καθώς καί τό ἄλλο, ὅτι νά συστήσουσι μίαν Ἐπιτροπήν συγκειμένην ἀπό Τούρκους καί Χριστιανούς, νά ἐξετάση περί τῶν αὐτῶν Μπορτζίων, ἄν εἶναι δίκαια, καί περί τούτου μέ ὑποσχέθησαν, μοῦ ἀνήγγειλαν καί περί τῆς εὐταξίας τῶν μερῶν τούτων, καί τούς εἶπα ὅτι νά στείλλω εἰς τῆν Κυβέρνησιν, καί αὐτή θέλει λάβει ὅλα τά μέτρα διά τήν περίθαλψιν τῶν Πολιτῶν. Παρακαλῶ λοιπόν τήν Σ: (εβαστήν) Κυβέρνησιν περί τούτων ἁπάντων νά λάβῃ ὅλα τά δραστῆρια μέτρα ὅσα νομίσει προσφορώτερα διά τήν ἀσφάλειαν καί ἡσυχίαν τῶν Πολιτῶν τοῦ μέρους τούτου, καθώς καί διά τήν παραλαβήν τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι κατά τάς διαφόρους παρατηρήσεις μου, θέλει δώσει εἰς τό ἐρχόμενον μέγα ὄφελος εἰς τό Ἐθνικόν Ταμεῖον.

Μέ τήν ὑπ' ἀρ. 9 ἀναφοράν μου ἐπληροφόρησα τήν Κυβένησιν περί τῆς συστάσεως τῶν Πυραμίδων, ὅτι ὁ Οθωμανός ὁροθέτης μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι δέν ἐχει καμμίαν ἄδειαν ἀπό τήν Κυβέρνησίν του νά κάμη τό ἥμισι τῶν εξόδων εἰς αὐτάς, καθώς εἶναι σημειωμένον εἰς τά οδηγίας μου, ἀλλ' ἐννοοῦσε ὅτι ἔπρεπε νά γείνουν ἀπό τάς πλησίον τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς Ἐπαρχίας ἐν εἴδη ἀγγαρίας. Μέ τοιοῦτον τρόπον ἀναμφιβόλως ποτέ δέν ἦτον δυνατόν νά κτισθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι Πυραμίδες. Οἱ Κύριοι Ὁροθέται τῆς Συμμαχίας μέ παρεκίνησαν νά ἐνεργήσω κατά τοῦτο τά δέοντα, ὥστε νά μήν μείνῃ ἀτελές τό οὐσιῶδες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἔργον τῶν Πυραμίδων. Ἐγώ δε ἂν καί ἦταν σημειωμένον εἰς τάς οδηγίας μου νά φροντίσω δι'αὐτάς ἀλλ' ἐν τοσούτῳ αἱ περιστάσεις καί τό βίαιον τῆς ὁδοιπορίας ταύτης δέν μοί τό ἐσυγχωροῦσαν, καί μάλιστα ὁποῦ δέν εὑρίσκετο εἰς τόν τόπον ἡ ἀναγακαία δι'αὐτάς ὕλη, δηλ.(αδή) ἀσβεστης καί λοιπά....[41] *καί δι' αὐτάς τῆς Σ:(εβαστῆς) Κυβερνήσεως διά νά δώση εἰς τούς Διοικητάς τῶν γειτονουσῶν Ἐπαρχιῶν τάς ἀναγκαίας Διαταγάς καί τά μέσα διά τήν σύστασιν τῶν πυραμίδων. Τά σημεῖα τῆς οροθετικῆς γραμμῆς γνωρίζουν πρός τοῖς ἄλλοις, ἀπό τάς ἐκβολάς τοῦ Ποταμοῦ Σιούρουπης ἤ Γρανιτζᾶς, ὁ Διοικητής Ν. Πατρῶν μέχρι τῆς λεγομένης βρύσις τοῦ Ζαχαράκη, καί διά τό μέρος τῶν Ἀγραφων, ὁ Δημογέροντας Φουρνᾶς Κύριος Κωστάκης.*

Πέμπω διά τοῦ Γραμματέως μοι εἰς τήν Σ:(βαστήν) Κυβέρνησιν, καταστρωμένους ἐν τάξει τούς λογαριασμούς τῶν μισθῶν μου καί ἄλλων εξόδων τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, καί τοῦ μισθοῦ τῆς φρουρᾶς, τήν ὁποίαν, κατά τάς οδηγίας μου, εἶχον συνθεμένην μέ τήν ἀτομικήν μου πληρωμήν, διά τούς ὁποίους παρακαλῶ νά δώσῃ μετά τήν παραλαβήν τῆς παρούσης μου εἰς τόν ἴδιον, τά δι' αὐτῆς ἐξοδευμενά μου χρῆματα ἄνευ ἀναβολῆς, διά νά τά ἐπιστρέψω εἰς τούς ὁποίους τά ἐδανείσθην.

Χρεωστῶ μετά ταῦτα νά ὁμολογήσω εἰς τήν Κυβέρνησιν ὅτι ὁ στρατηγός Κ.[42] *Μ. Κοντογιάννης, ἀφοῦ ἤλθαμεν εἰς Φουρνᾶν τῶν Ἀγράφων, τόν ἐπροσκάλεσα ἰδιαιτέρως καί ἦλθεν μετά τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἐπαρχίας Ν. Πατρῶν καί προκρίτων τῆς αὐτῆς Ἐπαρχίας εἰς τήν προϋπάντησιν τῶν Κυρίων Ὁροθετῶν, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν μεγάλην εὐχαρίστησιν ἐδιατάχθημεν ἀπό τάς ἐμπειρους καί τοπικάς γνώσεις τοῦ αὐτοῦ Στρατηγοῦ διά πολλά ἀναγκαιοῦντα τήν ὁδοιπορίαν μας, οἵτινες καί ἠκολούθησαν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὁροθεσίας.*

Μετά τήν εὐτυχῆν ἐκπεραίωσιν τοῦ Ἱεροῦ αὐτοῦ ἔργου εἰς τό ὁποῖον ἡ Σ:(εβαστή) Κυβέρνησις κατ' εὐχαρίστησίν της μέ ἐνεμπιστεύθη ἐγώ ἀνα

Το τέλος της τελευταίας έκθεσης του Γιαννάκη Στάϊκου από τη Λαμία.

χωρῶ διά Βραχῶρι[43] *ὅπου θέλει θεωρήσω τάς οἰκιακάς μου ὑποθέσεις. Ἄν ἡ Κυβέρνησις ἔχει χρείαν νά μάθη ἀπ' ἐμοῦ εὐτόπτως προφορικάς πληροφορίας τῶν πράξεων μου ἤ διά ἄλλοτε παρακαλῶ αὐτήν ἵνα μετά Σ: Διαταγῆς της μέ προσκαλέσει, καί θέλει προθύμως ἐκπληρώσω ταύτην.*

Παρακαλῶ θερμῶς καί αὖθις τήν Σ: Κυβέρνησιν, διά νά λάβω τήν κατά τάς πράξεις μου Σ: Διαταγῆν της, ὑποσημειούμενος μέ τό ανῆκον Σέβας.

Ἐν Ζητουνίῳ 13 Νοεμβρίου 1832

41 . Μία δυσανάγνωστη λέξη.
42 . Κύριος
43 . Αγρίνιο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ὁ ἐπίτροπος τῆς Ἑλλ: Κυβερνήσεως εἰς τήν ὁροθεσίαν κτλ.
γιανάκης σταϊκος

*

518

Λάλης Ἰκ.

Πρός τήν Γραμματείαν τῶν ἐξωτερικῶν

Πρός τήν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερικῶν κλπ.

Ἡ Κυβέρνησις εἶναι ἱκανῶς πληροφορημένη ἀπό τάς προλαβούσας τοῦ Ἐπιτρόπου της ἀναφοράς περί τῶν μέχρι τοῦ Ὄρθρυος προσδιορισθέντων ὁρίων· ἕως ὅτου λάβη καί τάς τελευταίας. Ἰδού κατά τήν ζήτησίν ἐν περιλλείψει τά ἤδη τεθέντα ὅρια ἐπί τοῦ ζυγοῦ τούτου μέχρι τοῦ Τελευταίου πρός τήν θάλασσαν.

Ἡ ἀρχή τοῦ Ὄρθρυος εἶναι τέσσαρας ὥρας περίπου πρός τό Βόρειον τοῦ Βελουχίου εἰς τήν λεγομένην βρύσιν τοῦ Ζαχαράκη, ἡ ὁποία εἶναι ὁ ἀληθινός δεσμός τῶν τριῶν μεγάλων ζυγῶν Πίνδου, Οἴτης καί Ὄρθρυος, καί αὐτοῦ ἐτέθη τό ὁροθετικόν σημεῖον. Ἐκεῖθεν ἡ γραμμή ἀκολουθεῖ τήν ράχην τοῦ ζυγοῦ μέχρι τῶν ὑψηλῶν ὀρέων Γούρας καί Ἁγίου Ἠλιοῦ, καί διέρχεται τά βουνά Γερακοβοῦνι καί Σημαντῆρι, ἀνήκοντα ὅλα εἰς τόν ζυγόν του Ὄρθρυος. Εἰς τό δεύτερον τοῦτο βουνόν εἶναι Ρουσουλί ἀποτελοῦσα τόν ποταμόν, ὁ ὁποῖος περί τάς ἐκβολάς του εἰς τό Πελασγικόν κόλπον ὑπεράνω τοῦ χωρίου Σοῦρβι[44], λαμβάνει τ' ὄνομα Σουρβιώτικο. Οὗτος ὁ ποταμός καθό πλησίον τόπου τινός Γρανίτζας, καί ὄχι χωρίου Γραδίτζας (ὡς τό Πρωτόκωλλον) ἡ ὁποία δέν εὑρίσκεται πούποτε, καθό περιλαμβάνων ἐν ταυτῷ ἐντός τοῦ νέου κράτους τό βουνόν Κόκλαν, κατά τήν ἔνοιαν τοῦ αὐτοῦ Πρωτοκώλου, καί ὡς φυσικόν καί συνεχές μέ τόν Ὄρθρυν ὅριον ελήφθη ἀπό τούς κυρίους Ὁροθέτας ὡς τό τελευταῖον πρός Ἀνατολάς ὅριον τῆς Ἑλλάδος. Τό ὅριον τοῦτο μᾶς δίδει ἐντός τοῦ εἰρημένου κόλπου δύο λιμένας Πτελεοῦ καί Σουρβιοῦ καί ἕξ ἤ ἑπτά χωρία μέ ἱκανήν εὔφορον γῆν. Ἐπί δέ τοῦ Ὄρθρυος, ἐπειδή ἐμοιράσθη κατά τό πρωτόκωλον εἰς τά δύο ἔθνη κατά τά νερά, ἤγουν κατά τήν κλίσιν τοῦ τόπου καί τόν δρόμον τῶν νερῶν, ἔμεινεν εἰς τήν Τουρκίαν χωρίον οἷον Γιανιτζοῦ, Γούρα κλπ. τῶν ὁποίων οἱ περισσότεραι ἰδιοκτησίαι εἶναι ἐπί τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, καί τό ἀνάπαλιν. Τό χωρίον Φούρκα, κείμενον εἰς τόν μεταξύ Ζητουνίου καί Λαρίσσης στενόν δρόμον ἐπί τοῦ Ὄρθρυος, ἔμεινεν εἰς τήν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτό ἐτέθη ἕν ἀπό τά ὁροθετικά σημεῖα, καί ἀπέχει περίπου δύο ἥμισυ ὥρας ἀπό τό Ζητοῦνι.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 18 9βρίου 1832

Ι. Γ. Λάτρης

---

44 . Σούρπη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

519

Λάτρης Ἰω.

***4/1* Διοικ.(ητικήν) Ἐπτρ.(οπήν) 578**

Οἰκονομίας 584

Πρός τήν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερκῶν κλ.π.

Παρακαλῶ διά του παρόντος τήν Γραμματείαν ὁ ὑποφαινόμενος νά ἐνεργήση ὥστε νά πληρωθῶ τό τρίτον μηνιαῖον τῆς ὑπηρεσίας μου εἰς τήν ὁροθεσίαν τοῦ κράτους, ἀρχομένης τήν 8ην τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου· ἡμέραν τοῦ διορισμοῦ μου, καί ληγούσης τήν 7 τοῦ παρόντος Νοεμβρίου ἡμέραν τῆς ἀναχωρῆσεως μου ἀπό τό Ζητοῦνι. Τά δύω μηνιαῖα ἐπροπληρώθην ἤδη, μένει δέ τό τρίτον.

Ὁμοῦ μέ τοῦτο παρακαλῶ τήν Κυβέρνησιν διά τῆς Γραμματείας νά ἐγκρίνῃ καί τῆν ἀποζημίωσιν τῶν ἐξόδων τῆς ἀσθενείας μου, προελθούσης ἀπό τούς κόπους τῆς ὑπηρεσίας: Ἡ ποσότης ἄλλως εἶναι μικρά.

Τό τρίτον μηνιαῖον γρόσια 600
Τά ἔξοδα τῆς ἀσθενείας εἰς ἰατρούς, ἰατρικά,
καί τῆν λοιπήν θεραπείαν ὑπέρ τά 400 1.000 γρ.(όσια) τό ὅλον

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 28 Νοεμβρίου 1832

Ι. Γ. Λάτρης

*

Συνολικά η Ελληνική Κυβέρνηση κατασκεύασε 31 σταθμούς μετά την οριοθέτηση, που είναι οι ακόλουθοι.

1) Στομίου,
2) Σούρπης,
3) Ξλινοβοῦ,
4) Ἁγίου Ἰωάννου,
5) Καλύβαι εἰς Ρούσουλη ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν,
6) » εἰς Μπομπόκα » » »
7) » εἰς Λοῦτζαν » » »
8) » εἰς Ἀρκουδοποῦρνο » » »
9) Στρατών Δριστύλων
10) » Σάββα βρύσι
11) » ἐντός τῆς Μονῆς Ἀντινίτσης
12) » Δερβέν Φούρκας
13) » Χωρίου Φούρκας
14) » Δερβέν Καρυᾶς
15) » Κορνόβου
16) » Μοχλούκας
17) » Δραμπάλας
18) » Γιαννιτζοῦς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

19) » Φτελιᾶς ἤ Ροβολιάρη
20) Καλύβαι εἰς Λάπατα
21) » εἰς Ζαχαράκι βρύσι
22) Στρατών καί λιμοκαθαρτήριον Μολόχας.
23) » Ἰτάμου πλησίον τοῦ χωρίου Μούχα. (Καταστήματα)
24) » ἐντός τοῦ χωρίου Καρίτσα (προσληφθέντος ὑπό τῶν Ἑλλήνων).
25) Καλύβαι εἰς τρία σύνορα.
26) » εἰς τρία σύνορα.
27) » εἰς Πλατανιά (πλησίον τοῦ χωρίου Χορίγκοβο).
28) Στρατών εἰς κομποτάκι.
29) » καί λοιμοκαθαρτήριον εἰς Ἄννινον.
30) » καί ὑγειονομικός σταθμός Μενιδίου
31) » Ἀκτίου (Πούντας).

Από τους πάνω σταθμούς οι (120) ανήκαν στο νομό της Φθιώτιδας οι (2127) στο νομό Ευρυτανίας και οι άλλοι (2831) στις Επαρχίες Βάλτου και Ξηρομέρου του νομού της Αιτωλοακαρνανίας. Η οροθετική γραμμή ίσχυσε μέχρι της 24 Ιουνίου του 1881.[45]

Τα όρια του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους (1832).

4/1 Οἱ Ἀντιπρέσβεις
Πρός τόν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν κλπ. Γραμ.(ματέαν)
Ἐν Ναυπλίῳ
τῆν 24 Δεκεμβρίου/5 Ἰανουαρίου 1832 19/31

Κύριε,

Διά τῆς ἀπό τῆς 19/31 τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου Κοινοποίησεώς μας, σᾶς διακοινώσαμεν τό αον & γον ἄρθρον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης Πράξεως περί τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος.

Μετά ταῦτα, ἡ Πρᾶξις αὐτῆ ἀπεδέχθη καί ἐπικυρώθη ἀπό τάς Συμμάχους Αὐλάς, καί τῳ ἐν Λονδίνῳ Συμβούλιον ἐγνωστοποίησε τήν ἀπόφασιν τήν ὁποίαν ἔλαβε περί τούτου καί πρός τῆν Ὀθωμανικῆν Αὐλήν, διά μέσου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων, καί πρός τήν Ἑλληνικήν Ἀντιβασιλείαν, διά μέσου τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πληρεξουσίου τῆς Βαυαρικῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος. Εἰς τήν Ἀντιβασιλείαν αὐτῆ λοιπόν ἀνῆκει νά βάλη εἰς τό ἑξῆς τούς εἰς ἐνέργειαν τούς ὅρους τῆς προκειμένης Πράξεως.

Μ' ὅλον τοῦτο ἐπειδῆ θέλει παρέλθει μερικός καιρός ἕως τῆς ἀφίξεώς της, καί ἡ Πόρτα εἰς τό νά πιστεύη ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐφ' ἅ ἐμπόδια καί δυσκολίες εἰς τήν ἐλευθέραν πώλησιν τῶν κατά τήν Αττικήν,

45. Πηγή. Νικ. Σχοινά (Ταγματάρχη) Οροθετικής Γραμμή. Αθήνα 1886.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τήν Εὔβοιαν καί τάς Θήβας κτημάτων τῶν ἰδιωτῶν Μουσουλμάνων, ἐλάβομεν τήν ἀπόφασιν ἀπό τούς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀντιπροσώπους τῆς Συμμαχίας, νά γνωστοποιήσωμεν πρός τήν Προσ.(ωρινήν) Κυβέρνησιν τό ἕβδομον ἄρθρον τῆς Συμβάσεως τῆς 21 τοῦ τελευταίου Ἰουλίου.

Ἐκπληροῦντες σήμερον τό χρέος τοῦτο· διά τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἐσωκλείστου ἐγγράφου, σᾶς προσκαλοῦμεν, Κύριε, ταυτοχρόνως, νά τό δημοσιεύσητε καθ' ὅσον ἀνῆκει καί νά τό συνοδεύσετε μέ ἐπεξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι θέλουν χρησιμεύουν εἰς τό νά ἐκτιμηθῇ κατ' ἀξίαν ἡ ἔννοια τοῦ ἄρθρου τούτου. Εἰς αὐτό θέλετε παρατηρήσει, ὅτι δεκαοκτώ μηνῶν προθεσμία δίδεται εἰς τούς Τούρκους, διά νά πωλήσωσι τάς ιδιοκτησίας των, καί ὅτι ἡ προθεσμία αὐτῆ θέλει ἀρχίσει ἀφ' ἧς αἱ ὁροθετικαί ἐργασίαι τελειώσωσι. Προσθέτομεν περιπλέον, ὅτι διά τήν κράτησιν τῶν τόπων οἵτινες ἐνσωματώνονται μέ τήν Ἑλλάδα, ἀπό τά στρατεύματα καί τάς ὀθωμανικάς ἀρχάς δέν ἐννοεῖται παντάπασιν ἡ ἀνωτέρω προθεσμία.

Θέλετε παρατηρήσει ἐπίσης, Κύριε εἰς τό κείμενον τοῦ ἑβδόμου ἄρθρου, ὅτι ἰδιῶται Μουσουλμάνοι θέλουν ἠμπορέσει νά διαθέσωσι τά ὠφέλιμα, συμφέροντα τά ὁποῖα ἤθελον ἔχουν καί πάνω εἰς τά βακούφια τόσον ὡς...[46] *ὅσον καί κληρονομικοί διαχειριστές, καί ὅτι πρός τοῦτο παραχωρεῖται εἰς αὐτούς, ἡ ἰδία προθεσμία διά να πωλήσωσι τάς ιδιοκτησίας των.*

Πρόκειται διά νά μάθωμεν ἄν αἱ συμφωνίαι αὐταὶ ἀφοροῦν καί τάς Θήβας. Ἡ πρότασις εἶναι μία, καί μόνη, εἰς τό νά ἀποδειχθῇ ἄν τόν ἀπρίλιον τοῦ 1830 ἔτους. Ὅτε ἡ Πόρτα ἔδωσε τήν συναίνεσίν της εἰς τό Πρωτόκολλον τῆς 3 φεβρ.(ουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ Ἐπαρχία αὐτή, ἣν μέρος αὐτῆς, ἦτον εἰς τήν ἐξουσίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνῆσεως ὑπό τήν ἔποψιν αὐτήν συμφέρει νά θεωρηθῶσιν αἱ προμνημονευθεῖσαι συμφωνίαι διά νά ἀποδειχθῇ ἀφ' ἑνός μέρους ἡ προθυμία τῆς Ἑλ..(ληνικῆς) Κυβερνήσεως εἰς τήν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τάς ὁποίας αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀνέλαβον ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλλάδος, καί νά ἐπαταχυνθῇ ἀφ' ἑτέρου ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ γῆ της θέλει ἐξ' ὁλοκλήρου ἐλευθερωθῆ καί κατασταθῆ ἀποφασιστικῶς ἐντός τῶν ὁρίων της. Ἡ παρατῆρησις αὐτή εἶναι τόσῳ μᾶλλον βάσιμος, καθόσον ἡ προθεσμία τῶν 18 μηνῶν διά τήν πώλησιν τῶν ἰδιαιτέρων κτημάτων, δέν εἶναι τόσον αὐστηρά ὥστε νά μήν ἠμπορῇ νά παραταθῇ σέ πολλές περιπτώσεις, καθότι εἰς τό διάστημα τῶν τελευταίων διαπραγματεύσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν αὐλῶν εὑρέθησαν εἰς περίστασιν νά βεβαιώσωσι τήν Πόρταν ὅτι τόποτε δέν ἤθελεν ἀμεληθεῖ εἰς τήν διατήρησιν τῶν συμφερόντων τῶν ὑπηκόων της.

Δέχθητι, Κύριε, κλπ.

46. Δύο λέξεις δυσανάγνωστες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

547

*

565

Ἀρχειοφύλαξ

Ἀριθ. 1481

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν καί
τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ Γραμματείαν
Ἐκ τοῦ Ἀρχειφυλακείου τῆς Ἐπικρατείας

Ἀριθ. 1481

53/1

Ἑλληνική Πολιτεία
Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν καί
τοῦ ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ Γραμματείαν
Τό Ἀρχειοφυλακεῖον τῆς ἐπικρατείας

Εἰς τά Ἀρχεῖα τῆς Κυβερνήσεως φαίνεται, ὅτι τήν 13ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1829 ἔτους ἐγινεν ἡ μεταξύ τοῦ κατά τήν Ἀνατολικήν Ἑλλάδα τότε Στρατάρχου, καί τῶν Ὀσμάναγα, Ὀντζάναγα, καί Ἀσλάν Μουχουρδάρη, ἀρχηγῶν τῶν κατά τάς Θήβας, Λεβαδείαν, καί λοιπά ἐκεῖσε μέρη Τουρκαλβανῶν συνθήκην, κατά συνέπειαν τῆς ὁποίας ἀνεχώρησαν οἱ Τουρκαλβανοί οὗτοι, ἀφήσαντες τάς περί ὧν ὁ λόγος θέσεις εἰς τήν ἐξουσίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ταῦτα εἰς ἀπάντησιν, τῆς ὁποίας ἐζήτησε πληροφορίας, διά τοῦ Παρέδρου τῆς Γραμματείας αὕτης.

Τήν 31 Δεκεμβρίου 1832
Ἐν Ναυπλίῳ
Τ.Σ. ΑΡΧΕΙΦΥΛΑΚΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1832
Ὁ Ἀρχειφύλαξ τῆς Ἐπικρατείας
Βάϊος Γεώργιος

584

Οἰκονομικάς Γραμ.(ματείας)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

4/1
Ἀρ. .....
Οἰκονομίαν
584 7.....[47]

Ὁ Στ.(ρατηγός) Γιαν. Στάϊκος ὁ ἐπί τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς

47 . Δυσανάγνωστο ο μήνας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

διορισθείς ἐπίτροπος τῆς Κυβερνῆσεως μέ διευθύνει τούς λογαριασμούς τῶν μισθῶν καί εξόδων αὐτοῦ, τῆς φρουρᾶς του καί τῶν φαγημάτων τους, αυτοί άνεβαίνουν εἰς γρόσια 17.460 τούς ὁποιους ἐπικυρώσασα ἡ Κυβέρν.(ησις). Σᾶς παρακαλεῖ δι' ἐμοῦ νά τούς ἐξοφλήσεται. Μετρῆσαται επίσης, ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Κυβέρ.(νησις) πρός τόν σύμβουλον τοῦ ἰδίου ὁροθέτου Κυρ. Ι. Λάτρην 1000 γρ. δηλ.(αδῆ) 600 διά.. τό τρίτον μῆνα τό ὁποῖον εἶχε νά λάβῃ, καί τά λοιπά 400 δι' ἀποζημίωσιν ἐξόδων τά ὁποῖα τόν ἠκολούθησαν κατά τήν ὁδοιπορίαν του.

Ἐξωτερικῶν
Πρός
Τόν Στρατηγόν Κύρ.(ιον) Ι. Στάϊκον
7 **586**
Στάϊκον Γιαννάκην τούς λογαριασμούς τούς ὁποίους διά της ρηθείσης ἀναφοράς σας μέ διευθύνατε.

Ἡ τελευταία σας πρός τήν Γραμματείαν ἀναφορά τῆς 13'' τοῦ λήξαντος ἔτους ὡς καί ἡ προλαβοῦσα, ὑπ'ὄψιν τῆς Κυβερνήσεως, δι' αὐτῆς, ἀνηγγέλατε ὅτι ἐπερατώθησαν τῇ θεία βοηθεία, εὐτυχῶς αἱ ὁροθετικαί ἐργασίαι διά τῆς ὁποιας ἐκλήθητε νά λάβετε μέρος. Καί ἀπό τά ἐγγραφά σας, καί ἀπό τάς ἐκθέσεις τῶν συνεδριάσεων σας τάς ὁποίας ἐστείλατε, ἡ Κυβέρνησις ἠδυνήθη νά γνωρίση τό κατάλληλον τῆς ὁρισθείσης γραμμῆς, καί τῆς ὁποίας τήν προσφυεστέραν διαγραφήν δέν ἀμφιβάλλουν ὅτι συντελέσατε τό ἀπό μέρος σας τά μέγιστα. Ἡ Κυβέρνησις ἀφ' ἧς σᾶς ὠνόμασεν ἀπονέμουσα πρός ὑμᾶς τάς εὐχαριστίας της διά τήν προθυμίαν μετά τήν ὁποίαν ἐξετελέσατε τά χρέη σας σᾶς ειδοποιεῖ δι' ἐμοῦ, ὅτι ἡ ἐπί τῆς οἰκονομίας Γραμματεία διετάχθη νά ἐξοφλήση τούς λογαριασμούς τούς ὁποίους διά τῆς ρηθείσης ἀναφορᾶς σας μέ διευθύνατε.[48]

Τα επακόλουθα της οριοθέτησης των νέων συνόρων.
1833
Φάκελλος: 4, 24, 7,8,1.

ἀριθ. 831 ***218***
Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν καί τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ Γραμματείαν Ἀντιβασιλείατῆς Ἐπικρατείας
Ἡ ἐπί τῶν Οἰκ. Γραμ. τῆς Ἐπικρατείας

Ἀριθ. 831.
Ἀρ. 218

48. Το έγγραφο αυτό είναι αχρονολόγητο και πρέπει να γράφτηκε στα τέλη του 1832 με αρχές του 1833. Βρίσκεται καταχωρισμένο στα αρχεία του 1832.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ο ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Ἐλήφθησαν αἱ ὑπ' ἀρίθ. 126 ακι 127 διευθυνθεῖσαι ἀναφοραί τῶν Κ. Κ. Ἰωάννου Στάϊκου καί Λάτρη.

Εἰς τόν πρῶτον, δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 584 πρός τήν ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν προσκλήσεώς Σας, ἐπί τῆς παυσάσης Διοικητικῆς Ἐπιτροπης, ἐδόθη εἰς ὑποθήκην τό ὁποῖον ἀναφέρει κατά τό Ζαπάντι ἐρείπιον Μύλου διά φ.(οίνικας) 4000, καί πρός ἀκριβεστέραν πληροφορίαν Σας ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον του ὑπ ἀρίθ. 7556 ἐγγράφου τῆς ὑποθήκης 2984 ἐξεδόθη Δηλοποιητικόν τῆς Γραμματείας ὑπ'ἀρίθ. 7493 δεκτόν ἀντί μετρητῶν εἰς πᾶσαν πληρωμήν.

Εἰς τόν Κ. Λάτρην διά τοῦ τότε ἀπορίας τοῦ ταμείου δέν ἐδόθη ὀβολός εἰς λογαρισμόν 1000 γροσιων, ...[49] *νά χρεοῦται ολόκληρος ἡ προηγουμένη ποσότης πρός αὐτούς.*

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 27 Μαρτίου 1833

Τ. Σ. Ὁ Γραμματεύς

α. Μαυροκορδᾶτος

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν καί τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας.

Ἀντίγραφον

Τόν εὐγενέστατον Κύριον Μάρκον Κερκυρόπουλον

Προλαβόντως ἀνεφέρθημεν εἰς τήν Διοίκησιν δι' ὅσα ἐδοκιμάσαμεν δεινά παρά τό Δερβεναγᾶ Ἀρμυροῦ, καί διά τάς ὁποίας καθημερινῶς οἱ γειτνιάζοντες κάτοικοι τοῦ Ἀρμυροῦ Ὀθωμανοί ἐσφανδόνιζον καθ' ἡμῖν ἀπειλάς, μή σεβόμενοι οὔτε τά παρά τῶν ὁροθετῶν τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων τεθέντα ὅρια, τῶν ὁποίων τά σημεῖα ἀνέτρεψαν, ἄλλ' οὕτω μ' ἐγνώριζον ὡς ὑπηκόους τοῦ Σ.(εβαστοῦ) Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, κατά συνέπειαν τούτων ἐφέροντο πάντοτε πρός ἡμᾶς ἐχθρικῶς, ὥστε μ' ἔρριψαν καί μεγάλην ἀπελπισίαν καί εἰς ἄσχατην ἀθυμίαν καί ἀγανάκτησιν, διότι εὑρέθημεν εἰς τήν ἐνταῦθα θέσιν.

Ἤδη δέ βλέποντες ἐν τῳ μέσω ἡμῶν /χάρις τῆς Βασιλικῆς Ἐπιτροπῆς/ τήν εὐγένειάν σας, ἀπεσταλμένου παρ' αὐτῆς διά νά πληροφορηθῆτε παρ' ἡμῶν καί ὑμεῖς [;] περί τῶν διατρεξάντων ἐνταῦθα, κατά τῶν ὁποίων εὑρόντες αὐτά οὕτως ἔχοντα, ἐλάβετε τ' ἀναγκαῖα μέτρα, ὄχι μόνον νά μᾶς ἀπαλλάξετε τούτων, ἀλλά μᾶς ἀνεψυχώσατε οὕτως, ὥστε δέν μένει πλέον εἰς ἡμᾶς ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Μ.(εγαλειότατος) ἡμῶν Σ.(εβαστός) Βασιλεύς καί πατήρ συγκατένευσε νά λάβη καί περί ἡμῶν τήν πρόνοιαν, ὥστε ν' μᾶς εἰσάξη, καθώς ὅλους, εἰς τήν εὐνομίαν καί εὐδαιμονίαν, ὡς πιστούς ὑπηκόους.

49. Δύο λέξεις δυσανάγνωστες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πρός τούτοις εἴμεθα εὐέλπιδες, ὅτι καί εἰς τούς γειτνιάζοντας Ὀθωμανούς καί εἰς τόν Δερβεναγᾶν Ἀρμυροῦ, θέλετε δώσει νά ἐννοήσωσιν, ὅτι ὄχι μόνον εἴμεθα ἐντός τῆς οροθετικῆς γραμμῆς, καί πιστοί ὑπήκοοι τοῦ Μ. ἡμῶν Σ. Βασιλέως, ἀλλ' εἴμεθα ἐν ταυτῷ εἰς τήν αὐτήν ὑπεράσπισιν εἰς τήν αὐτήν ἀσφάλειαν, εἰς τήν ὁποίαν καί πάντες οἱ πιστοί αὐτοῦ ὑπήκοοι· εἴμεθα πρός τούτοις καί πρός τήν εὐγενειάν σας εὐγνώμονες διά τούς ἀδιακόπους πρός ἡμᾶς ἀποτεινομένους λόγους πλήρους παραινέσεως πατρικῆς.

Παρακαλεῖσθε δέ ταυτοχρόνως νά καθυποβάλλετε ὑπ' ὄψιν ὅπου ἀνήκει τήν ἐπομένην αἰτησίν μας.

Ἐπειδή ὁ ποταμός διαβαίνων πλησίον τοῦ χωρίου εἶναι τό σύνορον τό χωρίζον καί τήν Ἑλληνικήν Ἐπικράτειαν ἀπό τήν ὀθωμανικήν, καί τάς οικίας μας, δηλ. χωράφια, ἀμπέλια κτλ. καί ἐπειδή εἰς τό σύνορον τοῦτον τοῦ ποταμοῦ διετάχθησαν φύλακες ὑγειονομικῆς γραμμῆς διακόπτοντες ἡμᾶς πᾶσαν ἀτελῶς συγκοινωνίαν μετά τῶν πέραν, καί ἐκ τούτου ἔμειναν τά μέν προασπαρμένα χωράφια στερημένα πάσης ἀναγκαίας ἐπιμελείας, τά δέ ἀμπέλια μας σχεδόν ἀκαλλιέργητα, ἤ ἡμικαλλιεργημένα, τά βαμβακοτόπια ἑτοιμασθέντα πρός εἰς σπαρμόν μ' ἕνωσιν εἰσέτι ἄσπαρτα, ὥστε τούτων οὕτως ἐχόντων κινδυνεύομεν διά τήν συμβασομένην, εάν δέν γείνη τή οἰκονομία, ζημίαν, καί νά χρεωθῶμεν, διά νά ζήσωμεν τόν ἐπίλοιπον χρόνον, καί νά ὑποφέρωμεν βλάβην αἰσθαντικήν διά τήν ἀπώλειαν τῶν προκαταβληθέντων εἰς τήν γῆν·· διά τοῦτο αἰτοῦμεν παρακαλεστικῶς νά μᾶς δοθῇ ἡ ἄδεια νά ἐξακολουθήσωμεν ἀπ' αὐτῶν τάς ἐργασίας μας, καί ἡ μή συγκοινωνία ἐκ τούτου φυλάττεται· διότι τά κατοικημένα τῆς πορείας μέρη ἀπέχουσι δύο καί τρεις ὥρας ἀπό τά σύνορα τῶν χωραφιῶν μας, μέ τούς ὁποίους καί ἔγινεν ἡ διακοπή πάσης συγκοινωνίας, καί ὄχι ἴσως, μέ τά χωράφια μας· εάν δέ τουναντόν δέν γένῃ καί οἰκονομία καί κληθῶσιν οὗτοι οἱ μόνοι πόροι μας τότε θέλομεν πέσει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καθώς καί αὐτοψεί τό ἐπληροφορήθητε.

Πρός τούτοις παρακαλοῦμεν νά βάλλητε ὑπ' ὄψιν ὅπου ἀνήκει, ὅτι οὗτος ὁ ὁρικός ποταμός ὁ διαβαίνων πλησίον τῶν δικῶν μας εἶναι τεχνικός, καί ὄχι φυσικός, διότι ὁ φυσικός ποταμός εὑρίσκεται μίαν ὥραν μακράν ἀπό τοῦτον τόν ὁριστικόν καί ἐπειδή πλημμυρῶν ἔφθαρε τά σπαρτά, ἐβιάσθησαν διά τοῦτο πρό εἴκοσι χρόνων ἐξοδεύσαντες ὑπέρ τάς εἴκοσι τρεῖς χιλιάδας γρόσια, καί ἔδωσαν πλησίον τοῦ βουνοῦ, ὅπου ἡ δέσις εἰσέτι φαίνεται, ἄλλον δρόμον, δηλ. τόν ὁποῖον τώρα τρέχει, τοῦτο ἠθέλαμεν τό προβάλλει εἰς τούς Κυρίους ὁροθέτας, ἀλλ' ἐπειδῆ διά τόν φόβον τόν ἐτούτων τότε ἐδῶ Τούρκων, καί ἀπειλάς αὐτῶν, ἐσιωπήσαμεν περί τούτων, καθώς καί περί ἄλλων.

Ἐν Σούρπῃ τῇ 25 Ἀπριλίου 1833
Εἴμεθα μέ σέβας βαθύτατον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Οἱ κάτοικοι τῆς Σούρπης
Οἱ Δημογέροντες
Γεωργίου Ἀναγνώστης
Παππά στάθις οἰκονόμου
Παπ' Ἀποστόλης
Σταμάτι Γεροστάθης
Ἰωάννης Χατζῆ
Ἀθανασίου Ἀναγνώστης
Δημήτρις χρυσομάλης
Χρίστου φάτζου
θανάσης Γεροστάθης
Στέργιος Γεροστάθης
Στάθης μηλέτι
Στάθης χασάπη
Στάθης πανταζῆ
Κωνσταντῖνος φόρου
Στάθης νιφόρου
Κωνσταντῆς Γεωργίου
Γεωργάκης Ζανζῆ
Γιάννης Ἀποστόλη
Κώστας Βασιλείου
Γεώργιος Στέριου
Στάθης Παπ. Ἀλεξανδρῆς
ἀκολουθεῖ
Βαγγέλης Καραγγέλης
Γιάννης Κώστα
Γεώργης Γιάννη
Γεώργης Ἀναγνώστη
Γιάννης Τζηρόνης
Στάμου Ἀλεξανδρῆς
Μήτσου Καρᾶς
Μήτσου Κατούκης
Ἀκριβεκονόμου
Κωνσταντῆς Γιάννη
Μήτσου Τσηρόνης
Γεώργιος Χαλέτζη
Δημήτρις Καραγγέλη
Μήτσου Κώστας
Γεωργάκης Ἀποστόλη
Γεώργιος Ἀλέξη
Κωνσταντής Παπ.
Γιάννης Βρανέτη και
Καθεξῆς επονται καί ἄλλαι υπογραφαί μέχρι τῶν ὀγδοήκοντα οκτώ.
Ζητούνι 1/13 Μαϊου 1833
Pour copic conforme
Zeitoun le 1/13 Mai 1833
(Τ.Σ.) Δυσανάγνωστη υπογραφή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἀριθ. 233
Πρός
Τόν Κον Πρόεδρον του Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας
Ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί τῶν Ἐξωτερικῶν
Εἰς Ναυπλιον
Ἡ Βασιλική Ἐπιτροπή

Ἀριθ. 233.

ἐλ. τήν 9 Μαΐου.

Ἀριθ. 383

Ο ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ

Κύριε Γραμματεύ

Εἰς τάς προλαβούσας ἀναφοράς πρός τήν Αὐτοῦ Μαγαλειότητα ἐξέθεσα τούς λόγους δι' οὐ ἀπεστάλη ἐκ μέρους τῆς Βασιλικῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Κύριος Μάρκος Κερκυρόπουλος εἰς Σούρπην, καί ἐκεῖθεν εἰς Ἀρμυρόν.

Ἐγκλείοντας ἐπομένως ἀντίγραφα ἀναφοράς τοῦ ἄνω εἰρημένου πρός τόν Βασ.(ιλικόν), ἐν ᾗ ἐκθέτει τά πρακτικά του, καί ἀναφοράς τῶν κατοίκων Σούρπης πρός τόν αὐτόν Κον Μάρκον, διά νά τά θέσετε ὑπ' ὄψιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Ἐκ τῆς ἀναφοράς τοῦ Κου Μάρκου θέλετε πληροφορηθῆ Κύριε Γραμματεύ ! ὅτι αἱ εἰς τόν Ἀρμυρόν τοπικαί Ὀθωμανικαί ἀρχαί ἀνατρέψασας ἀπό πέρυσιν ἀκόμη τά παρά τῶν Κυρίων Ὁροθετῶν, τεθέντα σημεῖα, δέν ἀναγνωριζουσιν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεώς των νά τήν ἀναγνωρίσωσιν δέν εἶναι ὑπόχρεσι νά σέβονται μηδέ ὁροθετικήν μηδέ ὑγειονομικῆν γραμμήν.

Ἡ ἀναφορά ὡσαύτως τῶν κατοίκων Σούρπης, θέλει σᾶς πληροφορήσει τήν δεινήν στάσιν, εἰς τήν ὁποίαν εὑρίσκονται ἐξ' αἰτίας τῆς τοιαύτης γειτονίας, καί ὅσα προβάλωσι περί τῶν χωραφίων καί ἀμπελώνων καί βαμβακοτόπων των, καί τόσον περί τῆς παλαιάς καί φυσικῆς κοίτης τόν ἐπί τῶν ὁρίων ποταμοῦ, ὅσον καί περί τῆς πρό εἴκοσι χρόνων γενομένης τεχνητης παραρρεούσας πλησίον των οικιων των.

Τῳ ὀντι ἡ κατ' αὐτά τά μέρη Ὀθωμανική γειτονία ἤθελεν εἶναι ὄχι μόνον ἐπιβλαβής εἰς τά παρατημένα Ἑλληνικά χωρία, αλλά καί διαλυτική ὅλων τῶν μέτρων τῆς ὑγειονομικῆς ἐκεῖθεν νά ἐκδοθῶσι ἐκεῖθεν ἀσφαλείας, καί ἐπομένως ἀπαιτεῖται τό νά ἐνεργηθῆ νά ἐκδοθῶσι φιρμάνια ἐπιτάττοντα σφοδρως τάς ανηκούσας Ὀθωμανικάς ἀρχάς εἰς τό νά δώσωσι καθ' ὅλην τήν ἔκτασιν τήν ὁροθετικήν γραμμήν, χωρίς παντάπασι νά τήν παραβιάζωσιν.

Ἐν Ζητούνι τήν αη Μαΐου 1833
(Τ.Σ.) Ὑπογραφή δυσανάγνωστη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

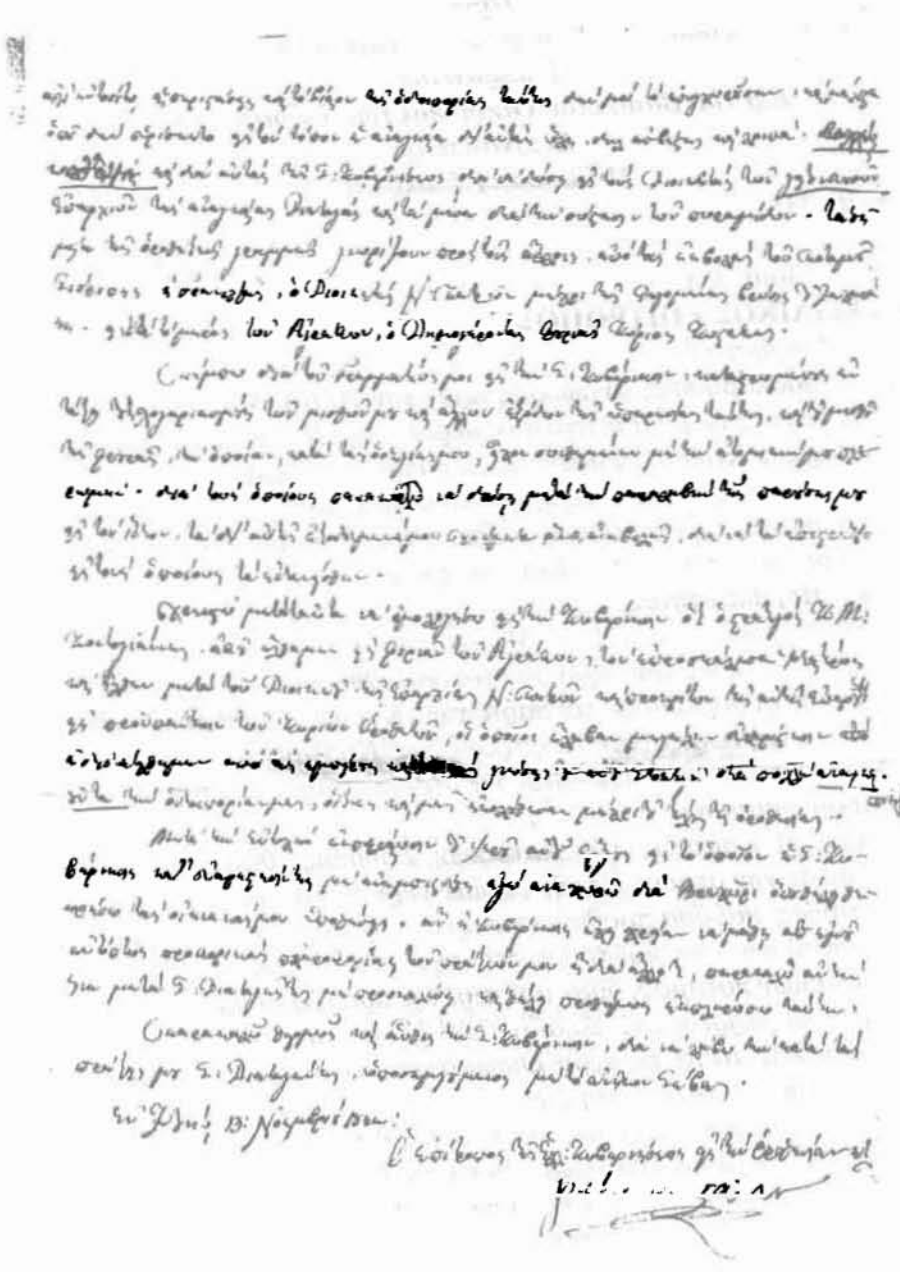

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν καί τήν ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν διά νά δηλοποιηθῶσι τά περιστατικά καί νά μας καθυποβληθῆ πρότασις ἀφορῶσα τήν ὑπόθεσιν ταύτην τῆς ἀναφοράς

Ναύπλιῳ 11 Ἰουνίου /30 Μαΐου 1833

(Μονογραφή δυσανάγνωστη)

Ἀριθ. 3835

Πρός τήν Ὑψηλήν Ἀντιβασιλείαν τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος

Ὁ ταπεινός ὑποφαινόμενος, διορισθείς ἐπίτροπος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, παρά τῆς παυσάσης Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, διά νά συνεργήσω μετά τῶν Κυρίων Ὁροθετῶν τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων εἰς τήν ὁροθεσίαν τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος: νομίζω ὅτι ἐξετέλεσα τά ἱερά χρέη μου κατ' εὐχήν ὅσον μ'ἦταν δυνατόν.

Ἀλλά διά τήν τότε ἐλλειψιν τοῦ ταμείου, ἡ παύσασα Διοίκησις μ' ὑπο χρέωσε νά παραλάβω 50 στρατιώτας ὡς φρουράν, καί τούς ὁποιους νά ἐξοικονομήσω ἐν τοσούτῳ ἐξ ἰδίων μου. Ἐγώ διά περισσοτέραν οἰκονομίαν τοῦ ταμείου παρέλαβα μόνον 33, πληρώσας εἰς αὐτούς καί τούς μισθούς καί σιτηρέσια των· καί τοῦτο μέ ἐνθάρυνε ἡ βεβαιότατη αἴσιος ἄφιξις τῆς Ἀ. Μ. τοῦ Συνετοῦ Βασιλέως ἡμῶν· καί τῆς Ὑψηλῆς Ἀντιβασιλείας.

Ἀποστείλας δέ τούς λογαριαμύς αὐτούς, ἡ Διοίκησις ἐνέκρινε νά μέ δώση διά φοίνικας 4.000 ἐν ἐρείπιον μύλον κατά τό Ζαπάντι, διά νά τό ἀνακαινίσω καί νέμωμαι τήν ὠφέλειαν του μέχρι τῆς πληρωμῆς.

Διά τά ὑπόλοιπα αὐτοῦ τοῦ λογαριαμοῦ ἀπό φοίνικας 2.984 μ' ἔδωσε γραμμάτειον χρεωστικόν διά νά ἐπέχη τόπον ἀντί μετρητῶν.

Τρεῖς μήνας εἶναι σχεδόν ἀφ' οὗ ἦλθα ἐνταῦθα, καί ἀναφέρθην δίς εἰς τόν ὑπουργόν Κ. Σ. Τρικούπην, ἀλλά δέν ἔλαβον ἀπάντησίν του.

Εὐδοκησάσης ἤδη τῆς Ἀ. Μεγαλειότητος νά μ' ἀνεμπιστευθοῦν τά χρέη τοῦ Βασιλικοῦ ἐφόρου τοῦ Ἀγρινίου· βιάζομαι, καί μάλιστα ἐπειδή ὑποχρεοῦμαι νά παύσω εἰς τά χρέη μου, νά προσδράμω εἰς τήν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα καί νά παρακαλέσω ταπεινῶς διά νά ἤθελεν εὐαρεστηθῆ νά μή ὑστεροῦμαι ἐπί πλέον αὐτά τά χρήματα, καί τόσω περισσότερον ἐπει δή δέν πηγάζουν...[50] *εἰμή ἀπό τήν διαληφθεῖσαν ὑπηρεσίαν, νά ἤθελε διατάξη νά μέ μετρηθῶσιν ὡς ἐξοδεύθησαν.*

Ἡ Σεβαστή, Ὑψηλή Ἀντιβασιλεία δέν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει εὐδοκῆσει νά διατάξη διά νά μετρηθοῦν αὐτά τά χρήματα εἰς μετρητά. Ἐξ ἐναντίας, τό ὁποῖον δέν ἐλπίζω, παρακαλῶ ταπεινῶς εάν καί δυνατόν νά ἐπιβληθῶσι κἄν καί τά ὑπόλοιπα αὐτοῦ τοῦ λογαριασμοῦ εἰς τόν αὐτόν μύλον ὡς ἡ προτέρα συμφωνία τῆς ὑποθήκης.

Ἐλπίζω εἰς τήν πατρικήν κηδεμονίαν τῆς Ἀ. Μεγαλειότητος καί τῆς

50 . Δύο λέξεις δυσανάγνωστες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ὑψηλῆς Ἀντιβασιλείας ὅτι ἀφ' οὐ ὑστεροῦμαι ἐξ ἄλλων περιστάσεων διάφορα καί ἀρκετά, δέν πρέπειν νά ὑστερηθῶ ἤδη καί αὐτά, καί ὅτι θέλει ευδοκήσει νά διατάξη πατρικῶς περί τούτων.

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 26 Ἀπριλλίου 1833

Τολμῶ δέ νά ὑποσημειοῦμαι
ταπεινότατος καί πιστός ὑπήκουος
γιανάκης Στάϊκος[51]

*

Πρός Τοπάρχην Δερβέντ ἀγᾶ, καί Προκρίτους 'Οθωμανούς Ἀρμυροῦ.

Τά χρέη, τά ὁποῖα μοι ἀνέθηκεν ἡ Βασιλική Ἐπιτροπή, κατά συνέπειαν τοῦ Ὑψηλοῦ διατάγματος τῆς 11/23 Φεβρουαρίου τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος μοι ἐπιτρέπουν ἵνα ἐλθῶν εἰς τόν λιμένα τοῦ Ἀρμυροῦ ἐπί τῆς Βασιλικῆς Γολέττας Λαδή Κόδριγκτον λάβω μεθ' ὑμῶν συνέντευξιν, ἀφορῶσαν τήν ἐκ μέρους του Μ. Β. τῆς Ἑλλάδος γειτονικήν ἀγάπην, ησυχία καί εὐταξία.

Ἐπειδή αἱ ὁδηγίαι μου μέ περιορίζουν διά νά λάβω ταύτην τήν συνέντευξιν μεθ' ἡμῶν, φυλαττομένων τῶν ὑγειονομικῶν χρεών, διά τοῦτο προσκαλεῖσθαι, ἐνδοξότατοι, κατά τήν δεκάτην ὥραν πρό τῆς Μεσημβρίας νά ὁρίσετε εἰς τό παραθαλάσσιον, ὅπου θέλομεν φθάσει καί ἡμεῖς ἐπί τῆς περυλκίδος.

Θέλετε δέ μᾶς εἰδοποιήση ἀμέσως διά τοῦ ἐπίτηδες κομιστοῦ τῆς παρούσης μου περί τῆς εἰς τήν παραθαλασσίαν ἀφίξεώς σας κατά τήν προσδιορισθεῖσαν ὥραν.

Ἐν τῷ λιμένι Ἀρμυροῦ ἐπί τῆς Βασιλιλικῆς
Γολέττας Λαδή Κόδριγκτον τῇ 26 Ἀπριλίου 1833
Τ. Σ. Μάρκος Κερκυρόπουλος
Pour copie conforme
Zeitoun le1/3 Mai 1833
Τ. Σ. (Δυσανάγνωστη ὑπογραφή)

*

Πρός τόν Βσιλικόν Ἐπίτροπον κύριον Ι. Ρίζον

Δυνάμει τῆς ὑπ' ἀρ. 178 παρά τῆς Βασιλικῆς επιτροπῆς ὁδηγιῶν, φθάσας ἐπί τῆς Βασιλικῆς γολέττας εἰς Σούρπην, ἐξέτασα ἀκριβῶς τά ὅσα συνέβησαν παρά τοῦ Δερβέντ Ἀγᾶ Ἀρμυροῦ εἰς τά κατά τήν κώμην, καί εἰς τά παρακείμενα αὐτῇ χωρία τῷ Ἑλληνικῷ Βασιλείῳ ἀνῆκοντα, καί εὑρών ταῦτα τά συμβεβικότα σύμφωνα τῇ ἀναφορα τῶν κατοίκων Σούρπης μετέβην τῇ 26 τοῦ παρόντος ἐπί τῆς αὐτῆς γολέττας κατά τήν ὁδηγίαν μου εἰς τόν λιμένα του Ἀρμυροῦ ἐκεῖθεν δέ διά τῆς ὑπ' ἀρ. 10 προσκλῆσεώς μου προσεκάλεσα τούς Δερβέντ ἀγᾶν Τοπάρχην καί

51. Το έγγραφο είναι δίγλωσσο. Σχετικά με το θέμα της πληρωμής του οροθέτη στρατηγού Γιάννη Στάικου υπάρχουν και οι παρακάτω σχετικές αναφορές της.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

προκρίτους Ὀθωμανούς τοῦ ἁλμυροῦ νά ἔλθωσιν εἰς τό παράλιον τοῦ αὐτοῦ λιμένος διά λάβῳ συνέντευξιν περί τῶν παρά τοῦ Δερβέντ ἁγᾶ Ἁρμυροῦ καί τά ἐντός τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων παρακείμενα χωρία πραχθέντων, ὅπου ἐλθόντες τήν αὐτήν ἡμέραν περί τήν 3 ὥραν μετά μεσημβρίαν καί ἀρξάσης τῆς συνεντεύξεως, φυλαττομένων τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων ἐπροβλήθησαν πρός τόν ἄνω ἐλθόντα Δερβέντ ἁγᾶ ἐνώπιον τοῦ πλοιάρχου καί λοιπῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Βσιλικοῦ πλοίου Λαντῆ Κόδρικτος τά ἑξῆς.

Κύριε Δερβέν Ἁγᾶ, ἡ Βασιλική ἐπιτροπή μετά θαυμασμοῦ ἔλαβε προσφάτως εἰδήσεις ὅτι εἰσβάλεται εἰς τήν Κώμην Σούρπην καί εἰς τά παρακείμενα αὐτῆς χωρία τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, καταφρονήσαντες τήν ὁροθετικήν καί ὑγειονομικήν γραμμήν, καί μή φυλάττοντες τάς ἀπό τάς δύω γειτνιαζούσας Δυνάμεις ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις ἀφορώσας τῆν κοινήν ἀσφάλειαν καί ἡσυχίαν, καί φιλικήν σχέσιν τῶν κατοίκων πρός ἀλλήλους, τόσον τοῦ ἑνός ὅσον καί τοῦ ἄλλου Κράτους, αἱ ὁποῖαι ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως φυλάττονται καθ' ὅλην τῆν ἔκτασιν, ὡς πληροφορεῖσθε ἀπό τά ὁποῖα ἔχετε τούτου ἀρκετά δείγματα, βιάσαντες πρός τοῦτω τούς φύλακας τῆς ὑγειονομικῆς γραμμῆς καί Διοικήσεως νά κατακληθῶσιν ὑπέρ τάς 24 ὥρας ἐντός τῆς οἰκίας.

Ἐκτός τούτου οἱ πιστοί ὑπήκουοι τοῦ Σ. ἡμῶν Βασιλέως ἀντ' νά ἴδωσι κατά χρέος ἐκ μέρους σας τῆν φιλικήν διάθεσιν ὡς παρά τοῦ πασᾶ τῆς Λαρίσσης διωρισμένη· ἦτον τουναντίον ἐχθρική ἐνῶ ἐλαμβάνετε βιαίως παρ' αὐτῶν, ὅσας ἠθέλετε τροφάς καί στρατολογεῖτε αὐτούς ὡς ἐάν ἦσαν ὑποκείμενοι τῆ ὀθωμανικῆ ἐξουσία καί μ' ἄλλας πολλάς καταθλίψεις ἐποιήσατε.

Παρατηροῦμε, Κύριε Δερβέντ ἁγᾶ, ὅτι ταῦτα πάντα τά κινήματα, γενόμενα ἀπό Δερβέντ ἁγᾶ διωρισμένον παρά τοῦ Πασᾶ τῆς Λαρίσσης, ἦναι κινήματα, τά ὁποῖα παραβαίνουσιν τάς μεταξύ τῶν δύω φιλικῶν γειτνιαζουσῶν δυνάμεων συμφωνίας, καί τά ὁποῖα γνωρίζοντες ὡς ἐχθρικά καθώς καί μόνοι σας δέν ἐμφιβάλλω ἦσθε ἀρκετά νά τό γνωρίσητε.

Εἰς τοιοῦτον ἄκουσμα ἐφάνη διόλου ἀπίθανον πρός τήν Βασιλικήν Ἐπιτροπήν, καί πρός κατάληψιν βιαίαν, ἄνευ ἀναβολῆς καιροῦ μοι ἀπεστάλει ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ πλοίου εἰς Σούρπην, ὅπου πληροφορηθείς καί οὕτω ἀκριβῶς, ὡς οὕτω διέταξα, μετέβην ἐπί τοῦ ἄνω πλοίου ἐνταῦθα εἰς τόν λιμένα τοῦ Ἁρμυροῦ διά νά σας δώσω νά ἐννοῆσητε ὅτι περί τῶν τοιούτων ἐχθρικῶν σας κινημάτων θέλετε δόσει ἀπολογίαν εἰς τῆν Κυβέρνησιν σας, ὡς ἀνατραπόντων τήν φιλικήν σχέσιν τῶν δύω γειτνιαζουσῶν δυνάμεων.

Τούτων πάντων μη επιδεχομένων καμμίαν, ἄρνησιν ἤ τροπολογίαν ὡς ἀποδεδειγμένων καί ὁμολογουμένων, παρακαλεῖσθε, Κύριε, νά μᾶς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἐξηγηθῆτε ποία εἶνε τά αἴτια, τά ὁποῖα σᾶς παρεκίνησαν νά φερθῆτε οὕτω.

Ταῦτα πάντα ἀκούσας μετά προσοχῆς ὁ Δερβέναγας ἀπεκρίθη ὅ,τι ὁ Ταφήλ Μπούζης εἶνε γενικός Δερβέντ ἀγᾶς τῆς Θεσσαλίας παρά τοῦ πασᾶ τῆς Λαρίσσης διορισμένος· ἀπό τοῦτον τόν Τεφίκ Βόζην καί ἀπό τόν Μεχμέτην τοῦ Ἀρμυροῦ διά προσταγῆς τοῦ Πασᾶ τῆς Λαρίσσης εἶμαι διωρισμένος καί ἐγώ Δερβέντ ἀγᾶς Ἀρμυροῦ.

Μήν ἔχων δέ ὁδηγίας περί ὁροθετικῆς γραμμῆς παρά τοῦ Πασᾶ διόλου, ἀκούσας δέ καί παρά τῶν προκρίτων Ὀθωμανῶν Ἀρμυροῦ ὅτι τά παρά τῶν ὁροθετῶν τεθέντα ὅρια εἶνε ἄγνωστα ἀπό τοῦ Σουλτάνου, ὡς μή ἐχόντων περί τούτου τήν παραμικράν, ἄν καί τοσάκις ἀναφέρθησα, εἴδησιν παρά τοῦ Πασᾶ τῆς Λαρίσσης, εἰσέβαλα διά τοῦτο εἰς τά ἄνω ρηθέντα χωρία καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου νομιζόμενα, καί διά νά συλλάβω τούς κλέπτας ἐκεῖθεν ἐξελθόντας, καί πάλιν εἰσελθόντας, καί αἰχμαλωτίσαντας τέσσαρας ἄνδρας ἐκ τοῦ χωρίου Δερμόνα[52], κειμένου πλησίον καί αὐτοῦ τῶν νομιζομένων συνόρων, καί ἔπραξα τῷ ὄντι ὅσα καί ὅπως ἤκουσεν ὁ Βασιλικός Ἐπίτροπος εἰς τά ἄνω ρηθέντα χωρία, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι παραπονοῦνται· ὅθεν ἐάν εἶνε ἀληθής ἡ ὁροθετική γραμμή, ζητῶ συγνώμην δι' ὅσα ἔπραξα, καί ἀποζημιώνω τούς κατοίκους τῶν ἄνω χωρίων δι' ὅσα παρ' αὐτῶν βιαίως ἥρπασα.

Ἀποτεινόμενος καί πρός τόν ἁγιάνη Ἀρμυροῦ Μπραΐμ Ἀγᾶ, καί Χ" Μουχτάρην, καί πρός ὅλους τούς προκρίτους Ὀθωμανούς κατ' ἐπανάληψιν τούς ἐρώτησα αὐτῷ οὕτο ἔχη ἡ ὑπόθεσις οὕτο· οὐδε μεγαλοφώνως καί στρογγύλω τῳ στόματι ἀπεκρίθησαν, ὅτι καί ἡμεῖς δυνάμεθα νά βάλωμεν παλούκια ὅπου θέλομεν, καί ὅτι οἱ φράγκοι[53] περάσαντες ἔκαμον ὅ,τι ἤθελον, καί ὅ,τι τά τοιαῦτα σύνορα δέν γνορίζομεν ἐάν δέν μᾶς παρουσιάσετε φιρμάνι· ἀπό τόν Σουλτάνον, ἤ Βουγιουρλδί ἀπό τόν Πασᾶν τῆς Λαρίσσης.

Κατά τό πνεῦμα τοῦτο συνεμορφώθη καί ὁ ἴδιος Δερβέντ ἀγάς καί μέ θόρυβον μέγαν ἐξηκολούθον τήν αὐτήν ὁμιλία.

Ἀφοῦ ἀκούσας ταῦτα, ἔκαμον κατά νόμον διαφόρους παρατηρήσεις, καί τούς ἔδωσα ἀρκετά νά ἐννοήσουν ποῖοι θέλουν ἠσθαι τά ἀποτέλεσματα τῶν τοιούτων κινημάτων, εἰς τό τέλος τούς ἐρώτησα ἄν θέλουν σεβασθῆ τά σύνορα, /τῶν ὁποίων τά σημεῖα ἀνέτρεψαν ὡς μή ἐχοντα τόν τόπον των/ τήν ὑγειονομικήν γραμμήν, καί τήν ταύτης φρουράν ὁμοῦ μετά τῆν τῆς Διοικῆσεως, τοποθετημένων εἰς Σούρπην, ἤ ὄχι; ἀπεκρίθησαν ὅτι δέν τά σεβόμεθα ὡς μήν ἔχοντες φιρμάνι.

Διά ταῦτα καί ἀφοῦ παρατῆρησα τό ἀκατάσταστον αὐτῶν καί τούς δολίους σκοπούς καί διαφόρων λόγων, ρηθέντων ποικιλοτρόπως,

52. Δρυμώνα.
53. Εννοεί τούς οροθέτες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἀφορῶντας εἰς τό νά ἐνοχλῶσι μέ ὁποίους δυνηθῶσι τρόπους τούς κατοίκους Ἕλληνας των εἰρημένων χωρίων, καί τήν ὑγειονομικήν γραμμήν καθώς καί τούς φύλακας τῆς Διοικήσεως, διεμαρτυρήθην εναντίον τῶν εἰρημένων Ὀθωμανῶν ὅτι οποιαδήποτε ἐνόχλησις καί παράβασις ἤθελεν γένει ἐκ μέρους των μέ ὅποιον δήποτε τρόπον, καί ὅσα ἔξοδα ἤθελον ἀκολουθήση ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρός ἀποτροπήν ταύτης θέλουν ἦσθαι εἰς βάρος τῶν διαληφθέντων Ὀθωμανῶν, καί θέλουν δώσει ἀπολογίαν ἐν καιρῷ τῳ δέοντι ὡς υπεύθυνοι εἰς τήν Κυβέρνησίν των.

Ἐν τῳ Λιμένι Ἁρμυροῦ τῇ 26 Ἀπριλίου 1833
ἐπί τῆς Βασιλικῆς Γολέττας Λαδή Κόδριγκτον
Υπογεγραμμ.(ένος) Μάρκος Κερκυρόπουλος
Pour copie conforme

*

238

Πρός τήν ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματεία
Ὁ Διοικητοποτηρητής
Ζητουνίου κ.λπ.

Ἀρ. 238
ἐλ. τῇ 19 Μαΐου
Ὁ
Διοικητοποτηρητής
ἀρ. 379

Πρός
Τήν ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί ἐπί τῶν
Ἐξωτερικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας.

Ἡ οροθετική γραμμή ἀφοῦ εἶναι εἰς τήν διάκρισιν τῶν ληστῶν, καταπατουμένη τυγχάνει καί ἀπό τούς ληποτάκτας, παραβιάσθη εσχάτως, καί ἀπό τόν Ἁρμυρόν Ντερβέναγα, ὅστις ἀφοῦ ἔπεσε κατά τά εἰς ἐκεῖνα τά μέρη, ἐντός τῆς Γραμμῆς εὑρισκόμενα χωρία, ἐτροφωδοτήθη καί ἐφορολόγησεν αὐτά, προσέβαλε καί εἰς τήν Κώμην Σούρπι, καί ἄν δέν ἀπαντοῦσι γενναῖαν ἀνθίστασιν ἐκ μέρους τῶν ολίγων φυλάκων ὁποῦ ἔχομεν ἐκεῖ, ἤθελε μεταχειρισθῇ καί τό Σούρπι ἐλεεινότατα, κατά τάς ἀπειλάς του.

Συννενοηθέντες περί τούτου μετά τοῦ Βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου, ὅστις θέλει σᾶς πληροφηρήσει λεπτομερέστερον, μεταχειρίσθημεν ὅσα μέτρα ἦτον τῆς δυνάμεως μας.

Μ' ὅλον ὁποῦ τά ἐπαπηλούμενα ἐκεῖνα μέρη ἀπέχουν ἱκανόν διάστημα ἀπό τήν πόλιν ταύτην, ἠθέλαμεν στείλλη, μ' ὅλα ταῦτα ἕν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἐδῶ Βασιλικοῦ Βαβαυρικοῦ τάγματος πρός φύλαξιν τῶν κατ' ἐκεῖνα τά μέρη οροθεσιῶν, ἐάν ἀφ' ἑτέρου μέρους δέν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ἐπαπειλοῦντα τά πλησιέστερα μέρη ἀπό ληστάς, πρός καταδίωξιν τῶν ὁποίων διεμοιράσαμεν διάφορα ἀπόσπάσματα ἐκ τοῦ αὐτοῦ Βασιλικοῦ Στρατοῦ τό ὁποιον σύγκειται ἀπό μόνον 350 Βαυαρούς στρατιώτας, φυλλάτοντας τό, τε Φρούριον καί τήν πόλιν· ἀνάγκη λοιπόν πᾶσα, διά νά προφυλαχθοῦν τά ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὡς ἡ ὑγειονομική Γραμμή ἀπό τοιαύτας συχνάς ἐπιδρομάς καί καταπατήσεις, νά προσδιορισθῇ μία ἱκανή ἔνοπλος δύναμις, ἥτις νά διαμένῃ πάντοτε ἐπί τῇ ὁροθετικῇ Γραμμή, καθώς περί τούτου πολλάκις ἀναφέραμεν καί πρός τήν ἐπί τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας.

Χθές ἔφθασεν ἔνταῦθα ὁ ἀπό μέρους τῆς Ρωσσίας διορισμένος ὁροθέτης, περιμένει δέ τούς τῶν λοιπῶν δύο Συμμάχων Δυνάμεων.

Ἀκολούθως θέλει καθυποβάλλομεν ὑπ' ὄψιν τῆς Γραμματείας ταύτης, περί τοῦ ποσοῦ τῶν λιθίνων στηλῶν, αἱ ὁποῖαι θέλει ἀναγερθοῦν ἐπί τῶν προσδιορισθέντων σημείων τῆς κοντά τήν περιφέρειάν μας ὁροθετικῆς γραμμῆς, καί περί τῆς δαπάνης αὐτῶν.

Ἐν Ζητουνίῳ τῇν 27 ἀπριλλίου 1833

Ὑποσημειοῦμαι εὐσεβάστως

Ὁ Διοικητοποτηρητής

Τ. Σ. *Δρόσος Μανσόλας*

ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ

Ἐν Ζητουνίῳ τῇ α^{η} Μαΐου 1833

Πρός

Τόν Κύριον Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου,

Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί τῶν Ἐξωτερικῶν.

Στην αναφορά αυτή γίνεται λόγος στις παραβιάσεις που έκαναν οι Τούρκοι, στην οροθετική γραμμή που βρισκόταν κοντά στην Κωμόπολη της Σούρπης και σε κάποια άλλα σημεία.

Τ. Σ. Μάρκος Κερκυρόπουλος

ἀρ. 238
ἐλ. τῇ 9 Μαΐου
Ἀριθ. 384

Ο ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ

Κύριε Γραμματεύ

Κατά τήν πρώτην του τρέχοντος ἔλαβα τῆν τιμήν νά καθυποβάλλω ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑψηλῆς Ἀντιβασιλείας τῆν σημαντικήν ἐκστρατείαν τῶν Πασάδων τῆς Λαρίσσης, Ἰωαννίνων, Βιτόλιας /ἤ Μοναστηρίου/και τόν κίνδυνον ὁ ὁποῖος πιθανῶς ἐπαπειλεῖται κατά τῶν ὁρίων ἀπό τόν καταδιωγμόν τοῦ ΤαϊφίληΒούζα, καί τῶν περί αὐτόν κακούργων, εἰς τήν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εἰς τά σύνορα παλλίρροιαν των.

Συγχρόνως ἀνεφέρθην περί τοῦ ὅτι, ἐκπεραιώσας τήν ὁποίαν ἐπεφορτίσθην δημόσιαν ὑπηρεσίαν, ἔμελλα ν' ἀναχωρήσω ἐντεῦθεν, διά νά ἐπιστρέψω εἰς Ναύπλιον κατά τάς πρός ἐμέ ὑψηλάς ὁδηγίας διαλαμβανούσας, ὅτι ἅμα ἐκπεραιώσω τά τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας μου νά ἐπιστρέψω ἀμέσως διά νά ἀπαγγείλω τό ὅλον τῶν ἐργασιῶν μου.

Ἀλλ' ἐπειδή ὁ Κύριος Συνταγματάρχης Δ' Ἄλβερτ, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας περί τῆς κατά τοῦ Ταϊφίλη ἐκστρατείας, καί περί τοῦ ὅτι ὀχυροποιεῖ τό Δομοκόν διά ν' ἀντικρούση τήν προσβολήν τῶν Πασάδων, ἐξῆλθε σήμερον μετά διακοσίων Στρατιωτῶν, καταλιπών ἑκατόν πεντήκοντα δι' ἐξασφάλισιν τῆς πόλεως Ζητουνίου, καί κατέλαβε τάς θέσεις τῶν Δερβενίων Φούρκας καί Καριᾶς, καί τήν θέσιν τοῦ Μοναστηρίου Ἀντνίτζης, ἀπεσχούσας ἀπ' ἀλλήλων μίαν καί ἡμισείαν περίπου ὥραν, ὥστε ἄν, ὅπερ πιθανότατον, καταπολεμηθέντος τοῦ Ταϊφίλ, διασκεδασθῶσιν οἱ περί αὐτόν καί ζητήσωσι νά εἰσχωρήσωσιν εἰς τά σύνορα νά ἦνε εἰς θέσιν τοῦ νά ἐνεργήσῃ τά δέοντα.

Αἱ σημεριναί ειδήσεις βεβαιώνουσιν, ὅτι ὁ Ταϊφίλης προσβληθείς, ἀπεκρούσθη ἀπό τό Φανάρι, πλησίον τῶν Τρικάλων, καί ὅτι εἰς τό Δομοκόν οἱ περί τόν Ταϊφίλην ἐπυρπόλησαν ὅλας τάς ἐπιπροσθούσας οἰκοδομάς τῆς πόλεως διά νά μήν ἀφήσωσι νά πλησιάσωσιν οἱ πολέμιοί των.

Ἐν τοσούτῳ ἄρχισαν κόμματα τῶν πρό μηνός ἐξελθόντων λειποτακτῶν νά ἐπανέρχονται, εἰσδύοντες εἰς τά σύνορα ἀπό διάφορα μονόπατα ἀνά πεντήκοντα καί ἑβδομήκοντα.

Αἱ περιστάσεις αὐταί μέ ἠνάγκασαν νά παρατείνω τήν ἐνταῦθα διαμονήν μου μέχρι τέλους τῆς παρούσας ἑβδομάδος, διότι στοχάζομε πιθανόν τό νά λάβωσιν ἀλληλογραφίαν, οἱ Πασάδες τῶν Ἰωαννίνων καί τῆς Λαρίσσης μέ τήν ἐνταῦθα πολιτικήν καί στρατιωτικήν ἀρχήν, ὥστε χρείας τυχούσης, νά χρησιμεύσω εἰς περίπτωσιν ἀλληλογραφίας.

Ἐν Ζητουνίῳ τήν 3 Μαΐου 1833

Τ. Σ. (Μονογραφή Κερκυρόπουλος)

Πρός
Τόν Κύριον Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν.
εἰς Ναύπλιο.

Με το από 12/24 Σεπτεμβρίου 1833 Βασιλικό Διάταγμα εγκρίθηκε η κατασκευή των λίθινων πυραμίδων και εντέλονταν οι Νομάρχες της Φωκίδας και Λοκρίδας και Αιτωλοακαρνανίας να συμπαρασταθούν και βοηθήσουν την προσπάθεια αυτή. Η δε Γραμματεία των Στρατιωτικών να ορίσει επιβλέποντα αξιωματικό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η Γραμματεία των Στρατιωτικών με το από με ημερομηνία 22 Σεπτεμβρίου/4Οκτωβρίου 1833 έγγραφο της, και σε εφαρμογή του ως άνω διατάγματος, γνωστοποιεί την τοποθέτηση του υπολοχαγού του Μηχανικού κ. Μανιτάκη.

837, 838

Πρός
Τό Νομάρχη Φωκίδος καί Λοκρίδος
καί Αἰτωλοακαρνανίας
30 7βρίου 1833

Αναφέρεται στό διορισμό και αποστολή του υπολοχαγού του μηχανικού κ. Μανιτάκη για να φροντίσει την εξοικονόμηση των αναγκαίων υλικών και την εξεύρεση εργατών οικοδόμησης των πυραμίδων, στα σημεία που καθόρισαν οι οροθέτες καθ' όλο το μήκος των συνόρων του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους.

Σ. Τρικούπης
Ν. Δραγούμης

Δια της από 30 Οκτωβρίου /11 Νοεμβρίου 1833 πρότασης της επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Γραμματείας, αναβάλλεται για την άνοιξη του ερχόμενου έτους, η αναχώρηση του υπολοχαγούμηχανικού κ. Μανιτάκη του επιφορτισμένου με την οικοδόμηση των πυραμίδων της οροθετικής γαρμμής.

1834
Μικτό
1:1 3:2 4:1
Οθωμανική Αὐτοκρατορία
Ὁ Κυβερνήτης Θεσσαλίας
Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματείαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐλ. τήν 9 Δεκεμβρίου 1834
Αριθ. 3662

Ἐπειδή καί, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπισφαλοῦς μεθόδου τοῦ κατασκευασθέντος χάρτου, ἡ ἐσχάτως σημειωθεῖσα οροθετική γραμμή, ἀποχωρίζουσα τήν Ἑλληνικήν Ἐπικράτειαν ἀπό τήν Αὐτοκρατωρικήν, κατά τάς γενομένας ἐξετάσεις, παραχωρεῖ εἰς μέρη εἴκοσι ὡρῶν διάστημα ἐδῶθεν τῶν ἀληθινῶν ὁρίων· ἐκρίθη μεταξύ τῶν πληρεξουσίων τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ σεβαστοῦ με Μονάρχου καί τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὁποῦ ἡ γραμμή αὐτή νά προσδιορισθῇ ἐκ νέου εἰς τήν ἁρμοδίαν της θέσιν, καί κατ' αὐτήν νά σχεδιασθοῦν οἱ ἀναγκαῖοι γεωγραφικοί πίνακες,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

διά νά δοθοῦν εἰς τ' ἀνήκοντα μέρη. Δι' αὐτήν τήν ἐργασίαν ἐξαναπροσκλήθησαν οἱ ἀπό μέρος τῶν τριῶν Δυνάμεων ὁροθέται, καί ἦλθεν ἐνταῦθα καί ὁ διορισθείς τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας.

Ὁ διαπρέπων εἰς τήν προεδρίαν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὑπουργείου Μέγας Βεζύρης μᾶς κοινοποιεῖ τήν ὑπόθεσιν αὐτήν καί μᾶς δίδει τινάς κατά συνέπειαν ὁδηγίας. Κατ' αὐτάς λοιπόν ἀξιοῦμεν ὅπου ἡ ἐπί τῶν ἐξωτερικῶν Γραμματεία τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νά λάβη τήν καλοσύνην νά μᾶς φανερῶση: ἄν ἤδη οἱ τήν ὁροθεσίαν ἐπιτετραμμένοι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἦλθον ἀπό Ζάκυνθον αὐτοῦ· ἤ, ἄν ἀκόμι λοίπουν, τόν ἐρχομόν των, ὅταν φθάσουν· καί πότε καί ἀπό ποῖον μέρος θέλει γίνῃ ἡ ἔναρξις τῆς ἐργασίας· διά νά ἀπευθυνθεῖ σύγκαιρα καί ὁ ἐδῶ παραμένων ἐπίτροπος ἀπό μέρος τῆς Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς.

Μέ τήν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐπί τῶν ἐξωτερικῶν Γραμματεία τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως θέλει εὐαρεστεθῆ νά μᾶς κοινοποιήσῃ τοῦτο θετικῶς, δράττομεν τήν εὐκαιρίαν να τήν διαβεβαιόσωμεν εἰς τήν πρός αὐτήν ἐξαίρετον ὑπόληψίν μας.

1834 τήν 24 Νοεμβρίου (Ε. Π.)

Από Λάρισσαν

Βεζήρης

Μουλαμίδ' Ἰμήν Πασιάς[54]

Στην ως άνω απαίτηση του πασά της Θεσσαλίας υπάρχει ελληνική απάντηση του επί του Βασιλικού Οίκου και της Γραμματείας των Εξωτερικών με ημερομηνία 8/20 Ιανουαρίου 1835, που μεταξύ των άλλων γράφει ... *Οἱ τρεῖς σύμμαχοι δυνάμεις οἱ μεσολαβήσαντες γιά τά μεταξύ τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους πράγματα ἐφρόντησαν νά διορίσουν ἐνιαίαν [;] ἐπιτροπήν διά τόν προσδιορισμόν τῆς μεταξύ ἀμφοτέρων ἐγκατάστασιν ὁροθετικῆς γραμμῆς καί νά κανονίσουν τόν τρόπον καί τάς, βάσεις ἐργασιῶν των. Ὁροθέται Ἕλλην καί Οθωμανός ἀπεφασίσθη νά λάβουν μέρος εἰς τήν συνδιάσκεψιν, καί επί...*[55] *δηχοψηφίας ἔχει ὅλην τήν ἰσχύν ἡ ἀπόφασις τῶν πλειόνων... Οἱ ἐπίτροποι τῶν Δυνάμεων δέν ἀσχολοῦνται εἰμή μόνον κατά τά αὐτά πρωτόκολλα θέλουν διανεμηθῆ εἰς ἀμφοτέρας τάς...*[56] *δυνάμεις. Ἡ ἐργασία αὕτη ἤδη εἶναι εἰς τό τέρμα της...*

Ὁ ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καί τῆς Γραμματείας τῶν ἐξωτερικῶν

(Υπογραφῆ δυσανάγνωστη)[57]

54. Το κείμενο είναι γραμμένο στην αραβική (τουρκική) γλώσσα και μεταφρασμένο στην ελληνική και γαλλική.

55. Μια λέξη δυσανάγνωστη.

56. Μια λέξη δυσανάγνωστη.

57. Υπουργείο Εξωτερικών. Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1835
Μκτή Επιτροπή
1:1, 3:2, 4:1
*

Αρ. 2062

Ἀναφορά τοῦ Δημογέροντος
τῆς Σούρπης περί τῶν ὁρίων.

ἐλ. τήν 31 8βρίου

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Ὀκτωβ. 1835

Ἀρ. 698

Ἐπιστρέφεται εἰς τήν ἐπί τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμματείαν μέ τήν ἀπάντησιν ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά γείνη οὐδεμία θεραπεία εἰς τά παρά τοῦ ἀναφερομένου Δημογέροντος προβαλλόμενα. Ἤδη καί τήν ὁποίαν ἡμεῖς αὐτοί ἐλάβομεν συνέντευξιν μετά τοῦ ἐνταῦθα διαμένοντος ὁροθέτου Ρώσου μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ ὁροθετική γραμμή κατά τῆς ὁποίας γείνονται ἤδη παράπονα, διεγράφη μ' ὅλα ταῦτα μᾶλλον πρός ὄφελος τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἡ ἀπό τοῦ Στοιχείου Β μέχρι Γ, ἐν τῳ ἐπισυνημμένῳ Σχεδίῳ[58] *σημειουμένη ὡς φυσική κοίτη τοῦ ποταμοῦ δέν ἠδύνατο πολά νά χρησιμεύσῃ ὡς ὁροθετική Γραμμή κατά τάς βάσεις τάς ὁποίας οἱ Κ.Κ. ὁροθέται προέθεντο ὅτι οὔτε τά συνήθη κἄν σημεῖα καί τῶν ποταμῶν ἀρχαίας ροάς, ὡς διώρυγες οὔδ' ἴχνος τούτων σώζονται, ὅτι οἱ Κ.Κ. ὁροθέται ἀπεφάσισαν καθό ἔχοντας πληρεστέραν πρός τοῦτο τήν δύναμιν, ὡς ὁροθετικήν Γραμμήν τήν νέαν τοῦ ποταμοῦ ροήν καί χαριζόμενοι μάλιστα πρός τούς Ἕλληνας, ἀντί νά εὕρωσιν ἐμέσως ταύτην ἀπό τί Στ, ΕΖ μέχρι δηλαδή τῆς θαλάσσεως, ἔσυραν ἄλλην πλαγίαν ἀπό τό ΕΓ καί οὗτος ἀφῆκεν ἱκανόν μέρος γης ἐντός τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων, ἐνί λόγῳ τά ἔργα τῶν ὁροθετῶν εἶναι ἀδύνατον νά παρακολουθῶσι, τοῦτο ὁρίζουν διάφορα ἀλλεπάλληλα πρωτόκολλα, ὡς λόγου χρεωστᾶ ἀπό 3 φευρουαρίου, 1 Ἰουλίου, 8 Μαΐου, 30 Αὐγούστου κλπ. κλπ., καί ὄχι μόνον δέν δυνάμεθα νά λύσωμεν ἤ ἐλπίσωμεν μεταβολήν τήν εἰς τήν προκειμένην περίστασιν, ἀλλά καί ἐργαζόμεθα τοῦτο ἀσύμφορον καί ἐπιβλαβέστατον, ὡς ἡμεῖς κυρίως ἔχοντες μέγιστον τό συμφέρον καί τήν ταῖς παρά τῆς Πόρτας προβαλλόμενες καί παρά τῶν ὁροθετῶν τῆς συμμαχίας χαραχθείσης γραμμῆς ἀπαρασάλευτον διατῆρησιν.*

Ἐναπόκειται δέ εἰς τήν ἐπί τῶν ἐσωτερικῶν γραμματείαν νά ἐπισύρη τήν ἀνακτορικήν πρόνοιαν εἰς τήν τύχην τῶν ἐξ ἀφεύτου ἀνάγκης καί πασχόντων ὑπηκόων τῆς Α. Μ..

---

58. Το σχέδιο δε βρέθηκε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ἀθῆναι 30 Νοεμβρίου 1835
Ὁ ἐπί τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου Γραμματεύς[59]

Οι Τούρκοι ως φαίνεται δημιουργούσαν συνεχώς παραβιάσεις των συμφωνηθέντων και αποκαλυπτικό είναι και το ακόλουθο έγγραφο.

13223

Συνελθόντες εἵτε Συνταγματάρχης Γιαννάκης Στάϊκος πρός τήν πρός αὐτόν Διαταγήν τῆς ἐπί τῶν Στρατιωτικῶν Β" Γραμματείας ὑπ' ἀρ. 13675 καί ὁ Διοικητής τῆς Εὐρυτανίας Δ. Ἱερομνήμον κατά τήν ὑπ' ἀρ. 4864 Διαταγήν τῆς ἐπί τῶν Στρατιωτικῶν Β" Γραμματείας μετέβησαν τήν 13" Αὐγούστου 1836 εἰς τήν μεθόριον τῆς Ἐπαρχίας Εὐρυτανίας καί ἀρχίσαντες ἀπό ἀνατολάς ἐκ τῆς θέσεως τῆς καλουμένης βρύσης τοῦ Ζαχαράκη ὅπου συνδέονται αἱ τρεις Μεγάλοι Ζυγοί, καί διατρέξαντες, καί διατρέξαντες τήν διαγράφησιν, καί Παλλαιάν χαραχθεῖσαν ὁροθετικήν γραμμήν δυσμάς, μέχρι τῆς θέσεως καλουμένης Πλατανιᾶς τά ἀκόλουθα.

Οἱ ἀναγερθέντες παρά τῆς Τουρκικῆς εξουσίας εἰς τήν ὁροθετικήν Γραμμήν Στρατῶνες οἱ μέν κατά τάς θέσεις βρύσις τοῦ Ζαχαράκη, Τρικούκια Καπροβούνη, καί Σταυρός τῆς Πλατανιᾶς εἶναι κτησμένοι εἰς τό χεῖλος τῆς Γραμμῆς ἀλλά εἰς τό ἀνῆκον εἰς αὐτήν μέρος ἡ δέ κατά τῆς θέσεως Ἰτάμου, Μάντζαρη, αὐθεντικό Τσουρνάτου, καί Πλατανιᾶς εἶναι ἐκτισμένοι εἰς τόν τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, καί κατέχουν μετρίως ἀπό τήν Γραμμήν

Ἡ παροῦσα πρᾶξις ἐγένετο παρά τῶν ἀνωτέρω ἐπιτρόπων καί ὑπογράφεται παρ' αὐτῶν.

Τήν 5" 7βρίου 1836 ἐν Γρανίτζα.

Ὁ Συνταγματάρχης — *Ὁ Διοικητής Εὐρυτανίας (Δυσανάγνωστο επώνυμο).*

Γιαννάκης Στάϊκος

Ἴσον τό ἀπαράλλακτον
Ἐν Ἀγρινίω τῆν 27 Ἰουλίου 1844
Ὁ γραμματεύς
(Δυσανάγνωστο επώνυμο)[60]

Επιλογικά.

Εκτός από την ως άνω αλληλογραφία υπάρχει και άλλη η οποία αναφέρεται στις συνεχείς παραβάσεις και παραβιάσεις των συνόρων και παράνομα κτίσματα που έκαναν, κατά καιρούς οι Τούρκοι με την ανοχή των αρχών των. Τα γεγονότα αυτά συνεχίστηκαν μέχρι το 1881.

59. Σχετικά με την οροθεσία στην περιοχή της Σούρπης υπάρχει και άλλη αλληλογραφία, η οποία έγινε μεταξύ της Νομαρχίας Φωκίδας και Λοκρίδας και των σχετικών Γραμματειών.

60. Πηγή. Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών. Μικτή Επιτροπή. Φ. 44, 4/1, 4/2. Γενικά Αρχεία του Κράτους. Οθωμανικά κτήματα 1836.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

Σπύρος Μπρέκης
καθηγητής τμήματος ιστορίας, αρχαιολογίας
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΘΕΜΑ

Το γεωκτησιακό καθεστώς στη Φθιώτιδα,
όπως αυτό διαμορφώθηκε την πρώτη 20ετία του ελεύθερου βίου

Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι, δε χρειάζεται να πω πολλά λόγια για το έργο σας. Δεν αρκούν τα συγχαρητήρια, από την πλευρά μου ευχαριστήρια. Κάνετε μία πάρα πολύ καλή δουλειά. Επειδή διαβάσατε ότι έχω συμμετάσχει και σε άλλες εκδηλώσεις, έχουν εκδοθεί μέχρι τώρα 100 και 150 τόμοι ιστορίας. Περιοχές που δεν την έχουν την ιστορία. Η σκέψη σας αυτή είναι καταπληκτική και μάλιστα να το διευρύνετε αυτό. Καλή δύναμη σας εύχομαι. Ξέρω ότι είστε 4-5 το πολύ 10 άνθρωποι. Οι καλές δουλειές δεν είναι έργο των πολλών αλλά των λίγων. Ακόμα και η δημοκρατία στην αρχαία Αθήνα, ήταν έργο ενός ανδρός.

Και μετά από τα σύνορα, που τόσο ωραία περιέγραψε ο φίλος μου ο Γιώργος ο Λέλης, τα κτήματα. Και πρώτα η εθνική γη, αυτό που λέμε. Τι ήταν αυτό; Και πάλι μία διασάφηση. Ο συνάδελφος ο κ. Μακρής, έχει δημοσιεύσει μία εργασία στον πρώτο τόμο, καταπληκτική δουλειά. Μπορεί τα έγγραφα που είχε υπόψη του να ήταν λίγα, αλλά η ερμηνεία τους πάρα πολύ καλή. Εγώ έχω μερικές εκατοντάδες από τα έγγραφα αυτά. Όμως, σας είπα, δεν αλλάζουν τα συμπεράσματα.

Ακόμη, υπάρχει στο δεύτερο τόμο και μία άλλη εργασία. Νομίζω ότι ήταν φοιτήτριά μου, έχουν περάσει αρκετά χρόνια τώρα, το γήρας ουκ έρχεται μόνο. Η κα Θεοδώρου. Και πάλι μία πολύ καλή δουλειά. Αυτή όμως αναφέρεται συγκεκριμένα σε ένα χωριό, στο χωριό της καταγωγής της το Φραντζή. Και εκεί πάλι πάρα πολύ καλή δουλειά.

Επομένως, όλα αυτά που έχουν γραφεί, εγώ θα προσπαθήσω να μην τα επαναλάβω. Να δω το θέμα κάπως θεωρητικά, όσο γίνεται αυτό. Και πρώτα να εξηγήσω, επαναλαμβάνω, τι είναι η εθνική γη. Ο υποστασιακός μύθος – παρακαλώ η λέξη μύθος με την έννοια όχι αυτή που ξέρουμε, αλλά με την αρχαιοελληνική, είναι η βουλή, είναι η απόφαση, σκοπός, σχέδιο, επανάσταση, εξέγερση, ανταρσία -. Ο υποστασιακός μύθος είναι γνωστός, της Αναστάσεως του ελληνικού έθνους, της μελλοντικής δηλαδή απελευθέρωσής του από το βάρβαρο κατακτητή.

Εμπεριείχε ο μύθος αυτός, εκτός από το εθνικοπολιτικό στοιχείο και το κοινωνικό αίτημα της ανάκτησης της πατρώας γης. Ο αλλόθρησκος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δυνάστης δεν είχε αφαιρέσει μόνο την ελευθερία των Ελλήνων αλλά και την εθνική γη, της οποίας η κυριότητα έπρεπε να ανακτηθεί, προκειμένου ο ελληνικός λαός να ζήσει πλέον χωρίς τα δεινά της υποδούλωσης. Και επειδή βλέπω ότι πολύ θεωρητικά το πάμε το θέμα, να μιλήσω απλά. Η φτώχεια, η ανέχεια, είναι μέρος της ελευθερίας. Από μόνη της η ελευθερία δεν φτάνει. Η έννοια δεν είναι έωλη, δεν είναι ομιχλώδης, δεν είναι νεφελώδης, είναι συγκεκριμένο, το αρχαιοελληνικό. Αυτή πρέπει να τη βιώσουμε.

Πώς; Αν δεν υπάρχει έσοδο, δεν υπάρχει περιουσία, είναι ο άπορος, που δεν έχει πόρο, δεν έχει προσπέρασμα. Δεν μπορεί. Η φτώχεια συρρικνώνει, ζαρώνει ακόμα και την ψυχή. Και σ' αυτή την κατάσταση ήταν οι Έλληνες, γι' αυτό δεν το αμέλησαν. Εμείς εξετάζουμε και λέμε ελευθερία, να αποκτήσουν την ελευθερία, αυτό από την πρώτη στιγμή το τόνισα.

Τα κείμενα. Ο Σπηλιάδης από τους αγωνιστές, μιλάει και για την απόκτηση της ιδιοκτησίας, η οποία αποτελεί την πηγή της ελευθερίας και της μεταξύ των πολιτών ισότητος και ακόμη λεει ο Σπηλιάδης ότι είναι η βάση του γενικού συμφέροντος και όλων των δικαιωμάτων. Ο Δημήτριος Αινιάν από το άλλο μέρος, για να δούμε και τη γνώμη ενός συντοπίτη μας πνευματικού ανθρώπου και αγωνιστή, σε υπόμνημά του περί διαθέσεως των εθνικών γαιών, τονίζει ότι έπρεπε να κατασταθώσιν όλοι οι ακτήμονες Έλληνες, ιδιοκτήται γαιών. Ανευ ιδιοκτησίας δεν υπάρχει ανεξαρτησία. Ούτε χαρακτήρος, και δεν υπάρχει και η ελευθερία. Και καταλήγει. Ας φροντίσωμεν λοιπόν να εφοδιάσωμεν τον λαόν της Ελλάδος με ιδιοκτησίαν, μίαν των στερεοτέρων κρηπίδων της ελευθερίας και του ατόμου και της πολιτείας.

Η διακήρυξις της Πρώτης Εθνικής Συνέλευσης η οποία δημοσιεύθηκε, καθώς είναι γνωστό στις 15/1/1822 ορίζει σαφώς ότι ο αγώνας εναντίον των Τούρκων είναι πόλεμος εθνικός, πόλεμος ιερός, πόλεμος του οποίου η μόνη αιτία είναι η ανάκτησις της προσωπικής ημών ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και της τιμής.

Οι Έλληνες επομένως, εκτός από το επαναστατικό δικαίωμα, είχαν και το προγονικό δικαίωμα της ανακατάληψης της πατρικής γης. Στο εμπνευσμένο αυτό κείμενο της διακήρυξης, τίθεται ως επαναστατικός στόχος η απομάκρυνση των σφετεριστών της προγονικής ιδιοκτησίας, ενώ εμμέσως αφήνεται να εννοηθεί ότι αυτή θα αναδιενέμετο στους νόμιμους κληρονόμους, μετά την επιτυχή έκβαση του αγώνα.

Ωστόσο, ο όρος εθνική γη, που καθιερώθηκε μετά την απελευθέρωση των πρώτων ελληνικών περιοχών, δεν παρέχει μόνο την πρόσφορη ένδειξη της κοινωνικής σημασίας της μεγάλης ελληνικής επανάστασης, αλλά χαρακτηρίζει και το προκύψαν έντονο πρόβλημα της διαδοχής κυριότη-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τας. Πράγματι, το θέμα αυτό υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισε στη συνέχεια το ελεύθερο ελληνικό κράτος.

Ειδικότερα, η έννοια των εθνικών κτημάτων καθώς και ο νομικός τους χαρακτήρας, εμφανίζεται ασαφής και αδιαμόρφωτος. Οι μετέχοντες στις πρώτες διοικήσεις των επαναστατημένων ελλήνων χρησιμοποιούν τους όρους «εθνική γη, εθνικά κτήματα, εθνικά χωράφια, εθνικός τόπος» αφού δεν υπηρχε ελεύθερο και συγκροτημένο ελληνικό κράτος. Ο συνήθης όρος σήμερα, δημόσια κτήματα, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά κατά την περίοδο της απόλυτης μοναρχίας του Όθωνα.

Τα εθνικά κτήματα αποτέλεσαν οι εκτάσεις που ανήκαν πριν από τον αγώνα στον ίδιο το Σουλτάνο, σε αξιωματούχους, σε θρησκευτικά τουρκικά ιδρύματα, σε Τούρκους ιδιώτες, οι οποίοι φονεύθηκαν ή έφυγαν από τις ελληνικές περιοχές μετά την επικράτηση της επανάστασης. Τα κτήματα αυτά διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες. Στα φθαρτά, στα οποία συμπεριλαμβάνονταν οι αστικές ιδιοκτησίες, οι υποκείμενες σε φθορά, σπίτια, εργαστήρια, μαγαζιά, μύλοι, χάνια, λουτρά, φούρνοι, ελαιοτριβεία κ.ά. και δεύτερον στα άφθαρτα, αγροτικές εκτάσεις, καλλιεργήσιμη γη, βοσκότοποι, δάση, αμπέλια, ελαιώνες κλπ. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονταν και οι αλυκές και τα ιχθυοτροφεία.

Σαφείς πληροφορίες για την έκταση που καταλάμβαναν τα εθνικά κτήματα, καθώς είναι φυσικό, δεν υπάρχουν, εξαιτίας των ειδικών συνθηκών που τότε επικρατούσαν. Ωστόσο, από τα σωζόμενα ελάχιστα αποσπασματικά στοιχεία, υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων θα πρέπει να κυμαινόταν μεταξύ 6 και 10 εκατ. στρεμμάτων.

Το πρόβλημα της διανομής και της αξιοποίησης τέθηκε από την αρχή του αγώνα. Η προσωρινή διοίκηση, συγκροτηθείσα – καθώς είναι γνωστό – από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου ανακοίνωσε (Μάιος 1822) ότι θα διενέμετο στους αγωνιστές μέρος της ανακτηθείσης εθνικής γης. Επρόκειτο για διανομή, η οποία είχε το χαρακτήρα μάλλον της αντιμισθίας, για τη συμμετοχή τους στον κοινό αγώνα εναντίον του εχθρού. Παράλληλα, η διοικητική αυτή ενέργεια απέβλεπε στην ενίσχυση της πολεμικής δύναμης, με την προσέλευση όλων των εργατών της γης, αφού η συμμετοχή τους συνδυαζόταν όχι μόνο με την απόκτηση της ελευθερίας, αλλά και της ιδιοκτησίας.

Πρέπει να λεχθεί ακόμη, ότι το σοβαρό αυτό ζήτημα απασχόλησε και τις προηγούμενες περιφερειακές διοικήσεις της Πελοποννήσου και της Ανατολικής Στερεάς – Χέρσος Ελλάς τότε, έτσι ονομαζόταν -. Έντονη προσδοκία των επαναστατών για την απόκτηση γης, οδήγησε στην εξέταση του θέματος χωρίς να ληφθούν και συγκεκριμένες αποφάσεις. Η Πελοποννησιακή Γερουσία, για παράδειγμα, αναγνώρισε ότι είναι δίκαιο και αναγκαίο οι καπετάνιοι και στρατιώται να λάβουσι αμοιβάς δια τας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

περασμένας εκδουλεύσεις των προς την πατρίδα, ομοίως δε και εκείνοι όπου θέλουσι προσφέρειν εις το εξής εκδουλεύσεις αξιολόγους προς την πατρίδα. Αλλά παρέπεμψε το θέμα στη μελλοντική Εθνική Βουλή. Και όπως σημειώνεται στο κείμενο, ίνα κάμει τας αποφάσεις της επί του προκειμένου η Εθνική Βουλή.

Η Τρίτη Εθνοσυνέλευση (1827) ανέθεσε μεταξύ των άλλων στη Βουλή να επαγρυπνεί εις την διατήρησιν και βελτίωσιν των εθνικών κτημάτων. Ενώ το 20ο ψήφισμα, το γνωστό ως Αθηναϊκόν, έκρινε ότι είναι δίκαιον και συμφέρον να ευρεθεί ο στρατιώτης μετά τον πόλεμον της Ελλάδος δια γης εθνικής, δωρεάν διδομένης. Και αποφάσισε: Όσοι καταταχθώσιν υπό την Ελληνικήν σημαίαν δια να υπηρετήσωσι την πατρίδα, φυλάσσοντες τους στρατιωτικούς νόμους μετ' ακριβείας, αξιωματικοί τε και απλοί στρατιώται, θέλει λάβουν ανταμοιβήν γης εθνικής. Έκαστος αναλόγως της προς την πατρίδα υπηρεσίας του, δωρεάν δοθησομένης μετά τον πόλεμον της Ελλάδος. Η Βουλή θέλει εκδώσει νόμον, προσδιορίζουσα το ποσόν της δοθησομένης γης και τον τρόπον της διανομής αυτής.

Για να μη σας κουράσω με άλλα κείμενα, το πρόβλημα της διανομής και της αξιοποίησης. Οι ανωτέρω αποφάσεις ήταν αναγκαίες και σύμφωνες με το πνεύμα της εποχής, της υλοποίησης δηλαδή των επαναστατικών αρχών και της άμεσης ενίσχυσης των αγωνιστών, οι οποίοι ζούσαν κυρίως από τα λάφυρα του πολέμου. Ο σκληρός αγώνας είχε καταστρέψει τα πάντα και όλοι έλπιζαν από την κρατική πρόνοια να πάρουν κάτι. Η διοίκηση όμως δεν είχε έσοδα, ακόμη και τα χρήματα των δανείων, λόγω των αναγκών του πολέμου αλλά και των γνωστών δυσμενών όρων χορήγησης, είχαν εξανεμιστεί και δεν απέμεινε, όπως φαίνεται από τις αποφάσεις και τα ψηφίσματα των Εθνοσυνελεύσεων, παρά η αντιμισθία σε εθνική γη, σε εθνικά κτήματα.

Ωστόσο και αυτή θα εδίδετο, όπως αναφέρεται στο κείμενο, μετά την αποκατάσταση των πραγμάτων και έτσι, οι εξαγγελίες και οι αποφάσεις, εκτός από τη διατήρηση των ελπίδων, δεν είχαν κανένα άμεσο και πρακτικό αποτέλεσμα.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας αντιμετώπισε και το θέμα αυτό με σοβαρότητα και στα πλαίσια της δημιουργίας βιώσιμου κράτους. Στόχος του ήταν η αξιοποίηση της εθνικής αυτής περιουσίας, για τη θεμελίωση των οικονομικών βάσεων του νεοσύστατου κράτους και τη διανομή μεγάλου τμήματος στους ακτήμονες καλλιεργητές, οι οποίοι θα απέβαιναν έτσι στοιχείο παραγωγικό για την εθνική οικονομία.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τον κυβερνήτη, ήταν η εξακρίβωση της έκτασης των εθνικών κτημάτων, η μελλοντική καταγραφή τους και φυσικά η απελευθέρωσή τους από το βάρος της δανειακής υποθήκης – αυτά είχαν μπει ως υποθήκη -. «Προς τους κατά την επικράτειαν εκτάκτους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

επιτρόπους» –ο τίτλος του κειμένου – αναφέρεται και εξηγεί λεπτομερώς αυτό το θέμα. Ο χρόνος σας όμως είναι πολύτιμος, γι' αυτό, αυτό και άλλα τμήματα θα συμπεριληφθούν στη δημοσίευση των πρακτικών.

Ακόμη, ο Καποδίστριας, έχοντας ως στόχο τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα επέτρεπαν στους χωρικούς κυρίως την καλλιέργειαν και απολαβήν των καρπών της γης, δεν εγκατέλειψε το βασικό αίτημα της διανομής της εθνικής γης. Είχε δώσει μάλιστα εντολή να αρχίσουν οι τεχνικές εργασίες για την προετοιμασία της διανομής, ενώ ο ίδιος είχε συντάξει σχέδιο οικονομικής ενίσχυσης των αγωνιστών, προκειμένου να αγοράσουν σε δημοπρασία εθνικές γαίες. Όμως, η άμεση ανάγκη επίλυσης και άλλων επειγόντων ζητημάτων, η κωλυσιεργία της Γερουσίας, η δράση των φατριών και τέλος η δολοφονία του, ματαίωσαν τα σχέδια αυτά.

Κατ' αρχήν τα εθνικά κτήματα αποτελούσαν το μοναδικό περιουσιακό στοιχείο που θα μπορούσε να θεραπεύσει μεγάλες ανάγκες του αγώνα. Η αρχική απόφαση των μελών των επαναστατικών συνελεύσεων ήταν να παραμείνουν οπωσδήποτε τα εγκαταλελειμμένα αυτά από τον εχθρό κτήματα, στην κυριότητα του αγωνιζόμενου έθνους. Οι οικονομικές ανάγκες όμως δεν επέτρεψαν να τηρηθεί πιστά η κεντρική αυτή γραμμή της προστασίας των εθνικών κτημάτων.

Η 1η Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου ευρεθείσα μεταξύ της βασικής αρχής της διαφύλαξης της εθνικής περιουσίας και των πιεστικών ταμειακών αναγκών, έκρινε ότι το εκτελεστικόν, η Κυβέρνηση δηλαδή, έπρεπε να έχει το δικαίωμα εκποιήσεως μέρους εθνικών κτημάτων, αναλόγου και με τας χρείας και τούτο όμως δια της συγκαταθέσεως του Βουλευτικού. Να μη μιλήσουμε όμως για τις παρεκτροπές που έγιναν εδώ.

Συμπέρασμα: Οι αποφάσεις αυτές δεν τηρήθηκαν και με τους νέους νόμους των οποίων η έκδοση θεωρήθηκε επιβεβλημένη εξ αιτίας των εκτάκτων περιστάσεων και με άλλες αποφάσεις. Έτσι, επιτράπηκε η εκποίηση εθνικών κτημάτων χωρίς να γίνεται διάκριση μεταξύ φθαρτών και αφθάρτων. Αρκετά από τα κτήματα αυτά βρέθηκαν στην κατοχή ιδιωτών και σε αρκετές περιπτώσεις με αδιαφανή τρόπο και χωρίς την έκδοση επίσημων τίτλων. Το γεγονός αυτό δημιούργησε πολλά παράπονα και η 3η Εθνική Συνέλευση του 1827 υποχρεώθηκε να εξετάσει συγκεκριμένες καταγγελίες σχετικές με τις παράνομες πωλήσεις. Διέταξε τον έλεγχο όλων των τίτλων αγοράς των εθνικών κτημάτων, με σκοπό να επαναφέρει τα πράγματα στη θέση τους. Όμως, το σχετικό ψήφισμα το οποίο εξέδωσε, δεν έφερε αποτέλεσμα, γιατί ούτε έλεγχος έγινε ούτε κατόρθωσε το δημόσιο να εισπράξει τα οφειλόμενα ποσά από τους αγοραστές.

Επί του θέματος επανήλθε και η Εθνοσυνέλευση του Άργους τον Ιού-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λιο του 1829, ενώ ο ίδιος ο Κυβερνήτης προέβη στην έκδοση ψηφίσματος. Το επόμενο έτος, εφαρμόζοντας την πολιτική της περισώσεως της εθνικής περιουσία. Η μέθοδος όμως της συγκρότησης επιτροπών για τον έλεγχο των εκποιήσεων και της εκδίκασης των αμφισβητήσεων που προέκυπταν απ' αυτά, δεν απέδωσε και πάλι τα αναμενόμενα.

Προσπάθεια ελέγχου έγινε και επί αντιβασιλείας, η οποία αποφάσισε την εξέταση των δικαιογράφων απόκτησης εθνικών κτημάτων. Και εδώ με πενιχρά αποτελέσματα.

Ένας άλλος σοβαρός λόγος, ο οποίος δυσχαίρενε τη λύση του προβλήματος, ήταν η χρησιμοποίηση των εθνικών κτημάτων ως υποθήκης για τη σύναψη εθνικών δανείων, νέων. Έτσι, οι δανειστές θα είχαν μεγαλύτερη ασφάλεια από την είσπραξη των τόκων και την επιστροφή του κεφαλαίου.

Στο 62ο άρθρο του Συντάγματος της Επιδαύρου, εκχωρούσε το εκτελεστικό δικαίωμα να λαμβάνει δάνεια, είτε έσωθεν είτε έξωθεν της επικρατείας και να καθυποβάλει υποθήκη εθνικά κτήματα με τη συγκατάθεση όμως του Βουλευτικού. Σημειωτέον ότι ανάλογες αποφάσεις είχαν ληφθεί και από τις Εθνοσυνελεύσεις του Άστρους και της Τροιζήνας.

Ο Καποδίστριας – σας επαναλαμβάνω – βρήκε υποθηκευμένα τα εθνικά κτήματα στους Άγγλους ομολογιούχους των δύο εξωτερικών δανείων, του 24 και 25, είναι αυτά που έχει γίνει συζήτηση ότι το 40% είχε εξανεμιστεί, άλλοι λένε ότι το 40% ήρθε εδώ. Ξοδεύτηκαν πολλά, άνθρωποι που πήγαν εκεί, θα έπρεπε να πληρώσουν, αυτοί θα έπρεπε να πάρουν μετά, άλλοι γιατί φρόντισαν να μεταφερθούν πιο εύκολα να αφαιρέσουν χρήματα, άλλοι εδώ, όμως πρέπει να πούμε ότι αυτό σε τελευταία ανάλυση ήταν μία επιτυχία. Ήταν τα πρώτα δάνεια. Επομένως, έπρεπε να υπάρξει και εδώ εγγύηση.

Στα προβλήματα της διανομής πρέπει να συμπληρώσουμε, θα πρέπει να προστεθεί και η ανάγκη της εγγύησης για την ίδρυση Χρηματιστικής Τράπεζας. Έτσι λεγόταν η πρώτη τράπεζα την οποία ίδρυσε ο Καποδίστριας. Για να καταθέσει κάποιος τα χρήματά του, έπρεπε λοιπόν να υπάρχει εγγύηση. Και έβαλε εκεί τα εθνικά κτήματα. Και ύστερα και για την έκδοση χαρτονομίσματος που εξέδωσε ο Καποδίστριας, λέγεται ότι δεν εξέδωσε, όμως εξέδωσε, έχω βρει στα Γενικά Άρχεία του Κράτους εκτός από τους φοίνικες, για την έκδοση έπρεπε να υπάρχει η ασφάλεια. Και η ασφάλεια ήταν τα εθνικά κτήματα.

Σύμφωνα με απόφαση που έλαβε ο κυβερνήτης και επικύρωσε η 4η Εθνοσυνέλευση, τα εθνικά κτήματα θα χρησίμευαν ως υποθήκη για τις διάφορες καταθέσεις και για το χαρτονόμισμα.

Τέλος, σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του προβλήματος έπαιξε και ο ξένος παράγοντας. Στις εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις των Ελλήνων

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και των Τούρκων για το ιδιοκτησιακό περιβάλλον, οι μεγάλες δυνάμεις οι οποίες έπαιζαν μάλιστα το ρόλο του αντικειμενικού διαιτητή, ενώ στην πραγματικότητα η θέση τους ήταν παρελκυστική και αμφίρροπη. Για παράδειγμα, ενώ το αγγλορωσικό πρωτόκολλο το 1826 προέβλεπε τον πλήρη διαχωρισμό Τούρκων και Ελλήνων, οι οποίοι θα καταλάμβαναν τας εις την ηπειρωτικήν – όπως γραφόταν στο πρωτόκολλο – και νησιωτικήν Ελλάδα κειμένας Τουρκικάς ιδιοκτησίας, η Ιουλιανή συνθήκη του 27 προσδιόριζε ότι οι Ελληνες θα καθίσταντο μεν κύριοι της τουρκικής ιδιοκτησίας, αλλά επί συμφωνία του να αποζημιώσουν τους πρώην κτήτορες, δηλαδή τους Τούρκους.

Το κείμενο για τη συγκρότηση των μικτών επιτροπών οπωσδήποτε, και ενδιαφέρει περισσότερο γιατί τα περισσότερα απ' αυτά εφαρμόστηκαν εδώ. Το θέμα αυτό διατηρήθηκε πρέπει να σας πω, δεν έκλεισε. Και βρήκα στα Αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών τη συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Εδώ ο πρώτος Τούρκος Πρεσβευτής, ο Κωστάκης Μουσούρος, καλά ακούτε, το όνομά του είναι ελληνικό, αλλά ήταν τουρκότερος, ήταν σουλτανικότερος και του Σουλτάνου, είναι αυτός που δημιούργησε το γνωστό πρόβλημα με τον Όθωνα.

Εδώ υποχρεώθηκε το ελληνικό κράτος να αναλάβει αυτό τις ευθύνες και να πληρώσει ακόμα και τόκο 8% γι' αυτά που χρωστούσε.

Στην περίπτωση της Φθιώτιδας έγιναν ειδικότερες συζητήσεις και βέβαια στην αρχή ορίστηκαν τα σύνορα ο Σπερχειός ποταμός. Όμως, εντεύθεν, γνωστά είναι αυτά, ο Σουλτάνος βέβαια δεν δεχόταν ούτε να ακούσει να αλλάξουν τα σύνορα. Όμως, βοήθησε πάρα πολύ την Ελλάδα - πρέπει να το λέμε, γιατί τα βάζουμε με τους ξένους; - ο τότε πρεσβευτής της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη, ο Στράτφορντ Κάννινγκ, ξάδερφος του Τζωρτζ Κάννινγκ, ο οποίος πραγματικά εργάστηκε και απαίτησε από το Σουλτάνο να διευρυνθούν τα σύνορα, για να μπορούν να προστατευτούν.

Ένωσε τα δύο, όρισε να πάρει η Τουρκία αποζημίωση 30 εκατ. γρόσια. Ο Σουλτάνος ζητούσε κάτι παραπάνω, 80 εκατ. ζητούσε. Τελικά πήρε άλλα 10, 40. Έτσι κλείστηκε και άλλαξε και έγιναν τα σύνορα που μας είπε ο Γιώργης εδώ.

Λίγα λόγια για την κατάσταση που βρέθηκαν. Στα γενικά αρχεία βρήκα έγγραφα που είναι φοβερά, πραγματικά κανείς όταν τα διαβάζει ανατριχιάζει. Όχι γιατί έσπευσαν πολλοί για να αποκτήσουν κτήματα εδώ, αυτό μπορεί να το δικαιολογήσει κανείς, απ' όλα τα μέρη. Και ξένοι ακόμα. Αλλά βλέπω εδώ ότι αυτοί που ήταν υπεύθυνοι για τη διανομή, αυτοί πήραν πρώτοι.

Έγγραφο: Από τους υπαλλήλους του εσωτερικού και οικονομικού κλάδου δεν ηγόρασεν άλλος κτήματα τουρκικά, ει μη ο πρώην παύσας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

διοικητικός τοποτηρητής Δρόσος Μαρσόλας. Γνωστά. Αυτός πήρε δύο ζευγάρια, μέχρι 200 στρέμματα, 400 στρέμματα δηλαδή, εις Αγίαν Μαρίνα και εις την πρωτεύουσα, στη Λαμία και μερικά εργαστήρια – είναι και άλλα που βρήκα πιο κάτω -.

Ο νυν έπαρχος – όλοι αυτοί ήταν για να προστατεύσουν τους κατοίκους – Παναγιώτης Λιδωρίκης, κατά πρώτον αγόρασε τον ελαιώνα του Αχινού, του Μουσταφάμπεη και έπειτα τον ξαναπούλησε εις τον ίδιον, με προσθήκη 7000, τη δεύτερη μέρα 7000 επιπλέον. Και ο Μουσταφάμπεης έπειτα τον επώλησε ομού εις τον Σκουμπουρδή κλπ.

Ο Πανουργιάς, ο Κωνσταντίνος Δυοβουνιώτης, όχι ο Ιωάννης Δυοβουνιώτης, ο Κεχαγιάς και οι άλλοι, ο νυν επί των ναυτικών γραμματεύς, υπουργός της εποχής, ο Κωλέτης. Μικροπράματα, αυτός πήρε το μισό Παλιούρι, το Αρχάνι, Μάκρισι κλπ. Πώς βρέθηκε εδώ ο Κωλέτης; Ο Κωλέτης έστειλε αντιπροσώπους, ήταν ο Δημήτριος Χατζίσκος και ο Καλαμάρας Τσουκαλάς. Αυτοί αγόρασαν, πρόλαβαν. Όταν ο υπουργός αγοράζει, καταλαβαίνετε.

Αγόρασε ο Γεώργιος Μωραϊτης, εδώ μία θλιβερή περιπέτεια. Αυτός ξεκίνησε με μερικά κτήματα, προχώρησε σε τρία χωριά: Βαρδάτες, Αλεπόσπιτα και Φραντζή, τα αγόρασε για τον εαυτό του. Ήταν υπεύθυνος από την κυβέρνηση για να προστατεύσει τους ακτήμονες τους Έλληνες, όλα τα άλλα τα χωριά. Βέβαια, μετά από μικρό χρονικό διάστημα πέθανε. Αφησε τρία ορφανά παιδιά, είναι μία θλιβερή ιστορία, ανέλαβε την προστασία ο αδελφός του Γεώργιος, ο οποίος μετέγραψε τα κτήματα στον εαυτό του, βρήκα τα συμβόλαιά του, και άφησε τα ορφανά.

Ακολουθούν και άλλοι. Ο Χατζίσκος ο ίδιος, τρία χρόνια εδώ. Βεβαίως αγοράζει και αυτός, προστατεύει πραγματικά, αγοράζει ο Χατζίσκος. Και όχι μόνο αυτό, κατά διαστήματα τον βρίσκω να νοικιάζει τους φόρους από τη σταφίδα και άλλο στην Κορινθία. Θα μου πείτε τι; Τη δεκάτη, τότε οι φόροι νοικιάζονταν, άλλη φορά θα εξηγήσουμε τι σήμαινε η φοβερή εκείνη δεκάτη, που ο αγρότης ξεκινούσε να πληρώσει φόρο 10% και έφτανε μέχρι το 80 και 90%. Μερικές φορές έφευγε από το χωράφι του με άδεια χέρια.

Έκανε καιάλλες δουλειές λοιπόν και βρέθηκε εκεί. Και ο Χατζίσκος αγοράζει. Αλλά ποια ήταν η κατάσταση, με ένα έγγραφο, ένα να σας διαβάσω, έχω αρκετά έγγραφα, από το πρωτότυπο. Απευθύνεται προς τον βασιλικόν έπαρχον Φθιώτιδος.

«Λαμία 3.3.1835

Με άκραν της ψυχής μας λύπην μανθάνομεν ότι η κυβέρνησις της Αυτού Μεγαλειότητος του πολυαγαπητού ημών Βασιλέως συγκατένευσε δια να δώσει την άδειαν εις τους οθωμανούς δια να πωλήσωσι τα κτήματά των κατά το δεξιόν μέρος του Σπερχειού ποταμού, εις το οποίον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

συγκατοικούμεν οι υποφαινόμενοι πιστοί υπήκοοι, καθώς επώλησαν και εκείνα της αριστεράς όχθης.

Κύριε Έπαρχε,

Το πράγμα λυπηρότερον, αισθαντικότερον και φρικτόν δι ημάς, θέλει είναι όταν καταντήσωμεν εις την δυστυχίαν και ελεεινήν κατάστασιν, θέσιν εις την οποίαν βλέπωμεν σήμερον τους συναδέλφους μας κατοίκους των κτημάτων των ... από διαφόρους αγοραστάς ή από ανθρώπους λέγομεν, όχι μόνον δεν έλαβαν μετοχήν εις τον ιερόν αγώνα, αλλά εξεναντίας, όταν εμείς δια μακρού και φονικού πολέμου και με τόσας χύσεις αιμάτων αποκτήσαμεν την ελευθερίαν μας, αυτοί οι κύριοι εμπορευόμενοι απέκτησαν χρήματα δια να μας αγοράσουν.

Η λυπηρά αυτή είδησις, κύριε Έπαρχε, δεν ημπορούμεν να συλλογισθώμεν, τι δικαίωμα προτείνομεν και να προλάβωμεν το κακόν τούτο, αλλά περιοριζόμεθα να σας αναφέρωμεν, ορκίζοντες εις το όνομα της Αυτού Μεγαλειότητος να γίνει δεκτή η αίτησις μας αυτή, δια να ευδοκήσει και να μας απαλλάξει από το τρομερόν σκότος της δουλείας, το οποίο συλλογίζοντάς το μόνο φρίττωμεν...

Μπορούμεν να διαθέσωμεν να αφήσωμεν και αυτά τα πολυαγαπητά μας τέκνα ενέχυρο προσωρινώς, δια να μην τα αφήσωμεν παντοτινά εις το σκότος της δουλείας. Ύστερον, αφού εθυσιάσαμεν και ζωήν και κατάστασιν δια να ελευθερώσωμεν τον εαυτόν μας...

Έλεος μέσον σας κύριε Έπαρχε, ζητούμεν από την Αυτού Μεγαλειότητα. Το ελπίζομεν με πλήρη πεποίθησιν και βεβαιότητα ότι θα το εύρωμεν. Παρακαλούμεν να αξιωθούμεν απάντησιν της παρούσης μας προς οδηγίαν μας.

Μένωμεν με το σέβας, οι ευπειθέστατοι υπήκοοι, κάτοικοι του χωρίου Κωσταλέξι,

Μήτρος Ασημακόπουλος, Ανέστης Ιωάννου, Κώστας Παπαδόπουλος κλπ.»

Να μη σας κουράσω με άλλα έγγραφα, που είναι τυχαίο και από την άλλη πλευρά. Βέβαια, σας είπα ότι το θέμα αυτό θα μείνει περίπου μέχρι το 1870. Εγώ έχω βρει και μερικά έγγραφα μέχρι το 1880. Απλώς ο χρόνος θα επενεργήσει, θα ατονήσει, άλλωστε θα έρθουν άλλα μετά και θα προστεθούν αυτά και θα μείνει σε δεύτερη μοίρα και θα ξεχαστεί το θέμα αυτό.

σ.σ. Η εισήγηση του κ. Μπρέκη δημοσιεύεται από τα απομαγνητοφωνημένα πρακτικά του συνεδρίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Νικόλαος Β. Καραγεώργος
ιστορικός

ΘΕΜΑ
Τοπογραφικός προσδιορισμός των αρχαίων πόλεων Φθίας και Ελλάδας της επικράτειας του Πηλέα και Αχιλλέα

Κύριοι Σύνεδροι,

Με αυτή την σύντομη ομιλία θα επιχειρηθεί, με τα στοιχεία που προέκυψαν από μια δεκαετή έρευνα, ο εντοπισμός των δύο κυριοτέρων πόλεων της επικράτειας του Πηλέα, Φθίας και Ελλάδας.

Το ιστορικόν της έρευνας άρχισε το 1960, γράφοντας στο 1ο τεύχος της Πνευματικής Επιθεωρήσεως «ΣΤΕΡΕΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» που εξέδοσε ο Νομάρχης Φθιώτιδος Δημοσθένης Γούλας, γράφοντας ένα σύντομο άρθρο για τον Αχιλλέα με τίτλο «Ο ΘΡΥΛΟΣ ΤΩΝ ΘΡΥΛΩΝ» και το 1962 γράφοντας στα τεύχη 8 και 9 σε δύο συνέχειες δεύτερο άρθρο με τίτλο «ΦΘΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ».

Το 1995 άρχισα μια συστηματική έρευνα για την ελληνική προϊστορία, που κράτησε μέχρι σήμερα, για μια δεκαετία.

Με την ανακάλυψη από τον Σλήμαν: της Τροίας, των Μυκηνών, της Πύλου, της Τίρυνθος, Του Ορχομενού και της Κνωσού από τον Έβανς, αποδείχθηκε πως ο Όμηρος στην Ιλιάδα κατέγραψε πρώτος ελληνική ιστορία.

Ο αρχαιολόγος Δημήτριος Θεοχάρης, στο έργο του «Νεολιθικός Πολιτισμός» γράφει ότι: *«Στην Ελλάδα κείμενα αξιόλογα, με ιστορική αξία, δεν υπάρχουν πριν από την εποχή του Ομήρου»*.

Οι βασικοί πρωταγωνιστές στην Ιλιάδα είναι ο Αχιλλέας και ο Οδυσσέας, των οποίων οι πρωτεύουσες και τα ανάκτορά τους δεν έχουν αποκαλυφθεί μέχρι σήμερα, ενώ έχουν ανακαλυφθεί: του Πριάμου, του Αγαμέμνονα, του Νέστορα, τελευταία δε και του Μενελάου.

Για την ανακάλυψη της Λακεδαίμονος και των ανακτόρων του Μενελάου, άγγλοι αρχαιολόγοι διενεργούσαν ανασκαφές στην περιοχή της Σπάρτης για 150 χρόνια χωρίς αποτέλεσμα.

Ο Θ. Σπυρόπουλος, ακολουθώντας κατά γράμμα τις περιγραφές του Ομήρου, διενεργώντας ανασκαφές κοντά στον Ταΰγετο, (εικ. 40/4,5) για μια εικοσαετία, ανακάλυψε την Λακεδαίμονα, τα ανάκτορα και τους τάφους του Μενελάου και της Ελένης, στον Δήμο Πέλλανα.

Στην (εικ. 40/4,5) διακρίνονται τα τείχη της Λακεδαίμονος κοντά στον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

χιονισμένο Ταΰγετο , που χρονολογήθηκαν από τον αρχαιολόγο Θ. Σπυρόπουλο στην 3η χιλιετία π.Χ.

Το τμήμα του κυκλώπειου τείχους του κάστρου Λαμίας (εικ. 40/2) του κάστρου Λιμογαρδίου **(εικ. 40/3)** και καθώς και της Λακεδαίμονος (εικ. 40/5) είναι πανομοιότυπα, μυκηναϊκά, της ίδιας εποχής.

Για τον προσδιορισμό του χώρου της Φθίας και της Ελλάδας του Αχιλλέα, ακολουθήθηκαν επίσης κατά γράμμα οι περιγραφές και πληροφορίες του Ομήρου.

Για τον εντοπισμό της Φθίας και της Ελλάδος, λήφθηκαν υπ' όψιν οι αναφορές του Στράβωνος και του Αριστοτέλη, περί της επιλογής του χώρου των πόλεων, στην αρχαιότητα, καθώς και τα πραγματικά δεδομένα των Μυκηναϊκών και άλλων πόλεων εκείνης της Εποχής.

Ο Όμηρος αναφέρει στην Ιλιάδα (Β. 681) κατά γεωγραφική σειρά, όπως συνηθίζει, τις τέσσερις παραλιακές πόλεις του Αχιλλέα: Το πελασγικό Άργος, την Άλο, την Αλόπη, την Τραχίνα και τις μη παραθαλάσσιες: Φθία και Ελλάδα.

Το Πελασγικό Άργος ή Κρεμαστή Λάρισα, βρισκόταν στην Ανατολική Φθιώτιδα, στην Πελασγία, κατά πάσαν πιθανότητα, στον προϊστορικό οικισμό που αποκαλύφθηκε σε βραχώδη περιοχή στην παραλία, κατά την διάνοιξη του Εθνικού δρόμου.

Η Άλος βρισκόταν στη θέση που τοποθετείται η Αλόπη, στην παραλία Ράχεων, πιθανότητα δε στον Αχινό, στην αρχαία παραλιακή πόλη Έχινος.

Η Αλόπη βρισκόταν στην Μ. Βρύση, στον προϊστορικό οικισμό που εντόπισε ο αρχαιολόγος Γ. Χουρμουζιάδης στην Αγία Παρασκευή.

Νοτίως των Σφαγείων Λαμίας μέσα στα καλάμια υπήρχαν λείψανα μουράγιου λιμανιού, της πόλεως.

Η Τραχίνα βρισκόταν στην Ηράκλεια η οποία ήταν και αυτή παραθαλάσσια πόλη.

Άπροσδιόριστος παραμένει μέχρι σήμερα ο χώρος της πόλεως Φθίας και της Ελλάδος. Η Ελλάδα γενικώς, τοποθετείται κοντά στον Σπερχειό.

Η επιλογή του τόπου των σημαντικών πόλεων την Μυκηναϊκή εποχή κατά τον Στράβωνα (Ζ' 235, 8,11) γινόταν με στρατηγικά κριτήρια, σε οχυρωματικές θέσεις, σε υψώματα, κοντά σε παραγωγικές περιοχές, με πρόσβαση σε λιμάνια, με οπτικόν ορίζοντα και ομορφιά του τοπίου.

Και ο Αριστοτέλης στα πολιτικά (Τόμος 4 εκδ. Γεωργιάδη Ζ' σ. 10,11), λέει ότι, οι αρχαίοι Έλληνες τοποθετούσαν τις πόλεις σε θέσεις, ώστε να χρησιμοποιούν τη θάλασσα ως εμπορικό δρόμο διακινήσεως προϊόντων, όμως να βρίσκονται σε θέση εξασφαλισμένης άμυνας. Η εδαφική περιοχή δε της πόλεως να είναι κατάλληλος για την υγεία των κατοίκων, έχοντας ανατολικό προσανατολισμό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΚ. 40

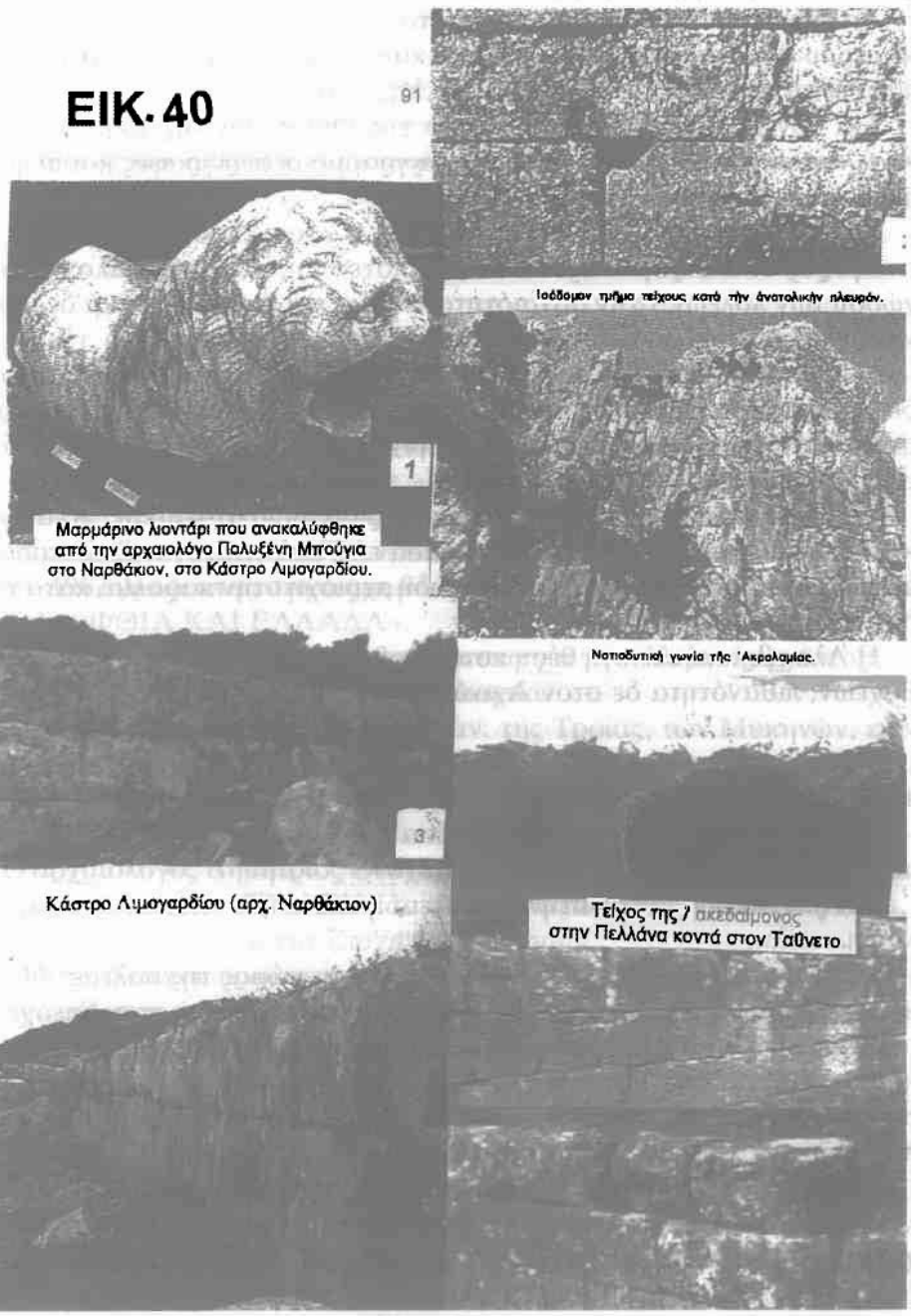

Μαρμάρινο λιοντάρι που ανακαλύφθηκε από την αρχαιολόγο Παλυξένη Μπούγια στο Ναρθάκιον, στο Κάστρο Λιμογαρδίου.

Ισόδομον τμήμα τείχους κατά την ανατολικήν πλευράν.

Νοτιοδυτική γωνία της 'Ακρολαμίας.

Κάστρο Λιμογαρδίου (αρχ. Ναρθάκιον)

Τείχος της / ακεδαίμονος στην Πελλάνα κοντά στον Ταΰνετο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αυτές οι αναφορές του Στράβωνος και του Αριστοτέλη, είναι καθοριστικά δεδομένα στην έρευνα εντοπισμού της θέσεως των αρχαίων πόλεων Φθίας και Ελλάδος.

Τα πραγματικά δεδομένα των Μυκηναϊκών πόλεων είναι πως όλες έχουν τα τοπογραφικά κριτήρια που περιγράφουν Στράβωνας και Αριστοτέλης.

Οι Μυκήνες είναι κτισμένες σε ύψωμα 300 μέτρων, σε οχυρωματική θέση, με Ορεινή κορυφογραμμή στο Βορρά, την παραγωγική Αργολική πεδιάδα και το λιμάνι κοντά μπροστά της.

Η Τίρυνθα είναι κτισμένη σε βραχώδη οχυρωματικό λόφο, σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα και παραγωγική περιοχή κοντά της.

Η Πύλος, την εποχή της βασιλείας του Νηλέα ήταν κτισμένη στους πρόποδες του όρους Αιγάλεο και επί Νέστορος, το ανάκτορο μεταφέρθηκε στον βραχώδη στρατηγικό λόφο στην Ανω Εκλινό, που δεσπόζει στον Ιόνιον, απέναντι από το λιμάνι του Ναυαρίνου.

Και οι Κνωσός είναι επίσης κτισμένη σε λόφο, σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από τη θάλασσα, σε στρατηγική και παραγωγική περιοχή.

Η τοποθέτηση της Φθίας και της Ελλάδος, προσδιορίζονται από τις αυθεντικές περιγραφές του Ομήρου, τις προκαθοριστικές μαρτυρίες του Στράβωνα και του Αριστοτέλη, περί των θέσεων των Μυκηναϊκών πόλεων και τα πραγματικά τοπογραφικά δεδομένα και μνημεία της περιοχής.

Τοποθεσία της Φθίας

Σύμφωνα με τις περιγραφές του Ομήρου, του Βορτσέλα κ.ά, η Φθία και η Ελλάδα ήταν πόλεις που βρισκόταν η μία κοντά στην άλλη. Η Ελλάδα κοντά στον Σπερχειό και η Φθία μετά την Ελλάδα.

Ο Όμηρος (Ιλ. 681) αναφέρει ότι: στον Τρωϊκό Πόλεμο πήραν μέρος με την αρχηγία του Αχιλλέα, «αυτοί που κατοικούσαν στο Πελασγικό Αργος, την Αλο, την Αλόπη, την Τραχίνα, τη Φθία και την Ελλάδα».

Αυτή η αναφορά του Ομήρου είναι ξεκάθαρη ότι μιλάει για έξι πόλεις και όχι για έξι επικράτειες.

Ο Γιάννης Κορδάτος σημαντικός ερευνητής της ιστορίας της Ελλάδος, στο βιβλίο του «Νέα Προλεγόμενα στον Όμηρο», γράφει πως η Φθία βρισκόταν στην νοτιανατολική άκρη της Θεσσαλίας στην περιοχή βορρινά του Μαλιακού. Σημειώνει δε πως η γνώμη αυτή είναι παραδεκτή από ιστορικούς και φιλολόγους και ότι ο Αγγλος Walter Lenf γράφει πως η Φθία βίσκετια στα νότια του βουνού Όθρυς. Την ίδια άποψη έχουν και πολλοί άλλοι ξένοι ερευνητές.

Βορειοδυτικώς του Λιμογαρδίου υπάρχει κυκκλώπειον τείχος, που περικλείει ακρόπολη 46 στρεμμάτων.

Σε ολόκληρη την περιοχή της Φθιώτιδος δεν υπάρχει τόσο σημαντικό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και στρατηγικό τείχος. Νοτίως δε της Όθρυος που τοποθετείται η Φθία δεν υπάρχει άλλο τείχος και ακρόπολη, από το Κάστρο της Λαμίας.

Μέσα στο τείχος του Κάστρου Λιμογαρδίου, στο δυτικό άκρο στο ψηλότερο σημείο 860 μ. υπάρχουν λείψανα εσωτερικής ακροπόλεως και θεμέλια κτίσματος που πρέπει να είναι το ανάκτορο.

Αυτό το τείχος και η Ακρόπολη είναι με βεβαιότητα της Φθίας με το ανάκτορο του Πηλέα και Αχιλλέα.

Εντός του τείχους, σε σωστική ανασκαφή που έγινε σε δύο κυκλικά κτίσματα, στο ένα βρέθηκε μαρμάρινο λιοντάρι (εικ. 40/1) και στο άλλο φούρνος επεξεργασίας χαλκού και χάλκινες αιχμές ακοντίων.

Εκτός του τείχους σε ασύλητους τάφους όχι μυκηναϊκής εποχής βρέθηκαν εκατοντάδες κτερίσματα των οποίων δεν διαθέτω φωτογραφίες, διότι δεν έχουν δημοσιευθεί και ένας σημαντικός χάλκινος καθρέπτης, που πρέπει να απεικονίζει ανάγλυφη την Θέτιδα.

Τοποθεσία της Ελλάδος

Σύμφωνα με την τοποθέτηση των έξι πόλεων της επικρατείας του Αχιλλέα από τον Όμηρο (Ιλ. Β. 681) τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά επιλογής της θέσεως των σημαντικών αρχαίων πόλεων, τα πραγματικά δεδομένα της τοποθεσίας και του μνημείου της Ακροπόλεως του Κάστρου της Λαμίας, καθώς και την γενική παραδοχή, ότι η πόλη Ελλάδα βρισκόταν κοντά στον Σπερχειό, αυτή η πόλη, με βεβαιότητα, ήταν κτισμένη στη σημερινή θέση της Λαμίας, στην αμφιθεατρική μικρή κοιλάδα, με την Οχυρή ακρόπολή της πάνω στο μοναδικό βράχο.

Κάποιοι υποστηρίζουν πως η Ελλάδα βρισκόταν στην Ελώδη κοιλάδα του Σπερχειού, στην Ανθήλη ή στο Κόμμα και άλλοι στα Φάρσαλα, ή στο Οροπέδιο του Δομοκού, στην περιοχή της Μελιταίας.

Στην Ανθήλη ή το Κόμα δεν είναι δυνατόν να ήταν κτισμένη η Ελλάδα διότι πνιγόταν από τις πλημμύρες του Σπερχειού η περιοχή δε στα Φάρσαλα και στο Δομοκό, διότι δεν υπάρχει ο Σπερχειός σε αυτές τις περιοχές.

Ελλάδα ονομαζόταν αρχικά ο Σπερχειός, όπως αναφέρει ο Ι. Βορτσέλας στο βιβλίο (Φθιώτις σ. 26). Ως Ελλάδα αναφέρεται ο Σπερχειός και στον «Θρήνο της Κωνσταντινουπόλεως», λόγω των Ελών που υπήρχαν.

Ο Παυσανίας στα Φωκιακά (20.7) αναφέρει ότι, στα λιμνάζοντα Έλη του Σπερχειού πνίγηκαν πολλοί Κέλτες, όταν ο Βρίνος πέρασε από την Κοιλάδα του Σπερχειού κατευθυνόμενος για του Δελφούς.

Ακόμα, η ονομασία «Ελλάδα», ότι πρόκειται περί πόλεως, η οποία συνδέεται με τον Σπερχειό, επιβεβαιώνεται και από τις αναφορές του Ομήρου.

Στην (Ιλ. Π΄173) αναφέρει τον Μενέσθιο, αρχηγό ενός τμήματος, γιο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του Σπερχειού, με «πολυστολισμένο θώρακα του ποταμού», τον οποίο γέννησε η κόρη του Πηλέα, Πολυδώρα.

Αναφέρει ακόμα (Ιλ. Π΄594) ότι: *«ο Λυκίων, σκότωσε τον Μεγαλόψυχο Βαθοκλέα, γιο του Χάλκωνα, «ο οποίος έχοντας κατοικία στην Ελλάδα, διέπρεπε μεταξύ των Μυρμιδόνων στον Πλούτο και την ευτυχία».*

Στην Οδύσσεια δε (Οδ. λ΄495) ο Αχιλλέας ρωτάει τον Οδυσσέα, *«αν τιμούν ακόμα μέσα στους πολλούς Μυρμιδόνες τον Πηλέα, στην Ελλάδα και στο Φθία»;*

Και εδώ φαίνεται ξεκάθαρα ότι η Ελλάδα και η Φθία είναι πόλεις, τις οποίες όταν τις αναφέρει ο Όμηρος τις ξεχωρίζει από τις άλλες τέσσερις και τις συνδέει με το «και» ως ισάξιες.

Στον (**χαρτ. 36**) απεικονίζονται: Οι Μυκήνες, η Τροία, το τείχος, της Ακροπόλεως, της Φθίας στο Κάστρο Λιμογαρδίου και η Ακρόπολη της Ελλάδας στο Κάστρο της Λαμίας, που είναι τοποθετημένες σε στρατηγικά σημεία και σχεδιασμένες πανομοιότυπα, επιβεβαιώνουν τις πραγματικές θέσεις των πόλεων Φθίας και Ελλάδας.

Ο χώρος της επικράτειας του Πηλέα

Η κυρίαρχη επικράτεια της χώρας του Πηλέα, περιλαμβάνει την κεντρική κοιλάδα του Σπερχειού, του Μαλιακού, τις νότιες περιοχές της Οθρύος και Βόριες του Καλλιδρόμου.

Στον (χαρτ. 34) της Φθιώτιδος σημειώνονται με ευθεία γραμμή τα όρια της κυρίαρχης επικράτειας (Ι) του Πηλέα και με διακεκομμένες γραμμές σημειώνονται τέσσερις περιοχές: (ΙΙ), (ΙΙΙ), (IV), (V), στις οποίες είχε παραχωρήσει δοτή εξουσία σε τοπικούς άρχοντες ο Πηλέας, διατηρώντας την επικυριαρχία.

Κατά τον Αριστοτέλη (πολιτικά Γ. 16,5), στην νοτιοανατολική Φθιώτιδα είχε παραχωρηθεί από τον Πηλέα η Οπούντα (V) στον Αίαντα (Ιλ. Β. 527).

Κατά τον Όμηρο (Ιλ. Γ' 484) είχε παραχωρηθεί η Δολοπία (ΙΙ) στον Φοίνικα.

Η Θαυμακία (ΙΙΙ) περιοχή του Δομοκού, εκτεινομένη μέχρι τα παράλια του Αλμυρού (Ιλ. Β'. 716), αναφέρεται και από τον Στράβωνα (Θ' C. 342,7) είχε παραχωρηθεί στον Φιλοκτήτη.

Στην Ανατολική Φθιώτιδα η περιοχή της Ανδρώνος, Πτελεού κλπ. (IV) κατά τον Στράβωνα (Θ'.C. 432,7) και τον Όμηρο (Ιλ. 695) είχε παραχωρηθεί στον Πρωτεσίλαο.

Στα νότια όρια με τη Βοιωτία και Φωκίδα δεν υπάρχουν πληροφορίες αν υπήρχε παραχώρησε εξουσίας από τον Πηλέα.

Όπως φαίνεται, ο λόγος που πολλές γειτονικές περιοχές της επικράτειας του Πηλέα διεκδικούν την Φθία, ήταν αυτός της παραχωρήσεως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

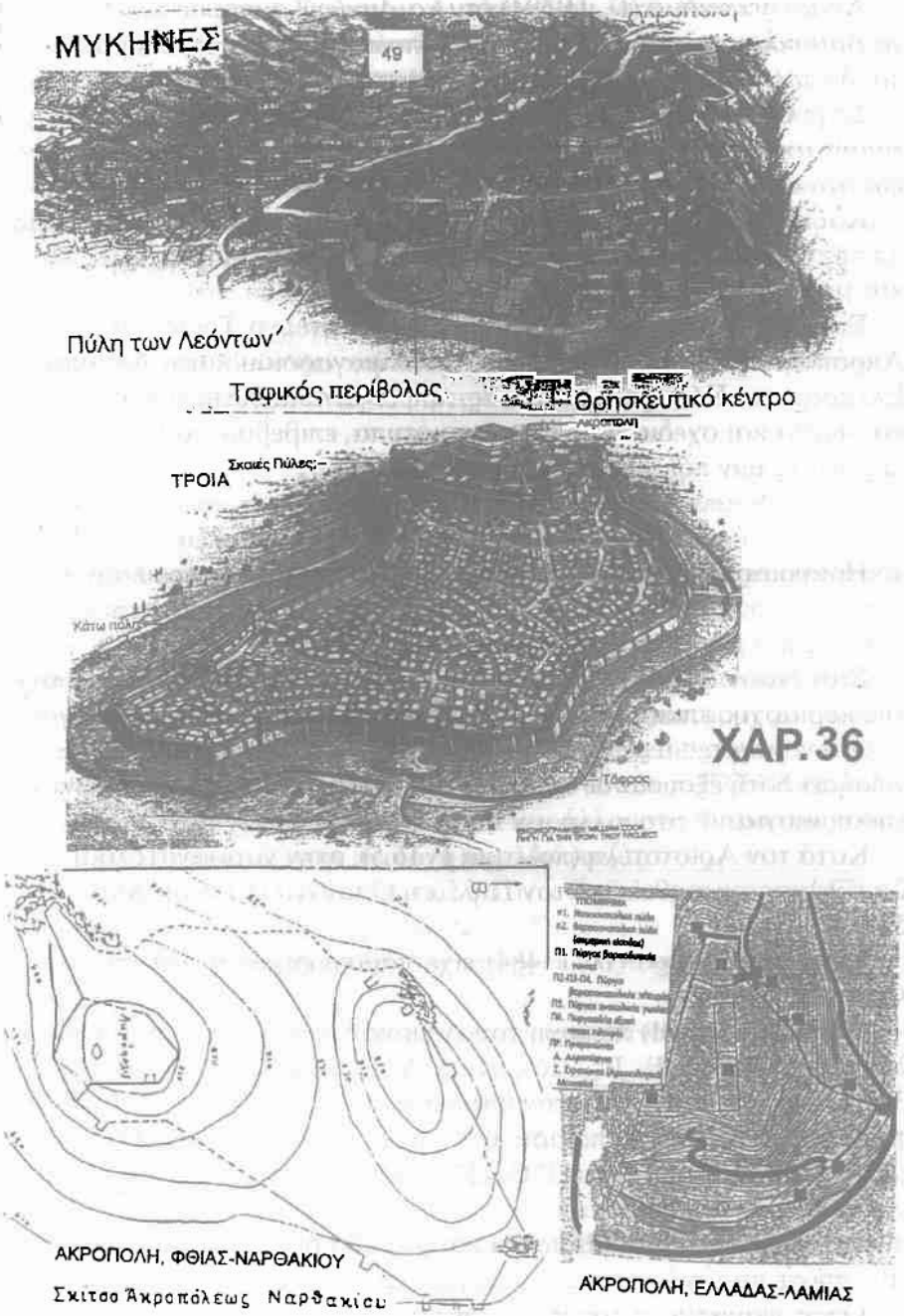

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δοτής εξουσίας σε τοπικούς αρχηγούς.

Το Ναρθάκιον

Η αρχαία πόλη Ναρθάκιον κτίσθηκε στον χώρο της καταστραφίσης Φθίας, στο Κάστρο Λιμογαρδίου, από τους Θεσσαλούς που κατήλθαν το (1.124 π.Χ.) στην Φθιώτιδα και την Βοιωτία, όπως γράφει ο Θουκυδίδης (Α' 12), καταστρέφοντας τα πάντα.

Το Ναρθάκιον αναφέρεται από τον Ξενοφώντα (Αγ. ΙΙ 2,7) τον Πτολεμαίο (ΙΙΙ. 13,46), τον Στράβωνα (Θ'. C. 434, 10), τον Ι. Βορτσέλα (Φθιώτις σελ. 70) κ.ά. Όπως συνηθιζόταν στην αρχαιότητα, όταν καταστρεφόταν μια σημαντική πόλη, στη θέση της κτιζόταν νέα, πολλές φορές με νέα ονομασία.

Η Τροία π.Χ. κτίστηκε πάνω στην Πόλη Ίλιον όταν καταστράφηκε και ξανακτίστηκε οκτώ φορές στον ίδιο χώρο μετά από κάποια καταστροφή.

Κάτω από τα ερείπια της Κνωσού, ο Έβανς αποκάλυψε λείψανα δύο πολύ παλαιοτέρων πόλεων.

Έτσι και πάνω στη Φθία κτίστηκε το Ναρθάκιον, πάνω στην Ελλάδα κτίστηκε η Λαμία και πάνω στην Άλο, ενδέχεται να κτίσθηκε ο Εχίνος.

Την θέση του Ναρθακίου αμφισβήτησε πρώτος ότι βρισκόταν στο Λιμογάρδι ο Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης το 1892, γράφοντας στο περιοδικό (Προμηθέας Τομ. Δ. σελ. 1337), ότι βρισκόταν σε ομώνυμο χωριό στα Φάρσαλα.

Ο αρχαιολόγος Ν. Γιαννόπουλος, απάντησε στην επιθεώρηση (Νεολόγος, το 1893, τομ. Γ' σελ. 25) που εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη και συνέχισε στην Ελλάδα, πώς όσα έγραψε ο Εσφιγμενίτης ήταν εντελώς αυθαίρετα, χωρίς αναφορές σε καμία πηγή, μη γνωρίζοντας ακόμα και την ονομασία της πόλεως Ναρθακίου, που το αποκαλούσε «Ναρκίσεον» και το διόρθωσε μετά από την απάντησή του Ν. Γιαννοπούλου.

Το τοπογραφικό θέμα του Ναρθακίου επιλύθηκε αναφμισβήτητα οριστικά το 1881, όταν ανακάλφθηκαν στο Λιμογάρδι επιγραφές σε μεγάλες πέτρες που δεν είναι δυνατόν να είχαν μεταφερθεί από άλλο μέρος.

Η ανακάλυψη έγινε από τον καθηγητή της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα. Β. Laticheff (Δελτίον Αλληλογραφίας Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, VI 1882, σελ. 365-387 και 580-586, τομ. ΙΙΙ αριθμοί 307).

Οι επιγραφές της πρώτης σελίδος αναφέρονται σε διάταγμα που επέλυε κτιματικές διαφορές μεταξύ των γειτονικών πόλεων Ναρθακίου και Μελιταίας και για ένα ιερό σε έρημο χωριό, πιθανότητα, την Πρά, που βρισκόταν στη σημερινή περιοχή Λούτσα, της Δίβρης.

Όπως γράφει ο Γάλλος καθηγητής Β. Laticheff, οι επιγραφές πέραν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

των άλλων έφεραν στο φως, ότι το Ναρθάκιον ήταν μια πολύ σπουδαία πόλη, διότι στις πέτρες ήταν χαραγμένα τα ονόματα προξένων και πρεσβευτών 27 ελληνικών και μικρασιατικών πόλεων, μεταξύ των οποίων του Μαντείου των Δελφών.

Ο Ι. Βορτσέλας στο βιβλίο του (Φθιώτις σελ. 70), καθώς και ο Γάλλος καθηγητής, αποδίδουν την σπουδαιότητα του Ναρθακίου, στα αρχαία μεταλλεία Χαλκού στο Λιμογάρδι.

Από την ονομασία της πόλεως Ελλάδα του Αχιλλέα, την πρώτη Αμφικτιονία της Ανθήλης, που αποκαλείται και Πυλαία, διότι βρισκόταν στην πύλη των Θερμοπυλών, προήλθε και καθιερώθηκε η ονομασία της χώρας Ελλάδα και Έλληνες.

Αυτό έγινε σταδιακά, όταν μεταφέρθηκε η Πυλαία Αμφικτυονία στους Δελφούς, υποχρεώνοντας τις νέες πόλεις που προσχωρούσαν να λέγονται Έλληνες. Ο Θουκυδίδης (Α' 132) γράφει πως οι Έλληνες δεν λεγόταν οι απόγονοι του Ελλήνος, γιου του Δευκαλίωνος, αλλά αυτή που πήραν μέρος στον πόλεμο της Τροίας με τον Αχιλλέα από την πόλη Ελλάδα.

Σημειώνεται ακόμη ότι το εθνικό όνομα Έλληνες, επικράτησε τον 6ο μ.Χ. αιώνα μετά την νίκη των Ελλήνων στις Πλαταιές, με την αφιέρωση Τρίποδος στο Μαντείο των Δελφών, από τον Παυσανία, με την επιγραφή: *«Ελλήνων αρχηγός επί στρατών ώλεσε Μήδων Παυσανίας, Φοίβω μνήμ' ένθεκεν τώδε»*.

Η ονομασία της αρχαίας πόλεως του Αχιλλέα, Ελλάδα προήλθε, όπως προκύπτει από αντικειμενικά ετυμολογικά κριτήρια και συγκριτικές ετυμολογίσεις από τις λέξεις: Έλος και κοιλάδα-απλάδα.

Σήμερα, πολλοί ερευνητές κινούνται ελεύθερα, αγνοώντας το κατεστημένο, ανατρέποντας παλιές απόψεις, θεωρίες και χρονολογήσεις.

Ο Ελβετός αρχαιολόγος Έριχ Φον Νάικεν είπε στο περιοδικό (Ανεξήγητο, Τ. 149), ότι, τα αρχαιολογικά μνημεία στην Ελλάδα είναι πολύ παλαιότερα από ό,τι χρονολογούνται από τους αρχαιολόγους, διότι δεν χρησιμοποιούν νέες μεθόδους, για να μην οδηγήσουν στην αναθεώρηση της ιστορίας.

Ο Κ.Β. Κουτροβέλης στο βιβλίο του «Αναχρονολόγηση της Ιστορίας», με τοπογραφικά και αστρονομικά κριτήρια, τοποθετεί τον Τρωικό πόλεμο στο (3.087) και όχι στο 1183 που τοποθετείται συμβατικά.

Ο αρχαιολόγος Θεόδωρος Σπυρόπουλος περιοδικό (Τρίτο Μάτι, Τ. 53) τοποθετεί την Αργοναυτική εκστρατεία μια χιλιετία πριν από τον Τρωικό και όχι μια γενιά που τοποθετείται από το κατεστημένο.

Το ότι ο Τρωικός πόλεμος δεν έγινε το (1.183) καταμαρτυρείται και από το αγγείο που βρέθηκε στην εγκωμή της Κύπρου (Εικ. 17/4), το οποίο βρίσκεται στο Μουσείο της Λευκωσίας του (14-15ου π.Χ. αιώνος) και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

απεικονίζει σκηνή από τον Τρωικό τρεις αιώνες πριν γίνει.

Και τα τοπογραφικά δεδομένα του Μαλιακού μαρτυρούν ότι ο Τρωικός έγινε παλαιότερα του (1183).

Το 480 κατά τη μάχη των Θερμοπυλών η θάλασσα βρισκόταν στις Θερμοπύλες. Σήμερα, μετά από 2.480 χρόνια έχει απομακρυνθεί 5.000 μέτρα.

Κατά τον Τρωικό πόλεμο η θάλασσα έφθανε μέχρι την Τραχίνα-Ηράκλεια και την Αλόπη-Αγία Παρασκευή, στον προϊστορικό οικισμό.

Σήμερα, η θάλασσα έχει απομακρυνθεί από Ηράκλεια και Αγία Παρασκευή 8.500 μέτρα. Αναλογικά, για να προσχωθούν 8.500 μέτρα πέρασαν 2.216 χρόνια. Δηλαδή ο Τρωικός έγινε το 2.216 π.Χ.

Από την πόλη Ελλάδα του Αχιλλέα, προήλθε η εθνική μας ονομασία και από την Πυλαία Αμφικτονία προήλθε ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών και το Διεθνές Δίκαιον και πρέπει να αναδειχθούν στην Φθιώτιδα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ηρακλής Κυροδήμος
Καθηγητής Φυσικής Αγωγής

ΘΕΜΑ
Απάν' χορός Πελασγίας

ΣΤΟΧΟΣ

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να περισώσουμε ό,τι έχει απομείνει, να καταγράψουμε και να προβάλλουμε τον «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» της Πελασγίας, αυτό το στολίδι που κληρονομήσαμε απ' τους προγόνους μας, που θέλουμε να λάμπει ανάμεσα στα άλλα λαϊκά χορευτικά κοσμήματα του τόπου μας.

Τα ζωντανά στοιχεία που έχουν πρωταρχική θέση, τα πολυτιμότερα πολιτιστικά αγαθά, ο ελληνικός χορός και το δημοτικό τραγούδι, πριν γίνουν ομίχλη, έχουμε χρέος να ενδιαφερθούμε να τα διατηρήσουμε από γενιά σε γενιά.

Οι Πελασγιώτες θα πρέπει να ξαναδέσουν το σήμερα ταξιδεύοντας στο όμορφο και ξεχασμένο παρελθόν. Πρέπει να ξαναζωντανέψει, να

Σκίτσο Μαίρης Γρίβα. 1975

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αναστηθεί αυτή η ζωντανή σκηνή μιας άλλης εποχής με το συμβολικό, ικετευτικό «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» και να ζήσουν στιγμές μεγαλείου τιμώντας τους προγόνους τους που δημιούργησαν το χορευτικό αυτό δρώμενο.

Τα χορευτικά συγκροτήματα του Νομού μας, της Ρούμελης, ολόκληρης της Ελλάδας, αλλά και του απόδημου Ελληνισμού οφείλουν να συμπεριλαμβάνουν στα Ρουμελιώτικα χορευτικά τους προγράμματα τον επιβλητικό, εντυπωσιακό, λεβέντικο, αντρίκιο «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» της Πελασγίας.

Ας αντισταθούμε λίγο στην ομοιομορφία του τρόπου ζωής των λαών του σήμερα κι ας ψάξουμε να βρούμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ζωής και των συνθηκών του ελληνικού λαού, για να μη γίνουμε λαός χωρίς ταυτότητα.

Για να επιβιώσουμε σαν έθνος πρέπει να στηριχτούμε στο δικό μας πολιτισμό, να δημιουργήσουμε δικά μας ελληνικά πρότυπα, διαφορετικά «χανόμαστε» όπως έλεγε και ο Γιάννης Τσαρούχης.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΑΣΓΙΑΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

*του **Απόστολου Κορτιμανίτση***
Φιλόλογου, Διευθυντή Λυκείου Πελασγίας

Στο κέντρο σχεδόν της Ελλάδας βρίσκεται μία πανέμορφη κωμόπολη, η Πελασγία, με αξιόλογη ιστορική παρουσία μέσα στους αιώνες. Μέσα στις καταπράσινες από τους ελαιώνες πλαγιές της Όθρης, στην ανατολική Φθιώτιδα, είναι χτισμένη αμφιθεατρικά η κωμόπολη της Πελασγίας.

Εύκολα και άνετα μπορεί κάποιος να επισκεφθεί την Πελασγία από τον εθνικό δρόμο Αθήνας-Θεσσαλονίκης, αν στο 254ο χιλιόμετρο, όπου υπάρχει συγκοινωνιακός κόμβος, ακολουθήσει προς βορρά τον επαρχιακό δρόμο που οδηγεί στην Πελασγία, αφού διανύσει απόσταση γύρω στα τρία (3) χιλιόμετρα. Μπορεί ακόμα να φτάσει στην Πελασγία και από τον παλιό εθνικό δρόμο Λαμίας-Βόλου, αν από τη Λαμία διανύσει μια απόσταση 44 χιλιομέτρων.

Η τοποθεσία χάρη στις φυσικές καλλονές είναι μαγευτική. Τα αειθαλή ελαιόδεντρα ολόγυρα, στα πόδια της ο απέραντος κάμπος με την πλούσια παραγωγή σε δημητριακούς καρπούς, τα καθαρά νερά, το δροσερό θαλάσσιο αεράκι, που πνέει όλη σχεδόν τη διάρκεια του καλοκαιριού και ο υπέροχος συνδυασμός του βουνού και της θάλασσας κάνουν την Πελασγία ιδεώδη τόπο παραθερισμού. Οι παραθεριστές μαζί με τον καθαρό αέρα και τα άφθονα φρούτα της περιοχής μπορούν να απολαύσουν και τα θαλάσσια μπάνια στις δύο σαγηνευτικές τοποθεσίες, του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κόλπου του Αγίου Γεωργίου με την ψιλή άμμο και της παραλίας της Πελασγίας. Τουριστική κίνηση παρατηρείται στην Πελασγία και κατά τους χειμερινούς μήνες από κυνηγούς κυρίως, γιατί ο τόπος είναι πλούσιος σε αγριοπούλια και θηράματα.

Σε απόσταση τριών περίπου χιλιομέτρων βορειοανατολικά της Πελασγίας, στην κορυφή του βουνού με την ονομασία «Κάστρο», σώζονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης Κρεμαστής Λάρισας, καθώς και τμήματα από τον οχυρωματικό περίβολό της. Τα τείχη είναι κατασκευασμένα από ογκόλιθους σε τραπεζιόσχημη και ισοδομική τοιχοποιία. Ο τρόπος κατασκευής τους δείχνει ότι έγιναν κατά τον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα. Σήμερα σώζονται σε καλή κατάσταση σημαντικά τμήματα από τα τείχη του οχυρωματικού περιβόλου της αρχαίας πόλης Κρεμαστής Λάρισας. Την Κρεμαστή Λάρισα μας την αναφέρει και ο αρχαίος γεωγράφος Στράβων (1ος π.Χ. αιώνας) ο οποίος γράφει σχετικά: *«...της δ' εξής παραλίας εν μεσογαία εστίν η Κρεμαστή Λάρισα είκοσι σταδίους αυτής διέχουσα, η δ' αυτή και Πελασγία λεγομένη Λάρισα...»*.

Οι ονομασίες της Πελασγίας έχουν σχέση τόσο με την τοποθεσία της, όσο και με τις εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στον ευρύτερο χώρο της Ελλάδας. Στη μακραίωνη ιστορική διαδρομή της η Πελασγία εμφανίστηκε με διάφορα ονόματα, όπως Λάρισα η Πελασγία, Λάρισα η Κρεμαστή, Γαρδίκι Κρεμαστής Λάρισας και τελευταία Πελασγία. Η ονομασία Πελασγία έχει σχέση με τους πρώτους κατοίκους της Ελλάδας, τους Πελασγούς, που σύμφωνα με την παράδοση εγκαταστάθηκαν και στην περιοχή της Πελασγίας, αφού μετανάστευσαν από την κεντρική Θεσσαλία ή την Αρκαδία. Πελασγική είναι και η λέξη Λάρισα, που έχει τη σημασία του φρουρίου η της ακρόπολης. Έτσι Λάρισα η Πελασγία σημαίνει «φρούριο των Πελασγών». Η άλλη ονομασία Κρεμαστή Λάρισα δόθηκε γιατί τα σπίτια χτισμένα στην κορυφή του λόφου φαίνονταν από μακριά σαν να ήταν κρεμασμένα. Με το όνομα Γαρδίκι, που είναι σλαβική λέξη και σημαίνει «κεφαλοχώρι» ή «σημείο του δρόμου όπου υπάρχει τελωνείο για την είσπραξη των φόρων», η Πελασγία είναι γνωστή κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, ενώ από το 1926 παίρνει πάλι την αρχαία ονομασία της Πελασγία.

Η Πελασγία κατά τους ιστορικούς χρόνους μετέχει ενεργά σε όλες τις δραστηριότητες της Ελλάδας. Σπουδαιότερους σταθμούς στην ιστορική διαδρομή της μπορεί κάποιος να αναφέρει: το έτος 302π.Χ., κατά το οποίο μετά από σφοδρή μάχη η Κρεμαστή Λάρισα έπεσε στα χέρια του Δημητρίου Πολιορκητή. Επίσης το 210π.Χ. όπου ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος ο Ε΄, αφού νίκησε τους Αιτωλούς, κυρίευσε και τη σπουδαία πόλη την Κρεμαστή Λάρισα. Το 171π.Χ. η Κρεμαστή Λάρισα, παρά την ηρωική άμυνα των υπερασπιστών της ακρόπολής της, περιήλθε στην

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εξουσία των Ρωμαίων και οι κάτοικοί της θα ζήσουν για αιώνες κάτω από τη ρωμαϊκή εξουσία.

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους (1204) η Πελασγία θα γνωρίσει νέους κατακτητές τους Φράγκους και αργότερα τους Καταλανούς. Στις 15 Ιουλίου 1470 ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής, μετά από άγρια και φονική μάχη, θα καταλάβει το Γαρδίκι Κρεμαστής Λάρισας, όπως ονομαζόταν τότε η Πελασγία.

Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους (1832), η Πελασγία θα είναι η έδρα του Δήμου Κρεμαστής Λάρισας, στον οποίο υπάγονταν εννέα γειτονικά χωριά.

Σήμερα η Πελασγία, με πληθυσμό 2.000 κατοίκους, χάρη στους ελαιώνες της και τον απέραντο εύφορο κάμπο της, θα προσφέρει στους κατοίκους μία οικονομική ευημερία και θα αποβεί το κεφαλοχώρι της περιοχής.

Έχοντας κάποιος σαν τόπο αφετηρίας του την Πελασγία μπορεί άνετα να γνωρίσει και τα υπόλοιπα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Πελασγίας. Σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων βρίσκεται το χωριό Μύλοι, που τα σπίτια του είναι σκαρφαλωμένα στις πλαγιές της Όθρης και λουσμένα κυριολεκτικά στο πράσινο. Δύο χιλιόμετρα πάνω από το χωριό Μύλοι υπάρχει το μεσαιωνικό μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου με το ξυλόγλυπτο τέμπλο του (17ος αιώνας) και το διπλό σταυρό στην κεντρική είσοδο του περιβόλου του μοναστηριού, που μας οδηγεί στην εποχή των Κομνηνών (12ος αιώνας).

Τα άλλα δύο δημοτικά διαμερίσματα, το Βαθύκοιλο και τη Γλύφα, εύκολα κάποιος μπορεί να τα προσεγγίσει, γιατί υπάρχει από την Πελασγία ασφαλτοστρωμένος επαρχιακός δρόμος που φτάνει μέχρι τη Γλύφα, η οποία απέχει 17 χιλιόμετρα. Πρώτα συναντά το μικρό πεδινό χωριό του

Ζωγραφιά Σοφίας Τσέλου. 2000

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Βαθύκοιλου και μετά τον παραθαλάσσιο τουριστικό, τη Γλύφα. Οι απέραντες αμμώδεις ακρογιαλιές της και η ναυτιλιακή σύνδεση της Γλύφας με την Εύβοια, όπου εξυπηρετούνται οι κάτοικοι κυρίως της Βορείου Ελλάδας, συνετέλεσαν ώστε η Γλύφα να έχει μία μεγάλη τουριστική ανάπτυξη.

Ο Δήμος Πελασγίας, τόσο με την ιστορική κωμόπολη της Πελασγίας όσο και με τις μαγευτικές παραθαλάσσιες τοποθεσίες και τις καταπράσινες λοφοσειρές της ανατολικής Όθρης που διαθέτουν τα άλλα διαμερίσματά του, δίκαια έχει χαρακτηριστεί ως ένας από τους πιο όμορφους και τουριστικούς δήμους της Φθιώτιδας.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΧΟΡΕΥΤΙΚΟΥ ΕΘΙΜΟΥ-ΣΥΜΒΟΑΙΣΜΟΣ

του ***Ηρακλή Κυροδήμου***
Καθηγητή Φυσικής Αγωγής

Το χορευτικό αυτό έθιμο ήταν ταυτόσημο με την πανηγυρικότερη θρησκευτική γιορτή του Ελληνισμού, τη Λαμπρή, και αργότερα της Αποκριάς. Είχε σχέση με την εποχή της άνοιξης, εποχή της αναγεννημένης φύσης και την απασχόληση των κατοίκων που κυρίως ήταν η γεωργία.

Η αγροτική δύναμη στον τόπο αυτό ήταν τα στάρια και τα αμπέλια. Στην Πελασγία εκτός απ' αυτά καλλιεργούσαν στον κάμπο τα όσπρια και λίγες ελιές. Τα δημητρικά με κυρίαρχο το στάρι καλλιεργούσαν σ' αυτόν τον τόπο και για να τιμήσουν αυτόν τον καρπό δημιουργήσανε αυτό το χορό.

Κάθε λατρεία και θρησκεία έχει διάφορες δοξασίες και παντομίμες που με τις παραστάσεις τους εξευμενίζουν τους θεούς. Δοξασία για να μεγαλώνουν και να γίνονται πλούσια τα στάρια ήταν κι αυτός ο διαφορετικός και πρωτότυπος χορός.

Ο χορός αυτός ήταν αφιερωμένος στο θερισμό και στη συγκομιδή του σταριού. Οι χορευτές ανεβασμένοι σε κύκλο σε δύο σειρές, η μια πάνω στην άλλη, θυμίζουν τα στάχυα. Συμβολίζουν τα δεμάτια κι όλοι μαζί τη θυμωνιά στ' αλώνι. Όλοι οι χορευτές ήταν άντρες για ν' αντριώνουν τα στάρια, όπως λέγανε, και να βγάλουν πολλά τα δεμάτια. Γι' αυτό φορούσαν τις πλούσιες ρουμελιώτικες φουστανέλες.

Ολος ο χορός συμβόλιζε την ευχή και την επιθυμία των κατοίκων να μεστώσουν τα στάρια τους και να υπάρξει πλούσια συγκομιδή σαν επιβράβευση των κόπων του αγρότη. Εξασφαλίζοντας κάποιος το ψωμί του εκείνη την εποχή, εξασφάλιζε τη μισή διατροφή του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η Δόρα Στράτου γράφει «πως ο απάν' χορός Πελασγίας πρέπει να είναι υπόλειμμα της Τουρκοκρατίας όπου οι Έλληνες κρατούν την ανάμνηση αρχαίου ναού», και επιπλέον δίνει ένα αυθαίρετο χαρακτηρισμό «σαν να ήταν παιχνίδι». Τούτο όμως δεν μπορεί να γίνει πιστευτό γιατί δεν αναφέρεται από κανέναν Πελασγιώτη.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ

Μέσα στο λεύκωμα των ρουμελιώτικων λαογραφικών κειμηλίων και θρύλων πρέπει να προστεθεί κι ένας ιδιόμορφος, δίπατος, ικετευτικός, συμβολικός χορός από την ακραία ανατολική γωνιά της Φθιώτιδας, την Πελασγία. Η όλη πρωτοτυπία του είναι η διπλή σειρά, η μια πάνω στην άλλη, σε σχήμα κλειστού κύκλου. Πήρε την ονομασία από τον απάνω κύκλο των χορευτών.

Οι κάτω χορευτές πιασμένοι από τους ώμους κάνουν έναν κλειστό κύκλο χωρίς αρχή και τέλος. Ο αριθμός των χορευτών του κάτω κύκλου ήταν ίσος με τον αριθμό των χορευτών του πάνω κύκλου. Συνήθως οκτώ (8) επάνω και οκτώ (8) κάτω.

Σήμερα τα χορευτικά που τον παρουσιάζουν χρησιμοποιούν και λιγότερους χορευτές, έξι-έξι (6-6), πέντε-πέντε (5-5) ή και τέσσερις-τέσσερις (4-4). Οι χορευτές που πρόκειται να ανεβούν στους ώμους των χορευτών του κάτω κύκλου φτιάχνουν σαν σκαλί με τα χέρια τους πλεγμένα. Έτσι δίνεται η δυνατότητα να ανεβούν και να πατήσουν στον αριστερό ώμο του ενός χορευτή και στον δεξιό του άλλου και να ισορροπήσουν σε διάσταση. Οι δύο τελευταίοι χρησιμοποιούν ως σκαλί το λυγισμένο μηρό των χορευτών του κάτω κύκλου και υποβοηθιούνται με τα χέρια των χορευτών του πάνω κύκλου. Οι χορευτές του πάνω κύκλου πιάνονται κι αυτοί με λαβή από τους ώμους.

Στο κέντρο του κύκλου υπήρχαν δύο παλιοί έμπειροι χορευτές με ρόλο καθοδηγητή, διαιτητή οι οποίοι κατηύθυναν τους χορευτές να μη γέρνουν, έδινε όμως ο καθένας στην ομάδα του και το πρόσταγμα για συντονισμό στο τραγούδι.

Ο πάνω κύκλος έπρεπε να συγκλίνει προς το κέντρο για να υπάρξει μια σχετική ισορροπία κατά την κίνηση. Στην αρχή του εθίμου έριχναν κορόνα-γράμματα ένα νόμισμα για το ποιος θ' ανέβει πρώτος επάνω. Στη μέση του χορευτικού δρώμενου η σειρά άλλαζε και οι κάτω ανέβαιναν επάνω.

Ένας διαφορετικός τρόπος που αναφέρεται στο ανέβασμα ήταν: χρησιμοποιούσαν για σκαλί το μηρό των χορευτών του κάτω κύκλου που ήταν λυγισμένος στην άρθρωση του γόνατος και βοηθιούνταν από τους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

καθοδηγητές (διαιτητές) και τους χορευτές που ανέβαιναν και βρίσκονταν στον πάνω κύκλο. Τους έδιναν χέρι βοηθείας ν' ανεβούν και να ισορροπήσουν.

ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΟΣ

Το χορευτικό αυτό έθιμο γινόταν κάθε χρόνο την τρίτη ημέρα του Πάσχα, τις απογευματινές ώρες στο μεσοχώρι, στην πλατεία των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Κι όταν τελείωνε ο «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ» με τη συμμετοχή όλων των παρευρισκομένων αντρών και γυναικών ακολουθούσε λαϊκό πανηγύρι με χορούς της Ρούμελης, συρτό, τσάμικο, θλικωτό.

Θα πρέπει να προσθέσουμε πως κατά τη διάρκεια του γλεντιού κάποιοι κερνούσαν τους χορευτές κρασί και ψητό αρνί. Αργότερα, 1930-1940, το έθιμο αυτό γινόταν και την τελευταία Κυριακή της Τυρινής Αποκριάς ή την Καθαρή Δευτέρα στην πάνω πλατεία στον πλάτανο της Αγίας Αικατερίνης.

Ορισμένοι θυμούνται πως κάποιες χρονιές γινόταν ο «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ» και στη Στρατώνα, στην παραλία της Πελασγίας, που οι Πελασγιώτες γιόρταζαν τα Κούλουμα και «γιάλευαν στα χλιά» (ψάρευαν στα χλιαρά νερά) σαρακοστιανά μαλάκια.

Το χορευτικό αυτό έθιμο σταμάτησε όταν ξέσπασε η λαίλαπα του Β΄

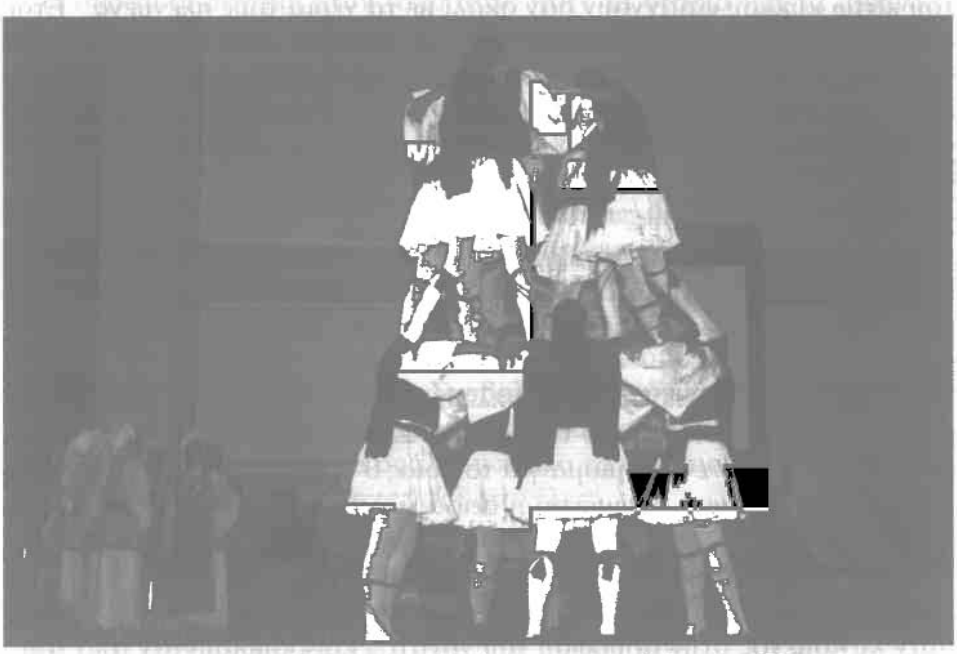

Χορευτικό Πνευματικού Κέντρου Σταυρού Λαμίας. 2001.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

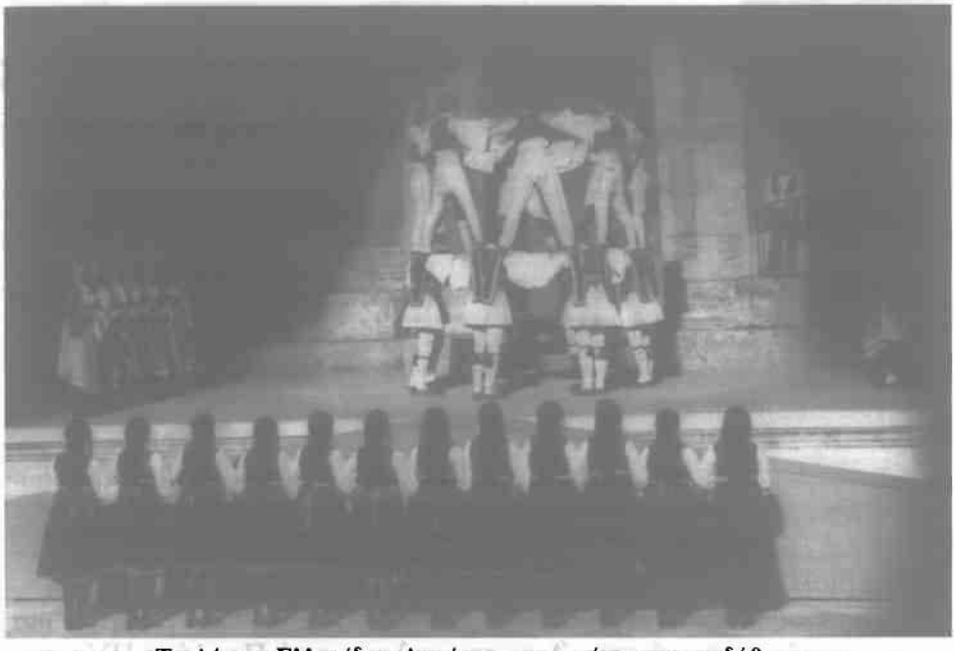

Το Λύκειο Ελληνίδων Λαμίας στην παράσταση που δόθηκε στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού στις 22 Σεπτεμβρίου 1989.

Παγκοσμίου πολέμου. Αποκόπηκε από το κοινωνικό περιβάλλον. Έκτοτε παρουσιάζεται από χορευτικά συγκροτήματα σε παραστάσεις ως θέαμα. Σε ανάμνηση αυτού του χορού από το 1950 μέχρι το 1955 χρησιμοποιούσαν το σχήμα του χορού μαθητές του Δημοτικού σχολείου ως παιδαγωγικό ανταγωνιστικό παιχνίδι με την καθοδήγηση των δασκάλων Πανταζή Νίκου του Κωνσταντίνου και Μωλά Αποστόλου του Σωτήρη.

Το 1989 το Λύκειο Ελληνίδων Αθηνών παρουσίασε το χορό αυτό στο Ηρώδειο με τίτλο της εκδήλωσης «ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΟΡΕΥΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ». Για την παρουσίαση αυτή στηρίχτηκαν σε στοιχεία της έρευνας που έκανε η Μένη Στεργιοπούλου, δασκάλα του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών, καταγόμενη από τη Στυλίδα.

Το 1991 έγινε αναπαράσταση του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» από μαθητές του Γυμνασίου και Λυκείου Πελασγίας σε εκδηλώσεις που πραγματοποίησαν στο προαύλιο του σχολείου με πρωτοβουλία της τότε Διευθύντριας του Γυμνασίου Ευαγγελίας Κορτιμανίτση και της καθηγήτριας Φυσικής Αγωγής Τριανταφυλλιάς Τσιάμη.

Τα τελευταία είκοσι (20) χρόνια χορευτικά συγκροτήματα του Νομού μας, όπως το Λύκειο Ελληνίδων Λαμίας, το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, οι Αινιάνες Υπάτης, το Πνευματικό Κέντρο Σπερχειάδας, ο Πολιτιστικός Σύλλογος Δίβρης, ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ροδίτσας, ο Φιλοπρόοδος Όμιλος Λουτρών Υπάτης κοσμούν τα χορευτικά τους ρουμελιώτικα προγράμματα με αυτόν το θεαματικό και επιβλητικό χορό.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΤΡΑΓΟΥΔΙ – ΜΟΥΣΙΚΟΙ

Ο «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ» συνοδευόταν από τραγούδι με το στόμα χωρίς μουσικά όργανα. Το τραγουδούσαν αντιφωνικά οι ομάδες των αντρών που χορεύανε. Η Μαίρη Γρίβα αναφέρει πως κάποιες χρονιές τραγουδούσαν οι άντρες φουστανελοφόροι, οι δε γυναίκες παρακολουθούσαν τους χορευτές και επαναλάμβαναν τις στροφές του τραγουδιού ντυμένες με τις τοπικές τους φορεσιές, τους «αλατζάδες» ή «χωριάτικα».

Μετά το 1930 τον «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» τον συνόδευαν ηχοχρώματα ποιοτικά, οργανοπαίκτες με παραδοσιακά όργανα: ο Χρύσου Γεώργιος (Τραγαράκης) έπαιζε κλαρίνο, ο Νίκος Παύλου (Μαύρος) αδελφός του Γιώργου Αραπάκη ερχόταν από τη Σούρπη για ενίσχυση με το βιολί του, ο Χρήστος Σταυροκώτσος έπαιζε λαούτο και τραγουδούσε. Είχε δε την ικανότητα τις Αποκριές να αυτοσχεδιάζει, να συνθέτει σατιρικά τραγούδια. Ο Μαρματζάκος ή Ματσέλος, σιδηρουργός στο χωριό έπαιζε καραμούζα και λαούτο, ο γιος του Βασίλης λαούτο και ο άλλος γιος του Αποστόλης βιολί.

Το τραγούδι που τραγουδούσαν με διάφορες παραλλαγές ήταν μια παρακλητική προσευχή στον Αγιο του καλοκαιριού Προφήτη Ηλία που μεταφέρεται από τον ταχυδρόμο της άνοιξης, το χελιδόνι.

Το χελιδόνι συμβόλιζε την ελπίδα, την άνοιξη, τη ζωή. Ήταν προμήνυμα καλού καιρού και αλλαγής προς το καλύτερο, συνοδευόμενο μάλιστα από λίγη βροχή ήταν το παν για μια καλή παραγωγή σταριού.

Τα λόγια του τραγουδιού

Χηλιδονάκι μου γουργό γουργό μου χηλιδόνι
Αυτού ψηλά που πηρπατείς και χαμηλά κοιτάζεις
Πηγηνή στουν Προυφήτ' Ηλιά κι παρακάλησέ τουν
Να βρέξ' ου Μάρτης δυο νηρά κι Απρίλης άλλου ένα
Χαράστουνη τουν γηουργό που'χει πουλλά σπαρμένα

Το τραγούδησε η κ. Βασιλική Ιωάννου Τριανταφύλλου (Τζίνα), 80 ετών στις 10Αυγούστου 1976.

Παραλλαγή τραγουδιού

Χελιδονάκι μου γοργό γοργό μου χελιδόνι
Απ' τα ζεστά μας έρχεσαι την άνοιξη να φέρεις
Να'ναι η άνοιξη βροχερή και η άνοιξη βρεμένη ή δροσισμένη
Να ρίξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα
Χαρά σε κείνον το γεωργό που'χει πολλά σπαρμένα
Αιντε πουλάκι μου γοργό

Μαγνητοφωνημένο από τον Κωνσταντίνο Δημητρέλο (Γαρέφη) το 1991.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Χορευτικό Πολιτιστικού Συλλόγου Διβριωτών. 1980.

Άλλη παραλλαγή

Χελιδονάκι μου γοργό γοργό μου κυπαρίσσι
Απ' Αφρική μας έρχεσαι τα στάρια για να γίνουν
Να ρίξει ο Μάρτης ένα νερό κι Απρίλης άλλο ένα
Χαρά σε κείνον το γεωργό που'χει στη γη σπαρμένα

Σε άρθρο στην εφημερίδα «Πελασγία» του Κώστα Κωστόπουλου 10/9/1987.

Άλλη παραλλαγή

Γιάννης θερίζει μοναχός και μοναχός το δένει
Παρακαλεί πια το Θεό πουλάκι για να γένει
Χελιδονάκι θα γενώ στην αραπιά θα πάω
Κι εκεί θα πάω να παντρευτώ κι αράπισσα θα πάρω
Θα πρσκυνησ' την εκκλησιά θ' αφήσει το κοράνι
Και θα θερίζουμε μαζί θερστή και αλωνάρι
Να γίνει μεγάλος ο καρπός να γίν' πολύ το στάρι

Από τη μελέτη της Μαίρης Γρίβα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΧΟΡΕΥΤΕΣ

Οι χορευτές που συμμετείχαν στο χορευτικό δρώμενο του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» έπρεπε να έχουν ικανότητες όπως δύναμη, ισορροπία, ρυθμό στις κινήσεις τους αλλά και να είναι καλοί τραγουδιστές. Τελευταίοι χορευτές (πρώτα πρόσωπα από το 1910 μέχρι το 1940) που χόρευαν και τραγουδούσαν τον «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟ» και έδωσαν όλα τα στοιχεία για το χορευτικό αυτό δρώμενο ήταν:

Κωνσταντίνος Δημητρέλος (Κουτσής) γεννήθηκε το 1872 (καθοδηγητής το 1920), Κωνσταντίνος Γ. Δημητρέλος (Γαρέφης) γεννήθηκε το 1903, Τριαντάφυλλος Αποστόλου Λίνος γεννήθηκε το 1900, Γιάννης Τριανταφύλλου Ματζαβίνος 1894, Γιάννης Ζάχος του Κωνσταντίνου, Θανάσης Καρβούνης του Ευσταθίου, Χρήστος Καλκάνης, Γιώργος Βελεσιώτης του Ζήση (τον χόρεψε το 1931), Γιούλος Βασίλειος του Γεωργίου (τον τραγούδησε στη Δόμνα Σαμίου), Σταβοσκούφης Θανάσης (ή Ρούλιας), Ευστάθιος Δ. Γιούλος, Ευάγγελος Ζαχαρίας Γκαμαλούτσος 1900

ΜΟΥΣΙΚΟΧΟΡΕΥΤΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Λούλα Αγγελή
Καθηγήτρια Μουσικής

Ηρακλής Κυροδήμος
Καθηγητής Φυσικής Αγωγής

Για το μουσικό σχολιασμό στηριχτήκαμε σε εκτελέσεις του τραγουδιού που είχαμε στα χέρια μας σε κασέτα, από Πελασγιώτες που συμμετείχαν στο χορευτικό έθιμο του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ». Στις δύο πρώτες εκτελέσεις τραγουδάει ο μερακλής Κώστας Δ. Δημητρέλος (Γαρέφης), που λάγγευε η ψυχή του για χορό, τραγούδι, για ζωή. Η επιθυμία να τον συνοδεύει το αγαπημένο του τραγούδι «ο Σελήμπεης» στο θάνατό του έγινε πραγματικότητα. Αλλες δύο εκτελέσεις είναι της Γραμματίας Λίνου, συζύγου του Τριαντάφυλλου Λίνου, παλιού χορευτή.

Χελιδονάκι μου γοργό, γοργό μου χελιδόνι
Απ' τα ζεστά μας έρχεσαι την άνοιξη να φέρεις
Εκεί ψηλά που περπατείς και στα ψηλά κοιτάζεις
Πήγαινε στον Προφήτη Λια και παρακάλεσέ τον
Νάναι η άνοιξη βροχερή κι η άνοιξη βρεμένη
Να ρίξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα
Χαρά σε κείνο το γεωργό πούχει πολλά σπαρμένα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μελωδία

Και στις τρεις φωνητικές εκτελέσεις η μελωδία κινείται στο α΄ τετράχορδο (re-mi-fa-sol)+do του τρόπου re διατονικού, Α΄ ήχου της βυζαντινής μουσικής. Στη δυτική μουσική θα λέγαμε re ελάσσων και στην αρχαία ελληνική μουσική φρύγιο αρμονία.

π.χ.

Στην κασέτα γίνεται μεταφορά του τραγουδιού re = do γι' αυτό και οι υφέσεις στο si και mi.

Ρυθμός

Παρ' όλη την ελευθερία με την οποία καθένας αποδίδει το τραγούδι είναι σαφής η ρυθμική μορφή 7/8 ή 7/4 που είναι επτάσημη, είναι ο αρχαίος επίτριτος. Σε αργή ρυθμική αγωγή 7/8 = (3+2+2)/8 ή 7/4 = (3+2+2)/4 και συναντάμε

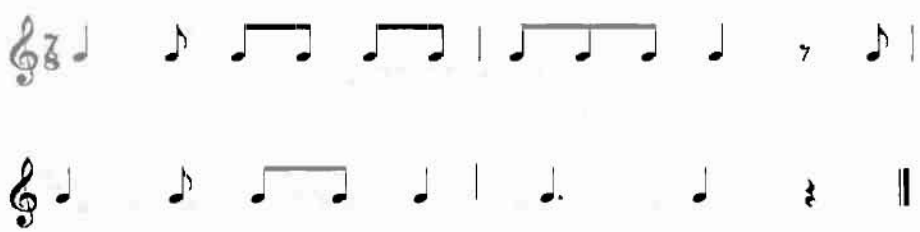

Χρησιμοποιώ τα 7/8 γιατί τα όγδοα είναι ευκολότερα στη γραφή και ανάγνωση.

Χορευτικά

Στα πρώτα μέτρα (χελιδονάκι μου γοργό) του 1ου στίχου συμπληρώνονται τα 12 βήματα του συρτού-καλαματιανού χορού (7/8) σε τέσσερις (4) κινητικές φάσεις, τρεις (3) μπροστά, μία (1) πίσω.Αλλά α) η ρυθμική αγωγή είναι αργή και β) αντί για βήμα (q.) βήμα (q) βήμα (q) του κάθε μέτρου έχουμε βήμα (q.) κλείνω, στέκω (h).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

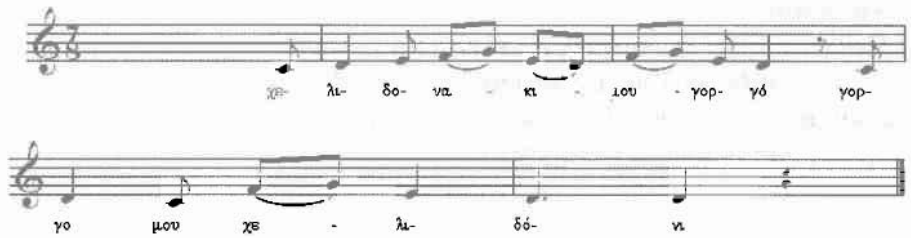

Στην καταγραφή προσπάθησα κατά το δυνατόν να ξεχωρίσω τη μελωδία με ρυθμό σταθερό χορευτικό, χωρίς να παρεμβάλω τα ποικίλματα και άλλα στολίδια (διαβατικοί φθόγγοι, γυρίσματα, επερείσεις). Όλα αυτά για τον καθένα είναι διαφορετικά. Στη δημοτική μας μουσική ο καθένας μπορεί να αλλάζει και να ποικίλει το τραγούδι του ανάλογα με ό,τι ο ίδιος επιθυμεί και νιώθει περισσότερο.

Στο τραγούδι μας έχουμε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο. Και στις τρεις εκτελέσεις τα επιφωνήματα, τα τσακίσματα, οι επαναλήψεις τείνουν συχνά να εκμηδενίσουν το αρχικό μέτρο. Όμως στα πρώτα μέτρα είναι σαφές το μέτρο 7/8. Το ίδιο συμβαίνει και ενδιάμεσα στο τραγούδι αλλά και στο τέλος.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στα περισσότερα δημοτικά μας τραγούδια που ανήκουν στο ρυθμό 7/8 προσαρμόζονται τέσσερις (4) συλλαβές του στίχου στο μέτρο. Αυτό συμβαίνει και στο τραγούδι μας.

ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ

(όπως τραγουδιέται και χορεύεται από συγκροτήματα σήμερα)

1. Η μελωδία κινείται στις νότες re-fa-sol. Δεν υπάρχει mi. Άρα έχουμε πεντατονική κλίμακα. Το la ύφεση που ακούγεται σαν υπέρειση δεν αλλοιώνει την πεντατονική κλίμακα του τραγουδιού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

2. Ρυθμός: σταθερός χορευτικός εξάσημος 6/8 σύνθετο 6/8=(3+3)/8. συναντάμε τις εξής μορφές

Είναι ο αρχαίος χορίαμβος.

Αυτό μας φέρνει στα 6/8 του Ηπειρώτικου χορού «στα τρία»

3. Χορευτικά: Έχουμε δύο (2) κινητικές φάσεις μπροστά και μία (1) πίσω. Φανερά ακολουθείται η κίνηση (κινητικές φάσεις) του χορού «στα τρία». Όμως η κίνηση αυτή μοιάζει ξένη, ξεκομμένη από τη μουσική και το λόγο.

Συμπέρασμα και ερώτηση

Α) Μελωδία πεντατονική.

Β) Μπορεί να ταιριάζει η πολυφωνία της πεντατονικής.

Γ) Ρυθμός 6/8 «στα τρία».

Πώς έγινε η Φθιώτιδα, Ήπειρος;

Έχει μεγάλο ενδιαφέρον να ψάξει κανείς τις παρεμβάσεις.

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Α) Ίσως η δυσκολία του συντονισμού αφού χορευτές και τραγουδιστές είναι τα ίδια πρόσωπα. Κάποιος συντονιστής επενέβη για ευκολία; Αλλά γιατί; Τα 7/8 είναι βαθιά ριζωμένα στη Φθιώτιδα και συναντιόνται σε πολλά τραγούδια εν αντιθέσει προς τα 6/8.

Ντόπιοι αλλά και οργανοπαίκτες αναφέρουν πως στις εκδηλώσεις τους κυριαρχούσαν οι «παραγγελιές» του συρτού χορού και του τσάμικου. Χορό «στα τρία» δεν χορεύανε οι Πελασγιώτες, παρά μόνο νομάδες Σαρακατσαναίων που εγκαταστάθηκαν μετά το 1940.

Β) Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι πέρασε κάποτε από το τσάμικο πολύ διαδεδομένο στη Φθιώτιδα με την παρακάτω μορφή;

Όμως αυτή την υπόθεση πρέπει να την απορρίψουμε εφόσον δεν ακούγεται σε καμία από τις εκτελέσεις. Επομένως μένουμε στην πρώτη υπόθεση (Α).

Αλλά μήπως κάποτε παρενέβη κάποιος με ηπειρώτικες ρίζες;

Αραγε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1) Ο ρυθμός για το τραγούδι του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» είναι σε 7/8 και τούτο φαίνεται ξεκάθαρα από τις τρεις εκτελέσεις του τραγουδιού Πελασγιωτών που συμμετείχαν προπολεμικά στο χορευτικό έθιμο.

2) Οι κινήσεις του χορού είναι τρία (3) ολοκληρωμένα βήματα εμπρός κι ένα (1) πίσω. Η ακριβής ταύτιση των κινήσεων με το ρυθμό έχει μεγάλη σημασία για το χορό. Η τοποθέτηση των κινήσεων του χορού πάνω στο ρυθμικό μοτίβο δημιουργεί ένα αρμονικό αποτέλεσμα, διαφορετικά βαρβαρίζουμε ή σολοικίζουμε, όπως στη γραμματική. Επίσης στη μελέτη της η Μαίρη Γρίβα αναφέρει πως ο χορός έχει τρία (3) βήματα εμπρός κι ένα (1) πίσω.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την εργασία αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω το συνάδελφο Αποστόλη Δ. Κορτιμανίτση, φιλόλογο για τη συνεργασία και τη συμμετοχή του με τα ιστορικά στοιχεία που έγραψε αλλά και για τη μελέτη της Μαίρης Γρίβα που μου έδωσε.

Να ευχαριστήσω τη Λούλα Αγγελή, καθηγήτρια μουσικής, για το μουσικό σχολιασμό του τραγουδιού.

Να ευχαριστήσω τους μουσικούς Θανάση Μαύρο, Αλέκο Αραπάκη για τις πληροφορίες που μου έδωσαν για την μουσική του «Απάν' χορού».

Να ευχαριστήσω τη Σοφία Τσέλου, λαϊκή ζωγράφο, για τη ζωγραφιά του «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΥ» με όργανα.

Να ευχαριστήσω τον Αλέξανδρο Γ. Τσιμέκα και Δημήτριο Λόζο, καθηγητές μουσικής, για την ηλεκτρονική καταγραφή των μουσικών κομματιών.

Να ευχαριστήσω τον Βασίλη Παπαχατζή, φιλόλογο, για το φιλολογικό χτένισμα.

Να ευχαριστήσω την Αικατερίνη Η. Κυροδήμου για τη δακτυλογράφηση της μελέτης.

Να ευχαριστήσω επίσης τους Πελασγιώτες που με βοήθησαν και ευχαρίστως μου έδωσαν πολύτιμες πληροφορίες, όπως το Γιώργο Μουνταλά (1914), την Αθανασία Μουνταλά (1915), τον Αξελή Β. Νικόλαο (1918), το Γιάννη Κ. Τσιριγκούλη (1925), την Κούλα Τσιριγκούλη του Ευαγγέλου (1932), το Γιάννακα Απόστολο του Ιωάννη (1930), τον Παντόπουλο Σπύρο του Κωνσταντίνου (1932), το Λίνο Απόστολο του Τριαντάφυλλου (1934), την Τριανταφυλλιά Λίνου, τον Περιβολιώτη Δήμο του Αθανασίου (1933), το Στάθη Κωστόπουλο (1943) (γαμπρό του Γαρέφη), τη Γιούλα Κωστοπουλου (1946) (κόρη του Γαρέφη), τον Αϊβαλιώτη Γεώργιο του Αγγέλου, τον Κορτιμανίτση Δ. Απόστολο, την Τσάμη Τριανταφυλλιά και το Ματζαβίνο Τριαντάφυλλο του Ιωάννη (1930), το Ματζαβίνο Γεώργιο του Ιωάννη (1939) και το Ματζαβίνο Νικόλαο του Ιωάννη (1931).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (για το χορό)

• Πελασγία, Από την Κρεμαστή Λάρισα μέχρι σήμερα, Έκδοση Συνδέσμου Πελασγιωτών Αθήνας-Πειραιά, Αθήνα 1993, Ζήση Χρ. Πρωτόπαπα

• Από την Λαογραφίαν της Ελλάδος-Λαογραφική Μελέτη, Μαίρης Νικ. Γρίβα, «ΑΠΑΝ' ΧΟΡΟΣ», Χορός και τραγούδι στην Πελασγία Φθιώτιδος, ΑΘΗΝΑΙ 1975-1976

• ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ Πελασγία φ. 26 10/9/1987, ο Απάν' χορός της Πελασγίας του Κώστα Κωστόπουλου

• Ήθη-Έθιμα-Δοξασίες και Βιώματα του Λαού μας-Καστανιά Υπάτης, Αθήνα 1998, Ζάχου Ν. Ξηροτύρη

• Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί 1979, Δώρας Στράτου

• Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Χορού, Αλκης Ράπτης, 1995

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (για τη μουσική)

• Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, τόμος Γ (Γ. Σπυριδάκης - Σπύρος Περιστέρης)

• Ρυθμός και Χορός, Πρακτικά ΔΟΛΤ, Αθήνα 1998

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (για την ιστορία της Πελασγίας)

• ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ Ι., Φθιώτις, η προς τον νότον της Οθρυος, Αθήναι, 1907

• ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους

• ΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Τ., Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος, Αθήναι 1971

• ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ, Θ΄

• ΦΛΩΡΟΥ Κ., Ιστορία της Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου Μύλων-Πελασγίας (Κρεμαστής Λαρίσσης) Φθιώτιδας, Λαμία 1993

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Βασιλική Λάζου
ιστορικός

ΘΕΜΑ
Η συγκρότηση και η δράση της Εθνοφυλακής μετά τη Βάρκιζα
Η περίπτωση της Λαμίας

Οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής αποχώρησαν από τη Λαμία και τις γύρω περιοχές στα μέσα Οκτωβρίου 1944 και στις 20 του ίδιου μήνα ο Αρης Βελουχιώτης εισήλθε πανηγυρικά στην πόλη όπου εκφώνησε τον περίφημο λόγο της Απελευθέρωσης. Έκτοτε η Λαμία διετέλεσε υπό την εξουσία του ΕΑΜ και όντας η μεγαλύτερη πόλη στην Ανατολική Στερεά κατείχε δεσπόζουσα θέση. Εκεί ήταν η έδρα του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ, της 13ης Μεραρχίας, των Γραφείων Περιοχής Στερεάς του ΚΚΕ, μιας μικρής βρετανικής στρατιωτικής δύναμης και συμμαχικών και βρετανικών στρατιωτικών αποστολών. Στο Δήμο της πόλης σχηματίστηκε ένα συμβούλιο από επιφανείς πολίτες, μη κομμουνιστές στην πλειοψηφία τους[1], και ορίστηκαν επιτροπές για την επίλυση των διάφορων ζητημάτων. Την τάξη τηρούσε η Εθνική Πολιτοφυλακή και υπό την καθοδήγηση του εαμικού κινήματος η ζωή της πόλης προσανατολίστηκε προς τη δημιουργική εργασία για την ανασυγκρότηση. Όταν ξέσπασαν τα Δεκεμβριανά το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ μετακινήθηκε για ασφάλεια έξω από τη Λαμία ενώ η βρετανική φρουρά, με την οποία οι σχέσεις του τοπικού ΕΑΜ βρισκόταν σε πολύ καλό επίπεδο[2], συμπτύχθηκε ανενόχλητη στην Αθήνα. Στην πόλη έγιναν μεγάλα συλλαλητήρια υπέρ του ΕΑΜ ενώ οι θεωρούμενοι «αντιδραστικοί» συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδο σε κοντινή ορεινή περιοχή για λόγους ασφαλείας[3]. Σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τους Βρετανούς η Λαμία βρέθηκε στη ζώνη που κατείχαν οι Βρετανοί. Όσες δυνάμεις του ΕΛΑΣ είχαν απομείνει αποχώρησαν, οι πολιτικές οργανώσεις όμως του ΕΑΜ δεν σταμάτησαν να λει-

1. Δ. Νάτσιος, *Οι Δήμαρχοι της Λαμίας (1836-1996)*, Λαμία 1996. Από 29 Οκτωβρίου 1944 έως 6 Μαρτίου 1945 δήμαρχος εκλέχτηκε δια βοής από τους κατοίκους της πόλης της Λαμίας στη συνέλευση που έγινε στην Πλατεία Ελευθερίας ο Ν. Βέλλιος. Το Δημοτικό Συμβούλιο, το οποίο επίσης εξελέγη δια βοής, αποτελούσαν οι Κ. Παπαχρήστου, Αθαν. Γρηγορόπουλος, Ηλίας Κατσόγιαννος, Δημ. Νάκος, Ι. Στέφος, Κ. Γελαδάς και Β.Δρυμωνίτης.

2. FO 371/43736: "Allied Information Service (AIS) Weekly Report, Thessaly No1", 9 November 1944

3. FO 371/48245 «Ελλάδα: Κατάσταση στην περιοχή της Λαμίας. Αναφορά του Συνταγματάρχη Edmunds BLO από τη Force 133» 3-1-45 και προφορική μαρτυρία Κ. Κ., Λαμία, 20/2/2005

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τουργούν και η εαμική εφημερίδα «Ρούμελη» συνέχισε την κυκλοφορία της[4]. Βρετανικά στρατεύματα προωθήθηκαν στη Λαμία στις 18 Ιανουαρίου[5] και η Εθνική Πολιτοφυλακή αποχώρησε εν μέσω διαδηλώσεων και συγκινητικών εκδηλώσεων του πληθυσμού[6], ή τουλάχιστον μιας σημαντικής μερίδας του.

Η 10η Ταξιαρχία Εθνοφυλακής έφτασε στη Λαμία κατά τη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων για τα δίχρονα της ΕΠΟΝ, μόλις στα τέλη Φεβρουαρίου καθώς η πόλη ήταν στα όρια της ζώνης ανακωχής. Χάρη στην πειθαρχία των μελών των εαμικών οργανώσεων δεν σημειώθηκε κανένα επεισόδιο σε αντίθεση με ότι συνέβη σε άλλες πόλεις[7] όπου προωθήθηκαν επίσης τμήματα της Εθνοφυλακής. Προκήρυξη του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ προς τα μέλη τους τόνιζε ότι η συμπεριφορά τους όφειλε να είναι υποδειγματική έναντι της Εθνοφυλακής χωρίς προκλήσεις και εντός των πλαισίων της Συμφωνίας της Βάρκιζας[8].

Σε αυτό τη σημείο ας μας επιτραπεί μια μικρή ιστορική αναδρομή. Η πρώτη απόπειρα για συγκρότηση Ταγμάτων Προσωρινής Εθνοφυλακής, η οποία θα αποτελούσε τον πρώτο ουσιαστικά στρατό μετά την Απελευθέρωση της χώρας, έγινε το Νοέμβριο του 1944. Το σχέδιο του Γενικού Επιτελείου προέβλεπε τη δημιουργία 40 Ταγμάτων με δράση αρχικά στρατιωτικού χαρακτήρα ενώ όταν ολοκληρώνονταν ο αφοπλισμός των αντάρτικων ομάδων, τα Τάγματα θα χρησιμοποιούνταν ως αστυνομική δύναμη η οποία θα διασπείρονταν σε μικρές μονάδες στην επαρχία όπου

4. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου* (στο εξής ΑΕΠ), Τόμος 1, Κείμενο 155, «Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση Αττικής, Δελτίο Πληροφοριών 7 και 8», 26/1/45

5. WO 193/766 «Δελτίο Πληροφοριών 18/1/1945» και Λαμιακός Τύπος, 7 Μαρτίου 1945

6. Ριζοσπάστης, 19 Γενάρη 1945 φ. 76

7. Για μια αναλυτική παρουσίαση των πρώτων ενεργειών ενός Τάγματος Εθνοφυλακής βλέπε ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1, Κείμενο 163 «Έκθεσις (1945) γεγονότων κατά την περίοδο της απελευθερώσεως του Νομού Λακωνίας από τον Εαμοκομμουνισμόν» όπου παρουσιάζεται εκτός από την έκθεση του διοικητή του Τάγματος Εθνοφυλακής και υπόμνημα των οργανώσεων του ΕΑΜ. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1, Κείμενο 168, ΓΕΣ/Δνση Πληροφ. προς ΓΕΣ/ΔΕΠΙΧ: «167 Τάγμα Εθνοφυλακής «Έκθεση επί της καταστάσεως εις την περιοχήν Τρικάλων» Σχετικά με την υποδοχή της εθνοφυλακής στην πόλη της Καρδίτσας βλέπε Τάκης Ψημμένος, *Αντάρτες στα Αγραφα*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 1998 γ'έκδοση σ.11-13. Για τη Λάρισα Χρήστος Βραχνιάρης, *Πορεία μες τη νύχτα. Η Θεσσαλία στις φλόγες του Εμφυλίου*, Αθήνα: Αλφειός 1990, σ. 27-29 Για την Αλεξανδρούπολη, Εφημερίδα Νίκη Καβάλας, παρατίθεται στο *Λευκή Βίβλος, Παραβάσεις της Βάρκιζας, Φλεβάρης – Ιούνη; 1945*, Αθήνα, Ιούνης 1945 σ. 55

8. Λαμιακός Τύπος, 8 Μαρτίου 1945 Για την αντιμετώπιση Εθνοφυλακής στη Θήβα – Λειβαδιά ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, τόμος 1, κείμενο 167, «6η Ταξιαρχία προς ΑΣΔΑ: Δελτίον Πληροφοριών 10-20/3/45»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και θα διαβιούσε[9]. Οι άνδρες των αντιστασιακών οργανώσεων που ανήκαν στην καλούμενη κλάση του 1936 θα στέλνονταν για κατάταξη ενώ η Εθνική Πολιτοφυλακή θα παρέδινε την υπηρεσία της την 1η Δεκεμβρίου και θα αποστρατεύονταν. Οι πρώτοι διοικητές των μονάδων της Εθνοφυλακής και οι αξιωματικοί της καλούμενης κλάσης θα ορίζονταν ύστερα από κοινή εκλογή του Υπουργείου Στρατιωτικών και του ΕΑΜ και θα ήταν πρόσωπα κοινής εμπιστοσύνης. Στις 24 Νοεμβρίου άρχισε η κατάταξη οπλιτών της κλάσης 1936 χωρίς ωστόσο η διαδικασία να ολοκληρωθεί σε όλες της περιοχές της χώρας καθώς ξέσπασαν τα Δεκεμβριανά. Όσα τάγματα είχαν συγκροτηθεί διαλύθηκαν και οι οπλίτες τους προσχώρησαν στην Εθνική Πολιτοφυλακή[10].

Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών κρίθηκε απαραίτητο από τη Βρετανική Στρατιωτική Διοίκηση Αθηνών να σχηματιστούν τριάντα Τάγματα Εθνοφυλακής στην Αθήνα και στον Πειραιά για να βοηθήσουν τα βρετανικά και κυβερνητικά στρατεύματα στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ο σχηματισμός των νέων μονάδων πραγματοποιήθηκε μόνο στις περιοχές οι οποίες είχαν εκκαθαριστεί από δυνάμεις του ΕΛΑΣ και βρίσκονταν υπό την κατοχή των Βρετανών[11].

Η 10η Ταξιαρχία Εθνοφυλακής συστήθηκε στο κέντρο της Αθήνας, στην Πλάκα κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, στις 8 Ιανουαρίου 1945. Την επόμενη ημέρα μετακινήθηκε στον Πειραιά με εντολή την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας της περιοχής και υπήχθη στις διαταγές της 23ης Αγγλικής Τεθωρακισμένης Μεραρχίας. Μέχρι τα τέλη Ιανουαρίου οι δυνάμεις της Ταξιαρχίας διενεργούσαν έρευνες για ανεύρεση όπλων και πυρομαχικών και εργάζονταν για την εκκαθάριση των δρόμων στην περιοχή δικαιοδοσίας τους ώστε να αποκατασταθούν οι συγκοινωνίες. Παράλληλα διενεργούσαν συλλήψεις ιδιωτών που είχαν συμμετέχει στα Δεκεμβριανά στο πλευρό του ΕΑΜ. Στα μέσα Φεβρουαρίου στις δυνάμεις της Ταξιαρχίας προστέθηκε το 163ο Τάγμα της 2ης Ταξιαρχίας Πειραιά, το οποίο είχε συγκροτηθεί στα τέλη Δεκεμβρίου στην Καστέλλα Πειραιά[12]. Στις 22 Φεβρουαρίου η Ταξιαρχία διατάχθη-

9. WO 204/5604: «Από AFHQ : Συγκρότηση της Εθνοφυλακής και βοηθητικών μονάδων του Εθνικού Στρατού για βασικούς επιχειρησιακούς και διοικητικούς σκοπούς». Ο Σαράφης κάνει λόγο για 35 Τάγματα. Σ. Σαράφης, *Ο ΕΛΑΣ*, Αθήνα: Πολιτικές και Λογοτεχνικές εκδόσεις 1958, σ. 571-2

10. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1, Κείμενο 152, «Η 3η Ταξιαρχία Εθνοφυλακής προς το Υπουργείον Στρατιωτικών, Πάτρα, 8 Ιανουαρίου 1945 : Έκθεσις επί την εν Πάτραις καταστάσεως της Εθνοφυλακής»

11. Ενδεικτικά, ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1, Κείμενο 114, «Χ ΒΜΣ προς ΓΕΣ» 28 Δεκεμβρίου 1944.

12. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1 Κείμενο 158, Στρατιωτική Διοίκησις Πειραιώς «Συνοπτική Έκθεσις Πεπραγμένων από 11/10/44 έως 31/1/45»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κε από την Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση Αττικής να μετακινηθεί στη Λαμία μαζί με τη διοίκηση, την οποία είχε αναλάβει ο Συνταγματάρχης Πυροβολικού Σ.Λεκανίδης. Διοικητής του 163ου Τάγματος ορίστηκε ο καταγόμενος από τη Λαμία Αντισυνταγματάρχης Παπαναγιώτου, προπολεμικά υποδιοικητής του 42ου Συντάγματος Ευζώνων Λαμίας.

Η μετακίνηση στη Λαμία έγινε στα τέλη Φεβρουαρίου με αγγλικά αυτοκίνητα και με την άφιξή της στην πόλη η Ταξιαρχία τέθηκε κάτω από τις διαταγές της εκεί Αγγλικής Διοίκησης. Στον έλεγχο της υπάγονταν οι νομοί Φθιώτιδας και Φωκίδας ενώ έδρα της ήταν η πόλη της Λαμίας. Την 1η Μαρτίου η Ταξιαρχία εγκατέστησε στην πόλη παράλληλα με τις διοικητικές αρχές Αστυνομική Διεύθυνση υπό τον Μοίραρχο Μαρούδα και τους οπλίτες του 163ου Τάγματος Εθνοφυλακής. Σταδιακά αποκέντρωσε τις δυνάμεις της και εγκατέστησε λόχους και διμοιρίες στις κωμοπόλεις και στα μεγαλύτερα χωριά της περιοχής δικαιοδοσίας της. Παράλληλα εγκατέστησε φυλάκια στους οδικούς κόμβους με εντολή τον έλεγχο των διερχομένων και την κατάσχεση κάθε είδους που ανήκε στον ΕΛΑΣ και δεν είχε παραδοθεί κατά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Τον Απρίλιο η δικαιοδοσία της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας επεκτάθηκε στην Ευρυτανία και έγιναν μετακινήσεις Ταγμάτων εντός των ορίων της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης Στερεάς. Στα τέλη του ίδιου μήνα η 10η Ταξιαρχία αναχώρησε για τη Δυτική Μακεδονία αφήνοντας στη θέση της τα Τάγματα που είχαν συσταθεί με τοπική επιστράτευση.

Η παρουσία της Εθνοφυλακής ήταν καταλυτική καθώς η άφιξη της σήμαινε την κατάργηση της πεντάμηνης εξουσίας του ΕΑΜ. Καθώς ο ρυθμός ανασυγκρότησης της διοίκησης ήταν αργός ήταν απαραίτητο να συντονιστεί η ανάληψη της εξουσίας από την κυβέρνηση στις εαμοκρατούμενες περιοχές με τη δυνατότητα της να ελέγξει και στρατιωτικά τις περιοχές αυτές. Η Εθνοφυλακή γινόταν κατά αυτό τον τρόπο το κύριο μέσο επιβολής της κυβερνητικής εξουσίας, ο εγγυητής μαζί με τους Βρετανούς της νέας τάξης. Μαζί με την Εθνοφυλακή εγκαταστάθηκαν ως εκπρόσωποι της κυβερνητικής εξουσίας, ο Νομάρχης Θεόδωρος Μανωλόπουλος, προπολεμικά πολιτευόμενος του Λαϊκού κόμματος και βουλευτής Καβάλας, ο Πρωτοδίκης, ο υπεύθυνος των Οικονομικών Υπηρεσιών και άλλες διοικητικές αρχές. Ο Νομάρχης έπαυσε τα διορισμένα από το ΕΑΜ επαρχιακά συμβούλια και τις διάφορες επιτροπές επαναφέροντας στη διοίκηση του Δήμου Λαμέων το τελευταίο διοικητικό συμβούλιο το οποίο είχε διορισθεί επί κατοχικής κυβερνήσεως Ράλλη[13]. Χάρη στη Εθνοφυλακή πολλοί κυβερνητικοί αξιωματούχοι κάθε είδους μπόρεσαν να ανακτήσουν τις θέσεις τους ενώ έγινε δυνατή η αντικατάσταση

13. Λαμιακός Τύπος, 8 Μαρτίου 1945.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

των τοπικών συμβουλίων του ΕΑΜ με σώματα πιστά στην κυβέρνηση πολλά μέλη των οποίων είχαν διοριστεί κατά τη δικτατορία του Μεταξά. Κατά αυτό τον τρόπο υπό την προστασία της Εθνοφυλακής οι δυνάμεις που αντιστρατεύονταν το ΕΑΜ ανέλαβαν την εξουσία. Χαρακτηριστικό είναι ότι Ανώτερος Διοικητής Στερεάς είχε οριστεί ο υποστράτηγος Σπανόπουλος, στρατιωτικός διοικητής στη Θεσσαλονίκη επί κατοχικής κυβερνήσεως Ράλλη και πρωτοστάτης της προσπάθειας για δημιουργία Ταγμάτων Ασφαλείας στη Μακεδονία[14].

Κατά το μήνα Μάρτιο η Εθνοφυλακή άρχισε τις εξορμήσεις στην ύπαιθρο με σκοπό τον αφοπλισμό και τη σύλληψη όσων οπλοφορούσαν και τη συλλογή πληροφοριών. Στόχος της ήταν η ανεύρεση του κρυμμένου οπλισμού του ΕΛΑΣ τον οποίο αναζητούσε και συχνά ανακάλυπτε κατόπιν πληροφοριών στα ορεινά χωριά. Παρόλο που προβλέπονταν αυστηρότατες ποινές για όσους κατείχαν όπλα, χειροβομβίδες ή άλλο πολεμικό υλικό[15] πολλοί πολίτες όλων των παρατάξεων κατείχαν όπλα, το μόνο που φαίνεται να υπήρχε σε αφθονία στην ελληνικό ύπαιθρο.

Παράλληλα οι εθνοφύλακες εργαζόταν, σύμφωνα με τις στρατιωτικές εκθέσεις, για την εμπέδωση της τάξης, την αποκατάσταση της ασφάλειας και την εξύψωση του φρονήματος των κατοίκων. Για το τι σήμαιναν πραγματικά αυτές οι προθέσεις διαφωτιστικές είναι οι παρατηρήσεις του Βρετανού Geoffrey Chandler, μέλους του Εκτελεστικού Πολιτικού Πολέμου, που υπηρετούσε στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο μετά τη Βάρκιζα:

> «Για την άκρα Δεξιά η αποκατάσταση της ασφάλειας ήταν συνώνυμη με την εξόντωση της Αριστεράς.... Το μυστικό της σκληρότητας του Τάγματος ήταν στη σύνθεση του: αποτελούνταν από πολλούς νέους που είχαν επιστρατευτεί για να πολεμήσουν τον ΕΛΑΣ στην Αθήνα. Σύμφωνα με έναν αξιωματικό του: «Υπάρχει ακόμη πολλή αναταραχή στις πόλεις και στα χωριά. Οι κομμουνιστές πρέπει να φάνε πολύ ξύλο. Τότε μόνο η χώρα θα γίνει ειρηνική και ευτυχισμένη». Το Τάγμα βοηθούσε έτσι με όλες τις δυνάμεις του για τη διάδοση αυτής της ειρήνης και ευτυχίας. Ήταν υπεύθυνο για πολλά περιστατικά από εντελώς αφελή, όπως η αφαίρεση της ρωσικής σημαίας από τις αφίσες των Ηνωμένων Εθνών, μέχρι πολύ σοβαρές πράξεις όπως αυθαίρετες συλλήψεις και παρότρυνση πολιτών να επιτεθούν στους πολιτικούς τους αντιπάλους αφού πρώτα τους έδιναν όπλα για να το κάνουν... Από τις πράξεις της εθνοφυλακής και των εξτρεμιστών οι διαμαρτυρίες της Αριστεράς για τυραννία της Δεξιάς αποκτούσαν πραγματικό περιεχόμενο»[16].

14. *Λευκή Βίβλος ΕΑΜ, Παραβάσεις της Βάρκιζας Φλεβάρης – Ιούνης 1945*, Αθήνα, Ιούνης 1945 σ. 29
15. Λαμακός Τύπος, 9 Μαρτίου 1945
16. Geoffrey Chandler, *The Divided Land: An Anglo- Greek Tragedy*, 1959 και 1994 ελληνική έκδοση. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 2000 σ. 133

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ενώ η Εθνοφυλακή, ως εκπρόσωπος του κράτους εντεταλμένος για την εμπέδωση της τάξης και της ασφάλειας, όφειλε να προασπίσει τη Συμφωνία της Βάρκιζας, με την προώθησή της σε μια περιοχή άρχιζε τη μονόπλευρη συμπεριφορά της απέναντι στις εαμικές οργανώσεις και τους οπαδούς τους. Η συμπεριφορά αυτή οφειλόταν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην επιλεκτική συγκρότησή της κατά τα Δεκεμβριανά. Η στρατολογία των ανδρών διενεργήθηκε βιαστικά και μόνο στην περιοχή που ήλεγχαν οι Βρετανοί. Σύμφωνα με την μαρτυρία του βοηθού στρατιωτικού ακολούθου της αμερικανικής πρεσβείας W.H.McNeill «Κανένας δεν εξέταζε με προσοχή τους άνδρες που παρουσιάζονταν για να υπηρετήσουν. Κανένας δεν ενδιαφερόταν για το ακριβές της ηλικίας τους. Και κανένας δεν εξέταζε το μητρώο των κληρωτών»[17]. Κύρια μέριμνα των στρατολόγων ήταν η αποφυγή κατάταξης ατόμων που ανήκαν στις εαμικές ή κομμουνιστικές οργανώσεις και αντίθετα η στρατολόγηση όσων ανήκαν στο αντι-εαμικό στρατόπεδο. Για να ηττηθεί το ΕΑΜ έπρεπε να κινητοποιηθούν όλες οι διαθέσιμες αντιεαμικές δυνάμεις ακόμα και αν είχαν συνεργαστεί με τους Γερμανούς. Ο αρχικός πυρήνας των Ταγμάτων αποτελούνταν από αφοπλισθέντες και εκτοπισθέντες άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας, χωροφύλακες που είχαν έρθει από τη Θεσσαλονίκη για να περάσουν από συμβούλιο κρίσεως, μέλη ακροδεξιών οργανώσεων όπως η Χ και πολλούς άλλους που βαρύνονταν με κατηγορίες συνεργασίας με τους Γερμανούς[18]. Για τις ομάδες αυτές η κατάταξη στην Εθνοφυλακή αποτελούσε μοναδική ευκαιρία καθώς τους πρόσφερε ένα μέσο να αποτινάξουν την κατηγορία του δωσιλογισμού και να επανενταχθούν στις εθνικές δυνάμεις ενώ ταυτόχρονα τους έδινε την ευκαιρία να εκδικηθούν τον ΕΛΑΣ εναντίον του οποίου είχαν πολεμήσει κατά την Κατοχή.

Σύμφωνα με τον Υφυπουργό Στρατιωτικών της κυβέρνησης Πλαστήρα, Λεωνίδα Σπαή, η πλειοψηφία των ανδρών της Εθνοφυλακής ανήκε σε πρώην ομάδες συνεργασίας με τους Γερμανούς και η απόφαση να οπλιστούν προήλθε από τους Βρετανούς[19] ύστερα από σύμφωνη γνώμη της ελληνικής κυβέρνησης. Κατά τον Σπαή, από τους 27 χιλιάδες άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας χρησιμοποιήθηκαν οι 12 χιλιάδες, οι λιγότερο εκτεθειμένοι, οι οποίοι αφού αποφυλακίστηκαν από το Γουδί όπου κρατούνταν, ντύθηκαν και εξοπλίστηκαν στο κτίριο της Βουλής[20].

17. W.H Mc Neill, *The Greek Dilemma: War and Aftermath*, New York: J.B.Lippincott Co, 1947, σ. 181
18. Mc Neill, *The Greek Dilemma,* σ. 181 και μαρτυρία Γ.Καρούμπη στο Γ.Ματζώρος, *Ο καπετάν – Διαμαντής. Ο σταυραετός της Ρούμελης*, Αθήνα 1994, σ.149-150
19. R. Leeper, *When Greek meets Greek*, London 1950, σ. 137.
20. FO 371/ 43700, «Εβδομαδιαία Αναφορά της Συμμαχικής υπηρεσίας Πληροφοριών 3-9 Δεκεμβρίου 1944» και Άρθρο Στρατηγού Σπαή στο περιοδικό Πολιτικά Θέματα, 4 Δεκεμβρίου 1976. Αναφέρεται στο Π. Ρούσος, *Η Μεγάλη Πενταετία*, τόμος Β, Αθήνα 1976 σ. 358

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Οι άνδρες της Εθνοφυλακής όντας επιστρατευμένοι επιλεκτικά και εσπευσμένα κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών ήταν αντικομουνιστές και αγνοούσαν τους νόμους. Οι περισσότεροι αμελούσαν ή και παραβίαζαν τις πολιτικές ελευθερίες που υπόσχονταν η Συμφωνία της Βάρκιζας. Εκτός των περιπτώσεων όπου παρευρίσκονταν κάποιος Βρετανός Αξιωματικός Σύνδεσμος δρούσαν με πολιτικό φανατισμό και συναινούσαν αν δεν συμμετείχαν στην τρομοκρατία. Στόχος τους ήταν η πάταξη του ΕΑΜ και η επιστροφή του βασιλιά μέσα από τη δεξιά τρομοκρατία[21]. Σε πολλές περιπτώσεις υπαξιωματικοί και άνδρες της Εθνοφυλακής έκαναν κατάχρηση του αξιώματός τους για να ρυθμίσουν τις προσωπικές τους διαφορές ενώ οι αξιωματικοί δεν επεδείκνυαν τον κατάλληλο ζήλο ή δεν είχαν τη δυνατότητα να τους ελέγξουν[22]. Σε πολλές περιπτώσεις το Γενικό Επιτελείο για να αντιμετωπίσει την κατάσταση έκρινε αναγκαία τη μεταστάθμευση των μονάδων από τον τόπο καταγωγής των ανδρών τους για να μπορέσουν οι εθνοφύλακες να εκτελέσουν τα καθήκοντά τους χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς ή προσωπικά συμφέροντα[23]. Ακόμη και ο πρωθυπουργός Πλαστήρας σε διαταγή του στις 7 Μαρτίου 1945 προς την Εθνοφυλακή και τη Χωροφυλακή αναγκάστηκε να ομολογήσει ότι οι άνδρες των δύο αυτών Σωμάτων της «τάξεως» και της «ασφάλειας» ήταν υπεύθυνοι για την έκρυθμη κατάσταση τις πρώτες εβδομάδες μετά τη Βάρκιζα και προειδοποιούσε ότι θα τιμωρήσει τους δράστες οι οποίοι παρά τις διαταγές της κυβέρνησης συνέχιζαν τη δράση τους[24].

Η μονόπλευρη τακτική της Εθνοφυλακής απέναντι στον εαμικό χώρο έπαιρνε διάφορες μορφές. Η Εθνοφυλακή προέβαινε σε συλλήψεις μελών και στελεχών εαμικών οργανώσεων με στερεότυπες κατηγορίες ή χωρίς ένταλμα. Τα επιφανέστερα μέλη του ΕΛΑΣ της περιοχής ωστόσο κατάφεραν να αποφύγουν τη σύλληψη καθώς με την άφιξη της Εθνοφυλακής έφυγαν για τη Γιουγκοσλαβία[25] ή αναζήτησαν καταφύγιο στην

21. PRO 371/48267, «Γενικός Πρόξενος Rapp προς Βρετανική Πρεσβεία», 20/4/45
22. Διαφωτιστική είναι η έκθεση του C.M.Woodhouse για την Πελοπόννησο. FO 371/48279 «Έκθεση συνταγματάρχη Woodhouse προς την Βρετανική Πρεσβεία Αθηνών: Κατάσταση στην Πελοπόννησο», 11/8/1945
23. ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φάκελος 1406/Α Στρατιωτική Διοίκηση Λαμίας «Αντίγραφο Ημερολογίων επιχειρήσεων της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας από 17-3-1945 μέχρι 31-5-1945». Τον Απρίλιο τα Τάγματα της 10ης Ταξιαρχίας αναχώρησαν για τη Δυτική Μακεδονία και έγιναν εσωτερικές ανακατατάξεις στη Στερεά. Το 120 Τάγμα Λαμίας προωθήθηκε στη Λειβαδιά ενώ στη Λαμία έφτασε το 106 ΤΕ από την Αμφισσα. Ανάλογες μετακινήσεις έγιναν και σε άλλες Στρατιωτικές Διοικήσεις παρά τις αντιρρήσεις των κατά τόπου διοικητών.
24. Ριζοσπάστης, 8 Μαρτίου 1945
25. Γιώργος Χουλιάρα (Περικλής), *Ο δρόμος είναι άσωτος. ΕΛΑΣ – ΔΣΕ – Πολωνία, 1941-1958*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 2005, σ 382

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ύπαιθρο και αργότερα στα βουνά[26] ενώ μέλη της τοπικής Εθνικής Πολιτοφυλακής κατέφυγαν σε άλλες επαρχιακές πόλεις ή στην Αθήνα. Στην κατάδοση των τελευταίων πρωτοστάτησαν όσοι είχαν συλληφθεί ως «αντιδραστικοί» κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών[27]. Καθώς οι δικαστικές αρχές δεν είχαν ακόμα εγκατασταθεί, όπως στην Ευρυτανία, ή δεν επαρκούσαν για την διεκπεραίωση τόσων υποθέσεων, οι συλληφθέντες παρέμεναν υπόδικοι στις φυλακές για μεγάλο χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Ρούμελη*, όργανο του ΕΑΜ Ανατολικής Στερεάς, στα μέσα Ιουλίου 1945 κρατούνταν στις φυλακές Λαμίας 260 «τίμιοι πατριώτες, θύματα του δοσιλογισμού» από τους οποίους οι 213 συνελήφθησαν χωρίς ένταλμα. Από αυτούς, σημείωνε η εφημερίδα, οι 42 συνελήφθησαν από παρακρατικές οργανώσεις και παραδόθηκαν στα όργανα του κράτους[28]. Ωστόσο αντίθετα με ότι συνέβη στις περισσότερες επαρχιακές πόλεις, όπως στη Σπάρτη ή στα Τρίκαλα, όπου άμεσα και με προκλητικό τρόπο και παρά την αντίθεση των Βρετανών οι κρατούμενοι του ΕΑΜ αποφυλακίστηκαν, στη Λαμία οι δικογραφίες τους διαβιβάστηκαν από την Εθνική Πολιτοφυλακή στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Λαμίας και οι κρατούμενοι μεταφέρθηκαν στις Ποινικές Φυλακές Λαμίας όπου αναμένονταν να δικαστούν από Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων.

Η Εθνοφυλακή παρακώλυε με διάφορους τρόπους τη λειτουργία των εαμικών οργανώσεων. Στην Αμφισσα έκλεισε βίαια τα γραφεία του ΕΑΜ με τον ισχυρισμό ότι είχε ρητή εντολή υπουργού ενώ «δια λόγους ασφαλείας και τάξεως» διαλύθηκαν οι οργανώσεις ΕΑΜ, ΕΠΟΝ, και Εθνική Αλληλεγγύη Αμφισσας. Στις Κορυσχάδες, όπου στάθμευε το τοπικό Τάγμα Εθνοφυλακής Καρπενησίου, εθνοφύλακες καταστρέψανε αντιφασιστικά συνθήματα και εικόνες ηρώων του 1821[29]. Στην πόλη της Λαμίας η Εθνοφυλακή αφού περιόρισε όλες τις εαμικές οργανώσεις σε ένα οίκημα, ζήτησε να επιτάξει και το μοναδικό αυτό οίκημα και να κατεβούν από τα γραφεία του ΕΑΜ οι συμμαχικές σημαίες και οι επιγραφές της οργάνωσης. Ωστόσο δεν φάνηκε να ενοχλείται από τις προσόψεις των οικιών που ήταν γεμάτες από επιγραφές της οργανώσεως Χ ενώ στους στρατώνες και στο κτίριο της Στρατιωτικής Διοίκησης ήταν κρεμασμένες φωτογραφίες του Γεωργίου και επιγραφές με το σύνθημα «Έρχεται».[30] Στα τέλη Απριλίου κατόπιν διαταγής του οικονομικού εφόρου η Εθνοφυλα-

26. Κ. Παλαιολόγου, *Από την Εθνική Αντίσταση στον Εμφύλιο 1946-1949*, τ.1, Αθήνα: Σύγχρονη Γνώμη 2003 στο οποίο αναφέρεται η προσωπική του ιστορία και οι περιπτώσεις του Μπελή και Διαμαντή.
27. Προφορική μαρτυρία Κ.Κ, Λαμία, Φεβρουάριος 2005
28. Ρούμελη, 18 Ιούλη 1945
29. Ριζοσπάστης, 4 Απρίλη 1945
30. Βήμα, 18 Μαΐου 1945

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κή κατάσχεσε τα αρχεία, τα έπιπλα και το κτίριο του Κομμουνιστικού Κόμματος ενώ την Πρωτομαγιά άγνωστοι εισήλθαν στα γραφεία του και έκαψαν αρχεία.

Ταυτόχρονα άρχισαν οι επιθέσεις εναντίον του εαμικού τύπου. Στην Άμφισσα η Εθνοφυλακή κατάστρεψε τα έπιπλα και έσκισε φύλλα της εαμικής εφημερίδας «Ελεύθερη Φωκίδα» ενώ κατασχέθηκε το πιεστήριο του ΕΑΜ γιατί προέρχονταν, σύμφωνα με την Εθνοφυλακή, από λεηλασία. Στο Καρπενήσι ο διοικητής του Τάγματος Εθνοφυλακής κατάσχεσε φύλλα της εφημερίδας «Ρούμελη», καθημερινού οργάνου του ΕΑΜ Ανατολικής Στερεάς, και απείλησε ότι δεν θα επέτρεπε να ξαναπουληθούν τέτοια φύλλα[31]. Η ίδια πρακτική ακολουθούνταν και σε άλλες επαρχιακές πόλεις όπου προωθούνταν η Εθνοφυλακή αλλά και σε συνοικίες της Αθήνας[32] και πολυάριθμες ήταν οι περιπτώσεις που καταγγέλθηκαν. Στην πορεία του 1945 ο αριθμός των αριστερών επαρχιακών εφημερίδων μειώνονταν όλο και περισσότερο. Τα τυπογραφεία της *Ρούμελης* καταστράφηκαν τρεις φορές από επιθέσεις παρακρατικών και τελικά έπαυσαν να λειτουργούν στις 13 Αυγούστου 1946. Παρά τις εξαγγελίες των κυβερνήσεων Πλαστήρα και Βούλγαρη[33] για ελευθεροτυπία ο διωγμός εναντίον του εαμικού – αριστερού τύπου συστηματοποιήθηκε λαμβάνοντας διάφορες μορφές που κυμαίνονταν από τη λογοκρισία του επαρχιακού τύπου από τις Στρατιωτικές Διοικήσεις, την καταστροφή εαμικών φύλλων από άνδρες της Εθνοφυλακής και παρακρατικούς, επιθέσεις εναντίον εφημεριδοπωλών και όσων διάβαζαν ή κατείχαν εαμικά φύλλα, μέχρι την απαγόρευση πώλησης εαμικών – αριστερών εφημερίδων στα κατά τόπους πρακτορεία διανομής τύπου και την καταστροφή τυπογραφικών πιεστηρίων.

Μια άλλη ενέργεια των Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας ήταν η συγκέντρωση πληροφοριών για την εκκαθάριση δημοσίων υπηρεσιών από υπαλλήλους που είχαν αντιστασιακή δράση. Η ταχίστη «εκκαθάριση» του διδασκαλικού κόσμου δεδομένου ότι «μέγα ποσοστόν των εκπαιδευτικών λειτουργών είναι αναρχικοί και αποτελούσιν την βάσιν πάσης αναρχικής εκδηλώσεως εις την ύπαιθρον και τας πόλεις» και η αποστολή

31. Για την περίπτωση της Θεσσαλίας βλέπε Χρήστος Βραχνιάρης, *Πορεία μέσα στη νύχτα. Η Θεσσαλία στις φλόγες του Εμφυλίου*, Αθήνα: Αλφειός, 1990

32. Ριζοσπάστης 1 Μάη 1945 Για τις πόλεις Πάτρα, Βόλος, Λάρισα, Καρδίτσα, Καλαμάτα και καταγγελίες στο *Λευκή Βίβλος, Παραβάσεις της Βάρκιζας*, σ.

33. Στις 31/3/1945 Νόμος 245/1945 της κυβέρνησης Πλαστήρα που τιμωρούσε την παρακώλυση της ελεύθερης κυκλοφορίας του τύπου. Στις 17/4/1945 μέτρα Υπουργού Εσωτερικών Τσάτσου και στις 29/4/1945 ανακοίνωση Ζακυνθηνού για περιφρούρηση ελευθερίας του τύπου από τον στρατό που έφερε τα αντίθετα αποτελέσματα καθώς οι τοπικοί στρατιωτικοί διοικητές λογόκριναν τον αριστερό τύπο και απαγόρευαν την κυκλοφορία του βάσει του Νόμου 1092/1938. Richter, *Η Επέμβαση των Άγγλων*, σ. 158

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

«αξιόπιστων» δημοσίων υπαλλήλων αποτελούσε ζήτημα πρωταρχικής σημασίας όπως προκύπτει από τις στρατιωτικές εκθέσεις την άνοιξη και καλοκαίρι 1945[34]. Με επέμβαση της Στρατιωτικής Διοίκησης ο επιθεωρητής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Φθιώτιδας – Φωκίδας κάλεσε σε απολογία 120 δασκάλους της περιφέρειας με την αιτιολογία ότι αναμείχθηκαν σε πολιτικές διαμάχες και προπαγάνδισαν ιδέες αντεθνικές που δεν εξυπηρετούσαν την ολότητα του έργου τους αλλά συντέλεσαν στον φθοροποιό διχασμό[35]. Η 10η Ταξιαρχία Εθνοφυλακής συνέλεξε επιπρόσθετα πληροφορίες «Περί αναρχικών δικαστικών ως και δικαστικών υπαλλήλων των περιφερειών Φωκίδος και Φθιώτιδος» τις οποίες απέστειλε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης με τη σημείωση να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες για την άμεση απομάκρυνσή τους για να αποφευχθούν επεισόδια σε βάρος του δικαστικού γοήτρου και της ησυχίας του τόπου[36].

Ωστόσο στη Λαμία σε σχέση με τις άλλες επαρχιακές πόλεις της δικαιοδοσίας της Ταξιαρχίας (Άμφισσα, Καρπενήσι) και πολύ περισσότερο σε σχέση με την ύπαιθρο εξακολούθησε να υπάρχει μια μορφή νομιμότητας για τις εαμικές οργανώσεις οι οποίες συνέχισαν να λειτουργούν με σχετική ελευθερία ως τον Ιούνιο 1946 οπότε εμφανίστηκαν οι πρώτες ομάδες ένοπλων καταδιωκόμενων στην περιοχή. Σε αυτό έπαιξε ρόλο το ότι η πόλη ήταν έδρα της Ταξιαρχίας, οπότε υπήρχε μια πιο πιστή εφαρμογή των διαταγών της κεντρικής διοίκησης, καθώς και μιας αξιόλογης βρετανικής δύναμης η οποία δρούσε ανασταλτικά στις αυθαιρεσίες των κατώτερων οργάνων της Εθνοφυλακής[37]. Η μετριοπάθεια του διοικητή της 10ης Ταξιαρχίας Συνταγματάρχη Πυροβολικού Λεκανίδη[38] και η εντοπιότητα του διοικητή του 163ου Τάγματος Εθνοφυλακής Ε.Παπαναγιώτου ενδεχομένως συνέβαλαν σε μια πιο ήπια αντιμετώπιση

34. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1, Κείμενο 175 «Περιληπτική Έκθεσις εσωτερικής καταστάσεως βάσει των εκθέσεων των Στρατιωτικών Διοικήσεων», Απρίλιος 1945.

35. Ριζοσπάστης, 13 Ιουνίου 1945

36. *Λευκή Βίβλος, Παραβάσεις της Βάρκιζας Φλεβάρης – Ιούνης 1945*, Αθήνα, Ιούνης 1945, σ. 34

37. Αυτό αποτελεί γενικότερη διαπίστωση για τις πόλεις όπου στάθμευαν βρετανικές δυνάμεις. Mc Neil, *Greek Dilemma*, σ.201

38. Ο Στέφανος Λεκανίδης γεννήθηκε το 1892 στα Χανιά από βενιζελική οικογένεια με παράδοση στην πολιτική. Αποφοίτησε από τη Σχολή Ευελπίδων το 1916 και πήρε μέρος ως αξιωματικός του πυροβολικού στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο και στη μικρασιατική εκστρατεία. Στη Μέση Ανατολή διετέλεσε Διοικητής Πυροβολικού, Στρατιωτικός Διοικητής Λιβάνου, Παλαιστίνης και Συρίας και φρούραρχος Αλεξάνδρειας. Μετά την Απελευθέρωση ανέλαβε διοικητής της 10ης Ταξιαρχίας Εθνοφυλακής, Στρατιωτικός Διοικητής Φθιώτιδας-Φωκίδας, Δυτικής Μακεδονίας και Ταξίαρχος Φλώρινας. Αποστρατεύτηκε το Φεβρουάριο 1947. Από το 1964-1967 διετέλεσε Δήμαρχος Χανίων εκλεγμένος με την Ένωση Κέντρου. Παύτηκε από τη χούντα και το 1974 διορίστηκε αντιδήμαρχος για ένα χρόνο. Ήταν πολύ αγαπητός στους δημότες του. Πέθανε το 1981. Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων, *Αρχείο Στ. Λεκανίδη*.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

των εαμικών οργανώσεων στη Λαμία. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ίδιο Τάγμα, το 163, όταν πέρασε από τη Λάρισα καθ' οδόν προς την Κοζάνη, όπου μετατέθηκε, προέβη σε καταστροφές και βανδαλισμούς των τυπογραφείων της εαμικής εφημερίδας *Αλήθεια* και των γραφείων της περιφερειακής επιτροπής του ΚΚΕ, του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ[39]. Ανασταλτικό στις αυθαιρεσίες ρόλο πρέπει να έπαιξε και η ύπαρξη μιας ισχυρής οργάνωσης του Κομμουνιστικού Κόμματος στη Λαμία, όπου έδρευε η Κομματική Οργάνωση Περιοχής Στερεάς, η δυνατότητα της οποίας για εντονότερη δράση εξασφάλιζε μια κατάσταση νομιμότητας.

Η Εθνοφυλακή εκτός από την ευθύνη της τήρησης ασφάλειας και τάξης είχε και την ευθύνη για τη συγκρότηση νέων Ταγμάτων ύστερα από τη διενέργεια στρατολογίας σε τοπικό επίπεδο ώστε τα υπάρχοντα να μπορέσουν να προωθηθούν και να συνεχίσουν το έργο τους αφήνοντας τα νέα Τάγματα να δρουν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Ως το Μάρτιο 1945 είχαν δημιουργηθεί 13 Ταξιαρχίες Εθνοφυλακής με 65 Τάγματα. Ένα χρόνο αργότερα η Εθνοφυλακή είχε αναπτυχθεί σε επτά Στρατιωτικές Διοικήσεις με έδρα τις σημαντικότερες πόλεις σε όλες τις περιοχές της χώρας φθάνοντας τους 60 χιλιάδες άνδρες[40]. Κύριο χαρακτηριστικό και σε αυτή τη φάση της συγκρότησης των Ταγμάτων ήταν η προσπάθεια των δημιουργών τους για την επιλεκτική τους στελέχωσή καθώς η Εθνοφυλακή καλούνταν να αναλάβει καθήκοντα διαφορετικά από έναν κλασικό στρατό ο οποίος θα προάσπιζε τα σύνορα της χώρας. Το ΕΑΜ, αν και είχε ηττηθεί στρατιωτικά στην Αθήνα, συνέχιζε να διατηρεί μεγάλο μέρος της δύναμής του στην επαρχία. Κύριος στόχος κατά συνέπεια των Βρετανών και της κυβέρνησης ήταν η εμπέδωση της κρατικής εξουσίας, η υποταγή της εαμικής υπαίθρου στην κυβέρνηση της Αθήνας. Καθώς ο στρατιωτικός έλεγχος αποτελούσε προϋπόθεση του διοικητικού ελέγχου, η Εθνοφυλακή αναλάμβανε έναν πολιτικό ρόλο και γινόταν ένα εργαλείο άσκησης εσωτερικής πολιτικής και ως τέτοιο όφειλε να είναι πολιτικά αξιόπιστο. Για αυτό έπρεπε να γίνει προσεκτική επιλογή των ατόμων που θα την συγκροτούσαν ιδιαίτερα ύστερα από την εύκολη σχετικά διάλυσή της στην επαρχία κατά τα Δεκεμβριανά.

Στα μέσα Μαρτίου έφτασαν από την Αθήνα αξιωματικοί για να συγκροτήσουν τη Στρατιωτική διοίκηση Λαμίας με διοικητή τον Ασημάκη Βασίλειο καθώς και τα τοπικά Τάγματα Εθνοφυλακής: το 120 Τάγμα Λαμίας και το 106 Τάγμα Αμφισσας. Στα τέλη Μαρτίου άρχισε η παρουσίαση των οπλιτών των κλάσεων 1938 και 1939 ταυτόχρονα στα Τάγματα Εθνοφυλακής Λαμίας και Αμφισσας. Η στελέχωση έγινε με άνδρες

39. Ριζοσπάστης, 1 Μαΐου 1945
40. Δ. Ζαφειρόπουλος, *Ο αντισυμμοριακός αγών*, 1945-1949, Αθήνα σ. 78-80

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

παλαιότερων κλάσεων ώστε να μη χρειάζονται μηχανισμοί εκπαίδευσης νεοσυλλέκτων που ήταν πολυέξοδη και αργή διαδικασία. Η συγκρότηση των Ταγμάτων και η πορεία δράσης και εκπαίδευσής τους βρισκόταν υπό την εποπτεία ομάδας Βρετανών συνδέσμων[41]. Η προβλεπόμενη σύνθεση Τάγματος ήταν 500 οπλίτες, σύμφωνα με τον πίνακα εμπόλεμης σύνθεσης, ενώ όσοι «πλεόναζαν», 95 από το Τάγμα Λαμίας, έλαβαν προσωρινά απολυτήρια. Στην πραγματικότητα όσοι εξαιρούνταν από τη Στρατιωτική διοίκηση Λαμίας ως υπεράριθμοι απολύονταν εξαιτίας της συμμετοχής τους στην εθνική αντίσταση[42]με την προβολή δήθεν λόγων υγείας, της «αριστερής πλευρίτιδας», όπως σκωπτικά ονομάστηκε[43]. Οι οργανώσεις εθνικοφρόνων που είχαν ιδρυθεί στα χωριά φρόντιζαν να δώσουν τις απαραίτητες πληροφορίες για τον καθένα που πήγαινε να καταταγεί. Ένα μόλις μήνα μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας στις 12 Μαρτίου 1945 η θλιβερή αυτή πραγματικότητα υπογραμμίστηκε σε υπόμνημα ΕΑΜ προς τις Συμμαχικές Κυβερνήσεις[44] και επισημάνθηκε σε βρετανικές πηγές[45].

Παρά τις συνειδητές ωστόσο προσπάθειες των στρατολόγων για τον αποκλεισμό κάθε εαμικού στοιχείου δεν στάθηκε δυνατό να εμποδιστεί η κατάταξη ατόμων που είχαν μετέχει στις εαμικές οργανώσεις. Τα άτομα αυτά ήταν όσο το δυνατό πιο αχρωμάτιστα πολιτικά. Ήταν εξωκομματικοί, μέλη του ΕΑΜ αλλά όχι του ΚΚΕ. Δελτία πληροφοριών και προσωπικές μαρτυρίες ανέφεραν ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα συγκροτήθηκαν στα τοπικά Τάγματα παράνομες κομμουνιστικές οργανώσεις ενώ έκαναν μνεία για ευνοϊκή προδιάθεση των ανδρών προς το ΚΚΕ και τήρηση κατάσταση ετοιμότητας ώστε, αν χρειαζόταν, να κινηθούν προς κατάληψη της εξουσίας[46]. Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στα Τάγματα που συγκροτήθηκαν στην Αθήνα κατά

41. WO 178/58-62 Οι Βρετανοί είχαν τοποθετήσει σε όλα τα Τάγματα Εθνοφυλακής στρατιωτικούς συνδέσμους οι οποίοι έστελναν στην Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή δεκαπενθήμερες αναφορές, δελτία πληροφοριών και εκθέσεις προόδου. Υπήρχαν 4 μονάδες Βρετανών Συνδέσμων (British Liaison Units). Η μονάδα D αναφερόταν στη Στρ. Διοίκ. Ρούμελης και η Λαμία ορίζονταν ως περιοχή με κωδικό 54.

42. Νίκος Μαγόπουλος, *Γενιά αγώνων και θυσιών, 33 χωριά Καρδίτσας και Δομοκού*, Αθήνα 1990, σελ. 98

43.Γ. Κουτρούκης, *Εν ψυχρώ. Κατοχή – Βάρκιζα - Εμφύλιος*, Αθήνα: Εκδ. Κ.Καπόπουλος 1996 σελ.52

44. Υπόμνημα ΚΕ Πολιτικού Συνασπισμού Κομμάτων του ΕΑΜ προς ΑΜ Αντιβασιλέα, *Λευκή Βίβλος, Παραβάσεις της Βάρκιζας Φλεβάρης – Ιούνης 1945*, 25/5/1945, σ.79-80

45. Heinz Richter, *Η Επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα. Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο. Φεβρουάριος 1945 – Αύγουστος 1946*, Αθήνα: Εστία 1997, σ. 179 και FO 371/48264 «Λήπερ προς Foreign Office», 5/4/1945

46. Δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες σε επίσημα έγγραφα για τις οργανώσεις του ΚΚΕ στο στρατό. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 1, Κείμενο 175, «Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τη διάρκεια των Δεκεμβριανών και αποτελούνταν από σκληροπυρηνικά αντιεαμικά στοιχεία και τα Τάγματα που συγκροτήθηκαν τοπικά στις Στρατιωτικές Διοικήσεις των επαρχιών.

Μετά από δύο μήνες παρουσίας της Εθνοφυλακής ο Διοικητής της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας ήταν σε θέση να ανακοινώσει στους ανώτερους του ότι η ασφάλεια βρισκόταν σε ικανοποιητικό αν όχι σε ευχάριστο σημείο. Το εθνικό φρόνημα είχε αποκατασταθεί πλήρως στις πρωτεύουσες Λαμία, Άμφισσα και Καρπενήσι και η ασφάλεια βρισκόταν σχεδόν σε προπολεμικά επίπεδα έτσι ώστε ήταν δυνατό πλέον να αντικατασταθεί η Εθνοφυλακή από την Χωροφυλακή[47].Η κατάσταση ωστόσο εμφανίζονταν διαφορετική στις ορεινές περιοχές της υπαίθρου (Όρθυς, Δωρίδα, ορεινά Δυτικής Φθιώτιδας, Άγραφα) όπου η Εθνοφυλακή δεν είχε μόνιμη παρουσία. Σε αυτές τις περιοχές οι εαμικές οργανώσεις διατηρούσαν την επιρροή τους, τα λαϊκά δικαστήρια συνέχιζαν να λειτουργούν τα κοινοτικά συμβούλιά του ΕΑΜ να έχουν εξουσία και οι θεσμοί που εισήγαγε να βρίσκονται ακόμα εν ισχύ. Η τοπική εθνικιστική εφημερίδα *Λαμιακός Τύπος* σημείωνε ότι μέχρι την 1η Ιουνίου 1945 «σε 42 κοινότητες τα πάντα διέπονται από τα διορισθέντα όργανα του ΚΚΕ και της αυτοδιοίκησης τα δε χωνιά εξακολουθούν να δρουν ακόμα, συνέπεια της ασκούμενης τρομοκρατίας του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ»[48]. Η σύντομη παραμονή της Εθνοφυλακής, σε όσα χωριά πραγματοποιήθηκε, δε στάθηκε ικανή να μεταβάλλει την αρνητική στάση των κατοίκων απέναντι στη νέα κρατική εξουσία. Οι κάτοικοι των ορεινών χωριών που συνήθως συμμετείχαν σύσσωμα στην Αντίσταση αρνούνταν να συνεργαστούν με τους εκπροσώπους της νέας τάξης και να υποδείξουν τα κρυμμένα όπλα του ΕΛΑΣ ή να καταγγείλουν όσους έλαβαν μέρος στο κίνημα της Αντίστασης. Το ημερολόγιο της 10ης Ταξιαρχίας αποτύπωσε τη στάση των κατοίκων της υπαίθρου κατατάσσοντας τα χωριά ανάλογα με το ηθικό των κατοίκων τους[49]. Όσο χαμηλότερο καταγράφονταν τόσο μεγαλύτερη ήταν η υποστήριξη προς το ΕΑΜ. Τα χωριά που εξακολουθούσαν να στηρίζουν το

θυνση Πληροφοριών: Περιληπτική Έκθεση της εσωτερικής κατάστασης μηνός Απριλίου» Αθήνα 5 Μαΐου 1945. Η ύπαρξη τους ωστόσο επιβεβαιώνεται από πολλές προσωπικές μαρτυρίες. Ενδεικτικά Σ. Κακαράς, *Το οδοιπορικό ενός αγωνιστή*, Λαμία: αυτοέκδοση 1999 σ. 122-132, Γ. Ζιώγας, *Αντίσταση – Εμφύλιος – Πολιτική Προσφυγιά*, Αθήνα 1999 σ. 253, Γ. Γούσιας, *Αιτίες για την ήττα και διάσπαση ΚΚΕ και Ελληνικής Αριστεράς*, Αθήνα: Να υπηρετούμε το λαό 1977 σ. 134-136, Κ. Παλαιολόγου, *Από την Εθνική Αντίσταση στον Εμφύλιο 1946-1949*, τ.1, Αθήνα: Σύγχρονη Γνώμη 2003 σ. 45

47. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Αδημοσίευτα έγγραφα, Φ. 1406/Α «Έκθεσις επί της καταστάσεως περιφερείας από άποψης ασφάλειας Απρίλιος 1945(27/4/1945)»

48. Λαμιακός Τύπος, 1 Ιουνίου 1945

49. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Αδημοσίευτα έγγραφα, Φ.1236/Γ/1, «Γραφείο Επιχειρήσεων 10η Ταξιαρχία Εθνοφυλακής. Πολεμικόν Ημερολόγιον Από 8-1-45 έως 23-7-46»

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΑΜ αποτελούσαν τον κύριο στόχο των εθνοφυλάκων οι οποίοι κυκλοφορούσαν δηλώσεις μετάνοιας και εκβίαζαν τα μέλη των εαμικών οργανώσεων να τις υπογράψουν με αποτέλεσμα ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες του 1945 να εμφανίζονται στον τοπικό εθνικόφρονα τύπο ομαδικές δηλώσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι οι περιοχές που υπέστησαν τη μεγαλύτερη πίεση είτε από την Εθνοφυλακή είτε από τις παρακρατικές οργανώσεις, όπως τα χωριά της Δυτικής Φθιώτιδας και της επαρχίας Δομοκού, αποτέλεσαν ένα χρόνο αργότερα, το καλοκαίρι του 1946, το εφαλτήριο για το ξεκίνημα των πρώτων ομάδων ένοπλων καταδιωκόμενων στην περιοχή της Φθιώτιδας. Παρόμοια κατάσταση σύμφωνα με τις στρατιωτικές εκθέσεις των Στρατιωτικών Διοικήσεων προς το Γενικό Επιτελείο Στρατού επικρατούσε και σε άλλες περιοχές της χώρας[50].

Σε αντίθεση με τις διακηρύξεις της Εθνοφυλακής για απελευθέρωση και μεταλαμπάδευση της ελευθερίας στις επαρχίες, ο αριστερός τύπος έκανε λόγο για νέα Κατοχή. Για μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού η κατάσταση που διαμορφώθηκε στην ύπαιθρο ήταν εφιαλτική. Στην πράξη η εξύψωση του ηθικού και η εμπέδωση του αισθήματος της τάξης και της ασφάλειας που ευαγγελίζονταν η Εθνοφυλακή σήμαιναν την κατάλυση της εξουσίας του ΕΑΜ και την ενίσχυση κάθε αντιεαμικού στοιχείου. Μια νέα τάξη επικράτησε όπου οι ρόλοι είχαν αντιστραφεί καθώς ήταν οι κυρίαρχες κατά την κατοχή εαμικές οργανώσεις οι οποίες τελούσαν υπό διωγμό. Μόλις τα στρατιωτικά τμήματα προωθούνταν σε ένα χωριό έκαναν, κατά την πρακτική των Γερμανών, μπλόκο. Καλούσαν όλους τους κατοίκους του χωριού στην πλατεία όπου οι επονομαζόμενοι «εθνικιστές» υποδείκνυαν όσους υπήρξαν μέλη ή είχαν συνεργαστεί με το ΕΑΜ ενώ ακολουθούσαν συλλήψεις και ξυλοδαρμοί[51]. Σύμφωνα με καταγγελία του *Ριζοσπάστη* «στους νομούς Φθιώτιδας – Φωκίδας – Ευρυτανίας, σε ένα δεκαήμερο του Μάη η Εθνοφυλακή διέπραξε 3 φόνους, 3 τραυματισμούς, 332 δαρμούς, 17 μπλόκα χωριών, 610 συλλήψεις αγωνιστών, 3 κλεισίματα εφημερίδων, κατασχέσεις τυπογραφείων, διάλυση λαϊκών ιατρείων»[52]. Παρόλο που από τη μέχρι τώρα έρευνα δεν είμαστε σε θέση να ελέγξουμε την ακρίβεια των αριθμών που αναφέρονται, τον Απρίλιο ένα μόλις μήνα μετά την εγκατάσταση της Εθνοφυλακής, ο τοπικός τύπος και το ημερολόγιο της 10ης Ταξιαρχίας ανέφεραν πολυάριθμα περιστατικά αντεκδίκησης εναντίον μελών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ σε χωριά της υπαίθρου ακόμα και πολύ κοντινά στη Λαμία. Σύμφωνα με

50. Ενδεικτικά ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 2, Κείμενο 13, Στρατιωτική Διοίκηση Λαρίσης: «Περί της εν γένει στρατιωτικής καταστάσεως της περιοχής Στρατιωτικής Διοικήσεως Λαρίσης», 1 Δεκαπενθήμερον Ιουνίου.

51. Ριζοσπάστης, 2 Μάρτη 1945

52. Ριζοσπάστης, 13 Μάη 1945

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

έκθεση της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας από άποψης ασφάλειας για το μήνα Απρίλιο 1945 στα μέρη όπου είχαν εγκατασταθεί Τμήματα Εθνοφυλακής τα όργανά της θεώρησαν ότι εξυψώθηκε σε τέτοιο σημείο το εθνικό φρόνημα των κατοίκων ώστε αντιστράφηκε η ανισότητα και «αι επαναστατικαί οργανώσεις τρομοκρατηθείσαι αιτούνται την προστασίαν των οργάνων της εθνοφυλακής από αντεκδικήσεις των μέχρι τούδε τρομοκρατούμενων και δεινοπαθησάντων εθνικιστών». Ο Στρατιωτικός Διοικητής απέδωσε τα περιστατικά αυτά στην απουσία δικαστικών αρχών και στο πλήθος των εκκρεμών υποθέσεων με αποτέλεσμα οι πολίτες «αγανακτούντες μέχρις απογνώσεως αναγκάζονταν καλώς ή κακώς να χειροδικούν»[53]. Στην ουσία επρόκειτο για αδυναμία ή απροθυμία ελέγχου της κατάστασης.

Σχεδόν ταυτόχρονα με την εγκατάσταση της Εθνοφυλακής έκαναν την εμφάνισή τους ένοπλες παρακρατικές οργανώσεις. Σύμφωνα με έκθεση του Ανώτατου Στρατιωτικού Διοικητή Στερεάς ύστερα από επιθεώρηση που ενήργησε ο Επιτελάρχης στις Στρατιωτικές Διοικήσεις Θηβών και Λαμίας η ασφάλεια στην ύπαιθρο, αντίθετα από τις πόλεις, δεν βρισκόταν σε ευχάριστο σημείο καθώς υπήρχαν ένοπλες ομάδες αμφοτέρων παρατάξεων, οι κάτοικοι των περισσότερων χωριών κατείχαν όπλα και ο αφοπλισμός τους ήταν δυσχερής εξαιτίας των ανεπαρκών δυνάμεων της Εθνοφυλακής[54]. Την κατάσταση που επικρατούσε αλλά και την απάθεια της Εθνοφυλακής απέδωσε ανταπόκριση της αθηναϊκής κεντρώας εφημερίδας *Βήμα*

> Κατά πληροφορίας εκ Λαμίας εξακριβωθείσας και επιτοπίως από πρόσωπον κατέχον θέσιν εις την πολιτικήν η κατάστασις εις τον Νομόν Φθιώτιδος και την Θεσσαλίαν είναι αφόρητος συνεπεία της δράσεως των υπό την γενικήν ηγεσίαν του εκ Φαρσάλων ληστοφυγοδίκου Σούρλα συμμοριτών, των επίσης ζωοκλεπτών και φυγοδίκων Βουρλάκη και Μπουλουκούτα. Καθημερινώς ομάδες εκ 35-40 συμμοριτών ενεργούν επιδρομές εις τα χωρία, δέρνουν και απάγουν χωρικούς και εκβιάζουν αυτούς να εγγραφώσι εις συλλόγους βασιλοφρόνων. Και ενώ ειδοποιηθει στρατιωτικόν φυλάκιον ευρισκόμενον εις απόστασιν ενός μόνου χιλιομέτρου από του χωρίου, ουδείς εθνοφύλαξ εκινήθη εναντίον της συμμορίας με τη δήλωσιν «τι να κάνουμε αυτοί μας βοηθούν» [55].

Στην περιοχή της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας δρούσαν σύμφωνα

53. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Αδημοσίευτα έγγραφα, Φ. 1406/Α, «Στρατιωτική Διοίκηση Λαμίας, Αντίγραφο Ημερολογίων επιχειρήσεων της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας από 17-3-1945 μέχρι 31-5-1945: Έκθεσις επί της καταστάσεως ασφάλειας της περιφέρειας από απόψεως ασφάλειας 1-15 Μαΐου 1945» 15 /5/ 1945

54.ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 2, Κείμενο 3, «ΑΣΔΣΕ προς Υπουργείο Στρατιωτικών, ΓΕΣ Διεύθυνση Επιχειρήσεων», 6 Ιουνίου 1945.

55. Βήμα, 18 Μαΐου 1945

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

με Δελτίο Πληροφοριών της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης Στερεάς Ελλάδας οι εθνικιστικές ομάδες του Σούρλα, του Βουρλάκη, του Τσαμαδιά[56]. Το Δελτίο ανέφερε και την ύπαρξη εννέα πολυμελών ομάδων «αναρχικών» για να δικαιολογήσει τη δράση των εθνικιστικών ομάδων και την ανεπάρκεια των δυνάμεων της Εθνοφυλακής. Σύμφωνα με μαρτυρίες[57] υπήρχαν αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης όπως ο Μπελής, ο Διαμαντής και ο Καραλίβανος που είχαν καταφύγει στα ορεινά, παρά τις αντιρρήσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος, για να αποφύγουν τις διώξεις και κρυβόταν μεμονωμένοι ή σε ομάδες δύο – τριών ατόμων, αυτοσυντηρούμενοι και άοπλοι. Οι καταδιωκόμενοι ωστόσο δεν είχαν καμία δράση έως την Ανοιξη 1946 και σε καμία περίπτωση δεν συγκρότησαν ομάδες 50-100 ατόμων κατά τη διάρκεια του 1945.

Στις αρχές Ιουλίου 1945 με τον Αναγκαστικό Νόμο 463 δόθηκε προθεσμία για παράδοση των κατεχόμενων όπλων από τους πολίτες. Στις επιστολές παράδοσης οπλισμού των αρχηγών των κυριότερων εθνικιστικών ομάδων Φθιώτιδας φανερώνεται πίσω από την έπαρση και τις απειλές των συντακτών τους η πίστη τους ότι εκτελούν αποστολή ύψιστης εθνικής σπουδαιότητας και ότι οι ίδιοι είναι φύλακες του νόμου και της τάξης. Οι ίδιοι δικαιολογούσαν τη δράση τους ως αντίβαρο στη δράση των κομμουνιστών[58]. Παρά τις διαβεβαιώσεις της Ανώτατης Διοίκησης Χωροφυλακής Στερεάς Ελλάδας οι παρακρατικές ομάδες δεν διαλύθηκαν αλλά συνέχισαν να δρουν στην ύπαιθρο και τους επόμενους μήνες όπως υποδεικνύουν τα πολυάριθμα περιστατικά τρομοκρατίας στην περιοχή και η επικήρυξη των αρχηγών τους από την επιτροπή Δημόσιας Ασφάλειας στα μέσα Νοεμβρίου[59].

Αλλά και σε όλη την επικράτεια έκαναν την εμφάνισή τους ένοπλες τρομοκρατικές οργανώσεις οι οποίες παθανά στρατολογούσαν τα μέλη τους από τους φυλακισμένους συνεργάτες των κατακτητών οι οποίοι είχαν απελευθερωθεί από τους Εθνοφύλακες αμέσως μόλις έφταναν σε μια επαρχιακή πόλη[60]. Στα υψηλότερα κλιμάκια της ιεραρχίας δεν υπήρχε ενθουσιασμός για τέτοιους συμμάχους. Ο Πλαστήρας προσπαθούσε να υπενθυμίζει στις στρατιωτικές αρχές και στη χωροφυλακή, η οποία

56.ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 2, Κείμενο 4, «ΑΣΔΣΕ, Δ/σις Πληροφοριών: Κατάστασις εμφανισθεισών ένοπλων ομάδων»

57. Γ. Ματζώρου, *Ο Καπετάν Διαμαντής*, σ.149 και Παλαιολόγου, *Από την Εθνική Αντίσταση*, σ.114-115

58. ΓΑΚ Λαμίας, Αδημοσίευτα έγγραφα Διοίκησης Χωροφυλακής Λαμίας, «Επιστολή Ι. Τσαμαδιά προς Διοίκηση Χωροφυλακής Λαμίας: Παράδοση οπλισμού».

59.Λαμιακός Τύπος, 16 Νοεμβρίου 1945. Ο Τσαμαδιάς συνελήφθη αλλά απέδρασε με αρκετά ύποπτο τρόπο από τις φυλακές Λαμίας στα τέλη Δεκεμβρίου 1945. Ρούμελη, 28 Δεκεμβρίου 1945

60 . D.H. Close, *The origins of the Greek Civil War*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη : Longman 1995, σ. 154

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

συχνά συνεργαζόταν με την Εθνοφυλακή, ότι δεν ανήκαν σε καμία πολιτική ομάδα αλλά είναι πανέλληνες και υπηρετούν το κράτος. Κανείς όμως δεν έδινε σημασία σε αυτά[61]. Ο Ανώτατος Διοικητής Στερεάς Σπανόπουλος αναγκάστηκε να στείλει αυστηρή προειδοποίηση στη Στρατιωτική Διοίκηση Λαμίας για κυρώσεις στον διοικητή του λόχου Εθνοφυλακής στο Δομοκό ο οποίος δεν ανέπτυσσε τη δέουσα πρωτοβουλία και δραστηριότητα για επιβολή του κράτους του νόμου. Ο Διοικητής της ΑΣΔΣΕ επεσήμανε ότι οι ρυθμιστές της τάξης και της ασφάλειας ήταν οι αρχές της Εθνοφυλακής και όχι ανεύθυνες ομάδες οι οποίες καλύπτονταν με το μανδύα του εθνικιστή και ζητούσε από τις κατά τόπους μονάδες της Εθνοφυλακής να λάβουν δρακόντεια μέτρα εναντίον κάθε ένοπλης ομάδας και εναντίον μεμονωμένων ενόπλων οι οποίοι εμφανίζονταν στην περιοχή δικαιοδοσίας τους. Τόνιζε τέλος ότι δεν θα επέτρεπε καμία αποκατάσταση του κράτους από ανεύθυνα άτομα, ομάδες ή οργανώσεις. Παρά ωστόσο τις εντολές που λάμβανε από την ΑΣΔΣΕ η στάση της Εθνοφυλακής εξακολουθούσε να είναι παθητική. Την ίδια στάση κράτησαν και οι διοικητές των άλλων Στρατιωτικών Διοικήσεων της χώρας[62]. Παρά τις οδηγίες για αφοπλισμό των ένοπλων ομάδων από την κυβέρνηση και τις συστάσεις της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής οι παρακρατικοί εξακολουθούσαν να βρίσκουν υποστήριξη και προστασία από τις κατώτερες υπηρεσίες και συνέχιζαν την τρομοκρατία μπροστά στα μάτια της Εθνοφυλακής. Η αδυναμία της κεντρικής εξουσίας να επιβληθεί στα εκτελεστικά της όργανα στηλιτεύθηκε από τον αριστερό τύπο[63] και επισημάνθηκε από τους Βρετανούς. Ο C.M.Woodhouse, πολύ καλός γνώστης των ελληνικών πραγμάτων, σε έκθεσή του προς τη Βρετανική πρεσβεία έκανε λόγο για ελλιπή έλεγχο των τοπικών δυνάμεων από τις αρχές και τόνιζε ότι όποια διαταγή και αν διαβιβαζόταν από πάνω κανείς δεν ήταν βέβαιος ότι θα εκτελούνταν[64].

Στα μέσα Σεπτεμβρίου η ευθύνη για την ασφάλεια και τάξη πέρασε στην Χωροφυλακή. Η εθνοφυλακή μεταβλήθηκε σε σώμα μεθοριακών φρουρών ενώ ένα τμήμα της ενσωματώθηκε στην χωροφυλακή. Για την καλύτερη εξυπηρέτηση των αναγκών ασφαλείας της περιοχής το 106ο Τάγμα Λαμίας παρέμεινε στην περιοχή της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοί-

61. *Λευκή Βίβλος Παραβάσεις της Βάρκιζας*, σ. 51-53
62. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 2, Κείμενα 7, 8, 9, 10, 15, «Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση Πατρών», Ιούνιος 1945 και ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Τόμος 2, Κείμενο 5, «Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση Ηπείρου προς τους Στρατιωτικούς Διοικητές Ηπείρου και Πρεβέζης», 21 Ιουνίου 1945
63. Ριζοσπάστης, 23 Μάρτη 1945
64. Έκθεση C.M.Woodhouse, «Κατάσταση στην Πελοπόννησο», 11/8/45, προς βρετανική πρεσβεία, FO 371/ 48279

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κησης Στερεάς Ελλάδας λαμβάνοντας νέα διάταξη και αποκεντρώνοντας τις δυνάμεις του στις πρωτεύουσες των νομών[65]. Στις 17 Σεπτεμβρίου μεγάλη δύναμη χωροφυλακής έφτασε στη Λαμία για την επάνδρωση της Χωροφυλακής της περιοχής. Η σκυτάλη της εμπέδωσης της τάξης και της «εξύψωσης του εθνικού φρονήματος» είχε αλλάξει χέρια. Το παρακράτος όμως διατήρησε τον έλεγχο.

65. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Αδημοσίευτα έγγραφα, Φ. 1001/Ζ/5 «Διαταγή κατόπιν συνεννοήσεως μετά της Σ.Β.Α δια την καλυτέραν εξυπηρέτησιν των αναγκών ασφάλειας της χώρας», Αθήνα 16 Σεπτεμβρίου 1945 και ΓΕΣ/ΔΙΣ, *ΑΕΠ*, Αδημοσίευτα έγγραφα, Φ. 1001/Ζ/7 «Περί νέας διατάξεως των Μονάδων Εθνοφυλακής μετά τη μεταβίβαση της υπηρεσίας τάξεως και ασφάλειας εις Σώματα Ασφαλείας (Χωροφυλακή)», Αθήνα, 18 Σεπτεμβρίου 1945. Στις 15/5/46 διατάχθηκε η διάλυση της Στρατιωτικής Διοίκησης Λαμίας η οποία τελικά δεν πραγματοποιήθηκε. Στις 26/11/46 μετέπεσε στο Στρατηγείο Ταξιαρχίας Εθνοφυλακής Λαμίας το οποίο ανέλαβε ανεπιτυχώς την εκκαθάριση της Δυτικής Φθιώτιδας. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ο ελληνικός Στρατός κατά τον αντισυμμοριακόν αγώνα 1946-1949, Το πρώτο έτος 1946*, Αθήνα 1971, σ 245 και 250

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις επί των εισηγήσεων της 4ης Συνεδρίασης

Σημείωση: Τα κείμενα των ερωτήσεων - απαντήσεων - απόψεων προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση των πρακτικών. Τα όποια κενά υπάρχουν οφείλονται κυρίως σε μη ενεργοποίηση του μικροφώνου.

Γιάννης Μακρής, πρόεδρος: Παρακαλώ τους κυρίους εισηγητές να προσέλθουν για να δώσουν απαντήσεις στις ερωτήσεις που θα τους υποβληθούν. Κύριε Μπρέκη, εμείς αισθανθήκαμε ότι αφήσατε ανοιχτή την δυνατότητα να συνεχίσετε στο επόμενο συνέδριο, το πολύ ενδιαφέρον θέμα, δίνοντας άλλες προεκτάσεις, γιατί όσοι παρακολούθησαν και το πρώτο και το δεύτερο, ήδη και εσείς το αναφέρατε, έχουν γίνει οι αναφορές στο γεωκτησιακό καθεστώς, αλλά άλλης μορφής, ποιος αγόρασε, πόσο αγόρασε, από ποιον αγόρασε κλπ. Εσείς πήγατε πολύ μακριά.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και για τα καλά σας λόγια προς την Οργανωτική Επιτροπή, αλλά ταυτόχρονα θα ήθελα να ζητήσουμε από σας, δεν ξέρω πόσους πανεπιστημιακούς καθηγητές έχουμε από την περιοχή μας, ίσως να πρέπει να γίνει και μία καταγραφή του επιστημονικού δυναμικού. Πιστεύουμε ότι έχουμε αρκετούς, 70 λέει ο κ. Λέλης. Θα παρακαλούσα με τις επαφές που έχετε, να παροτρύνετε και άλλους να έρχονται εδώ στον τόπο της καταγωγής τους, να δώσουν τα φώτα τους. Εμείς δεν έχουμε τις διευθύνσεις τους, το βάλαμε στο Internet, χρησιμοποιήσαμε όλα τα δυνατά μέσα. Εν πάση περιπτώσει, θα το δούμε λίγο καλύτερα αυτό το θέμα.

Για την κα Θεοδώρου που αναφέρατε, είναι ευκαιρία να κάνω μία διευκρίνιση που δεν θα την ξέρουν πολλοί ίσως από δω. Αγωνίζεται και αναδεικνύει το Φραντζή – με απόντες τους κατοίκους Φραντζή, απ' όσο θυμάμαι και από το προηγούμενο Συνέδριο, αλλά δεν κατάγεται από το Φραντζή – είναι τιμητικό γι' αυτή, κατοικεί στο Φραντζή και το αισθάνεται χωριό της και το προβάλλει.

Παρευρίσκεται απόψε στη συνεδρίαση ο Αντιδήμαρχος κ. Σαγιάς και ο αρχηγός της μειοψηφίας του Δημοτικού Συμβουλίου, ο κ. Ντελής.

Και τώρα οι ερωτήσεις. Το λόγο ζήτησε ο κ. Σαγιάς, Αντιδήμαρχος Λαμέων.

Γ. Σαγιάς: Κύριε Πρόεδρε, Εκλεκτοί ομιλητές και προσκεκλημένοι, θα σεβαστώ το χρόνο σας, γνωρίζοντας ότι είμαστε ήδη εκτός χρόνου. Το σχόλιό μου, αφού συγχαρώ το σύνολο των εισηγητών, αφορά την τελευταία εισηγήτρια, την κα Λάζου. Θα ήθελα να πω πως η ιστορία δεν πρέπει να καταγράφεται μονοσήμαντα και μονόπλευρα. Υπήρξε τεκμηρίωση, κατά την ταπεινότητά μου, μονομερής. Διότι, μπορεί μεν να αναφερόμαστε σε πλείστα όσα σημεία της Συμφωνίας της Βάρκιζας, αλλά δεν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μπορούμε να μην αναγνωρίσουμε στον Πρωθυπουργό του ΟΧΙ και στα στελέχη του, στο άνθρωπο που έβαλε το 8ωρο των εργαζομένων, στον άνθρωπο που απαγόρευσε την Κυριακή ως ημέρα εργασίας, στον άνθρωπο που απαγόρευσε την παιδική εργασία, στον άνθρωπο που είπε το ΟΧΙ και προετοίμασε την Ελλάδα για το Βορειοηπειρωτικό Έπος, να έχει δικαίωμα, ως κυβερνήτης, να κυβερνήσει. Θα χρειαζόταν ένα ολόκληρο συνέδριο για να σταθεί κανείς πάνω στα όντως επιλεγμένα επιχειρήματα που ακούστηκαν.

Ένα δεύτερο στοιχείο που οφείλουμε να θέσουμε, είναι ότι εδώ ακούστηκε ότι η νομιμότητα ήταν από τους ανθρώπους οι οποίοι εξέφραζαν τη μία πλευρά των αγωνιστών της ενωμένης ενιαίας Εθνικής Αντίστασης, αλλά πρέπει να γνωρίζουμε ότι υπάρχει και άλλη μία εκδοχή. Λέτε, αγαπητή εισηγήτρια, ότι εδιώχθησαν, ότι κυνηγήθηκαν. Παρ' όλα αυτά, ένας ιστορικός μελετητής θα μπορούσε να το συναρτήσει, ενδεχομένως αυτές τις ενέργειες που τεκμηριώσατε ότι ίσως υπήρξαν, στο Σύμφωνο του Πετριτσίου, όπου αυτοί οι άνθρωποι είχαν υπογράψει ότι η Μακεδονία παραχωρείται σε άλλη χώρα και είναι ανεξάρτητη και αυτόνομη. Ότι βγήκε γραμματόσημο το οποίο αναφερόταν ως Λέβα και το υπέγραφε το Ελληνικό Κομμουνιστικό Κόμμα.

Το τρίτο και τελευταίο στοιχείο, δεν θα μακρηγορήσω και δεν θα σας κουράσω, είναι το εξής: Από πού κι ως πού οι εθνικοί αγωνιστές, τα παλικαρόπουλα του Ελληνικού λαού που αγωνίστηκαν όπου γης να διώξουν τον ναζί και τον φασίστα εισβολέα και μαζί μ' αυτούς και τους Βούλγαρους Κομιτατζήδες και άλλους, να λέγονται δεξιά τρομοκρατία;

Κλείνοντας, θα ήθελα να αναφέρω στον οποιοδήποτε κύριο λεει, ότι στο τέλος του προγράμματος προβλέπονται σχόλια, ερωτήσεις και απόψεις. Τέλειωσα τις απόψεις μου, σας ευχαριστώ για την υπομονή που είχατε σε ενάμισι λεπτό. Ευχαριστώ.

Γιάννης Μακρής: Εγώ θα ήθελα να τεθούν ερωτήσεις και προς άλλους ομιλητές και να απαντήσετε συνολικά στο τέλος. Ήθελα όμως, ως Προεδρεύων αυτής της συνεδρίασης, να τονίσω ότι τα συνέδρια γι' αυτό γίνονται, καταγράφονται απόψεις, καταγράφεται και η άποψη των εισηγητών και η άποψη των συνέδρων, όπως αυτή εκφράστηκε από τον κ. Σαγιά ή και από άλλους τυχόν. Και ίσως, στο επόμενο Συνέδριο να υπάρξει θέμα που να εκφράζει και τις απόψεις της άλλης πλευράς, να το πω έτσι. Εγώ νομίζω ότι σωστότερο είναι να ακουστούν και άλλες, ερωτήσεις ή απόψεις, και μετά.

Ο κ. Χριστόπουλος έχει το λόγο.

Ευθ. Χριστόπουλος: Για το ιδιοκτησιακό θέλω να πω κάτι. Ίσως έχετε υπόψη σας ότι το ιδιοκτησιακό εδώ στη Λαμία δεν έχει τελειώσει ακόμα, παρά το γεγονός ότι το 1985 εξεδόθη τελεσίδικη απόφαση του Πρωτοδι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κείου Πειραιώς για μία έκταση 6 χιλ. στρεμμάτων μέσα στη Λαμία. Εκκρεμούσαν από αναβολές δίκες από το 1834. Πρόκειται για την περιοχή από την Άνοιξη, την Υψηλάντου, μέχρι επάνω στο Σανατόριο και από εκεί δυτικότερα.

Είχε αγοραστεί αυτό το τμήμα από 3 αγοραστές, μία χήρα Ράπτη, έναν Ζητουνιάτη και έναν από την Ελασσόνα. Από τον στυγερό εγκληματία το Χαλίλ Μπέη, το βασανιστή του Διάκου. Και παρά τη συμφωνία ότι τα κτήματα που κατείχαν οι Τούρκοι μετά την συνθήκη περιέρχονταν στο ελληνικό κράτος. Παρά το γεγονός αυτό όμως, και την τελεσίδικη απόφαση, δεν έγινε ούτε και πρόκειται να γίνει τίποτα. ευχαριστώ.

Πολυξένη Μπούγια: Θα ήθελα να κάνω κάποιες επισημάνσεις όσον αφορά την εισήγηση του κ. Καραγεώργου. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για μυκηναϊκή δραστηριότητα στον αρχαιολογικό χώρο του Ναρθακίου. Ο αρχαιολογικός χώρος του Ναρθακίου συνίσταται από ένα πλάτωμα τοιχισμένο με εμφανή επιφανειακά ίχνη κατοίκησης. Η κεραμεική η οποία συλλέγεται πάνω στο λόφο, χρονολογείται στους ελληνιστικούς χρόνους, δηλαδή από το τέλος του 4ου αι. έως το 2ο αι. π.Χ.

Με την ιδιότητά μου ως αρχαιολόγου της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, διενήργησα δύο σωστικές ανασκαφές. Τη μία εντός του τοιχισμένου οικισμού και την άλλη στις βορειοδυτικές υπώρειες του λόφου. Συνοπτικά, τα αρχαιολογικά αποτελέσματα έχουν ως εξής: Εντός του οικισμού του τοιχισμένου βρέθηκαν στρώματα σε συνδυασμό με υπόλοιπα κατοικιών τα οποία συνδέονταν με τη δημιουργία του οικισμού στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. και την καταστροφή του στον ύστερο 2ο αι.π.Χ. Επάνω στις σχισμές του βράχου, εκεί δηλαδή που εδράζονταν οι οικίες των κλασικών χρόνων, βρέθηκαν κάποια όστρακα μυκηναϊκά. Αυτό σημαίνει ότι υπήρχε μυκηναϊκή δραστηριότητα πάνω στο λόφο.

Όσον αφορά την οχύρωση, όλα τα τεχνικά χαρακτηριστικά τη συνδέουν με ελληνιστικές οχυρώσεις του τέλους 4ου, αρχές 3ου αι.π.Χ., οι οποίες σώζονται στην Ερέτρια στη Θεσσαλίας, στη Φάρσαλο της Θεσσαλίας, στην Νέα Άλω και στη Δημητριάδα. Τα τεχνικά αυτά χαρακτηριστικά έχουν να κάνουν με την τοιχοποιία, η οποία είναι ένας συνδυασμός ακανόνιστου τραπεζιόσχημου και ψευδο-ισοδομικού συστήματος, έχουν να κάνουν με τους πύργους που έχουν σταυροειδή κάτοψη και έχουν να κάνουν και με τη μνημειακή είσοδο στο ανατολικό κομμάτι της πόλης. Δεν υπάρχει αμφιβολία ούτε γι' αυτό.

Τέλος, στο κομάτι της νεκρόπολης το οποίο σκάψαμε, στις βορειοδυτικές υπώρειες, βρέθηκε ένα κομμάτι του νεκροταφείου, του οποίου η χρήση χρονολογείται από το τέλος του 4ου έως τον ύστερο 2ο π.χ. αι. Αυτά είναι τα αρχαιολογικά δεδομένα. Αν προσπαθήσουμε να τα ανασυνθέσουμε αυτά και να τα μεταποιήσουμε σε ιστορία, δεν θα βρισκόμα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

στε πολύ μακριά από την αλήθεια, να ισχυριστούμε ότι ο χώρος τουΛιμογαρδίου, δηλαδή το αρχαίο Ναρθάκιο, όπως πολύ σωστά επισημάνατε, χάρη στην επιγραφή αυτή, υφίστατο πριν από τον 5ο αι., αλλά επανιδρύθηκε στο πλαίσιο του αλληλοσπαραγμού των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου για τον έλεγχο της περιοχής.

Επειδή δε ο Κάσσανδρος είχε γίνει κύριος μιας σειράς Θεσσαλικών πόλεων που έφταναν μέχρι την Αχαΐα Φθιώτιδα, δεν είναι απίθανο ότι ο Κάσσανδρος είναι αυτός ο οποίος τείχισε την πόλη, ούτως ώστε να τη χρησιμοποιήσει εν συνεχεία ως οχυρό εναντίον του Δημητρίου Πολιορκητού ο οποίος ερχόταν από νότον και γι' αυτό το λόγο, επειδή το έχουμε βρει και σε άλλες Θεσσαλικές πόλεις, όταν πέθανε οι Ναρθακείς προς εκδήλωση ευγνωμοσύνης του έκαναν κενοτάφιο, δηλαδή τον αναγνώρισαν ως ήρωα κτίστη. Σε ένα τέτοιο ερμηνευτικό πλαίσιο, το λιοντάρι το οποίο δείξατε, το οποίο δεν είναι ακριβώς αυτό, αυτό προέρχεται από άλλη περιοχή της Φθιώτιδος, αλλά εν πάση περιπτώσει το πραγματικό λιοντάρι είναι και αυτό εκτεθειμένο έξω και είναι έργο των ελληνιστικών χρόνων, επειδή βρέθηκε μέσα στον οικισμό και επειδή συνήθως αυτά τα λιοντάρια χρησιμοποιούνται ως ταφικά σήματα, δηλαδή για να δηλώσουν τάφους, και λόγω του βάρους του δεν ήταν δυνατόν να έχει μεταφερθεί από κάτω από το νεκροταφείο ψηλά στο λόφο.

Επομένως, το μόνο ταφικό μνημείο στο οποίο θα μπορούσε να στηθεί, θα πρέπει να ήταν ένα μνημείο που θα επετρέπετο εντός των τειχών. Δηλαδή, ένα κενοτάφιο προς τιμήν του ήρωος κτίστου.

Γιάννης Μακρής: Συγνώμη κα Μπούγια, να πω κάτι. Καταλαβαίνω την ανάγκη σας ως ειδικής επιστήμονος αρχαιολόγου, να τοποθετηθείτε πάνω στην εισήγηση του κ. Καραγεώργου. Μήπως όμως θα είχαμε την τύχη μελλοντικά να εισηγηθείτε αυτό το θέμα αναλυτικότερα; Όσα είπατε θα καταγραφούν στα πρακτικά.

Πολυξένη Μπούγια: Το έχω δημοσιεύσει στα πρακτικά του 2ου Συνεδρίου για το Αρχαιολογικό Έργο στη Θεσσαλία, στο Αρχαιολογικό Δελτίο του 1998, στο Αρχαιολογικό Δελτίο του 2000.

Γιάννης Μακρής: Παρακαλώ, θα το θέσετε υπόψη της Οργανωτικής Επιτροπής να το συμπεριλάβει στα πρακτικά, ήδη έχουμε παραβιάσει το χρόνο, ευχαριστώ πολύ, με συγχωρείτε, καταλαβαίνω αυτή την αναγκαιότητα αλλά να προχωρήσουμε. Ο κ. Ζήσης έχει το λόγο.

Να παρακαλέσω όλους τους επόμενους συνέδρους και τους εισηγητές, όταν απαντήσουν, να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο σύντομοι. Και δεν είναι ανάγκη ο κ. Καραγεώργος να απαντήσει, εκτός και το θεωρεί απαραίτητο, στην κα Μπούγια. Αν νομίζει, ναι. Καταγράφηκαν οι απόψεις του ενός και του άλλου, θα συμπεριληφθούν στα πρακτικά και τελειώνει εκεί το θέμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ιωάν. Ζήσης: Εγώ βέβαια θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Καραγεώργο για την εισήγησή του, αλλά και εγώ πάλι στο θέμα με τον κ. Καραγεώργο θα ήθελα να κάνω μία παρατήρηση. Στα θέματα χρονολόγησης με βάση προσχώσεις, το θέμα είναι πολύ πιο πολυσύνθετο και δεν μπορεί να πάει σε μέση ετήσια, δηλαδή σε αναγωγή στον μετρικό χρόνο αυτού που βλέπουμε τώρα. Είναι ζήτημα το οποίο συνδέεται με πολύ πιο σύνθετα γεωλογικά και περιβαλλοντικά γεγονότα στην περιοχή.

Και ένα δεύτερο στοιχείο. Πιστεύω ότι υπάρχει κρίσιμο ζήτημα, όταν εκμαιεύουμε μία βεβαιότητα από διηγήσεις που πάνε πολύ πίσω και προσπαθούμε μάλιστα να τις χρονολογήσουμε. Ακόμη και όταν προσπαθούμε να εμφανίσουμε δύο μακρινές γενιές, δηλαδή αυτό υπάρχει σε όλες τις μυθολογίες, υπάρχει μία σύντμηση του χρόνου. Η σύντμηση του χρόνου δεν σημαίνει ότι μπορούμε να την προεκτείνουμε και να μεταφέρουμε το χρόνο του Αχιλλέα στο πότε έγινε η Αργοναυτική Εκστρατεία. Υπάρχουν ζητήματα τα οποία είναι παγκόσμια ούτως ή άλλως, στα θέματα σύντμησης του χρόνου, στην αφήγηση τη μυθολογική. Και σ' αυτό νομίζω διαφοροποιείται η μυθολογική αφήγηση από την ιστορική.

Γιάννης Μακρής: Ευχαριστούμε κ. Ζήση, έγιναν κατανοητές οι ενστάσεις. Γι' αυτό γίνονται τα συνέδρια, να ακούγονται οι απόψεις, καταγράφονται όλα στα πρακτικά. Να δώσουμε το λόγο τώρα να απαντήσουν οι εισηγητές σ' αυτές τις ερωτήσεις. Ορίστε κα Λάζου.

Βασιλική Λάζου: Κύριε Σαγιά, έχω μάθει – οι κανόνες της δημοκρατίας, το δημοκρατικό ήθος λεει ότι όποιος δεν εκλέγεται από το λαό δεν είναι πρωθυπουργός, είναι δικτάτορας. Αρα, θα μου επιτρέψετε να αποκαλώ το Μεταξά δικτάτορα και όχι πρωθυπουργό της Ελλάδας, πρώτο αυτό.

Δεύτερον, η ανακοίνωσή μου αναφέρεται στο 1945. Δεν αναφέρεται στην Αντίσταση, άρα δεν μπορώ να αναφερθώ στον ΕΔΕΣ. Και βέβαια ο ΕΔΕΣ ήταν μία αντιστασιακή οργάνωση, που είπατε πριν ότι ανέφερα μόνο τη μία πλευρά. Οι διώξεις της Εθνοφυλακής, είτε μας αρέσει, είτε δεν μας αρέσει, είτε μας συμφέρει, είτε δεν μας συμφέρει, η ιστορία δεν τα εξετάζει αυτά, στράφηκαν ενάντια στους οπαδούς του ΕΑΜ, οι οποίοι είχαν μία αντιστασιακή δράση η οποία είναι γενικώς αποδεκτή, όχι μόνο από τους ιστορικούς αλλά και σε άλλα πεδία. Τώρα εγώ μιλάω επιστημονικά μόνο για την ιστορία, είναι γνωστή η δράση του ΕΑΜ. Η Εθνοφυλακή στράφηκε ενάντια στους οπαδούς του ΕΑΜ.

Δεν εξετάζουμε εδώ το ηθικό ζήτημα της υπόθεσης, καλώς ή κακώς. Η ιστορία ως επιστήμη δεν έχει τέτοιο ρόλο, δεν ηθικολογεί. Τα στοιχεία μου δεν ήταν μονόπλευρα, αλλά γι' αυτό επέμενα και ανέφερα συνέχεια, είναι σύμφωνα τα περισσότερα με στρατιωτικές εκθέσεις. Τις στρατιωτικές εκθέσεις τις κάνει η επίσημη κυβέρνηση, ο στρατός, και όλοι ξέρουμε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τι πολιτικής παράταξης ήταν ο στρατός τότε. Γι' αυτό επέμενα και τις ανέφερα, ακριβώς για να μην έχω τέτοιες υπόνοιες ότι αναφέρομαι μονομερώς.

Και όπου αναφερόμουν στην άλλη πλευρά, έλεγα σύμφωνα με τον αριστερό τύπο, το ανέφερα κι αυτό για να είμαι εντάξει. Και στη γραπτή μορφή της ανακοίνωσης, θα δείτε ότι υπάρχουν πλήρεις παραπομπές. Η προφορική ανακοίνωση δεν μπορεί να δώσει πλήρως τις παραπομπές.

Οσον αφορά τις παρακρατικές οργανώσεις, αυτές αυτοπροσδιορίζονται ως παρακρατικές οργανώσεις της δεξιάς. Όπως λέμε το ΚΚ ότι είναι αριστερά, έτσι και αυτές οι οργανώσεις ήταν δεξιά. Είναι παρακρατικές. Δεν λεω ότι ήταν το επίσημο κράτος. Είναι παρακρατικές. Και είτε μας αρέσει, είτε όχι, πάλι, είτε μας συμφέρει, είτε δεν μας συμφέρει, είναι της δεξιάς, τι να κάνουμε;

Και όσον αφορά το Πετρίτσι που αναφέρατε, αυτό είναι το 1924. Εγώ αναφέρομαι για το 1945. Ούτε κρίνω την πολιτική του Κομμουνιστικού Κόμματος, ούτε την πολιτική της κυβέρνησης Πλαστήρα και Βούλγαρη, κανενός. Εγώ αναφέρω κάποια στοιχεία, - που είπατε για τη Μακεδονία – απλά με τις παραπομπές θα λυθεί οποιαδήποτε παρεξήγηση. Και αρχεία του στρατού περισσότερο.

Αναστ. Καραναστάσης: Συμπληρωματικά στην εισήγηση της κ. Κονάνου για του Φθιώτες αγωνιστές θα ήθελα στη φάση αυτή να αναφέρω κάποια στοιχεία που αφορούν το χωριό μας.

Ένα γιαταγάνι, οικογενειακό ιστορικό κειμήλιο, η οικογενειακή παράδοση και η μαρτυρία του πατέρα μου, ότι μέχρι την Κατοχή είχαμε ένα αριστείο από την επανάσταση του 1821, με οδήγησε στη συλλογή κάποιων πληροφοριών.

Έτσι βρήκα ότι ένας προγονός μας, Αθανάσιος Καραναστάσης, είχε συμμετάσχει στον αγώνα του 1821, είχε πάρει σιδηρούν αριστείο μετά διπλώματος.

Ψάχνοντας βρήκα άλλους τρεις ακόμη αγωνιστές από το χωριό μας.

Επειδή το Συνέδριο είναι του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, θα καταθέσω αυτά τα ονόματα σήμερα, στα πρακτικά δε θα δημοσιευθούν δύο πίνακες από τα γενικά Αρχεία του Κράτους, με αγωνιστές που έλαβαν κάποιο αριστείο και την εποχή εκείνη είχαν διαμονή την περιοχή της Φθιώτιδας. Για την τάξη τους πίνακες αυτούς, αντίγραφα από τη Γ.Α.Κ, τους έστειλε ο κ. Γ Λέλης, τον οποίο ευχαριστώ.

Ενδεικτικά σήμερα αναφέρω με αριστεία τους:

1. Καραγάτσιο Αθανάσιο (χαλκούν) (α/α 8)
2. Καραναστάση Αθανάσιο (σιδηρούν) (α/α 135)
3. Γαλάνη Γεώργιο (σιδηρούν) (α/α 136)
4. Κουτρόπουλο-Κούτρα Ευθύμιο (σιδηρούν) (α/α 137) με διαμονή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

το χωριό ΜΠΕΚΙ του δήμου Λαμέων της Επαρχίας Φθιώτιδας.

Προσθέτω ακόμη ένα άλλο όνομα Καραγώγος – μπορεί να είναι και Καραγεώργος – που δεν υπάρχει στο χωριό μας τα τελευταία χρόνια.

Αυτά για σήμερα και μέχρι την έκδοση των πρακτικών στα οποία θα δημοσιευθούν και οι πίνακες που αναφέραμε πιο πάνω.

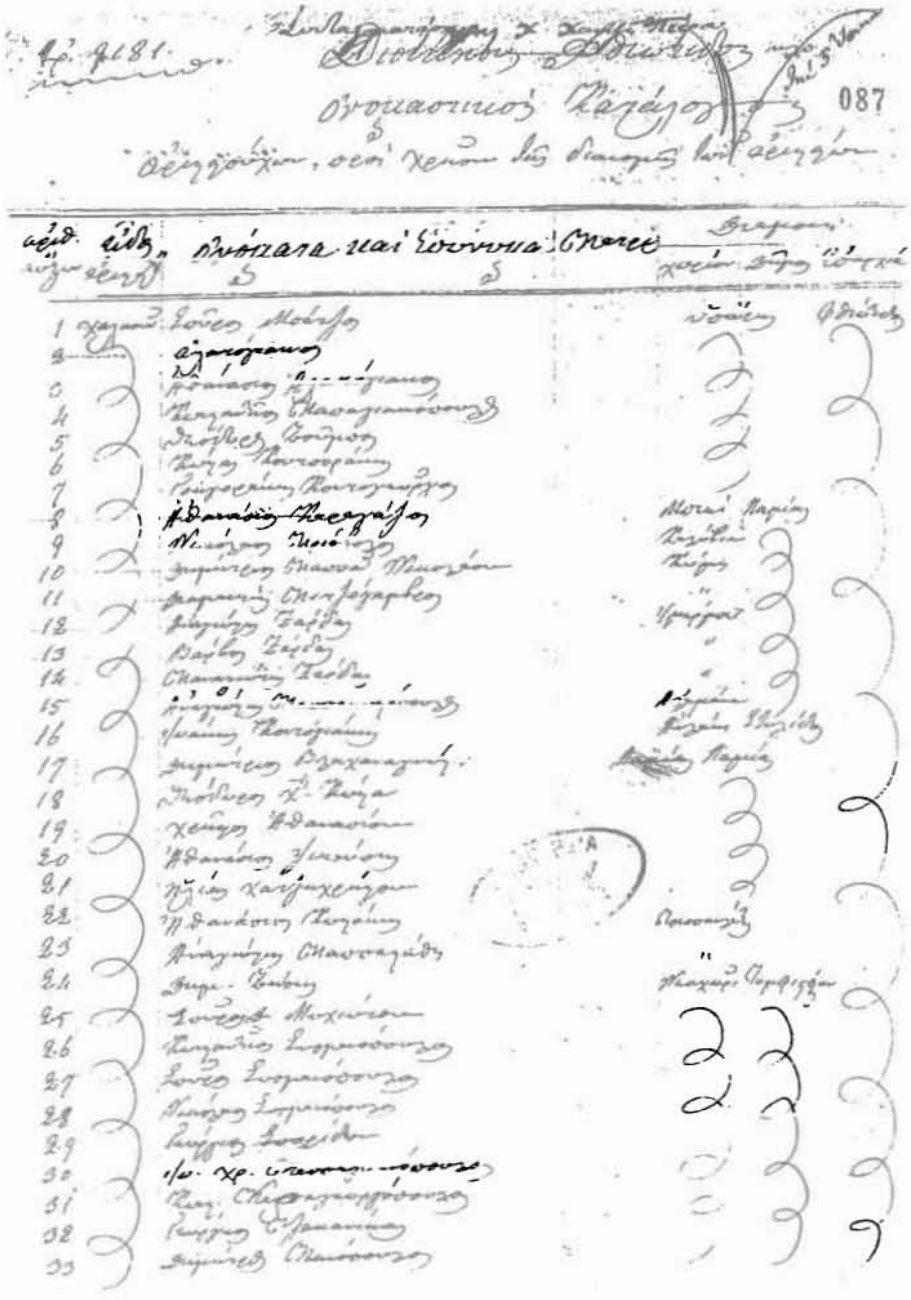

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αριθ. 9181 **Συνταγματάρχης Χ. Χαντζηπέτρου**

Διοίκησις Φθιώτιδος - Ονομαστικός κατάλογος Αριστούχων, προς χρήσιν της διανομής των αριστείων

Αριθμός Αύξων	Είδος αριστίου	Ονόματα και Επωνύματα	Διαμονή Χωρίων Δήμος Επαρχία
			Υπάτης Φθιώτιδας
1	χαλκούν	Σπύρος Μπάτζος	«
2	χαλκούν	Αλτογιάννος	«
3	χαλκούν	Αθ. Αλατογιάννος	«
4	χαλκούν	Παπαγιανόπουλος	«
5	χαλκούν	Θεώδορος Ζούμπος	«
6	χαλκούν	Κ Κουτουράκης	«
7	χαλκούν	Γρηγ Κοντογεώργος	«
8	χαλκούν	Αθ Καραγάτσος	Μπεκί Λαμίας Φθιώτιδας
9	χαλκούν	Ν Πριόβολος	Καλύβια Λαμίας Φθιώτιδας
10	χαλκούν	Δημ Παπανικολάου	Κόμμα Λαμίας Φθιώτιδας
11	χαλκούν	Διαμ Πιτζόγαμβρος	Κόμμα Λαμίας Φθιώτιδας
12	χαλκούν	Αναγνώστης Ζάρδας	Ιμερμπεη Λαμία Φθιώτιδ
13	χαλκούν	Βάρσος Ζάρδας	«
14	χαλκούν	Παναγιώτης Ζάρδας	«
15	χαλκούν	Παπακωστόπουλος	Αλαμάνα Λαμία Φθιώτιδ
16	χαλκούν	Ιωαν Κοντογιάννης	Αυλάκι Στυλίδος Φθιώτιδ
17	χαλκούν	Δ Βλαχαναγνώστου	Λαμία Φθιώτιδας
18	χαλκούν	Θεωδ Χατζηκώστα	«
19	χαλκούν	Χρήστος Αθανασίου	«
20	χαλκούν	Αθ Τζικούνας	«
21	χαλκούν	Ηλίας Χαζηχρήστου	«
22	χαλκούν	Αθ Κωστάκης	Τσοπανλάτες Φθιώτιδας
23	χαλκούν	Αναγν Παπαστάθης	«
24	χαλκούν	Δημήτρος Ζήσης	Νεοχώρι Τυμφρυστού Φθ
25	χαλκούν	Σπύρους Δ Μηχιώτου	«
26	χαλκούν	Κ Σισμανόπουλος	«
27	χαλκούν	Σπύρ Σισμανόπουλος	«
28	χαλκούν	Ν Σισμανόπουλος	«
29	χαλκούν	Γεώργιος Σπυρίδων	«
30	χαλκούν	Ι Παπαγιανόπουλος	«
31	χαλκούν	Κ Καραγεωργόπουλος	«
32	χαλκούν	Γ Τζακανίκας	«
33	χαλκούν	Δ Πανόπουλος	«
34	χαλκούν	Αρισ Κερκυρόπουλος	Λαμία Φθιώτιδας
35	χαλκούν	Δήμος Παρλαβάτζας	«
36	χαλκούν	Γ Αρχανιώτης	«
37	χαλκούν	Γιακάς	Ροβολιάρι Μακρακώμης
38	χαλκούν	Δημήτρης Μποής	«
39	χαλκούν	Κ Σκαμφάκης	«
40	χαλκούν	Ελευθ Σκορλιώτης	Σκόρλια Μακρακώμης Φθ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

41	χαλκούν	Δημήτριος Στεφανής	«
42	χαλκούν	Ιωάννης Στεφανής	«
43	χαλκούν	Χρήστος Ρίζος	Βαρυμπόμπη Μακρακώμης
44	χαλκούν	Κωστούλας Γρίβας	«
45	χαλκούν	Αθ Δ Σκούρας	«
46	χαλκούν	Δημήτρης Βες	«
47	χαλκούν	Νταλής	«
48	χαλκούν	Χοντρομήτρος	Στύρφακα Μακρακώμης
49	χαλκούν	Αθ Αργύρης	«
50	χαλκούν	Κολοφέξης	«
51	χαλκούν	Αναγ Κουτσολέλος	Γιαννιτσού Μακρακώμης
52	χαλκούν	Ζάχος Κουτσολέλος	«
53	χαλκούν	Ν Τζιρόπουλος	Λυτόσυλο Μακρακώμης
54	χαλκούν	Δημήτριος Καρφής	«
55	χαλκούν	Δ Πατσαούρας	Γυφτοχώρι Σπερχιάδας
56	χαλκούν	Κ Ιωαν Χρήστου	«
57	χαλκούν	Ιώαννη Παπακώστας	Γυφτοχώρι Σπερχιάδας
58	χαλκούν	Μήτσος Καϊτσώτης	Μπρουφλιανή Σπερχιάδας
59	χαλκούν	Β Πλατυκώστας	«
60	χαλκούν	Γ Κωστοθανάσης	Φτέρη Σπερχιάδας
61	χαλκούν	Δ Κολοθανάσης	«
62	χαλκούν	Ζάχος Κουκούλης	«
63	χαλκούν	Κουτούς Φτέρης	«
64	χαλκούν	Γ Νικολόπουλος	Παλιοβράχα Σπερχιάδα
65	χαλκούν	Ν Τριανταφύλλου	«
66	χαλκούν	Ι Δάσκαλος	«
67	χαλκούν	Δημήτριος Γοργιώτης	Μεξιάτες Υπάτης
68	χαλκούν	Χρήστος Στεφανής	Λυτόσιλο Μακρακώμης
69	χαλκούν	Κωνσταντής Ζαφήρης	Τζούκα Μακρακώμης
70	χαλκούν	Ιωάννης Ζαφήρης	«
71	χαλκούν	Σακελάρης Αντωνίου	Γιαννιτσού Μακρακώμης
72	χαλκούν	Αναγ Σαμαρτζής	«
73	χαλκούν	Αναγ Κολοκύθας	Πλατύστομο Μακρακώμης
74	χαλκούν	Γεώργιος Νερουλής	Αρχάνι μακρακώμης
75	χαλκούν	Ιωαν Τζιατζιάρας	Καρπενήσι Ευρυτανίας
76	χαλκούν	Δημ Σαλταπίδας	«
77	χαλκούν	Σπ Γερασιμόπουλος	«
78	χαλκούν	Γρηγ Παπαδημητρίου	Ζημανή Τυμφρυστού
79	χαλκούν	Ι Κουτσοκέρας	«
80	χαλκούν	Κ Καρδόπουλος	«
81	χαλκούν	Δημήτριος Καρφής	«
82	χαλκούν	Σπ Καρφόπουλος	Ζημανή Τυμφρυστού
83	χαλκούν	Αναστάσ Καρκάνης	«
84	χαλκούν	Κακογιώργος	«
85	χαλκούν	Γ Ιβρόπουλος	Πουγκάκια Τυμφρηστού
86	χαλκούν	Γ Βλάχου	«
87	χαλκούν	Ι κουτζιώτης	«
88	χαλκούν	Δ Μπαρδάκας	«
89	χαλκούν	Δ Ζυγούρης	Κάψη Τυμφρηστού
90	χαλκούν	Αναγ Διπλάρης	«
91	χαλκούν	Δ Μπανέτσος	«

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

92	χαλκούν	Κ Παπαγιάννης	«
93	χαλκούν	Δ Σαμαράς	Μαυρίλο Τυμφριστού
94	χαλκούν	Δ Λαγόπουλος	«
95	χαλκούν	Σπύρος Καλέτσος	«
96	χαλκούν	Ιωάννης Καλέτσος	«
97	χαλκούν	Ιωάννης Μητσιάκης	«
98	χαλκούν	Δ Κορελάκης	«
99	χαλκούν	Ι Γρηγορόπουλος	«
100	χαλκούν	Σπύρος Μπέκιος	«
101	χαλκούν	Ιωάννης Τζιουνής	«
102	χαλκούν	Ι Σταμούλης	«
103	χαλκούν	Δ Σταμούλης	«
104	χαλκούν	Κοντοχρηστόπουλος	
105	χαλκούν	Σπύρος Μπήμπος	
106	χαλκούν	Ιωάννης Κούτσικας	Από α/α 104 έως α/α 122 δεν
107	χαλκούν	Αθ Σελήμης	αναφέρεται στον πίνακα τόπος
108	χαλκούν	Χρήστος Μασούρης	διαμονής
109	χαλκούν	Γεώργιος Σωτήρης	
110	χαλκούν	Σωτήριος Μπόνιας	
111	χαλκούν	Γεώργιος Σελήμης	
112	χαλκούν	Δημήτριος Σελήμης	
113	χαλκούν	Γεώργιος Ντούνης	
114	χαλκούν	Δήμος Ντούνης	
115	χαλκούν	Ιωάννης Δ Τζίτζηρας	
116	χαλκούν	Στρατής Σερδάρης	
117	χαλκούν	Κ Μαργαρίτης	
118	χαλκούν	Ζήσης Μαργαρίτης	
119	χαλκούν	Αργύρης Μαργαρίτης	
120	χαλκούν	Δημ Καραχάλιος	
121	χαλκούν	Αθ Παϊβανάς	
122	χαλκούν	Γ Μητυληναίος	
123	χαλκούν	Δ Ευστ Γαριωτάκης	Λαμίας Φθιώτιδας
124	χαλκούν	Δήμος Σκιαδάς	Υπάτης Φθιώτιδας
125	χαλκούν	Γεωργ Κων Βαλτινού	Λάσπη Καρπενησίου Ευρυτ
126	χαλκούν	Δημήτριος Ρήγας	Κάψη Τυμφρυστού Φθιώτιδ
127	χαλκούν	Κοσμάς Κ Κομνιώτης	Λαμία Φθιώτιδας
128	χαλκούν	Παπά Γ Λευθεχωρίτη	Λευθεροχώρι Φθιώτιδας
129	χαλκούν	Σ Αθ Ασπροπόταμος	Λαμία Φθιώτιδας
130	χαλκούν	Ηλίας Σωτηρόπουλος	«
131	χαλκούν	Ιωάννης Γεμενής	Γιαννιτσού Μακρακώμης
132	χαλκούν	Ιωάννης Λουκάς	Τζούκα Μακρακώμης
133	χαλκούν	Κώστας Τζιαβίδας	«
134	χαλκούν	Ανδριούλας Κοντζάς	Σελιανή Μακρακώμης
135	χαλκούν	Αθ Καραναστάσης	Μπεκί Λαμίας Φθιώτιδας
136	χαλκούν	Ευθυμ Κοτρόπουλος	«
137	χαλκούν	Γεώργιος Γαλάνης	«
138	χαλκούν	Δημήτριος Πιακήρης	Καλύβια Λαμίας Φθιώτιδας
139	χαλκούν	Γ Παπασταμούλης	«
140	σιδηρούν	Β Αθ Πετρόπουλος	Καλύβια Λαμίας Φθιώτιδας
141	σιδηρούν	Νικόλαος Πρώμος	Κόμμα Λαμίας Φθιώτιδας
142	σιδηρούν	Δρόσος Μπούρος	«

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

143	σιδηρούν	Παπά-Κώστας Ιερεύς	«
144	σιδηρούν	Δημ Παρμενόπουλος	«
145	σιδηρούν	Παπαχριστοδούλου	Ιμέρμπεη Λαμίας Φθιώτιδας
146	σιδηρούν	Αντώνιος Κίτσου	«
147	σιδηρούν	Αθ Βαρσόπουλος	Σαραμουσακή Λαμίας Φθ
148	σιδηρούν	ΜιχΓεωργίου	«
149	σιδηρούν	Αλ Καραντάβελος	«
150	σιδηρούν	Ιωαν Πέπας	«
151	σιδηρούν	Αργ Κλαβογαμπρός	«
152	σιδηρούν	Ευθ κορομηλάς	«
153	σιδηρούν	Ν Παπαθανασίου	«
154	σιδηρούν	Αγγελής Ταξιάρχης	«
155	σιδηρούν	Δημ Βάρσος	«
156	σιδηρούν	Ι Καρατζάβελος	Μεγ βρύση Λαμίας Φθ
157	σιδηρούν	Ι Σόλου	«
158	σιδηρούν	Νικ Γ Βάρσος	«
159	σιδηρούν	Γεωργάκης Ιατρός	«
160	σιδηρούν	Παναγ Κακαρούλας	«
161	σιδηρούν	Ευστ Κιτσόπουλος	«
162	σιδηρούν	Δημ Κιτσόπουλος	«
163	σιδηρούν	Χρ Αθ Χαλύβας	«
164	σιδηρούν	Αθαν Γιαγούζου	Αυλάκι Στυλίδος Φθ
165	σιδηρούν	Γεωργούλας	«
166	σιδηρούν	Λουκ Παπαδόπουλος	«
167	σιδηρούν	Γεωρ Παπαδόπουλος	«
168	σιδηρούν	Ι Κωστακόπουλος	Λαμία Φθιωτιδας
169	σιδηρούν	Δημήτριος Κοτρονιάς	Λαμία Φθιώτιδα
170	σιδηρούν	Αθ Καμπέρης	«
171	σιδηρούν	Κ	«
172	σιδηρούν	Κ Σακκάς	«
173	σιδηρούν	Κ Θανασούλας	«
174	σιδηρούν	Λάμπρος Αθανασίου	«
175	σιδηρούν	Σταύρος Αθανασίου	«
176	σιδηρούν	Κ Χατζηχρήστου	«
177	σιδηρούν	Κ Παπαστάθης	Τζοπανλάτες Φθιώτιδας
178	σιδηρούν	Χαραλ Παπαστάθης	«
179	σιδηρούν	Ευθ Τρατζούλας	«
180	σιδηρούν	Παναγ Χ.Γ Λέσβιος	Λαμία Φθιώτιδας
181	σιδηρούν	Σίμος Μ Σαμαρίγα	«
182	σιδηρούν	Χρήστος Τζίτζου	«
183	σιδηρούν	Λάμπρος Αναστασίου	«
184	σιδηρούν	Αθαν Μαντάς	«
185	σιδηρούν	Σπ Αποστολόπουλος	«
186	σιδηρούν	Πναγ Μήτσου	«
187	σιδηρούν	Απ Αποστολόπουλος	«
188	σιδηρούν	Βας Ματζουκάς	«
189	σιδηρούν	Δήμος Μακρής	«
190	σιδηρούν	Βασίλειος Ιωάννου	«
191	σιδηρούν	Δημ Διαμαντζίδης	«
192	σιδηρούν	Ζάχος Καϊτζώτης	Μπρουφλιανή Σπερχιάδας
193	σιδηρούν	Κ Καλαμαράς	Γυφτοχώρι Σπερχιάδας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

194	σιδηρούν	Γ.Α Σκουτέλης	Φτέρη Σπερχιάδας
195	σιδηρούν	Κ Κραβαρίτης	«
196	σιδηρούν	Γ Δημητρίου	Παλιοβράχα Σπερχιάδας
197	σιδηρούν	Ν Δημητρίου	«
198	σιδηρούν	Ι Π Τζορτζόπουλος	Φτέρη Σπερχιάδας
199	σιδηρούν	Κ Καϊτζιώτης	Βαρυμπόμπη Μακρακώμης
200	σιδηρούν	Δημ Αρβανίτης	«
201	σιδηρούν	Απ Καϊτζώτης	«
202	σιδηρούν	Γ Αρβανίτης	«
203	σιδηρούν	Ευθ Παπα-Κων/ντη	«
204	σιδηρούν	Κώστας Τζανής	«
205	σιδηρούν	Μήτρος Ντολφάς	«
206	σιδηρούν	Δημήτριος Κουφός	Πλατύστομο Μακρακώμης
207	σιδηρούν	Γιαννάκος Ευγενικός	Υπάτης Φθιώτιδας
208	σιδηρούν	Ευθ Τζουλάκης	«
209	σιδηρούν	Χρήστος Ντερβήσης	«
210	σιδηρούν	Γιάννης Γεωργίου	«
211	σιδηρούν	Αναστ Μπαλατζάκας	«
212	σιδηρούν	Δ Μαργαρίτου	«
213	σιδηρούν	Θεώδορος Καρκαλής	«
214	σιδηρούν	Θεώδ Καραχάλιος	«
215	σιδηρούν	Γιάννης Μακρής	«
216	σιδηρούν	Βας Βλισένιος	«
217	σιδηρούν	Γ Αλατογιάννης	«
218	σιδηρούν	Κώστας Μαντόκας	«
219	σιδηρούν	Γ Αρβανιτόπουλος	«
220	σιδηρούν	Τριαντ Αλεξίου	«
221	σιδηρούν	Ηλίας Αλεξόπουλος	«
222	σιδηρούν	Σπύρος κούτρας	«
223	σιδηρούν	Στάθης Καραγιάννης	Υπάτη Υπάτης Φθιώτιδας
224	Παραλήφθηκε	ο αριθμός 224	
225	σιδηρούν	Θ Παπαγιαννόπουλος	«
226	σιδηρούν	Γ Δημητρίου	«
227	σιδηρούν	Παπαθανασόπουλος	Υπάτη Υπάτης Φθιώτιδας
228	σιδηρούν	Κώστας Μιχελής	«
229	σιδηρούν	Κώστας Λαγός	Ροβολιάρι Μακρακώμης
230	σιδηρούν	Κώστα Γιογιόπουλος	«
231	σιδηρούν	Ιωάννης Λαγός	«
232	σιδηρούν	Αθανάσιος Μιζές	Βαρυμπόμπη Μακρακώμης
233	σιδηρούν	Δημήτριος Μπαλτάς	Καρπενήσι Ευρυτανίας
234	σιδηρούν	Ν Σερετάκης	Λάσπη Ευρυυτνίας
235	σιδηρούν	Δημήτριος Σιούκας	«
236	σιδηρούν	Σ Παπαδημόπυλος	«
237	σιδηρούν	Γ Καραδημόπουλος Ντε·	«
238	σιδηρούν	ληγεωργόπουλος	«
239	σιδηρούν	Ιωάννης Κρεμπάκης	«
240	σιδηρούν	Νίκος Δ Μιζές	«
241	σιδηρούν	Κώστας Σιούκας Ντελη·	«
242	σιδηρούν	γεωργόπουλος	«
243	σιδηρούν	Χατζηγεωργόπουλος	«
244	σιδηρούν	Κώστας Φίκας	Κάψη Τυμφριστού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

245	σιδηρούν	Δ Κουτσοκέρας	«
246	σιδηρούν	Αθ Σκαφίδας	«
247	σιδηρούν	Γ Ντεληνίκος	«
248	σιδηρούν	Ι Μπουζάκης	«
249	σιδηρούν	Σ Παπαγιάννης	«
250	σιδηρούν	Γεώργιος Πανέτσος	«
251	σιδηρούν	Αθ Βελετζάκης	«
252	σιδηρούν	Ν Αλυφαντής	«
253	σιδηρούν	Ι Τζαμασιώτης	Αρχάνι Μακρακώμης
254	σιδηρούν	Αθ Γεωργούλας	«
255	σιδηρούν	Γ Τζούμας	«
256	σιδηρούν	Δ Χαλτούπης	Αρχάνι Μακρακώμης
257	σιδηρούν	Θεώδορος Σιούτας	«
258	σιδηρούν	Ιωάννης Τζιούμας	«
259	σιδηρούν	Θεώδορος Παλούκης	«
260	σιδηρούν	Κώστας κακαβάς	«
261	σιδηρούν	Νάκος Αναγνώστου	«
262	σιδηρούν	Γούλας Δρανίτσας	«
263	σιδηρούν	Παναγ Παλούκης	«
264	σιδηρούν	Γ Χορμόβας	«
265	σιδηρούν	Αντών Πολιτόπουλος	Μάκριση Μακρακώμης
266	σιδηρούν	Απ Υφαντής	«
267	σιδηρούν	Ιωάννης Τζαβίδας	Κούρνοβο Μακρακώμης
268	σιδηρούν	Νικόλαος Κάντζος	«
269	σιδηρούν	Κ Πηρωντής	«
270	σιδηρούν	Αλέξιος Βάρσου	«
271	σιδηρούν	Στέριος Τενεκές	«
272	σιδηρούν	Γεώργιος Βλάχου	«
273	σιδηρούν	Αθανάσιος Κεφαλάς	«
274	σιδηρούν	Αθ Τζούρος	«
275	σιδηρούν	Κ Κουτσοκέρας	«
276	σιδηρούν	Γ Μηλιάγκας	«
277	σιδηρούν	Δημ Ζήτος	«
278	σιδηρούν	Γ Μακρόπουλος	Λαμία Φθιώτιδας
279	σιδηρούν	Χαρ Μακρόπουλος	«
280	σιδηρούν	Γ Κλούρης	Πλατύστομο Μακρακώμης
281	σιδηρούν	Νάκος Δημ Βες	«
282	σιδηρούν	Ι Τζιαφούτης	«
283	σιδηρούν	Απ Τζιούντρας	«
284	σιδηρούν	Ι Παπανικόλας	«
285	σιδηρούν	Ιωάννης Σαμαράς	Πλατύστομο Μακρακώμης
286	σιδηρούν	Κώστας Ρεπανάς	«
287	σιδηρούν	Κώστας Ντελής	«
288	σιδηρούν	Γιάννος Καραδήμας	Καλαμάκι Φθιώτιδας
289	σιδηρούν	Κώστας Καντζίκας	«
290	σιδηρούν	Αλέξιος Υφαντής	«
291	σιδηρούν	Γ Μοντιροβάτης	«
292	σιδηρούν	Στέρ Κουτσόπουλος	Ράχη Μακρακώμης
293	σιδηρούν	Τριαντάφ Αποστόλου	«
294	σιδηρούν	Κώστας Αποστόλου	«
295	σιδηρούν	Κώστας Αθανασίου	«

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

296	σιδηρούν	Δημήτριος Τζατζάνης	«
297	σιδηρούν	Αντώνιος Χαλανδράς	«
298	σιδηρούν	Γεώργιος Δημητρίου	«
299	σιδηρούν	Κων/ντης Δημητρίου	«
300	σιδηρούν	Αλέξιος Δημητρίου	«
301	σιδηρούν	Ιωάννης Αλευράς	«
302	σιδηρούν	Στέργιος Φλέβας	«
303	σιδηρούν	Δημήτριος Τόβρας	«
304	σιδηρούν	Θεώδ Ντελημάρης	«
305	σιδηρούν	Θεωδ Μουστακάς	Τζιούκα Μακρακώμης Φθ
306	σιδηρούν	Δημήτριος Σκορδάς	«
307	σιδηρούν	Γ Τσοκαράκης	«
308	σιδηρούν	Γ Σμοκοβίτης	«
309	σιδηρούν	Κώστας Σμοκοβίτης	«
310	σιδηρούν	Κώστας Στάϊκος	«
311	σιδηρούν	Κώστας Σκούρας	«
312	σιδηρούν	Κώστας Τζιούμας	«
313	σιδηρούν	Κώστα Κολοβελώνης	«
314	σιδηρούν	Μαργ Κολοβελώνης	Τζιούκα Μακρακώμης
315	σιδηρούν	Νικόλαος Τζιούμος	«
316	σιδηρούν	Ιωάννης Ευθυμίου	«
317	σιδηρούν	Δημήτριος Ντόβας	«
318	σιδηρούν	Δανιήλ Δημόπουλος	«
319	σιδηρούν	Δημ Τζιμάκης	«
320	σιδηρούν	Ανδρίτ Σωμόπουλος	«
321	σιδηρούν	Χρήστος Πολύμερος	«
322	σιδηρούν	Δημ Λιαστώνος	«
323	σιδηρούν	Γεώργιος Πρεμέτης	Πλατύστομο Φθιώτιδας
324	σιδηρούν	Γεώργιος Κ Τζόκου	«
325	σιδηρούν	Δημήτριος Τίτος	«
326	σιδηρούν	Αθ Γουδάρης	«
327	σιδηρούν	Δημ Παντζούρας	«
328	σιδηρούν	Δημ Κουλούρης	«
329	σιδηρούν	Ν Αδάμου	«
330	σιδηρούν	Θ Παπαλέξης	Δερβεν Καρυά Μακρακώμη
331	σιδηρούν	Ι Σταυρόπουλος	«
332	σιδηρούν	Ν Χριστόπουλος	«
333	σιδηρούν	Ν Σταυρόπουλος	«
334	σιδηρούν	Λάμρος Γεωργίου	«
335	σιδηρούν	Δημ Θεωδορόπουλος	«
336	σιδηρούν	Δημ Ακρίδας	«
337	σιδηρούν	Ιωαννής Αγγελής	«
338	σιδηρούν	Αλέξιος Ι Παπαλέξης	«
339	σιδηρούν	Κ Καραγεώργος	Λαμία Φθιώτιδας
340	σιδηρούν	Κ Μακρόπουλος	«
341	σιδηρούν	Μήτρος Μπαρτζώκας	«
342	σιδηρούν	Θέος Σώρης	«
343	σιδηρούν	Στ Παπαδημόπουλος	Λαμία Φθιώτιδας
344	σιδηρούν	Γεώρ Κωνσταντίνον	«
345	σιδηρούν	Ι Γεωργίου	Άργος Αργολίδας
346	σιδηρούν	Αντώνης Παϊβάνας	«

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

347	σιδηρούν	Αθ Αληγαδιώτης	«
348	σιδηρούν	Γιαννάκος Γεωργίου	«
349	σιδηρούν	Κωνσταντής Βάρης	«
350	σιδηρούν	Ν Καραχάλιος	«
351	σιδηρούν	Πανάγος Δημητρίου	«
352	σιδηρούν	Σωτήριος Τζαρίλας	«
353	σιδηρούν	Ι Κωτούλας	Αθήνα Αττικής
354	σιδηρούν	Στάθης Ιωάννου	«
355	σιδηρούν	Παράσχος Θεοδώρου	«

Αθήνα την 31 Μαϊου 1833
Ο Υπουργός των Στρατιωτικών

(Τ.Ε) Υπογραφή

Γιάννης Μακρής: Ευχαριστούμε τον κ. Καραναστάση, αυτή είναι η ομορφιά της έρευνας, αναδεικνύει καινούργια στοιχεία. Αυτόν τον Καραγεώργο – Καραγώγο που αναφέρατε, κ. Καραναστάση, τον βρίσκουμε πάρεδρο το 1837 αλλά δεν γράφεται σε κανένα άλλο στοιχείο ή συμβόλαιο παλαιό, ή στον εκλογικό κατάλογο που έχουμε βρει.

Ο κ. Δελημπούρας έχει το λόγο.

Χ. Δελημπούρας: Συγχωρήστε με κι εμένα για τη θέση της Ελλάδας. Επειδή διαπραγματεύθηκα το θέμα Ελλάς – Έλληνες – Ελληνισμός, στο προηγούμενο Συνέδριο, επιτρέψτε μου να πω ότι μάλλον είμαι γνώστης.

Ο Όμηρος ακριβώς τι λεει στην Ιλιάδα (β 681-685). Νυν αύτως όσοι το Πελασγικόν Αργος ένεον ή Τάλων ή Ταλόπην ή την Τραχίναν νέμοντο ή την Φθίαν ει δ' Ελλάδα καλλιγύναικα Μυρμηδόνες δε ... και Έλληνες και Αχαιοί των 50 νηών ην αρχός Αχιλλεύς». Αναφέρει αυτές τις πόλεις στην Ιλιάδα.

Ένας άλλος φιλόσοφος, παίρνω αφορμή που είπατε για τον Αριστοτέλη, Δικαίαρχος, γράφει επί λέξει. «Η πόλις Ελλάς έκειτο ανά μέσον Φαρσάλου και της των Μελιταίων πόλεως».

Και τελειώνουμε, ο Στράβωνας, μεγάλος ιστορικός και γεωγράφος, αναφέρω επί λέξει, βιβλίο 9ο ΙΧ 431 λέγει: «Οι μεν Φαρσάλιοι εδείκνυον από 60 σταδίων της εαυτών πόλεως κατεσκαμμένην πόλιν, ην πεπιστεύκαμεν είναι την Ελλάδα, δύο κρήνας πλησίον, Μυσιίδα και Υπέριαν». Και προχωρούμε «οι δε Μελιτοίς έλεγον: άπωθεν εαυτόν όσον δέκα σταδίους οικείσθαι την Ελλάδα, πέραν του Ενιππέως ηνίκα η εαυτών πόλις Πύρρα. Μαρτύριον δε είναι εν τη αγορά τη σφετέρα τάφον του Έλληνος του Δευκαλίωνος, υιού της Πύρρας». Ευχαριστώ.

Γιάννης Μακρής: Δηλαδή, κατά τον κ. Δελημπούρα, η Ελλάδα βρισκόταν στην περιοχή Δομοκού. Εγώ παραπέμπω στα πρακτικά του δευτέρου συνεδρίου, όπου κάνει την εισήγηση και είναι θέμα των ειδικών

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πλέον, να λύσουν αυτό το θέμα. Άλλος από τους κυρίους συνέδρους;

Σπύρος Μπρέκης: Ο κ. Χριστόπουλος ρώτησε κάτι, μίλησε για διαφορές που υπάρχουν σήμερα, διαφορές κτηματικές μεταξύ ελλήνων και μωαμεθανών, αυτό δεν το γνωρίζω σήμερα. Το άλλο που ανέφερε, ότι στο σπίτι του Χαλίλ Μπέη, εκεί που είναι τώρα το άγαλμα του Διάκου, που έγινε ο βασανισμός, ναι, αυτά είναι γεγονότα, αποδεικνύονται από έγγραφα της περιόδου εκείνης. Είναι γεγονός. Και όταν μιλάμε για περιουσία Χαλίλ Μπέη, διάδοχος Τεφίκ Μπέη, ο γιος του, πρέπει να υπολογίζουμε. Είπαμε, δεν έχουμε σαφή εικόνα, αλλά πρέπει να υπολογίζουμε πάνω από 50% όλης της περιουσίας που υπήρχε εδώ.

Και τώρα μία μικρή απάντηση στην κα Λάζου: Είδατε στρατιωτικά αρχεία, είπατε και ένα άλλο, ποιο άλλο αρχείο είδατε;

Βασιλική Λάζου: Είπα τα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, τα τοπικά αρχεία εδώ.

Σπύρος Μπρέκης: Δεν είναι αρκετό.

Βασιλική Λάζου:Δεν είναι αρκετό η Δ/νση Ιστορίας Στρατού; Έχει και τους δημοσιευμένους τόμους αλλά και πολλά αδημοσίευτα, θα τα γνωρίζετε πάρα πολύ καλά.

Σπύρος Μπρέκης: Μη μου τα λέτε, είμαι μέλος του Δ.Σ., δεν φτάνει παιδί μου, εγώ έπρεπε να στηρίξω τα αρχεία μου, δεν φτάνει. Τι θα έπρεπε ακόμα; Να πω και κάτι ακόμη. Κάνετε έναν αφορισμό, από νέο παιδί δεν κάνει. Για μένα δεν είναι πρωθυπουργός, λέτε δεν εκλέχθηκε. Διορίστηκε πρωθυπουργός, έτσι δεν είπατε; Ωραία. Όμως αυτοί οι αφορισμοί δεν πάνε στην ιστορία.

Βασιλική Λάζου: Δηλαδή, νομίζετε ότι ο Μεταξάς δεν ήταν δικτάτορας; Βέβαια αυτό δεν ήταν το θέμα της ανακοίνωσης.

Σπύρος Μπρέκης: Παρακαλώ, μη μου αντιστρέφετε την ερώτηση. Θα σας αναφέρω 19ος αιώνας. Δύο μεγάλοι πρωθυπουργοί, Χαρίλαος Τρικούπης, δεν εκλέχθηκε πρωθυπουργός, διορίστηκε. Τι θα λέγατε, ότι δεν είναι πρωθυπουργός ο μεγάλος Τρικούπης;

Βασιλική Λάζου: Ίσως επειδή έκανε την αρχή της δεδηλωμένης...

Σπύρος Μπρέκης: Περίμενε, αν έχεις αποφασίσει να μην ακούσεις, δεν κάνει, είσαι νέο παιδί και πρέπει να ακούς. Δεν έχω καμία αντίρρηση εγώ σ' αυτά. Δεύτερο, Ελευθέριος Βενιζέλος 1909, έρχεται εδώ, εκλέχθηκε, διορίζεται, μη σας κουράσω.

Κάτι ακόμα. Δικτατορία, στο πυρ το εξώτερον, δεν είπε κανείς να δικαιολογήσετε, ποιος το είπε αυτό το πράγμα; Άλλο πράγμα όμως το ένα και άλλο το άλλο. Η ιστορία, είδες μόνο ένα αρχείο και παρουσιαζόμαστε ότι μιλήσαμε. Είδες το αρχείο του Κομμουνιστικού Κόμματος; Διότι μας ζήτησε με την πλημμύρα φοιτητές, στείλαμε φοιτητές στο αρχείο και δεν τους δέχτηκε. Μη τα βλέπετε αυτά, άστε τα να καταστραφούν. Δεν κάνει.

Είδες παιδί μου; αν δεν είδες, μη λες «κατά πληροφορίες από εφημε-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ρίδες», κρίμα! Αν βγάλετε διδακτορική διατριβή, που σημαίνει τεκμηριωμένη δουλειά, η διδακτορική μου διατριβή μου πήρε 15 χρόνια. Δεν άφησα αρχείο πουθενά. Και πάλι έχω αμφιβολίες. Αν βγάλουμε όπως λεει ο τύπος ο κομματικός της εποχής, τότε δεν θα είναι, το λιγότερο που μπορώ να πω, τεκμηριωμένη εργασία.

Τι έπρεπε να κάνετε, και από τη μία πλευρά και από την άλλη. Είδατε; Δεν φτάνει η Ιστορία Στρατού, γιατί είναι και αυτά που καταστράφηκαν, είναι και άλλα, και υπάρχουν και μερικά. Πήγες στο ΚΚΕ να ζητήσεις, ελάτε εδώ κύριοι, δώστε μου τα αρχεία σας; Εάν πήγες και τι σου είπαν; Ή δεν ήθελες να πας;

Βασιλική Λάζου: Να μου πείτε πότε είναι η στιγμή να απαντήσω. Γιατί εδώ θίγεται το πόσο επιστημονική είναι η ανακοίνωση, με θίγει ο κύριος και μου κάνει μάθημα. Ο κύριος νομίζει ότι είμαστε σε μία πανεπιστημιακή αίθουσα και μου κάνει μάθημα αυτή τη στιγμή, θα πρέπει να απαντήσω. Όταν κάποιος προσπαθεί και θίγει την επιστημονικότητά μου, πρέπει να απαντήσω, δεν μπορεί να μου κλείνετε το μικρόφωνο.

Γιάννης Μακρής: Να απαντήσετε σύντομα.

Βασιλική Λάζου: Εγώ να απαντήσω σύντομα; Βεβαίως σύντομα, γιατί δεν νομίζω ότι ενδιαφέρουν το ακροατήριο αυτά.

Σπύρος Μπρέκης: Παιδί μου, είδες τα αρχεία; τι σου είπαν, αυτό λεω.

Βασιλική Λάζου: Αν είδα τα αρχεία του ΚΚΕ;

Γιάννης Μακρής: Κύριε Μπρέκη, σας παρακαλώ και εσάς να αφήσετε να απαντήσει.

Βασιλική Λάζου: Εξετάζουμε ένα θέμα, εδώ μιλάμε για μία ανακοίνωση, μιλάμε για την ανακοίνωση την Εθνοφυλακή, τι είναι Εθνοφυλακή, ένα τμήμα του στρατού. Τι έπρεπε να δω; Τα στρατιωτικά αρχεία, λογικό! Πού έπρεπε να πάω; Στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού. Να δούμε τα δημοσιευμένα, να δούμε τα αδημοσίευτα.

Πού αλλού έπρεπε να πάω για να κοιτάξω την Εθνοφυλακή στη Λαμία; Έπρεπε να πάω στη Λαμία, λογικό! Εφόσον είδαμε τα αρχεία του στρατιωτικού αυτού σώματος στο στρατό, λογικά στην Εθνοφυλακή, έπρεπε να πάω στη Λαμία και να πάρω ή προφορικές μαρτυρίες από τους επιζώντες, είναι ένας νέος κλάδος της ιστορίας οι προφορικές μαρτυρίες, τοπικό τύπο, κοίταξα τον τύπο και των δύο παρατάξεων, εδώ ο κ. Νάτσιος είχε την ευγενή καλοσύνη να με βοηθήσει, και το Λαμιακό τύπο που είναι ο εθνικόφρων τύπος, και τη Ρούμελη που είναι το όργανο του ΕΑΜ, κοιτάξαμε κι αυτά, κοιτάξαμε τα απομνημονεύματα των αγωνιστών, ό,τι ήταν δημοσιευμένο σχετικά με την Εθνοφυλακή και με περηφάνια μπορώ να σας πω ότι δεν υπάρχει αναφορά στην Εθνοφυλακή σήμερα, που να είναι δημοσιευμένη στην Ελλάδα, που να μην την έχω κοιτάξει.

Καιείναι πρωτότυπη ανακοίνωση, έχει παρουσιαστεί σε επιστημονικό συνέδριο για τον Εμφύλιο, και είναι πρωτότυπη ανακοίνωση και είναι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

οτιδήποτε έχει δημοσιευτεί για την Εθνοφυλακή.

Τα αρχεία του ΚΚΕ, το ΚΚΕ δεν είναι στρατός στην προκειμένη περίπτωση. Το 45 δεν μπορούμε να μιλάμε για Δημοκρατικό Στρατό, δεν έχει ακόμα συγκροτηθεί. Τα αρχεία του ΚΚΕ είναι ιδιωτικά αρχεία, διαφωνώ που είναι κλειστά, αλλά είναι ιδιωτικά αρχεία. Και σαν ιδιωτικά αρχεία έχουν κάθε δικαίωμα, το οποίο εμένα με πειράζει σαν ιστορικό, γιατί θέλω να τα δω, αλλά έχουν κάθε δικαίωμα να τα έχουν όσο κλειστά και όσο ανοιχτά θέλουν. Εγώ διαφωνώ και σαν ιστορικός θα ήθελα να μπορώ να τα δω. Αλλά δεν είναι στο χέρι μου.

Και βέβαια πήγα, και βέβαια ρώτησα, όπως και χιλιάδες άλλοι ιστορικοί του Εμφυλίου, πήγαμε και τα ζητήσαμε να τα δούμε. Δεν είναι στο χέρι μας. Είναι όμως και δικαίωμά τους να τα έχουν όσο ανοιχτά και όσο κλειστά θέλουν. Ο στρατός από την άλλη μεριά, είναι το κράτος, πρέπει να τα έχει ανοιχτά και πρέπει να τα δούμε όλοι.

Γιάννης Μακρής: Κυρία Λάζου, νομίζω ολοκληρώσατε την απάντησή σας ή τις απόψεις σας. Παρακαλώ, υπάρχει άλλος εισηγητής που θα ήθελε να απαντήσει σε κάποια από τις ερωτήσεις; Αν μπορείτε σύντομα κ. Καραγεώργο, γιατί υπάρχει κούραση μεγάλη και φοβάμαι ότι στο τέλος θα μείνουμε να συζητούμε μεταξύ μας. ευχαριστώ.

Νικ. Καραγεώργος: Όσον αφορά για την τοποθέτηση της κας Μπούγια δεν έχω να πω τίποτα, αυτή είναι ειδικός επιστήμων αρχαιολόγος, εγώ είμαι ελεύθερος ερευνητής, δεν μπορώ να αντικρούσω ή να πω «δεν είναι έτσι». Εγώ πιστεύω ότι πριν από το Ναρθάκιον στο κάστρο Λιμογαρδίου υπήρχε η Φθία.

Όσον αφορά δε για την Ελλάδα, η Ελλάδα είναι συνδεδεμένη με το Σπερχειό, χωρίς να ανατρέξω, και εγώ έχω διαβάσει και ο Στράβωνας λεει, το είπαν εκεί, και εγώ αν ερχόταν στο χωριό μου θα έλεγα ότι είναι στο χωριό μου, αυτό του είπανε εκεί πέρα. Η Ελλάδα είναι συνδεδεμένη με το Σπερχειό. Ο Σπερχειός δεν υπάρχει ούτε στη Μελιταία, ούτε στα Φάρσαλα.

Όσον αφορά για τα τοπογραφικά δεδομένα, το δεδομένο των Θερμοπυλών είναι δεδομένο. Αν μετρήσουμε την απόσταση, βγαίνει αυτό. Από κει και πέρα, αν έχει αναλογικά εφαρμογή, είναι άλλο θέμα. Μπορεί να μην έχει εφαρμογή στην Αγία Παρασκευή.

Γιάννης Μακρής:Ευχαριστώ πολύ, νομίζω ότι φτάσαμε στο τέλος. Κυρία Πατσινακίδου, θα ήθελα να το αφήσουμε για την άλλη μέρα, ο κ. Γαλλής θα είναι εδώ, με είχε παρακαλέσει να κάνει μία ερώτηση, πέρασε αρκετά ο χρόνος. Πιστεύω θα μπορέσετε να υποβάλλετε την ερώτησή σας αύριο. Ευχαριστώ πολύ όλους, εισηγητές και συνέδρους, και ραντεβού αύριο στις 10:30 για την τελευταία συνεδρίαση. 10:30 αρχίζουμε όμως, γιατί μετά είναι η λήξη του Συνεδρίου και δεν μπορεί να πάει πίσω. Ευχαριστώ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

5η Συνεδρίαση

Προεδρείο: Καραναστάσης Αναστ. – Μακρής Γιάννης

Δακορώνια Φανουρία
«Η Λαμία πριν τη Λαμία»

Γιαλούρη Άννα
«Οι πύργοι της Φθιώτιδας»

Ζήσης Ιωάννης
«ΜΥΣΩΝ ο Οιταίος ή Μαλιεύς, η σχέση του με την εποχή του και το διαχρονικό του μήνυμα.

Χριστόπουλος Ευθύμιος
«Η παλαίστρα στη Λαμία από τον 4ο – 3ο π.Χ. αιώνα»

Καλαντζή – Σμπυράκη Αικατερίνη
«Η παρουσία της Υπάτης στην Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή»

Νάτσιου Βαρβάρα
«Το μοναστήρι της Αντίνιτσας – Λαμίας ως χώρος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων 1856 – 1881»

Καλοδήμος Θωμάς
«Η Φθιώτιδα στα χρόνια της ληστοκρατίας»

Δαβανέλλος Νίκος
«Η Δημοτική Αγορά της Λαμίας (1935 – 2005)»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 5ης Συνεδρίασης

Κριτική του συνεδρίου – συμπεράσματα
Λήξη συνεδρίου
Ξενάγηση των συνέδρων στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Κάστρου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Φανουρία Δακορώνια
Δρ. Αρχαιολόγος
Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

ΘΕΜΑ
Η Λαμία .... πριν τη Λαμία

Η Λαμία όπως την ξέρουμε στη θέση που την βιώνουμε μέχρι σήμερα έχει να παρουσιάσει μία μακρά ιστορική διαδρομή που οι έρευνες των τελευταίων ετών απέδειξαν ότι αρχίζει τουλάχιστον από τη Μέση Εποχή του Χαλκού την Μεσοελλαδική άλλως καλούμενη που συμπίπτει με το τέλος της 3ης χιλιετίας π. Χ. (Σταμούδη, 1999). Για να ακριβολογήσουμε επισημαίνω ότι το απώτατο αυτό χρονικό όριο επιβεβαιώνεται από τα σχετικά ευρήματα μόνο όσον αφορά την χρήση του Κάστρου για κατοίκηση. Αντίθετα απουσιάζουν οι ασφαλείς ενδείξεις ανθρώπινης δραστηριότητας στις πλαγιές του και στα πεδινά γύρω από αυτό πριν από την προχωρημένη γεωμετρική περίοδο ήτοι τον 9ο αι. π.Χ. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι στις ανασκαφές που έχουν διενεργηθεί από το 1977 και εντεύθεν στην πόλη της Λαμίας στα όρια του παλαιού πολεοδομικού σχεδίου δεν έχει εντοπιστεί ούτε ένα όστρακο παλαιότερο του 5ο αι. π.Χ. Ακόμη και όσοι έχουν ασχοληθεί με την ιστορία και την αρχαιολογική φυσιογνωμία της Λαμίας κατά το παρελθόν δεν κατέστη δυνατόν να ανιχνεύσουν ευρήματα πριν από τον ύστερο 5ο αι. π.Χ. Αυτός ήταν και ο λόγος που οδήγησε τους ειδικούς επιστήμονες να διατυπώσουν διάφορες θεωρίες συχνά αντικρουόμενες μεταξύ τους που κυμαίνονται από την ακραία θέση ότι δεν υπήρχε πριν από αυτήν την εποχή (Bequignon, 1937, 277) μέχρι την άποψη ότι η κτίση της ανάγεται στους μυθικούς χρόνους (Staehlin, RE, Lamia στιχ. 553 – 554).

Ένα άλλο γεγονός που επέτεινε τη σύγχυση είναι το ότι η Λαμία δεν αναφέρεται ούτε από τον Όμηρο ούτε από τον Ηρόδοτο ούτε από το Θουκυδίδη στα σημεία του έργου τους που πραγματεύονται γεγονότα συνδεόμενα με την περιοχή. Η μόνη πόλις της κοιλάδας του Σπερχειού που είναι γνωστή στον Όμηρο είναι η Τράχις η οποία από τους δύο άλλους μνημονευθέντες αρχαίους συγγραφείς καταλέγεται μεταξύ των μαλιακών πόλεων.

Το όνομα της Λαμίας δεν αμφισβητείται εφόσον έχει βεβαιωθεί από επιγραφές (IG, IX, 2, No 80). Η πόλη φαίνεται ότι από την αρχή της ύπαρξης της δεν έχει μετακινηθεί (Bequignon, 1937, 265). Έχει την τυπική μορφή μιας αρχαίας πόλης με ακρόπολη τειχισμένη και την γύρω από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αυτή κάτω πόλη και αυτή τειχισμένη (Παπακωνσταντίνου, 1994. Papakonstantinou, 2005, 103 – 110).

Το όνομα Λαμία δεν αναγράφεται σε νομίσματα πριν το 400 π.Χ. και η πιο παλιά επιγραφική μνεία ανάγεται στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. σε αμφικτυονική λίστα της εποχής του Κλέωνα (343 π.Χ.) όπου αναφέρεται κάποιος Σθενέδαμος Λαμεύς. (Bequignon, 1937, 275).

Από την αρχαιότητα έχει αναγνωριστεί η σημασία της θέσης της σε ένα καίριο στρατηγικό σημείο πάνω στο πιο σημαντικό επικοινωνιακό άξονα από Βορρά προς την κοιλάδα του Σπερχειού (Titus Livius XXXVI, 25, 3) προνόμιο που έχει αναγνωριστεί και από τους σύγχρονους μελετητές (Bequignon, 1937, 264 με σχετική παλαιότερη βιβλιογραφία). Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι τον προπερασμένο αιώνα ο Γερμανός περιηγητής Ross χαρακτηρίζει τη Λαμία «ως ένα από τα κλειδιά της Ελλάδος» (Ross, 1851, I, 83).

Αν όμως δεν είναι γνωστή η Λαμία στον Όμηρο στον Ηρόδοτο και στο Θουκυδίδη, τους είναι όμως γνωστή η φυλετική ομάδα της οποίας υπήρξε πρωτεύουσα οι Μαλιείς. Η ίδρυση λοιπόν της Λαμίας συναρτάται άμεσα με την εμφάνιση των Μαλιέων στην κοιλάδα του Σπερχειού. Η παρουσία τους έχει συνδυαστεί με την έξωση των Δρυόπων από την περιοχή η οποία μάλιστα επιτεύχθηκε με τη βοήθεια του Ηρακλή, του οποίου η λατρεία στην περιοχή είναι επιβεβαιωμένη και σημαίνουσα. Σύμφωνα με σχετικές νεώτερες μελέτες το γεγονός πρέπει να έλαβε χώραν στα μέσα της μυκηναϊκής περιόδου δηλ. περί τον 14ο ή 13ο αι. π.Χ. (Sakellariou, 1977, 265). Η σύνδεση άλλωστε του γεγονότος με τον Ηρακλή συνηγορεί ότι η παρουσία των Μαλιέων στο ανατολικό τμήμα της κοιλάδας πρέπει να θεωρηθεί βέβαια κατά την Ύστερη εποχή του Χαλκού δηλ. την Ύστερη Μυκηναϊκή.

Το όνομα της Λαμίας συνδέεται με δύο πρόσωπα της μυθικής γενεαλογίας τον Λάμο, γιο του Ηρακλή και την ομώνυμη βασίλισσα της Τραχίνας. Το ότι όμως και η Τραχίνια βασίλισσα και ο Ηρακλής είχαν σαν ορμητήριο την Τραχίνα επιτρέπει την υποψία ότι οι Μαλιείς κατά την μυκηναϊκή περίοδο κατείχαν την περιοχή νότια του Σπερχειού ενώ την προς Β κατείχαν αχαϊκά φύλα (Staehlin, RE, Lamia, στιχ. 553. Sakellariou, 1977, 231 – 248).

Βέβαια το πρόβλημα της εισόδου και των μετακινήσεων των διαφόρων ελληνικών φύλων μέσα στην Ελληνική Χερσόνησο είναι πολύπλοκο και θα αργήσει να απαντηθεί πειστικά. Στην παρούσα όμως ανακοίνωση αναφέρθηκαν ακροθιγώς ακριβώς εκείνα τα στοιχεία που θα επιτρέψουν την αιτιολόγηση της παρουσίας των διαφόρων αρχαιολογικών ευρημάτων που είδαν το φως τα τελευταία χρόνια.

Οι ανασκαφές στο χώρο εντός των τειχών του Κάστρου της Λαμίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

απεκάλυψαν αρχαιολογικά ευρήματα της Πρώιμης εποχής του Χαλκού, του τέλους δηλαδή της 4ης χιλιετίας π.Χ. ή των αρχών της 3ης χιλιετίας π.Χ. και των διαδόχων φάσεων δηλαδή της Μέσης εποχής του Χαλκού (άλλως Μεσοελλαδικής) και της Ύστερης εποχής του Χαλκού της γνωστής και ως μυκηναϊκής εποχής μέχρι και το στάδιο της ΥΕ ΙΙΙΒ, ήτοι τον 13ο αι. π.Χ. (Σταμούδη, 1999). Έξω από το Κάστρο όμως δεν μαρτυρούνται κατάλοιπα τόσο παλαιών ιστορικών φάσεων. Μικρός αριθμός (3) αγγείων της ΥΕΙΙΙ Β εποχής που βρέθηκαν μεταξύ των παλαιών ευρημάτων που φυλάσσονταν στο υπόγειο του κτιρίου της Νομαρχίας Φθιώτιδας είναι οι μόνες ενδείξεις ανθρώπινης δραστηριότητας κατά την εποχή του Χαλκού στην πόλη της Λαμίας. Οι πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες εύρεσής τους είναι εξαιρετικά ανεπαρκείς και μόνο μία αναφορά στο βιβλίο καταγραφής τους υπάρχει ότι έχουν βρεθεί κατά την ανέγερση του Γυμνασίου Αρρένων (Δακορώνια, 1999, 186, υποσημ. 6). Σύμφωνα με πληροφορία της συναδέλφου κ. Μπούγια σε ανασκαφή της στην νότια πλαγιά του Κάστρου αναγνώρισε μεταξύ των οστράκων και κεραμική των μυκηναϊκών χρόνων. Η παρουσία λοιπόν των ευρημάτων της εποχής του Χαλκού που μάλιστα δεν φαίνονται να κατεβαίνουν χρονολογικά μετά τον 13ο αι. π.Χ. και σε συνδυασμό με τις γενεαλογικές αναφορές που αφορούν στη Λαμία επιτρέπεται να θεωρήσουμε ως πρώτους οικιστές της τους Αχαιούς (Sakellariou, 1977, 231 – 243) των οποίων η παρουσία στην κοιλάδα του Σπερχειού και μάλιστα στις υπώρειες της Όθρυος πιστεύεται ότι προηγείται εκείνης των Μαλιέων (Sakellariou, 1977, 240 – 241).

Οι αμέσως παλαιότερες ενδείξεις κατοίκησης του Κάστρου ανάγονται στην Υποπρωτογεωμετρική εποχή και συγκεκριμένα στο τέλος του 10ου ή αρχές του 9ου αι. π.Χ. και συνίστανται σε μερικά χαρακτηριστικά αγγεία που ήταν κτερίσματα μέσα σε μικρό θαλαμωτό τάφο ανοιγμένο στο μαλακό βράχο στις υπώρειες του Κάστρου (Δακορώνια, 1982, 261). Ο τάφος βρέθηκε και στο μεγαλύτερο τμήμα του καταστράφηκε κατά την εκσκαφή οικοπέδου για την ανέγερση νέας οικοδομής. Επισημαίνεται η επιβίωση της πρακτικής του ενταφιασμού σε θαλαμωτούς τάφους κατά την προχωρημένη πρωτογεωμετρική εποχή, πρακτική που χαρακτηρίζει τους μυκηναϊκούς χρόνους και έχει ερμηνευτεί ως αφ' ενός ως ένδειξη φυλετικής συνέχειας αφ' ετέρου ως δείγμα επιθυμίας σύνδεσης με ένα ένδοξο παρελθόν. Η συνήθεια αυτή έχει επιβεβαιωθεί και από άλλες ανασκαφές γύρω από τη Λαμία και συγκεκριμένα από την περιοχή του Σταυρού, για την οποία θα γίνει λόγος πιο κάτω.

Αν όμως τα προ του 5ου αι. π.Χ. ευρήματα, από την πόλη της Λαμίας είναι πολύ λίγα δεν συμβαίνει το ίδιο και με τις κοντινές γύρω από αυτήν περιοχές. Ως πόλις της Λαμίας λογίζεται το ιστορικό της κέντρο που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σχέδιο 1

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

συμπίπτει χονδρικά με το εντός των τειχών τμήμα της αρχαίας πόλης.

Αρχίζοντας την απαρίθμηση των θέσεων με ευρήματα πρωιμότερα του 5ου αι. π.Χ. και από Β (**Σχέδιο 1**) αναφέρουμε το πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο στην Ταράτσα που βρέθηκε και ανασκάφτηκε στο πλαίσιο των εργασιών κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου. Ένα σύνολο κιβωτιόσχημων ταφών μικρών διαστάσεων, με ένδειξη ότι είχαν ενταχθεί σε τύμβο, με σκελετούς νεκρών θαμένων σε συνεσταλμένη στάση, από τα κτερίσματα που τους συνόδευαν χρονολογούνται στους υποπρωτογεωμετρικούς χρόνους και συγκεκριμένα στα τέλη του 10ου με αρχές του 9ου αι. π.Χ. (Σταμούδη, 2000, 39 – 50. ΑΔ 49, Χρονικά 1994, 301 – 305). Τα κτερίσματα όχι ιδιαίτερα πλούσια είναι κυρίως αγγεία, χαρακτηριστικά της εγχώριας κεραμικής παραγωγής που εντάσσεται στο θεσσαλοευβοϊκό κύκλο. Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι τα χειροποίητα αγγεία που συνεχίζουν δια μέσου της μυκηναϊκής εποχής μια μακριά παράδοση που ξεκινά τουλάχιστον από τους μεσοελλαδικούς χρόνους ένα φαινόμενο που μπορεί να πει κανείς ότι χαρακτηρίζει την κοιλάδα του Σπερχειού. Εκτός από αγγεία οι τάφοι απέδωσαν και μερικά μεταλλικά ευρήματα όπως τρία σιδερένια μαχαίρια και δύο χάλκινες περόνες. Από την συγκεντρωθείσα κεραμική στο χώρο της ανασκαφής αποδεικνύεται ότι εδώ εντοπίζεται δραστηριότητα και κατά το τέλος της μυκηναϊκής εποχής.

Νοτιότερα σε μικρή απόσταση από την ανωτέρω θέση κατά την διάνοιξη χάνδακα για την τοποθέτηση αποχετευτικού αγωγού στα Γαλανέικα στην οδό 39 βρέθηκαν δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι της υποπρωτογεωμετρικής εποχής όπως βεβαιώνουν τα αγγεία που συνόδευαν τους νεκρούς. Εκτός της κεραμικής άλλα κτερίσματα δεν βρέθηκαν. Τα αγγεία, δύο κύπελλα, μία τριφυλλόστομη οινοχόη, ένας αμφορίσκος (**Φωτ. 1**) και ένα χειροποίητο χυτροειδές αποτελούν τυπικά δείγματα της εγχώριας κεραμικής της περιόδου (Μπούγια, 1995, 328 – 329).

Φωτ. 1

Η επόμενη θέση είναι στο γήπεδο του δημοτικού διαμερίσματος στην Αγία Παρασκευή (Δακορώνια, 1998, 385) όπου κατά τις εργασίες διαμόρφωσής του βρέθηκε ημικατεστραμένος τάφος που απέδωσε δύο αγγεία, μία ολόβαφη τριφυλλόστομη οινοχόη (**Φωτ. 2**) και ένα ολόβαφο αμφορίσκο τυπικά δείγματα του 9ου αι. π.Χ.

Στην ίδια περιοχή στη θέση Μεγάλη Βρύση χαμηλός τύμβος, κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και γνωστός υδροβιότοπος που έχει μερικώς ερευνηθεί έχει αποδειχθεί ότι καλύπτει ένα νεολιθικό οικισμό έχει δε αποδόσει και ευρήματα της εποχής του Χαλκού (Hope Simpson – Dickinson, 1979, 265).

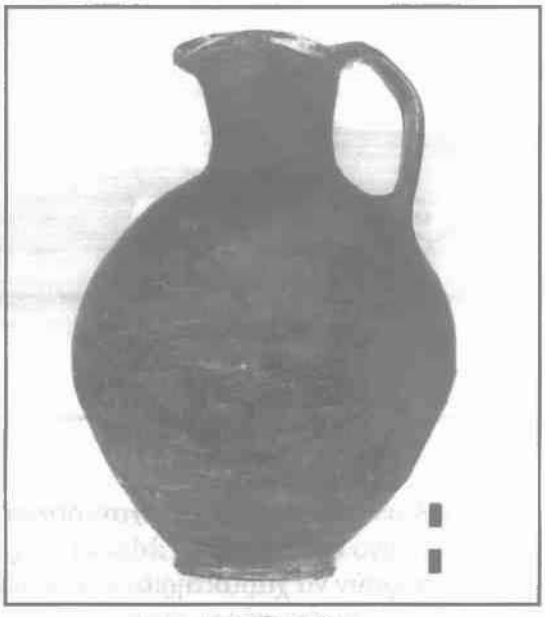

Φωτ. 2

Προχωρώντας προς νότον στην νέα επέκταση του σχεδίου πόλης της Λαμίας στη θέση Βαλόγουρνα σε οικόπεδο με αφορμή την εκσκαφή για την ανέγερση νέας οικοδομής αποκαλύφθηκαν κατάλοιπα κτιρίου ένας χώρος του οποίου πρέπει να ήταν πιθεώνας δηλ. χώρος αποθήκευσης σύμφωνα με τα θραύσματα αποθηκευτικών πίθων που συγκεντρώθηκαν μαζί με άλλα όστρακα αγγείων που χρονολογούν το κτίριο στους μυκηναϊκούς χρόνους (**Φωτ. 3**) (Δακορώνια, 1993, 199. Δακορώνια, 1999, 185, υποσημ. 5).

Στην ίδια περιοχή δυτικότερα σε δημοτικά έργα στην οδό Πλαταιών βρέθηκε συστάδα 12 τάφων ενός νεκροταφείου του οποίου δύο μικροί κιβωτιόσχημοι τάφοι χρονολογούνται στη υποπρωτογεωμετρική εποχή από δύο κύπελλα που βρέθηκαν ανά ένα εντός τους (**Φωτ. 4**). Ο ένας από αυτούς περιείχε και ένα χάλκινο κρίκο. Οι υπόλοιποι τάφοι ήταν κεραμοσκεπείς και κιβωτιόσχημοι ελληνιστικών χρόνων (Δακορώνια, 1993, 200 – 201).

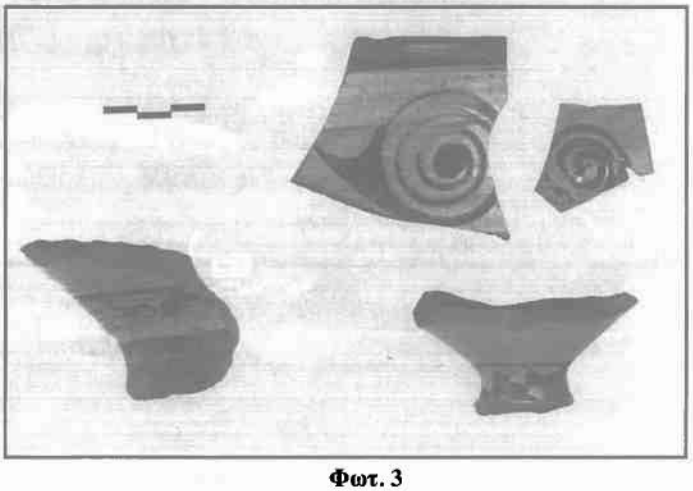

Φωτ. 3

Στην ίδια περιοχή επίσης στη νότια επέκταση του σχεδίου πόλεως της Λαμίας σε ανώνυμη δημοτική οδό κοντά στην οδό Τανάγρας κατά τη διάρκεια

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. 4

εκσκαφών για την ανέγερση νέας οικοδομής βρέθηκαν και ανασκάφτηκαν δέκα τάφοι από τους οποίους πέντε ήταν κιβωτιόσχημοι γεωμετρικών χρόνων (**Φωτ. 5**), ένας ήταν ταφικός πίθος, τρεις κεραμοσκεπείς ελληνιστικοί και μία ανακομιδή γεωμετρικών επίσης χρόνων (Δακορώνια, 1995, 323 – 324). Οι τάφοι είχαν δεχτεί ανά ένα νεκρό συνεσταλμένο συνοδευόμενο συνήθως από κάποια κτερίσματα που στην παρούσα περίπτωση μπορούν να χαρακτηριστούν πλούσια εφόσον εκτός του συνήθους αριθμού αγγείων οι τάφοι περιείχαν και ικανό αριθμό μεταλλικών αντικειμένων όπως δύο σιδερένια μαχαίρια, σιδερένια στλεγγίδα, χάλκινους κρίκους, χάλκινα βραχιόλια (**Φωτ. 6**), χάλκινες πόρπες, όρμος (κολιέ) από λεπτές χάλκινες χάνδρες και χάλκινο ιππάριο.

Δυτικά της Λαμίας στην περιοχή του δημοτικού διαμερίσματος του

Φωτ. 5

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

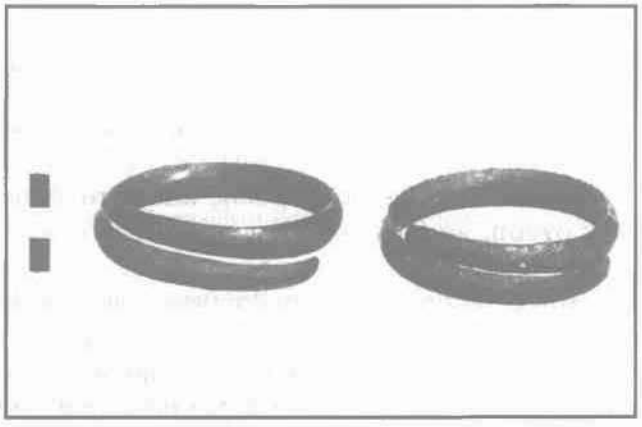

Φωτ. 6

Σταυρού στη θέση Μπικιόρεμα, που ακούστηκε συχνά κατά τη διάρκεια αυτού του Συνεδρίου έχουν σε διαδοχικές χρονιές ανασκαφεί καθ' όλο το μήκος της μισγάγγειας μέχρι την έξοδό της προς τον επαρχιακό δρόμο Λαμίας – Καρπενησίου θαλαμωτοί τάφοι των οποίων η διάνοιξη και η χρήση εκτείνονται χρονικά από την ΥΕΙΙΙΑ – Β περίοδο μέχρι τους αρχαϊκούς χρόνους δια μέσου της ΥΜ, ΠΓ και γεωμετρικής εποχών Δακορώνια, 1978, 136. Dakoronia, 1994, 235 – 236).

Τα ευρήματα των τάφων κυρίως αγγεία είναι αψευδείς μάρτυρες της διαχρονικής χρήσης τους. Εκτός από αγγεία οι τάφοι περιείχαν και πήλινα ειδώλια, χάλκινα όπλα και εξαρτήματα τουαλέτας και ενδυμασίας, σφραγιδολίθους, χάνδρες από διάφορα υλικά όπως καρνεόλη, ορεία κρύσταλλο κλπ. Ιδιαιτέρου ενδιαφέροντος είναι ένας σφραγιδοκύλινδρος από φαγεντιανή των Mitani δείγμα επικοινωνίας με την Ανατολική Μεσόγειο και ένα χρυσό διάδημα, σύμβολο εξουσίας ή υψηλής θέσης του κατόχου του στη κοινωνική ιεραρχία. Το διάδημα αυτό που σύμφωνα με άλλα γνωστά παράλληλα χρονολογείται σε πρωιμότερη εποχή από την πρώτη χρήση των τάφων, σηματοδοτεί το βορειότερο σημείο εύρεσης αυτού του τύπου διαδήματος στην Ηπειρωτική Ελλάδα και στο μυκηναϊκό κόσμο γενικότερα. Η εύρεσή του σε θαλαμωτό τάφο της ΥΕ ΙΙΙΑ – Β περιόδου δικαιολογείται μόνον σαν κειμήλιο της οικογενείας που προσφέρθηκε σε κάποιο προσφιλές και σημαίνον μέλος της.

Μετά από αυτή την κατά το δυνατό σύντομη παρουσίαση των νέων δεδομένων σχετικά με την αρχαιότητα της περιοχής της Λαμίας θα διερωτάστε ποιο είναι το τελικό αποτέλεσμα. Παρατηρούμε ότι όλες οι προαναφερθείσες θέσεις βρίσκονται γύρω από το κάστρο της Λαμίας σε απόσταση που κυμαίνεται από τα 4χλμ έως τα 6χλμ. Η απόσταση αυτή έχει παρατηρηθεί ότι είναι εύλογη για την διασπορά μικρών οικιστικών συνόλων στην αρχαιότητα και ικανοποιητική για να εξυπηρετήσει όλες τις ζωτικές δραστηριότητες τέτοιων οικισμών όπως καλλιέργειες, δημόσια έργα, ασφάλεια, επικοινωνία, εμπόριο. Το πρώτο ασφαλές συμπέρασμα είναι η ύπαρξη μικρών οικισμών γύρω από το Κάστρο το οποίο κατοικεί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ται από τους προϊστορικούς χρόνους και όχι τυχαία εφόσον όπως ήδη επισημάνθηκε η θέση του είναι καίριας στρατηγικής σημασίας. Η σημασία του Κάστρου λοιπόν είναι η γενεσιουργός αιτία της δημιουργίας της μεγάλης Λαμίας που φαίνεται να προκύπτει μετά τα Περσικά από συνοικισμό των κατοίκων των δορυφόρων οικισμών οι οποίοι αντιμετώπισαν τον κίνδυνο της ξένης εισβολής και κατανόησαν την ανάγκη ύπαρξης μιας οχυρής και ισχυρής πόλης που θα προσφέρει προστασία από έξωθεν επεμβάσεις κάτι που η παραδοσιακή πρωτεύουσα η Τράχις δεν τους εξασφάλισε όταν μάλιστα με τη βοήθεια ξένης επέμβασης, της Σπάρτης, υποσκελίζεται από την νέα πόλη την Ηράκλεια και οι Μαλιείς συρρικνώνονται στη βόρεια του Σπερχειού περιοχή υπό την πίεση των Οιταίων. Τέτοιου είδους συνοικισμοί ή πιο μοντέρνα συνασπισμοί ήταν γνωστοί στην αρχαιότητα και το πιο γνωστό παράδειγμα είναι ο συνοικισμός των Αθηνών στον οποίο πρωτοστάτησε κατά την παράδοση και ένας από τους πιο γνωστούς ήρωες της αρχαιότητας ο Θησέας.

Ο συνοικισμός λοιπόν και η χρήση του ονόματος Λαμία πρέπει να συνέβησαν στο δεύτερο μισό του 5ου αι. π.Χ. και δεν είναι τυχαίο ότι επελέγη το όνομα Λαμία που συνδέει άμεσα τη νέα πρωτεύουσα με την παλιά της οποίας η μυθική βασίλισσα λεγόταν Λαμία.

Τελειώνοντας θα πρέπει να υπερασπιστούμε και τον Ηρόδοτο οποίος περιγράφοντας την πορεία του Ξέρξη δεν αναφέρει τη Λαμία αλλά μία πόλη κοντά στο Σπερχειό την Αντίκυρα. Για μεν την Αντίκυρα τα ανασκαφικά δεδομένα μπορούν να στηρίξουν την άποψη ότι βρισκόταν στην περιοχή της Βαλόγουρνας που πράγματι βρίσκεται κοντά στον ποταμό. Η δε σιωπή του Ηροδότου και του Θουκυδίδη σχετικά με τη Λαμία ίσως δικαιολογείται από το γεγονός που έχουν υποπτευθεί και σύγχρονοι μελετητές ότι δηλαδή ήταν ένας μικρός οικισμός στο Κάστρο χωρίς σημασία και δύναμη αντίστασης τον οποίο αγνόησε ο Ξέρξης που θα ακολούθησε την παραλιακή και ομαλότερη διαδρομή.

Βιβλιογραφία

Bequignon 1937 = Yves Bequignon, La vallee du Spercheios, Paris 1937.

Δακορώνια 1982 = Δακορώνια Φανουρία, Δαμιακά Ι, ΑΑΑ, XV, 1982, 261 κ.ε.

Δακορώνια 1993 = Δακορώνια Φανουρία, Δημοτική οδός, ΑΔ, 48, Χρονικά 1993, 200 – 201.

Dakoronia 1994 = Fanouria Dakoronia, Spercheios valley and the adjacent area in Late Bronze Age and Early Iron Age, Actes du Colloque International Lyon, 1990, La Thessalie, Quinze annees des recerches archaeologiques, BILANS ET PERPECTIVES, Athenes 1994, 233ff.

Δακορώνια 1995 = Δακορώνια Φανουρία, Οικόπεδο Τσιαβάκη – Λαμία, ΑΔ, 50, Χρονικά 1995, 323 κ.ε.

Δακορώνια 1998 = Δακορώνια Φανουρία, Αγία Παρασκευή, ΑΔ 53, Χρονικά 1998, 385.

Δακορώνια 1999 = Δακορώνια Φανουρία, Νομός Φθιώτιδας: Μέρος του Μυκηναϊκού

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κόσμου ή της περιφέρειας του, Πρακτικά Α' Διεθνούς Διεπιστημονικού Συμποσίου, Λαμία 1994 (Λαμία 1999), 181 κ.ε.

Δακορώνια 2000 = Δακορώνια Φανουρία, Οι πρώιμες φάσεις της ΥΕ περιόδου στο Νομό Φθιώτιδας, 1η Επιστημονική Συνάντηση «Το έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ. στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της» Βόλος 2000, 35 – 37.

Μπούγια 1995 = Πολυξένη Μπούγια, Γαλανέϊκα, οδός 39, ΑΔ, 50, Χρονικά 1995, 328.

Παπακωνσταντίνου 1994 = Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου, Το Κάστρο της Λαμίας, Αθήνα 1994.

Papakonstantinou 2005 = M. F. Papakonstantinou, I risultati della ricerca archeologica attuale dap arte della XIV Eforia delle Antichita Preistoriche a Classiche in rapporto ai dati di Staehlin, in L' opera e l' importanza di Friedrich Staehlin, Milano 2005, 95 – 110.

Ross, 1851 = Ross Ludwig, Wanderungen in Griechenland im Gefolge dew Koenigs Otto und der Koenigin Amalie, mit besonderer Rucksicht auf Topographie und Geschichte, Halle 1851.

Sakellariou 1977 = Michel Sakellariou, Peuples Prehelleniques d' Origine Indo – europeenne, Athens 1977.

Σταμούδη 1994 = Αικατερίνη Σταμούδη, Ταράτσα – Αγία Παρασκευή, ΑΔ, 49, Χρονικά 1994, 301 κ.ε.

Σταμούδη 2000 = Αικατερίνη Σταμούδη, Ταράτσα – Αγία Παρασκευή, Ένα πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο σε προάστειο της σύγχρονης Λαμίας, 1η Επιστημονική Συνάντηση, Το έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠ.ΠΟ στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της, Βόλος 2000, 39 κ.ε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Άννα Γιαλούρη
αρχαιολόγος

ΘΕΜΑ
Οι φραγκικοί πύργοι της Φθιώτιδας

Το 1204 η Κωνσταντινούπολη καταλαμβάνεται από τους Φράγκους της Δ΄ Σταυροφορίας. Ακολουθεί η διανομή των εδαφών, κατά την οποία τον ελλαδικό χώρο αναλαμβάνει να καταλάβει ο Βονιφάτιος Μομφερρατικός. Η Θεσσαλονίκη, η Λάρισα και γενικά η ανατολική Θεσσαλία, το έδαφος των Νέων Πατρών (σημ. Υπάτη) και η επαρχία της Αθήνας με το έδαφος των Μεγάρων περιέρχονται υπό την κυριαρχία του και παραχωρούνται ως φέουδα στους ευγενείς της ακολουθίας του. Δημιουργούνται μικρές ηγεμονίες, όπως της Λάρισας, του Αλμυρού και του Βελεστίνου, η μαρκιωνία της Βοδονίτσας (σημ. Μενδενίτσα), στην περιοχή των Θερμοπυλών, η βαρονία των Σαλώνων (σημ. Αμφισσα), στους πρόποδες του Παρνασσού και το δουκάτο των Αθηνών και Θηβών υπό τον Βουργούνδιο ευγενή Όθωνα ντε Λα Ρος.

Οι Δεσπότες της Ηπείρου σύντομα θα αποσπάσουν από τους Φράγκους τη Λάρισα (1211-12), τις Νέες Πάτρες και τη Λαμία (1218) και αργότερα τη Θεσσαλονίκη (1224), περιορίζοντας τα βόρεια όρια των φραγκικών κτήσεων στα στενά των Θερμοπυλών. Επίσης, οι Νέες Πάτρες θα αποτελέσουν μετά το 1271 έδρα ισχυρού και εκτεταμένου δουκάτου, υπό το νόθο γιο του Δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄, Ιωάννη Α΄ Δούκα.

Το 1310 εμφανίζονται στη Θεσσαλία και Στερεά οι Καταλανοί, καταλαμβάνοντας για λογαριασμό του δούκα των Αθηνών Βάλτερ ντε Μπριέν το Δομοκό και τον Αλμυρό. Οι Καταλανοί ήταν ισπανικά μισθοφορικά στρατεύματα στην υπηρεσία του Ανδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου ήδη από το 1303 αλλά στη συνέχεια ήρθαν σε ρήξη μαζί του και ανέπτυξαν ληστρική δραστηριότητα. Η παρουσία των Καταλανών θα αποβεί μοιραία, καθώς το 1311, στη μάχη του βοιωτικού Κηφισού ή σύμφωνα με νεότερη άποψη του θεσσαλικού Αλμυρού, το γαλλικό δουκάτο των Αθηνών καταλαμβάνεται από τους Καταλανούς. Αργότερα, μετά από το θάνατο του Ιωάννη Α΄ (1318), περιέρχεται υπό την εξουσία τους και το δουκάτο των Νέων Πατρών. Εκτός από την Αθήνα και τη Θήβα, τα δύο κυριότερα κέντρα του βουργουνδικού κράτους, η Δαύλεια, η Λιβαδειά και η Λαμία εξελίσσονται σε σημαντικά καταλανικά κέντρα. Το 1388 το δουκάτο των Αθηνών περιέρχεται υπό την κυριαρχία των Φλωρεντινών Ατσαγιόλι. Με την τουρκική κατάκτηση λήγει η περίοδος της φραγκοκρατίας, περίοδος ιδιαίτερα μακρά για την Ανατολική Στερεά, η οποία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μετά από την άλωση του 1204 δε θα αποτελέσει ξανά τμήμα του βυζαντινού κράτους[1].

Τα μνημεία που αντικατοπτρίζουν την ιστορία της περιόδου της φραγκοκρατίας είναι κυρίως κάστρα και πύργοι. Στα όρια του νομού Φθιώτιδας η περίοδος αυτή αντιπροσωπεύεται από τα κάστρα της Μενδενίτσας[2], της Λαμίας[3], της Υπάτης[4] και το γνωστό από τις πηγές ως Σιδηρόκαστρο[5] και μεμονωμένους πύργους σε διάφορα σημεία του νομού.

Ο P. Lock σε άρθρο του για τους φραγκικούς πύργους της Κεντρικής Ελλάδας[6] καταγράφει τους πύργους που εντοπίζονται στους νομούς Αττικής, Βοιωτίας, Φωκίδας και Φθιώτιδας, με εξαίρεση τους πύργους του νομού Εύβοιας, στους οποίους αφιερώνει ιδιαίτερη μελέτη[7]. Από τους πύργους της Κεντρικής Ελλάδας μόνο οι πύργοι της Αλιάρτου, του Θουρίου και της Αμφίκλειας είχαν απασχολήσει τους ερευνητές σε συσχέτιση με τις μεσαιωνικές οχυρώσεις της Μενδενίτσας, της Λιβαδειάς, της Άμφισσας και της Θήβας και η ίδρυσή τους αποδόθηκε στη χρήση

1. P. Lock. *The Franks in the Aegean, 1204-1500*, New York 1995, σ. 68-127, όπου και η σχετική νεότερη βιβλιογραφία και Μ. Σ. Κορδώση, Η κατάκτηση της Νότιας Ελλάδας από τους Φράγκους. Ιστορικά και τοπογραφικά προβλήματα, *Ιστορικογεωγραφικά* 1 (1986) 53-194 και ιδ. σ. 67-75. Επίσης W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα (1204-1566)*, Μετάφραση – Εισαγωγή – Σημειώσεις Αγ. Φουριώτη, Αθήνα 1960, σ. 67-74, 276 κ.ε., Α. Ρούβιο Υ Λιουκ, *Περί των καταλανικών φρουρίων της ηπειρωτικής Ελλάδας*, Μετάφραση: Γ. Ν. Μαυράκη (Εν Αθήναις 1912), Εισαγωγή: Κ. Κοτσίλη, Αθήνα 1987 και Επαμ. Ι. Σταματιάδου, *Οι Καταλανοί εν τη Ανατολή*, Αθήναι 1869.

2. Αποτέλεσε έδρα της μαρκιωνίας της Βοδονίτσας, η οποία ιδρύθηκε το 1204 από τον Λομβαρδό ιππότη Guido Pallavicini (A. Bon, Fortresses Medievales de la Grece Centrale, *BCH* 61 (1937) 148-163 και J. Koder - F. Hild, *Tabula Imrerii Byzantini. Band 1: Hellas und Thessalia*, Wien 1976, σ. 221-222 (λ. Muntonitsa)).

3. Το κάστρο του Ζητουνίου (Castro de Situm) οφείλει σε γενικές γραμμές τη σημερινή του μορφή στις επισκευές που δέχτηκε κατά την περίοδο της φραγκοκρατίας (J. Koder - F. Hild, ό. π., σ. 283-284 (λ. Zetunion) και Μ. - Φ. Παπακωνσταντίνου, *Το κάστρο της Λαμίας*, Αθήνα 1994, σ. 10-11 και 21).

4. Εκτός από τις συχνές αναφορές του κάστρου των Νέων Πατρών στις πηγές, η τοιχοδομία του παρουσιάζει χαρακτηριστικά που το εντάσσουν στην περίοδο της φραγκοκρατίας. Βλ. J. Koder - F. Hild, ό. π., σ. 223-224 (λ. Neai Patrai).

5. Βρίσκεται πλησίον του χωριού Κούβελος (Κάστρο της Ωριάς) και ταυτίζεται με το αναφερόμενο στο Χρονικό του Μορέως «Σιδερόκαστρο», το οποίο συνδέεται με γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά την περίοδο της λατινοκρατίας (Γ. Κόλιας, Σιδερόκαστρον, *ΕΕΒΣ* Ιʹ, 1936, σ. 72-82). Ο Α. Ρούβιο Υ Λιουκ, ό.π.., σ. 36-52, το τοποθετεί στην περιοχή της αρχαίας πόλης Ηράκλειας, στον Ασωπό ποταμό. Επίσης, J. Koder – F. Hild, ό.π., σ. 255-256 (λ. Siderokastron).

6. P. Lock, The Frankish Towers of Central Greece, *ABSA* 81(1986) 101-123, πίν. 1-2 (στο εξής P.Lock, ό.π.). Επίσης, του ιδίου The Medieval Towers of Greece, *Mediteranian Historical Review* 4 (1989) 129-145 και The Medieval Towers of Greece: a problem in chronology and function, in B. Arbel et al. eds, *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, London 1989, σ. 129-145.

7. P. Lock, The towers of Euboea: Lombart or Venetian; agrarian or srtategic, in P. Lock & G.D.R.Sanders, eds, *The Archaeology of Medieval Greece*, Oxford 1996, σ. 107-126.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τους ως παρατηρητήρια που εξασφάλιζαν τον έλεγχο της οδού από την Αθήνα στη Λαμία[8]. Η πληθώρα των πύργων δεξιά και αριστερά της παραπάνω οδού και μάλιστα σε σημεία μη στρατηγικά οδήγησε τον P. Lock στην καταγραφή τους ενώ η μελέτη των κοινών τους χαρακτηριστικών στη διαπίστωση ότι οι πύργοι της Κεντρικής Ελλάδας είναι κτισμένοι, στην πλειονότητά τους, σε αρχαίες θέσεις ή συνδέονται με κάποιο μεταγενέστερο οικισμό. Όσον αφορά δε στη χρονολόγηση και λειτουργία τους οι πύργοι αποτελούν κατά τον Lock πιθανότατα έργο Φράγκων ηγεμόνων που κτίστηκαν προκειμένου να προστατέψουν τη ζωή και την περιουσία των ιδιοκτητών τους, αποτελώντας κτίρια με προορισμό οικιστικό - αγροτικό και σε περίπτωση ανάγκης αμυντικό.

Σύμφωνα με την έρευνα του P. Lock ο αριθμός των πύργων ανέρχεται σε τριάντα[9], συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δε σώζονται αλλά είναι γνωστοί από τις περιγραφές των περιηγητών. Στην Αττική καταγράφονται τέσσερις πύργοι[10], στη Βοιωτία είκοσι[11], στη Φωκίδα τρεις[12] και τέλος στη Φθιώτιδα δύο, της Αμφίκλειας και της Τιθορέας. Οι τοπογραφικές έρευνες του J. Fossey[13] στην περιοχή της Οπουντίας Λοκρίδας θα εμπλουτίσουν τον κατάλογο του Lock με δύο ακόμη πύργους, έναν στη θέση «Παλαιόπυργος» Αταλάντης και έναν στις Λιβανάτες.

Το 2001 κατά τη διάρκεια εκσκαφών για ανέγερση οικίας σε ιδιωτικό οικόπεδο στην Αταλάντη αποκαλύφθηκε πύργος, η έρευνα του οποίου αποτέλεσε την αφορμή για την επανεξέταση του θέματος των πύργων που εντοπίζονται στο νομό Φθιώτιδας[14]. Έτσι, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, καθώς η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη, γνωρίζουμε την ύπαρξη εννέα πύργων, οι οποίοι εντοπίζονται στην Τιθορέα, στην Αμφίκλεια, στην Αταλάντη, όπου τρεις πύργοι, στις Λιβανάτες, στα Καμμένα Βούρ-

8. A. Bon, Fortresses Medievales de la Grece Centrale, *BCH* 61 (1937) 136-208.

9. Ο Lock παραθέτει στο τέλος του καταλόγου του τον πύργο της Δαύλειας στο νομό Βοιωτίας με την επιφύλαξη ότι πρόκειται για πυργόσπιτο (P. Lock, ό. π., σ. 123).

10. Ακρόπολης Αθηνών και Βαρνάβα (P. Lock, ό. π., σ. 111-112), στους οποίους θα προστεθούν αργότερα του Μαρκόπουλου (αρχ. Βραυρώνα) και της Ελευσίνας (P. Lock, The Medieval Towers of Greece: a problem in chronology and function, ό. π., σ. 132-133).

11. Αγίας Μαρίνας, Αντικύρρων, Γλα, Αλιάρτου, Χάρμας, Υψηλάντη, Λίμνης Υλίκης (δυτικό άκρο χερσονήσου Κληματαριάς), Κορώνειας, Λιβαδόστρου, Μελισσοχωρίου, Παλαιοπύργου, Πανάκτου, Παραλίμνης, Παρορίου, Πύργου, Σχηματαρίου, Τανάγρας, Τατίτζας, Θίσβης και Θουρίου (P. Lock, ό. π., σ. 113-121) .

12. Κύρρων (2 χλμ. ανατολικά της Ιτέας), Λιλαίας και Σουβάλας (P. Lock, ό. π., σ. 121-122).

13. J. Fossey, *The ancient topography of Opountian Lokris*, Amsterdam 1990, σ. 69-70 και 81.

14. Στην καταγραφή των πύργων συνέβαλε ο αρχαιολόγος κ. Π. Κουνούκλας, ο οποίος συμμετείχε και στην ανασκαφική διερεύνηση του πύργου της οδού Νικοτσάρα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

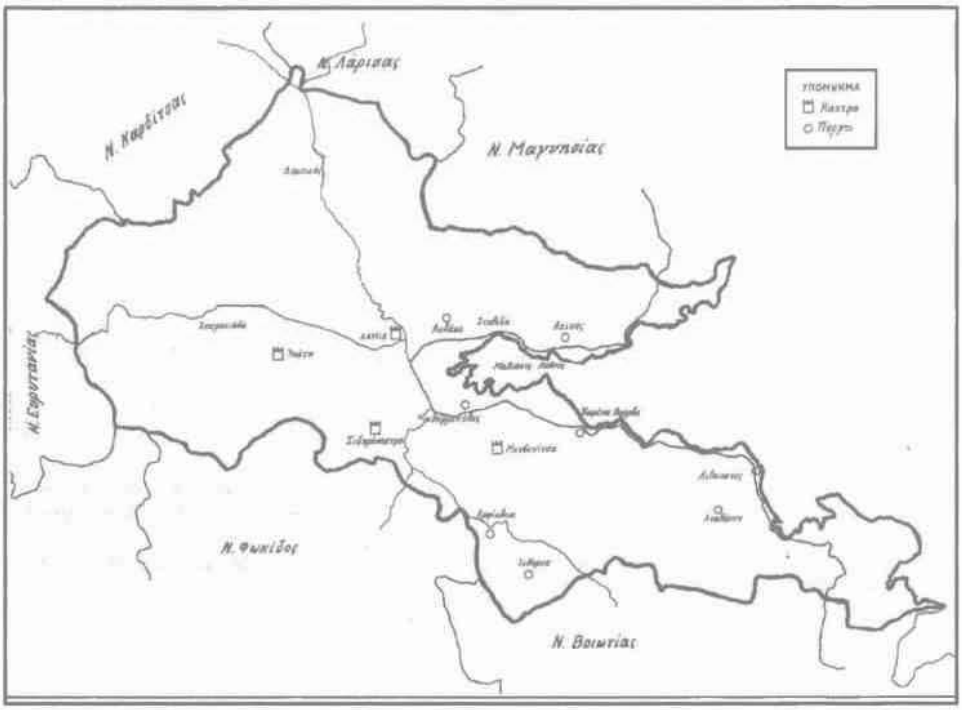

Πιν 1. Χάρτης Ν. Φθιώτιδας

λα, στο Αυλάκι και τέλος στον Αχινό (**πίν. 1**). Στο χάρτη σημειώνεται επίσης η θέση «Ψηλόπυργος», ανατολικά των Θερμοπυλών, όπου υπάρχουν ενδείξεις κατοίκησης. Ακολουθεί παρουσίαση των πύργων με αλφαβητική σειρά.

1. Αμφίκλεια

Ο πύργος βρίσκεται σε ύψωμα βορείως της Αμφίκλειας στο χώρο της αρχαίας ακρόπολης[15] (**πίν. 2**). Οι διαστάσεις του είναι 8,50Χ10,50μ. Το πάχος των τοίχων είναι 1,80μ., στη βάση, το οποίο μειώνεται σταδιακά προς τα άνω έως 1,45μ. Το μέγιστο σωζόμενο ύψος του είναι 8μ. Διατηρείται το ισόγειο, ο πρώτος όροφος και μέρος του δευτέρου. Στη κάτω μέρος του πύργου και ιδιαίτερα στις γωνίες χρησιμοποιούνται αρχαίοι λιθόπλινθοι, ενώ η υπόλοιπη τοιχοποιία αποτελείται από μεσαίου μεγέθους ημικατεργασμένους λίθους, πλινθία στους αρμούς και συνδετικό ασβεστοκονίαμα. Η είσοδος ανοίγεται στη νότια πλευρά του πύργου, σε

15. P. Lock, ό. π., σ. 122, J. Koder – F. Hild, ό.π., σ. 122, κατά την άποψη του οποίου ο πύργος της Αμφίκλειας αποτελεί τμήμα υστεροβυζαντινού συστήματος οχύρωσης κατά μήκος του βοιωτικού Κηφισού, (Π. Λαζαρίδης, *ΑΔ* 21 (1966): Χρονικά Β΄, σ. 246 και A. Bon, ό. π., σ. 148. Επίσης, Ι. Θ. Σφηκόπουλος, *Μεσαιωνικά κάστρα και πύργοι στη Ρούμελη*, Αθήνα 1981, σ. 60-61 και Χ. Μ. Ενισλείδη, *Η Αμφίκλεια (Το πόλισμα και η περί τον Παρνασόν χώρα)*, Αθήνα 1978, σ. 173).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πιν 2. Ο πύργος της Αμφίκλειας από ΝΔ.

ύψος 3μ. από το έδαφος, και αντιστοιχεί στο επίπεδο του πρώτου ορόφου. Το πλάτος της είναι 1,30μ.. Το άνω μέρος της, το οποίο ήταν τοξωτό, έχει καταρρεύσει. Δεξιά και αριστερά της εισόδου υπάρχουν υποδοχές για τη στερέωσης της ξύλινης προφανώς κλίμακας που διευκόλυνε την πρόσβαση στον πύργο. Εκτός από το άνοιγμα της εισόδου, στον πρώτο όροφο δεν υπάρχουν παράθυρα παρά μόνο δύο μικρές ορθογώνιες φωτιστικές θυρίδες στη νότια πλευρά και στενή τοξοθυρίδα στη δυτική. Το ισόγειο του πύργου δεν φέρει ανοίγματα και είχε αποθηκευτικό χαρακτήρα. Η κάλυψή του δε ήταν θολωτή αλλά το πάτωμα του πρώτου ορόφου ήταν από μαδέρια και δοκάρια στερεωμένα σε περβάζια που εξείχαν της εσωτερικής επιφάνειας του βορείου και νοτίου τοίχου κατά 0,20μ. και σε ύψος 2,50μ. από το έδαφος[16].

2. Α τ α λ ά ν τ η

Συμβολή οδών Νικοτσάρα και Μ. Αλεξάνδρου.

Το οικόπεδο, όπου εντοπίστηκε ο πύργος, βρίσκεται στις νότιες παρυφές της πόλης, στα ριζά του λόφου «Παλαιόπυργος». Ο πύργος είναι τετράγωνος με πλευρές μήκους 6,90μ., στη βάση, που μειώνεται σταδια-

16. Με παρόμοιο τρόπο στερεώνεται το πάτωμα στον πύργο του Θουρίου (P. Lock, ό.π., σ. 121).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πιν 3. Αταλάντη, Νικοτσάρα και Μ. Αλεξάνδρου. Γενική άποψη πύργου.

κά έως 6,40μ., μέχρι το ύψος της σωζόμενης ανωδομής (**πίν. 3**). Σώζεται στο επίπεδο του ισογείου και το μέγιστο ύψος του είναι 2,25μ. Οι τοίχοι είναι κτισμένοι με ημικατεργασμένους λίθους, στις παρειές, συναρμοσμένους με ελάχιστα κομμάτια πλίνθων και λιθορριπή από αργούς λίθους,

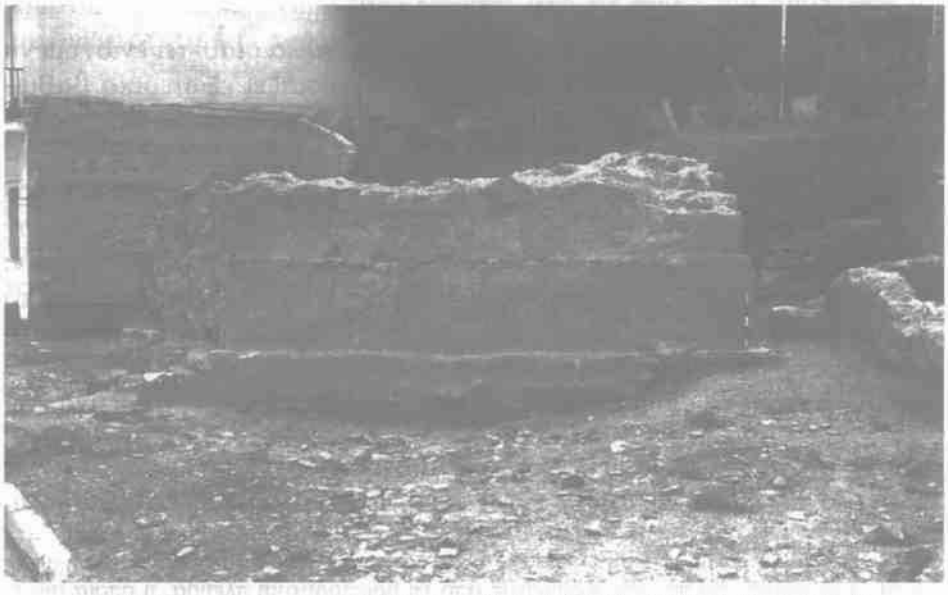

Πιν 4. Αταλαντη, Νικοτσαρα και Μ. Αλεξάνδρου Ο πυργος απο Δ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πιν 5. Αταλάντη, Νικοτσάρα και Μ. Αλεξάνδρου.
Η βορειοδυτική γωνία του πύργου.

στον πυρήνα. Στις γωνίες χρησιμοποιούνται κυβόλιθοι από πωρόλιθο προερχόμενοι από αρχαία κτίρια. Η συνδετική ύλη είναι λευκό ασβεστοκονίαμα με λίγες προσμίξεις. Οι εξωτερικές επιφάνειες των τοίχων είναι επιμελώς αρμολογημένες με ασβεστοκονίαμα, το οποίο καλύπτει τους αρμούς και απλώνεται σε μεγάλο μέρος των λίθων.

Ο πύργος δεν είναι θεμελιωμένος σε βάθος[17] αλλά διαθέτει ενισχυμένη επιφάνεια έδρασης (**πίν. 4**). Η βάση του παρουσιάζει εξωτερικά βαθμιδωτή διαμόρφωση, η οποία συντελεί στην αύξηση της επιφάνειας έδρασης του πύργου[18]. Η βαθμιδωτή βάση του πύργου ήταν επιπλέον ενισχυμένη με ξυλοδεσιές, όπως διαπιστώνουμε από τις υποδοχές οκτώ δοκαριών, ορθογώνιας διατομής, διαστάσεων 0,15Χ0,20μ., τοποθετημένων ανά ζεύγη μέσα στο πάχος των τοίχων και σε όλο το μήκος αυτών (**πίν. 5**). Αναμφίβολα, η βαθμιδωτή έδραση του πύργου σε συνδυασμό με το «δέσιμο» των πλευρών με ορθογώνιες δοκούς, ενίσχυαν τη στατική επάρκειά του.

Νοτιοδυτικά του πύργου αποκαλύφθηκε τμήμα κτιρίου, η έρευνα του

17. Η έλλειψη θεμελίωσης αποτελεί, σύμφωνα με τον P. Lock, ό. π., σ. 105, κοινό χαρακτηριστικό των πύργων της Κεντρικής Ελλάδας.

18. Αντίστοιχη διαμόρφωση, ως προς τον κατώτατο αναβαθμό θα πρέπει να υπήρχε και στο εσωτερικό του πύργου, κρίνοντας από τη βορειοδυτική πλευρά, η οποία σώζει εξέχουσα, κατά 0,30μ., υποθεμελίωση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

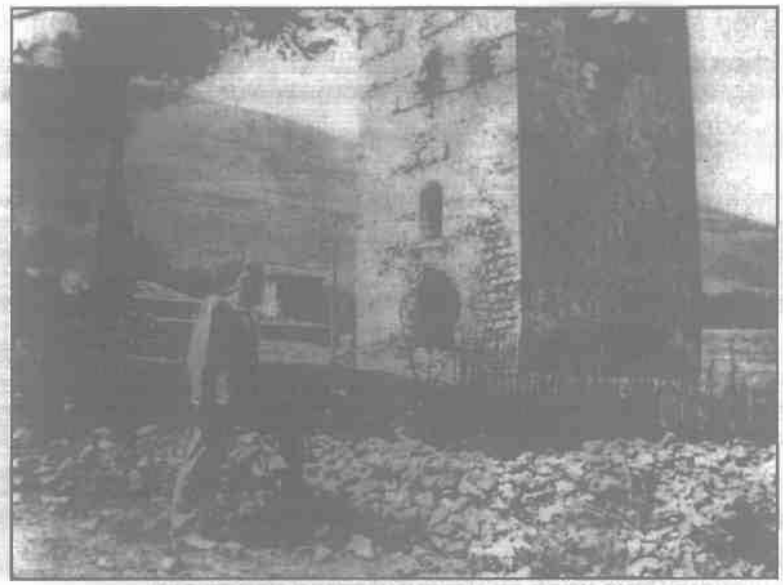

Πιν 6. Αταλάντη, «Κούλια». Ο πύργος από ΒΑ
(Μ. Κ. Χριστοφόρου, Η Οπουντία Λοκρίδα και η Αταλάντη, εικ. 83).

οποίου παρέμεινε ημιτελής και μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε για τη λειτουργία του. Η θέση του δίπλα στον πύργο πιθανότατα υποδηλώνει χρήση ή δραστηριότητα σχετική με τις ανάγκες αυτών που χρησιμοποιούσαν τον πύργο. Η ύπαρξη κτιρίων στο περιβάλλον πύργων, όπως φούρνων ή ελαιοτριβείων είναι γνωστή από τις πηγές και συνδέεται με την δυνατότητα του πύργου να κατοικηθεί[19].

3. Αταλάντη «Κούλια»

Ο Μ. Χριστοφόρου στο βιβλίο του για την Οπουντία Λοκρίδα και την Αταλάντη δημοσιεύει φωτογραφία της «Κούλιας» (**πίν. 6**), πύργου που βρισκόταν στο άλλοτε χωριό Μακεδονία του Δήμου Νέας Πέλλης, κοντά στην εκκλησία της Παναγίας και σε απόσταση 200μ. περίπου ανατολικά του προηγούμενου πύργου. Το 1857 ο πύργος είχε τρεις ορόφους που επικοινωνούσαν εσωτερικά με στενή ξύλινη σκάλα και χρησίμευε ως στρατώνας. Το 1902 το οικόπεδο, στο κέντρο του οποίου βρισκόταν ο πύργος, παραχωρήθηκε αντί του ποσού των 550 δρχ. στο δικηγόρο Γεώργιο Τσικόπουλο και στη συνέχεια, αφού άλλαξε πολλούς ιδιοκτήτες, ο πύργος κατεδαφίστηκε το 1957, προκειμένου να ανεγερθεί στο οικόπεδο οικία. Στο παραχωρητήριο του 1902 επιβεβαιώνεται ότι ο πύργος είχε τρία πατώματα και χρησίμευε άλλοτε ως στρατώνας. Αναφέρεται ότι η ξυλεία

19. P. Lock, ό. π., σ. 110.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του διατηρούνταν κατά το ήμισυ σε σχετικά καλή κατάσταση. Από το διάγραμμα του παραχωρητηρίου, το οποίο αποδίδεται σε κλίμακα 1:500, συνάγεται ότι ο πυργος ήταν σχεδόν τετράγωνος, διαστάσεων 7Χ6,50μ., με τοίχους πάχους 1μ.[20].

Το 1936 ο πύργος διατηρούνταν σε σχετικά καλή κατάσταση. Κρίνοντας από το λόφο στο βάθος της φωτογραφίας, που δεν είναι άλλος από τον «Παλαιόπυργο» και ο οποίος προσδιορίζει το νότο, έχουμε άποψη του πύργου από βορειοανατολικά. Η είσοδος ανοίγεται στην ανατολική πλευρά του πύργου και αντιστοιχεί στο επίπεδο του πρώτου ορόφου. Είναι τοξωτή με λίθινο κατώφλι. Ψηλότερα στην ίδια πλευρά φαίνονται δύο μικρά ορθογώνια ανοίγματα, ένα στον ίδιο άξονα με την είσοδο και ένα λίγο δεξιότερα, ενώ ακόμη ψηλότερα διακρίνονται μεταγενέστερες συμπληρώσεις της τοιχοποιίας. Στη βόρεια πλευρά, στο επίπεδο του δευτέρου ορόφου, υπήρχε πιθανόν άνοιγμα, το οποίο διευρύνθηκε λόγω κατάρρευσης της τοιχοποιίας. Στην ανατολική πλευρά, κάτω ακριβώς από την είσοδο του πύργου, βλέπουμε μεγάλο άνοιγμα, το οποίο προφανώς δημιουργήθηκε κατά τη μεταγενέστερη χρήση του.

4. Αταλάντη
«Παλαιόπυργος»

Ο πύργος δέσποζε άλλοτε στην κορυφή του λόφου «Παλαιόπυργος»[21]. Σήμερα διατηρείται σε κακή κατάσταση. Σώζεται μόνο η βόρεια πλευρά (**πίν. 7**), μήκους 8,10 μ. και πάχους 1,65μ. και τμήμα της ανατολικής, μέχρι μήκους 3,70μ.. Η τοιχοποιία είναι παρόμοια με του πύργου της οδού Νικοτσάρα και η βάση του παρουσιάζει την ίδια βαθμιδωτή διαμόρφωση.

Η Αταλάντη, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες θέσεις της Κεντρικής Ελλάδας, παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να έχει τρεις, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, πύργους, οι οποίοι εντοπίζονται στην κορυφή και στα ριζά του λόφου «Παλαιόπυργος», όπου πιθανόν περιορίστηκε στα βυζαντινά χρόνια ο άλλοτε εκτεταμένος οικισμός του Οπούντος[22]. Οι παραπάνω πύργοι

20. Μ. Κ. Χριστοφόρου, Η *Οπουντία Λοκρίδα και η Αταλάντη*, Μέρος Πρώτο, Αθήνα 1991, σ. 206-208, εικ. 83. Δεδομένου ότι ο πύργος είχε τρεις ορόφους υπολογίζεται από τον συγγραφέα το ύψος του σε 10-11μ.

21. Μ. Κ. Χριστοφόρου, ό. π., σ. 208-209. Σύμφωνα με τον J. Fossey, *The ancient topography of Opountian Lokris*, Amsterdam 1990, σ. 69-70, οι διαστάσεις του πύργου είναι 9Χ6 μ. και σώζεται η γένεση της θολωτής κάλυψης του ισογείου, την ύπαρξη της οποίας δεν κατέστη δυνατόν να διαπιστώσουμε κατά την επιτόπια έρευνα.

22. Περί Οπούντος και Αταλάντης στα αρχαία χρόνια βλ. F. Dakoronia, Homeric towns in East Lokris: Problems of identification, *Hesperia* 62 (1993) 115 κ.ε. και στα παλαιοχριστιανικά Β. Συθιακάκη – Κριτσιμάλλη, Ιστορική τοπογραφία της Φθιώτιδας κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο, *Πρακτικά Ιου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Λαμία, 3-4 Νοεμβρίου 2001)*, Λαμία 2002, σ. 62-63.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πιν 7. Αταλάντη, «Παλαιόπυργος». Η βόρεια πλευρά του πύργου.

και τμήμα τοίχου στην πλαγιά του ίδιου λόφου[23], το οποίο κρίνοντας από την τοιχοποιία ανήκει σε σύγχρονη με τους πύργους κατασκευή, υποδηλώνουν τη σημασία της πόλης που εμφανίζεται για πρώτη φορά με το όνομα *Talantum* στην *partitio Romaniae*[24]. Η Αταλάντη υπήρξε ένα από τα τέσσερα λιμάνια του γαλλικού δουκάτου των Αθηνών και αργότερα κατά την περίοδο της καταλανοκρατίας η βαρονία της Αταλάντης μαζί με την βοιωτική Καρδίτσα (σημ. Ακραίφνιο) αποτέλεσαν έδρα των αδελφών *Puigpardines*, αυθεντών *de la Cardanitsa e del Talandi*[25]. Ο ρόλος της Αταλάντης ως λιμάνι με εμπορική δραστηριότητα πιστοποιείται και από τον Καταλανικό Άτλαντα, όπου μεταξύ των λιμανιών της Φθιώτιδας συμπεριλαμβάνεται και η *Talandi*[26].

5. Αυλάκι

Στη θέση «Παλαιόπυργος» Αυλακίου είχαν εντοπισθεί, στις αρχές του περασμένου αιώνα, από τον Ν. Παππαδάκη, ερείπια πύργου κτισμένου με αρχαίο υλικό, τα οποία οδήγησαν στην ταύτιση της θέσης με την

23. Το πάχος του σωζόμενου τοίχου, μόλις 0,80μ., αποκλείει την πιθανότητα να αποτελεί τμήμα οχυρωματικού περιβόλου χωρίς βέβαια να αποκλείεται η ταύτισή του με υδραγωγείο (Π. Παπαναγιώτου, *Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδος*, Αθήνα 1971, σ. 255, όπου αναφέρεται η ύπαρξη φραγκικής - καταλανικής οχυρώσεως και αγωγού ύδρευσης, πάνω από το υδραγωγείο της Μακεδονίας).

24. A. Carile, Partitio terrarum imperii romaniae, *Studi Veneziani* 7 (1965) σ. 220, 287.

25. J. Koder – F. Hild, ό. π., σ. 126 και W. Miller, ό. π., σ. 110, 370, 393

26. Γ. Τόλιας, Πολίχνες στον αρχαίο δρόμο. Στοιχεία για τη Λοκρίδα κατά τους νεότερους χρόνους, *Λοκρίδα. Ιστορία και Πολιτισμός*, Έκδ. Κτήμα Χατζημιχάλη, σ.178.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γνωστή από τις λατινικές πηγές *Ravenica*[27]. Η *Ravenica* αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Βενιαμήν της Τουδέλης ως οικισμός με εκατό οικογένειες Εβραίων. Στην πόλη αυτή έλαβαν μέρος οι δύο συνελεύσεις (παρλαμέντα) που συγκλήθηκαν από τον αυτοκράτορα Ερρίκο, το 1209 και 1210, προκειμένου να ρυθμιστούν ζητήματα διοικητικής και εκκλησιαστικής φύσεως. Η θέση τη πόλης, η οποία σύμφωνα με επιστολή του πάπα Ιννοκέντιου Γ΄ (1211) βρισκόταν κάτω από τη Λαμία *(castrum de Situm super Ravenica)*, δεν έχει εντοπισθεί[28], όπως και τα ερείπια του πύργου που είδε ο Ν. Παππαδάκης το 1920.

6. Αχινός

Ο πύργος του Αχινού[29] **(πίν. 8)** βρίσκεται στο λόφο της αρχαίας και βυζαντινής ακρόπολης του Εχίνου[30]. Είναι τετράγωνος με πλευρά μήκους 5,70 μ., πάχος τοίχων 1μ. και μέγιστο ύψος που υπολογίζεται σε 13μ., περίπου. Είναι κτισμένος με αρχαίες λιθόπλινθους τοποθετημένες σε δόμους. Στο κάτω μέρος του πύργου οι σειρές των λιθοπλίνθων είναι συναρμοσμένες, κυρίως στους οριζόντιους αρμούς, με μικρές πέτρες και πλινθία, ενώ από το επίπεδο του πρώτου ορόφου και άνω κάθε δόμος εναλλάσσεται με σειρά μικρών ορθογωνισμένων λίθων, διατεταγμένων με αυστηρή κανονικότητα και διακοσμητική διάθεση. Η συνδετική

Πιν 8. Ο πύργος του Αχινού.

27. Νικ. Γ. Παππαδάκης, *ΑΔ* 6 (1920-21): Παράρτημα σ. 146 και W. Miller, ό. π., σ. 117-119.

28. Ο J. Koder την τοποθετεί, βάσει της πληροφορίας που αντλείται από την επιστολή του Ιννοκέντιου, στις νότιες ακτές του Μαλιακού, ΒΔ των Θερμοπυλών ή στην περιοχή της Σκάρφειας (J. Koder – F. Hild, ό. π., σ. 251).

29. J. Koder – F. Hild, ό. π., σ. 152, Π. Λαζαρίδης, *ΑΔ* 16 (1960): Χρονικά, σ. 163 και L. W. Daly, Echinos and Joustinian's fortifications in Greece, *AJA* 46 (1942) 504-505, εικ. 10.

30. Για τον Αχινό στην αρχαιότητα βλ. Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου, Ιστορικό περίγραμμα, μνημειακή τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα μιας αρχαίας θεσσαλικής πόλης στον Αχινό Φθιώτιδος, *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας (Λαμία, 3-4 Νοεμβρίου 2001)*, Λαμία 2002, σ. 25-33 και γενικά στα παλαιοχριστιανικά χρόνια Β. Συθιακάκη – Κριτσιμάλλη, ό.π., σ. 51-52, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

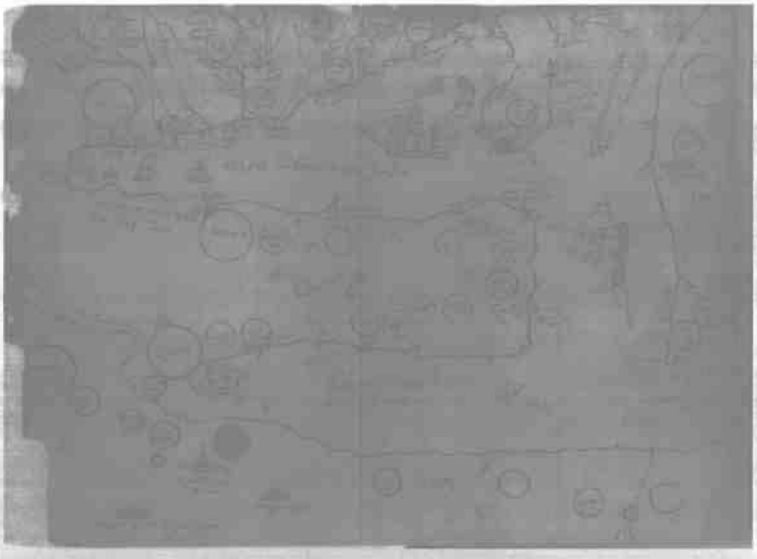

Πιν 9. Χάρτης Α. Φιλιππίδη, όπου σημειώνεται το Παλιροχώρι (Θ. Κ. Σπεράντζα, Τα περισωθέντα έργα του Α. Φιλιππίδη).

ύλη είναι ασβεστοκονίαμα. Σε αντίθεση με την ιδιαίτερα επιμελημένη εξωτερική όψη του πύργου, οι εσωτερικές όψεις των τοίχων είναι με ημικατεργασμένους λίθους και ασβεστοκονίαμα.

Ο πύργος αποτελείται από ισόγειο, πρώτο και δεύτερο όροφο. Η εσωτερική διαίρεση του πύργου γινόταν με ξύλινα πατώματα, όπως φαίνεται από τα υπολείμματα των δοκαριών ή τα ίχνη των υποδοχών τους στις εσωτερικές επιφάνειες των τοίχων. Το ισόγειο ήταν αρχικά κλειστό και αναμφίβολα θα χρησιμοποιούνταν ως αποθηκευτικός χώρος. Η πρόσθια πλευρά του πύργου ενισχύεται εσωτερικά με τοιχοποιία που φτάνει μέχρι το επίπεδο του κατωφλίου της εισόδου. Η είσοδος του πύργου είναι τοξωτή, βρίσκεται σε ύψος 3μ. από τη στάθμη του εδάφους και αντιστοιχεί στο επίπεδο του πρώτου ορόφου. Στο κάτω μέρος της εισόδου υπάρχουν οι υποδοχές στερέωσης της ξύλινης κλίμακας που οδηγούσε στο εσωτερικό του πύργου. Στο δυτικό τοίχο, στο επίπεδο του πρώτου ορόφου, υπάρχει λίθινος κρουνός, ενώ στην πίσω πλευρά ανοίγεται στενή τοξοθυρίδα. Στην πρόσθια όψη του πύργου, στο επίπεδο του δευτέρου ορόφου, ανοίγεται παράθυρο με λίθινο τοξωτό πλαίσιο. Μέσα στο πάχος των τοίχων και στους δύο ορόφους υπάρχουν τζάκια που εξασφάλιζαν κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης στους ενοίκους του πύργου[31].

Ο πύργος έχει υποστεί κατά καιρούς διάφορες επεμβάσεις, στις οποίες οφείλονται τα δύο μεγάλα ανοίγματα στα χαμηλότερα μέρη του και ένα μικρότερο ορθογώνιο άνοιγμα στην πρόσθια πλευρά του.

31. Τζάκι υπάρχει και στον «Παλαιόπυργο» Βοιωτίας (P. Lock, ό.π., σ. 118).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

7. Καμένα Βούρλα

Ο Αργύρης Φιλιππίδης κατά την περιήγηση του σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας το 1815 πέρασε από την περιοχή των Καμένων Βούρλων και αναφέρει την ύπαρξη παλαιού φρουρίου και χαμηλότερα σε δασώδη έκταση κοντά στη θάλασσα, μικρό οικισμό, το «Παλιροχώρι», το οποίο σημειώνει σε αυτοσχέδιο χάρτη (**πίν. 9**). Ο ασήμαντος αυτός οικισμός αποτελούνταν από επτά σπίτια, όπου κατοικούσαν πέντε - έξι φτωχιές οικογένειες, και έναν παλαιό πύργο, ο οποίος σύμφωνα με τον Α. Φιλιππίδη βρισκόταν ανατολικά της μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος[32].

Πιν 10. Ο πύργος των Λιβανατών.

Ο πύργος δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί, εκτός και εάν δε σώζεται, αλλά ανατολικά της μονής, σε πλάτωμα με το τοπωνύμιο «Καστρί», εντοπίζονται ίχνη κτιρίων και επιφανειακή αβαφής και εφυαλωμένη κεραμεική, στοιχεία ενδεικτικά της ύπαρξης οικισμού στη θέση αυτή,

32. Θ. Κ. Σπεράντζα, *Τα περισωθέντα έργα του Αργύρη Φιλιππίδη. Μερική Γεωγραφία – Βιβλίον Ηθικόν*, Αθήναι 1978, σ. 103 και Μ. Κ. Χριστοφόρου, Οδοιπορικό στην Ανατολική Λοκρίδα το 1815 του Αργύρη Φιλιππίδη, *Λοκρικά Χρονικά* 3 (1997) 118, 122. Ο Α. Φιλιππίδης αναφέρει την ύπαρξη πύργων σε ορεινές διαβάσεις και περάσματα, στους οποίους ήταν εγκατεστημένες φρουρές (οι σεϊμένιδες) με προορισμό την ασφαλή διακίνηση των περαστικών έναντι καταβολής του ανάλογου χρηματικού ποσού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι πύργοι στην είσοδο και στην έξοδο του περάσματος της Φουτάνας που οδηγούσε από το Δαδί (Αμφίκλεια) στη Μενδενίτσα, όπου φύλαγαν τρεις φρουρές, σε απόσταση μιας ώρας η μία από την άλλη. Οι δύο από τις φρουρές ήταν εγκατεστημένες σε πύργους, ενώ η τρίτη σε ένα «παλαιοκκλήσι» (σ. 73-74).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πιν 11. Τιθορέα. Ο βορειοδυτικός πύργος της αρχαίας οχύρωσης και το μεσαπύργιο.

παθανόν του Παλιροχωρίου που είδε ο Α. Φιλιππίδης ή του υπερκείμενου του φρουρίου. Η θέση του πύργου κοντά στην παραλιακή γραμμή, η συσχέτισή του με υπερκείμενο φρούριο και με τους υπόλοιπους πύργους και τα κάστρα που ελέγχουν τον Μαλιακό κόλπο, οδηγούν στην εικασία ότι ο πύργος ήταν φραγκικός.

8. Λιβανάτες

Ο πύργος βρίσκεται στην κορυφή του λόφου της αρχαίας ακρόπολης του Κύνου, στη θέση «Πύργος». Διατηρείται σε κακή κατάσταση και φαίνεται να έχει δεχτεί νεότερες επεμβάσεις (**πίν. 10**). Η νότια πλευρά του πύργου, η οποία αποτελεί και τη μοναδική που σώζεται σε όλο της το μήκος, μετρά 5,30μ. και έχει μέγιστο ύψος 1μ. περίπου. Οι τοίχοι του έχουν πάχος 1,30-1,40μ. και είναι κτισμένοι με λιθόπλινθους από την αρχαία οχύρωση, μικρές πέτρες και πλινθία[33].

33. J. Fossey, ό. π., σ. 81, εικ. 15. Η μελέτη από τον Π. Κουνούκλα των αρχιτεκτονικών καταλοίπων του οικισμού, που ανεσκάφη κατά το παρελθόν από την Επίτιμο Έφορο Αρχαιοτήτων κ. Φ. Δακορώνια, οδηγεί στη διαπίστωση ότι τμήματα τοίχου, ικανού πάχους 0,85μ., θα μπορούσαν να ανήκουν σε περίβολο του πύργου. Εάν όντως πρόκειται για περίβολο τότε θα είναι ο μοναδικός στην περιοχή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Πιν 12. Λεπτομέρεια τοιχοποιίας μεσαπυργίου.

9. Τιθορέα

Η Τιθορέα περιλαμβάνεται στον κατάλογο του P. Lock με πύργο ευρισκόμενο στα υψώματα νοτιοδυτικά του οικισμού, όπου δεν κατέστη δυνατόν να φτάσει ο ίδιος, όταν την επισκέφθηκε το 1984[34]. Επίσης, ο J. Koder αναφέρει την ύπαρξη τετράγωνου πύργου κτισμένου με αρχαίο υλικό σε β΄ χρήση, τον οποίον εντόπισε κατά την περιήγηση του στην περιοχή το 1970, χωρίς όμως να αναφέρει την ακριβή θέση του[35]. Η συμπλήρωση του πρώτου από βόρεια μεσαπυργίου της δυτικής πλευράς της αρχαίας οχύρωσης (**πίν. 11-12**) με μικρές πέτρες, πλινθία και ασβεστοκονίαμα υποδηλώνει την ενίσχυση της αμυντικής επάρκειας της οχύρωσης και πιθανόν να σχετίζεται με τη χρήση του βορειοδυτικού γωνιακού πύργου κατά την περίοδο της φραγκοκρατίας.

Οι πύργοι της Φθιώτιδας παρουσιάζουν σε γενικές γραμμές κοινά χαρακτηριστικά με τους υπόλοιπους πύργους της Κεντρικής Ελλάδας, τόσο ως προς την επιλογή της θέσης, όσο και ως προς τη δομή τους. Είναι κτισμένοι σε θέσεις που είχαν κατοικηθεί από την αρχαιότητα και οι οποίες εντοπίζονται κατά μήκος του Μαλιακού κόλπου και στην κοιλάδα του βοιωτικού Κηφισού. Τα φυσικά πλεονεκτήματα που διέθεταν οι από παλιά κατοικημένες θέσεις και τα διαθέσιμα υλικά δόμησης, που όπως

34. P. Lock, ό. π., σ. 122. Γενικά για την αρχαία οχύρωση της Τιθορέας L. B. Tillard, The fortifications of Phokis, *BSA* 17 (1910-11) 56-60 και 71 κ.ε...

35. J. Koder – F. Hild, ό. π., σ. 276.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

είδαμε εκτιμήθηκαν ιδιαιτέρως στην περίπτωση της Αμφίκλειας και του Αχινού, αποτέλεσαν ισχυρό κίνητρο για την επιλογή τους[36].

Ως προς τη δομή τους, οι πύργοι έχουν τετράγωνη συνήθως κάτοψη, παχείς τοίχους και παρόμοια τοιχοποιία ως προς τη γενικότερή της σύνθεση. Διαιρούνται σε ισόγειο και δύο ή τρεις ορόφους. Στα σωζόμενα παραδείγματα, το ισόγειο δεν φέρει θολωτή κάλυψη, σε αντίθεση με το σύνολο των πύργων της Κεντρικής Ελλάδας[37] . Η πρόσβαση σε αυτό ήταν εφικτή μόνο από το εσωτερικό του πύργου και προφανώς χρησίμευε για την αποθήκευση προϊόντων. Τα πατώματα των ορόφων ήταν ξύλινα και η μεταξύ τους επικοινωνία θα γινόταν με ξύλινες σκάλες. Η είσοδος ανοίγεται κατά κανόνα στον πρώτο όροφο, ενώ τα παράθυρα από τον δεύτερο και άνω. Κανένας από τους πύργους δε σώζεται ακέραιος.

Η ακριβής χρονολόγηση των πύργων δεν είναι δυνατή. Ακόμη και η ανασκαφική διερεύνηση του πύργου της οδού Νικοτσάρα στην Αταλάντη, δεν κατέστη δυνατόν να δώσει απάντηση στο χρονολογικό πρόβλημα κατασκευής του πύργου, πέρα από μια γενική ένταξή του στην υστεροβυζαντινή περίοδο. Το γεγονός πάντως ότι οι πύργοι αυτοί βρίσκονται σε περιοχές που αποτέλεσαν έδρες Φράγκων ή Καταλανών αυθεντών ενισχύει τη συσχέτισή τους με αυτούς και τη δραστηριότητα που ανέπτυξαν στις περιοχές που τους παραχωρήθηκαν ως φέουδα και προσδίδει στους πύργους έναν χαρακτήρα οικιστικό και αμυντικό, συγχρόνως, καθώς από τη μια φαίνονται να συμβολίζουν το μέγεθος της δύναμης και εξουσίας του ιδιοκτήτη και από την άλλη να εξασφαλίζουν τον έλεγχο της περιοχής και των υπηκόων.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ	Αρχαιολογικό Δελτίο
BSA	The Annual of the British Scholl at Athens
AJA	American Journal of Archaeology
BCH	Bulletin de Correspondance Hellenique
ΕΕΒΣ	Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών

36. Από τους είκοσι οκτώ πύργους που κατέγραψε ο P. Lock οι δεκαεννιά καταλαμβάνουν αρχαίες θέσεις (P. Lock, ό. π., σ. 103).

37. P. Lock, ό. π., σ. 105-106.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ιωάννης Ζήσης
δημοσιογράφος - συγγραφέας

ΘΕΜΑ
Μυσων ο Οιταίος ή Μαλιευς.
Ο άγνωστος σοφός – η σχέση με την εποχή του
και το διαχρονικό του μήνυμα

Θα ξεκινήσουμε την ομιλία αυτή με την παρατήρηση πως το θέμα του Μύσωνα δεν έχει ουσιαστικά ανακινηθεί και ως προς την διερεύνηση της καταγωγής του και ως προς το περιεχόμενο της διδαχής του και τη σκέψη του από την κλασική αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Ο λόγος για αυτό, βρίσκεται στο ότι, αφενός μεν οι κύριοι παράγοντες αναζωπύρωσης του ενδιαφέροντος για την ελληνική κλασική αρχαιότητα δεν είχαν επαρκή ύλη για να κάνουν αναφορές και να αναπτύξουν διάλογο γύρω από το πρόσωπο του Μύσωνα. Εδώ αναφερόμαστε στους ευρωπαίους ελληνιστές, και αφετέρου η αναφορά του ονόματος του Μύσωνος γινόταν με έναν αποσπασματικό τρόπο και με παντελή απουσία μιας προσπάθειας διασύνδεσης όλων των πηγών αναφοράς στο συγκεκριμένο πρόσωπο, στην καταγωγή του και τη σκέψη του.

Ας κάνουμε μια προσπάθεια να φανταστούμε, πριν ανακύψουν τα ερωτήματα για τον ακριβή τόπο καταγωγής του, έναν άνθρωπο που είναι μοναχικός, που ζει μέσα στους αγρούς, στη μοναξιά των αγρών, σαν καλλιεργητής, που δουλεύει μόνος του σαν ένας χωρικός που φυσικά δεν θήτευσε σε κάποια από τις πόλεις όπου αναπτύχθηκε ο προσωκρατικός στοχασμός, και που δεν είχε καμία συμπάθεια ή μάλλον είχε αντιπάθεια στην δημοσιότητα, στο κοινωνικό θεαθήναι.

Ένας τέτοιος τύπος ήταν ο Μύσωνας, από όσα λίγα μας έχουν μείνει για αυτόν. Πράγματι ένας τέτοιος τύπος θα ταίριαζε στην περιοχή της αρχαίας Φθίας, μια περιοχή που ήταν περιβαλλοντικά ένας όλβιος τόπος με μεγάλη δασοκάλυψη, με χειμάρρους, παραπόταμους και ποταμούς, όπως ο Σπερχειός, ο Ίναχος, ο Ασωπός & ο Γοργοπόταμος, με βουνά όπως η Οίτη, ένα τόπο που διέφερε οπωσδήποτε από τις περιοχές που άκμαζαν πόλεις όπως στον βοιωτικό κάμπο, η Θήβα και άλλες, ή αντίστοιχα στην Θεσσαλία ή σε άλλα μέρη όπου η έκταση και το ανάγλυφο της διαμόρφωναν συνθήκες για εκτεταμένες καλλιέργειες και ακμάζουσες εμπορικά και πολιτικά πόλεις.

Το ενδιαφέρον είναι ότι ένας μοναχικός άνθρωπος, ρομαντικός, κατά φύση, συλλαμβάνει μια θεμελιώδη ιδέα πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η επιστήμη, ιδιαίτερα μετά από την αναγέννηση κάτω από την επιρροή των

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Άγγλων εμπειριστών της πειραματικής και επαγωγικής μεθόδου, συλλαμβάνει την πυρηνική σκέψη για την παραγωγή της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Αυτό δείχνει ότι ο άνθρωπος αυτός είχε κάτι ξεχωριστό και διανοητικά αλλά και σαν χαρακτήρας ήταν αρκετά διαφορετικός από το κοινωνικό του περιβάλλον, δεν προσδιοριζόταν από αυτό. Είναι σε μας δύσκολο να συνειδητοποιήσουμε πως αναπτύσσει μια σκέψη ελεύθερη από παραδοσιακούς συνειρμούς και αισθησιασμούς.

Ας δούμε όμως τώρα, ας προσπαθήσουμε να κάνουμε μια ιστορική έρευνα γύρω από το θέμα του Μύσωνα του Χηνέα, του Οιταίου ή Μαλιέα για να τεκμηριώσουμε την σχέση του με την περιοχή μας και την ιστορική επίδραση του έργου του. Θα προχωρήσουμε θέτοντας ερωτήματα και επιχειρώντας να δώσουμε απαντήσεις.

Το πρώτο ερώτημα που θα θέσουμε είναι **πως έμαθε ο αρχαίος κόσμος για την ύπαρξη και την καταγωγή του Μύσωνα**. Ο αρχαίος κόσμος πληροφορήθηκε για την αξία του Μύσωνα από τον χρησμό του Μαντείου των Δελφών, γύρω από τα πρωτεία της σοφρωσύνης και της σοφίας καθώς ζητήθηκε χρησμός για αυτό ή από τον Σκύθη σοφό και φίλο του Σόλωνα Ανάχαρση, σύμφωνα με τον Διόδωρο το Σικελιώτη ή από τον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο, σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο.

Αντίστοιχα οι απαντήσεις του Μαντείου περιγράφονται ως εξής: «κάποιος Μύσωνας από την Οίτη, λένε, είναι πιο προικισμένος από εσένα, σε φρονιμάδα και μυαλό». Ή «είναι ο Μύσων από την Χήνα της Οίτης αυτός σε ξεπερνάει σε σοφία και θάρρος». Ο Ιππώνακτας χαρακτηριστικά αναδεικνύει το ρόλο του Μαντείου λέγοντας ότι «το Μύσωνα ο Απόλλωνας τον ανακήρυξε σωφρονέστερο όλων των αντρών».

Έχουμε άλλες δύο πηγές, πέραν αυτής βέβαια, αλλά ίσως και κατόπιν του χρησμού που έκανε κέντρο αναζήτησης τον Μύσωνα για κάποιους εκ των συγχρόνων του, πιθανόν για τον Σόλωνα ή τον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο, σύμφωνα με τις βιογραφικές πηγές.

Μία μόνο από τις οποίες αναφέρεται στο θέμα της καταγωγής του. Για την ύπαρξή του επιμαρτυρεί η αναφερόμενη διάχυση των απόψεών του, καθώς πιθανολογείται από τον Λαέρτιο ότι ευφυολογήματα που υπάρχουν στον Πλάτωνα αλλά και ευφυολογήματα που αναφέρονται στον Πεισίστρατο, είναι μεταγραφές ή φραστικοί δανεισμοί από τον Μύσωνα. Αυτό σημαίνει ότι αναζητήθηκε και αποτυπώθηκε εν μέρει ο λόγος του Μύσωνα, φυσικά με φανταστικές ανασκευές και μνήμες, με αφηγηματικές προσομειώσεις διαλόγων. Στον τομέα όμως της καταγωγής του τα πράγματα, πέραν των αναφερόμενων χρησμών, παραμένουν αρκετά θολά, και η μόνη εναλλακτική μαρτυρία για την καταγωγή του αναφέρεται από τον Διογένη τον Λαέρτιο, σε σχέση με τον Σωσικράτη,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

που στηριζότανε στην μαρτυρία ενός Ερμίππου, για την καταγωγή του Μύσωνα από την Χήνα ένα χωριό της Οίτης ή της Λακωνίας.

Ο Σωσικράτης στις «Διαδοχές» του υιοθετεί από την δική του πλευρά την καταγωγή του Μύσωνα, από τον πατέρα του, από το Ητείο, και από την μητέρα του από την Χήνα, ένα χωριό της Οίτης, ή της Λακωνίας. Έτσι περιπλέκεται περισσότερο το θέμα της καταγωγής του Μύσωνος.

Ωστόσο θα πρέπει να δώσουμε ένα ιδιαίτερο προβάδισμα όπως θα δούμε παρακάτω, στην καταγωγή του Μύσωνα σύμφωνα με τον χρησμό του Μαντείου των Δελφών.

Ας εξετάσουμε όμως πρώτα πόσο βάσιμη είναι η καταγωγή του Μύσωνα από την Λακωνία.

Εδώ μπαίνουν **δύο ζητήματα:** πρώτον αν ο ερωτών για χρησμό είναι ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος, από την ίδια την περιοχή, είναι πιο πιθανό ότι θα ήταν γνωστός του ο Μύσων παρά το ότι αυτός θα ήταν γνωστός στο μαντείο των Δελφών καθώς μάλιστα ο Μύσων ήταν μακριά από την δημόσια σκηνή ενώ επίσης φαίνεται να μην ήταν ταξιδευτής ακόμη δε περισσότερο καθώς ήταν συνεπής γεωργός. Και εν προκειμένω η αναφορά του Διογένη του Λαέρτιου αποδίδει σε αντίθεση με τον Διόδωρο τον Σικελιώτη την αναζήτηση για γνωριμία στον Χίλωνα.

Εδώ ίσως πρέπει να σημειώσουμε ότι φαίνεται πως ο Διόδωρος ο Σικελιώτης είχε αντιμετωπίσει μπροστά του τις εναλλακτικές απόψεις για την καταγωγή αλλά και για την συνάντηση ενός εκ των 7 σοφών με τον Μύσωνα και αφενός μεν είχε προσδιορίσει έναν και μόνο τόπο σαν καταγωγή, την Οίτη ενώ προσδιορίζει και σαν Μαλιέα τον Μύσωνα, και ταυτόχρονα αναφέρεται σε συνάντηση του Σόλωνα με τον Μύσωνα. Αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί μια πιο πιθανή εξήγηση, το πιο πιθανό γεγονός, καθώς ο Σόλωνας πραγματικά ήταν περισσότερο από όλους τους υπόλοιπους ένας κοσμοπολίτης ταξιδευτής, ενώ αναζητούσε την άμεση γνώση των προσώπων ενίοτε, όπως & την ανταλλαγή σκέψεων, όπως δείχνει η πλούσια αλληλογραφία με κέντρο ανάπτυξης γύρω από το Σόλωνα σε σχέση με πολλούς εκ των σημαντικών προσωπικοτήτων της εποχής

Η δεύτερη παρατήρηση στηρίζεται στο ότι όπως είναι γνωστό το Μαντείο των Δελφών, ασχολείτο με τα δημόσια ζητήματα και είχε συνεργάτες και παρατηρητές παντού για να είναι ενημερωμένο και να τοποθετείται με γνώση και προβλεπτικότητα, για ευνόητους λόγους. Η αναφορά του Μαντείου των Δελφών στο Μύσωνα, από αυτή τη σκοπιά είναι παράδοξη, καθώς ο Μύσων ήταν ένας σχετικά άγνωστος, χωρίς πολιτικό ρόλο ακόμη και στην περιοχή του, ενώ αφετέρου το μαντείο των Δελφών θα ήταν αντίθετο από τη συνήθη πρακτική του καθώς θα διακινδύνευε να χρησμοδοτήσει για έναν άσημο γείτονα του Χίλωνα αν ο Μύσων κατα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γόταν από την Λακωνία. Παράλληλα το μαντείο δεν διακινδύνευε να εκτεθεί στον ανταγωνισμό των περιοχών και των δημοσίων ανδρών, κερδίζοντας μόνο αντιπάθειες.

Μπορούμε να εικάσουμε ότι το μαντείο των Δελφών δεν θα χρησμοδοτούσε για το Μύσωνα, αν αυτός ήταν από την Λακωνία με δεδομένο ότι ο χρησμός είχε ζητηθεί από τον Χίλωνα, έναν δημόσιο άνδρα στην Σπάρτη. Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά γιατί απεφάνθει το μαντείο των Δελφών για τον Μύσωνα.

Από την μακρόχρονη πολιτική των χρησμών του μαντείου των Δελφών πρέπει να συμπεράνουμε ότι πιθανή αιτία του χρησμού για το πρωτείο του Μύσωνος ήταν το γεγονός ότι το μαντείο δεν ήθελε να εμπλακεί σε έριδα μεταξύ επωνύμων δημοσίων ανδρών και στον ανταγωνισμό των πόλεών τους και έτσι απεφάνθει υπέρ τρίτου αγνώστου μακράν της δημόσιας σκηνής προσώπου και από αφανή τόπο καταγώμενο κατά την συνήθη διπλωματική του πρακτική. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτή η επιλογή, αποτελούσε και μια συμβολική κίνηση υπέρ της ταπεινότητας σε αντίθεση με την ανταγωνιστικότητα της διεκδίκησης του πρωτείου και της αριστείας και επίσης υπέρ του «Αγνώστου Σοφού» στο πρόσωπο του Μύσωνα. Ο χρησμός αυτός αποτελούσε κάτι σαν το βωμό του «Αγνώστου θεού» στην αρχαία Αθήνα.

Μπαίνει όμως τώρα, ένα σημαντικό ερώτημα. Πως ήξερε, ποια ήταν η πηγή της γνώσης του μαντείου των Δελφών για την ύπαρξη και τον χαρακτήρα του Μύσωνα και αν αυτή η πηγή υποδηλώνει κάτι, αν αυτή η ίδια η γνώση υποδηλώνει κάτι. Σίγουρα βέβαια υποδηλώνει ένα αναμφισβήτητο ήθος για το πρόσωπο του Μύσωνα.

Παράλληλα, αν υποδηλώνεται κάτι, αυτό είναι ότι, το ιερατείο του μαντείου, το οποίο εκείνη την εποχή σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις βρισκόταν σε πολιτική και πνευματική ακμή, πιθανότατα γνώριζε προσωπικά τον Μύσωνα. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι επειδή ο Μύσων ήταν άνθρωπος που αρεσκόταν να είναι μόνος ότι θα ανέπτυσσε μόνο εκλεκτικές σχέσεις και επίσης ότι οι ιερείς σύμφωνα με την καλή πρακτική της αξιοπιστίας δεν θα διακινδύνευαν μια δια αντιπροσώπου γνώμη για την προσωπικότητά του και οπωσδήποτε για μια προσωπικότητα που θα αναγορευόταν στο ύψιστο βάθρο σοφίας. Η πιθανότητα λοιπόν είναι ότι είχε υπάρξει μια άμεση γνωριμία πιθανόν στο χώρο του μαντείου των Δελφών μετά από επίσκεψη ή επισκέψεις στο χώρο από μέρος του Μύσωνα.

Αυτό ενισχύει την εκδοχή να διέμενε ο Μύσων σε μια περιοχή εγγύτερη στο μαντείο των Δελφών από ότι η Κρήτη, η Λακωνία, και η Αρκαδία, που ερίζουν επίσης και την καταγωγή του.

Ένα επόμενο ερώτημα που πρέπει να απαντήσουμε είναι αν μπορεί να σημαίνει κάτι το απροσδιόριστο του τόπου, το αφανές και το άσημο του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

προσώπου του Μύσωνα. Το μόνο που μπορεί να υποδηλώνεται από την αδυναμία του προσδιορισμού και την σχετική και συγχυτική ανωνυμία της τοποθεσίας μαζί με το γεγονός ότι ο Μύσων δεν τύγχανε αναγνωρίσιμης επωνυμίας, ήταν ότι ο τόπος δεν πρέπει να ήταν μακρά των Δελφών. Ο ιστορικά αφανής τόπος σαφώς συνάδει με την περιοχή της Φθίας στον 6ο αιώνα π.Χ. έναντι των άλλων τοποθεσιών.

Ποιοι όμως είναι οι πιθανοί λόγοι που συνέδραμαν στην ανωνυμία του Μύσωνα; Ο Μύσων από την εσωτερική στάση της ζωής του, υπήρξε μια σαφώς ενδιαφέρουσα, έντονη αν και όχι δημόσια προσωπικότητα. Ήταν μια προσωπικότητα που δεν άφησε βιογραφικά ίχνη παρά μόνο μέσα από την απροσδιοριστία που τον περιέβαλε και η οποία κέντρισε την φαντασία, την επινόηση και την αντιδικία των περιοχών που θέλησαν να τον οικειοποιηθούν όπως και των βιογράφων και ιστοριογεωγράφων.

Δεύτερον, ο τρόπος ζωής του σαφώς συνυφασμένος με την αγροτική ζωή και με τόπο, ένα άσημο χωριό χωρίς ιστορική παρουσία και ανιχνευσιμότητα, είναι ένας δεύτερος παράγοντας για την ανωνυμία του Μύσωνα.

Σε αυτή την αιτιολόγηση της ανωνυμίας αναφέρεται και ο Αριστόξενος, ο οποίος συνδύασε την ανωνυμία με την διαβίωση και με την καταγωγή από χωριό ως πιθανότητα βάσιμη.

Τρίτον, φαίνεται ότι πλην της Σπάρτης, όποια άλλη πιθανή καταγωγή και αν είχε, ήταν από περιοχή χωρίς πολιτισμική ισχύ. Αυτός ο λόγος κλείνει περισσότερο στο να αποκλείσουμε την Λακωνία.

Τέταρτον, είναι σαφές ότι δεν υπήρχε μια τοπική κοινωνία που να ανατροφοδοτεί την αναγνωρισιμότητα του Μύσωνα.

Φτάνουμε τώρα σε ένα από τα επίκεντρα της έρευνάς μας που είναι το αν η Φθιώτιδα εκπληρούσε αυτούς τους λόγους και αν είναι επαρκώς τεκμηριωμένη η καταγωγή του από την αρχαία Φθία.

Ας εξετάσουμε όμως το ποια ήταν η κατάσταση της Φθιώτιδας τον 6ο π.Χ. αιώνα, ή καλύτερα της Φθίας.

Η περιοχή είχε μπει σε μία ιστορική παρακμή σαν αποτέλεσμα της διάλυσης του βασιλείου του Πηλέα μετά από το τέλος του Τρωικού πολέμου.

Το ανάγλυφο και η συγκρουσιακή πολιτειακή διαιρετότητα του χώρου αποδυνάμωνε περαιτέρω τις πόλεις στην ιστορική τους δυναμική.

Η ισχύς των αμφικτυονικών συνεδρίων συνέτεινε στο να μην αναπτυχθεί ένα πολιτικά και στρατιωτικά ισχυρό τοπικό επεκτατικό κράτος που θα ενοποιούσε πολιτικά, στρατιωτικά και πολιτισμικά την περιοχή.

Έτσι μπορούμε να πούμε πως η ιστορική παρακμή της περιοχής αντανακλάται και στην αναγνωρισιμότητα των προσωπικοτήτων που διαβιούσαν σε αυτό τον τόπο και υπό την έννοια αυτή η Φθιώτιδα εκπληρεί έναν από τους σημαντικούς ρόλους για την διεκδίκηση της καταγωγής του

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Μύσωνα. Συνδυαζόμενη μάλιστα με την εγγύτητα στο μαντείο των Δελφών, η αιτία αυτή γίνεται καταλυτική για μια πιο αποκλειστική διεκδίκηση από πλευράς της Φθιώτιδας σε σχέση με την καταγωγή του Μύσωνα.

Το επόμενο βήμα μας είναι να αξιολογήσουμε την διαφορετικότητα των αναφορών σε σχέση με την καταγωγή και τον τόπο διαβίωσης του Μύσωνα. Έχουμε ιστορικούς όπως ο Διόδωρος Σικελιώτης, περιηγητές όπως και ιστορικούς όπως ο Παυσανίας, που αναφέρονται αποκλειστικά στην περιοχή της Οίτης, και έχουμε και βιογράφους και αφηγητές που περιπλέκουν το τοπίο.

Καταρχήν οι ιστορικοί και οι περιηγητές βιογράφοι, πρέπει να θεωρηθούν πιο αξιόπιστοι μέσα από τον τρόπο δουλειάς τους και το αντικείμενο της έρευνάς τους, μέσα από το γεγονός ότι πολλοί εξ αυτών αναγκαστικά άντλησαν και από επιτόπιες αναφορές, έστω από την περιοχή των Δελφών και εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι είναι χαρακτηριστική η διεξοδικότητα με την οποία ο Διόδωρος Σικελιώτης, εντρυφεί σε διαφορετικές πτυχές της ιστορίας της περιοχής μεταξύ των οποίων και στον Λαμιακό πόλεμο όπως και η λεπτομερειακότητα του Παυσανία στα Φωκικά.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε και να ερμηνεύσουμε το γεγονός ότι ο Παυσανίας επαναλαμβάνει πλήρως το κείμενο του Πλάτωνα στον Πρωταγόρα με μόνο μία προσθήκη.

Συγκεκριμένα η προσθήκη ήταν ο προσδιορισμός ότι ο Μύσων ο Χηνέας ήταν από την κωμόπολη Χήνες του όρους Οίτη. Διευκρινίζει γεωγραφικά την αναφορά του Πλάτωνα

Φαίνεται πως ο Παυσανίας μ'αυτό επιδιώκει να διαλύσει την σύγχυση για τον τόπο καταγωγής που είχε αντιμετωπίσει και ο ίδιος ως αποτέλεσμα της μελέτης του που αποτυπώνεται στα Φωκικά. Ο πρόσθετος προσδιορισμός επιδιώκει να ξεκαθαρίσει το θέμα όπως ανάλογα επιδιώκει να κάνει με τον προσδιορισμό «Μύσων ο Μαλιεύς» και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης.

Δύο εκ των μεγίστων ιστορικών ερευνητών της αρχαιότητας συγκλίνουν πλήρως στην καταγωγή από την Οίτη.

Με την έννοια αυτή φαίνεται ότι είχαν ερευνήσει την περιοχή και δεν τους ήταν άγνωστη η περιοχή σαν τόπος με ιστορική σημασία, και μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι ήταν ιδιαίτερα προσεκτικοί και όχι επηρεασμένοι από την γεωγραφία και τα ιστορικά επίκεντρα της εποχής, στις αναφορές τους για την Οίτη.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι την εποχή εκείνη η περιοχή δεν ήταν ένα πολιτικό κέντρο, και αυτό ίσχυσε & για πολλούς αιώνες μετά. Συνεπώς υπήρχε μια ασθενής προσομοιωτική αναπαράσταση στη συνείδηση των αναφερομένων στην περιοχή & στα πρόσωπα, με αποτέλεσμα να κυριαρχούν συγχύσεις, ασάφειες και φήμες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Κατά κάποιο τρόπο ήταν μια όχι επαρκώς αναγνωρίσιμη με γεωγραφική ακεραιότητα περιοχή.

Ας δούμε τώρα όμως τις άλλες περιοχές που τον διεκδικούν και ποιοι είναι οι παράγοντες για αυτή την διεκδίκηση.

Ο Αναξίλαος τον πολιτογραφεί στην Αρκαδία. Η Αρκαδία ήταν κατά μία έννοια ένας άλλος ανάλογος Όλβιος τόπος. Το πνεύμα κάτω από το οποίο πιθανώς γινόταν αυτή η διεκδίκηση, μπορούμε να το καταλάβουμε στο πλαίσιο της μυθικής Αρκαδίας, που την ξανασυναντάμε στο ρομαντικό κίνημα στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα, κυρίως στο πλαίσιο μιας ανάλογης εικόνας που είχε η Αρκαδία με την αρχαία προ-ομηρική Φθία.

Η διεκδίκηση αυτή έχει μόνο μία αναφορά, ως απολύτως ασθενής, σε όλες τις αναφορές και τις εκδοχές γύρω από την Οίτη, το Ητείον και το χωριό Χήνα ή Χήναι ή και Χηνάς.

Η άλλη διεκδίκηση είναι από τον γιο του Ηρακλείδη του Πόντιου, τον Ευθύφρονα, σε σχέση με την Ητεία ή Σητεία της Κρήτης, και εδώ μπορούμε να υποθέσουμε ότι μπορεί να υπάρχει μια σύγχυση στις σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί με το βασίλειο των Μυσών, και πιθανώς με κάποιο τύραννο Μύσωνα ή δικτάτορα. Εδώ ίσως πρέπει να κάνουμε και μια κριτική στο πιθανολόγημα ότι ο πατέρας του Μύσωνα ήταν δικτάτορας καθώς γίνεται πολύ πιο παράδοξη η διαβίωση του Μύσωνα και η αφάνειά του με ένα τέτοιο γενεαλογικό δέντρο. Ίσως τελικά πρόκειται για μια ιστορική σύγχυση, με το γεγονός ότι στην εποχή του Μύσωνα δεν είχε αναπτυχθεί η ιστορική καταγραφή και δεν υπήρχαν καταγραφές μαρτυρίας σε μια ιστορική έρευνα.

Η Κρήτη βέβαια και η Σητεία, έχει διεκδικήσει πλήρως το Μύσωνα, με επιλεκτική αναφορά από τον Διογένη τον Λαέρτιο, όπως μπορεί να το δει κανείς και στις ιστοσελίδες της περιοχής, και σε πληροφορίες που διαβίβασαν αρμοδίως και στην ιστοσελίδα των Ολυμπιακών Αγώνων του Αθήνα 2004.

Είναι παράδοξο να υπήρχε αυτή η αμεσότητα, η σχέση, η καταγωγή του Μύσωνα από την Κρήτη, και να μην έχει υπάρξει η διασύνδεση με τον Επιμενίδη επίσης, που ήταν επίσης Κρήτας και ο οποίος είχε και μία στενή αλληλογραφία με τον Σόλωνα τον Αθηναίο.

Εδώ μπορούμε να ισχυριστούμε διασκεδαστικά ότι η Κρήτη πιθανός «ψεύδεται» κατά πως το είπε ο επιφανέστερος σοφός της ο Επιμενίδης.

Η τρίτη και η πλέον προβληματική διεκδίκηση στην οποία αναφερθήκαμε ήταν η καταγωγή του Μύσωνα από το Ητείον της Λακωνίας, σύμφωνα με τον Παρμενίδη. Σε αυτή αναφερθήκαμε όμως προηγουμένως.

Τέλος εμείς πιστεύουμε και νομίζουμε ότι αυτό γίνεται πιο πρόδηλο, η πιο ισχυρή διεκδίκηση αναφέρεται στην Οίτη καθώς αυτή είναι μια εκδοχή και μόνη για τον Διόδωρο τον Σικελιώτη και τον Παυσανία, είναι μία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εκ των δύο ισχυρών εκδοχών για τον Διογένη τον Λαέρτιο, ενώ η άλλη είναι η Λακωνία ως μία εκδοχή εκ των δύο εκδοχών για τον Σωσικράτη.

Όλα αυτά τα προβλήματα για την διερεύνηση της καταγωγής του Μύσωνα, σίγουρα δεν θα υπήρχαν αν ο ίδιος ο Μύσων είχε φροντίσει να αναδείξει τον εαυτό του, αντί να τον αναδείξει το μαντείο των Δελφών.

Βέβαια υπάρχει μια συμβολική περιπέτεια για την ποιότητα που δεν αναγνωρίζεται όταν αυτή δεν λειτουργεί προς το θεαθήναι, και επίσης για την φθορά και την αφάνεια που επέρχεται μέσα από την μεταβλητότητα και την αδυναμία αναγνώρισης του Αδήλωτου Όντος, αν βέβαια θέλουμε να δούμε και με έναν φιλοσοφικό στοχασμό την περιπέτεια της καταγωγής του Μύσωνα, με έναν στοχασμό που θα ταίριαζε και στο χαρακτήρα του.

Τον χαρακτήρα αυτό ο Αριστόξενος τον παρομοιάζει με τον Τίμωνα ως μισάνθρωπο, σύμφωνα με έναν διάλογο που αποκαλύπτει πως ο Μύσων εκφραζόταν με ευθυμία όταν ήταν μόνος, επειδή ακριβώς δεν υπήρχαν άνθρωποι. Αυτή η παρομοίωση του Αριστόξενου, πιστεύουμε ότι αδικεί τον Μύσωνα, έναν άνθρωπο με αυτοπερισυλλογή, σε αντίθεση με τον επιπόλαιο και μεταβλητό Τίμωνα, που μετετράπει σε έναν μισάνθρωπο όταν οι άνθρωποι τον αδίκησαν.

Θα πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερο βάρος στην αντικατάσταση του Περίανδρου του Κορίνθου από την λίστα των 7 σοφών με τον Μύσωνα και στα σηματοδοτούμενα από αυτή την αλλαγή από μέρους του Πλάτωνα και μετέπειτα από άλλους θεωρώντας πως η λίστα του Δημήτριου του Φαληρέα δεν υπήρξε οριστική ως μεταβατική και υπαγορευμένη και από το πολιτικό του περιβάλλον.

Καταρχήν θεωρώντας αυτοτελώς τον Περίανδρο τον τύραννο της Κορίνθου, μπορούμε να πούμε ότι δεν εμπίπτει ούτε στην κατηγορία της σοφίας, ούτε του ήθους και της καλοσύνης. Αυτό το μαρτυρεί ο βίος του, ένας βίος που σε πολλά θυμίζει τους κλονισμένους στην υγεία τους, την ψυχική και την ηθική, Ρωμαίους αυτοκράτορες.

Εκείνο που όμως εντυπωσίασε την εποχή του ήταν η ισχύς του μέσα από την ισχύ της Κορίνθου μέσα & από τα μεγάλα δημόσια έργα που έκανε.

Σίγουρα μπορούμε να εικάσουμε ότι ο Περίανδρος έκανε ότι ήταν δυνατόν για να αναδειχθεί σαν πνευματική οντότητα στην αναδυόμενη Ελλάδα της εποχής του.

Ο Πλάτωνας αλλά και άλλοι αντικαθιστούν τον Περίανδρο με τον Μύσωνα ή τον Επιμενίδη από την Κρήτη. Αυτή η αλλαγή σηματοδοτεί αφενός μεν μια αναγνώριση στο πρόσωπο του Μύσωνα, ηθική και πνευματική, και ταυτόχρονα σηματοδοτεί και την αντικατάσταση ενός πολι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τικού προτύπου προσωπικότητας από ένα αυθεντικά φιλοσοφικό και βιωματικό πρότυπο.

Θα ήταν ίσως λάθος να θεωρήσουμε ότι η αρχαία Ελλάδα ήταν ελεύθερη από την απόδοση προνομιακών ρόλων στα πρόσωπα της δημόσιας πολιτικής σκηνής και την παραμέληση των προσώπων που δεν έπαιζαν έναν κυρίαρχο πολιτικό ρόλο. Ο Πλάτωνας με την επιλογή του αυτή όμως θέλει να δώσει προτεραιότητα σε έναν άνθρωπο των ιδεών, σε έναν άνθρωπο της βιωματικής ζωής, γνωρίζοντας την παρακμή της δημόσιας σκηνής στην αρχαία Αθήνα. Και δεν είναι βέβαια μόνο ο Πλάτωνας.

Εξάλλου, αυτό από μόνη της η διαβίωση του Μύσωνα το υποδηλώνει. Υποδηλώνει μια προτεραιότητα προσωπικής αυθεντικότητας έναντι του θεαθήναι.

Ο χαρακτήρας βέβαια του Μύσωνα φαίνεται να είναι ένας χαρακτήρας που μοιάζει με τον χαρακτήρα του Διογένη του Κυνικού εν μέρει, αν και στο βίο του δείχνει να είναι εργατικός σε αντίθεση με τον Διογένη. Είναι ένας χαρακτήρας που δεν εκτίθεται στη δημόσια θέα επίσης σε αντίθεση με τον Διογένη, είναι μοχανικός. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ήταν υγιεινιστής και φυσιολάτρης μέσα από όσες δηλώσεις, αναφορές και ρήσεις έχουμε γι' αυτόν από τον Διογένη τον Λαέρτιο και τον Διόδωρο τον Σικελιώτη. Εξάλλου σε αυτό το συμπέρασμα οδηγεί και η αναφορά στην μακροβιότητά του καθώς λέγεται ότι πέθανε 97 ετών. Είχε στοιχεία στωικού και επικούριου ταυτόχρονα. Μπορούμε να πούμε ότι ο χαρακτήρας του ήταν λιτός και παράλληλα στοχαστικός. Μπόρεσε να συνδυάσει το πνεύμα του Ησίοδου με την διαλεκτική της επαγωγικής έρευνας.

Περισσότερο από όλα όμως αξίζει να αναδείξουμε την θεμελιώδη διατύπωση της πειραματικής λογικής, που διατύπωσε ο σοφός του 6ου π.Χ. αιώνα. Ο Μύσωνας σαν στοχαστής διαφοροποιείται από τους άλλους προσωκρατικούς και μετασωκρατικούς φυσικούς φιλοσόφους υπό την έννοια ότι περιορίζει όχι μόνο την «λογική» αυθαίρετων πεποιθήσεων αλλά και την ισχύ των επιχειρημάτων έναντι των γεγονότων.

Αρέσκεται στην αδέσμευτη παρατήρηση του γεγονότος και έτσι θεμελιώνει την πειραματική λογική, στην πιο ολοκληρωμένη φραστικά προσέγγιση στον πραγματισμό, τον εμπειρισμό και στην επαγωγική αντίληψη. Υπό την έννοια αυτή ήταν και αντισοφιστής.

Μια ανάλογη προσέγγιση την συναντάμε στον Σενέκα και στον Αναγεννησιακό Ντα Βίντσι, όπου και πάλι έχουμε αυτή την επιφυλακτικότητα και στους δύο απέναντι στην ανθρώπινη κοινωνία. Επίσης συναντάμε πιο ολοκληρωμένη αυτή την άποψη στον Φραγκίσκο Βάκωνα, τον θεμελιωτή της πειραματικής λογικής και της πειραματικής επιστημοσύνης.

Στο χαρακτήρα του Μύσωνα μπορούμε να βρούμε ίσως και μία από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τις αιτίες διεκδίκησής του από την Λακωνία. Ήταν λακωνικός στις αναφορές του και παράλληλα σαν πολύ διαφοροποιημένος από τους άλλους λόγιους, δημιουργούσε έναν συνειρμό που ενισχυόταν με τον θαυμασμό του χαρακτήρα ή της "λακωνικής έκφρασης" των Λακεδαιμονίων.

Το μεγαλείο του Μύσωνα είναι η αντίθεση με την μυθική και ηθική αυθεντία που καλλιεργείτο στην Σπάρτη. Βρισκόταν στην τόσο θεμελιώδη ενόραση του Λόγου, πέρα από τις αισθητικές εντυπώσεις του περιβάλλοντος. Είναι σαφές ότι υπήρχε μέσα του μια ισχυρή ροπή σκέψης επέκεινα του φυσικού ρομαντισμού, και αυτό δείχνει μια ισχυρή ανεξαρτησία της συνείδησής του από την εποχή και από το περιβάλλον.

Παράλληλα οι μαρτυρίες για την συνάντησή του κατά άλλους με το Σόλωνα και κατά άλλους με το Χίλωνα, δείχνουν μια ετοιμότητα και μια ευθύτητα σκέψης, ενώ επίσης οι πιθανολογούμενες σταχυολογήσεις των ευφυολογημάτων του από τον Πλάτωνα και η χρήση τους επίσης από τον Πεισίστρατο, δείχνουν ότι ο συγκεκριμένος στοχαστής – διανοητής, είχε μια ευρύτητα προβληματισμού η οποία άγγιζε και τις κοινωνικές διαστάσεις, γνωρίζοντας βέβαια τον προσανατολισμό στην πολιτική φιλοσοφία και την πολιτική ρητορία αντιστοίχως, του Πλάτωνα και του Πεισίστρατου.

Μπορούμε να εικάσουμε και από τον τρόπο ζωής του ότι ο ίδιος δεν πρέπει να ήταν δουλοκτήτης. Έδινε προτεραιότητα στην αρμονία διανοητικής και σωματικής εργασίας, στο περιστατικό στο οποίο μας αναφέρεται για την επισκευή του αρότρου του.

Οι μόνες μέχρι τώρα δυστυχώς, διεκδικητικές αναφορές σε αντίθεση με τις Κρητικές στο πρόσωπο του Μύσωνα, είναι από το μνημειώδες έργο «Φθιώτις» του αείμνηστου Ιωάννη Βορτσέλα, και στη συνέχεια στον τουριστικό οδηγό Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης του 1997, από τον υποφαινόμενο.

Ο Ιωάννης Βορτσέλας, τον μνημονεύει στην σελίδα 82, σε σχέση με την τοποθεσία και την αναφορά του Παυσανία στα Φωκικά.

Στην νεότερη ελληνική βιβλιογραφία στα εγκυκλοπαιδικά λήμματα στον μεν Πυρσό μνημονεύεται ο Μύσων σε σχέση με την Οίτη όπως και οι "Χηνναί" σαν τοποθεσία καταγωγής και συνοικισμός του όρους Οίτη, στον δε Πάπυρο Λαρούς Μπριτάνικα, μνημονεύεται η Χήνα της Λακωνίας.

Τοπωνυμικά όμως η ονομασία Χήνναι ή Χηνά, συνδέεται με την οικογένεια του ρήματος Χαίνω και υπό συναφή συνωνυμακή εκδοχή «χάσκω». Μπορούμε να πούμε συγκεκριμένα, ότι η αναζήτηση από την ονομασία δεν μπορεί να βοηθήσει πολύ. Μπορεί να συνδυάζεται με έναν τόπο διαβίωσης του ομώνυμου πτηνού, μπορεί να συνδυάζεται με τα χάσματα των ορεινών όγκων ή και των απόκρημνων ακτών.

Η τοποθεσία αυτή φαίνεται να έχει γεωγραφικές αναφορές σε τρεις

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

νησιωτικές περιοχές εγγύς των Χανίων, στην περιοχή του Καρπαθίου πελάγους και στην Αμοργό, ενώ σαν αρχαιογεωγραφική αναφορά φαίνεται να αναφέρεται σε σχέση με την Οίτη και με την Λακωνία, πιθανόν σε περιοχή του υποθετικού «Ητείου».

Έτσι θα λέγαμε ότι τύχη καλή θα ήταν αν ανακαλυπτόταν αυτός ο οικισμός αρχαιολογικά, ο οποίος πιθανώς μόνο θα έλυνε και το αίνιγμα ή το γρίφο της καταγωγής του Μύσωνα.

Ομως με τις λογικές συνεπαγωγές και με την πιθανολόγηση φαίνεται να κυριαρχεί η οικεία περιοχή της Οίτης, σε συνάρτηση μάλιστα με την αδυναμία συσχέτισης του Ητείου, της Κρήτης, και της περιοχής της Σητείας ή του αρχαίου Σητείου.

Παράλληλα οι συγχύσεις με το βασίλειο των Μυσών και με πιθανό πρόσωπο Μύσωνα, τύραννο ή δικτάτορα, όπως επίσης και η ταυτόχρονη και πολλαπλή διεκδίκηση που δεν είναι μοναδική στον ελλαδικό χώρο, συντελούν στο να περιορίζεται η βεβαιότητα αλλά και η δυνατότητά μας να απομονώσουμε το Μύσωνα και την περιοχή του από συγκριτικούς ερανισμούς.

Ωστόσο πρέπει να αποφασίσουμε, και αυτό είναι μια απόφαση νηφάλια και χωρίς φανατισμό, να συμμετάσχουμε στην απόδοση τιμής σε αυτό το ιστορικό πρόσωπο ως τοπική κοινωνία και να το αναδείξουμε μέσα από την κυρίαρχη γενεαλογική εκδοχή της καταγωγής του από την περιοχή μας. Γιατί όχι να μην αποδώσουμε το όνομά του και στο οικείο Πανεπιστήμιο ή σε τμήμα του Πανεπιστημίου της Στερεάς Ελλάδας, ένα Πανεπιστήμιο για την ώρα αφιερωμένο στις θετικές επιστήμες.

Δυστυχώς οι απώλειες υλικού από μνήμες, που σίγουρα υπήρχαν για να έχουμε και μαρτυρίες με συγκεκριμένες αναφορές ώστε να πιθανολογούνται οι φραστικοί ερανισμοί από τον Μύσωνα, με την καταστροφή του υλικού της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, των οικουμενικών αυτών αρχείων, στην Αλεξάνδρεια αλλά και αλλού με το πέρασμα του χρόνου, μας περιορίζουν την δυνατότητα να εντρυφήσουμε πάνω στη σκέψη του Μύσωνα και να την δούμε με πιο διεξοδική ματιά.

Ωστόσο αυτό μπορεί να μας οδηγήσει σε ένα αφιέρωμα στην ανώνυμη σημαντική και ποιοτική σκέψη, και με αυτό θέλουμε να κλείσουμε.

Βιβλιογραφικές πηγές για τον Μύσωνα.

-Διογένους Λαέρτιου «Βίοι των Φιλοσόφων», εκδόσεις Πάπυρος, 1975.
Διόδωρου Σικελιώτη, «άπαντα» 6ος τόμος εκδόσεις «Κάκτος» σειρά οι Έλληνες, 1997.
-Παυσανία άπαντα τόμ.9, «Φωκικά» εκδόσεις «Κάκτος» 1992
- Πλάτωνος «Πρωταγόρας» 1η έκδοση 1993 «Κάκτος»
-Κωνσταντίνου Γεωργανά, «Ρίζες ελευθερίας», Δαυλός 1994
-Αθανάσιος Αγγελόπουλος «Η Προϊστορική Ελλάς, ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ», εκδόσεις Αλτεμπαράν, 1999.
-Εγκυκλοπαίδεια Δρανδάκη - Πυρσός
-Πάπυρος Larousse Britannica
-Τουριστικός οδηγός Φθιώτιδας 1997 . ΝΑΦ
- Ιωάννη Βορτσέλα «Φθιώτις» , εκδόσεις Κασταλία.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Ευθύμιος Ν. Χριστόπουλος
Δάσκαλος – Δημοσιογράφος

ΘΕΜΑ
Η παλαίστρα της Αρχαίας Λαμίας

Αργά και που, τυχαία, κατά σύμπτωση ή και αναγκαστικά ακόμη, ποτέ όμως συστηματικά με προγραμματισμένες επίσημα κρατικές ανασκαφές, έρχονται στο φως στοιχεία από την αρχαία Λαμία, που συνθέτουν σιγά – σιγά και αποκαλυπτικά πολλά από τα άγνωστα της αρχαίας ύπαρξης και λειτουργίας της.

Προσωπικά, η περιέργεια, η απορία και η αγάπη για την πόλη από την οποία κατάγονταν οι πρόγονοί μου κι εγώ, με οδήγησαν και με οδηγούν από παλιά με όλο και αυξανόμενο ενδιαφέρον και έρευνα, σε αποκάλυψη άγνωστων στοιχείων, καθώς και **μιας αλήθειας που κακοποιείται, όχι από δόλο, αλλά από επιπολαιότητα και αδιαφορία καθαρή**.

Το 1982, στο ετήσιο τεύχος **"Φθιωτικά Χρονικά"** και στη σελ. 110, υποστήριξα ότι το όνομα **Λαμία** πρέπει να οφείλεται στο μεγάλο ρέμα – βάραθρο, που χώριζε τις δύο εδαφικές διαχωριστικές προεξοχές, αυτή στην οποία βρισκόμαστε – Κάστρο – και απέναντί της, δυτικά, Άγιο Λουκά.

Επειδή αυτό το χώρισμα αρχαιόθεν λεγόταν **Λάμος** ή **Λαμός,** τι το πιο απλό, το πιο φυσιολογικό να ονομαστεί **Λαμία** και ο οικισμός, αρχικά, που αναπτύχθηκε εκατέρωθεν του Λαμού.

Στη νότια, λοιπόν, έξοδο (προς τον κάμπο του Σπερχειού) αυτού του Λαμού και έξω από τα τείχη της πόλης, οι Λαμιείς έστησαν μια **παλαίστρα** και πλάι της, βορειοανατολικά αυτής ανέπτυξαν και τα **νεκροταφεία** τους, για τα οποία, ανέφερα λίγα και περιληπτικά στο θέμα μου: **"το ημερολόγιο της αρχαίας Λαμίας"** στο 2ο συνέδριο Φθιωτικής ιστορίας.

Και επειδή συγκέντρωσα και συγκεντρώνω και νέα αποκαλυπτικά στοιχεία, τα οποία παρουσιάζουν τεράστιο ενδιαφέρον, το θέμα "τα νεκροταφεία της Λαμίας" θα το αναπτύξω ξεχωριστά άλλη φορά.

Έστησαν εκεί μια γνησιότατη παλαίστρα και **όχι γυμναστήριο**, καθώς στη συνέχεια θα διαπιστώσετε και από μόνοι σας.

Όπως είναι γνωστό και από πολλές πηγές μάλιστα, ο πρώτος χώρος που ιστορικά δημιουργήθηκε για ελεύθερη σωματική άσκηση, στην οποία οι αρχαιοέλληνες απέδιδαν ιδιαίτερη σημασία, ήταν ένας ισόπεδος και οριζόντιος χώρος ανοιχτός, κάτι περισσότερο από ένα γυμνό ελεύθερο γήπεδο, ο οποίος επικαλυπτόταν από ξηρή στεγνή άμμο και υποχρεωτικά είχε κοντά του ένα ρυάκι για να δροσίζονται οι αθλούμενοι σ' αυτόν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Επειδή, λοιπόν εκεί οι γυμναζόμενοι – αθλούμενοι κυλίονταν πολλές φορές πάνω στην άμμο, το χώρο αυτόν τον είπαν **αλινδήθρα,** από το ρήμα αλινδούμαι που σήμαινε κυλιέμαι.

Η εξέλιξη όμως των ελληνικών τρόπων άσκησης, άλλαξε τον αρχικό εκείνο χώρο, με προσθήκες σιγά – σιγά διαιρέσεων σ' αυτόν, ώστε να εκπληρώνονται και διάφοροι άλλοι παρεμφερείς σκοποί και έτσι η αλινδήθρα μετονομάστηκε σε **παλαίστρα**, χωρίς όμως να χάσει τα πρωταρχικά του ο χώρος στοιχεία.

Αργότερα, αφού **προστέθηκαν και άλλοι κλειστοί κυρίως χώροι,** η παλαίστρα μετονομάστηκε σε **γυμνάσιο**, εκφράζοντας πλέον όχι τον αρχικό σκοπό, αλλά έναν σύνθετο. **Η κύρια διαφορά που υπήρχε στο γυμνάσιο απ' την παλαίστρα, ήταν ένας μακρύς και στεγασμένος διάδρομος, ο οποίος στην παλαίστρα της Λαμίας χαρακτηριστικά φαίνεται να μην υπήρξε ποτέ.** Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι καθαρή παλαίστρα **και θα πρέπει να είναι η μόνη σωζόμενη χαρακτηριστικά στον ελλαδικό χώρο.**

Ο Ρωμαίος μηχανικός και αρχιτέκτονας **Marko Vitruvius Pollio**, φίλος του Καίσαρα και του Αύγουστου, σε ένα από τα δέκα σωζόμενα γραμμένα στα λατινικά βιβλία του "περί αρχιτεκτονικής" (de architectura) που έγραψε το 25 – 23 π.Χ., από πληροφορίες όπως γράφει, που είχε από Έλληνες συγγραφείς, αναφέρει με κάθε λεπτομέρεια αναλυτικά τους χώρους της αρχαιοελληνικής παλαίστρας και όχι Ρωμαϊκής.

Όταν άρχισε να ξεκαθαρίζει ο αποκαλυπτόμενος χώρος της παλαίστρας στη Λαμία, έχοντας υπόψη μου τους χώρους της, όπως τους είχε περιγράψει ο Βιτρούβιος, αφού τον τελευταίο καιρό τότε τους είχα καταγράψει κι εγώ το 1996 στη σελ. 109 του βιβλίου μου "το Ελληνικό Παγκράτιο" είπα: **"Δεν μπορεί, ο Βιτρούβιος, πρέπει να είχε ιδεί την παλαίστρα της Λαμίας".** Η περιγραφή συνέπιπτε απόλυτα. Και θα τους αναφέρω κι εγώ με τη σειρά που τους παρουσίασε στην ετήσια Σύνοδο της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας το 1973 στην Ολυμπία ο **Αλεξάντερ Γιουγκ**, Καναδός καθηγητής – συντονιστής Μελετών και Ερευνών, που τις είχε αντιγράψει απ' το σχετικό βιβλίο του Βιτρούβιου, για να έχει και αξιοπιστία και η αναφορά μου.

Όπως, λοιπόν, αναφέρεται, **η παλαίστρα είχε μια μεγάλη αίθουσα με καθίσματα** και στη συνέχεια **διέθετε κι άλλες ευρύχωρες αίθουσες για σοφούς, ρήτορες, ποιητές, ραψωδούς και άλλους**, όπως ευκρινέστατα διακρίνονται συνεχόμενες στο δεξιό άκρο της φωτογραφίας No. 1. Οι δύο παράλληλες οριζόντιες βάσεις τοίχων που φαίνονται στο κάτω μπροστινό μέρος της φωτογραφίας, αυτομάτως περιορίζουν τον βασικό χώρο της παλαίστρας και διώχνουν μακριά την άποψη ότι ήταν γυμνάσιο όπως η αρχαιολογική υπηρεσία αναφέρει στην "διευκρινιστική" πινακίδα που

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. 1

τοποθέτησε μετά ακριβώς από δέκα χρόνια και ύστερα από συνεχείς οχλήσεις μου σε τοπικές εφημερίδες.

Και είναι κρίμα να παρέχονται ανυπόστατες πληροφορίες από υπεύθυνη υπηρεσία, για τέτοιους μοναδικούς θησαυρούς μας.

Οι επόμενοι χώροι της παλαίστρας που αναφέρονται από τον Βιτρούβιο, στην παλαίστρα της Λαμίας (ίσως μετά την ανακατασκευή της, μετά από καταστροφή ή από σεισμό), φαίνονται ενιαιοποιημένοι, αρκεί να τους έχει κανείς υπόψη του και με λίγη προσοχή εξετάσει τα ευρήματα, όπως αυτά φαίνονται στις φωτογραφίες 2 και 3.

Οπως αναφέρει ο Βιτρούβιος, οι χώροι αυτοί ήταν, το **ελαιοθέσιο**, το **κονιστήριο**, το **λουτρό** και η **αίθουσα δροσίσματος**, που φαίνονται ευκρινέστατα στη 2η και 3η φωτογραφία. Ειδικά στη φωτογραφία No. 4 φαίνεται μπροστά κι ελαφρώς δεξιά η είσοδος στον ενιαίο χώρο. Στη συνέχεια, αριστερά της μια πέτρινη μακρόστενη σκαφίδα στο δάπεδο και αριστερά πλάι της ένα μακρόστενο κάθισμα που όριζαν τα δυο τους την **αίθουσα δροσίσματος**. Απέναντι φαίνεται ένας από τους λουτήρες του **λουτρού** και αριστερά στο μέσον του χώρου φαίνεται μια σειρά από πέντε κυβοτιόσχημες πέτρινες κούπες, διαστάσεων ακμής περίπου μισού μέτρου, που αποτελούσαν το **κονιστήριο** και λίγο εμπρός τους μια έκτη όμοιά τους που αποτελούσε το **ελαιοθέσιο**. Δεν ήταν ... "ποδονιπτήρες"!!

Τις φωτογραφίες αυτές πήρα ο ίδιος όταν καθαρίστηκε ο χώρος και πριν η αρχαιολογική υπηρεσία αποψιλώσει τα ευρήματα και τα αφανίνει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φωτ. 2

Η τελευταία φωτογραφία είναι πρόσφατη και δείχνει το μεγάλο λάθος των αρχαιολόγων, οι οποίοι γράφουν για τα επιδεικνυόμενα στη φωτογραφία, τούτα: "Κατά μήκος του βόρειου τοίχου του λουτρού (έτσι αποκαλούν το σύνθετο χώρο που προανέφερα) υπήρχαν τρεις πώρινοι λου-

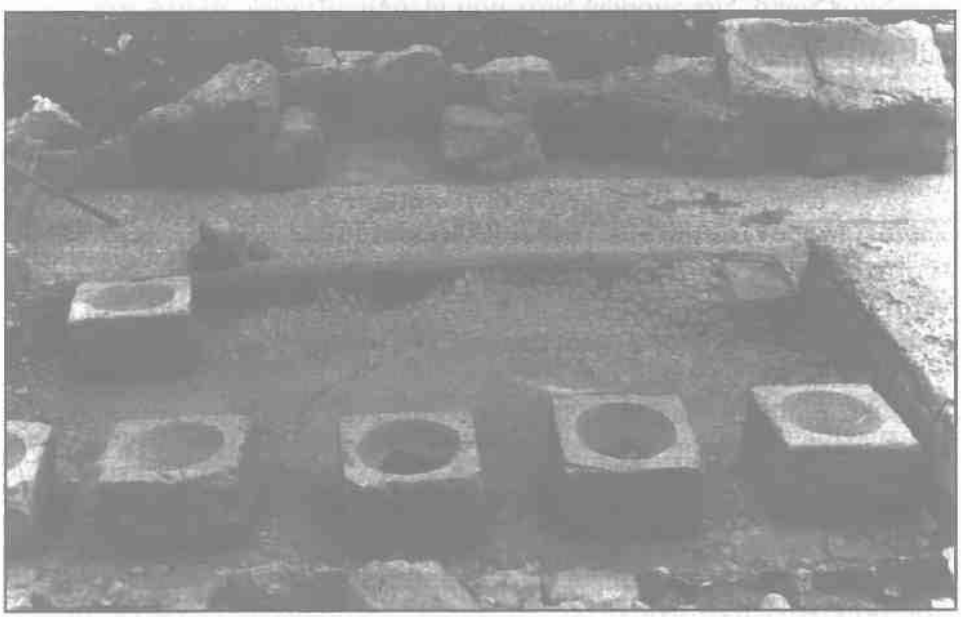

Φωτ. 3

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τήρες. **(φωτ. 3).** Μετά την πρώτη καταστροφή η πισίνα (πού να τη βρήκαν άραγε;!) επιχωματώθηκε, καλύφθηκε με δάπεδο όπως το υπόλοιπο λουτρό και εξοπλίσθηκε με κινητούς μαρμάρινους **"ποδονιπτήρες" έξι από τους οποίους βρέθηκαν στη θέση τους"!!..** Ποδονιπτήρες, λοιπόν!!..

Πλήρης η ανακρίβεια και η παραπληροφόρηση και να γιατί.

Ο **Φλάβιος Φιλόστρατος** στο βιβλίο του **ο Γυμναστικός** που έγραψε το 2ο μ.Χ. αιώνα, αναφέρει λεπτομερέστατα για χώρους, όπου οι αθλητές στην παλαίστρα τοποθετούσαν λάδι και σκόνες για το σώμα τους, που φυλάσσονταν σε ειδικές θέσεις. Πού και ποιες ήταν αυτές; **Εξεταζόμενα παράλληλα τα όσα αναφέρουν Βιτρούβιος και Φιλόστρατος, αποδίδεται απόλυτα η αλήθεια, που επιβεβαιώνεται από τα ευρήματα,** όπως φαίνονται στις φωτογραφίες.

Το ελαιοθέσιον (eleothesium) του Βιτρούβιου ήταν η μόνη της κούπα, που ξεχωρίζει από τις άλλες.

Ο Φιλόστρατος πληροφορεί ότι στο ελαιοθέσιο οι αθλητές άλειφαν το σώμα τους με λάδι και πριν και μετά τον αγώνα. Λέει ακόμα ότι υπήρχε ειδικός γυμναστής που πραγματοποιούσε το άλειμμα, ο οποίος λεγόταν **αλείπτης.** Αυτός άπλωνε το λάδι στο σώμα του αθλητή με ειδικές κινήσεις εντριβής, ένα μασάζ δηλ. ώστε, πριν τον αγώνα, να προετοιμάζεται το μυϊκό σύστημα να αντιμετωπίσει τις δοκιμασίες και κακώσεις που θα αντιμετώπιζε στη διάρκεια του αγώνα και μετά απ' αυτόν για να απαλύνει και να ανακουφίσει το μυϊκό σύστημα από ό,τι υπέστη κατά τον αγώνα.

Αυτή ακριβώς η διάκριση των κινήσεων, μετά τη διαπίστωση ότι η μάλαξη που έκανε ο αλείπτης και ήταν εξαιρετικότατη αλλά και ευεργετικότατη, οδήγησε αρκετούς από τους αλείπτες να αποκτήσουν ξεχωριστή ειδικότητα και να εξελιχθούν σε **παραλείπτες**, οι οποίοι ήταν εκείνοι που καθόριζαν στους αλείπτες: 1) τα σημεία εντριβής, 2) την ποσότητα και ποιότητα (πολύ ή αραιό) του λαδιού που θα τοποθετούσαν, 3) τον τρόπο που θα απλωνόταν το λάδι , 4) τη χρονική διάρκεια που θα έπρεπε να επιχειρηθεί η εντριβή και 5) το είδος της εντριβής σε κάθε περίπτωση. Γι' αυτό απαιτούνταν ξεχωριστός χώρος για το ελαιοθέσιο, μετά από το οποίο ο αθλητής πήγαινε στο κονιστήριο.

Και πάλι ο Φιλόστρατος, με τις πληροφορίες που μας παρέχει, μας βοηθάει να διευκρινίσουμε επακριβώς την ύπαρξη και χρήση που είχαν οι πέντε κούπες. Οι σκόνες, λέει ο Φιλάστρατος στο Κεφ. 56 στον "Γυμναστικό" του, ήταν τέσσερες, απ' τις οποίες η μία ήταν **διπλή** και έτσι χρειάζονταν συνολικά **πέντε χώροι,** όσες και οι κούπες.

Οι σκόνες και η χρήση τους ήταν:

1η) Η **πηλώδης**, που ήταν κατάλληλη να καθαρίζει το ρύπο της εξωτερικής επιφάνειας του σώματος και να επιφέρει κανονικές αναλογίες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

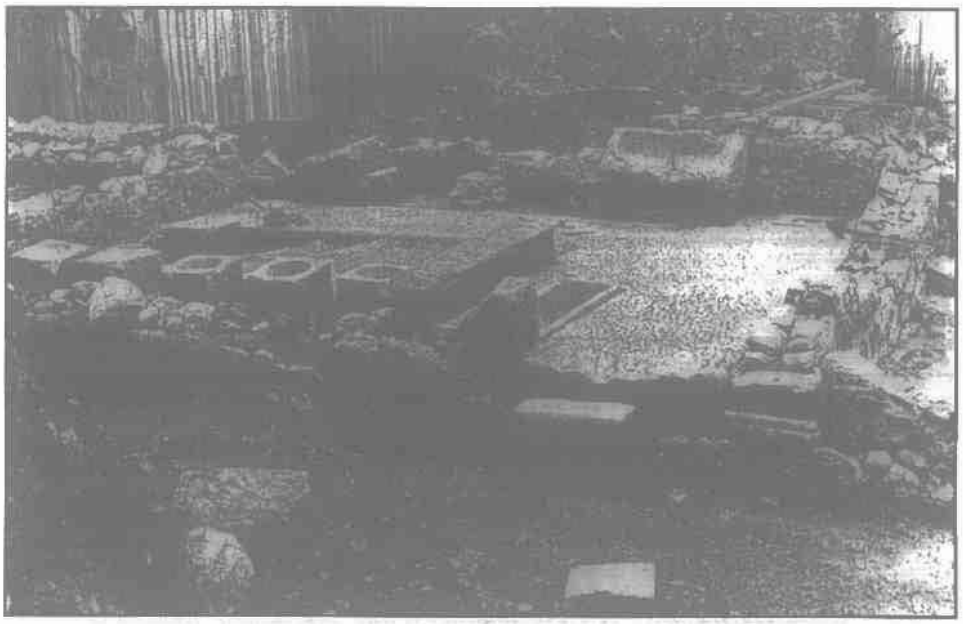

Φωτ. 4

στα περιττά.

2η) Η **οστρακώδης** (κεραμιδί) που ήταν κατάλληλη να ανοίγει τους πόρους του σώματος που ήταν κλειστοί σε στεγνά σώματα και έτσι να προκαλεί **εφίδρωση** (δηλ. τεχνητά προκαλούμενη έκκριση ιδρώτα) με την οποία αποβάλλεται θερμότητα και απεκκρίματα.

3η) Η **ασφαλτώδης**, που ήταν κατάλληλη για να θερμάνει ελαφρά τα μέλη του σώματος που είχαν πάθει ψύξη.

4η και 5η) Η **μαύρη** και η **κίτρινη** που ήταν σαν το χώμα της γης και ήταν κατάλληλες να μαλακώνουν ένα σκληρό μέλος του σώματος και να το θρέφουν. Η κίτρινη έκανε το σώμα και στιλπνό.

Δυστυχώς όμως, και ο Φιλόστρατος που μας δίνει αυτές τις χρησιμότατες πληροφορίες για τις σκόνες, δεν αναφέρει καν από πού προέρχονταν αυτές και πώς προετοιμάζονταν.

Η **κόνισις,** τώρα, η τοποθέτηση δηλ. της σκόνης πάνω στο σώμα **γινόταν από τον ίδιον τον αθλητή,** με ελεύθερο τον καρπό του χεριού, ανοιχτή την παλάμη και εωρούμενα τα δάχτυλα, έτσι που να γίνεται ραντισμός ουσιαστικά, δηλ. πασπάλισμα, επίπαση, παρά επίχρηση πάνω στο σώμα, για να πέφτει μόνον η άχνη της σκόνης.

Οι επόμενοι χώροι που αναφέρει ο Βιτρούβιος, δηλ. μια ειδική αίθουσα εφιδρώσεως (Laconicum), έναν χώρο για θερμό λουτρό και έναν στεγνωμένον στίβο (xistos), όπως φαίνεται στην πρώτη φωτογραφία αριστερά, καταστράφηκαν και δεν φαίνονται.

Πάντως, κάτω και δεξιά της φωτογραφίας που φαίνεται στο δάπεδο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μια πήλινη σωλήνα, μπορεί η πλακόστρωτη αίθουσα που διακρίνεται μπροστά στο μέσον της φωτογραφίας 4, να ήταν χώρος για θερμό λουτρό

Το σπουδαίο πάντως είναι ότι, για να υπάρχουν οι χώροι αυτοί στην παλαίστρα της Λαμίας, που ο Βιτρούβιος αναφέρει, **χώροι που υπήρχαν σε παλαίστρες προετοιμασίας αθλητών για Ολυμπιακούς Αγώνες,** σημαίνει ότι η παλαίστρα αυτή δεν ήταν ήσσονος σημασίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σ' αυτή, λοιπόν, την παλαίστρα συγκεντρώνονταν οι Λαμιείς, οι μεν για να αθληθούν κατά τρόπο ενδεδειγμένο, ώστε να προετοιμάσουν και να καλλιεργήσουν το κάλλος του σώματος, οι δε για να καμαρώσουν και να θαυμάσουν και την ευγενή άμιλλα των αθλουμένων, η οποία προκαλούσε και ζωηρή ευφορία βιολογικής και πολιτιστικής δραστηριότητας, έχοντας ως επίκεντρο τα ύψιστα αγαθά: της υγείας, της σωματικής ευεξίας, του υψηλότατου ανθρωπιστικού φρονήματος και πάνω απ' όλα την ξεχωριστή καλλιέργεια του πνεύματος.

Και όλα αυτά παρουσιάζονταν με μορφές καλλιτεχνικών έργων, δημιουργημάτων και πολιτιστικών εκδηλώσεων, πολλές από τις οποίες ανέφερα στην προηγούμενη εισήγησή μου: "Το ημερολόγιο της αρχαίας Λαμίας".

Μόλις έξω από τα νότια τείχη της Λαμίας και σε ατένιση θαυμασμού των δύο φρουρίων του Λαμού που προστάτευαν τη Λαμία, οι Λαμιείς είχαν με την παλαίστρα τους την απόδειξη των χαρακτηριστικών τους γνωρισμάτων, για να ενώνουν εκεί το σώμα με το πνεύμα, την ισχύ με τη φρόνηση, τη σωματική αντοχή με το ψυχικό σθένος εκεί, στο φυσικό περιβάλλον, το οποίο στάθηκε η πρωταρχική ουσία δημιουργίας φιλοσοφίας και τέχνης, με αποτέλεσμα τον πολιτισμό, αν λάβουμε υπόψη και το ότι τη Φθινοπωρινή περίοδο, λόγω Αμφικτυονικού Συνεδρίου στο Ναό της Πυλαίας Δήμητρας, πολύ κοντά στη Λαμία, έφταναν εδώ αρκετοί σοφοί, ποιητές, δραματουργοί, αοιδοί και άλλοι, οι οποίοι και επιχειρούσαν διδασκαλίες στους νέους, στο χώρο της παλαίστρας.

Και επειδή η ζωή είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με το θάνατο, ακριβώς πλάι και πάνω απ' την παλαίστρα τους οι Λαμείς ανέπτυξαν και τα νεκροταφεία τους, δυο χώρους απ' τους οποίους, ή ξεκινούσαν ή και τελείωναν θρησκευτικές τελετές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπου διακρινόταν και κυριαρχούσε ύμνος **ανταγωνισμού και όχι αντιπαλότητας,** καθαρότατη έκφραση του Αμφικτυονικού πνεύματος, για το οποίο και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Λαμία και Λαμιείς, ως μόνιμοι και έμπρακτοι εφαρμοστές του, ήταν οι διαπρύσιοι κήρυκές του.

Τέλος, ας τονισθεί ιδιαίτερα εδώ ότι, σ' αυτή την παλαίστρα ξεκίνησε, διατηρήθηκε και διαδόθηκε και το πνευματικό παιχνίδι **"πεσσοί της Λαμίας"** για το οποίο ιδιαίτερα γνωρίσματα και στοιχεία θα πληροφορηθούμε από τον Οικονομολόγο – Ερευνητή κ. **Γρηγόρη Ζόρζο**, ο οποίος έχει εντρυφήσει ιδιαίτερα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Αικατερίνη Καλαντζή-Σμπυράκη
Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη
της 24ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων - Λαμία

ΘΕΜΑ
Η διαχρονική παρουσία της Υπάτης στην σκηνή της ιστορίας

Το όνομα Υπάτη, αποδιδόμενο στην πόλη της Φθιώτιδας που βρίσκεται στις βόρειες κλιτύς της Οίτης, αναφέρεται για πρώτη φορά σε γραπτό μνημείο τον 4ο αι. π.Χ., όταν ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) την μνημονεύει ως αρχαία πρωτεύουσα των Αινιάνων, ως εξής: «*της καλουμένης Αινιακής χώρας περί την ονομαζομένην Υπάτην λέγεται παλαιά στήλη ευρεθήναι*» (Αριστοτέλους, Περί θαυμ. ακουσμ. κεφ.145).

Μετά από αυτό, η Υπάτη συνεχίζει να διεκδικεί μία θέση στην ιστορία, αφού συχνά αναφέρεται σε τιμητικά ψηφίσματα διαφόρων πόλεων ως η μία από τις τρεις πόλεις που αποτελούσαν το κοινόν των Αινιάνων. Οι άλλες δύο, σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο, ήταν η Λαπίθη, που βρισκόταν πιθανώς κοντά στην κοιλάδα του Σπερχειού, και οι Ερυθρές (με άγνωστη θέση).

Στην Υπάτη λατρευόταν πολλοί θεοί από το ελληνικό Πάνθεον: ο **Απόλλων** (όπως συνάγεται από πολλές μαρτυρίες (του Ομήρου στην Ιλιάδα, του Πλούταρχου και από μία επιγραφή που βρέθηκε στην Επίδαυρο και αναφέρει «*Απόλλωνι Υπαταίω Παυσάντης και Κωμάσιος*» (Αρχαιλογική Εφημερίς Αθ. 1884, σ. 24, αρ. 64), ο **Ερμής** (στον οποίο ο γιός του Αγαθοκλέους Εύανδρος αφιέρωσε τον οίκο του, το λουτρόν και το εγκόνιμα (την κονίστρα) βλ. επιγραφή Α.Ε. 1839, αρ. 207), η **Αφροδίτη**, της οποίας δύο ειδώλια του 3ου π.Χ. αι. βρέθηκαν στη Λαμία και ένα στην Υπάτη (Α.Ε. Αθηνών 1839) και η **Τριοδίτις Εκάτη**, όπως μπορεί να συναχθεί από την γνώμη που επικρατούσε στους αρχαίους ότι οι γυναίκες της Θεσσαλίας ήσαν Μάγισσες, (οι περίφημες Θετταλίδες Φαρμακεύτριες) με προστάτιδα την θεά αυτή. Και ως κυρίως έδρα των μαγισσών παρουσιάζουν την Υπάτη και ο **Λουκιανός** (στο σύγγραμμά του «*Λούκιος ή όνος*») και ο **Απουλήιος** στο ποίημά του με τον τίτλο «*Χρυσούς όνος*».

Βεβαίως, και στα νομίσματα της Υπάτης απεικονίζονται ο Δίας και η Αθηνά (Παρθένος και Παλλάς) και αργότερα, επί Ρωμαιοκρατίας, ο αυτοκράτορας Ιούλιος Καίσαρ, η γυναίκα του Λιβία (ως Ιουλία Ήρα) και ο καίσαρ Γερμανικός που απεβίωσε το 19 μ.Χ. (Α.Ε. Αθηνών, 1839, αρ. 191).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Είναι άξιο παρατήρησης το ότι στις αρχές του 2ου αι. μ.Χ. η Θεσσαλική Υπάτη εμφανίζεται να έχει αξιοσημείωτη ακμή: ο ρωμαίος ποιητής Απουλήιος (125-171 μ.Χ.) εξυμνεί την χάρη και την λαμπρότητά της στο έργο του «Μεταμορφώσεις».

Και φθάνουμε στους πρώτους χρόνους του Χριστιανισμού. Χάρις στην μεγάλη εμπορική και οδοιπορική επικοινωνία που είχε αναπτυχθεί την εποχή αυτή, η μεγάλη θρησκευτική κίνηση που ξεκίνησε από την Παλαιστίνη διαδόθηκε, μέσω της Συρίας και της Μικράς Ασίας, και στην ελληνική χερσόνησο. Αυτό έγινε το 53 μ.Χ., επί της εποχής του αυτοκράτορα Κλαυδίου, όταν ο απόστολος των Εθνών Παύλος άρχισε την μεγάλη πορεία του από τα Ιεροσόλυμα στις ελληνικές χώρες, συνοδευόμενος από μαθητές.

Στην Υπάτη για πρώτη φορά κήρυξε το ευαγγέλιο ο Ηρωδίων, ένας από τους 70 Αποστόλους, που ακολουθούσε τον Παύλο. Σύμφωνα με τον Συναξαριστή (28 Μαρτίου, έκδ. 1868), «έπειτα χειροτονηθείς επίσκοπος των Νέων Πατρών, εδίδασκε και επέστρεφε πολλούς προς Κύριον. Όθεν πιασθείς από τους Έλληνες και τους Ιουδαίους, εδάρη δυνατά, διότι άλλοι εκτύπων αυτόν, άλλοι συνέτριβαν το στόμα του με πέτρας και άλλοι εκτύπων αυτόν εις την κεφαλήν. Τελευταίον δε απέσφαξαν αυτόν οι θηριόγνωμοι και ούτως ετελειώθη παραδούς την ψυχήν του εις χείρας Θεού ο Τρισόλβιος». Η μνήμη του εορτάζεται στις 10 Νοεμβρίου, οπότε γράφεται ότι αποκεφαλίσθηκε από τον Νέρωνα (54 - 68 μ.Χ.).

Η επισκοπή Νέων Πατρών μέχρι τα χρόνια του Ιουστινιανού και ακόμη αργότερα , ονομαζόταν «*Εκκλησία Υπάτης*» (Mansi Πρακτικά Συνόδων IV, σελ. 1259 κ. εξ. έκδ. 1901), διότι μνημονεύεται ως μέλος της Γ΄ Οικουμενικής Συνόδου που έγινε στην Έφεσο το 431 μ.Χ., ο επίσκοπος Υπάτης Παυσιανός. Ο δε Συναξαριστής, κατ' αναχρονισμό μάλλον, λέει τον Ηρωδίωνα Επίσκοπο Νέων Πατρών, διότι η Υπάτη μετονομάσθηκε Νέαι Πάτραι **μετά τον 6ο αι. μ.Χ.** και πάντως όχι πριν από τον 9ο αι. μ.Χ.

Ο αιώνας αυτός ήταν αποφασιστικός για την Ελλάδα: ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, για να προστατέψει τα ελληνικά εδάφη από τις επιδρομές Ουνικών και Βουλγαρικών στιφών, προσπάθησε να οχυρώσει όλη την ελληνική χερσόνησο. Ο σύγχρονος του ιστορικός **Προκόπιος** περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια το οχυρωματικό έργο του Ιουστινιανού στο έργο του «Περί Κτισμάτων». Εκεί αναφέρει, ότι κτίσθηκαν και στη Θεσσαλία αρκετά μικρά φρούρια, μεταξύ των οποίων και ένα στην Υπάτη. Το κείμενο έχει ως εξής: «Ωσαύτως ουν επιμελεία πολλή τείχη ωκοδομήσατο ισχυρά (ο Ιουστινιανός) έν τε Σάκκω και **Υπάτη** και Κορακίοις και Ουνώ και Βαλέαις και τω καλουμένω Λεονταρίω...» (Προκόπιος, Περί Κτισμάτων, βιβλ. 4ο, 2).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Επίσης την εποχή του Ιουστινιανού έζησε και έγραψε ο γεωγράφος **Ιεροκλής,** ο οποίος, κατόπιν παραγγελίας προφανώς του αυτοκράτορα, συνέταξε στατιστικό πίνακα και σύντομη περιγραφή 64 επαρχιών και 912 πόλεων του Βυζαντινού κράτους με την επιγραφή «**Συνέκδημος**». Σε αυτόν αναγράφονται για την Θεσσαλία τα εξής: «Επαρχία Θεσσαλίας υπό ηγεμόνα: πόλεις ιζ΄- Λάρισσα, Δημητριάς, Θήβαι, Εχίναιον, Λαμία, **Ύπατα**, Μητρόπολις, Τρίκκα, Γόμφοι, Καισάρεια, Διοκλητιανούπολις, Φάρσαλος, Σαλτοβουραμίσιον, Σάλτος Ιόβιος, Νήσος Σκιαθος, Νήσος Πεπάρηθος» (Συνέκδ. Ιεροκλ. Έκδ. Parthey,, Βερολίνο 1866, σ. 8).

Στον Συνέκδημο του Ιεροκλέους και στο «Περί Κτισμάτων» έργο του Προκόπιου, αναφέρεται για τελευταία φορά το όνομα Υπάτη, καθώς και το όνομα της Λαμίας. Από την εποχή αυτή (6ος αι. μ.Χ.) και μέχρι τον 9ο αι. οι πόλεις αυτές δεν μνημονεύονται από κανένα βυζαντινό συγγραφέα.

Τον 9ο αι. δε αναφέρονται και πάλι, με διαφορετικό όμως όνομα: η μεν Λαμία ως Ζητούνι (στα πρακτικά της (ψευδ)ογδόης Οικουμενικής Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη το 869 μ.Χ., επί βασιλείας Βασιλείου Α΄ Μακεδόνος, αναφέρεται «Γεώργιος Επίσκοπος Ζητουνίου») (Mansi, τομ. XVII, σ. 373). Το δε όνομα Ζητούνι προέρχεται από το σλάβικο Zadun= πέρα από το ποτάμι.

Η δε Υπάτη αναφέρεται ως Νέαι Πάτραι για πρώτη φορά στα πρακτικά της Οικουμενικής Συνόδου του 879, που έγινε επίσης στην Κωνσταντινούπολη, και στα οποία φέρεται γραμμένο το όνομα «Λέοντος Νέων Πατρών» (Mansi, τομ. XVII και XVIII σ. 376).

1) Ακολουθεί η μνεία του «Συμεώνη Νέων Πατρών» στην εκκλησιαστική ιστορία του Νικηφόρου του Καλλίστου (ΙΔ΄ κεφ. λθ΄) ο οποίος μετατέθηκε στην Λαοδίκεια το 886 μ.Χ.

2) Η εκκλησία των Νέων Πατρών ως μητρόπολις μνημονεύεται και στις Διατυπώσεις ή Έκθεση περί της τάξεως των Μητροπόλεων που υπόκεινται στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (βλ. Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων υπό Ράλλη και Ποτλή, τομ. Ε΄, σελ.464, 474. Επίσης Γ. Κύπριος, έκδ. Gelzer 1890, σ. 27. Και Ιεροκλής, έκδ. Parthey, 1866, σ.97 και σ.127).

3) Τρίτος μητροπολίτης αναφέρεται ο Βασίλειος, που ήκμασε περί το 930 μ.Χ. και είναι γνωστός για το έργο του «Πρόλογος της Ερμηνείας των αγίων 12 Προφητών» (Πατρολογία, τομ. ΙΙΙ, σ. 412).

4) Τέταρτος μητροπολίτης αναφέρεται σε συνοδική απόφαση της πατριαρχίας Σισινίου του Β΄(995-998) ο «Νικόλαος, Μητροπολίτης Νέων Πατρών».

5) Μητροπολίτης Κοσμάς. Το όνομά του μας είναι γνωστό από σφραγίδα του 10ου αι. που βρίσκεται στο Εθνικό Νομισματικό Μουσείο («ΚΟΣΜΑΣ Μ(ητ)ΡΟΠΟΛΗ ΝΕ(ων) [ΠΑΤ]ΡΩΝ») (βλ. Σιγιλλογραφία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

του Βυζαντινού Κράτους, Schlumberger, 1884).

6) Σπουδαιότερος όλων ήταν ο **Ευθύμιος ο Μαλάκης**, ο οποίος έλαβε μέρος στην Σύνοδο που συγκάλεσε στην Κωνσταντινούπολη ο εκτελών τα καθήκοντα του Πατριάρχη Λουκάς ο Χρυσοβέργης, επί της βασιλείας του Μανουήλ του Κομνηνού.

Σύμφωνα με τον Νικήτα Χωνιάτη, ο Ευθύμιος ήταν «*Μέγας εν λόγοις*» και ήταν φίλος του Ευσταθίου Θεσσαλονίκης και του Μιχαήλ Ακομινάτου.

Στην δεύτερη από τις δύο Εκθέσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, (Ιεροκλής, Parthey, σ. 127) αναγράφονται τέσσερεις επίσκοποι ως υποκείμενοι στον επίσκοπο Νέων Πατρών: α) ο Γαλάζων, β) ο Κοτσιάγρου, γ) ο Σιβίκτου και δ) ο Βαριάνης.

Μολονότι οι έδρες των επισκοπών αυτών είναι άγνωστες, έγινε μία προσπάθεια ταύτισής τους από τον Γάλλο περιηγητή του 19ου αι. Pouqueville, ο οποίος λέει τα εξής (Pouqueville, Voyage de la Grece,. III, 1826, σ.66 και εξής): έδρα της επισκοπής Κουτσιάγρας ήταν το σημερινό χωρίο Στίρφακα ή «Στίγραφα» κατ' αυτόν. Της επισκοπής Σιβίκτου το σημερινό χωρίο Άγιος Σώστης (Σπερχειάδος), της επισκοπής Βαριάνης το χωρίο Βαριμπόπη (Μακρακώμης), το δε όνομα Γαλάζων ο ιστορικός Κων/νος Σάθας εικάζει ότι είναι το Γαλαξείδι. (Βορτσέλας, σ. 277). Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι το σημερινό χωριό Βογόμιλοι, που ανήκει διοικητικά στον Δήμο Υπάτης, είναι πολύ πιθανόν να ιδρύθηκε από κάποια μέλη της αίρεσης των Βογομίλων, που εμφανίσθηκαν στο Βυζάντιο την εποχή του Αλεξίου Α΄Κομνηνού (που πέθανε το 1118) και υπέστησαν διωγμούς.

Μετά την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204, κατά την εκτροπή της Δ΄ Σταυροφορίας, ο μαρκήσιος του Μομφερράτου Βονιφάτιος, αφού έκανε την κατάλληλη προετοιμασία, και με την υποστήριξη και βοήθεια ιπποτών και ηγεμόνων που προσδοκούσαν τεράστια οφέλη από τον κατακερματισμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας, προχώρησε στην ίδρυση κρατιδίων στην ελληνική χερσόνησο. Έτσι ίδρυσε την αυθεντία του Δομοκού, την βαρωνία του Ζητουνίου, την μαρκιωνία της Βοδονίτσης και την αυθεντία της Γραβιάς και έγινε κύριος όλης της Ανατολικής Ελλάδος μέχρι τον Ισθμό της Κορίνθου.

Παράλληλα με την κοσμική εξουσία, οι Φράγκοι επεδίωξαν την εγκαθίδρυση και της εκκλησιαστικής εξουσίας. Έτσι, ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ έστειλε επισκόπους και ιερείς στις χώρες που κατακτήθηκαν, οι οποίοι αφού ανάγκασαν σε φυγή τους ορθόδοξους από αυτές τις περιοχές, συνετέλεσαν στην εγκαθίδρυση της Λατινοκρατίας μέσω της Παπικής δύναμης και εξουσίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Βαρβάρα Δημ. Νάτσιου
Φιλόλογος – Μ. Α. Ιστορίας

ΘΕΜΑ
Το Μοναστήρι της Αντίνιτσας Λαμίας ως χώρος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων
(1856 – 1881)

«Σεβαστό ακροατήριο, η επί σειρά ετών – παλιότερα αλλά και πρόσφατα – ενασχόλησή μου με την τοπική έρευνα σε αρχειακές υπηρεσίες και ιδιαίτερα στο ιστορικό Αρχείο Λαμίας για τη συγγραφή μελέτης, που έχει ως αντικείμενο την κοινωνική, πνευματική και οικονομική κατάσταση της Λαμίας και της Φθιώτιδας γενικότερα στη διάρκεια της Μετεπαναστατικής περιόδου του 19ου αιώνα με οδήγησε στην παρατήρηση και τη διαπίστωση ότι το μοναστήρι της Αντίνιτσας που βρίσκεται στο αρκτικό σημείο της Λαμίας και άλλοτε επί των Ελληνοτουρκικών συνόρων, υπήρξε όχι μόνο χώρος λατρείας και προσευχής, αλλά και τόπος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων. Το γεγονός εκείνο είναι και το θέμα της φτωχής μου τούτης εισήγησης: Το μοναστήρι λοιπόν Αντίνιτσας ως χώρος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων στη χρονική περίοδο 1856 – 1881. Ποιοι διπλωμάτες, όμως, της εποχής εκείνης και για ποιο σκοπό πραγματοποιούσαν συναντήσεις στο εν λόγω μοναστήρι στη διάρκεια της ανωτέρου περιόδου θα το δούμε στη συνέχεια, αφού προηγουμένως γίνει μια περιληπτική αναφορά στα γεγονότα της μετεπαναστατικής περιόδου. Όμως επιστημονικοί και δεοντολογικοί λόγοι με υποχρεώνουν να πω ότι για την εξέταση του εν λόγω θέματος αντλώ πληροφοριακό υλικό από τις τοπικές εφημερίδες της εποχής εκείνης, αφού το αρχείο του εν Λαμία Τουρκικού Προξενείου, που λειτούργησε στην πόλη μας από το 1846 ως το 1881 δεν είναι ακόμη στη διάθεση των ερευνητών. Και ας σημειωθεί ότι το Τουρκικό Προξενείο της Λαμίας ήταν η σπουδαιότερη διπλωματική υπηρεσία που λειτούργησε στα βόρεια σύνορα της Ελλάδος, αφού η Φθιώτιδα ήταν συνοριακή επαρχία της χώρας στο αρκτικό σημείο αυτής.

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα το νεοσύστατο ελληνικό Κράτος αντιμετώπισε ένα ιδιότυπο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο απ' τους «πρωταγωνιστές» του ονομάσθηκε: «ληστρικό». Σύγχρονοί του και μεταγενέστεροι μελετητές αναζήτησαν τα αίτια του φαινομένου εκείνου, το οποίο, ας σημειωθεί, υπήρξε όχι μόνο «μακρόβιο», αλλά και δυσεπίλυτο, και δημιούργησε πολλά προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας και στις διακρατι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

κές σχέσεις αυτής με την γείτονα Τουρκία, αφού έγινε μόνιμη και σοβαρή αιτία προστριβών των δυο κρατών. Επί πλέον σε μερικές φάσεις του εξέθεσε σοβαρώς τη χώρα στον διεθνή χώρο και έδωσε αφορμή για δυσμενή σχόλια και επιζήμιες επικρίσεις.

Η διάλυση των ατάκτων στρατευμάτων του Αγώνος θεωρήθηκε από όλους σχεδόν τους μελετητές η κυριότερη αιτία του ληστρικού φαινομένου στην μετεπαναστατική Ελλάδα. Βεβαίως επισημάνθηκαν και μάλιστα με τεκμήρια και άλλα αίτια, άλλα σε τοπικό και άλλα σε ευρύτερο επίπεδο.

Το πρόβλημα, που υπήρχε, αλλά σε περιορισμένη κλίμακα και ένταση, και επί Καποδίστρια, στα αμέσως μετεαπελευθερωτικά χρόνια και συγκεκριμένα το 1833 με τη διάλυση των ατάκτων στρατευμάτων απ' τη Αντιβασιλεία για να δημιουργήσει τακτικό στρατό και για να περιορίσει την πολιτική δύναμη και επιρροή πολιτικών και στρατιωτικών τοπαρχών, με την διάλυση, λοιπόν, των ατάκτων το φαινόμενο έλαβε τεράστιες διαστάσεις, μεγάλη ένταση και απείλησε και την ίδια την υπόσταση του κράτους. Έκτοτε παρέμεινε ως ενδημική νόσος και ταλάνισε επί πενήντα και πλέον χρόνια ολόκληρο το κράτος και ιδιαίτερα τις βόρειες ελληνικές επαρχίες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η Φθιώτιδα.

Για το ληστρικό φαινόμενο του 19ου αιώνα, το οποίο εμφανίσθηκε και έλαβε τεράστιες διαστάσεις στη Φθιώτιδα απ' το 1833 ως το 1881 ο ειδικός ερευνητής και μελετητής της ληστείας, καθηγητής κ. Ιωάννης Κολιόπουλος αναφέρει ότι αυτό ήταν συνδεδεμένο με «την κλεφταρματολική παράδοση, τα αλυτρωτικά κινήματα, τις τεταμένες σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, το σύστημα καταδιώξεως των ληστών στις γειτονικές τουρκικές επαρχίες, τα μέτρα και τη νομοθεσία για την καταστολή της ληστείας, τον ρόλο και τις επιδιώξεις της ομάδος των καπετάνιων, την ενδημική πολιτική ανωμαλία και τις περιοδικές εξεγέρσεις, την οργάνωση της πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, την οργάνωση της νομαδικής κτηνοτροφίας και τη σύγκρουσή της με τον αγροτικό κόσμο, την ακτημοσύνη ή την ανεπάρκεια της οικογενειακής γεωργικής ιδιοκτησίας και τη διασπορά του ορεινού πληθυσμού, για να αναφερθούν οι κυριότεροι. Στους παράγοντες αυτούς θα μπορούσαν να προστεθούν η οικονομική εξαθλίωση και η πολιτική εξουθένωση της αγροτικής κοινότητας, που ωθούσαν στην άρνηση της έννομης τάξεως.

Στις βόρειες ελληνικές επαρχίες σε όλη τη διάρκεια της μετεπαναστατικής περιόδου επικράτησε ένα καθεστώς, το οποίο δεν διέφερε πολύ από εκείνο το προεπαναστατικό, ιδιαίτερα προς την πλευρά της Τουρκίας, αφού διατηρήθηκε το ίδιο σύστημα ασφαλείας και προστασίας των κατοίκων με τα αρματολίκια και την έμμισθη στρατιωτική τάξη. Στην ίδια περιοχή είχαν εγκατασταθεί καπετάνιοι, που ήταν προηγουμένως

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

στην υπηρεσία των Τούρκων ως αρματωλοί ή είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους ως οπλαρχηγοί στον απελευθερωτικό Αγώνα. Γενική επίσης ήταν η αντίληψη ότι τα σύνορα του κράτους ήταν περιορισμένα και υπήρχε δυνατότητα διεύρυνσης και ως καταλληλότεροι «απελευθερωτές» ήταν εκείνοι, που βρίσκονταν μόνιμα στις μεθοριακές περιοχές. Μετά τη διάλυση των ατάκτων, πολλοί ήταν εκείνοι, που έμειναν ανεπάγγελτοι και είχαν εγκατασταθεί στις περιοχές εκείνες. Ένας σεβαστός αριθμός στρατιωτών μετά την Επανάσταση δεν επέστρεψαν στις εστίες τους αλλά και ούτε μπόρεσαν να ενταχθούν ως μισθωτοί στα αρματολίκια, που ακόμη υπήρχαν στην τουρκική επικράτεια.

Απ' την Νέα Μιτζέλα (Αμαλιάπολη) και ως τα σύνορα με την Ευρυτανία υπήρχαν εκτενή όρια, τα οποία έπρεπε να φυλαχθούν απ' τα τότε στρατιωτικά σώματα. Το έδαφος ήταν δύσβατο, τραχύ και ανώμαλο και καθιστούσε τα σύνορα, δυσφρούρητα. Απ' τη Φθιώτιδα διέρχονταν δυο φορές το χρόνο νομάδες κτηνοτρόφων με μεγάλο αριθμό αιγοπροβάτων και αγελάδων. Η εκάστοτε κατάρρευση των αλυτρωτικών εξεγέρσεων είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία χιλιάδων εξαθλιωμένων προσφύγων, οι οποίοι επέλεγαν ως χώρο πρώτης εγκατάστασης την Φθιώτιδα πρωτίστως και δευτερευόντως τη γείτονα, ορεινή, δεντροσκεπή και φτωχή σε υλικά αγαθά Ευρυτανία. Έτσι είχε δημιουργηθεί μεθοριακή ζώνη με όλες τις ιδιαιτερότητες και ιδιαίτερα όσον αφορά στην εφαρμογή και ισχύ του νόμου στις δύο πλευρές των ελληνοτουρκικών συνόρων: «Μεθοριακοί φρουροί πρόσκαιρης θητείας, πρόσφυγες και φυγόδικοι κάθε λογής, συμμορίες ατάκτων με αλυτρωτικό χαρακτήρα και ληστές, κακοπληρωμένοι χωροφύλακες, απλήρωτοι στρατιώτες και απελπισμένοι άτακτοι – όλοι αυτοί και πολλοί άλλοι, που ζούσαν στα όρια της παρανομίας που ευνοούσε η μεθόριος περίμεναν τους διερχόμενους ποιμένες και τα κοπάδια τους για να συμπληρώσουν τα ανεπαρκή και αβέβαια εισοδήματά τους.

Το πρόβλημα της ληστείας υφίστατο και για τη γείτονα Τουρκία από τη χάραξη των ελληνοτουρκικών συνόρων και ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας και μέρος της Ηπείρου στην Ελλάδα, πολλάκις δε συνεργάσθηκαν οι αρμόδιες αρχές των δυο κρατών για την αποτελεσματικότερη καταδίωξη των ληστών. Βεβαίως έλειπε συνήθως η αμοιβαία εμπιστοσύνη και η Τουρκία πολλάκις κατηγορήθηκε ότι υπέθαλπε τους ληστές, οι οποίοι κατέφευγαν στο τουρκικό έδαφος αφού είχαν διαπράξει τη ληστεία στο ελληνικό.

Οι πρώτες άτυπες προσπάθειες για την αποτελεσματικότερη καταδίωξη της μεθοριακής ληστείας άρχισαν το 1835 όταν ο φιλέλληνας Thomas Gordon, έπειτα από πρωτοβουλία της Αντιβασιλείας, είχε αναλάβει τη διοίκηση των στρατιωτικών δυνάμεων στη Στερεά Ελλάδα για την κατα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δίωξη της ληστείας. *«Ο Gordon συναντήθηκε με τον δερβέναγα της Θεσσαλίας Νουρεντίναγα προς εξεύρεση ενός μέσου, για να φυλάσσονται τα ελληνοτουρκικά σύνορα έτσι, ώστε να παρεμποδίζονται οι μετακινήσεις των συμμοριών απ' τη μια επικράτεια στην άλλη»*. Το μόνο, που πέτυχαν ήταν η αλληλοκατηγορία για υπόθαλψη της ληστείας και για ολιγωρία καταδίωξης των ληστών.

Δραστικότερα μέτρα ελήφθησαν με την ελληνοτουρκική σύμβαση, η οποία υπεγράφη τον Απρίλιο του 1856.

Γεγονός είναι ότι μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο «αναθερμάνθηκαν» οι διπλωματικές επαφές μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και κατ' ακολουθίαν η συνεργασία των δυο αυτών κρατών. Επειδή τούτο είναι ευρύτερο θέμα και αναφέρεται στη διπλωματική ιστορία του 19ου αιώνα Ελλάδος και Τουρκίας, εδώ γίνεται αναφορά μόνο στη σύμβαση του 1856 και στο άρθρο 4 το οποίο προέβλεπε τα εξής: οι δυο στρατιωτικοί διοικητές των μεθοριακών δυνάμεων θα έπρεπε να βρίσκονται σε στενή επαφή μεταξύ τους, για συντονισμό της καταδίωξης της ληστείας.

Στα πλαίσια της Σύμβασης είναι εκείνης στη Λαμία και στο μοναστήρι της Αντινίτσας, που βρισκόταν στα, τότε, ελληνοτουρκικά σύνορα προς το αρκτικό σημείο της πόλης, έγιναν διεθνείς διπλωματικές συναντήσεις για την αποτελεσματικότερη καταδίωξη της ληστείας.

Η τοπική εφημερίδα «Φωνή του Λαού» στο υπ. αριθμόν 421, φύλλο της 14ης Μαίου 1870 αναφέρει το εξής για το δικό μας θέμα.

«Από πρωίας της χθες ο Νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδος κ. Γεώργιος Βουρζουκίδης συνοδευόμενος υπό του στρατιωτικού ιατρού κ. Ευαγγέλου Ξύδη, του φρουράρχου και Διοικητού κυρίου Αλεξάνδρου και του Εισαγγελέως κ. Βάλβη, ακολουθούμενος δε υφ' ολοκλήρου της εις την πόλιν μας σταθμευούσης ίλης του ιππικού μετέβη εις τα μεθόρια (Μονή Αντινίτσης) και έλαβε συνέντευξιν μετά του στρατάρχου Αβδή – Πασσά και τινών άλλων ανωτέρων υπαλλήλων της Υψηλής Πύλης. Αντικείμενον της συνεντεύξεως υπήρξεν η από κοινού υπέρ της δημοσίου ασφαλείας ενέργεια και η εξεύρεσις συντελεστικωτέρων αμφοτέρωθεν μέτρων καταδιώξεως των ληστών εις την συνέντευξιν ταύτην παρευρίσκετο και ο εν Λαρίσση πρόξενος της Ελληνικής Κυβερνήσεως κ. Πέρβελης. Εις την ανωτέρω κατά τα μεθόρια συνέντευξιν μετέβη και ο παρ' ημίν Πρόξενος της Υψηλής Πύλης μετά του Γραμματέως του.»

Στο φύλλο της 1ης Μαΐου 1871 της ίδιας εφημερίδας διαβάζουμε τα εξής:

«Την παρελθούσαν Κυριακήν, 18ην Απριλίου 1871, εγένετο εις την παραμεθόριον Μονήν Αντινίτσης συνέντευξις περί της δημοσίας ασφαλείας μεταξύ του κυρίου Νομάρχου Φθιωτιδοφωκίδος και του εξοχωτάτου διοικητού κυρίου Ριφάατ – Πασσα εις ην παρευρέθησαν και έλαβον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μέρος οι αντισυνταγματάρχαι κύριοι κύριοι Αλεξάνδρου και Δαγκλής, ο μοίραρχος κ. Σπορίδης, ο εν Λαμία πρόξενος της Υψηλής Πύλης κ. Εράμ και ο εν Λαρίσση πρόξενος της Ελλάδος κ. Χρηστίδης».

Η λαμιώτικη εφημερίδα «Φωνή του λαού», στο υπ' αριθμόν 573ον φύλλο της 6ης Οκτωβρίου 1873 αναφέρει τα εξής:

«Ο Νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδος μετά του παρ' ημίν προξένου της Υψηλής Πύλης και του Δημάρχου Λαμιέων απήλθον χθες εις την παρά την μεθόριον Μονήν της Αντινίτσης, ίνα λάβωσιν συνέντευξιν μετά του αρχιστρατήγου Μεχμέτ Αλή – Πασά. Σήμερον περιμένονται να επιστρέφωσι». Και για την ιστορία αναφέρουμε ότι νομάρχης τότε Φθιωτιδοφωκίδος ήταν ο Πέτρος Βακάλογλους, τούρκος πρόξενος στη Λαμία ήταν ο Εγγόπ Εράμ και δήμαρχος Λαμιέων ο Ιωάννης Κυρώζης.

Επομένως στον ιερό χώρο του μοναστηριού της Αντινίτσας συνέρχονταν και συσκέπτονταν στην μετεπαναστατική περίοδο οι στρατιωτικοί διοικητές των μεθοριακών δυνάμεων Ελλάδας και Τουρκίας, συνοδευόμενοι από τον Τούρκο Πρόξενο στη Λαμία και τον Έλληνα ομόλογό του στη Λάρισα. Στις διπλωματικές εκείνες συναντήσεις παρευρίσκονταν ακόμη ο εκάστοτε νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδος, υπάλληλοι της Υψηλής Πύλης, ο γραμματέας του εν Λαμία Τουρκικού Προξενείου, εισαγγελείς, στρατιωτικοί γιατροί και για λόγους ασφαλείας ακολουθούσε ολόκληρη η ίλη του ιππικού, που στάθμευε στη Λαμία. Σκοπός των συναντήσεων ήταν η από κοινού ενέργεια για τη δημόσια ασφάλεια και η εξεύρεση μέτρων για την καταδίωξη της ληστείας. Έτσι το αρχονταρίκι και τα κελιά της Αντινίτσης φιλοξενούσαν διπλωματικές προσωπικότητες της Ελλάδας και της Τουρκίας, οι οποίοι συσκέπτονταν για να επιλύσουν το ληστρικό πρόβλημα της εποχής τους.

Επειδή τα ιστορικά γεγονότα πρέπει να κρίνονται σύμφωνα με τον τόπο και το χρόνο, που λαβαίνουν χώροι και τηρουμένων των αναλογιών για τη δική μας περίπτωση, τολμώ να πω ότι το μοναστήρι της Αντινίτσας ήταν η Γενεύη της εποχής εκείνης. Ουδείς όμως, ως τώρα, έχει αναδείξει το χώρο εκείνον με κάποια αναφορά και με κάποια αναμνηστική πλάκα. Προφανώς από άγνοια, ποτέ όμως δεν είναι αργά. Απομένει να πράξει τούτο ο σημερινός ηγούμενος της Μονής, με την ηθική όμως και υλική συμπαράσταση της πολιτείας. Ιστορικότατος, λοιπόν, ο χώρος της Αντίνιτσας και στον διπλωματικό τομέα. Είναι όμως άγνωστος. Τούτο με κάνει να θυμηθώ τα λόγια του ποιητή: *«Είχες αστέρια ολόλαμπρα στον ουρανό σου κι άλλα, μα εκείνα που δεν έλαμψαν ήτανε πιο μεγάλα».*

Ευχαριστώ που μ' ακούσατε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Θωμάς Γ. Καλοδήμος
φιλόλογος – συγγραφέας,
Επίτιμος Σχολικός Σύμβουλος Φιλόλογος

ΘΕΜΑ

Η ληστεία στην Επαρχία της Φθιώτιδας.
Από την ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους (1833)
ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα (1881)

Σαν να μην έφταναν τα άλλα προβλήματα που αντιμετώπιζε το μικρό νεοσύστατο Νεοελληνικό Κράτος το 1833, ήρθε να προστεθεί από τις αρχές του βίου του και το πρόβλημα της ληστείας, που λυμαινόταν όλη την Ελλάδα και κυρίως τις παραμεθόριες επαρχίες μία από τις οποίες ήταν και η επαρχία της τότε ακριτικής Φθιώτιδας. Η ληστεία κατά την ιστορική περίοδο που μας απασχολεί (1833 – 1881) γνώρισε φάσεις έξαρσης και ύφεσης και απείλησε την ενότητα αλλά και την ίδια την ύπαρξη του Ελληνικού Κράτους.

Σαν κορυφαία ληστρικά γεγονότα με ευρύτατη απήχηση, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, ήταν τα παρακάτω:

Η απαγωγή του Γάλλου λοχαγού Μπερτό ή Βρεττό από τη συμμορία του αρχιληστή Χρήστου Νταβέλη στις 23 Σεπτεμβρίου 1855 – κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1854 – 1856) – καθώς ανέβαινε στο δρόμο από τον Πειραιά στην Αθήνα. Τελικά αφέθηκε ελεύθερος, αφού η Ελληνική Κυβέρνηση εξαναγκάστηκε να πληρώσει 30.000 δραχμές λύτρα για την απελευθέρωσή του.

Η κατάληψη, η λήστευση της οικίας και η αιχμαλωσία της κόρης του Παρασκευής, του δωδεκαετούς γιού του και του γιατρού γαμπρού του Π. Καλογερόπουλου του βουλευτή Εύβοιας Νικολάου Βουδούρη. Οι ενωμένες συμμορίες του Βασίλη Καλαμπαλίκη, Λουκά Μπελιούλα ή Κακαράπη, Γιάννη Πάλλα, Φουντούκη, Θανάση Χορταριά, Μπούρχα, Νικολάου Τσόπα ή Ρουπακιά, Μήτρου Λυκουρέση και Δήμου Καραδήμου διαπεραιώθηκαν με βάρκες από την βοιωτική ακτή στη Χαλκίδα στις 28 Νοεμβρίου 1855 και απήγαγαν τα παραπάνω άτομα, τα οποία απελευθερώθηκαν, αφού καταβλήθηκε στις ληστοσυμμορίες ως λύτρα το ποσό των 40.000 δραχμών και δόθηκε η υπόσχεση του βουλευτή Βουδούρη ότι θα ενεργούσε για την αμνήστευσή τους.

Το Νοέμβριο του 1865 οι ληστές απήγαγαν τρεις Άγγλους περιηγητές στην Ακαρνανία.

Τον Αύγουστο του 1866 οι ληστές απήγαγαν το βουλευτή Τριφυλλίας

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Σωτήριο Σωτηρόπουλο και τον κράτησαν αιχμάλωτο τριάντα έξι μέρες.

Το 1870 οι αρχιληστές Χρήστος και Τάκος Αρβανιτάκης με τη συμμορία τους απήγαγαν τους ξένους περιηγητές που πήγαν να επισκεφθούν το πεδίο της μάχης του Μαραθώνα και τους σκότωσαν στις 9 Απριλίου στο Δήλεσι (Δήλιον) της Βοιωτίας, ένα φοβερό γεγονός με τρομερή απήχηση στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ληστές εισήλθαν στη Λιβαδειά και απήγαγαν από το σπίτι του το βουλευτή Φίλωνα.

Εμείς, βέβαια, δε θα ασχοληθούμε με όλη την ένταση και την έκταση που γνώρισε η ληστεία στην Ελλάδα, αλλά ειδικά με την επαρχία της Φθιώτιδας που ήταν τότε παραμεθόρια επαρχία και δεινοπαθούσε από τις ληστρικές επιδρομές και λαφυραγωγίες. Απλώς επισημάναμε ορισμένα ληστρικά γεγονότα με γενικότερη απήχηση, για να μπούμε στο ληστρικό κλίμα της εποχής, εντάσσοντας σ' αυτό και την επαρχία της Φθιώτιδας. Όταν μιλούμε για επαρχία της Φθιώτιδας κατά την περίοδο αυτή, εννοούμε την περιοχή που περιλαμβάνεται μεταξύ της οροθετικής γραμμής κατά μήκος της κορυφογραμμής της Όθρυος ως τον Παγασητικό Κόλπο και της κορυφογραμμής της Οίτης, που συμπεριλαμβάνει ανατολικά και τους Δήμους Πτελεατών και Αμαλιαπόλης (Μιτζέλας) και νοτιοανατολικά τους Δήμους Θερμοπυλών και Θρονίου της επαρχίας Λοκρίδας, δηλαδή σε γενικές γραμμές την επαρχία που προήλθε από τη συγχώνευση των επαρχιών του Πατρατζικίου και του Ζητουνίου κατά την Τουρκοκρατία[1].

Οι απαρχές της ληστείας

Οι απαρχές της ληστείας πρέπει να αναζητηθούν πριν από την άφιξη του βασιλιά Όθωνα στην Ελλάδα (6 Φεβρουαρίου 1833) στα χρόνια του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, όταν το 1830 διοργάνωσε τα ελαφρά τάγματα του στρατού και έμειναν έξω από αυτά πάνω από 4.000 αγωνιστές του Ιερού Αγώνα του 1821. Από αυτούς άλλοι γύρισαν στις οικογένειές τους και άλλοι ξαναγύρισαν στα αγαπημένα τους κλέφτικα λημέρια στις απάτητες βουνοκορφές των Αγράφων, της Γούρας, των Χασίων και του Ολύμπου. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού άρχισε να αναβιώνει η ληστεία σε ορισμένες περιοχές της Στερεάς Ελλάδας[2]. Μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια (27 Σεπτεμβρίου 1831) επικράτησε στη χώρα μεγάλη αναρχία. Τα ελαφρά τάγματα διαλύθηκαν και οι στρατιώτες ξαναγύρισαν στους παλιούς άτακτους αρχηγούς τους με τους οποίους τους συνέδεαν τα κοινά πολεμικά βιώματα και οι νωπές δάφνες των μαχών και των αγώνων της Εθνεγερσίας[3]. Διαλυμένα και διασκορπισμένα τα ελαφρά τάγματα στις ελληνικές επαρχίες καταπίεζαν τους αγροτικούς πληθυσμούς, διαρπάζοντας τα ζώα τους και τις πενιχρές περιουσίες τους[4].

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αυτή τη δυσάρεστη κατάσταση αντιμετώπισε η Αντιβασιλεία, όταν ήρθε στην Ελλάδα και προσπάθησε να βάλει κάποια τάξη. Με το δ/γμα 2/14 Μαρτίου 1833 διέλυσε τα άτακτα στρατεύματα και στη θέση τους δημιούργησε 10 τάγματα ακροβολιστών[5]. Οι άτακτοι στρατιώτες δεν είδαν με καλό μάτι τη νέα στρατιωτική οργάνωση και αρνήθηκαν να καταταχτούν στα νέα τάγματα, γιατί η αυστηρή πειθαρχία, οι συνεχείς ασκήσεις, η φράγκικη ενδυμασία τους, τα «στενά» όπως τα έλεγαν, ήταν ξένα προς τις μακροχρόνιες άτακτες συνήθειές τους και τον ανυπότακτο χαρακτήρα τους[6]. Τι τραγική ειρωνεία όμως! Τη στιγμή που ο νεαρός βασιλιάς Όθωνας απαρνιόταν τη φράγκικη ενδυμασία του για να περιβληθεί την ένδοξη και τιμημένη φουστανέλα, αυτοί που τη δόξασαν και ήταν διάτρητη από τα βόλια, ήταν υποχρεωμένοι να την αποβάλουν για χάρη της ξενόφερτης φράγκικης ενδυμασίας[7]!

Έτσι με τη νέα διοργάνωση των ατάκτων στρατευμάτων και τη δημιουργία των ταγμάτων των ακροβολιστών έμειναν έξω από τα τάγματα γύρω στις 15.000 αγωνιστές της Ελευθερίας. Ο Ν. Κασομούλης ως εξής περιγράφει τη δεινή θέση τους: *«Οι επίσημοι Οπλαρχηγοί και οι περισσότεροι των αξιωματικών των Ελαφρών Ταγμάτων έμειναν με τας απολεσθείσας ελπίδας των μόνοι εις Πρόνοιαν, απαρηγόρητοι, αν και βαθέως αγανακτούντες. Οι δε υπαξιωματικοί και στρατιώται, περιπλανώμενοι από χωρίου εις χωρίον, περίπου των 15.000 χιλιάδων, αναθεματούντες τους πρωταιτίους και μακαρίζοντες τους συναδέλφους των οίτινες δεν έζησαν να ιδούν το τέλος τούτων των αδικιών· όταν είδον ότι, πανταχόθεν διωκόμενοι από τας Ελληνικάς αρχάς και τα Βαυαρικά στρατεύματα, άλλον άσυλον δεν τοις έμεινεν παρά ενωθέντες άλλοι με τους Αρματωλούς πρόσφυγας, με μαυρισμένας σημαίας ακολουθούντες αυτούς αποφασισμένοι να εξέλθουν εις το Οθωμανικόν να ξεθυμάνουν, ή να λάβουν τα Αρματωλίκια πάλιν και να ζήσουν – όπου εχάθησαν φονευθέντες οι περισσότεροι – άλλοι λησταί μείναντες εντός του Κράτους, επί τέλους διασπαρέντες ωσάν να μη υπήρξεν στρατός του Ιερού Αγώνος ουδέποτε, και ωσάν να μη ελευθέρωσαν οι βραχίονές των την πατρίδα και την κατέστησαν βασίλειον, ως λύκοι θεωρούμενοι και διωκόμενοι πλέον, επλημμύρισαν την μεθόριον από ληστείας[8].»*

Τα στρατιωτικά μέτρα που έλαβε ο Ιωάννης Καποδίστριας και τα αψυχολόγητα στρατιωτικά μέτρα της Αντιβασιλείας, με τα οποία αρκετές χιλιάδες των αγωνιστών του 1821 έμειναν έξω από τις νέες στρατιωτικές διοργανώσεις, δημιούργησαν στην Ελλάδα το μέγα πρόβλημα της ληστείας, που αποτέλεσε τη μεγαλύτερη τροχοπέδη για την ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου[9]. Κυρίως όμως η ληστεία έπληξε τη Στερεά Ελλάδα και προπαντός τις παραμεθόριες επαρχίες, μία από τις οποίες ήταν και η παραμεθόρια επαρχία της Φθιώτιδας, που υπόφερε τα πάνδεινα κατά το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

χρονικό διάστημα 1833 – 1881 που προσαρτήστηκε στην Ελλάδα η Θεσσαλία[10]. Τα παραμεθόρια χωριά της επαρχίας της Φθιώτιδας επί της Οθρυος (Βουνά της Γούρας) ήταν, αρχίζοντας από τα ανατολικά προς τα δυτικά, τα εξής: Αμαλιάπολη (Μιντζέλα) επί του Παγασητικού Κόλπου, Σούρπη, Γαύριανη, Πτελεός, Μαχαλάς (Κυπαρισσώνας), Μύλοι, Σπαρτιά, Τσερνοβίτι (Παλαιοκερασιά), Ανυδρο (Νίκοβα), Σαπουνάς, Νεράιδα, Δρύστελα, Λογγίτσι, Λιμογάρδι, Δίβρη, Μακρολείβαδο, Δερβένι Φούρκα (Καλαμάκι), Στύρφακα, Τρίλοφο (Κούρνοβο), Αρχάνι, Γιαννιτσού, Πλατύστομο, Ασβέστης, Τσούκα, Ροβολιάρι, Λιτόσελο, Περίβλεπτο, Παλαιόκαστρο, Νεοχώρι, Μαυρίλο[11].

Η εκστρατεία του στρατηγού Thomas Gordon[12]

Το χειμώνα του 1834 και την άνοιξη του 1835 η ληστεία πήρε ανησυχητικές διαστάσεις· οι ληστές εκβιάζουν και πιέζουν τους κατοίκους της υπαίθρου και εξαναγκάζουν τα χωριά να πληρώνουν διάφορες εισφορές. Ολόκληρη η περιοχή της Στερεάς Ελλάδας από τις εκβολές του Σπερχειού ως τις εκβολές του Αχελώου ποταμού βρίσκονται στη διάκριση των ληστοσυμμοριών που καίνε και ρημάζουν τις αγροτικές περιουσίες[13]. Στις 17 Απριλίου 1835 ληστές από τα μεθόρια εισήλθαν στο Ελληνικό και λέγεται ότι πήραν 15.000 δραχμές από το γαιοκτήμονα Σκουμπουρδή στον Αχινό[14]. Στις 22 Ιουνίου του ίδιου έτους η Στυλίδα βρίσκεται στο έλεος και στην καταδιωκτική μανία των ληστών. Το απόγευμα, πριν δύσει ακόμα ο ήλιος, και ενώ οι κάτοικοι δεν είχαν γυρίσει από τις αγροτικές τους ασχολίες, 70 ληστές υπό τον αρχιληστή Σπύρο Μαλισσόβα ορμούν μέσα στην πόλη, ενώ οι κάτοικοι άλλοι κάθονταν στα καφενεία και άλλοι έκαναν περίπατο στην παραλία, και αρχίζουν το τουφεκίδι. Οι κάτοικοι έντρομοι τρέχουν να γλιτώσουν από τα πυρά των ληστών. Οι ληστές αφού σκότωσαν έναν κάτοικο και τραυμάτισαν άλλους εννέα, επιδόθηκαν στη λαφυραγωγία των κατοίκων· φόρτωσαν τη λεία τους σε τέσσερα άλογα και ανενόχλητοι τράβηξαν για το Τούρκικο. Οι ζημιές των κατοίκων ανέρχονται σε 25.000 δραχμές σύμφωνα με τις αναφορές των κατοίκων[15]. Σε αναφορά τους οι κάτοικοι της Στυλίδας προς το βασιλιά Όθωνα, μεταξύ των άλλων, γράφουν: *«Οι κάτοικοι της πόλεως ταύτης Μ.Β. απ' αρχής του Ιερού υπέρ πατρίδος Αγώνος (...) υπερασπίσαμεν την πατρίδα κατά θάλασσαν με ιδικά μας πλοία και κατά ξηράν με την θυσίαν πλέον των τριακοσίων συμπολιτών μας, αι οικογένειαι των οποίων έκτοτε λοιμοκτονούν (sic)...»*[16].

Η Αντιβασιλεία για να αντιμετωπίσει την κατάσταση αυτή έστειλε το στρατηγό Gordon στις αρχές Ιουνίου του 1835 στη Στερεά, για να απαλλάξει τις βόρειες επαρχίες από τις ληστρικές επιδρομές. Ο Gordon με στρατιωτικές δυνάμεις έφτασε στη Λαμία και αφού εκκαθάρισε την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

περιοχή από τους ληστές, κατόπιν ανέβηκε στην Υπάτη και τοποθέτησε τα διάφορα σώματα στις διαβάσεις από όπου μπαινόβγαιναν οι ληστές. Οι ληστές άλλοι κρύφτηκαν και άλλοι κατέφυγαν στο Τούρκικο, και έτσι μέσα σε ένα μήνα αποκαταστάθηκε η ησυχία και η ηρεμία στην επαρχία της Φθιώτιδας και στις άλλες βόρειες μεθόριες επαρχίες[17].

Ήταν όμως εύκολο να εξαλειφθεί η ληστεία; Το πάθημα του στρατηγού Gordon, που παρά λίγο να του κοστίσει την ίδια τη ζωή του, δείχνει ότι η ησυχία ήταν προσωρινή και επιφανειακή. Όταν ο Gordon βρισκόταν στη Λαμία, αποφάσισε μια μέρα να πάει στην Αγία Μαρίνα Στυλίδας, για να κυνηγήσει με το Δρόσο Μανσόλα[18]. Οι ληστές, φαίνεται, είχαν πληροφορηθεί τις προθέσεις του και γι' αυτό έστησαν ενέδρα στο δημόσιο δρόμο Λαμίας Στυλίδας, για να τον συλλάβουν. Δεν βρήκαν όμως οι ληστές την κατάλληλη στιγμή για να πραγματοποιήσουν το σχέδιό τους και έτσι ο στρατηγός Gordon με την ακολουθία του έφτασε στην Αγία Μαρίνα, όπου φιλοξενήθηκε από το Δρόσο Μανσόλα. Το βράδυ ο οικοδεσπότης παρέσε δείπνο στους προσκεκλημένους και την ώρα που έτρωγαν πλησιάζουν οι ληστές και είναι έτοιμοι να βάλουν φωτιά στο σπίτι να κάψουν τους συνδαιτυμόνες! Ευτυχώς όμως τους αντιλήφθηκαν και αμέσως άφησαν τα φαγητά και ταμπουρώθηκαν στον μαντρότοιχο του σπιτιού και άρχισαν να πυροβολούν τους ληστές[19]. Οι πυροβολισμοί όμως ακούστηκαν στη Στυλίδα και ο υποσυνταγματάρχης Γαρδικιώτης Γρίβας έτρεξε προς βοήθεια με τους άντρες του και έτσι οι ληστές δεν επέτυχαν το σκοπό τους. Δαφυραγώγησαν όμως το δημογέροντα του χωριού και πήραν αιχμάλωτη την κόρη του καταφεύγοντας στους κρυψώνες τους[20].

Δυστυχώς η κατάσταση δεν είναι καθόλου καλή για την περιοχή της Λαμίας, όπως πληροφορούμαστε από αναφορά των κατοίκων υπό ημερομηνία 30 Νοεμβρίου 1835, όπου γράφει: *«Δεν είναι πλούσιος, δεν είναι πένης, πολίτης ή στρατιώτης ή ποιμήν ή οιοσδήποτε άνθρωπος εις τον οποίον να μη βλέπη τις την κατήφειαν ως μαύρον μανδύαν κατακαλύπτουσαν το πρόσωπόν του· όλοι οι άνθρωποι σκυθρωποί και αγέλαστοι, περίλυποι έως θανάτου, παριστάνουν θεάμα εξαίσιον λαού σκεπτομένου σπουδαίως περί του μέλλοντός του, το οποίον βλέπουν τρομερόν... Οι δυστυχείς εν ενί λόγω πάσχουσι διττώς, και από τους ληστάς και από τους αχρήστους δια την εξάλειψιν της ληστείας τούτους στρατιώτας χειρότερα»*[21].

Συνομιλία Βάσσου Μαυροβουνιώτη και Νουροντίν αγά

Με την έναρξη του 1836 η κατάσταση αντί να βελτιωθεί γίνεται χειρότερη. Οι ληστές έφτασαν ως το σημείο να πολιορκήσουν και το Μεσολόγγι[22]! Η Φθιώτιδα αναστατώνεται πάλι. Μια ληστοσυμμορία αποτελούμενη από 40 ληστές πιάνει τα στενά των Θερμοπυλών και ληστεύει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τους διερχομένους από εκεί[23]. Την άνοιξη του 1836 οι ληστές ζητούν λύτρα από τα χωριά της Υπάτης και έκαψαν το χωριό Καρυά. Ο συνταγματάρχης Χριστόδουλος Χατζηπέτρος[24] με τους άντρες του και ο Δήμαρχος Υπάτης με 150 κατοίκους του δήμου καταδιώκουν τους ληστές και τους πέρασαν πέρα από το Σπερχειό στο χωριό Παλιούρι. Στο Παλιούρι όμως οι καταδιωκόμενοι ληστές βρήκαν και άλλους 40 ληστές και επακολούθησε σφοδρή σύγκρουση. Κατά τη σύγκρουση αυτή κινδύνευσε ο Δήμαρχος Υπάτης και ο Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, οι οποίοι γλίτωσαν χάρη στην αυτοθυσία του αξιωματικού Δημητρίου Ζήση που έπεσε νεκρός στη μάχη, ενώ αυτοί το έβαλαν στα πόδια για να σωθούν[25].

Για να αντιμετωπισθεί αυτή η δύσκολη κατάσταση η Αντιβασιλεία, προς ενίσχυση των παραμεθορίων περιοχών, ίδρυσε το σώμα της Εθνοφυλακής, αποτελούμενο από 2.000 εθνοφύλακες[26]. Το σύνταγμα του συνταγματάρχη Βάσσου Μαυροβουνιώτη[27] - η Εθνοφυλακή διαιρέθηκε σε 5 συντάγματα και το κάθε σύνταγμα σε 2 τάγματα, το κάθε τάγμα σε 4 λόχους των 50 αντρών ο καθένας – αναλαμβάνει να ενισχύσει την παραμεθόρια περιοχή της Φθιώτιδας, εμποδίζοντας τους εισερχόμενους από το Τουρκικό στο Ελληνικό ληστές. Την εποχή αυτή οι ληστές πιεζόμενοι στη Δυτική Στερεά, πέρασαν στο Τουρκικό και συγκεντρώνονταν στα Βουνά της Γούρας (Όθρυος), έτοιμοι να εισορμήσουν στο Ελληνικό.

Ο συνταγματάρχης Βάσσος Μαυροβουνιώτης ανέβηκε στην παραμεθόριο στα Βουνά της Γούρας, για να συναντήσει το δερβέναγα Νουροντίν αγά της τουρκικής μεθορίου. Η συνάντηση των δύο αξιωματούχων έγινε στην Αρνόβρυση και αφορούσε στη συζήτηση διαφόρων ζητημάτων σχετικά με τη ληστεία στις όμορες περιοχές τους. Ο Βάσσος Μαυροβουνιώτης εξέφρασε το παράπονό του, ότι οι τουρκικές αρχές υποθάλπουν τη ληστεία στο Τουρκικό, και έτσι άρχισε ένας έντονος διάλογος μεταξύ τους:

Νουροντίν αγάς (...) Πώς επιθυμείτε να δείξω την φιλίαν μου προς σας;

Μαυροβουνιώτης (...) Να κάμης το χρέος σου κατά των ληστών εις το μέρος σου και ο καιρός θα μας δείξη, εάν είσαι πιστός εις τους λόγους σου και εις τας αρχάς σου και εις τας αρχάς σου ως προς το γειτονικόν...

Νουροντίν αγάς (...) Οι νόμοι σας δεν είναι καλοί, διότι δεν φονεύουν έως εις τα επτά ζωνάρια, συγγενείς (των κλεπτών) και τότε παύουν οι ληστaί...

Μαυροβουνιώτης (...) Οι νόμοι οι ιδικοί μας είναι δίκαιοι, διότι τι πταίει ο αδελφός, όταν είναι ληστής ο αδελφός του ή ο υιός, όταν έβγη ο πατήρ και τ.λ. Να σε είπω ούτε οι ληστaί φταίγουν ούτε οι Βασιλείς μας, οίτινες είναι πολλά αγαπημένοι· πταίγουν οι αρχηγοί και του ενός και του άλλου· εάν θέλουν να παύσουν οι ληστaί, ήταν καλύτερα να κόψουν τον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ιμίν πασιά[28] *και εσένα πρώτον ο Σουλτάνος και ημάς ο Βασιλέας μας.*

Νουροντίν αγάς (...) Διατί τι πταίγομεν;

Μαυροβουνιώτης (...) Ιδού, όπου ο Χουσιάδας και Καλαμάτας είναι στο κράτος σας και ούτε προσκυνούν να έβγουν, ούτε ακούγονται, και περιθάλπονται από σας.

Νουροντίν αγάς (...) Ποιος το είπε; Ειπέτε μου τον, διότι εγώ τους ηξεύρω και ενδεχόμενον να τους γνωρίζουν άλλοι.

Μαυροβουνιώτης (...) Τούτο δεν ημπορώ να σε το ειπώ, διότι ούτε εσύ με λέγεις πόθεν μανθάνεις τας ελληνικάς ειδήσεις. Κάμε το χρέος σου, καθώς και ημείς, και τότε έρχεται η ησυχία[29].

Τα πρώτα διοικητικά μέτρα κατά της ληστείας

Στο τέλος του 1836 έχουμε τον πρώτο νόμο περί της ληστείας, που μεταξύ των άλλων περιλαμβάνει και την ευθύνη των δήμων στην περιφέρεια των οποίων διαπράττονται ληστείες. Στο Ι άρθρο του νόμου αναφέρεται: *«Πας δήμος είναι υπεύθυνος ως προς τας πολιτικάς αποδόσεις και αποζημιώσεις ένεκα πάσης ληστείας πραττομένης εντός της περιφερείας αυτού. Συνυπεύθυνοι λογίζονται κατά τούτο και οι εν τη περιφερεία αυτού κατά την εποχήν της ληστείας διατελούντες μη δημόται αγροφύλακες, βοσκοί ποιμένων ή άλλων ζώων, εργάται εις τα δάση και όσοι έχουσι ξενοδοχεία παρά τας δημοσίας οδούς»*[30].

Παρά τα διοικητικά και στρατιωτικά μέτρα που ελήφθησαν η ληστεία όχι μόνο δε μειώθηκε, αλλά αντίθετα αυξανόταν. Την άνοιξη του 1838 η ληστεία οργιάζει στη Φθιώτιδα. Στις 12 Μαρτίου του 1838 ο ταγματάρχης Ιωάννης Κλίμακας[31] περιφερόμενος στα μεθόρια στα Βουνά της Γούρας, στη θέση Τρία Ποτάμια συνάντησε τον αρχιληστή Γεώργιο Καταρραχιά με 30 ληστές. Βοηθούμενος και από τον ταγματάρχη Δήμο Λιούλιο[32] επετέθηκε κατά των ληστών, καταδιώκοντάς τους ως τα σύνορα. Αυτοί εισήλθαν στο Τουρκικό και εγκατέλειψαν πολλά γιδοπρόβατα και μερικά άλογα. Έτσι ο μεν Ιωάννης Κλίμακας πήρε διακόσια πενήντα γίδια, ο δε Δήμος Λιούλος εκατόν πενήντα πρόβατα και μερικά άλογα. Οι ληστές όμως, αφού ανασυγκροτήθηκαν, στις 15 Μαρτίου, γύρω στους 150 υπό τους αρχιληστές Κουτουβά, Καταρραχιά και τα Τσαπόπουλα, εμφανίστηκαν πάλι στην ίδια περιοχή στο ερειπωμένο χωριό Δρύστελα στη μεθόριο και έγιναν αντιληπτοί και καταδιώχτηκαν πάλι από τον Ιωάννη Κλίμακα και Δήμο Λιούλιο με 120 στρατιώτες. Οι ληστές καταδιωκόμενοι κατέφυγαν σε μία εκκλησία και οχυρώθηκαν σ' αυτή, όπου και πολιορκήθηκαν από τη μεταβατική δύναμη. Οι πολιορκούμενοι ληστές κάνουν αντεπίθεση και προσπαθούν να διασπάσουν τον κλοιό των μεταβατικών, αλλά αποκρούστηκαν με βαρειές απώλειες: έξι νεκροί και δέκα πέντε τραυματίες από το μέρος των ληστών και τραυματίες μόνο δύο από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τους μεταβατικούς στρατιώτες. Τη νύχτα οι ληστές, εκμεταλλευόμενοι το σκότος, εγκατέλειψαν την εκκλησία, αφήνοντας τους σκοτωμένους ληστές, μερικά πρόβατα, τρουβάδες, κάπες και άλλα αντικείμενα[33].

Την ίδια εποχή έχουμε πολλά ληστρικά κρούσματα και στη Δυτική Φθιώτιδα. Φόνους και ληστείες έχουμε στα χωριά Φτέρη, Καμπιά, Πλατύστομο, Καλύβια Λαμίας, Τσούκα, Αρχάνι και Μουσταφάμπεη (Ηράκλεια) από το λήσταρχο Καλαμάτα και άλλους ληστές που είχαν εισέλθει από το Τουρκικό στο Ελληνικό[34]. Ιδιαίτερα η περιοχή της Υπάτης υποφέρει από τα πλήγματα των ληστών. Διεκτραγωδώντας μία εφημερίδα της εποχής τα δεινοπαθήματα των κατοίκων, γράφει: *«Πού φονεύουν οι λησταί; εις την επαρχίαν της Υπάτης, πού λεηλατούν; εις την ιδίαν, πού βασανίζουν; πάλιν εις αυτήν, πού οι άνθρωποι έντρομοι περιμένουν να ακούσουν καθεκάστην νέα δυστυχήματα; εις την επαρχίαν της Υπάτης που τέλος πάντων η τιμή, η ιδιοκτησία και η ζωή φιλησύχων πολιτών απεκατέστη το έρμαιον των κακούργων; εις την επαρχίαν της Υπάτης»*[35]. Το Υπουργείο Εσωτερικών με το αριθμ. 14/26 Μαΐου 1838 έγγραφό του παύει προσωρινά τους Δημάρχους Υπάτης, Σπερχιέων, Παραχελωιτών και Ομιλαίων, διότι *«βαρείαι υπόνοιαι εδόθησαν κατά της διαγωγής των Δημάρχων Φθιώτιδας περί συνεννοήσεως αυτών μετά των διαφόρων ληστρικών συμμοριών, αίτινες εισέτι μαστίζουσι κατά δυστυχίαν τους δυστυχείς κατοίκους της επαρχίας εκείνης»*[36].

Η Κυβέρνηση για να διευκολύνει περισσότερο τις αποζημιώσει προς τα θύματα των ληστών, τροποποιεί το άρθρο Ι περί ευθύνης των δήμων του νόμου του 1836 ως εξής: *«Αι κατά δήμου τινός, ένεκα ληστείας, πραχθείσης εντός της περιφερείας του περί αποζημιώσεων αγωγαί, οσάκις αύται δεν υπερβαίνουσι το ποσόν των τριακοσίων δραχμών, θέλουσι φέρεσθαι ενώπιον του ειρηνοδικείου (ενώ προηγουμένως εκδικάζονταν από το Πρωτοδικείο), εις την δικαιοδοσίαν του οποίου υπάγεται ο εναγόμενος δήμος, και δικάζεται κατά τους εν γένει περί εκκλητής και ανεκλήτου δικαιοδοσίας των ειρηνοδικών ορισμούς»*[37]. Λόγω των ληστρικών επιδρομών ο νόμος για τη ληστεία της 10(22) Μαρτίου 1836 παρατάθηκε ως το 1841[38], ενώ από το 1840, λόγω της κατάχρησης του μέτρου για την εκτόπιση των συγγενών των ληστών, ανακλήθηκε το σχετικό μέτρο από το 1840[39].

Οι Τουρκαλβανοί δερβεναγάδες υποθάλπουν τη ληστεία

Κάνοντας η εφημερίδα «Αιών» έναν απολογισμό για τη συμπεριφορά των Τουρκαλβανών δερβεναγάδων στην τουρκική παραμεθόριο απέναντι στους ληστές, γράφει: *«Επί Εμίν Πασά, διωρισμένος Ρούμελη Βαλισή, ο Νουρεντίν Δερβέν Αγάς ενεθάρρυνε την κατά της Ελλάδος ληστείαν του Χοσιάδα, Καλαμάτα, Ρουπακιά, και λοιπών από το 1835 – 1837. Επί-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σης και οι οπαδοί τούτου Ιμπρούσης, Δερβέν Αγάς Δομοκού, και Μέτσος Μαλεσόβας, Δερβέν Αγάς Αλμυρού, ενεψύχωναν εκείνων (;) του Κουτουβά, Καταρραχιά, Καλαμάτα και λοιπών... Αι δύσκολοι περιστάσεις προεκάλεσαν την έξωσιν του Εμίν Πασά από την αρχηγίαν της Ρούμελης, και την αντικατάστασίν τούτου παρά του Μουσταφά Πασά ως Αρχιστρατήγου, και την άμεσον αλλαγήν παρά τα μεθόρια Δερβεναγάδων, αντικατασταθέντων παρά του Βέηζ Βάσιαρη και Τέλιο Πίτσαρη. Κανείς νομίζομεν, δεν αγνοεί την γενομένην συνθήκην (δηλαδή τη συνθήκη μεταξύ του Μουσταφά πασά και του Έλληνα Προξένου στην Πρέβεζα το 1838), αφορώσαν την ειλικρινή και θετική σύμπραξιν κατά της ληστείας, την αμοιβαίαν εις τα ενδότερα απομάκρυνσιν των υπόπτων μιας ταραχής, την ασφάλειαν εν γένει της ησυχίας των Μεθορίων και των παρακειμένων επαρχιών αμφοτέρων των επικρατειών.

»Οποίαν όμως διαγωγήν έδειξαν και ύστερα από την συνθήκην αυτήν αι αρχαί των τουρκικών Μεθορίων; Ενώ αι Ελληνικαί αρχαί σύμφωνα με την συνθήκην κατεδίωξαν την ληστείαν και επέφεραν την εξόντωσίν της, οι Τούρκοι αντίθετα περιποιούνται τους ληστάρχους Καλαμάτα, Καρανάσο, Χαμχούγιαν, Βούλγαρη, Κορκότσελον και λοιπούς, τους μισθοδοτούν και τους διορίζουν προς απειλήν σε θέσεις εμπιστοσύνης. Τις δεν γνωρίζει ότι ενώ εις τα μεθόρια το στρατιωτικόν Δικαστήριον κατεδίωκεν τους συλληφθέντας εκ των ληστών, εις τον Δομοκόν ένας των Δερβεναγάδων εστεφάνωσε τον Καλαμάταν; Τις δεν γνωρίζει, ότι, ενώ αι Ελληνικαί Αρχαί έπραττον με τόσην ειλικρίνειαν υπέρ των συμφερόντων των γειτόνων, αι Τουρκικαί εφρόντιζον σύρουσαι εις το μέρος τους τους Βλαχοποιμένας επί υποσχέσει ασυδοσίας; Τις δεν γνωρίζει ότι, ενώ συνωμολογήθη η συνθήκη εις την Πρέβεζαν ρητώς (;) η εξόντωσις των ληστών, οι Δερβεναγάδες έφερον πλησίον των τον Καραμπέτσον, Ζελιγιανναίον και λοιπούς καταδιωκομένους από το Ελληνικόν Κράτος;

»Γνωρίζουσα (η Ελληνική Κυβέρνησις) την Τουρκική κρίσιν και πίστιν, υποχρεούται να εξασφαλίση επί του παρόντος την θέσιν της Λαμίας, ως το αρμοδιώτερον ορμητήριον, και δια προκαταρκτικών μέτρων να έχη ετοίμην την κίνησιν ενός εθνικού πολέμου εις το πρώτον σύνθημα ή ληστρικής τινός εισβολής»[40].

Αυθαιρεσίες των μεταβατικών σωμάτων

Η επαρχία της Φθιώτιδας δεν υποφέρει μόνο από τις ληστοσυμμορίες που μπαινοβγαίνουν από την τουρκική παραμεθόριο, αλλά καταδυναστεύεται και από τα μεταβατικά αποσπάσματα που έχουν ως αποστολή τη διαφύλαξη των κατοίκων από τα κακουργήματα των ληστών. Δείγμα της κακομεταχείρισης των κατοίκων από τους μεταβατικούς στρατιώτες έχουμε μία αναφορά των κατοίκων της Στυλίδας στις 3 Νοεμβρίου 1843

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

με παράπονα κατά του αξιωματικού Κώστα Δημητριάδη: *«... κατά δυστυχίαν ο Κώστας Δημητριάδης, υπασπιστής του κ. Β. Μαυροβουνιώτου, διορισθείς ως τοιούτος προ χρόνου, όχι μόνον δεν θεωρεί τους Στυλιδιώτας ανθρώπους του αγώνος (του 1821), όχι μόνον δεν σέβεται τας εκδουλεύσεις των (...), αλλά ως εκ της επιροής και βαρύτητος της θέσεώς του, τους μεταχειρίζεται ως ανδράποδα, άλλους ξυλίζων, άλλους απειλών, άλλους περιφρονών, και δι' άλλους διατάττων στρατιώτας να τους ξυλίσωσιν... Εν ενί λόγω ο τρόπος του απεκατέστη πολύ επαχθής, τυραννικός και ανυπόφορος, και μολονότι τοιούτος παραβλέπεται από τον προϊστάμενόν του... Η Βασιλική Κυβέρνησις, αν ευχαριστήται να επεκτείνη τα προνόμια της ελευθερίας μέχρι της Στυλίδος, ήτις δια τους προεκτεθέντας λόγους στερείται ταύτα... Είναι ευχής έργον και πολύ κατεπείγον να απομακρύνη τον τοιούτον από την Στυλίδα»*[41]. Το γνήσιο της υπογραφής των 60 αναφερομένων επικυρώνει και ο Πάρεδρος Στυλίδας Θεόδωρος Λάμπρου[42].

Με βασιλικό δ/γμα στις 30 Οκτωβρίου 1844 αμνηστεύονται οι αρχιληστές: Γ. Καραρραχιάς, Γ. Χαμχούγιας, Αναστάσιος Καλαμάτας, Γιάννης Γιαταγάνας, Δημ. Κορκόντζελος, Κων/νος Καραμελάκης, Ευάγγελος Κοψαλής, Χρίστος Χιλιανόπουλος ή Κλιάφας και Γ. Μαλισσόβας. Σχολιάζοντας εφημερίδα της εποχής τη δοθείσα αμνηστία, μεταξύ των άλλων γράφει: *«... αλλ' ήρμοζεν, ερωτώμεν, μετά τοσαύτας κακουργίας να δοθή το ολέθριον παράδειγμα προς εκείνους, όσοι διατίθενται να κακουργήσωσι; Ήρμοζεν ώστε να κηρυχθή και ο Νόμος και η Αρχή ανίσχυρος, ως ιστός αράχνης, ενώπιον κακούργων τινών...»*[43].

Το 1845, μέσα σε δέκα μέρες, στη Φθιώτιδα διαπράχτηκαν: φόνος στο χωριό Σπαρτιά, φόνος αγροφύλακα στα αμπέλια της Λαμίας, φόνος ποιμένα και αρπαγή 15 προβάτων στη Σαραμουσακλή (Ροδίτσα) Λαμίας, ληστεία στο χωριό Κάψι Τυμφρηστού, ληστές πήραν 6 πρόβατα και αφαίρεσαν τα όπλα από τους ποιμένες στη Μαστάνη (;), άλλοι ληστές άρπαξαν 20 πρόβατα του Δ. Κεμπρέκου στο Μπεκί (Σταυρό) Λαμίας[44].

Η Φθιώτιδα κατά τα ληστοαποστατικά γεγονότα του 1847 – 1848

Τα γεγονότα του 1847 και 1848 χαρακτηρίζονται από τις μεγάλες αποστασίες και ανταρσίες που αναστάτωσαν όλη τη χώρα και κυρίως την παραμεθόρια Φθιώτιδα. Το σύνθημα της ανταρσίας πρώτοι έδωσαν ο Θοδωράκης Γρίβας[45] και Νικόλαος Κριεζώτης[46], στην Ακαρνανία ο πρώτος και στην Εύβοια ο δεύτερος, αφού πρώτα υπέβαλαν παραίτηση από τις θέσεις τους, ο μεν Γρίβας από τη θέση του Επιθεωρητή του Στρατού, ο δε Κριεζώτης από τη θέση του Νομοεπιθεωρητή της Εύβοιας. Τα δύο αυτά αποστατικά κινήματα που έγιναν στις αρχές του καλοκαιριού του 1847 απέτυχαν και οι αρχηγοί τους, για να σωθούν, κατέφυγαν ο Θοδω-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ράκης Γρίβας στη Ζάκυνθο και ο Νικόλαος Κριεζώτης στη Χίο και κατόπιν στη Σμύρνη.

Ύστερα από λίγες μέρες ξέσπασε σοβαρή στάση στη Δυτική Ελλάδα. Ο Ιωάννης Φαρμάκης[47], ο Γιάννης Μακρυγιάννης[48] και ο φρούραρχος της Ναυπάκτου Α. Βοζαΐτης[49] σηκώνουν τη σημαία της νέας ανταρσίας και απαιτούν την εφαρμογή του συντάγματος και την εκκαθάριση της βασιλικής αυλής. Κατά των αποστατών η Κυβέρνηση έστειλε τον Ιωάννη Μαμούρη[50] με στρατό, για να καθυποτάξει την ανταρσία. Το νέο αυτό κίνημα στη Δυτική Ελλάδα απέτυχε χάρη στην κινητοποίηση των κυβερνητικών δυνάμεων και από τους πρωτεργάτες του ο Ιωάννης Φαρμάκης πιάστηκε αιχμάλωτος, ο Γιάννης Μακρυγιάννης και ο Α. Βοζαΐτης φυλακίστηκαν και οι άλλοι κατέφυγαν στο Τουρκικό[51]. Στις 25 Μαρτίου 1848 αμνηστεύτηκαν οι αντάρτες αξιωματικοί που ήταν στο Τουρκικό Παπακώστας Τζαμάλας[52], Γιάννης Βελέντζας[53], Ευάγγελος Κοντογιάννης[54], ο λήσταρχος Δημήτριος Ταρκαζίκης[55], ο Αθανάσιος Μπαλατσός[56] και ο Ιωάννης Φαρμάκης, εκτός από το Θοδωράκη Γρίβα, τον ταγματάρχη Α. Βοζαΐτη και το Νικόλαο Κριεζώτη[57].

Τα πράγματα όμως δυσκολεύουν πολύ κατά το 1848, γιατί αναστατώνεται από τις ανταρσίες ολόκληρη σχεδόν η Ελλάδα. Στις 24 Απριλίου 1848 ο Γ. Περρωτής[58] καταλαμβάνει την Καλαμάτα με 700 άντρες, στις 26 ο Αριστείδης Ρέντης[59] και Γ. Λύκος ή Χελιώτης[60] ξεσηκώνουν την Κορινθία[61]. Ο Παπακώστας Τζαμάλας και ο Γιάννης Βελέντζας με 300 άντρες βρίσκονται στα ελληνικά σύνορα στο Παλιομονάστηρο της Ζαμπατιώτισσας, όπου περιμένουν να έρθει και ο Ευάγγελος Κοντογιάννης με άλλους 600 άντρες, με σκοπό να κατευθυνθούν προς τη Λαμία και ενδεχομένως κάπου αλλού. Οι κάτοικοι της Λαμίας θορυβήθηκαν από τις δυσάρεστες αυτές ειδήσεις και το βράδυ δεν έκλεισαν μάτι από την αγωνία τους.

Την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη την περιγράφει εφημερίδα της εποχής ως εξής: *«Χθες την πρωίαν το στρατιωτικόν ταμείον, το οποίον ήτο εις την πόλιν της Λαμίας, μετεκόμισαν (αι Αρχαί) εις το φρούριον. Ωσαύτως διετάχθη ο Ταμίας Φθιώτιδος, ώστε τα χρήματα, τας ομολογίας, το χαρτόσημον να μεταφερθή εις το αυτό μέρος (φρούριον), τα οποία και επήγε. Ωσαύτως διετάχθη ο συμβολαιογράφος και υποθηκοφύλαξ να υπάγωσι τα συμβόλαια και τα βιβλία των υποθηκών εις το ανωτέρω μέρος. Ταύτας τας πράξεις ιδόντες οι πολίται εξεπλάγησαν...»*[62]. Οι κάτοικοι αναστατώθηκαν και προσπαθούσαν να κρύψουν τα πράγματά τους ή να φύγουν στις επαρχίες.

Τον Απρίλιο του 1848 οι αποστάτες που ήταν συγκεντρωμένοι στην παραμεθόριο εισέβαλαν στη Φθιώτιδα. Συγκεκριμένα στις 9 του μηνός από το σημείο Δερβέν Φούρκα άρχισαν να εισδύουν στο ελληνικό έδα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φος. Η Φθιώτιδα αναστατώνεται και η πόλη της Λαμίας βρίσκεται σε ασφυκτικό πολιορκητικό κλοιό, διότι ο αντισυνταγματάρχης Κ. Ι. Βελέντζας κατέλαβε τη Σαραμουσακλή (Ροδίτσα), ο ταγματάρχης Β. Βαλατσός τη Μεγάλη Βρύση και το Φαρδύ (;), ο ταγματάρχης Ευάγγελος Κοντογιάννης το Λιανοκλάδι και ο αντισυνταγματάρχης Παπακώστας Τζαμάλας κινείται προς το Μαυρολιθάρι, Χρισό, Δελφούς, Αράχοβα και Αμφισσα[63]. Στις 17 Απριλίου 1848 ο αντισυνταγματάρχης Κ. Ι. Βελέντζας επιτίθεται εναντίον της Λαμίας, αλλά απέτυχε να την καταλάβει, γιατί την υπεράσπιζαν οι Κυβερνητικές δυνάμεις με τον υποστράτηγο Ιωάννη Μαμούρη, τον οποίο έσπευσε να βοηθήσει από τη Θήβα ο ταγματάρχης Γαρδικιώτης Γρίβας[64]. Η κατάσταση ήταν καλύτερη για τον Ευάγ. Κοντογιάννη που δρούσε ανενόχλητος στην περιοχή της Υπάτης, φτάνοντας ως τη Σουβάλα (Πολύδροσο) και Αγόριανη (Επτάλοφο) Παρνασσίδας, ενώ ο Παπακώστας Τζαμάλας από το Μαυρολιθάρι κατεβαίνει και κυριεύει την Αμφισσα: *«Ούτω αι μεν επαρχίαι της Υπάτης, Παρνασσίδος ολόκληρος σχεδόν, η δε της Λαμίας κατά μέγα μέρος ευρίσκονται υπό την επιρροήν των πολεμίων της εξουσίας»*[65]. Χαρακτηρίζοντας την επικρατούσα κατάσταση σύγχρονη εφημερίδα γράφει: *«Ευρισκόμεθα εις περίστασιν έκτακτον, επανήλθομεν δυστυχώς εις τας δεινάς εποχάς του 1827 και 1832. Η ένοπλος κίνησις των περί Παπακώσταν, Βελέντζαν, Βαλατσόν και Κοντογιάννην, μικρά και περιφρονητέα πρώτον, μεγάλη και ακατάβλητος ήδη φαινομένη, πολλάς κυριεύει της Στερεάς Ελλάδος επαρχίας και την γειτονικήν Πελοπόννησον κλονίζει εκ βάθρων»*[66].

Μετά την αποτυχία των ανταρτών να καταλάβουν τη Λαμία, στις 2 Μαΐου, αποσύρονται από τα χωριά Σαραμουσακλή, Ομέρμπεη (Ανθήλη) και Αλαμάνα και υπό τον Παπακώστα και τους ληστάρχους Καταρραχιά και Καλαμάτα με 800 άντρες κατευθύνονται προς την Υπάτη. Αυτοί όμως, αντί να εισέλθουν στην πόλη της Υπάτης, οχυρώθηκαν στο Παλιοχώρι και ξάφνιασαν το Γαρδικιώτη Γρίβα που τους ακολουθούσε και του προκάλεσαν πολλές απώλειες[67]. Ύστερα από τη μάχη στο Παλιοχώρι οι στασιαστές εισήλθαν στην Υπάτη και οχυρώθηκαν σ' αυτή μαζί με τον Κοντογιάννη που πολιορκούσε το μικρό στρατιωτικό σώμα που ήταν οχυρωμένο στο στρατώνα της πόλης. Ο υποστράτηγος Ιωάννης Μαμούρης, αφού οι αντάρτες εγκατέλειψαν τις θέσεις του γύρω από τη Λαμία, επιτίθεται εναντίον τους στην Υπάτη και αυτοί τη νύχτα, στις 8 προς 9 Μαΐου, εγκατέλειψαν την πόλη, αφού προηγουμένως είχαν κάψει πολλά σπίτια, κατευθυνόμενοι προς την οροθετική γραμμή [68]. Η Υπάτη κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων μεταξύ των ανταρτών και των Κυβερνητικών δυνάμεων έπαθε πραγματική καταστροφή. Το ένα τρίτο της πόλης καταστράφηκε από τους αντάρτες και τα δύο τρίτα από τους ατάκτους του υποστρατήγου Ιωάννη Μαμούρη, μεταξύ των οποίων και η βιβλιο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ράκης Γρίβας στη Ζάκυνθο και ο Νικόλαος Κριεζώτης στη Χίο και κατόπιν στη Σμύρνη.

Ύστερα από λίγες μέρες ξέσπασε σοβαρή στάση στη Δυτική Ελλάδα. Ο Ιωάννης Φαρμάκης[47], ο Γιάννης Μακρυγιάννης[48] και ο φρούραρχος της Ναυπάκτου Α. Βοζαΐτης[49] σηκώνουν τη σημαία της νέας ανταρσίας και απαιτούν την εφαρμογή του συντάγματος και την εκκαθάριση της βασιλικής αυλής. Κατά των αποστατών η Κυβέρνηση έστειλε τον Ιωάννη Μαμούρη[50] με στρατό, για να καθυποτάξει την ανταρσία. Το νέο αυτό κίνημα στη Δυτική Ελλάδα απέτυχε χάρη στην κινητοποίηση των κυβερνητικών δυνάμεων και από τους πρωτεργάτες του ο Ιωάννης Φαρμάκης πιάστηκε αιχμάλωτος, ο Γιάννης Μακρυγιάννης και ο Α. Βοζαΐτης φυλακίστηκαν και οι άλλοι κατέφυγαν στο Τουρκικό[51]. Στις 25 Μαρτίου 1848 αμνηστεύτηκαν οι αντάρτες αξιωματικοί που ήταν στο Τουρκικό Παπακώστας Τζαμάλας[52], Γιάννης Βελέντζας[53], Ευάγγελος Κοντογιάννης[54], ο λήσταρχος Δημήτριος Ταρκαζίκης[55], ο Αθανάσιος Μπαλατσός[56] και ο Ιωάννης Φαρμάκης, εκτός από το Θοδωράκη Γρίβα, τον ταγματάρχη Α. Βοζαΐτη και το Νικόλαο Κριεζώτη[57].

Τα πράγματα όμως δυσκολεύουν πολύ κατά το 1848, γιατί αναστατώνεται από τις ανταρσίες ολόκληρη σχεδόν η Ελλάδα. Στις 24 Απριλίου 1848 ο Γ. Περρωτής[58] καταλαμβάνει την Καλαμάτα με 700 άντρες, στις 26 ο Αριστείδης Ρέντης[59] και Γ. Λύκος ή Χελιώτης[60] ξεσηκώνουν την Κορινθία[61]. Ο Παπακώστας Τζαμάλας και ο Γιάννης Βελέντζας με 300 άντρες βρίσκονται στα ελληνικά σύνορα στο Παλιομονάστηρο της Ζαμπατιώτισσας, όπου περιμένουν να έρθει και ο Ευάγγελος Κοντογιάννης με άλλους 600 άντρες, με σκοπό να κατευθυνθούν προς τη Λαμία και ενδεχομένως κάπου αλλού. Οι κάτοικοι της Λαμίας θορυβήθηκαν από τις δυσάρεστες αυτές ειδήσεις και το βράδυ δεν έκλεισαν μάτι από την αγωνία τους.

Την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη την περιγράφει εφημερίδα της εποχής ως εξής: *«Χθες την πρωίαν το στρατιωτικόν ταμείον, το οποίον ήτο εις την πόλιν της Λαμίας, μετεκόμισαν (αι Αρχαί) εις το φρούριον. Ωσαύτως διετάχθη ο Ταμίας Φθιώτιδος, ώστε τα χρήματα, τας ομολογίας, το χαρτόσημον να μεταφερθή εις το αυτό μέρος (φρούριον), τα οποία και επήγε. Ωσαύτως διετάχθη ο συμβολαιογράφος και υποθηκοφύλαξ να υπάγωσι τα συμβόλαια και τα βιβλία των υποθηκών εις το ανωτέρω μέρος. Ταύτας τας πράξεις ιδόντες οι πολίται εξεπλάγησαν...»*[62]. Οι κάτοικοι αναστατώθηκαν και προσπαθούσαν να κρύψουν τα πράγματά τους ή να φύγουν στις επαρχίες.

Τον Απρίλιο του 1848 οι αποστάτες που ήταν συγκεντρωμένοι στην παραμεθόριο εισέβαλαν στη Φθιώτιδα. Συγκεκριμένα στις 9 του μηνός από το σημείο Δερβέν Φούρκα άρχισαν να εισδύουν στο ελληνικό έδα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φος. Η Φθιώτιδα αναστατώνεται και η πόλη της Λαμίας βρίσκεται σε ασφυκτικό πολιορκητικό κλοιό, διότι ο αντισυνταγματάρχης Κ. Ι. Βελέντζας κατέλαβε τη Σαραμουσακλή (Ροδίτσα), ο ταγματάρχης Β. Βαλατσός τη Μεγάλη Βρύση και το Φαρδύ (;), ο ταγματάρχης Ευάγγελος Κοντογιάννης το Λιανοκλάδι και ο αντισυνταγματάρχης Παπακώστας Τζαμάλας κινείται προς το Μαυρολιθάρι, Χρισό, Δελφούς, Αράχοβα και Άμφισσα[63]. Στις 17 Απριλίου 1848 ο αντισυνταγματάρχης Κ. Ι. Βελέντζας επιτίθεται εναντίον της Λαμίας, αλλά απέτυχε να την καταλάβει, γιατί την υπεράσπιζαν οι Κυβερνητικές δυνάμεις με τον υποστράτηγο Ιωάννη Μαμούρη, τον οποίο έσπευσε να βοηθήσει από τη Θήβα ο ταγματάρχης Γαρδικιώτης Γρίβας[64]. Η κατάσταση ήταν καλύτερη για τον Ευάγ. Κοντογιάννη που δρούσε ανενόχλητος στην περιοχή της Υπάτης, φτάνοντας ως τη Σουβάλα (Πολύδροσο) και Αγόριανη (Επτάλοφο) Παρνασσίδας, ενώ ο Παπακώστας Τζαμάλας από το Μαυρολιθάρι κατεβαίνει και κυριεύει την Άμφισσα: *«Ούτω αι μεν επαρχίαι της Υπάτης, Παρνασσίδος ολόκληρος σχεδόν, η δε της Λαμίας κατά μέγα μέρος ευρίσκονται υπό την επιρροήν των πολεμίων της εξουσίας»*[65]. Χαρακτηρίζοντας την επικρατούσα κατάσταση σύγχρονη εφημερίδα γράφει: *«Ευρισκόμεθα εις περίστασιν έκτακτον, επανήλθομεν δυστυχώς εις τας δεινάς εποχάς του 1827 και 1832. Η ένοπλος κίνησις των περί Παπακώσταν, Βελέντζαν, Βαλατσόν και Κοντογιάννην, μικρά και περιφρονητέα πρώτον, μεγάλη και ακατάβλητος ήδη φαινομένη, πολλάς κυριεύει της Στερεάς Ελλάδος επαρχίας και την γειτονικήν Πελοπόννησον κλονίζει εκ βάθρων»*[66].

Μετά την αποτυχία των ανταρτών να καταλάβουν τη Λαμία, στις 2 Μαΐου, αποσύρονται από τα χωριά Σαραμουσακλή, Ομέρμπεη (Ανθήλη) και Άλαμάνα και υπό τον Παπακώστα και τους ληστάρχους Καταρραχιά και Καλαμάτα με 800 άντρες κατευθύνονται προς την Υπάτη. Αυτοί όμως, αντί να εισέλθουν στην πόλη της Υπάτης, οχυρώθηκαν στο Παλιοχώρι και ξάφνιασαν το Γαρδικιώτη Γρίβα που τους ακολουθούσε και του προκάλεσαν πολλές απώλειες[67]. Ύστερα από τη μάχη στο Παλιοχώρι οι στασιαστές εισήλθαν στην Υπάτη και οχυρώθηκαν σ' αυτή μαζί με τον Κοντογιάννη που πολιορκούσε το μικρό στρατιωτικό σώμα που ήταν οχυρωμένο στο στρατώνα της πόλης. Ο υποστράτηγος Ιωάννης Μαμούρης, αφού οι αντάρτες εγκατέλειψαν τις θέσεις του γύρω από τη Λαμία, επιτίθεται εναντίον τους στην Υπάτη και αυτοί τη νύχτα, στις 8 προς 9 Μαΐου, εγκατέλειψαν την πόλη, αφού προηγουμένως είχαν κάψει πολλά σπίτια, κατευθυνόμενοι προς την οροθετική γραμμή [68]. Η Υπάτη κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων μεταξύ των ανταρτών και των Κυβερνητικών δυνάμεων έπαθε πραγματική καταστροφή. Το ένα τρίτο της πόλης καταστράφηκε από τους αντάρτες και τα δύο τρίτα από τους ατάκτους του υποστρατήγου Ιωάννη Μαμούρη, μεταξύ των οποίων και η βιβλιο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

θήκη του Δημητρίου Αινιάνος με τα πολύτιμα χειρόγραφά της[69]. Όταν ο Δημήτριος Αινιάν επέστρεψε στην Υπάτη αναλύθηκε σε δάκρυα, όταν είδε καταστραμμένη την περιουσία του, και έγραψε: *«Αλλ' οποίον φοβερόν θέαμα! Το ερείπιον της πυρποληθείσης υπό των βασιλικών στρατευμάτων οικίας μου, η διαρπαγή και η πυρπόλησις απάσης της περιουσίας μου και η γυμνότης των οικείων μου μοι επροξένησεσαν τοιαύτα άλγη, ώστε δεν ηδυνάμην να κρατήσω τα δάκρυά μου»*[70].

Οι αντάρτες καταδιωκόμενοι από τις Κυβερνητικές δυνάμεις κατέφυγαν στο Τουρκικό με 450 έως 600 άντρες. Ο Παπακώστας και ο Βαλατσός πήγαν στη μονή Ρεντίνας, ο Βελέντζας και Κοντογιάννης κατέφυγαν στην Καΐτσα (Μακρυρράχη) και ο Καταρραχιάς και Θεοχάρης πιάστηκαν αιχμάτωτοι και κλείστηκαν στο φρούριο της Λαμίας[71].

Η ανταρσία του 1848, που είχε ως στόχους τη διάλυση της παράνομης Βουλής, την εφαρμογή του Συντάγματος και την κάθαρση του Παλατιού από τους αυλικούς, είχε φοβερές συνέπειες[72]. Οι νεκροί και τραυματίες και από τις δύο μεριές ξεπέρασαν τους 300, η Υπάτη αποτεφρώθηκε και οι επαρχίες της Λαμίας και της Υπάτης υπέστησαν τόσες καταστροφές, που δεν μπορούν να συνέλθουν ούτε ύστερα από τρία χρόνια[73]. Όσο για τις αντίπαλες δυνάμεις που πήραν μέρος υπολογίζονται σε 9000 άντρες για τους Κυβερνητικούς και 3000 για τους αποστάτες[74]. Στους αντάρτες του 1848 δόθηκε αμνηστεία εκτός από τους αρχηγούς: Παπακώστα Τζαμάλα, Ιωάννη Βελέντζα, Νικόλαο Κοντογιάννη, Ευάγγελο Βαλατσό και τους αρχιληστές Δημήτριο Ταρκαζίκη και Γεώργιο Καταρραχιά[75]. Τελικά το 1850 δόθηκε αμνηστεία και στον Παπακώστα Τζαμάλα, στον Ευάγγελο Βαλατσό και στο Νικόλαο Κοντογιάννη[76].

Μπορεί να έληξαν οι λησταποστασίες στη Φθιώτιδα του 1847 και 1848, όμως δε σταμάτησαν οι ληστείες, γιατί μετά τα επαναστατικά αυτά γεγονότα παρατηρείται έξαρση της ληστείας στη Φθιώτιδα[77]. Στους ανατολικούς δήμους της Φθιώτιδας από τον Αχινό ως την Αμαλιάπολη (Μιντζέλα) μία ληστοσυμμορία από 40 ληστές, διαιρεμένη σε 4 τμήματα, υποθάλπεται και τροφοδοτείται από τους κατοίκους και μάλιστα από τους ισχυρούς. Σχολιάζοντας τα σχετικά γεγονότα η εφημερίδα «Αιών» γράφει: *«Ας ομολογήσωμεν μίαν λυπηράν αλήθειαν. Η ληστεία κατήντησε το εμπόριον των λεγομένων τρανών διαφόρων μερών, καθείς εξ αυτών υποστηρίζει μίαν συμμορίαν... Εκ των τρανών αυτών (...) υποθάλπουσι την ληστείαν, οι μεν ελπίζοντες δι' αυτής να έλθωσιν εις τα πράγματα, οι δε δι' εκδικήσεις, κατ' άλλους δια να καταδείξωσιν ανικάνους τους επιφορτισμένους την καταδίωξιν των ληστών στρατιωτικούς...»*[78].

Ήδη από το 1850 τρεις βουλευτές της Φθιώτιδας, οι Δημ. Χατζίσκος, Κ. Δυοβουνιώτης και Γεώργιος Ριζόπουλος, είχαν συνυπογράψει αναφορά προς τον Υπουργό Εσωτερικών για τα ενδεικνυόμενα μέτρα για την

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πάταξη της ληστείας στην περιφέρειά τους, όπου μεταξύ των άλλων γράφουν: *«Η επαρχία της Φθιώτιδος, συμπεριλαμβανομένων και των του Θρονίου και Θερμοπυλών της επαρχίας Λοκρίδος, δηλονότι ολόκληρα τα εμπεριέχοντα μέρη τα διαχωριζόμενα εξ ενός από την οροθετικήν γραμμήν, ήτοι από την σειράν των Ορέων της Όρθριδος (sic) και εξ άλλου από την σειράν των Ορέων της Οίτης, να διαιρεθή εις εξ τμήματα με διαγεγραμμένα και γνωστά όρια έκαστον»*. Στη συνέχεια προτείνουν τη στρατιωτική οργάνωση του κάθε τμήματος και καταλήγουν: *«Ταύτα εθεωρήθησαν ως λίαν συντελεστικά μέτρα προς εξασφάλισιν της πολυπαθούς Επαρχίας της Φθιώτιδος, ήτις καταδικασθείσα να ελέγχη και την οροθετικήν γραμμήν καταμαστίζεται από την ληστείαν, επιβαρυνομένης και από τα μεταβατικά (αποσπάσματα)»*[79]. Κατά το 1851 και 1852 κατατρομοκρατούσε τη Φθιώτιδα ο λήσταρχος Αναστάσιος Καλαμάτας, που υποθαλπόταν από τους Τουρκαλβανούς δερβεναγάδες στο Τουρκικό και έκανε επιδρομές στο Ελληνικό.

Τα τραγικά γεγονότα Γλύφας – Επεισόδιο Μονής Αντίνιτσας

Κατ' άλλους στις 16[80] και κατ' άλλους στις 17[81] Σεπτεμβρίου 1852 το παραμεθόριο χωριό της Γλύφας στη Φθιώτιδα γνώρισε την καταστροφή και τη βαρβαρότητα των ληστοσυμμοριών των αρχιληστών Αναστασίου Καλαμάτα, Γεωργίου Κυριάκου, Σωτήρη Σκαμπάρδονη και Κελεπούρη. Οι αρχιληστές αυτοί μαζί με άλλους ληστές που ανέρχονταν συνολικά στους 27[82] και κατ' άλλους στους 32[83] εισήλθαν στο χωριό, παρουσιαζόμενοι ως μεταβατικό απόσπασμα, γιατί προπορεύονταν τρεις ληστές ντυμένοι χωροφύλακες και άλλοι πέντε ακολουθούσαν φέροντας στα φέσια τους το ελληνικό στέμμα.

Οι κάτοικοι όμως του χωριού (ήταν πενήντα οικογένειες[84]) μόλις τους αντιλήφθηκαν, άλλοι εγκατέλειψαν το χωριό και άλλοι οχυρώθηκαν στα σπίτια τους και άρχισαν να πυροβολούν τους ληστές, σκοτώνοντας ένα ληστή και τραυματίζοντας το λήσταρχο Κελεπούρη και κάποιον άλλο ληστή[85]. Τους σώθηκαν όμως τα πολεμοφόδια και οι ληστές βρήκαν την ευκαιρία και πλησιάζοντας στα σπίτια άρχισαν να βάζουν φωτιά σ' αυτά. Οι κάτοικοι απειλούμενοι από τις σφαίρες και από τη φωτιά των ληστών πηδούσαν έξω από τα παράθυρα των σπιτιών τους και βρίσκονταν στη διάκριση των επιτιθεμένων[86].

Ο απολογισμός ήταν φοβερός. Πολλοί οι νεκροί και οι τραυματισμένοι στο χωριό. Έντεκα νεκροί, οι περισσότεροι απανθρακωμένοι ή φοβερά ακρωτηριασμένοι, και άλλοι πληγωμένοι[87]. Κατά την εφημερίδα «Αθηνά» οι νεκροί ανέρχονταν σε δέκα πέντε[88], ενώ κατά την εφημερίδα «Αιών» σε δέκα τέσσερις[89], και φυσικά τεράστιες οι υλικές καταστροφές των κατοίκων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Οι ληστές αφού λαφυραγώγησαν το χωριό, φόρτωσαν τη λεία τους σε εννιά ημιόνους που πήραν από το χωριό και ανενόχλητοι αναχώρησαν για το Τουρκικό[90]. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1852 οι ληστές πήγαν στο παραμεθόριο χωριό της Βρύναινας στο Τουρκικό και διαμοίρασαν τα λάφυρά τους με το δερβέναγα του Αλμυρού Χατζή Μουχτάρη και τους άντρες του! Όταν συναντήθηκε στην παραμεθόριο ένας Έλληνας αξιωματικός με το δερβέναγα Χατζή Μουχτάρη και διαμαρτυρήθηκε για τα επεισόδια της Γλύφας και την υπόθαλψη των ληστών από το μέρος του, απάντησε: *«Και αι δικαί μας γυναίκες εφόρεσαν εξ αιτίας σας κατά το παρελθόν τα έτη μαύρες μπόλιες εις τα κεφάλια, τώρα φορούν και αι δικαί σας, είμεθα ίσια»*[91].

Γιατί όμως οι ληστές διέπραξαν τις φοβερές αυτές θηριωδίες στο παραμεθόριο χωριό της Γλύφας; Τα συνταρακτικά αυτά γεγονότα έρχονται ως απόρροια του επεισοδίου που συνέβη στη Μονή της Αντίνιτσας κατά τον ετήσιο εορτασμό της μονής. Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τα σχετικά γεγονότα. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1852, στη θρησκευτική πανήγυρη της μονής είχε συρρεύσει πλήθος προσκυνητών και από τις δύο επικράτειες γύρω στους 4000 Χριστιανούς. Ο Νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδας Α. Ζυγομαλάς, ο μοίραρχος του Νομού και άλλες επίσημες στρατιωτικές και πολιτικές αρχές της Λαμίας με μικρή φρουρά χωροφυλάκων τίμησαν τον εορτασμό της μονής με την παρουσία τους. Την πανήγυρη όμως επισκέφτηκε και μια ομάδα Τουρκαλβανών από τον παρακείμενο τουρκικό σταθμό του Δερβέν Φούρκα υπό τον Ρεσίτη. Ένας όμως από τους άντρες του Τουρκαλβανού σταθμάρχη Ρεσίτη επιχείρησε να εισέλθει στο ναό οπλισμένος, αλλά εμποδίστηκε από τους προσκυνητές. Ύστερα από γνώστη του συμβάντος και εντολή του Νομάρχη και του μοιράρχου συνελήφθη ο ταραχοποιός από ένα χωροφύλακα.

Ο συλληφθείς οπλοφόρος ήταν ο ληστής Δημήτριος Ματσούκας από το Μακρολείβαδο, ληστής από το 1843, εις βάρος του οποίου εκκρεμούσαν καταδικαστικές αποφάσεις από τα ελληνικά δικαστήρια. Ο Ρεσίτης διαμαρτυρήθηκε για τη σύλληψή του, αλλά τελικά πείστηκε ότι έπρεπε να συλληφθή, γιατί βρέθηκε σε έδαφος της ελληνικής επικράτειας: *«Ούτω πεισθέντες (οι Αλβανοί) εδόθησαν οι στρατιώται αμφοτέρων των μερών εις διασκέδασιν»*[92].

Το απόγευμα όμως που ο Νομάρχης με την ακολουθία του έφυγε από τη μονή κατευθυνόμενος προς τη Λαμία, σε μια στενωπό τους αιφνιδίασε ο Τουρκαλβανός Ρεσίτης με 50 άντρες μεταξύ των οποίων ήταν και πολλοί ληστές, απειλώντας και φωνάζοντας ή μας δίνετε το σύντροφό μας Ματσούκα ή κάνουμε χρήση των όπλων μας. Ο Νομάρχης δεν έχασε την ψυχραιμία του και, αφού άφησε τους χωροφύλακες να φυλάττουν τον αιχμάλωτο Ματσούκα, πλησίασε τους Τουρκαλβανούς συνοριοφύ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

λακες και τους εξήγησε ότι δεν μπορούσε να απελευθερώσει τον σύντροφό τους, γιατί συνελήφθη σε ελληνικό έδαφος και κάτι τέτοιο θα εξέθετε την Κυβέρνησή του. Έτσι αποφεύχτηκε η συμπλοκή και ο Νομάρχης με τη συνοδεία του επέστρεψε πάλι στη μονή και από άλλο μονοπάτι κατέβηκε στη Λαμία. Ο Δημήτριος Ματσούκας ήταν για πολλά χρόνια διαμέσου των συγγενών του στο Μακρολείβαδο ο κατάσκοπος του ληστάρχου Καλαμάτα, ο οποίος συνεργαζόταν με τη σειρά του με το δερβέναγα Νουρένμπεη Κονίτσα. Παίρνοντας εκδίκηση οι ληστές για τη σύλληψη του Ματσούκα, κατέστρεψαν το παραμεθόριο χωριό της Γλύφας[93].

Τα θλιβερά και τραγικά γεγονότα της Γλύφας συγκλόνισαν το πανελλήνιο. Η εφημερίδα «Αθηνά», παίρνοντας αφορμή από τα τραγικά αυτά γεγονότα, μεταξύ των άλλων, γράφει: *«... Οι κάτοικοι του Νομού Φθιώτιδος καθ' εκάστην σφάζονται ως πρόβατα... Δέκα οικογένειαι εξεκληρίσθησαν, είκοσιν έτεραι έμειναν γυμναί από μόνην την ανωτέρω ληστείαν. Εις μόνον καλός γέρων και οικογενειάρχης απώλεσε τρεις υιους, έναν εικοσιπενταετή, έναν εικοσαετή και έναν δεκαετή, χωρίς να λογαριάσωμεν τα βρέφη και τας γυναίκας της οικογενείας αυτής!!! Τι να κάμη τώρα ο γέρων αυτός; Έχει καρδίαν, έχει θάρρος να ζήση!!!*

» Η εισβολή αυτή των ληστών και η κατακρεούργησις τόσων αθώων θυμάτων ενέπλησε θλίψεως και απελπισίας τους δυστυχείς των μερών εκείνων κατοίκους, έτι δε μάλλον απέλπισε τους κατοίκους, διότι ενώ εις την μεθόριον γραμμήν σταθμεύουσι τόσα στρατεύματα της Κυβερνήσεως, ολίγοι λησταί αδεώς εισβαλόντες εδραματούργησαν το λυπηρότερον κακούργημα κατά των αδελφών και συμπολιτών ημών. Εκείνοι δε εις ους παρεδόθησαν παρ' αξίαν η μεταβατική διοίκησις δυνάμεως, αμελιμνούσης διόλου και ποσώς μη θεωρούντες καθήκον των την υπεράσπισιν της ελληνικής χώρας και της ζωής των εν Ελλάδι, εξακολουθούσι μετά λύσσης και μανίας ληστεύοντες και ούτοι τους κατοίκους έτι σκληρότερον και βαρβαρότερον, ένθεν μεν κάμνοντες χρήσιν των βασάνων, των κακώσεων και της δια ζέοντος ελαίου και ζεστών ωών εις τας μασχάλας καταπιέσεως, ετέρωθεν δε δια της διαστροφής του νόμου συλλαμβάνοντες, δένοντες και απάγοντες εις την φυλακήν πάντα αθώον και φιλήσυχον, μη ετεροφρονούντα, ή μη πληρώνοντα αδρά τέλη και δωροδοκίας εις τους δημοσίους ληστάς του»[94].

Τα θλιβερά γεγονότα της Γλύφας απησχόλησαν και την Ελληνική Βουλή. Ομιλών κάποιος βουλευτής (διαφεύγει το όνομά του), αφού περιέγραψε τα δραματικά γεγονότα, επέρριψε την ευθύνη για ολιγωρία στο μεταβατικό απόσπασμα που απείχε δύο ώρες από τη Γλύφα και δεν έσπευσε σε βοήθεια των απειλουμένων κατοίκων: *«Ουχί μόνον δεν έσπευσαν προς άμυναν των πασχόντων, αλλά ουδέ επυροβόλησεν εκ της θέσεώς του προς μικρόν τινά αντιπερισπασμόν. Και εν τούτοις αυτοί*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ούτοι οι μεταβατικοί, άλλοτε μεν, διότι χωρικοί τινες εκ μέθης, ορμηθέντες επυροβόλησαν, επήλθον κατ' αυτών πανταχόθεν, και δεσμίους τους έφεραν εις την Φθιωτιδα, ως εκ της μάχης του Βατερλώ επιστρέφοντες»[95]. Επίσης ευθύνες αποδίδει ο βουλευτής και στο Δήμαρχο των Πτελεατών για ολιγωρία, διότι αν και ανακάλυψε το λημέρι των ληστών, δεν ειδοποίησε τη μεταβατική δύναμη και δε μάζεψε τους κατοίκους να καταδιώξει τους ληστές.

Η Φθιώτιδα κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1854 – 1856)

Με την κήρυξη του Κριμαϊκού Πολέμου (1854 – 1856) και την παρότρυνση του βασιλιά Όθωνα άρχισαν τα επαναστατικά κινήματα στις αλύτρωτες περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας[96]. Η κατάσταση στη Λαμία είναι οικτρή, διότι η Λαμία ήταν το κέντρο της στρατολογίας των ανταρτών και των προσφύγων Χριστιανών από τη γειτονική Θεσσαλία. Από επιστολή που γράφτηκε στη Λαμία στις 11 Μαρτίου 1854 πληροφορούμαστε ότι «επιτόπια πολλά συμβαίνουσι δυσάρεστα ήτοι νυκτοκλοπαί, φόνοι και τα τοιαύτα, διότι οι άνθρωποι λιμόττουσι της πίνας (sic), δύω μυλωνάδες εφόνευσαν να τους πάρει αλεύρι»[97].

Για να αντιμετωπισθεί η δύσκολη κατάσταση στις βόρειες παραμεθόριες επαρχίες ιδρύθηκαν τρία Αρχηγεία, το ένα στη Φθιώτιδα με έδρα τη Λαμία υπό τον υποστράτηγο Γαρδικιώτη Γρίβα, το άλλο στην Ευρυτανία με έδρα το Καρπενήσι και αρχηγό τον υποστράτηγο Χωροφυλακής Α. Βλαχόπουλο και το τρίτο στο Αμφιλοχικό Αργος (Καρβασαρά) στην Ακαρνανία υπό τον υποστράτηγο Σπ. Μήλιο[98]. Στις 26 Απριλίου 1854 ο υποστράτηγος Γαρδικιώτης Γρίβας, συνοδευόμενος από τους βουλευτές Α. Γεωργαντά και Δημ. Χατζίσκο έφτασε στη Λαμία[99]. Μετά την Αγγλογαλλική Κατοχή του Πειραιά και την κήρυξη της ουδετερότητας της Ελλάδας στις 14/26 Μαΐου 1854, που συνεπαγόταν την επιστροφή των ανταρτών στην Ελλάδα, παρατηρείται επιδείνωση της κατάστασης στη Λαμία[100]. Τα διαλυθέντα ανταρτικά επαναστατικά σώματα πλημμύρισαν τη Λαμία και για να επιβιώσουν πουλούσαν στους δρόμους της πόλης τα άρματά τους. *«Τι θέλουσι κάμει οι δυστυχείς αυτοί; ή θέλουσι αποθάνει της πείνας ή θέλουσι γίνει λησταί»*, γράφει μια ανταπόκριση από τη Λαμία στις 3 Ιουλίου 1854[101].

Για να αντιμετωπιστεί η νέα δυσάρεστη κατάσταση που δημιουργήθηκε γίνεται νέα αναδιοργάνωση των καταδιωκτικών δυνάμεων. Σε έγγραφο του Υπουργού των Στρατιωτικών, υπό ημερομηνία 15 Δεκεμβρίου 1855, προς όλες τις στρατιωτικές αρχές, διαβάζουμε: *«(Άρθρον 1ον) Η καταδίωξις της ληστείας, ούσα ανατεθειμένη εις την Χωροφυλακήν, κατά τον κανονισμόν αυτής, εκάστη μοιραρχία θέλει ενεργεί ανεξαρτήτως καθ' όσον αφορά την υπηρεσίαν ταύτην έχουσα εις την διάθεσίν της*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

απάσαν την εν τω υπ' αυτήν νομώ υπάρχουσαν στρατιωτικήν δύναμιν... (Άρθρον 2ον) Σχηματίζομεν δέκα εξ μεταβατικά αποσπάσματα αναμίξ από χωροφύλακας, επικουρικούς και στρατιώτας των εκλεκτών λόχων του πεζικού της γραμμής και των ακροβολιστών και διοικούμενα από διακεκριμένης ικανότητος και πείρας αξιωματικούς των αυτών όπλων, δια να περιπολώσιν αενάως προς καταδίωξιν της ληστείας εις τα ακόλουθα μέρη: α)... ε) Εις Φθιώτιδα 120 άντρες, εξ ων 30 χωροφύλακες, το επικουρικόν και 70 στρατιώτας ... μ' έναν υπολοχαγόν, έχοντες άπαντες ως αποσπασματάρχην επικεφαλής τον υπομοίραρχον Χρήστον Ελευθεριάδην... θ) Εις τους πλησίον των ορίων δήμων της Φθιώτιδος 175 άντρες, ένα λόχο ακροβολιστών, 30 χωροφύλακας, 25 επικουρικούς... Διοικητής του Μεταβατικού Ανατολικής Ελλάδος ορίζεται ο ταγματάρχης Βασίλειος Σκαλτσοδήμος»[102].

Το 1855 η ληστεία είχε λάβει απειλητικές διαστάσεις. Ο λήσταρχος Κακαράπης τρομοκρατούσε τη Θήβα και τη Λιβαδειά, ο λήσταρχος Χρήστος Νταβέλης την Αττική και τους Φραντζέζους (Αγγλογάλλους) καθώς και τα Μέγαρα, ο Λύγκος την Κόρινθο, οι Ζαφείρηδες και ο Καλαμπαλίκης και άλλη λημέριαζαν στη Βοιωτία και στην Αττική. Το πρωί βρίσκονταν στην Αθήνα, το μεσημέρι στη Λιβαδειά και το βράδυ στη Λαμία! Πραγματικά θηρία που δεν έκαναν τίποτε άλλο από τονα κόβουν μύτες και αυτιά των θυμάτων τους[103].

Η εφημερίδα «Αθηνά» επικροτώντας τα μέτρα που έλαβε η Κυβέρνηση για την πάταξη της ληστείας με την αναδιοργάνωση των καταδιωκτικών δυνάμεων και τα αποτελέσματα που επέφερε η αναδιοργάνωση αυτή, γράφει στις 9 Μαΐου 1855: *«Είναι αναντίρρητον ότι η τιμιότης και η ικανότης πρέπει να επαινήται παντού και πάντοτε· η Φθιώτις είχε την ατυχίαν άλλοτε να πίη πικρά ποτήρια από τους επιτετραμμένους την καταδίωξιν της ληστείας· διότι συκοφαντίαι τιμίων ανθρώπων, καταπιέσεις αφόρητοι του πτωχού λαού από τους μεταβατικούς, ραδιουργίαι αξιόποινοι, και τόσα άλλα όσα τότε έγιναν πολυτρόπως γνωστά, ήσαν τα άθλα των κυρίων τούτων. Χάρις τω Θεώ απηλλάγημεν από τους τοιούτους και ήδη ούτε καταπιέσεις λαμβάνουν χώραν ούτε τα συνήθη των μεταβατικών μέσων, όσα άλλοτε ήσαν εν χρήσει προς αργυρολογίαν. Όλα ταύτα βεβαίως χρεωστούνται εις τον προ πολλού διατελούντα διοικητήν του μεταβατικού ταγματάρχην Κ. Γ. Πτολεμαίον, όστις και την ληστείαν περιέστειλε, κατά το δυνατόν, και τας καταχρήσεις και καταπιέσεις των υπ' αυτών περιώρισε τοσούτον, ώστε εις διάστημα εξαμηνίας ούτε εν παράπονον παρουσιάσθη»*[104].

Το Υπουργείο των Στρατιωτικών με την αριθ. 5463/10-3-1855 διαταγή του διαλύει την Οροφυλακή και στη θέση τους ιδρύονται σώματα δημοτοχωροφυλάκων σε κάθε πόλη και χωριό των δήμων, που είχαν ως σκοπό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

την ενίσχυση των καταδιωκτικών δυνάμεων κατά της ληστείας και την εμπέδωση της ασφάλειας των κατοίκων[105]. Σε τοπική εφημερίδα της Λαμίας διαβάζουμε ότι: *«Ευχαρίστως δυνάμεθα να αναγγείλωμεν ότι το κοινόν χάρις εις τα σωστά και δραστήρια μέτρα της Κυβερνήσεως, τον ακάματον ζήλον και τας προσπαθείας των Διοικητικών και Στρατιωτικών Αρχών και την ειλικρινή συνδρομήν των κατοίκων, η ληστεία ήτις προ δύο ετών κατετάρασσε την Στερεάν Ελλάδα, καταδιωχθείσα και καταδιωκομένη ανελλιπώς, αν δεν εξέλιπε εντελώς, εμετριάσθη όμως τα μέγιστα»*[106]. Γενικά χάρη στην καταδίωξη των ληστοσυμμοριών από τον τακτικό στρατό οι ληστές εξαναγκάστηκαν ή να εξοντωθούν ή να συλληφθούν ή τέλος να καταφύγουν στο γνωστό τους καταφύγιο στο Τουρκικό.

Στην καταδίωξη και στην περιστολή της ληστείας συνετέλεσε και η συναφθείσα σύμβαση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας για την καταδίωξη της ληστείας το 1856. Στο άρθρο 3 αναφέρεται: *«Τα δύο υψηλά συμβαλλόμενα μέρη συνολογούσιν αμοιβαίως να μεταχειρισθώσιν, εκάτερον το αφ' εαυτού, στρατεύματα τακτικά προς φύλαξιν των μεθορίων των και καταδίωξιν της ληστείας εν τοις ομόροις επαρχίαις αυτών»* και στο άρθρο 5: *«Εάν απόσπασμά τι καταδιώξεως φθάση εις την οροθετικήν γραμμήν, ακολουθούν τα ίχνη των ληστών, δύναται να εξακολουθήση την καταδίωξιν αυτών μέχρι ου απαντήση απόσπασμα της άλλης Επικρατείας. Τούτου γενομένου, θέλει παύσει την καταδίωξιν, αφού καταδείξη εις το απόσπασμα τούτο την διεύθυνσιν των ληστών, εκτός εάν ζητηθή η συνδρομή αυτού υπό του άλλου αξιωματικού, του διοικούντος το έτερον τούτο απόσπασμα· εν τοιαύτη περιπτώσει οφείλει να παράσχη πάσαν συνδρομήν του»*[107]. Η διάρκεια της σύμβασης θα ισχύσει για έξι έτη από την ημέρα της ανταλλαγής των επικυρώσεων από τις δύο Κυβερνήσεις.

Σκέψεις για την ύπαρξη και διαιώνιση της ληστείας

Ο έμπειρος αξιωματικός της Χωροφυλακής Αναστάσιος Πλέσσος, επισημαίνοντας τους παράγοντες που διαιωνίζουν τη ληστεία στην Ελλάδα, γράφει στο υπόμνημά του προς τον Υπουργό των Στρατιωτικών στις 25 Ιανουαρίου 1857: *«Έκαστος ληστής είναι εξησκημένος εις απάσας τας κακουχίας του βίου. Τα ψυχή, αι ζέσται, η πείνα, η δίψα, οι πόνοι, τα βάρη δεν έχουν ουδεμίαν επιρροήν επ' αυτού. Τα σκότη της νυκτός εις καμμίαν περίστασιν δεν εμποδίζουσιν αυτόν, ως και αι κακοκαιρίαι. Διέρχονται εν ώρα βαθείας νυκτός τα αποτομότερα και δυβατότερα μέρη εν ευκολία εις όλας του έτους τας εποχάς, ως διέρχονται τους ποταμούς ότε και οι μάλλον εξησκημένοι ιππείς δυσκολεύονται να πράξουν τούτο... Ο ικανότερος των ληστών δεν είναι συνήθως ο γενναιότερος, αλλ' ο επι-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τηδειότερος, ο νοημονέστερος και ο αντέχων εις τας κακουχίας. ο έχων ακριβή του τόπου γνώσιν και σχέσεις, και ούτος λαμβάνει συνήθως την διοίκησιν»[108].

Από άλλη σκοπιά βλέπει τη διαιώνιση της ληστείας η εφημερίδα «Αιών», αν και υπάρχουν και σημεία που συμφωνούν με τον αξιωματικό Αναστάσιο Πλέσσο: *«Εάν κρίνωμεν την εν Ελλάδι ληστείαν, θέλομεν αμέσως ομολογήσει αφιλονείκητον τινά αλήθειαν, ότι οι ενεργούντες ταύτην ωθούνται κατά τα εννέα δέκατα μάλλον υπό του πνεύματος ενθουσιασμού, ηρωισμού και προσωπικής εκδικήσεως ή μάλλον υπό ποταπού πνεύματος του κακουργήσαι. Ο χωρικός ή ο ποιμήν ή ο αρματωλός, ο λαμβάνων το όπλον αυτού και περιζωνόμενος την σπάθην και τρέχων εις τα όρη, δεν πράττει τούτο, είτε όπως αρπάση χρήματα ή σφάξη αδιακρίτως (καθόσον επί τέλους όλοι ούτοι οι άνθρωποι ζώσιν απλούστατα), αλλά διότι πιστεύει, ότι εκεί εις τα βουνά, το αγαπητόν τούτο ενδιαίτημα των φευγόντων ποτέ την Τουρκικήν τυραννίαν, θέλει ανευρείν τον ελεύθερον και ανεξάρτητον βίον, όστις εστίν το όνειρον του νοός και της καρδίας αυτού.*

» Επίσης υπό τας αρχαιτύπους (sic) όλως ιδέας κοινωνίας ηρωικής οδηγούμενος, θεωρεί ποταπόν και εξευτελιστικόν αυτού, όπως εκζητήση εκδίκησιν της εις αυτόν γενομένης ύβρεως υπό των ομοίων δια της τακτικής οδού της Δικαιοσύνης. Τότε μόνον θεωρεί εαυτόν ικανοποιηθέντα, και την ύβριν εκλείψασαν, όταν την τιμωρίαν και την εκδίκησην φέρη δι' αυτής της ιδίας χειρός αυτού.

» Τα ώτα αυτού πληρούνται καθ' εκάστην των τραγουδιών, όσα εποιήθησαν υπό του λαού υπέρ των Κλεπτών, και συγχύζων τους καιρούς και τας περιστάσεις, εν μόνον εύχεται, εν μόνον επιδιώκει, όπως και αυτός αξιωθή της τιμής αυτής. Σπάνιον ουδόλως εισίν, εάν ακούση την μητέρα του ληστού δικαιολογούσαν τον υιόν της λέγουσασαν ότι "θα τον τραγουδήσουν και αυτόν, καθώς τραγουδούν και τον Κίτσον"[109]*. Ούτω υπό την αγαθήν έποψιν εξεταζομένη η ληστεία εν Ελλάδι ουδέποτε φέρει τον φρικώδη χαρακτήρα, ού η ανάμνησις της πράξεως και μόνης, αμέσως γεννά, ουδέ δύναται, ούτω κρινομένη, ίνα χρησιμεύση ως δείγμα κλονιζομένης ηθικότητος του τόπου. Τουναντίον, και ίσως η ιδέα φανή τολμηρά, αποδεικνύει ενυπάρχον εν αίσθημα ζωής εν τω Έθνει, ει και κακώς εκφραζόμενον, ει και κακώς ερμηνευόμενον...»*[110].

Στο ίδιο κλίμα σχεδόν κινούνται και οι επισημάνσεις της εφημερίδας «Φάρος της Όθρυος» όσον αφορά την ύπαρξη αλλά και τη διαιώνιση της ληστείας. *«Η πρόληψις περί παλληκαρισμού και γενναιότητος, η έτι και νυν επικρατούσα μεταξύ μάλιστα των τας μεθορίους, μεσογείους και αποκέντρους του κράτους επαρχίας οικούντων. Ο προληπτικός και αρχαϊκός γέρων, χωρικός ή ποιμήν, και ακούων πολλάκις μεταδίδει εις*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τους υιους του τας στρεβλάς επί του προκειμένου ιδέας και προλήψεις του, τώρα διηγούμενος προς αυτούς, παρά την εστίαν της καλύβης ή της σκηνής του τα, κατ' αυτόν, άθλα του Λεπενιώτη και Κατσαντώνη και παρεισάγων πλεοτέραν τέρψιν και εγκωμιαστικάς υπερβολάς διαφόρους, ου την τυχούσαν, εμποιούσας εντύπωσιν εις τας καρδίας των τέκνων αυτού, των και τέκνων γνησίων της φύσεως, τώρα δε τας ωμότητας του Δαβέλη και Ντρέλλα[111] *μετ' ενθουσιασμού ασπαζόμενοι και θεωρούν ως πράξεις γενναιότητος εξόχου και παλληκαρισμού απαραμίλου, ας και ρητώς πολλάκις προείπε προς απομίμησιν εις τους υιους του· επέρχονται ακολούθως τα κλέφτικα ή ηρωικά άσματα, ως οιονεί επίσημος επικύρωσις των του πατρός και των άλλων επίσης αρχαϊκών και προληπτικών γερόντων ιδεών και προλήψεων, προς δε η και εν τω μέσω της αγρίας φύσεως διατήρησις και περιπλάνησις και άλλα τινά συγγενή, άτινα, τοιουτοτρόπως την μεν ακοήν του νέου χωρικού ή ποιμένος ουδέν δύναται να τέρψη πλειότερον της εκ των τετριμίδων (;) και αλύσων του χαϊμαλιού και του κουστεκίου και της συγκρούσεως των επαργύρων όπλων προερχομένης κλαγγής, την δε όρασιν ουδέν της εκ της ρύπου μελανής φουστανέλλας, ούτε την αφήν αυτού πλειότερον της των όπλων αφής δύναται να ευχαριστήση· αντί δε να αποτροπιάζη προς τοιούτον έργον, εκ του αντίου, ανυπομονεί ο απλούς και αθώος αυτός της φύσεως υιος, πότε να ονομασθή με την παρά τοις επικρατούσαν και διακριτικήν αυτήν αισχράν επωνυμίαν, ώστε να τω παρουσιασθή η περίστασις να "έχη πλάτη το βουνό και σκέπασμα τον ουρανό κι ελπίδα το τουφέκι" (Α. Ρ. Ραγκαβής "Ο Κλέφτης"). Και πταίει, διότι έχει τας προλήψεις και ιδεάς τοιαύτας; τω είπε ποτέ τις το εναντίον, του παρουσίασεν ότι ο Δαβέλης και ο Ντρέλλας δεν ήταν ήρωες, αλλ' ήσαν τέρατα ανθρωπόμορφα, θηρία των δασών;»*[112]

Το Ελληνικό Κράτος προσπαθούσε να λαμβάνει μέτρα κατά της ληστείας ανάλογα με τις διάφορες εισηγήσεις και με τις δυνατότητες ή και τις σκοπιμότητες που είχε. Για να περιορίσει μάλιστα αυτή έφτασε ως το σημείο να απαγορεύσει στο λαό να τραγουδάει κλέφτικα, γιατί αυτά εξιδανίκευαν την κλέφτικη ζωή και την αντρεία των κλεφτών και αποτελούσαν κακό πρότυπο για τους επίδοξους ληστές[113].

Κατά το 1857 και 1858 επικρατούσε ησυχία στη χώρα χάρη στα χτυπήματα που δέχτηκαν οι ληστοσυμμορίες των ληστών και κυρίως ο φόνος του αρχιληστή Χρήστου Νταβέλη το 1856 και του αρχιληστή Βασίλη Καλαμπαλίκη το 1858[114]. Η τοπική εφημερίδα «Φάρος της Όθρυος», κάνοντας απολογισμό για το 1857, γράφει, μεταξύ των άλλων: «*... (δια) την καταστροφήν και εξόντωσιν της υδροκεφάλου Ύδρας της ληστείας*»[115]. Η ίδια κατάσταση επικρατεί και κατά το 1858 αλλά και το 1859.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η διάψευση των ελπίδων

Το 1860 διορίστηκε γενικός δερβέναγας των τουρκικών μεθορίων ο Τουρκαλβανός Χαλίλ μπέης Φράσαρης *«ο κοσμών το στήθος του δια του παρασήμου των Ταξιαρχών, απονεμηθέντος αυτώ υπό του Τρισεβάστου ημών Βασιλέως ένεκα της ειλικρινούς και αδόλου συμπράξεώς του εις την ριζικήν καταστροφήν της επαράτου ληστείας εις τα μεθόρια!...»*[116]. Πρόκειται για γόνο *«περιβλέπτου οικογενείας Αλβανικής»* και οι κάτοικοι *«εκφράζουν ελπίδας περί της εξασφαλίσεως της ησυχίας εις την οροθετικήν γραμμήν»*, διότι ο προκάτοχος του Αλικιούτ αγάς όχι μόνο δεν καταδίωκε τη ληστεία, αλλά αντιθέτως προσλάμβανε τους ληστές στην υπηρεσία του![117]

Δυστυχώς όμως γρήγορα διαψεύστηκαν οι ελπίδες των παραμεθορίων κατοίκων της Ελλάδας, διότι ο Χαλίλ μπέης Φράσαρης, παρά το παράσημο με το οποίον είχε τιμηθεί και τα εγκωμιαστικά σχόλια των κατοίκων, συνέχισε τη γνωστή τακτική των Τουρκαλβανών δερβεναγάδων και υπέθαλπε τους ληστές στην παραμεθόριο διαμοιράζοντας τα ληστρικά λάφυρα μαζί τους[118]. Παίρνοντας η εφημερίδα «Φάρος της Όθρυος» αφορμή από τη διπρόσωπη συμπεριφορά του, γράφει: *«Η Ελλάς επί τριακονταετίαν πάσχει από τα πάνδεινα κατά τα μεθόρια από την γνωστήν τουρκικήν πολιτικήν, ήτις συνίσταται εις το να διατηρή πάντοτε την ληστείαν εις το Τουρκικόν έδαφος, να περιθάλπη δια των δερβεναγάδων και λοιπών υπαλλήλων της, και αιωνίως εις ανησυχίαν να διατελή δι' αυτής τας μεθορίους της Ελλάδος επαρχίας.*

»Τέλος πάντων τω 1856 η Ελ. Κυβέρνησις συνήψε συνθήκην μετά της Υ.Π. δι' ης υποχρεούνται αμφότεραι αι συμβαλλόμεναι Κυβερνήσεις να περιφρουρήσωσι τα μεθόρια δια τακτικού στρατού, όπως κατορθωθή δι' αυτών παντελής της ληστείας εξάλειψις άλλ' ενώ η Ελ. Κυβέρνησις εξεπλήρωσε το καθ' αυτήν τους όρους της συνθήκης, διότι έκτοτε τα Ελληνικά όρια φρουρούνται δια τακτικού στρατού, οίτινες πάντοτε δια της πειθαρχίας και της ανδρείας των εδικαίωσαν τας προβλέψεις του Εθνους και της Κυβερνήσεως, η Υ.Π. περιφρονούσα και της συνθήκης αυτής, ουδεμίαν ακρόασιν δίδει εις τα άπειρα παράπονα των πασχόντων, αλλ' εξακολουθεί να διατηρή εις τα μεθόρια τους ατάκτους Τουρκαλβανούς εκείνους, οίτινες αν δεν υπάρχη ληστεία αυτοί άφευκτα θα την δημιουργήσουν, διότι άνευ ταύτης δεν δύνανται να υπάρξωσιν...»[119].

Η κατάσταση επιδεινώνεται

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι η ληστεία ως το 1862 παρουσίασε κάποια ύφεση, αλλά επανέκαμψε απειλητικότερη κατά τα επαναστατικά γεγονότα της Μεσοβασιλείας (1862 – 1864) και την έξωση του βασιλιά Όθωνα[120]. Το παρακάτω έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών, με αριθ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μό 16956/28-8-1863, που απευθύνεται προς όλους τους Νομάρχες της χώρας περιγράφει τη δύσκολη κατάσταση που επικρατούσε τότε: *«...Παρατηρούμεν, κύριε Νομάρχα, ότι εν ταις παρούσαις κρισίμοις περιστάσεσι, το πρώτιστον των καθηκόντων ημών είναι η διατήρησις της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας, και εξέχον δε η αποτελεσματική καταδίωξις της ληστείας, ήτις εσωτερικώς μεν κατατρύχει τον τόπον, εξωτερικώς δε προσάπτει το Έθνος μεγίστην ασχημίαν και παραβλάπτει ουσιωδώς τα μεγάλα της Πατρίδος συμφέροντα»*[121].

Η ληστεία παρά τα ληφθέντα μέτρα υψώνει απειλητικά την κεφαλή της και παντού επικρατεί φόβος, αφού και οι ίδιοι οι κάτοικοι της πρωτεύουσας δεν τολμούν να βγουν έξω από αυτή φοβούμενοι τους ληστές[122].

Η ληστεία δυστυχώς: *«κατήντησε ενδημική νόσος της ημετέρας Πατρίδος ως η χολέρα της Ινδίας, ο λοιμός της Αιγύπτου και ο ικτερώδης πυρετός της Αφρικής»*, γράφει μια εφημερίδα της εποχής στα 1865[123].

Σαν να μην έφταναν οι ταλαιπωρίες των κατοίκων των παραμεθόριων επαρχιών από τους ληστές, έρχονταν να προστεθούν σ' αυτές και οι αυθαιρεσίες και οι καταχρήσεις των μεταβατικών αποσπασμάτων εις βάρος των κατοίκων. Το Υπουργείο των Στρατιωτικών με το αριθ. 9039/33/22-3-1865 έγγραφό του επισημαίνει: *«Οι άνδρες του στρατού, φύλακες της δημοσίας τάξεως, εν η υπάρχει εγγύησις της ασφαλείας πάντων των δικαιωμάτων των πολιτών, οφείλουν να δεικνύωσιν άκρον σεβασμόν εις τα δικαιώματα ταύτα, τα οποία εισί τεταγμένοι να πράττωσιν. Ούτω δε πράττοντες και την αγάπην και εμπιστοσύνην των κατοίκων προσελκύουσιν αυτοίς και το καθήκον των ευκολότερον πραγματοποιούσιν, έχοντες την ειλικρινή του τόπου συνδρομήν»*[124].

Από έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών, αριθ. 16186/11-6-1866, απευθυνόμενο προς τους Νομάρχες του Κράτους, πληροφορούμαστε για την κατάσταση που επικρατεί σχετικά με τη ληστεία ανάμεσα στους κατοίκους: *«Η ληστεία, το δεινότατον τούτο έγκλημα, εγείρασα από τινος θρασέως την κεφαλήν αυτής, ενέπνευσε, κατά τας πληροφορίας σας, σπουδαίους φόβους εις τους φιλησύχους πολίτας και αναγκάζει αυτούς να εξέρχωνται και εις τα κτήματα αυτών μετά δέους και προφυλάξεως»*[125].

Για να χτυπηθή η ληστεία, από τις αρχές του 1866, τίθεται ξανά σε ισχύ η σύμβαση για την καταδίωξη της ληστείας (Νόμος ΤΛΑ 1856) μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας με διάρκεια έξι ετών και με ελαφρά τροποποίηση του άρθρου 6 ως εξής: *«Οι λειποτάκται (sic) των διαφόρων στρατιωτικών σωμάτων οίτινες ήθελον προσφύγει εις το έδαφος της ετέρας Επικρατείας, θέλουσι συλλαμβάνεσθαι και οδηγείσθαι, υπό στρατιωτικήν φρουράν, εις τον πλησιέστερον σταθμόν τον κατεχόμενον υπό στρατιωτικού αποσπάσματος της δυνάμεως εις ην ανήκουσιν, και παρα-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δίδεσθαι εις τον ειρημένον σταθμόν διοικητήν, όστις θέλει δίδει απόδειξιν της παραδόσεως εις τον αξιωματικόν τον οδηγήσαντα αυτούς. Εννοείται ότι η απόδοσις θέλει γίγνεσθαι μετά των όπλων, εφιππίων, ενδυμάτων και όλων εν γένει των λοιπών πραγμάτων, όσα έφεραν οι λειποτάκται (sic), ή όσα ευρέθησαν επ' αυτών κατά την σύλληψίν των»[126].

Απομίμηση των ληστών

Κατά το 1867 η κατάσταση δεν είναι καθόλου καλή στη Φθιώτιδα, κάτι που ανησυχεί και προβληματίζει τους κατοίκους της. Παίρνοντας αφορμή από την επικρατούσα δυσάρεστη κατάσταση, ο τύπος, κάνει ορισμένες παρατηρήσεις και υποδείξεις γράφοντας: *«Ομολογουμένως (...) το κύριον λάθος, η κυρία έλλειψις, έγκειται καθ' ημάς εις το εν γένει σύστημα της Κυβερνήσεως επί της καταδιώξεως της ληστείας και εις την έλλειψιν της δεούσης σπουδής επί του χαρακτήρος και επί της τακτικής των ληστών... Η ληστεία τότε μόνον θα εξοντωθή εν Ελλάδι, όταν η εξουσία απομιμηθή τους ληστάς και την τακτικήν αυτών εφαρμόση κατ' αυτών τούτων...*

» Ο βίος της ληστείας εν Ελλάδι, ερευνόμενος εν τω εσωτερικώ οργανισμώ αυτού παριστά εικόνα αληθώς σπουδαίαν, αποδεικνύει ου κοινήν πολιτικήν φρόνησιν, επικρατούσαν και διέπουσαν τας ληστρικάς συμμορίας, εξηγεί επί τέλους την παράτασιν και την διατήρησιν της ληστείας παρ' ημίν. Και γνωστόν και παρά πάντων ομολογουμένον πρόκειται, ότι τα ληστρικά σώματα συγκρατεί σιδηρά πειθαρχία, ο δε κώδιξ ο πολεμικός αυτών ου μόνον είναι αυστηρότατος, αλλά και τηρείται απαρεγκλίτως. Εις το νεύμα του αρχηγού οι πάντες υπείκουσιν, άρα υπ' αυτόν τασσόμενοι, αγογγύστως δε και δι' όλης της προθυμίας, χωρίς να τολμώσι να φέρωσι την ελαχίστην καν αντίρρησιν, οι υφιστάμενοι εκτελούσι τας διαταγάς του αρχηγού των και υποκύπτουσιν εις τας τιμωρίας, ας αυτός ήθελεν ορίσει κατά τινός παραβάσεως των ληστρικών νομίμων.

Τόσω αυστηρά και τόσω ακριβής και τελεία είναι η πειθαρχία των ληστών ώστε κατ' εικόνα του αρχηγού αυτών μορφούνται και μίαν θέλησιν έχουσι, εν νεύμα, το νεύμα του αρχιληστού. Εάν ο προϊστάμενος είναι αιμοβόρος, αυτόν οι τυχόν ηπιώτεροι, αλλ' υπ' αυτού τασσόμενοι, συμμορφούνται προς αυτόν· εάν είναι αυτός γλυκύς τους τρόπους και μη αιμοχαρής, αυτοί οι δολοφονικότατοι και αγριώτατοι περιορίζονται...

» Περιττόν δε να σημειώσωμεν, ότι η αρχηγία εν τοις λησταίς είναι πραματική και ουσιαστική· ο αρχηγός της ληστρικής συμμορίας είναι τοιούτος, ουχί διότι απλώς διωρίσθη παρά τρίτου προσώπου, αλλά διότι είναι όντως άξιος να ηγείται, και διότι οι υπ' αυτόν εισίν ενδομύχως πεπεισμένοι περί της αξίας του και ελευθέρως τον ανεγνώρισαν ως τοιούτον. Πειθαρχία τοιαύτη, οικοδομούσα την ρώμην της ληστρικής

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φάλαγγος και εγγυωμένη το ακριβές και το επίκαιρον, και το ταχύ της εκτελέσεως των διδομένων διαταγών, πεποίθησις θρησκευτική, ούτως ειπείν εις τον αρχηγόν της συμμορίας και εις την ικανότητα αυτού, έπεται, ότι καθιστώσι τα ληστρικά σώματα δύναμιν πραγματικήν και ικανήν να παλαίση προς δυνάμεις αριθμητικώς μεν ανωτέρας, αλλά μη πειθαρχούσας.

» Αλλ' ο πολιτικός κώδιξ των ληστών είναι πολύ μάλλον περίεργος και πολύ εμφρωνέστερος του στρατιωτικού οργανισμού των. Γινώσκοντες καλώς, ότι δεν δύνανται να συντηρηθώσιν εν τίνι τόπω, εάν προσβάλωσι τα πλήθη, εάν τυραννήσωσι και καταπιέσωσι αυτά, εν γένει προσεπάθησαν να περιποιηθώσιν ταύτα και να θεραπεύσωσι τας αδυναμίας των. Σπανιώτατα υπάρχουν παραδείγματα ληστρικών συμμοριών, πιεσασών τους χωρικούς. Τουναντίον μάλιστα οι λησταί μόνον προσηνέχθησαν ανέκαθεν προς τους χωρικούς ευμενέστατοι· διότι ουδέποτε ήρπασαν την τροφήν των από του χωρικού, αλλά την ηγόρασαν τοις μετρητοίς, αδρώς πληρώσταντες μάλιστα, μόνον δια προσωπικήν εκδίκησιν εφόνευσαν ή συνέλαβον χωρικόν· ιδίως δε εκολάκευσαν τους ποιμένας. Τίνας οι ληστaί συνέλαβον και τίνας κατεδίωξαν; Αυτούς εκείνους, ους οι κάτοικοι των χωρίων ή εμίσησαν ή δια ζηλοτύπου βλέμματος έβλεπον πάντοτε, ήτοι τους πλουσίους κατοίκους των πόλεων, τους δανειστάς αυτών, τους οπωσδήποτε παρ' αυτών θεωρουμένους και κρινομένους, ως πιέζοντας αυτούς. Εν τω βάθει της διανοίας του χωρικού, ο ληστής, συλλαμβάνων κεφαλαιούχον τινά ή άλλον εύπορον κάτοικον της πόλεως, εδύνατο και δύναται να εύρη ευγνωμοσύνην μετά θαυμασμού τινός. Ουδείς εκ των χωρικών ούτω ούτε κατέδιδεν ούτε καταδίδει ληστάς.

» Εάν ήδη, στρέψωμεν το βλέμμα προς τα καταδιώκοντα τους ληστάς στοιχεία τι βλέπομεν; Δυστυχώς το όλον αντίθετον. Αντί της αυστηράς και σιδηράς πειθαρχίας, της συμπηγνυούσης εις εν σώμα και εις εν βλέμμα της ληστρικής συμμορίας· αντί της ενότητος της ενεργείας, της ταχύτητος και της ακριβείας η προς την εκτέλεσιν των διατασσομένων παρά του αρχηγού εν μέρει των κυβερνητικών δυνάμεων, ανακαλύπτομεν λυπηράν τινά παράλυσιν, την έλλειψιν της ενότητος περί την ενέργειαν, και πειθαρχίαν ασθενεστάτην. Ούτως εις ουδέν δύνανται να χρησιμεύσωσιν, οι εκατόν ή διακόσιοι άνθρωποι της εξουσίας, αγύμναστοι, ως επί το πλείστον, ασύνδετοι και μη πειθαρχούντες, κατά δέκα ή είκοσι ληστών, εν σώμα και μίαν ψυχήν αποτελούμενον…

» Περιττόν δε να σημειώσωμεν, ότι ουδόλως επέστησεν η κυβέρνησις την προσοχήν Αυτής επί της εκλογής των αρχηγών των καταδιωκτικών τους ληστάς σωμάτων (…), χείρονα δε ευρίσκομεν την εικόνα των προς τους κατοίκους των αγρίων τρόπων των μεταβατικών, ως καλούνται τα προς καταδίωξιν της ληστείας στελλόμενα σώματα παρά της εξουσίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ωσεί κατάρα τις πεισμόνως τα ωθεί, τα πάντα δυστυχώς έπραξαν ανέκαθεν, όπως, αντί να προσεταιρισθώσι και σαγηνεύσωσι τον νουν των χωρικών και εμνεύσωσι την εμπιστοσύνην αυτοίς, αποξενωθώσι τούτους και τους καταστήσωσι εκ συστήματος εχθρούς των, εν δε τη διανοία αυτών ανυψώσωσι τους ληστάς, στερεώσωσι δε τον προς εχθρούς θαυμασμόν και ακραίαν καταστήσωσι την συμπάθειαν.

» Δεν είναι λόγος τινός ταύτα, αλλά υπό των πραγμάτων και υπό των ειδότων μαρτυρουμένας περιστάσεις. Καταλύματα επί καταλυμάτων, αρπαγή της τροφής χωρίς αποζημιώσεως, τιμωρίαι κατά των χωρικών και των ποιμένων, επί τη προφάσει μεν ότι εισί ούτοι λησταποδόχοι, αλλά συνηθέστερον προς υπηρεσίαν άλλων τελών και προς θεραπείαν ακατονομάστων παθών, τοιαύτη, εν γένει, εκτός ασθενών τινών εξαιρέσεων, η τακτική των δυνάμεων της κυβερνήσεως προς τους χωρικούς. Η εξουσία άχρι τούδε, δια της διαγωγής των προς καταδίωξιν της ληστείας αποστελλομένων δυνάμεων, εξηγρίωσε τους κατοίκους των αγρών και προσεταιρίσατο αυτοίς τοις λησταίς, εμπνεύσασα το πνεύμα της εκδικήσεως και ενισχύσασα το πείσμα αυτών.

» Προς τι άραγε να καταδώση τον ληστήν, λέγει ο χωρικός, όταν αυτός, ερχόμενος, δεν αρπάζει αλλά αγοράζει επί τοις μετρητοίς την τροφήν απ' εμού, όταν δεν με βαρύνη δια καταλυμάτων, όταν τηρή τον λόγον, ον δίδει, όταν με τιμωρή, μόνον απίστως φερόμενον προς αυτόν; Προς τι να μη προτιμήσω αυτόν, αντί οργάνων εξουσίας, μη σεβομένων ούτε την τιμήν των οικογενειών, την περιουσίαν μου, ούτε την πτωχείαν μου; Προς τι επί τέλους να βοηθήσω δυνάμεις, αίτινες, μη εκτελούσαι πιστώς τας δεδομένας αυταίς διαταγάς, αύριον θα με αφήσωσιν έκθετον εις την εκδίκησιν των ληστών και ουδεμίαν θα μοι παράσχωσιν αρωγήν, κατά της αντεκδικήσεως εκείνων, δικαίας, ας το ομολογήσω, αφού, αντήμειψα δια προδοσίας τους προς εμέ ευμενείς τρόπους των; Τοιαύτα πάντα ατυχώς, δεν είναι συντακτικά τινά σχήματα, ή επιδείξεις ρητορικαί, αλλ' η πιστή απεικόνισις των συμβαινόντων»[127].

Με πολύ ρεαλιστικό τρόπο και έξω από τα δόντια λέγει ο αρθρογράφος τους λόγους για τους οποίους η ληστεία εξακολουθεί να υφίσταται και να ταλαιπωρεί τους αγροτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι υποφέρουν επίσης και από τις στρατιωτικές δυνάμεις τις ενταγμένες για την καταπολέμησή της.

Ομιλών στη Βουλή ο βουλευτής Δαρειώτης, στις 25 Οκτωβρίου 1867, με μελανά χρώματα περιγράφει την κατάσταση που επικρατεί στη Φθιώτιδα: *«Η κατάστασις της δημοσίας ασφαλείας εν Φθιώτιδι από της ανοίξεως του ενεστώτος έτους αποβαίνει απερίγραπτος... Οι λησταί αποβαλόντες πάντα φόβον της εξουσίας πολλαπλασιασθέντες εκ της κατά τα μεθόρια ανωμαλίας, παρήτησαν τα όρη και επλημμύρισαν τα χωρία της*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Φθιώτιδος... Το Πάσχα όλαι αι ληστρικαί συμμορίαι συνέφαγον εντός των χωρίων μετά των χωρικών, εν παντελεί αφοβία και αταραξία».

Και ειδικότερα η συμμορία του Δεδούση στο Κάψι, του Σπανού στο Αυλάκι, του Μπατσαλέξη στη Γραμμένη, όπου ο αρχιληστής Μπατσαλέξης ανάγκασε τον πατέρα μιας κοπέλας να τη δώσει σε κάποιον συγχωριανό της παρά τη θέληση της, απάγοντας ο ίδιος την κοπέλα και οδηγώντας την στην εκκλησία, όπου και τη στεφάνωσε ο ίδιος! Η συμμορία των Αρβανιταίων έκανε Πάσχα στο Αρχάνι, όπου οι ληστές βάφτισαν και μερικά παιδιά, στη Γιαννιτσού ο Καμάρας και οι συμμορίες του Τσούκα, των Αρβανιτοβλάχων και λοιπών άλλων στα χωριά των Δήμων Φαλάρων, Κρεμαστής Λαρίσσης και Πτελεατών.

Και τελειώνοντας την ομιλία του στη Βουλή ο βουλευτής προσθέτει: *«Προς τούτοις ουδείς εκ των συνόρων κατοίκων της επαρχίας Φθιώτιδος, μάλιστα των κτηματιών, δεν έμεινε χωρίς να πληρώση φόρον εις τους ληστάς επί απειλή φόνου και καταστροφής των κτημάτων του»*[128].

Παύση του Δημοτικού Συμβουλίου Λαμίας

Η κατάσταση στη Φθιώτιδα είναι απελπιστική. Οι ληστές εισήλθαν στο παραμεθόριο χωριό Δερβέν Φούρκα (Καλαμάκι) και απογύμνωσαν τους κατοίκους, παίρνοντας λάφυρα και απάγοντας σε αιχμαλωσία τους πλουσιότερους κατοίκους ζητώντας λύτρα. Το Δημοτικό Συμβούλιο Λαμίας με πλειοψηφία έξι εναντίον ενός, στις 12 Οκτωβρίου 1867, συνέταξε την παρακάτω πράξη απευθυνομένη προς την Κυβέρνηση[129]:

«... Το Συμβούλιον λαβών υπ' όψιν του την αίτησιν συνδημοτών μας Βασιλείου Θεοδοσίου, Καραπατάκη Αγγελή (;) και Περιστέρας Αλεξάνδρου κατοίκων του χωρίου Δερβέν Φούρκα περί συνδρομής δανείου δραχ. 1500 δια την απελευθέρωσιν των εις χείρας των ληστών συγγενών των παρατηρεί ότι ο Δήμος Λαμίας προ τινών μηνών περιήλθεν, ως και ολόκληρος η επαρχία της Φθιώτιδος, εις οικτράν κατάστασιν ένεκα των συχνών ληστρικών αιχμαλωσιών, λεηλασιών και άλλων κακουργημάτων, λαμβανόντων χώρας εις τε τον Δήμον μας και εις τους λοιπούς Δήμους της επαρχίας ταύτης, λαβόν υπ' όψιν προσέτι ότι προ τινών ημερών ελεηλατήθη ολόκληρον το χωρίον Δερβέν Φούρκα του Δήμου μας και απήχθησαν ως αιχμάλωτοι το ήμισυ των κατοίκων των μάλλον ευπορούντων και τοις ζητούνται λύτρα υπέρογκα προς απελευθέρωσιν των, αφού πρώτα αφηρέθησαν εκ των οικιών των παν ό,τι και αν είχον.

Ότι αιχμαλωτίσθησαν πολίται διαφόρων χωρίων και Δήμων της επαρχίας μας και αυτών ακόμη των προαστείων της πόλεώς μας ευρίσκονται εισέτι των ληστών 35 περίπου τοιούτοι ως αιχμάλωτοι, εκτός των όσων εξηγοράσθησαν δι' υπερογκων λύτρων υποθηκευόντων των κτημάτων των υπερόγκους τόκους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ότι πολλοί ου δυνηθέντες να εύρωσι χρήματα τόσα, όσα τοις εξητούντο έγειναν θύμα της θηριωδίας των ληστών, πέμποντες αυτούς εις την μέλλουσαν ζωήν δια του σκληροτάτου θανάτου, αφήσαντες τας οικογενείας των άνευ πατρικής προστασίας και στερουμένας σήμερον και αυτού του επιουσίου άρτου.

Ότι ουδείς πολίτης πλούσιος ή πένης δύναται ακινδύνως να εξέλθη της πόλεως ή χωρίου του και μεταβή όπου το συμφέρον του τον καλεί.

Ότι μη δυναμένων των πολιτών να εξέλθουν ως ανωτέρω ακινδύνως ζημιούνται επαισθητώς, διότι (δυσνόητο) οι καρποί των εις τους αγρούς εις τη διάκρισιν του τυχόντος και φθείρονται καθ' εκάστην από διαφόρους αιτίας (...). Όθεν πάσχει επαισθητώς και το εμπόριον και η γεωργία και η βιομηχανία και καθ' άπασαι της κοινωνίας αι τάξεις.

Ότι προ μηνών και ήδη οι λησταί άρχισαν ζητούντες λύτρα και εξ εκείνων των πολιτών κτηματιών, όσων δεν τους είναι εύκολον να συλλάβωσιν, καταστήσαντες ούτω αδύνατον την ενοικίασιν των βοσκοτόπων, των μύλων των και την συλλογήν των καρπών των δια της απειλής και καταστροφής των δένδρων και των αμπέλων των, της πυρπολύσεως των οικιών και αποθηκών των και τελευταίον δια του φόνου των αροτήρων ζώων που εν μέρει έπραξαν.

Ότι πολίται ανέκαθεν αποκαταστημένοι εις τους Δήμους της επαρχίας μας, μη δυνηθέντες να αντέξωσι εις την τοιαύτην ανάγκην μετήλλαξαν κατοικίαν εις Εύβοιαν αφήσαντες τας οικίας των και κτήματά των κλπ. εις την διάκρισιν του τυχόντος, άλλοι, το χείριστον πάντων, επροτίμησαν την αλλοδαπήν και μετέβησαν εις το Όθωμανικόν, εις την αυτήν δε ανάγκην ευρίσκονται και πολλοί, άλλοι εξακολουθούντας της αυτής καταστάσεως.

Ότι πολίται φιλήσυχοι και φίλοι της τάξεως πληρώνοντες αγογγύστως τους φόρους των δικαιούνται να ζητήσωσιν την ασφάλειαν της τιμής και ζωής και περιουσίας των εις αντάλλαγμα των φόρων ους πληρώνουν, διότι άλλως είναι άδικον να δανείζονται σήμερον με αδρούς τόκους να πληρώσωσι τους δημοσίους φόρους αύριον να εξαγοράσουν τα μέλη της οικογενείας των από την αιχμαλωσίαν και την άλλην να σώσωσι την περιουσίαν των δια λύτρων προς καιρόν.

» Δι' όλα ταύτα και δι' όσα χάριν αβροφροσύνης παραλείποντες τη εκθέση (sic) εκφράζει δια του παρόντος ψηφίσματος την λύπην του δια την οικτράν ταύτην κατάστασιν του τε Δήμου μας και απάσης της επαρχίας, εύχεται δε εγκαρδίως όπως η Σεβαστή Κυβέρνησις λάβη ταχέως και υπό σπουδαίαν έποψιν την οικτράν αυτήν κατάστασιν δια της συντόνου δε μερίμνης της φέρη την ανήκουσαν θεραπείαν εις τον δυστυχή τούτον τόπο καθώς και εις τους ανωτέρω αιχμαλωτισθέντας κατοίκους Δερβέν Φούρκας, άλλως οι συμπολίται ημών ευρίσκονται εν πλήρει απελπισίαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ούτω συνετάχθη η παρούσα και υπεγράφη παρ' όλων (...) των παρόντων μελών εκτός του Δημητρίου Γουργιωτάκη, αποχωρήσαντος»[30].

Ο Πρόεδρος (υπογραφή) Τα μέλη (υπογραφές)

Με πολύ μελανά χρώματα το Δημοτικό Συμβούλιο περιγράφει την τραγική κατάσταση που επικρατεί στη Φθιώτιδα, που απεικονίζει τη σκληρή πραγματικότητα την οποία θέλει να αγνοεί η Κυβέρνηση και γι' αυτό έπαυσε και το Δημοτικό Συμβούλιο της Λαμίας, για να το τιμωρήσει.

Το θέμα, όπως ήταν φυσικό, πήρε μεγάλες διαστάσεις και απασχόλησε τη Βουλή που κλήθηκε να δώσει τις σχετικές εξηγήσεις προς τους βουλευτές στο Κοινοβούλιο. Ο βουλευτής της Φθιώτιδας Δ. Χατζίσκος ερωτά στη Βουλή για ποιον λόγο η Κυβέρνηση προέβη στην πράξη αυτή. Στο βήμα ανεβαίνει ο Πρωθυπουργός Αλέξανδρος Κουμουνδούρος και ενώπιον της Βουλής λέγει ότι διαλύθηκε το Δημοτικό Συμβούλιο Λαμίας, διότι «*εξήλθε των καθηκόντων του (...) και επέμβηκεν εις την εξέλεγξιν διοικητικής ενέργειας*» και διότι «*το δημοτικόν συμβούλιον ενεργήσαν όπως ενήργησεν, εκφράσασαν γνώμην περί της εν γένει διοικήσεως και της καταστάσεως των επαρχιών, εξήλθε των καθηκόντων του... Το συμβούλιον εξέφραζεν εν ψεύμα το οποίον προσβάλλει την τιμήν και την υπόληψιν της πατρίδος... Το συμβούλιον ήθελε να καθιερώση ένα προηγούμενον ψεύδος ότι ο τόπος αυτός μαστίζεται από την ληστείαν, εν τω εσωτερικώ διατηρουμένη και μη δυναμένη να καταστραφή ένεκα των κακών μέτρων, ήτοι της ανεπιτηδείου ενεργείας των αρχών. Το συμβούλιον λοιπόν δια της πράξεώς του αυτής είπεν εν ψεύδος προς βλάβην των συμφερόντων και της τιμής της πατρίδος, επαναλαμβάνω, ήτον ένοχος της ποινής την οποίαν υπέστη*».

Από σχετική ομιλία του βουλευτή Ι. Τσιριμώκου στη Βουλή σχετικά με την παύση του Δημοτικού Συμβουλίου πληροφορούμαστε ότι το Δημοτικό Συμβούλιο Λαμίας κυκλοφόρησε επιστολή που περιέγραφε τη ληστρική κατάσταση που επικρατούσε στη Φθιώτιδα, κοινοποιώντας την σε διάφορα πρόσωπα, και δεν την έστειλε στους βουλευτές του Νομού για ενημέρωση της Βουλής. Παίρνοντας το λόγο στη Βουλή ο βουλευτής Δαρειώτης, μεταξύ των άλλων, λέγει: «*Πού ηκούσθη ποτέ εις την ιστορίαν, ότι οι λησταί διημέρευον τας εορτάς πλησίον της πρωτευούσης του νομού (Φθιώτιδος), βαπτίζουν τέκνα, αρπάζουν κόρας, νυμφεύουν αυτάς, νυμφεύονται εκείνοι και έρχεται η εξουσία να λέγη ότι δεν υπάρχουν λησταί αλλά μόνον εφορμούν από το Τουρκικόν;*»[131].

Η εφημερίδα «Εύριπος» επιδοκιμάζοντας την πράξη του Δημοτικού Συμβουλίου και επρρίπτοντας έμμεσα ευθύνες στην Κυβέρνηση γράφει: «*Το δημοτικόν Συμβούλιον Λαμίας εξέδοτο κατ' αυτάς εις την Κυβέρνη-*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σιν μετά πάσης εμπιστοσύνης και κοσμιότητος την αθλίαν κατάστασιν εις ην περιέστη ο δήμος Λαμίας ιδίως, και πάσα η επαρχία εν γένει της Φθιώτιδος ένεκα των στυγνών ληστειών, αιχμαλωσιών, και άλλων κακουργημάτων. Ουδείς πολίτης πλούσιος ή πένης δύναται ακινδύνως να εξέλθη της πόλεως και να μεταβή εις τας εργασίας του. Εύχεται δε όπως η Κυβέρνησις λάβη σπουδαίας και υπό ταχείαν όψιν την οικτράν αυτήν κατάστασιν και να φέρη την προσήκουσαν θεραπείαν, άλλως οι πολίται ευρίσκονται εις πλήρη απελπισίαν!...»[132].

Η αιχμαλωσία και η σφαγή των μαθητών του Γαρδικίου

Δυστυχώς παρά τη διαμαρτυρία προς την Κυβέρνηση του Δημοτικού Συμβουλίου Λαμίας και τις κραυγές αγωνίας των κατοίκων της δύστυχης Φθιώτιδας η κατάσταση όχι μόνο δε βελτιώνεται, αλλά συνεχώς επιδεινώνεται από τις κακουργίες των ληστών. Κατά το 1868 συνέβη το τρομερό γεγονός της απαγωγής, αιχμαλωσίας και του φόνου των μαθητών του αλληλοδιδακτικού Δημοτικού σχολείου του Γαρδικίου Ομιλαίων από τη ληστοσυμμορία των αδελφών ληστάρχων Τάκου και Χρίστου Αρβανιτάκη[133].

Πότε όμως έγινε η αιχμαλωσία και ο φόνος των παιδιών και πόσα τελικά ήταν τα παιδιά που αιχμαλωτίστηκαν; Ο λαογράφος και ιστοριοδίφης Δημήτριος Γαρδίκης από το Γαρδίκι Ομιλαίων μας αναφέρει, χωρίς όμως να καταφεύγει στα γραπτά ντοκουμέντα της εποχής εκείνης αλλά, προφανώς, αντλώντας τις πληροφορίες του από σύγχρονές του προφορικές μαρτυρίες, ότι η απαγωγή των μαθητών έγινε το Μάρτιο του 1872 και ότι οι μαθητές ανέρχονταν στους 40[134]. Οι σύγχρονες όμως μαρτυρίες με τα σχετικά γεγονότα κάνουν λόγο για 27 μαθητές κατά τον Γιάννη Κολιόπουλο, που στηρίζεται σε αρχειακές πληροφορίες, και για έτος απαγωγής το 1868[135].

Από αγόρευση του βουλευτή Φθιώτιδας Ι. Τσιριμώκου στη Βουλή των Ελλήνων, στις 26 Ιουλίου 1869, σχετικά με τη ληστεία, πληροφορούμαστε περισσότερα για την απαγωγή των μαθητών, όπου, μεταξύ των άλλων, αναφέρει:

«Δεν συνεπληρώθη, κύριοι, έτος κατά το οποίον 50 παίδες του αλληλοδιδακτικού σχολείου του Γαρδικίου απήχθησαν αγεληδόν αιχμάλωτοι και μετά του διδασκάλου μετεφέρθησαν εις μικράν απόστασιν του χωρίου και εκεί εκρατήθησαν δέκα, οι δε λοιποί απελύθησαν, τα αιχμαλωτισθέντα εκρατήθησαν, νομίζω, 45 ημέρας, καθ' ας οι δυστυχείς γονείς έτρεχον να προμηθεύσουν τα λύτρα· εκ τούτων των τέκνων δύο εσφάγησαν ως αρνία, του ετέρου απεκόπη η ρις και ετέρου το ους...»[136].

Αν συνδυάσουμε τώρα τις σχετικές πληροφορίες που έχουμε στη διάθεσή μας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι αιχμαλωτισθέντες μαθητές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ήταν γύρω στους 50, ένας αριθμός λογικός για ένα κεφαλοχώρι, όπως ήταν το Γαρδίκι Ομιλαίων που ήταν τότε και η έδρα του Δήμου Ομιλαίων, και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τότε δεν πήγαιναν τα κορίτσια στο σχολεία αλλά και πολλά αγόρια[137]. Πότε όμως έγινε η απαγωγή των μαθητών; Ο Γιάννης Κολιόπουλος και ο βουλευτής Ι. Τσιριμώκος τοποθετούν το σχετικό γεγονός της απαγωγής το 1868 και ο Δημήτριος Γαρδίκης το 1872[138]. Το σωστό είναι, κατά τη γνώμη μας, ότι η απαγωγή του δασκάλου και των μαθητών να έγινε το 1868, τότε που την τοποθετούν οι σύγχρονες με το γεγονός μαρτυρίες της εποχής.

Μετά την εξακρίβωση του αριθμού των μαθητών και το έτος της απαγωγής, παραμένει ακόμα μια διαφορά της εποχής που πραγματοποιήθηκε το γεγονός. Ο Δημήτριος Γαρδίκης παραδέχεται ότι ήταν Μάρτιος μήνας[139], ενώ ο βουλευτής Ι. Τσιριμώκος, ομιλών στη Βουλή, στις 26 Ιουλίου 1869, μας αναφέρει ότι «δεν συνεπληρώθη έτος» από την απαγωγή των μαθητών[140]. Αν η απαγωγή και η αιχμαλωσία ήταν τόσο πρόσφατη – 4 με 5 μήνες πριν από την ομιλία του στη Βουλή – δεν υπήρχε λόγος να κάνει λόγο για έτος, αλλά για κάποιους μήνες που είχαν περάσει. Να υποθέσουμε ότι το σχετικό συμβάν έγινε το καλοκαίρι του 1868 και ίσως το σχολείο να ήταν θερινό; Η προσκόμιση νέων στοιχείων ίσως μας επιλύσει τη δικαιολογημένη απορία μας. Και τέλος δύο άλλες απορίες: 14 ήταν τα παιδιά που κράτησαν οι ληστές ή 10; 48 ώρες τα κράτησαν ή 45 μέρες;

Ας έλθουμε τώρα στην εξιστόρηση των γεγονότων. Οι ληστές στις 9 το πρωί μπήκαν μες στην αίθουσα του σχολείου κατά την ώρα της προσευχής και διέταξαν το δάσκαλο να πάρει το Μαθητολόγιο και να βγάλει έξω τα παιδιά. Τα παιδιά με το δάσκαλο τους, με 10 ληστές μπροστά και 10 από πίσω οδηγούνται στο λόφο «Αγιοι Θεόδωροι» του Γαρδικίου. Οι γονείς των μαθητών απασχολημένοι με τις αγροτικές τους εργασίες δεν πήραν είδηση και μόνο ένας συγχωριανός τους που διατηρούσε μαγαζί και χασάπικο στο χωριό αντιλήφθηκε το τρομερό γεγονός και έτρεξε και χτύπησε την καμπάνα του Αγίου Αθανασίου του χωριού, για να ειδοποιήσει τους χωριανούς του. Τη στιγμή όμως εκείνη γυρίζει πίσω ένας ληστής και τον πυροβόλησε και τον τραυμάτισε στο πόδι και από τότε ο Παντελής Αλεξόπουλος – έτσι ονομαζόταν – έμεινε σακάτης για όλη του τη ζωή.

Στο μεταξύ οι λήσταρχοι αδελφοί Αρβανιτάκηδες συνέχισαν την μαρτυρική πορεία των μαθητών και έφτασαν στο λόφο του *«Αγίου Αθανασίου»*. Εκεί ο δάσκαλος διαβάζει το Μαθητολόγιο και μαζί με ένα ληστοφυγόδικο Γαρδικιώτη – Μερστιάνο ονομαζόμενο – έδιδαν πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση του κάθε μαθητή. Κατόπιν απελευθέρωσαν το δάσκαλο και τους μαθητές, εκτός από 14 μαθητές που τους κατακράτησαν και ζητούσαν λύτρα – τα λύτρα ανέρχονταν από 500 έως 2000

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

δραχμές ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα του κάθε μαθητή – εγχειρίζοντας στο δάσκαλο την παρακάτω επιστολή: *«Γαρδικιώτες τα παιδιά σας τάχουμε στα χέρια μας. Όσα γράφουμε στον κατάλογο στον καθένα για την εξαγορά, θα τα φέρητε σωστά και σε χρυσό, χωρίς να πάρη κανένας χαμπάρι. Προσέξτε άμα αυτά που σας λέμε, μέσα σε 48 ώρες, προθεσμία που σας δίνουμε, θα σας στείλουμε τα κεφάλια των παιδιών σας, να τα κάμητε πατσιά».*

Οι ταλαίπωροι γονείς έτρεξαν δεξιά και αριστερά να εξοικονομήσουν τα χρήματα και έφτασαν ως τη Σπερχειάδα και τη Λαμία[141]. Ο Δημήτριος Γαρδίκης μας αναφέρει ότι από κάποιο παιδί έλειπαν 100 δραχμές και οι ληστές του έκοψαν σύρριζα το αυτί! Το παιδί αυτό ονομαζόταν Μπακογιώργος και όταν μεγάλωσε έγινε αξιωματικός των μεταβατικών αποσπασμάτων και ήταν ο φόβος και ο τρόμος των ληστών, γνωστός με το παρατσούκλι Κουτσαύτης[142]. Φαίνεται όμως ότι κάποιου άλλου μαθητή οι γονείς δεν μπόρεσαν να εξοικονομήσουν όλα τα χρήματα, γιατί δεν μπορεί να εξηγηθεί η αναφορά του βουλευτή Ι. Τσιριμώκου ότι «απεκόπη η ρις του ετέρου»[143].

Οι ληστές αφού πήραν τα ζητούμενα λύτρα απελευθέρωσαν τα υπόλοιπα παιδιά εκτός από 2 από την οικογένεια Γαρδίκη, επειδή οι γονείς τους συνεργάζονταν με τα καταδιωκτικά αποσπάσματα ως οδηγοί και εφοδηγοί. Τα δυο παιδιά τα πήραν μαζί τους οι ληστές και κοντά στα ελληνοτουρκικά σύνορα στη θέση «Λάπατο», εκεί που ενώνεται ο Τυμφρηστός με την Όθρυ, τα σκότωσαν με βάρβαρο τρόπο, για να εκδικηθούν τους Γαρδικαίους[144].

Έτσι έληξε η ομηρία των μαθητών του Δημοτικού σχολείου του Γαρδικίου και γράφτηκε η λύση του δράματος με τη σφαγή των δύο παιδιών!

Θλιβερή η κατάσταση στη Φθιώτιδα

Η κατάσταση στην επαρχία της Φθιώτιδας είναι θλιβερή, γιατί βρίσκεται στη διάκριση των ληστοσυμμοριών. Από την αγόρευση του βουλευτή της Φθιώτιδας Ι. Τσιριμώκου στη Βουλή των Ελλήνων, στις 26 Ιουλίου 1869, μαθαίνουμε την τραγική κατάσταση που επικρατεί:

«Κύριοι Βουλευταί, σας ζητώ συγγνώμην, διότι μετ' αγανακτήσεως προκαλώ συζήτησιν, την οποίαν ένεκα της παρελεύσεως της ώρας θέλουσι τινές να αναβάλωσι, σας βεβαιώ όμως ότι, όταν προς στιγμήν συλλογισθήτε, ότι ουδείς τόπος είναι δυστυχέστατος της πατρίδος μου, ότι από καμίαν άλλην επαρχίαν δεν απήχθησαν 250 περίπου αιχμάλωτοι προ δύο ετών, ότι καμμία επαρχία δεν επλήρωσε λύτρα ενός περίπου εκατομμυρίου (θόρυβος), βεβαιωθήτε ότι αι διακοπαί εις τίποτε δεν θα σας ωφελήσουν...

» Εις τοιαύτην κατάστασιν ελεεινήν ευρίσκεται ολόκληρος η Ρούμελη,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ιδίως η Φθιώτις, της οποίας είμαι αντιπρόσωπος... Εάν ήθελα παραλείψει την εκπλήρωσιν του καθήκοντος τούτου, ήθελον είμαι ένοχος προδοσίας· ανάξιος δ' αντιπρόσωπος αυτής, εάν δεν ήθελον κάμει λόγον περί των δυστυχημάτων της και ήτο χλεύη αυτόχρημα η ιδιότης του αντιπροσώπου. Ευδαίμων, Κύριοι, είναι η Πελοπόνησσος, ευδαίμονα είναι τα λοιπά μέρη της Ελλάδος, δυστυχής είναι η Ρούμελη και δυστυχεστάτη η Φθιώτις.

» Τόσον μεγάλα είναι τα δεινά, τόσον ποικίλα και πολυειδή, τα οποία καταστρέφουν τον τόπον, ώστε με συνταράττουν ολόκληρον, και άλγος βαρύ κατέχει την καρδίαν μου σας βεβαιώ, Κύριοι, εάν αυτήν την στιγμήν ήτο δυνατόν να βελτιωθή η κατάστασις της επαρχίας μου, προσέφερα τον εαυτόν μου πρώτον θύμα· και σας το λέγω εν συνειδήσει και κατανύξει ψυχής. Έλθετε, Κύριοι, εις την Φθιώτιδα, βαδίσατε ολίγα βήματα, και τον πρώτον πολιόν γέροντα ον θα συναντήσετε, ερωτήσατέ τον, διατί γέρων εκτείνεις ικέτιδα χείρα; και θέλει σας απαντήσει, χθες ήμην ευτυχής, έζων εκ των έργων μου, αλλ' οι λησταί με κατέστησαν επαίτην, φονεύσαντες τα τέκνα μου, την βακτηρίαν των γηρατειών μου, και διαρπάσαντες την περιουσίαν μου.

« Προχωρήσατε ολίγα βήματα και θα απαντήσητε μελανείμονα νεάνιδα, βαστάζουσα εις μεν την αγκάλην θηλάζον τέκνον, εις δε την δεξιάν μικρόν παίδα· μη, προς Θεού, την ερωτήσητε διατί είναι επαίτις· οι λησταί εφόνευσαν τον σύζυγόν της και απωρφάνευσαν τα αθώα πλάσματα. Προχωρήσατε ολίγον παρακάτω και θέλετε απαντήσει όμοια πλάσματα. Ανά παν στάδιον θέλετε μανθάνει εν λυπηρόν δυστύχημα, θα σας παρακολουθή η διήγησις μιας αιχμαλωσίας, μιας ληστείας, ενός φόνου, ενός εμπρησμού, μιας δηώσεως της χώρας.

» Βλέπετε λοιπόν πόσον λυπηρά είναι η θέσις μου, πόσον δίκαιον έχω να σας παρακαλώ και να επιμένω να ακούσητε μετά προσοχής διότι, Κύριοι, δεν απέρχεται νυξ την οποίαν εν θλιβερόν συμβεβηκός δεν παρακολουθεί. Δεν συνεπληρώθη, κύριοι, έτος κατά το οποίον 50 παίδες του αλληλοδιδακτικού σχολείου του Γαρδικίου απήχθησαν αγεληδόν αιχμάλωτοι και μετά του διδασκάλου μετεφέρθησαν εις μικράν απόστασιν του χωρίου και εκεί εκρατήθησαν δέκα, οι δε λοιποί απελύθησαν, τα αιχμαλωτισθέντα εκρατήθησαν, νομίζω, 45 ημέρας, καθ' ας οι δυστυχείς γονείς έτρεχον να προμηθεύσουν τα λύτρα· εκ τούτων των τέκνων δύο εσφάγησαν ως αρνία, του ετέρου απεκόπη η ρις και ετέρου το ους...[145]

» Δεν είναι έτος, κατά το οποίον 10 κάτοικοι του χωρίου Κομποτάδων απήχθησαν εις αιχμαλωσίαν, ως άγεται εις το σφαγείον αγέλη βοών, τεσσαράκοντα ημέρας διεπραγματεύοντο οι ταλαίπωροι συγγενείς των να πληρώσωσιν εις τα θηρία 15000 δραχ. λύτρα· δεν συμπληρούται έτος καθ' ο κάτοικοι του χωρίου Μάκρεση και Χαλήλι απήχθησαν αιχμάλωτοι από

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τα αλώνια όπου συνεκόμιζον τους καρπούς των. Μου είναι, Κύριοι, εύκολον να σας απαριθμήσω τας αιχμαλωσίας, αι οποίαι έλαβον χώραν, αλλ' είναι θλιβερόν να επαναλάβω 250 τοιαύτα δυστυχήματα· δεν βλέπω δε και την ανάγκην, αφού ουδείς δυσπιστεί, ουδείς αντιλέγει και καθ' εκάστην δια του τύπου λαμβάνων γνώσιν...

» Το βήμα τούτο είναι, Κύριοι, δι' ημάς ο μόνος όρμος, ο μόνος λιμήν, η μόνη άγκυρα εις την οποίαν έχομεν τας ελπίδας ημείς οι κάτοικοι της Φθιώτιδος, το βήμα τούτο, αυτό το βήμα μας εναπομένει, δια να σωθώμεν από την θύελλαν, από την καταιγίδα. Εάν λοιπόν από του βήματος τούτου δεν ήθελον τολμήσει να εξεγείρω αυτήν την φωνήν και εξήγειρον να προκαλέσω επί τοσούτον την προσοχήν σας, δι' ην, Κύριοι, σας οφείλω χάριτας καθ' όσον βλέπω εις όλων ημών τους οφθαλμούς την λύπην αφειδώς διαχυθείσαν ήθελα παραλείψει το καθήκον μου· οφείλομεν όμως, Κύριοι, άπαντες από κοινού δι' ενεργειών να επαναφέρωμεν την τάξιν και την ασφάλειαν εις τον ατυχή τόπον μας»[146].

Με δραματικότητα, παραστατικότητα και γλαφυρότητα παρουσίασε στη Βουλή των Ελλήνων το δράμα που παιζόταν στη Φθιώτιδα με ήρωες τις διάφορες ληστοσυμμορίες και με θύματα τους ταλαίπωρους κατοίκους της.

Αυξάνεσθε και πληθύνεσθε...

Το 1870 στιγματίζεται από το φοβερό ανοσιούργημα της δολοφονίας των ξένων περιηγητών στο Δήλεσι (αρχαίο Δήλιον) της Βοιωτίας από τη συμμορία των Αρβανιτάκηδων, εξαιτίας του οποίου διασύρθηκε στο εξωτερικό η Ελλάδα. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους δρούσαν οι εξής συμμορίες: του Ευαγ. Σπανού, Δημ. Αλογάρη, Καλαμπαλίκη ή Καμάρα[147], Κρικέλα, Βελεστίνου, Φ. Σκόντρα, Ντατσογιάννη, Δήμου Σκαλτσά, Νταλαμάγκα, Μπουρχαίων, Γουλοκώστα, Αριστ. Καραγιαννόπουλου, Ν. Ρεντίνα, Κώστα Πατσαούρα, Γ. Βελούλα, Νάκου Φίλωνος, Κατσάνη, Δήμου Πατσαουράκου, Ντουλαβέρη, Τάκου (Αρβανιτάκη;), Τσερλογιανναίων, Φιλίππου Πατσούρα, Μπαλάσκα, Λιαροκάπη, Στούπα, Τσιτούρα, Κουτσόγιαννου, Ντερέκα, Ζαρκαδούλα, Πενεταίων, Μαργιόλη κλπ. Από αυτούς τα επτά δέκατα βρίσκονταν στο Τουρκικό και τα τρία δέκατα κρύβονταν σε φίλους τους στο Ελληνικό![148]

Το πρόβλημα της ληστείας ήταν το θέμα της ημέρας. Ο Νομάρχης της Αιτωλίας και Ακαρνανίας Π. Βακάλογλου προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, στις 26 Αυγούστου 1870, με αναφορά του αποδίδει την άνθηση της ληστείας στο ατελές σύστημα της καταδίωξής της από τους Τουρκαλβανούς δερβεναγάδες στην τουρκική παραμεθόριο, επισημαίνοντας: *«...Το σύστημα της καταδιώξεως της ληστείας εκ μέρους των Οθωμανικών αρχών, ήτο και πριν και είναι και ήδη, πλημμελές, διότι όταν αυτή*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ήτο ανατεθειμένη εις Τουρκαλβανούς δερβεναγάδες, ελάμβανον ούτοι ορισμένον ποσόν χαρτσίου (σιτηρεσίου) και απεδέχοντο την ευθύνην ν' αποζημιώσωσιν τους εν τη δικαιοδοσία των ληστευομένους, υπηκόους οθωμανούς, και επειδή εστρατόλογον δυσανάλογον με τας ανάγκας της καταδιώξεως αριθμόν οπλιτών χάριν οικονομίας ηναγκάζοντο να συνθηκολογώσι μετά των καταφυγόντων εν Τουρκία, εξ Ελλάδος ληστών, ίνα μη υποκύπτωσιν εις ζημίας, ελάμβανον δε υπέρ αυτών και μερίδιον εκ των ληστρικών λαφύρων, και τούτου ένεκεν υπεθάλποντο οι λησταί αναφανδόν, εντός των οικιών των κατοίκων.

» Δεν καταδιώκουν λοιπόν οι Τουρκαλβανοί ει μη μόνον εκείνας τας ληστρικάς συμμορίας, αίτινες ή δεν τοις έδιδον μερίδιον εκ των ληστρικών λαφύρων ή διέπραττον ληστείας εν τη δικαιοδοσία των. Από οκτώ ήδη μηνών, ότε ανετέθη η καταδίωξις εις τον τακτικόν στρατόν, εχαλαρώθη αύτη έτι μάλλον η κατάστασις, διότι οι Τουρκαλβανοί ήσαν μεν αισχροκερδείς, αλλ' επιτήδειοι εις την καταδίωξιν, και οπόταν ήθελον ή ηναγκάζοντο υπό της εξουσίας, έβλαπτον τους ληστάς. Αλλά οι αντικαταστήσαντες αυτούς χουντοπιέδες (τακτικός στρατός) καίτοι ενεργούντες ειλικρινώς και προθύμως την υπηρεσίαν των, εισίν όμως εντελώς ανίκανοι εις την καταδίωξιν, διότι ούτε την Ελληνικήν γλώσσαν λαλούσιν, οι πλείστοι εξ αυτών δια να εξηγώνται μετά των έξω ομογενών, ούτε τον τόπον γνωρίζουσι, οι δε στερούμενοι των δύο τούτων, προσόντων, ουδέν κατά της ληστείας δύνανται να κατορθώσωσι...

» Πριν ήδη καταλήξω την παρούσαν κρίνω χρέος μου να μη αποσιωπήσω ότι εν μόνον μέσον της ταχείας εξαλείψεως της ληστείας ενυπάρχει εισέτι το ακόλουθον. Πολλοί των ληστάρχων απελπισθέντες ήδη να τύχωσιν άλλο μέσον σωτηρίας, επιθυμούν να μεταβώσιν εις άλλο κράτος με εβεβαίωσαν τινές των συγγενών και φίλων των, αλλά δεν είναι εύκολος η εξ Ελλάδος εις Τουρκίαν αναχώρησίς των. Εάν δε ούτοι αναχωρήσωσι, θέ αναχωρήσει και οι οπαδοί των, αναλογιζόμενοι ότι θέλουν καταστραφή ταχέως μένοντες μόνοι. Εάν η Οθωμανική Κυβέρνησις δεν συναινέση εις τον διορισμόν του Χουσνή πασά[149], προς καταδίωξιν των, η δε διευκόλυνσις της αναχωρήσεως δεν θεωρηθή ως απάδουσα εις την πολιτικήν πορείαν του Υπουργείου, ευκτέον ίνα πραγματοποιηθή το προηγούμενον μέτρον προς ταχείαν απαλλαγήν της Στερεάς Ελλάδος από της επαράτου ληστείας»[150].

Ο φόνος του αρχιληστή Κώστα Πατσαούρα στο Αυλάκι Στυλίδας

Στις 27 Φεβρουαρίου 1871 εντοπίστηκε η ληστοσυμμορία του Κώστα Πατσαούρα να κρύπτεται στη θέση «Ιτιές» στο χωριό Αυλάκι της Στυλίδας από τον αποσπασματάρχη Αϊβαλιώτη. Ο αποσπασματάρχης αμέσως ενημέρωσε στη Στυλίδα τον ταγματάρχη Τζίμο και το διοικητή του 3ου

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

συντάγματος Π. Αλεξάνδρου στη Λαμία. Αμέσως έτρεξαν από τη Στυλίδα ο ταγματάρχης Τζίμος, ο συνταγματάρχης Κωστής Δημητριάδης και ο Δήμαρχος Φαλάρων με πολίτες, στον τόπο όπου κρύβονταν οι ληστές. Από τη Λαμία έσπευσαν ο συνταγματάρχης Π. Αλεξάνδρου, ο μοίραρχος Σπυρίδης, ο υπομοίραρχος Στεργιόπουλος με χωροφύλακες, ο ανθυπίλαρχος Νούριος με το ιππικό, ο γραμματέας και υπογραμματέας της Νομαρχίας Κωνσταντινίδης και Θωμόπουλος αντίστοιχα, ο αστυνόμος και ο υπαστυνόμος με αστυνομικούς και πολλοί πολίτες, για να παρευρεθούν στο τόπο της συμπλοκής με τους ληστές. Ύστερα από μία ώρα ο Δήμαρχος Φαλάρων ειδοποίησε το Νομάρχη ότι οι ληστές πολιορκούνται από τα μεταβατικά αποσπάσματα.

Ο «γερο Νομάρχης», Πέτρος Βακάλογλου, έχοντας μαζί του και τον εισαγγελέα, έδωσε εντολή να χτυπήσουν τα τύμπανα της Εθνοφυλακής στην Πλατεία «Ομονοίας» της Λαμίας, για να συγκεντρωθούν οι πολίτες. Κατόπιν ο Νομάρχης, ο Δήμαρχος και οι οπλισμένοι πολίτες έσπευσαν και αυτοί στο μέρος της συμπλοκής. Όταν όμως έφτασαν στη θέση «Μαυρομαντήλα», πληροφορήθηκαν από το συνταγματάρχη Π. Αλεξάνδρου και το μοίραρχο Σπυρίδη ότι κατά τη σύγκρουση με τους ληστές στις «Ιτιές», σκοτώθηκε ο αρχιληστής Κώστας Πατσαούρας και ο γαμπρός του Κωστόπουλος, ενώ οι άλλοι ληστές διέφυγαν και κρύβονται στο βάλτο. Για τον εντοπισμό τους διατάχτηκε περιπολία στους βάλτους των χωριών Αυλακίου και Μεγάλης Βρύσης για ανεύρεσή τους[151].

Η τοπική εφημερίδα «Φάρος της Όθρυος» που μας διασώζει τα σχετικά γεγονότα, καταλήγει: *«Αληθώς η χθεσινή ημέρα (26 Φεβρουαρίου 1871) ήτο ημέρα εορτής δια την Λαμίαν και την Στυλίδα, ο δημόσιος αμαξιτός δρόμος τριων ωρών μήκος, ήτο πλήρης ενόπλων στρατιωτών και πολιτών ως και αόπλων περιέργων πολιτών πάσης τάξεως. Η προθυμία ην έδειξαν άπαντες οι πολίται, όταν επληροφορήθησαν ότι ενεφανίσθησαν λησταί και επολιορκίθησαν είναι λίαν αξιέπαινος, καθώς έδραμον ένοπλοι και κάτοικοι των παρακειμένων χωρίων Μεγάλης Βρύσης Αυλακίου και Αγίας Μαρίνης εγκαταλείποντες τας εργασίας των...»*[152].

Η κινητοποίηση τόσων αρχών και τόσων ενόπλων στρατιωτών και πολιτών αλλά και πολλών αόπλων και φιλοπερίεργων πολιτών από τα παρακείμενα χωριά κατά την ανακάλυψη του κρυψώνα των ληστών, εκφράζει το αίσθημα της αγανάκτησης και της εκδίκησης κατά των ληστών για τα πολλά και επώδυνα παθήματα αλλά και τις ασφυκτικές πιέσεις και τους εκβιασμούς που υφίσταντο οι κάτοικοι κυρίως της υπαίθρου. Εξάλλου ήταν πρόσφατη η απαγωγή και ο φόνος των παιδιών του Γαρδικίου και τα εγκλήματα των λησταρχών Αρβανιτάκηδων στο Δήλεσι, τα οποία συγκινούσαν και εξαγρίωναν την κοινή λαϊκή συνείδηση κατά των ληστών, που ζητούσε ικανοποίηση αλλά και ανακούφιση συγχρόνως από τις ωμότητες των λησταρχών και των ληστών.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Νέα στρατιωτική οργάνωση

Δυστυχώς όμως η ληστεία δεν έπαυε να συνεχίζει το καταστροφικό της έργο και να καταδυναστεύει τον τόπο και ιδίως τις παραμεθόριες επαρχίες μεταξύ των οποίων είχε την κακή τύχη να συμπεριλαμβάνεται και η παραμεθόρια Φθιώτιδα. Ο έμπειρος Νομάρχης της Φθιωτιδοφωκίδας Π. Βακάλογλου, στις 28 Μαρτίου 1872, σε αναφορά του για την αδυναμία της Κυβέρνησης να εξαλείψει τη ληστεία, επισημαίνει: *«...Τον εν χρήσει σύστημα της καταδιώξεως (της ληστείας) είναι πλημμελέστατον, διότι ενώ οι λησταί οδοιπορούσι πάντοτε τας νύκτας, τα μεταβατικά αποσπάσματα διανυκτερύουσιν εν τοις χωρίοις· ενώ εκείνοι διημερεύουσι τας ημέρας εντός των δασών ή εις πρίοπτον θέσιν, αυτά οδοιπορούσι μεταβαίνοντα δια των δημοσίων οδών από χωρίου εις χωρίον, προς σίτησίν των. Εντεύθεν και μόνον εξηγείται, ότι δια του συστήματος τούτου είναι φύσει αδύνατον να συναντηθώσι ταύτα μετά των ληστών, και επιβαρύνουσι μόνον δι' αυτού, επί ματαίω τους πολίτας, οίτινες εκτός των ζημιών της σιτήσεώς των αναγκάζονται να αρνηθώσι και τας οικίας των, οσάκις καταλύουσιν εν αυταίς στρατιώται, προς φιλοξένησίν των, και δια να μη ενοχλησώσι τας συζύγους ή τας θυγατέρας των...»*.

Μεταξύ των μέτρων που προτείνει, συνεχίζοντας την αναφορά του, είναι: *«Να τοποθετηθή είς λόχος εις το χωρίον Μπράλος, όπως χορηγή τους αναγκαίους οπλίτας, προς εξασφάλισιν της εκ Λαμίας εις Άμφισσαν αγούσης δημοσίας οδού, εφ' ης διεπράχθησαν πολλάκις ληστοπραξίαι κατά των διαβατών. Να διαταχθώσι δε ίνα επιλαμβάνωνται της καταδιώξεως της ληστείας μετά των κατοίκων οι οπλίται του αυτόθι τοποθησομένου λόχου, οσάκις αναφαίνονται λησταί εις την δικαιοδοσίαν των. Να κατασκευασθή μία καλύβη εις την θέσιν Ρουμελίου (;) των Θερμοπυλών, χωρητικότητος 15 ανδρών, και να τοποθετηθή ισάριθμος αριθμός (πολιτών) αυτόθι των εν Μώλω και Μενδενίτσης τοποθετησομένου λόχου, δια να εξασφαλίζη τους διαβαίνοντας εκ των στενών των Θερμοπυλών, ένθα διεπράχθησαν πολλάκις ληστείαις»*[153].

Για την καλύτερη αντιμετώπιση της ληστείας ήδη από το 1866 είχαν συσταθή τρία Αρχηγεία στις παραμεθόριες επαρχίες. Ένα στο Νομό Φθιωτιδοφωκίδας με αρχηγό το συνταγματάρχη Σκαρλάτο Σούτσο, που ανακλήθηκε από τη διαθεσιμότητα, με έδρα τη Λαμία, δεύτερο στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας με έδρα τον Καρβασαρά (Αμφιλοχία) και το τρίτο στα Επτάνησα με έδρα την Κέρκυρα[154].

Το 1872 καταργήθηκαν τα τρία Αρχηγεία και η ασφάλεια της χώρας ανατέθηκε στα τάγματα πεζικού και ευζώνων. Όσον αφορά στη Φθιώτιδα και στην Ευρυτανία οι δύο αυτές επαρχίες διαιρέθηκαν σε τέσσερα τμήματα για την καλύτερη φύλαξή τους. Το πρώτο τμήμα περιλαμβάνει τους ανατολικούς δήμους με έδρα τη Στυλίδα και διοικητή τον ταγμα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τάρχη Μακρή, το δεύτερο τάγμα με έδρα τη Λαμία περιλαμβάνει τους δήμους Λαμίας, Ηρακλειτών (Μοσχοχωρίου) και Παραχελωιτών (Λιανοκλαδίου) με διοικητή τον αντισυνταγματάρχη Π. Αλεξάνδρου, το τρίτο με έδρα την Υπάτη με τους δήμους Υπάτης, Μακρακώμης και Σπερχειάδας με διοικητή το συνταγματάρχη Ν. Μπουκουβάλα και το τέταρτο με έδρα το Καρπενήσι και τους δήμους Καρπενησίου και Τυμφρηστού υπό τον αντισυνταγματάρχη Νταγκλή[155].

Στο μεταξύ άσχημες ειδήσεις έρχονται από το Τουρκικό, όπου οργιάζει η ληστεία και καταμαστίζει τους κατοίκους των τουρκικών μεθορίων: *«Αλλεπάλληλοι εκ των μεθορίων της γειτονος Επικρατείας επαρχιών ειδήσεις τεκμηριούσι δυστυχώς σύμπασαι ότι αι επιφορτισμέναι την προστασίαν της δημοσίας ασφαλείας Αρχαί εγκληματικήν τηρούσι προς τους ληστάς ακηδίαν (...). αναφανδόν δε οι λησταί αθώους Χριστιανούς κατασφάζουσι, λεηλατούσι και αιχμαλωτίζουσι, συντρεχόμενοι υπό της των Οθωμανικών Αρχών αδρανείας»*. Και συνεχίζοντας διερωτάται ο συντάκτης της εφημερίδας: *«Έως πότε όμως ερωτώμεν θέλει εξακολουθήσει η κατάστασις και αισχρά αύτη των οργάνων της οθωμανικής Κυβερνήσεως διαγωγή; Επί πότε ολίγα φαυλόβια όργανα μιας αχαρακτηριστου Κυβερνήσεως θέλουσι εμπορεύεσθαι την ασφάλειαν των αθλίων ραγιάδων και την ησυχίαν και την τιμήν της πατρίδος; Η Κυβέρνησις μας οφείλει να διατυπώση ταύτα πάντα εις τας Δυνάμεις, και, ει δυνατόν, να ζητήση την σύστασιν ανακριτικής εκ ξένων Επιτροπής, ήτις εις τας παραμεθορίους της Ελλάδος και της Τουρκίας επαρχίας ανακρίνουσα, θέλει μάθει φοβερά και ανήκουστα εγκλήματα»*[156].

Όσα μέτρα λοιπόν και αν λάβει η Ελληνική Κυβέρνηση και όσες αναδιοργανώσεις των καταδιωκτικών δυνάμεών της και αν κάνει, αν δε σταματήσει στο Τουρκικό η υπόθαλψη και το εμπόριο της ληστείας μεταξύ των δερβεναγάδων και των ληστών που γίνονται με την ανοχή της Υ.Π., δεν είναι δυνατό να ησυχάσουν οι παραμεθόριες ελληνικές επαρχίες.

Ο Μεχμέτ Αλή πασάς Γενικός Δερβέναγας της Θεσσαλίας

Δυστυχώς οι ληστείες δεν έλειψαν και κατά το επόμενο έτος 1873. Στις αρχές του έτους οι αρχιληστές Ευαγ. Σπανός, Τάκος (Αρβανιτάκης;) και Ντατσογιάννης με 25 ληστές δρούσαν στα μεθόρια. Μάλιστα μετέβησαν στο τουρκικό Οθωμανικό χωριό στην Όθρυ Βρύναινα και όλη τη νύχτα γλέντησαν και χόρεψαν με τους κατοίκους και με τους χουντουπιέδες (τακτικούς στρατιώτες που φύλαγαν την τουρκική παραμεθόριο) «μετ' εγχωρίου μουσικής». Στο χορό μάλιστα πήρε μέρος και ο οθωμανός δερβέναγας Αλή αγάς[157]! Ο λήσταρχος Ευαγ. Σπανός με τη συμμορία του μπαινόβγαινε στο Ελληνικό και παντού σκορπούσε το φόβο και τον τρόμο στους κατοίκους της Φθιώτιδας. Γι' αυτό *«η καταστροφή του*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ληστού αυτού ισοδυναμεί, αν ουχί απάσης της ληστείας, άφευκτα όμως του ημίσεως (sic) αυτής»[158].

Στις αρχές Ιουλίου του 1873 διορίζεται Γενικός Δερβέναγας της Θεσσαλίας ο Μεχμέτ Αλή πασάς, ο οποίος καταδίωξε με ζήλο και ειλικρίνεια τη ληστεία στο Τουρκικό και κατόρθωσε να την περιορίσει κατά πολύ[159]. Ο Νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδας Π. Βακάλογλου με έγγραφό του προς το Μεχμέτ πασά, υπό ημερομηνία 14 Σεπτεμβρίου 1873, γράφει: *«Η εξάλειψις ολοσχερώς των ληστών εκ των μεθορίων θέλει θεωρηθή υπό των κατοίκων αυτών το όγδοον θαύμα του κόσμου, το δε όνομα ημών θα ευλογήται απ' αυτών και θα σημειωθή εις τας δέλτους της ιστορίας. Ευτυχώς δε θέλει λογισθή και εγώ αν κατά τι συντελέσω εις την απαλλαγήν των εκ της αιμοχαρούς ληστείας, ήτις καταλυμαίνεται αυτάς προ αιώνων»*[160].

Στις 5 Οκτωβρίου 1873, ύστερα από πρόσκληση του Μεχμέτ Αλή πασά προς το Νομάρχη Π. Βακάλογλου, γίνεται συνάντηση των δύο αντρών στο συνοριακό σταθμό του Δερβέν Φούρκα στο Τουρκικό για τη συζήτηση διαφόρων μεθοριακών θεμάτων και πρωτίστως για τη ληστεία. Κατόπιν οι δύο αξιωματούχοι με τις ακολουθίες τους μετέβησαν στο Ελληνικό στη Μονή Αντίνιτσας, όπου τους παρατέθηκε πλούσιο γεύμα και ανταλλάχτηκαν φιλόφρονες και θερμές προπάσεις για την υγεία του Βασιλιά και του Σουλτάνου αντίστοιχα. Η τοπική εφημερίδα που διασώζει τα σχετικά γεγονότα, γράφει: *«Των ανωτέρων αξιωματικών η όψις ην φαιδρά και υπέφαινε την οποίαν ενδομύχως συνησθάνοντο χαράν δια την σπουδαίαν υπηρεσίαν την οποίαν ανέλαβον προς αποκατάστασιν της δημοσίας ασφαλείας υπέρ της οποίας αι απαρχαί εισί όχι ευάριθμα κατορθώματα μέχρι τούδε. Ο αντιστράτηγος Μεχμέτ πασάς υπερήφανος ωσεί υπό αγώνος εξερχόμενος και την επίλυσιν του ζητήματος της καταστροφής της ληστείας προσεγγίζουσα, θεωρών, εξεδήλωσεν οιωνεί ευγνομόνως (sic), ότι "ο Αρχηγός κ. Δαγκλής εχειράγωγησε (sic) λίαν επιτυχώς τας ενεργείας του, αλλά την επιτυχίαν κατά τα δύο τρίτα οφείλει προς τον Νομάρχην κ. Βακάλογλου ανεπιφυλάκτως" την εξήγησιν ταύτην ποιησάμενος υπέρ των Ελλήνων ανωτέρων υπαλλήλων... Ο πολιτικός διοικητής Λαρίσσης (sic) Αζίζ Πασσάς (sic) είναι ανήρ κάτοχος παιδείας, κοσμοπολίτης, γιγνώσκων κάλλιστα την Γαλλικήν γλώσσαν, λίαν ευγενούς συμπεριφοράς»*[161].

Χάρη στη συστηματικότητα και στην ειλικρινή καταδίωξη της ληστείας από το δερβέναγα Μεχμέτ Αλή πασά και στη συνεργασία των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών της Φθιώτιδας η ληστεία άρχισε να γονατίζει ύστερα από πολλά χρόνια και να αναπνέει η ληστόπληκτη Φθιώτιδα, γιατί σταμάτησε το αισχρό παιχνίδι μεταξύ των ληστών και των δερβεναγάδων της τουρκικής μεθορίου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Τιμές στο Μεχμέτ Αλή πασά

Στις 15 Μαΐου 1874 ο εξοχότατος Μεχμέτ Αλή πασάς επισκέφτηκε τη Λαμία, για να συζητήσει με το Νομάρχη τον περαιτέρω συντονισμό για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ληστείας στις παραμεθόριες περιοχές τους, όπου του επιφυλάχτηκε μεγαλοπρεπής υποδοχή από τις αρχές της Λαμίας. Οι Οθωμανοί αξιωματούχοι επιβιβάστηκαν σε πλοίο στο λιμάνι του Βόλου και κατέπλευσαν στη Στυλίδα, όπου τους έγινε θερμή υποδοχή από το Δήμαρχο των Φαλάρων Δρόσο Μανσόλα, τον αρχηγό των καταδιωκτικών αποσπασμάτων των ανατολικών δήμων συνταγματάρχη Δημήτριο Τζίρο και πλήθος κόσμου.

Αμέσως ο Μεχμέτ Αλή πασάς με άμαξες αναχώρησε για τη Λαμία. Στο χωριό Μεγάλη Βρύση τον υποδέχτηκε έφιππος με 20 ευζώνους ο αρχηγός των δυτικών δήμων της Φθιώτιδας συνταγματάρχης Δαγκλής, ενώ ο διοικητής και φρούραρχος Λαμίας Χαρώνης και ο μοίραρχος Φωτοβάσιος έφιππος τον υποδέχτηκαν στην είσοδο της πόλης. Ο Νομάρχης, ο Δήμαρχος και ο λαός υποδέχτηκαν τον υψηλό επισκέπτη με τη δεκαπενταμελή συνοδεία του στην «Πλατεία της Αγοράς», όπου κατέφτασε με τις άμαξες. Τον επίσημο ξένο προσφώνησε πρώτος ο Δήμαρχος της πόλης με πολύ θερμή προσφώνηση, λέγοντας:

«Κύριε Αντιστράτηγε! Ο Δήμος Λαμιέων ασμένως δίδει φιλοξενίαν τω ευγενεί Στρατηγώ, φίλης και ομόρου δυνάμεως εκτιμών τας αρετάς αυτού και τας πολυτίμους υπηρεσίας του εν τη δημοσίω ασφαλεία, σχετιζομένη με την ευημερίαν των κατοίκων των μεθορίων επαρχιών αμφοτέρων των γειτνιαζουσών Επικρατειών. Ο Δήμος δι' εμού και του εκπροσωπούντος αυτόν Συμβουλίου πιστώς διερμηνευόντων τα αισθήματα των πολιτών χαίρει εγκαρδίως επί τη ενταύθα ελεύσει της υμετέρας εξοχότητος, ευγνωμονών δια τε την τιμήν της επισκέψεως και τας ακαμάτους και αποτελεσματικάς ενεργείας επί του σπουδαιοτάτου αντικειμένου της δημοσίας ασφαλείας».

Μετά το Δήμαρχο προσφώνησε τον αντιστράτηγο ο Νομάρχης Φθιωτιδοφωκίδας Πέτρος Βακάλογλου γερμανιστί, γιατί ο πασάς ήταν γερμανικής καταγωγής και ανατροφής, εξωμότης Χριστιανός, και δε γνώριζε την Ελληνική, ως εξής: *«Η Ελλάς Στρατηγέ! και ιδίως αι μεθόριοι επαρχίαι εκφράζουσιν υμίν απείρους ευχαριστίας δι' όσους καταβάλλετε κόπους, όπως συντελέσητε εις την εξόντωσιν της ληστείας. Εστέ βέβαιοι Στρατηγέ! ότι η Ελλάς δεν θα λησμονήση το όνομά σας, διότι πραγματικώς εσυντελέσατε εις την απελευθέρωσιν αμφοτέρων ομόρων κρατών, εκ των ληστών, των εχθρών αυτών, πάσης ανθρωπίνης κοινωνίας, και εις την εδραίωσιν της δημοσίου ασφαλείας. Είθε Στρατηγέ! η θεία πρόνοια Σας φυλάττοι από παντός κακού».*

Και καταλήγοντας η εφημερίδα που μας διασώζει τις προσφωνήσεις,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γράφει: *«Ο Μεχμέτ Αλή πασάς, γνωρίζων την αποστολήν του, τιμάται υπό της ελληνικής κοινωνίας, και εξυμνούνται αι αγαθαί πράξεις αυτού υπό του Δημοσίου ελληνικού τύπου, όστις υπήρξεν αυστηρός επικριτής της νωθρότητος, αβελτερίας και κακής πίστεως των προκατόχων αυτού, οίτινες ουχί μόνον δεν εκαταδίωκον, ως ώφειλον την ληστείαν, αλλά δια των οργάνων των την περιέθαλπον αυτήν»*[162].

Ήδη η Ελληνική Κυβέρνηση είχε τιμήσει το Μεχμέτ Αλή πασά κατά τον προηγούμενο μήνα Απρίλιο με το Παράσημο των «Ανωτέρων Ταξιαρχών», για τις υπηρεσίες που πρόσφερε στην καταπολέμηση της ληστείας[163]. Η μεγαλειώδης υποδοχή που επιφυλάχτηκε στο δερβέναγα Μεχμέτ Αλή πασά και οι πολύ κολακευτικές προσφωνήσεις δεν αποτελούν τυπικές φιλοφρονήσεις που γίνονται σε ανάλογες περιπτώσεις, αλλά ευχαριστίες και ευγνωμοσύνη εκ βαθέων ενός λαού, που επιτέλους έβλεπε να καταδαμάζεται το φοβερό τέρας της ληστείας και να ανακουφίζεται ο μαρτυρικός τόπος από τα κακουργήματα και τα πλήγματα των ληστών. Ήρθε μάλιστα ο Μεχμέτ Αλή πασάς σε προσωπική συνάντηση με τους αρχιληστές Σπανό, Βελούλα και Ζήκα και τους υποσχέθηκε ότι, αν προσκυνήσουν και υποστούν εθελούσια φυλάκιση δύο ετών στο Τουρκικό, κατόπιν θα αφεθούν ελεύθεροι από τις τουρκικές αρχές. Οι αρχιληστές επιφυλάχτηκαν να απαντήσουν και ζήτησαν μια προθεσμία για να σκεφτούν την πρότασή του και να αποφασίσουν[164].

Το θαύμα έγινε!

Χάρη στα μέτρα και στην πολιτική που εφάρμοσε ο Μεχμέτ Αλή πασάς κατά των ληστών στο Τουρκικό το θαύμα έγινε! Οι λήσταρχοι στα μεθόρια βρέθηκαν σε δύσκολη θέση και αναγκάστηκαν να προσκυνήσουν. Στις 12 Δεκεμβρίου στην περιφέρεια της Μονής Ξενιάς του Αλμυρού στο Τουρκικό παρουσιάστηκαν και παραδόθηκαν στους απεσταλμένους αξιωματικούς του Μεχμέτ Αλή πασά οι αρχιληστές Σπανός και Βελούλας με τους οπαδούς τους Ιωάννη Βαζούρα, Κώστα Αθανασάκη, Κωστούλα και Δημήτριο Σανίδα. Αμέσως, σύμφωνα με την υπόσχεση του Μεχμέτ Αλή, μεταφέρθηκαν στις φυλακές της Λάρισας, για να εκτίσουν τη διετή εκουσία φυλάκισή τους.

Σε θριαμβευτικό ύφος τοπική εφημερίδα γράφει: *«Ιδού η Ελλάς τέλος πάντων απηλλάγη της ληστρικής μάστιγος! Ιδού οι πόθοι πάντων των Ελλήνων εξεπληρώθησαν. Ιδού εξετελέσθη το μέγα κατόρθωμα, όπερ προ τεσσαρακονταετίας άπασαι αι Ελληνικαί Κυβερνήσεις επιμόνως επεδίωξαν, εις δε το Υπουργείον του Κυρίου Βούλγαρη εναπέκειτο η μεγάλη αυτή τιμή και δόξα, διότι απήλλαξε την πατρίδα από τους ληστάς Προκρούστας και Πυτιοκάμπτας*[165]*, από τα τρομερά εκείνα τέρατα, δια την καταστροφήν των οποίων επί της αρχαιότητος εδέησε να αναφανή*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εις Ήρως, ημίθεος. Ιδού διατί θεωρούμεν μέγα κατόρθωμα της καταστροφής της ληστείας...

» Αι μεθόριαι επαρχίαι της τε Ελλάδος και της Τουρκίας εκφράζουσαι την άπειρον ευγνωμοσύνην των εις αμφοτέρας των ομόρων επικρατειών τας Κυβερνήσεις δια τα σωτήρια μέτρα, άπερ από κοινού έλαβον προς τον σκοπόν της εξαλείψεως της ληστείας, ουδέποτε θέλουσι λησμονήσει, ότι ο εξοχώτατος Μεχμέτ Αλή Πασιάς υπήρξεν Ήρως όστις εκατόρθωσε το μέγα τούτο κατόρθωμα. Του Ήρωος δ' αυτού το όνομα ενεγράφη ήδη ανεξαλείπτοις γράμμασι εις τας καρδίας αυτών, και θέλει διαδοθή από γενναιάς εις γενναιάν (sic).

» Συγχαίρομεν από καρδίας την Υ.Π., διότι μεταξύ των πολλών στρατηγών και λοιπών ανωτέρων αξιωματικών συγκαταριθμείται ο εξοχώτατος στρατηγός Μεχμέτ Αλή Πασιάς, όστις δια των πολλών προτερημάτων και αρετών του, ηξιώθη τοιαύτης τιμής και δόξης, οίαν ολίγοι ευτύχησαν να αποκτήσουν. Επί την εκτέλεσιν του μεγάλου αυτού έργου, δεν πρέπει να αρνηθώμεν, ουκ ολίγον συνέδραμον τον εξοχώτατον Μεχμέτ Αλή Πασιά αι γνώσεις, η πείρα και αι οδηγίαι του Νομάρχου Φθιωτιδοφωκίδος Κυρίου Π. Βακάλογλου, όπερ ουδ' αυτός ο Μεχμέτ Αλή Πασιάς αρνείται, αλλ' επισήμως ομολογεί, και το κηρύττει»[166].

Κάνοντας η τοπική εφημερίδα της Φθιώτιδας «Φάρος της Όθρυος» απολογισμό του παρελθόντος έτους 1874, μεταξύ των άλλων, γράφει: *«Κατά το έτος λοιπόν το παρελθόν (1874) συνέβη εις το Ελληνικόν κράτος το πολλού λόγου άξιον γεγονός, ήτοι η παντελής εξάλειψις της ληστείας, όπερ μέλλει να πρωτοκολληθή εις τας δέλτους της Ελληνικής ιστορίας»*[167].

Έτσι η ληστεία δέχτηκε βαριά χτυπήματα και ανακουφίστηκαν οι παραμεθόριες περιοχές των ομόρων χωρών και γι' αυτό εκφράζονται δημόσια οι έπαινοι προς το Μεχμέτ Αλή πασά, ο οποίος έδωσε το καίριο χτύπημα στη ληστεία που καταλυμαινόταν τον τόπο εδώ και σαράντα χρόνια, έπαινοι με δόση υπερβολής αλλά δικαιολογημένοι από τη συναισθηματική κατάσταση του κοινού της εποχής αυτής που τόσα είχε υποφέρει από τη ληστεία.

Μετά το 1874

Μετά το 1874 που η ληστεία δέχτηκε ένα ισχυρό χτύπημα χάρη στη συνεργασία του Μεχμέτ Αλή πασά και στον έμπειρο Νομάρχη της Φθιωτιδοφωκίδας Π. Βακάλογλου, άρχισε να παίρνει απειλητικές διαστάσεις η ζωοκλοπή και τα κλοπιμαία ζώα μεταφέρονταν από το Ελληνικό στο Τουρκικό και το αντίθετο[168]. Και δεν έκλεβαν μόνο πέντε ή δέκα ζώα, αλλά ολόκληρα κοπάδια από πενήντα ως εκατό ζώα[169]. Πέρα όμως από τις ζωοκλοπές από το 1876 άρχισαν να εμφανίζονται πάλι μερικά κρού-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σματα ληστοπραξιών. Μάλιστα στις 19 προς 20 Μαρτίου του 1876 μια ληστρική συμμορία εισήλθε τη νύχτα στο χωριό Κομποτάδες και, αφού σκότωσε το σύζυγο, τη σύζυγο και το δεκαπεντάχρονο παιδί μιας οικογένειας, πήραν όσα χρήματα βρήκαν και έφυγαν.[170]

Τα ληστρικά κρούσματα δεν έλειψαν, έστω και σποραδικά, στη Φθιώτιδα και κατά το 1877. Στη θέση «Βαγενόρεμα» Στυλίδας στη δημόσια οδό από Στυλίδα προς Λαμία ενέδρευαν ληστές και λήστεψαν την κυρία Νάκου Οικονομίδου και τις δύο κόρες της που ανέβαιναν στη Λαμία, παίρνοντας από αυτές 168 δραχμές που βρέθηκαν επάνω τους[171]. Προς αποφυγή ληστοπραξιών απαγορεύτηκε η μετάβαση από τη Στυλίδα προς Λαμία και το αντίθετο από τη δύση έως την ανατολή του ήλιου[172].

Επειδή τα ληστρικά κρούσματα αυξάνονταν, αποφάσισε η Κυβέρνηση να φέρει στη Βουλή προς ψήφιση το νόμο για τη δίωξη των ληστών και την εκτόπιση των συγγενών αυτών. Τοπική εφημερίδα σχολιάζοντας την επαναφορά αυτών των νόμων, επιδοκιμάζει το μέτρο και γράφει: *«Κατοικούντες εν τη μεθορίω επαρχία Φθιώτιδι και εν τη πόλει της Λαμίας, είμεθα εις θέσιν να διαβεβαιώσωμεν ότι κατά το μέγιστον μέρος περί καταδιώξεως των ληστών και την δι' αυτού εκτόπισιν των συγγενών των ληστών, και διότι ένεκα των κακοπαθειών, ας υπέστησαν αι καταπιεζόμεναι οικογένειαι των συγγενών των ληστών και καταστροφής των περιουσιών αυτών, ηναγκάσθησαν ούτοι οι συγγενείς τους μεν των ληστών να καταδείξωσιν εις την στρατιωτικήν δύναμιν, ήτις άλλους συνέλαβεν, άλλους εφόνευσε, τους δε να παύσωσιν ίνα προσέλθωσιν εις τας οθωμανικάς αρχάς, και ούτω εξηλήφθη (sic) καθολοκληρίαν η ληστεία...»*[173].

Στις 29 προς 30 Ιουνίου 1880 οκτώ ληστές μετέβησαν στο χωριό Αχλάδι της Κρεμαστής Λάρισας (Πελασγίας) και λήστεψαν την οικία Νικολάου Ζιάκα. Ο Νικόλαος Ζιάκας[174] απουσίαζε και στην οικία του ήταν η κόρη του και η γυναικαδέλφη του Αναστασία Ολυμπίου. Οι ληστές υπό την απειλή των όπλων πήραν όσα χρήματα βρήκαν, διάφορα κοσμήματα, χάλκινα σκεύη και άλλα αντικείμενα και έφυγαν[175].

Το 1880 ο Υπουργός των Εσωτερικών επαναφέρει το νόμο περί καταδιώξεως της ληστείας, διότι *«έκτακτοι περιστάσεις, εν αις διατελούμεν υπαγορεύουσιν εις την Κυβέρνησιν την λήψιν προληπτικών μέτρων κατά της πιθανής ανακυψάσης και πάλιν εις τας μεθορίους επαρχίας ληστείας»*[176].

Ποιες όμως ήταν οι έκτακτες περιστάσεις που αντιμετώπιζε η Ελληνική Κυβέρνηση; Ήταν ο Ρωσοτουρκικός Πόλεμος του 1877 – 1878 και τα επαναστατικά κινήματα στις υπόδουλες ελληνικές περιοχές της Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και Κρήτης, που είχαν ως αποτέλεσμα την παραχώρηση της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου στην Ελλάδα[177]. Στα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

επαναστατικά αυτά κινήματα έλαβαν μέρος και πολλοί ληστές και πολέμησαν γενναία εναντίον των Τούρκων. Μετά τη λήξη των επαναστατικών κινημάτων και την επανάκληση των επαναστατών στην Ελλάδα, οι ληστές που πολέμησαν εναντίον των Τούρκων έμειναν μετέωροι, διότι ούτε στο Τουρκικό μπορούσαν να παραμείνουν, αφού πήραν τα όπλα και στράφηκαν εναντίον τους, ούτε και στην Ελλάδα να γυρίσουν μπορούσαν, γιατί εκκρεμούσαν σε βάρος τους καταδικαστικές αποφάσεις για διάφορες ληστρικές πράξεις τους. Επομένως δεν υπήρχε άλλη διέξοδο γι' αυτούς που δε χωρούσαν πουθενά εκτός από τη ληστεία![178]

Κατά το 1881 επικρατεί ησυχία παντού και δεν αναφέρεται κανένα ληστρικό κρούσμα στη Φθιώτιδα και γι' αυτό και τοπική εφημερίδα διερωτάται, γιατί ακόμα εξακολουθεί η απαγόρευση των αμαξών από Στυλίδα προς Λαμία και το αντίθετο μετά τη δύση του και μέχρι την ανατολή του ηλίου, που ίσχυσε μετά τη ληστοπραξία στο «Βαγενόρεμα» Στυλίδας που συνέβη το 1877[179]. Με τη λήξη του 1881 και την προσάρτηση της Θεσσαλίας και μέρος της Ηπείρου – τα σύνορα της Ελλάδας έφτασαν στον Άραχθο ποταμό και στον Όλυμπο – άλλαξαν πολλά πράγματα για τη Φθιώτιδα που έπαυσε να είναι παραμεθόρια περιοχή και να μπαινοβγαίνουν οι διάφορες ληστοσυμμορίες με την ανοχή, αν όχι με τη παρακίνηση και την παρότρυνση των δερβεναγάδων, που είχαν αναγάγει τη ληστεία ως το πιο επικερδές εμπόριο.

Τελειώνοντας πρέπει να τονίσουμε ότι το φαινόμενο της ληστείας δεν ήταν μόνο ελληνικό, αλλά μια γενικότερη κατάσταση την εποχή εκείνη που παρουσιάζεται και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ στις απέραντες εκτάσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν πλέον ενδημική κατάσταση[180]. Εκείνος που έδωσε τη χαριστική βολή στη ληστεία ήταν η Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου το 1928 με τα μέτρα που έλαβε. Μάλιστα προεκλογικά είχε υποσχεθεί και τήρησε την υπόσχεσή της, ότι: «Κύριος σκοπός της Κυβερνήσεώς μου, θα είναι η εξόντωσις της ληστείας. Εάν εις το σημείον αυτό αποτύχω, θα θεωρήσω υποχρέωσίν να παραιτηθώ, έστω και αν επιτύχω εις όλα τα άλλα σημεία του προγράμματός μου»[181]. Ό,τι απέμεινε από τη ληστεία εξαφανίστηκε με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο[182] και ο τόπος, ιδίως η ύπαιθρος, ησύχασε και έπαυσε να πληρώνει τον ηθικό και υλικό φόρο προς τις διάφορες ληστοσυμμορίες, που ξεφύτρωναν κάθε μέρα σαν τα κεφάλια της Λερναίας Ύδρας.

Τα αίτια της ληστείας

Το φαινόμενο της ληστείας στη Φθιώτιδα δεν είναι κατιτί το απομονωμένο και ανεξάρτητο από το γενικό φαινόμενο που παρατηρείται στην Ελλάδα κατά την περίοδο που εξετάζουμε. Για το λόγο αυτό θα εξετάσουμε το φοβερό αυτό φαινόμενο γενικότερα, που επέφερε πολλές υλικές

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

και ηθικές καταστροφές στην Ελλάδα, κομμάτι της οποίας είναι και η επαρχία της Φθιώτιδας. Στην πορεία της μελέτης μας έμμεσα, πολλές φορές, αναφερθήκαμε στα αίτια της ληστείας, τώρα όμως θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τα κύρια αίτια της γένεσης αλλά και της διαιώνισης της ληστείας.

Στην αρχή επισημάναμε ότι η κύρια αιτία που δημιουργήθηκε το ληστρικό πρόβλημα στην Ελλάδα ήταν η διάλυση των ατάκτων στρατευμάτων πρώτα από τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια και κατόπιν από την Αντιβασιλεία και η οργάνωση των ταγμάτων. Όσοι αγωνιστές της Ελευθερίας έμειναν έξω από την οργάνωση των ταγμάτων, είτε επειδή αποκλείστηκαν είτε γιατί αρνήθηκαν να καταταγούν, πήραν το δρόμο της φυγής και της αποστασίας και επέστρεψαν πάλι στα παλιά τους κλέφτικα λημέρια τόσο στο Τουρκικό όσο και στο Ελληνικό, στρεφόμενοι εναντίον της εξουσίας του Ελληνικού Κράτους. Όμως παράλληλα προς το βασικό αυτό αίτιο υπήρχαν και άλλα αίτια και παράγοντες που συντέλεσαν στην έξαρση και στη γιγάντωση της ληστείας από την οποία κινδύνευσε και η ίδια η υπόσταση του νεοσύστατου ελεύθερου Ελληνικού Κράτους.

Ο βουλευτής Σωτήριος Σωτηρόπουλος που συνελήφθη από τους ληστές στις 28 Ιουλίου 1866 και έμεινε αιχμάλωτός τους 36 μέρες, μας διασώζει τα λόγια και τα παράπονα του ληστή Μήτρου Λαφαζάνη. Ο Μήτρος Λαφαζάνης μιλώντας προς αυτόν του λέγει: *«Και τι είναι τα ιδικά μας εγκλήματα (...) απέναντι των ιδικών σας. Καθείς από εμάς ή επλήγωσεν ή εφόνευσε κανένα ασυνείδητον άνθρωπον, ο οποίος μας κυνηγούσε και μας κατέτρεχεν αδίκως, ενώ σεις (δηλ. οι μεγάλοι Βουλευτές και Υπουργοί) εκάμετε μίαν επανάστασιν, ερρίψατε από τον θρόνον του ένα Βασιλιά*[183], *εσκοτώσατε τόσους ανθρώπους, εδυστυχήσατε τόσας οικογενείας και εφονεύσατε το έθνος με μεγάλα χρέη, τα οποία δεν θα ημπορέση να πληρώση ποτέ.*

» Και όμως σεις κάθεσθε ως καλοί νοικοκυραίοι και απολαμβάνετε όλα τα αγαθά, ημείς καταδιώχθημεν ως άγρια θηρία και τα μεταβατικά αποσπάσματα έφαγον τα πρόβατά μας, κατέστρεψαν τα σπίτια μας, ατίμησαν τας αδελφάς μας και μας έφεραν εις την ανάγκην να γένωμεν λησταί και να τρέχωμεν εις τα βουνά, για να γλυτώσωμεν από την λαιμητόμον και να απεθάνωμεν ως άνδρες: δεν μας λέγεις δια ποίον λόγον οι καπελάδεζοι πολιτικοί δεν καταδιώκονται, μήπως τάχα τους αμνήστευσεν εκείνους κανείς;... Εις τας επαρχίας έγιναν πολλά κακά από τους τρανούς και όμως κανείς δεν τους κυνηγάει, πολλοί δε από αυτούς είναι Βουλευταί αι φυλακαί και η λαιμητόμος είναι μόνον δια τους φτωχούς και τους μικρούς, δια τούτο και ημείς όσον καιρό ζήσομεν, έχομεν σκοπόν να τους κυνηγούμεν τους πολιτικούς»[184].

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Στα λόγια του ληστή Μήτρου Λαφαζάνη έρχονται να προστεθούν και οι παρατηρήσεις του Π. Κορωναίου, του αρχηγού των καταδιωτικών αποσπασμάτων στη Δυτική Στερεά, το 1869: «Είπον και επαναλαμβάνω (...) ότι εις χείρας της εξουσίας κείται η εμπέδωσις της πλήρους τάξεως εάν θέλη και ηξεύρη να κάμη χρήσιν των εις τας χείρας της μέσων (...) τουτέστιν η διοίκησις να μην φατριάζη, τα δικαστήρια να ανήκωσιν εις την δικαιοσύνην και μόνον, τα όργανα της εκτελέσεως να είναι επατήδεια και το δυνατόν τέλεια (...), η δικαιοσύνη αντί να απονέμη το δίκαιον, απονέμει την αδικίαν και την ανισότητα, διότι όλα τα βάρη εμπίπτουν εις την τελευταίαν τάξιν του λαού και διότι η δεσπόζουσα φατρία πιέζει παντοιοτρόπως την άλλην. Ως και τα εγκλήματα τα υπ' αυτών πραττόμενα, αποδίδει εις την άλλην. Ο ισχυρός της ημέρας όλα τα διαπράττει ατιμωρητί, ο δε ανίσχυρος όλον αναγκάζεται να υπομένη.

» Η απληστία αυτή ωθεί τους κατοίκους εις το τελευταίον άρκον το της αυτοδικίας και της εκδικήσεως κατά της κοινωνίας, ήτις τοσούτον αδικεί... Η αδυναμία της εξουσίας παρέχει νέα αίτια εις την αύξησιν του κακού. Κακοποιημένοι τινές και μη ευρίσκοντες υπεράσπισιν και ικανοποίησιν υπό της εξουσίας δια της ενεργείας, τον Νόμον (...) καταφεύγουν εις την αυτοδικίαν και ούτω, κακοποιούντες και ούτοι και φοβούμενοι τας συνεπείας επιδίδονται εις τον ληστρικόν βίον... Η ατιμωρησία κατέστησε, δυνάμεθα να είπωμεν, τους πλείστους ληστάς»[185].

Η εφημερίδα «Αιών» σε κύριο άρθρο της κάνοντας λόγο για τα αίτια της ληστείας, γράφει: *«Λέγομεν ότι η ληστεία από το 1833 έχει διπλήν την γέννησιν, το Σύστημα και τα Μεθόρια. Εις το σύστημα περιέχονται, και στρατός, και στρατολογικός νόμος και δημοτικός νόμος και χωροφυλακή και Οροφυλακή και αμνηστεύσεις και χάριτες και οδηγοί και διανομή εθνικής γης και έλλειψις συμπνοίας και τα τοιαύτα· εις τα μεθόρια περιλαμβάνονται και Ευρώπη και Τουρκία και αποτυχίαι...*

» Ως προς το σύστημα (...) εάν δεν διελύετο ο εθνικός στρατός θα έπληθε τότε η Ελλάς από των ληστών; Εάν δ' οι κάτοικοι διετέλουν ευχαρίστως εις την πολιτικήν γραμμήν των Αντιβασιλέων, ηδύνατο ποτέ να διατηρηθή επί πολύ η ληστεία;... Αιτία της ληστείας είναι η μεθόριος που χρειάζεται δέκα έως δέκα πέντε χιλιάδες στρατόν, δια να φρουρηθή λόγω της ακαταλλήλου χαράξεώς της»[186].

Ο αξιωματικός Δ. Κ. Αντωνόπουλος, που διετέλεσε αρχηγός του Επιτελείου της Ανατολικής Ελλάδας κατά το 1867, πρότεινε το εξής σχέδιο για την καταπολέμηση της ληστείας, το οποίο εφαρμοζόμενο στη Φθιώτιδα θα μπορούσε να αποτελέσει το πρότυπο και για τις άλλες παραμεθόριες επαρχίες: Να καταληφθή η παραμεθόρια γραμμή από περισσότερο στρατό, που θα κατανέμεται σε στρατωνίσκους και θα απέχουν μεταξύ τους μία ώρα περίπου και θα επανδρώνεται ο καθένας από 60 άντρες.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Από τη δύναμη των 60 αντρών του κάθε στρατωνίσκου το 1/6 θα περιπολεί και θα ενεδρεύει αριστερά και το άλλο 1/6 δεξιά του γειτονικού στρατωνίσκου θα περιπολεί και θα ενεδρεύει και ούτω καθ' εξής. Έτσι κατ' αυτό τον τρόπο διασταυρωνόμενοι οι περίπολοι και οι ενέδρες θα σχηματισθεί μία αλυσίδα, ένα δίχτυ ασφαλείας, που θα αποθαρρύνει τους ληστές και δε θα εισέρχονται στο Ελληνικό, αλλά και θα ενθαρρύνει τους κατοίκους να καταδιώκουν οι ίδιοι τους ληστές.

Προτείνει επίσης να σχηματισθεί μια δεύτερη γραμμή ανάσχεσης της ληστείας στο ύψος της Βαρυμπώπης (Μακρακώμης), Λαμίας και Γαρδικίου (Πελασγίας), η οποία θα αποτελείται από 20 σταθμούς και 24 τουλάχιστο άντρες ο κάθε σταθμός, που θα περιπολούν και θα ενεδρεύουν και θα προστρέχουν μόλις ακούσουν τουφεκισμούς ή έχουν πληροφορίες για ληστές. Τέλος προτείνει και τρίτη γραμμή ανάσχεσης (αφού βέβαια καλυφθούν οι διαβάσεις του Σπερχειού) στο ύψος της Υπάτης, Αγά (Σπερχειάδας) και Μαυρίλου με 20 σταθμούς και 15 έως 20 άντρες ο κάθε σταθμός. Τα τάγματα θα εδρεύουν στην Υπάτη, στη Λαμία και στη Στυλίδα.

Και καταλήγοντας ο έμπειρος αξιωματικός, γράφει: *«Δια της ειρημένης διατάξεως και ενεργείας της υπηρεσίας πιστεύω εντός βραχέος διαστήματος να εξαλειφθή η στυγερά αύτη μάστιξ της ληστείας εκ της ωραίας επαρχίας της Φθιώτιδος, εάν επί κεφαλής των ουλαμών και των αποσπασμάτων διορισθώσιν άνδρες μη φειδόμενοι κόπων δια τε τας περιπολίας και ενέδρας»*[187].

Το σοφό αυτό σχέδιο για την απαλλαγή των παραμεθορίων περιοχών δεν υιοθετήθηκε από την Κυβέρνηση, κατά τη γνώμη μας, διότι συνεπαγόταν πολλές στρατιωτικές δυνάμεις με μεγάλες δαπάνες που αδυνατούσε να επωμιστεί το Κράτος. Και έτσι το κακό συνεχίστηκε έως το 1881.

Στη συνείδηση του λαού ο ληστής θεωρείται ήρωας[188] και η ληστεία ηρωική πράξη[189]. *«Η δόξα του αρχαίου κλέφτου "του προμάχου της πατρίδος" αντανακλάται αμυδρώς και επί του σημερινού κοινού ληστού, δια τούτο δε και μόνης υφαρπάζεται από του θανάτου»*, γράφει το 1877 ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα Κάρολος Τάκερμαν[190]. Εξάλλου από τον παλιό κλέφτη των προεπαναστατικών χρόνων ο ληστής πήρε ένα μεγάλο μέρος από την ιεραρχία, τους νόμους, τον τρόπο ζωής, τα πολεμικά διδάγματα, τις παραδόσεις και τα έθιμά του. Έτσι ο Έλληνας δεν μπορεί να ξεχωρίσει τον παλιό από το νέο κλέφτη - ληστή[191], αν και υπάρχει μια βασικότατη διαφορά μεταξύ τους, διότι ο κλέφτης ο προεπαναστατικός μάχεται για την ελευθερία, ενώ ο μετεπαναστατικός «κλέφτης» μάχεται εναντίον της κοινωνικής αδικίας[192].

«Το ληστεύειν εθεωρήθη ηρωισμός και μέσον παραγωγής έντιμον»[193] και γι' αυτό η στάση του λαού απέναντι στους ληστές ήταν αμφιθυμική,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φόβος και τρόμος για τις κακουργίες που διέπρατταν αλλά και θαυμασμός για την προκλητική τους στάση απέναντι στην εξουσία. Η αμφιθυμική αυτή στάση έγερνε περισσότερο προς το θαυμασμό και βρήκε την έκφραση της στα ληστρικά τραγούδια που συνέθεσε ο ανώνυμος λαός, για να εξυμνήσει τα κατορθώματα, τα παθήματα και το θάνατο των ληστών[194]. Εξάλλου δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ο λαός που θεωρεί τους ληστές επιγόνους των κλεφτών, δεν τους αποκαλεί ληστές αλλά κλέφτες[195].

Πώς όμως εξηγείται ο θαυμασμός του λαού προς τους ληστές, ενώ διέπρατταν φοβερά εγκλήματα; Πέρα από το κοινό μίσος που ένιωθαν οι ληστές και ο λαός προς την εξουσία, ο θαυμασμός του λαού προς τους ληστές οφείλεται και στο γεγονός ότι οι ληστές στην Ελλάδα είχαν και ορισμένες «ηθικές αρχές», έναν κώδικα συμπεριφοράς και δικαιοσύνης απαράβατο, αποτελούμενο από τέσσερα άρθρα:

1. Να κυνηγούν και να σκοτώνουν όλους εκείνους που τους κατατρέχουν και επιδιώκουν την εξόντωσή τους.

2. Να κόβουν τις μύτες και τα αυτιά αυτών που τους προδίδουν στην εξουσία και να τους αφήνουν να ζουν σημειωμένοι, για να τους βλέπει ο κόσμος και να αποφεύγει την προδοσία.

3. Να παίρνουν χρήματα από όσους έχουν, για να ζουν αυτοί και να βοηθούν και κανέναν φτωχό.

4. Να σκλαβώνουν τους μεγάλους και τους πλουσίους και να ζητούν εξαγορά, και αν δεν τη λάβουν να αποκεφαλίζουν αυτούς και να στέλνουν τα κεφάλια τους στους συγγενείς τους[196].

Αυτή την «ηθική ανωτερότητα» των Ελλήνων ληστών επιβεβαιώνει και εκφράζει και ο Κάρολος Τάκερμαν, γράφοντας: *«Οι περιηγηταί όσοι υπέκυψαν εις τοιούτου είδους περιπετείας (αιχμαλωσίας) ομολογούσι την απέριττον αγαθότητα, αν μη τον σεβασμόν, ην επεδείξατο αυτοίς οι Έλληνες λησταί καθ' όλη αυτήν την αιχμαλωσίαν. Ως προς τούτο και ως προς τινά άλλα ο Έλλην ληστής δέον να μη τίθεται εις την αυτήν κατηγορίαν μετά των εις την Νότιον Ιταλίαν, Σικελίαν, Ισπανίαν και Ουγγαρίαν ληστών»*[197].

Οι ληστές παρ' όλη την τραχύτητα και την αγριότητα που τους χαρακτήριζε είχαν και μερικές κοινωνικές ευαισθησίες, που εκδηλώνονται με την ενίσχυση ορφανών, την προικοδότηση ορφανών κοριτσιών, το χτίσιμο εκκλησιών, την ανακαίνιση μοναστηριών, τη βάφτιση παιδιών κ.ά.[198]

Μετά την παρένθεση που ανοίξαμε, είναι καιρός να επανέλθουμε πάλι στα αίτια της ληστείας. Ο τρόπος της στράτευσης που γινόταν με το σύστημα της κλήρωσης των στρατευσίμων από τους καταλόγους που κατάρτιζαν οι Δήμαρχοι και οι νοθείες που γίνονταν κατά την κλήρωση μεταξύ των υποψηφίων στρατιωτών και οι σχετικές μεροληψίες οδήγη-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

σαν μερικούς στη ληστεία για να αποφύγουν τη στράτευση[199].

Ακόμα οικογενειακές διαμάχες, ανθρωποκτονίες, προερχόμενες από διαμάχες ή και από μέθη, αποφυγή φυλάκισης εξαιτίας της διάπραξης κάποιου εγκλήματος, η δίψα για την απόκτηση «χρυσίου» και η επιθυμία για την απόκτηση περιουσίας είναι μερικές από τις αιτίες που έκαναν κάποιους, ακόμα και φιλήσυχους, να βγουν στο κλαρί και να κηρύξουν πόλεμο κατά της εξουσίας.[200]

Τέλος η καταφυγή των διωκομένων ληστών από το Ελληνικό στο Τουρκικό και η υπόθαλψή τους από τους δερβεναγάδες της ελληνοτουρκικής παραμεθορίου[201], η λήψη καταδιωκτικών μέτρων κατά των ληστών από τις Ελληνικές Κυβερνήσεις και όχι η λήψη κοινωνικών και οικονομικών μέτρων που θα περιόριζαν τη ληστεία[202] και ακόμα οι τεταμένες σχέσεις με την Τουρκία, τα αλυτρωτικά κινήματα των υποδούλων Ελλήνων, η σύγκρουση ενός παραδοσιακού κόσμου με το εθνικό ελληνικό Κράτος, το οποίο αλλοίωνε τις παραδοσιακές οικονομικές και κοινωνικές δομές[203] και η στήριξη και η τροφοδοσία που έβρισκαν οι ληστές από τους διάφορους βλαχοποιμένες που μετακινούνταν από τους κάμπους στα βουνά και τανάπαλιν, όλα αυτά, συμπληρώνουν τον κατάλογο των αιτιών που οδηγούσαν πολύ κόσμο στη ληστεία[204].

Ειδικότερα για την επαρχία της Φθιώτιδας, πέρα από τα παραπάνω αίτια που αναφέραμε για την ύπαρξη και διαιώνιση της ληστείας υπήρχαν και ειδικότερα αίτια που ανατροφοδοτούσαν το πρόβλημα της ληστείας στην περιοχή αυτή, που χαρακτηριζόταν ως η εστία της ληστείας[205]. Η επαρχία της Φθιώτιδας δεν ήταν απλώς μία από τις παραμεθόριες επαρχίες, αλλά η επαρχία που είχε εκτεταμένα σύνορα μεταξύ των δύο επικρατειών, που άρχιζαν από τον Παγασητικό Κόλπο στο χωριό Μιντσέλα (Αμαλιάπουλη) και έφταναν ως του Ζαχαράκη, μια απόσταση πάνω από 150 χιλιόμετρα[206], και ήταν δύσκολη η φρούρηση των συνόρων λόγω του ορεινού και δασώδους εδάφους της που απαιτούνταν πολλές χιλιάδες στρατιωτών, τις οποίες δεν μπορούσε να διαθέσει η μικρή τότε Ελλάδα[207]. Σχετικά γράφει ο Παύλος Καλλιγάς: *«Πολλά συνετέλεσαν ώστε η επαρχία της Φθιώτιδος να μαστίζηται σταθερώς υπό της ληστείας, προπάντων όμως το δυσφύλακτον των ορίων, τα οποία δεν εστηρίχθησαν εις υψηλά και δύσβατα όρη»*[208].

Και δεν ήταν μόνο η εκτεταμένη και η ορεινή δασώδης οροθετική γραμμή της Φθιώτιδας που δυσκόλευαν την καταπολέμηση της ληστείας, ήταν και το ληστρικό καθεστώς που επικρατούσε στην παραμεθόριο. Οι ληστές που κινούνταν κατά μήκος της τουρκικής μεθορίου εισέρχονταν στο Ελληνικό και διέπρατταν διάφορες ληστοπραξίες. Καταδιωκόμενοι από τα ελληνικά μεταβατικά αποσπάσματα κατέφυγαν στο Τουρκικό, όπου στην κυριολεξία είχαν το άσυλό τους. Οι Τουρκαλβανοί δερβενα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γάδες όχι μόνο δεν τους καταδίωκαν, αλλά αντίθετα τους περιέθαλπαν και, πολλές φορές, τους κατέτασσαν στα στρατιωτικά τους σώματα, διαμοιράζοντας τη ληστρική τους λεία μεταξύ τους[209].

Λόγω των ληστρικών επιδρομών η επαρχία της Φθιώτιδας ήταν πάντοτε σχεδόν ανάστατη, υποφέροντας τόσο από τους ληστές όσο και από τη συμπεριφορά των μεταβατικών αποσπασμάτων, που κατατυραννούσαν και ζημίωναν τους κατοίκους με τα καταλύματα και την τροφοδοσία τους. Η εφημερίδα «Αιών», παίρνοντας αφορμή από τα θλιβερά γεγονότα της Γλύφας το 1852, γράφει: *«Από το 1844, ότε το σύστημα διαφθοράς διέπει την τύχην της Ελλάδος η Φθιώτις υπήρξεν το θέατρον των τρομερωτέρων παρανομιών της εξουσίας και των ωμοτέρων πράξεων των ληστών...»*[210].

Ύστερα από όσα αναφέραμε παραπάνω, μπορούμε να επισημάνουμε τα αίτια που οδήγησαν πολλούς ανθρώπους στη ληστεία με όλα τα αρνητικά αποτελέσματά της. Σαν πρωταρχικό αίτιο θεωρούμε τον ακούσιο ή εκούσιο αποκλεισμό των αγωνιστών του 1821 από το σχηματισμό του τακτικού στρατού με τη δημιουργία των ταγμάτων πρώτα από τον Ι. Καποδίστρια το 1830 και κατόπιν από την Αντιβασιλεία το 1833. Όσοι αποκλείστηκαν, πήραν το δρόμο για τα γνωστά τους κλέφτικα λημέρια και άρχισαν τις ληστείες, για να επιβιώσουν. Στην έξαρση και στη διαιώνιση του ληστρικού φαινομένου που καταδυνάστευε τη χώρα, έρχονται, με την πάροδο του χρόνου, να προστεθούν και άλλα δευτερογενή αίτια:

Η ακαταλληλότητα και η αδυναμία φρούρησης των ελληνοτουρκικών συνόρων λόγω της βατότητας και της δασώδους οροθετικής γραμμής, που απαιτούσε πολλές στρατιωτικές δυνάμεις (10000 με 15000 άντρες), τις οποίες αδυνατούσε να διαθέσει το μικρό και νεοσύστατο ελληνικό Κράτος.

Η αδυναμία φρούρησης της μεθορίου από την Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο και την έξοδο των ληστοσυμμοριών από το Τουρκικό στο Ελληνικό και το αντίθετο, με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται η ληστεία.

Κατά την είσοδο ή την έξοδο των ληστοσυμμοριών στις δύο γειτονικές Επικράτειες οι ληστές υποθάλποντα τόσο στο Τουρκικό από τους Τουρκαλβανούς ή Τούρκους δερβεναγάδες, είτε με την ανοχή της τουρκικής Κυβέρνησης για να εξασθενίζει την Ελλάδα, είτε με την προστασία των δερβεναγάδων με τους οποίους διαμοίραζαν οι διάφορες λυστοσυμμορίες τα λάφυρά τους, όσο όμως και στο Ελληνικό όχι μόνο από τους βλαχοποιμένες και τους κατοίκους της υπαίθρου που εξαναγκάζονταν να τους υποθάλπουν, αλλά και από τους «τρανούς» που τους προστάτευαν δια ίδιο όφελος και για να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους.

Οι τεταμένες σχέσεις με την Τουρκία και τα διάφορα επαναστατικά κινήματα των αλυτρώτων αδελφών μας στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

τη Μακεδονία εξέτρεφαν τη ληστεία, γιατί πολλοί ληστές λαμβάνοντας μέρος στα επαναστατικά αυτά κινήματα έπαιρναν χάρη και αμνηστεύονταν για την προσφορά τους.

Η μη εφαρμογή των νόμων και η μεροληπτική εφαρμογή τους υπέρ των ισχυρών και η αυστηρότητά τους έναντι των φτωχών και των αδυνάτων, οδηγούσε πολλούς στο κλαρί και στη διεκδίκηση του δίκιου τους από τους ίδιους και όχι από τη δικαιοσύνη.

Οι ληστές, κατά κανόνα, τιμωρούσαν και ζητούσαν λύτρα από τους πλούσιους, τους δανειστές και τους καταπιεστές του λαού, δηλαδή από τους έχοντες, και όχι από το φτωχό λαό. Τιμωρούσαν φτωχούς ανθρώπους μόνον σε περιπτώσεις αντεκδίκησης και προδοσίας. Έτσι η εικόνα του ληστή εξιδανικεύεται στη συνείδηση του λαού και ο ληστής ηρωοποιείται και αποτελεί πρότυπο προς μίμηση για τα ζωηρά και ανήσυχα άτομα.

Ο ληστής λοιπόν έχει κάτι από την αίγλη των κλεφτών του 1821 και ο λαός τους θαυμάζει και τους εξυμνεί με τα ληστρικά τραγούδια, που έχουν την ίδια τεχνοτροπία και την ίδια μουσική απόδοση με τους άμεσους προγόνους τους τα κλέφτικα τραγούδια. Αυτή τη δόξα ζήλεψαν πολλοί ληστές και αρχιληστές και πήραν το δρόμο του ληστρικού βίου.

Στη συνείδηση του λαού οι ληστές δεν ήταν μόνο ήρωες αλλά και, κατά κάποιο τρόπο, και κοινωνικοί συμπαραστάτες· ενίσχυαν ορφανά, προικοδοτούσαν φτωχά κορίτσια, έχτιζαν εκκλησίες και ανακαίνιζαν μοναστήρια, πράξεις που εξευγένιζαν τις ληστοπραξίες και τα εγκλήματά τους και τύγχαναν της επιδοκιμασίας του λαού, και γι' αυτό τους απέκρυπτε, τους τροφοδοτούσε και τους φύλαγε από τα μεταβατικά αποσπάσματα.

Η αποφυγή της στράτευσης και ο τρόπος της κλήρωσης των στρατευσίμων, που γινόταν από τους Δημάχους των Δήμων με διαδικασίες διαβλητές και προσωποληπτικές, ανάγκαζαν μερικούς να γίνουν φυγόστρατοι και στο τέλος να ζητήσουν καταφύγιο στη ληστεία.

Η δίψα για απόκτηση «χρυσίου» και περιουσίας εξαιτίας της φτώχειας που επικρατούσε τότε, ωθούσε άλλους στην αποστασία και στην καταφυγή τους στο ληστρικό βίο.

Η λήψη καταδιωκτικών και όχι κοινωνικών μέτρων, όπως η αποκατάσταση των ακτημόνων και των φτωχών με τη διανομή σ' αυτούς των εθνικών γαιών, ήταν μια άλλη σοβαρή αιτία για την παράταση της ληστείας.

Η κακή συμπεριφορά των μεταβατικών καταδιωκτικών αποσπασμάτων προς τους κατοίκους της υπαίθρου με τους ξυλισμούς, τους βασανισμούς με ζεστό λάδι και βούτυρο στις μασχάλες τους, με τα ανέξοδα καταλύματά τους και την τροφοδοσία τους εις βάρος των χωρικών και γενικά οι αυθαιρεσίες και οι καταπιέσεις τους προς τους κατοίκους της

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

υπαίθρου για την απόσπαση πληροφοριών σχετικά με τους ληστές και άλλες φορές για προσωπική τους αργυρολογία προκαλούσαν την αγανάκτηση και την οργή των κατοίκων, και κατέφυγαν στη ληστεία, στον ελεύθερο αέρα, για να εκδικηθούν την εξουσία και τους βασανιστές τους.

Τέλος το γεγονός ότι ο ληστής είναι το ηρωικό ίνδαλμα των αγροτικών μαζών και ότι η ληστεία είναι ένδειξη ηρωισμού και παλικαρισμού, σαγήνευε τη φαντασία και την ψυχή πολλών φιλόδοξων και ζωηρών νέων, που έβλεπαν να πραγματοποιείται το όνειρο τους, φορώντας τη λερωμένη φουστανέλα, τη βαριά κάπα και τα όπλα του ληστή και του ληστάρχου.

Ειδικότερα για την επαρχία της Φθιώτιδας εκτός από τους παραπάνω λόγους που αναφέραμε για τα αίτια της ληστείας, η Φθιώτιδα είχε το θλιβερό προνόμιο να είναι όχι μόνο μια παραμεθόρια περιοχή, αλλά μια παραμεθόρια επαρχία με εκτεταμένα σύνορα που άρχιζαν από τον Παγασητικό Κόλπο και έφταναν ως τις υπώρειες του Τυμφρηστού, μια οριογραμμή πάνω από 150 χιλιόμετρα με πολλά δάση και πολλές διόδους που διευκόλυναν, ανάλογα με τις περιστάσεις, να εισέρχονται και να εξέρχονται οι διάφορες ληστοσυμμορίες. Αν στη μεγάλη έκταση της οριογραμμής με τις πολλές διόδους προσθέσουμε και την ανεπάρκεια των καταδιωκτικών δυνάμεων, τότε αντιλαμβανόμαστε τους λόγους για τους οποίους η ακριτική τότε Φθιώτιδα ήταν η κατεξοχήν ληστόπληκτη επαρχία της Ελλάδας.

Υποσημειώσεις:

1. Ιω. Βορτσέλα, Φθιώτις, Αθήνα 1907, σ. 455. Με το δ/γμα 12/6(18)/4/1833 της Αντιβασιλείας ιδρύθηκαν 10 Νομοί, μεταξύ των οποίων και ο Νομός της Φωκίδας και Λοκρίδας με πρωτεύουσα τα Σάλωνα (Άμφισσα) και επαρχίες: επαρχία Φθιώτιδας αποτελούμενη από τις πρώην επαρχίες Ζητουνίου και Πατρατζικίου με πρωτεύουσα το Ζητούνι, επαρχία Λοκρίδας προερχόμενη από τις πρώην επαρχίες Ταλαντίου, Βουδουνίτσας με πρωτεύουσα το Ταλάντιον (Αταλάντη), επαρχία Δωρίδας προερχόμενη από τις επαρχίες Λοιδωρικίου και Μαλανδρίνου με πρωτεύουσα το Λοιδωρίκι, και επαρχία Παρνασσίδας αποτελούμενη από τις επαρχίες Σαλώνων και Γαλαξιδίου με πρωτεύουσα τα Σάλωνα (Άμφισσα). Με το δ/γμα 28/21-6-1836 καταργήθηκαν οι Νομαρχίες και οι επαρχίες και δημιουργήθηκαν 30 διοικήσεις και 18 υποδιοικήσεις. Ο Νομός μας αποτέλεσε τη διοίκηση της Φθιώτιδας, περιλαμβάνοντας τις επαρχίες της Φθιώτιδας και της Λοκρίδας με έδρα τη Λαμία. Τώρα η Λαμία επανέκτησε το αρχαίο όνομά της εγκαταλείποντας το όνομα Ζητούνι. Το 1845 με το δ/γμα 32/8-12-1845 καταργήθηκαν οι διοικήσεις και επανήλθε το σύστημα των Νομών, οπότε ιδρύθηκε ο Νομός Φθιώτιδας και Φωκίδας, που περιλάμβανε τις επαρχίες Φθιώτιδας, Λοκρίδας, Παρνασσίδας και Δωρίδας. Αυτή ήταν η διοικητική διαίρεση της χώρας ως το 1881 που θα μας απασχολήσει στην εισήγηση μας (Παναγιώτης Ι. Τσιώνης, Ο Νομός Φθιώτιδος, Αθήνα 1983, σσ. 116 – 117).

2. Απόστολ. Ε. Βακαλόπουλου, Τα Ελληνικά στρατεύματα του 1821, β' έκδ. Θεσ/νίκη 1970, σ. 264.

3. Υπουργείον Στρατιωτικών, Ιστορικόν Υπόμνημα, Αθήνα 1904, σ. 34.

4. Φρειδ.Τιρς, Η Ελλάδα του Καποδίστρια (Μετάφραση Α. Σπήλιου, εισαγωγή, επιμέλεια, σχόλια Τάσου Βουρνά), Λειψία 1833, τ. Β', σ. 9.

5. Υπουργείον Στρατιωτικών, ό.π., σ. 35.

6. Ν. Κασομούλη, Ημερολόγιον (Επιμέλεια, σχόλια, εισαγωγή Εμμ. Πρωτοψάλτη),

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Αθήνα 1968, σσ.15 κ.ε.

7. Σπ. Μαρκεζίνη, Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, τ. Β', Αθήνα 1966, σ. 122.

8 Ν. Κασομούλη, Απομνημονεύματα της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821 – 1833 (Πρόλογος Εμμ. Πρωτοψάλτη, εισαγωγή, σχόλια Γιάννη Βλαχογιάννη), τ. Γ', σσ. 617 – 618.

9. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, Αθήνα 1983, σ. 29.

10. Θωμά Γ. Καλοδήμου, Η ληστεία στη Φθιώτιδα, ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ, τ. 108ο (1978), σ. 15/175.

11. Ό.π., σ. 16/176. Του ιδίου, Η Φθιώτιδα κατά τη χάραξη των Ελληνικών συνόρων στα 1832, Πνευματική Ρούμελη, τ. 10ο (1981), σ. 40.

12. Ο Thomas Gordon από τη Σκωτία, υπήρξε φιλέλληνας και έλαβε μέρος στην Επανάσταση του 1821. Μετά την Επανάσταση επέστρεψε στην Αγγλία και γύρισε πάλι στην Ελλάδα το 1835 και ανέλαβε την εξόντωση της ληστείας. (Ν. Κασομούλη, Ημερολόγιον, ό.π., σ. 57).

13. Γ. Φίλνεϋ, Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως (Επιμέλεια, εισαγωγή, σχόλια Τάσου Βουρνά), τ. Β', σσ. 322 κ.ε.

14. Εφημ., Αθηνά, φ. 253/26-6-1835.

15. Οθώνειον Αρχείον, Υπουργείον Εσωτερικών, Φ. 162/1835

16. Ό.π., Φ. 162, 10 Οκτωβρ. 1835.

17. Γ. Φίνλεϋ, ό.π., σσ. 324 κ.ε.

18. Ο Θεσσαλός Δρόσος Μανσόλας (1779 – 1860), σπουδασμένος στην Ευρώπη, διαδραμάτισε σπουδαίο πολιτικό ρόλο, τόσο κατά την Επανάσταση όσο και αργότερα. Διατέλεσε πληρεξούσιος της επαρχίας Ζητουνίου, γερουσιαστής, υπουργός Εσωτερικών Οικονομικών, Εξωτερικών και Εκκλησιαστικών και είχε κτήματα και σπίτι στην Αγία Μαρίνα.

19. Γ. Φίλνεϋ, ό.π., σ. 327.

20. Εφημ. Αθηνά, φ. 227 / 28 Σεπτεμβρίου 1835.

21. Ο.π., φ. 296 / 11 Δεκεμβρίου 1835.

22. Δ. Απέργης – Κ. Εμμανουήλ, Νέα Γενική Ιστορία των Ελλήνων, Αθήνα 1972, τ. ΙΑ', σ. 113.

23. Ό.π., σ. 112.

24. Ο Χριστόδουλος Χατζηπετρος από το χωριό Βερτενίκο του Ασπροποτάμου έλαβε μέρος στην Επανάσταση του 1821. Προήχθηκε στο βαθμό του στρατηγού, διατέλεσε αρχηγός των επαναστατών που εισήλθαν στη Θεσσαλία το 1854 και διακρίθηκε κατά τις συγκρούσεις με τους Τούρκους στη Θεσσαλία.

25. Εφημ. Αθηνά, φ. 330/25 Απριλίου 1836.

26. Δ. Απέργης – Κ. Εμμανουήλ, ό.π., σ. 113.

27. Ο Βάσσος Μαυροβουνιώτης (1795 – 1847) καταγόταν από το Μαυροβούνιο της Σερβίας και έλαβε μέρος κατά την Επανάσταση σε διάφορες μάχες κατά των Τούρκων στην Εύβοια, στο Μοριά και στη Στερεά Ελλάδα. Κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Οθωνα πήρε το βαθμό του συνταγματάρχη και του ανατέθηκε η καταδίωξη της ληστείας. Περισσότερα Βλ., Χρ. Στασινόπουλου, Λεξικό της Επαναστάσεως του 1821, τ. Γ', σσ. 56 κ.ε. εκδόσεις Δεδεμάδη.

28. Ο Ιμίν πασάς είναι γιος του Κιουταχή πασά, που διαδέχτηκε τον πατέρα του μετά το θάνατο του το 1834 και έγινε πασάς της Θεσσαλίας. Η απάτη και ο δόλος χαρακτηρίζουν όλες τις ενέργειές του. Το 1836 προσπάθησε να εξοντώσει με δόλο όλους τους Κλεφταρματολούς της Θεσσαλίας, αλλά δεν τα κατάφερε. (Περισσότερα Βλ. Χριστόφ. Περραιβού, Ελληνική Επανάστασις, τ. Α', Αθήναι 1956, σσ. 74 κ.ε.).

29. Ν. Κασομούλη, Ημερολόγιον, Επιμέλεια, εισαγωγή, σχόλια Εμμ. Πρωτοψάλ – Αθήνα 1968, σσ. 130 – 131.

30. Εφημ. Κυβερνήσεως, 64/10 (22) Νοεμβρίου 1836.

31. Ο Ιωάννης Κλίμακας (1794 – 1877) καταγόταν από τη Θήβα και υπηρέτησε ως μπουλουξής υπό τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, τον Ιωάννη Νοταρά και το Βάσσο Μαυροβουνιώτη. Αποστρατεύτηκε με το βαθμό του υποστρατήγου. (Ν. Κασομούλη, Ημερολόγιον, ό.π., σσ. 43 κ.ε.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

32. Ο Δήμος Λιούλος (1799 – 1867) καταγόταν από τη Χορμόβα και έλαβε μέρος στην Επανάσταση του 1821, ό.π., σ. 73.
33. Εφημ. Αθηνά, φ. 518/23 Μαρτίου 1838.
34. Ό.π., φ. 516/16 Μαρτίου 1838.
35. Ό.π., φ. 524/20 Απριλίου 1838.
36. Οθώνειον Αρχείον, Φ 164/12(26) Μαΐου 1838.
37. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 37/6(18) Μαΐου 1838.
38. Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 1840, τ. Α', σ. 506;
39. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 1/8(20) Ιανουαρίου 1840.
40. Εφημ. Αιών, φ. 335/4 Μαρτίου 1842.
41. Εφημ. Αιών, φ. 489/1 Δεκεμβρίου 1843.
42. Ό.π., φ. 493/15 Δεκεμβρίου 1843.
43. Ό.π., φ. 576/11 Νοεμβρίου 1844.
44. Ό.π., φ. 653/5 Σεπτεμβρίου 1845.
45. Ο Θοδωράκης Γρίβας (1797 – 1862) από την Πρέβεζα είχε υπηρετήσει στα Γιάννενα τον Αλή πασά (1744 – 1822) και κατά την Επανάσταση είχε λάβει μέρος σε διάφορες μάχες, αλλά γενικά η διαγωγή του δεν υπήρξε καλή, γι' αυτό θεωρείται «ο πιο άστατος και ο πιο ανέντιμος του μεγάλου Αγώνα» Περισ. Βλ., Χρ. Στασινόπουλου, Λεξικό της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821, τ. Α', εκδ. Δεδεμάκη, σσ. 435 κ.ε.
46. Ο Νικόλαος Κριεζώτης (1785 – 1853) έλαβε και αυτός μέρος στο μεγάλο Αγώνα. Γεννήθηκε στην Καρυστία της Εύβοιας και πέθανε αυτοεξόριστος στην Προύσσα της Μ. Ασίας, ό.π., τ. Β', σσ. 402 κ.ε.
47. Ο Ιωάννης Φαρμάκης από τα Κράβαρα της Ναυπακτίας έλαβε μέρος στην Επανάσταση στη Δυτική Ελλάδα και πέθανε ως συνταγματάρχης το 1855.
48. Ο Γιάννης Μακρυγιάννης (1797 – 1864) από τη Δωρίδα έλαβε ενεργό μέρος στην Επανάσταση όσο και αργότερα κατά τον ελεύθερο εθνικό βίο, πρωτοστατώντας σε διάφορους κοινωνικούς, εθνικούς και συνταγματικούς αγώνες και μας άφησε τα περίφημα «Απομνημονεύματά» του. Ό.π., τ. Γ', σσ. 21 κ.εξ.
49. Ο Α. Βοζαΐτης αναδείχτηκε ως αξιωματικός κατά τον ελεύθερο εθνικό μας βίο.
50. Ο Ιωάννης Μαμούρης (1797 – 1867) κατάγεται από την Παρνασίδα, έλαβε μέρος σε διάφορους αγώνες κατά την Επανάσταση και αποστρατεύτηκε με το βαθμό του αντιστρατηγου. Ό.π., τ. Γ', σσ. 33 κ.ε.
51. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, Αθήνα 1983, β' έκδο., σσ. 33 κ.ε.
52. Ο Παπακώστας Τζαμάλας (1815 – 1885) καταγόταν και αυτός από την Παρνασίδα και ήταν παπάς. Πήρε μέρος στην Επανάσταση και αργότερα έφτασε ως το βαθμό του συνταγματάρχη. Ό.π., τ. Γ', σσ. 327 κ.ε.
53. Ο Γιάννης Βελέντζας από τον Αλμυρό της Θεσσαλίας πολέμησε εναντίον του Ιμπραήμ στο Νιόκαστρο αλλά και σε άλλες μάχες. Πέθανε το 1852 στον πύργο που είχε φκιάσει στο χωριό Φτελιά της Φθιώτιδας. Ό.π., τ. Α', σ. 237.
54. Ο Ευάγγελος Κοντογιάννης (1800 – 1875), γιος του κλεφταρματολού της Υπάτης Μήτσου Κοντογιάννη έλαβε μέρος σε διάφορες μάχες του Αγώνα μαζί ή χωριστά από τον πατέρα του. Ό.π., τ. Β', σ. 325.
55. Ο Δημήτριος Ταρκαζίκης παλιός λήσταρχος και τώρα καπετάνιος.
56. Ο Αθανάσιος Μπαλατσός αναφέρεται κατά τον ελεύθερο εθνικό μας βίο.
57. Εφημ. Αθηνά, φ. 1484/28 Μαρτίου 1848.
58. Ο Γ. Περρωτής παρουσιάζεται μετά την Επανάσταση του 1821.
59. Γόνος της γνωστής οικογένειας των Ρέντηδων στην Κορινθία.
60. Ο Γεώργιος Λύκος ή Χελιώτης έλαβε μέρος στην Επανάσταση και πολέμησε κατά των Τούρκων στο Μοριά και στη Ρούμελη, ό.π., τ. Β', σσ. 551 κ.ε.
61. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, ό.π., σ. 90.
62. Εφημ. Αιών, φ. 810/13 Σεπτεμβρίου 1847.
63. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, ό., σσ. 69 – 70.
64. Ό.π., σσ. 113 – 114. Ο Γαρδικιώτης Γρίβας (; - 1855), αδερφός του Θοδωράκη Γρίβα, δεν έμοιαζε στη συμπεριφορά του με τον αδερφό του, έλαβε μέρος στην Επανάσταση στο Μοριά και στη Ρούμελη και διατέλεσε υπασπιστής του βασιλιά Όθωνα, ό.π.,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Χρ. Στασινόπουλου, Τ. Β', σσ. 434 κ.ε.
65. Εφημ. Αιών, φ. 865/25 Απριλίου 1848.
66. Ό.π., φ. 866/28 Απριλίου 1848.
67. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, ό.π., σσ. 113 – 114.
68. Εφημ. Αιών, φ. 870/12 Μαΐου 1848.
69. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, ό.π., σ. 117.
70. Δημητρίου Αινιάνος, Απαντα. Απομνημονεύματα Καραϊσκάκη και άλλων αγωνιστών, Επιμέλεια Γεωργίου Βαλέτα, Αθήνα 1962, σσ. 96 κ.ε.
71. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, ό.π., σσ. 118 – 119.
72. Ό.π., σ. 73.
73. Εφημ. Αιών, φ. 872/19 Μαΐου 1848. Πρβλ. Σπύρου Λ. Μπρέκη, Το 1848 στην Ελλάδα, Αθήνα 1984, σσ. 153 κ.ε.
74. Τάσου Βουρνά, Το Ελληνικό 1848, ό.π., σ. 89.
75. Εφημ. Αιών, φ. 904/9 Σεπτεμβρίου 1848.
76. Ό.π., φ. 1021/28 Μαρτίου 1850.
77. Σπύρου Λ. Μπρέκη, ό.π., σ. 155.
78. Εφημ. Αιών, φ. 1146/23 Μαρτίου 1851.
79. Οθώνειον Αρχείον, Φ 171/..... 1850.
80 Εφημ. Αιών, φ. 1295/24 Σεπτεμβρίου 1852.
81. Γιάννη Κολιόπουλου, Ληστές, Αθήνα 1979, σ. 60.
82. Πρακτικά της Βουλής, τ. Β', 19 Σεπτεμβρίου 1852, σσ. 551 κ.ε.
83. Ό.π., σ. 552.
84. Εφημ. Αιών, φ. 1295/24 Σεπτεμβρίου 1852.
85. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 60.
86. Εφημ. Αθηνά, φ. 1911, 23 Σεπτεμβρίου 1852.
87. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 60.
88. Εφημ. Αθηνά, φ. 1911/23 Σεπτεμβρίου 1852.
89. Εφημ. Αιών, φ. 1295/24 Σεπτεμβρίου 1852.
90. Εφημ. Αθηνά, φ. 1911/23 Σεπτεμβρίου 1852.
91. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 61.
92. Εφημ. Αιών, φ. 1295/24 Σεπτεμβρίου 1852.
93. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σσ. 59 κ.ε., Εφημ. Αιών, φ. 1295/24 Σεπτεμβρίου 1852 και εφημ. Αθηνά, φ. 1911/23 Σεπτεμβρίου 1852.
94. Εφημ. Αθηνά, φ. 1911/23 Σεπτεμβρίου 1852.
95. Πρακτικά της Βουλής, ό.π., σ. 552, 24 Σεπτεμβρίου 1852.
96. Για τα επαναστατικά κινήματα κατά την έναρξη του Κριμαϊκού Πολέμου και για το ρόλο της Λαμίας Βλ. Δημητρίου Γ. Κουτρούμπα. Η Επανάστασις του 1854 και εν Θεσσαλία, ιδία, επιχειρήσεις, Αθήνα, 1976, σσ. 60 κ.ε.
97. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 93.
98. Εφημ. Αιών, φ. 1453/21 Απριλίου 1854.
99. Ό.π., φ. 1455/28 Απριλίου 1854.
100. ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ', σ. 165.
101. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 94.
102. Εφημ. Αθηνά, φ. 2354/22 Δεκεμβρίου 1855.
103. Αιμίλιος Αθηναίος, Ιστορία των ληστών, τ. Β', Αθήνα 1904, σ. 1140.
104. Εφημ. Αθηνά, φ. 2258/11 Μαΐου 1855.
105. Ό.π., φ. 22235/16 Μαρτίου 1855.
106. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 1/21 Απριλίου 1856.
107. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Νόμος ΤΔΑ', 3/15 Ιουνίου 1856.
108. Οθώνειον Αρχείον, Φ 174, 25 Ιανουαρίου 1857.
109. Μάλλον πρόκειται για τον αρχιληστή Κίτσο Νιβίτσα που έδρασε στην Αττική κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.
110. Εφημ. Αιών, φ. 1516/22 Απριλίου 1857.
111. Ο Χρήστος Νταβέλης και ο Γεώργιος Ντρέλλας ήταν λήσταρχοι που έδρασαν στη δεκαετία του 1850 στη Στερεά Ελλάδα. Ο Νταβέλης σκοτώθηκε στη μάχη στο Ζεμενό

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μεταξύ Αράχοβας και Διστόμου στις 12 Ιουλίου 1856 από το καταδιωκτικό απόσπασμα του υπολοχαγού Ιωάννη Μέγα.

112. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 144/24 Ιανουαρίου 1859.

113. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 135/22 Νοεμβρίου 1858.

114. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σσ. 142 κ. εξ. και 146 κ.ε.

115. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 135/22 Νοεμβρίου 1858.

116. Εφημ. Φωνή των Μεθορίων, φ. 21/4 Ιουνίου 1860.

117. Ό.π., φ. 29/6 Αυγούστου 1860.

118. Εφημ. Φωνή της Όθρυος, φ. 226/10 Σεπτεμβρίου 1860.

119. Ό.π., φ. 225/3 Σεπτεμβρίου 1860.

120. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 148, Εφημ. Φωνή των Μεθορίων, φ. 68/29 Απριλίου 1861;

121. Αρχείον Γ. Βλαχογιάννη Α', Φ 178/21 Αυγούστου 1863.

122. Εφημ. Παλιγγενεσία, φ. 626/8 Απριλίου 1865.

123. Ό.π., φ. 731/31 Αυγούστου 1865.

124. Αρχείον Γ. Βλαχογιάννη Α', Φ 178/23 Μαρτίου 1865.

125. Ό.π., Φ 178, 183 16186/11 Ιουνίου 1866.

126. Εφημερίς της Κυβερνήσεως 18/10 (22) Ιανουαρίου 1866, Ν. ΡΜΗ'. Το άρθρο 6 της προηγούμενης συνθήκης είχε ως εξής: *«Οι λειποτάκται (sic) του στρατού θατέρας των δύο Επικρατειών, παρουσιαζόμενοι ή καταφεύγοντες εις την άλλην, εν ουδεμία περιπτώσει θέλουσι γίνει δεκτοί. Εξ εναντίας, θέλουσιν υποχρεωθή να εγκαταλείψωσι την χώραν και θέλουσιν ειδοποιηθή, ότι, εάν ποτέ ανακαλυφθώσι κατοικούντες κρυφίως εν εκείνη των δύο Επικρατειών, εξ ης ήθελεν αποσπασθή, θέλουσι συλληφθή και αποδοθή».*

127. Εφημ. Αιών, φ. 2272/4 Σεπτεμβρίου 1867.

128. Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής, 25 Οκτωβρίου 1867, σσ. 135 κ.ε.

129. Δήμαρχος Λαμιέων κατά την εποχή αυτή ήταν ο Δ. Παπαβασιλείου, που εξελέγη κατά το χρονικό διάστημα 1866 – 1870. Βλ., Χρήστου Ν. Καραγεωργίου, Παλαιά Λαμιώτικα Έγγραφα, Λαμία 1961, σ. 13.

130. Ιστορικόν Αρχείον Λαμίας, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Λαμιέων του έτους 1867.

131. Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής, 25 Οκτωβρίου 1857, σσ. 135 κ.ε.

132. Εφημ. Εύριπος, φ. 118/21 Οκτωβρίου 1867.

133. Περισσότερα Βλ. Τάσου Βουρνά, Η σφαγή στο Δήλεσι, έκδ. Φυτράκη, σσ. 14 κ.ε.

134. Πρβλ. Γαρδικιώτικα Χρονικά (1977), τ. 8ο, σσ. 11.

135. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 240.

136. Εφημ. Εύριπος, φ. 212/9 Αυγούστου 1869.

137. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 240.

138. Εφημ. Εύριπος, φ. 212/9 Αυγούστου 1869.

139. Γαρδικιώτικα Χρονικά, ό.π., σ. 10.

140. Εφημ. Εύριπος / 212 / 9 Αυγούστου 1869.

141. Γαρδικιώτικα Χρονικά, ό.π., σσ. 10 κ.ε.

142. Ό.π., σ. 12.

143. Εφημ. Εύριπος, 212/9 Αυγούστου 1869.

144. Γαρδικιώτικα Χρονικά, ό.π., σ. 12, Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 240.

145. Επαναλαμβάνω το κείμενο αυτό εδώ, για να απολαύσει ο αναγνώστης ολοκληρωμένη την αγόρευση του Ι. Τσιριμώκου στη Βουλή.

146. Εφημ. Εύριπος, φ. 212/9 Αυγούστου 1869.

147. Δεν πρόκειται για τον αρχιληστή Βασίλη Καλαμπαλίκη που σκοτώθηκε στο χωριό Ζαχαρά στον Ελικώνα το 1858 αλλά για άλλον νεότερο ληστή.

148. Εφημ. Αιών, φ. 2606/1 Οκτωβρίου 1870.

149. Ο Χουσνή πασάς καταδίωξε και εξαφάνισε τη ληστεία το 1855 στο Τουρκικό με τα μέτρα που έλαβε εναντίον αυτής.

150. Αρχείον Π. Βακάλογλου Κ. 24 000520/26 Αυγούστου 1870.

151. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 740/27 Φεβρουαρίου 1871.

152. Ό.π. φ. 740/27 Φεβρουαρίου 1871.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

153. Αρχείον Π. Βακάλογλου Κ. 24 (000126), 28 Μαρτίου 1872.
154. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Δ/γμα 71/31 Όκτωβρίου 1866.
155. Εφημ. Αιών, φ. 2782/11 Μαΐου 1872.
156. Ό.π., φ. 2284/18 Μαΐου 1872.
157. Αρχείον Π. Βακάλογλου, Κ 24 (000537), 4 Ιανουαρίου 1873.
158. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 781/13 Οκτωβρίου 1873.
159 Ό.π., φ. 813 / 9 Ιουνίου 1874.
160. Αρχείον Π. Βακάλογλου Κ 24 (000634) 14 Σεπτεμβρίου 1873.
161 Εφημ. Ανατολική Ελλάς, φ. 209/11 Οκτωβρίου 1873, Αρχείον Π. Βακάλογλου Κ 244(000567).
162. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 810 / 18 Μαΐου 1874.
163. Αρχείον Π. Βακάλογλου Κ 24 (000570) 15 Απριλίου 1874.
164. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 813 / 9 Ιουνίου 1874, Εφημ. Αιών, φ. 3088 / 16 Δεκεμβρίου 1874.
165. Ονομαστοί και μεγάλοι ληστές της Αρχαίας Ελλάδας.
166. Εφημ. Φάρος της Όθρυος φ. 835/14 Δεκεμβρίου 1874.
167. Ό.π., φ. 837/1 Ιανουαρίου 1875.
168. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 865/25 Όκτωβρίου 1875.
169. Ό.π., φ. 907/28 Αυγούστου 1876.
170. Ό.π., φ. 886/20 Μαρτίου 1876.
171. Ό.π., φ. 952/27 Αυγούστου 1877.
172. Εφημ. Ευνομία, φ. 26/10 Σεπτεμβρίου 1877.
173. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 945/18 Ιουνίου 1877.
174. Ο Νικόλαος Ζιάκας ήταν από τη γνωστή οικογένεια των αρματολών των Γρεβενών Ζιακαίων, που εγκαταστάθηκε στο Αχλάδι Φθιώτιδας όπου είχε και το κτήμα του.
175. Εφημ. Φάρος της Όθρυος, φ. 1057/5 Ιουλίου 1880.
176. Εφημ. Ευνομία, φ. 135/8 Νοεμβρίου 1880.
177. ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., ό.π., σσ. 330 κ.ε.
178. Εφημ. Ευνομία, φ. 55/15 Ιουνίου 1878.
179. Ό.π., φ. 156/7 Οκτωβρίου 1881.
180. Σπ. Μαρκεζίνη, ό.π., σσ. 28 κ.ε.
181. Γ. Ρούσσου, Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού έθνους, 1826 – 1974, Αθήνα 1975, τ. ΣΤ', σ. 458.
182. Δημ. Χρ. Καλατσά, Ληστρικά Τραγούδια, Αθήνα 2000, 83.
183. Εννοεί την εξέγερση κατά του Όθωνα το 1862 και την εκθρόνισή του.
184. Σωτηρίου Σωτηρόπουλου, Τριάκοντα και εξ ημερών αιχμαλωσία και συμβίωσις μετά των ληστών, Αθήνα 1866, σσ. 12 κ.ε.
185. Π. Κορωναίου, Σκέψεις επί της εμπεδώσεως της τάξεως και των αιτίων των κωλυόντων αυτή, Αθήνα 1869, σσ. 6 κ.ε.
186. Εφημ. Αιών, φ. 1186/18 Αυγούστου 1851.
187. Δ.Κ. Αντωνόπουλου, ό.π., σσ. 3 κ.ε.
188. Δημ. Χρ. Χαλατσά, ό.π., σ. 61.
189. Δ.Κ. Αντωνόπουλου, ό.π., σ. 1.
190. Καρόλου Τάκερμαν, Οι Έλληνες της σήμερον (Μετάφραση Αντωνίου Ζυγομαλά), Αθήνα 1977, σ. 197.
191. Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια της Αγόριανης (Παρνασού), Αθήνα 1939.
192. Δημ. Χρ. Χαλατσά, ό.π., σ. 61.
193. ΓΑΚ, Υπουργείον Εσωτερικών, Φ 171, Μεσολόγγι, 20 Ιανουαρίου 1857, σ. 311.
194. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 188.
195. Ό.π., σ. 211.
196. Σωτηρίου Σωτηρόπουλου, ό.π., σ. 51.
197. Καρόλου Τάκερμαν, ό.π., σ. 202.
198. Δημ. Χρ. Χαλατσά, ό.π., σ. 51.
190. Α.Ι.Ρ. (Ραγκαβής;), Σκέψεις περί καταδιώξεως της ληστείας, Αθήνα 1870, σ. 26.
200. Αιμιλίου Αθηναίου, Ιστορία των ληστών, τ. Α', Αθήνα 1902, σ. 574.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

201. Δ.Κ. Αντωνοπούλου, ό.π., σ. 1, Καρόλου Τάκερμαν, ό.π., σσ. 204 κ.ε.
202. Β.Ι. Φίλια, Κοινωνία και Εξουσία στην Ελλάδα, Αθήνα 1974, σσ. 133 κ.ε.
203. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. 193.
204. Δ.Κ. Αντωνόπουλου, ό.π., σ. Ι.
205. Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., σ. ΙΙ.
206. Νικ. Κασομούλη, Ημερολόγιον, ό.π., σσ. 42 κ.ε.
207. Πρβλ. Εφημ. Αιών, φ. 1186/18 Αυγούστου 1861.
208. Παύλου Καλλιγά, Θάνος Βλέκας, Αθήνα 1962, σ. 21.
209. Καρόλου Τάκερμαν, ό.π., σ. 204. Π. Κορωναίου, ό.π., σ. 32.
210. Εφημ. Αιών, φ. 1302/18 Οκτωβρίου 1852.

Βιβλιογραφία

Αινιάν Δημήτριος, Απαντα, Απομνημονεύματα Καραϊσκάκη και άλλων αγωνιστών, Επιμέλεια Γεωργία Βαλέτα, Αθήνα 1962.

Α.Ι.Ρ. (Ραγκαβή;), Σκέψεις περί καταδιώξεως της ληστείας, Αθήνα 1870.

Αθηναίος Αιμίλιος, Ιστορία των ληστών, τ. Α', Αθήνα 1902 και τ. Β' Αθήνα 1904.

Αντωνόπουλος Δημ. Κ., Σκέψεις περί της μετ' επιτυχίας καταδιώξεως και εξαλείψεως της την πατρίδα ημών λυμαινομένης ληστείας, Αθήνα 1870.

Απεργης Δ. – Εμμανουήλ Κ. και Σία Ο.Ε., Νέα Ελληνική Ιστορία των Ελλήνων, τ. Α' (ΕΛΛΑΣ), Αθήνα 1972.

Βακαλόπουλος Απόστολος Ε., Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821, έκδ. β', Θεσσαλονίκη 1970.

Βορτσέλας Ιωάννης, Φθιώτις, Αθήνα 1907.

Βουρνάς Τάσος, Το Ελληνικό 1848, Αθήνα 1983.

Του ιδίου, Η σφαγή στο Δήλεσι, εκδόσεις Φυτράκη.

Γενικά Αρχεία του Κράτους:

- Αρχείον Υπουργείου Εσωτερικων
- Αρχείον Π. Βακάλογλου
- Αρχείον Γιάννη Βλαχογιάννη Α'
- Οθώνειον Αρχείον

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ'.

Εφημερίδα, Αθηνά.

Εφημερίδα, Αιών.

Εφημερίδα, Ανατολική Ελλάς.

Εφημερίδα, Ευνομία.

Εφημερίδα, Εύριπος.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως.

Εφημερίδα, Παλιγγενεσία.

Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής.

Εφημερίδα, Φάρος της Όθρυος.

Εφημερίδα, Φωνή των Μεθορίων.

Ιστορικόν Αρχείον Λαμίας, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Λαμιέων 1867.

Καλοδήμος Θωμάς Γ., Η ληστεία στη Φθιώτιδα, "ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ" τ. 108, Αθήνα 1978, σσ. 15/175 κ.ε.

Του ιδίου, Η Φθιώτιδα κατά τη χάραξη των Ελληνικών συνόρων στα 1832, Πνευματική Ρούμελη, τ. 10ο, Λαμία 1981, σσ. 38 κ.ε.

Καλλιγάς Παύλος, Θάνος Βλέκας, Αθήνα 1962.

Καραγεωργίου Χρήστου Ν., Παλαιά Λαμιώτικα Έγγραφα, Λαμία 1961.

Κασομούλης Νικ., Απομνημονεύματα της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821 – 1833 (Πρόλογος Εμμ. Πρωτοψάλτη, εισαγωγή, σχόλια Γιάννη Βλαχογιάννη), τ. Γ', εκδόσεις Κοσμαδάκη και Σία.

Του ιδίου, Ημερολόγιον (επιμέλεια, σχόλια, εισαγωγή Εμμ. Πρωτοψάλτη), Αθήνα 1968.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Κολιόπουλος Γιάννης, Ληστές, Αθήνα 1979.

Κορωναίος Πάνος, Σκέψεις επί της εμπεδώσεως της τάξεως και των αιτίων των κωλυόντων αυτήν, Αθήνα 1869.

Κουτρούμπας Δημήτριος Γ., Η Επανάστασις του 1854 και αι εν Θεσσαλία, ιδία, επιχειρήσεις, Αθήνα 1976.

Μαρκεζίνης Σπύρος, Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, τ. Β', Αθήνα 1966.

Μπρέκης Σπύρος Λ., Το 1848 στην Ελλάδα, Αθήνα 1984.

Περραιβού Χριστοφ., Ελληνική Επανάστασις, τ. Α', Αθήνα 1956.

Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, τ. Α' και Β', Αθήνα 1852.

Ρούσσος Γεώργιος, Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1826 – 1974, τ. Στ', Αθήνα 1975.

Σπανδωνίδη Ειρήνη, Τραγούδια της Αγόριανης (Παρνασού), Αθήνα 1939.

Στασινόπου Χρ., Λεξικό της Επαναστάσεως του 1821, τ. Α', Β', Γ', Εκδόσεις Δεδεμάδη.

Σωτηρόπουλος Σωτήριος, Τριάκοντα εξ ημερών αιχμαλωσία και συμβίωσις μετά των ληστών, Αθήνα 1866.

Τάκερμαν Κάρολος, Οι Έλληνες της Σήμερον (Μετάφραση Αντωνίου Ζυγομαλά), Λονδίνο 1872.

Τιρς Φρειδερίκος, Η Ελλάς του Καποδίστρια (Μετάφραση Α. Σπήλιου, εισαγωγή, επιμέλεια, σχόλια Τάσου Βουρνά) τ. Β', Αθήνα 1833.

Τσιώνης Παναγιώτης Ι., Ο Νομός Φθιώτιδος, Αθήνα 1983.

Υπουργείον Στρατιωτικών, Ιστορικόν Υπόμνημα, Αθήνα 1904.

Φίλνεϋ Γεώργιος, Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως (επιμέλεια, σχόλια, Τάσου Βουρνά), τ. Β'.

Φίλιας Β., Κοινωνία και Εξουσία στην Ελλάδα, Αθήνα 1974.

Χαλατσάς Δημήτριος Χρ., Ληστρικά τραγούδια, Αθήνα 2000.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Νίκος Ταξ. Δαβανέλλος
συγγραφέας - καθηγητής Αγγλικής γλώσσας

ΘΕΜΑ
Η Δημοτική Αγορά Λαμίας
(1934 -2004)

Η κοινωνία μέσω των εκπροσώπων της και των καθ' ύλη φορέων της, πάντοτε είχε την έννοια και μεριμνούσε για την ανέγερση χώρων λατρείας, υγείας, εμπορικών συναλλαγών κλπ.. Δεν υπήρξε ποτέ καμία εποχή στην οποία να μην είχαν λειτουργήσει τέτοιοι χώροι ομαδικής συνάθροισης, εκφάνσεις και συνδιαλλαγής. Στην αρχαιότητα όλες τούτες οι κοινωνικές εκφράσεις και δραστηριότητες τελούνταν στην Αγορά -στον χώρο των αγοραπωλήσεων, και ο οποίος χώρος, λειτουργούσε και ως κέντρο έκφρασης απόψεων και ιδεών. Στις πιο κοντινές σε μας εποχές, η αγορά περιορίσθηκε καθαρά στη διενέργεια της διακίνησης εμπορευμάτων.

Μέχρι το έτος 1934 στη Λαμία, αλλά και σχεδόν σ' όλες τις πόλεις της Ελλάδας δεν υπήρχε ένας συγκεκριμένος και στεγασμένος χώρος αγοράς. Δηλαδή χώρος με την αποκλειστική έννοια της λέξης. Τούτο το συνάγουμε από τις μαρτυρίες των περιηγητών οι οποίοι διάβηκαν την πόλη μας και οι οποίοι αναφέρονται στην ύπαρξη διάσπαρτων καταστημάτων. Για παράδειγμα ο Εβλιά Τσεμπλή ο οποίος μας επισκέφθηκε το

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

1667, γράφει: «... ***έχει χάνια εμπόρων...έχει εν όλω 200 καταστήματα επαγγελματιών... δεν έχει μπεζεστένι (στεγασμένη μόνιμη αγορά).*** Το έτος 1815 ο Αργύρης Φιλιππίδης γράφει: ***«..Αυτοί οι δύο λόφοι του κάστρου και του Άγιου Λουκά -σφαλούν εις το επάνω μέρος και μένει εις το μέσον ωσαν μπογάζι.***

Αυτού μέσα έχουν οι πραγματευταί τα εργαστήρια των, αυτού μέσα έχουν τας πραγματείας των. Αυτού μέσα είναι τα μπακάλικα, τα ψωμάδικα, μπαρμπέρικά των, αυτού μέσα πωλούν παίρνουν και δίνουν προς ζωοτροφίας, αυτού μέσα γίνεται το παζάρι». Το ίδιο αναφέρουν και ο Φελίξ Μποζούρ το 1821 και ο Μιλτιάδης Μπούκας το 1875, ο οποίος μάλιστα κάνει λεπτομερέστατη καταγραφή των υπηρεσιών, αρχών βιομηχανίας και οικονομίας χωρίς να αναφέρει τίποτε περί αγοράς. Το συμπεραίνουμε επίσης από την ανάγνωση του τοπικού τύπου, τα Πρακτικά του Δήμου, καθώς επίσης και από όλες εκείνες τις αρχειακές πηγές τις συναφείς προς το αντικείμενο

Το έτος 1934 και συγκεκριμένα στις 22 Δεκεμβρίου, η Ελληνική Κυβέρνηση αποφασίζει δια νόμου την ανέγερση Δημοτικών Αγορών. Ο νόμος 6429 ***«Περί μεταρρυθμίσεων εις την νομοθεσία περί δήμων και κοινοτήτων»*** αρθρ. 46, ορίζει όπως: ***«Εις ους δήμους και κοινότητας υπάρχουν ειδικαί δημοτικαί η κοινοτικαί αγοραί (κρεοπωλεία, ιχθυοπωλεία, λαχανοπωλεία κλπ) αποφάσει του δημοτικού η κοινοτικού συμβουλίου συγκεντρούνται εις τας αγοράς ταύτας πάντα τα εν τω δήμω λειτουργούντα καταστήματα, τα χρησιμοποιούμενα εις την πώλησιν των ειδών δι α ιδρύθησαν αι αγοραί. 2. Εν ανεπαρκεία των δημοτικών η κοινοτικών τούτων αγορών η ένεκα ειδικών τοπικών λόγων η συγκοινωνιακών συνθηκών των πόλεων δύναται το δημοτικόν η κοινοτικόν συμβούλιον να επιτρέψη την ίδρυσιν και λειτουργίαν τούτων των καταστημάτων και εις άλλα κατάλληλα σημεία εκτός της δημοτικής η κοινοτικής αγοράς πληρούντα τους όρους της υγιεινής και καλής εμφανίσεως, έγκρισει της Προϊσταμένης Αρχής 3. Επί τη βάσει της αποφάσεως ταύτης του δημοτικού η κοινοτικού συμβουλίου η οικεία Αστυνομική Αρχή υποχρεούται να εκδώση αστυνομικάς διατάξεις και επιμεληθή της εκτελέσεως αυτών. 4...***

Βάσει του νόμου αυτού, της παντελούς έλλειψης δημοτικής αγοράς, των συνθηκών υγιεινής που επικρατούσαν στα διάσπαρτα καταστήματα, του τρόπου διακίνησης των ευπαθών προϊόντων διατροφής, αλλά και για τη δημιουργία ενός αποθεματικού κεφαλαίου από είσπραξη ενοικίων, ο Δήμος Λαμέων δια του Δημάρχου του Σπύρου Πετρόπουλου (1934 -1937, 1951-1954) και την απόφαση των Δημοτικών Συμβούλων κ.κ. Δ. Λατσού, Γ. Μπούτλα, Δ. Ραχούτη, Αθ. Μιχαλόπουλου, Ισιδώρου Ανδρώνου, Π. Χρηστίδη, Γ. Παπαστεργίου, Αθ. Γιαννούκου, κ. Τσέλου,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Χαριλάου Μουσάτου, Κ. Στεργίοπουλου, Χρ. Σιόπουλου, Λευτέρη Δασκαλόπουλου, Π. Καρφή, Γ. Γάκη, Η. Αναστασίου, Αθ. Ράμμου και του Προέδρου του Κ. Παπαδόπουλου, απεφάσισαν την ανέγερση της Δημοτικής Αγοράς. Για το σκοπό αυτό προέβησαν στην σύναψη δανείου με την Εθνική Τράπεζα. Στα πρακτικά της 8ης Δεκεμβρίου του 1934, διαβάζουμε: «..... ***ο κ. Δήμαρχος ανακοίνωσε ότι, η Εθνική Τράπεζα ενέκρινε την χορήγηση εις τον Δήμο τριών εκατομμυρίων οκτακοσίων χιλιάδων δανείου επί τόκω, 7$^{1/2}$ % εξοφλητέων κατά το σύστημα της συνθέτου χρεολυσίας εντός 15 ετών δια την ανέγερσιν της Δημοτικής Αγοράς εις 30 εξαμηνιαίας δόσεις***...». Ποσό τεράστιο και δυσβάσταχτο για εκείνη την εποχή, αν λάβει κανείς υπόψη του πως το καθαρό υπόλοιπο στο ταμείο του Δήμου εκείνο το έτος ήταν μονάχα 60.425, 65% δραχμές!

Ως χώρος ανέγερσης επιλέγει αυτός που περικλείεται από την οδό Αγίου Νικολάου και Λεωφόρου -εκείνη τη εποχή ήταν λεωφόρος -Όθωνος, ή το τέλος της πόλης και κοντά στο Εσκατόρρεμα. Επειδή όμως ο χώρος δεν επαρκούσε για τη εφαρμογή των σχεδίων της ανέγερσης της Δημοτικής Αγοράς, στις 29 του Μάρτη του 1935, μέλη της οικογένειας Ράμμου - γνωστοί βιομήχανοι Ζυμαρικών, προσήλθαν στο Δήμο και «.....***το Δημοτικόν Συμβούλιον ενέκρινε ως έχει τας γενομένας μεταξύ Δήμου και Αθ. Κ. Ράμμου και Κων. Ε. Ράμμου κατοίκων Λαμίας, συμφωνείται περί της παρ' αυτών προς τον Δήμον παραχωρήσεως και δωρεάς τριγωνικής λωρίδας εκ του οικοπέδου των προς ακριβή εκτέλεσιν και εφαρμογήν του Σχεδίου Ανεγέρσεως της Δη. Αγοράς.***

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εξέφρασε τα εγκάρδια συγχαρητήρια του προς τους δωρητάς δια την ευγενή τούτων χειρονομίαν....».

Τα σχέδια και η μελέτη ανέγερσης πρέπει να εκπονήθηκαν από το Μετσόβειο Πολυτεχνείο και να στάλθηκαν στους Δήμους που είχαν ανάγκη μιας Δημοτικής Αγοράς. Τούτο βγαίνει σαν συμπέρασμα από την μελέτη και την έρευνα που κάναμε και διαπιστώσαμε πως πλείστες των Ελληνικών πόλεων προέβησαν στην ίδρυση αγοράς την αυτή χρονική περίοδο, αλλά και η αρχιτεκτονική τους είναι η αυτή με της Λαμίας. Για παράδειγμα της Χαλκίδας, των Τρικάλων, της Θήβας, της Λάρισας, της Θεσσαλονίκης κλπ. Στις 20 του Μάρτη του αυτού έτους και αφού είχαν κατασκευασθεί τα ξύλινα παραπήγματα για την στέγαση των υλικών αλλά και των υπευθύνων και τα οποία κόστισαν 28.202 δραχμές, «***....ο κ Δήμαρχος εισήγαγεν τα πρακτικά της ενεργεθείσης μειοδοτικής δι' ενσφράγηστων προσφορών δημοπρασίας δια την ανέγερσιν και αποπεράτωσιν της Δημοτικής Αγοράς και ενέρκινε ομοφώνως επ ονόματι του μειοδότου Ουνίκ Σαμουλιάν έχοντος την μεγαλύτερην έκπτωσιν 7% επί της τιμής του Τιμολογίου και ανεκήρυξεν τούτον ως ανάδοχον του έργου....***»

Την αυτή περίπου χρονική περίοδο προσελήφθη ο Ιωάννης Κοτουρός, Πολιτικός Μηχανικός κάτοικος Λαμίας, με αμοιβή $1^{1/2}$ % επί των εκτελεθεισομένων έργων διότι: «***... καθ' όσον δια της μη επιβλέψεως ταύτης πλείστα συμφέροντα του Δήμου διακυβέβονται και μεγάλαι ζημίαι δύναται να προκύψωσιν....***» καθώς επίσης και τόν Νικ. Σπανόν, «***...ως επιστάτην δια να παρακολουθεί ανελλιπώς και επισταμένως την εκτελεθησομένην εργασίαν....***» Ψηφίσθηκε δε πίστωσης 15000 δραχμών για την αμοιβή του επιστάτη.

Με την υπ' αριθμ 150 πράξη του Δημ. Συμβουλίου της 18ης Σεπτεμβρίου του 1935 εγκρίθηκε η επίστρωση του χώρου με πλάκες πορσελάνης καθώς επίσης οι υδραυλικές εγκαταστάσεις, οι εγκαταστάσεις υπονόμων, ηλεκτροφωτισμού και η χρησιμοποίηση 50% θραυστών χαλικιών και 50% χαλικιών Γοργοποτάμου πυριτικής φύσεως δια την κατασκευή των σιδηροπαγών σκυροκονιαμάτων.

Και ενώ στις 27 Απριλίου του 1936 το Δημ. Συμβούλιο απέρριψε την πρόταση του μηχανικού που προέβλεπε την επίστρωση μονάχα των μισών καταστημάτων με μωσαϊκό, τα δε υπόλοιπα με πλακίδια, στις 6 Μαΐου, δηλαδή ένα μήνα αργότερα ενέκρινε την ήδη απορριφθείσα απόφαση του. Με την ίδια πράξη αποφασίστηκε η μη τοποθέτηση κουφωμάτων παρά μονάχα τετράφυλλα παράθυρα και όταν θα εξοικονομούσαν τα χρήματα θα προέβαιναν στην τοποθέτηση τους. Στο σημείο αυτό παρατηρείται μια υπέρβαση του ποσού των 535.018 δραχμών καθώς επίσης και η καθυστέρηση των εργασιών. Για το λόγο αυτό δόθηκε στον

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

εργολάβο εικοσαήμερη προθεσμία για την αποπεράτωση των εργασιών. Δια την κατασκευή των υδραυλικών εγκαταστάσεων προκηρύχθηκε πρόχειρος μειοδοτικός διαγωνισμός ανάμεσα στον εργολάβο και σε εμπειροτέχνες τεχνίτες. Προϋπολογισμός κατασκευής του έργου 6000 δραχμές.

Οι εργασίες για την ολοκλήρωση της ανέγερσης της Δημοτικής Αγοράς Λαμίας περατώθηκαν στις αρχές του Σεπτέμβρη του 1935.

Κρίσιμο το σημείο της μεταστέγασης των κρεοπωλών, ιχθυοπωλών και οπορολαχανοπωλών. Δύσκολο έργο αφού ο κάθε επαγγελματίας είχε τη γειτονιά του, τους πελάτες του. Είχε δημιουργήσει ένα τοπωνύμιο. Χρόνια στο ίδιο στέκι. Επαγγέλματα που πήγαιναν από πατέρα σε γιο και εγγονό. Όμως ο Νόμος είναι νόμος!

Στην υπ' αριθμ. 86η Πράξη του Δημοτ. Συμβουλίου, της 21ης Σεπτεμβρίου του 1936, διαβάζουμε: «...***ακούσαν του κ. Δημάρχου εισηγομένου την υποχρεωτικήν ενοικίασιν των καταστημάτων της Δημοτικής Αγοράς και έχον υπ' όψει τον Νόμον 6429 αριθ. 46, αποφαίνεται ομοφώνως: εγκρίνει την υποχρεωτικήν συγκέντρωσιν των Κρεοπωλείων, Ιχθυοπωλείων και Οπορολαχανοπωλείων εντός της Δημοτικής Αγοράς, απαγορευμένης της λειτουργίας τούτων εντός της πόλεως πλήν των συνοικισμών (Παγκρατίου, κάτωθεν της σιδηροδρομικής γραμμής, Νέας Άμπλιανης κάτωθεν του Ελασσωνείου Νοσοκομείου και της Νέας Μαγνησίας). Η υποχρεωτική αυτή ενοικίασις άρχεται είκοσι ημέρας μετά την ενέργειαν της δημοπρασίας προς μίσθωσιν των καταστημάτων αυτής, επιφυλάσσεται δε το Συμβούλιον να ορίση το παρ' εκάστου επαγ-***

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Η ΕΠΑΡΧΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝΕΩΝ ΛΑΜΙΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΤΗΣΙΑ ΔΡ. 300 - ΕΞΑΜ. 160 ΔΙΑ ΤΟΝ ΔΗΜΟΣ ΑΡΙΘ. 18 ΤΙΜΗ ΦΥΛΛ. ΔΡ. 5

ΣΑΒΒΑΤΟΝ 20 ΜΑΡΤΙΟΥ 1937

Λαμία ΕΤΟΣ 10ον ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 1366 | ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΘΕΜ. ΠΑΠΑΕΥΘΥΜΙΟΥ | ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ - ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ: ΘΑΝΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

ΟΙ ΟΔΟΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΩΣ

Ο Δήμος Δαμίων κρυπτόμενος μεταδατικήν δημοκρασία διά την έκτακτον και έδάστρωσιν άδών τινων της πόλεως, κατ' των Δικείων των, έκαναλήφιν όκεδείξαμεν την άνάγκην της έκτακτης των διότι είχον καταντήσει εις άξιοθρήνητον κατάστασιν.

Δέν γνωρίζομεν ποίων ακριβώς άδών κράκειται νά γίνη έκτακτη. Πάντως τά κοσόν των γοα.σεα άμολογούμεν ότι εύρίσκονται λίαν κενιχράν έν συγκρίσει προς τάς ανάγκας έκτακτων καί χρήζουν σχεδόν όλοι οι δρόμοι της πόλεως.

Θέλομεν νά έλπίζωμεν ότι ή προς την πόλιν άγδοη τοῦ δημάρχου κ. Πετρακούλου θά άγθη ταῦτον εἰς τά νά ζητήση άπό τό δημοτικόν συμβούλιον καί νέας πιστώσεις διά την έκτακτην άλων τῶν άρκικωμένων όδῶν τῆς πόλεως ὡς καί την άσφαλτόστρωσιν τῶν κεντρικῶν τοιούτων.

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Χθές έγένοντο τά έγκαίνια τῆ· Δημοτικῆς [illegible] Πάσχα έγκαθίστανται άριστικῶ: κατά τόν νό-

Αν καί τά μεγαλείτερον μέρο', άν μή τά σύνολον τῶν καταστημάτων ένοικιάσθη, διεμείναμεν κάντως καθήκον μας νά ύπομνήσωμεν εἰς τήν δημοτικήν άρχήν ὅτι σκοπός τῆς άνεγέρσεως τῆς Δημοτικῆς Άγορᾶ: ὑπῆρξεν ἡ εξυκηρέτησις τῶν έκμγελματιῶν τους άκεί-ους δέ στεγάσῃ ἡ άγορά.

Η άνέγερσις τῆς άγορᾶς δέν ὑπῆρξεν κερδοσκοπική τοῦ δήμου ἐκτιχείρησις καί ὁπά τά κρίσιμα ταῦτα άντικρύζουσα ἡ δημοτική άρχή τήν άγοράν θά φανῇ ἐκτικτης άρας τοῦτ ἐνοίκους άπό τους άκοίους θέλομεν νά ἐλκίζωμεν [illegible] κλαρδρᾶν ἐνοίκια χαμηλά δίδουσα αὐτοῖς κάν τάνον τῆς ὑκετιμήσεως γενικῆ τῶν ἐνοικίων τά άκοῖα ἐλλείψει τοῦ ἐνοικιοστασίου εἰς τήν κάλιν μας, ἄλο καί ὑπερτιμῶνται.

Τήν ὑπόμνησιν κάμομεν κυρίως εἰς τόν δήμαρχον κ. Πετράκουλον ἔργων τοῦ άκοίου [illegible] ἐλκιλπρίας εἶνε ἡ ἄγοα καί ὁ άκολος κ. Πετράκουλος γνωρίζει καί κοντεί την ἐκαγγελματικήν κάσμον διά την άγδαην- τοῦ άκοίου καί ἵδρυσε τήν Δημοτικήν Άγοράν καρά τάς άντιδράσεις τάς άκοίας κανεῖ συνήντησεν.

Η ΣΗΜΑΙΑ

Διά νεωτέρας στυνομικῆς άδιατάξεως ἐκτρέκεται ἡ άνάρτησις καί σημαιῶν δκλάσεως [illegible] οριζοντίων ταινιῶν ἐξ ων αἱ κάντε χωνιαί αἱ αἱ ἀ λευκαί.

Τά κατασκήματα καί αἱ αἰκίαι τῶν κλεκτεδν αἰτίνες ὑκήκδησαν εἰς τάν τομέα Γ' θά άναρτῶν τά μέν διάφορα Γ' τά ἰσόγεια Δ' τοῦ πρώτου σημείης. Γενικῆς δόναντα αἱ βουλόμενοι νά άναρτῶσι καί άναπτέρας τοῦ τομέως εἰς [illegible]

ΘΑΝΑΤΟΙ

Ἀπέθανεν καί ἐκηδεύθη χθές ὁ Ἰωάννης Ἀναστασίου ἔμπορος Λαμίας. Τόν νεκρόν των συγγενῆ Ἰωάννην κάμος σχολεῖν ἐ ἔμπορικῆς κάσμος τοῦ ἄκοίου ἐκδηλωσεν δκθρόν μέλος.

Ὁ Ἰω. Ἀναξ. Παπαναστάσ. Συνταγματάρχ. καί ἄκοίος ἐ ἐκλογέας ἐκί κυρίου ἐκθν ἐκθρόν ἐκ τῆς Δαμαΐνας ἐκθρωνεν τά ἀπανθ. ψηφοφόρ. ἐκ ἔνεκα τῶν μελῶν καί Δικαιωκῆ καί Δικαιοσυνῆ συμβούλιον συ-

ΨΗΦΙΣΜΑ

Συνελθόντες ἐκτάκτως ἐξαιρετ ἐπί τῷ θανάτῳ καί ἐξκμαστέως Πρωθέρ κ. τῆς Δικαιοσ. Ἀρχ. Ἀναστασίου, τά Μέλη καί Δικανικοῦ Συμβουλίου καί καθ. Πανεπιστ. Συμβουλίου καί Πανεπιστ Ἐκ. Δικ. Συντελεστικοῦ Τεχνογνωμόνων Π. Σ. Δικηφορίζουσιν.

1) Νά ἀναγραφῇ μελάνης ἐ. αἱ πρόκρωσ ἐ σημεῖα καί Συντεγνωμοσῆ τῆς τά Γραμεῖα αὐτοῦ.

2) Νά ἀρτῆσωσι τά γραμεῖα αὐτά τήν ἡμέραν τῆς κηδείας.

3) Νά παρακολουθήσωσι ἀμφότεροι τό συμβούλιο ἐν σῶματι καί μετά τοῦ Προεδρικοῦ τῶν Γραμείων τήν

4) Νά σταματῇ σιδρους δ καί τῆς ὥρας τοῦ νεκροῦ.

5) Νά καταθέσῃ Δρ. 9000 εἰς τό Συνάφιον Ἀνανίας εἰς μνήμ τοῦ μακαρίτου.

6) Νά ἀποσταλῇ συλλυπητήριον τρόκκοπον εἰς τήν οἰκογένειαν τοῦ μακαρίτου.

Ἐν Λαμίᾳ τῇ 18 Μαρτίου 1937

Πανεπιστ. ἐν Δικαίοι Συντελεστικῆς Τεχνογνωμόνων Συν. Π. Σ.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Γρηγ. Δρακόπουλος

Ὁ Γραμ. Σαβρόπουλος
Ἰωαν. Ρόδιος

Οἱ κ. κ. Ἀδελφοί Β. καί Δ. Παπαδημητρίου εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου τοῦ Ἀναστασίου κρατικοῦ ἐμπόρου ἀντί συμπάθειαν.

Ὁ κ. Βρόδιος Κωνσταντακόπουλος ἀποθέσας τά ἀμφιεσμένα Ζευλάρδη, ἀπό μήκους ἐκ Ἑλλάδος ἵνα εἰς

Ὁ κ. Ἰ. Καμ-

ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΗ ΛΑΜΙΑ

ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΣ & ΕΚΚΟΚΙΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ Γ. Κ. Π. ΚΙΤΣΟΥ

[illegible] ἡ ζωή μᾶς ἀναμένει ἀλλα εἰς ανακοινος της καί κανά γνωσίας ακόμα ἄγνωστα ἀκόμη ἀκόμη καί σήμερα.

Δέν ἀποτελεῖ κάτι μιά ἐργασία ἀκοκλειστικῆς κατασκευῆς καί ἀκόμη καί ἐκ τῶν ἀκόμη ἀκόμη.

Δέν ἔμαθε κανείς τί σκοπεύει ἀκόμη ἀκόμη ἀκόμη

γελματίου καταβληθησομένου εις τον Δήμον μίσθωμα. Επίσης καταρτίζει επιτροπήν εκ των κ.κ. Ισιδώρου Ανδρώνου, Χαριλάου Μουσάτου, Δημ. Ραχούτη και Αθ. Ράμμου προς μελέτην των λεπτομερειών της εγκατάστασις των επαγγελματιών».

Τα καταστήματα ορίσθηκαν ως εξής: Κρεοπωλεία: Κατά πρώτον τα έχοντα τους αριθμούς: 18,24,30,36 και ακολούθως τα: 37, 38,39, 40, 41, 42, 43, 44, 45 και 46. Εάν αυτά δεν επαρκούσαν, τότε θα μπορούσαν να παραχωρηθούν και αυτά με τους αριθμούς: 23, 29, 22, 28, 21, 27, 20 και 26. Ιχθυοπωλεία: τα υπ' αριθμ. 35, 34, 33, 32. Σε περίπτωση μεγαλύτερης ζήτησης θα μπορούσε να ενοικιασθεί και το υπ' αριθμ. 12. Λαχανοπωλεία: κατά πρώτον τα υπ' αριθμ. 17, 16, 15, 14 ,7, 8,9 ,10, 11 και σε περίπτωση ανοικίαστων κρεοπωλείων τα υπ' αριθμ. 23, 29, 22, 28, 21, 27, 20 και 26 και εκ τρίτου τα υπ.' αριθμ. 1, 2, 3, 4, 5 και 6. Ως διαθέσιμα έμειναν τα υπ' αριθμ. 13, 19, 25 και 31 τα οποία, «...***εάν τακτοποιηθούν οι υπό του Νόμου προοριζόμενοι επαγγελματίαι εις τα λοιπά καταστήματα, δύνανται να ενοικιασθώσιν εις Παντοπωλεία, Καφενεία, Γαλακτοπωλεία και Εστιατόρια. Πάντως περί της οριστικής διάθεσης τούτων θέλει αποφασίσει το Συμβούλιον εν καιρώ...***»

Η ενοικίαση των καταστημάτων θα ήταν τριετής, η δε ανανέωση για δύο έτη ή και για ένα, εφ' όσον ο ενοικιαστής υπέβαλλε έγγραφη δήλωση έξι μήνες πριν από τη λήξη της τριετούς σύμβασης.

Το μίσθωμα ενός εκάστου των καταστημάτων ορίσθηκε σύμφωνα με τη θέση του, το άνοιγμα της πρόσοψης και τα τετραγωνικά του μέτρα, κυμαινόταν δε από το ποσό των 500 δραχμών το μήνα μέχρι των 1800.

Στην υπ' αριθμ. 4491 διακήρυξη της 9ης Νοεμβρίου του έτους 1936 αναφέρονται και ορίζονται τα κάτωθι: ***Δικαίωμα ενοικίασης έχουν μονάχα οι δημότες – έμποροι του Δήμου Λαμιέων, Ως περιμετρική ζώνη των πλανοδίων λαχανοπωλών ορίζεται ως εξής:*** «...***από της οδού Αμαλίας της αγούσης προς τον Ναόν των Αγ. Θεοδώρων μέχρι της οδού Εκκλησιών μη συμπεριλαμβανομένης, μέχρι Παρθεναγωγείου, εκείθεν δια της οδού Υψηλάντου, Πλ. Ελευθερίας, οδού Διάκου, Πλ. Διάκου μέχρι οικίας Πολυμερόπουλου, είτα στρέφει προς ανατολάς μέχρις οδού Βύρωνος, στρέφει δια της οδού ταύτης νοτίως μέχρις της οδού Πατρόκλου, ακολουθεί ταύτην μέχρι της οδού Αμφίσσης που στρέφει εκείθεν μέχρι της οδού Αμαλίας. Δια δε την στάθμευσιν των παραγωγών, των μεταφερόντων και πωλούντων λιανικώς και αυτοπροσώπως καθ' έκαστην τα προϊόντα των, ήτοι λαχανικά, κηπευρικά και οπωρικά ορίζεται η οδός Δεωσθένους από της μεσημβρινής γωνίας της οικίας Τζαμτζή. Επί του σημείου τούτου μειοψηφεί ο εκ των συμβούλων κ. Μουσάτος, όστις ψηφίζει όπως οι παραγωγοί σταθμεύωσιν επί της οδού τάυτης, αλλ' από της φαρμακαποθήκης και εκείθεν.***» Στην ίδια διακή-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ρυξη αναφέρεται ακόμα πως τυχόν τροποποιήσεις και προσθήκες στα καταστήματα, καθώς επίσης και η τοποθέτηση τσιγκελιών θα γινόταν με δαπάνη του Δήμου.

Λίγο πρωτού τελεσθούν τα εγκαίνια της λειτουργίας της Δημοτικής Αγοράς, η Νομαρχία Φθιώτιδος, με το υπ.' αριθ.106 έγγραφο της απέρριψε την πρόταση του Δήμου Λαμιέων που αφορούσε τη λήψη χρημάτων εκ του αποθεματικού κεφαλαίου για την προμήθεια κλειδαριών, μοχλών και πινακίδων των καταστημάτων με το σκεπτικό πως η δαπάνη αυτή αφορούσε δαπάνη χρημάτων της Δημ. Αγοράς.

Στις 11 Φεβρουαρίου 1937 το Δημοτικό Συμβούλιο, «...***εγκρίνει και εξουσιοδοτεί τον κ. Δήμαρχον όπως κατά την εις Αθήνας μετάβασίν του επισκεφθεί τον κ. Πρόεδρον της Κυβερνήσεως και παρακαλέση αυτόν όπως επισκεφθή την πόλιν της Λαμίας και τιμήση τα εγκαίνια της Δημοτικής Αγοράς. Εις περίπτωσιν καθ' ην δεν θα ηδυνατο ο κ. Πρόεδρος της Κυβερμήσεως νε έλθη εις Λαμίαν, κληθή Έτερον μέλος της Κυβερνήσεως***...»

Τα εγκαίνια της Δημοτικής Αγοράς τελέσθηκαν στις 19 του Μάρτη του 1937 και καθώς φαίνεται μέσα από τις δημοσιεύσεις και τα άρθρα του τοπικού Τύπου, δεν πρέπει να παρέστει κανένας κυβερνητικός εκπρόσωπος.

Το Δημοτικό Συμβούλιο απασχολήθηκε για τελευταία φορά με το εν λόγω θέμα στις 31 του Μάρτη, ημέρα Τετάρτη. Διαβάζουμε τη σχετική

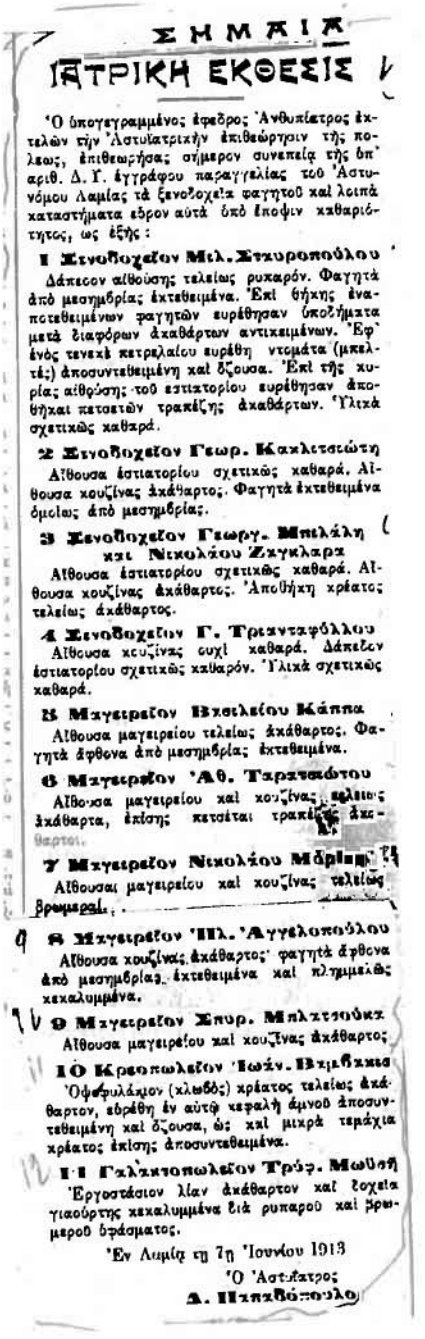

ΣΗΜΑΙΑ

ΙΑΤΡΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Ὁ ὑπογεγραμμένος ἀφεδρος Ἀνθυπίατρος ἐκτελῶν τὴν Ἀστυιατρικὴν ἐπιθεώρησιν τῆς πολεως, ἐπιθεωρήσας σήμερον συνεπεία τῆς ὑπ' ἀριθ. Δ. Γ. ἐγγράφου παραγγελίας τοῦ Ἀστυνόμου Λαμίας τὰ ξενοδοχεῖα φαγητοῦ καὶ λοιπὰ καταστήματα εὗρον αὐτὰ ὑπὸ ἔποψιν καθαριότητος, ὡς ἑξῆς :

1 Ξενοδοχεῖον Μιλ. Στυροπούλου

Δάπεδον αἰθούσης τελείως ρυπαρόν. Φαγητὰ ἀπὸ μεσημβρίας ἐκτεθειμένα. Ἐπὶ θήκης ἀναποτεθειμένων φαγητῶν εὑρέθησαν ὑπολήμματα μετὰ διαφόρων ἀκαθάρτων αντικειμένων. Ἐφ' ἑνὸς τενεκὲ κατρελαίου εὑρέθη ντομάτα (μπελτὲ) ἀποσυντεθειμένη καὶ ὄζουσα. Ἐκ τῆς κυρίας αἰθούσης τοῦ ἐστιατορίου εὑρέθησαν ἀποθηκαι πατσετῶν τρακάζης ἀκαθάρτων. Ὑλικὰ σχετικῶς καθαρά.

2 Ξενοδοχεῖον Γεωρ. Καλλιτσιώτη

Αἴθουσα ἐστιατορίου σχετικῶς καθαρά. Αἴθουσα κουζίνας ἀκάθαρτος. Φαγητὰ ἐκτεθειμένα ὁμοίως ἀπὸ μεσημβρίας.

3 Ξενοδοχεῖον Γεωργ. Μπελλίη και Νικολάου Ζαγκλαρα

Αἴθουσα ἐστιατορίου σχετικῶς καθαρά. Αἴθουσα κουζίνας ἀκάθαρτος. Ἀποθήκη κρέατος τελείως ἀκάθαρτος.

4 Ξενοδοχεῖον Γ. Τριανταφύλλου

Αἴθουσα κουζίνας συχὶ καθαρά. Δάπεδον ἐστιατορίου σχετικῶς καθαρόν. Ὑλικὰ σχετικῶς καθαρά.

5 Μαγειρεῖον Βασιλείου Κάππα

Αἴθουσα μαγειρείου τελείως ἀκάθαρτος. Φαγητὰ ἄφθονα ἀπὸ μεσημβρίας ἐκτεθειμένα.

6 Μαγειρεῖον Ἀθ. Ταρτσιώτου

Αἴθουσα μαγειρείου καὶ κουζίνας ἐλείως ἀκάθαρτα, ἐπίσης κατσίται τρακάζης ἀκαθαρτοι.

7 Μαγειρεῖον Νικολάου Μάρκου

Αἴθουσαι μαγειρείου καὶ κουζίνας τελείως βρωμεραί.

8 Μαγειρεῖον Ἀλ. Ἀγγελοπούλου

Αἴθουσα κουζίνας ἀκάθαρτος· φαγητὰ ἄφθονα ἀπὸ μεσημβρίας ἐκτεθειμένα καὶ πλημμελῶς κεκαλυμμένα.

9 Μαγειρεῖον Σπυρ. Μπλατσούκα

Αἴθουσα μαγειρείου καὶ κουζίνας ἀκάθαρτος.

10 Κρεοπωλεῖον Ἰωάν. Βεμβασκα

Ὀφθαλάκιον (χλωδὸς) κρέατος τελείως ἀκάθαρτον, εὑρέθη ἐν αὐτῷ κεφαλὴ ἀμνοῦ ἀποσυντεθειμένη καὶ ὄζουσα, ὡς καὶ μικρὰ τεμάχια κρέατος ἐπίσης ἀποσυντεθειμένα.

11 Γαλακτοπωλεῖον Τρύφ. Μωϋσῆ

Ἐργοστάσιον λίαν ἀκάθαρτον καὶ ζοχεῖα γιαούρτης κεκαλυμμένα διὰ ρυπαροῦ καὶ βρωμεροῦ ὑφάσματος.

Ἐν Λαμίᾳ τῇ 7ῃ Ἰουνίου 1913

Ὁ Ἀστιατρος

Δ. Παπαδόπουλος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

απόφαση: «... ***εγκρίνει τον επί της προσόψεως της Δημοτικής Αγοράς εντειχισμόν μαρμαρίνης πλακός, εν η θα αναγράφητε ότι ανηγέρθη επί Δημαρχίας Σπύρου Πετροπούλου και το έτος της ανεγέρσεως, τόσον προς αναζήτησιν του γεγονότος όσον και προς μίμησιν των μελλόντων Δημοτικών Αρχόντων δια την κατασκευήν εν των Δήμω κοινωφελών ιδρυμάτων***...»

Η Δημοτική Αγορά λειτούργησε για περίπου εβδομήντα χρόνια. Σ' αυτό το διάστημα της λειτουργίας της υπήρξε, τόσο από την άποψη αρχιτεκτονικής, όσο και από την άποψη προσφοράς εργασίας, διακίνησης εμπορευμάτων, εξυπηρέτησης του καταναλωτικού κοινού, ένα σημείο αναφοράς και ο ομφαλός της πόλης. Ήταν ένα μοναδικό και ξεχωριστό σημείο. Έργο πρωίμου μοντερνισμού και δημιουργία μιας κοινωνίας που διέθετε αισθητική και καλλιέπεια. Ήταν ένα έργο με ιστορικές μνήμες και με μοναδική αρχιτεκτονική δομή. Ήταν... τώρα δεν υπάρχει πια. Έπαψε να λειτουργεί από το έτος 2001, όταν ο Δήμαρχος κ. Γ. Κοτρωνιάς και το Δημοτικό Συμβούλιο – κατά πλειοψηφία – πήραν την απόφαση να κατεδαφίσουν το μοναδικό τούτο απομεινάρι κάποιων αλλοτεινών καιρών.

Στα πρακτικά της 18ης Φεβρουαρίου του 2004 διαβάζουμε: «...***Στο κέντρο της πόλης υπάρχουν δύο χώροι που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατασκευάζοντας υπόγειους χώρους στάθμευσης και που θα ανακούφιζαν σημαντικά τα κυκλοφοριακά προβλήματα του κέντρου, αλλά και θα έδιναν οικονομική ωφέλεια στο Δήμο: Ο χώρος της Δημοτικής Αγοράς και ο χώρος του 6ου Γυμνασίου με το χώρο της Θερινής Σκηνής. Με τις αριθμ. 398/2000 και 409/2001 Αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου αποφασίστηκε η αξιοποίηση της Δημοτικής Αγοράς με κατασκευή 4 υπογείων γκαράζ, ισογείου από οδό Αγίου Νικολάου για Δημοτική Αγορά και κατασκευή ανωδομής για Δημοτικές Υπηρεσίες***...»

Έτσι λοιπόν, η Δημοτική Αγορά, έπεσε θύμα της σκαπάνης και ενός σκεπτικού που όλα τα μετράει με το τρανό, το βαρύγδουπο και το κέρδος. Φρόντισαν να μας αποκόψουν τις γέφυρες που μας συνέδεαν με τις εποχές τις καθαρά φορτισμένες με ιστορία, με συναίσθημα, με τις εποχές που είχαν γνώμονα και πυξίδα τον Άνθρωπο. Πρόταξαν το αυτοκίνητο!

*** Πηγές:**

1. Τα Πρακτικά και οι Αποφάσεις των Δημοτικών Συμβουλίων τα έτη 1933 – 1937.
2. Ο Τοπικός Τύπος της πιο πάνω χρονικής περιόδου.
3. Λαμία: με τη γραφίδα των περιηγητών 1159 – 1940 (Ν. Δαβανέλλου – Γ.Σταυρόπουλου Εκδόσεις Οιωνός.)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ερωτήσεις - απαντήσεις - απόψεις επί των εισηγήσεων της 5ης Συνεδρίασης

Σημείωση: Τα κείμενα των ερωτήσεων - απαντήσεων - απόψεων προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση των πρακτικών. Τα όποια κενά υπάρχουν οφείλονται κυρίως σε μη ενεργοποίηση του μικροφώνου.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε και εμείς τον κ. Δαβανέλλο για την αξιόλογη εισήγησή του. Και με την εισήγηση αυτή τελείωσαν οι εισηγήσεις της σημερινής συνεδρίας.

Μπαίνουμε τώρα στο δεύτερο μέρος, το οποίο είναι ερωτήσεις, απαντήσεις, απόψεις. Θα παρακαλούσα τους κυρίους εισηγητές της σημερινής συνεδρίας να ανέβουν στο βήμα, προκειμένου να απαντήσουν σε ερωτήσεις ή απόψεις των συνέδρων. Έως ότου έρθουν οι κύριοι εισηγητές, όσοι εισηγητές δεν έχουν παραδώσει τις εισηγήσεις τους σε ηλεκτρονική και έντυπη μορφή, θα παρακαλούσα αν τις έχουν σήμερα να μας τις αφήσουν, ειδ' άλλως σε εύλογο χρόνο, μέσα στον Νοέμβριο να τις δώσουν, ώστε να προχωρήσουμε στην έκδοση των πρακτικών, διότι διευκολύνοντάς μας με την ηλεκτρονική μορφή, πιστεύω ότι σε πολύ ελάχιστο χρονικό διάστημα είναι δυνατή η έκδοση τους.

Στις δύο άκρες των διαδρόμων υπάρχουν μικρόφωνα, οι θέλοντες να απευθύνουν ερώτηση ή να εκφράσουν απόψεις, θα πηγαίνουν, έχει το σχετικό κουμπάκι για να ανοίγει το μικρόφωνο, προκειμένου να καταγράφεται στα πρακτικά. Και λέγοντας το όνομά τους, επίσης για τα πρακτικά, θα απευθύνουν την ερώτηση, που παρακαλώ, επειδή ήδη η ώρα έχει ξεφύγει λίγο από το πρόγραμμα, να είναι ολιγόλεπτες.

Γ. Δελόπουλος: Μία επισήμανση ή και συμπληρωματική πληροφορία ή έστω υπόμνηση, γιατί είναι γνωστό αυτό σε πολλούς Λαμιώτες βέβαια, σχετική με την ανακοίνωση του κ. Δαβανέλλου και στο ίδιο νοσταλγικό μήκος κύματος.

Θυμίζω λοιπόν κάτι που οι περισσότεροι Λαμιώτες ξέρουν, ότι η κεντρική πλατεία της πόλης ήταν και αυτή μία αγορά κάποτε, παλιότερα ακόμα και λεγόταν Σταροπάζαρο. Η ονομασία ίσως από μία εποχή και μετά δεν άρεσε και ονομάστηκε τότε Πλατεία Σιταγοράς. Τώρα, κατάντησε, θα έλεγα, Πλατεία Πάρκου. Αυτό, όχι μόνο δεν έχει σχέση βέβαια με το παρελθόν της, με την ιστορία της, αλλά δεν βλέπω να έχει και κανένα περιεχόμενο, πολύ κενό μου φαίνεται το Πλατεία Πάρκου.

Και βέβαια, το όνομα Σταροπάζαρο ή Πλατεία Σιταγοράς, συνδέεται μάλλον με κάποιο πολύ παλιό παρελθόν αυτού του χώρου, φαίνεται ότι γινόταν μεγάλη διακίνηση σταριού εδώ πέρα. Και μ' αυτό συνδέεται και το όνομα Ζητούνι, από τόσο παλιά, με την αφθονία των σιτηρών εδώ, στο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

οποίο όμως θέμα δεν θέλω να επεκταθώ τώρα.

Νικ. Δαβανέλλος: Δεν νομίζω ότι χρήζει κάποιας ιδιαίτερης απάντησης, αλλά ονομαζόταν Σταροπάζαρο, βεβαίως γινόταν μεγάλο παζάρι, είναι γνωστό στη Λαμία ότι ήταν αυτά τα δύο παζάρια από το 1600 και ίσως και πιο μπροστά, δεν θυμάμαι ακριβώς την ημερομηνία. Αλλά εγώ αναφέρθηκα σε στεγασμένη αγορά, σε αγορά η οποία στεγαζόταν και η οποία η δική μας ξεκίνησε το 1934. Το παζάρι ήταν διακίνηση προϊόντων, κάτι σαν τη σημερινή λαϊκή αγορά, αλλά είχε και σιτάρια, ζώα κλπ.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε. Ο κ. Γαλλής.

Κ. Γαλλής: Επί της εισηγήσεως του κ. Καλοδήμου, ήθελα να πω τα εξής: Πρώτον, ο Τσιριμώκος τον οποίο ανέφερε, δεν είναι ο Ιωάννης Τσιριμώκος, ο Ιωάννης Τσιριμώκος εξελέγη Βουλευτής 20 χρόνια μετά. Πρόκειται για τον πατέρα του, ο οποίος ελέγετο Κωνσταντίνος ή Δημήτριος, δεν θυμάμαι ακριβώς, και ο οποίος ήταν και ένα διάστημα αντιπρόεδρος της Βουλής.

Δεύτερον, ήθελα να ρωτήσω, το περιστατικό των μαθητών του Γαρδικίου Μηλέων, έλαβε χώρα το 1868; Έτσι νομίζω είπατε. Αυτή την πληροφορία την πήρατε από το Γαρδίκι;

Θωμάς Καλοδήμος: Ως προς το όνομα, ίσως παρασύρθηκα και εγώ από το γνωστό όνομα Ιωάννης Τσιριμώκος, δεν μπορώ να σας απαντήσω, μπορεί να έχω παρασυρθεί.

Κ. Γαλλής: Όχι, είναι βέβαιον ότι ο Τσιριμώκος ακόμα δεν είχε εκλεγεί Βουλευτής, για πρώτη φορά εξελέγη το 1899. Είναι βέβαιον ότι είναι ο πατέρας του. Για το δεύτερο θέλω.

Θωμάς Καλοδήμος: Για το δεύτερο θέμα, επειδή πριν κάνω την εισήγηση εδώ είπα

να αναφέρω το περιστατικό αυτό, διότι η μελέτη αυτή είναι 100 σελίδων και παραπάνω, η βιβλιογραφία κλπ. που δεν ήταν δυνατόν, οπωσδήποτε συμβουλεύτηκα και μερικούς φίλους μου οι οποίοι κατάγονται από το Γαρδίκι Μηλέων.

Οι εφημερίδες της εποχής το αναφέρουν το 1868. Ο Τσιριμώκος ο Δημήτριος, ομιλεί το 1869 τον Ιούλιο και λεει «δεν συνεπληρώθη ακόμα έτος, αφότου οι μαθητές εσφάγησαν» και ομιλεί στη Βουλή το 1869. Ο Γαρδίκης, τα μπερδεύει λίγο, προφανώς στηριζόμενος σε προφορικές και λεει ότι το περιστατικό αυτό συνέβη μετά από το φονικό στο Δήλεσι.

Κ. Γαλλής: Είναι λάθος του Γαρδίκη.

Θωμάς Καλοδήμος: Για μένα ναι, γιατί λεει εκείνο που ανέφερα, ο Τσιριμώκος στην αγόρευσή του, του ενός μαθητού εκόπη η ρις και το ωτίον του ετέρου δε το ους. Που απ' ό,τι βλέπω, οι σημερινοί κάτοικοι του Γαρδικίου δεν το θυμούνται.

Κ. Γαλλής: Είπατε αν δεν απατώμαι, ότι εφόνευσαν όλα τα παιδιά;

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Θωμάς Καλοδήμος: Όχι, δύο. Κράτησαν 14, άλλοι ομιλούν για 10, τελικά φαίνεται 14, κράτησαν 10, τα πλουσιότερα παιδιά, τα δύο επειδή δεν συνεπλήρωσαν το ποσόν, αυτό διασώζεται ακόμα και στην παράδοση των Γαρδικιωτών, του ενός του έκοψαν το αυτί και του άλλου τη μύτη. Κράτησαν όμως δύο παιδιά, που δεν ζήτησαν λύτρα, διότι ανήκαν στην ευρεία οικογένεια των Γαρδικαίων, οι οποίοι συνεργάζονταν τότε, ήταν οι άρχοντες του χωριού, συνεργάζονταν με τα μεταβατικά αποσπάσματα και ήθελαν να τους εκδικηθούν και τους σκότωσαν.

Κ. Γαλλής: Ευχαριστώ.

Αναστ. Καραναστάσης: Και εμείς ευχαριστούμε, άλλη ερώτηση. Ο κ. Καραγεώργος έχει το λόγο.

Ν. Καραγεώργος: Ερωτώ την κα Δακορώνια, πού τοποθετείται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία η αρχαία πόλις της Ελλάδος, που μαρτυρείται από τον Όμηρο.

Αναστ. Καραναστάσης:: Ευχαριστούμε, η κα Δακορώνια.

Φανουρία Δακορώνια: Υπάρχει μία παρεξήγηση. Κάθε τι που αναφέρει ο Όμηρος ή ο Παυσανίας, δεν σημαίνει ότι είναι και ακριβές, ή ο Στράβωνας. Μερικά πράγματα τα αναφέρουν στη σφαίρα του μύθου και πολλά πράγματα δεν έχουν ανιχνευθεί.

Εκείνο που εμείς, σαν αρχαιολόγοι, μπορούμε να βεβαιώσουμε, είναι ότι σύμφωνα με τις γενεαλογίες, μέρη τα οποία συνδέονται με κάποιους ήρωες ή με κάποιους θεούς, ανταποκρίνονται χρονολογικά τα ευρήματα σε συγκεκριμένες εποχές. Π.χ. όταν αναφέρεται μία εποχή συνδέεται με την Πύρρα και τον Δευκαλίωνα, ξέρουμε ότι θα βρούμε μεσοελλαδικά. Όταν συνδέεται με τον Ηρακλή, ξέρουμε ότι θα βρούμε Μυκηναϊκά, αλλά το αν αυτή η πόλις που αναφέρει ο Όμηρος υπήρξε, δεν το ξέρουμε.

Και σαν παράδειγμα θα σας πω, ότι στην ανατολική Λοκρίδα, την οποία έχω την ευχαρίστηση να μελετώ, ο Όμηρος αναφέρει λιγότερες πόλεις της μυκηναϊκής εποχής, απ' όσες υπάρχουν. Και μόνον εφόσον έχουμε επιγραφικές μαρτυρίες μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι εδώ είναι αυτό ή εκείνο. Η πόλις Ελλάς δεν τοποθετείται.

Θωμάς Καλοδήμος: Εκείνο που πρέπει να έχουμε υπόψη μας, ότι ο Όμηρος δεν γράφει ιστορία, ο Όμηρος γράφει ένα λογοτέχνημα παγκοσμίου ακτινοβολίας, το μεγαλύτερο λογοτεχνικό γεγονός παγκοσμίως και δεν γράφει ιστορία, έχει σκοπό να μας τέρψει και όχι να μας διδάξει την αλήθεια. αν προσπαθήσουμε να πάρουμε τον Όμηρο σαν ιστορική πηγή, θα οδηγηθούμε σε πολύ εσφαλμένα συμπεράσματα.

Φανουρία Δακορώνια: Από πλευράς αρχαιολόγων τώρα, εκείνο που δεχόμαστε είναι ότι ο Όμηρος – κατ' αρχήν αν υπήρχε Όμηρος και ποιος ήταν ο Όμηρος, υπάρχει ολόκληρη φιλολογία – αυτά που λέμε τα Ομηρικά έπη, βασίζονται σε έναν ιστορικό πυρήνα και πρέπει ως προς την ιστο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ρικότητά του να τα παίρνουμε με πολλή προσοχή, όχι με ακρίβεια λέξης.

Αλλά το ότι υπάρχει ένας ιστορικός πυρήνας, είναι γεγονός.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε την κα Δακορώνια, άλλη ερώτηση, γιατί έχει και ο κ. Καλοδήμος νομίζω, να απευθύνει στην κα Δακορώνια. Αν δεν υπάρχει άλλη από τους Συνέδρους, να δώσουμε το λόγο στον κ. Καλοδήμο. Ο κ. Παπαναγιώτου.

Τριαντ. Παπαναγιώτου: Ήθελα να προσθέσω σε όσα τόσο εμπεριστατωμένα μας είπε η κα Δακορώνια, ότι στο πίσω μέρος της Ακαδημίας και κάτω από το λόφο του Μιχαήλ, όταν ήμουν κι εγώ συνεργάτης και πριν έρθετε εσείς, είχαμε βρει μυκηναϊκό τάφο. Καθώς έσκαβαν το δρόμο που είναι τώρα ασφαλτοστρωμένος, εκεί που αράζουν τα αυτοκίνητα και περιμένουν τα παιδιά να βγουν, πρόλαβα, έχω φωτογραφήσει το θάλαμο, υπάρχει και στο βιβλίο μου. Αλλά ήταν συλημένος, δεν τόλμησα να βάλω εργάτη μέσα, γιατί από πάνω το χώμα έπεφτε. Απλώς ως προσθήκη.

Φανουρία Δακορώνια: Το ερώτημα είναι πώς κρίνετε ότι ήταν μυκηναϊκός;

Τριαντ. Παπαναγιώτου: Από το θάλαμο, θαλαμοειδής.

Φανουρία Δακορώνια: Δεν είναι έτσι, υπάρχουν λάθη ως προς αυτό. Σας πληροφορώ ότι έγκριτοι μελετητές έχουν κάνει λάθη στη μυκηναϊκή τοπογραφία της κοιλάδας του Σπερχειού, πιστεύοντας ότι κάθε θαλαμωτός τάφος είναι μυκηναϊκός. Δεν είναι. Π.χ. στον Αχινό, οι τάφοι οι θαλαμωτοί, μπορεί να σας το βεβαιώσουν και οι συνάδελφοι εδώ, ήταν ελληνιστικοί. Στον Ασωπό που ο Ντίκινσον και ο Hobs & Simpson και ο Dickinson αναφέρουν ότι ήταν μυκηναϊκό νεκροταφείο, σκάβοντας είναι ελληνιστικό. Δηλαδή, δεν είναι τεκμήριο, το ότι ένας θαλαμωτός τάφος βρέθηκε. Και εδώ μέσα στη Λαμία…

Τριαντ. Παπαναγιώτου: Έτσι εξελήφθη πάντως. Εν πάση περιπτώσει, αυτές οι λεπτομέρειες είναι για σας γνωστές.

Φανουρία Δακορώνια: Η κα Παπακωνσταντίνου έχει σκάψει στον Άγιο Λουκά, ένα σωρό θαλαμωτούς τάφους, ελληνιστικούς.

Τριαντ. Παπαναγιώτου: Πάντως, τα οστεοφυλάκια που βρήκαμε στη νέα σφαίρα και κάποιος τα χαρακτήριζε στον τοπικό τύπο ως μυκηναϊκούς τάφους.

Φανουρία Δακορώνια: Όχι.

Αναστ. Καραναστάσης:Το λόγο έχει η κα Παπακωνσταντίνου.

Μ. Παπακωνσταντίνου: Να πω συμπληρωματικά, σε σχέση μ' αυτό το ζήτημα, ότι ο τάφος τον οποίο αναφέρει ο κ. Παπαναγιώτου, πέρα από τα μορφολογικά του χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να παραπέμπουν είτε στη μυκηναϊκή ενδεχομένως, είτε στην ελληνιστική εποχή, εντάσσεται στα όρια του βόρειου νεκροταφείου της Λαμίας, που οι περισσότεροι τάφοι του ήταν θαλαμωτοί. Πιστεύω ότι κι αυτός είναι ένας λόγος που θα

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

πρέπει να τον θεωρήσουμε ελληνιστικό, εφόσον δεν υπάρχουν αγγεία. Αυτά θα ήταν τα τεκμήρια που θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν στη μυκηναϊκή εποχή. Δηλαδή, είναι στα όρια του ελληνιστικού, του βόρειου ελληνιστικού νεκροταφείου. Έχουμε βρει ελληνιστικούς τάφους και σε δημοτικά έργα στην οδό η οποία διέρχεται από τα βορειοανατολικά της Ακαδημίας.

Ήθελα απλώς να ρωτήσω την κα Γιαλούρη, αν μπορούσε λίγο να αναπτύξει περισσότερο την επιχειρηματολογία της, σχετικά με τη χρονολόγησητου Πύργου της Τιθορέας.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε την κα Παπακωνσταντίνου, η κα Γιαλούρη έχει το λόγο.

Α. Γιαλούρη: Δεν χρονολόγησα τον Πύργο της Τιθορέας, απλά έκανα μία υπόθεση, ότι μπορεί να χρησιμοποιήθηκε κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Επειδή στο μεταπύργιο το δυτικό, έχουμε επισκευή η οποία ομοιάζει με αυτή των πύργων, θεωρώ ότι ίσως επισκευάστηκε η οχύρωση, τουλάχιστον σε εκείνο το σημείο, απ' ό,τι φαίνεται. Και απλά, έκανα μία υπόθεση, ότι ίσως αυτός ο πύργος ο οποίος σώζεται και σε μεγαλύτερο ύψος από τους άλλους, μήπως χρησιμοποιήθηκε την εποχή αυτή.

Βέβαια ο Lock και ο Κόντερ αναφέρουν την ύπαρξη πύργου, τον οποίο δεν τον έχουμε εντοπίσει. Υπάρχει αυτός ο πύργος που είναι πάνω ψηλά στην πλαγιά, αλλά δεν πρέπει να έχει χρησιμοποιηθεί κατά την περίοδο αυτή, είναι αρχαίος. Και ο πύργος της οχύρωσης αρχαίος είναι, αλλά έκανα μία υπόθεση ότι ίσως, μπορεί.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε, άλλος; Ο κ. Καλοδήμος και μετά ο κ. Χριστόπουλος.

Θωμάς Καλοδήμος: Έχω κάτι απορίες σχετικά με την εισήγηση της κας Β. Νάτσιου. Τα αρματολίκια, τα λεγόμενα τουρκοκαπετανάτα, έπαυσαν να υφίστανται μετά τη συνθήκη του Κιλιτζά, που συμπίπτει με το τέλος του Κριμαϊκού πολέμου, το 1856. Επομένως, μετά το 1850 δεν έχουμε τουρκοκαπετανάτα, προηγουμένως είχαμε. Και πολλοί από τους αγωνιστές που δεν είχαν ή δεν θέλησαν να ενταχθούν στα τάγματα που δημιουργήθηκαν, οπωσδήποτε πήγαν και σ' αυτά τα τουρκοκαπετανάτα.

Οσον αφορά για τον Γκόρντον που αναφέρατε, ο Γκόρντον έκανε την εκστρατεία το 1835, ήρθε στη Λαμία, ξεκαθάρισε την περιοχή και εν συνεχεία πήγε στην Υπάτη και εγκατέστησε φρουρές και εν συνεχεία πήγε προς τη δυτική Ελλάδα. Μάλιστα, αναφέρεται ένα περιστατικό, όταν ήταν στη Λαμία θέλησε να πάει να κυνηγήσει μαζί με τον Δρόσο Μανσόλα, από τα πρόσωπα τα οποία έλαβαν μέρος στην Επανάσταση του 1821 και είχε κτήμα στην Αγία Μαρίνα, και δεν ξέρουμε πώς το πληροφορήθηκαν οι ληστές, και έστησαν ενέδρα κατά μήκος της δημοσίας οδού που υπήρχε τότε, μεταξύ Αγίας Μαρίνας και Λαμίας, αλλά δεν μπό-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ρεσαν σε κάποιο μέρος να του επιτεθούν καινα τον απαγάγουν, ήταν Αγγλος Αρχιστράτηγος, ο οποίος έμενε στην Ελλα΄δα. Και τελικά, ενώ πήγε και τον φιλοξενούσε ο Μανσόλας το 1835, για μια στιγμή ορμούν οι ληστaί και είναι έτοιμοι να βάλουν φωτιά στο σπίτι.

Ευτυχώς, οι συνδαιτυμόνες αντιλήφθηκαν το περιστατικό αυτό, έπιασαν τον τοίχο του σπιτιού και άρχισαν να πυροβολούν εναντίον των ληστών. Παίρνει είδηση και ένα τάγμα που υπήρχε στη Στυλίδα και αυτομάτως έσπευσαν προς βοήθειαν αυτών και έτσι γλίτωσε και ο Μανσόλας αλλά και ο Αρχιστράτηγος τότε, ο Γκόρντον.

Επίσης, ο Γκόρντον δεν συναντήθηκε, που είπατε, με τον Νουρεντίν Αγά. Ο Κασομούλης, ο οποίος ανήκε στην οροφυλακή και ο οποίος μας έχει αφήσει το ημερολόγιό του, 1836 – 1837, αναφέρει περιστατικό που πάνω στην Όθρυ, όσοι είναι από την περιοχή, την περιβόητη Αρνόβρυση, εκεί συναντήθηκε όχι ο Γκόρντον, τουλάχιστον απ' ό,τι ξέρω δεν ήρθε σε επαφή, αλλά ο συνταγματάρχης Βάσος Μαυροβουνιώτης. Και εκεί μάλιστα, το 1836 διεξήχθη ένας διάλογος που τον έχω, δεν μπορούσα φυσικά να τον παρουσιάσω, και μεταξύ των άλλων του λεει ο Νουρεντίν αγάς, ο οποίος ήταν δερβέναγας της περιοχής: Τι να κάναμε, έτσι που πάτε δεν πρόκειται να εξασφαλίσετε τη ληστεία, πρέπει μέχρι 7ης γενεάς να καθαρίζετε τους συγγενείς των ληστών.

Οσον αφορά για την Αντίνιτσα, αναφέρατε ότι ο Μεχμέτ Αλή. Ο Μεχμέτ Αλή ήταν εκείνος ο οποίος συνέβαλε στην πάταξη της ληστείας. Επισκέφθηκε τη Λαμία το 1874 και του εγένετο ηγεμονική υποδοχή. Όμως, προηγουμενως, το 1873 είχε συναντηθεί ο Μεχμέτ Αλής, ο οποίος ήταν ουγγρικής προελεύσεως και γι' αυτό τελικά χτύπησε τη ληστεία, διότι οι προηγούμενοι στρατηγοί που ήταν στην περιοχή Θεσσαλίας – Ηπείρου, κάθε άλλο παρά χτυπούσαν τη ληστεία, μάλλον συνεργάζονταν.

Συναντήθηκε λοιπόν ο γερονομάρχης, όπως τον αποκαλούν, ο Βακάλογλου, ο οποίος διετέλεσε και Νομάρχης της Αιτωλοακαρνανίας, πρώτα συναντήθηκαν στο τουρκικό φυλάκιο στο Δερβένι Φούρκα και εν συνεχεία ήρθαν στη μονή Αντίνιτσας και εκεί αντηλλάγησαν και πολύ θερμές προπόσεις και έφαγαν στη Μονή και τότε έφυγαν από εκεί. Αλλά το 74 ήρθε εδώ και του έγινε μεγαλειοτάτη υποδοχή.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε τον κ. Καλοδήμο, η κα Νάτσιου θα απαντήσει.

Βαρβάρα Νάτσιου: Κύριε Καλοδήμο, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω πάρα πολύ για τις επισημάνσεις που κάνατε. Επιφυλάσσομαι για κάποιες λεπτομέρειες που αναφέρατε να τις ερευνήσω μελλοντικά. Δεν έχω να αναφέρω κάτι άλλο, ευχαριστώ πάρα πολύ.

Αναστ. Καραναστάσης: Ο κ. Χριστόπουλος στην κα Γιαλούρη μια ερώτηση.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ε. Χριστόπουλος: Μία ερώτηση – απορία. Από το ύψος του τείχους του Πύργου της Τιθορέας, ανεβαίνει ένα τείχος προς τα πάνω, προς το βουνό. Στο τέρμα του τείχους υπάρχει ένα σημείο που οι ντόπιοι το λένε Καστράκι και το αναφέρει και ο Αγγελος ο Παπαδημητρίου στο βιβλίο του «Τιθόρα». Ήταν πύργος αυτός ή δεν ήταν;

Α. Γιαλούρη: Αν κατάλαβα καλά, εννοείτε τον πύργο που φαίνεται από κάτω, αυτόν που φαίνεται στην κορυφή επάνω. Πύργος ήταν, ναι, της αρχαίας οχύρωσης. Εκεί καταλήγει η δυτική πλευρά των τειχών.

Αναστ. Καραναστάσης: Αν δεν υπάρχει άλλη ερώτηση – άποψη, η κα Δακορώνια.

Φανουρία Δακορώνια: Ήθελα να κάνω μία δήλωση. Συμβαίνει να είμαι ο ανασκαφέας και ο μελετητής του γυμνασίου της Λαμίας, το οποίο δημοσιεύεται οσονούπω στα πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, για την ταύτιση και τη χρονολόγηση του οποίου η διεθνής κοινότητα έχει συμφωνήσει. Δεν θα σχολιάσω τις ανακρίβειες που ακούστηκαν, απλώς θα ήθελα να επισημάνω την αντιεπιστημονική δεοντολογία να παρουσιάζεται υλικό, πνευματική ιδιοκτησία ενός άλλου επιστήμονα, σε ένα συνέδριο, χωρίς να ληφθεί υπόψη, ούτε ο ίδιος ο επιστήμονας, ο μελετητής, ούτε καν η αρμοδία Εφορεία Αρχαιοτήτων.

Αλλαγή κασέτας Νο 8 σε Νο 9 α΄όψη – Μικρό κενό

Ε. Χριστόπουλος: Εγώ ανέφερα Βιτρούβιο και ανέφερα Φιλόστρατο. Δεν μπορεί να είναι τυχαία η ταύτιση αυτών που περιγράφει ο Βιτρούβιος με αυτά που βρέθηκαν εδώ, στην παλαίστρα. Επομένως, δεν δέχομαι την κατηγορία της ανακρίβειας.

Φανουρία Δακορώνια: Δεν γνωρίζω, γι' αυτό δεν σας απαντώ.

Αναστ. Καραναστάσης: Το θέμα κλείνει εδώ, ευχαριστώ τους κυρίους εισηγητές. Να προχωρήσουμε στην τελική φάση της σημερινής συνεδρίασης. Ο κ. Μπάτσος με μία ερώτηση στην κα Δακορώνια.

Ν. Μπάτσος: Ήθελα να κάνω μία ερώτηση στην κα Δακορώνια, αν σας ρωτήσουν την προσωπική σας γνώμη, γιατί ξέρω ότι από την επαγγελματική σας πλευρά δεν έχετε τίποτα να προσφέρετε, η τοποθέτηση της Αρχαίας Βουμελιτέας, αν σας ρωτούσα, πού θα την τοποθετούσατε;

Φανουρία Δακορώνια: Θα σας έλεγα ότι δεν προτείνω καμία τοποθέτηση, γιατί δεν έχω στοιχεία επιγραφικά και γιατί δεν έχω επαρκή ανασκαφικά δεδομένα.

Ν. Μπάτσος: Σας έκανα αυτή την ερώτηση, γιατί χθες, στην προηγούμενη συνεδρίαση, με κατηγορήσατε.

Φανουρία Δακορώνια: Δεν σας κατηγόρησα, είπα ότι πρέπει τα στοιχεία να τα χρησιμοποιούμε με πάρα πολλή προσοχή, διότι προκαταλαμ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

βάνουμε αν θέλετε, την έρευνα.

Ν. Μπάτσος: Με πάρα πολλή προσοχή, όταν αναφέρομαι και λεω ότι πιθανολογείται και ότι ταυτίζεται περίπου στο μέρος αυτό η Αρχαία Βουμελιτέα και έχω ένα κείμενο του Θησαυρού των Θηβαίων στο Μαντείο των Δελφών, άμα είναι να καταργήσουμε όλους τους αρχαίους συγγραφείς, να καταργήσουμε τον Όμηρο, να καταργήσουμε το Μαντείο των Δελφών. Βέβαια, υπάρχουν μύθοι από εκεί, αλλά μέσα απ' αυτούς τους μύθους έχει πεταχτεί μια πραγματικότητα. Και τον Ηρακλή τον θεωρούσαμε μύθο, όταν κάποια μέρα άκουσα στο STAR ΛΑΜΙΑΣ ότι βρήκαν το σπίτι του Ηρακλή και του πατέρα του, του Αμφικτύονα, στη Θήβα.

Και η μάχη του Μαρτίνου ήταν μύθος για 150 χρόνια, όταν ο ακαδημαϊκός καθηγητής κ. Τριαντάφυλλος Παπαναγιώτου, έφερε στο φως μέσα από συγγράμματα τη μάχη του Μαρτίνου, που άφησε πολλούς Τούρκους νεκρούς και δύο πολεμικές σημαίες στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Θα ήταν πολύ κρίμα να μιλάμε τόσο, δηλαδή πολλές φορές λειτουργείτε σαν καταλύτης στους νέους ερευνητές. Γιατί εδώ είναι συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, όχι αρχαιολογίας. Αν ήταν αρχαιολογίας, εμείς οι ερασιτέχνες ερευνητές δεν θα συμμετείχαμε καθόλου.

Και ας μη ξεχνάμε και ο Βέντρις και Τσάντγουικ στηρίχθηκαν σε ένα σκέλος από τον Όμηρο, για να αποκρυπτογραφήσουν τη γραμμική γραφή Β. Ευχαριστώ πολύ.

Φανουρία Δακορώνια: Επιτρέψτε μου δυο λεπτά, ως προς τον Τσάντγουικ, ως προς την αποκρυπτογράφηση της γραμμικής β' δεν ασχολήθηκαν με τον Όμηρο. Απλούστατα, ο Τσάντγουικ ήταν ελληνιστής, ο δε Βέντρις ήταν αρχιτέκτονας, ειδικός της αντικατασκοπίας της βρετανικής κατά τη διάρκεια του παγκοσμίου πολέμου, στο σπάσιμο των κωδίκων. Των κωδίκων των Γερμανών.

Έχοντας λοιπόν αυτή τη μεθοδολογία, ξεκίνησε και συνεργάστηκε με τον Τσάντγουικ και η αποκρυπτογράφηση έγινε με τις ίδιες τις πινακίδες της γραμμικής γραμμής, τα σύμβολα που έχουν οι πινακίδες, και όχι με τον Όμηρο, μου επιτρέπετε.

Αναστ. Καραναστάσης: Ο κ. Μπαϊκούσης.

Μπαϊκούσης: Επειδή βλέπω ότι υπάρχει μεγάλη συζήτηση και όξυνση γύρω απ' αυτό το θέμα της Ομηρικής γεωγραφίας, είναι ένα από τα δυσκολότερα θέματα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε, η αρχαιολογία δεν έχει δώσει καμία απάντηση, ούτε η ιστορία. Και είναι αυθαίρετο να τοποθετεί κάποιος με κριτήρια υποκειμενικά, πόλεις οι οποίες είναι αδύνατον να τοποθετηθούν και δεν ξέρω ακόμα αν υπάρχουν, αν είναι πόλη η Ελλάδα ή αν είναι περιοχή. Γιατί ο Όμηρος την αποκαλεί ευρύχωρη, ευρύχωρη πόλη ή ευρύχωρη περιοχή;

Δηλαδή θέλω να πω ότι το Συνέδριο αυτό σαν συμπέρασμα, μερικοί

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

ασχολούνται με θέματα τα οποία είναι έξω των δυνατοτήτων τους. Είναι πέραν της ειδικότητας. Βέβαια, μερικοί αρχαιολόγοι μεγάλοι και τρανοί, δεν ήταν καν αρχαιολόγοι, αλλά αυτοί ήταν ένας, ήταν δύο, ήταν ο Σλήμαν, δεν ήταν άλλος.

Και επειδή με την κα Δακορώνια έχουμε ξανασυζητήσει αυτό το θέμα, ότι μερικοί «ερευνητές» αυθαιρετούν και βγάζουν συμπεράσματα λανθασμένα και θυμάμαι την απάντησή της, μου είχε πει: «Ας λένε λάθη, ας λένε υποκειμενικά πράγματα, είναι καλό αυτό για την έρευνα και για την επιστήμη». Ας το αφήσουμε εκεί λοιπόν, ότι κάποιος από δω πρότεινε κάτι, με τις δυνατότητες που έχει. Είναι ένας δάσκαλος, ένας δικηγόρος, ένας απόστρατος της χωροφυλακής, ένας πρώην στρατιωτικός και ενδιαφέρεται για τον τόπο του.

Αλλά όχι, προς Θεού, αυτά που λεει μέσα να τα θεωρήσουμε και επιστημονικά και να τα θεωρήσουμε και δεδομένα. Αυτά ήθελα να πω.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε τον κ. Μπαϊκούση, ο κ. Ζήσης.

Ιωάννης Ζήσης: Το θέμα έχει, πιστεύω, πολύ ενδιαφέρον, και πρέπει κάποια στιγμή, ίσως ένα από τα ζητήματα που θέλουμε να ξεκαθαρίσουμε προκειμένου η έννοια της ιστορικότητας να αποκατασταθεί, διότι υπάρχει μία σύγχυση ορίων αφήγησης, μυθικής αναφοράς και συμβολισμού και ιστορικότητας. Για να ξεκαθαριστεί αυτό, ίσως θα πρέπει να γίνει μία συζήτηση έγκαιρα, για να διασωθεί το κύρος όλων των πλευρών και να κατανοηθεί λίγο-πολύ το μέρος και η πλευρά του ρόλου που πέφτει στον καθένα.

Επειδή δεν μπορούμε να αποκλείσουμε κανέναν από το λόγο και το διάλογο και από την άποψή του, και επειδή πολλές φορές δεν είναι μόνο στην αρχαιολογία, αλλά και σε άλλες επιστήμες, ερασιτέχνες έκαναν τερατώδεις καινοτομίες για τα δεδομένα της κατεστημένης επιστήμης. Αλλά από την άλλη μεριά όμως, και οι μυθικές αναφορές, δηλαδή υπάρχει μία φιλολογία που αναπτύσσεται όχι μόνο στην Ελλάδα. Νομίζουμε εμείς οι Έλληνες ότι μόνο εμείς έχουμε πρωτοτυπία, ότι είμαστε το κέντρο του κόσμου, ότι λίγο πολύ εδώ υπάρχει αυτό που θα λέγαμε μία υπερβατικότητα στη χώρα μας, μεταφυσική.

Είναι μερικά ζητήματα που πρέπει να τα προσέξουμε, αν θέλουμε να διασώσουμε και προς τα έξω το λόγο μας, σαν χώρα αλλά και σαν τόπος, σαν Φθιωτική γη. Αν θέλουμε να διασώσουμε, πρέπει να μπούμε σε έναν αποτελεσματικό διάλογο και με τους αρχαιολόγους και με τους ιστορικούς, αλλά ταυτόχρονα όμως με έναν τρόπο που να σέβεται, όπως ειπώθηκε από τον τελευταίο ομιλητή, ότι είναι χρήσιμο να λέγεται ακόμα και ένα λάθος ή μία ανακρίβεια, αλλά να γίνεται συζήτηση, να διασταυρώνονται οι απόψεις.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Εγώ θα επιθυμούσα σε επόμενο – και το προτείνω στο Προεδρείο – σε επόμενη διαδικασία συνεδρίου καλό θα είναι να υπάρξουν ομάδες συζήτησης παράλληλα, όπου να ωριμάζουν μερικά θέματα και να γίνεται περαιτέρω διασταύρωση, γύρω από ζητήματα στα οποία αναπτύσσεται ερίζων λόγος και διάλογος.

Αναστ. Καραναστάσης: Σας ευχαριστούμε και παρακαλώ τον κ. Δελημπούρα, σχολικό σύμβουλο, δύο λόγια μόνο και το θέμα του ας μας το δώσει γραπτά, τις απόψεις του, για την τοπική ιστορία στην εκπαίδευση.

Χ. Δελημπούρας: Υπάρχει ένα ιστορικό απόφθεγμα που λεει «Νόμος ιστορίας είναι μηδεμίαν αλήθειαν αποκρύπτειν, μηδέ ψεύδος σιωπάν». Είναι γεγονός ότι η τοπική ιστορία τα τελευταία χρόνια αρχίζει να αποκτά ένα σαφές πλαίσιο και περιεχόμενο. Πολύ δε περισσότερο, στην περιοχή μας, όπου έχουν συμβεί πολλά ιστορικά γεγονότα.

Σε όλους μας είναι γνωστό ότι με την ιστορία διευρύνονται οι γνώσεις μας.

Όταν αποκτήσουμε ιστορικοκοινωνική ταυτότητα, γινόμαστε περισσότερο υπεύθυνοι δημοκρατικοί πολίτες, γινόμαστε άνθρωποι για τους συνανθρώπους μας.

Κλείνουμε, πάντα ψηλότερα να ανεβαίνουμε, πάντα μακρύτερα να κοιτάζουμε και ας μη λησμονούμε, χρωστάμε σε όσους ήρθαν, θα ρθούνε, θα περάσουν, κριτές θα μας δικάσουν οι αγέννητοι νεκροί.

Ευχαριστώ.

Αναστ. Καραναστάσης: Και εμείς ευχαριστούμε. Ευχαριστώ τους κυρίους εισηγητές. Πριν μπω στο τελευταίο στάδιο, θα παρακαλούσα εισηγητές, συνέδρους και όποιον θέλει να βοηθήσει στην καλύτερη διοργάνωση του Συνεδρίου, όταν κατακάτσει ο κουρνιαχτός αυτού του Συνεδρίου, ας μας στείλουν τις απόψεις τους για να βελτιωθούμε περισσότερο.

Επειδή βλέπω κάποια κούραση, θα παρακαλούσα, όσοι θέλουν να κάνουν προτάσεις, να μας τις δώσουν γραπτώς στην Οργανωτική Επιτροπή, και να τις περάσουμε στα πρακτικά.

Θωμάς Καλοδήμος: Επειδή λοιπόν ήδη, ύστερα από την εισήγηση του απόστρατου στρατιωτικού προσδιορίστηκε περίπου ο χώρος που έγινε η μάχη του 996 με τον Νικηφόρο Ουρανό εναντίον του Σαμουήλ, και επειδή το γεγονός αυτό είναι ισάξιο των Θερμοπυλών ή του Μακεδονικού Αγώνα ή της Επανάστασης του 1821, προτείνω με μπροστάρη τον κ. Δήμαρχό μας, να συσταθεί μία ερανική επιτροπή, να προκηρύξει διαγωνισμό πανελλήνιο και γιατί όχι διεθνή, να στηθεί ένα μνημείο προς τιμή αυτών που έπεσαν τότε και κυνήγησαν τον Σαμουήλ από την Ελλάδα, οπότε θα είχαμε τέσσερα σημεία: Θερμοπύλες, Γοργοπόταμος, Αλα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

μάνα, Σπερχειός. Αυτό ζητώ και ει δυνατόν να το αποφασίσει, έστω και δι' ενός χειροκροτήματος, η ομήγυρις αυτή, για να έχει περισσότερο κύρος.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε τον κ. Καλοδήμο, θα δούμε το Δήμαρχό μας όταν θα ανέβει να κηρύξει τη λήξη, τι έχει να μας πει. Αντιλαμβάνομαι, τις προτάσεις σας γραπτώς κ. Δελόπουλε.

Γ. Δελόπουλος: Δεν είναι γενικές, είναι ακριβώς πάνω σ' αυτό. βλέπετε τώρα, με μία ανακοίνωση, η οποία πιθανολογεί – προσέξτε – πιθανολογεί ότι κάπου εκεί ταιριάζει να έγινε η μάχη, θα στήσουμε και μνημείο εκεί; Μα έτσι, λιγάκι κινδυνεύουμε να πλαστογραφήσουμε την ιστορία, καταλάβατε; Έρχομαι δηλαδή στα λόγια της κας Δακορώνια. Πρέπει να είμαστε λιγάκι πιο προσεκτικοί, όχι δηλαδή κάθε τι που μέσα σε ένα Συνέδριο γίνεται μία ανακοίνωση.

Αναστ. Καραναστάσης: Συγνώμη κ. Δελόπουλε, αντιλαμβάνομαι αυτό που θέλετε να πείτε, αλλά αν κατάλαβα καλά, ο κ. Καλοδήμος δεν είπε να στηθεί στο συγκεκριμένο μέρος που είπε ο στρατηγός την Παρασκευή. Ο κ. Καλοδήμος είπε ένα μνημείο στο Σπερχειό και ας στηθεί και κοντά στην Αλαμάνα, δεν έχει σημασία, θα συμβολίζει τον Σπερχειό. Αυτό ήταν το πνεύμα της πρότασης του κ. Καλοδήμου.

Θωμάς Καλοδήμος: Μα κύριοι, εγώ έκανα μία πρόταση, θα ζητήσουμε γνώμη καθηγητών πανεπιστημίων και ειδικών, δεν θα πάει ο καθένας να φτιάξει το μνημείο όπου νομίζει, αυτή είναι μία πρόταση. Για να υλοποιηθεί χρειάζεται και χρόνος και χρήμα και σκέψη κλπ.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε. Κυρίες και κύριοι, με το πέρας των εργασιών του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνετέλεσαν στη διεξαγωγή αυτού του Συνεδρίου.

Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τους κυρίους εισηγητές, για την ανταπόκριση στην πρόσκλησή μας να συμμετάσχουν στο Συνέδριο, την πρωτοτυπία των θεμάτων και την ποιότητα των εισηγήσεων.

Ευχαριστούμε τους κυρίους Συνέδρους, οι οποίοι με την παρουσία τους στο χώρο του Συνεδρίου, αγκάλιασαν και στήριξαν την προσπάθειά μας.

Να ευχαριστήσουμε επίσης όλους τους συντελεστές της άρτιας αυτής οργάνωσης, ιδιώτες και υπαλλήλους του Δήμου, τα ΜΜΕ για τη δημοσιότητα και την κάλυψη του Συνεδρίου, το Υπουργείο Πολιτισμού για την οικονομική στήριξη του Συνεδρίου, όπως επίσης και την ΤΕΔΚ Φθιώτιδος. Κύριε Πρόεδρε, διαβιβάστε τις ευχαριστίες μας στο Δ.Σ., ως συνδιοργανωτές χρηματοδοτούν το Συνέδριο.

Επίσης, την ΙΔ' Εφορεία Αρχαιοτήτων, που διέθεσε το υλικό και το προσωπικό και βοήθησαν στην άρτια οργάνωση, όπως επίσης και όλους

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

– και φοβάμαι, δεν λεω ονομαστικά, να μη ξεχάσω κανέναν – που με την παρουσία τους εδώ, είτε στη Γραμματεία, είτε στη χρήση των μηχανημάτων, βοήθησαν και πιστεύω ότι κάτι καλό έγινε.

Θα μου επιτραπεί να ευχαριστήσω δύο σχολεία, το 12ο Δημοτικό Λαμίας και το Δημοτικό Σχολείο Σταυρού, όπως επίσης και την Περιφερειακή Διεύθυνση και τον Διευθυντή της τον κ. Ζαμπεθάνη, που διέθεσαν μηχανήματα για να ανταποκριθούμε στις υποχρεώσεις για την όσο γίνεται αρτιότερη οργάνωση του Συνεδρίου και τον κ. Μαντέ.

Κυρίες, κύριοι

Στόχος του συνεδρίου αυτού είναι η σπουδή και η μελέτη του Τόπου μας, της Φθιώτιδας, στην ιστορική του πορεία διαχρονικά. Δηλαδή να ερευνηθεί, καταγραφεί, μελετηθεί, να αναδειχθεί και να γίνει ευρύτερα γνωστή, η μακραίωνη ιστορική και πολιτιστική διαδρομή της Φθιώτιδας καθώς και η ανάδειξη και προστασία των ιστορικών της χώρων.

Η διοργάνωση του συνεδρίου δίνει το ερέθισμα και συγχρόνως τη δυνατότητα να ερευνηθεί καλύτερα η τοπική μας ιστορία, να 'ρθουν στην επιφάνεια νέα στοιχεία, ακόμη δε να 'ρθουν στο προσκήνιο να ταξινομηθούν και να μελετηθούν γνωστά μεν αλλά εν πολλοίς ξεχασμένα και παραμελημένα ιστορικά γεγονότα.

Υπάρχει πνευματική παράδοση και πνευματική ζωή, όταν υπάρχει η αίσθηση, ότι συνεχίζουμε το έργο που μας παρέδωσαν οι πρόγονοί μας, όταν αισθανόμαστε δεμένοι μ' αυτό και ερχόμαστε με τη σειρά μας να το ζήσουμε, να το δουλέψουμε, με τις δικές μας δυνάμεις και να το παραδώσουμε συνέχεια στα παιδιά μας.

Και όσο περισσότερα γνωρίζουμε για το παρελθόν, τόσο καλύτερα προχωράμε στο παρόν και ατενίζουμε με αισιοδοξία το μέλλον.

Το βαθύτερο χρέος μας είναι ν' ανακαλύψουμε τους θησαυρούς των προγόνων μας, να βοηθάμε την συγκρότηση της ζωντανής παράδοσης και συγχρόνως με τη δική μας συμβολή να την ανανεώνουμε.

Μια σύντομη σύνοψη των εισηγήσεων του συνεδρίου.

Ανακοινώθηκαν 33 ενδιαφέρουσες εισηγήσεις, οι οποίες κατά γενική ομολογία ήταν επιστημονικά άρτιες και εμπεριστατωμένες, πρόσθεσαν δε πολλά νέα στοιχεία σε όλα αυτά τα οποία γνωρίζαμε για την ιστορία του τόπου μας.

Έτσι. Ανακοινώθηκαν αρκετά και ενδιαφέροντα στοιχεία από τις ανασκαφές στην περιοχή του Σταυρού.

Παρατέθηκαν ενδιαφέρουσες εισηγήσεις για τη Λοκρίδα που καλύπτουν μεγάλα χρονικά διαστήματα της ιστορίας.

Αποκαλυπτικά στοιχεία ήρθαν στο φως για τη Μυκηναϊκή περίοδο στη Φθιώτιδα και την κοιλάδα του Σπερχειού.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Δυο εισηγήσεις κάλυψαν την Υπάτη και την ευρύτερη περιοχή της κατά την Φραγκοκρατία και την Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή εποχή.

Έξι εισηγήσεις αφορούσαν τη πόλη της Λαμίας από... πριν τη Λαμία μέχρι σήμερα.

Ενδιαφέρουσα και παραστατική η ανακοίνωση για τη μάχη του Σπερχειού κατά τη Βυζαντινή περίοδο.

Ανακοινώθηκαν αρκετά στοιχεία για τα υπομνήματα των Επισκόπων Ζητουνίου και Θαυμακού.

Ενδιαφέροντες εισηγήσεις αφορούσαν το χρονικό διάστημα πριν τον Αγώνα του 1821 κατά τον Αγώνα και μετά απ' αυτόν ειδικότερα με την οροθέτηση του νέου ελληνικού κράτους και το γεωκτησιακό καθεστώς της περιοχής.

Παρουσιάσθηκαν πολλά στοιχεία για τον ΜΥΣΩΝΑ, τη σχέση του με την εποχή του και το διαχρονικό του μήνυμα.

Με παραστατικό τρόπο μάθαμε για τον «Απάν χορό Πελασγίας», και το συμβολισμό του.

Το αντιπειθαρχικό κίνημα του 1918 γνωστό ως «Λαμιακά» παρατέθηκε με ενδιαφέροντα τρόπο.

Ενδιαφέρουσα η προσέγγιση της ζωής και του έργου του Ιωάννη Βορτσέλα.

Έγινε μια διαχρονική προσέγγιση της αξιολόγησης των Εκπαιδευτικών στη Φθιώτιδα την δεκαετία του 1960.

Τέλος αξιόλογα και ενδιαφέροντα στοιχεία για την ληστοκρατία στην Φθιώτιδας, όπως επίσης για τον «παραμεθόριο» μοναστήρι της Αντίνιτσας ως χώρος διεθνών διπλωματικών συναντήσεων όταν η Λαμία ήταν παραμεθόριο πόλη.

Η παράδοση της τοπικής ιστορίας καλύπτει μεγάλο χρονικό διάστημα. Ξεκίνησε ως προσπάθεια προβολής και κατέληξε έκφραση αναζήτησης των αξιών και των αξιομνημόνευτων στοιχείων ενός τόπου διαχρονικά.

Κύριε Δήμαρχε, παρακαλώ στο βήμα.

Γ. Κοτρωνιάς: Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι, με πλήρη συναίσθηση του περασμένου της ώρας, επειδή μέσα από τις εισηγήσεις εμπλέκομαι, είτε ως Πρόεδρος της ΤΕΔΚ, αλλά και όπως θα δείτε και κάπως παλαιότερα επαγγελματικά, δύο παρατηρήσεις και μερικές προτάσεις.

Πρώτα απ' όλα, στην παρατήρηση του κ. Δελόπουλου, ότι δυστυχώς πλέον η πλατεία Πάρκου λέγεται πλατεία Πάρκου. Η πλατεία Πάρκου ήταν Σταροπάζαρο, ονομάστηκε πλατεία Σιταγοράς, ονομάστηκε αργότερα πλατεία Βασιλέως Κωνσταντίνου, επεκράτησε μετά να λέγεται πλατεία Πάρκου, γιατί εμείς οι παλαιότεροι ξέρουμε ότι κάποτε ήταν πάρκο πράγματι και εκεί γινόταν και διάφορες εκδηλώσεις. Αυτό δεν νομίζω ότι

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

είναι κάτι το βαρύ και κάτι το μεμπτό για την τοπική κοινωνία, στην οποία επικράτησε η τελευταία ονομασία της πλατείας, η οποία δεν νομίζω ότι είναι κάτι το οποίο υποβαθμίζει αυτή την τοπική κοινωνία αλλά και την ίδια την πλατεία.

Για τη Δημοτική Αγορά στην οποία αναφέρθηκε ο φίλος μας και αξιόλογος εισηγητής, ο κ. Νίκος Δαβανέλλος, πέρα από το συναισθηματικό και πέρα από την διαπιστωμένη ακρίβεια των όσων ελέχθησαν, θέλω να πω ότι σε κάθε εποχή τα έργα δεν γίνονται με σκοπό την συναισθηματική και την πολιτιστική πλευρά της κατασκευής τους. Γίνονται για να καλύψουν κάποιες ανάγκες. Τις ανάγκες αυτές λοιπόν, το 1930 τις κάλυπτε μία Δημοτική Αγορά αυτού του τύπου. Οι ανάγκες της πόλης σήμερα είναι διαφορετικές και να είστε σίγουροι ότι το Δημοτικό Συμβούλιο δεν προχώρησε σ' αυτή την απόφαση χωρίς προβληματισμό.

Θα σας πω χαρακτηριστικά ότι για το θέμα αυτό ασχολήθηκε η Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων που έχει έδρα στο Βόλο και μάλιστα ο εκπρόσωπος της ο κ. Παλιούρας, ο οποίος σε άλλες, αντίστοιχες περιπτώσεις εδώ στη Λαμία, ήταν πολύ αυστηρός – και θα σας θυμίσω το κτίριο που βρίσκεται στη γωνία στην πλατεία Ελευθερίας, για το οποίο ήταν σαφής ότι πρόκειται για ένα κτίριο το οποίο δεν μπορεί να κατεδαφιστεί.

Για τη Δημοτική Αγορά, σας ενημερώνω για να καταγραφεί και στα πρακτικά, ότι η άποψή του ήταν ότι δεν είχε κανένα τέτοιο στοιχείο, το οποίο να δικαιολογεί κάποια ιδιαιτερότητα, εκτός βέβαια, και συμφωνώ με τον κ. Δαβανέλλο, τις ιδιαιτερότητες της μνήμης λόγω της χρήσης, που είναι και αυτές μεν σημαντικές, αλλά πιστεύω ότι οι ανάγκες της πόλης υπερκεράζουν αυτόν τον ενδοιασμό μας.

Θέλω επίσης να εμπλακώ λίγο και στο θέμα του αρχαίου γυμνασίου, στο οποίο αναφέρθηκε ο κ. Χριστόπουλος και η κα Δακορώνια και να πω και να τονίσω μία διάσταση. Ότι τότε, ως επαγγελματίας μηχανικός, κατασκευαστής ιδιωτικών έργων, ενεπλάκην στο θέμα, γιατί στο οικόπεδο αυτό είχαμε με το σύστημα της αντιπαροχής αναλάβει την ανέγερση μιας πολυκατοικίας.

Επί δύο χρόνια το θέμα αυτό αποτέλεσε αντικείμενο προβληματισμού της ΙΔ' Εφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων, του Υπουργείου Πολιτισμού, του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και ημών βέβαια, οι οποίοι χάσαμε ένα σημαντικό χρηματικό ποσό. Όμως, υπήρξε απόλυτος σεβασμός στο πολύ σπουδαίο αυτό εύρημα, το οποίο αποτέλεσε μετά και εργασία της κας Δακορώνια, η οποία δεν ξέρω αν έχει δημοσιευθεί ή θα δημοσιευθεί. Έγινε ειδική τροποποίηση του σχεδίου πόλεως και νομίζω ότι είναι η πρώτη τέτοιου είδους αντιμετώπιση στην Ελλάδα, δηλαδή, προβολής κάποιων αρχαίων.

Μέχρι τότε, απ' ό,τι ξέραμε εμείς, σε όλη την Ελλάδα, ή επιχωνόταν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αυτά για να τα βρουν οι μελλοντικές γενεές, ή καταστρεφόταν, ή εν πάση περιπτώσει αποζημιωνόταν. Το τελευταίο το ζητήσαμε, δεν ήταν δυνατόν, και φτάσαμε να αλλάξουμε το σχέδιο πόλεως, να κάνουμε από ένα κτίριο το οποίο θα είχε μεγάλες οικονομικές απολαβές για μας, δύο κτίρια, δύο κλιμακοστάσια, δύο ασανσέρ, καταλαβαίνετε τι σημαίνουν όλα αυτά τα πράγματα, να γίνει ειδική προθήκη όπου φαίνονται και είναι ορατά, τουλάχιστον το σημείο που ήταν τα «λουτρά», το λεω χωρίς γνώση ακριβώς του τι ήταν, και αυτό δείχνει ότι είναι ένα σπουδαίο εύρημα στο οποίο υπήρξε μέριμνα, ευαισθησία και από πλευράς φυσικά της αρχαιολογικής υπηρεσίας.

Χθες σας είπα για το Μουσείο Θερμοπυλών. Νομίζω ότι είναι ένα σημαντικό βήμα που κάνει η περιοχή μας, ένα χρέος όπως λεω πολλές φορές, 2.500 χρόνων, το οποίο γίνεται πραγματικότητα. Μου δίνεται όμως η ευκαιρία να σας πω τώρα και να σας ενημερώσω, ότι κατάφερε η Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων να εξασφαλίσει μία πίστωση χρηματική από το Υπουργείο Πολιτισμού, για να γίνει η ανασκαφή στο σημείο όπου ήταν το ιερό της Δήμητρας, το ιερό των Αμφικτυόνων, η αρχαία Ανθήλη η οποία βρίσκεται κάπου εκεί όπως πάμε για την Αμφισσα, κάπου εκεί ψηλά μέσα στα πουρνάρια.

Έχουμε τα πειστήρια, τα γνωρίζει η Αρχαιολογική Υπηρεσία, υπάρχει μία δυσκολία γιατί ο χώρος αυτός μετά από τα τόσα χρόνια έχει καλυφθεί με βάτα. Και το αναφέρω αυτό πρώτα απ' όλα για να εξάρω τη συμβολή της ΙΔ' Εφορείας στην χρηματοδότηση του έργου, γιατί έρχονται οι ξένοι, θα γίνει το Μουσείο, κάτι πρέπει να δουν. Πιστεύω ότι κάτι θα βλέπουν από δω και πέρα, αυτά που είδε το 37 ο Μπεγκινιόν ο αρχαιολόγος, ο οποίος τα έχει και φωτογραφήσει, και σας καλώ όλους απ' αυτή τη θέση, ως Δήμος Λαμέων πλέον, μέσα από το εθελοντικό μας κίνημα το οποίο εδώ πάλι σ' αυτή την αίθουσα προαγάγαμε πριν από μερικά χρόνια, όταν κάναμε το 1ο Συνέδριο του Εθελοντισμού, να βοηθήσετε εθελοντικά, να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε μία πρόσβαση, γιατί δεν δημιουργείται με μηχανήματα αυτή η πρόσβαση.

Καλώ λοιπόν τους νεότερους, τους πιο ζωηρούς και βέβαια όσους έχουν τη διάθεση, εθελοντικά, να κάνουμε ομάδες, να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε μία πρόσβαση, για να προχωρήσουμε τις ανασκαφές στο χώρο της αρχαίας Ανθήλης.

Τέλος, με πρόλαβε ο κ. Καλοδήμος, σε μία πολύ σημαντική πιστεύω πρόταση, που μπορεί να είναι και συμπέρασμα του Συνεδρίου, άσχετα από το γεγονός εάν μέσα από την εισήγηση καθορίζεται πλήρως η θέση που έγινε η μάχη αυτή το 997, πάντως αυτό το οποίο προκύπτει απ' αυτό το Συνέδριο είναι η υποχρέωσή μας εδώ ως κάτοικοι της Φθιώτιδας, να φτιάξουμε αυτό το μνημείο. Δεσμεύομαι λοιπόν αυτή τη στιγμή και ανα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

θέτω στην Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους και επιστημονικά θα τεκμηριώσουμε μία θέση, η οποία θα πρέπει να έχει και άλλα χαρακτηριστικά όμως, μια και το κάνουμε σήμερα. Να έχει και χαρακτηριστικά προσβασιμότητας, χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Δεύτερον, να το εξετάσει επιστημονικά, να τεκμηριώσει τη θέση αυτή και τρίτον, οικονομικά, να δούμε από πού, πέρα από τη βοήθεια της ΤΕΔΚ και του Δήμου, να δούμε και από ποιους άλλους θα μπορέσουμε να εξασφαλίσουμε χρηματοδότηση. Όλοι μπορούν να βοηθήσουν, τα μεγάλα πράγματα γίνονται από πολλούς ανθρώπους, άσχετα αν φαίνεται στο τέλος ένας.

Πιστεύω κυρίες και κύριοι, ότι το Συνέδριο αυτό ήταν πάρα πολύ επιτυχημένο. Βλέπω όμως ότι σε κάθε Συνέδριο οι απαιτήσεις αυξάνονται. Βλέπω δηλαδή ότι πλέον οι απαιτήσεις από το Συνέδριο της Φθιωτικής Ιστορίας, το οποίο ξεκίνησε δειλά –δειλά το 2001 και σήμερα νομίζουμε ότι πατάει καλά στα πόδια του, είναι αυξημένες. Αυτό πρέπει να προβληματίσει και την Οργανωτική Επιτροπή και όλους τους υπευθύνους του Συνεδρίου και τους τοπικούς παράγοντες, ώστε να μπορέσουμε να ανεβάσουμε τον πήχη, ο οποίος ανεβαίνει κάθε χρόνο, να τον σταθεροποιήσουμε, να τον εξυπηρετήσουμε, να εξυπηρετήσουμε αυτό το επίπεδο το οποίο δημιουργείται. Και νομίζω ότι αυτός θα πρέπει να είναι και ο οδηγός για το μέλλον του Συνεδρίου.

Το μέλλον του Συνεδρίου πιστεύω ότι εξαρτάται από δω και πέρα, επειδή οι απαιτήσεις δεδομένα έχουν μεγαλώσει, από το πώς εμείς, ως Οργανωτική Επιτροπή πλέον, θα ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις για ένα συνέδριο υψηλού επιπέδου, με εισηγήσεις υψηλού επιπέδου, και γιατί όχι, με προπαρασκευή – όπως είπε ο κ. Ζήσης – σε στρογγυλά τραπέζια, όπως γίνεται και σε άλλα τέτοιου επιπέδου Συνέδρια.

Θέλω λοιπόν μ' αυτά τα λόγια, πιστεύοντας ότι δεν σας κούρασα πάρα πολύ, να κλείσω το Συνέδριο αυτό, να το θεωρήσω επιτυχημένο, να ευχαριστήσω όλους τους εισηγητές και όλες τις εισηγήτριες, όλους εσάς που ήσασταν εδώ, και βέβαια την Οργανωτική Επιτροπή, η οποία έδειξε για άλλη μία φορά τον καλύτερο και τον πιο φιλότιμο εαυτό της.

Ευχαριστώ πολύ.

Αναστ. Καραναστάσης: Ευχαριστούμε κι εμείς τον κ. Δήμαρχο και παρακαλούμε τόσο τον ίδιο όσο και τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής, να έρθουν εδώ να απονείμουμε τις τιμητικές πλακέτες στους εισηγητές, πλαισιωμένοι από τα κορίτσια του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, που σήμερα κοσμούν με την παρουσία τους το Συνέδριό μας, στην τελική του φάση, φορώντας ελληνικές ενδυμασίες και δίνοντας αυτά τα κορίτσια ζωή σ' αυτές. Τα ευχαριστούμε που ήρθαν κοντά μας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Ακολουθεί απονομή πλακετών.

Αναστ. Καραναστάσης: Σας ευχαριστώ όλους, ανανεώνουμε το ραντεβού μας για το 4ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας το Νοέμβριο του 2007, με όσες παρατηρήσεις ακούστηκαν και με προτάσεις για βελτιωμένη παρουσίαση. Να είστε όλοι καλά, καλημέρα σας.

Για δημοσίευση στα πρακτικά μάς έστειλαν τις κριτικές τους σκέψεις και τις προτάσεις τους οι κύριοι Κουτσολέλος Δημήτριος, Δελημπούρας Χρήστος, Πανταζής Παναγιώτης και Καλοδήμος Θωμάς (δημοσίευση του στο «Λαμιακό τύπο» στις 10-11-2005.

Τους ευχαριστούμε

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού Λαμίας και η Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων (ΤΕΔΚ) του Νομού Φθιώτιδος, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Φθιώτιδος και του Δήμου Λαμιέων, οργάνωσαν και πραγματοποίησαν, με εξαιρετική επιτυχία, το 3ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας στο Συνεδριακό Κέντρο του Κάστρου Λαμίας, στις 4, 5 και 6 Νοεμβρίου 2005.

Τριάντα τρεις διακεκριμένοι Φθιώτες επιστήμονες ανακοίνωσαν ενδιαφέρουσες εισηγήσεις, προβάλλοντας και αναλύοντας θέματα εξαιρετικού ενδιαφέροντος από όλες τις περιόδους της Ιστορίας της Φθιώτιδας. Επάνω απ' τα θέματα του προγράμματος του Συνεδρίου, υπήρχε μία ημερήσια διάταξη, μία, επάνω απ' το χρόνο, επιταγή, που είχαν καταρτίσει η ιστορική αναγκαιότητα και το συμφέρον του τόπου μας. Προϋπόθεση όλων μία και θεμελιώδης: Να κρατηθεί άχραντη η Φθιώτιδα. Και χρέος υπέρτατο να υποταχθούν και να εναρμονισθούν τα θέματα, οι σκέψεις, οι βουλήσεις, ολόκληρη η Φθιωτική ζωή στο βασικό αυτό αίτημα.

Οι Σύνεδροι, με βαθειά επίγνωση της παρουσίας τους και με σαφείς τις σκέψεις, εμελέτησαν τα πολλά και ποικίλα θέματα. Φορείς και ιεροφάντες της Φθιωτικής Ιδέας, τιμώντας, με την επιστημονική συγκρότηση και το ήθος τους, τη Φθιωτική ανωτερότητα, πιστεύουν, ότι η προαγωγή των πνευματικών αγαθών αποτελεί ιδιαίτερη και χαρακτηριστική μορφή της Ελλάδας. Εντάσσοντας όλοι τις ανεξάντλητες ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις τους σε συγκεκριμένους σκοπούς, υπό το φως της πίστεως και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

της θελήσεως, με απόλυτη συνοχή και κατανόηση, αγάπη και συνεργασία, πίστη και ανάταση, συνετέλεσαν στην πνευματική ανύψωση της Φθιώτιδας.

Κατά κοινή ομολογία, το Συνέδριο εδημιούργησε, αναμφισβήτητα, πολλούς προβληματισμούς για την κραταίωση και ανάδειξη του έργου του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, νέες ελπίδες, νέες ανατάσεις, και επέβαλε νέα καθήκοντα. Συνέβαλε σημαντικά στη μελέτη ιστορικών θεμάτων της Φθιώτιδας, εθέρμανε ευγενικούς οραματισμούς και απετέλεσε την αφετηρία νέας πορείας και νέων εξορμήσεων για το μέλλον. Ήταν μια ενθάρρυνση και μια δύναμη, μέσα σε ατμόσφαιρα ευπρέπειας και ανωτερότητας, με συνέπεια και αυτογνωσία, για μια νέα διάθεση των δημιουργικών δυνάμεων για την αφύπνιση κάθε πνευματικού ανθρώπου, που αγρυπνεί και ενδιαφέρεται για τα θέματα του Φθιωτικού χώρου. Ήταν, ακόμη, μια πίστη και μια ανωτερότητα, που ελάμπρυναν, εφώτισαν και εδίδαξαν το ρουμελιώτικο και το ελληνικό πνεύμα. Από τη συνάντηση αυτή τόσων διακεκριμένων επιστημόνων και αξιολόγων πνευματικών ανθρώπων προέκυψαν, ασφαλώς, νέες ιδέες και νέες μορφές πνεύματος και ζωής. Ατενίζοντας ήδη το έργο, που επιτελέσθηκε, μπορούμε να είμαστε ικανοποιημένοι απ' την όλη εργασία: απ' την ποιότητα των εισηγήσεων, τη διατύπωση των πορισμάτων και την ευμενή απήχηση του Συνεδρίου.

Η Φθιώτιδα υπήρξε η καρδιά της Ρούμελης «μήτηρ θεών και θνητών στολίδι και κορώνα της Πατρίδας μας. Έχει δική της πνευματική φυσιογνωμία και δικό της πνευματικό χρώμα. Είναι ένας ανερεύνητος πνευματικός χώρος και μια πλούσια πηγή εμπνεύσεων για τα Γράμματά μας η φύση, η ζωή και η ιστορία της. Πρέπει ν' αφυπνισθούν όλες οι λανθάνουσες πνευματικές δυνάμεις του τόπου μας και να δράσουν, για ν' αποδώσουν όσα ο πατριωτισμός και το καθήκον υπαγορεύουν. Όλοι οι πνευματικοί άνθρωποι, «της πένας οι αντρειωμένοι», καπεταναίοι των Γραμμάτων, πιστοί διάκονοι της Φθιωτικής Ιδέας, οφείλουν να προσφέρουν μόχθο και μελάνη για την προβολή των πολύτιμων Φθιωτικών θησαυρών. Η εκπλήρωση των ιδανικών της Φθιώτιδας είναι ιστορική αναγκαιότητα. Απ' αυτή θα προέλθουν οι πρωτοπόροι και οι νικητές, που θα μετριάσουν την ύλη και θα εμπνεύσουν την πανάγια παρουσία του πνεύματος.

Ευλαβικοί κληρονόμοι μιας αιώνιας δόξας, οφείλουμε ν' αποθησαυρίσουμε και να περισώσουμε τον πλούτο του παρελθόντος, να προβάλουμε τους ευγενικούς οραματισμούς των Φθιωτών και να διαγράψουμε μια γόνιμη και δημιουργική πορεία. Οφείλουμε, ακόμη, να οδηγήσουμε τα νιάτα της Φθιώτιδας στους ορθούς προσανατολισμούς τους, για να φλο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

γισθούν απ' την απαρασάλευτη πίστη προς τις αιώνιες, εθνικές και πνευματικές αρετές του Λαού μας, απ' τον οποίο προέρχονται και στην υπηρεσία του οποίου καλούνται ν' αγωνισθούν για τη δημιουργία νέων μορφών ζωής και πολιτισμού.

Το ρουμελιώτικο πνεύμα, ζωή και μόχθος, συνεχής ανανέωση και αναδημιουργία, συντηρεί αγέραστη, αιώνια και ακατάβλητη απ' τη φθορά του χρόνου, τη δοξασμένη Φθιώτιδα. Αυτό το πνεύμα, αιώνιο και αθάνατο, δύναμη, παρηγοριά και ελπίδα, μέσα στις δοκιμασίες των δυσχείμερων καιρών μας, είναι ο Χρυσόφωτος φάρος, που ακτινοβολεί για την ανάβαση του ανθρώπου στην κορυφή του βουνού και ο βωμός του Θεού, επάνω στον οποίο προσφέρει, με βαθύτατη ευλάβεια, την απέραντη ευγνωμοσύνη του. Η μοίρα της Φθιώτιδος είναι η μοίρα του Έθνους μας.

Εκφράζουμε τα θερμά συγχαρητήριά μας στα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής και, ιδιαίτερα, στους δραστήριους και ακαταπόνητους κ.κ. Ιωάννη Μακρή και Αναστάσιο Καραναστάση, για την άρτια οργάνωση και την επιτυχή διεξαγωγή των εργασιών του Συνεδρίου.

Τη φωνή, τους πόθους και τις λαχτάρες του Συνεδρίου οφείλουν, με πολλή προσοχή και κατανόηση, ν' ακούσουν οι αρμόδιοι φορείς και παράγοντες για την υλοποίηση όλων των αποφάσεων. Να εγκύψουν και να μελετήσουν την ουσία των Φθιωτικών προβλημάτων. Σώμα και αίμα όλων μας: Η αγάπη μας στην Ιστορική πατρική γη και στην αιώνια Ελλάδα μας.

Δημ. Κ. Κουτσολέλος
Επίτιμος Επόπτης Δημοτικής Εκπ/σεως

* * *

Κατά αρχάς θέλω να συγχαρώ όλους τους συντελεστές της τόσο επιτυχημένης διοργάνωσης αυτού του συνεδρίου και δικαίως μπορώ να το χαρακτηρίσω επιτυχές, τόσο για την πλούσια θεματολογία του και τις αξιόλογες επιστημονικά τεκμηριωμένες εισηγήσεις, όσο και για τον ικανοποιητικό αριθμό παρουσιών των συνέδρων.

«Νόμος ιστορίας είναι μηδεμίαν αλήθειαν αποκρύπτειν μηδέ ψεύδος σιωπάν» Τάκιτος.

Είναι γεγονός ότι η τοπική ιστορία τα τελευταία χρόνια αρχίζει ν' αποκτά ένα σαφές πλαίσιο και περιεχόμενο.

Ειδικά στην περιοχή μας όπου έχουν γίνει πολλά ιστορικά γεγονότα και συμβαίνει από το απώτερο παρελθόν μέχρι σήμερα.

Είναι πράγματι σπουδαίο να γνωρίζει ο μαθητής ότι και στο δικό του τόπο έχουν συμβεί ιστορικά γεγονότα, τα οποία συνέβαλαν στη διαμόρ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

φωση της εθνικής ιστορίας.

Με την τοπική ιστορία διευρύνονται οι γνώσεις των μαθητών για την ιδιαίτερη πατρίδα τους και εμπλέκονται οι ίδιοι στην πρακτική της ιστορικής έρευνας.

Κι ο εκπ/κός πρέπει να είναι καλά ενημερωμένος για την τοπική ιστορία, να γνωρίζει τις πηγές και να έχει πρόσβαση σ' αυτές, αλλά και τα απαραίτητα βοηθήματα.

Όταν αποκτήσουμε ιστορικοκοινωνική ταυτότητα γινόμαστε περισσότερο υπεύθυνοι και δημοκρατικοί πολίτες. Γινόμαστε άνθρωποι για τους συνανθρώπους μας.

Με αυτές τις σύντομες σκέψεις είμαι βέβαιος ότι τα συμπεράσματα του συνεδρίου θα αξιολογηθούν απ' όλους μας.

«Πάντοτε ψηλότερα ν' ανεβαίνουμε, πάντοτε μακρύτερα να κοιτάζουμε».

Και ας μη λησμονούμε.

«Χρωστάμε σ' όσους ήρθαν, θα 'ρθουνε, θα περάσουν, κριτές θα μας δικάσουν, οι αγέννητοι, οι νεκροί» Κ. Παλαμάς.

Ευχαριστώ

Χρήστος Δελημπούρας

σχολικός σύμβουλος Δημ. εκπαίδευσης

***

ΠΡΟΣ: Το Δήμαρχο Λαμέων κ. Γεώργιο Κοτρωνιά
ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ:
Τον Αντιδήμαρχο κ. Γεώργιο Σαγιά
Τον κ. Ιωάννη Μακρή (για το Δ.Σ. του ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ)

κ. Δήμαρχε

Στα πλαίσια του «3ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΘΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ», του «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ» του οποίου τυγχάνετε Πρόεδρος, παρακολουθήσατε την εισήγησή μου με τον τίτλο «Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ».

Σας επισυνάπτω το πλήρες κείμενο της διατριβής μου, για τη μάχη αυτή, για την καλύτερη ενημέρωσή μας.

Με την ευκαιρία επιτρέψτε μου να εκφράσω κάποιες απόψεις για το όλο θέμα.

Δεν επιδέχεται ουδεμιάς αμφισβητήσεως το γεγονός ότι, η νικηφόρα έκβαση αυτής της μάχης, ήταν καθοριστική για τη διάσωση όχι μόνο των ευρωπαϊκών εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα της Κεντρικής Ελλάδος και της Πελοποννήσου, αλλά και ολοκλήρου του Ελληνισμού. Η μάχη αυτή, από απόψεως εθνικής σημασίας, στέκει ισάξια ανάμεσα στη Μάχη των Θερμοπυλών και στη Μάχη της Αλαμάνας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Δυστυχώς, η ανωτέρω μάχη, έχει παραμείνει στα αζήτητα της ιστορίας εδώ και χίλια χρόνια και είναι, εν πολλοίς, άγνωστη. Ως εκ τούτου παραμένει ανεκπλήρωτο το εθνικό και ηθικό χρέος του Ελληνισμού, για την απόδοση της οφειλόμενης τιμής προς εκείνους που, μέσα στις δύσκολες και ζοφερές καταστάσεις της εποχής εκείνης, κατόρθωσαν να τον διασώσουν.

Ο ενδεδειγμένος τρόπος για την εκπλήρωση αυτού του χρέους, είναι η ανέγερση ενός μνημείου ανταξίου της μεγάλης ιστορικής σημασίας της μάχης.

Και βέβαια καλό θα ήταν να στηθεί, το μνημείο, στο μέρος στο οποίο έγινε η μάχη. Για το θέμα αυτό επιτρέψτε μου να διατυπώσω τις ακόλουθες σκέψεις:

Απ' ό,τι γνωρίζω η μοναδική ιστορική πηγή, για τη Μάχη του Σπερχειού, είναι η χρονογραφία του χρονογράφου Ιωάννου Σκυλίτζη, η οποία καλύπτει τα γεγονότα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από το 811 μέχρι το 1079 μ. Χ. Ο Σκυλίτζης, δυστυχώς, δεν αναφέρει τον ακριβή χώρο διεξαγωγής της μάχης. Δεν είναι δυνατό να αναμένουμε την ανακάλυψη κάποιας άλλης πηγής, η οποία να μας προσδιορίζει το χώρο αυτό, διότι, τέτοια πηγή, δεν υπάρχει. Αρα, οι ιστορικές πηγές, τελειώνουν εδώ και το θέμα παύει να είναι, περαιτέρω, ιστορικό.

Αλλά δεν είναι ούτε και αρχαιολογικό δεδομένου ότι δεν υπάρχουν αρχαιολογικά κατάλοιπα, τα οποία να αναμένουν την αρχαιολογική σκαπάνη, για να αποκαλυφθούν και να μας δώσουν κάποια σχετική πληροφορία.

Το θέμα είναι, πρωτίστως, στρατιωτικό. Η στρατιωτική επιστήμη είναι εκείνη η οποία θα αναλύσει, από στρατιωτικής απόψεως, τα υφιστάμενα ιστορικά στοιχεία, το έδαφος όπως ήταν την εποχή της μάχης, τις καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν τότε και τις υφιστάμενες παραδόσεις των κατοίκων της περιοχής. Όλα τα συμπεράσματα τα οποία θα προκύψουν, από την ανωτέρω ανάλυση, θα τα συνεκτιμήσει και θα καταλήξει στον πιθανότερο τρόπο, με τον οποίο έλαβε χώρα η μάχη. Μέσα στον τρόπο αυτόν θα προσδιορίζεται και ο χώρος διεξαγωγής της.

Με τη συνημμένη μου διατριβή δίδω μία λίαν αξιόπιστη εκδοχή της διεξαγωγής της μάχης. Γνωρίζω ότι υπάρχουν και άλλες απόψεις, τις οποίες, όμως, τις θεωρώ αστήρικτες ιστορικά και στρατιωτικά. Παρά ταύτα προτείνω όπως, οι ανωτέρω απόψεις συνοδευόμενες από πλήρεις δικαιολογητικές σκέψεις, τεθούν υπ' όψη μιας επιτροπής, την οποία πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να συγκροτήσετε. Η επιτροπή, κατόπιν επισταμένης μελέτης και συνεκτιμήσεως, να επιλέξει την πειστικότερη από αυτές. Στην επιγραφή η οποία θα χαραχθεί στο μνημείο, αν δεν είναι δυνατόν να γραφεί *«... εδώ έγινε η Μάχη του Σπερχειού...»*, ας γράφει

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

«... εδώ πρέπει να έγινε η Μάχη του Σπερχειού...». Προσωπικά είμαι στη διάθεση οιουδήποτε, για την περαιτέρω παρουσίαση και επεξήγηση των απόψεών μου, χωρίς να αποκλείεται και η ανάπτυξή των επί του εδάφους.

Το ζητούμενο πάντως, κ. Δήμαρχε, είναι να αναγερθεί το μνημείο και, όλα τα άλλα, έχουν δευτερεύουσα σημασία.

Κύριε Δήμαρχε.

Σας προτείνω να μη διστάσετε και να τολμήσετε να πάρετε και να υλοποιήσετε την απόφαση για την ανέγερση του μνημείου. Αν το κάμετε αυτό, θα έχετε τη μεγάλη τιμή, να είστε ο πρώτος που θα εκπληρώσει το οφειλόμενο χρέος του Ελληνισμού προς το Νικηφόρο Ουρανό και τα στρατεύματά του.

Σαν δείγμα θελήσεως και αποτελεσματικής προσπάθειας σας παρουσιάζω τον ανδριάντα του Αχιλλέα, που έστησαν οι κάτοικοι του χωριού Αγιος Γεώργιος Φθιώτιδας, όπως παρουσιάζεται στο εξαίρετο βιβλίο του Δασκάλου κ. Τάκη Ευθυμίου, το οποίο εκδόθηκε από το «ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ – ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ», το 2005. Αντίγραφο των σχετικών σελίδων του βιβλίου σας επισυνάπτω.

Με τιμή
Παναγιώτης Πανταζής
Αντιστράτηγος ε.α.

Αθήνα, 14 Δεκεμβρίου 2005

***

Εύγε κ. Δήμαρχε!

Ένα προαιώνιο ηθικό και εθνικό χρέος της Φθιώτιδας επιτέλους παίρνει το δρόμο της εκπλήρωσής του και ελπίζουμε σύντομα να λάβει σάρκα και οστά. Είναι η απόφαση του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, που πραγματοποιήθηκε από 4 – 6/11/2005 στο Συνεδριακό Κέντρο Κάστρου Λαμίας, να ανεγερθεί Μνημείο προς τιμή των προμάχων του Νικηφόρου Ουρανού και των στρατιωτών του, που κατατρόπωσαν το βασιλιά της Βουλγαρίας Σαμουήλ και των στρατιωτών του στις όχθες του Σπερχειού κατά το 996 μ.Χ.

Η σχετική πρόταση που υποβλήθηκε από τον υποφαινόμενο έτυχε κοινής επιδοκιμασίας και απόφασης των συνέδρων προεξάρχοντος του Δημάρχου κ. Γεωργίου Κοτρωνιά που ανήλθε στο βήμα και έθεσε υπό την αιγίδα την πρωτοβουλία αυτή, που τιμά την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα μέλη του Συνεδρίου. Συγχαίρουμε το Δήμαρχό μας για την ευγενή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

αυτή ανταπόκρισή του και για τη μελλοντική προσφορά, ηθική και υλική, για την υλοποίηση της σχετικής απόφασης.

Πρέπει όλοι μας να ανασκουμπωθούμε από τώρα και ο καθένας μας να βοηθήσει από την πλευρά του για την ανέγερση του Μνημείου, ενός μνημείου που θα ανταποκρίνεται από αισθητική και συμβολική άποψη με το μέγεθος της Νίκης και με το βαρυσήμαντο συμβολισμό της. Ήδη πρέπει σύντομα να συσταθεί Ερανική Επιτροπή, η οποία θα προβεί σε διάφορες ενέργειες (συγκέντρωση χρημάτων, επιλογή της τοποθεσίας, προκήρυξη καλλιτεχνικού διαγωνισμού κλπ.) για την πραγμάτωση της απόφασης του Συνεδρίου.

Με την ευκαιρία αυτή αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τα θερμά μου συγχαρητήρια προς το Δήμαρχο κ. Γεώργιο Κοτρωνιά και το Προεδρείο του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού για τη διοργάνωση του 3ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, για την άψογη διεξαγωγή του και την επιτυχή έκβασή του. Επειδή όμως τα συνέδρια για τη Φθιωτική Ιστορία έγιναν πλέον θεσμός, είναι καιρός να αποδράσουμε από την τοπική μας εσωστρέφεια και να εμπλουτίσουμε τα μελλοντικά συνέδρια με ποικιλία θεμάτων και καταξιωμένων εισηγήσεων για το κύρος και τη συνέχεια της αξιέπαινης αυτής θεσμικής πια εκδήλωσης. Νέες ιδέες και ίσως νέα και περισσότερα πρόσωπα θα ανεβάσουν το πνευματικό επίπεδο των συνεδρίων και θα τα καθιερώσουν ως πανελλήνια και διεθνή συνέδρια για την καταγραφή, τη μελέτη και την προβολή της Φθιωτικής γης, που ανέθρεψε έναν Αχιλλέα, ανέδειξε το Λεωνίδα, γέννησε και δόξασε το Διάκο και κατατρόπωσε τα στρατεύματα του Μπεϋράν πασά στα Βασιλικά.

Θωμάς Γ. Καλοδήμος
Λαμιακός 10-11-2005

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
02/05/2026 16:56:37 EEST - 216.73.217.38